

પ્રજ્ઞાવજ્રા

૧૯૩

એપ્રિલ ૧૯૬૪

‘સાંસ્કૃતિક સમન્વય ઝંખતું ‘રૂપાયતન’નું માસિક મુખપત્ર

અનુક્રમ

૧ તીર્થજી	તરોદ
૨ ૧૫ ગરલ	મર્યાદા
૩ મને તો હનુમાનજી કૃપા !	અવાસી
૪ એક કશ્મીર દરજી	તરિયાઈ છાં પટેલ
૫ તિલ મોરા જળ થકી કૌતરો	ચીત્રભાઈ ગી. સાવ
૬ નવરાત્રીની પચાસ	અનંત બાસ 'સ્મિત'
૭ અનોખો દિગ્ગજ-ભક્ત	શિવ મુદરમ
૮ નામ ૧૫ ભજન	રામકૃષ્ણ પરમહંસ
૯ ગાંધીજી અને દીગરી	શિવ મુદરમ
૧૦ ઉપાસના પ્રવચનો	મગીનદાસ પાશંખ
૧૧ વીર ભજરી	એમ. એ. ભાવસાર
૧૨ પારતીબાબા અને ગાંધીજી	વિમળા પટેલ
૧૩ વૈષ્ણવજ્ઞાનની મોખમો	ઈશ્વરદાસ બી. દેસાઈ
૧૪ જ હાવન	શિવમકાશ
૧૫ ત્રણ દોહા	છં. રા. ૦
૧૬ ભક્ત અને વ્યક્તિગત અપમાન	શિવ મુદરમ
૧૭ અધ્યાત્મિક	દ. ૦

સંપાદક નરીન ગાંધી

સૂચના

(આદરેને)

૧) દર માસની બારમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે

૫૬૨મી સુધીમાં અંક ન મળે તો પોસ્ટ ઓફિસમાં લખાણ કરી પછી કાપી-લખને જણાવવું અંક શિક્ષકમાં દરેકે તો મોકલારો

ગમે તે મહિને આદક થઈ શકાય છે

* * *

આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારો જે તે લેખકોના છે સરથા તે વિચારોમાં સમત છે જ તેમ માનવું નહિ

*

(લેખકોને)

'વૈષ્ણવજ્ઞાન'માં સંસ્કૃતિ, કલા, શિક્ષણ અને સાહિત્ય વિષયક લખાણો લેવામાં આવે છે

લખાણ સાફ મૌલિક લાખું દોષ એવી અરોશ રહે છે કાગળની એ બાજુ શાહીથી લખવું

પ્રસિદ્ધ થયેલી સામગ્રીની ઓફીસમાં સાથે અંક અને ચોખ્ખા પુસ્તકાર પ્રસિદ્ધ પછી મોકલાય છે

લેખકોને

દેશમાં (વરસતું) ૭ રૂપિયા

બરેશમાં બાર શિલિંગ

વૈષ્ણવજ્ઞાન, રૂપાધારન, ગિરિતોડી જૂનામઠ

• ફોન નં. ૮૮

વયમા નાના બપે
સુકુમાર દેવાનાનાઓ માટે
ચિત્તાકર્ષક રશ્મી

હાઈરસી

રેસિમ

ફેશનના સર્વોત્ક્રમ પેશાબી

તેના પર લેવાય છે

હાઈરસી કુપ બોર્ડ બોક્સ

- બો ક્ષેત્ર ફક્ત ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી બો ક્ષેત્ર ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી
- બો ક્ષેત્ર ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી બો ક્ષેત્ર ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી
- બો ક્ષેત્ર ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી બો ક્ષેત્ર ૨૫ થી ૩૦ સે. સુધી

સિંધિયાના વહાણો મા
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની રેવા
હિંદ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ એસ એ સુધી
વિસ્તરેલી છે

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિંદના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકિસ્તાન,
સિલોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

તાલ
વિદેશ સમુદ્રપાર,
સ્વદેશ જલનાય

ફોન
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદારા પ્રવાસ સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હિંદિયામણની બચત થાય છે: હિંદિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.
સિંધિયા હાઉસ, બેલાર્ડ બ્લોક, મુંબઈ.

સમય સાથે આગે કૃત્ય

અમે નિકાસ કરીએ છીએ

ખલીરડ લોગ કલોઅસ, ખલીરડ ફીલ શર્ટીઅસ, ઓ ગીટીઅસ,
ઓ ઓડ દીકીઅસ, પ્રીન્ટડ વાયલ, પ્રીન્ટડ છીંટ,
રંગીન પોપલીન, રંગીન વાયલ.

છાપેલું કાપડ અમારી વિશિષ્ટતા છે

ધી ખહેચરદાસ સ્પી. એન્ડ વીવીંગ મિલ્સ કું. લિ.,

પો, બોક્સ નં ૨૨ રાયબડ, અમદાવાદ (ભારત)
ટેલિફોન એક્સિસ ૨૦૧૦ કાપડ ખાતુ ૨૫૮૫ ગ્રામ લશ્કરી
અમદાવાદની પ્રથમ મિલ
અને ફેશનની ટાઇમાં પણ પ્રથમ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી ગ્રંથમાળા - પહેલી

બાર મથો કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૪૨૨ આખા સેટની કિંમત રૂ ૧૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત શ્રેષ્ઠ જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રસ્તાવના સાથે ભાગ બીજો સ્વામી વિવેકાનંદનું લોકભોગ્ય પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું સુદર જીવનચરિત્ર ભાગ ત્રીજો શ્રી ભારત સ્વામીજીના અમૃતપૂર્વ, શ્રેષ્ઠાદાથી વ્યાખ્યાનો મોધપ્રદ વર્ગપ્રવચનો પરિત્ર સવાદો, સુદર કાવ્યો, આત્મોન્નતિને પથ આગળ વધવાનું બળ આપનાર જુસ્સાદાર હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાકમયનો ભાવવાહી, સરળ અને સુદર ગુજરાતી અનુવાદ આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકશે

૧. ગ્રંથમાળા શીઝ (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	૧. ગ્રંથમાળા શીઝ (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧ કમ્પોઝ	૧-૦૦	૧ રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦
૨ રાજયોગ	૨-૦૦	૨ મા શારદામણિ દેવી	૦-૫૦
૩ ભક્તિયોગ	૧-૦૦	૩ સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦
૪ જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦	૪ શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦
૫ ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦	૫ કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦
૬ યુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦	૬ યુવાનોને	૦-૫૦
૭ પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦	૭ શિક્ષણ વ્યાખ્યાન	૦-૫૦
૮ વર્તમાન ભારત	૧-૦૦	૮ ભારતીય નારી	૦-૫૦
૯ મારા ગુરુદેવ	૦-૫૦	૯ મારી ભાવિયોજનના	૦-૫૦
૧૦ ગુરુ શિષ્ય વાર્તાનાથ	૧-૫૦	૧૦ સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦
૧૧ દિવ્યવાણી	૧-૦૦	૧૧ પત્રો	૦-૫૦
૧૨ પત્રો	૧-૦૦	૧૨ ગુરુ શિષ્ય સવાદ	૦-૫૦
	૧૫-૦૦		૭-૦૦

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટીગેજ બેંક લી.૦

ખેડૂત ભાઈઓને આમંત્રે છે.

— ખેતી વિકાસ દ્વારા કુદુંબ અને રાષ્ટ્રની સમૃદ્ધિ વધારવા માટે —

બેંકનું ધીરાણ મેળવવા માટે આટલું યાદ રાખો.

- ૧ આપની જરૂરિયાતનું અગાઉથી આયોજન કરો. આગ લાગે ત્યારે કૂવો ન ખોદાય.
- ૨ યાદ રાખો બેંક ગીરો વેચાણ થઇ શકે તેવા હક્કવાળી જમીનની જમીનગીરી સામે ધીરાણ કરે છે.
- ૩ કચ્છાહક્કની ખાત્રી માટે પ્રમાણિત થયેલ હક્કપત્રકની નકલો, પાણીપત્રકની ખાર વરસની નકલો, વેચાણ દસ્તાવેજો, જમીનનું ઐકત્રીકરણ થતાં મળેલ પ્રમાણપત્ર તથા ગણોત્તરધારા અને જુદા જુદા સત્તા પ્રકાર નાણુદી ધારા હેઠળનાં અસલ પ્રમાણપત્રો વિગેરે રજૂ કરી અરજીની ત્વરિત મજૂરી મેળવો.
- ૪ જરૂરી દસ્તાવેજો અને ગામના મહેસૂલી દફતરની પ્રમાણિત નકલોની સંપૂર્ણ અને સમયસરની રજૂઆત અરજીની મંજૂરીની ગતિ ધધારે છે.
- ૫ બોજવાળી જમીન સામે બેંક ધીરી શકતી નથી.
- ૬ લોનનો હેતુસર ઉપયોગ કરો અને આર્થિક આળાદી હાંસલ કરો.
- ૭ આપની બચત આપની બેંકના પાંચ ટકાના બચતના દરના આમ્ય ડીપોઝિટોમાં રોકી આપના અન્ય ખેડૂત ભાઈઓને મદદરૂપ થાવ.
- ૮ હપ્તાની સમયસરની વસૂલાંતથી આપની અને આપની બેંકની નાણુકીય સંગીનતા ઉત્તરોત્તર વધે છે.
- ૪ જરૂરી દસ્તાવેજો અને ગામના મહેસૂલી

આપની બેંક આપનો સહકાર માગે છે

વિશેષ માહિતી માટે સંપર્ક સાધો

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટીગેજ બેંક લી.૦

૪૮૬, આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ.

મહેકાર ભવન
ટેમરબાઇ રોડ, રાજકોટ.

મગનભાઈ ર. પટેલ
ઉપપ્રમુખ

હ૦ હ૦ ત્રિવેદી
આઈ. એ. એસ. (રીટાપટ્ટ)
મેનેજીંગ ડિરેક્ટર

ઉદયભાવુરિંદ્રજી
(ધુવરાજ સાહેબ બોધ પોરબંદર)
પ્રમુખ

સૌના સુખદુઃખની સાથી.....

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક

બેંકની અનેકવિધ સેવાઓનાં લાભ મેળવનાર
સભ્યોમાંથી વીણેલી એક કહાણી.....

“...તો શું થાત!”

શરણાર્થના સુર ચૂળતા હતી...

મધ્ય મહેમતાથી ઉભરાતો હતો.

‘આફ્ટર ટુ’ હોશથી ભરાઈ રહ્યું હતું. ચારી નજર
સામે ભૂતકાળનાં દશ્યો તાજ થતાં હતાં...

હું સરકારી નોકરીમાંથી નિરત થયો તે અગાઉ
સાતેક વર્ષ પહેલાંની આ વાત છે.

આજે કન્યા બની પતિવ્રતે જનારી મારી લાડપત્રી
મધુ માંદગીનાં બિછાને પડી હતી. ડોક્ટરોની વીઝીટ,
મેડીકલ ટ્રીટમેન્ટ અને એવી યે મોંઘા ફળદ્રુપતા,
એક બાળુ દુઃખ પગાર, ખીજ બાળુ કુટુંબની જવા-
બદારી અને ત્રીજ બાળુ કમર તોડી નાખે એવી
માદગી.

મેં કોઈ દિવસ આવતી કાલનો વિચર કર્યો ન
હતો. અને તેજ પરિણામ હું ભોગવતો હતો ક્યારેક
અતુર-રમે, મધુનો જીવનકીર્ણ આલવાદ્ય તો તેમાં
જવાબદારી કેટલી?

વેપારી, ઉદ્યોગપતિ; કારીગર અને નોકરિયાત
સૌ કોઈનાં માટે અમારાં દ્વાર ખુલ્લાં છે.

વિગત માટે મળો યા લખો

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક લિં

નાગરિક સંચન

રાજકોટ

જાન ૨૦ અંતર્ગત

મેનેજિંગ ડીરેક્ટર

ખરેખરી બીંસ વખતે મારી જ કચેરીમાં કામ
કરતા એક ‘સાથી’એ માર્ગ સૂઝાડ્યો. હું નાગરિક
બેંકમાં ગયો અને રસતો કાઢવા વિનંતી કરી.

બેંક મારા પગારથી પાંચ ગણી રકમની લોન
આપી. મધુને જીવનદાન મળ્યું અને અને બોધપાઠ મળ્યો.

તે દિવસથી મેં ફરજિયાત બચત કરવી શરૂ કરી.
દર મહિને હું ૧૫ રૂ. ભરતો થયો અને એ જ રીતે
ક્યારેક ધરખર્ચની રકમમાંથી બચાવીને સાડા ચાર
ટકા બચાવ આપતા રેપેરિંગ સેવીંગ ખાતામાં
રકમો જમા કરાવતો.

આજે મારે કોઈ ચિંતા નથી. મધુના ‘સન સુખ
અપ ઉજ્જવાશે અને મારા ધરની પ્રતિજ્ઞા પશુ સચવાશે...

ક્યારેક વિચાર આવે છે કે નાગરિક બેંકનો
સભ્ય ન થયો હોત તો?

.....ना सौजन्यधी

નવજીવનનું ગાંધી સાહિત્ય

નવાં પ્રકાશનો

મહાત્મા ગાંધી—પૂર્ણહિતિ

પુસ્તક પહેલું

લેખક : આરેલાક

અનુવાદક : મણિભાઈ શા. દેસાઈ

ગાંધીજીના જીવનના અતિમ, રોમાન્સ અને સૌથી મહત્તરી લાગણુ નિરૂપણ કરતા 'મહાત્મા ગાંધી—પૂર્ણહિતિ' નામના શ્રી આરેલાકના દળદાર અંગ્રેજી પ્રેક્ષના ચાર પુસ્તકોમાં પ્રગટ થનાર ગુજરાતી અનુવાદનું આ પહેલું પુસ્તક છે. ડૉ. રામચંદ્રપ્રસાદની પ્રસ્તાવના સાથે.

ટપાલ રવાનગી રા. ૧-૫૦

કિંમત રા. ૭-૦૦

વિરાટ દર્શન

૧-૫૦

પડિતજી પોતાને વિરા

૩-૫૦

શ્રીરામચરિત

૫-૦૦

ગાંધીબાપુ

૧-૫૦

ગીતા અને કુરાન

૩-૦૦

આપણે સૌ એક પિતાનાં સંતાન

૩-૦૦

પાયાની કેળવણીમાં અનુબંધની કળા

૨-૦૦

ખાદી શા માટે ?

૩-૦૦

ભાવિ સમાજરચનાની દિશામાં

૪-૦૦

ગાંધીવિચારદોહન

૨-૦૦

હિંદના સરદાર

૨-૦૦

કિશોરલાલભાઈના જીવનપ્રસંગો

૧-૦૦

જીવનવ્યવસ્થા

૪-૦૦

નવજીવન ટ્રસ્ટ અમદાવાદ-૧૪

તીરથળ

૩૨૬

‘અસંગમજર’ પાસાત્માનમઃ કથયો-વિદુઃ।

મ એવ સાધુપુકૃતો મોક્ષદારમપાવૃત્તમ॥’

પરમાનંદ પ્રાપ્તિના દાર કેળુ એથી શકે? એક સવ હરિ અને બીજા હરિના એકાન્તિક લક્ષ.

પ્રાગજ મહુવાના દરજી. ગોપાલાનંદ સ્વામીના પ્રમંગમાં આપ્યા. અંતરમાં ટાકું થાય તે તમન્ના. ગોપાલાનંદ સ્વામીએ જૂનાગઢ ભણી આંગળી ચીંધી. જૂનાગઢ એટલે યુગ્માતીતાનંદ સ્વામીનું નિવાસસ્થાન. ત્રિવિધ તાપ ઉપરાંત ગોપાલાનંદ સ્વામીના દેહ ત્યાગથી જલતા હૃદયે પ્રાગજ્યએ જૂનાગઢમાં પ્રવેશ કર્યો, યુગ્માતીતાનંદ સ્વામીને દંડવત પ્રણામ કર્યું અને પ્રાર્થના કરી કે, ‘મહારાજ, અંતસ્તાપ મટે તેવો ઉપાય બતાવો.’ યુગ્માતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું, ‘મન, વચન અને કર્મથી હરિના એકાન્તિક લક્ષને સેવો.’

પ્રાગજ્યને યુગ્માતીતાનંદ સ્વામીમાં જ એકાન્તિક લક્ષતના દર્શન થયેલ. તે સ્વામીનો પડતો બોલ ત્રીવચ લાગ્યા. સુમીએ પણ પ્રાગજ્યને ક્ષોડીએ ચડાવ્યા. જુલો ઉપગાતી, પચ્ચરાં ઘડાવ્યા, ચૂરાની ચક્રો પિનાતી, કાખના કટકા મતા લાગે ત્યાં સુધી કામ કરાવ્યું. અપમાન કરનારની સામે ચડી માઠી મગાવી દડવત કઠાવ્યા. મનને મેડું મેડું અચળ સખી તનથી તણખવાની તોલે રહેવાને અમૃત્ય ઉપદેશ આપ્યું દારા હઠ કરાવે. આમ મહિનાઓ વીત્યા. પ્રાગજ્યનું આત્મમર્થ યુગ્માતીતાનંદ ચકાસતા રહ્યા.

સ્વામીનારાયણ મંદિરમાં અન્નદાનો ઉત્સવ છે. ભોજનખંડ પાસે એની ફૂંડીના કાંઠે પ્રાગજ અને બીજા પાળા એમાં વાસણો જોડકી રચા છે. ફૂંડીની પાળ ટપી એવું પાળી-ગોમાનમાં છવરાઈ જાય છે ત્યાં સ્વામી આપ્યા. ફૂંડીના કારિ બીજા ગયા. નેહમરી નજરે બધા તરફ જોઈ ફળ. પરમેશ્વર અર્થે યતું હર કોઈ કાર્ય માધના છે તેમ માનવા અને તે માનવા ‘અનુમાર આચરણ કરના આ સાધકને જોઈ તેમને અપાર પ્રમન્નતા થઈ ત્યાં તેમનું ધ્યાન ગયું કે એવું પાળી-ફૂંડીના કાંઠા વડાવી તેમના પગ પાસે થઈ છવગતું જાય છે. તે જ ક્ષણે તેમના મનમાં એક વિચાર ઝબકી ગયો, તેમણે પ્રાગજ તરફ નજર ફેરવી ચક્ર મદ દસનાં પૂઠયુઃ ‘પ્રાગજ, તીરથળ કથું?’ પ્રાગજ તુરત પહેરેલ કપડે ફૂંડીમાં પડ્યા અને કહ્યું: ‘મહારાજ, ભગવાન કે ભગવાનના એકાન્તિક લક્ષના ચરણથી પાવન થયેન જળ એ જ તીરથળ.’ ફૂંડીના કારિ જોતેવા જોવી પડ્યા: ‘અરે પ્રાગજ, આ શું કહ્યું? આ તો એવું પાળી છે.’ પ્રાગજની દૃષ્ટિએ આ પાળી હરિના ચચ્ચ પાળથી પાવન થયેલ ગંગાજના પાળી જેટલું જ નિર્મળ અને જીનપાવન હતું તેજે દસનાં દમતા કહ્યું: ‘ના રે, આ તો મંગાજ છે મંગાજ.’ સ્વામીએ મનઝાના મુખે કહ્યું: ‘તે તો હર કરી પ્રાગજ. દવે જ તાર નીજને ને ગરજ જળથી નાહી ને’

હરે છે કે આ પડી રમણે દિવસે પ્રાગજને પુરુષોત્તમ ભગવાનનાં દર્શન થયા. એની ફૂંડીના પાળીએ તેને ખરા પાવન જનારી ત્રીવિધ આખર તીરથળનો મહિમા યજ્ઞ એ જ ને કે પતીને પાવન કરે.

ચોથું ચરણ

સત્યાનંદ

અસુરોના રાજા બલિ પરમ ઐશ્વર્યશાળી હતા. એમના રાજ્યમાં ભૂમિ વગર ખેડવે જ ફળવાન હતી નદીઓનું જળ યુકાતું જ નહિ. કહેવાતું કે જે દિશામાં રાજા બલિ જાય તે દિશા ભણી લોક શીશ ઝૂકાવતા પરંતુ ચોરા સમય બાદ ફરી એમને રાજ્ય ભણ કરી દીધા અને જીવનની એ ક્ષતિ વિનુષ્ટ અવધિ દરમિયાન તેઓ વ્યગ્રાતવાસમાં રહેવા લાગ્યા એ અર સામાં જ એક દિવસે દેવરાજ ઈંદ્ર એમની પામે આવી પહોંચ્યા ત્યારે બંને પરસ્પર વાતો કરી રહ્યા હતા ત્યારે બમિના શરીરમાંથી પરમ દીપ્તિ ઉપ લક્ષ્મી પ્રગટ થયા અને ઇન્દ્રને કહેવા લાગ્યા

‘દેવરાજ, મારે આર ચરણ છે જે રાષ્ટ્ર મારા આ આરે ચરણોને સ્થિર આધાર પર પ્રતિષ્ઠિત કરી શકે છે, તે રાષ્ટ્રમાં જ હું સ્થાયી નિવાસ કરું છું. બનિ અને સ્થિર આધાર દર્શ શક્યા નહિ તેથી મેં તેમના રાજ્યનો પરિત્યાગ કરી દીધો છે હવે હું આપના રાષ્ટ્રમાં આવવા ઇચ્છું છું કહેા જોડે, મારા પ્રત્યેક ચરણને આપ કયા કયા પ્રતિષ્ઠિત કરો?’

‘શુભે, આપનું પદેનું ચરણ આપ એ ભૂમિ પર રાખજો, જેને અમે અમારા પરસેવાથી રાષ્ટ્રધાત્રા, અન્નપૂર્ણા બનાવી દીધી છે. ધીમે ધીમે આપ આ બલરાશિ પર રાખજો જે અમારા ક્ષુદ્ધિબળથી સુ નિયંત્રિત થઈને આધુતની જેમ જ જીવનદાતા બની ગયા છે ત્રીજો પગ આપ અગ્નિ પર રાખજો જે રાષ્ટ્રની જનશક્તિ છે અને જેનો પુરેપુરો ઉપોગ અમે રાષ્ટ્રના ઉત્કર્ષ માટે કરી રહ્યા છીએ અને ચોથું ચરણ આપ રાખજો અમારી-પ્રાણ ઉપર, જે પરાક્રમી દાનવી અને સદાચારી છે.’

ઇન્દ્રના આ આમ ત્રણથી લક્ષ્મી ગદગદ થત ગયા અને ચોતાનો વરદ હસ્ત ઉઠાવીને ગોત્વા

‘દેવરાજ, બલિના રાજ્યમાં મારા કેવળ ત્રણ ચરણ જ પ્રતિષ્ઠિત હતા-ચોથો નહિ તેથી મારે

ત્યાથી પલાયન કરવું પડ્યું ત્યારે કોઈ રાષ્ટ્રમાં પ્રાણ સદાચાર ચુકાવી મેસે છે ત્યારે ત્યાની ભૂમિ, જળ, અગ્નિ કેમ પણ અને સ્થિર રાખી શકતા નથી હું લોકશ્રી છું, અને લોક મિદાસન જોઈએ—વ્યક્તિના સદાચારી માનસમાં જ હું અચળ નિવાસ કરું છું’

[શ્રી રાજગોપાલાચારીના એક વ્યાખ્યાન પરથી]

મને તો હનુમાનદાદા ફળ્યા !

પ્રવાસી

ગીચ લતામાં સાંકડી ચેરીને છેવાડે આવેલા એક નાનકડા ઝોડમાં આવેલું હતું. હનુભાઈના ઉદાર વ્યવહારને કારણે અને જાહેર જીવનમાં એમના મહત્વના સ્થાનને લીધે એમનું નિવાસસ્થાન વહેલી સવારથી ઘોડી ચાલ સુધી જાહેર પ્રવૃત્તિની કચેરી બની રહેતું. અડધે પડખેથી આવતા રાજકીય, સામાજિક કે સ્વનાતમક પ્રવૃત્તિઓના નાના મોટા અનેક કાર્યકરો માટે હનુભાઈનું ઘર એ જ વિશ્રામસ્થાન હતું.

હનુભાઈના પિતાને જાહેર પ્રવૃત્તિઓમાં અને ખાસ કરીને રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં બહુ રસ નહીં. બાપા પોતે અને બાપો એમનો વેપાર. એમની પેઢીનું કામકાજ વિકસાવવા માટે એમણે હનુભાઈ ઉપર ઘણું મદાર બાંધેલો. પણ હનુભાઈ એમની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓને કારણે પેઢીના કામકાજમાં બહુ ઓછો રસ લઈ શકતા. એમના પિતા આથી થોડા નારાજ રહેતા. કોઈ કોઈ વાર પેઢીના કામકાજમાં થોડો રસ લેતા રહેવાની હનુભાઈને ટકોર પણ કરતા. પરંતુ હનુભાઈ પ્રત્યેની અનહદ લાગણીને કારણે તેમ જ વ્યભાવની ઉદારતાને કારણે એમણે હનુભાઈની જાહેર પ્રવૃત્તિમાં કદી કોઈ જાનની શંકાટક કરવાને બદલે પૂરી મોહાળાસ આપી હતી. સમાજમાં હનુભાઈનું માન અને ગ્લાન જોઈ તેઓ સતોષ અને ગૌરવ અનુભવતા.

હનુભાઈના આ મંગળદેન તો જન્મદાને અવતાર જોઈ શો. નિશાળમાં એક આકેડેમી બંનેલા નહીં પણ કોઈવિધ તો એમની જ. રામાયણ, મહાભારત અને ભાગવતની કથા હોય ત્યાં મંગળદેનની દાવરી હોય જ. અનેક ધર્મકથાઓ અને દષ્ટાન્ત કથાઓ એમને મોટે. ગાંધીજીમાં અને એમણે ચિંતેન એકે એક વાત અને કાર્યક્રમમાં એમને અપાર શ્રદ્ધા. હનુભાઈની મોટા લાગની પ્રવૃત્તિ ગાંધીજીના ઉપદેશ પ્રમાણે હોઈને એ દરેક પ્રવૃત્તિમાં પણ મંગળદેન બને એટલા સહાયજન થવાનો પ્રયત્ન કરે. હનુભાઈનું ઘર જાહેર કચેરી કે ધર્મસાળા જેવું બની ગયું, કારણ

થોડા વખત પહેલા કેવળ વિદ્યાર્થીઓ અને યુવનોના જ અગેવાન લેખાતા હનુભાઈ, એમની સ્પષ્ટ વિચારસરણી, નિખાલસ અને મળતાવડો સ્વભાવ, ઘોડી ભાષા, સૌ કોઈને ઉપયોગી થવાની શક્તિ, કાચમાં લીધેલું કામ પૂરું કરીને જ જમવાની ખામિયત અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વને કારણે ભેળભેળામાં સારાએ પંથકની જાહેર પ્રવૃત્તિના કેન્દ્રમાં લેખાવા લાગ્યા. વિદ્યાર્થી મંડળ અને યુવક મંડળનું પ્રેરણાસ્થાન હનુભાઈ. વ્યાયામ પ્રવૃત્તિમાં કોઈ મહત્વનો ભાગ ભજવતું હોય તે એ હનુભાઈ. ખાદી સંપત્તા હમાં હનુભાઈ મંજે ખાદીના તાકા લંછને ફેરી કરવા નીકળ્યા જ રહે. હરિજન સંજ્ઞાહત્ત હનુભાઈને શોધવા હોય તો હરિજનવાસમાં જવું પડે. કચાંચ ફરતા આશુર આવી પડે તો હનુભાઈ ત્યાં દોડીને પહોંચવા જ હોય. વેપારી સમાજમાં પણ હનુભાઈના અભિપ્રાયનું ભારે મહત્ત્વ. રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં પણ હનુભાઈ મોખરે.

વડવાઓએ બંધાવેલું જૂની બાગીચનું પંજુ વિશાળ અને ભવ્ય એવું હનુભાઈનું મકાન સહેરના

કરો અને મહેમાનોના હડયાનો પાર નહીં, પણ ગંગાબહેન કોઇ દિ મોઢું કટાણું કરવામાં સમન્યા નહોતાં. 'સૌનું ભાવપૂર્વક સ્વગત થાય અને વાતસલ્ય-મૂર્તિ' સમા ગંગાબહેનની આંખમાંથી સદાય અમી વરસ્યા કરે. એકલા કેનુભાઈના બા મીની એ મૌના બા બની ગયા.

મારે પણ અનેક વખત કનુભાઈને ત્યાં જવાનો પ્રસંગ આવે. કોઈ કોઈ વખત તો એકાદ બે દિવસ કોઈક પણ જવું પડે. પણ પરાયાપણું લગીરે લાગે નહીં. વખત જતાં તો હું જાણે કનુભાઈના જ કુટુંબનો હોઈ એવો સંબંધ બંધાય ગયો.

કનુભાઈના ઘરની ડેવીમાં પગ મૂક્યા પછી તો એમ જ લાગે કે જાણે કોઈ દેવમંદિરમાં દાખલ થયા. ઘરની ચોખ્ખાઈ તો અસાધારણ. ધૂપડીપથી ઘરનું વાતાવરણ મહેલમાં કરતું હોય. પણ કનુભાઈને ઘેર પહોંચતાં પહેલાં સાંકડી શેરી અને નાનકડા ચોકમાંથી પમાર થતી વખતે માથું ફાટી જાય એવી દુર્ગંધ સહેવી પડે. શેરીમાં ત્યાં ત્યાં એકવાડ અને મળના ટેર જમ્યા હોય અને ચોકમાં ડેવીની સામે જ મોટા ઉકરડા.

એક દિવસ કનુભાઈ અને હું ઝાશરીમાં ઢિંડો-ળાખાટ ઉપર બેઠીને વાતો કરતા હતા. સમૂહ સંસ્કારના કાર્યક્રમની વિચારણા ચાલતી હતી. થોડે દૂર આસન પાથરીને બા બેઠાં બેઠાં શાક સમારતા હતા. અમારી વાત સાંભળીને તેઓ બેઠી ઝૂંઘાં આખા ગામની સંસ્કારના કાર્યક્રમ વિચારે છે. પણ ત્યાર પહેલા આપણા જ ચોકની સંસ્કારનું કંઈક વિચારોને !

'બાની વાત સાગી છે.' મેં કહ્યું. 'ઘરમાં આવ્યા પછી તો જાણે દેવમંદિરમાં દાખલ થયા હોઈએ એવું લાગે છે. પણ ઘરે પહોંચતા પહેલા તો થોડી ફાણ મારે નરકનો અનુભવ લેવો જ પડે છે. આ ગંદકીનો કંઈ ઉકેલ નહીં ?'

'તમે તો અહવાડિએ પંદર દિવસે આવો ત્યારે આ દુર્ગંધ સહેવી પડે. મારે તો રોજની વાતના થઈ. નાકી ઘોમને હવેલીએ દર્શન મારે જાણે ત્યારે પણ મારે તો એ જ ગંદકીમાંથી પસાર થવું પડે. રોજની વાત એટલે ટેવાઈ ગયા. પણ કંઈક ઉપાય

થાય તો કરવો જોઈએ.' બાએ શાક સમારતાં સમારતાં કહ્યું.

'શહેરની આ એક મોટી સમસ્યા છે. આજુ-બાજુના અનેક મકાનોમાં શૌચાલયની કમી જ સમ-વડ નહીં. બાળકો દિવસે અને મોટાં રાત્રે શૌચ માટે આ શેરી અને ચોકનો જ ઉપયોગ કરે. મને ય આ ગંદકી અસહ્ય લાગે છે પણ કંઈ ઉપાય સૂઝતો નથી.' કનુભાઈએ કહ્યું.

'રાત અને દિવસ માથાફટ કરીને અનેક અટપટી વાતોનો ઉકેલ કરતાં તમને નજરે જોડું છું અને બાનો કંઈ ઉકેલ ન મળે એ કેમ માનું? મન ઉપર લો તો હમણાં બાનો ય ઉકેલ થઈ જાય. તમને ઉકેલ નજર મળે તો હું કંઈક ઉકેલ ગોટી કાઢું.' શાક સમારતીને ઉઠાં ઉઠતા અને હસતાં હસતાં બાએ કહ્યું.

કનુભાઈના મનમાં આ વાતનો ખટકો પેદા થયો. એક બે વખત સંસ્કારના કાર્યક્રમ ગોઠવીને ચોક અને શેરી ચોખ્ખા ચણાક કરી નાખ્યા. પણ બીજા દિવસે એની એ સ્થિતિ. શહેર સુધારાને વિનંતી કરી જોઈ. શહેર સુધારા તરફથી મશાઈ માટે ખાસ કાળજી લેવામાં આવી. પણ સંસ્કાર કામદાર સંસ્કાર કરીને જાય એટલે થોડીવારમાં જ એની એ સ્થિતિ. લોકો પણ બિચારા કરે શું? એમને પણ ગંદકી ગમતી નહોતી. પણ એમને માટે બીજા કોઈ માર્ગ નહોતો. કનુભાઈએ શક્ય એટલા બધા ઉપાયો અજમાવી લીધા પણ કંઈ ઉકેલ ન થતાં તેઓ નિરાશ થઈ ગયા.

બે એક માસ માટે મારે પ્રવાસમાં જવાનું થતાં હું કનુભાઈને ત્યાં જઈ શકેલો નહીં. પ્રવાસમાંથી પાછા ફરીને, લાંબા વખતે કનુભાઈને ત્યાં જઈ પહોંચ્યો તો મારા આશ્ચર્યનો પાર રહી નહીં. ગંદકીથી ખદબદતી શેરીને બદલે સ્વચ્છ શેરી. ઉકરડાથી બદલા ચોકને બદલે ચોખ્ખો ચણાક ચોક. ગંદકીનું કંઈક નામનિશાન નહીં. પ્રસન્ન થતો થતો હું કનુભાઈની ડેવીમાં દાખલ થયો. કનુભાઈ મન્યા કે તરત જ મારાથી બોલાઈ ગયું. 'બાની વાત સાચી. તમે મન ઉપર લીધું તો આ ગંદકીની અમર્યાનો ઉકેલ થયો ખરો!'

‘નારે ના. હું તો એમાં પૂરેપૂરો નિષ્ઠળ ગયો. આ સમયનાના ઉદ્દેશને યથા તો બાને ઘટે છે.’ કનુભાઈએ કહ્યું.

‘મેં તો તમને કહેલું કે તમે કંઈ ઉપાય શોધી નહીં શકો તો હું કંઈક ઉદ્દેશ ગોપી કાઢીશ.’ બાએ કહ્યું.

‘અને બાએ શોધેલો ઉદ્દેશ પણ વિચિત્ર અને અદ્ભુત છે.’ કનુભાઈએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

‘ત્યારે તો એ ઉદ્દેશ સાંભળવો પડશે.’ મેં કહ્યું. અને કનુભાઈએ રસપૂર્વક વાત શરૂ કરી.

‘બાએ એક દિવસ અડખેડખેના મકાનોમાંથી બહેનો અને બાળકોને એકઠા કર્યાં. અને એવી બહે-રાત કરી. કે એમને આગથી રાત્રે સ્વપ્ન આપ્યું. સ્વપ્નમાં ડોહાએ કહ્યું કે જૂના વખતમાં ચોકમાં હનુમાનદાદાની દેરી હતી. કાળ કરીને એ દેરી પડી ગઈ. પણ હનુમાનદાદાની મૂર્તિ હજી ત્યાં દટાયેલી પડી છે.’

‘બાની વાત સાંભળી શ્રદ્ધાળુ બહેનોને થયું કે ચોકમાં હનુમાનદાદાની મૂર્તિ દટાયેલી હોય તો એને ખડાર કાઢીને દેરી પ્રતિષ્ઠા કરવી જ જોઈએ. એમના ઉપર ઉકરડો રાખવામાં તો મહાપાતક લાગે

હાંની મચાં વિચારવાને આ તે બહેનોએ આગ્રહ કર્યો કે ગુલામકેનને સ્વપ્ન આપ્યું હોય તો એ પોતું ન હોય. હનુમાનદાદાની જ હજી થઈ હોવી જોઈએ બહાર નીકળવાની. એટલે ઉકરડો કાઢીને જમીનમાં મૂર્તિ છે કે કેમ એની ખાત્રી કરી, લેવી જોઈએ. સૌ બહેનોના આગ્રહથી બાએ એ સંજોની વ્યવસ્થા અને જવાબદારી સંભાળી.

‘બીજા દિવસે એક બે મજૂરો રાખીને ઉકરડો કાઢ કરવામાં આવ્યો અને બાએ જતાવેલી જમીન કાઢી પૂર્વ બોલવાનું શરૂ થયું. અડખે પડેલી ટેલપિ લોહી કુતરો દિગ્ધિથી એકઠા થઈ ગયા. ચોરી જરમાં બધાના આશ્ચર્ય વચ્ચે જમીનમાંથી મિટ્ટર લગાડેલી હનુમાન દાદાની મૂર્તિ નીકળી.

‘આ તો ભાટે ચમત્કાર કહેવાય.’ મારાથી વચ્ચે

ગોળી જવાયું.

‘કુનિયાને મન એ ચમત્કાર છે. પણ ખરું જોતાં એમાં ઘણો ચમત્કાર નથી પણ બાની શુદ્ધિ પૂર્વકની અને ગણતરી પૂર્વકની ચોખ્ખા છે.’ કનુભાઈએ રસોડામાં રસોઈ કરતા બા તરફ જોતાં જોતાં કહ્યું.

‘તમે વાત કરી એ મુજબ બાને વચ્ચું આપ્યું હોય અને એ મુજબ જ જમીનમાંથી હનુમાનદાદાની મૂર્તિ નીકળી હોય તો એ ચમત્કાર જ ગણાય ને!’ મેં આશ્ચર્ય દેખાડ્યું.

‘બાએ મને એકવાને કીધેની વાત તમને કહેવામાં હરકત નથી. બાને કાંઈ સ્વપ્ન બંધનું આપ્યું નહોતું અને જમીનમાં હનુમાનદાદા દટાયેલા નહોતા. ઉકરડો અને ગંદકી ટાળતા શરૂ બાએ શુદ્ધિપૂર્વક ગોડવેલી આ ચોળના હતી. આગને દિવસે બાએ જ કાંઈ ન જાણે એમ ક્યાંથી હનુમાનદાદાની જૂની મૂર્તિ મેળવી, એના ઉપર સિંદૂર લગાડી, ઉકરડાને થોડો લાગ દૂર કરાવી, જમીનમાં હાથ એકતો ખાડો કરાવીને ત્યાં એ દટાવી દીધેલી.’ કનુભાઈએ ચમત્કારનું રહસ્ય બતાવ્યું.

‘પંડી શું કહ્યું?’ મેં પૂછ્યું.

‘પંડી તો બાને આવેના સ્વપ્નની અને એ મુજબ જમીનમાંથી નીકળેલી હનુમાનદાદાની મૂર્તિની વાત વાધુ વેગે ફેનાઈ ગઈ. લોકોના ટોળેટોળા ઉમળા જમીનમાંથી આવ્યું પ્રગટેલા હનુમાનદાદાના દર્શન કરવા. બાએ લોકોની લાગણી અને હનુમાનદાદા પ્રત્યેના ભક્તિભાવને લાભ લેને ત્યાં ને ત્યાં આદેશ કર્યો કે હનુમાનદાદાનું ચાનક અડીયાં ફેરવાઈ નહીં અને એમના ચાનક પામે ઉકરડો કે ગંદકી રખાય નહીં. આગળથી ગોદો રાખેના એ ચાર મજૂરો તરત જ સાંસડીના કામે લાગી મથ્યું બહેનો અને બાળકો પણ સંકેતના કામમાં જોડાયાં. જાણે મજૂર સંકાહિતો વ્યવસ્થિત કાર્યક્રમ શરૂ થઈ ગયો. જોતજોતમાં તો ચોક ચરીસા જેવો ઘર્ષ ગયો. ગેરી પણ વ્યવસ્થિત ઘર્ષ ઘર્ષ. બાએ ઘુસ જ હનુમાનદાદાની મૂર્તિને તેનાં નવસારી-મુલિક જેટલા નાસ્તિયા મંગારીને હનુમાનદાદા પામે જાગી સોને ઝાંઝા વડેની ગળી.

ધામધુમથી હનુમાનદાદાની સ્થાપના થઈ ગઈ
સ્વપ્નાની અને અમરકાંતની વાત કરતા સૌ વિષેટાયા '

‘ચોક અને શેરી તો તમે ઘણી વાર સાંઢ
કરા થા પણ એ સંકર્ષ ટકતી નથી એવું શું ?’
મે પૂછ્યું.

‘બાએ આ બાબતનો પણ પહેલેથી જ મળેલ
પૂર્વિક વિચાર કરી રાખેલો. સાને શેરીના છેડરોને
કર્મો ભેગા દરરોજ સાને હનુમાનદાદાની વૂળ મોલા
વનાનો કાર્યક્રમ નક્કી થયો. હનુમાનદાદાને ચણવવા
માટે દરરોજ પાવડું તેન અને રધેરના માટે એક
નારિયેળા એટલો મર બાએ જાતે ટૂંકીકારી લીધા.
દરરોજ સાને શેરીના છેડરો ભેગા થઈને, ચોક સાંઢ
મરી બજાર ગતી ખૂન મચાવી મે. લઈને નાચતા
ફરતા વિખરાઈ જાય છે ચોડા વખત પછી બાએ
હનુમાનદાદાની, મૃતિ’ ઉપર નાનકડી દેરી પણ ચણાવી

દીધી દર સનિવારે તો હનુમાનદાદાના દર્શન માટે
જાએ છે ’ હનુમાનદાદા વાત પૂરી મરી

શેરી અને ચોકની માથુ બમાવી દે એની
ગદફી દર કરવાનો બાએ કમાલ ઉપાય શોધી કાઢ્યો
આપણે ત્યા દેરીનો ખાર નથી એમા એમનો
વધારો થયો એ આપણા જોવાને ગમે એની વાત તો
નથી પણ શેરી અને ચોક અન્ન્ય રાખવા માટે તમારા
બધા પ્રયત્નો નિ ફળ ગયા ત્યારે બાની યોજના સફળ
થઈ હનુમાનદાદા બીજાને ફળતા દેરી કે કેમ એની
તો ખતર નથી પણ આટલા પૂરતા બાને તો હનુ
માનદાદા ફળ્યા’ મે મ્હુ

સામે રસોડામા રસેઈ કરતો કરતા અમારી વાને
રસ પૂર્વિક સાબળી રહેલા બા જોની ગઈમા ‘તમારી
વાત સાચી છે ચોડું મોલવું પડ્યું એનો મનમા
ખટકો રહે છે પણ તોય મને તો હનુમાનદાદા ફા

એક કઝણુ દરય

સવારનો રમબીય સમય હતો મદ સુમદ સમીર તનમા તાજગી પૂરતો હતો
ગગા માતાનો પુનિત કિનારો હતો કુદરતી સૌંદર્ય સોયે કળાએ ખીલ્યું હતું લીલી
છમ નયનાલિરામ વનરીખિ ફેવાઈ હતી

એવે મંગલ સમયે મહર્ષિ દયાનંદ કુદરતી શોભા નીરખતા ગગા કિનારે આસન
લગાવી બેઠા હતા

એટલામા તેમની નજર બાજુને આવારે ગઈ તો શું જુએ છે? એક માતા મૃત
બાગકને જળપ્રવાહમા વહેવડાવી રહી છે પણ બાગકને વહેતું મૂકતા પહેલા તેવું કદન તેણે
જિતારી લીધું

મહર્ષિ દયાનંદ જિલ દર્દથી ભરાઈ ગયું હુ ખચી દ્રવી બેઠું દયાથી રંગી પડ્યું
‘હાન, ભારતીય નાગી, તારી આ અવવશા! આટલી બધી ગરીબી! એક માતાને પોતાના
મૃત બાગકનું કદન જિતારી લેવા લાચાર જનવું પડે છે?’

બારનુમાતાની આ દુર્દશા જોતા તેમને અત્યંત દુઃખ થયું તે જ ક્ષણે તેમને નિર્ભય
કરો ‘મારે સંસ્કૃતને જાતે ચોકલાપામા જ ઉપદેશ કરવો ત્યારે જ ભારતની દુઃખાગ
હાલત ટળશે’

તે કાલુશી મહર્ષિની આજ્ઞાથી વાણી કિલીમા પ્રવાહિત બની ભારતની દીન, દીન,
કુમાળ દશાને ફેરડા કામે લાગી ગઈ

—દરિયાઈ ઇાન પટેલ

વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો

ચીનુભાઈ ગી. શાપ

‘વૈષ્ણુવજન’ના જૂના અઢો લગ્નને બેઠો હતો તેમ જાન્યુઆરીના અઢમાં શ્રી ‘શિવ’ચુંદરમ્’ નો ‘સાચો શત્રુ’ નામનો લેખ વાંચી હાથમાં કાંઈક સળંગળાટ થયો.

આદિ તિથે’કર શ્રી ઋષભદેવના ૧૦૦ પુત્રો. ભરત મહારાજ મૌથી મોટા. તે પછી બાહુબળી અને તે પછી ખીલ ૬૮. ભગવાન ઋષભદેવના માથે જ ખાકીના ૬૮ પુત્રોએ તો દીક્ષા મહબ્બ કરી લીની હતી. બાહુબળીએ હિંમ્મતી નિષ્કૃષ્ટ દયામાથી એકદમ પાછા વળીને ભાષ્ટને મારવા માટેની ઉમામેથી મુષ્ટિ એકાએક પોતાના જ લોચમા વાપરીને ડેવી રીતે દીક્ષા મહબ્બ કરી તે તો ‘વૈષ્ણુવજન’ના વાંચકો માટે તે વેળમાં આવેખાઈ ગયું છે. વાત ત્યાંથી આગળ વધે છે અને મનોવિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ બહુ રસમય રીતે આગળ વધે છે.

સાધુ સંન્યાસી એક નિયમ છે. ત્યાં કોઈ ઉંમરે મોટું હોય તે મોટું નથી ગણાતુ તેથી જેનો દીક્ષા પર્વાઈ એાછો હોય તેવાએએ ઉંમર નિરપેક્ષ જેનો દીક્ષા પર્વાઈ પ્રધારે હોય તેવાએને વાદવા બેઠએ. બાહુબળીના નાના ૬૮ ભાઈએ કરતા બાહુબળી પાછળના દીક્ષિત હતા એટલે દીક્ષાની દ્રષ્ટિએ એમણે પોતાના યુરુ ભાઈએને વાદવા બેઠએ. ભર સલામ ભાષ્ટને મારવા ઉપાડેલી મુષ્ટિ જે સંસ્કારને પાછી વળાવી તે સંસ્કારો અભિમાનની આ સુન્ન પગ્મ તીવ્ર લાગણીને જેર કરવા સક્તિમાન ન થયા. એટલે બાહુબળી સાધુ સંન્યાસી સાથે ન રહેવા એક ખર્ચ મુખી કાઉન્સિલમાં લેખા રવા. ને ખાખ, ન પીએ, ખરી જ શારીરિક અગવડો-સગવડો અને આત્મ-તિક ઉદાસીનતા આવી ગઈ. ઘેર તપસ્યા કરી પગ્મ વૈન શાસ્ત્રમાં જેને સર્વોત્તમ જ્ઞાન કહે છે તે કેમેય કરીને બાહુબળીને યાવ નહીં. મનમાત્રા પેચો કખ નવ નહીં અને કેવળ જ્ઞાન યાવ નહીં.

ભગવાન તો કેવળી હતા જ. એમને બાહુબળીના આ મુન્ન અભિમાનનું ખાન હતું. એથી

એમને રસતો વિચારો. ગ્રાહી અને મુંદરી એમ બે બાહુબળીનાં બહેનો. તે પછુ દીક્ષા લઈ ચૂક્યાં. ભગવાને વિચાર્યું કે આ બહેનોને બાહુબળીના પ્રતિબોધન માટે મોકલવાં. પછુ આ અંગેની અતિ રસિક રીતે લખાયેલ એક સજ્જાપત્રી માથે- માથે આવણે જઈએ. ગ્રાહી અને મુંદરી બે બહેનો ન્યાં બાહુબળીએ કઠિરસગ ખ્યાને લેખા છે ત્યાં જઈને બાહુબળીના મૂળમૂત સંસ્કારને સતેજ કરવા માંડ્યાં

રાજતણા રે અતિ લોભિયા,
ભરત બાહુબળી જુએ રે,
સુંદી ઉપાડી રે મારવા,
બાહુબળી પ્રતિ જુએ રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

બાહુબળીના અંતરંગને એક પકાર ફેકયો. સંભારણું કરી આપ્યું કે ભગવાનના દીક્ષિત થયા પછી રાત્રીએ કારભાર ભરતકુમાર પાસે ન. નવ અને તમારી પાસે આવે તે માટે તમે લડ્યાં. પરંતુ એન મોકા પર ન્યાય કદાચ તમે જીતી જ જાન તેવા સંજોગે હતા ત્યારે પછુ ભર સખામાં ભાષ્ટને મારવા ઉમામેથી મુષ્ટિ તમારા પોતાના જ હેઠના લોચ કરવામાં વાપરી નાખવાની અંધારીતાએ તમે પહેલેખા હતા. આટલું મોલી પાછ બહેનો મોલ્યાં કે-

વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

બાહુબળીના મનથી એવા વિચાર આવ્યા કરે કે વરસથી હું તપ કરી કંડુ છુ. અડી તો કોઈ ગજ છે નહીં અને આ બહેનો મને કેમ કહેતાં હશે. અને એટલામાં ગ્રાહી અને મુંદરી આગળ ચડાવે છે કે-

રૂપલદેવ તિહાં મોકલે,
બાહુબળીની પામે રે,
ખંધવ ગજ થકી ઉતરો,
ગ્રાહી મુંદરી એમ લાખે રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

મારા ભાઈ અને કંઈ જાતે થઈને આવી નથી
આપ્યાં. ભગવાને અમને મોકલ્યા છે અને તેથી હવે
તમે ગજ થકી ગિતરી જવું. આ બાબુ બાહુબળી-
જીને કેમય સમજાય નહીં. પેણુ તરણું ખમ્મે નહીં
અને હુંગર દેખાય નહીં. પણ એમ તો બાહી
સુંદરીએ પણ ભગવાનના ખાસાં સેવ્યાં હતાં. એટલે
ધીમેથી કરી, શર કહ્યું -

લોચ કરીને ચારિત્ર લીધે,
વળી આવ્યો અભિમાન રે,
લધુ બંધવ વાંદું નહીં.
કાઉસગ રહ્યા શુભ ધ્યાન રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

હે ભાઈ! માદ કરો કે મુશ્કિને ખાત્રી વાગી
દધને મહાપુરુષાર્થ તમે બતાવ્યો તે સાચો પરંતુ
તમારાથી નાનાં ભાઈઓને ન વાદવાના અભિમાને
તમને હોડ્યા નહીં એટલે હવે તો વીરા મોરા
ગજ થકી ઉતરો! અને એમ તો બાબુ તપમા
તમારી કર્યાં કાંઈ ખાત્રી છે! !

વરસ દિવસ કાઉસગ રહ્યા,
શીત તાપથી મુકાણા રે,
ખંખીટે માળા ધાલીયા,
વેલડીયે વીંટાણા રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

બાબુ તપની પરાકાષ્ટાએ પહોળી મચેલા વરસ
મુધી તો કાઉસગમા ગેમા રહ્યા અને ગિથરતા તો
એવી કે પળીએ એમને જડ વસ્તુ સમજીને તેમના
પર માળા બાધે અને કેટલીક વેતો તો તેમના સહારે
તેમના શરીર ઉપર ચડવા પણ માડી એવા એકમગન
ભાઈ તમે હો તે અમને ખબર છે. આટલો ભોવ પૂરો
કર્ચો ન કર્યો ત્યા તો ફરી બાહી મુદરીએ સાદ કર્યો.

વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

બાહુબળી પણ મિચાગ્યાં પડ્યા હતા. આ
મારી બહેનોને મારા મદ્યગ્રોતું પૂરું લાન છે તે

જતાં કયા ગજ ઉપરથી મને ગિતરવાદું કહી રવા
છે? અને ત્યાં તો પેણુ પાંદડું હત્યું. બાહુબળી
વિચારમાં પડ્યા.

સાધવીના વચન સુણી કરી,
ચમક્યો ચિત્ત મગાર રે,
હયગય રથ સહુ પરહરિયા,
વળી આવ્યો અહંકાર રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

ચિત્તમાં એક આચરો લાગ્યો કે આ દુનિયા
આખીનો ત્યાગ કર્યો, રાજ-પાટ છોડી દીધું, જીતમા
આવેવી બાજીને પણ છોડી દીધી ત્યાં છે જતાં આ
અહંકારમા કર્યાં અટવાઈ ગયો!! અને બાહુબળીએ -

વેરાગે મન વાળ્યું,
મૂક્યું નિજ અભિમાન રે,
પગ ઉપાડ્યો રે વાંદવા,
ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે.

એકમ બાજી હાથમાં આડી ગઈ, મન વૈરાગ્ય
તરંગ વળ્યું. અભિમાન ગયું અને જે નિશ્ચય બને
પંચ મુશ્કિથી મમમ કેસનો લોચ કરી નાખ્યો હતો.
તેજ નિશ્ચય બને પોતાના નાના ભાઈઓને વાંદવા
માટે પગ ઉપાડ્યો. અને ત્યાં જ એકમજીના પાગ
વિશ્વળ વિના બાહુબળીએ કેવળ જ્ઞાન થયું.

પહોળ્યા તે કેવળી પરવદા,
બાહુબળી મુનિરાય રે,
અજરામર પદથી લરી,
સમય સુંદર વહે પાય રે,
વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરો,
ગજ ચડચે કેવળ ન હોય રે,

મનોવિશ્લેષણનો એક સુંદર દાખો આ છે.
નાના ભાઈઓને ખરેખર વંદાવવા તેની હટ પકડીને
પણ શક્ત ન બેઠું. શક્તને તો મનનો મેવ જગ
તેટલું જસ હતું અને જેવો.

પગ ઉપાડ્યો રે વાંદવા,
ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન રે.

નવરાશની પળોમાં

અનંત વ્યાસ 'રિમત'

'...ગમેા અવસર આવે નહીં, મયા ન આવે પ્રાણુ' આ ઉક્તિ આમ તો આપણે સૌ જાણીએ છીએ. સમય એ જ સાચું મન છે (Time is Money) એવું દિવસમાં દસ વખત આપણે ઉચ્ચારતા હોઈએ છીએ. પરંતુ સમયની સાચી કિંમત આપણે કયારે મમજી શક્યા છીએ? આજના યુવકો સમયનો સદુપયોગ કરવાને બદલે દુરુપયોગ જ કરતા જણાઈ આવે છે. ડોટયોમાં બેઠીને મિત્રો સાથે સમય અને પૈસા બંનેની અને સાથે માથે આરોગ્યની પણ ખુવારી કરી રહેલા યુવકોને જોવા પડી; ડોઈ કહી શકે કે આપણા યુવાનો સમયની કિંમત જાણે છે? આપણા દેશના મોટા ભાગના લોકો નવરાશનો સમય નાદક ગણ્યા મારવામાં, બજારોમાં વ્યર્થ રખડવામાં, સિનેમા જોવામાં કે એવા બીજા નિર્વર્થક કાર્યોમાં જીવનની એક એક ઠીમતી પળોને ખૂસાવી દેના હોય છે. નવગ પડવા કે આવો સિનેમા જોવા, કામ નથી તો કહેશે, આજે બસ ઉંઘવા જ કરો. ડોઈ પ્રતિ નથી તો બેઠા બેઠા પાના રીચો, ડોઈની નિંદા કરો, રસને આવના જતા લોકોની ટેકરી ગણવા બકબ ડાટ હસો; બસ મોટા ભાગના લોકોની નવરાશના સમયની આ અને આવી બીજી નિર્વર્થક પ્રતિષ્ઠા જ હોય છે. આવા લોકો પોતાની જિંદગીની અમૂલ્ય પળો આવી વ્યર્થ બાગનોમાં ખૂસાવે છે પણ માથે માથે તેઓ શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક રીતે પાં નુકસાન પામે છે. મરોએ પણ આ બાગનથી મુક્ત નથી. જ્યારે તેઓ નવરી પડે ત્યારે એ-આર-એમીએ મળીને ડોઈના ઓટલે બેઠી બેઠી જેની તેની નિંદા કરવામાં કે નિર્વર્થક ગપાટા મારવામાં જ મમમ પતારી કરી દેશે. આપણા જીવનમાં જે કાંઈ અમમ મમે છે તેનો સદુપયોગ કરીને કેવી અદ્ભુત પ્રગતિ સાધી શકાય છે તેની તો ડોઈને કલ્પના પણ આવતી નથી.

ટેટાક ડોઈ-જકેનેને આ બાગનમાં પડીશું

તો તેઓ પ્રતિબ્રમ કરશે કે, 'અમારે નવરાશના સમયમાં કરવું શું? અમને તો તેની ડોઈ સમજ જ પડતી નથી.' વાત પણ મોટી નથી. ઘણા લોકોને તો દૂરસદના સમયે કેવી ઉપયોગી પ્રતિષ્ઠા કરી શકાય છે તેનો ખ્યાલ જ નથી. આવા લોકોને જો તેઓને એવે સમયે કરી શકે તેવી પ્રતિષ્ઠા સમ-જીવવામાં આવે તો તેઓ અવસર પોતાનો દૂરસદનો સમય યોગ્ય પ્રતિષ્ઠામાં ગાળી શકે છે.

ધંધર આપણને અમૂલ્ય માનવ જિંદગી બતાવી છે. વળી અન્ય પ્રાણીઓના કરતા માનવ પ્રાણીમાં કેટલીક વિશેષ શક્તિઓ પણ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા-એ મૂકી છે. બીજા પ્રાણીઓને માણસના જેવી વિચાર શક્તિ, સારાસારનો વિચાર કરી શકે એવી કુવનાત્મક શુદ્ધિ, અને સર્વે ઇન્દ્રિયોને યોગ્ય રીતે કેળવીને તેના વડે અમાધારણુ પ્રગતિ કરવાની શક્તિ આપી નથી અને તેથી તો જીવનમાં વિરાટકાય પ્રાણીઓ પર માણસ પોતાની આ અદ્ભુત શક્તિ દ્વારા સરસાઈ બોગવી રહ્યો છે. ધંધરે આપણને જે શુદ્ધિ આપી છે તેનો ઉપયોગ કરીને દૂરસદના સમયે કરવાના યોગ્ય કાર્યોનો નિર્ણય આપણે કરી લેવો જોઈએ. આજસને ખંખેરી, આરામપ્રિય મનોહરિ પર કાણુ મેળવી માણસ જો શુદ્ધિપૂર્વક પોતાને કરવાના કામોનો વિચાર કરે તો નવરાશની પળોમાં જીવનમાં પ્રગતિ માધી શકાય તેવી અનેક પ્રતિષ્ઠા તેઓ મેળવી શકે છે.

જિંદગીની જે એક એક પળ જીવ છે તે જગ-તબરની બધી જ દેવતાના બલકામાં પણ પાડી મેળવી શકાતી નથી. જીવનમાં જ્યાં જ્યાં હોવામાં જે જે વ્યક્તિઓએ અદ્ભુત પ્રગતિ સાધીને કાર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે તેઓએ કયારેય પોતાના જીવનની એક પળ પણ નિર્વર્થક કાર્યોમાં વેડી દીધી નથી. પૈસા કરતા પણ જીવનની એક એક પળને ખૂબ જ માનવ.

ધાનીપૂરક અને દરકમરથી ખર્ચા છે. વૈસા તો રણવાળી-પ્રવલ કરવાથી-ફરીથી મળી શકે છે પણ મહેલો સમય લાખ પ્રચલ કરવા છતાંય કેઈપણ કિંમતે પાછો મેળવી શકાતો નથી. આ જ કારણે આપણમાં કહેવન પડી છે, કે “સુવાનીનું રણ્યું અને વહેલા ઝીંતો દલ્યું” ખપત્તા આવે” અને આપણા હાથપગ સાખત છે, સરીરમા એજ છે, સખત કામ કરવા નેહથી રહેમાં તાકત છે, ત્યારે આપણે તેની ધયાય ઉપયોગ કરી લેવાનું ચૂકવું નેહમ્મે નહીં.

એવી અનેક પ્રવૃત્તિઓ છે, કે જ્યારે જ્યારે સમય મળે ત્યારે એ કરી શકાય છે અને જીવનમા પ્રગતિ સાધી શકાય છે. જ્યારે તમને કૂરસદ હોય ત્યારે કેહ સાગ પુત્રકનું પાંચન અને મનન કરી શકો છો. લેખનનો નીજ હોય તો કૂરસદના સમયે થોડું થોડું લખી શકો છો. અરે એમાં એક રેટિંગ કાતો તો પણ વરસ દરમિયાન નવગણનાં સમયે રેટિંગ કાંતીને વેળોની બાનતમા સ્વાવલંબી બની શકે છે. બહેનો એકી મળીને કોઈની નિંદા કરવામા કે નાદક ગણા મારવામા સમય વેચી નામે તેના જન્મે એજ એકા રેટિંગ કાતે, જરૂર મૂલ્યનું કામ કરે તો પણ ઘણો ફાયદો થઈ જાય છે. મારા મોટીના મમ પત્ની બાનતમાં ખૂબ જ ચીરટ રાખતા હતા. બપોરના સમયે તે એક કલાક રેટિંગ કાતતા અને કાંતનાં કાંતનાં અમને નવાં નવાં ગીતો પણ ગીત પના જતાં, ગીતો ગાતી અને પણ મોનીમા અમ ને વ નવરા એસી રહેવા ન દેતા. કા તો નાક પરથી શાળા પર ઘૂમરે જતારાનું કામ અમને મોખતા અથવા તો માંજના મમમે કરવાની બાજી અમારી પાસે વીચાવતા નવો ના ગીતો શીખવાની લાનમે મોટીમાએ સોપેનું આ બધું કામ અમે દોરાથી અને ઉત્પાદક કરતા પરિણામે અમને ગીતો ગીતમા મળતા અને સાથે સાથે ઘનું બીજું કામ પણ થઈ જતું.

ને માણસ જીવનની એક પા પશુ અર્ધ મૂલવતો નથી તેજી જ જીવજીવનાં સાચી કા દરગત કરી છે; એમ કહેલા. જગતમાં અનેક મહાન પુરોએ ચોલાતા જીવનની દરેક દરેક પળનો

સફળોત્તમ કરીને આજીવનક પ્રગતિને વધા છે. દીપે દીપે સરોવર બરાંપ, એવી રીતે રોજ ને માત્ર એક જ કલાક રેટિંગ કાંતવામાં આવે તો વરસ દહાડાના કપમાં આજીવ સફળતાથી તૈયાર - કરી શકાય. આર્સ ફોરટ એક મોળી હતો; પરંતુ રોજ ફક્ત એક જ કલાક તે ગણિતનો અભ્યાસ કરતો હતો. અને પરિણામે તે અમેરિકાનો પ્રખ્યાત ગણિતશાસ્ત્રી બની શક્યો. અમારમ લોકોને ચોલાતા કૂરસદનાં સમયમાં જ કાપદાનો અભ્યાસ થઈ હતો, મહાન વિદુથી અમાર એવી બેટ પ્રમમના સમયે મળતા વખતમાં મંસ્કત બાપાનો અભ્યાસ કરેલો. મીવનસન જ્યારે એન્જિનિયર હોય ત્યારે તેણે રાત્રીના બઢીના વખતમાં અંગ્રગણિત શીખવાનું થઈ કહ્યું અને નવ-રાશના સમયનો ઉપયોગ કરીને તે અંગ્રગણિતમાં પારંગત બન્યો હતો. મીસરો અત્યંતિમ ઇતિહાસ લખનાર પ્રોટેમે ચોલાતો એ ઇતિહાસ કાંઈ એવી બેકે એમને લખ્યો નહોતો પરંતુ અવકાશના સમયે તે રોજ રોજ થોડું થોડું લખતો અને એ ગીતે તેણે એ મહાન ઇતિહાસ-ગ્રંથ તૈયાર કરેલો.

અરે આ કરતા કરતા, જમનાં જમનાં, હાલના આગતા પશુ ધનની પ્રવૃત્તિઓ કરી શકાય છે અને એ રીતે એક સમયે બબ્બે કામ પૂરા થાય છે તેમ જ સમય પણ બચે છે. મહાત્મા ગાંધીજી આવી રીતે એક સાથે બે કાર્યો કરવાની કળામાં પારંગત હતા. જમના જમના તે મુનાકાતીઓને તેમના કલાલના જાગો આપતા, માલિક કરાવતા હોય ત્યારે જાપાના સમાચારી સામગ્રીનું કામ પણ થતું રહેતું, ફરવા જતી વખતે ધમીવાર મોઢા માથે આગત્યની મળીઓ પણ કરતા આમ જમનાના કાર્યની સાથે મુનાકાતીઓના સલાસના જમન આપવાનું કામ પણ થતું. માલિક કરારના જતા અને જાપામાના સમાચારો પણ ગાળી લેતા. એક ફોરે બે પળી મારવાનું કામ આમ બાપુજી આગી રીતે કરી શકતા, કવિ નેમ્સેયોએ “છન્નો” તરમ્મો આવી રીતે જ કૂરમદના મમમમા કરેલો. તેમને હંમેશા કોઈ પીનાની ટેવ હતી. અને કેટલી ઉંઘળી રહે એટલા સમય મુધી એ પ્રવૃત્તિપસંદ કવિ મહાત્માને વ્યર્થ ગેસી રહેવું

પોતાય નંદી માટે તે સમયમાં બેઠાં બેઠાં ‘ઇન્દ્રો’ તરજૂમા કરતા. આમ વર્ષો સુધી ચાલ્યું અને અતે રાજના એ કોરી પીવાના સમયમાં જ તેણે પોતાનું તરજૂમાનું કામ પૂરું કર્યું. સ્કોટલેન્ડનો જોન બ્રાઉન ઘેરાં સાચવવાનું કામ કરતો હતો અને ત્યારે સીમમાં બેઠાં બેઠાં જ તેણે ગ્રીક અને લેટિન ભાષા શીખી લીધી હતી.

જમવાને વાર હોય ત્યારે ધણી વાર આપણે હિંદોળા પર બેઠાં બેઠાં દિવકલા કરીએ છીએ અથવા તો રસોઇ તૈયાર થાય તેની રાહ બેઠાં બેઠાં ઝોડઝમા અથા આંટા માપીં કરીએ છીએ. પરંતુ કાનસના એક મહાન આન્સેલરે આવા જ અવકાશના સમયમાં એક કીમતી પુસ્તક લખ્યું હતું. આપણે પણ એવે સમયે આનું કંઈ ને કંઈ કામ કરી શકીએ છીએ. આવેળી ટપાલ વાચીને તેના જવાબો લખી શકીએ છીએ. છાપામાં આવેલા અગત્યના સમાચારોની નોંધ કરી શકીએ છીએ. બટ-વપલને પોલિસ લગાડી શકીએ છીએ. કપડાંને ઇશી કરી શકીએ છીએ.

અવકાશના સમયમાં ઇચું ઘણું કરી શકાય છે. આગ્રાનીની લડત ચાલતી હતી ત્યારે આપણા અનેક નેતાઓએ જેલવાસ દરમિયાન અનેકવિધ ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું. જતાદરલાલજી, માંધીજી અને સાને ગુરુજીએ આનું મુંદર, મહાન અને લોકાપયોગી સાહિત્ય જેલમાં જ સર્જ્યું હતું. ‘સ્વામચ્ચી આઇ’ (સ્વામની મા)નું સર્જન સાને ગુરુજીએ જેલમાં જ કર્યું. મહાન વૈજ્ઞાનિક માર્કિસ ફેરે એક પુસ્તક વૈચારની દુકાને ચોપડીઓ બાધવાનું કામ કરતો; પણ ત્યાં તેને જે અવકાશનો સમય મળે તો તેમાં જ તેણે અનેક મહાન શોધો કરી હતી. ગેલીલિયો આમ તો વૈદકનો ધધો કરતો; પરંતુ ફૂરસદના સમયે ડ્રાયોગો કરીને તેણે અનેક જમિવિખ્યાત શોધો કરી હતી! જર્મે પોતાના મુંદરમાં મુંદર કાચો તે ખેતરમાં કામ કરતો ત્યારે જે થોડો ધણે સમય તેને મળતો તે વખતે જ લખેલા.

વાંચન અને મનન માટે પણ આપણને ખાસ સમય ફાળવે પાડવાની જરૂર નથી. પ્રવાસ કરતી

વખત સાથે એકાદ પુસ્તક રાખીને તેનો અભ્યાસ કરી શકાય છે. ગાડીમાં માન બેઠાં બેઠાં ઝાલા ખાવા કે ઘાંધુ તેના કરતા સાથે એકાદ પુસ્તક રાખીને તેનું વાંચન કરવાથી પ્રવાસ કંટાળાજનક નથી લાગતો તેમ જ પુસ્તકનું વાંચન પણ યર્ષ થકે છે. ગ્વેડરટન પોતાનો વખત નકામો ન ગણ માટે દરેક બેઠાં એકાદ પુસ્તક પોતાની સાથે જ રાખતો. મેસનરુક નામના લડનના એક ડોક્ટરે દર્દીઓને ભેલા બતાં, એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જવા-આવવામાં જે સમય લાગતો તે સમયમાં, ગાડીમાં બેઠાં બેઠાં જ ‘લ્યુકીવસ’ નામના પુસ્તકને અનુવાદ કરેલો. આ પુસ્તકમાં પ્રથમ સિનેમાના ચલચિત્રની કલ્પના મૂકવામાં આવી. રવાળી સમતીથે ફરવા જતા ત્યારે ચાલતાં ચાલતાં જ વાંચન કરતાં રહેતા.

કોઇ કામ કરવા ‘માટે સમય નથી,’ એમ કહેનાર કાં તો આજમુ છે અથવા તો તેને તે કામ કરવાની દાન જ નથી અને તેથી તે એમ કહીને તે કામમાંથી છટકવાની બારી શોધે છે. કામ કરવું જ છે તેને અમમ મળી રહે છે. બસની રાહ બેઠાં બેઠાં બસ-સ્ટેન્ડ નજીક ગ્રામ રહો તેટલા સમયમાં પણ જાનું વાંચી શકો છો, હનમન ખનાવતાં ખનાવતાં રેડિયો પરના સમાચાર સાંભળી શકો છો. રસોઇ કરતાં કરતાં ઈથર ગમરણ કરી શકો છો; એથી મન અને અન્ન બંને પવિત્ર બને.

ફૂરસદના સમયે પરિહરના પણ કામો યર્ષ થકે છે. બાવનગરની અગ્નીની શિક્ષણ સંસ્થા શિશુવિહારના ગ્રાણુ સમા શ્રી માનભાઈ પોતાનો ફૂરસદનો સમય સાળાના બાળકોના કાપના વડી ગયેલા નખ કાપવામાં, તેમને નરી નરી વાતો કહેવામાં, બાળકોને એકાં કરી બોધક વાતોઓ કહેવામાં ગાળના અનેક વખત બેલા મચ્ચા છે. આપણે પણ આનું ધણું કામ કરી શકીએ છીએ. શરીરમાની ગંદકી સાફ કરી શકીએ લતામાં ગરીબ અમલુ પ્રોદો અને બાળકોને રોજ એક એક કલાક અક્ષરજ્ઞાન આપી શકીએ, અમલુ લાભજોને છાપામાંના અગત્યના સમાચાર વાંચી સંબળાવી શકીએ. આનું તો ધણું ધણું યર્ષ થકે છે.

સિદ્ધાર હતા ત્યારે સાંજે રમવા માટે બેગા થતા બાળકોને રોજ અરધા કલાક બાગાયતનું કામ કરાવતો. બાળકોની સાથે હું પણ જોડાતો. એક વર્ષમાં તો અમે આવા રોજના અરધા કલાકના કાર્યથી એક સુંદર મગાને બગીચો તૈયાર કરી નાખેતા.

શાળામાં ભણતા બાળકોને બપોરની એક કલાકની છુટીના સમયમાં ઠાંધ પ્રવૃત્તિમાં જોડવા દેવા તો પણ ઘણું કામ થઈ શકે છે. શાળાની સફાઈ થઈ શકે છે. વર્ગની દિવાલો પર લાગેલા ધૂળ ભળા સાફ કરી શકાય છે. બાળકો નકામા દોડા દોડી ઠરે તેના બદલે તેઓની પાસે નવું રસપ્રદ, બોધક અને ગાનદાયક સાહિત્ય મૂકવામાં આવે તો તેઓ સમયનો સફળપયોગ કરીને ઘણું નવું નવું શીખી શકે છે. તેઓની સર્જન શક્તિને પીલવવાનો અવકાશ આપાય તો તેઓ

ઘણું સુંદર સર્જન કરી શકે છે. બદેનો ભરતકામ કરી શકે, માટીના રમકડાં બનાવી શકે, કાગળ પર વિવિધ કોતરકામ કરી શકે, સુંદર ચિત્રો તૈયાર કરી શકે. આવું તો ઘણું ઘણું કરી શકાય છે. જરૂર છે માત્ર દૃષ્ટિની, હૃત્પ્રદના સમયે શું કરવું; તે ને આપણે સમજી શકીએ અને સમયનો સફળપયોગ કરી આવી જીવતાપયોગી પ્રવૃત્તિ કરતા રીતે તો અદ્ભુત મક્કતા અને સફાઈતા પ્રાપ્ત થાય છે. જીવનની એક પણ પળ હવેથી મૂકામી જવા ન દેશો. જે સમય વ્યર્થ જાય છે તે તમારી પ્રાતિને રૂધિ છે, તમારામાં રહેતી શક્તિને દબાવી દે છે. સમય ઘણો જ હિયતી છે. સમયની કીમત ભણતીને તેના મદુપયોગ કરી લે તે જ માણુમ ડાહ્યો અને વિવેકી છે.

અનોખો ટિંક-ભક્ત

ભારતના કદરૂપે શુનામીના વાતાવરણમાં આઝાદીનો લુલ્હ નાદ મગ્નતનાર ટિંક મહારાજ, તેમને લોકોએ પ્રેમથી આપેલા બિરુદ પ્રમાણે, લોકમાનવ જ હતા. 'આઝાદી માટે જન્મ મિલ્લ તક છે, અને હું લઈશ જ' એવું ભારપૂર્વક કહેનાર એ સિદ્ધપુર આઝાદીની હવા ગળનાર એ જમનાના અમુક મહાનગીમિય લોકોને તો ખૂબ જ ગમી ગયેલા. એ જમનાના આઝાદીમિય મારણીએ તો આ મહાન પ્રુપ્ત પાછળ જાણે પાગલ બન્યા હતા.

ભારતના પ્રાંતે પ્રાંતે ને ખૂણે ખૂણે ટિંક મહારાજના લોકો પકડા હતા એ બધામાં સત્તામ જિજ્ઞાસા બેરપડ નામક ગામની એક વ્યક્તિની ટિંક ભક્તિ અનોખી હતી એ વ્યક્તિનું નામ સદાશિવ ભટ્ટ ઉર્ફે તારુ દામને આ માણસ તો ટિંક મહારાજ પાછળ જાણે ખરેખર પાગલ બન્યો હતો. ટિંક મહારાજનાં એક એક કામનો એ ભારે પ્રશંસક હતો.

આ માણસે જ્યારે જાણ્યું કે ટિંક મહારાજને દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવી છે અને તેમને બહાદુરની માટીને જેલમાં લઈ જવામાં આવ્યા છે, ત્યારે તેના મગજે કંઈ ન કહ્યું. એ સમાચારથી તેને જગત આઘાત લાગ્યો; અને એથી કરીને તે ખીમાર પડ્યો, તેને ઉમ વાતરાગ લાગી પડ્યો.

એ ખીમારીમાં તે ધગી વાર બેઠું બની જતો. કેટલાય વૈદ્યકીય ઉપચારો કર્યા છતાં તે શુદ્ધિમાં આવતો ન હતો.

તેના મિત્રજીવીને પોતાના પિતાની પ્રખર ટિંક ભક્તિની જાણ હતી એટલે તેણે પિતાને શુદ્ધિમાં આણવું એક અનોખો ઉપાય અજમાવ્યો. તેણે પિતાના કાનમાં મોટીથી કહ્યું:

‘આપણી ટિંક મહારાજનો છટકારો થયો!’

‘ટિંક મહારાજનો છટકારો થયો!’ એટલા શબ્દો કાને પડતા જ એ અનન્ય ટિંક ભક્ત એકદમ શુદ્ધિમાં આવી ગયો, ને બોલી શક્યો. ‘કેમ ભાઈ, કેવી રીતે?’

અને તેનો રોગ કષાયે ચાલ્યો ગયો.

—શિવસુંદરમ

નામ રૂપ જૂજવાં

રાતે આકાશમાં તને અમંજ્ય તારાઓ દેખાય છે; પણ સૂર્યોદય થતાં તે કળાતા નથી. એટલે શું તું એમ કહી શકે ખરે કે દિવસે આકાશમાં તારાઓ જ નથી? એ જ પ્રમાણે હે માનવી! તારા દિવસરૂપી અજ્ઞાનમાં તું મર્મ-શક્તિમાન પરમાત્માને ભાળતો નથી, તેથી પ્રભુ જ નથી એમ કહીશ મા. *

પરમાત્માનાં નામ અસંખ્ય છે અને રૂપ અનંત છે. એ બધાથી તેને નળી થકાય છે. જે નામ કે રૂપથી તું એને બોલાવીશ એ જ નામ અને રૂપથી એ તને દર્શન દેશે. *

જુદા જુદા લોકો જુદા જુદા નામથી એક જ પદાર્થને-પાણીને-પછાને છે. કેટલાક તેને બેંટર કહે છે, કેટલાક વારિ કહી બધવહાર કહે છે, કેટલાક એકવા તરીકે બોળામે છે તો વળી બીજા પાની કહી પારખે છે. એ જ પ્રમાણે મન-ચિત્-આનંદને કેટલાક ગેંડ કહી પૂજે છે, બીજા અદ્વૈતા કહીને બદળી કહે છે, કેટલાક હાર કહીને અર્ચના કરે છે તો કેટલાક બ્રહ્મ કહીને સ્તવે છે. *

તમને પરમાત્માના આકાર અને નિરાકાર સ્વરૂપની કાઈ કદપના છે? સાકાર અને નિરાકાર એ બન્ને અને પાણીની જેવી દયા છે. પાણી હરીને બન્ને બને છે ત્યારે તેને આકાર સાપડે છે. પત્રી જ્યારે એ જ બન્ને પીગળીને પાણી થાય છે ત્યારે આકાર અદૃશ્ય થાય છે ભક્ત સમક્ષ ભગવાન અનેક સ્વરૂપે પ્રગટે છે. પોતાના ભક્તની ઉદ્ધટ ભાક્તની શીતળતાથી અનંત અવ્યક્ત બ્રહ્મ પુરુષોત્તમને સ્વરૂપે પ્રગટે છે પત્રી જેમ સૂર્યના આવિર્ભાવથી જડ હિમ પીગળીને નિરાકાર સ્થિતિ પામે છે તે જ પ્રમાણે જ્ઞાનના અવિર્ભાવથી સાકાર પરમાત્માનું નિરાકારમા રૂપાન્તર થાય છે. *

કોઈ એક બહુરૂપી પક્ષીના રંગ બાબતમાં

એ માણસોને વાંધો પડ્યો. એકે કહ્યું કે ઝાડ ઉપર બેઠેલું એ પક્ષી સુંદર રાતા રંગનું છે. બીજાએ તેનો વિરોધ કરતાં કહ્યું: “તારી વાત સાચી નથી. એ પક્ષી રાતું નથી પણ વાદળી છે.” હવે આજ ઝાડ નીચે એક માણસ રહેતો હતો. તેણે તે બહુરૂપી પક્ષીને વિવિધ રંગમાં અને વિવિધ દશામાં નિહાળ્યું હતું. આ માણસ પામે પેલા હડનારા આખા. તેમાંના એકે પૂછ્યું: ‘કેમ મહેરબાન! પેલા ઝાડ ઉપરનું પક્ષી રાતા રંગનું નથી?’ વૃક્ષ-નિવાળીએ ઉત્તર વાળ્યો: ‘સાવ સાચી વાત.’ બીજા અગદનારે કહ્યું: ‘તમે શું બોલો છો? એ રાતું હોય જ નહિ. મેં તેનો રંગ વાદળી જોયો છે.’ પેલા વૃક્ષનિવાળીએ કહ્યું: ‘બરાબર છે. તમારી વાત પણ સાવ સાચી છે.’ આ પુરુષ બળજોતા હોતો કે બહુરૂપી પક્ષી બહુ રૂપો ધારણ કરે છે. આથી તેણે બંને વિરોધી મતોને સાચા મણુબધા. *

આ જ પ્રમાણે સત્-ચિત્-આનંદનાં બધા સ્વરૂપો છે ભક્ત ભગવાનને અમુક જ રૂપમાં જુએ છે તેથી તેને તે જ રૂપમાં જોળામે છે. પરંતુ જે તેને અનેક રૂપમાં જુએ છે તે જ કહી શકે કે આ અનંત સ્વરૂપો એક જ ઇશ્વરનાં છે અને તે અસંખ્યસ્વરૂપધારી છે. *

પરમાત્મા નિરાકાર છે અને સાકાર પણ છે. વળી તે સાકાર અને નિરાકાર બંનેથી પર પણ છે. પોતે કોણ છે એ વાત તે એકલો જ બોલે છે તે પોતાને વિવિધ સ્વરૂપે તથા વિવિધ પ્રકારે પ્રકટ કરે છે. સત્યએ છે કે આવિર્ભાવ કે નિરોભાવની કોઈ મર્યાદાનું તેને બંધન નથી. *

એક વાર કોઈ સાધુ જગેન્નાથપુરીના મંદિરમાં ગયો. તેનું મન ઇશ્વર સાકાર છે કે નિરાકાર એવા સંગયથી ભરેલું હતું. જગન્નાથ-જીની પ્રતિમાનું દર્શન કરતી વેળાએ તેને આ

શૂન્ય ઉકેલવા પારખુ કરી જોવાની મરણ થઈ પોતાની લાકડી લઈને તેણે પ્રતિમાને ઠાળે પડખે ગોળ ફેરવીને જમણે પડખે કાઢી બે પાચ પાઠ સુધી તેને ન તો કાઈ દેખાયુ કે ન તો કાઈ ભાગાયુ તેથી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે પરમાત્મા નિરાકાર છે પછી પાછી જમણે પડખેથી ઠાળે પડખે લાકડી ફેરવતા તે પ્રતિમા સાથે ભાગાઈ એમ્ને તે સાધુએ નિર્ણય કર્યો કે પરમાત્મા ગામર પણ છે અને નિરાકાર પણ છે *

અગ્નિને પોતાને કોઈ વિશિષ્ટ આકાર નથી જગમગતા અગારાને આધારે તે વિવિધ સ્વરૂપો ધરે છે આ કરણે નિરાકાર અગ્નિ માકર બનતો ભાસે છે આ જ રીતે નિરાકાર પરમાત્મા સ્વન આકાર સ્વરૂપ ધરે છે *

પૃથ્વી કરતા સૂર્ય અનેક ગણે વિશાળ છે છતાં અતરને કારણે તે થાગી જેવડો લાગે છે આ જ રીતે પ્રભુ અનતગણો મહાન છે પણ અતિ દૂર પડી જનાને લીધે તેનું પૂર્ણ માહોત્તર જાણવાને આપણે અસમર્થ છીએ *

નિરાકાર પ્રહ્મ અને સાકાર શક્તિ વચ્ચે કોઈ ભેદ નથી જનારે નિઃકિંચ તરન તરીકે પરમાત્માની કલ્પના કરીએ છીએ ત્યારે તે શુદ્ધ પ્રહ્મ ઢહેવાય છે જનારે સક્રિય તત્વ-સર્જક, પોષક અને સહારક-તરીકે તેની કલ્પના કરીએ છીએ ત્યારે તે આકાર પ્રહ્મ અર્થાત શક્તિ ઢહેવાય છે *

જેમ એક જ સુવર્ણમાથી જુદા જુદા નામ રૂપવાળા આભૂષણો બને છે તેમ એક જ પરમાત્મા વિવિધ દેશકાળમા વિવિધ નામરૂપથી પૂજા છે તેની અર્ચના અનેક રૂપે થાય છે કેટલાક તેને પિતા કહે છે તો કેટલાક માતા કહે છે આમ જા વિવિધ સળગોને નિમિત્તે અને પ્રકારો દ્વારા પૂજાને તે એક જ જગત્તાય છે *

જેમ એક જ યોગામાથી છાત, કણ્ઠ, પોંચા મમરા કે બિરજ બનાવવામા આવે છે અને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ તેમાથી પોતાની રુચિ પ્રમાણેની વાની પસંદ કરે છે તેમ આ

વિશ્વનો નાયક એક હોવા છતાં પોતાના ભક્તની ઈચ્છા પ્રમાણે વિવિધ સ્વરૂપો ધરે છે આવેા પ્રત્યેક ભક્ત પરમાત્મા વિષે વિશિષ્ટ કલ્પના બાધીને તેને અતિશય મૂંઝવાન સમજે છે કોઈ ભક્તને તે કૃપાળુ સ્વામી કે સ્નેહાર્દ્ર પિતા તરીકે, કેટલાકને તે ગુચ્છિસ્મિતા વત્સલ માતા તરીકે, કેટલાકને તે સન્નિધ સખા તરીકે તો બીજાઓને તે ભાવાધીન નાથ તરીકે અથવા અજ્ઞાકિત મનોરથકાતા યુગ તરીકે ભાસે છે *

પરમાત્મા સાકરના પર્વત સમાન છે નાનકડી કીડી તેમાથી ખાડની એક કણી લઈ જાય છે તો મેટી કીડી વળી વધારે મોટી કણી તાણી જાય છે તેમ છતાંયે પર્વત તો હંતો તેવડો જ મોટો રહે છે પ્રજાના ભક્તોનું પણ આમ જ છે ઈશ્વરીય તત્વની એક ઢણી મળતા જ તેઓ પ્રેમોન્મત્ત બની જાય છે પરમાત્માની અગિય વિભૂતિ ધારણ કરનાતું તો કોઈનું ચે સામર્થ્ય નથી *

એકવાર મીડાની પૂતળી સસુદ્રની ઝીડાઇ માપવા અદર ઝિતરી, આમ કરવા જતા તે સસુદ્રજળમા ઝોગગીને એકરસ થઈ ગઈ એ જ પ્રમાણે પરમાત્માનું મહાત્મ્ય જાણવાને પ્રયત્ન કરતા જનારમા પોતાનું જીવપણું તણને તેની સાથે સાયુજ્ય પામે છે *

જેમ પારાતા વાસણમા પડેલો સીસાનો કટકો થોડીવારમા ઝોગગીને એકરસ થાય છે તેમ જ પ્રહ્મના સાગરમા પડેલો જીવાત્મા પોતાના વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તથા મર્યાદા તણને પ્રહ્મની સાથે એકત્વ પામે છે *

પાણી અને પરપોગો એક જ છે પરપોગાની ઉત્પત્તિ પાણીમા છે, અસ્તિત્વ પાણી ઉપર જ છે અને અંતે મમાઈ જાય છે પણ પાણીમા જ એ જ ન્યાયે જીવાત્મા અને પરમાત્માનો અભેડ છે જે કઈ ભેડ છે તે આશિષ છે એક પરાધીન છે, અન્ય સ્વાધીન છે *

લોહયુગકનો જેવો લોહ સ યે સ બધ

હે તેવો જ સંબંધ પ્રભુનો પ્રાણી પ્રત્યે છે, તો પછી નારાયણથી નર કેમ આકર્ષાતો નથી? કાદવમાં દટાયેલું લોહું લોહચુંબકનું ખેંચાણ અનુભવતું નથી. તે જ રીતે માયામાં દટાયેલો છવરો શિવનું ખેંચાણ અનુભવતો નથી. પણ પાણીથી કાદવ ધોવાય તો લોહચુંબકથી લોહ ખેંચાય છે. તે જ રીતે પ્રાર્થનામાં સતત અધ્યુધારાથી અને અનુતાપથી છવ માધારથી કાદવને પખાળે છે. આટલું થયા પછી તરત તે શિવનું આકર્ષણ અનુભવે છે.

ગાંધીજી અને દીંગલી

ઈ. સ. ૧૯૪૭ની સાલમાં આપણને આઝાદી મળી, સારે આપણા નેતાઓને બહુ બહુ અરમાન હતો. ખાસ કરીને જવાહરનાથ નેહરુને તો બહુ બહુ અરમાન હતો. તેમના મનમાં હતું:

‘ક્યારે એશિયાના રાષ્ટ્રોને એકત્ર કરું? ક્યારે તેમને આઝાદીનો અમર સંદેશ પહોંચાડું? ક્યારે તેમને વિશ્વમુક્તિ મળે મદદ થે ઝંખતું’ ‘બાપુ’નું તત્ત્વજ્ઞાન સમજાવું!’

અને, આઝાદી મળી કે તરત જ એશિયાઈ રાષ્ટ્રોના પ્રતિનિધિઓને ભારતના આંગણે એકઠા કરવા માટે જવાહરનાથજીએ કમર કમી. એશિયાઈ રાષ્ટ્રોના પ્રતિનિધિઓની એ સભા ‘એશિયન કોન્ફરન્સ’ નામે આધુનિક રાજકીય ઇતિહાસમાં ગણાતી પળી છે. એ કોન્ફરન્સ આપણા પાટનગર દિલ્હીમાં મળી. જવાહરનાથજી અને આપણા બીજા નેતાઓ પણ એ કોન્ફરન્સમાં રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીને સર્વ જવા આગુર હતા. જવાહરનાથ સિવાય એ કોન્ફરન્સમાં બાપુને સર્વ જવા ચોથી વધુ આગુર હતી એક વ્યક્તિ-અને તે સ્વ. સરોજિની નાયડુ.

હિંદના છુલછુલ તરીકે જાણીતા, કવિ-ચોદા અમા એ વીર નાગી સ્વભાવે જેવાં હરવીર હતા તેનાં રમજી ને ટીખળી પણ હતાં. તેમના નિર્દોષ ટીખળ હાથે સૌ કોઈ કીટા રહેતા.

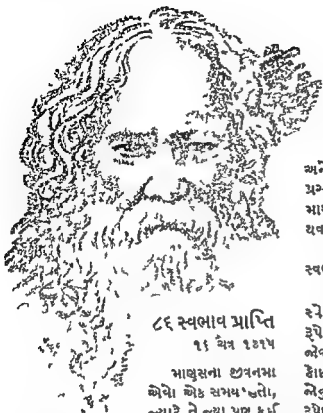
એ કોન્ફરન્સમાં ગાંધીજીને સરોજિનીદેવી ‘બુઝાક્કારે’ ધમકી મળી એમ કહીએ તો આવે. કેમ કે, ગાંધીજીને એવી કોન્ફરન્સમાં ગાજવા કરના મગા મૂકા કાર્ય કરવામાં વધુ રસ હતો. ગાંધીજી મળ્યા, એટલે એશિયન રાષ્ટ્રોના એ પ્રતિનિધિઓ ભારતના એ ભાગ્યવિધાતા પુરુષાર્થી મહાપુરુષ પર ખુશ ખુશાન થઈ ગયા; એ સંત પુરુષને તાણીઓના ગડગડાટથી વધારી લેવામાં આપ્યા.

આ બધું પતી મળ્યું, એટલે સરોજિનીદેવીએ, પોતાના સ્વભાવ મુજબ એક ટીખળ કમ્પ્યુ, કપાંકથી તેઓ એક મુદર વીગળી લાઇ આપ્યા, ને મો સમાજનો દેખે એ રીતે મહાત્માજીને એ દીંગલીની બેટ આપી.

આમ કરવાનું કારણ કોઈને ન સમજાયું, સૌને આમાં સરોજિનીદેવીની ‘બાળકશુદ્ધિ’ જેવું લાગ્યું. પણ થોડી જ વારમાં જિભા મથને હિંદના એ છુલછુલે પોતાના કાવે મોએ આનો ખુલાસો કરના કમ્પ્યુ: ‘મિત્રો મેં જે આ દીંગલી અમારા ખારા રાષ્ટ્રપિતાને આપી છે, તે કઈ મનક ખાતર નથી આપી. આ દીંગલી ભારતની એક સામાન્ય નારીનું પ્રતીક છે. ભારતના રાજકીય અને સામાજિક સ્ત્રેતમાં મહાત્માજીએ પ્રવેશ કર્યો એ પહેલાં અમે ભારતીય સ્ત્રીઓ આવી રાજ્યારેવી દીંગલીઓ જેવી જ હતી. અનાન્યા અધકારમાં પડેલી આવી રાજ્યારેવી દીંગલીઓમાં બાપુએ અજ્ઞાન જ્ઞેતન આપ્યું. પરિણામે ભારતીય સ્ત્રીઓએ ધરના ખૂનો છોડી દીધે, રાજ્યારેવોને ખોટા લપકા છોડી દીધો ને આદર્શ ધામ્ય કરી. પોતાના કિત્ત આરિત તથા ઉમદા સ્વભાવની ટેવરિતનાથી તે પ્રકાશની થઈ. એ માટે એશિયાઈ રાષ્ટ્રોના એક ભાગરૂપ અમે ભારતીય સ્ત્રીઓ તમા મહાત્માની આભારી છે. અને એ આભારની લાગણીના પ્રતીકરૂપે મેં આ દીંગલી બેટ આપવાનું પસંદ કર્યું છે.’

સરોજિનીદેવીએ જ્યાં આવો ખુલાસો કર્યો, કે નો તેમના હસમુખા સ્વભાવ પર તારી ગયાં; સૌ બોલી ગયાં: ‘ખરે સરોજિનીદેવીએ અમને જ્ઞાન સાથે અમન આપી છે.’

—વિ.મુદરમ

૮૬ સ્વભાવ પ્રાપ્તિ

૧૬ મે ૧૯૧૫

માણસના જીવનમાં
એવો એક સમય આવે,
જ્યારે તે જ્યાં પહોંચે

અદ્ભુત ભોતો ત્યાં ઈશ્વરની કૃપના કરતો જો
તે કોઈ જગ્યાએ ભોતો કે પાણીમાંથી અગ્નિની
જ્વાળા નીકળે છે, તો તરત જ ત્યાં
પૂનઃ તૈયારી કરતો તે સમયે તે
કોઈ પણ એક અસામાન્ય લક્ષણ ભેળંને કે
કંઈને કહેતો, કે અમુક માણસમાં દેવ આવ્યા
છે, અમુક આડમાં દેવ પ્રગટ થયા છે, અથવા
અમુક મૂર્તિમાં દેવ બામત થયા છે

કાળક્રમે અખંડ વિશ્વનિયમને ચરાચર
વિશ્વમાં સર્વત્ર એકરૂપે ભોતો માણસ શીખ્યો
ત્યારે તેને માન્ય પડ્યું કે જે અસામાન્ય
લાગ્યું હતું તે પણ સામાન્ય નિયમની બહાર
નથી તે જ વખતે તેને જાણના આધારોને
અખંડભાવે સર્વત્ર વ્યાપ્ત રૂપે જોવાનો
અધિકાર પ્રાપ્ત થયો અને તે વિશાળ અવિ-
નિશ્ચિત એકચત્રા પદ્ધતિ તેને આનંદ અને
આશ્ચર્ય મળ્યો તે જ જણે માણસના જ્ઞાન, પ્રેમ

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીડનનાથ કાકુર

અનુ. નગીનદાસ પારેખ

અને કર્મ મોહમુક્ત બનીને પ્રગટ અને
પ્રમદ બની ગયા તેના ધર્મમાંથી સમાજ
માંથી રાજ્યમાંથી મૂઠતા અને મુદ્રતા દૂર
થવા લાગ્યા

આ દર્શન એટલે બ્રહ્મનું સર્વત્ર દર્શન,
સ્વભાવનું દર્શન

પરંતુ સમસ્ત સ્વભાવમાંથી ચોરી લાવીને
રૂપે એક કોઈ એક કૃત્રિમતામાં તેને વિશેષ
રૂપે જોવાનો પ્રયત્ન હજી પણ માણસ કરતો
જોવામાં આવે છે એટલું જ નહિ કોઈ
કોઈ તો બકાશપૂર્વક કહે છે કે એ રીતે
ભોત એ જ જોવાની ઉત્તમ રીત છે બધા
રૂપોમાંથી અવગ પાડીને કોઈ એક વિશેષ
રૂપમાં, બધા માણસોમાંથી હકાવીને કોઈ
એક વિશેષ માણસમાં ઈશ્વરની પૂજા કરવી એ
જ તેમને મતે પૂજાની પરાક્રાંત છે.

મને ખમ્મ છે કે માણસ આવા કૃત્રિમ
ઉપાયે કોઈ એક હૃદય વૃત્તિને અતિશય પ્રમા-
ણમાં વિશુદ્ધ કરી શકે છે, કોઈ એક રસને
અત્યંત તીવ્ર બનાવી દઈ શકે છે પણ શું
એમ કરવું એ જ સાધનાનું લક્ષ્ય છે?

ઘણી વાર આપણે ભેળંએ છીએ કે માણસ
આધર્મી હોય છે તો તેની સ્પર્શશક્તિ પુરક
વધી જાય છે પરંતુ એ રીતે એક બાબતથી
ચોરી લઈને બીજી બાબતને ઉભારી દેવી
એને જ આપણે શક્તિની સાર્થકતા કહી
શકીશું? જે બાબતને નુકસાન થયું તેનો હિસા
બજ ન કરવાનો? તે તરફની સત્તામાંથી
આપણે કટકી શકીશું ખરા?

કોઈ પણ પ્રકારના બાહ્ય અદવા સંપ્રચિત

ઉપાય મારફતે સંમોહનને મેસ્કેરિજમને ધર્મ-સાધનાનું પ્રધાન અંગ બનાવી દર્શાવું તો આપણું ચિત્ત સ્વાસ્થ્યમાંથી, સ્વભાવમાંથી અને એટલે જ મંગલમાંથી ચ્યુત થવાનું જ. આપણે સમજી લાવો જોઈ જોઈએ—આપણે જે બાજુએ આવેા અસંગત ભાર દર્શાવું તે બાજુને જ આપણે હાનિ પહોંચાડીશું.

ખરું જોતાં સ્વભાવની સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવી એ જ ધર્મ અને ધર્મનીતિનો ઉત્તમ લાભ છે. માણસ અનેક કારણોપર પોતાના સ્વભાવની સમજૂતા બળવી ગયો નથી, તે સામંજસ્ય જોઈ એસે છે—એ જ એના પાપનું મૂળ છે. અને ધર્મનીતિ એટલા માટે જ તેને સંયમમાં પ્રેરે છે.

એ સંયમનું કામ શું છે? સંયમનું કામ મહજ્જ્વલિતને ઉમેડી નાખવાનું નથી. તેને નિયમિત કરવાનું છે કોઈ એક સહજ્જ્વલિત જ્યારે વધારે પડતી જુટ મળતાં સ્વભાવના સામંજસ્યનો ભંગ કરે છે ત્યારે પાપ જન્મે છે. કમાવાની ઈચ્છા જ્યારે અત્યંત ઉચ્ચ બની જઈને રૂપિયા કમાવામાં જ માણસની ગતિને પ્રેરપૂરી બાંધી લેવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તે લોભી બની બંધ છે ત્યારે તે માણસના ચિત્તને તેની બધી સ્વાભાવિક દિશાઓમાંથી ચોરી આણીને એ એક જ દિશામાં ભેળું કરે છે. આ રીતે જે માણસ સ્વભાવથી બ્રહ્મ થાય છે તે કહી સાચા મંગલને પામતો નથી એટલે તેને માટે ઈશ્વર ને મેળવવાનું અશકય બની બંધ છે. કોઈ માણસ પ્રત્યેના પ્રેમ જ્યારે આપણને સ્વભાવથી ચ્યુત કરે છે ત્યારે તે કામ બની બંધ છે એ કામ આપણી ઈશ્વરપ્રાપ્તિમાં બાધારૂપ થઈ પડે છે.

એટલા માટે અસામંજસ્યમાંથી વિકૃતિમાં થી માણસના ચિત્તને બચાવીને સ્વભાવમાં લઈ જવું એ જ ધર્મનીતિનો એકાન્ત પ્રયત્ન હોય છે. ઉપનિષદમાં ઈશ્વરને 'સર્વવ્યાપી' કહેતી

વખતે તેને અપાપવિદ કહેલો છે તેનું તાત્પર્ય આ છે. ઈશ્વર સ્વભાવથી કોઈપણ ભતની બાધા વગર બધે વ્યાપેલો છે. પાપ તેને કોઈ એક વિશેષ સંકુચિત સ્થાનમાં આકર્ષીને પૂરી રાખીને બીજે બધે સ્થાનેથી ખેંચી લેતું નથી—આ શુભને લીધે તે સર્વવ્યાપી છે. આપણી અંદર પાપ સમયને લગીને કોઈ એક વિશેષ અંગને પુલાવ્યા કરે છે. એને લીધે પોતાના સ્વભાવમાં તેનું સામંજસ્ય રહેતું નથી એટલું જ નહિ, આસપાસના વિશ્વ સાથે આપણું સામંજસ્ય નાશ પામે છે.

ધર્મનીતિ દ્વારા આપણે સ્વભાવપ્રાપ્તિની આ લે સાધનામાં મંડેલા છીએ એમાં રાત દિવસ સમાજ અને નીતિશાસ્ત્ર આપણને પ્રેર્યા કરે છે. તો શું અહીં જ એના અંત આવે છે? ઈશ્વરસાધનામાં પણ શું એ નિયમને સ્થાન નથી? ત્યાં પણ શું આપણે કોઈ એક ભાવને કોઈ એક રસને સંકુચિત અવલંબન દ્વારા વધારે પડતો ઉત્તેજિત કરવો એને જ માણસનો એક ચરમ લાભ માની લઈશું?

દુર્જાના મનમાં કોઈ ઉત્તેજના જગાડીને તેના હૃદયને લોભાવવા માટે આ બધા ઉપાયોની જરૂર હોય છે, એમ ઘણા કહે છે.

જે માણસ દારૂ પીને આનંદ પામે છે તેની આજીવનમાં શું આપણે એવી દલીલ કરી શકીએ ખરા? આપણે શું એમ કહી શકીએ કે દારૂથી જ જો એને ખાસ આનંદ મળતો હોય તો એ જ એને માટે શ્રેષ્ઠરહસ્ય છે.

ગલકે આપણે એમ કહીએ છીએ કે સ્વાભાવિક સુખ પ્રત્યે દારૂરિવાને અનુરાગ બળે એવો જ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જેને લીધે એને ચોપડી વાચવાનું ગમે, માણસોમાં હળવામગ્ન વામા એ સુખ માનતો થાય, દેનંદિન કામકાજમાં એનું મન સહેજે પડેવાય એવો જ માર્ગ લેવો જોઈએ. એક માત્ર દારૂની સંકુચિત

ઉત્તરનામા એતુ ચિત્ત આસક્ત ન રહેતા
જીવનના વિશાળ સ્વભાવદેશના સ્વાભાવિક
રીતે વ્યાપી રહે એમ દરવું એમાં જ મગલ છે

ભગવાનની કૃપાને સ્પૃશ્વિત બનાવી
દર્દને ભક્તિની ઉત્તરનામા ઉચ્ચ નશા જેની
બનાવી દેવી એમા જ મનુષ્યત્વની સાચકતા છે,
એમ ન કહી શકાય ભગવાનને પણ તેના
સ્વભાવમા પામવાની સાધના કરવી પડશે તો
જ તે સાચી સાધના થશે તેને આપણી યોગતા પી
કેઈ વિદ્યુતિને અનુરૂપ બનાવી લઈ તેને વિશે
છાકટાની જેમ વર્તવું એને જ આપણે મગલ
નહિ કહી શકીએ એમા કયાંક કેઈક સત્યની
ચોરી રહેતી છે એમા એલ કઈક અમામજ
સ્થ રહેલું છે કે જે જે ક્ષેત્રમા એનો આવિ
ર્ભાવ થાય છે તે તે ક્ષેત્રમાથી મોહને નિવારી
ગણતો નથી જે માણસ શક્તિશાળી હોય છે
તે કાંઈ સહન કરી શકે છે, તેને ખાસ અઠડચ
આવતી નથી, પણ તેની યોગતા જે લોકો
આવી મળે છે તેમનું કાઈ ઠેકાણું રહેતું નથી
તેમની વાતનીત ધીમે ધીમે લવાતામા પરિણમે
છે અને તેમની ઉત્તરનામા ઉન્માદને રમ્તે અક
સ્માત અપમૃત્યુ પામે છે

૮૭ અખંડ પ્રાપ્તિ

૧૭ ચૈત્ર ૧૩૧૫

ધૈર્યને મેળવવો જોઈએ પણ મેળવવો
જોઈએ શું ?

દુનિયામા આપણે ખાવાનું પહેરવાનું
સરસામાન વર્ધ કેટલીય વસ્તુઓ રોજ રોજ
મેળવતા આંગા છીએ જોઈએ મેળવવું પડશે
એમ કહેતા જ એ રીતે મેળવવું એવો ખ્યાલ
મનમા આવે છે એ રીતે ન મળે જોઈએ
આપણને થાય છે કે મળતું નથી પછી
આપણે અધીરા થઈને ભગવાનને મેળવવા એ
પણ બીજી વસ્તુઓ મેળવવા જેવું જ બની
જાય એવું કરનાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ જોઈએ
કે આપણા સરસામાનની જે યાદી છે, જેમા

લખેવું છે કે મારો મોઠો છે, ગાડી છે, મારો
લોઠો છે, વાટકી છે, તેમા એ પણ લખી દેવું
જોઈએ કે મારે એક ભગવાન પણ છે

પરંતુ એ વાત સારી પેઠે વિચારી લેવા
ની જરૂર છે કે ધૈર્યને મેળવવા માટે આપણા
આત્માની જે એક જિંદી આકાશ છે, તે
આપણાનો પ્રત્યક્ષ દેવો છે ? એ આપણા બીજી
વસ્તુઓમા એ વધારાની મોટી વસ્તુ ઉમેર
વાની આકાશ છે ?

એમ તો નથી જ ઝરણું, ઉમેરો કગી કરીને
ભેજી કરી કરીને આપણે કાઢી ગયા છીએ
એવી રીતે વસ્તુઓને સતત ભેગી કર્યો કરવા
ની મહેનતમાથી ઊગરવાને માટે જ શું આપણે
ધૈર્યની ધ્વજા નથી કરતા ? તેને પણ શું
વગી એક વધારાની વસ્તુ બનાવી દર્દ આપણી
મિનકતમા ઉમેરી દર્દશું ? જ જાણમા ઉમેરો
કરીશું ?

પરંતુ આપણો આત્મા પ્રદાને કંઈ છે
એનો અર્થ જ એ કે તે બુદ્ધી કટાંગી ગયો
છે જોઈએ એકને કંઈ છે, તે અચલ વસ્તુઓ
થી વિદિપ્ત થઈ ગયો છે જોઈએ પ્રવેને કંઈ
છે, તે કઈક નવું અથવા કઈક વિશેષ કંઈ
તો નથી જે નિત્યોડનિત્યાનામ્ છે, જે બધા
અનિત્યોમા નિત્ય બનીને રહેવો છે, તે નિત્ય
ને મેળવવા—અનુભવવા માટે છે જે રમાના
સ્માત છે બધા રમામા જે રસતમ છે તેને
તે કંઈ છે મીઠા એ કેઈ ના રસને
મનમાં નથી

જોઈએ માટે આપણને સાધનાનો એવો
ઉપદેશ કરવામા આવેવો છે કે ધૈર્યનાસ્થમિદ
સર્વ સ્થિતિ કિંચિત્ જગત્મા જગત્, જગતમા
જે કઈ છે તે સર્વને ધૈર્યથી આવરીને લેવું
બીજી કોઈ એક વધારાની જેવાની વસ્તુ
શોધવી કે નિર્માણ કરવી નહિ એમ
કરશે તો જ આત્માને આશ્રય મળશે,
આનંદ મળશે

આ પ્રમાણે આખા વિશ્વમાં તે રહેલો છે એમ જાણ્યો. અને લોગવશે શું? તો કે તેન ત્યક્તેન ભુલ્યા; તે જે આપે છે તે જ લોગવતી. મા શ્રુષ્ઠિ કસ્યર્થિવદ્ધનમ્, ખીબા કેઈના ધનનો લોભ રાખ્યો નહિ

એનો અર્થ એ છે કે, જેમ જગતમાં જે કાંઈ છે તે બધામા જ તે સભર ભરેલો છે, એમ સમજવાનું છે, તેમ તમને જે કાંઈ મળ્યું છે તે પ્રધું જ તેણે આપેલું છે એમ સમજવાનું છે. એથી શું થશે? તો કે તમને જે કાંઈ મળ્યું છે તેમા જ તમારી વાસના તૃપ્તિ અનુભવશે. ખીબા કંઈક ઉમેરી આપો—એ આપણી પ્રાર્થનાનો વિષય નથી—કારણ, એ રીતે આપવાથી આપવાનો પાર જ ક્યારે આવે? પરંતુ મને જે કાંઈ મળ્યું છે તે બધું જ તેણે આપેલું છે એટલું આપણે સમજ

શકીએ તો સાધું. તો થોડું જ ઘણું બની જશે, તો આપણે મીઠામાં અમીઠાને પામીશું. તે સિવાય મીઠામાં ઉત્તરોત્તર વધારો કયાં કરવાથી કદી અમીઠાને પામી શકાતું નથી—કરોટો ઉપર કરોટાની ઉપાસના કયાં છતાં પેલી એકની ઉપાસનાએ પછોચી શકાતું નથી. જગતના બધા ખંડ-પ્રકાશ તેમના અખંડ પ્રકાશમા સાર્થકતા પામે છે અને આપણી અસંખ્ય લોગની વસ્તુઓ તેનું જ દાન બનીને સાર્થકતા પામે છે. આટલું જો આપણે બરાબર સમજી જઈએ તો ઈશ્વરને મેળવવા માટે કોઈ વિશેષ સ્થાન કે કોઈ વિશેષ રૂપને બારણે ધક્કા ખાવાની જરૂર નહિ રહે. અને લોગની તૃપ્તિહીન સૃષ્ટિ મટાડવા માટે કોઈ વિશેષ લોગની વસ્તુ માટે વિશેષ ભાવે લોહપ થવું નહિ પડે.

વીર જયસી

૧૫૦ વર્ષ પહેલાની આ વાત છે.

હિંદી સાહિત્યમા એક સૂઝી કવિ થઈ ગયા. તેઓ હતા જયવના વનની. એ કવિને વતન પ્રત્યે અનહદ પ્રેમ અને મમતા હતા; તેથી તો તેમણે પોતાનું ઉપનામ 'જયમી' રાખ્યું હતું. એમનું મૂળ નામ તો હતું 'મલિક મુહમ્મદ'. તેમણે હિંદી સાહિત્યમા મુખ્યત્વે એવું 'પદ્યાવત' નામનું મહાકાવ્ય રચ્યું છે.

મહાકવિ જયમી એકે આખે દાબા અને એકે કાને બહેરા હતા. સાચામાથ તેઓ કુરુપ પદ્મ એવા જ હતા

એમના જમાનામા શેરશાહ શબ્દ કરતો હતો. એમ કહેવાય છે કે એક વાર મહાકવિ જયમી તેના દરનારમા જઈ ચડ્યા. કવિની કુશળતા જોઈને શેરશાહ હસી પડ્યો. તેમને શેરશાહનું હાસ્ય અમથ સાંભળ્યું. આ કથા કેઈ સામાન્ય માણસ હતા કે બાદશાહની મજકરીને સહન કરી મૌન એમી રહે? તેમને કયા બાદશાહની પડી હતી!

તેઓ બોલી ગયા: 'તુ મને કે કુભારને દર્યો!'

તુ જાર એટલે પ્રજા, બધાનો પગાર.

જયસીના શબ્દો શેરશાહે આલ્યા. તેના મન ગળા ગયા. વાકબો અથ સમજવાના શેરશાહ ચમકી પડી ગયું; અને તેણે જયમી પાસે દામા માગી.

આનું નામ તીરતા અને આવા કવિ જ બરા મદા—કવિ.

—એમ. એ. બાવસાર

પારસી બાવા અને ગાંધીજી

મં.પા. વિમળા પટેલ

બ્રિટિશનો યુગ ચાલતો હતો ત્યારે

જ્યારે હું એક પોલીસ અધિકારી હતો

ગાંધીજી જ્યારે રેશને પસાર થાય ત્યારે
મારી ફરજ એ રહેતી કે મારે આગળે રેશને
ખખર આપવી ને બાજુ ઠરવી

એક વાર બન્યું એમ કે ગાંધીજી અમદા
ધાદધી વડોદરા અગર નડીઆદ (બરાબર ચોકસ
યાદ નથી. મારી યાદદાસ્ત હવે ઠમી થતી
જાય છે) જતા હતા

યુનિફોર્મના હું હતો લોકના ટેળા મને
હંસેલી મૂકે. અદર જવા જ ન દે એક જણ
સાથે મેં માનુ નામ મોકનાબુ તરત ગાંધીજીએ
માર્ગ દર્શાવેા અને પોતાની પાસેની રેલવે
ટિકિટ મોકનાવીને કહેવરાવ્યું 'હા હા હો
નોખી લો, મારો ટિકિટ નબર' પછી મારી
સામે ભેળન બોલે મોઠે હમી પડયા

ખીનો પ્રસંગ યાદ આવે છે

એક સભામાં તેઓ હાજર હતા

મારે અચાનક જ ત્યાં જવાનું થયું
હું પ્રવૃત્તિ કરવા પહોંચી ગયો. મારો બરડો
થાબડીને બોદના 'કેમ છે? મજામાં ને?
આ મંડારી મ્યારે કાઢી નાખવી છે? આ
પરદેશી સરકાર છે એને છોડીને અમારામાં જ
આવી જાઓ ને.' મારી સામે પ્રેમ
કટાક્ષ કર્યો

તે વખતે હું નાનો જુવાન રગીતુ માડું
જીવન ગાંધીજી મને પ્રિય હતા એટલે એમની
કોનેસ પણ મને પ્રિય હોય એ દેખીતું છે

મેં ગો જવાળ આપ્યો? મેં કહ્યું

'ગાંધીજી! કબૂત્ર આ ઘડીએ જ મારો
આ ડ્રેસ બદલી નાખુ ને તમારામાં આવી ને
ખેતી બાઉ પણ શરત એક મને અત્યારે જે
પમાર મળે છે તે બે અપાવો તો આપને
તૈયાર છીએ '

ગાંધીજી ટોકુ ધૂણાવતા ધૂણાવતા ગોઠયા
'ભાઈ એવડો મોટો પમાર તો કયાથી કાડું ?
જઈ નહિ એમ કરો ને, કરો એની જ (સર
કારની) તિજોગી ખાતી! કરો એની જ
નોકરી કરો!'

આ વાત મને હજી યે યાદ આવે છે

એકવાર એક સ્થળે અમારો અચાનક જ
ભેગો થઈ ગયો હું એમની કને ઢોડી ગયો
સામે જઈને બેઠો એમના મો સામે બસ ભેથા
જ કયું ગાંધીજી પૂછે 'શું જુઓ છો મારા
મો સામે?'

મેં કયું 'ગાંધીજી તમારા મો ઉપર
આટલું ગધું તેજ કેમ દેખાય છે?'

તેઓ બોલ્યા 'જુઓને તમે આ સરકાર
રની નોકરી કરી કરીને તમારું જે તેજ તે
આપુ પાડી દો છો અને એ જ તેજ મારે
મોએ આવે છે! સમજ્યા?'

હું તો ખસિયાણો પડી ગયો

[બરાબર ૨ મી જૂનના સ્વાત ૪ દિવસે
જ મારે એક ૭૬ વર્ષના જુઝુગ પારખી
બાવાજી સાથે મુલાકાત થઈ મારી દીકરીને
તેમની સાથે નાતો બહુ દિવસથી તેની ઈન્છા
એના 'મામા'ની સાથે મારી મુલાકાત મોકે
વવાની હતી યોગ્યમણે અમે મળ્યા અને
ઉપરનો ખબરો બે મળ્યો] —પિત

વૈષ્ણવજનની શોધમાં

ઈશ્વરનાથ બી. દેસાઈ

કેદારે સ્વામીજીને પત્ર આનંદના હાથમાં સરકાવી દીધો. ને 'હવે હું છીં... ભોજનનો સમય થવા આવ્યો છે' કહી તેણે આનંદના પ્રત્યુત્તરની રાહ જોવા વિના ચાલતી પકડી. આનંદ એકાકી બનતાં શૂન્યમનરૂક બની વીતી ગયેલી જિંદગીની દડમજલ પર દષ્ટિપાત કરી રહ્યો.

સિંધુરવે જ માતપિતાની 'હજીજાવા' શૂમાવનાં ગામઝોકોએ 'અજાગીઓ' એવું બિવદ આપી તેને મોસાળ મોકલી આવ્યો હતો. મોસાળના ગરીબ ઘરમાં મોગમ દેખરેખ અને અંકુસ વિના બાળપણ વીત્યું હતું. આથી બાલ્યકાળમાં તેનો સ્વસ્થત્વ તોફાની તેમજ મનસ્વી બની ગયો હતો. એની બુદ્ધિ સતેજ હતી, પરંતુ ઉચ્ચિત દોરવણીના અભાવે અરજે માર્ગે વપરાઈ રહી હતી. બાળગોઠિયાઓની ટોળકી બનતી ગામઝોકોને રંજાડવાનું કામ એને ઠીક ઠીક ફાવી ગયું હતું. આ સામે કેટલીકવાર ઝોકોની ફરિયાદ ઘર કે સાળા પધંત પડોંચતી જ પડતી. ને એ બદલ થયેલી શિક્ષાના વિરોધમાં તે બેતણુ દિવસ ઘર કે સાળાની બહાર જ રહેવાનું પસંદ કરતો હો પચ્યું. સમૃદ્ધમાં કાચું કરાતી એનામાં અજબ સક્રિય હતી. મામમાં થતાં આંગણિક મા પાર્શ્વિક પ્રસંગોએ એની ટોળકી અનન્ય સ્ત્રેષ આપતી અને સોની પ્રશંસા મેળવી લેતી.

એકાએક એક દિવસ ગામ છોડી જતો રહ્યો.

પોતાની જ રચેલી શાયાનજીમાં અટવાઈ જતાં સૂઝ વિનાનાં બની લવાટકીમાં બૂધ પડેલા જીવની નેમ તે ખૂબ રખડયો—લટકયો. આખરે અનાયા-અમ સલાવતાં એક યુરુજીએ એને હાથ આપતા તે સિંધર થયો. યુરુજીએ એને 'આનંદ'નું નવું નામ આપી લાણાઓ—ગણાઓ અને મોટો કર્યો. ને આનંદે નોકરીએ લાગી સર્વપ્રથમ કામ અનાયાઅમનું નસ્ય ચૂકવવાનું કયું. સ્થાયર પછી અઆનંદ તેને નોકરીના કામે દક્ષિણ ભારતની સફર જવાનું થયું. એ સફર દરમિયાન એક રાતના 'સેવાશ્રમ' રોશન નજદીક ગંબીર ટ્રેન અકસ્માત ધત્તા કેટલાક મુસાફરો મૃત્યુ પામ્યાં ને કેટલાયને ગંબીર ઈજા થઈ. ધવાયેલાં માણ્યોને 'સેવાશ્રમ'ની પ્રયોગિક હોસ્પિટલમાં તાત્કાલિક સારવાર આપીને આશ્રમવામીઓએ 'ન દિ કંદ્યાણુ કુર કશ્ચિત્ કુર્ગતિમ તાત ગચ્છતિ'ના ધ્યેયચંત્રને જામન કરી બતાવ્યો. હાથપમ ભગિલા કે અન્ય નાની મોટી ઈજા પામેલાં સર્વે નેમ નેમ સારાં થતાં ગયા તેમ તેમ આશ્રમમાંથી વિદાય લઈ ગયાં. એમાં ન જઈ શક્યો એકમાત્ર આનંદ. સ્વામીશ્રી કૃષ્ણદાસના અત્યંત આશ્રદને વટ થઈ તેમજ પોતાની પરવસતાને સ્થાનમાં લઈ તે કાયમરે માટે આશ્રમવાસી બન્યો.

તત્સર'ના ઉચ્ચાર સાથે ખત્રા પરથી ઉપવસ્ત્ર દર કરી જરા સ્વસ્થ થવા પ્રયત્ન કર્યો, ત્યાં પુનઃ નજીકના આસન પર પડેલા સ્વામીજીના પત્ર એને હાથ લાગ્યો. વાંચવાની અપેક્ષાએ એ પત્રને બે હાથ વડે પકડી-જકડીને એણે દૃષ્ટિ-સમક્ષ ધરવા પ્રયત્ન કર્યો. આ સાથે ધડીભર પહેલાં વંચાયેલા પત્રમાંના શબ્દો શબ્દ આનંદના કણ્ઠપટ પર પુનઃ-પુનઃ જીંજીર મૂકી રહ્યા.

કલ્યાણાશ્રમ
ઉત્તર ભારત

પ્રિય આનંદ,
તારો પત્ર મળ્યો. કેટલાક શ્લોક પર તે માર્ગેય ટીકા-ટીપ્પણી બદલ આભારી છું. તારી જ્ઞાનપિ-ભાસા બદલ મને અત્યંત માન ઉપજે છે. આજે એ શ્લોક પર કંઈ લાભ આપતો નથી. આવતે સહિને થનારા સમારંભ પ્રસંગે મારા પ્રવચનમાં હું એનો ઉલ્લેખ કરીશ. આશ્રમના વરિષ્ઠ તરીકે તારી નિમજ્જક થતી હશે એ પ્રસંગે આ દિવ્ય શ્લોકોની અનંત અને અદ્ભુત વાધી તારે માટે નિઃશંક એક પ્રેરણા-રૂપ બની રહેશે.

નવું મારો પ્રિય સિધ્ધ છે. પગલું, કેદાર મારો સૌથી જોતો શિષ્ય છે એણે તારી તરફેણમાં જે ત્યાગ કર્યો છે, એ બધું છે. હું કેદારના ત્યાગને બિરદાવું છું, આશ્રમ એટલે સેવા અને ત્યાગની પવિત્ર કર્મશૂભિ. કેદારે સેવાશ્રમની પ્રજ્ઞાસિકાને જોમાવી છે. આનંદ, તું સેવાશ્રમનો સર્વોપરી બનશે પણ કેદાર તો સદાય તારી ટેકણવાકીરૂપે તારી સાથે જ રહેવાનો. તમે બન્ને એકબીજાનાં પરમ મિત્ર બની ગયા છો એ હૃદયની વાત છે. અનંતકાળ પડત તમે બન્ને સાથે રહો એવી પ્રથુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

ખાતું, તેં નામ વિશે ગળ રમ્યાં જે ઉલ્લેખ કર્યો. એથી આશ્રમ અનુભવું છું. તારું કહેવું કદાચ યોગ્ય હશે. પરંતુ, તને કયાં ખબર નથી કે જગ-પ્રસિદ્ધ આંગકવડિ અને લેખક રોમ્મપિયરે કહ્યું છે કે: 'What's in a name? that which we call a rose by any other name would smell as sweet.' બધા, નામમાં એવું તે શું છે જે, નવનરને તું આપુર બન્યો છે? નામ એ તો

એક બાંધન છે. ભગવાનને કોઈ ઈશ્વર, કોઈ અગ્રાહ તો કોઈ ઈશુ કહીને પૂકારે છે. પરંતુ આ નામાવલિ ભગવાનને બદલી શકતી નથી. નામ અનેક અને ભગવાન એક છે એ માનવજાતની જ એક ને અપૂર્વ શોધ છે. પછી બને 'ન્યુ ટેસ્ટામેન્ટ'માં કહેવાયું હોય: 'My name is Legion; for we are many' અને ગીતાના વિદ્યાર્પણનયોગમાં કહ્યું હોય: 'પરય એ પાર્થ રૂપાણિ શતશોડશ સાદસશઃ, નાનવિધાનિ દિવ્યાનિ નાનાવર્ણકૃતીનિ ચ' બ્યારે ભકત કવિ નરસિંહાએ તારવેલ 'અખિય યજ્ઞાડમાં એક તું શ્રીહરિ, જુજવે રૂપે અનંત ભામે ...'નું સત્વ કયાં ડાકથી અજાણ્યું છે?

નામની મોહિની અજમ છે. આ નશ્વર જગતમાં કોઈ અજર-અમર નથી એ જાણનાં છતાં માનવી નામાભિધાનતા પરમ કત્તેબને બૂંધે નથી. દુનિયાની ફરેક ઝીજ-વસ્તુઓનાં નામ આપીને એણે કોઈ અજ્ઞ જાદુગરીની માયાજાળથીય અધિક ભવાંક-કરામણી માયાજાળ ધરતી પર પાથરી દીધી છે. દરેક નામની સાથે માયા-મમતાનું આવરણ જળયે-અજળયે મેળવવામાં આવ્યું છે નેથી ફરેકને પોતા પોતાના નામ-પ્રત્યે પ્યાર-પ્રેમ-મોહ જાગે. નામના ઉચ્ચાર સાથે ઝીજ-વસ્તુઓના અસ્તિત્વની પ્રતીતિ થાય છે. આથી જ કદાચ માનવી પણ પોતાનાં નામ માટે અધિકતર ખ્યાલ રાખતો યયો છે. તું વળી નામની સુલ્લક પીંજણમાં કયાં પડ્યો?

સેરાશ્રમની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રજ્ઞાસિકા ભારતભરમાં આદર્શના બેનૂન પ્રતિકરણ લેવામાં છે. આશ્રમ કેવળ ધર્મ સંવર્ધન માટે જ નથી, પરંતુ મહાત્મા-આએ પ્રયોગિય વિદ્યાધાન, સેવા, સહકાર, સદાચારના પવિત્ર ધાર્મિક વ્યવસ્થાને પણ છે. આપણાં આશ્રમે આ દિશામાં આપેલ ફાળો કંઈ નાનોમનો નથી. એના પરિપાકરૂપે મહાકવનો નાનકડો આશ્રમ આજે વિદ્યાળ ધટાદાર વૃક્ષની જેમ 'સેવાશ્રમ'ના જન્મ ગરુડમાં શોભી રહ્યો છે. એની પાયાની ઈટમાં મારા શિષ્યોની કત્તેબનિશ અને ત્યાગની ભાવના સમાવેલી છે. હા, જ્યુ આશ્રમની સ્થાપનામાં મદદરૂપ બનાવનાર કેટલાક શ્રીમંત દાનવીરોને જણાય એમ

નથી. આશ્રમ માટે દાનમાં મંગેલી જમીન અને નાણાં બદલ આપણે તેમજ આશ્રમની આજુબાજુની મામપ્રજા એમની સદાની ઝખ્ખી રહેશે. સેવાશ્રમની ઉત્તતિ નિદાગી દર વર્ષે સેવકો-લકતોની સંખ્યા વર્ધતી ગઈ છે. અને એ લકતોએ ચકાવેલા નગરાણું પર સેવાશ્રમ નિર્ધાર રહે છે એથી તું ક્યાં અજબ્યા છે? શાળા, પુસ્તકાલય, દવાખાનું, જીવદવા, પ્રાગૈમિક ખેતી, પહોંત વગેરેનિતિ, કસ્યાચુકેન્ડ, ધર્મપ્રચાર, સત્તમગ આદિ વિવિધ કાર્યને સેવાશ્રમના કાર્યક્ષેત્રમાં આવરી લેવામાં આવ્યા હોય એની પાછળ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ખર્ચ થાય છે. પ્રતિનિ આર્થિક સદ્વરતા આગે છે. આ દિશામાં આપણે જ્યાં સુધી સ્વાવધર્મી બન્યા નથી ત્યાં સુધી શ્રીમતોની મદદ સ્વીકારવી રહી. કેદાર આતી બહારની મદદની વિરુદ્ધ છે એ હું બહુ કુ. પણ એમ કરવું આપણે માટે એટલું જ આરવક છે એની કાલુના પાડી શકે ભણા?

છેલ્લા દસ વર્ષથી તું સેવાશ્રમની કાર્યવાહીનો મૂક સાહી છે. શિષ્યગણમાં તેમજ જનસમૂહમાં તારી ગણના એકનિષ્ઠ સેવક તરીકે થાય છે. દાન આપનારા કેટલાક શ્રીમતોએ પણ તારામાં અપૂર્વ મદા દર્શાવી છે. તને સેવાશ્રમના વરિષ્ઠ તરીકે સ્થાપનાની મારી ક્રમશઃ જાણતાં જ તેમજ એકમને અનુમતિ આપી છે. હવે પૂર્વ ભારતમાં એક નવો આશ્રમ સ્થાપવાના ચકા ગનિમાન થયા છે. ઉત્તરના 'કસ્યાચુકેન્ડ' અને દક્ષિણના 'સેવાશ્રમ'ની પ્રતિષ્ઠા પર હું એક વધુ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. નવા આશ્રમ માટેની પૂરતીવારી ચર્ચા ગઈ છે. ત્યાર પછી પશ્ચિમ ભારતમાં 'મોથો આશ્રમ આકાર લે એની આશા જન્મી છે. આમ ચાર આશ્રમો ચારધામ યાત્રાની ગરજ પૂરી પાડતા ચર્ચ જરૂરી એ દિન દર નહિ હોય.

અતમાં પુનઃ તને લખી રતો છું કે ખરેખર વૈષ્ણવજન મોદ-માધવી અલિપ્ત હોય છે. સેવાશ્રમનું વરિષ્ઠ પદ શોખના પછી તારે 'સ્વામી-આનંદ'ને બદલે 'મેડક અગામી' તરીકે ઓળખાવું છે તે મહત્વ. પણ, આપણા આ શ્રીમત લકતો અને સેવાને તો 'સ્વામી આનંદ'માં જ રસ રહેશે

અને આપણને એમના રસમાં મહાઆનંદ! તારામાં કહાંપણુ, મમતા, ધૈર્ય, ઉદારતા અને સહનશક્તિ વગેરે જે કંઈ ગુણો છે એ માટે હું મગરૂરી અનુભવું છું. તું સર્વથેષ્ટ આસનને શોભાવે અને એક સત્ય-નિષ્ઠ વૈષ્ણવજન બને એની મારી અંતરની અભિલાષા છે.

કેદાર તેમ જ અન્ય શિષ્યગણને મારા આશીર્વાદ લિ.

આશ્રમાધીશ સ્વામીશ્રી રામકૃષ્ણના જન્મદિવસને જેમ જેમ એ શબ્દો મરિતબ્દમાં ધૂંટાતા ગયા તેમ તેમ આનંદની અંતરઅથા વધતી ગઈ. આથી બપોરનું ભોજન તો ન ભાખ્યું પણ સાંજના મધ્યનાને અંતે અપાતા બોધ પ્રવચનમાં પણ તે ભાગ લઈ ન શક્યો. આનંદ કેદાર તેમજ અન્ય શિષ્ય-ગણની માફી માગતાં એટલું જ કહ્યું, 'આજે હું જરા અસ્વસ્થ છું. પ્રવચનને બદલે આજે આપણે વ્યાખ્યાના પ્રિય લજન 'વૈષ્ણવજન'ને સમૂહમાં ઉપાડીએ તો.....!'

તે સતે આનંદને કાંઈ આતી નહિ. મોડી રાત સુધી તે પોનાની, આશ્રમવાગ્દીઓની, જનસમૂહની રક્ષા કાળે પ્રણુને મહેલવપૂર્વક પ્રાર્થના કરતો રહ્યો.

બીજે દિવસના પ્રજાતે સેવાશ્રમ ખગમગી શેષો. નિત્યની જેમ કેદાર બ્રાહ્મમુહને પ્રાર્થના માટે આનંદને તેડવા ગયા ત્યારે તે એની પર્નકુટિમાં નડેતો. તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું કે આનંદ પ્રાર્થના માટે સમાચૂકમાં પણ આવ્યો નથી. સેવાશ્રમ આખામાં આનંદની શોધજોળ થઈ રહી. અને થોડી-વારમાં સમાચાર વહેતાં થઈ ગયાં કે સ્વામીજીનો પદ શિષ્ય આનંદ આશ્રમ છોડીને ચાલ્યો ગયો છે...!

શોધતાં શોધતાં આનંદની પર્નકુટિમાધી એક પત્ર મળી આવ્યો. એમાં લખ્યું હતું:

ભાઈ કેદાર,
છેલ્લા કેટલાક સમયથી હું અસજ મનોવાતના બોગરી રહી હતો. પૂર્ણ સ્વામીજીના છેલ્લા પત્ર પછી તો હું અત્યંત અસ્વસ્થ થઈ ગયો હતો તે કદાચ તારા ખ્યાલ બહાર નહિ હોય. મારો મનમાં કેટલક

અદષ્ટ, અગમ્યની ઝંખના જાગી હતી આ પૃથ્વી
મારી એ ઝંખનાને વધુ પુષ્ટિ મળી અને મારા મને
આત્મસંશોધન કરતા કહ્યું કે 'માયાનો આ અંગો
ઉતારીને તુ દિવ્ય દષ્ટિની પરિશોધના લાગી જા' ।

વળી, પૂજ્ય સ્વામીજીના આગ્રહ-દબાણને વશ
મધ્યે હું તારા અધિભર પર તરાપ મારી રહ્યો હતો
તે મારા દિલને લેશમાન રચ્યતુ નહોતું મારા મનને
થેરી વગેરી અશાંતિને દૂર કરતા હું રાતના ઈશાપ
નિષ્પત્તે પાક કરી રહ્યો હતો ત્યાં 'ઈશાનાસ્થમિદ
મન' યત્ કિ ચિન્ત જગત્થા જગત્; તેન ત્ય
હતેન ભુગિજ્ઞથા' મા ગ્રવ કસ્યસ્વિદ જનમ્'
લોકે મારા મનને મુકિતનો માર્ગ મોકળા કરી
આપ્યો મને લાગ્યું કે તારા માર્ગની વચ્ચે આવનાર
હું કોણ? ને ત્યાગ કરીને ભોગ ભોમવવામાં આવ્યા પી
ને પરિત્યજિત થાય છે એનો અનુભવ કરવાનો મે
આખરે સંકલ્પ કર્યો

પરો વેંચુનજન મોહમાયાથી અલિપ્ત હોય છે,
એમ પૂં ગામીજીએ એમના પત્રમાં જણાવ્યું છે કે
તો માન નામ બંદીને ખરા અર્થમાં 'સેતક' બનવા
માગતો હતો ત્યારે પૂં ગામીજી નવા આશ્રમે
સ્થાપીને માયા વધારી રચ્યા છે એનો કોણ ધનકર
કરી શકે ભના? મહાકાવ્ય પર્વત 'સ્વામી કૃષ્ણાસ'
તરીકે ઓળખાતા પૂં સ્વામીજી આને 'આશ્રમાધીશ
સ્વામીથી રામકૃષ્ણ'ના લાગ્યા નામથી ઓળખાતા પી
મણા કરી રચ્યા છે એની તે નોંધ લીધી જ હો

આપુ જતા અનાથ બનેલા ભારતનારોએ જે
હું બંધ જાગનીના કાલોએના જખમ છૂટવી રચ્યા છે
તેવી જ રીતે x પગ કોંક અનાથ હોઈ એવા
ભાવ માથે છૂટી રચ્યા છું મારો જીવ હવે આશ્રમના
વાતાવરણમાં ગૂંમગામ્ન રચ્યો છે અતરની સોધને
અતે હું પરમ વૈશ્યાનજની મોધમા જઈ રચ્યો છું
મારી સોધ આદરીશ નહિ

નિઃ

અમાગી આદરના જયમૂર્તિ

લખાણુ અરપટ અપરોમાં હતું પરંતુ કેદાર એ
અશ્વરેણી પરિચિત હતો એટલે સુપેરે વાચી શક્યો.
પત્ર વાંચી રહેલા જ કેદાર આશ્રમના દરવાજા પ્રતિ
દોટ મૂકી આશ્રમના પ્રવેશદ્વાર આગળથી આનંદના
મદાલિનિષ્કમગુનું પગે મળી આ હું આનંદની
પરિચિત ચાખડી અને હાથપાકડીના વૃણિયા રચ્યા
પર પડેલા નિશાન સૌએ ઓળખી લાડવા એ પગને
પગને કેદાર તેમજ કેટલાક શિષ્યો એકાદ ફોગ
પર્વત ગયા ત્યાંથી એક માર્ગ રચેશન તરફ જવા
ફટાલો હતો અને બીજો માર્ગ રીષેમીએ જઈ દૂર
પહાડીમાં કપાક વિનીન વડ જતા પતો આનંદની
ચાખડી અને એને દેરી રહેતી એકમાત્ર લાકડીની
નિશાનીએ રચેશનમાર્ગ ન વળવા ગીધે માર્ગ આગળ
વધી રહી હતી

સાથે આવેલા શિષ્યોને ત્યાં જ અટકાવી દેતા
કેદાર ગદગદ કંઠે ગો ગો, 'મિત્રો, તમે હવે આશ્ર-
મમાં પાછા ફરો હું આનંદને જોધવા જઈ છું ।'

ને શિ થોને વિચાર કરતા મૂકી કોંકમાં તો
કેદાર એ ધૂળીમાં માર્ગ પડે દોટ મૂકતો ફાંચી રહ્યો
હતો, 'ભાઈ, આનંદ । હું પણ તારે પગને ખરા
વેંચુનજનની સોધમાં આવી રહ્યો છું થોમ જરા ।'
આનંદ ।'

પૂર્વકાશમાં ઉભાની રકતમીની ટાલો ફૂગી રહી
હમી પડેદમાં જાગી એવા પગીએ એ નોહિરાળ
રમથી જાણે બેટકી ગિયા દોન એમ કાળી મિકિ
ચારીએ પાકી રચ્યા હતા દૂર દૂર પોતાની ડાક
હાંચી કરી રહેલા જુખરા પહાડોએ પચ્છ જાણે કે
રૂપી મરકરી આદરી દોર એમ આગ પાક્યા,
'આનંદ । આ ન દ ।'

।

ને એ આજો દિવસ આશ્રમવાસીએને પ્રનાયજી
આનંદની સોધમાં રખડતા કેદારની હાથપાકડી
પૂનારના પકાયા સજાગતા રચ્યા

વૃંદાવન

શિવપ્રકાશ

જમીનને પણ એનો દસકો હોય છે. મહેલાલ હોય ત્યાં ખરેર-જળ ત્યાં રચળ-વેરાનમાં હરિયાળી. આજે દમ વરે વતનમાં પણ મૂક્યો અને 'કૈલાસ કોવિનો' મા અદ્યતન બંગલાની હારમાળા જોઈ ત્યારે અચાનક ઉદ્ધાર નીકળી ગયો :

‘અને હરિયાળી ત્યાં વેરાન!’

જેણે ‘વૃંદાવન’ જોયું નથી તેને કદાચ વેરાન ન પણ લાગે. પણ જેણે જોયું છે તે અવસ્ય એક અનુભવે. ગામની વચ્ચે, ચોતરફ જંગીયાની હરિયાળી અને વૃક્ષઘટાથી ઘેરાયેલ ‘વૃંદાવન’ શેઠ અચરતલાસની માલિકીનું ગણાય. પણ તેનો સાચા અર્થમાં માલિક અને રમેવાળ ગમીએ તો બનવાગી હતો.

ઉત્તર હિંદુસ્તાનનો જૈયો અડી શી રીતે આવી ચડ્યો-શા માટે તેણે આ ગામને વતન બનાવ્યું અને જગીયાને ધર માનીને એકા-તેણે શા માટે પોતાની પ્રીત વૃક્ષ-વેળી અને પશુપખીયા ઉપર ઠાવવી તે કોઈ જાણ્યું નથી. શેઠ અચરતલાસે તેને મુખ્યધર્મથી ગોધી કાઢ્યો હતો. બનવારીએ ત્રીશ વર્ષ વૃંદાવનમાં જ કાઢ્યાં હતા. આ જમીને તેને આશરે આખો અને અડી જ તે સમાઈ ગયો-માતાની ગોદમાં શિશુ સમાય તેમ.

બનવારી અડી આવ્યો ત્યારે અડી માત્ર આંખાંબાકિડું જ હતું. તેનો વિસ્તાર વધારી, તેણે કુવડાક, સરુ, નાળિયેરી, નાગરવેલ, કેળા, પપૈયાં એમ અત્યંતિષ્ટ સત્તા ફરતીતી પ્રસાદીતો કાળ ‘વૃંદાવન’ રૂપે ધની દીધો હતો. બનવારી અડી આવ્યો અને અચરતલાસને કાચું મેનું અડીની ધરતીમાંથી મળવા લાગ્યું. તન, મન અને ધનથી જમીનપુત્ર ન્યારે ધરતીની એવા કરે છે, ત્યારે તે માતા પ્રસન્ન થાય છે, અને એકનું દબરમણું કરીને પાછું આપે છે. પાંચેક વર્ષની જાનમહેનતથી અને પગીનો પાડીને, બનવા-ગીએ ‘વૃંદાવન’ની રચના કરી, અને જોતજોતામાં તે ઉદ્યાન પ્રખ્યાત બની ગયો, તેના અનેક કારખાં હતાં.

કોઈ કહેતા કે આ લાયો ગાંડો છે-એનું ખરી મધુ છે. કચારીઓમાં પાણી વાળતી અને પાતી વખતે કાં તે હસતો હોય-કાઠ ઉપર પંખી સામે જોઈ વાતો કરતો હોય! શિયાળાની કડકડતી કંડીમાં જમીયામાં જતો હોય! રાજ માંજે રામાયણની ચોપાઈ ગાતો ઘણું લોકોએ તેને સાંભળ્યો છે. એ પાગલ હોય કે ન હોય તે ભગવાન જોયે, પણ ઉદ્યાનની રચના તેણે ને રીતે કરી ત્યારે સૌ કોઈને લાગ્યું કે તે અચ્છો ભાગવાન છે.

શેઠ અચરતલાસનો જંગ્યો ઉદ્યાનની વચ્ચે જ હતો. મોટે ભાગે તે ખાસી-પડતર રહેતો અને બનવારી તેની સાફસરી હંમેશા કરતો. શેઠ વર્ષમાં એકવાર ઉનાળામાં હવા ખાવા આવના અને વૈયાજીનું કામ વખાણતા :

‘તમે તો પૈયા અને કેળાનું વન-રાતોરાત બેનું કરી દીડું, હો કે!’

જવાબમાં બનવારી માત્ર હસતો. તેની કદર તગીકે અથવા ઉદ્યાનના નિભાવ માટે, શેઠ બેપાય હજાર રૂપિયા આપતા તો બીજે વર્ષે શેઠને નવાઈ પાગની; બનવારી જમણું મંગતર આપતો અને શેઠ પ્રમ આ વેરતા :

‘અગે લેવાજી, ગયે વર્ષે ગીક અને જામદગીની તો કલમે પળ ન હતી અને વેપસમાં તો, વનનાં વન ભીમા કરી દીધાં છે!’

‘ભગવાનની માયા છે-જાંડી.’ બનવારી જન માટે ક્યારે પણ ગૌરવ વેતો નહીં. પ્રતિવર્ષ ઉદ્યાનમાં ઉમેરો ચલો જ રતો-લીબુડી-કાઠ-વડામ-સફરજન-મીતાકળી-જહારમામથી આરનાગએ માટે, ‘વૃંદાવન’ની એક જોડા લાવક રથજમાં મજૂતરી થતા લાગી. અને બનવારી પણ આગાંઘોને ફજૂલ કાંઈક અવસર આપતો. ફજોતો વાદ અને બનવાગીનો પ્રેમ જોઈ, મો તેના આત્મીય બની વતો.

૧૦-૧૫ વર્ષમાં તો આ પંચકમાં 'જુદાવેન' અને બનવારી ખ્યાતનામ બની ગયાં. આ બગીચાની પેદાશ કિતમ કોટિમાં ગણાવા લાગી અને ઉપજ ગણનાપાત્ર પ્રમાણમાં વધવા લાગી. બનવારી તો ચંત્રવૃત્ત કામ કયે જતો-જે કાંઈ લાભ મળતો તે શેઠને જતો.

એક વર્ષે એવું બન્યું કે વાવાઝોડા અને તેલકાની વર્ષાને કારણે વાટિકાના ઘણાં વૃક્ષો જમીનદોષ્ટ થઈ ગયાં. કુદરતના પ્રતોષ સામે માનવી દબેશા લાચાર રહ્યો છે. ખીને વર્ષે ઉપજ કરતાં નુકસાની વધુ થઈ અને તેથી શેઠ અચરતલાક્ષની નારાજ બનવારી ઉપર હતી. આ બનાવથી બનવારીનું મન ખાડું થઈ ગયું. શેઠ તેને કપાત આપે, કે એકાદ તમાચો મારી બે, તે સામે બનવારીને વાણે હતો જ નહીં. પોતાનો વાંક ન દોષ અને શુનાનો આરોપ મૂકે તો પણ તે સ્વીકારવા તૈયાર હતો. બનવારીને જે વાન ખૂંચી તે આ હતી-શેઠ અચરતલાક્ષને માનવીની કોઈ કિંમત નથી-પૈસાની જ કિંમત છે-શેઠ પૈમાના દામ છે.

લાક્ષી બનવારીના આચરને પક્ષટો લીધો. તેજે શેઠને એકવાર કહી દીધું:

'બગીચાને નુકસાન થયું છે તે કું ભરખાઈ કરી આપીશ-જે ઝાડવાં ભોંભેમાં થઈ ગયાં છે તે બધાંને જ ફરીથી સજીવન કરીશ-બનવારી ભેડો છે ત્યાં મુખી આ લીધી નિકુળ હરિયાળી અને દસતી જ રહેશે-મને કું ખ છે શેઠ સાહેબ, એક વાતનું કે મારી સરખામણી તમે પૈમા સાથે કરી!'

'તમને ખજર તો છે, લેવાણ, યુબધમા બ્યારે તમે શુજરાન, માટે તક શોધતા હતા ત્યારે મેં સામેથી જ તમને હા પાડી-કેમ, પૈમાને જૂની બાંધે છે?' અચરતલાક્ષે ગ્રાહ્યવિક રીતે જ કહ્યું.

પણ આનાથી બનવારીનો જુવાઈ ગયેલો ઘા તાલે થયો. મુળખ પટેલાં તે રિંકી હતો-અને રિંકી આગ્યો મિધમાંથી મિથુ નગની નહેરને કાઢે તેવું ખેતર હતું-વાંકી હતી-કુટુંબ હતું-દોરદાખર હતું-બધું હતું. એક દિવસ આ બધું નેની પામેથી ખૂટી લેવામાં આવ્યું-મારામાની અને કાપાકાપીમા કુટુંબ તારાંજ થઈ ગયું-તે એક જ બંચો અને

બાગ્યો. આ બનાવ પછી બનવારીએ નકી કયું હતું કે માનવી અધૂરો છે-માથું મૂકવું તો કુદરતને બોલે-વા ધરતીને બોલે-બ્યાં છેવટે સો કોઈએ પોલી જતાવું છે. શેઠ અચરતલાક્ષે જે પ્રકાર કર્યો તેની કળમાથી બનવારી ઘણીવાર છટ્યો;

'બહે શેઠ! પૈમા આપને મળતા રહેશે.'

અને બનવારીએ ફરીથી કહ્યો શાપી-ખાતર નાખ્યું-પાણી પાચું. દિવસ અને રાત તે કપારાએ અને શાપાએમાં જ લમતો રથી, પણ અને પંખીમાં તેણે વધુ રસ લીધો: એક ગાય પણ શાપી: તેની મેવામા તેને જીવનની પવિત્રતા લાગી. બગીચામાં ઠેકઠેકાણે પાણીનાં ફૂડાં બાંધ્યા: પંખીએ પાણી પીવા આવતાં તેને મળ્યું નાબળી શકે કરી: એક ચણતરો પણ પાણી આપ્યો: બનવારીનું જીવન મનુષ્યોત્તર સંજિમા વધુ ખરચાવા લાગ્યું. ઘણીવાર સાંજ પડે ત્યારે બનવારી ગામનાં બાળકોને ભેગાં કરી, રામાયણમાંથી ચોપાઈ લવકારી, હૈયાશાહી શુજરાતીમા કથા કહી હમાવતો અને પદામ, કેળાં, બમફળ, બેર ઇત્યાદિ પ્રસાદ વહેંચી પ્રસન્ન કરતો. પોતે બેચાર ફળ આરોગી, કામધેનું ગાયનું દુધ પીને સતોષ માણતો.

ફૂલઝાડની સંખ્યા બનવારીએ ખૂબ વધારી દીધી હતી. કેતકી, જૂથ, ચપો, મોગરો, શુવામ, કુંચુવેલ, પીળી કશૈય એમ વિવિધરંગોની ફૂલગૂંથણી ઉદ્યાનમાં ફેરેરે રચી હતી. રાતરાણીની મહેક કાયમ દેહાતી: પાણીના મોટા બે ફૂડાંમાં કમલની બિગટ લહેરાતી.

'જુદાવેન'માં એક બનોણું ચિડિયાધર આપે આપ રચાઈ ગયું હતું. બેર આશાપાવના પ્રકારની કળા કરતા અને દેવ નાચતી. ઘોળાં કખતાર તો લેવાજમા માથા ઉપર અને અજી ઉપર ચણતરો બગીચાને બેસી જતાં? મેષવના પંચમચર અડી કાયમ રેવાતાં ચોપટનું એક ટેણું આંનાવાડિયામા બરો જવાબીને બેસી ગયું હતું અને બનવારી ચોપાઈ લવકારે ત્યારે 'સેતારામ' બેનીને અનુ-ગોદન આપતું. કાચર અને ચક્રીએ વચ્ચે કુંક થતું અથવા કોવલ અને કામચ વચ્ચે દંદ ખેતાનું ત્યારે બનવારી મુલેહ રચાપવા ધમી જતો. આ

આપું પક્ષીવદ જનવારીને જોળખતું. લેવાજીએ
જે અપ્પી પોતાને માટે બનાવી હતી તેના ઉપર
સૂરારો કાપમ ચોષી ભરતો.

કાળને જતાં કોઈ વાર લાગતી નથી. એક દિવસ
જનવારીને અચાનક ખબર મળ્યા કે શેઠ અચરત-
લાલનું હૃદયરોગથી અચાનક અવસાન થયું છે ત્યારે
તેને 'દુઘાવન'ની કૃત્રિયા અસ્ત થતી લાગી એક
માસ-પછી શેઠના પુત્ર સુધીર પહેલી જ વાર 'દુઘાવન'
માં આવ્યો ત્યારે જનવારીની રબેવાળી ઉપર પ્રસન્ન
ચર્ચ ગયો. શેઠના અવમાનનો શોક ત્યારે લેવાજીએ
પ્રદર્શિત કર્યો ત્યારે સુધીરે કહ્યું :

"હું તમને જોળખું છું, જનવારીજી! બાપજીએ
મને વાત કરેલી. પણ હવે તો તમે જાણો છો—
સમય ઠેકાણે બદલાઈ ગયો છે! હવે તો હાઉસિંગ
કોમ્પાનીનો જમાનો છે. આ જમીન માટે માગળી
આવી છે. કિંમત સારી છેપણ—તમારું શું
માનવું છે?"

જનવારીને ધરતી સરી જતી લાગી. તે આંકમાઝ
બોલી શક્યો.

"દુઘાવનની વાત કરો છો, બાપજી?"

"હા—હા—આ બગીચાની જ વાત છે. અહીં
જમીનની કિંમત નથી—ભયારે જોડાને ઘર આંધવા
દસ ચોરસસારના માંભા છે! બગીચામાં કાંઈ હવે
રહેતું નથી—અને આવક પણ પહેલાં જોડાની કર્યાં
રહી છે!"

જનવારીએ કાંઈ જ જવાબ આપ્યો નહીં. સાત
દિવસ પછી સુધીરવદ મુઝા જવા તૈયાર થયા
ત્યારે જનવારી દડવત ખેંચે પડ્યો :

"દુઘાવન વેંચ્યો નહીં, બાપજી! હું જાણું છું
ત્યાં સુધી નહીં. તમે કહેજો તેટલી આવક છવ
કામીને પણ કરી આપીશ. આ સભારણું બાપજી
અચરતલાલનું છે—આ ધરતીને જે મારી મા
માની છે—સુધીરમજાં મને મરવા દો, પછી
તમનમારે....."

તે વખતે તો સુધીરવદે આજમાન આપ્યું કે
દમખાં તો છે તેમજ સલાવતું. પરંતુ આ વાત પછી

જનવારીના મનમાં ખીંક સ્ફુટતી પેરી ગેરે કે સુધીર-
ભાઈ બગીચો જરૂર વેંચી નાખશે. ખેટો જુએ તેમ
માતાની દરરાજી !

જનવારીએ ફરીથી કમર કરી—અને તે પણ
સાઠ વર્ષે. પોતે અહીં આવ્યો ત્યારે ૪૦ વર્ષની
ઉંમર હતી. એક વીથી તો અહીં જ. ગાળી. નાંખી
નજર ન પહોંચે તેટલા વિશાળ ઉદ્યાનમાં, દરેક
કંપાસમાં, દરેક છોડ. વૃક્ષ અને વેદ ઉપર તેજો જાત
ધમીને ખ્યાન આપ્યું. શરીર પહેલાં જેવું ચાલતું
નથી—ચાંકી જવાય છે—કામધેનુને દોતાં બાવમાં
ફુલે છે—આંખે આંખપ જણાય છે છતાં જનવારીએ,
ખીન્ને વર્ષે, બગીચાની આવક દોડી કરી, એવી
આશા માથે, કે સુધીરવદ બગીચાને વટાવવાનું
માંડી વાટશે.

ગામમાં ભયારે જનવારીએ વાત માંખળી કે થોડા
મહિનામાં જ બગીચો વેંચી નાખવાનો છે ત્યારે તે
વાત માની નહીં. પણ એક દિવસે છપગાડી
'દુઘાવન'માં આવીને શેઠી રહી અને બેચાર સબળને
ઉત્તમો અને લેવાજીને પૂછ્યું :

"જનવારીજી આપને? આ પત્ર શેઠ સુધીર-
વદને છે. અમે માગળી કરવા માટે આવ્યા છીએ!"
ત્યારે જનવારી ફરી આંખે ભેંક રહ્યો. સર્વેથરે
ફરબીન એકાંમાં—સાકળથી જમીનની માંખળી કરી.
અને જતાં જતાં કહ્યું :

"તમારો આભાર, જનવારીજી! બાકી જમીન
બારે જોડાની છે! કેવાસ કોલેનીમાં પ્રવેશ પામવા
સોંપાની પડાપડી થશે!" અને તેમનું હાસ્ય છપના
અચાજમા ડૂબી ગયું.

તે સત્રે જનવારીને કાંઈ આવી નહીં. ખીજ
સવારે તો ગામ આંખામાં વાત ફેવાઈ ગઈ કે 'દુઘા-
વન'નો સોદો મરા લાખમાં નક્કાં થઈ ગયો! આખો
દિવસ જનવારીએ જેવેનીમાં માંચ્યો. પખીને ઘણું
નાખવાનું શાદ રહ્યું નહીં—કચ્છાર પાંખ ફરકાવનાં
આમતેમ વૃષ્ટી રવાં—ગેર અને દેસ ગાંચી ડાક કરી
જનવારી સામે તાકી રહ્યા—કામધેનુને મવારથી દોડી
નહોડી અને આંચજામાં દુધનાં જારથી તે જાંબરડા
નાખતી હતી—દસગાર પોષ્ટ ત્રિયાની અપ્પી ઉપર

નીગાતિ ચિચિયારી ખાડતા હતા દિવસ નમ્મે
ત્યારે માત્ર એક ખાનો ઠંડુ પાણી પીને બનવારી
સૂઈ ગયો રાતમા જ ન્યુમેનિયા લાગુ પડ્યો પીને
દિવસે સ્ત્રોદન પડી પણ બનવારી ઝીડી રાક્યો નહી
માથુ ભરતું હતું અને શરીરમા ધાબૂફટ તાવ અસરી
ગયો હતો માથેને ચરાનવા તવારી આવ્યો તેને
ખમરઅતર પૂરી ગામમા વાત કરી ત્યારે બેચાર
બના મનજનો ડોપ્ટર સાથે આયા ડોપ્ટરે દવા
આપી તેનાથી થોડોક અગમ લાગ્યો જયુ ત્રીજો
દિવસ બનવારીને સંનેષાત લાગુ પડ્યો

“અરે અહી શુ બેગા થયા છે-જાઓ-ચલુ
તરામા ચા નાખો-પારેવડા જૂખ્યા છે-કુડામા
ખાગી ખાગતા થ થાય છે-કાનો ભરવાડ કના મરી
ગયો-કામધેનુને દોહી?” -

ફરીથી ડોપ્ટર આયા ડોપ્ટરોપ મૂક્યુ અને
નિરાશાસૂચક ડોકુ ધુણાનુ ગામના બેચાર પારખી
છટીના જાગતન લિખાછની મુશુખામા રાતદિવસ
સામયા હતા તેમણે પ્રૂજી પણ ખરે

શુ લાગે છે, ડોક્ટર સાહેબ !”

“જમવાની આશા બહુ ઓછી છે.”

બનવારીનો બકનાટ આખી રાત આન રહ્યો
‘વાદે મારા કનેયો-તારી નજીબિના સેદા થાય
છે, મારા ભગવાન’ નહી નહી-માતા જીવના તો
નહી જ-મને તો જીવાવન વહાનુ ગોકુળ નહી
આવું !’

એથે દિવસે પ્રભાતે બનવારીએ પ્રાતુ છોડ્યો
તેની સ્મશાનવાનામા અંકુ ગામ બેથુ થયુ જે
ખાજકો અહી ચોપાઈ સામજતા અને પ્રસાદ ખાતા-
તે પણ પહેલી આખો કરી એક બાનુએ ખૂગમમા
ટોડી ગીમા રહી ગયા હતા વ્યારે બનવારીની નનાળી
નીકળી ત્યારે જીવાવનના જુલોએ પટ્ટિ કરી-ફૂલ
ઝાંડ ઉપરથી પુ પટ્ટિ થઈ-આખુ પશ્ચીટ દે કાલા
કળાટ કરવા લાગ્યુ-મોર અને ટેન કયાવ સુધી
પાળા આ ઠા-કમુરો અંગે આખા તાડિયાના ટોપ

નનાળી ઉપર બેગી મવા-ચકલીઓ ચીચી કરતી
એક જુલોથી બીજા જુલો ઉપર ઉડવા લાગી

આઝમે દિવસે રોડ સુધીચર પેન મારફન
આના ત્યારે તેમની માથે પટ ઈચના ડગનાવાંગા
બેચાર સંજનો પણ હતા ‘જીવન’ની જમીનનો
દગ્તાવેજ મરી આપવા માટે જ સુધીરે આંટો
ખાધો હતો

ગોદો પાકો અઈ ગયો એ ગોદોની ચોજના અહી
એક ‘કેમેરી બસવવારી હતી મરી હતી-ધરા’
તેવાર હતા-નકલો-ડેન-કેન્ટ્રાલ્ટર-માનસમાન
બધી જ સપૂર્ણ તેવારી હતી જમીનનો કાંઈ મરો
એટલી જ વાર

એક માસમા તો ગજા નાક પરિવર્તન અઈ ગયું
એકઝ મજૂરા રાકવામા આ યાં મોટા જુલોને મપ
વાનું આન પાડવાનું કામ આર્યુ ફૂલ-ઝાડ-સાપા
અને વેનીઓનો કચ્ચરલાણુ નીકળી ગયો જુલોઝર
અને ટ્રેકટરોનો ધમધમાટ રાતદિવસ આનુ રહ્યો
પાખીના ફૂલ અને ચમૂતરાનુ નામનિયાન રેલુ નહી
ઉઘાનનુ પશ્ચીટ દે કાલા જાગે કયા અનેપ થઈ
ગયુ ! કાપલના પચમધર હમેશને માટે વિનમ થય
-કળા કરતા મોરનું દરેક અન્નથ થયુ-તેનાપોપટના
પ્રનાયો વાતાવરજુમા ઝોગળી ગયા

સત્રા લાખનો રેક સુધીચરના ખિચામા પચો
હતો અને તેઓ ૪૦૦ માર્કવની ઝડપે મુંબઈ તરફ
પેનમા ધૂસી રવા હતા ચિચારો તેમના મનમા
આવતા હતા અને જતા હતા

ફેટ જુડા ! બનવારીએ તો ‘જીવાવન’ માટે
પોતાની જાનનુ બનિદાન આર્યુ અને યાત્રિક લાવા
નજી જીવાવનને ભરખી રીધો તને લોસોને પેમો
ગરો વનગરો-પંજુ રી આવી કે એ પેમો જ સને
ભરખી નહી જાય”

પેન આગળ ધપતુ જ રયુ અને તેના
ધરધરાટથી આકાશના દુપ ઊંચો પગ નાસમ
કરતા લાગતા

ત્રણ દોહા

લં. ૨૧૦

સાહિત્યની વેધકતા વધુમાં વધુ કોઈ સ્વ નામાં વ્યક્ત થતી હોય તો તે દોહા, સુકતક કે શ્લોકની રચના દ્વારા થઈ શકે છે. અત્તરની શીશી જેમ હંમેશા નાની જ હોય છે, સુવાસ પ્રસરાવવા જેમ તેનું એક બુંદ પૂરતું થઈ પડે છે તેમ એક સુકતક શ્રોતા કે વાચકને શુદ્ધ કરવા બસ થઈ પડે છે. વિદ્યુતનો સ્પષ્ટિક ચમકાર કેટલા વિસ્તારમાં પ્રકાશ ખાચરી રહે છે? તેમ એક સુકતક આપણા સમગ્ર માનસને સુગંધાથી વ્યાપી વળે છે. આપણે તેવો એક દોહો લઈએ :

નળ પદે જલમત બહિ, તજિ મીનન કર જોહા
'રણિમન' મહરી નીર કર, તડિ ન છાંડિ છોહા

માછીમારના જીવનમાં રોજખરોજ આવતી સામાન્ય ધીનાત્રાંથી રહિમજીએ અસામાન્ય દષ્ટિ પડે મનુષ્યજીવનના એક વ્યવહારની વાત બહુ શોંઠા શબ્દોમાં ભારે વેધક રીતે રજૂ કરી છે. માછલા પકડવાના કાર્યને નજરે લેઈએ તો નળમાથી પાણી વહી જાય છે અને માછલા અંદર સપડાઈ જાય છે ને પોતાના પ્રાણ ખૂંચે છે એટલા સાદા દરમયાન વિશેષ કંઈ લાગે નહિ. બહુ બહુ તો માછલા પ્રત્યે અનુકંપા અને એ ધધા વિશે સૂઝ અનુભવાય. પરંતુ કવિની અસામાન્ય નજર શું જુએ છે? માનવજીવન વિશેનું મતનું ચિંતાન શેનું દુર્ધન કરાવે છે?

માછીમારની નળમાં નળ ફૂલતાં જ માછલા અને પાણી બરાબ છે. પરંતુ નળ ખેંચી લેતાં શું થાય છે? પાણી પાણી નીકળી જાય છે અને માછલા અંદર સપડાઈ રહે છે. સંતકવિ કહે છે કે પાણીને અને માછલાને વર્ષોની મૈત્રી છે, પણ નળમાં સપડાવાની પાણીની તૈયારી નથી. એ તો માછલા પ્રત્યેની મૈત્રી તણ નળમાંથી નીકળી જાય છે. આ જાણુ માછલાં પાણીને

વિયોગ સહી શક્તા નથી. સદાયનું પોતાનું મિત્ર પાણી, પળેપળની જેની સાથે ગાઢ દોસ્તી એવું પાણી બે આપણી સાથે નથી તો જીવનું શા કામનું? એમ માની પોતે પોતાના પ્રાણ છાંટે છે. પોતે પ્રાણ તજવા તૈયાર છે, પાણી સાથેની મૈત્રી તજવા તૈયાર નથી. અહીં રહિમ-જીએ પાણી કરતાં માછલીનું મૂલ્ય વધુ આંક્યું છે અને એ દ્વારા એ પ્રકારની મૈત્રીનું, મહાત્મ્ય ગાણું છે.

ખીલે દોહો લઈએ :

વિનકા કબડું ન નિદિધ, બે પાંચન તર હોય ।
કબડૂ ઉઠિ આંખન ખરે, પીર ધનેરી હોય ॥

હિતોપદેશ જેવો આ દોહો કળીરજીને નામે છે. માનવવ્યવહારનું કૌશલ્ય દર્શાવતો આ દોહો હિતકારક અને સુખદ એવો ઉપદેશ આપી જાય છે. કુલ્લક જેવી લાગતી સામાન્ય બાબતને હાથમાં લઈ સંતકવિએ જીવનવ્યવહારની ભવ્ય વાત કહી આપી છે.

કહેને પગ નીચેનું તણખડું હોય, પણ તેનીય નિંદા ન કરશે । કળીરજી કહે છે કથારિક તે પણ પવનથી ઊડી આંખમાં પડે અને પીડા આપે. જાણે આપણા હાથ નીચેનું માણસ બે આપણાથી દુભાયું હોય તો તેનું જોર વધતાં જરૂર તે વેર વાળે અને આપણને હેરાન પેર-શાન કરી મૂકે સંસારી ડહાપણ કુનેહપૂર્વક આમાં રજૂ થાય છે. કુદરતી બનતા બનાવમાંથી માનવસ્વભાવની કેવી વાત તારવી છે!

મૈત્રી અને વેર બનેના અભાવવાળી ઉપેક્ષા-વૃત્ત બક્ષેના તુલસીદાસજીનો એક દોહો છે;

આવતહી ડહોં નહીં, નેનન નહીં મનેહ ।

તુલસી તડાં ન લઈથે, કંઅન બરફે મેહ ॥

સ તોએ આપણને માત્ર આધ્યાત્મિકતાનો વારસો નથી આપ્યો. સંસારીઓની મર્યાદા

સમજી તેઓએ આપણને વ્યવહારકુશળતા પણ પ્રબોધી છે. કહે છે કે, આપણા આગમનથી જેની આખમાં રનેહ ઉઠરાતો નથી, તેના હોઠ પર હાઈ ફરકતો નથી તેને ત્યાં કેમ જઈએ? સોનામહોરો પાણીની જેમ છેવેલો ઉઠાડતો હોય, વરસાદની જેમ વરસતો હોય તો પણ ન જ જઈએ, ન જ જઈએ હવે સવાર હોઠ અને રનેહ સમર નયન હમવો મોનામહોર કરતા અનેકગણા મન્યવ તા છે પુશાચતમા સ્વમાનની હાનિ છે તેમ આપણા અનાદરમા પણ સ્વમાનની હાનિ છે સંતપુરુષોએ નમ્રતાને વખાણી છે અને મિથ્યાભિમાનને વખોડ્યું

છે. પણ તેઓએ સ્વતેજ ને આખપ લાગે એવો વ્યવહાર કદિ પ્રબોધેા નથી પ્રતના ખમીરની જ્યોત આદે તેઓએ હુમેશ હાથ ધર્યા જેથી તેને ઝાપટ ન લાગે

આમ સાહિત્યમા જ્યારે લક્ષિયુગ પ્રવર્તી રહ્યો હતો તે સમયના આ ત્રણ દોહાં ખીલ અનેક દોહાની જેમ આજે પણ તાજા ફૂલની જેમ તાજગી અને મુવાસ બસો રહ્યા છે દોહાં એટલે દોહાચલા, જીવનધેતુમાથી જે દ્રવ્ય જેવું દોહાંવાઈ લીધેવ છે તે દ્રવ્યના મૂર્દની જેમ દોહાના અણુએ અણુમા પોષકતા અને વેધકતા બરી હોય છે

ધર્મ અને વ્યક્તિગત અપમાન

દારદત મહમદ પેગમર માદેનતા એક શિષ્ય એક માણસ સાથે ધર્મપુદ્ધ બેનને દત્તો પેગમર સાહેનના એ બહાદુર શિષ્યે સાથા માણસને પછાડ્યો, ને તેના પર પોતે ચડી બેઠો પડી એ ધર્મશત્રુને મારી નાખવા માટે તેણે હમરમાથી ખજર કાઢ્યું. પરંતુ ત્યાં જઈ જ ધટના બની

‘શત્રુના મનને હવે નૂકી હતું, કે પેગમરનો શિષ્ય તેને હવે મારી જ નાખવાતો છે, એટલે મારો પ્રતિકાર કરવાનું તેને અવશ્યક મત થયું પરંતુ પેગા તેજ પર એવો ભગપૂર્વક ચડી બેઠો હતો, કે તેનાથી હવનવનન કરી શકાય એમ હતું જ નહિ એટલે, પડી એ લાચાર માણસે શું કર્યું? તે પેગમરના શિષ્યના મો પર ચૂક્યો’

આ રીતે મોઈ માણસ પૂરે એટલે તેના પર રોષ ચડે જ વળી પરચિત મનેલી વ્યક્તિ વિન્યા બનેલી વ્યક્તિ ઉપર ચૂકે, એટલે દેષ-કેદવા મોઢા પ્રમાણમા બજાબી મો એની કલ્પના સફેદ ધર્મ શકે એમ છે

એ રીતે પેગમરના શિષ્યને પોતાના મો પર ચૂકનાર પેલા માણસ પર ખૂબ જ ક્રોધ થયો

પરંતુ ખીંચ જ પડે પેગમરના શિષ્યે સાન શુદ્ધ જ વર્તન કાપ કું પોતાને મારવાને બદલે તે તેના પરથી બીક મેણે, ને તેને જીવતદાન આપીને પોતે આવડા લાગે

‘આથી જેની પસંદગી વ્યક્તિને બહુ નવાઈ લાગી કુદરતના સ્વરે તેને પૂછ્યું ‘કેમ ભાઈ મને મારવાના બદલે માન્ય લાગ્યો?’

પેગમરમાદેનતા શિષ્યે પોતાના હૃદયમા ચીનો મનોમચનતો ચિત્તાર આપતા કહ્યું ‘ને ભાઈ પહેલાં હું તને મારા ધર્મના માટે મારવા આવડતા હતો મારા ધર્મ માટે કરીને જ મારે તારી સાથે પુદ્ધ હતું પરંતુ પડી તો હું મારા પર ચૂક્યો એટલે, પડી મને તારા પર ખૂબ જ મસ્તો ચડ્યો આ રીતે પૂછીને તે મારા ધર્મનું નહિ, પરંતુ મારું પોતાનું અપમાન કર્યું હતું એટલે હવે ને હું તને હાથે તો એ મારા વ્યક્તિગત અપમાનનો બદલો લીધો મજારો, જે મારા ધર્મની વિરુદ્ધ છે એટલે માટે જ મેં તને જીવતદાન આપ્યું છે’

—શિવમુદરગ

અથાવલોકન

કલ્પના : એ બી રતુગાઈ દેસાઈ; એકમેવ વિક્રાન્ત, ચોરા એન્ડ કંપની પબ્લિકસર્વિસ, મુંબઈ-૨; મૂલ્ય રૂ. ૩-૫૦.

‘જનની’ કાવ્યકૃતિ પછી ચોવીસ વર્ષે આ કાવ્યસંગ્રહ આપતા શ્રી રતુગાઈ દેસાઈ આવીસીના આપણા સન્માન્ય ભૌતિકવિ છે. ‘બાજુ પ્રવિચિતિમાં તેમ કાવ્યશ્રેણે ‘૩૯-’૬૩ના ગાળા મહદ પરિવર્તનનો સમય હોઈ અને આ સંગ્રહમાં ૭૭ કાવ્યો પૈકી ૬૮ જેટલાં તેમ કેવળ ‘૬૨-’૬૩માંનાં જ છે તેથી ‘કલ્પના’ લક્ષ હોય તેમ છે. એ દૃષ્ટિએ કવિ ‘૪૦-’૫૦ વચ્ચેની આપણી કવિતાની તારીર સન્માનતા લાગશે. વસ્તુ પ્રત્યેના અભિગમમાં સૌંદર્યનુસાર અને ભૌતિકશીલતા તેમજ નિરૂપણ પરત્વે લયમેળ-પરંપરિત માત્રામેળના દિવ્યોળને અનુરૂપ મુગ્ધજન-વૈલંબશાળી બાની ‘કલ્પના’ની રચનાઓમાં સ્પષ્ટ વૈરતાવ છે. આવા કાવ્યરૂપનો કવિને ગળે ‘કે’ ચડે છે. રાજદશિલ્પ, પ્રામાન્યપ્રાસની ગાદ મહોળવ અને લયમધુરિતા-જેવ નામાધુર્યની મળવટ કવિની વિચિત્રતા છે. એની સતતતા ‘કે’ સન્માનના બાવાઈગાપક અને ક્યારેક આતરસરવથી અદર પજુ બની રહે છે; તે પજુ બનાં આ વિશેષતા બાવાઈચિત્રવ્યજનાની કાવ્યોચિત્ર ભૂમિકા યાવ છે, ત્યાં એવું આકર્ષણ પજુ ઓછું નથી જીતરવું. ‘નિવેદન’, ‘દૂરના અધ્યસાર’, ‘કવિતાનો કે’, ‘હે, ગીતપંખી’, ‘રિયાઝ’, ‘અત્તરની અરજી’, ‘કોને કાળે વીણું હવે ફૂલ’, ‘લીમડાની નીચે’, ‘કાતર અને મોય’, ‘ઝો ! મારા મનના મહેરામણ !’, ‘કલ્પના’ કે ‘સંગમ’ જેવી રચનાઓ મહેરાની પતંગી આપતી રચનાઓ કહી શકાય.

‘કલ્પના’ના કવિ ‘સિંગેટ’, ‘શન્નિઝ્ઝ’, ‘B.M.W. 6726’, ‘સચિવાન્યની શિલ્પ’, ‘અનકાસાત્રા’, ‘ફેરિયો અને બગાર’, ‘સાહિત્યિક ઘાટી’ કે ‘આવળું ફૂલ’ સમી આમપાસની

દસ્ય-અનુભવની સામગ્રી કાવ્યકલ્પક પર ઉતારે છે અસ; પરંતુ વ્યંગ-વિનોદ-ચિત્રનની કષણક સુલભ, ઊંટ છતાં, કથચિત્રવ્યંયા રજૂઆતની નિજ પ્રભાવક છાપ ઉજવાવી શક્યા ન ગણાય. આવાં કાવ્યોમાં ‘કાતર અને સોગ’નો ઉપાક કે ‘સાહિત્યિક ઘાટી’નો અંત આકર્ષક છે. સાંપ્રતકાલીન દર્શન-અનુભૂતિને સારજૂલી ટમે નિરૂપવાની ઘાટી હવે રૂઢ-ગત રીતિ હોઈ, કવિ ઉક્ત કાતર રચનાઓમાં તેમાંથી મુક્ત થઈ શક્યા નથી. કવિનું ચિત્રણીન તે ઝંકારી કાઢે છે સૌંદર્ય-માદવ-માધુર્યના સ્પર્શ “આજ કવિ અને માન ઉત્સર્ગની વ્હાણ” એવો ઉલ્લાસ ગાંતી સનાતન સૌંદર્યલક્ષી રચનાઓમાં કવિ નિજ અદા બતાવી ખીલ્યા છે. વસ્તુ-ભાવની યા રજૂઆતની નિશ્ચિત અભિરુચિ કવિનાની મર્યાદા નથી જ. વસ્તુનાં કવિ સંનિધ હોય ત્યાં કવિતા જીવંતભરી બને છે જ.

‘મંથનને પ્હોર થવું’ મંથન આ ‘ગાન’ કહેતા આ કવિ પ્રતીત વૈષમ્યથી અસ્પૃશ્ય તે શાના હોય ? ‘પદ્મરની વેદના’ માટે મર્શિત વ્યંગ, ‘અત્તરની અરજી’માં દર્શાવતો અરોપનો માનવ મસ્તકનો ફોટો, આવણીના ‘અતિમ દિને’ મન રહે છે ખિન્નકિલ્લ એ એકશઃ, ‘કાતર આ બનું મા’ ડ્રાપ્પી, દાસી ગળે સોયઃ કચકચ કાપે કાતર પેની, અપચપ સાધે, સોય” જેવું મુલક ચિત્રાંકન, ‘લાસ’માં કથાયેસો ‘ચોમેર ધનાંધકાર’, ‘કે’ ‘ઝો ! નિન્દગી’માં નિન્દગીનો રચાનુભવ તે ધૂંસરી કપ જ અને ‘સ્વગત પત્ર’માં હળી પીઝીએ વ્યક્ત કરાયેલ વૈષમ્યવૈદના ધ્યાન બેઝે બગ. પરંતુ તે સાથે, તે સામે પડકાર-પ્રજ્ઞવાની વૃત્તિ અને આશા પંજુ કવિમાં છે. ‘ગરલ સંગ’માં ઝંકારીભરેલી બીસમા પજુ ‘દાખી દઈ દિલ, જીતી નેત્રો જંગ’, યા ‘વાદ ! ફક્ક વાદ ! ગમના બમસમ ઝો નિન્દગી ! આ અંગ વીધા હપર ગો રંગ દોળો ? નિન્દગી !’ જેવી ઉક્તિઓ

એનું જ પરિણામ છે કવિની આ શ્રદ્ધા કવિચિત્તનો શક્તિશ્લેષ જ સ્વયંવર્તી મનાય. ભક્તિકાવ્યોને વિષય દૃષ્ટિથી નિચારના કરિનો કોઈ વિશેષ ઉદ્દેશ્ય 'શ્વપના'માં ગોચર થતો નથી, અનન્યત 'હેતુને દિ'ગળ' જેવી રચના રૂઢ અરૂપે યથોચક નીવડે તેવી છે.

કવિસર રમણુગ ધના વાતાવરણના છવ તરીકે જ 'કવપના'માં ભાવકને વધુ આકર્ષે તો નનાઈ નહીં. એના વૈમન-મ - રિસાસ-શ્રવાવ ગાંતા કેવિ જાણે યામ્તા જ નથી 'જો' મરા મનના મહેરામણ'માં કવિ કહે છે, કે સુગમનની વિજનપથે અતરિયાગ જીમી છે, એની કણ્ઠની લાગી કોરતુખડીન છે, એની બધુર બકિમ ખીજરેઆ જેવી વાગી મુકાલીન-ખાથી છે; તેથી 'એ વાગીમાં મૂકેવા ચાકુ', અપૂર ગિર નફર કે મોતી' વિરપના તો ઠીક, પરતુ સમગ્ર અધૂરપ અશ્વાવ પશુ કવિરૂચિને કનડે છે આવં રસિક જીવ 'સુમન' માનથીય અમનુ જાવવ પ્રણય પચરગદી છપાયાનુ કહે, 'અમી આસવે હેનમત ઝોઢે અખિવ જગ માખી લીલુ' કહે, અને 'મારૂં મનનુ મવમવ, મધુમખ નિશિગમ્મા પ્રરપદે ચારુદિમત અદિરા છન્દે; મરડી મરડી જખા' એમ કખ્તે એ સ્વાભાવિક છે 'પાધરખાણે રચના ભાણે બેસી બે પજા ધૂળનો કરિયે સગ'મના' 'મે પળે'ના ઉદ્દેશ્ય એ દૃષ્ટિથી કેવો સાચો અને તેથી જ કેવો કવિમુનિષ્ઠ્ય નીરડ છે? કવિની આ રચિ વ્યા પક મુક્ષમ બને છે તો ખરી જ એટલી મ મદ દીવીની સામે, જખતી જાતીમાની લાખ વાતોની રસાગી સેર ઉઠેનવાની તેમની દેહા ને? 'લીમકા નીરે'માં વેગીને ય 'હાવ કરતા ડી તેમની વાત તેથી જ ખ્યાન માગે છે ને?

કવિની સર્વાત્મ કટા પ્રગટ થાય છે તેમના પ્રણય પ્રકૃતિકા ટોમા નહીં પરતુ મનકવાનિયક રચનાઓમાં 'જગહેરે રસત રે દોષ શુ રવત રી' એવા નમ નિવેદન અને 'બધ કમનવ અસિયુજન સમ કૂજન પગ મમ જાનુ માનુ' જેવો ઉદ્દેશ્ય જના જોપયા પરતા રાનગણીન મધમા શેષા જુવનયામયા રત કવિ 'પમડ' છુ હુ મુરને આસે, જલક જીવન કપારી' કે, રાતદિન ગીતયાન ની રસપાર આતની

હોવાની વાત કહે છે જ. 'કાવરો શા કાનતા ધોરી તણી કુત ચાવ કેરા તાવ આવે; સીમના શેઠા ધડી વટાળ ને ર' વતરી વેતાવ આવે' .. પાછળી તે રાત પહેરે આખના મનકાર માદી આગિયાની પોઠ આવે' કે 'મગનધટા સમ ચરજટાની સુદમ સુવર્ગ મીનાકારી' યા 'વાસ ચક્રો છે મગનવડને ચાદ' જેવું જનનત ચિત્તકન, અને 'શીદને પારાવાર તણી પાગોને રહો છો જખી 'હે, ગીતપખી?' કે 'અમને વ્હાનુ કૂન અમરુ ને વ્હાનો વનકટિ રે, અતરિયા, અમને આજે મા અગ અગપર જાટે રે', યા 'પથરથી અરતા અતરને ઠાક લડે છે જનુ' જેવું જાવનિષ્ઠ્ય આવા સૌદર્ય કલા વિષયક કા યોમા મનોરમ નીવડે તેમ છે કૂન, અતર અને અખડ અદ્દભુત સુરસાધના-સાગદારીની વાતો કરતા કરિનુ દેવ હેનરે ચડે છે. મધનો ગિલેશ, પ્રાણુરૂપોને સાધનુ રનેકરચુ સુવર્ણ, તાલતમાલ પડ વેરાતો શુલાવ, રેશમ મખમલ મવમવ પર જાટાટુ અતર, કવિની એ પ્રિય સૃષ્ટિ નીવડે છે

'વીણાતાર' સાથે 'સગીતપ્રકાર' કે 'મીનાકારી' સાથે 'ચીરનારી' યા 'કટકે કટકે પીક' જેવી પ્રાસની અસુમગતા કે કિલ્લેતા-કૃત્રિમતા, 'શિદ્ધીનું કૂપ'માં છે તેવો કથન-જાવપ્રસાર, ઠીક ઠીક રચણે ગોચર એવી પ્રગટ-વાચવ આયોજન રીતિ, કવચિત શીવકરચનાની પ્રકૃતતા, કેટલાક કાવ્યોમાંનો બોધ પર્વવસાખી ઉપસહાર 'હે અશ્રુઅભિરામ'માં છે તેવી દષ્ટાંતોની શવડી યાદી, 'અવકાશમાત્રા'માં છે તેવી પરપરિત પદમધની શિથિલતા 'લમતિથિ' કે હે, ગીતપખી' યા 'શ્વામ સમીપે'માની એવી જ ઉમાસ કર-નાથાલાલ-દયારામની રચનાઓની ઠીક ઠીક રપટ જખા 'કવપના'માં છે તેવા પતીપ પ્ર તાર 'કમ' કે 'કસત' જેવા પ્રયોગો આ રા રપચિત સમદેશ રા મવા જોજ ખરા

'કવપના' આપણા એક સૌદર્યનસગી અને સવેદનશીલ ઝિમિકવિની લામે ગાડ મળતી એવી જો છે કે વચમાળા તેમજ તાન એમના ખીજ મળેલી 'અનિષ્ઠિત' અપજળને પહેરી પ્રાપ્ત થાડ એવી અભિપ્રાય સાથે 'કવપના'ને આવકારવાનું મન કાન્થ રસિકોને યરી જ.

—૬૦

એક પ્રગતિશીલ બેંક

આત્મારે દેશ-પરદેશમાં રંપથીય વધુ શાખાઓ છે

બરો : બેંક અને ૧૯૦૮ માં સ્થાપના આવી હતી ત્યાર પછીના ગાળામાં
તે એટલી બધી પ્રગતિ કરી છે કે આત્મારે બારનમાં તેમજ સર્વ પ્રકારે
અગ્રિમ કાર્યોમાં અગ્રિમ અને અગ્રિમતાથી તેની રંપથીય
વધુ શાખાઓ છે

અને બેંકના આ લક્ષ્યને આખી કોઈ પણ પ્રકારની હોય તેમને
ઉપર આ લક્ષ્યમાં આખી આ કાર્યો બરોડા બેંક પ્રત્યેક રીતે સમજાવે છે

ધી બેંક આંદ્ર બરોડા લિમિટેડ

એક પ્રગતિમાન બેંક

ના મૌજ-પથી

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિ૦

ઉના (ગિલો જનામડ)

પ્રમુખ

પરમાણુદાસ જવાહરભાઈ જોષા

મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર

અડગાકર લાભશંકર જાની

તાર : સહકાર

ટેલિફોન એક્સિઝ-૭

રેસિડન્સ-૧૮

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬

ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તાંત્રીક ૨૫-૬-૧૯૫૬

તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર ભંડોળ

રૂ. ૩.૦૦ લાખ

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ

મંડળીનું ૧૪૨

સરકારશ્રીનું ૧૪૨

રૂ. ૨.૮૪ લાખ

અનામત ફંડ

રૂ. ૦.૭૩ લાખ

અન્ય ફંડ

રૂ. ૧.૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીઓ
મારેત આવેલ ખેતી ઉપજના માલનું ઓછામિત
અને જીનીંગ ફેક્ટરી દ્વારા રૂપાંતરિત કરવામાં
આવે છે.

આ ઉપરાંત સંયોજિત મહકારી મંડળીઓ મારેત
ખેડૂતાને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
ખિયારણ, જગુનાસક દવાઓ, ઓળંગેરા વગેરે પૂરા
પાડવામાં આવે છે.

લોખંડ સિમેન્ટ, પતરા ખજાર, સુકા મેવા,
ખાડ ત્રિજેરે વરતુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે

ખેડૂતો તથા સહકારી જન-મંડળીને

ખૂશ ખબર

તમારા રૂના સારા ભાવ

મેળવવા માટે

તેમ જ

તમારા નાણાની સલામતી માટે

જૂનામાં જૂની પેઢીનો મધ્ય સાધો

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ

લિ૦

માણેક ગોડ

અમદાવાદ

ફોન નં. ૫૧૧૭૧

શ્રી જૂનાગઢ-લેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણુ અને દેખરેખ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ,
હાન્તિવાલ ભોરાનીદાસ પાઠેખ

રેલિડોન નંબર ૨૦૪

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'અ'
તા ૧૮-૮-'૫૬ તા ૨૦-૬-'૬૩

સમાસદ સખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર ભંડોળ	રૂ ૧ ૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	રૂ ૦ ૭૬ લાખ
અનામત ભંડોળ	રૂ ૦ ૨૮ લાખ
અન્ય ભંડોળ	રૂ ૦ ૩૮ લાખ

મથની વિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી -

આ સંઘ ભારત સંયોજિત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ખેડોતે ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખીયારણુ જૂનાગઢ દનાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામા આવે છે.

આ ઉપરાંત નિયતીત વસ્તુઓ સરતું અનાજ, ખાડ, સીમેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણુનું કાર્ય કરે છે તેમજ સુકા મેવા, લવીંગ ખજૂર વિં પૂરા પાડવામા આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી કરમન

સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-'૫૭ ઓડીટ વર્ગ ૬
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૮ તા ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ રૂ ૦ ૬૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિં ના સહકારથી ખાડ વેચાણુ કાર્ય તથા સમાસદ સહકારી મંડળીઓ ભારત આવેલ ખેતી ઉપજના માલના રૂપાન્તરનું કાર્ય-સંઘ સંચાલિત ઓઠલ મિલ દ્વારા-કરવામાં આવે છે

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિ. જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરગોવિંદભાઈ રાંઠ ભટ્ટ

રજીસ્ટ્રેશન નંબર : ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ : 'બ'
તા. ૩૦-૩-૫૬ તા. ૩૧-૧૨-૬૨

સભાસદ સંખ્યા : ૨૬

અધિકૃત શેર ભંડોળ	રૂ. ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	રૂ. ૦.૬૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલનો ઓછલ મિલ દ્વારા રૂપાંતરણ કાર્ય કરવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત સંયોજિત સહકારી મંડળીઓ મારફત ખેડોને ખેતી ઉપજોથી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખિયારણ, જીવનસાક દવાઓ, ઓળનો પિંઠ પૂરા પાડવામાં આવે છે.

લોખંડ રીમેન્ટ પતરા, અનુર; સુકા મેવા, ખાંડ, વિંઠ વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે.

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દારકાદાસ નાંઠ ત્રિવેદી

રેસિડેન્સ નંબર : ૨૧૯

રજીસ્ટ્રેશન તા. ૨૪-૬-૫૬ ઓડીટ વર્ગ : 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત શેર ભંડોળ	રૂ. ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	
મંડળીનું ૦-૩૫	
સરકારશ્રીનું ૦-૨૫	રૂ. ૦.૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૧૯ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સંયોજિત થયેલ તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘોને 'કન્સાઇન્મેન્ટ એજીઝી' ઉપર નાઈટ્રોજનસ ખાતરો પૂરા પાડવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત ખાંડ, સુકા મેવા, લવીંગ, અનુર વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે.

સંયોજિત ખરીદ વેચાણ સંઘોને મદદગમ થવા તથા મારકેટીંગ પ્રોસેસીંગના કાર્યને વેગ આપવા સહકાર આપે છે.

DID SOME ONE CALL
THE CORN COB HUMBLE ?
ABSOLUTELY ABSURD

YOU WILL FIND CORN

* IN CONFECTIONERY .

* IN PHARMACEUTICALS

* IN ANTIBIOTICS

* IN PAPER .

* IN CLOTH

* IN CATTLE FEEDS

* IN SOAP

AND MANY OTHER THINGS

GLUCOSE

DEXTROSE & GLUCOSE

STEEP WATER

STARCHES & DEXTRINES

STARCH AND THIN
BOILING STARCHES

GLUTEN FEEDS AND
OIL CAKES

MAIZE OIL

MAIZE PRODUCTS

Prop -
(SAYAJI MILLS LIMITED)
P O KATHWADA

AHMEDABAD-2

રાષ્ટ્રના સંરક્ષણ અને વિકાસ માટે નાની ખચત યોજનામાં નાણાં રોકો

આપની, આપના કુટુંબની અને રાષ્ટ્રની આબાદી માટે
નાની ખચત યોજના હેઠળની નીચે જણાવેલી કોઈપણ
યોજનામાં નાણાં રોકો :—

૧૨ વર્ષીય નેશનલ ડિક્રેન્સ સર્ટિફિકેટ	કરમુખ ૧ રૂપ દર ૧ વ્યાજ આપે છે.
૧૦ વર્ષીય ડિક્રેન્સ ડિપોઝિટ સર્ટિફિકેટ	૪% દર કરમુખ વાર્ષિક વ્યાજ આપે છે.
૧૫ વર્ષીય એન્ડ્યુર્ડ સર્ટિફિકેટ	૪% દર સહરદિ વ્યાજ આપે છે.

ક્યુમ્યુલેટીવ ટાઈમ ડિપોઝિટ

પાંચ વર્ષનું ખાતું	દશ વર્ષનું ખાતું	૧૬૨ વર્ષીય ખાતું
૩૩ દર	૩૮ દર	૪.૩ દર
સહરદિ	સહરદિ	સહરદિ

ઉપરાંત ૧૦ અને ૧૫ વર્ષના ખાતામાં આવકવેરામાં વળતર.

પોસ્ટ ઓફિસ સેવિંગ ખાતું - ૩ દર સાદું

એક વ્યક્તિના નામે રહેલાં ખાતાઓમાં અને સર્ટિફિકેટોમાં નોમિનેશનની સગવડ

★ અગત્યની સૂચના ★

■ નવાં પ્રિમિયમ પ્રાર્થજ બોન્ડ ખરીદો

○ ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૬૪થી તેનું વેચાણ શરૂ થઈ ચૂક્યું છે.

ટપાલ કચેરીઓથી રૂ. પાંચ અને રૂ. ૧૦૦ના મૂલ્યાંકોમાં મળી શકશે. તમારા
બિલ્ડલાના કલેક્ટર, મામલતદારો તેમજ અધિકૃત એજન્ટોનો સંપર્ક સાધો

■ માહિતી ખાતું, ગુજરાત રાજ્ય, અમદાવાદ દ્વારા પ્રકાશિત :

જોઈએ છે

સીલી-ડર પ્રિન્ટિંગ મશીન

૨૩" x ૩૬"

૨૦" x ૩૦

૧૮" x ૨૩

અથવા

૧૫" x ૨૦

સંપૂર્ણ વિગત સાથે નીચેના મરનામે જણાવો:-

રૂપાયતન

જૂનાગઢ

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતાં પાપુ - ૧-૭-૩-૧ ..	૨-૭૦
ગાંધી-ગુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૩૫
અલ્લાહના બંદાઓ ..	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં ...	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
ગુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા .	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

ପ୍ରାଚୀନ

୧୮୪
ମେ ୧୯୫୪

સૌના સુખદુઃખની સાથી.....

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક

બેંકની અનેકવિધ સેવાઓનાં લાભ મેળવનાર
સભ્યોમાંથી વીણેલી એક કહાણી..

“....તો શું થાત!”

શરપૂર્ણના મુર મુજતા હતો .
મ.શ.પ મહેમાનોથી ઉભરાતો હતો
મારું હૃદય લેશથી ભરાઈ રહ્યું હતું. મારી નજર
સામે જૂતકાગના દરેયો તાળ્ય થતા હતા ..
દૂ સરારી નોમીમાંથી નિજત થયો તે અ.ા.સ
સાતેક વડે પડેનાની આ વાત છે

આજે કન્યા મની ચતિયુકે જનારી મારી બા.ા.સી
મનુ માલગીતા મિછાને પડી હતી કોકટરોની વીજીંગ,
બોલીદાટ ફનાઓ અને એથી થે ત્રોધા કમળાદિ,
એક બાળુ દૂધે પગાર, બીજી બાળુ કુટુંબની જના
બદારી અને ત્રીજી બાળુ કમર તોડી નાખે એવી
માદગી.

મે કો / દિવસ આનની કાનનો વિચાર કર્યો ન
હતો અને તેનું પરિણામ કુ ભોગનનો હતો ક્યારેક
ચતુરમે મધુનો જીવનદીપ આવવાઈ તો તેમા
જવાબદારી કેટલી ?

વેપારી, ઉદ્યોગપતિ, કારીગર અને નોકરિયાત
સૌ કોઈના માટે અમારાં દ્વાર ખુલ્લા છે

પરંપરી બીસ વખતે મારી જ મોગીમા કામ
કળા એક સાથીએ મારું સપ્તકથો ન નાગરિક
ો કમા ગયો અને રગ્તો કાઢવા વિનતી કરી

મેકે મારા પગારથી પાચ ગાળી રકમની લેન
આપી મધુને જીવનદાન મળ્યું અને મને બોધપાઠ મળ્યો.

તે દિવસથી મે ફરજિયાત મચન કરવી શરૂ કરી.
દર મહિને રૂ ૧૫ રૂ ભરતો થયો અને એ જ રીતે
કારેક ધરઅર્થની રકમમાંથી ન્યાયીને સાકા માર
ટમ બાજબ આપતા રપેરેન સેરીઅ ખાનામાં
રકમો જમા કરાવતો

આજે મારે કોઈ ચિતા નથી મધુના લગન સુખ
રૂપ ઉજવાએ અને મારા ઘરની પ્રતિભા પણ સચવાશે

ક્યારેક વિચાર આવે છે કે નાગરિક બેંકનો
સભ્ય ન થયો હોત તો ?

વિગત માટે મળો યા લખો

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક લિં

નાગરિક લેનન
રાજકોટ

જાં લાં અતાણી
મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટોર્ગેજ બેંક લી. ૦

‘બેંક’ બાધ્યોને આમંત્રે છે.

— ખેતી વિકાસ દ્વારા કુટુંબ અને રાષ્ટ્રની સમૃદ્ધિ, વધારવા માટે —

‘બેંક’નું ધીરાણ મેળવવાં માટે આટલું યાદ રાખો.

૧. આપની જરૂરિયાતનું અગાઉથી આયોજન કરો. આગ લાગે ત્યારે દૂરો ન જોદાય.
૨. યાદ રાખો બેંક ગીરો વેચાણ થઈ શકે તેવા હક્કવાળી જમીનની જમીનગીરી સામે ધીરાણ કરે છે.
૩. કબજાહક્કની ખાત્રી માટે પ્રમાણિત ચયેલ હક્કપત્રકની નકલો, પાણીપત્રકની ખાર વરસની નકલો, વેચાણ દસ્તાવેજો, જમીનનું એકત્રીકરણ થતાં મળેલ પ્રમાણપત્ર તથા ગણોત્પાદારો અને કુદા જુદા સત્તા પ્રકાર નામુદી દ્વારા હેડળનાં અસલ પ્રમાણપત્રો વિગેરે રજૂ કરી અરજીની ત્વરિત મંજૂરી મેળવો.
૪. જરૂરી દસ્તાવેજો અને ગામના મહેસૂલી દફતરની પ્રમાણિત નકલોની સંપૂર્ણ અને સમયસરની રજૂઆત અરજીની મંજૂરીની ગતિ વધારે છે.
૫. બોલવાળી જમીન સામે બેંક ધીરી શકતી નથી.
૬. લોનને હેતુસર ઉપયોગ કરો અને આર્થિક આબાદી હાંસલ કરો.
૭. આપની બચત આપની બેંકના પાંચ ટકાના વ્યાજના દરના આશ્રય ડીએન્યુરોમાં રોકી આપના અન્ય ખેડત બાધ્યોને મદદરૂપ થાવ.
૮. હાતાની સમયસરની વસૂલાતથી આપની અને આપની બેંકની નાણાંકીય મંગીનતા ઉત્તરોત્તર વધે છે.
૪. જરૂરી દસ્તાવેજો અને ગામના મહેસૂલી

આપની બેંક આપનો સહકાર માગે છે

વિશેષ માહિતી માટે સંપર્ક માધો

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટોર્ગેજ બેંક લી. ૦

૪૮૯, અશ્રમ રોડ,

મનકાર બાગ

નવરંગપુરા, અમદાવાદ.

ટેલિગ્રાફ રોડ, રાજકોટ.

મગનલાલ ર. પટેલ

હા. હા. ત્રિવેદી

ઉદયભાઈ જિ. હા

ઉપપ્રમુખ

આઈ. એ. એમ. (સીક્રેટરી)

(સુચારુ સાહેબ આદિ પોરબંદર)

મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

પ્રમુખ

✽ સમય સાથે આગે કૂચ ✽

અમે નિકાસ કરીએ છીએ

બ્લીચ્ડ લોંગ કલોથ્સ, બ્લીચ્ડ ક્લીલ શર્ટીંગ્સ, એ ગીટીંગ્સ,

એ બ્લેડ ટીકીંગ્સ, પ્રીન્ટેડ વાયલ, પ્રીન્ટેડ છીંટ,

રંગીન પોપલીન, રંગીન વાયલ.

છાપેલું, કાપડ અમારી વિશિષ્ટતા છે

ધી બહેચરદાસ સ્પી. એન્ડ વીવીંગ મિલ્સ કું. લિ..

પો. બોક્સ નં. ૨૨ : રાયબડ, અમદાવાદ : (ભારત)

ટેલિફોન : આફિસ : ૨૦૧૦ કાપડ ખાતું : ૨૫૮૫ : ગ્રામ : લશ્કરી

અમદાવાદની પ્રથમ મિલ

અને ફેશનની કાંઈમાં પણ પ્રથમ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંશમાળા - પહેલી

બાર પ્રકાર

કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૪૨૨

આખા સેટની કિંમત રૂ. ૧૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રતિષ્ઠા સાથે, ભાગ બીજો સ્વામી વિવેકાનંદનું લોકભોજ, પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું સુંદર જીવનચરિત્ર. ભાગ ત્રીજો બાર સ્વામીજીનાં અશ્રુપૂર્વ, પ્રેરણાદાયી વાક્યાંનો, મોક્ષપ્રદ વર્ગપ્રવચનો, પત્રિકા સંવાદો, સુંદર કાવ્યો, આત્મોન્નતિને પંથ આગળ વધવાનું બળ આપનાર જુસ્સાદાર, હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે. સ્વામીજીનાં સંપૂર્ણ વાક્યમયો ભાવવાહી, સરળ અને સુંદર ગુજરાતી અનુવાદ.

આ માળાના પુસ્તકોની આખા સેટ જ મળી શકે.

નં.	અંશમાળા નીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંશમાળા નીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	કર્મયોગ	૧-૦૦	૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦
૨	રાજયોગ	૨-૦૦	૨	મા શારદામણિ દેવી	૦-૫૦
૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦	૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦
૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦	૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦
૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦	૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦
૬	યુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦	૬	સુરાનોને	૦-૫૦
૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦	૭	શિક્ષણ આખ્યાન	૦-૫૦
૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦	૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦
૯	મારા ગુરુદેવ	૦-૫૦	૯	મારી ભાવિયોજના	૦-૫૦
૧૦	ગુરુ શિષ્ય વાર્તાલાપ	૧-૫૦	૧૦	સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦
૧૧	દિવ્યવાણી	૧-૦૦	૧૧	પત્રો	૦-૫૦
૧૨	પત્રો	૧-૦૦	૧૨	ગુરુ શિષ્ય સંવાદ	૦-૫૦
		૧૫-૦૦			૭-૦૦

With Best Compliments of
MAFATLAL
GROUP

નવજીવનનું ગાંધી સાહિત્ય

નવાં પ્રકાશનો

મહાત્મા ગાંધી—પૂર્ણાહુતિ

પુસ્તક પહેલું

લેખક : પ્યારેલાલ
અનુવાદક : મણિભાઈ દાં. દેસાઈ,

ગાંધીજીના જીવનનું અતિમ રોમાન્સ અને સૌથી મહત્વની લાગતું નિરૂપણ કરતા મહાત્મા ગાંધી—ધી લાઈટ ડેઝ નામના શ્રી પારનાના દ્વારા અંગ્રેજી અથવા આર પુસ્તકોમાં પ્રગટ થનાર શ્રદ્ધાથી અનુવાદનું આ પહેલું પુસ્તક છે ૬૧૦ ગ્રાન્ડ-ટ્રાસ્ટની પ્રત્યાવના સાથે

ટપાન રનામી રા ૧-૫૦

કિંમત રૂા ૧૭-૦૦

નિરાટ દર્શન	૧-૫૦
પડિતજી પોતાને વિન	૭-૫૦
શ્રીરામચરિત	૫-૦૦
ગાંધીબાપુ	૧-૫૦
ગીતા અને કુરાનું	૭-૦૦
આપણે સૌ એક પિતાના સંતાન	૭-૦૦
પાયાની કેળવણીમાં અનુપ્રધની કળા	૭-૦૦
ખાતી શા માટે ?	૭-૦૦
લાલિ સમાજજનનાની દિશામાં	૪-૦૦
ગાંધીવિચારદોહન	૭-૦૦
હિંદના સંસ્કાર	૨-૦૦
કિશોરલાલભાઈના જીવનપ્રસંગો	૧-૦૦
જીવન-મનરથા	૮-૦૦

નવજીવન ટ્રસ્ટ અમદાવાદ-૧૪

આનું નામ જવનની કળા

પ્રવાસી

અમદાવાદ બધાથી જીડી, 'આજસુ મરડીને બેડું' થતુ હતુ એવે ટાણે લગભગ પોણા બાંગના ચકરેને આટો મારીને રેનગાડી જેવી રેશનમાં દાખન થઈ કે તુરત જ પેટેફોર્મ ઉપર ધમાલ મચી ગઈ. કોઈ દાકાદાકા ધમને, કોઈ રધવાયાની જેમ, તો કોઈ રુઆપથી, કોઈ પોટલા કે ટૂંક માથે ઉચકીને તો કોઈ મગજ પાસે મામાન ઉપડારીને બહાર જવા ધસી રહ્યા હતા જેમને બહુ ઉતાવળ લાગતી હતી એમને જવા દઈનેતકુ પાપુ મારા સામાને માથે બહાર નીકળે. અદર કરતા બહાર વડુ ધમાલ ધોડાગાડી વાળા અને ગીફાવાળા 'કયા જતુ છે?' 'ગાડી લાતુ?' 'ગીફા લાતુ?' 'કેટની સવારી?' એવા બાબતના પ્રશ્નો માથે ઉતાવળેને આતંગી ધેગી, ખેચામેચ ફગી, મૂંઝવણુ ઊભી કરી રહ્યા હતા એમની ખેચાખેચ અને તાણુતાણુમાંથી બચવા, હુ ડોકુ હનારીને ના ના કહેતા ઝડપભેર એ ઘેરામાંથી બહાર નીકળી ગયા. ગાડીવાળા અને ગીફાવાળા પેરાથી થોડે દૂર, કશી ધાધન કે ધમાલ વિના, કોઈ ભતતી રાડારાડ કે ખેચાખેચ કરી સિવાય એક રીફાવાળો હાથમા આવીતી કહી રમાડતો રમાડતો શાંતિથી ઊભો હતો એના મૂંઝે, 'સ્વચ્છ ખાંડૂન અને ખમીસ પગમા ચમકના જૂટ, સ્વચ્છ રીતે ઓળેવા વાળ, કપાળમા કેમજુ મોટુ તિનક, અને' ગેમા રહેવાની અગામી મહેલે મારુ એના વચ્ચે ખ્યાન ખેચાયુ. અમારી આંગે મગી કે તુરત જ એણે શાંતિથી પૂછુ, 'રીફા એકશૈ' મે તુરત જ હા કહી દીધી.

ખીજ રીફાવાળાને હા કીધા પછી પચ જવ ના ઠેમણા વિરો અને સામાનના તમાણુ વિરો માથાકૂટને પાર નહી આ રીફાવાળાએ ન પૂછુ કે કયા જતુ છે કે ન પૂછુ કે કેટલો સમાન છે રેશનની સામે પાચ સાન હારમા મોડાપેતી રીફાએ વચ્ચે ગમેતી એની રીફા પાસે મને એ દેરી ગયો સામાન ગોઠવીને જેવો નુ ગીફામા બેરા કે તુરત જ એણે રીફા આનુ મરી જૂલમૂલમ રીમાથી મારમ કગી રીફા

બહાર કાઢી. રેશનની હદમાંથી રીફા બહાર નીકળી એટલે એણે રીફા ત્રણાગી, મોટું ફેરવીને પ્રશ્ન કર્યો 'કયા જતુ છે આપને?' એનો પ્રશ્ન તે હતો સ્વાભાવિક અને સીંગે સાદો પચ પૂછવાની એની રીત અને વિનયને કારણે આ રીફાવાળો કોઈ જુદી જ ભાતનો છે એમ લાગુ.

'વિશ્રામશુદ્ધ' મે ટૂંકો જવાબ આપ્યો, અને રીફાવાળાએ રીફા ચનારી અમદાવાદમા રીફાવાળા જ રીતે અને જે ઝડપથી રીફા ચનાવે છે એ કારણે રીફામા બેસનારને જિંદગીના વીમે લાગે અકસ્માત ન થાય એ જ મોટો અકસ્માત ગણાન પચ આ રીફાવાળાની રીફા હાકવાની રીત પચ અજુમ જરાય ખોગી ઉતાવળે નહી, પાચીના રેલાની જેમ એક ધારી રીફા ચાની ભય.

જેનજુ મિનિટ થઈ હશે અને રીફાવાળાએ અસ્તુત મોકે ગાઠનું લેઈ રહ્યું. રીફાના ધરધારને પચ દામી દેતા છુનદ અને મીડા કહે, શુદ્ધ ઉચ્ચાર, અને અનોખી હલક સાથે અભિભાવપૂર્વક એક પછી એક મોવાતા મોકે તેા ચાલતી રીફાએ મદિર કે આશ્રમમા ચાનની પ્રાર્થનાનું વાતાવરણ સર્જ દીતુ રીફા એકધારી ચાની જની હતી અને કશી ખોન સિવાય, એજ દરક અને એજ મરનીમા રીફાવાળાનો ગીના પાઠ ચાલતો હતો રેશનથી વિશ્રામશુદ્ધ સુતીનું અતર કચારે કપાઈ ગયુ અને મમય કયા જતો રહ્યો એની ખપર જ પડી નહી

વિશ્રામશુદ્ધના મોકમા રીફા આવીને ઊંમી રહી મે જીતરીને પૂછુ. 'શુ આપવાલુ છે?'

મદ, સ્વરે મોકે બોલતા બેનતા એણે મીટર જોયુ. મીટર જોઈને એણે કહ્યું 'મીટર એક રૂપિયો અને દસ પૈસા બતાવે છે'

'પચ આપવાલુ શુ?' ખીજ ગીફાવાળાએને કચારેક દોઢ અને કચારેક બે' કપિયા આપવા પડ્યા હોતને મે ફરી આશ્રમ સાથે પૂછુ.

‘મીટર કહે એનાથી વધુ મારાથી કેમ કહી શકાય?’ રીતોનાળાએ હાથ મસળતા મસળતા કહ્યું.

સામાન્ય રીક્ષાવાળાઓ કરતા અનેક રીતે વિશિષ્ટ ક્રોટિના આ રીક્ષાવાળા સાથે વાન કરવાનું મન થયું પણ એને વાત કરવાની કુરસદ કયાથી હોય? ખિસ્સામાંથી પાઈટ કાઢી પૈસા ગળુવ મા વખત લગાડી એ એને પૂછ્યું ‘કેવો છો?’

‘લાલશ્ય’ એણે ટૂંક જવાબ આપ્યો.

‘આખે રરતે મળતા મોકે સભગાનતા આ વા સરકૂત સાફ આવડતું લાગે છે’ એ કયું.

‘પાસેનામાં સંસ્કૃતનો છોટો અભ્યાસ કર્યો છે’ રીક્ષાવાળાએ કહ્યું.

‘કયા સુધી જાણ્યા છો?’ એ પછયું.

‘મેટ્રિક સુધી’

‘રીક્ષા અનાનંદના કેમ પસંદ પડે?’ એ સંકેત પામ્યા પછયું.

‘રીક્ષા મારો પાટ દાર્દમ પડ્યા છે, એ આનંદની દવાખાનામાં કમ્પાઉન્ડર તરીકે નોકરી કરે છું. સવારે જે નજીકના જ રીક્ષા ચલાવું છું’ એ સામટા એ ત્રણ જનામ આપી દીધા.

સરકૂતનો અભ્યાસ મેટ્રિક સુધી જ જગત્તર કમ્પાઉન્ડર તરીકેની નોકરી અને વધારામાં જે ત્રણ કલાક રીક્ષા ચલાવનાર જીવાન સામે નું આશય જોવા જેઈ જ રહી.

‘રીક્ષા ચલાવનારો મોખ કયાથી થઈ આ યો?’ એની ઉતાવળ જાણતા છતાં કે પ્રશ્ન પૂછ્યા.

‘આઠ દસ કલાકની નોકરી પછી રીક્ષા ચલાવનારો શેષ તો થોડો થાય? પછી તમે જાણો છો કે મોઢનારીએ માઝા મૂકી છે મળતા પગારે કુટુંબના

અર્થને પહોંચી જાણું નથી એ નજીકનાક રીક્ષા ચલાવુ છું એટલે વાધા નથી આવતો’ જીવાને ઉતાવળ હોવા છતાં નિરાતે વિસ્તારથી જનામ આપ્યો.

‘કમ્પાઉન્ડરનો નોકરી કરતાં કરતા રીક્ષા ચલાવવા શોભ નથી થતો?’ એ હેતુનો પ્રશ્ન કર્યો.

‘સમજે હાથ દબને દુખ શેરાથી, લાચારી કરવાથી કે નસીબને લખવાનને અને સરકારને દોષ દેવાથી કોઈ થોડું આપતી મુશ્કેલી ટાળી દેવાનું છે’ સ્વમાન પૂર્વક જવાબ દેવા તો કાપા. ‘દમિયા તૈયાર રહેવું જોઈએ અને નીતિથી રહેવું. રળવા માટે મજૂરી કરીએ એમાં શોભ શેતો.’ વિનયી અને નમ્ર જીવાનના મોં ઉપર નીતિ એને સ્વમાનની યાત્રી ઉપ્પી આવી.

‘તમને યોડી કર્યા એ માટે દિલગીર છું’ પા તમારી વાતે સાલગાને અને તમારી ખુમારી જોઈને ખૂબ જ પ્રસન્નતા થઈ. ‘રીક્ષાનાળાના હાથમાં એક રૂપિયાની નોટ અને અધો રૂપિયનો ફિસિકા મૂકતા મૂકતા એ કહ્યું.

ખિસ્સામાંથી પાઈટ કાઢીને મને વધારાના પૈસા પાછા આપવા માટે એણે સિદ્ધા ગળુવા માગ્યા.

‘ને રહ્યા’ એ એને શેકવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

‘હકથી વધુ મારાથી નેવાવ નહી’ જીવાન મક્કમતાપૂર્વક બોલી ઊઠ્યો અને દસ દસ પૈસાના આર સિદ્ધા માગે હાથમાં મળી નમસ્કાર કરી રીક્ષા કારી મૂકી.

આજની અનેક સમસ્યાનો સાનો ઉઠે ની પી જતા તેમજ નીતિ અને સ્વમાનપૂર્વક જીવાની કળાનો મમં સમજતી જતા એ રીક્ષા ક્રાન્વરને જોઈ જ રહી થોડી વારમાં એ રીક્ષા અદ્યય થઈ મારાથી સહેજે બોનાઈ જવાયું. ‘આનું નામ જીવનની કળા’

ફનિયામાં કઠણમાં કઠણ આ ત્રણ જામતો છે.

- (૧) કોઈ પણ સ્વસ્થને સદા માટે છયું રાખવું તે,
- (૨) આપણા પર આવી પડેલા કષ્ટને જીવી જવું તે, અને
- (૩) કુરસદના સમયનો સહુપયોગ કરવો તે.

—ચિયો

ંસ ત્યારે, ઇશ્વરનું પલ્લુ આવું જ છે. બનોથી શણગારી, ત્યાજના સાંધુથી અંતરના
 સતે કહું. જેમ ફલમા સંવાસ હોવા છતાંય જેવને ઘોઈ નાળી સંધ અને સમાનતાના
 નાકની ખરાબીને કારણે આપણે તેનો અનુ ધટારવથી ગૂંબોદિત કરે છે તેને સર્વત્ર પ્રભુના
 લાવ કરી શકતા નથી તેમ ઇશ્વર સર્વત્ર રહેલો. દર્શન થાય છે ઇશ્વરના દર્શન કરવા માટે
 હેવા છતાંય દષ્ટિની ખામીને કારણે આપણે કોઈ મંદિરમા જવાની જરૂર નથી, કોઈ યાત્રા-
 તેને જોઈ શકતા નથી શરદી ઘઈ હોવાથી ધામના ફેરા ફેરવાની જરૂર નથી પ્રભુ તે
 પ્રાણેન્દ્રિય કોઈ ગધને પારખી શકતી નથી તમારી પાને જ છે હીન હીન કોઠોની સેવામા
 પરતુ નોથી તે માણસ ફલમા સંવાસ હોવાનો પ્રભુ દર્શન થાય છે, હ ખી જોના આસુઓને
 ઇન્કાર કરી શકતો નથી, ફલની સુવાસને ગીવી લેંગાં તો ત્યા પ્રભુ વર્તેલો જણાયો,
 પામવા માટે તે માણસે પોતાની શરદીના ગરીબોના અચાત હેવાને આશ્વાસનના મીઠા
 ફલાજ ફેરવે પડે છે નાકની ખરાબી ફર જાલ આપી ચાત કરો, પ્રભુ તમને ત્યા દર્શન
 થતા જોતે ગધનો અનુભવ કરી શકે છે તેમ દેશે નિ સહાય લોકોની યાતનુઓને ફર કરવા
 ઇશ્વર સર્વત્ર રહેલો હોવા છતાંય આપણી પ્રયત્ન કરો, ત્યાં તમને મગલ મોહક પ્રભુની
 દષ્ટિની ખરાબીને કારણે તે દેખાતો નથી છબીના દર્શન થયે આત્માને શુદ્ધ કરે,
 ઇશ્વરના દર્શન માટે આપણી દષ્ટિ સુધારથી મનને પશિત બનાવો, ત્યાગની ભાવના મગ
 જોઈએ આપણાં રહેની ખામીઓ નિવારવી દોવો, સેવાની અહાલેક જગાવો, અભિમાન
 જોઈએ જે માણસની આખ પર ક્વાથ, ઓઝિમાન અને મોહાધતો છવાયેલી છે, જેના
 મનમા, કષ્ટ, ઈર્ષા, દેષ વેરભાવ અને નીના- મોટા, લીચ-નીચના લેહભ વો ફૂંપી ખીમારીઓ
 ઘર કરી બેઠી છે, તેને ઇશ્વરનો દર્શન કયાથી થાય પ્રભુને પામવા માટે, જે મનમંદિરને
 સચમની સાવરણીથી સ્વ-છ કરી, શ્રદ્ધાના રસ્તો ડે
 હીમકથી ઉઠોળી, પરમાર્થ અને સેવાના સુરો

સુવકોને તે દિવસે પ્રભુદર્શન કરવાનો માર્ગ
 મજી ગયો સતને વહન કરી સો નવીન જ્ઞાનની
 જ્યોતિ લઈને ચાલતા થયા

અને ઇશ્વરનું દિલ હંજાયું

મોઝોના નૂનકડા હોડાએ કંકડાની હીમા ગૂંચીયામણી ફૂલો ચૂંટેથી તે હોડારાની
 અંધ દેખતો સ્ક્ર દાદીએ લેતી સુદર માળા બનાવી અને તે માળાને હોડારાના દાંડે ઉપાડે
 પજુ અંધી માઈલે ચાલી રહેતે ત્યાં પ્રભુની પૂજા માટે પહોચાડી
 શેરે તે માળા તર્યા પૂરવના સામાન લઈ મંદિર પહોચ્યા અને ગોડ સંવાથી પ્રસા
 મંદિર પૂજારી પાસે પોતાને મારે મંદિર-ઉપકાન્તુ
 પ્રભુની મૂર્તિને માળા સમર્પણ કર્યા બંધ છે ત્યાં મૂર્તિએ અદ્ભુત કરી કહું
 અનેક મનુષ્યોને દુઃખ પહોચાડી પુલકેને પુલક કરવાન્યા પો છે આ ફૂલેની માળા એ માળા
 નથી રહી પણ આસુની માળા થી મળ છે તારી મળેતેથી બને ને કંટકનો હાર પડું
 સ્તીકારત પુણ્ય પુ સમ્મનો નહિ જ્ઞાનવ પૂજા તો જરૂર જરૂર પૂજા છે

ચાર સવાલ

અમૃત મોદી

એક હતો રાત્ર-ધર્મીઆ અને માની પણ હતો. એક વેળા એણે પંડિતોને ચાર પ્રશ્નો પૂછ્યા. પણ પોતાના રાત્ર્યના કાંઈ પંડિતના જવાબથી એને સમાધાન થયું નહીં. એટલે દેશદેશાવરના પંડિતોને એ પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવા નિમંત્રણ આપ્યું. ‘જે કોઈ મારી છાત્રાસાનું સમાધાન કરી શકશે એને અધું રાત્ર્ય પણ આપીશ’ એવી બહેરાત કરી. ઠેરઠેરથી વિદ્વાનો આવળ લાગ્યા. પણ કોઈ રાત્રનું સમાધાન કરી શક્યું નહીં.

એક દિવસે અસફળ વિદ્વાનોનું એક ભૂધ પાછું જઈ રહ્યું હતું ત્યારે ખેતર ખેડતા એક ખેડૂતે એમને પૂછ્યું: ‘રોજ રોજ આપના જેવા પંડિતો રાત્રમહેલમાં આવે છે ને જાય છે-તે શું છે? શું હમણાં રાત્રદરબારમાં કંઈ ખાસ પ્રસંગ છે કે?’

પંડિતોએ બધી હકીકત કહી ને રાત્રના ચાર પ્રશ્નો પણ એ ખેડૂતને બતાવ્યા. સાંભળીને ખેડૂતે કહ્યું: ‘આ સવાલો તો કંઈ કઠિન નથી. સમજાવું નથી, આપના જેવા બહેલા-ગણેલા વિદ્વાનોને એનો યથાર્થ ઉત્તર કેમ નહીં સ્મરતો હોય?’

‘તો શું તમે એના ઉત્તર દઈ શકશો?’ પંડિતોએ આશ્ચર્યસહ પૂછ્યું.

‘જે મને પૂછવામાં આવશે, તો મને વિશ્વાસ છે કે હું જરૂર રાત્રનું સમાધાન કરી શકીશ.’ ખેડૂતે આત્મવિશ્વાસપૂર્વક કહ્યું.

એ પંડિતો ખેડૂતને રાત્ર પાસે લઈ ગયા. સિંહાસન પર બેઠેલા રાત્રને એમણે કહ્યું, ‘રાત્રનું, આપના પ્રશ્નોના યથાર્થ ઉત્તર દઈને આપનું સમાધાન કરવા માટે આ ખેડૂત બાઈ આવેલ છે. આપના પ્રશ્નો પૂછો.’

રાત્રએ પૂછ્યું, ‘ભગવાન કયાં રહે છે?’

ખેડૂતે ઊલટાવીને પ્રશ્ન કર્યો, ‘કયાં નથી રહેતો?’

રાત્ર નિરુત્તર રહ્યો.

પછી થોડીવારે રાત્રએ બીજો સવાલ પૂછ્યો, ‘ભગવાન શું ખાય છે?’

‘ભગવાન અહંકાર ખાય છે.’ ખેડૂતે પ્રતિ-ઉત્તર વાળ્યો.

‘ભગવાન ક્યારે હમે છે?’-રાત્રએ ત્રીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો. ખેડૂતે કહ્યું, ‘માતાના ગર્ભમાં જ્યારે બાળક હોય છે, ત્યારે તે ભગવાનને પ્રાર્થના કરે છે-હા ભગવાન! મને આ અંધકારમાંથી મુક્ત કર. દુનિયાના પ્રકાશમાં જઈને મન, વાણી, ને કર્મથી હું તારું ભજન કરીશ. આમ એ વારવાર ભગવાનને વિનવે છે. પરંતુ જન્મ પામ્યા પછી એ જ ભગવાનને, જેને આર્ત બનીને એ પુકારતો હતો, ભૂલી જાય છે. તે વેળા ભગવાન હસે છે.’

‘હવે ચોથો ને છેલ્લો મારો સવાલ છે-‘ભગવાન શું કરે છે?’

ખેડૂતે કહ્યું, ‘મહારાજ! ખેતર ખેડતાં ખેડતાં હું ધાકચો પાકચો અહીં આવ્યો છું. અહીં આવીને પણ ઊભા ઊભા આપની સાથે વાતો કરી છે. હવે હું મહુ ધાકી ગયો છું. હવે મારાથી ઊભા રહેવાનું નથી. તમે જરા નીચે આવો. મને આપના સિંહાસન પર થોડીવાર બેસવા યો. શાંતિથી બેઠીને હું આપના સવાલનો જવાબ આપીશ.’

ખેડૂતના ત્રણ જવાબથી રાત્ર પ્રભાવિત થઈ ગયો હતો. તેને સમાધાન થયું હતું. તે એકદમ સિંહાસન પરથી નીચે ઊતરી આવ્યો.

ને બોલ્યો, 'આપ ત્યાં બેઠીને થોડીવાર આરામ કરો. ત્યાં સુધી હું નીચે આપના સ્થાને બિલો છું.'

ખારસો સમય એ ખામોશીમાં પસાર થઈ ગયો. એટલે રાત્રીએ પ્રશ્ન કરી દોહરાવ્યો. પણ ખેડૂત કંઈએ બોલ્યો નહીં. ત્રીજીવાર રાત્રીએ પૂછ્યું. ચોથીવાર પણ પૂછ્યું. ત્યારે આશ્ચર્યભરી નજરે ખેડૂતે કહ્યું, 'શું મારા આ ઉત્તરથી આપનું સમાધાન નથી થયું?'

રાત્રી: 'ક્યારે? મારા એવા પ્રશ્નોનો તો વળી આપે ઉત્તર જ ક્યાં આપ્યો છે?'

ખેડૂત: 'જવાબ તો આપને મળી ગયો,

પણ આપ સમજ્યા નહીં. સાંભળો, ફરીથી સમજાવું છું. એકાદ કલાક પહેલાં હું આકરા તાપમાં ખેતર ખેડતો હતો. હમણાં થોડીક વાર પહેલાં આપની સામે રાજ-દરબારમાં બિલો હતો. અને અત્યારે રાજસિંહાસન પર બેઠો છું. જ્યારે રાજસિંહાસન પર બેસનારા આપ મારી સામે બિલા છે. ભગવાન, આવી રીતે રાત્રીને રંક અને રંકને રાત્રી, કરે છે.'

કહેવાની જરૂર નથી, કે રાત્રીને પૂરેપૂરું સમાધાન થઈ ચૂક્યું હતું.

[શ્રી આનન્દમયી માતાએ કહેલી વાર્તાના આધારે]

સંપીને સાથે રહેવું !

હમ જતીસ તુમ અકેલી;

બસી તમારી માય ।

જરાસી કલર ખાઉં તો

ફરિયાદ કરાં લે જાય ।

હુનિયામાં નાના મોટા, ઊંચા-નીચા, શ્રીમત-ગરીબ, શામાન અને અસમાન એવા અનેક લોકો રહે છે. સૌએ એક સંપત્તી અને હુળીમળીને રહેવું જોઈએ. લોકભાવ કે અસહકાર રાખવો જોઈએ નહિ. દરેક વ્યક્તિ અને વસ્તુ પોતાને રચાને મોટી અને અગત્યની છે. આત્મ એક સુદર ઉદાહરણ કબીરદાસે આપ્યું છે. દાત જીભને કહે છે કે અમે બત્રીસ છે, તું અમારામાં જ રહે છે, અમે એ તારો થોડોક દુકડો કરીને ખાઈ જઈએ તો તું કોની આગળ જઈને ફરિયાદ કરવાની હતી ?

બત્રીસ દાત એ હુનિયાના તમામ પુરુષો છે. અને એક જીભ તે સ્ત્રી. તેણે વિચાર કર્યો કે વાત તો સાચી છે મારી ફરિયાદ કોણ સાંભળે? પણ પછી બરાબર વિચાર કરીને જવાબ વાળ્યો :

તુમ જતીસ મેં અકેલી

બસી તુમારે માય ।

જરા સી ટેદી ખાત કરું

તો બત્રીસ તો મિર જાય ।

તમે બત્રીસ છો અને તમારી વચ્ચે હું એકલી રહું છું એ વાત ખરી છે, પણ હું જો થોડીક વાંકી વાત કરું તો તારા બત્રીસે દાંત તૂટી જશે હો ! —રત્નિમ્ન મહેતા

‘...કોઈ છું, મા...હાથે દે કરી લઉ છું.’
 હસતાં હસતાં સાવિત્રીનાવાણે કહ્યું : ‘વિશેષ કાંઈ
 કામ નથી-નહીં. કામનું કામ જ સમજ લો.....’

હજુ સુધી પ્રતિભામણીએ સાસુના પહેરવેશ
 તરફ ધ્યાન નોતું આપ્યું. એ જોતાં જ આશ્ચર્ય
 મહિન પૂછ્યું : ‘મા, આજ ગરબની સાડી પડેગી છે ?’

‘એને પણ આ નહીં કામના કામનું જ એક
 આગ સમજ લો.’

.....અને આ નહીં કામના કામને મમજવ મા
 પ્રતિભામણીને બહુ વાર ન લાગી. ચોરીસા પડી જ
 તેણે સાસુને પૂછ્યું હમણે જાણેશ્વર મમજા પ્યાનરથ
 જોયાં અને હાથમા જોયું તો પૂછ્યો પુત્રાચાર્ય ? એ
 વખતે તો પ્રતિભામણીએ કાંઈ દીકા-દીપ્તણી ન
 કરી-બસકે ધીરેથી ત્યાંથી હડી ગઈ. પરંતુ પૂજા-
 સમાપ્તિ પછી સાસુની આગળ જાતે જ આવીને
 મગ્નિત કટાક્ષ કર્યો : ‘તો મા, આખરે તમે પોતાને
 ખોઈ જ જોશ ? જે દિવસ તમે પત્યંગા એ પિંડને
 પોતાનાં હાથમા બીધો ? તો, એ જ દિવસે મને આ
 આજ કા થઈ આવી હતી.. આજ થયું પણ એમ જ.
 તમે આખો મીઝી આજ એ જ પત્યંગા પિંડની
 પૂજા કરી રહ્યાં હતા.’

‘મેં જોયું કે; અંખો ખોલીને પોતાની જાતને
 જોવામા મોટી અસુવિધા પડે છે, પ્રતિભા... એ જ
 કારણે હવે આખો મીઝીને જ જોવાનો અભ્યાસ
 કરી રહી છું.’

‘પરંતુ આત્મદર્શનની અસુવિધાને પત્યંગનો
 પિંડ પકડીને ટેવી દેવાની જાતિને જ તો અવિરલ
 કહે છે, મા, ઉપનિષદમાં ‘એકમેવાદિત્ય’
 ઉચ્ચરને માનવાનો કોઈ અર્થ હોઈ શકે, પરંતુ જડ
 પત્યંગને માની લેવાનો કોઈ અર્થ સમજી શકતી નથી.’

સાવિત્રીનાવાણે આ વખતે પણ હસીને જ
 જવાબ આપ્યો : ‘રસ્તાની કોઈ વાત નથી, વડુરાણી,
 બાળપણમાં તો દી ગલા-દીગલી લખને ઓઠ નર-
 નારીના જેવ જોઈયાં તો ને ? આની લે, પુત્રાર્પિંડ
 લાગે. કું પણ મડપણમા ઈશ્વરનો જેવ જેવું છું.’

‘હું કેમ નહીં, મા ? વિવાહ પંડી ને
 સાસુની અતિમાર્ગિત, આધુનિક રીતિનીતિ જોઈ,
 ‘લારેટ્ટો’માં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલ, એ જ સાસુને
 પુત્રાર્પિંડ જોઈ મને રૂ ન લાગે તો ખીલુ ચૂડે’

‘ના ના, વડુરાણી ! રસ્તાની કોઈ વાત નથી :
 તારી સાસુ એ ‘લારેટ્ટો’માં બાળી છે તો નું પ
 કોન્ટેન્ટમાં બાળી છે. અને...કોન્ટેન્ટની ‘કુલીનતા’
 ‘લારેટ્ટો’ દરતા વધારે જોગદાર છે. તું આ પરમાં આ
 અતિ આધુનિક રીતિનીતિ આપુ રાખી શકીશ,’
 સાવિત્રીનાવાણે આ વખતે પણ મહાગ્ન્ય ઉત્તર જ
 આપ્યો.

✽

સાસુવટ્ટના આ ઉપગ્રહના વાતાવરણમાં જે આધુ-
 નિક રીતિનીતિનું ચિત્રણ થયું છે એને યાદવ
 ચેટ્ટના પરિવારમાં બધાથી પહેલાં લાયવાનું શ્રેય
 વખુન : સાવિત્રીનાવાણે જ છે—હા, પ્રતિભામણીએ
 એનું પોષણ જરૂર કર્યું છે. સાવિત્રીનાવાણા આનતા,
 પહેલા બાળમજબરના ચેટ્ટના વશમાં માન લઈશોની
 જ પ્રતિજ્ઞા હતી; પરંતુ ધીરે ધીરે કાળક્રમે અહીં
 મરનતીનું અધિગ્નન પણ થઈ ગયું. એ જુગી વાત
 છે કે, જે સરસ્વતી અહીં આવી તે અંગ્રેજી બેમા
 રામા અને હાથને બદલે અંગ્રેજી ‘સ્વાન’ (Swan)
 પર આસન ધર્યો.

અને...એ જ મારિતીબાણ આજે પુત્રાર્પિંડની
 સામે પ્યાનરથ થાય, એની પૂજા કરી વિના મોહમા
 પાણી મુકા ન નાખ—પ્રતિભામણી આ પર આશ્ચર્ય
 કેમ ન કરે, બવાર ?

એક દિવસ બ્યારે પ્રતિભામણી પોતાની નાસુ
 પામે બાવીસ લાખે મચારમા જઈ પડેગી તો સારિ
 ત્રીનાવાણા ચલેગ પર ચિંતાની રેખાએ મ્પટ રો
 દેખાતી હતી. એમ લાગવું હતું કે, તે કોઈ મંદીર
 ચિંતામાં છે. પ્રતિભામણીએ સંશયિત થઈ પૂછ્યું :
 ‘ગી વાત છે, મા ?...બાવીસ લાખી છું.’

જુલુજર મોનભાવે વડુની તરફ જોઈને મારિતી
 બાણાએ કહ્યું : ‘બાવીસ પછી પીય, પહેલા મારો
 ખેસ, જોડા !’

પ્રતિભામણી જેવ પર બાવીસ મળીને ચુપચાપ

સામેની દિવોર્ષ પર બેસી ગઈ. ફેટલીક મિનિટો
ચૂપ રહ્યા પછી સાવિત્રીબાલાએ કહેવાનું શરૂ કર્યું:
'વહુરાબી, વિચારુ છું કે મારા મર્ણ પછી ભગવાન
બાલેશ્વરનું શું થશે?....'

સામુની વાળીમાં ફેટલી બાલુકતા હતી એ
પ્રતિભામયીથી જાનું ન રહ્યું.

તત્કાલ જ એણે સંવત થઈ જઈ કહ્યું: 'તમે
ને કહેજો, તે જ થશે, મા!'

સામુ' કે, સાવિત્રીબાલાનો ભાર ખૂબ જ હલકો
થઈ ગયો. એણે રેતપૂર્વક વહુના મોં તરફ જોઈને
કહ્યું: 'એવું કરજો બેટા! મારા મર્ણ પછી બાલે-
શ્વરજી માટે એક સારો એવો પૂજારી રાખી લેજો,
ને થકાભાવથી દરરોજ એમની મેવા કરી શકે...'

'...જરૂર રાખી લઈશ, મા! તમે નિશ્ચિત રહો.'
પ્રતિભામયીએ પૂરેપૂરા આધાસનમર્ણો સ્વરે કહ્યું.

*

અને એ જ દિવસે સંખ્યાકાળે સાવિત્રીબાલાએ
દેહત્યાગ કર્યો—મરતી વખતે તેનાં મોં પર સંપૂર્ણ
શાંતિ હતી. 'અય' પ્રતિભામયીએ સામુના મોમાં
તુલસી-ગંગાજળ મૂક્યાં અને આંસુમરી આંખે
ચરણરૂપણ કરી કુટુંબના કન્યાઓને આશીર્વાદ માગ્યો.

બીજે દિવસે મવારે પ્રતિભામયીએ એના દિવર
અભયનાથને કહ્યું: 'જુઓ સાલા, આજ મવારે તમે
લોહો આ-બા કરું ન લેતાં. બપોરે 'હવિષ્ય' મહાન
કરીને સુધાર્સ્ત બાદ રૂજ અને દૂધ લઈ લેજો.'

ઠોતુકભરી દક્ષિણી અમથે પૂછ્યું: 'ભાભી, આ
'હવિષ્ય' કેવી રીતે મહાન કરાય છે, બધા?'

...પાછને કરાય છે. રંધેણે ખાત, વટાણાની
દાળ, દેથી બટાટા અને કાચા કેળાનું સાક, માયડું
ચી, બધું એકી સાથે ભેળવીને ખાવાનું હોય છે;
સમજ્યાં?' પ્રતિભામયીએ હસતાં હમતાં જવાબ
આપ્યો.

હવિષ્યનું વિવરણ સાંભળતા જ આંખે ધ્રાડીને
અમથનાથ મોટયો. 'આ તો એક જાતનો પિંડ જ
થયો, ભાભી! અમને લોકોને જીવતેજીવત પિંડ
ખવડાવીશ?'

પ્રતિભામયી બોલી: 'આવી વાતો ન કરાય
લાલા!....'

બીજે દિવસે સવારે અમથે કહ્યું: 'કાલની
જેમ આજે જ બપોરે હવિષ્ય ના ખવડાવતાં. ઓહિસે
જન્મામાં મોટું થઈ જશે. આજે તો બસ નવ વાગે
જ ખવડાવી દેજો.'

'આજે તમે લોહો ઓહિસ જશે!'
'હાવો,'

'જલ્લ વાદ રાખો; ઓહિસે જલ્લ જ છે તો ઉત-
રીય પહેરીને જલ્લ પડજો.'

'એ કેમ થાય, ભાભી? અર્ધનગ્ન અવસ્થામાં
જવાથી ઓહિસે તો હોદા મળી જશે.'

વાત એમ હતી કે, બન્ને ભાઈઓ એક અંગેજી
ફર્મામાં જોડા હોવા પર ઓહિસર હતા અને કર્મ-
ચારીઓ એમને જલ્લ વચેટ અને છોટાસાહેબના
નામથી જ બોલાવતાં. અને બન્ને સાહેબો અર્ધનગ્ન
ઓહિસમાં જલ્લ એ આમ તો ખાસ હોદાની વાત
હતી. તેથી બન્ને ભાઈઓએ આ પ્રસ્તાવનો
જોરદાર વિરોધ કર્યો. પ્રતિભામયીએ ગમે તેમ કરીને
ચોતાની સંમતિ આપનાં કહ્યું: 'સૂટ તો તમે લોહો
પહેરી શકો છો, પરંતુ જોડાં તો માર્ધવ્ય દશામાં
નથી પહેરવાનાં.'

'સૂટ સાથે જોડાં વિના કેવી રીતે ચાલે?'

'તો સારું, તમે લોહો ઓહિસમાં રળવું' અર-
જપત્ર મોકલી દો...અંતે માથાને દુખાવો થવા
પર રળ આપનાર મોટાસાહેબ માર્નાં મરુડ પર
જરૂર રળ આપજો.'

એ તે રીતે એક સમસ્યાનો કોણ તો આપ્યો;
પરંતુ તરત બીજી કોણી થઈ ગઈ—સુદિ - માટે
ભાઈકરણ (માથું મુકાવવા)નો પ્રસ્તાવ લખે, આ
વખતે જલ્લ બન્ને ભાઈઓની બંધી દલીલો નિષ્ફળ
ગઈ, છેવટે બીજે દિવસે સવારે જ અમથે કોણ જાણે
ક્યાંથી શેઠી કાઢીને મોટા મોટા શાસ્ત્ર-પંડિતનું
લખેલું વિધાન બતાવતાં કહ્યું: 'જે પ્રજા! પંડિ-
તૃત્વે વિધાન કર્યું છે કે, દરેક ભરકમને
દસદસ રૂપિયા પ્રાપ્તિત એ આપી દેવા'

નહીં કરતું પડે. બંનેને ભાષણોનાં કુલ આગોસ રૂપિયા થયે. તને કાંઈ આપતિ લે નથી ને ?

‘હા, પડતે કરેલાં વિધાનમાં જુઓને ગી આપતિ લોઈ શકે !’ પ્રતિભામણીએ જવાબ કયો.

પરંતુ બદકર્મનાં સમયે ધરની આશ્રિતાવિધવા વિનેદિનીએ મળતરખેલા રવરે આવીને કહ્યું : ‘મોટાભાઈ, બ્રહ્મદી જન, ભાણી તમારા લોભને બદલે પોતાના વાળ મુંડાવવા જ્યાં છે....’

બંને ભાષણો અચાક ચંદને દોડ્યાં દોડ્યાં ધર પાછાં જ્યાં બદકર્મ અને શ્રદ્ધ કરવાનું નહીં કહ્યું હતું ત્યાં પહોંચ્યા. અભયે આશ્ચર્યસદ્ કયું. ‘આ શું કરી રહી છે, પ્રભા ! અમને લોભને ૧૦ મહિના સુધી ધરમાં રહેલું મુશ્કેલ થઇ પડશે.’

‘મને કાંઈ મોટાસાહેબનો દર નથી ને ?’

‘પરિણામે બાધરૂપ થઈને બંને ભાષણોએ પ્રતિભામણીને ત્યાંથી મોહીડીને બંને પોતાના વાળ મુંડાવ્યા.

બ્રાહ્મકર્મ સમયે થયાં પછી આઠેક દિવસ બાદ વિનેદિનીએ વળી એક રૂપિયારે આવીને કહ્યું : ‘આવપણાઈ, બપોર થવા આઆ, હજુ પૂત્રની નથી આવ્યો, બાળેશ્વરજીની પૂજા હજી સુધી નથી થઈ.’

‘તો એમાં બાળેશ્વરજીને કંઈ અસુવિધા છે, હાલા ?’ - અભયે પૂછ્યું.

‘બાળેશ્વરજીને કંઈ અસુવિધા નથી થઈ, પરંતુ ભાભીએ હજી સુધી પાળી સદાં નથી લીધી.’

અભય દોડ્યો દોડ્યો ભાભી પાસે પહોંચ્યો. બોલ્યો : ‘આ શું ભાભી ! સાલજી કે, તમે આપાર સુધી જલપાન પણ નથી કર્યું ? કેય ?’

‘એવી કંઈ વાત નથી....ધરના કામકાજમાં ભરાઈ રહી.’

‘હવે ભાભી, હું જાણી ગયો છું....હજી બાળેશ્વરની પૂજા નથી થઈ તે માટે તમે જલપાન

મુઠાં નથી કર્યું....કોણ જાણે કંઈ અણસ પડીએ આ પત્ન્યરૂપિણે પ્રવેશ મળ્યો કે, કુસરકારોત્ આગમન થવા માંડ્યું.’

‘નહીં, હાલા ! એમ વાત નથી, બાળેશ્વરજીને કો દેવ છે. આદર્શાતિ થયાં પછી એક દિવસ બદકર્મથી પાસે મુલમુદત્ત જેસુરીને એમને ગંગા-બેવામાં વિસર્જન કરી દઈસ....ત્યાં મુઠી ધરમા છે ત્યાં મુઠી તો સેવા થતી જ નોંધ્યો !’

‘એ મુલ મુદત્ત ક્યારેય નથી આવવાનું, લાભી ! પરંતુ એ અણસ મુદત્ત જ જલદી આવવાનું છે કે, તમે રૂઢવ બાળેશ્વરની પૂજા કરવા લાગશો—હવેજાં જ જુઓ—બાળેશ્વરને બદલે બાળેશ્વર અને મંગાને બદલે મંગામાં બોલવા લાગ્યા હો.’ અભયે હસતા હસતા જ અવિધવાળી કરી.

અને એ અવિધવાળી સારૂ થતાં વધારે દિવસો જમ્મ ન લાગ્યા. એક દિવસ સવારે યાત્રુ વાંતની વેળાએ માથે જળના છંટા અડતાં અભયે જોયું તો પ્રતિભામણી લાવકિનારેની ‘ગરદ’ની માડી પહેરી લાવમા તામપત લઈ બેઠી છે; અને પાત્રના મો આચળ મુલાવતું ફૂલ છે—જેને જળ છંટવામાં આવે છે. અભયે જોઈને પછી યાત્રામાં મોં છૂપાવી દીધું. પ્રતિભામણીને આસા હતી કે, અભય આજ ફરી વિસર્જન-પ્રદર્શન કરશે પરંતુ એને ચૂપ નેમઈ જાતે જ મોલી. ‘કાને જોયું કે, પૂત્રનીના બંને હાથે પ્રજ્જની થઈ ગઈ છે. તમે જાણો છો કે, તે ગેપી રોગ છે. એ માટે આજથી જાતે જ સેના કરું છું. બહુમાર્ગજીને બોલાવીને એક દિવસ.....’

‘બહુમાર્ગજીના પહે વાતબાધિ થઈ જશે, બાભી !...અને બાળેશ્વરજીની પૂજા તમે કર્યા કરશો. તમારા પછી વળી વચારી પુત્રવધૂ કરશે; જેની રીતે મના પછી તમે કરો છો !...સંસ્કાર પુજવી કરતાં જાણે ગેપી રોગ નથી !’ કરીને અભયનાથ દા-દા કરીને હતી પંડ્યા. [અતઃ ૩૦ નિર્મળના કાવચમાર

સૌમાં વિચાસ રાખે, તે વૃદ્ધ;
સૌમાં શઠા સેવે તે ગ્રીહ;
અને સર્વથી માહિતગાર અને તે તરુણ.

કલોરોશોમનો જન્મ

રમીલા પટેલ

આજથી દોઢ મો વરસ પૂર્વે કરવામાં આવેલાં તે ઓપરેશનોની કડપના મોડથી જ રૂવા લેવાં થઈ ન્હામ છે. બહિદામ, ઓપવાના પશુની જેમ ચેંગીનું આપું શરીર દોરડાંથી કમીને બાંધેલું છે, એની વેદના ભરંપૂર યાસો સોંભળીને ડોક્ટરનું હિલ્ડું કોપી ગઈ છે, હાથ કામ કરતાં નથી, શરીર ખરસેરે રેખાંત્ર છે અને પહેરેલાં તમામ કુપડાં લોહિયુક્ત શુષ્ક નામ છે. મોટાબામના 'રોગીઓ ક્ષોભે લાગેલાં કમમાં જ અસહ્ય યંત્રણાના મોંઘાં પ્રાપ્ત થયો દેતાં!

૧૮૨૯ની સાલમાં એડિનબરોના તે જમાનાના સર્વશ્રેષ્ઠ ચિકિત્સાલયમાં આવું જ એક મર્મજેપક-ઓપરેશન બેઠતું કોણું હવેનો એક અદાર વરસનો વિદ્યાર્થી બેઠોશ થતો થતો મગી બેઠોશ હતો. અને, એ જ દિવસે એ સંતોષ-ભુલિ વિદ્યાર્થીએ 'દૃષ્ટિ સંકલ્પ' કર્યો હતો કે, બહુજલ પૂડું કરીને તે પોતાનું જીવ જીવન રોગીઓને આ મૃત્યુ-યંત્રણામોંઘી સુક્ષ્મ અપાવવા પ્રયત્નશે... તેણે કહ્યું 'પણ એ જ. જીવના જોખમે લગભગ અડી દશકા સુધી અથાક પરિશ્રમ કરીને તેણે એ સાધ્યું, શોધી કાઢ્યું જેને માટે માનવ ચિકિત્સા વિજ્ઞાન જ નહિ, સમગ્રતા માનવ-જાતિ તેના પ્રત્યે સંકેપ ઝાળી રહેશે.

૧૮૪૭ના નવેમ્બરની ચોથી તારીખ ચિકિત્સા-વિજ્ઞાનના સતિહાસમાં સર્વદા 'રમણીય' રહેશે-એ જ દિવસે આ રોગના મરિત-નાયક કલોરોશોમનો આ વિજ્ઞાન-યોગ્ય પ્રયોગ.

કલોરોશોમના આ મહાન શોધકનું નામ છે જેમ્સ વૉન સિમ્પસન જેમસો જન્મ ૭ ડોક્ટર-ડના એડિનબરો શહેરથી લગભગ ૪૦ મીલના અંતરે આવેલા બાથગેટ નામના નાનકડા ગામમાં ૭મી જુન ૧૮૧૧ના રોજ થયો હતો. સિમ્પસનનો બાપુ-જીએ એક નાનીશી પાંડ-રોટીની દુકાન ખોલી હતી, તે પુત્રે તેના પેઠાને પરિવારને નિશાવે

મળ્યું મુશ્કેલ હતો. સમાવતું સિમ્પસનના જન્મથી લેકોને હજીને જલિ બન્યું દુઃખ જ થયેલું, ગામ-લોકે કહેવા લાગ્યા: 'ડોક્ટર' (સિમ્પસનના પિતા)ની દેવોવ હવે ટૂંકી! સાત સતાને. તે પહેલાંથી જ તેના વીળે દુઃખના તૈવાર છે, તેમાં વળી આ આઠમો મહ ઉમેરોગે!

ઉંમર લાકડાં થયે સિમ્પસનને ગોમડાની મુંઘમાં દોંપલ કરવામાં આવ્યો. તેની અસાધારણ મેધા-અક્તિથી સ્ફૂર્તા હોયોતર ધણાં જ પ્રકાવિત થયા અને તેને તમામ પ્રકારની મદદ કરવા લાગ્યો. ૧૪ વરસની ઉંમરે તે સિમ્પસને સ્ફૂર્તાની અંતિમ પરીક્ષા સમમાન પાસ કરી લીધી અને કસા જ પૂર્ણ વિશેષ પ્રયત્ન સિવાય એડિનબરો યુનિવર્સિટીમાં પ્રવેશ પ્રાપ્ત કર્યો.

જે વૈદ્ય અડી, તેમની યોગ વરસની ઉંમરે એમણે ડોક્ટરી-વિજ્ઞાનનાં અભ્યાસ શરૂ કર્યો. અરોપચારવાળી ઉપર વંચુવેળી થઈના આ જ સરોપમોળીની છે. ડોક્ટરી અવધાન પ્રત્યેની એમની પસંદગીનું કારણ, જેણે એમની લોક કિર્તિશાની જાતિ જ હતી. કારણ કે મોંઘામાં દેહાચેલી મહામારી અને દવાદોરની અથાક-આ આખી દુનિયા પરિસ્થિતિથી-તેઓ બચવાથી જ પૂરા માહિનગાર હતા અને બચવાથી જ ડોક્ટર નાનતાની એક અરપટ અર્થિલાપા-એમને કીધી હતી.

જે વરસેના અથાક પરિશ્રમથી તેમણે ડોક્ટરી પરીક્ષા સારો દરજ્જા સધિ મુસાર કરી અને એડિનબરોમાં સાવેસાથ ડોક્ટરી શરૂ કરી નીચી. થોડાં જ દિવસોમાં એમની કુશળ ચિકિત્સા તથા રોગીઓ પ્રત્યેના સંદેશવદાર ધરે પેઠાનીતા થઈ ગયાં. એ જ વરસમાં એડિનબરોના વિખ્યાન ચિકિત્સક-અધ્યાપક ડૉ. હેમિલ્ટને કોલેજમાંથી રાજીનામું આપ્યું. પોતાના મુખચિન્હો અને મિત્રોના

બહાર કાઢે.

૬૦ સિમ્પસન પોતાના રોગીઓ પ્રત્યે કેટલા રોદવાન અને ઉતરદાયિત્વનો ખ્યાલ રાખનાર હતા, તે વિશે કેટલીએ કથાઓ આજે પણ એડિનબરો અને અન્યાન્ય સ્થળે પ્રચલિત છે. કહેવાય છે કે એકવાર સિમ્પસન ડાઈ રોગીના ઉપચારમાં બસત હતા ત્યારે રાજ પરિવારની એક જ મહિલા એમને અજવા બોલાવેલન ધીએટરના દરવાજે આવી બિભી. દરવાજે કહ્યું: ‘હમણાં તો ડોક્ટર ડાઇને મળી ચકશે નહિ. તેઓ એક ઓપરેશન કરવા જઈ રહ્યા છે.’

જદ્ર મહિલાએ કહ્યું: ‘તમે જાનિ મારું નામ જ તેમને જણાવો, તેઓ જરૂર આવી જશે.’ આ એ યુગની ઘટના છે બ્યારે ઇંગ્લાંડની માદર પર મહારાણી વિક્ટોરિયા વિરાજમાન હતાં અને અત્યેક જદ્ર મહિલા પોતાને ‘વિશેષ સન્માનની પ્રાકૃતિક અધિકારિણી’ માનતી હતી. પરંતુ તત્કાલીન પરંપરાને ખેતાની કર્તવ્ય-ભાવના દ્વારા ખંડિત કરતાં સિમ્પસને સડેજ પશુ અચકાયા વિના કહેવરાવ્યું: ‘દેવીજી! આપ તો શું, સ્વયં મહારાણી પશુ અગર આ સમયે મારે ત્યાં આવે તો હું રોગીનું ઓપરેશન છોડીને બહાર નીકળી ન શકું.’

આદર્શ મિત્રતા

આયર્લેન્ડ ઇંગ્લાંડના હાથમાં હતું. આયર્લેન્ડ સ્વાતંત્ર્ય-સંજ્ઞામ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યું હતું; ત્યારની વાત છે.

સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરવા માટે આયર્લેન્ડમાં અનેક રાજનૈતિક મંડળો અનેક પ્રકારનાં આંદોલનો કરી રહ્યા હતા. વળી બધા જ હળોના માર્ગ અને સિદ્ધાંત અલગ અલગ હતા.

એક રાજનૈતિક મંડળમાં હિગિન્સ નામનો યુવાન હતો. અને તેનો મિત્ર ઓકોનેર બીજી પાર્ટીમાં હતો. આ બે નવયુવાનોમાં રાજનૈતિક વિચારોમાં ઘણો મતભેદ હતો; પરંતુ બંનેમાં અપૂર્વ સ્નેહ અને મિત્રતાનો ઝરો સતત વહેતો હતો. વળી બંનેમાંથી કોઈ એક બીજાનો સિદ્ધાંત બદલવાની વાત પણ કરતા ન હતા.

અને સ્વાધીનતાની લડાઈ શરૂ થઈ. ઇંગ્લાંડે આયર્લેન્ડ સાથે ‘સ્વાધીન-રાજ્ય’ (ફ્રિ-સ્ટેટ)ની સંધિ કરી લીધી.

હિગિન્સની રાજનૈતિક પાર્ટી આ સંધિ કરવાની તરફેણમાં હતી. આથી મંત્રી-મંડળમાં હિગિન્સને રાખવામાં આવ્યો.

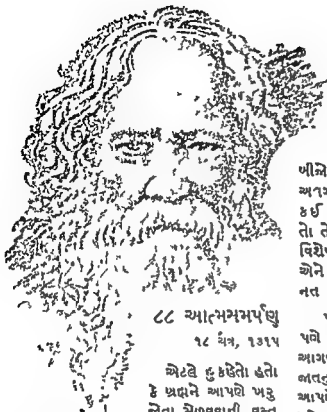
ઓકોનેર આ સંધિનો વિરોધી હતો. તેણે તો આ નવા મંત્રી-મંડળના વિરોધમાં જોરદાર આંદોલન ચલાવ્યું. તેણે ઠેર ઠેર ભાષણો કરીને કહ્યું, ‘મંત્રી-મંડળના સભ્યો દેશના શત્રુ છે. અને આ સંધિથી આપણા દેશને નુકસાન પહોંચશે.’

ફિનલ નગરમાં આ મંત્રી-મંડળની વિરુદ્ધ એક કાવત્રું રચવામાં આવ્યું. આ કાવત્રામાં ઓકોનેર પણ બળ્યો. પરંતુ શુભ કાવત્રાનો ભેદ ખુલી ગયો. સરકારે આ કાવત્રાખોરોની તપાસ કરીને પકડ્યા. જાને પાર્ટી વચ્ચે સંઘર્ષ બિલો થયો.

કાવત્રાખોરોની વિરુદ્ધ કોર્ટમાં કેસ ચલાવવામાં આવ્યો. આ સુકદમાનો સુકાદો આપવાનું કામ હિગિન્સને સોંપવામાં આવ્યું. ઓકોનેરને ભેઈ હિગિન્સના હૃદયમાં સંઘર્ષ બિલો થયો. બીજા કાવત્રાખોરોને મૃત્યુની સજા આપવામાં આવે તો ઓકોનેરને પણ આપવી જ પડે. ન્યાયની હત્યા કરવી યોગ્ય ન ગણાય. આથી હિગિન્સે ઓકોનેરજેવા મિત્રને ફાંસીની શિક્ષા આપી.

ઓકોનેર પણ બહાદુર હતો. તેણે ફાંસીની સજા માન્ય રાખી. તદુપરાંત તેણે તેની સંપત્તિનું વસિયતનામું લખતા જણાવ્યું, ‘હું મારી બધી મિલકતનો ઉત્તરાધિકારી હિગિન્સને બનાવું છું.’

—સતીશચંદ્ર ડી. વેળુવ

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીન્ડનાથ ઠાકુર

અનુ ૦ નગીનદાસ પારેખ

ખીજે કોઈ હોય જ નહિ તો આ વ્યક્તિગત અગતીનો નિરતર પ્રયામથી નાશ કરવાનો કંઈ અર્થ નથી કારણ, ખીજું કંઈ જ ન હોય તો તો આપણુ આ અદમ્ય, આ વ્યક્તિગત વિશેષત્વ એ જ પરમ લાભ છે,—તો પછી એને વળગી રહેવાને બદલે આટઆટલી મહેનત લઈને એનો નાશ શા માટે કરવો ?

૮૮ આત્મમર્મપણુ

૧૮ મે, ૧૩૧૫

એટલે હુ કહેતો હતો કે પ્રાણને આપણે ખરું જોતા મેળવવાની વસ્તુ

નહિ કહી શકીએ કારણ, તે તો પોતાને આપીને જ ભેટો છે—તેની કયાંયે ખોટ નથી—આપણે એમ નહિ કહી શકીએ કે, અમુક જગ્યાએ તેનો અભાવ છે માટે ખીજું જગ્યાએ તેને શોધવા જવું પડશે

એટલે પ્રાણને મેળવવાનો છે, એમ ન કરી શકાય—પોતાની જાતને આપવાની છે, એમ કહેવું જોઈએ ત્યાં જ જીણપ છે—એટલે ભવન થતું નથી તેણે પોતાની જાત અર્પી છે, આપણે આપણી જાત અર્પી નથી આપણે જાતજાતના સ્વાર્થના અહ કારના અને હુદ્રતાના વાડા વડે પોતાની જાતને અત્યંત અલગ એટલું જ નહિ વિરુદ્ધ થતાવી મૂકી છે

એટલા માટે જ બુદ્ધદેવે એ અલગતાના અત્યંત કઠિન આવરણને અનેક પ્રયત્નો દ્વારા ધીમે ધીમે તોડી નાખવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે, એના કરતાં મોટી સત્તા મોટો આનંદ

પણ સાની વાત એ છે કે, જેણે સંપૂર્ણ પવે પોતાની જાતનું દાન કર્યું છે તેમની આગળ આપણે પણ એ સંપૂર્ણપણે પોતાની જાતનું દાન નહિ કરીએ તો તેનો સ્વીકાર આપણે નહિ કરી શકીએ કમીના આપણા પક્ષે જ છે

ઈશ્વરની ઉપાસના ઈશ્વરને મેળવવાની ઉપામના નથી—પોતાની જાતનું દાન કરવાની ઉપાસના છે દિવસે દિવસે લાક્ષિત્ય મારફતે, ક્ષમા મારફતે, સતોષ મારફતે, મેવા મારફતે ઈશ્વરના પોતાની જાતને મગજ અને પ્રેમના કોઈ પણ જાતની બાધા વગર દેવાવી દેવી એનું નામ જ ઈશ્વરની ઉપાસના

એટલે આપણે એવું ન કહેવું જોઈએ કે કેમ ઈશ્વર મગતો નથી, જનકે આપણે એમ કહેવું જોઈએ કે કેમ પોતાની જાતને ઈશ્વરને અર્પી શકે તો નથી ? આપણું રોજનું મનદુષ્ટ એ છે કે

આમાર યા આણે આમિ સકત દિતે

પારિ નિ તેમારે નાથ

આમાર ટાજ કય, આમાર માન અપમાન
મુખદુષ્ટ બ લાગના.

[મારું જે કંઈ છે તે બધું-હે નાથ, હું તને આપી શક્યો નથી—મારાં લાભ ભવ, મારાં માન અપમાન, સુખદુઃખ અને ચિંતા.]

આપો, આપો, આપો, બધું ખલાસ કરી નાખો, બધું ખરચી નાખો, તો જ પ્રાપ્તિથી એકદમ ભરાઈ જશો.

માએ રથે છે આચરણ
કેત શત કેત મતે
તાણ કેરે દિવિ તાણ
તોમારે ના પાણ
મને થેકે યાચ તાણ
હે મંતેર વેદના.

[વચમાં અનેક જાતનાં સેંકડો આચરણ રહેલાં છે એટલે હું રડતા રડતા ભટકું છું, એટલે હું તને પામી શકતો નથી અને એટલે મારા મનની વેદના મનમાં રડી જાય છે.]

આપણાં બધાં દુઃખ અને બધી વેદના આપણે પોતાને મિઠાવી શકતા નથી તેને લીધે છે—એ મટી જતાં તરત જ આપણને માલૂમ પડશે કે આપણે આપણી બધી પ્રાપ્તિ સદા પ્રાપ્ત કરીને જ બેઠેલા છીએ.

ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે બ્રહ્મ તત્ત્વેષ્ય મુચ્યતે—બ્રહ્મને જ લક્ષ્ય કહે છે. એ લક્ષ્ય શા માટે છે? કશુંક લઈને પોતા તરફ ખેંચવા માટે નહિ,—પોતાને બિલકુલ ખોવા માટે શરવત તન્મયો ભવેત, બાણ જેમ લક્ષ્યમાં પૂરેપૂરું પોગી જાય છે, તન્મય બની જાય છે, તેમ ઈશ્વરમાં પૂરેપૂરા ઢાંકાઈ જવું પડશે.

આ તન્મય થઈ જવાનું એ કૃત્તા એક ધ્યાનનો જ વ્યાપાર છે, એમ હું માનતો નથી. એ તો સમસ્ત જીવનનો વ્યાપાર છે. બધી સ્થિતિમાં, ખાધા વિચારમાં, બધાં કામોમાં આ સમજ મનના એક ખૂણામાં રહેલી જોઈએ કે, હું ઈશ્વરમાં જ છું, અમારી વચ્ચે કયાંય વિચ્છેદ નથી. આ જ્ઞાન આપણા મનમાં દરરોજ ધીમે ધીમે અત્યંત સ્વાભાવિક બની જવું જોઈએ કે, કોઈએવાન્યાત કઃ પ્રાપ્યાત વદેય

આકાશ આનન્દો ને રચાત! મારા શરીર અને મનની તુલ્યમાં તુલ્ય જોડા પણ હોત નહિ એ આકાશને પરિપૂર્ણ બરી દેતો આનંદ ન હોત, તેનો જ આનંદ, શક્તિરૂપે નાનીમોટી બધી ક્રિયામાં પ્રયત્ન પ્રેરી રહ્યો છે. હું છું તે તેનામાં જ છું, હું જે કરું છું તે તેની જ શક્તિથી કરું છું, હું જે લોગવું છું તે તેનું જ દાન છે, એ જ્ઞાનને નિઃશ્વાસ પ્રત્યાસની પેઠે સ્વાભાવિક બનાવી દેવું પડશે—એ જ આપણી સાધનાનું લક્ષ્ય છે. એમ ધરો તો જ આ જગતમાં આપણું રહેવું ઠરવું અને લોગવવું, આપણાં સત્ય, મંગલ અને સુખ બધું જ સ્વાભાવિક બની જશે—કારણ, જે સ્વયંભુ છે, જેનાં જ્ઞાન શક્તિ અને ક્રિયા સ્વાભાવિક છે, તેની સાથેના આપણા મિલનને આપણે ચેતનામાં પામીશું. એ પામવાને માટે જ આપણી બધી માગણી હોય છે.

૮૯ સમગ્ર એક

૧૬ ચૈત્ર. ૧૩૧૫

પરમાત્મામાં આત્માને આવી રીતે યોગ-યુક્ત કરીને જોવો એ કંઈ કેવળ જ્ઞાન દ્વારા થઈ શકે? કહી નહિ. એમાં પ્રેમની પણ જરૂર પડે છે.

કારણ, આપણું જ્ઞાન જેમ સમસ્ત ખંડ-તામાં તે એક પરમ સત્યને ઇચ્છે છે, તેમ આપણો પ્રેમ પણ સમસ્ત દુઃસ્વપ્નામાં તે બધા રચના રસતમને તે પરમાનંદસ્વરૂપને ઇચ્છે છે—એ વગર તેને તૃપ્તિ નથી.

જીવાત્માને જે કંઈ પોતાની અંદર સીમા-બદ્ધ લાવે મળ્યું છે તેને જ તે પરમાત્મામાં અસીમરૂપે અનુભવવા માગે છે.

આપણા પોતામાં આપણે શું શું જોઈએ છીએ.

પહેલું તો આપણે એ જોઈએ છીએ કે હું છું—હું સત્ય છું.

ત્યાર પછી આપણે એ જોઈએ છીએ કે આ સભે હું જે કંઈ છું તેટલામાં જ હું પૂરો

થઈ જતો નથી. હું જે શવાનો છું, જે હજી
ધયો નથી, તે પણ મારામાં છે. એને હું પકડી
શકતો નથી, અડી શકતો નથી પણ તે એક
રહસ્યમય પદાર્થરૂપે મારામાં રહેલું છે.

એને હું શક્તિ કહું છું, મારા દેહની શક્તિ
કેવળ વર્તમાન કાળમાં જ દેહને પ્રગટ કરીને
કૃતાર્થ બનીને બેઠી છે, એમ નથી—એ શક્તિ
દસ વરસ પછી પણ મારા આ દેહને ગુપ્ત
કરશે, એની વૃદ્ધિ કરશે. જે પરિણામ અત્યારે
હાજર નથી તે પરિણામ તરફ શક્તિ અને
લઈ જશે.

આપણી માનસિક શક્તિની પણ એવી જ
પ્રકૃતિ છે. આપણી ચિંતનશક્તિ કેવળ આપણે
વિચારેલા વિષયોમાં જ પૂરી થઈ જતી નથી
—જેનો આપણે વિચાર કર્યો નથી, ભવિષ્યમાં
કરવાના હોય તેને વિશે પણ એ શક્તિ છે.
જેનો વિચાર આપણે કરી શક્યા હોત, જરૂર
પડતાં જેનો વિચાર આપણે કર્યો હોત, તેને
વિશે પણ એ શક્તિ છે.

આ ઉપરથી આવૂમ પડે છે કે જે પ્રત્યક્ષ
સત્યરૂપે મોજૂદ છે, તેમાં બીજો એક પદાર્થ
રહેલો છે, જે તેને વટી જઈને આનાદિ અતી-
તથી માંડીને અનન્ત ભવિષ્ય સુધી વિસ્તરેલો છે.

આ જે શક્તિ, જેણે આપણા સત્યને
નિશ્ચય જડતામાં જ મર્માદિત કરી રાખ્યું નથી,
જે તેને વટી જઈને તેને અનન્ત તરફ એવી
લાઈ બાય છે, તે કેવળ ગતિરૂપે શાત દિવસ
પોતાને અનાગત તરફ પ્રગટ કરે બાય છે
એમ નથી, એમાં બીજો પણ એક ભાવ રહેલો.
જેવામાં આવે છે. એ એકની સાથે બીજાને,
અગિની સાથે સમગ્રિતે બેઠે છે.

જેમ કે આપણી દેહની શક્તિ. એ કેવળ
આપણા આજના આ દેહને કાલના દેહમાં
પરિણત કરે છે એટલું જ નહિ, એ આપણા
દેહને નિવૃત્ત એક સમગ્ર દેહરૂપે બાંધી
રાખે છે. એ એવી રીતે કામ કરે છે કે જેથી
આપણા શરીરની ‘આજ’ જ સર્વેસર્વા ન

બની બાય, શરીરની ‘કાલ’ પણ પોતાનો
દેહ બાળવી શકે—તે જ પ્રમાણે આપણા શરી-
રનો એક જ અંશ સર્વેસર્વા ન બની બાય,
શરીરના બીજા અંશો સાથે તેનો સંબંધ
એવો રહે જેથી પરસ્પર પરસ્પરને મદદરૂપ
થઈ શકે. પગને માટે હાથ માથું પેટ એ
બધાં જ કામ કરે છે, તેમ હાથ માથા અને
પેટને માટે પગ પણ કામ કરે છે. એ શક્તિએ
હાથના સ્વાર્થને પગનો સ્વાર્થ બનાવી દીધો
છે અને પગના સ્વાર્થને હાથનો સ્વાર્થ
બનાવી દીધો છે.

એમાં જ શરીરનું મંગલ છે. તેનું પ્રત્યેક
અંગ આખા શરીરનું રક્ષણ કરે છે અને
આયુ શરીર પ્રત્યેક અંગનું પાલન કરે છે.
એટલે શક્તિ આયુરૂપે શરીરને અનાગત
પરિણામ તરફ લઈ બાય છે, અને મંગલરૂપે
તેને અખંડ સમગ્રતામાં બાંધી રાખે છે,
ધારણ કરી રાખે છે.

એ શક્તિ કેવળ મંગલમાં જ પ્રગટ થાય
છે એમ નથી, એની મારફતે ક્રૂરત યંત્રની જેમ
રક્તકાર્ય ચાલતું રહે છે એમ નથી, એમાં
વળી એક પ્રકારનો આનંદ પણ રહેલો છે.

આયુમાં આનંદ છે. આખા શરીરના મંગ-
લમાં સ્વાસ્થ્યમાં એક પ્રકારનો આનંદ રહેલો છે.

એ આનંદનું જો પૃથક્કરણ કરીએ તો બે
વસ્તુ મળે છે, એક જ્ઞાન અને બીજો પ્રેમ.

મારામાં જે એક સમગ્રતા છે તેની સાથે
જ્ઞાન રહેલું છે—તે બાણે છે કે હું હું છું હું
એક સંપૂર્ણ હું છું.

એ માત્ર બાણે છે એટલું જ નહિ, પણ એ
બાણવામાં તેને એક પ્રકારનો આનંદ આવે છે.
આ એક સંપૂર્ણતા તેને એટલી બધી ગરે છે
કે એને કંઈ ક્ષતિ પહોંચે એ એનાથી સહન
થઈ નથી. એના મંગલમાં એનો લાભ છે,
એની મેવામાં એનો આનંદ છે.

એટલે આપણને આવૂમ પડે છે કે, શક્તિ

એક સમગ્રતાને બાંધે છે, સાથવે છે, અને તેને સાત દિવસ એક બાવી સપ્તર્ષીતાવરેક ચલાવી લઈ જાય છે.

૭ એ પછી આપણને એમ લાગ્યા છે કે આ જે સમગ્રતા, જેમાં એક શક્તિય શક્તિ અંશ પ્રત્યેકને એક બનાવી રહેલી છે, અતીત અને અતીતગતને એક બનાવી રહેલી છે—એ શક્તિમા કેવળ મંગલ જ રહેલું છે, એટલે કે, સત્ય કેવળ સમગ્ર આકારમા રક્ષાય છે, પૂર્ણતાને પામેલું એમ નથી, તેમાં એક આનંદ પણ રહેલો છે. એટલે કે એમાં એક સમગ્રતાનું જ્ઞાન છે અને સમગ્રતાનો પ્રેમ છે. તે સમગ્રને જાણે છે અને સમગ્રને આપે છે.

જે હું મારા પોતામાં જોઈ છું, તે જ યજ્ઞી સમાજમા પણ જોઈ છું. સમાજસત્તામા એક શક્તિ રહેલી છે, જે સમાજને કેવળ વર્તમાન કાળમા જ બાધી સંખર્તા મેંથી, તેને તેની બાધી પરિણતિ તરફ લઈ જાય છે. એટલું જ નહિ, સમાજમાના પ્રત્યેકના સ્વાર્થને બાધાનો સ્વાર્થ અને બાધાના સ્વાર્થને પ્રત્યેકનો સ્વાર્થ બનાવી દે છે.

પરંતુ આ વ્યક્તિગત સ્વાર્થને સમગ્રિગત મંગલમા પસંદી નાંખવાનું કામ કેવળ જનવત જડ શાસનથી બનતું નથી. એમાં પ્રેમ, રહેલો છે, માણસ સાથે માણસના મિલનમાં એકરસ રહેલો છે. એમંહી જેમ જ્યાં દાક્ષિણ આપણા પરસ્પરના મેળાપને ફેરવેલા કૃત અને આનંદ મય એટલે કે જ્ઞાન અને એમમય મેળાપ

બનાવી દે છે. આપણે જો છૂટકે નહિ પણ આનંદથી સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીએ છીએ. મા ધર્મજી મૂર્તક જ સંતાનની સેવા કરે છે, માણસ આંધે ભાવે નહિ પણ જ્ઞાનમૂર્તક પ્રેમથી સમાજનું હિત કરે છે. આ જે બૃહત્ હું છે, સામાજિક હું છે, સ્વાદેશિક હું છે, માનવિક હું છે, જોનાં પ્રેમનું બળ એટલું છે કે, એ ચૈતન્ય જેનો સાંચિસંચ કબજો લે છે તે આ બૃહત્તા પ્રેમમાં પોતાના કુદ હુંની સુખદુઃખ જીવનમૃત્યુ બધાને બેધડક તુરંત ગણે છે. સમગ્રતામા એવો આનંદ છે, વિચિત્રતા અલગતામાંની દુઃખ અને દુર્બળતા રહેલાં છે. એટલે ઉપનિષદમાં કહ્યું છે—બ્રમૈવ સુખ નાસ્ત્ય મુખમસ્તિ.

વિશ્વવ્યાપી સમગ્રતામાં પ્રકાશની શક્તિ સંતર્યા સત્યરૂપે અને મંગલતાને મંગલરૂપે રહેલી છે એમ નહિ, એ શક્તિ અપરિમેય આનંદરૂપે રહેલી છે. આ વિશ્વની સમગ્રતાને પ્રકાશ, જ્ઞાન વડે પૂર્ણ કરીને અને પ્રેમ વડે આલિંગન કરીને રહેલું છે એનાં એ જ્ઞાન અને પ્રેમ સંતાતન બંધનની ધારારૂપે જીવાતમામા ચર્ધને વણી રહ્યાં છે, જે ફેડી પડતા નથી.

કે એટલા આટલું પરમાત્મા સાપ્રેમ આત્માનું મિલન એ જ્ઞાન પ્રેમ અને કર્મનું મિલન છે. એ જ મિલન આનંદનું, મિલન છે. સપ્તર્ષીની સાથે બળજી હોય તો સપ્તર્ષીના દ્વારા જ મળવું પડે—તો જ આપણે જોઈએ છે તે બધું અસ્તિત્વ થવા પામે.

એ, 'કોણ જુદો કે?'

'હા, બાપુ.' કુવાને પડકારનો પ્રત્યુત્તર આપ્યો. બે કે અધાર' હોઈ તેજ પડકારનાર જણને જાણ-ખો નોટલ પજુ અચાજ થયો જરા અજુબાર વડર રેલવી લીધે 'તો.

• 'તમે ખામાજી' દમખાં બારે ફાટ્યા હો, ખજુ ગામમાં રે'વ ભારે પડ્યો હોં!' કુવાન ચારેક ડગલા આગળ વધ્યો દમે ત્યાં ફરીથી એ જ ફળિયામાંથી અવાજ આવ્યો.

'જરા મોડું' સલામતે બોલ્યો બાપુ!...નકર પંડી જુદા રેવાની એક અડબોધે મળસ મર્ષ પડ્યો.'

'એવો બડો નીકરો દો તો ઘર્ષળ લાગ્યો!' દમખાંએ રો દર વગેરે.

અને કુવાન જુદાને કંવાડે રંવાડે ચડી ગયો. તે થંબી ગયો. હાથનો ગ્રાહ ચપાડવાની દૃષ્ટિ એક પણ તો તેના દેવામાં તરી આવી. પણ આશરે આવેલ બાઈ તરફ નજર જતાં કેટલું ધીંગાણું ફરવાનું તેજ માંડી વાળું. છતાં જુદામાં કુવાનીનું ખમીર લગી રજુ 'નું. કોઈનું અપમાન ગળી જાય નેત્રો તે બામખો ને'તો. વેળા વગતી તેને લગાળ આપ્યો, '...ને માનું' બવણુ ધામ્યો દો તે બારે નીકળો'. આ બોલને ધરે પુરાડી દમખાં બાપું ઝડપે

- અને આધને ઘર બતાવી 'કુવાન' અડકીએથી જ પાછો વળ્યો.

'આ તાર' જ ઘર છે હોં બેન'. તું પુત્ર ત્યાં હું બાપું છું.' ફરેતે જુદો ધુળિયે પડેલો.

અને ધુળિયે બરાબર ધીંગાણું જામ્યું. બે દમખાંએ એકાએક જુદા હિંચા લૂની પડ્યા. મદદ - પાડ ને ચપાડની જુદા પર ઝડી વરગી. પણ જુદો એમ માંલ્યો જાય તેમ ન હતો. કેરવી ફરતીને તેજ માડી અડબોધ ઝીટવા. અને ચોડીવારમાં મોટીરો સાંભળી ગામમાંથી માણસોનું રોળું આવ્યું ત્યાં તો દમખાંએ અધારામાં પલાળન ચર્ચ ગયા હતા. અને જુદો પણ ઘર લાખી વહેતો ચમ ગયો 'તો.

બસ, વેરનું' જુદા આવડું જ. પણ ફરસિવું ગામ ગરાસિયાનું તે જુદાના કુટુંબ માથે આવેલ

હિતરી જ્વાળી. પાન વાતમાં હવે ગરાસિયા વચ્ચે જુદાને બોલવાનું થતું. જેતરે-વગેરે પણ ઇસવારે બોલવા આપડવાના પ્રસંગો થવા માંડ્યા. ભારે ને ત્યારે જુદાના જેતરે માંડ્યા બોલાયા. જેતરે-વગેરે જતી જુદાની બેન-ભાગીની મમ્મરી પણ ચર્ચ...

'લ્હાઈ, આલ્ય દું' જેતરથી આવતી 'તી તંક જોલ્યો પયુઆ દાળમુજો જેમ ફરે તેમ બોલતો 'જો!' - જુદો અને તેના મોટા ભાઈ અરજી બેન-રથી આવ્યા કે તેની બેન રખીએ એક દિવસ વાત કરી.

'ને જુદાનો કોધામ્ને બખુજી ઉઝયો: 'આલ્ય તો એને જીવતો તો ચડું!' હાથમાં કડિયારી લઈ જુદો ઉપડ્યો. પણ અજબું તેનું કાફું પડ્યું.

- 'અરે ખામાજી, ખામાજી ન જાણ...અરે ગામમાં ગરાસિયાની કામ રજૂ થવાને 'ને આપણે રજા ઝીટવા અટકા, એટલું' તો વિચાર બામખાં' - અરજીએ અભાવ શાંત દતો.

'હવે તો દહ ચાપ છે બામખાં...હવે સદન નથી લાવું. આલ્ય તે દિસાચ પતાવે છટકો!' જુદાના અવાજમાં કંપારી હતી.

'પણ જામ જતાકે વિચાર તો કર....કળિયો જનમયે 'ને ગરાસિયા બધા ય ઝીમડી આવશે તો જામવું ભારે પડશે' - અરજીએ સકા બતાવી.

• 'એરી બીક દોલ તે ચાડામાં નેટલું' માય એટલું ભરીને મોડો લાગવા. બાપી આવજ તો ઈ કાળ વગદાને કું જોડાતો નથી!'

'ને જુદો કડિયારી લાકડી માથે ધર બારે નીકળી ગયો.

અને અરજીએ પચુ આજ થનાર આમમ હિંકતી ગઈ 'ને લગ્યા બરવાનું કહી તે જુદાની પાછળ ગયો.

ગરાસિયાના ફળિયામાં જરાજરની ઝામી 'તી. દસ-પદર ગરાસિયા માથે જુદો ઝડપતો 'તો. લીમાં બે ડગલા પાછા પડ્યા તો લીમાં આપ્યા ટ્રાગાને દમખાંવાનજ જુદાની પડબે અરજીએ અપો કે જુદાએ ઈસારાથી લગ્યાચ ભરી વહેના થવાની મૃત્યના આપી દીધી. અને ગરાસિયાની લાકડીએને અચાચ કરતાં કરતા પણ દડકે આવે એનો સોય વાગતો.

શુદ્ધો પાછો દટવા માંડ્યો. અપાઝીમાં ફરી જોર આપ્યું 'ને છુદાએ તેના મનમાં ખટકતા પથુભા ઉપર ધા કરી લીધો.

પથુભા હત્યો કે છુદાનો કોપ ફરી ગયો. તે ભાગવા માંડ્યો. તે આગળ હતો મરાસિયાનું ટોળું પાછળ હતું.

ફરી છુદાએ ઊભા રહી અપાઝી આદરી. થોડી વાર ટોળાને રોકે તો ગાડું આગળ નીકળી જાય એમ વિચારી શુદ્ધો માંડ્યો લાકી સમજાવા 'ને જે ચારને નીચે ઢાળી ફરી ભાગવા માંડ્યો.

આમ ને આમ પાંચ સાત ગાઉનો પંથ કાપ્યો ત્યારે મરાસિયાના ટોળામાં પાંચ માથુસો બાકી રહ્યા 'તા. 'ને છુદાનું શરીર પથુ લથડી ગયું 'તું. હરા-મખોશના ધાની પીડાથી તેનું શરીર હાટી રહ્યું 'તું. જુનઝોમાં લાવી સમજાવાની ત્રેવડ હવે તેનામાં રહી નહોતી. 'પથુ ગાડાને થોડે જ આગળ જવું જોઈ શુદ્ધો ફરી લાકી સમજાવા માંડ્યો. પથુ હવે તે ગરાસિયાઓને રોકી શકે તેમ નો'તો. લાકી સમજાતા સમજાતા પથુ તે પાછો દટતો જતો 'તો.

... 'ને... 'ને બગથળા ગામને ધુળિયે પહોચતા એક મરાસિયાની લાકડી છુદાના તાળવા પર પડી!

શુદ્ધો તમ્બર ખામને ટળી પડ્યો.

મોં મજલું થઈ ગયું હોઈ બગથળાના માથુસો ય જાગી ગયાં 'તાં, તે કોલાહલ સાંભળી ધુળિયે આવ્યા. ધડીવારમાં જ આગળ જવું ગાડું પથુ પાછું વળ્યું. 'ને અરજી નેના કબીલા સાથે લાઇના મૃત-દેહ પાસે આવી પહોંચ્યો. પથુ મરાસિયાઓ તો મરાસિયા બબ્બી પવાયન યઇ ગયા 'તા, ખીજ જ પડે છુદાના મૃત દેહને તેના લાઇ-ભામી-બહેન ઘેરી વળ્યાં. રોકકળ વાતાવરણમાં રેલાઈ ગયું. રખી અને અરજીની વહુના મુખમાંથી મરાસિયા વહેતા લાગ્યાં...

એક અજાણી અજાણને આશરે આપરા બદલ જાત અર્પણ કરનાર, માનવતાના ઉપાસક, મદદ છુદા મેવાનો પાળિયો આજ પથુ બગથળા ગામને આથમણે દરવાજો ખીજડા નીચે છુદા મેવાની માનવતા 'ને મદાનગીને દીપાવતો અડગ ઊભો છે.

તેના લાઇ અરજીના વંશને આજ પથુ બગથળામાં હયાત છે. મેરા કુળની વડ્ડો આજ પથુ એ પાળિયાની લાજ કાઢે છે નરપરિભૂતિના મીઠા પથુ અદિ જ છોડાય છે. કાઝમડીની ડાખ્યું જેમ કાસેતુ મેવા કુટુંબ આજ પથુ એ મદદની મદાનગીને પુજી રહ્યા છે.

‘હિન્દકે જવાહર’

નોઆખલીના અગ્નિની જવાળાઓ પૂરી શમીએ નહોતી ત્યાં, મજહબને નામે ફરીથી હુતાશ પ્રગટ્યો, અને એ હુતાશને નામે પૂઠ બાપુએ ૧૯૪૭ની આખરે દિલ્હીમાં જ ફરી પાછા ઉપવાસ શરૂ કર્યો.

બાપુના ઉપવાસથી આઝાદ ભારતના પ્યારા જવાહરને શુભ ભૂમીના અંગારા પેટે તપતો હતો. કણે કણે તે બાપુના સમાચાર મેળવતો કાંઈક મૂંઝવણ અનુભવતો હતો, એવામાં ઉપવાસને ત્રીજે દિવસે મહાત્માજીની તર્જિયત લથડી. જવાહરલાલ શુપ શુપ આવી બાપુને ઝોરીકે ઊભા હતા. બાપુની મનોવેદના તેમનાથી ન અરવાઈ ને તેમની આંખેથી વર્ષાના ઝિંદુ ટપકવા લાગ્યાં.

ત્યારે ચોથે દિવસે બાપુએ કુળના રસથી પારણું કયું ત્યારે જવાહરની લાડલી ‘ઇન્દિરા’ પાસેથી બાપુએ ભણ્યું કે—તેમની સાથેસાથ નેહરુજીએ પણ ઉપવાસ કર્યો છે, ત્યારે બાપુ અવાક થઇ ગયા. તેમણે નળે હાથે પેન ઉપાડી ને મૂજતી કલમે લખ્યું—

ચિં. જવાહર,

ઉપવાસ છોડો, બહુત વર્ષ જીવો ઔર હિન્દકે ‘જવાહર’ બનતો રહો. —બાપુકે આશીર્વાદ

—૬૯૫૮ ૨૦ શ્રીમાળી

ઇશ્વર સાક્ષાત્કારનો માગ

હુલ્લભ માનવદેહ મળવા છતાં આ જન્મમાં જે ઈશ્વર સાક્ષાત્કાર કરતો નથી તેનું છાંયું ફેંક છે. *

કનકના લોભીની પેરે તારુડું દૃઢ્ય પરમાત્મા માટે તલસાટ અનુભવે. *

જળમાં નાવ રહે છે પણ નાવમાં જળ નથી રહેતું. સુમુક્ત આ જગતમાં રહે છે પણ જગત સુમુક્તના અંતરમાં ન રહેતું ભેંધએ. *

સૂર્યોદય થતાં પહેલાં જ દહીં વલોવીને માખણ ઠાઠવું ઘટે. દિવસ જિગ્યા પાડી તમને વલોણામાંથી સરસ માખણ હાથ નહિ લાગે. તે જ ન્યાયે શરણેશનમાં મનને પ્રભુમાં ભેડીને તેની ભક્તિ કરનારને જ પરમાત્માનું જ્ઞાન મળે છે. *

ન્યાં બાકક, બય અને ભેદભાવ વરતે છે ત્યાં પ્રભુ દ્રંકતો થે નથી. *

ત્રાજવામાં ભારે છાજ હેડી પટે છે અને રૂળની છાજ ઉપર ચડે છે. તે જ ન્યાયે પાર વગરની ચિંતાના ભારવાળો મનુષ્ય સંસારમાં પાધરો પછડાય છે અને પ્રભુના નામસ્મરણનું ચિંતન શાખનારો ભગવાનનાં ચરણો પ્રતિ ઝિંચે ચડે છે. *

પારકાના શુભદોષોની પંચાતમાં ગળાડૂળ રહેનારો માણસ પોતાનો કાળ વ્યથા શુભાવે છે. કારણ કે તે સ્વભ્ય નથી પોતાના આત્માના ચિંતનમાં ગાળ્યો કે નથી પરમાત્માના ચિંતનમાં. એ કાળ પારકાની જોડણીમાં એળે ગયે છે. *

ચિત્તની કેવી અવસ્થામાં પ્રભુનો સાક્ષારકાર થાય છે? ચિત્ત જ્યારે પૂર્ણ ચાંત હોય ત્યારે જ આમ બને છે. જ્યારે વાસનાઓના વાહુથી ચિત્તસાગર પ્રસૂબ્ધ થાય છે ત્યારે તેમાં પરમાત્માનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી. એમ

થતું કેવળ અચક્ર્ય હોય છે. *

પુત્ર ન હોવાને લીધે કેટલાક આંમુનો પ્રવાહ રેલાવે છે. તો ધન ન હોવાને કારણે કેટલાક ચોકચી હૃદયને ભરમીભૂત કરે છે. પરંતુ પરમાત્માની અનુભૂતિ નથી થઈ એટલા માટે રોનારા અને ચોક પાળનારા કેટલા હોય છે? એનો એ પાવે. દૃઢ્યની ઉલ્કટ અંખનાથી જેમણે ઈશ્વર કાળે આંધુ સાર્યા છે તેઓએ તેને મેળવ્યો છે. *

રમકડાં અને પાઈપૈસા માટે બાળક માની પાસે જેમ કાલાવાલા કરે છે, વેન લે છે, પોતે રહે છે, અને આને ચીડવે છે તે જ પ્રમાણે જેગો ભગવાનને પોતાના અંતરતમ માને છે અને ભોળા બાળકની જેમ તેના દર્શન માટે હેઝાક્ષટ રડયા કરે છે તેમને જ ઉવટે ભગવાનના દિવ્ય સ્વરૂપના દર્શનનો લાભ મળે છે. આવા સ્વચ્છ દૃઢ્યતા અને હડીલા ભક્તથી પ્રભુ વધારે વાર સંતાઈ શકતો નથી. *

‘આ જન્મમાં જ હું પૂર્ણદશા પામીશ, એટલું જ નહિ પણ ત્રણ જ દિવસમાં પ્રભુને પ્રસન્ન કરીશ. અરે, એથીયે વધીને કહું છું કે પરમાત્માના એક જ નામના પોકારથી હું તેને મારી સાથે પ્રગટ કરીશ.’ આ ભાવના ઉન્માદી પ્રેમથી પરમાત્મા સ્વીક્ર આકર્ષાય છે. અધકચરા પ્રેમીઓ કલાંચ તેની પાસે પહોંચે તો ય પહોંચતાં પહેલાં જ સુગો વીતી જાય છે. *

પ્રશ્ન : જો પરમાત્મા સર્વવ્યાપક છે તો પછી તેનું દર્શન કેમ નથી થતું.

ઉત્તર : શેવાળ અને વેલાથી છવાયેલી તળાવડીને કાંઈ બેગીને તમને ઘરે કે તેમાં જળ નથી. તમારે જળ ભેડું હોય તો તળાવડીની ઉપરથી શેવાળ ખનેડો. માયાના પડળથી અંધ નેત્રો વડે તમને પ્રભુદર્શન થતું નથી.

તેને નિરખવો હિય તો મેત્રો ઉપરથી એ
માયાનું પડળ દૂર કરે.

આપણા દિવ્ય દૃઢયાકાશમાં વાસનાના
વાયરા વાળને જ્યાં લગી તેને ચંચળ અને
સુખ કરે છે ત્યાં લગી તેમાં પ્રભુના તેજોમય
સ્વરૂપનું દર્શન થવું દુર્લભ છે. જે દૃઢ યાત્રી
અને દેવી સાતિધને કારણે પ્રસન્ન હોય છે
તેને જ આવા ધન્ય દર્શનનો અવસર પ્રાપ્ત
થાય છે.

હાથવાળા દર્પણમાં સૂર્યના કિરણોનું
પ્રતિબિંબ પડતું નથી. તે જ પ્રમાણે માયાબદ્ધ
જીવોના અગુદ્ધ અને અપવિત્ર દૃઢ્યને ભગ-
વાનની વિભૂતિની અનુભૂતિ થતી નથી. સ્વચ્છ
દર્પણમાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડે છે. તે જ
પ્રમાણે સ્વચ્છ દૃઢ્યમાં પરમાત્માનું સ્પુરણ થાય
છે. માટે પવિત્ર બને.

પૂજાપાઠના સમયે ધર્મનિ દોકોથી અને બળ
પુરુષોથી હેરા રહે.

જ્યાં સુધી વહાણનું હોકાયત્ર સાચી ઉત્તર
દિશા બતાવે છે ત્યાં સુધી વહાણને માટે
માર્ગ ભૂલવાનો ભય નથી. તે જ ન્યાયે જ્યાં
સુધી મનુષ્યનું ચિત્ત—તેની જીવનનૌકાના
દિશાપત્રની સોય—જોડાં ખાખા વગર પર
માત્રા પ્રતિ સ્થિર રહે છે ત્યાં સુધી દરેક
વિપત્તિમાંથી સફળપણે પાર જીતે છે.

એક બગડેલા માછલાં પકડવાને એકચિત્ત
બનીને જોતો હોતો. તેની પાછળ જ બાણ
સાંધીને એક પારખી બેઠો હોતો. પણ બગ-
લાને એ વાતનું સુદૃઢ જ્ઞાન ન હતું. આ
જોઈને અવધૂત દત્તાત્રેયે તેને પ્રભુમ કરતાં કહ્યું
'આજથી તારો દાખલો લઈને હું ધ્યાનમાં
બેસું ત્યારે મારી પછાટે કાણ જીવું છે તે
જોવાનજીવવા હું પાછું વાળીને જોઈશ નહિ.' *

જો તારે સોય પરાવચી હોય, તો દોરાને
અણિયાળો બનાવ અને તેમાંથી નીકળતા તાંત

ત્રાઓને ટુંગી નાખ. આમ થાય તો જ ચોપના
નાકમાં ચડેવાઈથી દોરો પડેવાશે. તે ન્યાયે
જો તારા મનને પ્રભુમાં પરાયણ બનાવવા
ધારતો હો તો સ્વભાવનો કીન, નમ્ર અને
સરળ થા; તથા વામનાઓના વળજેલા તાંતજા
તોડી નાખ.

કાટેલા પરીકામાંથી દડીને બધે વેરાતા
સાઈના દાણાને બેગા કરવા એ કામ કઠણ છે;
તે જ રીતે વિવિધ દિશાઓમાં દોડતા તથા
સંસારના વિવિધ પદાર્થોમાં આસક્ત એવા
ચિત્તને એકત્ર તથા એકાગ્ર કરવાનું કાર્ય પણ
અતિ દુર્લભ છે.

કોઈ દૂકાને કે ધાંભલાને દશેળીની પકડમાં
લઈને ગોળ ગોળ ફરતો છોકરો પકડાની ખીક
વગર જેમ સપાટાબંધ ફરે છે તે જ રીતે
પરમાત્માને પાછી પકડમાં લઈને તારાં સંસા-
રનાં કર્તવ્યોઃ કર્યે ભ. એમ કરવાથી તું બધાં
ય સંકટોમાંથી સુરક્ષિત રહી પાર પડીશ. *

પવિત્ર અને સ્થિરપ્રજ્ઞ પુરુષોની ગૈત્રી એ
આધ્યાત્મિક પ્રગતિનું મુખ્ય લક્ષણ છે.

ચિત્તની પ્રયાત દશામાં ઇશ્વરનું દર્શન
થાય છે. વાસનાઓના વાવડાથી જ્યારે મનને
મહાસાગર હેલે ચડે છે ત્યારે તેમાં ઇશ્વરનું
પ્રતિબિંબ અગ્રકતું નથી. આવી સ્થિતિમાં
ઇશ્વરસાક્ષાત્કાર અસંભવિત છે.

નીચે દર્શાવેલી દશામાંથી કોઈ પણ એકમાં
પૂર્ણતા પ્રાપ્તતાં મનુષ્યને ઇશ્વરની ઉપલબ્ધિ
થાય છે.

(૧) સર્વ છે તે હું છું (અથવા અહં
બ્રહ્માસ્મિ.)

(૨) સર્વ છે તે તું છે (અથવા તત્ત્વમસિ.)

(૩) તું સ્વામી અને હું સેવક (અથવા
સેવ્યસેવકભાવ.)

ભાણું નરસૈયો....

દેવેન્દ્રકુમાર કાલિદાસ પંડિત

સોરઠના ઉના નામે ગામને પાદર નમતી સાંજે ખખડી ગયેલ એક માડું છટચું છે. ગાડાની ખાત્રુમાં, માંડે છટકારો થયાથી બે ગળીએલ જળદે બેઠા છે.

ખાત્રુમાં પાંચ સાત સાધુઓ બેસા છે, કપાળમાં તિલક, માથે કાનડોષી, ડોઢે તુલસીની મળા, કોષ્ઠક બિધાડે સરીરે તે કોષ્ઠક સરીરે ઘોલી વીંટાએલા તે કોષ્ઠક અધીખાંચની બડીવાળા છે.

તે બધાયથી થોડે દૂર ગામમા જતા આવતા લોકોને એ ગાડામાં આવેલો એક પુરુષ બે હાથ જોડી કહી રહ્યો હતો.

‘ખાપયા જરાક ધીરંગ મેતાને કહેજો ને કે જૂતાગટથી નરમીરામ આવ્યા છે.’

‘તમને ધીરંગ મેતા શુ થાય?’

‘મારા વેવાઈ છે.’

થોડીવારે તે ધીરંગ મહેતાને નરમીરામ આવ્યાના ખબર થયા પછુ એ આવે તે પહેલા તે નરમીરામ અને સાધુઓ ઝાંઝ ખખવાળ તૈયાર કરી જવા માટે સાબદા થઈ ગયા હતા.

નરમીરામ જ હાથમાં ધીરતાયો લઈ સાધુઓને ગવડાવતા જતા હતા.

ઉનાના રાજમાજ પર જેલો આ હીંચ-કીર્તીનેનો નાદ ગયો ને જૂતાગટનો હરિના લોકત નરસૈયાના આગમનના ખબર થવા કે ઘેર ઘેરથી સ્ત્રી-પુરુષ બેઠારાઈ પેતાની ખડકી બહાર ઝેણું રહ્યું.

નરસૈયાના ઉના આવ્યા મહેતાં જ લોકોએ સાભગેલ કે, જૂતાગટનો નાગર નરસૈયો નાતજાતની રીત ભૂધી જોને તેને ઘેર લાજન ગાવા જાવ છે, જેનું તેનું ખાવ છે, સાધુડાઓ બેઠો રહે છે, ઉચ્ચ નાત-જાતનું જ્ઞાન રાખતો નથી ને કાસિયા ફૂટે છે.

એવા નરસૈયાને આજ ઉનાની બજાર વચ્ચે

સાધુઓના ટંદ સાથે ગાતો વગાડતો જતો લોકોએ જોયો.

નરસૈયાના મળામાંથી બાવ ને ભક્તિ ભર્યા થી-કૃષ્ણ, ભક્તિના પદ લોકોના દેખામાં ગીતરી ગયા એના લયબદ્ધ તાવેતાલે પોતાના મળાનો ને પગનો તાવ પૂરાવવા ઉનાના નરનારીઓને ફીલ થયું.

ત્યાં ધીરંગ મહેતા સામે આવ્યા.

વેવાઈના આ વરખુગી વેડા સામે એના મોં પર સ્પષ્ટ નારાજ તરવરતી હતી.

ધીરંગ મેતા નજીક આવ્યા કે નરમીરામ બે હાથ જોડી બેતા :

‘આવી પહેંવ્યો છુ બાપલા તમને કૃષ્ણ ભક્તિના બે પદ સંભળાવવા.’

‘આપણી જાતની તો આ રીત ખરી કે નહિ નરમીરામ એટલે તમે લાજન જ સંભળાવો ને!’

ધીરંગ મેતાનો વ્યંગ પારખી નરમીરામ બોલ્યા :

‘કળિયુગમાં સાતું તારચુહાર તો નામ સ્મરણુ છે વેવાઈ!’

‘પપ્પુ એ તમારા જૂતાગટમાં સાડું લાગે નરમીરામ અહીં તો તમે મારા વેવાઈ તરીકે આવો છો, જરા અમારા ધરનાં મોલક પ્રમાણે વસા આવો.’

‘હરિનાં લાજનથી વિશુખ થવાની વાત કરી આપે વેવાઈ!’

‘હવે એમ ગણુતા હો તો એમ, પપ્પુ જો છાનામાંના વસા આવો તો.’

‘આ મારા સાધુડાઓ કાચવાળે વેવાઈ, ક્રેદુના કેતાંતા મને કે કુવરગામના ઘેર ઉના જઈને તે પદ ગાવામાં એક પગનો વિસામો નથી લેવો.’

નરસૈયા ન આવ્યા, ને આખી બજારથી છેક.

ઉતારા સુધી ગાતા વગાડતા ગયા.

દીકરાની વહુના—કુંવરબાઈના બાપ આમ માતા વગાડતા, લાજ શરમ નેવે મૂકી ઉનામાં આવ્યા બાદ સાસુએ કુંવરબાઈ સાંજે એમ કઠોર શબ્દોમાં કહ્યું.

‘જરાય, લાજ શરમ નહીં એને કે! દીકરીને ઘેર જઈને આમ ઠેકાડ ન મરાય, કાસિયા ન ફટાય.’
કુંવરબાઈની આંખમાં આંસુ આવ્યાં.
રાત પડી.

વેરાગીને ઉતારો પછી એના મોબા પ્રમાણે આંધો હતો. માંકડ, મચ્છર ને ચાચડ એટલા બધા હતા કે, ધડીવાર પછી સૂઈ શકાય તેમ ન હતું.

સાધુએ ઘીસે નાખતા કહેતા હતા.
‘અરી નરસીરામ! ચાંચડ, માંકડ, કાટતે હે!’
હસીને નરસીરામ કહેતા.

‘બાપયા વેવાઈ દયાળુ છે. એટલે આવો ઉતારો આવ્યો.’

‘અરે યે દયાહુતા કઈસી!’

‘તમે સમજ્યા નહિ.’

‘કેસે સમજે!’

‘આપણને સારો ઉતારો ને સ્વાનું સારું દીધું હત તો હિંમત કરસત ને પ્રભુ ભજન ચાત નહિ, હવે આ માંકડ મચ્છરથી હિંમત ન આવે ને આખી રાત એવને ભજન કરશું, કહેા, વેવાઈએ સારું કહ્યું કે નહિ!’

‘વાહ છ, અન્યો કહી નરસીરામ, ચો નીર-તાલ લે’ એ.’

ને બધા માંકડ, મચ્છર ને પછી પ્રભુના આશીર્વાદ ગણી ગોળાકારે ઝાઝ પપ્પવાજ લઈ ભજન ગાતા ભેસી ગયા.

આખી રાત પદ ગાયા.

પ્રભાત થયું.

નરસીરામે એક સાથીને વેવાઈને ઘેર નહાવા બેનું પાણી લેવા મોકલ્યો.

વેવાઈે કુંવરબાઈ સાંજે એમ કહ્યું.

‘આંદો તો એ દીકરીના ઘેર આવ્યો છે કે, સુખો જાતીને આવ્યો છે. નહાવા વળી બેનું પાણી બોધે ટાડું ન ચાલે.’

નજીદ માના કથનમાં સાદ પૂરાયો.

‘આપોને બેનું બદબદલુ પાણી કે ખો ભૂલી જાય.’

કુંવરબાઈની આંખમાં આંસુ આવ્યાં, પછી શું બોલે! હિંદુ કન્યાને તો સાસરે કાંઈ બોલવા ધર્મ-શાસ્ત્રોએ તાળા માર્યા છે.

સાચે જ નરસીરામના નહાવા માટે ઉતારો ને પાણી આવ્યું તે એટલું તો ગરમ હતું કે તેમાં આંગળી પછી ન બોળી શકાય.

નરસીરામ નહાવા બેઠા ને જેવો પાણીમાં હાથ અડાડ્યો કે બોલી ઊઠ્યાં.

‘અરે લાઇ! આ તો ધણું ગરમ પાણી છે, જરા ટાડું લઈ આવોને!’

સાથી પાછો વેવાઈ પાસે ગયો ને બોલ્યો.

‘પાણી ધણું ગરમ છે. જરા એમાં રેડવા ટાડું પાણી લ્યોને!’

‘હવે પાણી નથી. એને ટાડું પાણી ભેળુ હોય તો કાચે એના વાલાજીને ટાડું પાણી આપી જાયો.’

સાથી પાછો આવ્યો ને વેવાઈના કક્કશ બોય નરસીરામને કહ્યા.

નરસીરા બોલ્યો.

‘અરે મારો વાલો તે શું એટલી સસ્તી ઘીજ છે કે પાણી એમ ટાડા કરવા આવે. શેષ શય્યા પર પોટેલા મારા વાલાજીને શું હું મારું પાણી શીતળ કરવા બોલ્યું ને ના એ કેમ બને.’

ઉદ્વેગભર્યો એ ભક્તરાજ કપાય મુઠ્ઠી ઘન્યમાં આપો નોંધી બેરો રહ્યો. પાણી હતું ત્યારે એ નહાવો.

ને નહાઈને જેવો એ બેરો કે સાગે કુંવરબાઈ થાંભલી જાળી આવી બિભી રહી.

એની આંખમાં આંસુ હતા.

નરસીરામ એને બોધ વદાવથી બોલ્યા.

‘આવી બેટા! શીદ રૂવે છે!’

કુવગ્નાઈ ભક્ત બાપને શે દાવ જોડી નથી.
 'ને બેટા! આ દેહ દશ્યમંત્ર છે. આ જન્મમાં
 મળાયું ન મળાયું, મારા અવશ્ય ધ્યાનમાં લઈશ મા,
 મોસાણું તો હું દીનદીન, કંગાલ કેવી રીતે કરી
 શકવાનો હતો. મારી વતી ભગવાન મોસાણું કરવા
 હતા આવશે એ તો અમજ વગરનાં માનવીઓ
 માનશે. તું માનતી નહિ.'

'નથી માનતી બાપુ! હું જાણું છું ક'પનાથીએ
 પર અગમ્ય કંધર માકાર એમ જટપટ ભૂગડા ને
 ધરેજાના પોટલા માંથી ન દોહો આવે.'

'ખરું બેટા, હું હવે રાજ થયો કે મારી મરીબ

વૈષ્ણવની દોકરી આટલું સમજે છે.'

કહી પોટલું ખસે ઉપાડી 'ધી...રા. ધી...રા
 ઝગવે ચાલ્યા.'

મોમાંથી નિરંતરના પ્રિય બોલ નીકળ્યા. 'રાધે-
 કૃષ્ણ, રાધેકૃષ્ણ.'

બહાર સાધુઓ તૈયાર જ ઊભા હતા.

માંથી પકડી જતા વૈષ્ણવ પિતાને આસુબરી
 આંખે કુવરગાઇ જોઈ રહી.

ને એના કાનમાં દૂર દૂર જતલ પિતાના બોલ
 મંજળાતો હતા : 'રાધેકૃષ્ણ, રાધેકૃષ્ણ, રાધેકૃષ્ણ.'

ભારતીય ક્રાંતિકારી

અંગ્રેજો સામે દિવસ ક્રાંતિ કરીને આઝાદી હાસન કરવાની નેમવાજા આપણા ભારતીય
 ક્રાંતિકારીઓની કથા રોમાંચક અને દેશભક્તિપ્રેરક હોય છે.

આજી ક્રાંતિકારીઓની એક ટાળાએ 'હિંદુસ્તાન રિપબ્લિકન આર્મી' ('ભારતીય
 બોક્ષાલી સેન') નામની, રીતસરની એક સેનાની સ્થાપના કરી હતી. વિખ્યાત ક્રાંતિકાર
 વક્રોબજા આઝાદ એ મેનાના સૌ પ્રથમ મેનાપતિ હતા. આઝાદ પત્રી જતલસિંહના સાથીદાર
 યશપાને એ મેનાવું મેનાપતિપદ સભાળ્યું હતું. આ ક્રાંતિકારી દેગ દિલ્હીમાં ને દિવસ આદો-
 સન યવાન્યુ હતું તે અન્યથે યશપાન પાછળ પછુ પોલીસનું ચોરટ ફરતુ હતું—એ અરસાની
 આ વાત છે.

પોલીસને આપીને યશપાન અંગ્રેજ સરકાર વિરુદ્ધ પોતાનું ક્રાંતિકાર્ય કર્યું
 જતા હતા. ૧૯૩૩ની ૨૨મી જાન્યુઆરીના દિવસે આગ્રાથી અંદાલાબાદ પ્રેક્ષનમાં જતા હતા.
 છપી પોલીસને આ વાતની જાણ થઈ ગઈ; પોલીસે તેમનો છેક અંદાલાબાદ સુધી પીકે પકડ્યો.

યશપાનને બ્યારે ખુબર પડી કે પોલીસ પોતાની પાછળ પડી છે ત્યારે તેઓ તેને
 આપ આપીને અંદાલાબાદના હોટેલ રોડ પર શ્રીમતી અવિનંદીની કોફેશનીના મંકાનમાં આશ્રય
 લીધો. પરંતુ પત્રીથી પોલીસને તેમના આ આશ્રયધાનની ખબર ખબર પડી ગઈ. એટલે કેટલ
 પિરિદમની આગેવાની હેઠળ સશસ્ત્ર પોલીસની એક હુકડીએ અવિનંદીની મકાનને બેરા માલ્યો.
 આત્મસ રક્ષણ માટે યશપાને મકાનમાં રહે રહે જોગોએ વંરસાનના મોડી. એવામાં તેમની વિવાદવર
 મિલકુલ બગડી. એટલે નાઈવાજે તેઓ પોલીસના તાગે થયા.

તેમના પર મુકદમે ચાલ્યો. ચોદ વર્ષની સખત સિસાંચઈ. બરેલી જેલમાં તેમને
 પૂતલમાં આવ્યા આ જેલમાં જ તેમની એક સાથીદાર ક્રાંતિકારી યુવતી - કું પ્રમણવતીએ
 તા. ૨૦-૮-૧૯૩૬ના રોજ તેમની સાથે સ્વિન્ટર્ડ લગ્ન કર્યું હતું.

ભારતીય ક્રાંતિકારીઓની વાતે વિચક્ષણ હોય છે.

—શિવચંદ્રન

અંત્યાવલોકન

કૃષ્ણાયતાર (ખંડ ૧, મોહક વાસળી) લે
શ્રી કનૈયાલાલ સુનશી, પ્રૌ બોરતીય વિદ્યાભવન વતી
ગૃહ્યર અધરત કાર્યાલય, અમદાવાદ; મૂળ શ ૬-૦૦

એકાદશીએ ભાગમા જદાર આરેની અને
યુગરાતીમાય નજુ ભાગમા પ્રગટ યનારી શ્રીકૃષ્ણ
જીવનની કથાનો આ પ્રથમ ભાગ 'મોહક વાસળી'
નારે ભગવન્ કૃષ્ણના જન્મથી કસના ૧૫ મુધીનો
વિવિધ રસ સામગ્રી ફેલાવતો કથાપટ રજૂ કરે છે
અગાસ ઉપરાંત કે પનાસકિતના જગે અનીન વા
મધ્યકાનીન કે અનીચીનને મ તાદસ કરી આપી
સમમ આમેખનને રસનાદી—આકર્ષક 'કરચાની શ્રી
સુનશીની કલા સમપણે યથાય' વચરિવની નીવડી
છે 'યુગરાતનો નાથ,' 'પૃથ્વી વલ્લભ,' 'જન
સોમનાથ,' 'ભગવાન્ પરશુરામ,' 'પોરાણિક
નાટકો' કે 'સ્વપ્નદષ્ટા' આદિ કૃતિઓ તેથી જ
દજી લોકરિષિ છે શ્રી સુનશી ભાવનાશીન વિચારક
હોવા છતાં વારતવર્ધની કનાકાર હોવાથી કલાકૃતિના
નિમ્બોળમા તેઓ પર પરિત વલગુ કે દહીકન મુદ્દાની
ફેરફારીને ઉત્તરસૂત્ર કરે છે તેમ યના કેટલોક
ક્ષોભઆધાત પણ તેમની કલમ સર્જે છે તેયે
ગરવાગે એમના દહ જગમન, સાચા અને સ્મૃતિ
સોભા પામેા તરંગિત મિનિષ્ટ કથારચના અને શિષ્ટ
છતાં સરનસદજ સૈવીને પ્રતાપે એમની વાતા
નાટ્યકૃતિઓ પાષકવર્ગના રૂસ આદરની અધિકારી
નીવડી છે પાંદની મનુષ્યતા પ્રમગની અમલકૃતિ
નિરપણની અરખાતિવ રસપ્રદતા અને જીવનના નિર
તર ઉ લાસની લાગના સર્જક સુનશીની વિશિષ્ટતાઓ
રહી છે વિસગતિ, ઘેરાસ, કે ખેદર રહેલી ત્વર જેવી
ક્ષતિઓ સરવળ તેમની કૃતિઓના શુણ્ણપક્ષને લાકી
દે એવી નથી હોતી તેથી જ શ્રી સુનશી ગોવર્ધનરામ
પણીના અમણી સર્જક ગણાય છે

પ્રસ્તુત નવનકયાનો વિચાર કરતા કદી સકાય,
કે નાનપણથી જ વિશુતિરપાશ્રીકૃષ્ણના વ્યક્તિત્વ અને
જીવનથી લેખકનું ચિત્ત પ્રભાવિત હોવાથી અને

કૃષ્ણનો સદેશ લેખકના જીવનની પ્રવળ શક્તિ
જન્યો હોવાથી અરિતારમક કપની આ નવલકથામા
લેખકની કનઈ પર તેમની આવી અતુભૂતિનો પ્રભાવ
અચૂક વર્તાય છે આ પ્રથમ ભાગમા આવરી નેવાયેલું
વસ્તુ આપણી મધ્યકાલીન કવિતાએ તો ખૂબ લાડથી
ગાકુ છે એમાના આ તે અસને નીન કવિતા કે
વાર્તાએ પણ કા તો ગીથી રીતે યા પ્રતીમતમક પ્રકારે
ઝી રો છે એ સમગ્ર કથાને અર્વાચીન નવમકથાનો
આમર આપવાનો આપણુ આ સુપ્રસિદ્ધ વાતાંતરનો
પ્રપલ આમ છતાં વિશિષ્ટ થયો છે આ વસ્તુમા જે
પામા નોધપાત જવા છે તેમાની અમલકાકિત્તા અને
તેમાન ભિન્નપ્રાધાન્ય છટાછટા પ્રસંગો આકર્ષક
છતાં તેની સજા મ આકૃતિ રચનામા આજે મુશ્કેલી
ખરી 'કૃષ્ણાનવાર'ના આ પ્રથમ ભા મા ઉકા
જેઉ પાસાને અર્વાચીન નવલકથામા પ્રતીતિકર કર
વાનો લેખકનો પ્રયાસ છે આ ભાગ પૂરતો એ પૂરો
સ્પર્શ તો ન કરેયાય પંજુ કૃતિનું સમમ ૩૫ રસ
વાલી તો નીવડ્યુ છે લેખકને આશય જતાં
વસ્તુમા કલાદષ્ટિથી ચોખ્ખી એવા ફેરફાર કે એવા
કિમેસ કરીને ય કથાનાવકલા જીવનને સગ મ સુસગન
નિરપણને છે પરાક્રમી, રસિક અને લોકકલ્યાણકર
નાયકને લેખકે અડી એના મોશવ—કિશોરસાલને
અતુપણીને ઠીક પ્રજાવકરે વરગે આવેખા છે બીજા
ભાગોના સદર્શમા જ એ ચિત્ર પૂરું કેવુ થાય છે તે
કદી સકાય' દતકથાકિતા આવરણુ વચ્ચેથી શ્રીકૃષ્ણ
માનવી ૩૫ ઉપસાવસાનુ, એ વિશ્રૂતિ અવતાર
અને દેવની પ્રાટિમા હોવાથી આજના નેપક મા
સુકર નથી જ દતકથાએના સ્થાતપ દ્વારા રચાયેલી
આરવાની શૃંગિકા પ્રત્યે અવગણના કરવાનુ લેખક
માટે કષ્ટ ન થાય આ રીતે વિચારના લેખકનો
વિવેક કેટલો કૌશિયાળ નીવડે છે એ તજી ભાગ
જોઈને જ કહેવુ જોઈએ, છતાં આ ભાગ પૂરતું કેડું
દટે, કે એવા વિવેક મહદેશે જળરાયો છે

'મોહક વાસળી' નાયક આ પ્રથમ ખંડમાં

કસને સંગ ગેતે નજરમા રાખીને લેખકે તત્કાલીન ગણતંત્રીય ચાલતીયંવેરધાનું ચિત્ર આપ્યું છે, યાદવ સંધનાં વૃષ્ટિ-અર્થક-સાત્ત્વ-ભોજ-મધુ-શ્રોતિ કુનેતે વર્ણવ્યાં છે, ગોઝળ ઉપરાંત 'હિજાત' અને જંદાવનના શેઠજીવન-તિમગંસ્વપન આલેખન કયું છે અને વિગેયમા તો કૃષ્ણના પાત્રને કસનેા ઉપ ક્ષયમાં સંધન, ઉપસાવી આપ્યું છે. બે કસના પાત્રને આ રીતે, અડી-પ્રાધાન્ય ને આપણું હોત, તો અંતર્ગત આ ભાગ કૃષ્ણચરિત્રની ચિત્રે મંજૂયા બની રહેત. કસની જગત-સંસ્થાભક્તતા, હુમ્મયત, બીરતા, જગતા અને છેલ્લે પ્રણયીતિ અને કૃષ્ણની અનોકિકના, શ્રદ્ધા, કુલેક, કૌકર્મીતિ અને કાવંદક્ષતા લેખકે સફળ નિરૂપી છે.

પાત્ર અને પ્રસંગ નિરૂપણમાં લેખકની કલમની શવટ અડી પણ ઠેર ઠેર પ્રતીત યાચે છે. પૂર્વનામા રહેયું નારી-માનાનું હૃદય, પુર્ણવિરહે વ્યાકુલ રૂવ શનું ધનરખામે ગેધમા પુત્ર કૃષ્ણનું, દર્શન, કૃષ્ણે હરિનંદ રૂપભને કશ કયોની-પુટનો, મધુરાગમને, વેળા અંતના મનમા કોઠતી કૃષ્ણનાં અપતારત્વ નિગેતી વિધાટિ, ત્રિવંદાનુ સોદ્યાનુરાગી સંનિષ્ઠ નારીત, કસના સવાહકારે મંત્રો પ્રવચની અતિમ, સજો, રુકિમણીના રૂપે રુકુતી પ્રણયની જલેથી અગક, અનંત ભક્તિ અને, મંજૂલે આનંદ સમાધિના પ્રણયાનુભવે મોહક હતાં કૃષ્ણના મધુરાગમનની પંગે કાચમ દૂર રહેવાની વાતવિક્ષિતા દિનમયી રૂઢીકરી વેવાને કશજે દેહીપ્રમાન રાખાનું મોવનતે આદિ આ નવલકથાના ન શુભાચ એવા ધરચોર પાત્ર છે. એમાય રાધા-કૃષ્ણના ગિયન કે, મધુરાગી, મધુરવે, પ્રસંગે કૃષ્ણની પરાક્રમપૂર પરા કૃષ્ણાવંતર ના આ પ્રથમ ભાગના રમણપુષ્પ અંગે આપેલ છે.

વૃથામનુની દૃષ્ટિના અને કસનેવકુને એમનની વાગતા રાધા કિંગર કૃષ્ણને પ્રથમ મળની બતાવાઈ છે મા વગોલીએ કૃષ્ણને આશ્રયે બાંહેલા ત્યારે વરુઓના કાગડે ગોઝળ આવી કરાય છે અને ગોપ-નંદાં દંદાવન નવ છે તમુધી કૃષ્ણ સાધાને અનુ રાગ મતાવ વિકસે છે. લેખકે આ સંબંધની પરિખીન કૃષ્ણની મઠમતાથી રચાના રાધા-કૃષ્ણના વેરિયા-વેળાં અને મધુરાગમનપદ્યોની ગાંઠવંતરમા પુનારી

છે. રાધાનું આ સ્વકૃપિયા રૂપરૂપ આજેખી લેખકે કુશળતાપૂર્વક કૃષ્ણ-રુકિમણીનાં ભોવિં સંબંધનું બીજ પલ્લુ ઉપસંહારમાં વેળી દીધું છે. રાધાના રાગની ઉત્કૃષ્ટ સીમાએ ત્યાગની આલાસંસજ લેખકે રુકિમણીપ્રવેશને કલાત્મક શ્રમિકા પૂરી પાડી છે. રાધા-કૃષ્ણના વિકસતી પ્રણયના આલેખનમાં, ધર્મપાલનેમાં હૃદયધર્મને સુ અવિયોભય લેખી કૃષ્ણ-પરીલો સમક્ષ રાધા-સાથેના વિવાહર્થી માગણી દર રીતે મૂકે એવી સાપ્રતાનુરૂપ કલ્પના લેખક કરે તેમાં કલાકૃતિનો સુભાગ અંશ છે. ખૂંચે છે માત્ર રાધાએ 'એડી, કારેલો' ગીતોની આ પ્રણયપ્રસંગમાં રૂથા-મેથી ગેકરમ્પી. એ રમનાઓ શિથિલ કાચી રચ્ચને પ્રસારથી અવાલાવિક-પલ્લુ જણાય તો નવીક નહીં. ગોપીઓ, સાથેના કૃષ્ણના સંબંધની પરંપરિત કલ્પના-કલ્પાને લેખકે કલાત્મક દૃષ્ટિથી અને નવલ-કથાના આશયને અનુરૂપ નિદોષ રવામાવિક અને મંપમિને બનાવી, પ્રણયસંબંધ પરતે કૃષ્ણને રાધામાં જ અનુરક્ત પતાવેલ છે. નવલકથાનું આ પાસુ નોપયું નેષ્ઠ્ય. રાધા-કૃષ્ણના ત્યુગવને આમ પ્રણયોભવલ આલેખવામાં મળેલી સફળતા આ કૃતિની વિશિષ્ટતા બને છે.

જરાંસ ધના અર્થસંધયત્વનિમિત્તે આરવોરો સુધી કંમનું મળુગ બહારનું પરિત્રમય મળુગના લંગને શિથિલ કયું મૂકે અને મૂકે રીતે કસના વિનાશની ધડીને પરિપક્વ કરે એવી ચોગુના, કાલિયદમન-ધડનામા દૃડીનું નિમિત્ત દૂર ક્ષરાય, ગોવર્ધનપર્વત ક્ષામકાવતેમા કૃષ્ણના અંતરમાં પ્રગટલ અમામાન્ય શ્રદ્ધાસંસ્ત્રેય, ત્રિવંદાનુ અગમ પરિવર્તનમાં પોતે મૂળ મુદર લેવાની આતેરે પ્રતીતિને વેળીથી દેવાય, આગુંકુને લેવાનું જ હાંવના, વાતસલ્લેવેગ સ્તન પર લગાડેલ, રોમલવિષ ધડીલેર વીમરી વ્તય, આલુડ-કૃષ્ણની કુંસડીની પેરેપળ, અલ્પક કરાવળ, આદિ અશો કૃષ્ણકિનારની બીજી સુભગ આલુએ છે. પરંતુ પ્રકરણ ૧૧-૧૬-નુબમ કૃષ્ણની લાળેલીયાનાં અનેક ચિત્રો તેની રચિત કરે રૂપ કરવામાં આર ભમાં કટકાક ઓણ મોકપાત્રો વચ્ચેના વાતતાપને રજ કરવામાં, કે વધુર આજ્ઞા સંતાન રૂપ અનરદેલા કૃષ્ણને ગોઝળ પડેઆ છે તે પ્રનંગમુ પ્રમિદ અદનને

સિંધિયાના વહાણોમાં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
દક્ષિણ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ એસ એ સુધી
વિસ્તરેલી છે.

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિંદના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકિસ્તાન,
સિંગાપોર અને પ્રદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે

તાલ
વિદેશ સમુદ્રપાર.
સ્વદેશ જલનાથ.

ફોન:

૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુડિયામણની ખચત થાય છે. હુડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ.

... ના સૌજન્યથી

વૈષ્ણવજન અને તેના વાયકઈ પ્રત્યે
અનેક શુભેચ્છાઓ સાથે

ધી

અમદાવાદ

એન્ડવાન્સ

મિલ્સ

લિમિટેડ,

: અમદાવાદ :

પુટકે વેચાણ કેન્દ્ર

ટાટા ટેક્સટાઈલ્સ : પાદશાની જાળની સામે : રિલિફ રોડ, અમદાવાદ.

ગુણુવંતરાય એન્ડ કંપની.

ખાડીઆ ઘાટ રસ્તા
નવા હરવાળા રોડ
અમદાવાદ-૧
ફોન. ૪૦૬૮

કેસન્ડ એન્જલ્સ
ટેમ્પીન્ડ લેઇન
ફોર્ડ ગુપ્ત-૧
ફોન. ૨૫૪૧૮૪

નામ : GUNARAYCO

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને

છાપખાના અંગેના તમામ વગેરે તથા સામગ્રી વ્યાજબી ભાવે ઉત્તમ કુવોવીટીની ઉપમા
૧૬ વર્ષથી આપી રહ્યા છીએ અને હજી વધુ ને વધુ આપની મેતા અર્થે
એક ઉત્પાદક તરીકે આપની સમક્ષ હાજર થઈએ છીએ.

સારાએ ગુજરાતનું એક અદ્યતન કારખાનું.

ગુણુવંતરાય ગ્રાફીક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ.

રેલ્વે કોમીંગ પાસે, નરોડા, અમદાવાદ.

લખો અગર મળો

આપની હરકેઈ જરૂરીયાત મટે જોતી કે, લેટર પ્રેસ પ્રીન્ટિંગ, લીથો ઓફસેટ
પ્રીન્ટિંગ, બુક બાઇન્ડિંગ, પ્રોગ્રેમ બ્લોક મેકીંગ, કાર્ડ બોક્સ મેકીંગ
મશીનરીઝ મટીરીઅલ-સ્પેર પાર્ટ્સ.

શ્રી હિના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

હિના (જિલ્લો જામનગર)

પ્રમુખ

પરમા : દદાસ હાનાભાઈ ઝોઝા

મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર

ચંદ્રશંકર લાભગઢર બાની

તાર મહત્તર

રેતિલા : ઓફિસ-૭

રસિંગ-૨-૧૮

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬

ઓફિસ વર્ગ : બ

તારીખ ૦૫-૬-૧૯૫૬

તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર બટોળ

રૂ. ૩૦૦ લાખ

હારપાર્શ્વ ધથેલ શેર બટોળ

મહત્તીતુ ૧૪૦

સરકારશ્રીતુ ૧૪૦ રૂ. ૦૮૪ લાખ

અનામત રૂંડ

રૂ. ૦૫૩ લાખ

અન્ય રૂંડ

રૂ. ૧૫૩ લાખ

આ મધ તરફથી સભાસદ સહકારી મહત્તીતુ
મારત ખાલે જેની ઉપજા માલતુ ઓધનમિત
અને જીતી મેંડી હાલ માલતુ કાલે મેંડી
આવે છે

આ હિરાત સરોજન મહત્તરી મહત્તીતુ મારત
મેંડીતોને જેની ઉપજા દરેક પ્રમતના માલત
ખિયારણ જાતનાસક દવાઓ, ઓળાને વગેરે પૂરા
પાડવામા આવે છે

લોખંડ સિમેન્ટ પતરા ખજૂર સુકો મેવો
ખાડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણતુ કાલે કરે છે

મેંડીતો તથા સહકારી છન-મંડળીને

પૂરા ખખર

તમારા રૂના સારા ભાવ

મેળવવા માટે

તેમ જ

તમારા નાણાની સલામતી માટે

જૂનામા જૂની પદાને સપર્ક સાધો

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ

લિં

માણેક ચોક,
અમદાવાદ

ફોન નં ૫૧૧૭૧

શ્રી જૂનાગઢ-લેસાણ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ અને દેખરેખ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
દાનિલાલ લોવાનીદાસ પારેખ

રેસિડેન્સ નંબર : ૨૦૪

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'અ'
તા. ૧૮-૬-'૫૬ તા. ૨૦-૬-'૬૩

સમાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર ભંડોળ	રૂ. ૧.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	રૂ. ૦.૭૬ લાખ
અનામત ભંડોળ	રૂ. ૦.૨૮ લાખ
અન્ય ભંડોળ	રૂ. ૦.૩૮ લાખ

મંઘની વિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ મંઘ મારફત સંયોજીત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખાંચાણ, જંતુનાશક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત નિર્વત્રીત વસ્તુઓ સરતુ અનાજ, ખાંડ, સીમેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે. તેમજ સુકો મેવો, લવીંગ ખજૂર વિં પૂરા પાડવામાં આવે છે.

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
રવજી કસન

સ્થાપના તા. ૨૬-૧૨-'૫૭ ઓડીટ વર્ગ : ૬
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૯ તા. ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ રૂ. ૦.૬૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ ટ્રિન્ડ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં ના સહકારથી ખાંડ વેચાણ કાર્ય તથા સમાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપયોગી માલના રૂપાંતરનું કાર્ય-સંઘ મંચલિન ઓર્ગેનિઝેશન દ્વારા-કરવામાં આવે છે.

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિ જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હંગેનાનિંદમાર્ગ રાંઠ ભદ્ર

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓરીડ વર્ગ 'ખ'
તા ૩૦-૩-'૫' તા ૩૧-૧૨ '૬૦

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂા ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	રૂા ૦૮૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂા ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂા ૦૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાગોઝા મારફત આવેત ખેતી ઉપજના માલનો ઓઈલ મિન હારા રૂપાતરનું કાઈ કરનામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંગોજીત સહકારી મહાગોઝા મારફત એકૂતને ખેતી ઉપજોથી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખિપારણ જીવનાશક દવાઓ ઓળંગે પિંઝ પગ પાડવામા આવે છે

લોખંડ ગ્રીમિન્ટ પતરા, ખજૂર, સૂકો મેવો, ખાડ, વિંઝ વરુઓના વિતરણનું કાઈ કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હારમશસ નાંઠ વિવેદી

રેલિંગીન નંબર ૨૧૬

સ્થાપના તા ૦૪-૬-'૫૬ ઓરીડ વર્ગ 'ખ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૦૧૨૫ તા ૩૧-૧૦-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત શેરબટોળ	રૂા ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	
મહાગોઝા ૦-૩૫	
સરકારીશીનું ૦-૩૫	રૂા ૦૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂા ૦૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂા ૦૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સંગોજીત થયેન તાપકા મહકારી ખરીદ વેચાણ મધોને 'ક-સાત મેન્ટ મેરીઝ' ઉપર નાઈટ્રોજનસ ખાતરો પૂગ પાડવામા આવે છે

આ ઉપરાંત ખાડ સૂકો મેવો લીંગ ખજૂર વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંગોજીત ખરીદ વેચાણ સધાને મદદગપ થવા તથા મારકેટીંગ પ્રોમોસીંગના કાર્યને વેગ આપવા સહકાર આપે છે

જોઈએ છે

સીલીન્ડર પ્રિન્ટિંગ મશીન

૨૩" x ૩૬"

૨૦" x ૩૦"

૧૮" x ૨૩"

અથવા

૧૫" x ૨૦"

સંપૂર્ણ વિગત સાથે નીચેના સરનામે જણાવો:-

રૂપાયતન

જૂનાગઢ

(સૌરાષ્ટ્ર)

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

૨

આવા હતા બાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-ગુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અદલાહના પંદાઓ	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
ગુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા .	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

વૈષ્ણવજ્ઞાન

સાંસ્કૃતિક શ્રેણીઓ...

સાંસ્કૃતિક સમન્વય ઝંખતું 'રૂપાયતન'નું માસિક

વૈષ્ણવજ્ઞાન

વર્ષ ૩ :

: અંક ૩ :

જૂન : ૧૯૬૪

અનુક્રમ

૧૫ દલાવેયના દસ શુદ્ધો	સત્યાનંદ
૧૭ શીષ મનુષ્યાકાક્ષા	૫૦ જવાહરલાલજી
૧૮ માત્ર દીકરાને હેતુ ધીને આદે કઈ નથી કરવું	અવાસી
૭૨ અભિરુનાન	મનુભાઈ ત્રિવેદી
૭૪	અવાસી
૭૫ તામિલ કવિઓ	નાતુભાઈ બલદવ
૭૬ ભક્તિ એ જ સર્વશોભ	વરિચન મહેતા
૭૭ શીષ પરમ જ્ઞાતુજ્ઞ	એમ. એ. બાવસાર
૭૮ દેશી બાધામાં વ ત કરો ને	અવાસી
૮૦ ઉપાસના મવચનો	નગીનકામ ચાવેશ
૮૩ વિધાર્થી વિનોબા	મીરાં બાઈ
૮૪ ઈશ્વર સાક્ષાત્કારનો માર્ગ	શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ
૮૬	એમ. એ. બાવસાર
૮૭ પાઠ	શ્રી ના. નવરે
૮૮ એક ચમચો બાસુ	ડૉ. કુલ્લમજલેન દેસાઈ
૮૯ મ માવડોગન	દ.
૯૫ સ્મિત	સ. ૧૧૦
૫૪ ૧૭ પરનો ૫૦ જવાહરલાલજીને ફોટો નૂતન સોશ્યાલના સોજનથી	

સપાઠ નવીન ચાંપી

સૂચના

(માહતોને)

દર માસની બારમી તારીખે આ પ્રસિદ્ધ થાય છે

૧ દરમી સુધીમાં અંક ન મળે તો પોસ્ટ એ ક્લિસમાં તપાસ કર્યા પછી કાર્યાલયને જણાવવું અંક શિલિષમાં હશે તો મોડાવાશે

અથે તે મહિને આદક પર્વ શકામ છે

* * *

આ પ્રસિદ્ધમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારો એ તે છેખોડના છે સરવા તે વિચારોમાં સમા છે જ તેમ માનવું મહિ

*

(દેખોડોને)

‘વૈષ્ણવજ્ઞાન’માં સરુતિ, કલા શિક્ષણ અને સાહિત્ય વિષયક લખાણો યોગ્ય આવે છે

લખાણ સાફ મીલિક, તાલુ કોષ એવી અંગ્રેજી રહે છે કાવળની એક બાલુ શાલીથી લખવું

પ્રસિદ્ધ થતે રી સામગ્રીના બોર્ડીન્ડસ સાથે આ અને યોગ્ય પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ પછી મોડાવાય છે

વપાવજમ

રેશમાં (વરસત) ૨ રૂપિયા
પરદેશમાં આર શિલિષ
વૈષ્ણવજ્ઞાન, રૂપાચલન, મિનિતોડી
જૂનામદ

ફોન નં. ૮૮

ના બેંકની સ્થાપના ૨૬મી મે ૧૯૩૮ ને દિને થઈ હતી એની વિકાસકર્તા એટલે આધુનિક વ્યવસાયી બેંકો તમા નવલક્ષ્યની ધડતરની તથા સક્રિય તેટલી વિશાળ જનતાનું દિવસ આધિવાસી માટેના ઉચ્ચ તથા નિમિત્ત પ્રયાસોની કાંઈક તમા પે તમા સ્થાપનાકાળથી જ દેખા બેંક તેના આદરણીય સ્થાપક શ્રી પ્રમલાલ દેવકરના નાનજીએ દેખાધેલા નીચે મુખ્ય આદર્શો સંકલ્પતા, આભાષિકતા, કાર્યદક્ષતા અને એવા - પ્રમાણે ગર્ભ સ્થાપના પ્રવલ કર્યો છે આજે વ્યવસ્થાપકની ચોતની ૧૩૭ બોર્ડિસો દ્વારા એની પ્રવૃત્તિનું ક્ષેત્ર વિશાળ થયું છે અને તે માત્ર એ જનતાની જ સેવા જનરે છે તેના વિશ્વાસ અને સંપ્રદાનનું પ્રતીક છે

આજે ૨૬મા માર્ચને જાતે ૧૯૩૮મા સંવેષા આદર્શોનું ૫૧૧ કરતાં વધારે વાણિજ્ય ઉદ્યોગ તથા જનજન સમાજની હિંમતી મર્ચન ક્ષમતા સેવા કરવા પુર દેના બેંક આશામની મીઠી મીઠી છે

આદર્શપાલનની

એક

પ્રયાસ કથા

દેના બેંક

દેવકરજી નાનજી બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ

૨૪૨૮૬ બોર્ડિસ દેવકરજી નાનજી લિમિટેડ ૧૩ હોમિયન સર્કલ મેટ, મુલર્ડે

કુલ વહિંગ ફંડ રૂ. ૬૬ કરોડથી વધુ

પ્રતીબંધન વ આપી એનેન્સિ ડિરેક્ટર

※ સમય સાથે આગે કૂચ ※

અમે નિકાસ કરીએ છીએ

૫લીઝ લોંગ કલોથ્સ, ૫લીઝ ફીલ શર્ટીંગ્સ, એ શીટીંગ્સ,

એ બેડ ટીકીંગ્સ, પ્રીન્ટેડ વાયલ, પ્રીન્ટેડ છીટ,

રંગીન પોપલીન, રંગીન વાયલ.

છાપેલું કાપડ અમારી વિશિષ્ટતા છે

ધી બહેચરદાસ સ્પી. એન્ડ વીવીંગ મિલ્સ કું. લિ..

ચો, બોક્સ નં. ૨૨ : રાયખડ, અમદાવાદ (ભારત)
ટેલિફોન બોક્સ ૨૦૧૦ કાપડ ખાતુ ર૫૯૫ ગ્રામ લશ્કરી
અમદાવાદની પ્રથમ મિલ
અને ફેશનની ટાંકા પણ પ્રથમ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી રવામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંથમાળા - પહેલી

બાર અથો કુપ પુસ્તક સંખ્યા ૫૪૨૨ આખા સેટની કિંમત રૂ ૧૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રસ્તાવના
સાથે ભાગ બીજો રવામી વિવેકાનંદનું લોકોએ એ પ્રાણી થેતીમા લખાયેલું સુદર જીવનચરિત્ર ભાગ
ત્રીજો થી બાર સ્વામીજીના અમૃતપૂર્વ, પ્રેરણાદાયી વ્યાખ્યાનો બોધપ્રદ વર્ગપ્રસ્થનો, પરિત્ર સવારો,
સુદર કાગો, આત્મોન્નતિને પથ આગળ વધવાનું બળ આપનાર હૃદયહાર હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે.
સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાક્યમયો ભાવવાણી, સરળ અને સુદર ગૂઝશતી અનુવાદ

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ રૂ ૪ મળી શકશે

નં.	અંથમાળા બીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંથમાળા ત્રીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	કર્મયોગ	૧-૦૦	૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦
૨	રાજયોગ	૦-૦૦	૨	મા ચારદામણી દેવી	૦-૫૦
૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦	૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦
૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦	૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૮-૫૦
૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦	૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦
૬	સુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦	૬	સુવાનોને	૦-૫૦
૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦	૭	શિક્ષાગો વ્યાખ્યાન	૦-૫૦
૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦	૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦
૯	મારા શુરદેવ	૦-૫૦	૯	મારી લાવિશેજના	૦-૫૦
૧૦	શુર શિષ્ય વાર્તાલાપ	૦-૫૦	૧૦	સ્થાન ભારત	૦-૫૦
૧૧	દિવસાણી	૧-૦૦	૧૧	પત્રો	૦-૫૦
૧૨	પત્રો	૧-૦૦	૧૨	શુર શિષ્ય સવાદ	૦-૫૦
		૧૫-૦૦			૭-૦૦

૧૯૫૧
૫૬૭
૧૯૬૧
૧૯૬૬

હિસાબ કરો

અગતિના હિસાબ ચોલા શી કરો

પોલાઈ
અટલે
પોલાઈ

ચોલાઈથી કરો

નવન સમજણ આપે
ઉત્તરના મી સમો નાપો

અગતિના

શ્રી જૂનાગઢ-ભેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ અને દેખરેખ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
કાન્તિલાલ બોરાનીદાસ પારેખ

ચેરિશન નં ૧૨ - ૨૦૪

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓરીટ વર્ગ 'બી'
તા ૧૮-૬-૫૬ ના ૦૦-૬-૬૩

સમાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત ચેર ભંડોળ	રૂા ૧૦૦ લાખ
ભરખાઈ થયેલ ચેર ભંડોળ	રૂા ૦૭૬ લાખ
અનામત ભંડોળ	રૂા ૦.૨૮ લાખ
અન્ય ભંડોળ	રૂા ૦૩૮ લાખ

મંઘની પ્રિન્ટિટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ મંઘ મરફત સંયોજીત સહકારી મંડળે
હારા મેડીતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
ખીસારણ, જીવનસાધક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામાં
આવે છે

આ ઉપરાંત નિત્રીત વસ્તુઓ સરખુ અનાજ,
ખાડ, રીંગેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વેતરણુ
કાર્ય કરે છે તેમજ સુકો મેરો લગી ગ ખબર રિં
પૂર્ણ પાડવામાં આવે છે

૧૬/૬/૬૬

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી કરમન

રચાપના તા. ૨૬-૧૦-૫૩ ઓરીટ વર્ગ 'ક'
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૬ તા ૧૭-૬-૫૨

ભરખાઈ થયેલ ચેર ભંડોળ રૂા ૦૮૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ
મંઘ લિં ના સહકારથી ખાડ વેચાણ કાર્ય તથા
સમાસદ સહકારી મંડળે મારફત આવેલ ખેતી
ઉપજના માલના રૂપાંતરણ કાર્ય-સંઘ મંઘલિત
ઝોઈલ મિલ દ્વારા-કરવામાં આવે છે

અમૂલ-આપના બાળકના નીરોગી ઉછેર માટે સમતોલ આહાર

અમૂલ દુધાહારના રહેના છે પ્રોતીન—માર્બેરીઓને પુષ્ટ બનાવવા માટે કાર્બોહાઇડ્રેટ અને ચરબી—સાચી અને વજનમાં વધા માટે કેલ્શિયમ (ચૂન) અને ફોસ્ફોરસ—મજબૂત હાડકા અને બળવાન હાડકા માટે લોહ—નોંડી લોહી માટે અને લોહીચિકાને નેટિકાશ (અમિનિયા) સામે પ્રતિરૂપી સાચી નાઈ વિટામિન 'એ'—લીંફા દરિ અને મગગમ ત્વના માટે વિટામિન 'બી ૧'—નયનો કુદરત બનાવવા અને હૃદયના સ્નાયુઓની સ્ફુર્તિ માટે વિટામિન 'બી ૨'—સ્વસ્થ મગ મોઢા માટે વિટામિન 'બી ૬'—સ્નાયુઓના વિકાસ માટે વિટામિન 'ઓ'—વેપી ભોં સામે વધુ પ્રતિરૂપી સાચી નાઈ અને સ્ક્રી સામે સૂત્ર માટે વિટામિન 'ડી'—કાર્બોસોય (કાર્બોસ) સામે સૂત્ર ત્વન અને પુષ્ટ હાડકા અને નીંબી દાન નાઈ નીચાસીનામાઈ—પાચનશક્તિ માટે આપના બાળક માટે અતિ ઉત્તમ

તાન દુધમાંથી બનાવેલ અમૂલ દુધાહારમાં ૭ વિટામિનો છે જે આપના બાળક માટે જરૂરી છે.

નવજીવનનું ગાંધી સાહિત્ય

નવાં પ્રકાશનો

મહાત્મા ગાંધી—પૂર્ણાહુતિ

પુસ્તક પહેલું

લેખક : પ્યારેલાલ

અનુસંકે મણિશાઈ બે. રેસાઈ

ગાંધીજીના જીવનના અતિમ, રોમાન્સ અને સૌથી મહત્તરી લાગુ નિરૂપણ કરતા 'મહાત્મા ગાંધી—ધી જ્વારટ રેઝ' નામના શ્રી પ્યારેલાલના દ્વારા અંગ્રેજી અને ગુજરાતી બંનેમાં પ્રગટ થનાર ગુજરાતી અનુસંકે આ પહેલું પુસ્તક છે. કોલ રાજેન્દ્રપ્રસાદની રચનાવના સાથે

ટપાન રનાનગી રા ૧-૫૦

કિંમત રૂ. ૭-૦૦

વિરાટ દર્શન	૧-૫૦
પડિતજી પોતાને વિગે	૩-૫૦
શ્રીરામચરિત	૫-૦૦
ગાંધીબાપુ	૧-૫૦
ગીતા અને કુરુાન	૩-૦૦
આપણે સૌ એક પિતાના સંતાન	૩-૦૦
પાયાની કેળવણીમા અનુબંધની કળા	૨-૦૦
આદી શા માટે?	૩-૦૦
ભાવિ અમાજગચનાની દિશામા	૪-૦૦
ગાંધીવિચારદોહન	૨-૦૦
હિંદના સરફાર	૨-૦૦
કિંગે રલાલભાઈના જીવનપ્રસંગો	૧-૦૦
જીવનવ્યવસ્થા	૪-૦૦

નવજીવન ટ્રસ્ટ અમદાવાદ-૧૪

દત્તાત્રેયના દસ ગુરુઓ

સત્યાનંદ

પરમધાર્મિક મહારાજ યદુને એકવાર અચરજ થયું. તેમણે એવું કે યુવક-અવધૂત-દત્તાત્રેય આમ તો સધળા વિદ્યાર્થી તેમજ તમામ સદ્ગુણથી યુક્ત છે. અને છતાં તેઓ વ્યવહારમાં એ સીધા આટલા નિર્વિમ્ભ કરી રીતે રહી શકના હશે? માણસમાન અર્થ, ધર્મ, કામ અને તત્ત્વજિજ્ઞાસામાં એટલા સારુ પ્રવૃત્ત થાય છે કે તેમને દોષોયુક્ત યશ તથા ભૌતિકવૈભવ પ્રચુર માત્રામાં પ્રાપ્ત થાય. પરંતુ દત્તાત્રેય જેવા પૂર્ણ સમર્થ, વિદ્વાન, મુંદર, કાર્યકુશળ અને મધુરભાષી હોવા છતાં આ રીતે નિર્વિમ્ભ કેમ રહી શકે છે? આ હતી રાજ યદુની જિજ્ઞાસા. એમની જિજ્ઞાસાની તીવ્રતા અપાર હતી. તેમજે જાનને દત્તાત્રેયને આ વાત જણાવી.

દત્તાત્રેય કહે: હે રાજ, મારા ગુરુઓની જ એવી શિક્ષા છે. ગુરુઓની કૃપાનું જ આ ફળ છે, જેથી મારી વિવેક બુદ્ધિ સતત હૈંદુશુદ્ધ રહે છે અને દુ સર્વત્ર નિર્મલ, સ્વચ્છ વિચરણ કર્યા કરું છું.

યદુ પૂછે છે: હે બ્રહ્મન! એ ગુરુઓ કોણ છે અને એમની શિક્ષાનો મર્મ શો છે એ જણવાનું મારું સૌભાગ્ય ખરું?

દત્તાત્રેય કહે છે હે રાજ! એ ગુરુઓની શિક્ષા તો સૌને સદાય મળ્યા જ કરે છે. તેઓ સદાય સૌની મમક્ષ જ હોય છે અને પોતાની અમૂલ્ય શિક્ષાનું નિર્ગપિ વિતરણ કર્યા જ કરે છે.

યદુએ કહ્યું- બ્રહ્મન! આપનું નિમૂઠ વચન મારાથી ન સમજાયું-જરા વિવરણ કરો?

પ્રસન્નમુદ્રા દત્તાત્રેય બોલ્યા. વારુ, સામગ્રી. મારા પ્રથમ ગુરુનું નામ છે પૃથ્વી. એમણે મને મધ્યમા આધાન-ઉત્પાતોમા પાનું અવિચલ, સ્થિરાચત્ત અને દાનત રહેવાની શિક્ષા દોધી છે. ખુદ તેઓ પાણુ એમ જ કરે છે. એના પર ચાહે કેટલી પાણુ દૈવિક અને ભૌતિક વિપતિઓ આવે, પરંતુ તેઓ તેથી લેશ પણ વિચલિત થતાં નથી. એ પ્રમાણે જ, અગર કોઈ પ્રાણી દૈવ-સંચોગે મને કદ પડેચાહે તોય હું મારા માર્ગથી વિચલિત થતો નથી આ ધર્મ-વ્રત અને પૃથ્વીએ શીખવ્યું છે.

મારા બીજા ગુરુનું નામ છે વાયુ વાયુના બે રૂપ છે. પ્રાણ-વાયુ રૂપ અને પાન-વાયુ રૂપ. પ્રાણ-વાયુ આહાર માનવી કષ્ટા રાખે છે; રૂપ, રૂપ, કે મધ તેના પર કશો જ પ્રભાવ ન પાડી શકે. ખરાબર એમ જ સત્પુરુષે મિનાહારથી સતુષ્ટ રહેતું બ્રહ્મણે અને રમનાયોગુપતા રાખતી ન બ્રહ્મણે. એ જ પ્રકારે પાન-વાયુ મર્વત્ર વિચરે છે તથા મધનું વહન કરે છે, છતાં પોતે અચિત્ત રહે છે, શુદ્ધ રહે છે. આત્મગાની મત્સ્યરૂપે પાણુ એ રીતે સામારિક કબોનું પાલન કરતે છતાં તેમા લિપ્ત થયું ન બ્રહ્મણે સ વમ અને અસંગતાની શિક્ષા મે વાયુ પાસેથી શીધી છે

મારા ત્રીજા ગુરુ આકાશ છે. જેમ આકાશ; તેજ, જળ, વાયુ, મેઘ વગેરેથી આગળ રહીને પાન અવગ તે છે જ, અને છતાં તેમા વ્યાપ્ત પાણુ છે. તે જ પ્રકારે, આત્મા પાણુ નાનાવિવ શારીરિક, ગુણોમાં વ્યાપેલા હોવા છતાં તેનાથી પૃથક્ છે. આત્માની સુર-વ્યાપકતાનું આ શિક્ષણ મને આકાશમાથી મળ્યું છે.

મારાં ચોથાં, પાંચાં જળ છે. જળ સ્વાભાવથી જ સ્વચ્છ—શુદ્ધ હોય છે આદ્યમાંથી સ્વચ્છ
 વરસે છે, પૃથ્વી પર આવી સંસર્ગવશ મંદુર થાય છે, પરંતુ તરત જ પોતાના પ્રકૃત શુદ્ધ—સ્વચ્છ રૂપમાં
 આવવા પ્રયત્નશીલ બની જાય છે એટલું જ નહિ, સફળ પણ નીવડે છે. પોતાની રસમવનાથી તે આ
 ધરતીને તૃપ્ત કરે છે, રહે—ઘસાઓને દરીશરી બનાવે છે. સત્પુરુષે પણ જળની પેઠમ શુદ્ધ, સ્નેહચુક્ર
 અને મધુર સ્વાભાવના યતું જોઈએ.

મારાં પાંચમાં યુરુ છે અગ્નિ. અગ્નિની તેજસ્વિતાને કારણે બીજા તેને સ્પર્શ કરતાં પણ ડરે
 છે. છતાં પણ તે આપણા અન્ન—પ્રાણમય અન્નેને સિદ્ધ કરે છે, શરીરને ગરમ રાખે છે, પાપ—સંતાપનો
 ક્ષય કરે છે અને અંતતઃ આપણા હાડચામના આ દેહને પોનામાં જ વિલીન કરી લે છે... એટલું જ
 નહિ, આપ તેને જે પણ કંઈ આપો તે સંતોષપૂર્વક પોતાના ઉદરમાં મૂકી લે છે. તે મોહનો દોષ કરે
 નહિ, મોહને સ્નેહ પણ કરે નહિ પોતાની પ્રકૃતિમાં મળે સમરૂપ રહે છે. સત્પુરુષે પણ એવું જ
 રહેવાનું છેઃ સદાય સમરૂપ, નિર્મલસર, નિર્દોષ અને નિર્દોષતા...

મારા છઠાં યુરુ સૂર્ય છે. જેમ સૂર્ય પોતાના કિરણોથી પૃથ્વીના જળને જોગીને સમનાતુક્તાર
 તે દરી પૃથ્વીને જ આપી દે છે તેમજ સત્પુરુષે પણ સંસારનાથી પોતાના માટે ૩ ધરેલા પદાર્થો
 યથાસમય સંસારના ઉપકાર માટે જ ત્યાગી દેવા જોઈએ, ત્યાગની આ શિક્ષા મે સૂર્યમાંથી લીધી છે.

મારા સાતમાં યુરુ ચન્દ્ર છે ચન્દ્રની કળા પ્રાતઃમાસ કાળ—પ્રભાવથી ઘટની—વધતી આવે છે
 પરંતુ ચન્દ્રના મૂળરૂપ કે તેના સ્વાભાવિક યુગ્મ દીપ્તજનામાં તેથી કોઈ ફેર પડતો નથી. તે જ પ્રમાણે
 સત્પુરુષે કોઈ પણ અવસ્થામાં પોતાના સદ્ગુણ તજવા જોઈએ નહિ સાચી ને, કાલાનુસાર પરિવર્તન
 તો શરીરનો ધર્મ છે, આત્માનો નહિ.

મારા આઠમાં યુરુ સમુદ્ર છે વર્ષા ઋતુની અજગ્ર નારિ—ધારા તથા અસખ્ય નદીઓના
 જળથી ભરપૂર થતો હોવા છતાં સમુદ્ર ક્યારેય પણ પોતાની અર્ધાંશનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી અને નથી
 તો ગ્રોભ ઋતુના પ્રભાવમાં આગીને સૂકાઈ જતો. એ જ રીતે, સત્પુરુષે પણ સાદા સંતુલિત રહેવું
 જોઈએ, વૈભવની પ્રચુરતામાં અત્યધિક ઉત્તરસિત થઈ ન જવું જોઈએ, દુર્દિનમાં કુખ્ય પણ થવું ન
 જોઈએ. આ સંતુલિત—ચિત્ત યવાની શિક્ષા મને સમુદ્રમાંથી મળી છે.

મારા નવમાં યુરુ ભરત છે. ભરત જેમ લિન્ન—મિન્ન પુષ્પોના સ્વાદ મદલ્યુ કરી લે છે તે જ
 રીતે શુદ્ધિમાં પુરુષોએ નાના—મોટા સઘળા શાસ્ત્રોમાંથી સારશૂત શિક્ષા મદલ્યુ કરવી જોઈએ આ
 સાર—આદિત્યાની શિક્ષા મે ભરત પાસેથી મદલ્યુ કરી છે.

અને, મારો દસમો યુરુ ૩ માળક. માળક ને રીતે સંજન નિસંક વિચરે છે, કોઈ પ્રત્યે પણ
 દોષ, માલસર્જ, ક્રોધ, આદિ દુર્ભાવ રાખતો નથી તથા તેની શુદ્ધિ—પ્રતિ પ્રતિશુષ્ક આતુ રહે છે તેમ
 પ્રત્યેક મનુષ્યે નિઃશંક, દુર્ભાવતાહીન યતું જોઈએ અને તેમાં પ્રતિશુષ્ક પોતાની આત્મિક ઉન્નતિની
 પ્રતિ હોવી જોઈએ.

આ સાક્ષાત્તે યંદુએ દત્તાત્રેયનું સળકિત અભિવાદન કર્યું અને કહ્યુંઃ બ્રહ્મવેત્તાઓમાં અમગરૂપ
 એવા હે બ્રહ્મનંદ આપે મારા શિક્ષાલિંગ સંશયમાંથી મને મુક્ત કર્યો છે. જન્મની સંઘા એ
 વિભૂતિએ હોવા છતાં પણ હું આજીવંતી અસંતોષની તાપ જ્વાળામાં દર્શ થતો રહ્યો છું...

શ્રીમદ્ ભગવત્ ૧૧મા સ્કંધનાં આ કથામૃત પર ટીકા—ટીપ્પણીની જરૂર ખરી! શુભમ જુવાલ!

શેષ મહત્વાકાંક્ષા

હું એક મહત્વાકાંક્ષી વ્યક્તિ છું—જિંદગી-
ભર મેં જિંદગીમાં ધરાદાઓ સેવ્યા છે. અને
આજે એ મહાન ધરાદાઓ તથા આકાંક્ષા-
ઓએ મને છેક કયાંયે લાવી મૂક્યો છે! પણ
એટલું હું ચોક્કસ કહી શકું તેમ છું કે આ
મહાન ધરાદાઓ પૈકી ભાગ્યે જ કોઈ શેષ
હશે. સઘળી મહત્વાકાંક્ષાઓ પૂરી થઈ ગઈ
હોય તેવું લાગે છે... ખસ, એક મહત્વાકાંક્ષા
બાકી રહી ગઈ છે અને તે એ છે કે હવે
પછીનાં વરસોમાં, જ્યાં સુધી હું જીવતા રહું
ત્યાં સુધી, મારી સઘળી જ શેષશક્તિ અને
સામર્થ્ય આ મહાનદેશ ભારતનાં પુનર્નિર્માણમાં
લગાવી દઉં. મહત્વાકાંક્ષાને બદલે આપ એને
મારા શેષ જીવનનો સંકલ્પ, ગણી શકો.
કારણ જે આ કાર્ય હું જીવું ત્યાં સુધી મારી
તમામ તાકાતથી કરવા ચાહું છું. હું ખતમ
થઈ જાઉં અને ખતમ થઈ ગયેલી ચીજોના
બગલા પર મને ફેંકી દેવામાં આવે નહીં ત્યાં
સુધી હું એ કામ પર મંડી રહેવા માથું છું.
મારા મૃત્યુ પછી મારા વિષે લોકો શું વિચા-
રશે તેની મને ચિંતા નથી. અને હું એ
વિચારથી પણ પરેશાન થતો નથી કે મારાં
મૃત્યુ પછી મારી ખ્યાતિનું સ્વરૂપ કેવું હશે.
મારા માટે તો સતોષની એ વાત જ પૂરતી,
માનું છું કે મેં મારી સઘળી જ શક્તિઓ
ભારતની સેવામાં ખપાવી દીધી—એ બાબતમાં
મેં સહેજ પણ કંજૂસી ન કરી. મારા મૃત્યુ
પછી અગર કોઈ મારા વિષે વિચાર કરે પણ,
તો મારી મહત્વાકાંક્ષા એ છે કે તે મને આ
રીતે યાદ કરે: ‘આ એક એવો માણસ હતો,
જે આખીયે જિંદગી ખોતાની બુદ્ધિ અને
હૃદયનાં પરિપૂર્ણ સમર્પણપૂર્વક ભારત અને
ભારતવાસીઓને પ્રેમ કરતો રહ્યો. અને
ભારતવાસીઓ પણ તેની ખાતરીઓ દરશુજર
કરીને સદેવ તેનાં પ્રેમનું પ્રતિદાન પ્રેમથી
દેતા રહ્યા.’

‘મારા હીકરાને કાચવીને મારે કંઈ કરવું નથી’

મધારી

લક્ષ્મીચંદ શેઠના વડીલોએ પેઢી દર પેઢી નગર શેઠની નામના અને વેલ્લન ભોગવેના બૂના વખતમા રાજ્ય તરફથી મદદાગી વસ્ત્રાતલુ ભરણુ પણ નગરશેઠની નિભોરીમા થવું અને રાજ્યમા તેમજ લોરોમા નગરશેઠને માન લાડુ રચાન મળતુ લક્ષ્મીચંદ શેઠને પણ વારસામા કુટુંબની વેલ્લન અને નગરોંની ઉપાધિ મળેના મહાભનમા એ મોવડી લેખાતા પરતુ સયોગવશાત પેઢેટો કુટુંબ ઘસાતુ ચાલ્યુ, બહોણુ કુટુંબ અને નગરશેઠનો મોભો એટલે ઘસારાનો કોઈ પાર નહી, પણ લક્ષ્મીચંદ શેઠ દેખી આવકમા કુશળતાપૂર્વક પોતાનો વ્યવહાર ચલાવતા હતા

લક્ષ્મીચંદ શેઠના પુત્ર સુમેધે મામની નિશાગમ માધ્યમિક શિક્ષણ પૂરુ કરુ સુમેધ એક તેજસ્વી અને આશાસ્પદ વિદ્યાર્થી હતો એને વધુ ભણાવવાની લક્ષ્મીચંદ શેઠને ખૂબ જ હોશ હતી રાકેરના શિક્ષણ ખર્ચને પહોંતી વડાણુ લક્ષ્મીચંદ શેઠ માટે મુશ્કેલ હતુ પરંતુ પેટે પાગ કાપીને પણ સુમેધને ભણાવવાનો લક્ષ્મીચંદ શેઠ સંકપ કર્યો સુમેધને પણ વધુ અભ્યાસની એટલી જ હોશ હતી લાડ કોડમા ઉછરેલા સુમેધને માતાપિતાએ કંઈકુ લેખુ કરીને બાણુના ચહેરમા અભ્યાસ અર્થે જવા માટે વહાલ ભરી વિદાય આપી સુમેધે કોનેજમા અભ્યાસ શરૂ કર્યો

કુશામ બુદ્ધિ તેજસ્વી અભ્યાસ ખડતલ શરીર રમનગમતમા પ્રવિશ્ણુ અને મહાવાકા રચનારને કારણે સુમેધ શેઠા વખતમા જ કોનેજમા તેમજ હોસ્ટેલમા વિદ્યાર્થીઓનો માનીતો મધ પડ્યો એ અરસામાં દેશભરમા રાષ્ટ્રીય બહુતિમા જુવાન પેદા થયેનો સુમેધમા પણ રાષ્ટ્રીય ભાવનાના ગીજ પડેલા હતા એને પોણુ મળ્યુ સુમેધે નખરીખ ખાદી ધારણુ કરી, મુવક પ્રતિષ્ઠામા અમેસર થયો, સમાજ સુધારણાની પ્રવિષ્ઠોમા પણ રસ લેવાતુ શરૂ કરુ અને બાળનગન, પ્રેતભોજન ઇત્યાદિ

કુરદિઓ સામે વ્યવસ્થિત આદોલન શરૂ કરવામા મદદરનીશ થાઓ

સુમેધ પિતાના અઘરાસમા અને સાથે સાથે અન્ય રાષ્ટ્રીય તેમજ સામાજિક પ્રવિષ્ઠોમા મસ્ત હતો એવામા એકાએક એને સમાચાર મળ્યા કે લક્ષ્મીચંદ શેઠ જીમાર છે સમાચાર મળતાની સાથે જ સુમેધ પિતાની સેવા માટે ઘેર જઈ પહોંચ્યો

લક્ષ્મીચંદ શેઠને નખમાય રોગ ન હતો પણ એક વખત વધુ પડતા વરસાદ અને વાવડોડાને કારણે ગામને છેવાડે વસતા લોહોના ઝૂપડા ભીડી ગયાના વાવડ મળના સહુથી લક્ષ્મીચંદ શેઠ વરસતા વરસાદે ત્યા જઈ પહોંચ્યા આશ્તમા પેરાગેલા લોહોને રાહત આપના માટે એમણે સારી એવી દોડધામ કરી/સાને ઘેર આપ્યા અને બીમારીમા પડકાઈ પડ્યા કુટુંબીઓએ અને ગામના લોહોએ દોડધામ કરવામા મથ્યા રાખી નહી સુમેધ પણ પિતાની સેવા માટે નીકે દિવસે હાજરે મધ્યમયે બીમારી છવનેડુ નીવડી અને લક્ષ્મીચંદ શેઠ સુમેધને નિરાધાર દશામા મૂકી કુટુંબ તેમ જ મામ લોહોને રડતા મૂકી ચીર નિદ્રામા પોહી ગયા

સુમેધ ઉપર બારણુ આગ ફાટી પડ્યુ પિતાનુ જન્મ મથુ બહોળા કુટુંબની જવાબદારી આવી પડી ઝીંબવાસ કેમ ચાનુ રાખવો એની મુશ્કેલ પેદા થઈ ઉત્સાહ લેમગ અને બાનનાથી ઉછળતો સુમેધ ધડીભર તો લાગી પડ્યો પરંતુ એમણે પેરી વગેરો આપત અને મુશ્કેલનો સુમેધ વધુ નિચાર કરે ત્યાર પહેલા તેની સામે આકરી કસોટી આરીને બીમો રડી

લક્ષ્મીચંદ જોઈ નેવો દેહ છોડ્યો કે તરત જ ઘરમા ચોકકેળ અને ધડાપીટ શરૂ થઈ મધ મુવક પ્રવિષ્ઠા અણેના અને મોવડી તરીકે સુમેધે સમા જની અનેક કુરદિઓને તિલાંજલી આપવા માટે નેહાંક આદેરી શેકકમ નજા ફરિવાળ સામે એકે એકે વખત આકરા પ્રદાશ કરેલા એ વખતે એ

કલ્પના પશુ નહીં કે થોડા જ વખતમાં એને પોતાને
પેર આવે પ્રસંગે, આવીને કોમો રહેશે.

પિતાના અવસાનથી ય-યમનરક બની ગયેલ અને
મૂંઝવણથી પેરભેર મુનોધનો મુધારકે જવડો ઘરમાં
સરે ગયેલ રોકકળ સાંભળીને ભયન થઈ ગયો.
સ્વરચના અને હિંમન ધારણ કરી, એટલે કુટુંબી
જનોને રોકકળ બંધ કરી, મતાતમાની યાત્રિ માટે
મુક પ્રાર્થના કરવા વિનંતી કરી.

‘હીરો, તું’ હજી નાનો છે. વડેવરની વાતમાં
સંમત નહીં. મુનોધની વિધવા કષ્ટમાં જવાબ આપ્યો.
વડેવરની વાતોમાં અને સમાજની રૂઢિઓમાં
રીસા ઘણાં એવાં સ્ત્રીસમાજને સમાજ મુધારણની
વાત સમજાવવામાં મુનોધની કરી હતી નહીં.

સ્વચાલુષાત્રાની તૈયારી થવા લાગી. વાવાવરણ
કરજી બની ગયું. પ્રાપ્તરોક મુધાર. મુનોધ સ્વજન
બનીને ધડીસર ભેગ રહ્યો. સૌ વડીલો પોતપોતાની
રીતે ધમાલમાં દગા. મુનોધને આશાસન આપવાનું
કોઈને મુજબ ન હતું. પિતાનું શયન બંધાનું ભેટને
એનું દિલ હલચલથી જડું. પશુ સાથે સાથે એક
સમાજ મુધારક તરીકેની એની કલ્પના તથા
જવાબદારીની ભાવના વધુ ને વધુ ભયન થતી ગઈ.
વડીલોને રોકકળ બંધ કરવાનું સમજાવવામાં સફળતા
મળશે એવી એને કોઈ આશા ન હતી. ‘જના એટલે
હિંમન એકઠી કરીને વડીલોને રોકકળ બંધ રાખી,
આનિધી પ્રભુમજન કરતાં કરતાં સ્વચાલને જવાની
વિનંતી કરી ભેગ.

‘કોઈ લોકકું’ નથી લાંચું. નગરગૃહ જેવા નગર-
શેઠનું ગામતરું થયું છે. મૂંઝે માટે સ્વચાલને ભૂંડને
મલક આપામાં અમરી ટેકડી કરાવવી છે?’ મુનોધના
કાકા ગરજી હાંપા.

‘મલકમાં ટેકડી નહીં થાય પશુ એક કુરિવાજની
તિલાંજલી આપવા બદલ મુધારક સમાજ તમને
ચાખારી આપશે.’ મુનોધે કહ્યું.

‘એ ગણા! આવા ભાષણ સંજ્ઞામાં શોભે. થેર
કાપણ ન કરીએ, હજી તું નાનો છે. મોટા કાલા કે
તું? જેમ થતું હોય એમ થાય અને શોખનું હોય
એમ શોભે.’ લક્ષ્મીચંદ શેઠની લાલ્ચીળીતા દાઘે
કરતા ગામના એક આજોવાન બોલી બેઠ્યા.

વડીલોને સમજાવવામાં પશુ મુનોધને સફળતા
મળી નહીં. અનેક પ્રકારની મૂંઝવણ અને મંથન
સાથે, મૂંઝો મૂંઝો એ એની સ્થિતિ સ્વચાલને ગયો.

જેમ જેમ શેઠના અવસાનના સમાચાર ફેલાતા
ગયા એમ એમ આસપાસથી કુટુંબીજનો - સ્નેહીજનો
અને યોગજીના પાળખીના લોકો કાળે આવવા
લાગ્યા. સત્તર બપોર અને સાંજ નિયમિત રીતે સ્ત્રી
સમાજ તરફથી મેં વાગવાનો કાવંકમ ચાલવા લાગ્યો.

કુટુંબગૃહપર આવી પડેલી આશ્વતોને મામને
કરવા માટે મુનોધ મથામણ કરી રહ્યો હતો. બીજી
બાળુની સમાજ મુધારક તરીકેના એના વેધક ભાષણો
અને નેરદાર આદોષનો સમાજમાં ઘાસ એવા
પ્રભાવ પડ્યો હોવા છતાં પોતાને ધરે જ એને મળેલી
નિષ્ફળતાથી એ મનમાં ને મનમાં સમસમી રહ્યો હતો.

‘જે ચાર દિવસ બાદ એક બપોરે વડીલ મંથન
બેઠું હતું ત્યાં મુનોધના રૂઢિમાં આવીને વાન થઈ
કરી. ‘હવે કારણ તું શું કરજી છે?’

‘મુક કરજી’ છે કેમ? કારણ તે કરજી જ નેરો.’
મુનોધના કાકા બોલી રહ્યા.

‘પશુ ખરચ્યો કે નેમ તે કરવા પડશે ને?’
મુનોધના રૂઢિમાં મૂંઝવણ રજા કરી.

‘ખરચ્યો નેમ નથી એ મલક બાળુનું નથી.
મલકને મન તે નગરશેઠ જેવા નગરશેઠનું ગામતરું છે.
ઘરમાં નેમ ન હોય તે જીતીના સંતેવ તે ધરના
મોખા પ્રમાણે પ્રસંગ તે માચવેલા જ પડશે ને.’
કાળે આવેલા એક સંજ્ઞી મકેમને સપાટ આપી.

‘પશુ એ બધી ભારે અને તે મુનોધ ઉપર જ
આવશે ને? કુમો ભાળક એ ભારે બુધી ચક્રો?’
કુમોએ મુનોધ તરફ નજર કરી લાગીમયાં
આવાને ચિંતા પ્રદર્શિત કરી.

‘બોપેનો ભાર તે લોકો જ ઉપાડે ને? કુનિ-
વામાં બધે જ એમ જ બન્યું આપ્યું છે. આ તો
થેર થોડી નવી નવાઈ છે?’ મુનોધના કાકાએ યાદ
ઢાંકે જવા જ આપ્યો.

‘મુનોધ તે હજી બાળક છે. એને બાપડાને
વડેવરની ખબર નથી. તમે બધા વડીલ છે. કંઈક
મારગ કાઢો.’ રૂઢિમાં વિનવણી કરી.

‘એમાં મારગ શુ કાઢવોનો દત્તો? ધરમાં નાણાંની નેમવાઇ ન હોય તો જોખીને કટો કે ધરજાના દાગમાથી એકાદ નંગ આપે એટલે થાને મૂકીને નાણું સફ્ફ આપું.’ સુમેધના કાકાએ મંજવગુ ટાળવા માટે ઉલ્લેખ કર્યો.

સુમેધ અત્યાર સુધી મનમાં ઉકળાટ અને રોષ હોવા છતાં શાંતિથી આ નવી વાત સાંભળીને દત્તો પથ જરૂરે કાકાએ પોતાની બાનાં ધરેણાં ગીરે મરીને કારજ કરવાની નિષ્ફર વાત કરી એ સાંભળીને એકમતગી બેઠો.

‘મારી બાનાં ધરેણાં ગીરે મૂકીને પ્રેનમોજનની વાત કરતાં શરમ નથી આપતી? પ્રેનમોજન રોકવા માટે મેં કેટલાય રથગાએ પીકેડીંગ કરું છે અને મારે ધરે દુઃ પ્રેનમોજન કરું? ધરમાં લાખ રૂપિયાની મૂઠી હોય તોય મારે ધરે કારજ બારજ નહીં થાય.’ સુમેધે ઉકળાટ સાથે પોતાનો નિશ્ચય જણાવી દીધો. સુમેધના મહત્તમ નિરધારની જાહેરાતથી સૌ વડીલો ધડીમર સત્તજડ થઇ ગયા. થોડી વાર મૌન છતાં મધુ

‘મેટા સુમેધાં એનું’ માડપત્ન ન થાર્વે તારો બાપ ગમે તેમ તોય ગામનો નગરગૃહ અને મદારજ નનો મેપડી, ધરમાં સુધે શેટમે ખાખને રાડરી લેરા પથ કારજ તો કરવું જ નેમોઃ કૌ મૌન તોડીને રૂંધ બામે લાગગીમનાં અચ્ચરે જણાવ્યું.

સુમેધને નિરુત્તર જોઈને એમણે વડીન મડગને જણાવ્યું, ‘સુમેધના બોનવાં સાધુ જોઈએ મારે એ હજી બાળક છે તમનમારે કારજની મેપડવું કરો.’

સુમેધ સમમમી રહ્યો એમણે વડુ નિસહાવતા અનુમતી. એના મનમાં મંથન ચાલ્યું. રોકકળ તો રોડી થકાધું નહીં, પણ કારજ તો કેપ પથ હિસામે થના દેવાય નહીં. કંઈક મળે કાઢવો જોઈએ

ગામમાં એક નેનું સાધુ આવેલાં. મારાડ બાજુના આ એકવધિકારી કોંતિકારી વિચારોપચારતા હતા સરજ અને સચોટ શેરીમાં અપોના એમના વિદ્વાતપથુ વ્યાખ્યાનોએ સમાજમાં સારો એવો પ્રભાવ પાથરેલો વિધવા માતાની આસપાસ ફરી વળીને મધુ ટાણા નિવમિત મોં વાળવાની કિયાતું સંચાલન કરતા એના વિધવા રૂંધા, કાકી, લાલુ અને અન્ય સંબંધીઓ દરરોજ નિવમિત રીતે અદા

અને ભક્તિપૂર્વક સાધુ મદારાજના વ્યાખ્યાનો સાંભળવા જતાં. સુમેધના કાકા અને અન્ય વડીલો પણ સાધુ મદારાજની વાણીનો લાભ ઉઠાવતા હતા. સુમેધને આની કંજલ થઇ. એ પુરેપુરો ઉપાધ્યે સાધુ મદારાજ પાસે જઈને પોતાની મૂંજવજુ કાવરી અને દરરોજ સવાર નેપોર થકા અને ભક્તિપૂર્વક વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવવા સંબંધીએ પ્રેનમોજનના કુરિવાજને નિર્ધારી આપવા માટે ઉપદેશ આપવા વિનવતી કરી. મદારાજશ્રીએ બપોરે મુમેધને ઘેર આવવાનું કહ્યું.

સુમેધે ઘેર આતીને જાણ કરી કે મપોરે મદારાજશ્રી આપણે ઘેર વહોરાવા પધારંગ મદારાજ વહોરવા પધોરે એને ધન્ય અવસર હોખના રૂંધના અને અન્ય સંબંધીઓ ખૂબ રાજ થયા અને એને માટે તૈવારીમા પરીવાહ મયાં.

બપોરે મદારાજશ્રી પાતરા (પાત્રો) લખને વહોરવા પધાર્યા. વડીલોએ ડીમા થઇ વદના કરી. મદિવામડળ પણ મદારાજશ્રી પામેથી માગલિક આમળના અદાપૂર્વક હાથે જોડીને મેપડવાઇ ગયું.

‘આત્મા અમર છે. દેહ નશ્વર છે. મરનારની પાછળ રોકકળ, સત્તાપ કે વિચાપ કરવાથી એના આત્માને કંઈ થાય. શેઠ તો હજુકમી છત્ત હતા. પૂણ્ય કરું કરીને એ તો ભવસાગર તરી ગયા એનું ભવ આદતા હોઇએ તો એની શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરવી એ જ ઉદાપથુ બપોરે માગ છે. સાસનનો પણ એવો જ આદેશ છે.’ મદારાજશ્રીએ પ્રસંગ જોઈને ઉપદેશના વેણ કલા.

‘મદારાજશ્રી! આપની વાત તો સાવ સાચી છે. પણ મનદા રિવાજ કરી ગયા છે. અમે રહ્યા સસારી માણુમ રિવાજ પળ્યા વિના અમારે છટકે નહીં.’ સમમ મંડગી વતી સુમેધના રૂંધનાએ જવાબ આપ્યો.

‘મદારાજશ્રી! રડવા કારવાનું’ તો હવે પતરા આવ્યું, પણ મરનારની પાછળ પ્રેનમોજન કરવાના કુરિવાજ વિગે મારા કુટુંબીજનોને આપના વિચારો જણાવશે. હું તો સમજતી સમજતીને યાકયો. પણ મારું કંઈ આહતું નથી. આપની વાણીમાં અને આપના ઉપદેશમાં બધાંને અદા છે.’ બાણુમાં ગમેતો સુમેધ બોલી બેઠો.

‘મૃત્યુ પ્રસંગે રોડી સંબંધીઓ આધાસન દેવા આવે એમને સાદું બોળન આપવું એ એક વાત છે અને સ્થિતિ હોય કે ન હોય પણ મૃતાત્માની પાછળ આવા-બોળન સમારભો મોળવા એ તો એક ભયંકર કુરિવાજ છે. અનેક કુટુંબો આ કુરિવાજને કારણે પાવમાલ યથા જાય છે. એને પ્રેતમોજન કહેવામાં આવ્યું છે એ યથાર્થ છે. સમગ્ર પાખાસેએ આ કુરિવાજને તિવાજવી આપી જ નોંધેએ. તમે બધા ભાવિક અને શ્રદાળુ આવશે છો. તમને વધારે શું કહેવાનું હોય?’ મહારાજશ્રીએ સૌની સામગ્રીઓ જાણ કરાવા પ્રયાસ કર્યો.

લાંબી ચર્ચા થાથી. મહારાજશ્રીએ પ્રેતમોજનની વિરુદ્ધમાં, અનેક દૃષ્ટિ અને મુદ્દા રાંધીને સૌને પોતાની વાત હસાવવા પ્રયત્ન કર્યો. ચર્ચાને અંતે સુમોધના કૃષ્ણાએ દિંમત કરીને જમ્યાનું, ‘મહારાજશ્રી! આપની વાત માની. પણ આપ છો સાધુ. અમે રજા સંસારી. સંસ્કારના રિવાજમા આપને ખબર ન પડે.’

મહારાજશ્રી વડોશી વિના પાછા ફરી ગયા. સુમોધ-કૃષ્ણાની વાત સાંભળીને આભો બની ગયેલ. પ્રેતમોજનને શકવા માટે એનો ઉદ્દેશ પ્રયાસ પણ નિષ્ફળ ગયો. એની મૂંઝવણ અને મધામધુનો કોષ પાર રહી નહીં.

બીજે દિવસે બપોરે મોં વાળવાની વિધિ પતી ગયા બાદ એરડામાં સુમોધના વિધવા માતા અને અન્ય સગાસબંધીઓ બેઠાં હતાં. એકઠીમા વડીલો બેઠા હતા. મૌન પથરાઈ ગયું હતું. એકઠીને છેડે બેઠેલા સુમોધ ભારે મથન અનુભવી રહ્યો હતો. કોઠાએ એને વિચાર આવ્યો અને શાંતિનો લાંબ કરીને એ બોલી શક્યો: ‘પ્રેતમોજનનો કું હાડો-હાડ વિરોધી હોવા છતાં અને પ્રેતમોજન શકવા માટેની મારી અનેક પ્રકારની વિનવણી પછી પણ, મારા ઘરમા મારી ક્ષ્ણો વિરુદ્ધ પ્રેતમોજન થવાનું હોય તો મારાથી અડી રહી શકાય નહીં. દુઃખમા ફોલેલ મારી વિધવા બાને છોડીને જતાં મારો પગ ઉપડતો નથી. પણ મારા ઘરમાં આવું આવડ્યું પણ નિષ્ફળ ન હોય તો મારે ઘર છોડવા સિવાય

છૂટકો નથી. હું સૌની વિધાય લઉં છું.’

રૂઢિ અને રિવાજના સકંજમાં સપડાયેલા રીઘ કુટુંબીઓ અને વડીલો ઉપર સુમોધના ધડાકાની બડ અમર થાય એમ ન હતું. પણ એરડામાં છતી સુધી ધુમ્મેશ તાબૂતને ખૂણા પાળતા બેઠેલાં સુમોધના બા આ ચેતવણી માંભળીને ચમકી ઉઠ્યાં. એકએક આવી પડેલ વેધઅને કારણે એ મૂઠ નેવા બની ગયેલાં. ત્રણ દાણાં મોં વાળતી વખતે દેવાશ્રદ્ધ રૂદન કરીને એ પોતાનો કોઠો કાઢવતાં અને બાળીને સમય સુમંસામ બેગી રહેતાં. શકકળ કે પ્રેતમોજન શકવા માટેની સુમોધની સમજવટ એ સાંમજ્યા કરતાં. અને મધામગ્ન નેવા કરતાં. પણ એમણે એ અંગે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યો નહીં. પણ ઘર છોડીને વિદાય લેવાની સુમોધની વાત સાંભળીને માતાનું હૃદય વિધાર્થ ગયું. ખૂણામાં બેઠા બેઠાં જાણે આદેશ આપતા હોય એ રીતે સૌ સાબરે એમ એ બોલી શક્યાં: ‘મારા દીકરાને કોઈ કેવલો શ્રી! એને કોયતીને મારે કારજ કરવું નથી. ભણે દુનિયા મને વીંખી જાય. મારો સોનાનો હાર વેચીશ તો એક નહીં પણ બે કારજ થાય એટલા પૈસા આવશે. એ રકમ તમને દીક સામે એવા ધર્મોદામાં વાપરી નાખજો. એટલે પૈસાની જૂએ કારજ કહ્યું નહીં એવું મેલું મારે સાંભળવું ન પડે. પણ કારજની કોઈ હવે વાત કરશો નહીં.’

સુમોધની બાએ વાતને ઘેર અચાનક પોતાના હાથમાં લઈ લીધા અને કારજ ન કરવાનો પોતાનો આખરી નિર્ણય જાહેર કરી દીધો એથી સૌ રતબ્ધ બની ગયા. કોષ કહ્યું બોલવાની દિંમત કરી શક્યું નહીં.

નિરાશ બની, વિદાય લેવાની તૈયારી સાથે એકાઠીને કિનારે બેઠેલા સુમોધ વેગેવેગે વાતસલ્ય, ખુમારી અને મક્કમતા ભરેલા માતાના બોલ સાંભળી, હૃવિશયી બિનિ માતા ખાસે દેડી ગયો, પ્રથમ માવપૂર્વક મતાને પ્રણામ કર્યા અને પછી એને ગળે બાજી પડ્યો. મા-દીકરાનાં મન ભરપૂર્ણ આવ્યાં, અને મન મોકળું મૂકીને બંને દિલો દિલો રડી પડ્યા.

ગળે બાજી પડેલા દીકરાને માથે દેનાજ હાથ ફેરવતી માતાના રૂદન વચ્ચે અસ્પષ્ટ બોલ સભાળના હતા: ‘મારા દીકરાને કોયતીને મારે કંઈ કરવું નથી.’

નરભેરામ મારો બાળપણનો મિત્ર. તેનું લગ્ન થયું કે મારે લાભુમહેન સાથે મનમેળ થઈ ગયો. આથી એ દંપતીના જીવન માથે મારું જીવન તાણાવાળા પેઠે લેણુંઈ ગયેલ. નરભેરામ અવગારી. લાભુ-બહેન કૌશલ ને કાવકાં. બન્ને એકબીજાના પુરક લાગે. તેમનું લગ્ન ધર્મી જન્માવે તેનું.

તેમાં સવારના પહોરમાં કાગળ આવ્યો. કાગળ હતો નરભેરામના ભત્રીજાનો. ચોરી જ લીધીનો કાગળ. પણ વાંચતાં જાણે વજ્રપાત થયો. કાગળમાં લખ્યું હતું કે લાભુકાકીએ પોતાના હાથે અગ્નિસ્નાન કરી જીવનનો અંત આણેલ છે. બહુ અધર્મિત બનાવ બનેલ છે પણ કશ્વરના ઘર આગળ ડોળનો ઉપાય નથી. આથી લાચારીએ સકન કરવું રહ્યું.

ઘડીભર ડું દિગ્મૂઢ બની ચૂનચૂન બેસી રહ્યો. મારે ન કોઈ, ન ધરાય. હું પરણ્યો જ ન હતો. મને લગ્ન એ જન્મજ ઉપરાંત પ્રથમજાળ પણ લાગેન કે જોમાં બે જીવ દંભના અંચળા ઝોટી આણું જીવન જિતાવે છે. કોઈ વ્યક્તિ સાથે ચોરીસે કલાક રહ્યા છતાં તેના પ્રત્યે ધૂળા કેમ ન જાગે તે મારી સમજમાં ગિતરતું નહીં. અને લગ્ન અરસપરસની સગવડ માટેની ગોઠવણ માત્ર લાગતું અને તે સગવડમાં હકીકતે સગવડ કરતાં અગવડ જ વેળી પડે છે તેમ મારી દૃઢ માન્યતા હતી. સ્નેહ અને મીઠાઈની વાત નીકળતી તો હું એને હાની કાઢતો. કવિની દંપતીના એ ગપગોળા તરફ મને વચ્ચે પણ અડા ન હતી. મારું ન પરણ્યાનું કારણ આ જ હતું.

મારી આ માન્યતાને લાભુમહેનના અગ્નિસ્નાને પ્રુષ્ટિ આપી. જેનું જીવન જોઈ મારી માન્યતા કષ્ટાકેક હતી જતી તે માન્યતાને તે જ જીવને જાગ્રેસવાક કરી. દીધી. દામપત્ત્યભાવનામાં રૂપિયે પેસો હતી સગાવ તેની ઝીણી અદા દીવડી હતી તે જે હવાથી જલતી રહી હતી તે જ હવાની લદ્દરથી

જુગાર્થ ગઈ. મને આ બાબત કંઈ વિચાર આવવા લાગ્યા.

પ્રથમ તો એ વિચાર આવ્યો કે લાભુમહેનના જીવનમાં પહેલેથી જ સંતોષતાની આગ હતી, તે કેટલે સમય ભારી શકાય? આજ લાંબા સમયની ભારેલી આગ એકાએક લગ્નથી ડોકી અને લાભુમહેનને ભરખો ગઈ. પણ પુરત જ કેટલી યસ્મિતિ દોડતી આવી. કેટલાય પ્રસંગ સ્મરણે ચડ્યા. તે બધામાં લાભુમહેનનું પૂર્ણ-પ્રસન્ન વદન મનોનયન સામે તરવરી રહ્યું. જાણે તે કેવી રહ્યું હતું કે ભાઈ, મારા વિષે આવા ખોટા ખ્યાલ બાંધેલા? મારે પુરત કશું કરવું પડ્યું કે ભારેલી આગ તો નહીં જ હોય, નહીંતર આટલી પ્રસન્નતાં હોય નહીં.

ત્યારે બીજો વિચાર પ્રક્રમ રૂપે આવ્યો કે લાભુમહેનનું આંતરિક જીવન તેમના બાહ્ય જીવનથી ભિન્ન હતી? પણ તે વિચાર આવતા જ મને શરમ આવી. આવી નિખાવસ જીવન જીવી ગયેલ મિત્ર-પત્ની માટે આવેા કોઈ વિચાર કરતાં શરમાવું જ જોઈએ.

ત્યારે શું લાભુમહેનને કોઈ બાબત નિરાશા થઈ હતી? લાભુમહેનને, વળી નિરાશા કેટલી? લાભુમહેન જે મને તેમાં સંતોષ માનનારા જીવ. તે કોઈ બાબત આશા રોવે નહીં. જે મને તેમાં સંતોષ. તે નિરાશ થાઈ જ શી રીતે? લાભુમહેન નિયમિત પૂજાપાઠ ન કરતાં તે અડે. નરભેરામ હોય ત્યારે પૂજાપાઠ કરવાનો ક્રમ તેનો. પણ નરભેરામની ગેર-દાખરોમાં નરભેરામ જે રીતે પૂજાપાઠ કરતાં તે જ રીતથી લાભુમહેન અચૂક પૂજાપાઠ કરે. તેમાં સદેજ પણ ખામી ન આવવા દે. આવા લાવિષ ભક્ત કોઈ બાબત નિરાશ થઈ આપણા કરે તે સંભવિત જ નહીં. વળી લાભુમહેનની ઉંમર પણ ક્યાં ઝોટી હતી? નહીં નહીં તોય પચાસની આસપાસ તો હતો જ.

ત્યારે લાલુપહેનનાં અગ્નિનનાનું એક જ કારણ હોઈ શકે અને તે નરભેરામનો તેમના પ્રત્યેનો દુર્વહેનાર. મારી રમ્પતિઓએ મારા આ વિચારને ટેકા આપ્યો. નરભેરામ અવગારી માણસ. મુખર્ષિમાં નથું મહિના જેરમન્દરમાં કામ કરે. પડી બે ત્રણ મહિના મુખર્ષિમાં જ આરામ કરે. પણ બાકીના છ મહિના લાલુપહેનને દેશમાં પોતાના બાપદાદાના મકાનમાં મૂકી હિમાચલ તરફ ચાલ્યો જાય. મગા ઝોદાવરીના તરે નિવાસ કરે, ગિરનારની કેઈ યુકામાં બેસી જાય કે કાયમ પરિશ્રમથી કરતો રહે છેલ્લે છેલ્લે મજોક વરસથી તેણે લાલુપહેનને દેશમાં જ રાખ્યાં હતા. મુખર્ષિમાં પણ હવે મહિના માસ જ તે શેરમન્દર કામકાજ કરતો. પડી મહિના બે મહિના દેશમાં રહેતો અને બાકીનો બધો સમય તેની ઉપર કહી તે ભમરી રખડપટ્ટીમાં ગાળતો. બાનુમહેન શું કરે? મુખર્ષિમાં છુદ્ગી ગાળી તેથી ગામમાં ગામમાં કંટાળી ગયા હજે નરભેરામને આજ રખડપટ્ટી ન કરવા કંઈ હજે. નરભેરામ માન્યો નહોં હોય અને છેલ્લે કંટાળીને આ પગલુ ભડું હરી.

મનમાં આ જ વિચાર ધોળાયા ક્યાં આખર નરભેરામ લાલુપહેનથી કંટાળી ગયો હજે કે શ? કયા તેનો રખડુ અલગારી છત્ર અને કયા કંઈલ ને કાવડ લાલુપહેન? મેળ કેમ મજે? છેલ્લે મનમેળની પોકળના ખૂંદની પડી મઈ હશે? બહુ વિચારને અંતે આ જ કારણ તેમ ખાત્રી થઈ અને આથી નરભેરામ મારો પરમ મિત્ર હોવા જ્યા તેને મનમાં ને મનમાં એક બે સુધાવી દોંધી.

ત્યા ખીજે દિવસે નરભેરામનો કાગળ આવ્યો. તેનો કાગળ હતો માત્ર બે લીટીનો. તેમાં લખ્યું હતું કે લાલુપહેન અગ્નિનના તારા માટે પણ માન-મિક અગ્નિનનાન હજે. તું જે તે વિચાર ન કરે એટલા માટે લાલુપહેનને પત્ર તને બીજું છુ.

આ ટૂંકા પત્ર સાથે લાલુપહેને અગ્નિનનાન કરતા પહેલા લખેલો પત્ર હતો. પત્ર નરભેરામને હેઠેલીને હતો. પત્રનું મધાણું હેતુ, મારા પરમ પ્રિયજન. પડી પોતાના પરમ સૌમાનની વાત લખી ગત છુદ્ગીના સુખમય દિવસોને યાદ કર્યાં

હતા. બાદ લખેલ કે મારી સમગ્ર છુદ્ગી તમારી છુદ્ગી સાથે એકરૂપ કરવા મથી રહી છું, એક વાજિત્ર ખીખ વાજિત્ર સાથે સૂર અને તાલ મિલાવી વાગવા મથે તેમ. આથી જગતો સૂરીલ અને મહુરો રાત કેટલા સમજી શકશે, કેટલા માણી શકશે? આ પરમ સદ્ગોષ્ઠ અને મધુ. આ રીતે હું તમારું સતત સાનિધ્ય માણી શકી અને હજીય માણી રહી છું. પણ હમણાં છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી હું જોઈ છું કે તમારું ચિત્ત હિમાચલના તીર્થયાત્રીમાં ધૂમતું રહે છે, ગિરનારની યુદ્ધ જાણે તમને સાદ કરી બોલાવ્યા કરે છે, ગંગા, જમુના, ગોમતી, કાવેરી ગિરેરે પુનિત નીઓના નીચ તમારી રાહ જોઈ જોઈ વળે જાય છે. તમારો ભરખો રંગ વધારે ને વધારે ઘેરો બને છે હું આ રપટ જોઈ શકું છું કારણ કે તમારા છત્રન માથે મેં મારા છત્રનનો તાલ બરાબર મેળવેલ છે. હું આથી પણ વિશેષ હર્ષિત જોઈ શકું છું. તમારે એ તમારા હૃદયના ખરા રમતે થોડે સમય માટે પરાણે અળગો રાખી મહિના માસ મુખર્ષિ શેરમન્દરમાં જવું પડે છે, અહીં દેશમાં આની મારા પામે રહેતું પડે છે. તમારી જેર હાજરીમાં તમારા પૂજાપાઠ આપુ રાખી તમારી સાધનાને ખડિત ન બનવા દેનાર હું આજે તમારી માથ નામાં બાધાય બની છુ. જે જીવન તમારા જીવન સાથે તાલ મિલાવતું રહ્યું છે તે હવે તાલ મિલાવી શકતું નથી, કારણ કે તમારા જગત રંગની ઘેરાઈ સાથે તેને તાલ મિલાવવો અશક્ય લાગે છે. માડું સોનું ખોળિયું છે. તમારી માફક પરિશ્રમથી કરી શકવાની મારી મુજબ નથી. મારો ઉઠેર જ એ પ્રકારનો છે કે તે હું કરી શકું નહીં. તમારી માથે ફરું તો તમારા કંઠમાં માત્ર ઘંટીનું પડ બની જાઉં. હું જ્યાં હોઈ ત્યાં તમે આવ્યા વિના અને મારી કિરરે ક્યાં વિના રહી શકો નહીં તેવો તમારો મારા પ્રત્યેનો ઉકટ રાગ હું જાણું છું. ત્યારે મને યાવ છે કે માડું કતવ્ય શું? જ્યાં માટે મારે રાહ જોવી પડી નથી. જવાબ મળે મંધા છે કે માથનામ રુકાવટ રૂપ સવાય નહીં માટે ખસી જવું. ખસી જવાનો એક જ માર્ગ છે અને તે એ કે આ

જોળિયું ત્યજ દેવાનો. આ મારા માટે અગ્નિપરીક્ષા છે. પતિના મૃત દેહ પર ઘણી સ્ત્રીઓએ અગ્નિ સ્નાન કરેલ છે. કારણ તો એ જ કે પતિ વિનાનું જીવન તેમને નિરર્થક લાગેલ. ત્યારે મારે તો અગ્નિસ્નાન માટે વિશેષ કારણ છે માડું જીવન માત્ર નિરર્થક નથી પણ તમિરી સાધનાને બાધારૂપ છે. તમને અવરોધક હોય તેડુ જીવન હું કેમ ટકાવી શકું? માડું આ આત્મવિવેકપત્ર આવું સ્ત્રીના આદર્શને અનુરૂપ છે. એટલા માટે જ મેં જીવનનો અલ લાવવા અન્ય માર્ગ કરતાં અગ્નિસ્નાનનો માર્ગ પસંદ કરેલ છે. માડું આ પગથું પસંદ ન પડે તો ક્ષમા કરવા વિનંતી છે. હું તો જનમેાજનમ તમારી છું અને રક્ષિત. આવના જનમે વધારે શ્રુષ્ઠ સાધનાં જીવન મળશે તેવી ખાતરી સાથે તમારી વિદાય લઉં છું, મારા પરમ પ્રિયજન.

આ પત્ર નીચે નરસેરામે બે લીટી લખેલ કે ઠાંધને ગ્વાને પછુ ખ્યાલ નહીં કે તેનો આવે

વિચાર હશે. હેન્ને સુધી તદન ગ્વામાવિક વર્તન હતું, તેથી આ વાતનો અણસારો થઈ શકે. આવે! ખારણુ તોડી ઝોરડામાં દાખલ થયા તો પદમાન વાગેલ શરીર એક બાજુ નીચે પડ્યું હતું. ઉકારો સરખો કરેલ નહીં. જ્વાળા દેખીતી ત્યારે જ ખગર પડી. મારા મનમાં શું થાય છે તે શું કહું? લાગેલ રંગ તે અગ્નિનો રંગ છે. તે રંગનો અંગિ-કાર તો કહું ત્યારે ખડું, પછુ તે પદેનાં મારી અગ્નિપરીક્ષા થઈ રહી છે. હું બચું છું, સળગું છું.

નરસેરામની વ્યથા હું કંઈક અંશે કળી શકું છું. પછુ બીજી જ પગે એમ થાય છે કે તેનું માનસ હું દામ્બલને ડાળ માનનાર શી રીતે કળી શકું? હું તો મારા મનોમાત્ર કળી શકું તોય બસ. તીન વ્યથા ઉપરાંત એટલું તો જણાય છે કે મેં આખા જીવન સુધી વાગોળી રાખેના દામ્બલ કુનેદ અને સતીત્વ વિગેના મારા વિચારો જાણે અગ્નિસ્નાન કરી રહ્યા છે. આથી વિશેષ કંઈ સૂઝતું નથી.

૧૯૩૦મા સત્યાગ્રહની લડત ચાલુ હતી. સવિનય કાનૂન ભંગની દૃષ્ટિએ બીન જગતી મીકું લાવીને વેચતું એ સત્યાગ્રહની લડતનો મુખ્ય કાર્યક્રમ હતો. સત્યાગ્રહી સૈનિકો બીન જગતી મીકું લાવીને બજારમાં વેચવા બેસે, પોલીસને ખગર પડે એટલે આવીને મીકું જમ કરે સત્યાગ્રહી સૈનિકોની ધરપકડ કરે. ક્યારેક મારજૂક પછુ થાય.

“બીન જગા...તી મીકું” જ્યો બીન જગા...તી મીકું...” નિત્યક્રમ મુજબ બરરાગુના ગેદાળી ઝોકમા બે સત્યાગ્રહી સૈનિકો સરિનવ કાનૂન ભંગ કરેલા માટે મણુ નેહલુ બીન જગતી મીકું લઈને વેચાણ કરતા બેઠા હતા.

“દસ શેર મીકું જોખા!” લાકડીને ટેકે આલના એક ડોશીમાએ આવીને કહ્યું સામે દૂરથી પોલીસો મીકું જમ કરવા દોડદોડ આવના દેખાયા. પોલીસ આવી પહોંચે ત્યાર પહેલાં ડોશીમાને મીકું આપી રાના કરવાના આશયથી સૈનિકે દાખડામા દસ શેરી મૂકી ઉતાવળે ઉતાવળે મીકું જોખું. ડોશીમાએ પાથરેલ યુગમાં એ મીકું કલવવા બસ છે ત્યાં મીકું ઝોણુ જોખાણુ છે એમ લાગતાથી ડોશીમા બોલી ચીક્યા: “બેટી ઉત્તવળ કરો મૂ. સરખો તોલ કરો લાઈ!”

“માજી! આ કંઈ મીકાનો વેપાર નથી, માથા સાટેના ખેંચ છે. પાથેર આમ કે પાથેર તેમ, એની પક કરો મા!” પોલીસની ટૂકડી નજીક આવી રહેતી જોઈને સૈનિકે ડોશીમાને મીકું આપવાની ઉતાવળ કરતા કહ્યું.

“બજારમાં મળે છે એના કરતાં આ મીકું સરખું મળે છે એમ પારીને હું નથી આવી. તમે માથા સાટે મીકું વેચવા બેઠા છો એ હું જાણું છું. પછુ કુચ માથા સાટે મીકું લેવા આવી છું, દો! ઝોણું શીકને લઉં? સરખું જોખા મીકું!”

અને કાંટાકાંટ દસ શેર મીકું જોખાવી, ફાંટમાં લઈને, પોલીસ આવે ત્યાર પહેલાં ડોશીમા લાકડી દાખમાં લઈને ઉતાવળે ઉતાવળે રવાના થઈ ગયા.

—પ્રવાસી

તામિલ કવિઓ

નાથુભાઈ ભટ્ટ

ભારતની ત્રિભિન્ન ભાષાના અનેક કવિઓમાં તામિલભાષી કવિઓનું સ્થાન પણ આજે મોખરે છે. હિતમ કાવ્ય ક્ષેત્રીમાં જનતાને સુંદર, સંસ્કારી સામગ્રી આપવા ઉપરાંત ભક્તિમાર્ગને સાચી માન-વતાનું દિશા સૂચન આપનારી કવિતાઓ આજે પણ હૃદયગ્રાસ્તરમાં પ્રચલિત છે.

કવિઓના જીવન મોટે ભાગે સાર્વિક અને કાવ્યાલોકારી સિદ્ધાંતોથી મઢેલા હોય છે. જેનું દર્શન તેમની રચનાઓમાં ગૂંથિત અને છે.

તામિલ કવિઓમાં મહાકવિ વલ્લુવરનું સ્થાન શીર્ષસ્થ છે. તેમણે લખેલો અમરમય 'કુરલ' તામિલમાં વેદ તરીકે મનાય છે. તેઓના જીવનની ઘણી વાતો પ્રચલિત છે. જેમાંથી કેટલીક રમપ્રદ અને મોહકાર્થક છે.

કવિ વલ્લુવર વલુકર જાતિના હતા. પદ્યત જાતિમાં જન્મ લેવાને કારણે તેમને લખેલા મંથ 'કુરલ'ને સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં મૂકવામાં ઘણી જ મુશ્કેલી પડી હતી. જેને છોટે મુંદર સફળતા પ્રાપ્ત થઈ.

એક વાટકે પાણી અને સોય

વલ્લુવરની પાનીનું નામ વાસુકી હતું. તે ઘણી પતિવ્રતા નારી હતી. પતિની સેવા કરતી અને તેના વચનનું પાલન કરતું. એ તેના સિદ્ધાંત હતો. લગ્નને દિવસે સૌ પ્રથમ તેણીએ વલ્લુવરને ભોજનની યાગી પીસી ત્યારે વલ્લુવરે કહ્યું:

'મારી ભોજનની યાગી સાથે, હમેશા એક પાણી ભરેલો વાટકો અને સોય રાજ મૂકતા રહેજો.'

વાસુકીએ જીવન પર્વત પતિની આ આચારનું પાલન કર્યું. પણ કદિપણ તેનું કારણ ન પૂછ્યું. પરંતુ ન્યારે વાસુકીના જીવનની અંતિમ દિવસો આવી; ત્યારે વલ્લુવરે પૂછ્યું:

'તમને કાંઈ બેડું છે? તમારી કાંઈ અંતિમ

મુશ્કા છે?'

'હા, એક વાત પૂછતી છું. લગ્નને દિવસે આપે મને જમતી વખતે નિત્ય એક વાટકો પાણી અને સોય મૂકવા કહ્યું હતું. મેં તે કામ પ્રતિદિન કર્યું છે. મારી મુશ્કેલી આજે એ વાત જાણવાની છે, કે તે બે વસ્તુ આપ શા માટે રાખના હતા? તમે એ વાત જાણાવશો, તો હું શાંતિથી મરી શકીશ.'

વાસુકીના અંતિમ પ્રશ્નનો શાંતિપૂર્વક જવાબ આપતા વલ્લુવરે કહ્યું:

'મેં એટલા માટે પાણી ભરેલો વાટકો અને સોય રાખવા કહ્યું હતું કે, જમવાનું પીરસતા કદાચ જાતના ઘણા નીચે પડે તો તેને મોવથી ઉઠાવીને પાણીમાં ઘોષ ફરી ખાવ શકું. પરંતુ તું એટલી કાર્મિક છે કે, હું એકપણ દિવસ તે સોય અને પાણીનો ઉપયોગ કરી શક્યો નથી.

કવિ અને કવિપત્નીના જીવનની આ નાનીશી વાત પણ કેટલી ઉત્તમ છે.

સીતલે સત્તનારના માથા ધા

સીતલે સત્તનાર, કવિ હતા. તેઓ માત્ર કવિ જ નહીં, એક આદર્શ આલોચક પણ હતા. તેઓએ પોતાનું આખું જીવન સાહિત્યની સેવામાં અર્પિત કરી દીધું હતું.

સાહિત્યમાં દોષ કે જૂલ હોય તો તે સહન કરી શકતા ન હતા. દોષિત સાહિત્યને સત્તનાર નોંધ શકતા ન હતા.

પરંતુ આલોચક, કવિને શું દંડ કરી શકે? જ્યોત્ષ્ણ આ પ્રશ્નની જૂલની ચિદ્ધા તે સ્વયં પોતાની જાતને કરતા હતા. કામપયુ કવિની કવિતાની આલોચના કરતી વખતે કૃતિમાં ન્યારે પણ દોષ જુએ, ત્યારે દુઃખી થઈને કલમ વડે પોતાના માથામાં ઉદ્ધવા કરતા રહેતા. અર્થાત દોષપૂર્ણ સાહિત્યને

નેવું તેમાં પોતાનું દુર્ભાગ્ય સમજતા હતા.

આ કારણે તેમનું માથું હંમેશા ઘાથી ભરેલું રહેતું હતું. અને ધામાંથી લોહી-પડું વહેતું રહેતું.

આથી રેલસાં દોરો તેમને 'ધરાવેલા માથાવાળા' કવિ પડ્યું હોતો.

કવિ આદિતીરરામ

કવિ આદિતીરરામ, રાજા પાલિકવનના નાના ભાઈ હતા, 'તેમણે વામિલમાં 'નૈવધમ' નામના મદાકાવ્યની રચના કરી. તેમણે એક અવ્યય રાજ્ય સ્થાપિત કર્યું હતું. તેમની ભાણી મળ મદાપડિતા અને કવયિત્રી હતી.

'નૈવધમ' કાવ્ય લખીને આદિતીરરામે તે પોતાની ભાણીને સમીક્ષા માટે મોકલ્યું. ભાણીએ તે કાવ્ય પાંચ મોકલ્યું. અને લખ્યું કે, 'કાવ્ય સિદ્ધારી કૃતરા નેવું છે!'

આથી કવિએ તે કાવ્ય સુધારીને ફરી પ્રાણ ભાણી ઉપર મોકલ્યું. આ વખતે પણ ભાણીએ તે કાવ્ય પાંચ મોકલ્યું. અને લખ્યું કે, 'કાવ્યને પ્રવાહ દોડતા થોડા જેવો છે!'

આથી આદિતીરરામે પોતાનું સખત અપમાન થતું લાગ્યું. કેમકે આવી તેને પોતાના મોટાભાઈના રાજ્ય ઉપર મદાક કરીને પોતાની ભાણીના ગર્વનું

ખંડન કરવા વિચાર્યું. અને વિશાળ સેના સાંધે મોટાભાઈના રાજ્યમાં પ્રવેશ કર્યો.

મોટાભાઈને આ વાનની જાણ થતાં જ તે સામે આવ્યા અને જય્યાવ્યું કે, 'ભાણ! ચુદની કી મર છે. નાક કે લોહી રેડવાથી શો કાપડો? આનંદાન્ય દું તમને સોંપું છું. અને દું મદક જંગલમાં આવશે જઈ છું.'

નાનાભાઈએ ભંભી તરફથી થયેલ અપમાનની વાન મોટાભાઈને કહી.

રાજા પાલિકવને પોતાની માળીને આ આમન પૂઝી. તો તેણે જાણ્યું કે:

'પડેલી વાર ન્યારે. તેમણે 'નૈવધમ' લખ્યું ત્યારે તેની ગતિ મદાકાવ્યને અનુકૂળ ન હતી સિદ્ધારી કૃતરાની જેમ પ્રથમ તો તેની ગતિ અત્યંત ગતિમાન હતી. પરંતુ પાલળથી થીરે થીરે સિલિલ પડી ગઈ હતી.

'બીજી વાર કૃતિની ગતિ દોડતા થોડા જેવી હતી. જે પડેલા ધોળી હતી, પરંતુ પાલળથી કૃતરાભી થઈ ગઈ હતી!'

આ વાન જાણી મદાકરિ આદિતીરરામે ક્રોધાગ્રી. અને ફરી 'નૈવધમ' મદાકાવ્ય લખ્યું. જે તામિલ સાદિત્યને અમર કાવ્યમય બન્યો.

ભક્તિ એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ

વડોદરામાં રાજમહેલ રાંઠ પર આવેલા પ્રદર્શન મંદાનમાં હંમણાં પચ્ચમહાત્મક ચોજવામાં આવ્યો હતો. એ વેળા મહાકમાં હજારો ભક્તોની હાજરીમાં સુખરાતના ભૂતપૂર્વ નામચીન ઠાકુ ધનેા જે હવે ધનેા ભગત બની ગયો છે. તેણે જાલતાં જાણ્યાં હતું કે, 'ન્યારે હું ઠાકુ હતો, લૂંટારું હતો અને લોકોના ગળા પર તલવાર વીંજતો હતો ત્યારે મને ધન તો મળતું હતું; પણ આત્માની સાંતિની ભૂખ મને હરહંમેશ સતાવતી હતી. એ વેળા મેં કદી સાંતિનો અનુભવ કર્યો ન હતો. મારી પાસે ધન હોવા છતાં પણ મને સુખ ચેન નહોતાં. પણ ન્યારથી હું પ્રભુના ચરણે આવી પડ્યો છું ત્યારથી મને નવજીવન મળ્યું છે અને મને લાગ્યું કે ભક્તિ એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. હવે હું છાતી ઠોકીને કહી શકું તેમ છું કે પ્રભુ ભક્તિ એ જ વાસ્તવિક સુખનો સ્રોત છે.'

ધનના ભગતની આ નાનકડી વાતે મહાન પંડિતોના લાંબા ભાષણો કરતાં પણ હાજર રહેલા ભક્તમણ પર વધારે અસર કરી હતી.

—રશિમ્ત મહેતા

શીલ' પરમ ભૂપણ્મ

એમ. એ. બાવસાર

શીલ એટલે સદાચાર-ચારિત્ર્ય. જે પ્રજા શીલ શુભાવે છે; તે પ્રજા નાશ પામે જ છે. શીલહીન રાષ્ટ્રો પશુ છાણમાં ઉત્પત્ત કીડાની માફક જ અદ્યકાળમાં નાશ પામે છે. શીલ જ ઉન્નતિ તેમજ મહાનતા પ્રાપ્ત કરાવવા સમર્થ છે, આ બધું લાભવા છતાં આપને તે તરફ દુર્લેક્ષ આપી રહ્યા છીએ. સજેદ કહેવું પડે છે કે ધીમે ધીમે કેમ ભણે આપણામાંથી શીલ પક્ષાયન થવા માંડ્યું છે!

શીલ શુભાવી આપણે ઉન્નતિ અને મહાનતા પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો ગમે એટલા કરીએ; પરંતુ તે પૂમાડામાં ભરેલ બાથકા સમાન જ થઈ જવાના છે. શીલ શુભાવનાર સર્વસ્વ શુભાવી બેસે છે અને તેને પ્રાપ્ત કરનાર સઘળું પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ત્રણે લોકોનું રાજ્ય કરવાને પણ તેને સમર્થ બનાવે છે, મહાન બનાવે છે, ઉત્તરિને એવારે પહોંચાડે છે.

રાજ્યહીન દુઃખી ઇન્દ્રને કેવી રીતે ત્રણે લોકોનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું અને તેમાં શીવનો કંટકો કાળો હતો તે આપણે જોઈએ.

‘યડે તે પડે’ એ ન્યાયે કોઈ એક વખતે દેવાધિદેવ ઇન્દ્ર માસેથી ત્રણે લોકોનું રાજ્ય ચાલ્યું ગયું અને તે રાજ્ય પ્રજ્ઞાદેવ હાથમાં આવી પડ્યું! પ્રજ્ઞાદેવ તો રાક્ષસપુત્ર! વળી રાજ્ય શુભાવવાનું દુઃખ ઇન્દ્રને દેરી રહ્યું હતું. આમ ઇન્દ્રને દ્વિવિધ દુઃખ આવી પડ્યું; તેથી દુઃખી થતા ઇન્દ્ર દેવતાઓના ચુરુ જુહસ્પતિ પાસે ગયા. તેમણે હાથ જોડ્યા. અને બોલી બોલ્યા, ‘આપ મારા પર કૃપા કરો. મારું કલ્યાણ થાય એવો કોઈ માર્ગ મને બતાવો.’

જુહસ્પતિએ એમને આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો અને કહ્યું કે સંસારમાં સૌથી સારો

અને કલ્યાણકારી માર્ગ છે આત્મજ્ઞાનનો. પરંતુ ઇન્દ્રને આથી શાનો સંતોષ થાય? તેમણે બીજે પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘આત્મજ્ઞાનથી વિશેષ કિતકારી બીજો કોઈ માર્ગ છે ખરો?’

જુહસ્પતિએ જવાબ આપ્યો, ‘હા, છે તો ખરો. પરંતુ તેને માટે તો તમારે અમુરોના ચુરુ શુક્રાચાર્યને મળવું જોઈએ. તેમને મળો. તે એ માર્ગ બતાવશે.’

ઈન્દ્ર તો દોડ્યા શુક્રાચાર્ય પામે. જુહસ્પતિને પૂછેલ પ્રશ્ન જ તેમણે શુક્રાચાર્યને પણ પૂછ્યો. તેમણે જ આત્મજ્ઞાન પર બાર મૂક્યો. ઇન્દ્ર આબ્યા હતા તબુ લાભવા. જુહું વાગેલાવા નહીં. અહીં પણ એમને એવું એ જ જ્ઞાન મળ્યું! તેમને સંતોષ શાનો થાય? તેમણે બીજે પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘આત્મજ્ઞાન કરતા વિશેષ કલ્યાણકારી બીજો કોઈ માર્ગ છે ખરો?’

શુક્રાચાર્યે જવાબ આપ્યો, ‘છે, કેમ ન હેય બીજો માર્ગ! પરંતુ એને માટે તો તમારે અમુરોના રાજા પ્રજ્ઞાદેવને મળવું પડશે. તેમને મળો. તે તમને બતાવી શકશે.’

ઈન્દ્રને વિચાર આવ્યો: મહામૂઢી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા તો નાના થવું જોઈએ. જો હું મોટો થઈને જઈશ તો કલ્યાણ મને તે નહીં મળે તેથી તેમણે વિદ્યાર્થીનું રૂપ ધારણ કર્યું, અને મહાવાદની મજામાં ગયા. નવાગંતુને જોઈને મહાવાદ તો ખુશ થઈ ગયા. એક દિવસે તેમણે જ્ઞાનનું સઘળું તરવું પેડા નવા વિદ્યાર્થીને સમજાવી દીધું. છતાં જ ઇન્દ્રને તો સંતોષ ન થયો તે ન જ થયો. એટલે એક દિવસે ઇન્દ્રે ધીમેથી પ્રજ્ઞાદેવને પૂછ્યું, ‘કયા ચુલને કારણે આપને આ વિદ્યાર્થીનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું છે?’

પ્રજ્ઞાદેવ ધીમે ધીમે સમજાવવા લાગ્યા ‘હું રાજા હોવા છતાં કદી બ્રાહ્મણોનું અપમાન

કરતો નથી. વહીલોને માન આપું છું. હું એમના આદેશો પ્રમાણે વર્તું છું. એમની બધી વાતો ખૂબ ધ્યાનથી સાંભળું છું. ફળ સ્વરૂપે મને તેમના પાસેથી હું મેંશાં જ્ઞાનામૃત મળતું રહે છે એ જ કારણે હું રાક્ષસોથી મહાન બની શક્યો છું અને રાક્ષસો પર પણ રાજ્ય કરી શકું છું. આવી જ્ઞાનધારા જ અમર પદ પ્રદાન કરે છે, તે જ અનુપમ અને દિવ્ય દાણે આપે છે, અને અતે કલ્યાણ કરે છે આ 'શીલ'ને લીધે જ મને ત્રણે લોકોનું રાજ્ય મળ્યું છે.'

આમ કહી, આવેલ વિદ્યાર્થી પર પ્રસન્ન થઈ પ્રહલાદે તેને કહ્યું, 'હું પ્રસન્ન છું. માગ, માગ. માગે તે આપું.'

ઈન્દ્રને તો આવતું હતું ને વેધે કહ્યું. એમને જોઈતી વસ્તુ હતી 'શીલ.' તેમને ખીતની જરૂર પણ ક્યાં હતી? તે બીજું માગે પણ શું? તેમણે નિર્બૂધ કરી લીધો: ત્રણે લોકોનું રાજ્ય અપાવનાર 'શીલ' જ માગી લઉં. 'શીલ' તેમની દાણે સમક્ષ રમી રહ્યું.

ઈન્દ્રે કાવકાઈથી કહ્યું, 'મારે ખીત કશાની જરૂર નથી જો આપણું જ હોય તો આપણું 'શીલ' મને આપો.'

આ વરદાન મંગાવાથી પ્રહલાદને આશ્ચર્ય થયું અને સાથે સાથે દુઃખ પણ. પરંતુ હવે તેઓ કાંઈ કરી શકે એમ ક્યાં હતું-તેઓ અસમર્થ હતા ખીતું કરવાને તેઓ વચનથી બંધાઈ ચૂકેલા હતા. તેમણે માનસિક સંકલ્પ કરીને પોતાનું 'શીલ' આવેલ વિદ્યાર્થી રૂપ-ધારી ઈન્દ્રને આપી દીધું.

વરદાન માગી ઈન્દ્ર ચાલ્યા ગયા. તેમના ગયા પછી પ્રહલાદના શરીરમાંથી એક બળ વાન અને દિવ્ય મૂર્તિ એકાએક બહાર નીકળી અને બોલી ઊઠી, 'હું તમારું શીલ છું, હું હવે પેલા વિદ્યાર્થી પાસે જઈ છું.' કહી શીલ અંતર્ધાન થઈ ગયું.

શીલ જતાં તરત જ બીજી જ્યોતિષમય

મૂર્તિ પ્રહલાદના શરીરમાંથી નીકળી તેમની સામે બહી થઈ ગઈ, અને બોલી, 'હું તમારો ધર્મ છું. જ્યાં શીલ ત્યાં ધર્મ. મારો નિવાસ શીલ પાસે થાશે.'

આટલું કહી તે મૂર્તિ પણ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. એના પછી ત્રીજી મૂર્તિ.

'હું છું સત્ય. જ્યાં શીલ અને ધર્મ ત્યાં મારું સ્થાન.' કહી તે મૂર્તિ પણ અદૃશ્ય થઈ ગઈ.

ત્યાં તો ચોથી મૂર્તિ પ્રહલાદના શરીરમાંથી પ્રકટી અને કહ્યું, 'હું છું મત્સ્યકલ્પ. મારી દોસ્તી છે સત્ય સાથે હું જ જઈ છું.'

તે મૂર્તિ પણ ચાલી ગઈ!

પછી...

અચાનક એક બાયકર ધડાકો થયો અને એક મૂર્તિ દૂધી નીકળી, પ્રહલાદના શરીરમાંથી. તે બોલી, 'હું બળ છું. સંકલ્પ ત્યાં મારું સ્થાન હોય. જઈ છું.'

આમ શીલ જતા અનેક સુતરનો પ્રહલાદના શરીરમાંથી પવાવન થઈ ગયાં. ઉંચે પ્રહલાદના શરીરમાંથી એક દિવ્ય જ્યોતિ પ્રકટ થઈ અને કહ્યું 'હું છું શ્રી હું બળ હોય ત્યાં રહું છું. હું જઈ છું.'

પ્રહલાદ આ બધું શું થાય છે તે અસચિત્ત જોતા હોય એમ આજા બની જોઈ રહ્યા. અચાનક જ તેમને કાંઈક વિચાર આવતા શ્રીને ચોકી અને પૂછ્યું, 'મારી પાસેથી શીલનું દાન લઈ જનાર એ વિદ્યાર્થી કેવું હતો?'

શ્રીએ ધીમેથી જવાબ આપ્યો, 'એ નહોતો કોઈ વિદ્યાર્થી, એ તો હતા દેવાધિદેવ ઈન્દ્ર. આપને કમી તેઓ ચાતુરીથી આપણું સભ્ય લઈ ગયા.'

'હૈં.'

'હા, તમે શીલ આપ્યું એટલે બધું આપ્યું. ધર્મ, સત્ય, મત, સંકલ્પ, બળ, શ્રી બધું જ આપી દીધું. શીલમા જ બધા ગુણોને

વાસ છે. શીત ત્યાં સર્વ છે જ્યાં શીત નથી ત્યાં કંઈ નથી.’

કહી શ્રી પલ્લુ ચાલી ગઈ.

આપણે ‘પર સર્વ ગુણુલંકર એવા શીતને સેવીશું’ તો મહાન બની શકીશું. આપણે મહાન બનીશું ખીજને મહાન બનાવીશું અને રાષ્ટ્રને સર્વશ્રેષ્ઠ મહાનરેષ્ટ્ર પણ બનાવી શકીશું. શીત તો બધું જ આપનાર અને બધે

સ્થળે આપણું મહામૂલું ધન છે.

વિરેશેષુ ધનં વિદ્યા બધસનેષુ ધનં મતિઃ ।
પરલોકે ધનં ધર્મઃ શીતં મર્ત્ય દે ધનં ॥

વિદ્યેશોમાં વિદ્યા ધન છે, દુઃખોમાં ભુદિ ધન છે, પરલોકમાં ધર્મ એ ધન છે, પરંતુ ‘શીત’ તો સર્વ સ્થળે આપણું મહામૂલું ધન છે. શીત એ આપણું શ્રેષ્ઠ આભુષણ છે. શીતં પરમ ભૂષણમ્ ।

દેશી ભાષામાં વાત કરો ને!

ધામ્યનિસ્તારના બે ભાઈઓ સરકારી કામે અમદાવાદ ગયા. સ્ટેશનની માથે આવેલી એક ધર્મશાળામાં ઉતરી, નાડી બોધ, તેઓએ સરકારી કચેરીમાં જવા માટે એક રીક્ષા બાંડે કરી.

“કયા જતું છે?” બન્ને ભાઈઓ રીક્ષામાં બેસા એટલે રીક્ષાવાળાએ સવાલ કર્યો

‘સચિવાલય’ બેઠાથી એકબીજાને દ્રુમ ઉત્તર આપ્યો.

‘સચિવાલય કયા આશુ 1’ રીક્ષાવાળાએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો

‘બી સરકારી કચેરીઓ બેસે છે એ.’ બીજા ભાઈએ સ્પષ્ટતા કરી

થોડીવારે રીક્ષાવાળો સરકારી કચેરીના કમ્પાઉન્ડમાં આવીને ગેમે રમ્યો.

બન્ને ભાઈઓએ તપાસ કરી તો જાણવા મળ્યું કે આ સચિવાલય નથી પણ સિવિલ હોસ્પિટલ છે અને સરકારના હેટવાક ખાનાની કચેરીઓ જ અહીં બેસે છે.

ફરી બન્ને ભાઈઓ રીક્ષામાં આવીને બેસા અને રીક્ષાવાળાને કહ્યું કે “આ સચિવાલય નથી. અમારે તો સચિવાલયમાં જવું છે.”

‘તમે કશું કે સરકારી કચેરીઓ બેસે છે તા જલુ છે. અહીં સરકારી કચેરીઓએ છે એટલે હું અહીં સર્વ આપ્યો.” રીક્ષાવાળાએ રીક્ષા હકારતા હકારતા કહ્યું.

થોડી વારમાં એણે બીજા એક મોટી ઇમારતના કમ્પાઉન્ડમાં જઈને રીક્ષા ગેમી રાખી.

બન્ને ભાઈઓએ રીક્ષામાંથી ઉતરીને તપાસ કરી અને નિરાશ વદને તુરત જ પાછા ફર્યા.

‘કા આ તમારું સચિવાલય ખરું ને?’ રીક્ષાવાળાએ ઉત્સુક્તાપૂર્વક પૂછ્યું.

ના રે ના અહીં પણ સરકારની એક બે કચેરીઓ જ બેસે છે સચિવાલય આ નહીં

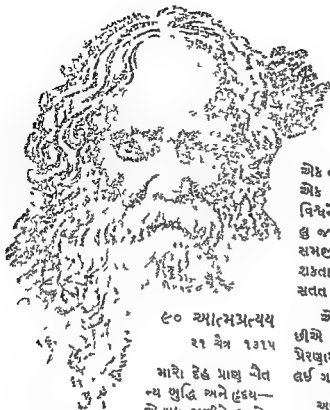
‘હવે ત્રીજી જગ્યા તો મારા ખ્યાલમાં નથી. કાર્ડક એક્ષાપ્સ આપો તો ચૂકકો પડે.’ રીક્ષા

વાળાએ માથું ખંજોળતા ખંજોળતા કહ્યું.

‘અમારે તો જવા મનોઓ અને સેક્રેટરીઓ બેસે છે એ ‘સેક્રેટરીએટ’માં જવું છે.’ બીજા ભાઈએ થોડી વધુ સ્પષ્ટતા કરી.

‘અરે તમારું ભયુ થાય’ દેશી ભાષામાં વાત કરો ને’ ક્યારના ‘સચિવાલય’ સચિવાલય ફૂટવા કરો છો એમાં અમ જેવા અન્ય માણસ શું સમજે? પહેલેથી જ દેશી ભાષામાં વાત કરી હોત કે સેક્રેટરીએટમાં જવું છે તો આમ ગેમ્યા ન ખાત ને’ રીક્ષાવાળો કંઈક હમવામાં અને કંઈક ગુસ્સામાં એકધાત બેઠી ગયો

... અને સચિવાલય માટે ગોથા ખાતા રીક્ષાવાળાએ ‘સેક્રેટરીએટ’ તરફ રીક્ષા માગી મૂકી
—મવાની

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીનરનાથ ઠાકુર

અગ્રુ નગીનદાસ પારેખ

એક તરીકે સમજી શકીએ છીએ, માનવજાતિને એક તરીકે સમજી શકીએ છીએ, આખા વિશ્વને એક તરીકે સમજી શકીએ છીએ—એટલું જ નહિ, એ રીતે એક તરીકે જેને આપણે સમજી શકતા નથી તેનું તાત્પર્ય આપણે પામી શકતા નથી—તેની બાબતમાં આપણી બુદ્ધિ સતત કંઈકાં ઠેર ઠેર હોય છે

એટલે આપણે જે પરમ એકને શોધીએ છીએ તે કેવળ આપણા પોતાના આ એવી પ્રેરણાથી જ. એ એક પોતાના એકચને ત્યાંથી લઈ ગયા વગર વચ્ચે કેમ અટકી શકતું નથી

આપણે સમાજને એક તરીકે સમજીએ છીએ તે સમાજનો પાયો આપણો આત્મા છે—માનવજાતિને એક સમજીએ છીએ એ સમાજનો પાયો એ આત્મા છે—વિશ્વને એક સમજીએ છીએ તેનો પણ પાયો એ આત્મા છે અને પરમાત્માને અદ્વૈત સમજીએ છીએ તેનો પણ પાયો એ આત્મા છે એટલા માટે જ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે સાધક—આત્મ-ચેત્ત્વમાન પરચતિ—આત્મામાં જ પરમાત્માને જુએ છે કારણ, આત્મામાં જે એક છે તે એક જ પરમ એકચને શોધે છે અને પરમ એકચને પામે છે જે જ્ઞાન તેના પોતાના એકચને આશ્રય કરીને આત્મસાનરૂપે રહેલું છે તે જ જ્ઞાન પરમાત્માના પરમ જ્ઞાનમાં પરમ આશ્રય પામે છે એટલા માટે જ પરમાત્માને “એકાત્મપ્રત્યક્ષસારમ્” કહેલો છે એટલે કે પોતા પ્રત્યે આત્માને જે એક રવા બાવિક વિશ્વાસ હોય છે, તે વિશ્વાસનો જ

૯૦ આત્મપ્રત્યય

૨૧ મે ૧૯૧૫

મારો દેહ પ્રાણ મૈત્ર

ન્ય બુદ્ધિ અને હૃદય—

એ બધું મળીને હું એક

એકવસ્તુ છું. એ જે સમન્તા સપૂર્ણતા છે એ એક વસ્તુ છે માટે જ પોતાને બાહ્યી શકે છે અને પોતા ઉપર પ્રેમ કરી શકે છે

એટલું જ નહિ, એ જ ગરબે તે સર્વજ્ઞ એકને શોધે છે અને એક મળતા જ આનંદિત થાય છે અત્યંત એને હું બ દે છે—એ સપૂર્ણતા આલે છે.

ખરું જોતા, એ જે કાંઈ આલે છે તે કાંઈ ને કાંઈ રૂપે આ સપૂર્ણતાની જ શોધ હોય છે. તે પોતાના એકની સાથે આસપાસના બહુને બાંધી દઈને સુદ્ર એકને જૂઠ્ઠાનર એક બનાવી દેવા ઇચ્છે છે

આપણામાના પ્રત્યેક પોતામાં આ જે એકચની સપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી છે એની જ શક્તિથી આપણે જગતના બીજા બધા એકચને અનુભવ કરી શકીએ છીએ આપણે સમાજને

સાર તે પરમાત્મા. આપણો આત્મા સ્વા-
ભાવિક રીતે જ પોતાને એક તરીકે બાણ છે,
એક તરીકે બાણવાનો સાર પરમ એકને બાણ-
વામાં રહેલો છે. તે જ પરમાત્મા અત્યાચારી છે.

મળવા માગે છે. એ સિવાય બીજી કોઈ વાત નથી.

આનંદાદ્યેષ અદ્વિતિમાન ભૂતાનિ નયન્તે ।
આનંદ પોતાને નાનારૂપે નાનાકાલે પ્રગટ કરે
આપણે એ નાનારૂપને જ ક્ષત નેહએ

પીએ, પરંતુ આપણો આત્મા એ નાનાની
દર ચળે પેલા મૂળ એક આનંદને લેવા
છે છે. જ્યાં સુધી એ મૂળ આનંદનો કોઈ
પ્રાસ જણાતો નથી ત્યાં સુધી સતત વસ્તુ
કી વસ્તુ અને ઘટના પછી ઘટના આપણને
કવીને હોય કરી નાણે છે અને આપણને
નંત પથે રખડાવી મારે છે, આપણું વિજ્ઞાન
કી વસ્તુઓમાં એક સત્યને શોધે છે,
પણો ઇતિહાસ બધી ઘટનાઓમાં એક
ગુને શોધે છે, આપણો પ્રેમ બધી સત્તા-
માં એક આનંદને શોધે છે. એ વગર તે
પાય જ કહી શકતો નથી. કહી શકતો નથી
હા, મને મળી ગયું.

આપણે જ્યારે કોઈ અંધારા ઝોરડામાં
પણને લેઈતી વસ્તુ શોધતા હોઈએ છીએ
તે ચારે બાજુએ માથું અથડાવું હોય છે,
વાગતી હોય છે, કેટલીય નાની વસ્તુઓને
પણે મોટી માની લેતા હોઈએ છીએ, કેટ-
લા તુરંચ વસ્તુઓને આપણે કીમતી માની
હોઈએ છીએ, અને કેટલીય વસ્તુને
કી પડીને આપણે કહીએ છીએ કે આ
મર્ધ ત્યાર પછી નેહએ છીએ તો મૂઠીમાં
તે વસ્તુ ઝોળાઈને ધૂળ થઈ જાય છે.

અરી વાત એ છે કે એ અંધકારમાં મને
ર જ નથી હોતી કે મારે શું નેહએ છે.
તુ લેવો એક હીલો પેટવવામાં આવે કે
જ એક દાણમાં બધું સહેલું થઈ જાય
તરત જ આટલા દિવસ સુધીની શોધ
અને માથાકૂટ પછી એક પલમાં મને ખબર
પડી જાય છે કે જે બધી મારે હાથે અથડાતી
હતી તે મારે નેહતી વસ્તુ નહોતી. જે મા-
એ આજ્ઞા ઝોરડાને સંભળીને ચાત બેઠાં હતાં
તે જ મારી સાચી કામવાની વસ્તુ હતી. જેવો

શ્રી. રવિન્દ્રનાથ ટાગોર

આ બધા પ્રયોગો અને આ બધા પ્રયાસો દ્વારા બધાં
દુઃખો અને બધા લાલેમાં આપણે પેલા
એકને જ શોધીએ છીએ. આપણું જ્ઞાન એકને
પહોંચવા માગે છે, આપણો પ્રેમ એકમાં

દીવે સજગ્યો કે તરત જ બધી વસ્તુઓને છોડીને બે હાથ લગાવીને હું તેમની પાસે ફેડી ગયો.

અને તેમ છતાં માને ખામતાં વેંત જ તેની સાથે બધી વસ્તુઓ પણ એકીસાથે મળી ગઈ, કોઈ વસ્તુએ અદ્યથ ચર્ચને મારા મારગમાં બાધારૂપ બની મને રોક્યો નહિ. માને લલ્લતાં વેંત જ આ સંબંધેથી ચોરડો મારા ચર્ચગરે. પછી ચોરડામાંના બધા સરસા-માન માં હું કોઈપણ જાતની શેકડોક વગર ફરવા લાગ્યો, જે વસ્તુને જે ઉપયોગ હતો તે મને આવડી ગયો, પછી એ વસ્તુઓએ મારો કબજો ન લીધો પણ મેં જ તેઓને કબજો લીધો.

એટલે હું કહોતો હતો કે શું જ્ઞાનમાં કે શું પ્રેમમાં કે શું કર્મમાં પેલા એકને પેલી મૂળ વસ્તુને પામીએ એટલે બધું સહેલું ચર્ચ જાય છે—વસ્તુઓને બધો ભાર એક ક્ષણમાં હળવો ચર્ચ બાય છે. તરત શીખતા જ અગાધ જળમાં ફરવું પણ મારે માટે સ્વાભાવિક બની જાય છે, પછી અધ્યાગ પાણીમાં ફૂગડી માડું તોયે હું વિનાશમાં ફૂળી જતો નથી, આપો-આપ ઉપર આપી રહું છું. એ તરવાનું ન આવડે તો પાણી મને હમરે ને પગલે બાધારૂપ ચર્ચ પડે, અને મારી નાખવા તાકે. જે પાણીમાં ફરવું તરતાં આવડતું હોય તો મારે મન રમત જેવું છે, આનંદરૂપ છે, તે પાણીમાં ફરવું જ તરતાં ન આવડતું હોય તો મને હાનરૂપ ચર્ચ પડે છે, મૃત્યુરૂપ ચર્ચ પડે છે, શોશ પાણીમાં પજુ હાથપગ પછાડીને હું ફેંફે ચર્ચ બદલું છું.

આપણી ખરી બાજુવાની વસ્તુને પામવાની

• 'કોઈ જો પડે કે સંજ થવાની સુરચારી કઈ' તો હું કહું કે કામ માટે વખતસર, જયગીરી

નેમાર યપ જવું તે.'

જો કંઈ તમારો મિત્ર હોય તો છા ને પછી તમારો યતુ ગમે તેવો હોય.

ધર્મગરિયન કહેવત

વસ્તુને જેવી ચેજવીએ છીએ કે તરત જ આ સંસારની (વિવિધતા આપણને બાંધી શકતી નથી, શેકી શકતી નથી, મારી શકતી નથી. પછી, પહેલાં જે ભયંકર હતું તે જ હવે સહેલું બની બાય છે—પછી સંસારમાં આપણે મુજા-પણે આનંદ માણીએ છીએ. પછી સંસાર આપણા ઉપર કબજો જમાવતો નથી, આપણે જ સંસાર ઉપર કબજો જમાવીએ છીએ. પછી, પહેલાં હમરે ને પગલે આપણે જે આડાઅવળા જતા હતા, શક્તિનો જે અપ-વ્યય થતો હતો, તે ટળી બાય છે.

એટલા માટે જ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે તે સર્વમં સર્વતા પ્રાપ્ય ધીર મુજાતમાનઃ સર્વમેવાવિશન્તિ, તે સર્વંગાધીને જેમણે સર્વ જાતુએથી પ્રેમવ્યા છે, તેઓ ધીર ચર્ચને મુજાતમા ચર્ચને સર્વત્ર પ્રવેશ કરે છે. પહેલાં તેઓ ક્ષેષં ચેગવે છે, અને તેઓ જુદાજુદા વિષયોમાં અને જુદાજુદા વ્યાપારમાં આખો વખત ધાંધા ચર્ચને ગાંડા જેવા ચર્ચને બંદ-કતા નથી, તેઓ અપ્રગલ્ભ, અપ્રમત્ત અને ધીર બને છે. તેઓ મુજાતમા બને છે, તે પરમ એક સાથે યોગ પામે છે. ચિતાને કોઈ પણ અહંકાર કે કોઈ પણ આસક્તિ વડે અલગ વિચ્છિન્ન કરી નાખતા નથી, એકની સાથે મળી જઈને આનંદપૂર્વક વિશ્વના બધાં બહુમાં પ્રવેશ કરે છે, અને બધાં બહુ તે વખતે તેમને માગ આપે છે.

જો બધા ધીરને એ બધા મુજાતમાઓને પ્રણામ કરીને તેમને જ માર્ગે આપણે અનુ-સરીશું. એ છે એકની સાથે યોગ સાધવાનો માર્ગ, એ છે સઘળામાં પ્રવેશ કરવાનો માર્ગ, એ છે જ્ઞાન પ્રેમ અને કર્મની ચરમ પરિ-તૃપ્તિનો માર્ગ.

વિદ્યાર્થી વિનોબા

મીરા ભટ્ટ

વિનોબાજીની પદયોગ્ય એટલે ચાલતી-ફરતી પાઠશાળા. એમાં પંદર વર્ષના વિદ્યાર્થીને ચે' ઘણું' ઘણું' બાણવાતું મળે અને પચાસ વર્ષના બુદ્ધિને પણ જીવનનું રહસ્ય પામવા મળે. એક વખતે બંગાળયાત્રામાં મુંબઈના બે વિદ્યાર્થી યાત્રામાં આવ્યા. વિદ્યાર્થીઓએ વિનોબાજીને પ્રશ્ન પૂછ્યો. "વિદ્યાર્થીઓએ વેકેશન કેવી રીતે ગાળવું? તમે વેકેશનનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરતા હતા?"

પ્રશ્નના જવાબમાં વિનોબાજીની બાળપણની પોથીના પાનાં ઉઘડવા માંડ્યા. કહે, "વેકેશનમાં જે જ્ઞાન મળ્યું હોય તે પાકું કરવું, બીજું જે જ્ઞાન સ્ફૂલ્ભમાં ન મળ્યું હોય તેની પૂર્તિ કરવી. તે માત્ર પુસ્તકોથી જ થાય તેમ નહીં, ફરવાથી પણ થાય.

"મારું તો વેકેશન જ કોઈ દિવસ પડતું નહોતું. મને ખબર જ નહોતી પડતી કે હવે વેકેશન શરૂ થયું કે પૂરું થયું કારણ હું કદી સ્ફૂલ્ભની ચોપડીઓ વાંચતો જ ન હતો. સ્ફૂલ્ભના જે બણાવાતું તે ધ્યાનથી સાંભળતો. મને યાદ નથી કે કોઈ પરીક્ષા વખતે મેં કંઈ તૈયારી કરી હોય. પરીક્ષાને દિવસે તો ખાસ હું વધારે રખડતો. બીજા મિત્રોને પણ લઈ જતો. તેઓ બિચારા આમ તેમ સંતાઈ જતા કે રખેને આ આપણને ફરવા લઈ જશે હાં તો હું જ્ઞાનેશ્વરી કે એવું કંઈ વાંચતો હોઉં. મીના-ઉપનિષદ પણ વાંચતો.

"એકવાર મને યાદ આવે છે કે ફ્રેંચની પરીક્ષા હતી. શાળાના દિવસો દરમિયાન કથા-રેય ફ્રેંચ ઘેર વાંચતું નહીં. શાળામાં જે સાંભળેલું તે જ પરીક્ષાને દિવસે મેં પહેલી વાર ત્રણ કલાક વાંચ્યું અને પરીક્ષા આપવા ગયો. શરૂઆતમાં નિબંધ લખવાનો શરૂ કર્યો. થોડા

ફ્રેંચ શબ્દો યાદ કરી લીધા હતા. તેની મદદ લઈને ભેરદાર નિબંધ લખ્યો. વીસ માર્કનો નિબંધ હતો. બીજો પણ એક વીસ માર્કનો પ્રશ્નનો જવાબ લખ્યો. માત્ર ચાળીસ માર્કના બે સવાલ લખ્યા. તે દિવસે પહેલી વાર હું ત્રણ કલાક પરીક્ષા હોલમાં બેઠો. બીજા વિદ્યાર્થીઓને તે પેપર ખૂબ અઘરું લાગ્યું. બધા મિત્રો મારી બહાર રાહ ભેતા હતા કે રાજ કલાક બે કલાકમાં બહાર નિકળી જનારો વિનાયક હજી સુધી કેમ અંદર છે? લાઈસા-હેબ જ જરૂર શુંચવાયા લાગે છે. ઘંટ પડ્યો ત્યારે હું બહાર નીકળ્યો. એકદમ બધા પૂછવા લાગ્યા, 'કેમ શું થયું?'

મેં કહ્યું, 'શું થવાનું વળી? પાસ થઈ જવાનો. ચાળીસ માર્કનું કરીને આવ્યો છું, તેમાંથી પાસ થવા જેટલા મળી જશે' અને થયું પણ તેવું જ. ૩૩ માર્ક્સ મળ્યા. સામાન્ય રીતે બીજા વિદ્યાર્થીઓ નિબંધ પછી લખે કારણ કે તેનો આધાર પરીક્ષકની મરજી પર રહે. પણ મેં તો એવો ભેરદાર નિબંધ લખી નાખ્યો કે બંદા પાસ થઈ ગયા. જીવનમાં પહેલી વાર તે દહાડે 'જી' નિશાળનું વાંચન ઘેર ત્રણ કલાક વાંચ્યું હશે."

કેવી ખબર બુદ્ધિ! કેવો જી ટો! આત્મ વિશ્વાસ!

આજે એ જ પ્રખર બુદ્ધિ, હૃદયના અંતરતર ઉંડાણમાંથી જીકતા આત્મવિશ્વાસની સાથે આપણા દેશને એને દુનિયાને આજની ગભીર પરિસ્થિતિમાંથી બચાવી લઈ, સૌને સુખ અને કલ્યાણને પથે ચલાવવામાં લાગી છે. 'ચાલો, આપણે સૌ એમના ઉપદેશને બાણવાનો, સમજવાનો અને યશશક્તિ જીવનમાં મૂકવાનો હાર્દિક પ્રયત્ન કરીએ.

ઇશ્વર સાક્ષાત્કારનો માર્ગ

પાત્રી ફેરી દેવને ધરાય, સંતને અપાય
અથવા બીજા કામમાં વપરાય; પરંતુ એકવાર
જે કાગડાએ તેને ટોચી તો બધી જ વિધિ
માટે તે અશુદ્ધ કરે છે. તેને નેવેઘમાં દેવને
પણ ન ધરાય, દાનમાં પ્રાણજીને પણ ન
દેવાય અથવા તો ભોજનમાં જમનારથી પણ
ન ખવાય તે જ રીતે બાળકો અને બાળા-
ઓનાં હૃદયો જ્યારે શુદ્ધ હોય, સામારિક
વાસનાઓથી દૂષિત ન થયાં હોય, ત્યારે જ
તેમને પરમાત્માની સેવામાં સમર્પિત કરી દેવાં
જોઈએ. એક વાર સંસારની વાસનાઓનો
રૂપશ' થાય, અથવા તો ઇન્દ્રિયસુખરૂપી પિશા-
ચનો પાપી બોળો તેમની ઉપર પડે પછી
જુઓ કે તેમને અધ્યાત્મને માર્ગે ચઠાવવા
એ ટેવું કઠિન કાર્ય છે. *

ઘડપણને લીધે પોપટના બળાની સ્નાયુ
બળ કંઈ ધર્મ ગયા પછીથી તેને બોલતા
શિખવાય નહિ. તે બચ્ચુ હોય ત્યાં જ તેને
બોલતો કરી દેવો જોઈએ. તે જ રીતે વૃદ્ધા-
વસ્થામાં ઇશ્વરમાં એકચિત્ત બનવાનું કાર્ય
મનને વેકરૂપ લાગે છે. *

જ્યારે મન અને વાણી એક થઈને કોઈ
વસ્તુની યાચના કરે છે ત્યારે તે પ્રાર્થના કહે
છે. “હે ભગવાન! આ બધું તારું જ છે”
એમ માણસ મોઢેથી બોલતો બય અને મનમાં
ગાંઠ ઉપર ગાંઠ વાળતો બય કે “આ બધું
મારું જ છે” એવા માણસની પ્રાર્થના કળતી
નથી. *

તારા રૂદિયામાં ખૂટલ નહિ પણ સાચકલો
થા. તારા રૂદિયાના આદેશ પ્રમાણે તારી રહેણી
રાખ, અને પછી જો કે તારો બેઠો પાર છે!
સાચકલા સ્વભાવે અને લોખા રૂદિયાથી વરં
દાન માગીશ તો તને ભગવાન તૂંકશે. *

ચકવર્તી સમ્રાટના દર્શન માટે તેના સિંહા-
સનના છડીદારની અને સિંહદારના રક્ષકોની
કૃપા પહેલાં મેળવવી જોઈએ. તે જ ન્યાયે
સર્વશક્તિમાન રાજરાજેશ્વરની પાસે પહોંચવા
તથા તેની કૃપા મેળવવા સુમુંકુએ આત્મગત
ભક્તિ કરવી ઘટે. બહુ બહુ સતો સેવવા પડે
તથા ચિરકાળ સુધી સ્થિરમગ્ન પુરુષોનો સહ-
વાસ સાધવો ઘટે. *

સામારિક વિચારો અને ચિંતાથી તમારા
મનને ચોકળું રાખો. બધા જરૂરનાં કામકાજ
સમયસર પતાવો. અને તમારા અંતઃકરણને
સદૈવ પ્રભુમાં સ્થિર રાખો. *

પ્રાર્થના કેમ કરવી એ પ્રશ્ન હવે વિચા-
રીએ. સામારિક પદાર્થોની યાચના ન કરાય.
નારદ ઋષિની જેમ પ્રાર્થના કરો. દેવર્ષિ નારદે
ભગવાન રામચંદ્રને કહ્યું: “હે પ્રભુ! મને
તમારા ચરણકમળની ભક્તિ (પ્રેમ, નિષ્કા,
આત્મનિવેદન) આપો.” રામે કહ્યું: “તથાસ્તુ.
પણ બીજું કાર્યક માગો.” નારદે ઉત્તર વાળ્યો:
“પ્રભો! તમારી આ વિશ્વવિમોહિની માયામાં
હું લુપ્ત ન થાઉં એવી કૃપા કરો.” રામચંદ્ર
જીએ વળી એક વાર કહ્યું. “તથાસ્તુ. પણ
હજી બીજું કાક તો માગો.” નારદે પ્રત્યુત્ત-
રમાં કહ્યું: “મારા પ્રભુ! આટલું જ ને વધા-
રામાં કાંઈ નહિ એવું હું માગું છું.” *

ન્યાં સુધી સુમુંકુ પોપટિયા પ્રાર્થના કરતા
રહે છે: “પ્રભુ! મને દર્શન દો!” ત્યાં સુધી.
પ્રભુ પ્રગટ થતા નથી. જ્યારે પ્રભુ પધારે છે
ત્યારે ભક્તનું હૃદય ભક્તિની ઉંટરથી દ્રવીભૂત
થઈ બય છે અને બધા રાગડાઓ કાયમના
મેચી બય છે જ્યારે ભક્ત અનુરાગના ઉંટરથી
ઇલકતા હૃદયના અંતરતમ પ્રદેશમાંથી ભગવાન
માટે પોકાર પાડે છે ત્યારે પ્રભુ વિલગ નથી

કરી શકતા. * * *

મારાં વત્સો! મહાન પ્રેમીઓ અને સાધનાને અતે જ મનુષ્ય સરળ ઉદાર બની શકે છે. મનુષ્ય જે સરળ ન હોય તો તે આત્મસાક્ષાત્કાર કરી શકતો નથી. આવા સરળ નિષ્ઠાવાન ભક્તોને જ તે પોતાનું રહસ્યમય સ્વરૂપ દર્શાવે છે. *

એક ભક્તે રામકૃષ્ણ પરમહંસને પૂછ્યું: 'ક્યા ઉપાયે પ્રભુનું દર્શન થાય?' પરમહંસે કહ્યું: 'ઉત્કટ ઝંખનાથી વ્યાકુળ થઇને તમે તેને માટે રડી શકો ખરા? સ્ત્રી, સંતાન અને સંપત્તિને માટે માણસો ઘડો ભરીને આંસુ સારે છે; પરંતુ રામને માટે કોણ રડે છે? રમકડાંના ખેલમાં બાળક મગ્ન હોય છે ત્યાં સુધી મા રસોઈમાં કે બીજા ઘરકામમાં રચી-પચી રહે છે પણ રમકડાથી સંતોષ વળતો નથી ત્યારે બાળક તે બધાને આમતેમ ફેંકી દે છે; અને માને બોલાવવા રડારોળ કરી મૂકે છે. માથી પણ ત્યારે રસોડામાં રહેવાનું નથી, તે જ રીતે જે ભક્તને મા સિવાય કંઈ જ ખપતું નથી તેની સમક્ષ ભગવતી પ્રગટ થાય છે. *

જે ભગવતી દેવીની પ્રાર્થના કરીને માણે કે તમને અવિચળ અનુરાગ તથા હૃદય નિષ્ઠા આપે. *

હૂણો માણસ શ્વાસ લેવા ફાફાં મારે છે તેમ સુસુકુકું હૃદય પરમાત્મા માટે ન્યારે તરફરિયાં મારે ત્યારે તેને પ્રભુનો લેટો થાય. લોભી મનુષ્ય સુવર્ણ માટે વ્યાકુળ બને એવી વ્યાકુળતા પ્રભુ પ્રતિ પ્રગટાવે. *

ભગવાનના દર્શન માટે કેવા પ્રકારનો પ્રેમ જોઈએ તે તમે જાણો છો? માયામાં મૂઢ માર પડતાં, શાતા ન મળવાથી કૂતરો અહીં તહીં દોડ્યા કરે છે. તે જ ન્યારે સુસુકુકું પ્રભુ માટે વ્યાકુળતા દાખવવી જોઈએ. *

પ્રભુપ્રીતિ કેવી ઉત્કટ હોવી જોઈએ તે તમે જાણો છો? સતીનો પતિપ્રેમ, લોભીનો

પ્રાનસંઘર્ષ પ્રેમ અને સંસારાસક્ત મનુષ્યનો વિષયપ્રેમ—આ ત્રણેના સરવાળા જેટલી તમારી હૃદયઝંખનાની ન્યારે ઉત્કટતા થશે ત્યારે તમે તેની ઝાંખી પામશો. *

ઈશુ ખ્રિસ્ત એક દિવસ સમુદ્ર કિનારે ફરતા હતા ત્યારે એક ભકતે આવીને તેમને પૂછ્યું: 'સ્વામીજી! ભગવાનનું દર્શન કઈ પેરે થાય?' ઈશુ ખ્રિસ્તે આ જિજ્ઞાસુને બધને સમુદ્રમાં આગળ વધ્યા અને સાશરજીમાં તેને દબાવી દીધો. થોડા સમય પછી ભાર હળવો કરીને પોતાના હાથ વડે તેને ઊભો કરતાં પૂછ્યું: 'તને કેવું લાગ્યું?' ભક્તે જવાબ દીધો: 'મને મારો અંતકાળ આવ્યો હોય એમ લાગતું હતું. મારું મોત હાથેવેંતમાં હતું' તે વેળા ઈશુએ કહ્યું: 'શ્વાસ લેવાં તારું હૃદય જેવું ધકકતું હતું તેવું જ પરમ પિતાને માટે ધકકશે ત્યારે તું તેનાં દર્શન પામીશ.' *

માછીમાર ગલની ઉપર ખાજ ભરાવીને તેને પાણીમાં નાખી, મોટી માછલી પકડાવાની આશામાં વાટ જોતો શાંતિથી કતારો સુધી બેસે છે. તે જ પ્રમાણે જે ભક્ત ધીરજથી ભક્તિનું અનુક્રાંત અખંડ રાખે છે તેને પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર અવશ્ય થાય છે. *

સન્નિધાનક પ્રહસાગરમાં ઊંડું નિમજ્જન (હૂણકી) કરો. લોભ અને ક્રોધરૂપી બળવાન જળચરોથી ન ડરો. શરીર વિવેક અને વૈરાગ્યરૂપી હળદરનો તોડો લેપ કરવાથી એ હિંમત જળચરો તમારી પાસે નહિ દુકે. કારણ કે એવી હળદરની વાસ આગળ ઊભા રહેવું પણ તેમને ભારે મ્હી બાય. *

પ્રશ્ન : વાસનાનો જ્ય કેમ થાય ?

ઉત્તર : સ્ત્રીમાત્ર પ્રતિ માતૃભાવ રાખે. નારીના મુખ પ્રતિ નહિ પણ ચરણ પ્રતિ દષ્ટિ રાખે. આમ કરવાથી બધા પત્ની વિચારો નાસી જશે. *

નારીમાત્ર ભગવતી દેવીનાં જ સ્વરૂપો છે. તેથી તેમની પ્રતિ જનેતાનો ભાવ ધારણ કરે. *

મન: અમારે નિર્ભયતાનો જ્ય ક્રમ કરવો
ઉત્તર: પુષ્પમાંથી ફળ ભરે છે ત્યારે
પાંખડીઓ આપમેળે ખરી પડે છે. તે જ
ન્યાયે જ્યારે તમારા અંતરમાં સત્ત્વની વૃદ્ધિ
થશે ત્યારે તમારા સ્વભાવની બધી નિર્ભય-
તાઓ આપોઆપ અદૃશ્ય થશે. *

ધન્વિયોના વિષયોની આસક્તિમાંથી મન
જ્યારે ભૂંચું ચડે છે ત્યારે તે ધીપ્ત પરમાત્મા
પ્રતિ વળે છે અને ત્યંજ સ્થિર થાય છે. બદ્ધ
હવે આ રીતે સુક્ત બને છે. જે ધ્યન-
વિમુખતાનો માર્ગ અહલ્ય કરે છે તે બદ્ધ હવે
કહેવાય છે. *

કોઈનો યે દોષ ઓતતા નહિ—નાના હન-
કાનો પંથ નહિ. તમે ભક્તિ અર્થે જેમ પ્રભુની
પ્રાર્થના કરો છો તેમ જોવી પ્રાર્થના પણ કરતા
રહેજો કે તમને કોઈના દોષનું દર્શન થાય નહિ. *

૬૦મી, ગણતરીનાજ અને દલીલનાજ મન-
વાળા જીવનથી વર્ણવું હશે કેશ દૂર રહે છે.
નિષ્ઠા અને નિર્લકષ્ટતા અતિ આવશ્યક છે.
નિર્લકષ્ટ જનને આટલે શામળી સગીપવર્તી છે;
પરંતુ કપટીથી તો તે મો ગાઉ આધો ભાગે છે. *

નાશયજ્ઞનું નામ હૈતાં તમારાં નયણાંમાંથી
જળ ઝરે અને ક્વાડાં ભર્યાં થઈ જાય ત્યારે
તમારે જળજીવન કે કાર્યન અને 'કામિનીના
આકર્ષણમાંથી તમે છૂટ્યા છો અને ભગવાનનો
ભેટો થયો છે. *

તમે શધા અને કૃત્યમાં માનો કે ન માનો
પરંતુ કૃપા કરીને તેમના પરસ્પરના પ્રેમમાં
તો અવરથ માનજો જ. પરમાત્માની પ્રતિ
તમારા અંતરમાં જોવી જ અંખના સરભવવા
ચત્તરીલ રહો. *

ગોવર્ધનરામે કમર કરી અને....

ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીનો જમાનો

એ જમાનામાં સોળ વર્ષથી નાનો વિદ્યાર્થી મેટ્રિક પરીક્ષામાં બેસી જ ન શકે. વળી મેટ્રિકની
પરીક્ષા પણ બે રીતે લેખિત અને મૌખિક રીતે લેવાય ગોવર્ધનરામ દ્વારિયા, એક વર્ષે બંને
ધોરણ કરે. તેઓ મેટ્રિક પરીક્ષામાં પાસ થયા તે વખતનો એક પ્રસંગ ખૂબ જ પ્રેરક છે.

મેટ્રિકની લેખિત પરીક્ષા વખતે ગોવર્ધનરામભાઈ સસ્ત્રુતની સારી તૈયારી કરી શકેલા નહીં.
તેથી સસ્ત્રુતનું પેપર સાફ ન ગયું. પરંતુ કમ્પ્યુનરે તેમની મૌખિક પરીક્ષા એક માસ બાદ થવાની
હતી. તેમણે સસ્ત્રુત વ્યાકરણ બરાબર ગોખી માર્યું.

મૌખિક પરીક્ષાનો દિવસ આપો. સત્રીઓના અનદદ ઉત્તમરાઓને કારણે તેમની આખો
મીઠાક જતી હતી, છતાં તે પોતાના કારનારી વાટ ભેટા બેઠા. એકાએક એક દડી લહેરખી આવી
ગઇ અને તેઓ બાકડા પર જીંધી ગયા.

મૌખિક પરીક્ષક તરીકે ડૉ. રામકૃષ્ણ બાંડારકર હતા તેમણે બ્રમ પાડી: 'ત્રિપાઠી.'
કયાંથી જન્મ્યો મને? પરીક્ષક બહાર આવ્યા અને તેમણે ભ્રમ્યુ તો એક બાકડા ઉપર એક
વિદ્યાર્થી ધસેધસાટ લખતાં હતા. તેઓ તેની પાસે ગયા અને ધીમેથી તેને ઉઠાડ્યો.

પરીક્ષા શરૂ થઈ. ગોવર્ધનરામે બધા પ્રશ્નોના સચોટ જવાબ આપ્યા. પરીક્ષક ખુશ થઈ ગયા.
સાથે સાથે વિરમય પણ પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા: લેખિત પેપરમાં સારા જવાબ ન આપી શકનાર
વિદ્યાર્થી આટલા બધા સરસ જવાબ આપે કેવી રીતે?

તેમણે ગોવર્ધનરામને જણાવ્યું: 'પૂજ્ય'. ગોવર્ધનરામે સસ્ત્રુતના અભ્યાસ પાછળ કમર કરેલી તેની
અચ્છા ઇંતિ સુધી કહી સંભળાવી. આવી રીતે અખ્યયન પાછળ કમર કરનાર વિદ્યાર્થી શું ન કરી
શકે?

—એમ. એ. ભાવસાર

ગયા મે માસની ઘટના છે. હશે દશમી કે અગિયારમી તારીખ! સાંજે, ઓફિસનો સમય પૂરો થતાં, લોકોમાં આવ્યો ત્યારે મેનેજરે કહ્યું: 'કોઈ તમને મળવા આવેલું.'

મોતાનાં નામ-નામ તો જાણ્યાં હશે?' મેં પૂછ્યું.

'હા, આ કાંઈ દીધું છે એમણે. કું ધારું છું ત્યાં મુખી મિસિટરીના કોઈ અધિકારી હતા.'

કાંઈ પર સોનેરી સાડીમાં અમદા રમ્યું હતું- 'કેપ્ટન કેકેર.' આ નામથી કું સંપૂર્ણતઃ અપરિચિત હતા, છતાં અનસ્મૃતિમાં કું આ નામ શોધવા લાગ્યો.

'અને હા, કહેતા હતા કે, થોડી વાર પછી પાછા આવશે.' મેનેજરે કહ્યું.

'કેકે, આજે ત્યારે મોકલી આપમે મારા જોર કામાં.' કહી કું મારા જોરકા તરફ ચાલ્યો ગયો. જોરકામાં દાખલ થઈ, કપડાં બદલતી વખતે એ જ વિચારી રહ્યો હતો કે, 'મેણુ દરી આ કેકેર? શું કામ પડ્યું હશે એને મારું?' આ નામ ક્યાંક 'સોનાળું' હોવ એવો ભાસ થતો હતો.

એમાં ફરવાળ પર ટોચા પડ્યા. મેં ફરવ નો જોર્યો. મિસિટરી અધિકારીના પાસાકમાં કેકેર જ મેનેજર. એના અંદરાને ખાનપરકે જોતાં જોતાં કું 'એમને જોળખવાની મોસિલ કરી રહ્યો હતો. એમણે મારી સાથે હાથ મેળવતા પૂછ્યું: 'વિજય, મને જોળખ્યો કે નહીં?'

'હા...હા...' કું અચકાતે અચકાતો બોલ્યો.

'અને શું હા...હા! કહી દે કે નથી જોળખતી શક્યો!' આટલું કહીને એ ખાખખાટ હમી પડ્યા અને પછી જોરકામાં દાખલ થઈને સીધા મારા પલંગ પર ગેરતી ગયા.

'અરે, તારા મોટાભાઈ જયરામના કલાસમાં હતો કું! યાદ નથી? કોલ્લાપુરમાં! એ તો યાદ હોય જ નોંદરે કે, રોજ રોજ તારા ઘરે આવ્યા કરતા; તારા બાપુજી મને અને જયરામને બગેજ બગેજના.'

હવે મને યાદ આવ્યું.

'અરે, તમારામાં તો ધડું પરિવર્તન થઈ ગયું ને શું?' મેં કહ્યું: 'એ વખતે તો તમે બિલકુલ 'લકડી પહેલવાન' હતા.'

તેઓ ખાખખાટ હમી પડ્યા અને પછી બોલ્યા: 'તારે ત્યાં આવે કું જે કામ માટે આવ્યો છું.'

'કામ પછી! પહેલાં એ તો જાણવો કે આ શાકસ કે કોરી?'

'આ.'

ચાતો જોડાર આરવા પછી ઉંચાસમર્થો રવરે મેં કહ્યું: 'કેકો, કેપ્ટન સાહેબ, ક્યાં છો? હાલ તમે કેમ આવ્યું થયું?'

'આમ તો કું મહામાં રહું છું, પણ બે વાગ માસ માટે રાજ મેળવી અહીં આવ્યો છું.' આ માસની મેરીશથી તારીખે મારા લગ્ન છે.

અલબત્તે અભિનંદન! ક્યાંની છે છોકરી?'

'અહીંની-મુળમની જ! અને નો, તારે ત્યાં આવવામાં બે કારણ છે. એક તો તને આમંત્રણ આપ્યું. તારે લગ્નમાં જરૂર આવવાનું છે...'

'હા...હા. બેર આવીશ, પણ નો લગ્ન મુખ-કમાં હોય તો જ.'

'લગ્ન મુખર્ષમાં જ થવાનાં છે. અને નો પીપ્પું કારણ...'

'કેકો...કેકો.' મેં અપીરતાપૂર્વક કહ્યું.

'વાત એજ છે કે, આવતી કાલે મારી

પત્નીને માથે લઈ, અધિક ગીંજે ખરીદવા ફૂં ખાન
રમાં જવતી હું એથી....'

મેં મનમાં જ વિચારું કે, ને એ પોતાની
બાતી પત્નીને સાથે લઈ જઈ ખરીદી કરવા જવાના
હોય તો એ વાતને મારી સાથે જો સંજમ?

'હં...તો શું?' મેં કહ્યું.

'મને સો રૂપિયાની જરૂર છે. સાથે લાવેલો એ
બધો જ રૂપિયા વપરાઈ ચૂક્યા છે. મારો એકાઉન્ટ
માની બેંકમાં છે. ને રૂપિયા ઉપાડવા ઇચ્છું તો
પણ તુરત એ શક્ય ન બને. એક પાસ થના આઠ
દસ દિવસ લાગે. એથી તારી પાસે આવ્યો છું.
કેલ્કાપુરમાં થોડા દિવસો ઉતરેલો ત્યારે જયરાગે
નારું સરનામું આપતાં કહેતું કે, ને મુંબઈમાં મને
ક્યારેક પૈસાની અગવડતા પડે તો કાંઈ પણ જાતના
સંકેત દિવા મારે તારી ખાતેથી પૈસાની માગણી
કરવી. વિજય, ખરેખર એજે તારું સરનામું આપ્યું
એ ધનુ જ યોગ્ય થયું છે. નહીં તો મારી આપક ..
અહીં મને કાંઈ એજાળવ્યું નથી.'

'હં...તમને કેટલા રૂપિયા જોઈએ?' મેં પૂછ્યું.

'જો. લગનને દિવસે એકાદસ પરત કરી દેશ.
ગમે તેમ તારે મને આઠવી મદદ કરવી પડશે.
આત્મારે તારી પાસે ન હોય તો કાંચે સવ્વર સુધીમા
ગમે તેમ સંગવડ કરી રાખજો.'

એમની વાણી અને લાચાર-અદેરો એમની
કમાનદારીની સંપૂર્ણ સાક્ષી આપતા હતા. ધારી
સો કે, ફૂં ક્યારેક બહારનામ જાઉં, અને મારી
પાસે પૈમા ખ્યાસ થઈ જાય, તો ફૂં શું કરું? એ
જ ને કે જે કેરેએ કહ્યું?

માસની દશમી-અગિયારમા તારીખ, એટલે
ખિરકું ગરમ હતું. વધુ કંઈ ન વિચારતાં મેં તરત
ચોક્કેમાંથી સોની નોટ કાઢી એમના હાથમાં
સોંપી દીધી.

રૂપિયા મળતાં જ તેઓ ખુશ થઈ ગયા અને
ગોથા: 'વિજય, ખરેખર તારો ધણો આભારી છું.

વિશ્વાસ નહોતો કે, તું આઠવી સરળતાપૂર્વક

પૈસા આપી દઈશ. પણ ને વિજય, એક વાન
ધાનમાં રાખ. તું આપી રીતે વગર વિચારે કાઢના
પર પણ વિશ્વાસ ન મૂક્યા કર. મારી વાત જુદી
છે. ફૂં તો પૈમા પાછા આપવાનો જાણુ. પણ
ધાન રાખજો...આ મુંબઈ છે.'

'કેટન માટે, ફૂં માનુસનાં વર્તન અને
અદેરો જોઈને જ એની સાથે વ્યવહાર કરું છું.
માનવનું કામ થઈ ગયું ને? બમ! ' મેં સદાચ કહ્યું.

'થેક યુ વેરીમય! અચ્છા, દેવે ફૂં તો આપ્યો.
લગનને દિવસે તારા પૈસા પરત કરી દેશ.'

કેરેના જવા પછી મારું અનુભવ અનેક
મારા-નરસા વિચારોમાં રોકાયું. તરીકમાં થયું કે
મેં આ વ્યવહારમાં ભૂલ કરી છે. તો ધીકમાં થતું
કે, ના, એ માણસ એવો નહોતો. એ કમાનદાર
હતે અને કેટનની પદવી તથા મોટાનામ સાથેની
ધનિષ્ઠ મિત્રતા એની કમાનદારીનો પ્રતીક જેવાં હતાં.

જનાં મારા વિચારો અસ્થિર રહ્યા. રહી-રહીને
એ વાત વિષે જ વિચારતો રહ્યો કે ને એ માણસ
કમાનદાર હોય તો બીજાની કમાનદારી પરત્વે
સરેલ પ્રયત્ન કરતો શા માટે આવ્યો ગયો?

એ દિવસે રાત્રે બાજુના ઝોરડામાં રહેતા પ્રાં
કિશ્વરેકરે મારે ત્યાં ગયા હાંકવા આવ્યા ત્યારે
મેં કેરે વિંગની તથામ વાતો એમને કહી સંભારી.
અદેરા પર આધું હારય પ્રગટ કરતાં તેઓ મોભ્યા.
'વિજયભાઈ, આજની કુનિયામાં કેઈનો શો જોરોનો?
કેઈને કહી વસ્તુ આપો, તો અનુભવ સિવાય
બીજું કંઈ જ મળવાનું નથી. આટલું તો સાચું જ છે
કે, આજકાલ રૂપિયાની લેણ-દેણ યોગ્ય નથી.
ઉધાર દીધેલા પૈસા પાછા તો નથી જ મળતાં, પણ
બદલામાં માનસિક ત્રાસ જરૂર મળે છે. કહે છે કે,
કેસ ન લાગે ત્યાં સુધી માણસ સાચો નથી બનેતો.'

કિશ્વરેકરના આ કથનથી હું કંઈક ચિંતિત
થઈ ગયો.

બરાબર ત્રેવીશમી તારીખે હું કેરેના લગનમાં
ઉપસ્થિત થયો, મારું અનુભવ ધણું જ ચિન્તામણ
હતું. લગનમાં જેટ આપવા માટે હું કંઈ જ નહોતો

લઈ ગયો. શક્ય છે કે, કિંજવડેકરના કચનાલુસાર મારા સો રૂપિયા જ કેંકરેના લખની બેટ ખની ગયું.

પાન-સોપારી સીધા પડી અભિનંદનાથેં હું ત્યારે એમની નજીક પહોંચ્યો ત્યારે પ્રેમ-બાવથી મારી પૃચ્છ કરતાં એમણે ધીમે સ્વેરે કહ્યું- 'વિજય, હું મે-ચાર દિવસોમા તારા ઘરે આવીશ. ન આવું તો ચિંતા ન કરતો. પંદર-વીશ દિવસોમાં તો જરૂર આવીશ. શક્ય છે કે, કદાચ મારે ફેરીના દર્શન કરવાં મે-ત્રણ દિવસોમા જ કોટલાપૂર જવું પડે.'

અને ત્યારે મે-ત્રણ દિવસ સુધી ક્ષોભનગાટ રાહ જોયા છતાં 'પણ એ ન આવ્યા ત્યારે મે' મનથી લીધું કે, તેઓ જરૂર કોટલાપૂર આવ્યા ગયા હોવા જોઈએ. હવે લગભગ પંદર-વીશ દિવસ રાહ જોવાની હતી. કિંજવડેકરનું કથન 'પણ ઉચિત હતું ખરેખર, પૈસા ઉધાર આપીને મે' એક મુશીબત ખરીની લીધી હતી.

પણ કહેવાય છે કે, પચાત્ત જુદિથી શો લાખ? હવે પચાત્તપ કર્યાં સિવાય ખીજે કોઈ ઉપાય નહોતો.

હું કિંજવડેકરના જોરડામા પહોંચ્યો અને મેલ્યો- 'પ્રોફેસર સાહેબ, આપે જે ચકા દાખવેલી ખેમા અને હવે સત્યનો સાસ થતો જાય છે.'

'એટલે?'

'ત્રણેક દિવસ પહેલાં હું કેંકરેના લખમા ગયેનો ત્યારે એમણે રૂપિયા પરત કરવાની મુદત પંદર-વીશ દિવસ વધારી નાખી.'

કિંજવડેકર ખડખડાટ હમતા બોલ્યા- 'માથુમે તો ડગને ડગને નવા પાક ભજુવા જોઈએ. અને નથી લાગતું કે એ પંદર-વીશ દિવસ પડી પણ પાછા રહે!'

એક પડી ખીજુ અને ત્રીજુ' પણ સપ્તઘડ પમાર થઈ ગયું. પણ કેંકરે ન આવ્યા. કિંજવડેકરની ભવિષ્યવાણી યથાર્થ જણાવા લાગી મે તરત મારા મોટાસાહેબ કેંકરે ત્રિપથક બંધી વાતો પત્રમા લખી નાખી.

પત્ર મોટાખર્ચ તરફથી જે પ્રત્યુત્તર મળ્યો

હું

એનેન્કરણે હું વધુ અશ્વર્થમાં પડી ગયો. એમણે લખેલું- 'કેંકરે એક સંજ્ઞન માણસ છે. ખરે સમયે તેં એને જે મદદ કરી છે એ સર્વથા ઉચિત છે. તું ચિંતા ન કરતો, પૈસા યથાસમયે તને મળી જશે. સો ને સ્થાને તેં એને પાચસો રૂપિયા ઉધાર આપ્યા હોત તો પણ હું તને આ જ સવાહ આપત.'

મારા દ્વારા દેખાડવામાં આવેલા પાંચેના પચાત્ત પૂર્વક વાગી, પોતાની હમેશની ટેવ મુજબ ખડખ ડાટ હસતા હસતા કિંજવડેકર બોલ્યા- 'તમે બન્ને ભાઈ સમ-સ્વભાવના સીધા-સાદા લાગો છો. અરે ભાઈ, આ મિલિટરીવાળોનો શો ભરાસો? જાત-જાનના વ્યસન હોય છે એમને. ખાળપણનો મિત્ર મોટો થતા શું પરિવર્તિત ન થઈ જાય? એ જ સ્વભાવનો થોડો રહે! એના સ્વભાવમા પરિવર્તન થયું નથી, એની ખાતરી કોણ આપશે? આજકાલ તો ચિરપરિચિતો વિષે પણ ખાતરી આપવી મુશ્કેલ ગણાય. હવે તમારે આશા ન રાખવી જોઈએ કે, તમારા રૂપિયા તમને પરત કરવામા આવશે.'

એક મહિનો પસાર થઈ ગયો. પણ કેંકરે ન આવ્યા. સાડુ-નરસુ વિચારવા સિવાય હું ખીજું શું કરી શકું?

પણ એક દિવસ અકસ્માત જ કેંકરે મારી સમક્ષ ઉપસ્થિત થઈ ગયા. એમની પત્ની પણ સાથે હતી. મે 'ખૂન પ્રેમપૂર્વક બન્નેનું સ્વાગત કહ્યું. હું નથી જાણતો કે, મે' એમ શા માટે કહ્યું! પતિ-પત્ની બન્ને જ સ્વખારના મીસા હતા. જૂતકાગ જૂની જઈ હું એમની સાથે ગેરપા હાકતો રહ્યો.

વાતોનો પ્રવાહ ખૂટતા જ તેઓ બોલ્યા- 'હવે હું જઈશ, મોહું થાય છે.'

વાત-વાતમા અમારો મિત્ર-સ મધ એવો દંડ જની ગયેવો અને લાગનો દુનું કે, રૂપિયાની માગણી કરવાનો વિચાર અને અસંભવ જેવો જણાયો.

થોડાં મધ્ય પડી અને એક ખૂણમા કાર્મિક ખાસ દેવુથી તેઓ લઈ ગયા ત્યારે અને લાગ્યું કે, હવે પૈસા મળવા જોઈએ. એમની પત્નીને ન સમજાવા એની ગતે એકદમ ધીમેથી એમણે કહ્યું- 'વિજય, તું

કદાચ ગભરાઈ ગયો હોઈશ. મારે આ દિવસો દરમ્યાન તને એક પત્ર લખી નાખવો જોઈતો હતો. પણ અન્ય કાર્યોની દોડ-ધામણાં કુરસદ જ નથી મળી જોડતી! આવતી વખતે મારી પાસે પેસા હતા પણ નાના ભાઈનું નામ કોલેજમાં નોંધાવ્યું છે, એની ફી વગેરેમાં જ એ પેસા ખર્ચાસ થઈ ગયા. હવે ત્રણ-ચાર દિવસ પછી મફત જવાની ધજા છે. એટલે...

‘હા...હા...જોસો, જોસો!’

‘એટલે મને ખીજાંસો રૂપિયા જોઈએ છે. મફત ધોઈવાનાં જ બુક્ક પેસા રવાના કરી દઈશ.’

‘પણ હાલ મારી પાસે પેસા નથી...’

‘વિજય-વિજય આ વખતે તું ના ન પાડ. જો કંઈ હોય તો હું તને મદદની બેન્કનો ખરસો રૂપિયાનો એક આપું. આઈ-દસ દિવસમાં તારી પેસા તને મળી જશે. મારે અત્યારે પેસાની ધણી જરૂર છે, તારી પાસે ન હોય તો મદદની પાગેથી ઉધાર લઈને જે, પણ મને નિરાશ ન કર.’

‘પરંતુ...’

‘વિજય, હું તારી રચતિ બાઈનું પૈસું, પણ હું અહીં બધા માટે અપરિમિત છું. જો તું છાત્ર છે તો આ કામ ખગલરમાં કરી લાકીશ. જો તને વિશ્વાસ ન હોય તો હું મારી આ કિંમતી ધડિયાળ તારી પામે રાખી લઉં છું...’

‘અરે અરે, શું કહેા છે તમે...?’

‘ખરું કહું છું ભાઈ, વિશ્વાસ રાખ...’

‘હું કંઈ બોલું એ પૂર્વે જ કેરે બોલ્યા: ‘વિજય, હવે તું કંઈ ન બોલતો. સો રૂપિયા મને આપી જ દે!’ અને મારી સંમતિની અતીક્ષ્ણ કયા વિન જ એમણે બરસો રૂપિયાનો એક ફાંચો.’

કેરેને ટાળવાનો એક પછી માર્ગ ન રહ્યો ત્યારે સાચાર થઈ લોજના મેનેજર પાસેથી એ રૂપિયા ઉધાર લઈ મેં એમને આપી દીધા.

‘ચેન્ક કુ!’ તેની નોક હાથમાં આવતા તેઓ શરમાતા શરમાતા બોલ્યા. એમની આવેલો એક મેં

ખિસ્સામાં મૂકી દીધો.

‘સને સદ્બોજન કરતી વખતે મેં કિંજવડેકરને કહ્યું: ‘પ્રોફેસર સાહેબ, આનો કેરે આવેલા.’

‘એમ? તો તો આપનું નસીબ બળવાન છે!’

‘હા, નહીં! નસીબ માડું નહીં કેરેનું બળવાન છે.’

‘એટલે?’

‘એમને ખીજાં મો રૂપિયા જોઈતા હતા, મેં હઈ દીધા.’

‘શું કહેા છે!’

મેં બધી જ વિગત એમને કહી સંભળાવી અને કેરેએ અપેક્ષા બરમાનો એક એમની સામે મૂક્યો.

એક જોતાં જ કિંજવડેકર ખાખમટ હમવા લાગ્યા. હાસ્યનું જોર મદ પડતા જ તેઓ બોલ્યા:

‘કયાલ છે, વિજયભાઈ, આપને એક પર વિશ્વાસ કેમ મેડો?’-અને પછી એક તરફ જોઈ રહીને બોલ્યા: ‘બેન્કમાં એકાઉન્ટ હોય તો, એકાઉન્ટ ન હોવા છતાં પણ, એક આપી શકાય.’

‘જે થયું તે થયું. આપનો બેન્કમાં એકાઉન્ટ છે ને? એમાં આ એક રૂસ કરાવી દેને. એક અમલદારની અંદર રિઝાઈટ તો જણાઈ આવશે! પછી જોશું જરી.’

‘હા’ આટલું કહી કિંજવડેકર એક પેતાના ખિસ્સામાં મૂકી દીધો.

આઠમે દિવસે સને કિંજવડેકર સાથે મારી મુલાકાત થઈ. મેં લેખકતાવસ થઈ એના હાલ પૂછ્યા.

‘ચેા ખવડાવે, વિજયભાઈ.’

‘શું એક રૂસ થઈ ગયો કે?’ મેં અધીરતા પૂર્વક પૂછ્યું.

‘હા. ખરેખર તમે જામચણા છે.’

ખરેખર તો કિંજવડેકરના કથન પર પ્રથમ અને વિશ્વાસ જ ન મેડો. કિંજવડેકર હસતા હસતા બોલ્યા: ‘આપને પાંઠ મળેલો જરૂરી’ હતો. આપના જેવા ઉદાર હૃદયવાળાને પાંઠ લગાવવામાં આવે તો

જ આપ શકાશીલ બનો. કંઈ વાધો નહીં...આરો, પાઠ લાચુતાં લાચુતાં રહી અર્થો વમે...! નહીં...તો બરસો હાથથી બળત.

૬૦ કેરળ-દરેયો. કેરેએ મારી જે સહાઈને કરેલી એને કારણે હું એમની પ્રત્યે કૃતાર્થતા અનુભવી રહ્યો હતો.

‘કાસે સવારે પેસા આપી દઈ’ તો કંઈ વાધો નથી ને?’

‘ના, ના, ઉતાવળ તો માત્ર મને ચેકીડેસ કરવાની જ હતી.’ મેં સહાઈ કહ્યું: ‘આપ મને મને ત્યારે પેસા આપો એમા મને કંઈ જ વાધો નથી.’

‘બીજા દિવસે સવારે પ્રોફેસર આરેમ મારા ઓરડામાં આવ્યા અને દસ-દસની દસ તોટ મારા હાથમાં મૂકતા બોલ્યા: ‘આ એ રૂપિયા રાખી લો. આશીના મેં ‘કોકોનેમિકસ ગ્રાન્ડ’ના પ્રિન્ટિંગ માલગ અર્થ નાખ્યા છે, એથી પાંચ-છ દિવસમાં પરત કરી દઈશ.’

જેની કંઈ જ આશા નહોતી એ રૂપિયા હાથમાં આવતા હું ખુસ ખુસ થઈ ગયો અને બોલ્યો: ‘કંઈ વાધો નહીં, પ્રોફેસર સાહેબ, કુરસદ આપી દેજો.’

‘હુઓ વિશ્વવિદ્યાલય’ ધ્યાન રાખજો, હવેથી વગર વિચારે’ કોમના પર વિશ્વાસ ન કરતા મારી વાત યુગી છે. હું તો પાચ-છ દિવસમાં આપના

રૂપિયા પરત કરી દઈશ.’

૨૦ ‘ના...ના પ્રોફેસર સાહેબ, તમારા પર શકા કરવાનું કાંઈ જ કારણ ન હોઈ શકે.’

બીજે જ દિવસે મારે અચાનક બે મહિના માટે કાલ્કાપૂર જવાનું થયું. હું સામાન તૈયાર કરતો હતો એ વખતે પ્રોફેસર સાહેબ આવ્યા અને બોલ્યા: ‘તમે કાલ્કાપૂર જાઓ છો ને? હું તમને તમારા સરનામા પર મનીઓર્ડર દારૂ. બે-આર દિવસમાં જ સેંટરૂપિયા મોકલાવી દઈશ.’

‘આટલું’ કહીને તેઓ ચાલ્યા ગયા.

હું કાલ્કાપૂર રવાના થઈ ગયો. કાલ્કાપૂરમાં બે મહિના થઈ ગયા હોવા છતાં કિંબવડેકર તરફથી મનીઓર્ડર ન આવ્યો.

જ્યારે ‘ચુંબક પાઠો’ રૂપે ત્યારે બોજમા મારી બેંગલુરુ ઓરડામાં કિંબવડેકર નહોતા.

મેનેજરને પૂછતાં તેમણે જવાબમાં: ‘એ એક કુચ્ચો માણસ હતો. લોકના ત્રણસો રૂપિયા પાઈ જવા ‘ઉપરાલ પ્રોફેસર હોવાનું’ જણાવી એણે શહેરના ઘણા માણસોને કમ્યા છે.’

૬૦ હાટી આજે મેનેજર તરફ નેઈ જ રહી.

એ હતો મારા જીવનનો પહેલો પાઠ.

અનુભવ-સૂચક સંધર્ષ

પ્રાર્થના અને પ્રયત્ન

એક જૂનીગવાત છે કે, એકવાર ભારે તોફાનને કારણે હરિયામાં એક હોડી ટૂળી ગઈ. ફળતા પહેલા પ્રાણ બચાવવાં કેટલાક યુસાકરો હોડીમાંથી ફૂલી પડ્યા.

એમાંથી બે નાવિક તરતાં તરતાં એક બીજની બિલકુલ નજીક આવી ગયા. થોડી જ વાર એમાંના એક નાવિકે જીવવાની આશા છોડી દઈને, તરવાનું બંધ કરીને પોતાના ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરી, રહતાં રહતાં મોટેથી જૂઓ પાંડી પોતાને બચાવવા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. પરંતુ તે, ફળવાં લાગ્યો.

આ બોઈ બીજ નાવિકે કીને કહ્યું:

‘મિત્ર! પ્રાર્થનાની સાથે સાથે તરતો પણ રહે. કારણ કે લગવાન એવા જોની જ સહાયતા કરે છે કે, જે આજેનું નથી, જે થમ કરે છે. અને એ જ સિદ્ધિને વરે છે. ‘મનુષ્ય યત્ન ઇશ્વર કૃપા!’

એક ચમત્તો આંસુ

દો. હુસનબહેન કેસાઈ

મિલ્ટન આસને 'મૃત્યુબળી' કહે છે આજના વૈજ્ઞાનિકો આ 'સત્યને ચરિતાર્થ' કરી સકયા નથી પરંતુ આસની કૃમિનાશક શક્તિનો પરિચય એમણે મેળવી લીધો છે એક ચમત્તો આસનીય કેટલી સક્તિ છે?

'અસુધી વૃષારે કૃમિનાશક શક્તિ ભીંછ કાઢ પડુ વસ્તુમાં નથી આખના સ્નાયુઓની કામ છે કે તે આખને નિરતર પૂએ, કચરા કરતર કાઢે અને બહારના વાતાવરણમાંથી જે ઠીંટાણુઓ આખમાં પડે તેને નષ્ટ કરી આપે' અસુ વિચક આ સૌથી તાત્ત્વ વૈજ્ઞાનિકે પરીક્ષણ છે.

વૈજ્ઞાનિકોદ્ધ કહેતું છે કે એક ચમત્તો આસુ એક સી મેવન પાણીમાં નાખનામાં આવે તે ક્ષેત્ર પછીમાંના સમગ્ર જ ઠીંટાણુઓ મરી જશે એટલું જ નહિ આસુમાં કૃમિ નાશક શક્તિ એટલી તે તોન હોય છે કે જ હાજરાગણ પાણીમાં બળ્યા પડી થયું તેની એ સક્તિ તો કાયમ જ રહે છે

અન્ય કૃમિનાશક પદાર્થોની સરખામીમાં આસુની સૌથી મોટી વિશેષતા એ છે કે તે ઘણાં લાંબા સમય સુધી ઠીંટાણુઓ સાથે લડે અને જો સુડી ઠીંટાણુઓ જીવના રહે છે ત્યાં સુધી આસુ તેને નષ્ટ કરવાની પોતાની તૃપ્તિ બધ કરતાં નથી આપણા શરીરમાં આખ એક અત્યંત નાનકું અંગ છે કદાચ એ કારણે જ કૃત્રિમી તેની રક્ષા માટે આસુમાં એની સરસાપ-શક્તિ લાદી દીધી છે વૈજ્ઞાનિકોએ આસુનું રાસાયણિક વિનિર્માણ પણ કયું છે એમનું કહેતું છે કે આસુમાં ૮૪ ટકા પાણી હોય છે અને બાકીના ૧૬ ટકામાં કેટલાક કાર્બો અને લાઇસોબ્રોમ' નામનું રાસાયણિક તત્ત્વ રહેલા છે 'લાઇસોબ્રોમ' આપણા લેણીયા પણ એછી-વતી માત્રામાં હોય છે જ હાજરાગણ કૃત્રિ નાશક કક્ષિત તેમાં જ રહેલી છે

જ્યારે આસુ આવે છે ત્યારે માણસને હીનકા બરવાની અને ક્રૂરક-ક્રૂરક રોવાની ઇર્ષા બળે છે સમાધ એ છે કે આપણે આખરે પડે રહેણે છીએ શાથી આ બારમાં વિશ્વજીનો મત એ છે કે

આજનો માણસ પોતાના બહારના જીવનમાં અને તદ્દનુસાર પોતાની માનસિક ચિંતામાં પણ પડેલાની સૂચનાઓમાં ઘણો જ વધારે પડતો સંવેદનશીલ થઇ ગયો છે

આથી કરીને તેની જીવનાઓ તેના આદિ સરકારો સાથે સધા' કાવા લાગે છે આદિ-માનવની જીવનાઓ તેના આદિસ્વરૂપમાં નિસકલ અપરિચક બની અને તેના પર તેમજ કાણુ-સગળગ નિર્લેપ દતો લાવનાઓ જ્યાં ક્યાં ત્યાં લાઇ-જની પરંતુ આપણા વર્ણના વિકાસ ક્રમમાં મનુષ્યો જીવનાઓ પર ઘણો માણુ ઝીંડી મોડે છે આજનો માણુસ જીવનાઓની દયા પર જીવનારો જીવ નથી રહ્યો પણ એનો અર્થ એ નથી કે લાવનાઓએ પરાજય સ્વીકારી લીધો છે અને જીનુલ્લની આત્મા એના જીવનાઓ કાઢ પડુ જાતના વિરોધ વગર જ જાણના હરે હરે એથી જીવકુ લાવનાઓ માણુસના દનાજીનો હરેક પગે વિરોધ કરે છે, તેની સાથે લડે છે લાવનાઓની આ મજબૂરી જ વસ્તુતાએ આપણાં ડુદનમાં પ્રતિદ્વિત થાય છે જ્યારે લાવનાઓને પાતાના આદિસ્વરૂપ હાથે રીતે વ્યક્ત થવાની મુવિધા નથી મળતી ત્યારે તે ડુદનના રૂપમાં એકા એક વરસી પડે છે

/ જ્યારે હ' કે વિષાદથી આપણી લાવનાઓ જીવજિત થાય છે ત્યારે આપણી આખમાં એક તીખો ગાખીય પદાર્થ પેલા થવા લાગે છે એ તીખા આખને લાંબા આસુની થેલી (લેક્ટોન સેક)ની નળી, જે નાકને રસ્તે નીકળી કૂરે છે-નાકના રસ્તે નીકળવાને બદલે આખને રસ્તે ઠીકળવા લાગે છે

વૈજ્ઞાનિકોના મત મનુસાર જે માણુસ ક્યારેય પણ રડતો નથી તે સાધારણ દુઃખને માણુસ નથી હોતો-આ ન રડવાને તેની માનસિક વિકૃતિ જ માનનામાં આવે છે એવું જણાય છે કે ન શનાર વ્યક્તિ દંભને સિકાર બને છે અથવા તે તેને ખુબ ગુઝ-ગુઝ નીકળે છે

મનેવૈજ્ઞાનિકો એ વાત પણ માને છે કે જ્યારે કે ક્યારે કે દિવ ખોલેને રડી લેવું એ આપણા માટે એવું જ દિવકર છે

અધ્યાવલોકન

ખલિદાન : એ શ્રી નાનુભાઈ નાથક; પ્ર૦ માહિય સંગમ, મુરત-૨; મૂલ્ય, રૂ. ૩-૫૦.

લેખકની નવ વર્તમાનો આ સંગ્રહ એને ભારત પર કરેલા આક્રમણના વાતાવરણની પગલેજ પર અને તેમાં ગુજરાતી સ્ત્રી-પુરુષોની સહકારિતા સમાવીને વિશિષ્ટ બને છે. આ અગાઉ આ લેખકનાં 'યુદ્ધગીતો' પણ એ જ વાતાવરણ લઈ પુસ્તકરૂપે સાહિત્યસંગમે મુક્યાં હોય, પ્રકાશનનો આશય સ્તુત્ય ગણવેા જોઈએ. 'ખલિદાન'ની વાર્તાઓમાં લેખકની ભાવનાશીલ રાષ્ટ્રીયતા, વાર્તાનો પાત્રો અને પ્રસંગો પસંદ કરવાની સારી સૂઝ ઉપરાંત એકદર રસવાળી આલેખનકલ્પનો સુધા પરિચય થાય તેમ છે ઉત્તર સરહદના યુદ્ધભેરઆનાં વર્ણનો સારાં આલેખાયાં છે; તે 'બાવડાનું બળ' વાર્તામાં છે તેમ દેશના વાતાવરણમાંના એની અસરનાં ચિત્રો પણ ભાવનામૈત્રિક થયાં છે. 'સોહાગરાન', 'રજપૂતનો દીકરો', 'તવાંચોરો', 'બાવડાનું બળ' એ ચારે વાર્તાઓ વતીકલાની દૃષ્ટિએ પણ સફળ થઈ છે. 'ખલિદાન' વાર્તા કંઈક ભાવનાશીલતાની ધેરાઈ દાખવતી હોવા છતાં સારું વાતાવરણ રચે છે.

'નિર્જીવ ખલિદો'માં કબૂતર ત્રિપુટી અને બિના ડીની પ્રતીકયોજના સારી છતાં વાર્તાનું સાધણ અસ્વાભાવિક તેમ જ અતંત શિથિલ પડ્યો છે. 'આંખ જીધડી'નું પાત્રાલેખન સારું છતાં ત્યાં અંત સદૈ શક્ય એમ છે. 'મોહમરાત' અને 'તવાંચોરો' જેવાં યુદ્ધગીતો વાતાવરણ અને સુખ્ય પાત્રોના બિનજગતનું વર્ણન છતાં બન્યું હોય સંગ્રહની વિશિષ્ટતાને તે જરાબર ઉપમાની આપે છે. 'રજપૂતનો દીકરો'નું મુગલ યાનસિંહ-અદા તેમ તેમનો સંવાદ, રજપૂતના કાર્યમાં વિશેષ ન પડે માટે પતિનેય યુવના મુઠ્ઠા (યુદ્ધભેરચે થયેલા, અત્યુ)ના ખખર ન આપતી મુઠ્ઠામાં માગુદેવ, 'બાવડાનું બળ' મનાં આકર્ષક આરંભ-વાર્તાધાપ, પણ 'ખલિદાન' વાર્તાસંગ્રહનાં જેમાપાસાં કહી શકાય.

જોણી-લેખનની કંઈક વિશેષ પ્રમાણ દાખવતી

ક્ષતિઓ 'ખલિદાન'ના વાચનમાં વિધન બને છે ખરી. 'શી(શિ)લા', 'પતિન', 'સુરેન્દ્રએ', અનુસ્વાર અજાવ, 'સાખાસ', 'ખૂનશ', 'કંઠાશ', 'નયોસો', 'શાંતન', 'વિશાલ(આત)', અમર ઉમાકાન્ત દરબને પેટ બરી નિરખી રહો' જેવી અનુદર લખાવટ ગંભીર ક્ષતિઓ ગણાય. પરંતુ સમયે પહેલે લેખક પાસે છે ચોક્કસ રસપ્રદ વસ્તુ, ભાવનાશીલ વાતાવરણ, આકર્ષક પાત્રોની સર્જિ અને કથારીક ચિંતનની શૂચણી. આ સામગ્રીથી 'ખલિદાન'ની વાર્તાઓ સ્વચ્છતા મુલાવ્ય બની છે. સમકાલીન વાતાવરણને વાર્તારૂપ આપી, ગુજરાતને તેમાં શૂચી લઈ, લેખક પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવામાં ઠીક સફળ થયા હોઈ, આ સંગ્રહ વાચકોમાં આદર પ્રેરશે એવી આશા અરથની નથી.

નૈતિક શિક્ષણ : અતુલ શ્રી બનેન્દ્ર જાદવજી પટેલ; પ્ર૦ સિવાનંદ સાહિત્ય પ્રચાર સમિતિ-સપિંચ; ગુજરાત વિભાગ-૩૭, પંજા સોસાયટી, સરખેજ રોડ, અમદાવાદ-૫; મૂલ્ય, રૂ. ૨-૦૦.

આધિકારના સુપ્રસિદ્ધ ૨૨૦ સ્વામીશ્રી શિવનંદ સરસ્વતીના Ethical Teachings નામક મંથનું આ ગુજરાતી ભાષાન્તર, નીતિશાસ્ત્ર-નીતિશાસ્ત્રનો પાત્રો-નીતિનિયમો-સુહવનની વર્ણુક-નીતિનિયમના શત્રુએ-વિશિષ્ટ નીતિનિયમો-માનવધર્મ અને નૈતિકબોધ, એમ કુલ આઠ પ્રકરણોમાં ઉચ્ચ જીવનના આચારવિચાર અંગે બિદાસુચનો, માગ, દશક નીરંદે તેલું છે. સ્વામીશ્રી પૂર્વાશ્રમમાં સંશોધક દાક્તર હતા અને આધિકારની સુપ્રસિદ્ધ આશ્રમ પ્રવૃત્તિઓ કારણ સંત અને વિચારક લેખક ઉપરાંત જીવનલક્ષી પડિત તરીકે અનેકાના જીવન પર પ્રભાવ પાડી ગયા હોય, તેમના ચિંતન-અનુભવનો પ્રેરક સાર તેમની અન્ય કૃતિઓની જેમ આ પુસ્તકમાં પણ છે.

આ પુસ્તકમાં સ્વામીશ્રીએ અનુદનની આંતરિક દુર્બળતા સ્વધી અનુપ્યક્તિ તથા તેની સંસ્કૃતિના વિકાસમાં નીતિશિક્ષણ કેયું ચલત્ત કરાવે છે તે

૨૧૫૮ સમજાવ્યું છે. ઐતિહાસિક સંપત્તિની સ્વર્ણ
વતની તેઓ સદ્ગુણ વ્યાપ્ત એક અમર આત્મનું
સત્ય દાખવે છે. સદાચારને એમણે ધર્મની વ્યાખ્યામાં
સુખ્ય રચાત આપ્યું છે. નૈવિકતા ઉપરાંત આશ્વા
નિમિત્તા પર પણ એમનો જોર છે. આવા વિચારને
સાત્ત્વમાધક ઉદાહરણો દ્વારા ૨૧૫૮ કરીને તેમજ
પોતાના આશ્વને સમજાવવા જીવનનાં અનેકાંતર
જોવાની પરિસ્થિતિ સેખનમાં સમાવીને આ ચિત્રેક
લેખકે પુસ્તકની ઉપશેષિતા વધારી છે. પુનરુત્થાનનું
પ્રમાણ કંઈક વધુ જણાવ કે કથારેક દૃષ્ટિએ અસ્પષ્ટ
આ અધૂરા સામે તે તે સંભવિત ૮; પરંતુ આવા
દેવવંશી માર્ગદર્શક મંથમાં તે જિજ્ઞાસુઓને સર્વજ્ઞ
બાધક જણાશે નહીં જોવા પ્રકરણથી યાર યનો
મંથનો ઉત્તરમાં સર્વસામાન્ય જીવનને વિકેપનઃ
અનુલેખે છે. તેથી તેનું વાચન રમદા થી તેમ જોય
દાખી પણ ઘણું તેમ છે.

ઉચ્ચ ચિંતન અને વ્યવહાર પ્રમાણિતીય આધુ
નિક માર્ગદર્શન આપના આવા પુસ્તકનો અનુવાદ
સરળ અને અર્થલક્ષી થયો છે —૬૭

જ્યોત્સી પ્રકાશન

જ્યોત્સી પબ્લીશીંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, મદ્રાસ
ગાંધી રોડ, ફોર્ટ, મુબમ્બૈ-૧

જ્યોત્સી પુસ્તક પ્રકાશકોની સ્વત્વ પ્રવૃત્તિને અમે
આગ્રહ આપીએ છીએ. દેશ-વિદેશના પ્રસિદ્ધ
અથવા નાની માત્રકરની સાહ્યકા અને શુદ્ધ
સુચકા કથાઓ આપવાનો એમનો મિશનિયો
ઉપોગ્રી અને ઉપગ્રહ છે.

એ જોડીમાં પ્રગટ થયેલ અંગ્રેજી પુસ્તકો પેરી
નીચેનાં બમને ગણા છે:

શ્રી અરવિન્દ કેડેશ દુઝી: રીવિયુઅર રોય
૫૦ ૨૨૦ કિં ૨-૧૦

જિજ્ઞાસુસાધક ગાયક અને લેખક શ્રી રીલિય
ક્રમાર રાધાની રસિક અને વિશિષ્ટ સૌથીમાં અંગ્રેજી
એમના મોડી શ્રી આર્વિન્દ સાથેના હલકથ

સંસ્મરણો મનોહર હતામાં નિરંપણ પામ્યા છે.

આય મીટ સાબજી: જોનિકા ફેલ્ડોન; ૫૦
૧૬૩, કિં ૨-૧૦

યુરોપીય મહિલા લેખક મેનિકા ફેલ્ડોનની પ્રુદિ-
પ્રવણ સાધુચરિત રાજનીતિય રાજ્ય સાથેની
મુલાકાતો, વાતચીતો, વિચારવિનિમય, પ્રવાસો અને
સંસ્મરણોનું આ પુસ્તક આ વિષય પરનું એક જ
અને અપૂર્વ છે.

ગ્રીસીઆધ્યાત્મિકી ઓફ ઓ મોડી: પરમહંસ
યોગાનંદ; ૫૦ ૫૧૦, કિં ૧-૦૦

શ્રીરામપ્રેમજી રવાળી યુરોપીય ગિરિના શિષ્ય
અને મદન દિન્દુ ચોટી ચેટ્ટાનંદજી અંગ્રી એમની
સાક્ષાત્કાર પામેલા ભારતીય મહાત્માઓ સાથેના
એમના સદ્વાસની અને મીનાંતા જીવનની વાત
આરે છે. આ વિખ્યાત પુસ્તકનો ચોરેક ભાગમાં
અનુવાદ થયો છે એ હકીકત જ તેની સુચવતાનો
ખવાલ આરે છે.

ઈન્ડીઅન પોલિટીકલ થોઈટ: ૧: પ્રો બ્રાઉન;
૫૦ ૨૦૪, કિં ૩-૦૦

" સ્વેતહર (બ્લાઈટ અગરેશ) એવું પેટા
અભિધાન ધારવતા આ પુસ્તકમાં પ્રો. ડી. મોન્ડી
બ્રાઉન ભારતીય નવવિદ્યા (ડીપ્લોમટી) અને રાજ-
કીય વિચારણાનો ઉત્તમ અને નિર્ણય પરિચય આપે
છે. આ ભાગમાં મનુષ્યની રચયિતા ભગવાન મનુ,
મહાભારત, દોષિત્ય અને સુકનીનિની પ્રાચીન રાજ્ય-
વિચારણાનો તેમજ વિવેચનદ, રવીન્દનાથ, શ્રી
અરવિન્દ અને ગાંધીજી એ ચાર અધુનિક રાજ્ય
વિચારોનો પ્રસ્તુત વિષય પરનો નીચેક છે.

ઈન્ડીઅન પોલિટીકલ થોઈટ: ૨: પ્રો બ્રાઉન;
૫૦ ૨૪૪, કિં ૩-૦૦

સાધુવાદી અગરજ એવું પેટા મથાણું આ મંથનું
છે, અંગ્રી મદાદિત ગોવિન્દ સનકે, ગોવાલકુખ
ગોખલે, લોકમાન્ય ટિળક, લાલા લજપતરાય,
મદાતમા ગાંધી, જગદેશ્વર નેહરુ, ડો. રાધાકૃષ્ણન,
જગજીવન નારાયણ અને વિનોબા ભાવેની રાજ્યકીય
વિચારણા અને પ્રવૃત્તિનો પરિચય આપે છે. —૮૦

બુદ્ધ ભગવાનની જયતી વૈશાખી પૂર્ણિમા. તે આવસરે 'ધર્મપદ'માં ના બૌદ્ધ ધર્મના આદેશોનું પુણ્યસ્મરણ કરીએ.

એ ઐશ્વર્યના યમકવર્ગની ખમી સૂક્તિ આમ છે. ન ઉિ વેરેન વેરાનિ સમ્મતીધ કુદાચન' । અચેરેન ચ સમ્મન્તિ એસ. ધર્મો સમન્તનો ॥

વેરનો બદલો દેવો એ પ્રાકૃત પ્રેરણા છે. ગાંઠ વાળી લાગ મળ્યે પ્રતિવેગ કરવો સ્વભાવસહજ છે. ગૌતમે આપણને એથી પર થવા આ સૂક્તિ દ્વારા આદેશ આપ્યો છે. જેમ લાકડામાંની આગ લાકડાથી વધે જ છે તેમ વેરની આગ વેરથી વધે જ છે. ભો આપણા આચરણમાં આપણે પ્રેમ અને જીહ્વિસાને પ્રથમ પદ આપવા ઇચ્છતા હોઇએ તો આ પ્રકારનું -વેર લીવાનું વચ્ચે વ્યાજની કશું નથી. વેરનું શમન કરવું અને સ્નેહની વૃદ્ધિ કરવી,

આત્માનો આદર કરવો અને દોષોનું નિવારણ કરવું હોય તો હુદ્દ પ્રત્યે વેર લીધાં વિના આત્મ-પ્રેમથી અને આત્મભળથી તેની હુદ્દતાનું નિવારણ થઈ શકે છે. આપણા એવા વર્તનથી, આપણા અવેરભાવથી સામાના હૃદયમાં હ્રી પ્રગટવી જોઈએ. હ્રી એટલે સ્વલગ્ન પોતાના દોષથી પોતાને જ થતી પીડા તે હ્રી. તેનામાં આવી આત્મલગ્ન પ્રગટે એવું સમતાભયું અને એભસભયું આપણું વલણ હોવું ઘટે. આમ હોય તો જ આ વેરની આગ શમી શકે છે. એ જ નિયમ હોયને પશુ કાણુ પડે છે. દેહનો ઉપાસ કેમ નથી, તેમ વેરનો ઉપાસ વેર નથી. એથી તો એની પરંપરા -એનો કમવિક્રમ આણુ જ રહે છે અને વૃદ્ધિગત થઈ વિનાશને નોતરે છે.

વિશેષ સ્પષ્ટતા માટે તે જ યમકવર્ગમાં ૩૯૭ થી સૂક્તિ આમ છે.

અકોચિઠ મં અવધિ મં અન્નિતિ મં અણાસિ મે ।
યે તં ન ઉપનચન્તિ વેરં તેસુપસમ્મતિ ॥
અકોચિઠ મં અવધિ મં અન્નિતિ મં અણાસિ મે ।
યે તં ઉપનચન્તિ વેરં તેસં ન સમ્મતિ ॥

આણુ મને ગાયો લીધી, પેલાએ મને માર્યો, મને છતી લીધો, હું કુદાઈ ગયો એવી જે ગાંઠ વાળતા નથી તેમનું વેર શમે છે; પશુ જે એવી વાતની ગાંઠ વાળી શણે છે તેમનું વેર શમતું નથી. જે વાતમાં ખીન સંયમ ભળવી શકતા નથી તે વાતમાં સંયમ ભળવી શકનાર જ કલેશને ટાળી શકે છે તેમ કહેલી છઠી સૂક્તિ આ છે.

અરે -ચ ન વિજનન્તિ અયમેતથ યમામસે ।
ઐચ તત્થ વિજનન્તિ તત્તો સમ્મન્તિ મેધમા ॥

અવેરભાવ નો આદેશ આપતા ધર્મના આ પદોનું નિત્ય સ્મરણ રાખવું ઐચ-સાધકો માટે જરૂરી છે.

DID SOME ONE CALL
THE CORN COB HUMBLE ?
ABSOLUTELY ABSURD
t

YOU WILL FIND CORN

IN CONFECTIONERY

* IN PHARMACEUTICALS

* IN ANTIBIOTICS

* IN PAPER

* IN CLOTH

* IN CATTLE FEEDS

* IN SOAP

AND MANY OTHER THINGS

GLUCOSE

DEXTROSE & GLUCOSE

STEEP WATER

STARCHES & DEXTRINES

STARCH AND THIN
BOILING STARCHES

GLUTEN FEEDS AND
OIL CAKES

MAIZE OIL

MAIZE PRODUCTS

Prep
(SAYAJI MILLS LIMITED)

P O KATHWADA

AHMEDABAD 2

સિંધિયાના વહાણોમાં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાઝોની સેવા
ઈંગ્લેંડ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ એસ એ મુખી
વિસ્તરેલી છે.

તાર

વિદેશ : મમુદ્રપાર.

સ્વદેશ : જલનાથ.

અમારી કિનારા પસની નૌકાઓ

હિંદના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,

સિંધોન અને બ્રહ્મદેશ મુખી વિસ્તરેલી છે.

ફોન :

૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન.)

-સિંધિયા નૌકાદારા પ્રવાસ સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુંડિયામણની બચત થાય છે : હુંડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. સિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, જેમ્સ ઍરટ્ટ, મુંબઈ.

SIRAJ SONS

85-B. Gobind Mahal
Marine Drive

Netaji Subhash Road,
Bombay-2

Gram. SONSIRAJ

Phones 241011
241479

Prominent Exporters, Importers and
Manufacturer's Representatives

EXPORTS Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar, Oil, Oilseeds, Stainless
Steel Utensils, etc. to Aden, Sudan, Ethiopia, Eritrea, Nyasaland,
Suva (Fiji) and U K.

IMPORTS Art Silk Yarn and Fabrics. Coal-tar Dyes, Stainless Steel
Sheets, etc

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિલ્લાગઢ

પ્રમુખ

હરગોવિંદભાઈ રાંઠ ભટ્ટ

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ 'બ'
તા ૩૦-૩-'૫૮ તા ૩૧-૧૨-'૫૨

સમાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂા ૫૦૦ લાખ
ભરખાઈ થયેલ શેરબટોળ	રૂા ૦૮૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂા ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂા ૦૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સમાસદ સહકારી મહાશયે
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માવનો ઓર્ડર મિત્ર
દ્વારા રૂપાતરનુ કાર્ય કરાયામા આવે છે

ના ઉપરાત સયોજન સહકારી મહાશયે
મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપજોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
નિયારણ જીવનાસાક દવાઓ, ઓળવરો વિં પૂરા
પાડામા આવે છે

લોખંડ રીમોન્ટ ધનરા, ખજૂર, સુકા મેવો, ખાડ
વિં વસ્તુઓના વિતરણુ કાર્ય કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દારકાદાસ નાંઠ ત્રિવેદી

રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૨૧૬

સ્થાપના તા ૨૪-૬-'૫૬ ઓડીટ વર્ગ 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૩૧૨૫ તા ૩૧-૧૨-'૫૩

સમાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત શેરબટોળ	રૂા ૫૦૦ લાખ
ભરખાઈ થયેલ શેરબટોળ	
મહાશયે ૦-૩૫	
સરકારશ્રીનુ ૦-૨૫	રૂા ૦૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂા ૦૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂા ૦૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સયોજન થયેન તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ મધોને 'કન્સાઇ મેન્ટ બેરીંગ' ઉપર
નાઈટ્રોજનસ ખાતરો પૂરા પાડાયામા આવે છે

આ ઉપરાત ખાડ, સુકા-મેવો, લરીંગ, ખજૂર
ગિરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સયોજન ખરીદ વેચાણ સંધોને મેન્દરપ થયા
તથા મારફેટીંગ પ્રોસેસીંગના મધોને વેગ આપવા
સહકાર આપે છે

મોટરનેટર

(મોટર ઉદ્યોગમાંથી પ્રચલિત અવનેમોને વિદાય આપે છે)

આધુનિક વિદ્યુતયુગના મોટર ઉદ્યોગને ગ્રોળ્ય ઓટોની નવીન મેટ

૧ વાહન સ્થિર હોય ત્યારે પણ મેટરીને પૂરુ ચાલુ રાખી શકાય છે શહેરોમાં મદ ગતિએ આવતા વાહનોમાં અવારનવાર મેટરી બેસી જવાનો ભય દૂર થવા ઉપરાંત મેટરીની આવરદા વધારે છે

૨ પ્રચલિત હાથનેમો કરતા ચોધા લાગણુ વજન અને અડધુ કદ.

સહયોગ -

ગોલ્ડમેટર, સ્ટાટીંગ મોટર અધનેમો

ફેરોલાઈટ ઈન્ડસ્ટ્રીશનલ પ્રોપર્ટીસ
(અમેરિકા)

ગ્લોબ ઓટો ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિ.

સોન સેરીઝ એજન્ટ ગ્લોબ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાં લિં

ઓફિસ

કારખાનું

શીન્સ મેન્શન મેગે ઓફ ઈન્ડિયા,

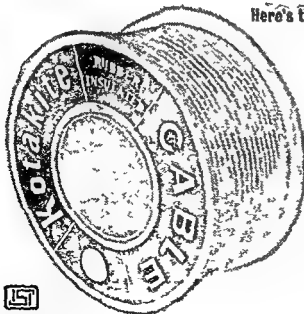
મુલુન્ડ (બૃહદ્ મુખર્ષી)

મુખ-૧

ફોન ૨૧૨૫૩૧

ફોન : ૬૪૧૩૭૯

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED BY
TERRY CABLE CORPORATION
WITH "EXTRA" TENSION CABLE MARKERS
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on DGS & D s
Rate Contract

So e Dist Sellers
THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT. LTD.
K1 32r Building 240 Dr Dada By Nac o Road Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD
BOMBAY-70

Phone 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of :-

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m s tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

GUD QTMH C

વધતમા નાના અને
મુકુબાર હેથાના તાઓ માટે
વિચારકર્ષક વસ્ત્રો

61કરસી

ફેશનના સર્વોત્ક્રમ પદાર્થો

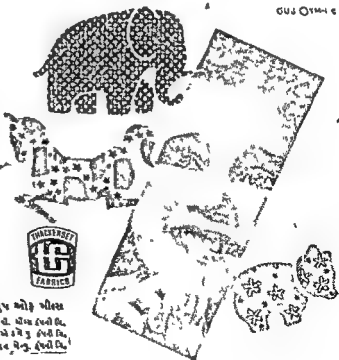
તેના પર લેખાય છે

•STANFORZED

61કરસી મુકુબાર અને બીજા

- બી. લિંગમ્બાઈ, મહેશ્વરી અને સી. બી. શાંકર દ્વારા બનાવેલ.
- બી. શાંકર દ્વારા રજીસ્ટર્ડ અને ટ્રેડ માર્ક દ્વારા બનાવેલ.
- બી. શાંકર દ્વારા મેનુફેક્ચર્ડ દ્વારા બનાવેલ.

સૌના સુખદુઃખની સાથી.....

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક

બેંકની અનેકવિધ સેવાઓનાં લાભ મેળવનાર
સભ્યોમાંથી વીણેલી એક કહાણી.....

“....તો શું થાતા”

શરણાર્થના સર મુંજતા હતી...
મંડપ મહેમાનોથી ઉભરાતો હતો.
માટું હેધું હોંસથી ભરાઈ રહ્યું હતું. મારી નજર
સામે જૂનકાળનાં દરેકો તાબા થતાં હતાં....

હું સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયો તે અઘાઉ
સાતેક વર્ષ પહેલાંની આ વાત છે.

આજે કન્યા બની પતિશ્રુદ્ધે જનારી મારી લાંડળી
મધુ માંદગીના બિહાને પડી હતી. ડાકટરોની વીઝીટ;
મેડીસાઈટ દવાઓ અને એથી થે મોંઘા ફ્યુઝનાદિ,
એક માથું ટૂંક પગાર, બીજા માથું કુટુંબની જવાબદારી
અને નીચા પ્રાણી કમર તોડી નાખે એવી માંદગી.

મેં કોઈ દિવસ આવતો કાલનો વિચાર કર્યો ન
હતો. અને તેવું પરિણામ હું મોંઘવતો હતો. ક્યારેક
થતું-રખે, મધુને જીવનદીપ આસવાદ્ય તો તેમાં
જવાબદારી કેટલી?

વેપારી, ઉદ્યોગપતિ, કારીગર અને નોકરિયાત
સૌ કોઈના માટે અમારાં દ્વાર ખુલ્લાં છે.

ખરેખરી બીંસ વખતે મારી જ કચેરીમાં કામ
કરતા એક સાથીએ માર્ગ સૂઝાડ્યો. હું નાગરિક
બેંકમાં ગયો અને રસ્તા કાઢવા વિનંતી કરી.

બેંકે મારા પગારથી પાંચ ગણી રકમની લોન
આપી. મધુને જીવનદાન મળ્યું અને મને મોંઘપાક મળ્યો.

તે દિવસથી મેં ફરજિયાત બચત કરવી શરૂ કરી.
દર મહિને હું ૧૫ રૂ. બચતો થયો અને એ જ રીતે
ક્યારેક ધરખર્ચની રકમમાંથી બચાવીને સાડા ચાર
ટકા બચાવ આપતા રહેસયક સેવીંગ ખાતામાં
રકમો જમા કરાવતો.

આજે મારે કોઈ ચિંતા નથી. મધુના લગ્ન સુખ
રૂપ ઉજવાશે અને મારા ધરની પ્રતિષ્ઠા પણ સચવાશે...

ક્યારેક વિચાર આવે છે કે નાગરિક બેંકનો
સભ્ય ન થયો હોત તો?

વિગત માટે મળો યા લખો

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક લિં.

નાગરિક ભવન
રાજકોટ

જન લં અંતાણી
મેનેજિંગ ડિરેક્ટર

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

ઉના (જિલ્લો જૂનાગઢ)

પ્રમુખ

પરમાણુ દશસ જીનાભાઈ જોષા

મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર

ચંદ્રશેખર લાલશંકર જાની

તાર. સહકાર

ટેલિફોન ઓફિસ-૭

રેસિડન્સ-૧૮

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬ ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તારીખ ૨૫-૬-૧૯૫૬ તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર બટોળ રૂા ૩૦૦ લાખ

ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ

મહાળીતુ ૧૪૨

સરકારશ્રીતુ ૧૪૨ રૂા ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂા ૦૭૩ લાખ

અન્ય ફંડ રૂા ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાળીતુ મારફત આવેલ જેતી ઉપજના માલતુ ઓછાનમિલ અને જીનીંગ ફેક્ટરી દ્વારા રૂપાંતરણ કરવામાં આવે છે

આ ઉપરાંત સંગોળત સહકારી મહાળીતુ મારફત જેડુતોને જેતી ઉપજોની દરેક પ્રકારના ખાતર ખિતારણ, જનુનાચક દવાઓ, જોળારી વગેરે પૂરા પાડવામાં આવે છે

લોખંડ સિમેન્ટ, પનરા ખજાર સુધી મેવો ખાડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણતુ કરી કરે છે

જેડુતો તથા સહકારી જન-મહાળીતુ

ખૂશ ખખર

તમારા રૂના સારા લાવ

મેળવવા માટે

તેમ જ

તમારા નાણાની સલામતી માટે

જૂનામા જૂની ચેદીના સપઈ સાધો.

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ

લિં

માલિક ચેક,
અમદાવાદ

ફોન નં. ૫૧૧૭૧

જોઈએ છે

સીલીન્ડર પ્રિન્ટિંગ મશીન

૨૩" x ૩૬" ૨૦" x ૩૦" ૧૮" x ૨૩" અથવા ૧૫" x ૨૦"

અપૂર્ણ વિગત સાથે નીચેના સરનામે જાણવો -

રૂપાયતન

જૂનાગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

તાર MINERASIA ફેબ્રુ ૨૧ ૧૯૭૮

એશીઆટીક મીનરલ્સ

ધન-તુર

સર હીરાજસાહ મહેતા સેક

કુબર્થ નં. ૧

જમ્યાન ધ ખનીજના વેપારી

ફ્રેન્ચ-ચોક્, બેરાયટીઝ, ચાર્બના કલે બ્લાઈટીંગ

કે-સાઈટ, સીવીકા, ફેલ્ડપાર,

રેડ ક્લોકસાઈડ વિગેરે

દરેક પ્રકારની મીનરલ આઈડિયમ હાજર રોકમાયી

મળી શકે

ના સોન-મયી

હંસલા ઊડ્યો કેમ અધીર

ઊડ્યો કેમ અધીર
હંસલા, ઊડ્યો કેમ અધીર ?

માનવતાના ઓર હંસલા,
પૃથ્વીને દેરા પીર હંસલા,
ઊડ્યો કેમ અધીર ?

ચિર સમય સુ ગે રહેવાની
દર્પને અમને ધીર
હંસલા, ઊડ્યો કેમ અધીર ?

ચિત્તનના અમકારે તારા
ઉત્તરણ તીરે તીર;
માની શકે નહીં મન કે તારુ
નમે કાળને સિર
હંસલા, ઊડ્યો કેમ અધીર ?

રમ રમ તારે હે પૂરવ્ય ગ્રેષી,
અ ત ભરેલ અગીર;
એ ધ તને નવ રોષી શકે
એણે નહાય હેતણુ હીર
હંસલા, ઊડ્યો કેમ અધીર ?

એ મ વળી ઉર અચરજ માટે,
તુ કુદરતનો છીર;
રોષી લોકો નહીં કેમ પ્રિમાલય,
કેમ મ માનનાં નીર ?
હંસલા, ઊડ્યો કેમ અધીર ?

એક જ ઉતાર અ તર આપે,
આત્માનો તું અગીર,
પણતો ભળતો નેહ નિમળતો
ફક્કડ પતો ફીર-
હંસલા, ફક્કડ પતો ફીર.

ଦିଅଁସରା

લૈખ્યપત્ર

વર્ષ ૩૧

અંક ૪ :

જુલાઈ - ૧૯૬૪

અનુક્રમે

૬૭ પીઠ પદક	સરચાનક
૬૮ ત્રિપુલિ પિત્રન મહિયાર	અકલ્પી રાજાજીવાજી
૧૦૦ બાળકોના બાળા નેવડુ	ની. ગાં.
૧૦૦૫ નાખી દીધા કોષી વાત નરેરા દો તો	અવસરી
૧૦૧ નિખાલસ કોરક	સિવ સુદરશ
૧૦૨ નાટક સ્વર	શ્રીગુભાઈ શી. શાપ
૧૦૩ નાનો તોય પાછો એ ખાલો	અવસરી
૧૦૪ મોલની આખમાં આપ	અલોન અ. ઘર
૧૦૬ પ્રભુ સાયમ	નામુભાઈ અલવ
૧૦૬ પ્રભુ ખાલ	નામુભાઈ અલવ
૧૧૧ મરૂં મ. રૂપકરવક	સિવ સુ. દરશ
૧૧૨ ઉપાસના પ્રવચનો	નગીનકાસ પારેખ
૧૧૬ કિસાદી	સુધીર બાંધી
૧૧૮ રાત	શ્રી ગમખાજી પરમદાસ
૧૨૦ અને સપ્તાલ જુદી થયો	જુવેન્દ નિવેદી
૧૨૧ વિશ્વભાઈ મળી ગઢાપુડા	રામનાથાયજી ના. પાકે
૧૨૪ હશે તમને જોજીયા	જી. - અખુત મોદી
૧૨૧ હાથ અને ચેલકર ધમ	પ્રેમીનિલ કાલા
૧૨૦ અધાવડોન	જી. અને જી.

અંક ૪ નીચે આપી

મુલ્ય

(રૂપાંકને)

૬૨ આસની બારમી તારીખે અ. ૬
મહિદ વાપ છે

૫૬૨મી મુખીમાં અ. ૬ ન મળે તો
પેરઠ આંદિસમાં લખાસ કપો ૫૬૧ મળો
હવે નખાવડ. અ. ૬ શિશિમાં હશે
તો મોડાનો

મને તે મહિને માલક થઈ જાય ॥

* * *

આ આસિમાં મહિદ થતા વિચારો
ને તે લેખકતા છે એ રૂપા તે વિચારોમાં
અમલ છે જ તેમ આનંદ નહિ

*

(લેખકોને)

‘વિષયવસ્તુ’માં સ રૂપિ, ૬૨૫,
તિરુપ અને સાદિલ વિષયક લખાણો
લેખકો આવે છે

લખાણ રૂપિ ૬૦૦, તાજી દોષ
એવી અપેક્ષા રહે ॥ લખકની એક બાલ
સાદીથી લખક.

મહિદ અને રૂપાંકની મોડીમાં રૂપા
સાથે અ. ૬ અને રૂપા ૬૨૫ના મહિદિ
ખાં મોડામાં છે

વચાન

દેસમાં (વરસન) ૭ રૂપિયા
વરસમાં બાર શિલિ

વેળાવળ, રૂપાવળ, મિલિતમેરી
લૂનામદ

• : હોમ નં. ૮૮

પ્રકાશક અને મુદ્રક : શ્રી રેન ગાંધી • રાજાવન મુદ્રાલય • જામનગર

વિજય સ્ટોર્સ

લાઇફ
લાઇફ સ્ટ
જીડીઆર

* કેઈ પણ ભાષામાં, જગતના કેઈ પણ ખૂણામાંથી પ્રગટતા દૈનિક-અઠવાડિક-પાસિક-માસિક વિં દેશવિદેશના મેગેઝીનોના લવાજમો ભરીને ટપાલખર્ચ વિં ખચાયો.

* મેટ્રીક...કોલેજ...ફલ...કોન્વેન્ટ વિં ને ઉપયોગી મેગેઝીનોના લવાજમ ભરો...

૧ નૂતન શિક્ષણ ..રમકડું ..કુમાર ..લીન્ક...ડીટીંગ ..સી...નવનીત...ઈમ્પ્રીન્ટ...ગ્રીજ ..જીડીઆર રીંગ્યુ ..ધર્મયુગ ..વૈજ્ઞવજન...વિજ્ઞાનલોક ..ડીફમંદર...કેરીયર ડાઇરેક્ટ...ગ્રાપારગી માંડીને ટાઈમ્સ ..ફ્રી પ્રેસ...લાઇફ...ટાઈમ્સ...ન્યુઝવીક...ન્યુસ્ટેડસમેન પોપ્યુલર સાયન્સ...નોલેજ વિં કેઈપણના લવાજમો અમારે ત્યાં ભરાવી શકો.

* 'વિજયે' રૂ. ૫૦૦૦ના મતખર ઈનામો લવાજમો ઉપર આપ્યા છે, અને ગુજરાતની અને ભારતની પ્રથમ જ લવાજમ એજન્સી છે. જેની સેવાઓ જનતાએ બિદલાવેલી પ્રતિષ્ઠાએ રક્ષાએલી છે. અને જે આપના નાણાની સંપૂર્ણ સલામતીની ખાત્રી આપે છે.

* જગતના છ દેશોને આવરી લેતું વિવિધ મેગેઝીનોનું સંસ્થાઓ માટેનું ૨૪ પાન-તું લીસ્ટ પ્રગટ થઇ ચુક્યું છે. પે સ્ટકાર્ડ લખે થેર બેઝાં મળી જશે.

વિજય સ્ટોર્સ

* ૩૮૨ એ, કાલખાદેવી રોડ, ૩૪ માળે, પો. બો. નં. ૨૨૮૦, મુંબઈ-૨

* ૬૨, કલ્યાણ ભુવન, બીજે માળે, રિલીફ રોડ, અમદાવાદ-૧

* રેશન રોડ, ગોપાલ ટોલીય પાસે, આણંદ

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD
BOMBAY-70

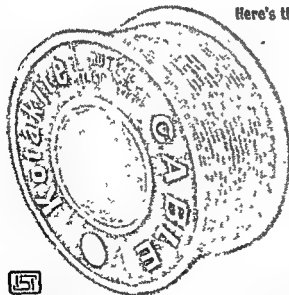
Phone 67530

Grams. "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m s tanks & vessels of all sizes
- ★ 'Sleepmaster' Hot Water rubber bags 'Coolwave' Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER-PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MADE IN INDIA
TECHNICAL COLLABORATION
WITH BRITISH TOPNOTCH CABLE MAKERS
NEWFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on DGS & D's
Rate Contract

Sole Distributors
THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Navroz Building, 240 D. Dadabhai Naoroji Road Bombay 1

આંકણી કરો

યગતિની આંકણી ખોલાવવા કરો

૧૮૫૧૫૬૧
૧૮૫૧૫૬૧
૧૮૫૧૫૬૧
૧૮૫૧૫૬૧
૧૮૫૧૫૬૧

મુંડા
અબલ
પોલાદ

ગુજરાત સાહિત્ય અકેદમી
ગાંધી કુળી ગ્રામ

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

ઉના (જિ. ગે. જ્ઞાપદ)

પ્રમુખ

પરમાજીદાસ હવાભાઈ બોઝા

મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર

ચંદ્રશંકર લાલશંકર જ્ઞાની

તારીખ : ૦૫/૧૨/૬૮

રેસિડેન્સ ઓફિસ-૭

રેસિડેન્સ-૧૮

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬ ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તારીખ ૦૫-૬-૧૯૫૬ તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત ગ્રેડ ભંડોગ રૂ. ૩૦૦ લાખ

ભરપૂર્ક ધરેલ ગ્રેડ ભંડોગ

મહાળીનું ૧૪૨

સરકારીની ૧૪૦ રૂ. ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂ. ૦ ૦૭ લાખ

અન્ય ફંડ રૂ. ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સત્તાવાર રદકારી મહાળી
નંબર ૦૨૧૧ નંબર ૧૦૦ ઉપજના માનુષ્ય એકમ
અને સી. ડી. જી. ૬ ના રૂપાંતરણ માર્ગે કરવામાં
આવે છે.

આ ઉપરાંત નંબર ૧૬૬ રી. મહાળીનો અર્થ
મેળવે તેનો ઉપયોગી ફંડ પ્રાપ્ત થાશે,
જિલ્લા, જિલ્લા કલેક્ટર, જિલ્લા કલેક્ટર
પાસે માનવે છે.

મે. એડ. સિમેન્ટ, પાયા, ખજૂર, મીઠા મેરે,
ખાંડ વિગેરે વસ્તુને ના પિત્તરૂત માર્ગે કરે છે.

જેહતો તથા સહકારી છન-મંડળીને

ખૂશ ખબર

તમારા રૂના સારા ભાવ

મેળવવા માટે

તેમ જ

તમારા નાણાની સલામતી માટે

જૂનામાં જૂની પદ્ધતિ માર્ગે સાધો

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ

લિં

મજીત મે.મ.
અમદાવાદ

ફોન નં. ૫૧૧૭૧

બાળકોનો સમૃદ્ધ દુધાહાર તાજા દૂધમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

તાજુ અને શીટિક દુધ! અમુલ
દુધાહાર આવા ઉત્તમ દુધમાંથી
બનાવવામાં આવે છે. એરિકાના
સોથી મોટા અને છે-વામાં ઉત્તમ
નિર્ધાર સ્વચ્છતાથી નુસાતુર દુધની
ચીજોના ઉત્પાદકો-કેન્ડાનુંની અમુલ
દેશીયા તે નેશન બાર છે ઉત્તમ કોટિની
ફવરી ચીજો બનાવવામાં હજાર વર્ષોના
અનુભવી ને રિયુ 1 નૈજાનિકો અમુલ
દુધાહાર તેણ કલાનું કામ સમ ને 11
વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ખેતીય તત્વોથી સમૃદ્ધ
અને નુપચ રૂપમાં ફરતેલ દુધ-આ છે અમુલ
દુધાહાર. વિષમ અને આ રીતે મળે આદર
હતેલ બાળકો અમુલ દુધર આરોગ્ય-વિકાસ
સાથે છે નેમા એક આદર્શ મળી.

તાજા દુધમાંથી બનાવેલ સમૃદ્ધ દુધાહારમાં 3 વિગમિના છે જે આપણા બાળકો માટે સરળ છે -

પીઠ પરાઈ

સત્યનંદ

ધરનનો મહાપ્રાણ કેવિ શેષ સાદીના 'મોસ્તાં'માં એક વાત આવે છે?

'દમિસ્કમાં એકવારે મોટા દુકાન પડ્યો. લોકો ટપાટપ ભૂખ્યા મરવા લાગ્યા. પાણી નામની ચીજ અગર જો કયાંય પણ જોવા મળતી તો તે માત્ર દુઃખીઓની આંખોમાં! પાંદડાં પડી જવાથી કાંઈ તમામ નાગાળાવા જેવા થઈ ગયા હતા.

એવામાં મને એક મિત્ર મળવા આવી. તેના દિદાર જોઈને જ હું દુઃખી દુઃખી થઈ ગયો. એક જમાનામાં તે શહેરનો ધનવાન—આગેવાન હતો. આજે તેનું શરીર સુકાઈને કેવળ અસ્થિ—પિંજર જેવું જ થઈ ગયું હતું.

મેં તેને પ્રશ્ન્યું: 'મારા નેક દોસ્ત, તારા પર જોવી કઈ મુશ્કેલી યુજરી છે કે તું આવો હાલહવાલ થઈ ગયો?'

આ સાંભળતાં જ તે કોધથી રાતેચોણ થઈ બેઠ્યો. લાલપૂમ આંખો મારા સામે ખોલીને તે બોલ્યો: 'અરે પાગલ, તમામ વાત જાણે છે છતાં મને પ્રશ્ન છે? અકલ શુભાવી છોકો છે શું? તને જો પણ ખબર નથી કે મુસ્લીમત હવે વટાવી ચૂકી છે?'

તસલ્લી આપતાં તેને મેં કહ્યું: 'પરંતુ, જો બધાની તને શી આંધ? એર તો ત્રાવ ત્યાં જ બધાપે જ્યાં અમૃત નથી હોતું. પણ દેશજની જરૂરીઆતો માટે તું તો એવો ને એવો જ મુરશિત છે!'

મારી આ વાત સાંભળીને ઘણી જ રંજીતી આંખે તેણે મારી સામે જોયું. તે ઘણું જ ખિત જણાતો હતો. મને તો એવું લાગ્યું કે જાણે કોઈ મોટો જ્ઞાની પુરુષ હોઈ અજ્ઞાનના અધારમાં અટવાતી વ્યક્તિને ન તાકી રહ્યો હોય!

એક લાંબો—ઊંડો શ્વાસ લઈને, જાણે મારા પર રહેમ કરી રહ્યો હોય તેમ કહ્યું, 'મારા અનુભવા લાઈ, અગર કોઈ એક માણસના તમામ મિત્રો દરિયામાં ટૂંબી રહ્યા હોય અને તે એકલો જ કિનૂરે બેસે તેઓ તેઓને ટૂંબતા જોઈ રહ્યો હોય તો તેના નસીબમાં ચેન કેવું? મારો અહેસાસ પીળોપન્થા થઈ ગયો છે તેનું કારણ મારી પાસે ધન નથી રહ્યું જો નથી, બદકે એ છે કે મારા સઘળા પડોશીઓ ભૂખ્યા તરફડી રહ્યા છે. શું તું જો નંધી જાણતો કે ચકલમંથ લોકો તેઓ જાણાય છે જેઓ ન તો પોતે જખમી થવા આડે છે કે ન તો બીજાઓને જખમી જોવા આડે છે? શું તે તન્દુરસ્ત માણસનું જીવન ક્યારે પણ સુખી થઈ શકે છે જેની જોડેના માણસ બીમાર હોય અને કબૂસતો હોય? જો જ હાલત મારી છે, જ્યારે હું જોઈ છું કે મારી આંખપાસ હાથ—હાથ મરી રહી છે ત્યારે મારો અમૃતનો કોળિયો ય એર બની જાય છે.'

જાણી કુબેરન ચેદિયાર

અંકવર્તી રાજગોપાલાચારી

એનું નામ હતું કુબેરન ચેદિયાર. ચોખાના ભારે મોટા વેપારી. હંચું બચું ઘર ભારેભાર ધાર્મિક જીવન પણ હતું પાછા કંજીસ. સુરકેવીમાં સગા ભાઈને પક્ષ દોકડો ન દેઈ ગામના ભિખારીઓએ પણ એનો ઉગરો તજ્યો હતો, હા, એનો છોકરો જરા ખર્ચાળ હતો ખરો. પણ એટલે તો એણે પોતાના હીકરાને વેપારમાં ન રહેવા દીધો અને ઘરમાય ન સંધ્યો.

પોતે ખૂબ આવાક ને જાણતવ વેપારી. એક રૂપિયાનો માલ ચૌદ આને કેમ ખરીદવો અને તેણે તે જ માલ પાછો વીસ આને કેમ વેચવો એની એને મોટી ક્ષમતા.

આમને આમ એના ત્રીસ વરસ વીતી ગયા. એમા એક દિવસે અચાનક જ એની મરજત ઉપર સોજો આવ્યો. સોજો તો દિવસે દિવસે માકયો સૂણવા સોજો વધ્યો ને ખતર નાક ફિયતિએ પહોંચ્યો કેક એક કયાં અને ખીજીયે ઘરગથ્થુ દવાઓ અજમાવી પણ દારી ન કાવી આખરે ડોક્ટર પેલનાથ અધ્યરને તેકેલા ડોક્ટર વેલનાથે આવ્યા એમની સાથે એમના મદદનીશ ડૉં સમલિગમને પણ સાથે લેતા આવ્યા ચેદિયારે જ્યારે એ ડોક્ટરને જોયા ત્યારે ખૂબ જાનસાં ગયા. પોતાની હીકરીને બોલાવીને પૂછ્યું 'છાડી, આ બે એકડ રોને કેમ બોલાવ્યા?' એની.છોકરી—બિચારી ખાળે વિધવા હતી, અને બાપને ઘેર રહીને જ ઘરખટલાવું ધ્યાન રાખતી આ કારણે જમાઈરાજનો વારસો મે તે ચેદિયારના કાચમાં આવી ગયો હતો, હીકરીએ સમજાવ્યું કે આ ડોક્ટરને ખાસ તેડાવ્યા નથી મોટા એક્ટરના મદદનીશ છે, ત્યારે એને થોડી નિરાંત થઈ ડૉં વેલનાથ અધ્યરે સોજો ભેર્યો—તપા-

ર્યો અને ચકાસ્યો. પછી નિદાન કરતાં કહ્યું: 'આ કદમાં ખીજી-ખીજી દવાઓથી કચો જ કાચદો થશે નહિ આમ તો ઓપરેશન કરવું પડે તેમ છે.'

'તે, તમારું કહેવું એમ છે કે તમે એના પર ચાકુ ચલાવવા માગો છો?' ચેદિયારે ડોક્ટરને પૂછ્યું?

'હા, પણ ઓપરેશન હું નહિ કરી શકું. મારા મદદનીશ હાલ જ અમેરિકાથી આવ્યા છે. બાહોશ છે. એ જાણે જ હીકરાં કરી આપશે.'

'હીક છે, મારી તીકરી સાથે વાત કરી જુઓ.' ચેદિયારે ડોક્ટરને કહ્યું.

નહી કરવામા આવ્યું કે કાંદે ઓપરેશન કરવું અને કલોરોફોર્મ પચુઆપવું.

એ દિવસે રાત્રે કુબેરન ચેદિયારનો તીકરો સુજોવા ચેદિયાર ડૉં સમલિગમને ઘેર ગયો અને ડોક્ટર આવતા સુધી લગભગ એક કલાક સુધી રાહ જોતા રહ્યો જ્યારે 'ડોક્ટર આવ્યા ત્યારે તેણે તેમને પોતાની અચૂક જોમારીની વાત કરી અને એક ક્ષણગત પણ લીધું પછી, ડોક્ટરને કહ્યું 'ડોક્ટર સાહેબ, મારે આપની સાથે એક ખાસ જરૂરી વાત કરવી છે' પછી તે તેઓ જાનને એક બંધ મોરકામા પા કલાક સુધી વાતો કરતા રહ્યા.

'અભરાવાની કાંઈ જરૂર નથી ચેદિયાર સાહેબની ઉમર જરૂર મોટી છે, પણ તેની કાંઈ ચિંતા કરવાને અવકાશ નથી જ. ડરવાની જરૂર જ નથી. બધું જ બરાબર થઈ જશે', ડૉં સમલિગમે કહ્યું.

'પૈસાની જાબતુમા તો એકિર જ રહેશે. એમની કિંજૂસાઈ ધ્યાનમા લેજો નહિ હું અને મારી બહેન આપની ફીની પાઈએ પાઈ ચકવી દઈયું. બસ, બાપુજીને આ વાતની ખબર ન પડવી ભેઈએ' સુજોવા ચેદિયારે કહ્યું.

'અમેરિકામા આ કંબૂડી માટે એક દવા શોધવામાં આવી છે અહીં તો ડોઈને થ

તેની ખબર નથી. જોપરીને સહેજ અમથી જોલીને એક ગુપ્ત કામ કરી લેવાનું હોય છે. ને આપની ઈચ્છા હોય તો હું તે માટે કેશિશ કરું.' ડૉક્ટર રામલિંગમે પૂછ્યું.

'હું' માનતો નથી કે આવો કોઈ ઈલાજ હોઈ શકે...' સુખેયાએ શકા પ્રગટ કરી

'ડૉક્ટરોની નવી નવી શોધોના વિષયમાં જલજલા ડૉક્ટરોય અનન્યતા લેવા હોય છે. તો પછી આપને તો ખગર જ કયાંથી હોય!'

'ડૉક્ટર સાહેબ, આપ સાચોસાચ જ મંલીરતાથી વાત કરો છો કે પછી મજાક જ ઉડાવો છો?'

'મજાક નથી, ભાઈ, આ મજાક નથી. આ સાચી વાત છે. આપ કહો તો ઓપરેશન વખતે હું તેની કેશિશ કરું.'

સુખેયાને ધણું આશ્ચર્ય થયું: 'શું' માણસનો પૂરો સ્વભાવ પણ બદલી શકાય છે ખરો?'

સુખેયા ફરી બોલ્યો. 'અગર આ ગુપ્ત ઈલાજ સફળ થયો તો..'

'એમાં આપ શકા ચેની કરો છો? સફળ તો થવાનું જ.' ડૉક્ટર રામલિંગમે બોલ્યા.

'તો પછી હું આપને એક હજાર રૂપિયા ઈનામ દઈશ.' સુખેયાએ કહ્યું.

*

ઓપરેશન થઈ ગયું. સુખેયા અને ડૉક્ટર બીજે દિવસે અબ્યા.

'કામ પતી ગયું' છે. પરિવર્તન આપને થોડા વખતમાં જ માવૂમ પડશે.' ડૉક્ટર રામલિંગમે કહ્યું. કુબેરન ચેટ્ટિયારને લગભગ એક મહિના સુધી પથારીમાં જ આરામ કરવાનો હતો.

જ્યારે કુબેરન ચેટ્ટિયારને એની દીકરીએ આ વાત કરી ત્યારે એની આંખમાંથી આસુ ઢેળી પડ્યા. 'મે' મારી જિંદગી બરબાદ કરી નાખી. દીકરી, તું' મારા પત્ની તિરુપતિમાં બાલાજી શ્રી વેંકટેશની પૂજા કરી આવ.'

જ્યારે એની તબિયત મુશ્કરી ગઈ ત્યારે એણે પોતાના પુત્રને જોડાવ્યો અને તેને કહ્યું: 'દીકરા, અહીં' આવ. હવે તારે અલગ રહેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. મે' અગાઉ ગ્રુસ્સામાં આવીને તને અજાગો કરી દીધો હતો.'

બિખારીઓ ય જાધા અચરજ પામી ગયા હતા તેઓ અરસપરસમાં વાનો કરતાં: 'માંદગીમાં જ ચેટ્ટિયારને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું છે.' દરેક યતિવારે હવે તેને ત્યાં બિખારીઓની લીડ જમતી અને તેઓ ખુશ-ખુશાલ ઘેર પાછા વળતા.

ચેટ્ટિયારના ગરીબ સગાં—વહાલાંઓને ય ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. 'ભાઈ, આવી અનુભવી તો મે' આજ સુધી ભેઈ નથી—કે નથી સાંભળી. આખે આખે માલુસ જ બદલાઈ ગયો!'

'કુબેરન ધર્મોદા નિશાળ, કુબેરન ચેટ્ટિયાર પ્રસૂતિ ગૃહ, કુબેરન નર્સિંગ હોમ, કુબેરન ચેટ્ટિયાર ધર્મશાળા,—માંદગી બાદ એક પછી એક આ સંસ્થાઓ એણે ઊભી કરી...

શહેર આખું' આ વાતની જ ચર્ચા કરતું. પણ સાચોસાચ એક બીનું' પરિવર્તન પણ થતું' રીઝુ હતું. એનો દીકરો સુખેયા ચેટ્ટિયાર કંજૂસ બનતો જતો હતો.

'આમને આમ સઘળી મિલકત ઉડાવી દેશે તો પછી આપણે શું કરીશું!' ભાઈ—બહેન ચોટેલાએ આ વાત જ કયાં કરતાં. કોઈકોઈ વાર તો ભાઈ—બહેન જઈને આપુલને એમનો આ ઉડાઉપણું જ'ઈ કરવા સમજવતાં, લડતા—લગવાનની માયા બારે વિચિત્ર હતી!

રામ જાણે, લગવાનની કૃપાથી કે ડૉક્ટર રામલિંગમના ઓપરેશનથી, કુબેરન ચેટ્ટિયાર બદલી જરૂર ગયો હતો પણ તેના નામની આગળ પહેલાં જે 'જિપુજિ' (કંજૂસ) શબ્દ ફાઈક કત્તડ સજ્જને બેઠી દીધો હતો તે તો કુબેરન ચેટ્ટિયારની સાથે જ નોંડાયેલો રહ્યો. આટલું બધું દાન—પુણ્ય કે આટ—આટલા ધર્મોદા—ખર્ચ છતાં ય 'જિપુજિ'નો ઇલકાબ-માથી તેનો છૂકારો ન જ થયો!

લખાઈ હોય તેની મહાન પરીકથા છે-સાદસકથા છે માત્ર આપણે તે જોવા માટે જોઈએ આપણને સામગ્રી માટે કાન. દુનિયાનું ચૌદમું અને જીવન માણુવા માટે જોઈએ મુક્ત મન

આમ ચાચા નેદરુ તેના વહાના જૂનકાઓને આ અદ્ભુત દુનિયાનું જ્ઞાન કરાવે છે આ નાનકડી પ્રાત્રમા પશુ જોઈ શકાય છે કે ચાચા નેદરુ 'સુદરમ'ના ઉપાસક હતા-ચાદક હતા-જોકતા હતા સત મહાત્માઓ દુનિયાની અદ્ભુત ગીતોને નીરખી ઇશ્વર ઉપર વારી જતા, જ્યારે ચાચા નેદરુ એના વખાણુ કરતા નથી ધરાના! તો આપણે કેમ મહી જીવે કે તેઓ ઈશ્વરને ન માનતા' તેઓ તો મોટા-સાચા આસ્તિક હતા તેઓ જ્યાં ત્યાં ઇશ્વરને યાદ કરીને ઇશ્વરની મહત્તા ન ઘટાડતા પશુ તેના અતરામાં ઈશ્વરી તરવેથી ભરપૂર હોતો

તેઓ માગકોના અનન્ય ચાદક-માગકોને જુઓ- ને ખુશખુશાન-માગકો' તેઓનું ચિત્રામરચાનું એ ત્યાં જન-દેશમાં કે પરદેશમાં-માગકોને મગવાના તેઓનો કાર્યક્રમ હોય જ ભાગતના બાળકોમાં તેઓ ભાવિ દિલના-આઝાદ દિલના-લોકચાલી દિલના દર્શન કરતા તેઓએ એક જગ્યાએ કહ્યું છે કે વસુદેવ કુટુંબકર્તા દર્શનની ઝામી બાળકોમાં કરી રહ્યો છું તેઓ તેની રચના કરતા કહે છે કે -

'જ્યાંએનાને બેઠી કરો નહિ કે એકના ભારતના બાળકોને પશુ જુલુ. દેશના બાળકોને બેગા કરો તેઓના પહેરવેશ જુદા હશે તેઓની રહેઠીકરી જુદી હશે અરે! ભાષા પપુ જુદી-એકબીજાને સમજવા માટે ભાષા પશુ નથી હતા પશુ તેઓ દોરન બનશે રમશે-ઝગડતો તેઓના ઝડપ એક રમન જ હશે તેઓ વર્ષ, વર્ષ, રમ્યા હજુ નથી રગ્યા હોના'-એ માતૃમા તેઓ નિર્દોષ રહે તમ ચાચા નેદરુ ઇચ્છે છે એટલે તેઓ બાળકોને ચેતવે છે કે, 'વહાના બાળકો' તમે તમારા વડીલોએ કરેલી વાડાનધીમા ન રમતા બને તેઓ વર્ષ, વર્ષ, રમ, અમીર-ગરીબના વાડા બાધીને રહેના-દુનિયાને જોતા, પોતેજ ઊંચી કરેલી તે જોવા કેટલી બનતા બને તમે મોટા ચાઓ પશુ તમાર દિન આબાનતમા

વિશાળ મને તમે મારા દિલના ભાવિ નાગરિક છે તમે મારુ રામ વિશ્વકુટુંબનું ચાચુ પાડો.

બાળકો વિશ્વકુળના ઘરેલા બને તેની કેટલી ઝખના! સાધુઓ કહે છે સમ ભૂમિ ગોપાલની અને ચાચા નેદરુ કહે છે આપણુ વિશ્વ મારુ કુટુંબ આ નાત પશુ સિદ્ધ કરે છે ને કે ચાચા નેદરુ, આખા વિશ્વને એકરૂપ માનના એનામાં ઈશ્વર છે જ તો પરી ચાચા નેદરુ તો એકનાને માટે જ જીવનમર મના તેઓ બાળકોના માથમાં પોતાનું પ્રાનપણુ જૂની જ્ઞાને બાળકોમાં એકરૂપ થઈ જતા-બાળકોની નિર્દોષતાના તેઓ પૂજી હતા-માગકોની નિર્દોષતામાં ઇશ્વર સમાયેલો જ છે-તેના દર્શન ચાચા નેદરુ કરતા-પુનર્કિન બનના આપણા સત મહાત્માઓ બાળકોમાં ઈશ્વરના દર્શન કરતા ચાચા નેદરુને બાળકો અતિપ્રિય હતા.

તેઓ મેની સરઆતમા (તેમના મૃત્યુ દિન પહેલા) મુમર્ગની મુલકાતે ગયા હતા વિાવ વેળાએ વિમાન ઘર પરથી નીકળના નિદાય થાડો એમણે કથા કે ભગવાનની ઇચ્છા હશે ત્યારે ફરી મુબર્ક આરીશ આ થાડો મોવનાર ચાચા નેદરુ નાસ્તિક હોઈ શકે!

તેઓ પોતાના વસિયતનામમાં લખે છે કે મારા અસ્થિપૂનની એક મુલો ગયામાં પડરાવજો મારા મુશર અસ્થિપૂવ ગયાજીમાં પધરાવવામાં આવે એની મારી ઇચ્છામાં મને પોતાને નિરમન છે ત્યાં મુધી કોઈ પશુ ધાર્મિક મહત્ત્વ સમાજેનું નથી, હું આ બાગતમાં કોઈ ધાર્મિક નાળાવી ધરાવતો નથી હું મારા બાળપણથી જ અલ્હાનાદમાં ગયા અને જમના નદીઓથી મુખ્ય મન્થો છું અને હું જેમ જેમ મોટો થયો તેમ તેમ તેમના તરફને મારો ભાવ પશુ રંધુ ગાદ મનતો ગયો-જેના તરફ ભાવ માટે બને તેના પ્રત્યે ભક્તિભાવ આપોઆપ આવે જ અને એ ભક્તિભાવથી પ્રેરાયને જ તેઓએ લખ્યું કે મારા અસ્થિપૂન મુશર ગયામાં પડરા વજો વસિયતનામમાં તો તેઓએ ગયાજીના વખાણુ મુખ્ય મને કર્તા છે જ્યારેતની સર્જિતિ મા મહાન પ્રતીકસમાં ચાચા નેદરુ ભરતની સર્જિતિને તેના વસિયતનામમાં પશુ નથી જૂ યા

આના આપણા ચાંગા નેહરુ માનવતા, કયાણ અને સત્યમ શિવમ મુદરમ્ ને વરેલા હતા. આવા આપણા ચાંગા નેહરુનું સાચું તર્કનુ ત્યારે જ કહું ગણાય કે જ્યારે આપણે તેઓમાં રહેલા ઇશ્વરી શુભ્રને આપણામાં ઉતારીએ. સાચી માનવતા અને સત્યમ શિવમ મુદરમ્ની પ્રતિબિંબ કરતા દેશની સેવામાં મનુષ્ય જીવનના ખ્યેવને પામીએ. બધે દેશોના સ્મારકરૂપે અનેક બાળમંદિરો, બાળમરનો, બાળકિંકારણો અને અન્ય બાળ પ્રતિબિંબો ખીવે પણ દિંદનું દરેક બાળક ચાંગા નેહરુનું જીવંત સ્મારક બની રહે તે માટે માન્યમિત્રે, શિક્ષકોએ અને સમાજે જાગૃત બનવાનું છે. બાળકોમાં ચાંગા નેહરુની વિજ્ઞાન દૃષ્ટિ આવે-દિલની ઉદારતા અને ને સાચો ધર્મ તે જીવનમર આપરી રચે. હતા તે ધર્મપથે બાળકો ખજે તો દિંદના ધેર ધેર ચાંગા નેહરુનું જીવંત સ્મારક બની રહેશે.

નાખી દીધા જેવી વાત ન કરતા હો તો !

સૌરાષ્ટ્રમાં જોકમની રચના અને પ્રજાકીય સ્વરકારની સ્થાપના થયા બાદ, જોકે વખત રાજકોટ મુકામે કાર્યકરોની જોકે જોકે મળી હતી. રાજ્યના મંત્રીઓ પણ આ જોકેકમાં હાજર હતા. પ્રતાપકવરની દૃષ્ટિએ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિને વેગવાન બનાવવાની વિચારણા ચાલવી હતી.

‘ખીજ બધી વાત તો ઠીક પણ દારૂખ ધીનું શું?’ જોકે દિવસ માટે પણ દેશને રાજ્યકારણર મળે તો હું સૌથી પ્રથમ સમયરેશમાં દારૂખ ધી દાખલ કરું’ જોમ કહીને બાપુજીએ દારૂખ ધીના મહત્વને આપણને ખ્યાલ આપેલો. સ્વરાજ મળ્યાને બપોળે વર્ષ થઈ ગયા હતા આપણે ત્યાં હજી દારૂખ ધી કેમ દાખલ કરવામાં આવતી નથી?’ જોકે રચનાત્મક કાર્યકરે આવેશપૂર્વક સવાલ કર્યો

રાજ્યનું આબહારી ખાતું શ્રી સામળદાસભાઈ ગાધી હસ્તક હતું. જોમલે ખુલાસો કર્યો, ‘સમય રાજ્યમાં દારૂખ ધી દાખલ કરવાનો રાજ્ય સરકારે નિર્ણય તો લઈ જ લીધો છે. પરંતુ દારૂખ ધી દાખલ કરીને આપણે જોને સંપૂર્ણ સફળ બનાવવા માગીએ છીએ. જો દૃષ્ટિએ સમય રાજ્યમાં જે ‘મશીનરી’ જોઈએ જોના અભાવે વિલંબ થઈ રહ્યો છે. થોડા વખતમાં જ દારૂખ ધીના અમલ માટે થોડા ‘મશીનરી’ ગોઠવાઈ મથે દારૂખ ધીનો કાર્યક્રમ દાખલ કરવામાં આવશે’

મારી બાલુમાં જોડેલા, ગામડાના જોકે વૃદ્ધ આગેવાન આ સાંભળીને જોમા થઈ બોલી ઉઠ્યા. ‘દારૂના કારખાના શરૂ કરવા હોય તો તો ‘મશીનરી’ જોઈએ જે વાત સમજાય. પણ દારૂના કારખાના અને પીકા બધ કરવા માટે તે વળી ‘મશીનરી’ જોઈતી હશે? આવી નાખી દીધા જેવી વાત ન કરતા હો તો!’

—મવાસી

૬

હજરત અબુ મુહમ્મદ મુતઅશ્શે તેર વર્ષ મુધી હમેશાં હજ કરતા હતા. પણ જોકે દિવસ તેઓ બોલી બોલ્યા: ‘એ જે કઈ કહ્યું’ એ મારા સ્વાધર્મ ખાતર હતું.’

લોકોએ કહ્યું: ‘હજરત, આપને જોની શી રીતે બાબુ થઈ?’

હજરત અબુએ જવાબ આપતા કહ્યું: ‘જોકે દિવસે મારી વાલિદાએ મને જોકે ઘડો પાણી ભરી લાવવાનું કહ્યું, મને જોકે ભારૂંપ લાગ્યું હતું. જોકે પરથી મને લાગે છે કે મારી આ બધી હજો ફક્ત બહેરી રેખાવ અને સ્વાધર્મ માટે હતી.’

—મુબદ્દર ત્રિવેદી

નિખાલસ એકરાર

શિવસુહરમ

સમાજસુધારકોના અમત જીવનમા કોઈ કોઈ વાર એવા નાનુક પ્રશ્નો આવીને ખડા ચાલ છે કે તેમને જન્મ આપવાનું પણ ભારે થઈ પડે છે, પરંતુ સાચા નીડર અને નિખાલસ સુધારકો એથી ડરતા નથી તે પોતાની પરિસ્થિતિ નિખાલસપણે રજૂ કરે છે, અને એથી કરીને લોકોની વધુ આહવા મેળવે છે

આવે એક પ્રસંગ મુમુક્ષુ મહારાષ્ટ્રિય સમાજ સુધારક ગોપાલરાવ આગરકરના જીવનમા જન્મે હતો સમાજસુધારણાની પોતાની ઉમ ભાવનાને વકત કરતા લેખો શ્રીયુ આગરકર 'સુધારક'ના ઉપનામથી જ લખતા હતા એ ઉપરથી સમાજસુધારણાનું કામ તેમને કેટલું પ્રિય હતું તેનો ખ્યાલ આવી રહે છે

જ્યેસાથે તેઓ શિક્ષક હતા પોતાના વિદ્યાર્થીઓને તેઓ નવન સમાજના નાગરિક બેખતા, તે તેમને પણ પોતાના સમાજસુધારણાના કામનો ખ્યાલ આપતા વિદ્યાર્થીઓને પણ પોતાના આ પ્રિય શિક્ષક અને તેમના સમાજસુધારણાના કામ માટે ભારે આદર હતો

પરંતુ એક વખત તેમના વિદ્યાર્થીઓ પૈકી એક—વેલજુકર નામના વિદ્યાર્થીએ શુ જોયું ? પોતાના આ 'સુધારક' કુટુંબના આખા યે કુટુંબને તેણે જોગેશ્વરીના મંદિરમા, કોઈ જના જમાનાના ધર્મધં કુટુંબીજનોની જેમ, જોગેશ્વરી દેવી સમક્ષ નાકનીદી તાણુતા જોવા તેમ જ તેમના જ કુટુંબની એક સવાસણ સ્ત્રીને મંદિરની દેવી સમક્ષ જોગા ભરતા જોઈ

વેલજુકરે આ વાન ચાળામા જવા વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા આ ઉપરથી સૌ વિદ્યાર્થીઓ અદર અદર કહેવા લાગ્યા 'આપણા 'સર'ની સુધારાની બધી વાતો ઉપર ઉપરની તેમના સિવાય તેમનું આજુ બે કુટુંબ મંદિરમા આ પુ'તું કોઈ ધર્મધં

વકિતની જેમ, વગર સમજ્યે, એ કુટુંબ દેવી આગળ નાકનીદી તાણુતું'તું "

વિદ્યાર્થીઓએ આ વાન આગરકર સમક્ષ રજૂ કરવાનું નહી કહ્યું વિદ્યાર્થીઓએ કહ્યું "આ આખીયે વાન 'સર' સમક્ષ મૂકી, અને પત્રી તેમના પુનાસો માગવો નહિતર પત્રી કહેતું કે આ તો બધી અમને લોકોને ભરમાવનારી વાત છે "

સૌની વતી વેલજુકરે જ વર્ગમા આગરકર સાહેબને ગ્રેજા થઇને પૂછ્યું "સર, મારે આપને એક પ્રશ્ન પૂછવાનો છે "

"તે પૂછને ભાઈ, મારી કથાના છે?" આગરકરે નિખાનસપણે કહ્યું

"એમ નહિ સર, મને આપની બીક લાગે છે " વેલજુકરે જોડો

"અરે મારા નાનકડા મિત્રો, હજી ત્યારે તમે તમારા આ સુધારક માસ્તરને જોળખતા નથી હું થોડો જ વાઘ કે સિંહ છું તે તમને ખાઈ જવાને છું ? મારો સંજેજ પગ બધ નહિ રાખવાનો હું તમને બવાને મારા નાનકડા મિત્રોસમ લેખુ હું " આગરકરે બહુ શ્રેમપૂર્વક પોતાના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ પોતાનું હૃદય ખોલ્યું.

એથી પ્રેતસાહિન થઇને વેલજુકરે, પોતે જોયેની બધી વાત કહી સંભળાવી

પોતાના આ નાનકડા મિત્રના મુખેથી આવી 'મોની' વાત સાંભળીને આગરકરને હસતું આવતું, હસતા હસતા જ તેમણે કહ્યું 'હા, તે તું આ ઉપરથી શુ કહેવા માગે છે ? "

વેલજુકરે હિમત રાખીને કહ્યું સર આપ તો અમને રાજ દોષી દોષીને કહેા છો કે આપણા સમાજમા ધર્મજીવી સુધારા કરવાની જરૂર છે પેને દિવસે તમે કહેન 'તા કે દેદેરીઓની બાધાઆબડી

ખધું દોંગ છે. એની સમાજસુધારણાની ધણી વાતો તમે અમને કહે છે. આપની આ વાતથી સાવ વિરુદ્ધ આપના કુટુંબીજનોનું વર્તન છે. મેં નબરે એમને ને, માહેન!"

મદારાઈના એ પ્રખર અને પ્રેમાળ મહાજસુધારકે હસના હસતા કહ્યું: "અરે, મારા માનકડા મિત્રો, હજી તમે મારી વાત પૂરી સમજ્યા નથી. સમાજમા આવા બધા દોંગ, દબ જોડા મૂળ ધારી ગયા છે,

એમ હું તમને રોજ નથી કહેતો! એ શું એકે દિવસમા જવાના છે? આપણે સીએ એ માટે કમર કસવી પડશે, અને બીજું યાદ રાખજો કે કું એટલે મિન્સિસ (ધીમતી) આગરકર નહિ! શ્રીમતી આગરકરની જગાએ તમારા આ સુધારક માસ્તરને માની લીધા, એ તમારી કસર છે."

• પોતાના ગ્રિય શિક્ષકની આવા નિખાલસ એકરાર ઉપર સૌ વિદ્યાર્થીઓ ખડખડાટ દરતી પડયા.

‘વાંઠાનું’ સૂતર’

થોડા દિવસ પહેલા ખાદી આયોગોગ કમિશન તરફથી એક મિત્ર આપણી સંસ્થા-ઓને મદદ કરવાની દૃષ્ટિએ વધારાનું સૂતર ખરીદવા આવેલા. આવીને એમણે પૂછ્યું:

‘પછી પેલા ‘વાંઠા’ના સૂતરનું શું થયું?’

હું જરાક મૂંઝવણમા પડી ગયો... થોડા સમય પહેલા અમારી મોસાયટીમાં કોઈક ધાર્મિક મહોત્સવમા કુમારિકાના સૂતરની જરૂર પડેલી અને તે મેં મેળવી આપેલું. એટલે મારું મન એ દિશામા કામ કરવા લાગી ગયું. મનમા કેમય કરીને મેળ જામે નહિ. કુમારિકાનું સૂતર તો સમજ્યો, પણ ‘વાંઠાનું સૂતર’ અને તે વળી કમિશનને જરૂર પડે તે કેવી રીતે હોઈ શકે? મોઘમ મોઘમ થોડી વાતો થઈ અને હું સમજવાના પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો એટલામાં આવા સૂતરની લેવડ દેવડની કાઈલ સંભાળતા બાઈ યોગ્યા વંડા પાસે વધારાનું સૂતર છે. કદાચ એ અંગેની વાત થતી હશે. પછી તો મને પણ થયું કે અંગ્રેજીમા VANDA લખાઈને ગયું હશે અને એને ઉચ્ચાર કોઈએ વાંડા તો કોઈએ વાંઠા એવો કયો હશે. અને એમ જ ‘વાંઠાના સૂતર’ની માગણી આપણા સુપ્રી આવી.

માધ્યમ અંગ્રેજી થાય કે ગુજરાતી તે અંગેના નિશ્ચિત વિચારો હોવા છતાં પણ હું કોઈ બહુ કંઠાકુટમા પડું નહિ પરંતુ આ ‘વાંઠાના સૂતર’ માટે તો મારા મનમાં અંગ્રેજી (રોમન) લિપિની નબળી કડી તરફ ધ્રુવો રોપ બરાણો. જો કે આ કંઈ મારો પહેલો અનુભવ નહોતો. કારણ કે એક વેળા સાવરકુંઠલા અંગેના અહેવાલ મોકલેલા તેનું અંગ્રેજીકરણ ને પછી હિન્દીકરણ થયું ત્યારે ‘સાવરકુંઠલા’નું ‘સાવરકુંઠાળા’ થઈ ગયું અને એનાથી ચલી બધ તેવું ‘ગઠડા’નું ‘ગધાડા’ થઈ ગયું અને એટલાથી નહોતું અંગ્રેજી લિપિને સતોષ ન થયો હોય તેમ આ છેવટે શિરોમણી રૂપે ‘વંડા’નું ‘વાંઠા’ થયું.

જેર! અંગ્રેજી લિપિના પ્રતાપે કુમારિકાના સૂતરની સાથે સાથે ‘વાંઠાના સૂતરને’

પણ કાંઈક પ્રતિષ્ઠા તો મળી!

—શ્રીનુભાઈ ગોંડ સાહેબ

નાનો તોય પાણી એ પાણી

પ્રવાસી

આજથી ત્રીસેક વર્ષ પહેલાંનો આ પ્રસંગ છે. બાપુનો થોડા વખત માટે વર્ધાના આશ્રમમાં સુકામ હતો. આશ્રમનું નિર્દોષ અને પવિત્ર વાતાવરણ નિયમિત રીતે ચાલતી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓથી સદાય શુશ્રુત રહેતું. પરંતુ બાપુના સુકામને કારણે, એમની આસપાસ શુધાચેલી અનેકવિધ રાષ્ટ્રવ્યાપી પ્રવૃત્તિઓથી આશ્રમનું વાતાવરણ વિશેષ ધમધમી ઊઠતું હતું. દરરોજ દેશના કોઈને કોઈ આગેવાન મહત્ત્વની મંત્રણા અથવા બાપુને મળવા આશ્રમના મહેમાન બન્યા હોય, દેશ-પરદેશના કોઈ પ્રવાસી બાપુએ બોધેલા નવા અને ક્રાંતિકારી વિચારો ઝીલવા અને સમજવા માટે સુઝાકાતે આવી ચડ્યા હોય, બાપુની હાજરીના લાભ લઈને એમની પાસેથી પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન મેળવવાના આશયથી કોઈને કોઈ રાષ્ટ્રવ્યાપી સંસ્થાની એક યોજવામાં આવી હોય, કોઈ ભાવિક શ્રદ્ધાથી બાપુના દર્શનને આગ્રહી હોય તો કોઈ સુઝાકાતીઓ રાખપૂજા જેવા પ્રશ્નો લઈને, બાપુને મળવાનો આગ્રહ સેવતા બેઠા હોય. દેશપરદેશમાંથી ભાતભાતના સમાચારો અને સમસ્યાઓ લઈને આવતા તારટપાલનો પણ પાર નહીં. બાપુ આખો દિવસ અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં શુધા ચેલા હોય એટલે આશ્રમની બહેનો અને બાળાઓ માટે આખા દિવસમાં બાપુને મળવાનું સુરકેલ.

દરરોજ સાંજે દરવા જવાનો બાપુનો નિત્ય ક્રમ. ગમે તેવું કામ અને ગમે તેટલા રોકાણ હોય તો પણ સાંજે દરવા જવાના નિત્ય ક્રમમાં ફેરફાર ન થાય. દિવસભર અનેક પ્રકારની મહત્ત્વની અને ગંભીર મંત્રણાઓમાં રોકાયેલા અને સંસારની અનેક વિકટ સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે મથતા બાપુ સાંજે

દરવા જવા માટે ઊઠે એટલે બધો ભાર ખેંચેરીને, હળવા ફૂલ જેવા થઈને નીકળે. દિવસ આખો તો અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલા બાપુને મળવાનું શક્ય નહીં, પણ દરવા નીકળે ત્યારે એમને સહેલાઈથી મળી શકાય, એમના સ્તસંગનો, જ્ઞાનનો અને વિનોદનો લાભ લઈ શકાય અને બાપુને મળ્યાનો ગર્વ અનુભવી શકાય એ દૃષ્ટિએ આશ્રમની કેટલીક બહેનો અને બાળાઓ પણ સુકા હાસ્ય વેરતા બાપુ દરવા નીકળે ત્યારે દરવામાં એમની સાથે ભેડાઈ જાય.

એક દિવસે સાંજે બાપુ સાથે દરવા જવા માટે તૈયાર થઈને કેટલીક બાળાઓ એમના નિવાસની બહાર આંગણમાં રાહ ભેટી ઊભી હતી. દરવાનો સમય થયો અને બાપુ બહાર નીકળ્યા. ઓસરીના પગથિયા ઉતરતા ઉતરતા એમની નજર દરવા એક ખાડા ઉપર ગઈ.

‘આ ખાડો કોઈ હેતુપૂર્વક રાખવામાં આવ્યો છે?’ બાપુએ બાજુમાં ઊભેલા આશ્રમના એક કાર્યકરને પૂછ્યું.

‘ના બાપુ! એ ખાડો પૂરી દેવાનો છે.’ કાર્યકરે ખુલાસો કર્યો.

‘કઈ રીતે પૂરશે?’ બાપુએ પૂછ્યું.

‘ખાડો પાણીથી પૂરવો પડે એમ છે, મનુષ્યો પાસે પાણી મંગાવીને થોડા વખતમાં પૂરાવી દઈશું.’ કાર્યકરે જણાવ્યું.

‘એટલા માટે મનુષ્યો રોકવાની જરૂર નથી. ખાડો પૂરવાનો સહેલો ઉપાય છે. આપણે રોજ દરવા જઈએ છીએ ત્યાં રસ્તાની બંને બાજુ પાણી પુષ્કળ પથરાયેલા પડ્યા છે. વળતાં સૌ એકેક બળે પાણી લેતા આવીએ. ત્રણ ચાર દિવસમાં ખાડો પૂરાઈ જશે.’ બાપુએ ખાડો પૂરવાનો સહેલો ઉપાય બતાવ્યો.

અને ફરવા માટે સાથે આવવા જિલેલી બહેનો અને બાળાઓ તરફ જોઈને પૂછ્યું “કેમ! બરાબર છે ને?”

“હા બાપુ!” બાળાઓએ ઉત્સાહથી જવાબ આપ્યો.

બાપુ લાકડી લઈને આગળ ચાલ્યા. થોડા આશ્રમવાસીઓ અને બાળાઓ સાથે ચાલ્યાં.

બાપુની ચાલ ખૂબ ઉતાવળી. લગભગ ય જોમની સાથે ચાલી ન શકે ત્યાં બાળાઓનું ગળુ ધ્રુ? બાપુની સાથે ચાલવા માટે જોમને તો દોઢકું જ પડે. પણ બાપુને પ્રશ્નો પૂછી શકાય, બાપુની વાતો સાંભળી શકાય અને બાપુના મુખેથી વહેતો જ્ઞાનપ્રવાહ સ્ત્રી શકાય, એ માટે જોમની પડખે ચાલવા બાળાઓની અંદર ખીટી હરિદ્રાઈ ચાલી.

નિયત સ્થળે પહોંચ્યા પછી બાપુ અને સાથેના સૌ પાછા ફર્યા. વળતા અર્ધે રસ્તે પહોંચ્યા ત્યારે બાપુની પડખે ચાલતી એક બાળા એકાએક ઓસી જીડી “બાપુ! આપણે પાણી કેતા તો ભૂધી ગયાં.”

“હું” ભૂધી ગઈ હઈશ. હું” જૂથ્યો નથી.

હજી આગળ રસ્તાની બન્ને બાજુ જોઈએ એટલા પાણી પડ્યા છે.” બાપુએ ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું.

“પણ બાપુ! પાછળ તો મોઢા મોટા પંથર હતા. હવે છે એ તો સાવ નાના નાના પાણી છે. આ તે કંઈ પાણી કહેવાય?” બીજી બાળાએ સૂર પૂરાવ્યો.

“એમ! ત્યારે લાવ એક નાનકડો પાણી અને ધર તારૂં કપાળ, એટલે તને ખબર પડે કે એ પાણી કહેવાય કે નહીં.” બાપુએ કહ્યું.

“ગમે તેવો નાનકડો પાણી હોય પણ કપાળમાં વાગે તો તો લોહી જ નીકળે ને?” બાળા ઓસી જીડી.

“નાનો તોય પાણી એ પાણી! નાના પાણીથી કપાળ ફૂટે તો એનાથી ખાટો કેમ ન પૂરાય?” બાપુએ બાળાઓને નવો પાઠ આપ્યો. અને આટલું કહીને એમણે તુરત જ રસ્તાની બાજુમાં પથરાયેલા પાણીઓમાંથી એક પાણી ઉપાડી લીધો.

બાળાઓ માટે કશું યોગ્યપણું રહ્યું નહીં. સૌએ એકેક બળે પાણી ઉપાડી લીધા.

સાહાર સ્વીકાર

અહા દીપ: લેખક, પ્રકાશક, યુવનરાય ભટ્ટ; ૧૯૮, કલ્યાણદેવી રોડ, બીજો માળે, મુંબઈ—૨, પૃષ્ઠ ૯૧, કિ ૨-૦૦.

શ્રી દેહાસ—દર્શન. (પ્રવાસ દૈનિકી) લેખક, પ્રકાશક, નરસિંહ માધવજી સદાનતી; ૧૮, ભગતમાળ, નવા સારદા મંદિર પાસે, અમદાવાદ-૭. પૃષ્ઠ, ૨૦૧; કિ ૪-૦૦.

જીવનરત્ના જોખ: લેખક, પિંગળશી મેઘાણુદ ગઢવી, પ્રકાશક; મેઘાણુદ ગઢવી; મુંબઈ ઇંગ્લીશ [ચેરમંદર યાત્રી]; પૃષ્ઠ, ૧૪૩; કિ ૩-૦૦.

પંચામૃત: (સોદ હરિકીર્તનો) લેખક, નલિન મો ભટ્ટ. પ્રકાશકો; ઈન્દુમતી ૨૦ શાહ, સમલિકવાલ પૂર્વ શાહ, લલુભાઈ બલસારા; ગીતાપ્રેસ, ૨૪, પારિખન, ૬૫, મરીન ડ્રાઇવ, મુંબઈ—૨; પૃષ્ઠ ૨૦૩; કિ ૧-૦૦.

જયકો પપ્લીશીંગ હાઉસ, મુંબઈ—૧.

ધી ઓરોખાચત્રાદી એન્ડ જોન અનનોન ઈન્સ્ટિટ્યુટ: લેખક નીરદ સીંઘ ચોધરી. પૃષ્ઠ; ૫૨૮, કિ ૪-૦૦.

ફાઉન્ટેન એન્ડ ઈન્સ્ટિટ્યુશન: લેખક ચિત્રમણ; પૃષ્ઠ, ૧૦૪; કિ ૩-૦૦.

શેર પર્સનાલિટી એન્ડ હાઉસ યુઝ ઈટે: લેખક જોસી એન્ડ સ્ત્રી, પૃષ્ઠ, ૧૬૦; કિ ૨-૦૦.

મિઝન એન્ડ ચોકીટી કેક: લેખક નમતારા સહમન; પૃષ્ઠ, ૧૬૨; કિ ૨-૫૦.

જોહાન મ'થર

જોની મારા પુત્ર હોતો તેનો જન્મ પેરિસમાં થયો હતો સાત વરસના યુરોપ પ્રવાસ બાદ ત્યારે હું અમેરિકા પાછો આવ્યો ત્યારે તેને 'ડીઅરલીડ' રૂઢીમા દાખલ કરવામાં આવ્યો

જોની લાંબો અને દુનગો પાતંગો હોય, પરંતુ તેનું વક્તવ્ય આકર્ષક હતું વક્તવ્ય કરતાં તે અધિક આકર્ષક તો જોની સ્વભાવ હતો જેણે પોતાના સ્વાર્થની પહેના હમેશા બીજાઓના હિતનું ધ્યાન રાખ્યું અને જીવનભર એ જ કોશિશ કરી કે જાણે યા અજાણે પણ કદી કોઈનું દિન દુભાવી ન મેલે. જે દિવસે કેન્સર વિશેષજ્ઞ ડોક્ટર પદ્મને સ્પષ્ટ શ હોમા તેને કેન્સરનો રોગી જાહેર કર્યો તે દિવસે પણ જોની ચિત્તિ કે વિચલિત થયો નહોતો તેને કેવળ એટલું જ ખ્યાલ આવ્યો સમાચાર મારા બાપુ માટે કેટલા દુઃખદાની નીવડવાનાં.

૧૯૪૫માં જ્યારે નાતાલની રજામાં જોની ડીઅરલીડ ૨ થોડી ઘેર આવ્યો ત્યારે તે ધણે જ નદુરત હતો દશ દિવસ સુધી અને બન્ને સાથે રહ્યા એ દિવસો દરમિયાન જોનીનું અવસ્થા વધુ સુધારું પરંતુ માથાની રજાઓમાં ત્યારે તે પાછો ગેર આવ્યો ત્યારે પહેલી જ વાર તેના ચહેરા પર જોડે હતું તો પહેલાની ચમકે નહોતી રહ્યા કંઈ અનુશાસન અને અધિક પરિશ્રમ તેની અવસ્થાનું કારણ મમજીને મે વિશેષ ધ્યાન આપ્યું નહિ અમારા કુટુંબ ડોક્ટર દીગેરે પણ પૂરી ચમકડી પછી તેને તદ્દસ જ જાહેર કર્યો આ કારણે હું નિવૃત્ત નિશ્ચિન્ત હતો

એપ્રિલના ત્રીજા અઠવાડિયામાં ડીઅરલીડ રૂઢીમા ડોક્ટરને એક તાર મને મળ્યો તેમાં જોનીની ગરદન પર સોજો આવ્યો છે તેની બાજન લખ્યો હતો મે જોનીને ટ્રેનિંગ પર મોકલ્યો જ પણ તેણે પોતાની બીમારીને ખૂબ જ સાધારણ જણાવી અને કહ્યું કે

ચિતાની કોઈ વાત નહોતી હું ફરી પૂણે આશ્રિત થઈ ગયો પરંતુ ૨૫ એપ્રિલે રૂઢીમા ડોક્ટર જોન્સનનો ટ્રેનિંગ આવ્યો કે એક મોટા વિશેષજ્ઞ જોનીને તપાસ્યો હતો અને એમનો અભિપ્રાય હતો કે જોનીની માદગી ખતરનાક છે આ શબ્દોથી હું ગભરાઈ ગયો પરંતુ એ પછીની સૂચના સાંભળીને તો મારા પગ નીચેની ધરતી જ સરકતી લાગી વિશેષજ્ઞ કહ્યું હતું કે જોનીના મસ્તિષ્કમાં ગુપ્ત થયું છે

'આ બીમારીમાં સહેજ પડ્યું ત્રીય જીવનથી નીવડવાની માટે તત્કાળ જ ઈલાજ શરૂ કરવો જોઈએ' વિશેષજ્ઞે કહ્યું

સાંજે જ. હ. મસ્તિષ્ક રોગના સૌથી મોટા વિશેષજ્ઞ ડોક્ટર ટ્રેસી પદ્મને મળવા ગયો અને દસ વાગે રાત્રે અમે ડીઅરલીડ રૂઢીમા પહોંચ્યા ત્યાં પહોંચતા જ મને ખ્યાલ આવી ગયો કે પરિસ્થિતિ ખૂબ જ ખતરનાક છે મને ડોક્ટરેના ચહેરા સાફ પૂરી રહ્યા હતા કે જોનીને કોઈ પણ રીતે બચાવી શકાય તેમ નથી એ નોંધાવે સ્પષ્ટ શ હોમા મને કહ્યું તો નહિ પણ એ સમજાવ્યા મને વાર ન લાગી કે બીમારી અસાધ્ય છે

ડોક્ટર પદ્મને અવિનય ઓપરેશન કરાવતી સલાહ આપી અને ન્યૂયોર્કની માનસિક અને મગજના મંદી રોગોની એક હોસ્પિટલમાં જોનીને માટે એક આરોગ્ય રીઝર્વ કરાવી લીધો પછીના બાર મહિના માટે આ હોસ્પિટલ અમારા માટે તૈયાર થઈ ત્યાં વધારે મફત પૂરું મન મળે પછી એક વરસ સુધી - જોનીના મહાપ્રધાનની ઘડી આવી લા સુધી - આ હોસ્પિટલ અમારી સલામતી આપી એણે કેન્સર અને અમારા અવિત વિશ્વાસનું પ્રતીક હતી અમે જાણતા હતા કે જોગર પરધરની આ નિષ્પ્રણુ ધમારન જોનીને જીવનદાન દઈ શકશે નહિ, તો તો મનાર ચલાવુ જ છે અને વિધિનું

વિધાન અમારે ગીકારવું જ પડશે

તારીખ ૨૮ એપ્રિલે જોનીનું ઓપરેશન થયું
છ કલાક સુધી તે ઓપરેશન થીએટરમાં બેઠેલા
પડ્યો રહ્યો રાતના નવ વાગ્યે તેને તેના ઓરડામાં
લાવવા આવ્યા અને એ તેના ચક્રેશ ઓપરેશન બાદ
પહેરી વાર જ ખાનપૂર્વક જોયો આખો એ ચક્રેશ
સોજને કારણે ફૂલી ગયો હતો, આખો બધ હતો
જાણે નિઃશ્વાસુ હોય-એવું માથું ચઢે પડા પી ડીધી
દકારોલું હતું

અગિયારમા દિવસે તેનામાં દરરોજ ફરજાની શક્તિ
આવી ગઈ આ વખતે તેને તેની બીમારીની ભય
કરતાં જોઈ આવ્યા ગયો હતો પરંતુ તે જરાપણ
ભયભીત થયો નહિ એ અપેક્ષા કરેલા પર સંદેહ
ખીની બેઠેલું પુણ્ય સદસ્ય સ્મીત રમ્યમાન પશુ ફીણ
થયું નહોતું રોજ સવારે જ્યારે હુ ચિત્તિન ગરે
પૂછતા, 'જોની, કેમ છે તારાવન?' તે તેના પ્રિયજન
હોઈ રર ન જાણે કથાથી પણ આત્મકથાને કબજામાં
જતા અને આખોમા અજબ આશાની જ્યોતિષ ચમ
કાનતા તે કહેતો 'એકદમ સારુ બાપુ' કેટલીક
વાર તે હુ તેની અનિચ્છા નિમેદપ્રિયતા અને
નિતનવન પ્રસવતાથી હુ જાણે જ સહયોગ પડી
જાતો કે આને કેન્સર થાય જ કેવી રીતે? આને
કે સર કથારે વ પશુ ન સહ શકે!

મને અને ક્રાસિસ (જોનીની માતા, જ મારાથી
જુની રહેતી હતી)ને પણ આશા હતી કે આપરેશન
બાદ, ધીરે ધીરે તેણે ધ્યાન રુઝાઈ જશે અને તે ફરી
રહેશે જોશ પાણુ કોન્ટ્રોલના વીના પડી ગયેલા ચક્રેશ
વારવાર અમારા વિવાદની જગ પર જ આઘાત
કરતા હતા મને પણ ક્યારેક ક્યારેક અમશૂની
કપના થતી હતી પરંતુ મે સખનામાં પશુ એવું
તે નહોતું જ માન્યુ કે જોનીને દર્શિવાના મોટામાં
મોટા વિશેષ પશુ જમાવી નહિ શકે આખરે એક
દિવસે, વિકરાળ સ્વલ નિશાળ મો ફીણને સ્ત્રો
આવી ગયું અને ડોક્ટર પરને મને કહ્યું કે જોની
સ્થાયીરૂપે નરવો થાઈ એવો સ્થલ નથી તેના
માથાનું યુગ્મક વખતે જાદો વધી જ રહ્યું હતું તે
માટે ડોક્ટરોએ ઓપરેશન પછી ધ્યાને લેવામાં જ

રાખ્યો હતો, જોની કેન્સર અદર ફેલાવાને માને
નહોત નીકળી આવે, ધ્યાને જો સીરી દેવામાં આવે
તો તે જોનીનું મૃત્યુ એક જ મહિનામાં નિશ્ચિત હતું

તથા અર્થ રૂપા પડી કોન્ટ્રોલે એક્સ રેનો
ઉપચાર પશુ બધ કરી લીધો અને હુ તેને લાંબી
ક્રાસિસને થેર-એડિસન ચાગ્યો ગયો ત્યા તેના પ્રિય
પુરતો, રેકાડ પ્રયોગનો રાસાયણિક સામાન અને
તેણે જાણે જ જનારેથી એક નોકા લાતી ક્રાસિસનું
મકાન દરિયા કાંઠે હતું અને જોનીને દરિયાકાંઠે
રેતીમાં પડ્યા રહેવાનું ખૂબ જ ગમતું,

હુ દરેક અઠવાળિયે તેને મળવા માટે ગેડિસન
જતા અને ત્યા પડેલાય કે તરવ તેના પહેનો પ્રશ્ન
એ જ હેય કે 'અપે ક્યારે આવશે ઓપરેશન કેટલા
પ્રકરણો લખ્યા? એ દિવસોમાં 'હનિ સાઈડ અને
રિકા' નામનું પુસ્તક લખી રહ્યો હતો તેની પ્રેસ નકન
આકેટીનર સુધીમાં પ્રકાશકને આપી દેવાની હતી
પુસ્તક હલ તો ચાલુ અપે જ આ પુ હતું - ધણું
કામ બાકી હતું, સમય ઓછો હતો એ કારણે હુ
ગોતે આ સળપમાં ચિત્તન હતો જોનીને આટલી
કઠણ બીમારીમાં પશુ પોતાની તબિયત કરતા વ તે,
મારી ચિતા અધિક હતી એને એ પશુ ખખર
પડી ગઈ હતી કે તેના ઇલાજ માટે હુ ગળ ઉપર
વટ ખરચ કરતો હતો તેથી તે મોઢ કોઈ વાર કહી
દેતો 'વિનાશ આપ આટલો નધો પૈસો શા વારતે
ખરચાઈ કરી રહ્યા છો? મારામાં જીવિત રહેવાની
સખન છે એટલે હુ ઉપચાર વિના સારો થઈ જશો'

પશુ તે સારો થઈ શક્યો નહિ અમર મે ચાર
દિવસ સુધી તેની રિયલિયા મોઢ સુધ રો રહેતો,
તો અમને મોટી મોની આશાઓ બધાવા લાગતી
પરંતુ જોની જ દિવસે હાલન પાડી બગડવા લાગતી
અને અમારી આશાઓના મહેવ એકાએક વૂગ પડતા

નિતિચક્તા મોમજ જાન વતુ જોની સુરક્ષા માટે
ડોક્ટર પરને માથાની ચામડી એ રથને ખૂંચી મૂકી
હતી ત્યા ધીરે ધીરે જલારી બાજુએ, ટેનિમના
દડાના આકાર-નિસ્તારનું એક યુગ્મક થયું એ માત્રક
યુગ્મકને કારણે - ને લકીકતામાં કેન્સરનું નવું રપ
હતું - જોનીની દરિ કમખર થતા લાગી અને જે-

ચાર ફૂટ દૂરની ચીજો ઝાળખવામાં પહોં તેને કહ્યું પડવા લાગી. હા.

સત્તરમી જુલાઈની રાતે ક્રાંસિસે મેડિસનથી અને રેલિફેશન કોર્પો કે જેનીનું ગુમફુ ફૂટી ગયું છે. કેન્સરનું ગુમફુ ફૂટુ એ તો આમેય ખતરનાક છે જ, વળી મેડિસનમાં કોઈ કુશળ ચિકિત્સક નહોતો, તેથી અમે તેને ન્યૂયોર્ક લઈ ગયા, જ્યાં માનનીયના પ્રસિદ્ધ વિશેષજ્ઞ ડોક્ટર પેનહીડે તેને તપાસ્યો. ચકાસણી વખતે અમારા કુટુંબ-ડોક્ટર દીગર અને કેન્સર-વિશેષજ્ઞ ડૉ. પર્તમ પણ સાથે હતા. મને ધબ્બી આશા હતી કે સંભવતઃ અગાડિના ડોક્ટરો રોગનું નિદાન ન કરી શક્યા હોય અને જેનીને ડોક્ટર પેનહીડની કુશળ ચિકિત્સાથી આરામ થઈ જાય. પરંતુ ડૉ. પેનહીડે એક વાક્ય કહીને મારો સંશય અને આશા પણ દૂર કરી નાખ્યા. 'જેનીને અસાધ્ય કેન્સર છે, ભગવાન આપને દુર્લભ સફળ કરવાની શક્તિ આપે.''

જ્યારે કેન્સરના સૌથી મોટા વિશેષજ્ઞ જેનીને રોગ અસાધ્ય દેવાની દીધો, ત્યારે તો પછી અમારા માટે હોતેલાઈ થઈ જવું સ્વાભાવિક હતું. પરંતુ તેથી અમારા પ્રયત્નોમાં કોઈ સિધિલા આવી નહિ. અમારી સઘળી આસા એક આ વિશ્વાસ પર આધારિત હતી કે અગર કોઈ પણ રીતે ડોક્ટરો જેનીને થોડાંએક અઠવાડિયા કે મહિનામાંસ જીવડી શકે તો સંભવ છે કે એ દરમિયાન વિશેષજ્ઞ કેન્સરની કોઈ અચૂક દવા શોધી કાઢે અને તે વડે જેનીને હીક થઈ જાય.

આ અરસામાં જ ક્રાસિસે 'ન્યૂયોર્ક ટાઇમ્સ'માં એ સમાચાર વાંચ્યા કે કેન્સરનું ગુમફુ 'મરેટડ્' ગેસ' ની મદદથી બચાવે. મારું યક્ષ જામ છે. મરેટડ્ ગેસ એટલે તો ઝેરી હોય છે કે તંદુરસ્ત કે પૂણ્યવરક વ્યક્તિને પણ તે એ મિનિટમાં મારી નાખી શકે છે, તે કારણે અમે એ ચિકિત્સા માટે સમત ન થયા. પરંતુ એક ત્રિશ્ન-વિશ્વાસ ડોક્ટરે અમને તેના પદ્ધતિ અભિપ્રાય આપ્યો અને કહ્યું કે મરેટડ્ ગેસથી કેવળ કેન્સર આક્રાંત શરીરો જ નષ્ટ થશે અને જેનીની વિચાર શક્તિને કંઈ જ ધક્કો નહિ

પહોંચે. ચોનીમ કલાકમાં તેને મરેટડ્ ગેસના ઈન્કશન દેવામાં આવ્યા અને તેની હાલત અસાધારણ સુધરવા લાગી. તે વગર ટેકે ચાલવા લાગ્યો અને કમળેરી ધીરે ધીરે દૂર થઈ ગઈ. અમારા આનંદનો તે પાર ન રહ્યો.

ડોક્ટરોની સલાહથી ફરી એકવાર અમે જેનીને ઘેર લઈ આવ્યા. ઘેર પહોંચતાં વેંત જ તેણે પોતાની આસપાસ ચોપડીઓના ટેરના ટેર સજાવ્યા અને વાંચવામાં જ જીવે-પ્રાણે જોડાયો. તેના હૃદયમારટર મિરટર બોયડન એક બીજા શિક્ષક સાથે એક દિવસે જેનીની તમિયન જોવા આવ્યા. એ બન્નેને જોતાં વેંત જેનીનો કરમુખેયો ચહેરો ખીલી જાયો અને તે એટલા ઉત્સાહમાં રહ્યો, સહવિદ્યાર્થીઓ અને પોતાના પાંદ્ય પુસ્તકો વિશે વાતો કરવા લાગ્યો, નજો આવતી કાલે જ તેને પરીક્ષામાં બેસવાનું ન હોવા.

રફલની કેટલાંએ મહિનાની અનુપરિચિત્તની પૂર્તિ કરવા માટે જેની ધણો જ વ્યગ્ર હતો, તે કારણે એ એ શિક્ષકો તેને ઘર પર બહુાવવા આવે તેની વ્યવસ્થા ગોઠવી આપી. તેને ખમર હતી કે ડીઅર-ફીન્ડ પહોંચવાનું આ વર્ગે તો શક્ય નહિ થાય, તેથી તે હોસ્પિટલમાં પણ પરીક્ષાની તૈયારી કરતો હતો. કેટલાક મહિનાઓ પછી જ્યારે તેણે નિયમિત વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા આપી તો તેને વિશેષ યોગ્યતા સાથે સફળતા મળી. પરંતુ તે પછી નરત જ તેની તમિયત વળી પાછી બગડવા લાગી અને ગુમડાંની આસપાસની ચામડી (જે માથાને ઢાકી રાખતી) કાઢવા લાગી. તાવ પણ વધતો ચાલ્યો અને રિથિતિ ગંભીર થઈ રહી હતી.

તે જ દિવસે જેનીના હૃદયમારટર ફેન પર સૂચના આપી કે રફલનો પદવીદાનસમારોહ હાલમાં જ થવાનો છે. અગર જેની ડોક્ટરોની સંમતિથી તેમાં હાજર રહી શકે તો તેમને ધણી જ જારે પ્રસન્નતા થશે. જેનીની સફળતાના આ સમાચારથી અમે બન્ને રહી પડ્યાં. અમે જાણતાં હતાં કે તેના વિદ્યાર્થી જીવનની આ અતિમ સફળતા છે. સત્તાવીસમી મેના રોજ અમે બન્ને જેનીને લાઇને ડીઅરફીન્ડ પહોંચ્યાં. પદવી વિતરણ વખતે તેણે અન્ય વિદ્યાર્થીઓ સાથે હરોળમાં ઊભા રહેવાનો આગ્રહ સેવ્યો. તેની કમ-

નેત્રી ભણતાં છતાં અમે 'ના' ન કહી શક્યા. કેણુ
ભણે, તેના શ્વસનની કદાચ એ જ અંતિમ પ્રશ્ન હોય !

ત્યારે હૃદયસ્તરે તેણે નામ ભરેર કહ્યું, ત્યારે
નેત્રી ધીરે ધીરે મધ્ય તરફ આંખો વધે. એના
હાથ પગ, એણે આખું ચ શરીર કંપી રહ્યું હતું ;
પરંતુ અદેશ પ્રત્યક્ષ-સક્રિયા નેરે તે આગળ વધતો
રહ્યો. તેણે પ્રમાણપત્ર લીધું ત્યારે ઉપરિધત નિઃશ્વાસ
અંતરે નેરે નેરથી તળાચા પાડી !

કોઈકરોની સલાહથી અમે તેને એક દિવસ
મેડિસન પાછો લઈ આવ્યા. જૂનની સત્તાવીસમીએ
અચાનક તેની સ્થિતિ સ્થિતિ વળી નહતી થઈ અર્ધ-આ
વખતે સંધાને માટે. તેની આંખો ખારે હની અને તે
પીંગા પડી ગયો હતો. ન ભણે કંઈ ગ્રેસણા અને
મારા મનમાં પેશીને કંઈ રહી હતી કે અંતિમ ઘડી
જલદી આવી રહી છે. નેનીને પણ કદાચ મોતનો
આભાસ થઈ ગયો હતો, અલગત, તે તેને શબ્દમાં
અમત કરતો નહોતો. જાણે તેને એક ઉલટી ઘડી
અને તેને બેભાન થઈ ગયો. મે કોઈકટર ટ્રીગરને
બોલાવ્યા, પરંતુ તેમણે સ્પષ્ટ કંઈ કીધું કે આ વખતે

કોઈ દવા ઉપયોગી થવાની નથી. નેનીના પ્રાણ
નીકળવાને થોડીક મિનિટની જ વાર હતી.

એમશ્યુઅલ-સમાં રાખી અમે તેને સૌથી નીકળી
દોરિષ્ટલમાં ઓક્સિજનન માટે લઈ ગયા. પધારી પર
સુગ્રામીને તેને ઓક્સિજનન આપવામાં આવ્યો, પરંતુ
તેની ચેતના ફરી પાછી ન વળી. બેભાન અવસ્થામાં
જ એક પકડે સૂતેલા નેનીના પ્રાણ નીકળી ગયા.
મરતી વેળાએ તેને મોતનો ડર ન હતો. તેને તો એ
ખબર પણ નહોતી કે મોત આવી રહ્યું છે.

નેની મારો દીકરો હતો અને હું તેને મોહક
ચાલતો હતો. તેના શત્રુથી મને મજા જ થઈ ગયો,
પરંતુ થોડાકાં હું એકાકી નહોતો. નેનીના શત્રુથી
તેના મિત્રો, સહવિદ્યાર્થીઓ, પરીક્ષકો, શિક્ષકો,
અને તેના ચિકિત્સકોને પણ ધ્રુવ જ દુઃખ પહોંચ્યું
અને સૌએ તેના અદ્યત્ત સાદમની પ્રશંસા કરી.
કોઈકટર પદ્ધતિએ ચેતાના સહાનુભૂતિવા પાસા લખ્યું :
'નેનીએ ધણી જ વીરતાથી સંઘર્ષ કર્યો હતો તેણે
શરીર નાશ પામ્યું છે, પરંતુ મને વિશ્વાસ છે કે
તેના અજ્ઞય આત્મા સદાય શુભિત રહેશે.'

ત્રણ સંયમ

એક વખત મોઘલ બાદશાહ હુમાયુ, બહેરામખાં સાથે, મોઘલ સામ્રાજ્યની
બહોજલાલીની વાતો કરવા લાગ્યા.

હુમાયુ ખૂબ જ ઉત્સાહ પૂર્વક બોલતા હતા. પરંતુ બહેરામખાં ચેતાની આંખો
બંધ કરીને એક ચિતે શિક્ષતાપૂર્વક એકા હતા.

આ ભેઈ હુમાયુએ તેને પૂછ્યું :

'હું તમારી સાથે વાતો કરું છું ત્યારે તમે તો આંખો બંધ કરીને બાજુ શ્વપ્નમાં
તરફીન બની ગયા છો !'

બહેરામખાંએ વિવેક અને શાંતિથી જવાબ આપ્યો.

'જહાંપનાહ ! 'મેં મારા પૂર્વજો પાસેથી સાંભળ્યું હતું કે, મનુષ્યો ત્રણ અવસરો
પર, ત્રણ વસ્તુઓના સંયમ રાખવો ભોળાં.

'એક તો બાદશાહની સાથે આંખોના સંયમ રાખવો, એટલે કે વિનય રહેવું ભોળાં.

'બીજું, સંત-સાધુ કે ક્ષત્રિયની સામે ચેતાના મન પર પૂરો અધિકાર રાખવો ભોળાં.

'અને ત્રીજું, વિદ્વાનોની સામે વાણીનો સંયમ રાખવો ભોળાં. પરંતુ આપની

પાસે તો આ ત્રણે શુભ છે. એટલે કે, આપ બાદશાહ, સંત અને વિદ્વાન ત્રણે છો. આથી
હું એ નિર્ભય કરી શકતો નથી કે, હું આપની સાથે કંઈ કંઈ વાતનો સંયમ રાખું !'

— નાસુમાઈ તલક

પરદુઃખલગ્ન

નાથુભાઈ ભટ્ટ

રવિવારનો દિવસ હતો. બપોલના સુખ નગર ટોકિયોના એક ગિરજાધરમાં ટકોરા પડી રહ્યા હતા: સેંકડો નરનારી ગિરજાધરમાં પ્રાર્થના કરવા આવી રહ્યાં હતાં.

રવિવારની રત્નનો ઓનદ અને પ્રાર્થનાની નિર્ભળ ભાવના સાથે પ્રભુપ્રેમી નરનારી હસતે મોંએ આસન લઈ રહ્યાં હતાં.

સમય થતાં ઉચ્ચ આસને બિરાજેલા પાદરીએ પ્રાર્થના શરૂ કરી સૌ પ્રભુસ્મરણમાં તદ્દલીન બન્યાં.

પ્રાર્થના પૂરી થતાં જ એક યુવાન ઝડપ ભેર ગિરજાધરમાં દાખલ થયો. એની પાછળ એક યુવતી ધીમા પગલે શાંત ચિરો આવી રહી હતી. પેલા યુવાને, ઉચ્ચ આસને બિરાજેલા પાદરીને નમ્ર ભાવે પૂછ્યું:

‘અમે લગ્નના પવિત્ર બંધનથી બંધાવા માગીએ છીએ. આપ તે માટે અમોને મદદ કરી શકશો?’

પાદરી ધડીભર તે યુવાન સામે જોઈ રહ્યો. એટલામા પેલી સુદર લજ્જાશીલ યુવતી ત્યાં આવી પહોંચી. તેણીએ નમન કર્યું.

યુવક-યુવતીની અન્યોન્ય સંમતિ અને નમ્ર સ્વભાવથી ખુશ થઈ, પાદરીએ લગ્નવિધિ કરવાની તૈયારી બતવી અને તે જ સમયે ગિરજાધરમાં હાજર રહેલાં અનેક સ્ત્રી-પુરુષોની હાજરીમાં પાદરીએ સ્વર્ગપતિ આજ્ઞાથી

પ્રભુતામાં પગલાં માડી, ગિરજાધરમાંથી એાશીવીદ મેળવી નવદંપતિ એક થોડાગાડીમાં બેગી થેર જવા નીકળ્યાં.

નવવધુના અંતરમાં અનેક આશાઓ અને અભિલાષાઓ હતી. લગ્નજીવનનાં મધુસંસુખો તેના મનમાં આકાર લઈ રહ્યાં હતા. તે આજે

પતિગૃહે જઈ રહી હતી.

‘પતિગૃહ કેવું હશે? સાસુ-સસરા, નણંદ-દિયર તેવું કેવા સ્નેહ અને મમતાથી સ્વાગત કરશે?’

આવી અનેક કલ્પના તેના મનમાં રમી રહી હતી

પરંતુ આ શું? ગાડી તો શહેરની બહાર જઈ રહી છે. અને સાથે જ ગાડીએ એક ગંદી ગલીમાં વળાંક લીધો. જ્યાં દક્ષિત, પછાત લોકોનો વાસ હતો.

આ જોઈ નવવધુ અંકળાવા લાગી. પરંતુ તે કરું બોલી ન શકી. આખરે ગાડી એક ઝૂપડી આગળ આવીને અટકી. આ હતું પોતાનું પતિગૃહ!

ગાડી આવતાં આજુગાજુનાં લોકો કુતૂહલતાથી જોવા લાગ્યાં. આ ગદા અને ચીંથરે-હાથ લોકોને ભોત્તાં જ પડી સમસમી રહી. તેનાં મધુરં સ્વપ્નો છિન્નભિન્ન થઈ ગયાં.

શહેરની ગંદામાં ગંદી વસતિમાં પોતાના પતિની આ ઝૂપડી હતી. એવું સ્વાગત કરવા માટે લંગડાં-લૂવાં, કાંઠી, રોગી, અશક્ત અને ચોર-લુચ્ચાઓ સિવાય કોઈ ન હતું.

પોતાના પતિને સૌ લોકો વંદન કરતાં હતાં. સૌ તેને જોઈ થેલાં થઈ રહ્યાં હતાં. પરંતુ કલાકો પહેલાં મનમાં કંઈપેલાં સુખ અને આત્મજનોના મધુર મિલનની અભિલાષા, વિતીન થઈ ગયાં. તે પોતાના ભાગ્યને દોષ દેવા લાગી અને આ બધું જોઈ એ નવવધુના મનમાં અનેક પ્રશ્નો થવા લાગ્યા.

‘શું આ છે મારા પતિનાં કુટુંબીજનો? શું મારે આ લોકોની સાથે જ રહેવું પડશે?...તુ આ છે મારા દ પતિજીવનની શરૂઆત?’

આમ વિચાર-વર્ણનમાં અટવાતી નવલો-
વના પોતાના ક્ષીણ થતાં કાલ્પનિક સુખોનો
મનોમન પરતાવે કરી રહી.

નરવશ, વિચારશીલ ઊભેલી પત્નીને જોઈ,
પતિએ આપું હાથ વેરતાં હાથ પકડ્યો.
અને ઝૂંપડીમાં આવવા જણાવ્યું.

૧૦ ફૂટની સમથોરસ ઝૂંપડીમાં પ્રવેશતાં
પત્નીનો કેમે કરી પણ નહોતો ઉપકનો. પણ
તેને તરત પતિના આદેશનું ભાન થયું.

ઝૂંપડીમાં પણ મૂકનાં જ કોઈ વિચિત્ર
પ્રકારની ફર્નિચરથી જાણે મનું ફાટી જવા
લાગ્યું. અરે! આ શું?

ખુણામાં સાદરી પર એક વૃદ્ધનો ટેક
પડ્યો હતો. એના ચોરીરમાંથી લોટી—પડ
પડી રહ્યાં હતાં. આ જોતા જ તેણીને કમકમા
આવી ગયાં.

પોતાના પતિને આવેલો જોતા જ તે ગૃહ
આદ્રણાવે હાથ ભેટી ઊભો થતા લાગ્યો.
પણ પતિએ એને પાસે જઈ સુવહાવી થીપો.
પાસે પડેલા માટીના ઘડામાંથી પાણી પાધું.
અને વહાલથી રાગીના આથે હાથ ફેરવી
શાંત રહેવા કહ્યું.

તીમ ફેંચ અને કડુણ દરચથી નવવધુને
ચક્કર આવવા લાગ્યાં. તેનું માથું પતિના
ખાંધે ઢળી પડ્યું. તે બોલી:

‘કૃપા કરી મને બહાર લઈ જાવ, મને
બહાર જુગલામણ થાય છે.’

બહાર પીકળી ચોટે ફર જોકાંતમાં પતિ-
પત્ની બેઠાં. પત્નીની આંખમાંથી અશ્રુ વહેવા
લાગ્યાં. આ ભેંઈ પતિ બોલ્યો.

‘હું સમજું છું કે, આ બધું તમારા માટે
અસહ્ય છે. માનવીના સુખોની અવહેલના
થાય ત્યારે આવું જ બને છે. પણ આવજે
આપણાં સુખને બોળખીએ તે પહેલાં પારકાનાં
સુખને બોળખીએ તો કેવું સાધું! પારકાનું

સુખ જ આવવું મુખ છે! દીન-દુઃખીની
સેવા, અસહાય અને દલિતો પ્રત્યેની સહાનુ-
ભૂતિ જ સાચા જનકલ્યાણનો માર્ગ છે!

‘તમે મારા ધર્મપત્નીનાં રૂપમાં આવ્યાં છો.
અનેક સુખની આશાઓ તમે ધડી ફરો. પણ
મારી પાસે એ બધું ક્યાં? મારા જીવનના
આદર્શો કદાચ તમારે નહીં મળે.

‘આ ગંદી ગલીઓ, આ દલિત-ગરીબ
અને કંગાળ લોકોનો સંપર્ક, તમને ધૂળ
ઉપખવતાં ફરો પણ એ જ મારા સાચા
માધીદાર છે. આ દરિદ્રતાશયણોની સેવા કરવી
એ જ મારો જીવનમંત્ર છે. આ ગંદી વસતિ
અને દલિતોનો ઉદ્ધાર કરવો એ જ મારું
મુખ્ય ધ્યેય છે.

‘શું તમે મને આ કાર્યમાં મદદરૂપ બની
શકશો? મેં એ જ આશાએ તમારી સાથે
લગ્યું છે!’

—ચતિની વાન સાંભળી પત્ની મગમગ બની
ગઈ. જનસેવાનો મંત્ર લઈને પરકિતકારી
કાર્યો કરનાર પતિપ્રત્યે તેને માન ઉપજ્યું. તે
પોતાના પતિના ચરણમાં ઢળી પડી.

બસ, તે દિવસથી પતિ-પત્ની જન્મેજો
સામે મળીને એવડા વેગથી કાંઈ ઉપાડ્યું.
આ પરિપક્વર સુમતે બાપાનની ગંદી ગલી-
ઓને સ્વચ્છ બનાવવા ખોટે અધામ પ્રયત્નો
આદર્યાં.

ચોર, ચરાખી, જુગારીઓના દિલમાં સ્થાન
થેળી, તેમને સાચા માર્ગે વાળવા ઉપરેથી
આપી, તેઓના જીવનમાં પરિવર્તન
આણવા માંડ્યાં.

પતિતા, વેરણ અને હુરાચારી ઓઓને
પોતાની ઝૂંપડીમાં સ્થાન આપી, તેમનામાં
સુસંસ્કારો અને સાચા આદર્શોનું સિંચન કર્યું.
રોગી, અપંગ અને અસહાયને પોતાનાં
કુટુંબીજનો મળી, તેમની સેવાયાકરી કરી,
તેમને નવું જીવન આપ્યું.

પતિના આદર્શો સાથે પરદુઃખભંજન કાર્યો કરનાર એ આદર્શ પત્નીનું નામ હેતુ શ્રીમતિ સ્વિંગ. અને જોના આદર્શધેરા પરગતુ પતિનું નામ હેતુ 'ટોચોહિડો કાગવા.'

કાગવાના હૃદયમાં ગરીબો પ્રત્યે એટલો પ્રેમ અને આત્મીયતા હતાં કે, દોલેજીવનમાં જ તેમણે પોતાની બધી માલમિલકત ત્યજીને આ દલિનોની ગદી ગલીઓમાં વાસ કર્યો. પોતાના હાથે જ તેમણે દસ ફૂટ સમયોરસ મૂંપડી બાધી હતી. અને એમાં રહીને તેમણે પદર વર્ષ સુધી એકધારી સેવા કરી.

તેઓએ પોતાના અધ્યાગ પરિશ્રમ વડે, નાપાનનાં છ મોટા શહેરોની ગંદી વસતીને સુધારી આપાદ બતાવી. સ્વચ્છ, સુવક અને તંદુરસ્ત આ—પુરુષોને જોતાં તેમનું 'હેયુ' હાથ હાથ ઉછળતું.

કાગવાએ રાગી—અપંગોની સેવામાં પોતાની જાતનીયે દરકાર ન રાખી. રાગીઓના સંમર્કમાં રહેતા કાગવાને ઘણાં ઘેપી રાગો

લાગ્યા હતા.

સરયુવાનીમાં તેમને ફેફસાં, હૃદય અને પેટના રોગો લાગુ પડ્યા હતા. વળી રાગી-ઓની સેવામાં તેમને પોતાની આંખોની રાશની પણ ગુમાવી હતી.

આમ છતાં પણ આ લેખધારી પુરુષ સેવા કરવામાં પાછા ન પડ્યા. તેમણે મજૂરો અને શ્રમજીવીઓ માટે લડત ઉપાડી. અને તે માટે અનેક પુસ્તકો લખ્યાં. આથી પ્રજામાં નવું ચેતન આવ્યું અને ભારે અંદોલન નાળું. જેના ફળ સ્વરૂપે નાપાનની સરકારને સુધારોનાં કાયદો ઘડવો પડ્યો.

કાગવાએ ઉચ્ચ પદને હંમેશાં ઠોકર મારી. અને માત્ર પ્રજાની વચ્ચે જ રહીને કાર્ય કર્યું. આથી આખા નાપાનની જનતાના હૃદયમાં માનબધુ સ્થાન મેળવ્યું.

આજે. પણ નાપાનના લોકો તેમને 'મહર્ષિ કાગવા'ના નામે યાદ કરી તેમના સદ્કાર્યોને વખાણે છે.

મહત્ત પાઠ્યપુસ્તક !

૧ સત્તાવન વર્ષે ખેડેલાંની વાત છે.

એ વર્ષે મદ્રાસની કિશિયમ કોલેજમાં એક તેજસ્વી વિદ્યાર્થી લખતો હતો.

એ વખતે એ વિદ્યાર્થીને મહિતશાસ્ત્ર, પદાર્થવિજ્ઞાન, પ્રાણીશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ અને તત્ત્વજ્ઞાન—આ વિષયો પેરી કોર્સ પથ વિષયને મુખ્ય વિષય તરીકે લેવાનો હતો. આમાં કયો વિષય લેવો એની મીઠી મંજવસુ એ વિદ્યાર્થીએ અનુભવી રહી હતે; કેમકે આ બધા વિષયો પ્રત્યે તેને એકસરખો રસ હતો.

ત્યાં એ મીઠી મંજવસુને સ્વાભાવિક ઉદ્વેગ થઈ બધા, એવી ઘટના બની. એ જ વર્ષે આ વિદ્યાર્થીને એક નિકટનો મિત્ર એ પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયો હતો તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય લઈ એ ઉત્તીર્ણ થયો હતો. તેણે આ વિદ્યાર્થીને કહ્યું: 'અરે ભાઈ, બીજી પંચાતમાં કોઈપણ વચર, તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય જ પસંદ કરી લે ને! એ માટે તારે પાઠ્યપુસ્તકો પણ ખરીદવાં નહિ પડે. મારા બધાં પુસ્તકો તારે આલશે ?'

કોલેજમાં ગોળાદાટ પુસ્તકો ખરીદવાની જવાબદારી આ રીતે બનતી હતી, એટલે એ તેજસ્વી વિદ્યાર્થીએ આગળપાછળને કોઈપણ જાતનો વિચાર કર્યા વગર મિત્રની સલાહ માનીને તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય સ્વીકારી લીધો—માત્ર પાઠ્યપુસ્તકો મક્કમાં મળ્યા એટલા જ કારણે!

પંજી તો એ તેજસ્વી વિદ્યાર્થી તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય સારી પેઠે લખ્યો; ને જો આ મોઝે પાસ થયો.

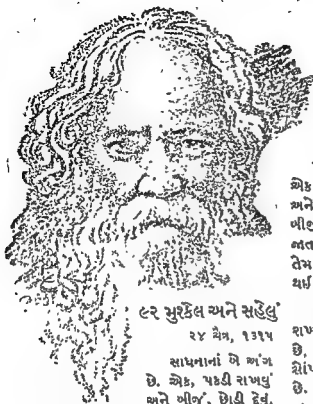
આ વિદ્યાર્થીનું નામ રાધકૃષ્ણન.

પંજી તો તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં તે એટલો જિંડા જીવ્યો કે તેને તે પ્રખર વિદ્વાન બન્યો.

તત્ત્વજ્ઞાનના એ પ્રખર વિદ્વાન તે જ આંજના ડો. સર્વપલ્લી રાધકૃષ્ણન; આપણા

વિદ્વાન રાધૂપતિ!

—શિવમુદ્રમ

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીડનનાથ ઠાકુર

અનુ. નગીનદાસ પારેખ

આધ્યાત્મિક સાધનામાં પણ એમ જ છે. એક બાબુથી જેમ પોતાના જ્ઞાનને વિશુદ્ધ અને શક્તિને મક્રિય થાવવી જોઈએ તેમ બીજી બાબુથી ઈશ્વરની ઇચ્છા આગળ પોતાની જાતને સંપૂર્ણપણે સમર્પણ કરી દેવી જોઈએ. તેમની સાથેના સંબંધમાં ખિલકુલ સહજ થઈ જવું જોઈએ.

૯૨ મુશ્કેલ અને સહેલું

૨૪ ચૈત્ર, ૧૩૧૫

સાધનાનાં બે જાંઝ છે. એક, પકડી રાખવું અને બીજું, છોડી દેવું.

એક બાબતમાં સખત થવું અને બીજી બાબતમાં સહજ થવું.

વહાણ ચાલે છે એનાં બે જાંઝ છે. એક સુકાન, અને બીજું સઠ. સુકાન ખૂબ સખત રીતે પકડી રાખવું જોઈએ. ધ્રુવના તારા તરફ નિશ્ચાન રિયર રાખીને ત્રીપો રસ્તો પકડીને ચાલવું જોઈએ. એ માટે દિશા બાબુવાની જરૂર છે, નક્ષત્રોનો પરિચય હોવો જોઈએ, કયાં જોખમ છે, કયાં સગવડ છે એ બધું હનેશાં મન દઈને સમજ્યા વગર ચાલીએ તો ન ચાલે. એ માટે રાતદિવસ સક્રિય ચાવચેતી અને દૃઢતા જરૂરની છે. એ માટે જ્ઞાન અને શક્તિ આવશ્યક છે.

બીજું એક કામ તે અનુકૂળ પવનમાં વહાણને સોંપી દેવું. વહાણને જેટલા સઠ હોય તે બધાને એવી રીતે જોડીને જોડાવવા કે પવનનો પૂરેપૂરો લાભ મળે.

પોતાને નિયમને માર્ગે દૃઢપણે પકડી રાખવાની સાધના ઘણી જગ્યાએ લેવા મળે છે, પરંતુ પોતાની જાતને ઈશ્વરના હાથમાં સોંપી દેવાની સાધના ગહુ એાછી લેવા મળે છે. આ બાબતમાં પણ માણસની જલ્દી અમુક કૃપણતા રહેલી છે. તે પોતાની જાતને પોતાના હાથમાં રાખવા ઇચ્છે છે, છોડવા ઇચ્છેતો નથી. કંઈ કઠોર વ્રતમાં તેને રાજ રાજ પોતાની શક્તિનો પરિચય મળે છે. રાજ રાજ તે હિસાબ કરીને જોઈ શકે છે કે નિયમ દૃઢ રાખીને આટલું ચાલી શકાયું. એમાં તેને એક વિશેષ પ્રકારનો અભિમાનનો આનંદ મળે છે.

પોતાના જીવનને ઈશ્વર આગળ સમર્પણ કરી દેવાનો અર્થ એવો નથી કે, હું જે કહું છું તે બધું જ ઈશ્વર કરે છે એમ માનવું. કામ કહું હું, છતાં લઉં નામ ઈશ્વરનું, અને જવાબદારી નાખું તેને માયે—એવું વિચિત્ર પરિણામ ન આવવું જોઈએ.

ઈશ્વરના પવન આગળ જીવનને બરાબર બ્યવસ્થિત કરીને જોડવી રાખવું પડશે. એ પવનને બરાબર માનીને ચાલવું પડશે. ઝૂકી પડીને તેને ટાળીને ચાલીએ ન ચાલે. તેના

આહવાનને તેની શ્રેયણને પૂરેપૂરી ઝીલવા માટે
 જીવન પ્રત્યેક ક્ષણે પોતાને દેલાવી રાખે એમ
 થવું જોઈએ. 'શી ઇચ્છા છે પ્રભુ, શી આસા
 છે' એ પ્રશ્નને લગત રાખી જીવન સદા
 તૈયાર રહે જે શ્રેય હોય તે જ તેને સહજ
 બાવે ચલાવે અને ઠેઠ સુધી તેને લઈ લાય.

લનામિં ધર્મ ન ચ મે પ્રવૃત્તિઃ
 લનામધર્મ ન ચ મે નિવૃત્તિઃ,
 તથા હીકેશ નુદિસ્થિતેન
 તથા નિયુક્તોઽસ્મિ તથા કરેમિ ।

એ શ્લોકનો અર્થ એવો નથી કે હું ધર્મને
 માર્ગે ચાલું કે અધર્મને માર્ગે ચાલું, તું
 મને જે માર્ગે ચલાવે છે તે માર્ગે હું તો ચાલુ
 છું. એનો અર્થ એ છે કે મારી સહજ વૃત્તિ
 ઉપર જ ભે હું ભાર હઉં છું તો તે મને
 ધર્મને માર્ગે લઈ જતી નથી, અધર્મમાંથી
 મને પાછો વાળતી નથી, માટે હે પ્રભુ, મે
 એવું નક્કી કર્યું છે કે તને જ મારે હૃદયમાં
 રાખવો, અને તું મને જે માર્ગે ચલાવે તે
 માર્ગે મારે ચાલવું. સ્વાર્થ મને જે માર્ગે
 ચલાવવા માગે તે માર્ગે હું ચાલીશ નહિ,
 અહંકાર મને જે માર્ગેથી પાછો વાળવા ઇચ્છે
 તે માર્ગેથી હું પાછો વળીશ નહિ.

આથી તેને હૃદયમાં સ્થાપીને તેના હાથમાં
 પોતાનો ભાર મોંપી દેવો, એ જ એક આપત્તી
 ઇચ્છાશક્તિની સદાની સાધના હો.

આમ કરવું હોય તો શરૂઆતમાં અહંકારને
 તેના ઉચ્ચાસન ઉપરથી છેક નીચે હિતારી
 પાડવો જોઈએ. હુનિયાનાં સર્વકાઈની સાથે
 સમાન થા, બધાની પાછળ આવીને ઊભો રહે,
 સૌની નીચે જઈને બેસ, તેમાં કંઈ નુકસાન
 નથી. તારી દીનતા ઈશ્વરના પ્રસાદથી પરિપૂર્ણ
 બની જાય, તારી નમ્રતા સુમધુર અમૃત-
 ફલના ભારથી સાર્થક બને. હૃદયમાં અધડો
 કરીને પોતાને માટે એ જરા જેટલી અલાયદી
 જગ્યા સાચવી રાખવાની શી જરૂર છે, એની
 દિમ્ભ કંટલી? જગતના સર્વકાઈની સાથે

સમાન બનીને બેસવામાં શરૂઆત નહિ—ત્યાં
 જ ઈશ્વર બેઠેલો છે. જ્યાં બધા કરતાં ઊંચા
 રહેવા માટે તું એકઠો બેઠેલો છે ત્યાં તેમને
 માટે સ્થાન બહુ સાંકડું છે.

જ્યાં સુધી તેમની આગળ આત્મસમર્પણ
 કરશે નહિ ત્યાં સુધી તારાં સુખદુઃખ તારી
 હારજીત સતત તને ચલાયમાન. કર્યાં કરશે,
 તને બટકાવ્યા કરશે. પ્રત્યેકનો પૂરો આઘાત
 તારે ખાવો પડશે. જ્યારે તેના સદને તેનો
 પવન લાગશે ત્યારે તરશે તો એવા ને એવા
 જ ઊછળતા હશે પણ તું સસકાટ આદ્યો
 જશે. ત્યારે એ તરંગ આનંદના તરંગ હશે.
 ત્યારે પ્રત્યેક તરંગ તને કેવળ નમસ્કાર કરતો
 રહેશે અને એ વાતની જ સાખ પૂરશે કે તે
 ઈશ્વરને આત્મસમર્પણ કર્યું છે.

એટલે હું કહેના હોતો કે જીવનયાત્રાની
 સાધનામાં પોતાની શક્તિને ગમે એટલી
 લડાવીએ તેમ છતાં ઈશ્વરના સદા વડેના
 અનુકૂળ દક્ષિણ વાયુ આગળ બધા સદાને
 એકદમ પૂરેપૂરા ખેડી દેવાનું ન ભૂલીએ,
 તો સાડું.

૯૩ નમસ્તેસ્તુ

૨૧ ચૈત્ર, ૧૩૧૫

કોઈ વેલ ગોળ ગોળ આંકડીઓ વડે
 પોતાના આધારને વીટી વળે છે, કોઈ વેલ
 ગીધાં મૂળિયાં વડે આધારને મજબૂત રીતે
 પકડી રાખે છે, તો કોઈ વેલ પોતાના આખા
 દેહ વડે જ અતલ બને ઘેરી લે છે.

આપણે પણ જે સંબંધો વડે ઈશ્વરને
 પકડીએ છીએ તે બધા એક જાતના નથી
 હોતા. આપણે તેને પિતામાત્રે પણ લાઈ
 શકીએ, પ્રભુમાત્રે પણ લાઈ શકીએ, અને મિત્ર
 ભાવે પણ લાઈ શકીએ. જગતમાં જેટલી જાતના
 સંબંધોથી આપણે પોતાને બાંધીએ છીએ તે
 બધાના મૂળમાં ઈશ્વર જ રહેલો છે. જે રસવડે
 તે તે સંબંધો યુદ્ધ યાય છે તે રસ ઈશ્વરનો જ

છે એટલે બધા જ સળધો તેને લાશ પડી શકે છે, બધી જ ભત્તના ભાવે માણસ તેને પાગી શકે છે

બધા સંબંધોમાં પહેલો સંબંધ એ પિતાપુત્રનો સંબંધ છે.

(પિતા ગમે એવો મોટો હોય અને પુત્ર ગમે એવો નાનો હોય, બંને વચ્ચે શક્તિનો ગમે એટલો તફાવત હોય, તોયે બંને વચ્ચે હિંદુ ઐક્ય રહેલું હોય છે. એ ઐક્યને જોઈ જ આટલો અમથો છોકરો તેના આવડા મોટા બાપને મેળવી શકે છે.

ઈશ્વરને પણ જો આપણે મેળવવા ઇચ્છતા હોઈએ તો તેને કોઈ એક સળધ મારફતે જ મેળવવો પડશે, નહિ તો તે આપણી આગળ કેવળ એક દર્શનશાસ્ત્ર તત્ત્વ અથવા ન્યાય શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત બની જશે, તે આપણે પોતાનો નહિ બની શકે.

ઈશ્વર કઈ આપણી યુદ્ધિનો વિષય નથી તે જોના કરતાં ઘણું વધારે છે; તે આપણા પોતાનો છે તે જો આપણે પોતાનો ન હોત તો જગતમાં કોઈ આપણું પોતાનું ન હોત, તો પોતાનું શબ્દનો કઈ અર્થ જ રહેત નહિ તે જેમ વિરાટ સૂર્ય અને આ હ્રદય પૃથ્વીને પોતાના કરીને આટઆટલા લાખો શોજનનું દ્રશ્ય મિટાવી દઈને વચમાં રહેલો છે, તેમ જ તે પોતે જ એક માણસની સાથેના બીજા માણસના સંબંધરૂપે રહેલો છે નહિ તો એક માણસ અને બીજા માણસ વચ્ચે અનર અનત છે; વચમાં જો અનંત મિલનનો સેતુ ન હોત તો જો અનંત અંતર આપણે પાર કરત રીતે રીતે !

એટલે ઈશ્વર દુરૂંદ કોઈ તત્ત્વ નથી, એ આપણે અત્યંત પોતાનો છે. બધા પોતાનાઓમાં તે એકમાત્ર ચિરંતન અખંડ પોતાનો છે. ઝાંઝના કળને તેણે કેવળ એક સત્યરૂપે ઝાંઝ નથી લટકાવી મૂક્યું, પણ સ્વાદથી, ગંધથી અને શોભાથી તેણે વિશેષરૂપે

તેને મારું પોતાનું બનાવ્યું છે. તે પોતે મારો પોતાનો છે એટલે કળને અત્યંતના રસથી મારું પોતાનું બનાવ્યું છે, નહિ તો કળ નામના સંત્યને હું કોઈ પણ બાજુએથી કોઈ પણ રીતે લગાવે પામી જ ન શકત.

પરંતુ આ પોતાપણું કેટલે સુધી લય છે, કેટલું બેડું હોય છે, તે ઈશ્વરે માણસના સંબંધમાં માણસને બતાવ્યું છે—શરીર મન હૃદય સર્વત્ર જોનો પ્રવેશ છે; કયાય જોનો વિસ્તૃત નથી, વિરહ અને મૃત્યુ પણ તેને અવગત કરી શકતા નથી.

એટલા માટે જ માણસોના આ સંબંધો દ્વારા આપણે કઈક અંશે સમજી શકીએ છીએ કે, નિખિવ પ્રજ્ઞાંડમાં જે સદાસર્વદા આપણે પોતાનો છે તે આપણે છું? જો આપણે મત્ત્વ જ્ઞાનમનન્ત' પ્રજ્ઞ કહીએ એટલાથી બધું કહેવાઈ જતું નથી. જોના કરતાં ચરમતર અને અંતરતર વાત એ છે કે તું મારો પોતાનો છે, તું મારી માતા છે, મારો પિતા છે, મારો મિત્ર છે, મારો પ્રભુ છે, મારી વિધા છે, મારું ધન છે, તમિવ સર્વ મમ કેવલેય. તું મારો છે ને હું તારો છું, તારી અને મારી વચ્ચે આ સળધ છે, એ સળધ જ મારા સર્વસ્વ કરતા મોટું સત્ય છે, મારા સર્વસ્વ કરતા મોટી સપત્તિ છે. તું મારા મહત્તમ સત્યતમ પોતાના રૂપ છે.

ઈશ્વરની સાથેના આ સળધને અતુલ્ય કરવા માટેનો એક મત્ર છે—પિતા નોડસિ, તું અમારો પિતા છે. જે અનંત સત્ય છે, તેને આપણું પોતાનું સત્ય બનાવવાનો આ એક મત્ર છે, તું અમારો પિતા છે.

હું નાનો છું, તું જડા છે, તેમ છતાં તારી અને મારી વચ્ચે સળધ છે, તું પિતા છે. હું અજોષ છું, તું અનંત જ્ઞાનરૂપ છે, તેમ છતાં તારી અને મારી વચ્ચે સળધ છે, તું પિતા છે.

આ જે સંબંધ, એ સળધને લીધે તારી અને મારી વચ્ચે વિશેષભાવે અવરજવર રહે

છે, તારી અને મારી વચ્ચે વિશેષભાવે લેણ-
દેણ ચાહે છે. એ સંબંધને હું પૂરેપૂરા જ્ઞાન
સાથે, પૂરેપૂરા બળ સાથે વગળી રહું, એવી
મારી ઇચ્છા છે. એટલે મારી પ્રાર્થના એ છે કે
પિતા નોબોધિ, તું પિતા છે એ જ્ઞાન મને
આપ. તું તો—પિતા નોડસિ, પિતા છે; પણ
માત્ર હોય એટલું પૂરતું નથી—પિતા નોબોધિ,
તું મારે પિતા છે એ જ્ઞાન મને આપ.

મારા ચેતન્ય અને બુદ્ધિના બળથી હું જે
કંઈ જ્ઞાન પામું છું તે બધું જ તેની પાસેથી
પામું છું—દિવો યોનઃ પ્રચોદયાત, જે
આપણી પીચક્ષિત્તિઓને પ્રેરે છે, જે વિશ્વ
પ્રજ્ઞાંકને અપાંડ એક રૂપે રાખી રહ્યો છે,
તેમના ત્રિવાય કોઈ પણ જ્ઞાન બીજે કયાંથી
મળવાનું હતું! પણ એ સાથેસાથ એ જ્ઞાન
પણ મળે તો સારું કે એ તે જ આપે છે.

તે જ પિતારૂપે મને જ્ઞાન આપે છે એ
જ્ઞાન મારા અંતરમાં હોય તો જ હું તેને યથાર્થ
ભાવે નમસ્કાર કરી શકું. હું બધું જ તેની
પાસેથી લઉં છું, પામું છું, છતાં તેને નમસ્કાર
કરી શકતો નથી, માત્ર મન સંજત જ રહે છે,
માત્ર ડિયું જ રહે છે. કારણ, તેની માથેના મારા
મંબંધનું મને લેશ પણ જ્ઞાન નથી.

એટલે આપણી પ્રાર્થના એ છે કે,
નમસ્તેડતુ, તને અમારા નમસ્કાર હો. એ
નમસ્કાર નમતાથી અને આત્મસમર્પણથી
પરિપૂર્ણ બનીને તારે થરથે આવે માત્ર
અમસ્તેડતુ તારા પ્રત્યેના નમસ્કારમાં પરિવ્રજો.

તારી સાથે મારે સંબંધ જ એ છે કે, તું
મને આપે અને હું નમસ્કારમાં નીચો નમીને
તે શ્રદ્ધા કરું. આ નમસ્કાર ખૂબ મધુર છે:

એ જલમારથી લથેલા મેઘ જેવો, ફલમારથી
લથેલી શાખા જેવો રસથી અને મંજલથી
પરિપૂર્ણ છે. એ નમસ્કારને લીધે જીવન કલ્યા-
ણથી ભરાર્થ બન્યું છે, સૌંદર્યથી ભભરાર્થ બન્ય
છે. એ નમસ્કાર કેવળ નિબિડ માધુર્ય જ
નથી એ પ્રબળ સક્તિ પણ છે. એ જેમ
અનાયાસપૂર્વક શ્રદ્ધા કરે છે અને વહન કરે
છે, તેમ ઉદ્ભવ અડકાર કરી શકતો નથી.
એનો કોઈ પરાબલ કરી શકે એમ નથી.
જીવન એ નમસ્કારને કારણે બધા આધાન,
ક્ષતિ, આકૃત અને મૃત્યુની ઉપર પણ સહેજે
વિચર્ય મેળવે છે. એ નમસ્કારને લીધે જીવનનો
બધો ભાર એક હાથમાં હજવેો થઈ બળ છે,
પાપ તેના ઉપર થઈને ક્ષણિક દેલની માફક
આડ્યું બન્યું છે, તેને બાંધી નાખી શકતું નથી.
એટલા માટે દરરોજ આપણે પ્રાર્થના કરીએ
છીએ, નમસ્તેડતુ. તને મારા નમસ્કાર હો.
સુખ આવેો કે દુઃખ આવેો, નમસ્તેડતુ.
માન આવેો કે અપમાન આવેો, નમસ્તેડતુ.
તું શ્રીખવે છે એ જાણીને નમસ્તેડતુ. તું
રક્ષણ કરે છે એ જાણીને નમસ્તેડતુ. તું
હરહરેશ મારી પાસે જ છે એ જાણીને
નમસ્તેડતુ. તારા ગૌરવમાં જ માત્ર એકમાત્ર
ગૌરવ છે એ જાણીને નમસ્તેડતુ, અપાંડ પ્રજ્ઞા
કનો અનંતકાલનો અધીશ્વર તું જ પિતા નોડસિ
એ જાણીને નમસ્તેડતુ નમસ્તેડતુ. વિષયને
જ આશ્રય માનવાનું મિટાવી દે, નમસ્તેડતુ.
સંસારને પ્રબળ માનવાનું મિટાવી દે, નમ-
સ્તેડતુ. મને ચોતાને જ ચોટો માનવાનું
મિટાવી દે, નમસ્તેડતુ. તને જ યથાર્થરૂપે
નમસ્કાર કરી સદાને માટે પરિત્રાણ પામું
એમ કર.

માણી મળાય છે તે

ખિલાડી

સં. સુધીર ખંધી

૭

પ્રિય ભાઈ અરોહ,

તારી 'પુશી' કેમ છે? તને આ લાગતા જ પ્રમથા આગળ થો પણ વાત એમ છે કે હમણાં જ મે 'પુશી'એ વિશે એક લેખ વાંચ્યો તારો 'પુશી' પ્રેમ જાણું અને તેથી જ થયું કે મિનાડીએ વિશેની એ સધળી માહિતી તને મોકલું તને સંધિવારે મળશે કે 'પુ. ડી.'નો ચાલકું તું જ એકનો નથી

પ્રથમ તો તને એક કથા કહી દઉં ઇસ્લામના પ્રવર્તક મહમ્મદ સાહેબ પાને એક સફેદ ખિલાડી હતી એનું નામ હતું સુએબ તો એમને ખૂબ જ પ્રિય હતી એક દિવસે મહમ્મદ સાહેબ ખ્યાનમગ્ન બેઠા હતા નમાઝવેળા થઇ આવી અજાન સાલગીને જ તેઓ ઊંઘ્યા-ઊંઘ્યા નળ છે ત્યાં એમણે ખ્યાન સુએબ પર ગયું તે એમણે જોયેલા કપડાં પર જ નિશ્ચિત થઈને સૂઈ રહી હતી એક બાળુ નમાજ અને બીજી બાજુ સુએબની ઊંઘ! ધડી જ વાર પડી આખરે મહમ્મદ સાહેબે કપડાના નેટલા ભાગ પર સુએબ મૂતી હતી તેટલો ભાગ ફાડી નાખ્યો અને ખુદ નમાજ પઢવા આદ્ય ગયા

અને પછી તો ખિલાડી પ્રતેની મહમ્મદ સાહેબની આ અવરુદ્ધિ ઇસ્લામી દેશોમાં અનેક રૂપે અનેક વસ્તીથી શ્રદ્ધાપૂર્વક માનનામાં આવી છે ઇજિપ્તમાં તો એક જમાનામાં ખિલાડીની હત્યા કરનારને ફાંસીની સજા ફરમાવવામાં આવી હતી આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે મિસના લોકો ખિલાડીને ખૂબ આદર પૂર્વક રાખતા અપર કે હ ખિલાડીનું મોત વિદેશમાં થઇ નળ તો તેનું શબ પાણુ મિત્ર લાવવામાં આવતું અને નાઈલના તટ પર બૂબાસ્તસના કબરસ્તાનમાં તેને દફનાવતું જેના ધરમાં ખિલાડી મરતી તેણે સખત મોઝ પાળેલા પડતો

અરોહ, તું જોઈ શકીશ કે માણીને આદર કેટલો

છે! ઇરાન અને મિસ વગેરે એકવાર યુદ્ધ થયું ઇરાનનાજાઓએ પોતાની મેનાની આગળની દરેા જમા ખિલાડીઓની એક દરોળ જ ડિમી કરી દીધી પરિણામ એમની ગણતરી મુજબ જ આનું મિસનાજાઓએ ખિલાડીની હત્યાથી કરી જમને દયિવાર જ ન ઉપાધ્યા અને પરાક્રમ નીમરી નીધા

૧૩મી સદીમાં મિસમાં એક પાદશાહ અન-દુહર-બેગસ કરીને ચર્મ ગયા એમણે ફેરાની મરિજની બાજુમાં આવેલો ચેતાનો મગીચો જ ખિલાડીઓના નામે લખી આપ્યો એ બાગનું નામ જ 'ખિલાડીઓના બાગ' પડી ગયું એમના પડી જે ને બાદશાહો આવ્યા તેમણે પાં એ નામ અને મામ આવું રાખ્યું રોજે રોજ નમાજ વખતે આસપાસની મે કહેા ખિલાડીઓ એ બગીચામાં રોજ મળતી, ત્યાં એમને અનેક પ્રકારના મોજોનામ વા કરના

બાદ તને બીજી એક મગની વાન કરવાની છે અરબ લોકોમાં ખિલાડીના જન્મ સમયથી એક ધ ડી જ મગની વાત પ્રચલિત છે એકવાર જ્યારે પુશી ઉપર ઉદરો ખૂબ વધી પડ્યા ત્યારે ઈશ્વરે સિંહને છીક ખાવાનો ફક્ત કયો સિંહે છીક ખાંધી ત્યારે તેના નાકમાંથી ખિલાડીઓ નીકળી પડી! બસ, ત્યારથી ઉદરડાઓ કરીને દરમાં પેસી ગયા!!

આ ઇસ્લામી પર પરાનો પ્રખાવ ખિસતીઓ પર પણ પડ્યો છે જો કે બાઈબલમાં ખિલાડીનો ઉ નેખ કયાલ પણ આવતો નથી પરંતુ મહના તોશન પડીનું ચિત્રલ નિરૂપતી વેળા એક ચિરની કલાકારે જનવરોને આકે છેડીને જતા દર્શાવ્યા મુખ્યોની એ દરોળમાં સોથી આગળ ખિલાડી છે એક ચિત્રકારે તો પોતાના ચિત્રમાં આદમ અને હત્યા પગ આગળ ખિલાડીને બેસાડી છે એક અન્ય ચિત્રકારે અદનના બગીચામાં મનુની પ્રથમ

સર્વિદ્યુ ચિત્ર ખતાવતી વખતે એક જિલાડી
પથુ દોરી છે!

આને અથા એ નથી જ કે શિશ્તીઓમાં
મુસ્લિમોની જેમ જિલાડી પૂજ્ય છે. ધણા વખત
સુધી શિસ્તીઓએ જિલાડીને જન્મ-દાણા કરનાર પથુ
તરીકે જ જોઈ છે. અને તેને જ્યાં પથુ જાણે ત્યાં
જ મારી નાખતા હતા. પરંતુ શિટનવામી કાળી
જિલાડીને શુભ માનતા. એમને વિશ્વાસ હતો કે
જે કામ કામ માટે જતી વખતે કાળી જિલાડી
આડી ઉતરે તો તે કાર્ય અવશ્ય સફળ થવાનું જ.
હિન્દુઓની ધારણા આથી ઝેલડી જ છે.

આન્યતાઓની આ વિપરીતતાએ વરસો પૂર્વે
એક કમાલ પ્રસંગ સન્મોં હતો તેની યાદ આવે છે.
ગાંધીજી જ્યારે 'ફિનિટે મિશન' માથે વાટાઘાટો
કરવા જઈ રહ્યા હતા ત્યારે એક કાળી જિલાડી
એમના આડી ઉતરી. ભારતના વર્તમાનપત્રોએ
આને અપશુકન લેખ્યું. એ વાટાઘાટો પડી લાંબી,
ઝેટઝે તે નિષ્ફળતાને અપશુકન લેખવામાં આવી.
પરંતુ ઇંગ્લંડમાં વર્તમાનપત્રોએ તેને શુભ શુકન
માન્યું હતું. અને આજે ય, તેઓ માટે વાટાઘાટની
નિષ્ફળતા જ શુભ હતી-તેઓનું રાજ્ય થોડા વધારે
વખત ભારતમાં ટકી ગયું!

ઉદરખાઉ ચીનાઓની વાત હવે સાંભળ. ચીની
સાહિત્યમાં જિલાડીના ભારે મનોરંજક ઉદ્દેશો પશી
સહીમાં મળે છે અને મેટે લાગે ચીનથી જ જિલાડી
જપાન ગઈ છે. જપાનમાં જિલાડી ઝેટલી તો મોંઘી
અને મહત્વપૂર્ણ સમજવામાં આવે છે કે માત્ર
રાજ-કુટુંબ જ જિલાડી પાળી શકે છે. પથુ ચીનમાં
જિલાડીને ઉપયોગ આર્થિક હિત માટે જ થતો
હતો. ત્યાં ઉદરજીએ રેશમના કાંતેલા દોરા કાપી
ખાતા. ઉદરજીઓથી રેશમનું રક્ષણ કરવા માટે લોકો
જિલાડીએ પાળવા લાગ્યા. સૂમય જતા ચીનાઓમાં
એટલો વિશ્વાસ જ બેસી ગયો કે જિલાડીનું ચિત્ર
મોત જ ઘરમાં રાખવાથી ઉદરજી ઘરમાં આવતા
નથી. તેથી, જે કોઈ પથુ ઘરમાં જુઓ, કાં તો
જિલાડી પાળેલી હશે, અથવા તો જિલાડીનું ચિત્ર
ઘરમાં દશે!

જિલાડીઓનાય પ્રકાર હોય છે. તારી પુથી સુંદર
છે, પથુ સુંદરતમ તો સીઆમી જિલાડી જ.
સીઆમી જિલાડીએ દુનિયાની જિલાડીઓમાં સૌથી
વધારે સુંદર માનવામાં આવે છે. તેની વિશેષતા એ
છે કે નાની હોય ત્યારે તો તે સુંદર હોય છે પથુ
મોટી થતી જાય તેમ તેમ તેમ તેના રંગ બૂરા
થતો જાય છે. દુનિયાભરમાં આ જિલાડીઓની
ઝેટલી મોટી માંગ હોય છે કે આજે સીઆમ કરતાં
ય તે વધારે સીઆમી જિલાડીએ અન્ય દેશોમાં
જોવા મળે છે. મીઆમમાં આ જિલાડીઓનો વેપાર
નવોસવા નથી. સૌથી પહેલાં ૪૦ સં ૧૮૮૪ માં
સીઆમની જિલાડીએ શિટન ગઈ અને ૧૮૯૫ માં
અમેરિકા! અને, આજે તો હોલીવુડના લગભગ
સઘળા જ નામી-અનામી કળાકારો પાસે સીઆમી
જિલાડીઓ જ છે-તેની કિંમત પાંચસોથી માંડીને
પાંચ હજાર સુધીની હોય છે. આ કારણે જ સીઆ-
મમાં, અમેરિકાના 'તેલસાહો' અને 'પોલાક
રાજ'ઓની જેમ સીઆમમાં જિલાડીઓનો વેપાર
કરીને બનેલા લક્ષ્યાધિપતિઓની પરંપરા છે.

હવે તને ઇંગ્લંડની 'પુશી'ની વાત કરું.
અત્યવજ નેચી એક બીજી વાત છે. ઇંગ્લંડમાં
ડિરેક્ટિવ કૂતરાઓની જેમ જિલાડીઓને પથુ સર-
કારી નોકરી આપવામાં આવે છે. લંડનમાં 'રુક્સ'
નામની એક જિલાડી કાયદા પ્રમાણેની 'સિવિલ સર્વન્ટ'
છે. આ હોદ્દા પર રુક્સની નિમણૂકે પહેલી જ
નથી. તેની અમાઉ પથુ ૧૫ જિલાડીઓ નિયુક્ત
થઈ ચૂકી છે. રુક્સનું કામ ટ્રેજરી ખિલ્ડગની
મળીઓમાં ટહેલવાનું અને ઉદરોને મારી ખાવાનું
-જેથી ઉદરો નોડોના બંડોશ પર પોતાના દાંત
ન અજમાવે...આ કામગીરી માટે રુક્સને રોજના
રૂપિયા આડી મળતા. મોંઘસારી આવી, ને રુક્સે
કરામત કરી. એક દિવસે ખૂબ હીમ પડ્યું. તે
ટ્રેજરીના મુખ્ય અધિકારીની સગડી પાસે જઈને
પેટ સેકવા લાગી. પેલા અધિકારી એ વેળા બજેટ
જનાની રહ્યા હતા. તેઓ રુક્સના આ આચરણ-
માંથી થોડું વિશેષ પથુ સમજી શક્યા. નવા બજે-
ટમાં-એમણે રુક્સને માટે પગાર વધારે ઉમેરી
લીધા! એ અધિકારીને અત્યર્થ પથુ યહુ કે રુક્સ

જ્ઞાનને પરમ અર્થ શો ? જ્ઞાની કહે છે :
'હે નાથા ! આ વિષયમાં તું જ એકલો કરતા
કારવતા છે. હું તારા હાથનું સાવ નાનું
ઓઝર છું. મારું કંઈતાં કંઈ નથી. આ બધું
તારું જ છે. મારું પંઠ, મારું કુટુંબ, મારી
સંપત્તિ, મારા સહચરો બધું તારું જ
તારું છે.'

કેઈ ચોર અધારા ઓરડામાં દાખલ
થકને તેમાં પડેલી વસ્તુઓને ક'ંઈ જાણે છે. તેને
હાથ એકાદ મેળ ઉપર પડે છે અને તે કહે
છે : 'આ નહિ.' તે આગળ વધી એકાદ
છુરશી પાસે આવે છે અને કહે છે : 'આ
નહિ' આમ ઇસકોતરા (ગદરા) ઉપર હાથ
પકડતાં સુધી તે શોધ ચાલુ રાખે છે. અંતે તે
મનમાં બોલી બેઠે છે : 'એ અહીં છે.' આ
સ્થળે તેની તપાસ પૂરી થાય છે. બ્રહ્મની ચોધ
આ પ્રકારની છે.

મારા અનુભવની વાત છે કે મનનચિંતન
દ્વારા પ્રાપ્ત થતું જ્ઞાન એક પ્રકારનું હોય છે.

સમાધિ દ્વારા મળતું જ્ઞાન બીજા પ્રકારનું
હોય છે; અને પ્રાપ્ત થઈના સાક્ષાત્કારથી
પ્રગટતું જ્ઞાન વળી એથી સર્વ નિરાશું હોય છે. *

જ્ઞાન એકતામાં પ્રેરે છે. અજ્ઞાન અનેકતામાં. *

જ્ઞાનયોગી કહે છે : 'હું તે છું.' પરંતુ
ન્યાં સુધી મનુષ્યને દેહાત્મભુદિ રહે છે ત્યાં
સુધી આ અસ્થિતતા ક્ષાન્નિદારક છે. તેથી
મનુષ્યની પ્રગતિ થતી નથી પણ અધોગતિ
થાય છે. આવો મનુષ્ય ચેતોને અને જગતને
ઉતરે છે.

બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારાની સંખ્યા અતિ
અદ્ય હોય છે. ગીતા કહે છે : 'સદ્ગુણ
મનુષ્યોમાં કેઈક જ સિદ્ધિને મટે યત્ન કરે છે.
અને આવા યત્ન કરતા સિદ્ધોમાં પણ મને
તત્ત્વતઃ બહુનારા તો વિરલ જ હોય છે. *

ન્યાં સુધી પરમાત્મા બહાર અને અતિ
દૂર લાગે છે ત્યાં સુધી અજ્ઞાન છે, ત્યારે
લીલરમાં આત્માની અનુભૂતિ થાય ત્યારે જ
સત્ય જ્ઞાન પ્રગટતું બધાય.

અને શયતાન પુરી થયો....

શયતાને પરિણમી હતી. તેણે ચેતનાના એક શાગિદને પ્રશ્ન કર્યો : 'અહો તે શું પરાક્રમ
દેખાડ્યું ?' પેલાએ જવાબ આપ્યો :

'આજે તો મેં બહુ મોટું કામ કર્યું છે. એક નખાચી માણસને પૂરા શરાણી બનાવી દીધો છે.'

શયતાને કહ્યું : 'તે માણસી કામ કર્યું છે.'

બીજા શાગિદને પૂછ્યું : 'તો એણે જવાબ આપ્યો :

'મેં એક છાતરાને પૈસાની સાલસ જગારી એવા બાપનું એવા જ હાથે ખૂન કરાવ્યું છે.'

શયતાને કહ્યું : 'તે પણ કંઈ ખાસ મોટું કામ કર્યું નથી.' પછી શયતાને ત્રીજા શાગિદને પ્રશ્ન કર્યો.
જવાબમાં શાગિદે કહ્યું : 'સાદેખ, મેં એક રોજાદારને બહેકાવી એના રોજો તોડી નખાવ્યો.' આ
સંબંધીને શયતાન ખૂન કેમ લગ્યો તેણે સૂચેથી કહ્યું : 'તમે બધા ભેવક છો. મારું કામ કર્યું
એની જ તમને ખબર નથી.' પુણ્યામાં સુખગીદી કારણ કરી બેઠેલા એવા શાગિદને શયતાને ગુસ્સામાં
પ્રશ્ન કર્યો : 'એના તે કયું પરાક્રમ કર્યું ?'

જવાબ મળ્યો : 'સાદેખ, મારા હાથે તો કંઈ ખાસ કામ થયું નથી. મને કહેતાં જાય
આવે છે કારણ કે નિરાળો જતા એક બાળકને બહેકાવીને મેં તેને જમીનમાં રમવા મોકલી દીધો.'

આ સંબંધી શયતાને અત્યંત હજી અનુભવે. ખુસીય અવેશમાં એણે શાગિદની ખીં
યાગી કહ્યું : 'શામાય, તારું જ કામ સોયી મોટું છે. કારણ શિશુલુથી દૂર રહેનારા હવેતાં આપણાં
ચક્રમાં રસાયેલાં રહેશે. તેઓ આપણાં શરિરો આપકારશે, તેના પર અમલ કરશે.' — જ્યેષ્ઠ ત્રિવેદી

વિશ્વભાગલ્પની મહામુદ્રા

રામનારાયણ નાં ૧૪૩૬

જગતના સર્વ રાષ્ટ્રોને પોતાની મુદ્રા હોય છે. રાષ્ટ્રનું પ્રતીક, ચિહ્ન હોય છે જેમ કે ભારતે અંગ્રાકચક્ર અને મિહનની ત્રિમૂર્તિ, રસિવાએ હથોડો ને દાતરડી એમ જુદા જુદા પ્રતીકની મુદ્રા નક્કી કરેલી છે.

પણ આજે વિશ્વએકત્રીય ભાવના સર્જન ફેલાયેલી છે અને વિશ્વમાનવીની કલ્પના સાકાર બનતી જાય છે તેવે મગલ પ્રસંગે વિશ્વભાગલ્પની મૂર્તિ, જગત સમસ્તની મહામુદ્રા નિર્મિત કરવી હોય તો તેનું પ્રતીક શું?

આપણા પુરાણોમાં, કોઈ એક અનામી ભક્ત કવિએ એની સુદર કંપના આપેલી છે ચૂંચ તો એ શ્રી વાસ મંગલાતની જ હાલના છે સમસ્ત કલ્યાણ વન પામે તો પણ એ મૂર્તિ અગર અનર, અવિનાશી રહે એ અનાદિ, અનત નિત્યવનના કારકુકુષળના, નિત્યવનની વાસવમૂર્તિ. વાહનના પાદસભા પોતાના અગ્રણી અગ્રણી ધૈર્યના એના બાવમુદ્રા, એ જ મહાકાળે સર્વસ્વને, સર્વજીવનની આનમૂર્તિ. એવી ભવ્ય અનેખી કંપના પુરાણકારોએ કરેલી છે

એ પ્રાચીન કવિને આ મૂર્તિનું આન કરના વિચાર રૂપો કે પરમધૂણુ જગતના પોતાના મુખમાં અંગ્રાક ચક્રને તેનું પાન સાથી રંગા દગે? એ નોકકવિને પોતાને જ તેનો પ્રત્યક્ષ મળ્યો એ તેને એક સુદર, કંઈ નરપત્રી ને કયા ચૂંચી તીરો પોતે જ પ્રત્યક્ષ કરે છે અને પોતે જ જના વાહ છે

વિહાલ પીયૂત રસ મુનીચરા,
મમાપિ રાજવર્ય પિગાનિ કિમ્બી
ઇતિ સ્વાપ દામ્બુજપાન કૌતુકી
સ ગોપમાવ મિત્રમાતનોતુ વ ॥

મહામુનિરો અમરમનુ પાન તત્ત્વે, મારા ચરણમંગલ પાન કંડુ સાથી તવસતા દગે? એના કંડુનું નિવરણ કરવા પોતાના ચરણવિન્દે

મુખમાં વાહ ચૂસતા એ બાવમુદ્રા વિશ્વભાગલ્પની મૂર્તિ બનો!

પરમ સ્વાત્વિક, પરમ મંગલ, વાત્સલ્યધામ, કુલુષામય, નિર્દીન અને નિર્વિકાર, નિરામય, નિરહ-કારી, નિર્જેર, નિર્મળ, પ્રેમમૂર્તિ એના બાવમુદ્રાની અપૂર્વ, અદ્ભુત, અનીકિક કલ્પના એ આર્થસ રજૂ-તિનો સાર છે માનવજીવનનું એ મંગલાધન છે. માનવતાનું વિશ્રામસ્થાન છે.

શ્રીમદ્ભાગવત એક પવિત્ર, પ્રેરણાદાયી લોક-કાવ્ય છે તેને દશમસ્કંધ એ તો શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની બાવનીલાનું અપૂર્વ કાવ્ય છે. જગત્પ્રાદિત્યમાં તેનો જોડો નથી. ચાલુસ બ્યારે અતિ સ્વાધ, અતિ ધીર અતિ દય, અતિ વૈર, અતિ મમતા અને અતિ આત્મકિતમાં ઘેરાય ત્યારે તેમાંથી મુક્ત થનાનું ઉત્તમ આધન, ખાસ કરીને આ કલ્પિયુગમાં પોતાના માનવરૂપનું આન ધરતું એ છે. અને એમાંથી માનુષ્યને પરમાત્માનું બાલગુરુપણુ આન લાધી શકે પોતે બળકે નવ્યા વિના - એટલી અનાસમિત, નિર્વિકારતા, નિઃશયતા, નિર્મનત પ્રાપ્ત કર્યા વિના ધરતના માવરસરૂપનું આન ધરવાની ધારણા થતી દુર્ભ છે વીર બનીને વીરની પૂજા ધણ શકે, દેવ બનીને દેવની પૂજા ધણ શકે 'હેવો ભૂતવા દેવ' ધરેત' એ કહેવતની પેઠે માનવ બનીને જ બાલમુકુન્દનું આન ધરી શકાય અને પત્રી દેવો અદ્ભુત આનદ આવે? એમાંથી રમતી છે ગો કો.

લક્ષ્મણ નરસિંહ મહેતાએ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની બાવનીલા ગદ્યને જીવન ધન્ય થના તુ છે ગિરનારની તોળીમાં એના નરસિંહ મહેતા એના ગદ્યના સામન છે, જનમંગળા પોતાના નાનકડા મોરાના આગળામાં બેતા લક્ષ્મણાદ મામના ત્રયમ દિવસે મેઘકાગર નિહાળે છે અને તેમની પાન મુદ્દિ સમક્ષ પધુતાને સુદર કિનારો અને એ વટહુક એ મધુન અને એ કનીસે આવીને ગયા રહે છે, અને જ તતુ કવિહૃદય

ઉધાતા કમળોની પેઠે ખીતી ઝીંડે છે; કાચમાં કરતાક
લકને એ આનંદથી ગાવા લાગે છે:

“એકલો ગાએ ને આપ નાચે
ફૂંચે બાજે પાંચે ઘુબરડી.”

એ લીટીમાં તો આપણી સમગ્ર શ્રીકૃષ્ણપરમા-
ત્માનું બાલરૂપ નાચવા લાગે છે અને આપણને
જગતના સર્વ પરિતાપ અને પ્રપંચમાંથી મુક્ત કરી
કોઈ આનંદની ભૂમિમાં પર લઈ જાય છે. ઇન્દ્રિય
ભોગ્ય કે બુદ્ધિગમ્ય કોઈ મુખ્ય એવી તોને આવી
શકતું નથી. ભક્તકવિ આગળ વધે છે અને સાહે
ગોકુળ ગામ, ગોપીજનનું જ દેવ એમની સાથે લાગે છે.

“તાલ પખાજ વાજે ગોપી
કૃષ્ણ વગાડે વેલુ વાંસલડી.”

અને મધુવનની વનરાઈનાં પક્ષીઓ ભક્તના
સૂરમાં સૂર મેળવે છે:

“દાહુર, મોર, બપેયા બોલે,
મધુરીશી બોલે પેલી કોયલડી.”

એક જ લીટીમાં કૃષ્ણ કૈયાનો છંદ પોતાક
વર્ણવે છે:

“પહેરણુ ચરણાં ને સ્ત્રી જુદરડી,
ઓઢણુ આછી લોભલડી.”

અને કવિને એ વટજક્ષ, એ યમુના, એ જ દેવ
વન શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રથી ધન્ય લાગે છે:

“ધન્ય બંસીવર, ધન્ય યમુના તટ,
ધન્ય વૃંદાવન અવતાર દે.”

અંતિમ કડીમાં અતિશય નમ્રતા સાથે કવિ
પોતાને આવી લક્ષિત પ્રાપ્ત થઈ અને પરમાત્માના
બાલરૂપના શય્ય ગાવાની ગ્રેરણા થઈ એ વાતને
ધન્યવરની કૃપા ગણે છે:

“ધન્ય નરનૈયાની છલલડીને,
જેણે ગાયો રાગ મહાકાર દે.”

જે બાલમુકુન્દનું વર્ણન લોકો કરે છે તે બાલ
સ્વરૂપ દરેકના ધરમા પુત્ર રૂપે રમે છે. આપણા
નિત્યતા અવધારમાં આપણે તેને નીરખી શકતા
નથી. તેને ગેદમાં લઈ છાનનો સાચો લહાવો લઈ

શકતા નથી. દરેકના ધરમાં ધન્યવરનાં સ્વરૂપ જેવાં
બાળકો કુદરતે આપેલા છે. તેના પ્રત્યેક વાસ્તવ્ય
જ્ઞાન પણ આપેલો છે, જ્યાં આજ્ઞા મહા જાગી
જગતામાં એ વસ્તુ વિસરાઈ ગઈ છે કવિઓ તે
સજીવન કરે છે. શ્રી નરસિંહ મહેતાએ કૃષ્ણની બાળ-
લીલા ગાઈ છે તેમના પગીના યુગ્મસાથી કવિ ભાવને
શ્રીરામની આગવીતા ગાઈ છે, તે અપૂર્વ છે. શ્રી
રામચંદ્રના બાળપણની અદ્ભુત લીલાનું આપણું
સુંદર વર્ણન આપણે ત્યાં બહુ પ્રચલિત નથી. ઉત્તર
હિંદુસ્તાનમાં સંત તુમરીસસજીએ રામજીની બાલ
લીલા પોતાની લક્ષિતરસ બીટી, ભાવવાડી શૈલીમાં
ગાઈ છે. કવિ લાલજી ધરધરમાં રમતા બાળા-
રામનું સુરેષ ચિત્ર પોતાની રામલીલામાં દોહું છે.
તેમનાં કેટલાંક કાવ્યો જોતા તેના સ્વરૂપ ખાસ આવે
છે અને આપણા ધરમાં રમતા રામના સ્વરૂપ પ્રત્યે
આપણે મન દોગે છે જ આપણું પોતાનું ધર અયોધ્યા
બને છે, અને આપણા પોતાના જ બાળોમાં રામ-
જીના દર્શન થાય છે. એવી અદ્ભુત, રસિક અને
હૃદયગમ કવિની વાણી છે.

શ્રીરામ ભાંખડબરિયાં રીખતા થાય છે, પગી
ડગડગ પગથા મૂકે છે, એક એક વસ્તુ માટે રહ લે
છે અને વસ્તુનો સામાન્ય ઉપયોગ ન જાણતા
બાળકની પેઠે એનો જુદો જ ઉપયોગ કરી માત-
પિતાને આનંદ ઉપજાવે છે. કવિ લાલજીનાં દોરેલાં
શબ્દચિત્રો તેની કાન્તકવાના નમૂના રૂપે જોઈએ:

રામ રંગે રીજે, કૌશલ્યા કુમાર,
રામ રંગે રીજે—ટેક.

છમ છમ કરતા છેડા પક્ષાણે,
પાણીડાં દોણે,
અંબળ, ચતુરા હૃદયે ચાંપી,
બેસાડે બોણે—રામ.

કર ચઢી લાવે કૌશલ્યા,
મહેલે પડશાણે,

જાતજાનો મૂતલીવડો,
તે મૂઠીમાં ઝાલે—રામ.
લીવડો ગેંતાલી કૌશલ્યા,
મણિ કરમાં ઝાલે,

મણિ લઈને સુખમાં રહેલે,
 દેવ નહો જાણે—રામ૦
 સુમિત્રા લાવે શેલડી,
 તે જાણકને લાવે,
 કટકાં લઈ કોરાણે મૂકે,
 પાળી લઈ આવે—રામ૦

અતિ આકળી થઈ માતા,
 લઈ ખારણીએ બેસે,
 રાયતણા મરતાના મદગળ,
 વચ્ચે જઈ પેસે—રામ૦
 આ તે અડપલા કુવર આપણા,
 કહો દિન કયમ જારો?
 ભાણુ પ્રભુ રઘુનાથજીને,
 બાપે પ્રેમતણે પાશે—રામ૦

અને રામજી ગિમા રહેતા શીખ્યા, ડગના
 માંડતા થયા ત્યાર, દશરથ લાડ વડાવે છે

દેવ ડગલા ભરે,
 પ્રભુ પગલા ભરે. ટેક.

ડગમગ કરતાં ડગલાં ભરતા,
 રમતા રાજકુમાર,
 લઠથડતા સિંહાસન પકડે,
 ખીતા અપરંપાર—દેવ૦

સિંહાસન મુકાવે રામ,
 છૂટા રખાવે હસ્ત,
 થર થર મૂરે, કાઈ નવ સૂળે,
 ઝાંઝી રહે છે વસ્ત—દેવ૦

આકૂળીએ વળી જિભા થાએ,
 અચાનક બેસે,
 વશિષ્ઠ કહે શું વર્ણવું,
 નારાયણ નર વેશે—દેવ૦

સખા સહિત સોહાતા આવે,
 જ્યમ મહાલે માતંગ,
 ભાણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો,
 સદા રહે સત્વંગ—દેવ૦

એકવાર કીશ્કિયા માના રામજીને કે જેમાડી

રમાડવા ચાલ્યાં. રાણી કેકેથી અને સુમિત્રા સાથે
 વાંતે વળખતાં રામ કેકેથી કચારે ઉતરી ગયા તેની
 કંઈ સુધ રહી નહીં અને પછી રથવાયા બની
 શોધવા લાગ્યા:

બાઈ કોઈ બપોરો મને રામ લાલા; ટેક.

હું તો ચોધી વળી
 સઘળા બાળા—બાઈ૦

એ તો કેકેથી જિતાર્યો,
 કશું કામ પડ્યું,

મારી નજર ચૂકીને,
 રૂડું રતન રહ્યું—બાઈ૦

આહાં જિઠો અનુચર,
 પાણી પીતો પછી,

બાઈ, બ્રહ્માઠે વિચણું
 એ તો ખચાખચી—બાઈ૦

સુનિ વશિષ્ઠ વર્ણવે,
 વેદનો વિચાર,

બાઈ રોમ રોમ રામ રમે
 સકળ સંસાર—બાઈ૦

ગળા રતા તાતા થાએ,
 કરભે સરજૂમા શોધ,

ભાણુ પ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા,
 કીશ્કિયાની ગોદ—બાઈ૦

સરખે સરખા મખા મિત્રો સાથે રમતા જેવડા
 રામ થયા એટલે માતા કીશ્કિયાએ સાર્ગ કપડા
 પહેરાવી રમતા મોકલ્યા એકવાર યુદ્ધ જૂનાની
 શીવડાવી, પ્રેમથી પહેરાવી રામને ગાયમા લઈ બચી
 બગી એવારણા લીધા

ઝગઝગતી શી મૂલડી પહેરાવી
 માતા કરે સુબન,

ભાણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારા ને,
 મોંપું તન, મન, ધન—

પણ રામજીને રમવા ગળા ને પૂરી પાંચ દણે પડ્યું
 ન થઈ ત્યાં તે ગાના કીશ્કિયાને કાતે એમના
 રડવાનો અચાજ સહાગાવેલ જેગીમા રમવા ગયેલા

ચોતાના વસાલા બાળકના રમવાને જગ્યા જ સ'ગળી
કમ માત્ર બદાવરી ન બનેં અને નવરાની ધીવગલી,
નવાં મુગડાં પહેરાવી રમવા ચોકવેવા બાળકની ચિંતા
દરેક માતાને સરખી જ હોય છે. ખાતાં, પોતાં, કામ
કરતાં એવું મન તો બાળકમાં જ હોય છે. માતા
કોયલના દોડીને રામ પાસે પહેર્યાં, જુએ તો રામજી
આભોડે છે અને રહે છે. એમની નવી નીચર મૂલખી
ખાનાઇ ગઈ છે તેને સાડુ રહે છે.

જૂવડી કયાંય વિસારી,
જૂવડી કયાંય વિસારી ?
તમે કહો રમુઆ રામા,
છો સતતભા મુખધામાં--જૂવડી.

જુગતે પે'ગલી જૂવડી,
મેઘા ગઈ નિજધામ,
બનુચર એક ઉમાતો આગ્યો,
જૂવડી ચોપે રામ--જૂવડી.
આગળ પાછળ હોવા જડીઆ,
વચ્ચે આશ્લેષ માતી,
કરમાં હીધો દીવડો ને હીડે
કોયલના ભેલી--જૂવડી.

ચોના ફેરી ચોય મંગાહું,
રૂપા કેસ ધાગા,
એ જૂવડી શીવવાને,
નવ લગ્ન દરજી લાગ્યા--જૂવડી

સમભાગ્યો સમને નહીં આવ્યો,
કણ ન માને કાઠો,
રોઈ રોઈને જીવન કરે,
કોઈને જડી જ હોય તો આલો--જૂવડી.

રાના રહીને કંદે રાધવજી,
ભેડીને બે કાપ,
રાજકંસને મેં દોરાડી,
હીડી ગયો આકાશ--જૂવડી.
ગિરિમુવર, શુક્રઓ ભેડ,
ભેડ્યાં જાડે જાડ,
વસિષ્ઠનો ચિંચ લાગ્યો જૂવડી,
રામે છોડી રાહ--જૂવડી.
મુખકું ભેડીને માતા કંદે છે,
અદ્વિત આ કુમાર,
બાલજી મનુ રઘુનાથ મારો
સુકિનો દાતાર--જૂવડી.

ચોતે જ રાજકંસને મૂળી યોદ્ધા અને ચોતે
જ પાછા રડવા લાગ્યા! માતા કોયલના શોધીને
ચાકચા ત્યારે ધીમે રહીને કંદે છે 'એ તો મેં
રાજકંસને યોદ્ધાગી.' પત્રી દયારથ રાગએ
વનવગા, ગિરિમુખ્યો ને જાડે જાડની તપાસ
કરાવી ત્યારે વસિષ્ઠનો ચિંચ ચોતાના આશ્રમના
ઉપરનમાંથી લઈ આવ્યો, પત્રી જ રામજીએ 'રાડ' મૂડી.
ધીમદ બાગવનમાં કરેલી ગોપતાલની સ્તુતિથી
આ લેખ પૂરો કરીએ:

નૌમીકંડય તેજઃ વપુષે તઢિકંઠરાય,
શુભ્રવતંસ પરિપિચ્છત્ત સન્મુખાય ।
વન્યસ્રજે કવલવેન વિદ્યાજુ વેલુ,
લક્ષ્મીથિથે મુદુપદે, પશુપાતૃ નય ॥

મેઘધામ સુંદર દેવધાના, તીજળા જેવા પીત-
વજ્રધારી, યજ્ઞોડીનાં આશ્રયજ્ઞ પારજી કરનારા, શિર
પિચ્છથી શોભતા, વનમાંનાથી હીપના, બસીપર
ગોપતાલને નમસ્કાર.

આર્ય સન્નારી

અંગત જીવનમાં લેકમાન્ય ટિળક મહારાજ બહુ રમજી માનવી હતો.
એક વખત કોઈએ તેમને પૂછ્યું: "મહારાજ, સારો વર (પુરુષ) મેલવવા માત્ર કુમારિકાએ
(સીઓ) જ મોરીવત કેમ કરે છે? સારી કન્યા (સી) મેળવવા પુરુષો કેમ એવું કોઈ મત કરતા નથી?"
'ભાઈ, તમે કેમ જણો છો?' ટિળક મહારાજે ધીરે રહીને કહ્યું: "એકેએક ભારતીય સ્ત્રી
સારી જ હોય છે; અનેક ભારતીય સ્ત્રી આજ સન્નારી હોય છે. સારા ખેડાપણુનો સવાપ તો માત્ર
પુરુષોમાં જ ઉદ્ભવે છે. એટલે પુરુષોએ એવું મત કરવાની શી જરૂર?"

—શિવમુદરમ

હવે તમને ઓળખ્યા

અમૃત મોદી

એક હતા સંત મહાત્મા. બુદ્ધિશાળી થે બહુ, અને દાનધર્મી પણ એટલા જ. રોજ જપ-તપ, ધ્યાન ધારણ કર્યા કરે. એમ કરતાં કરતાં એક દિવસ એમના જીવનની જ્યોત બુઝાઈ ગઈ એ રામશરણ થયા. એમના આત્મા સ્વર્ગમાં પહોંચ્યો. પણ આ શું? બુદ્ધિ છે તો સ્વર્ગનો દરવાજો બંધ!

અંદર યમરાજ વિરાજ્યા હતા. બહાર દર વાંતનો ખડખડાટ સાંભળીને એમણે પૂછ્યું: 'કોણ છે બહાર?' 'યમરાજા, એ તો હું છું. આપ દરવાજો ખોલાવો. મને અંદર આવવા દો.' પણ અંદરથી યમરાજે દરવાજો તો ખોલાવ્યો નહીં, માત્ર એટલું કહ્યું: 'તમે હમણાં સ્વર્ગમાં આવી શકશો નહીં.'

'પણ, કેમ મહારાજ? હું કેમ સ્વર્ગમાં નહીં આવી શકું? મેં પૃથ્વી પર આટ-આટલાં દાનધર્મ કર્યાં છે; જપ તપ કર્યાં છે, મેં કેટલી બધી ભક્તિ કરી છે! તોયે મને અંદર આવવાનો અધિકાર નહીં? એમ કેમ? આ તો ઘોર અન્યાય છે,' પૃથ્વીવૌકના એ મહાત્માએ યમરાજ આગળ રાજ ખાધી.

પત્ર યમરાજે તો રોકડું પરખાવ્યું, 'તમારે હજુ પૃથ્વીવૌકમાં પાછા જઈને જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પછી આવજો. હજુ સ્વર્ગ પ્રવેશની વાર છે.'

મહાત્મા તો ખિન્ન મને પૃથ્વી પર પાછા ફર્યા. પાછા લખચોરાશીની ઘટમાળમાં એ પડ્યા. ફરી બીજો અવતાર લીધો વળી દાન પુણ્ય કરવા માંડ્યા. રોજ મદિરે ભય. દેવ દર્શન કરે. પૂન પાક દરે. સત્ સાહિત્યનું સેવન કરે અને સંત મહાત્માઓના સાન્નિધ્યમાં રહે. એમ કરતાં કરતાં આવરણ પૂરો કર્યો. 'આ વખતે તો બહુ સંતોની સાથે રહ્યો છું. મરતી

વખતે મનમાં હતું, હવે તો હું સ્વર્ગમાં જવાને લાયક થયો છું.'

પણ સ્વર્ગના દરવાજો તો ફરી પાછું એમ જ થયું. દરવાજો પહેલાંની જેમ જ બંધ હતો! એમણે તો ખટખટાવ્યો દરવાજો, યમદેવે પૂછ્યું, 'બહાર કોણ છે?' જવાબ આવ્યો, 'હું છું.' આ બીજી વાર આવ્યો છું. આ વખતે તો મેં સત્-સાહિત્ય અને સંત-સમાગમ ખૂબ કરીને, બહુ જ્ઞાન મેળવ્યું છે. હવે તો મારું સ્થાન અહીં સ્વર્ગમાં જ હોવું જોઈએ.'

પણ યમરાજ ન હાલ્યા ન ચાલ્યા, એમણે તો આસને બેઠાં બેઠાં જ સંભળાવી દીધું, 'તમે હજુ પણ સ્વર્ગમાં આવી શકતા નથી. પાછા જાઓ. અને હજુ દુનિયા પરના સહુ જીવોની સાથે જીવો. સાથે રહો, અને ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવીને આવો. સાચું જ્ઞાન મળે ત્યારે જ અંદર આવી શકશો. સત્ય અને પરમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય તો એ પ્રમાણે જીવન જીવીને આવશો, ત્યારે સ્વર્ગમાં તમારે માટે સ્થાન હશે.'

સંત મહાત્મા ભારે હૃદયે ને ખિન્ન મને પાછા પૃથ્વી પર આવ્યા. આ વેળા તે ખૂબ ભગત હતા. મોક્ષની જંગલમાં અગ્નિ નિવે હતી. કમંઠા લેપથી મુક્તિ ન લોપાય તે માટે ભગદેવ હતા. વર્ષો સુધી તપશ્ચર્યા કરી. ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવ્યું. હવે તેમને આત્મદર્શન થયું. 'અત્યારસુધી 'હું-હું' ના ભજામા હું અટવાઈ રહ્યો. હું આવો દાન-ધર્મી! હું આવો પુણ્યશાળી! મેં આવાં તપ કર્યાં! મેં આટ-આટલા જપ કર્યાં! મેં આટ-આટલા સંતનો સમાગમ કર્યો! હું આટલા સાધુ-સંતોની સંગાથે રહ્યો! આટ-આટલા જંથો મેં વાંચ્યા! એવા 'હું-હું'ના કોચલામાં જ અટવાઈ રહ્યો.' પણ સત્યજ્ઞાન શું છે, તે હવે સમ-

પોતાના વહાલા બાળકના રંગાનો અગ્રાજ સંભળી
કંઈ માતા બહાનરી ન બને? અને નવરાની ધોવગરી,
નવા લુગડાં પહેરાની રમવા ચોકનેના બાળકની ચિંતા
દરેક માતાને સરખી જ હોય છે ખાતા, પીવા, કાચ
કરતા એવું મન તો બાળકમાં જ હોય છે. માતા
કોશલા દોડીને રામ પાસે પહોંચ્યા, જુએ તો રામજી
આગે છે અને રહે છે. એમની નવી નોંધેર બૂલડી
ખાવાઈ ગઈ છે તેને સારુ રહે છે.

બૂલડી કયાંય વિસારી,
બૂલડી કયાંય વિસારી?
તમે કહો રઘુઆ રામ,
છો સતતજુઃ મુખધામાં--બૂલડી.
જુગતે પે'શથી બૂલડી,
ગૈયા ગર્જ નિજધામ,
અતુચર એક ઉભાતો આંગ્યો,
બૂલડી શોધે રામ--બૂલડી
આમળ પાછળ દોરા જડીઆ,
વચ્ચે માણેક મોની,
કરમાં લીધા હીવડો ને દીડે
કોશલા બેલી--બૂલડી.
સોના કેરી સોય મગાડું,
રૂપા કેસ ધાગા,
એ બૂલડી શીવવાને,
નવ લાખ દરજી લાગ્યા--બૂલડી

સમજાવ્યો સમજે નહીં શાઓ,
કહ્યું ન માને કાલો,
રોઈ રોઈને જુલમ કરે,
કોઈને જડી જ હોય તો આવો--બૂલડી.

આર્થ સન્નારી

અમન જીવનવા લોકમાન્ય ટિળક મહારાજ બહુ રમજી માનવી હતા.
એક વખત પ્રાંતને તેમને પૂછ્યું. 'મહારાજ, સમયે વર (પુત્ર) મેળવવા માત્ર કુપારિકાએ
(સીઓ) જ જોરીવત કેમ કરે છે? સારી કન્યા (સી) મેળવવા પુરુષો કેમ એવું કોઈ મત કરવા નથી?'
'ભાઈ, તમે કેમ જુઓ છો?' ટિળક મહારાજે ધીરે રહીને કહ્યું: 'એએક ભારતીય સ્ત્રી
સારી જ હોય છે; અલેક ભારતીય સ્ત્રી આજે સન્નારી હોય છે. સારા પોતપણુનો સવાવ તો માત્ર
પુરુષોમાં જ ઉદ્ભવે છે. એટલે પુરુષોએ એવું મત કરવાની શી જરૂર?' —શિવકુંદનમ

રેના રહીને કહે રાધવજી,
બેડીને એ હાથ,
ચાલકસને મેં હોરાડી,
બેડી મયો આકાશ--બૂલડી.
ગિરિગુપ્તર, રોકાઓ બેડ,
બેડાં આટે ઝાડ,
વશિષ્ઠનો શિષ્ય લાગ્યો બૂલડી,
રામે છોડી રોક--બૂલડી.
મુખડું બેડને માતા કહે છે,
અકલિત આ કુમાર,
બાલજી મહુ રઘુનાથ મારો
મુઝિનો દાવાર--બૂલડી.

ચાતે જ ચાલકસને બૂલડી જોડાડી અને ચાતે
જ પાછા રડવા લાગ્યા. માતા કોશલા શોધીને
ધાકના ત્યારે ધીરે રહીને કહે છે 'એ તો મેં
ચાલકસને જોડાડેલી.' પડી દશરથ રાત્રીએ
વનવચડા, ગિરિજાઓ ને આંડે ઝાડની તપાસ
કરાવી ત્યારે વશિષ્ઠનો શિષ્ય પોતાના આશ્રમના
ઉપરનચાથી લઇ આવ્યો, પડી જ રામજીએ 'રાડ' મૂકી.
શ્રીમદ્ બામવતમા કરેલી જોષવાનની સુતિથી
આ લેખ પૂરો કરીએ:
નોમીડકંય તેજઃ વપુષે તદિદ્ બરાધ,
શુદ્ધિવતસ પરિપિચ્છક સન્મુખાયી
વન્યસને કવલદેવ વિશાલુ વેલુ,
લક્ષ્મીધિમે મૃદુપદે, પદ્યપાતું નય ॥

મેલસામ સુદર દેહવાળા, વીજળી જેવા પોત-
વચ્ચારી, અજોડીના આજ્ઞાલો ધારણ કરનારા, મોર
પિચ્છથી શેમળા, વનમાળાથી દોપના, ખસીપર
જોષવાલને નમસ્કાર.

સ્વર્ગ-પ્રવેશ

હવે તમને ઓળખ્યા

અમૃત મોદી

એક હતા સંત મહાત્મા. બુદ્ધિશાળી વેળાહુ. અને દાનધર્મી પણ એટલા જ. રોજ જ-પ-તપ, ધ્યાન ધારણ કર્યા કરે. એમ કરતા કરતા એક દિવસ એમના જીવનની જ્યોત ખુગાઈ ગઈ એ સંમગરણ થયા. એમના આત્મા સ્વર્ગમાં પહોંચ્યા. પણ આ શું? જુએ છે તો સ્વર્ગનો દરવાજો બંધ!

અંદર યમરાજ વિરાજ્યા હતા. બહાર દરવાજાનો ખડખડાટ સાંભળીને એમણે પૂછ્યું: 'કેણ છે બહાર?' 'પરમાત્મા, એ તો હું છું. આપ દરવાજો ખોલાવો. મને અંદર આવવા દો.' પણ અંદરથી યમરાજે દરવાજો તો ખોલાવ્યો નહીં, માત્ર એટલું કહ્યું: 'તમે હમણાં સ્વર્ગમાં આવી શક્યો નહીં.'

'પણ, કેમ મહારાજ? હું કેમ સ્વર્ગમાં નહીં આવી શકું? મેં પૃથ્વી પર આટ-આટલાં દાનધર્મ કર્યા છે; જ-પ તપ કર્યો છે, મેં કેટલી બધી ભક્તિ કરી છે! તોયે મને અંદર આવવાનો અધિકાર નહીં? એમ કેમ? આ તો ઘોર અન્યાય છે, પૃથ્વીલોકના એ મહાત્માએ યમરાજ આગળ રાજ ખાધી.

પરંતુ યમરાજે તો રોકડું પરખાવ્યું, 'તમારે હજુ પૃથ્વીલોકમાં પાછા જઈને જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પત્ની આવજો હજુ સ્વર્ગ પ્રવેશની વાર છે'

મહાત્મા તો ખિન્ન મને પૃથ્વી પર પાછા ફર્યા. પાછા લખચોરાશીની ઘટમાળાએ પડ્યા. ફરી બીજો અવનાર લીધો વળી દાન પુણ્ય કરવા માડ્યા. રોજ મંદિરે ભય. દેવ દર્શન કરે. પૂજા પાક કરે. સત્ સાહિત્યનું મેવન કરે અને સંત મહાત્માઓના સાન્નિધ્યમાં રહે. એમ કરતા કરતા આવરણ પૂરો કર્યો. આ વખતે તો બહુ સંતોની સાથે રહ્યો છું. મરતી

વખતે મનમાં હતું, હવે તો હું સ્વર્ગમાં જવાને લાયક થયો છું.'

પણ સ્વર્ગના દરવાજો તો ફરી પાછું એમ જ થયું દરવાજો પહેલાંની જેમ જ બંધ હતો! એમણે તો ખટખટાવ્યો દરવાજો. યમદેવે પૂછ્યું, 'બહાર કેણ છે?' જવાબ આવ્યો, 'હું છું. આ બીજી વાર આવ્યો છું. આ વખતે તો મેં સત સાહિત્ય અને સંત-સમાગમ ખૂબ કરીને, બહુ જ્ઞાન મેળવ્યું છે. હવે તો મારું સ્થાન અહીં સ્વર્ગમાં જ હોવું જોઈએ.'

પણ યમરાજ ન હાડ્યા ન આવ્યા. એમણે તો આસને બેઠાં બેઠા જ સંભળાવી દીધું, 'તમે હજુ પણ સ્વર્ગમાં આવી શકતા નથી. પાછા જાઓ. અને હજુ દુનિયા પરના સહુ જીવોની સાથે જીવો સાથે રહો. અને ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવીને આવો. સાચું જ્ઞાન મળે ત્યારે જ અંદર આવી શક્યો. સત્ય અને પરમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય તો એ પ્રમાણે જીવન જીવીને આવશો, ત્યારે સ્વર્ગમાં તમારે માટે સ્થાન હશે.'

સત મહાત્મા ભારે હૃદયે ને ખિન્ન મને પાછા પૃથ્વી પર આવ્યા. આ વેળા તે ખૂબ ભગ્યત હતા. મોક્ષની ઝખના અતિ તીવ્ર હતી. કમના લેપથી મુક્તિ ન લોપાય તે માટે ભગદેક હતા. વર્ષો સુધી તપશ્ચર્યા કરી. ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવ્યું. હવે તેમને આત્મદર્શન થયું. 'અત્યારસુધી 'હું-હું' ના જાળામાં હું અટકી રહ્યો છું આવો દાન-ધર્મ! હું આવો પુણ્યશાળી! મેં આવાં તપ કર્યાં મેં આટ-આટલા જપ કર્યાં! મેં આટ-આટલા સંતોના સમાગમ કર્યા! હું આટલા સાધુ-સંતોની સંગાથે રહ્યો! આટ આટલા ગ્રંથો મેં વાંચ્યા! એવા 'હું-હું'ના કોચાતમાં જ અટકાઈ રહ્યો. પણ સત્યજ્ઞાન શું છે, તે હવે સમ-

નવું, 'અહંકારના નાનાં-મોટાં પડળ ભેટીને મનુષ્ય બાળ-મુઠ્ઠા નિર્દોષભાવે જીવન જીવે તો જ એ જીવે.''

એમને હવે અનુભવ થવા લાગ્યો કે ઈશ્વર તો ઘરઘરમાં વ્યાપેલો છે. સદુ સાથે હળી-મળીને પ્રેમથી રહેવામાં પરમાત્મા સાથેની એકતા અનુભવાય છે. અને તો જ 'હું-હું' નો અહંભાવ નાશ છે

વર્ણો વીત્યા. અને આખરે એમની જીવન.

ભોલિયાં છુટાઈ, સ્વાર્ગને પાંથે એ પળવળ્યા. સ્વર્ગના દરવાજો પહોંચીને એમણે દરવાજો ઠેલ્યો. અંદરથી યમરાજે પૂછ્યું, 'કેવું છે?'

વિનમ્ર બની 'એમણે કહ્યું, 'મહારાજ, આપનો બાળ બારણે આંચો છે. આપનો જ અશ આપનાથી વિખૂટો પડેલો આપને મળવા આંચો છે. પરમાત્મા! આપ પોને જ છો.'

ત્યારે ખટાકૂ લઈને દરવાજો ઊઘડ્યો. ને અંદરથી આવકાર આપતાં યમરાજે કહ્યું, 'આવો, બેસો! હવે તમને યોગબી શક્યો.'

ઈષ્ટ અને શ્રેયકર ધર્મ

પ્રાચીન કાળમાં હિંદુઓમાં ઈસવ નામનો એક મહાન ઝાની થયો. તે દત્તો તો શ્યામ પણ તેનો મહિમ ઘણો સંસ્કારી અને મિલનસાર સ્વભાવનો માણસ હતો એથી શહેરના પ્રતિષ્ઠિત માણસો આવતા જતા ઈસવની સાથે ઝાનચર્ચા કરતા. એક વખત તેમણે ઈસવને પૂછ્યું કે 'સંસારમાં સૌથી ખરાબ વીજ કયું છે?' ઈસવે કહ્યું, 'સૌથી ખરાબ વીજ માણસની પોતાની જાન છે. એની વાળી છે.'

લોકોએ શકા કરી કે જાન (વાળી) ખરાબ શી રીતે કરેલાય? ત્યારે ઈસવે કહ્યું કે 'માણસની જાનથી જ્યારે દુઃખદાયક શસ્ત્રો બોલાય છે ત્યારે એમાંથી મારામારી, લડાઈ, ટંટાકિસાડ અને બારે મોટા સમસ્યાઓ એમાંથી સર્જાય છે ને એના વડે સમાજ અને સંસારમાં અનર્થ આવી ચડે છે; એટલે જ માણસની વાચા એ ખરાબમાં ખરાબ વીજ છે.'

થોડા દિવસ પછી એ આવનારા શુદ્ધરોએ ફરી ઈસવને પૂછ્યું કે: 'સંસારમાં ઉત્તમ વસ્તુ કયું?' ઈસવે કહ્યું 'માણસની જાન છે.' લોકોને આ જવાબ સાંભળી નવાઈ થઈ તેમણે જ થોડા દિવસ પહેલાં તો જાનને (વાળા-વાળી) ખરાબમાં ખરાબ કહી હતી અને તે આજે તેને સારામાં સારી કહી ગયાં કહે છે? એટલે ઈસવે મમળાવ્યું, 'સમો માણસ પસંદ થાય, અને સુખ ઉપજે એવા શસ્ત્રોનો ઉપયોગ વાચાથી (જાનથી) થાય તો પરંપરા પ્રેમ થાય છે. પ્રેમપૂર્ણ સંબાધવૃત્તિ રહેલા દુષ્ટિ થાય છે. અને ઝંઘડા મટે છે. આથી જ સંત સમજીને એ ઉપદેશ આપ્યો છે કે ન્યાય, નીતિ અને ધર્મથી આવે એથી ધર્મની અને સુખની શ્રદ્ધિ થશે માટે જ મેં માણસની વાળી (જાન)ને ઉત્તમ વસ્તુ તરીકે બતાવેલી એ જાનથી જ બીજાનું ભત્રીયું થાય છે. એનો અર્થ એ કે, ઇન્દ્રિયોનો દુરયોગ, કરવાથી દુઃખ અને સદુપયોગ કરવાથી સુખ મળે છે. એથી પોતાની ઇન્દ્રિયો અને શક્તિઓનો ઉપયોગ જમલતા કલ્યાણ માટે કરવો એ જ આપણો ધર્મ છે. એ જ આપણું કર્તવ્ય છે. અને એ જ ઈષ્ટ અને શ્રેયકર છે.'

માણસ જ્યારે પોતાની શક્તિઓનો સદુપયોગ કરે છે ત્યારે સમાજમાં સુખ થાય છે અને દુરપયોગ કરે ત્યારે અનર્થ વેદા થાય છે.

—શુદ્ધિસિદ્ધિ કાન્તા

જીવનનો આનંદ

જો આપણને બીજાની મુશ્કેલી દૂર કરવામાં આનંદનો અનુભવ ન થાય, તો પત્રી જીવનનો આનંદ જ કયા રહ્યો!

—અયોધ્યા ઇન્દ્રિય

અ યાવલાકેન

કાચી માટીનું 'કેડિયુ': લે૦ થો. પ્રહલાદ
અક્ષર; પ્ર૦ શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તક લેખક, અમદાવાદ;
મૃત્યુ રા. ૬-૭-૦૦.

ચીની આક્રમણ સામેના સંરક્ષણ મેરચે પોતાનું
ઉત્તમ સમર્પણ દેતાં અને રાષ્ટ્રીયતાના એ યશમાં
નવો અવતાર પશુ પાખનાં ગામડાનાં કેસર-નંદુ-
મેમેથર-મંગો અને શહેરની વંદના જેવાં પાત્રોની
આસપાસ રચાયેલી આ નવલકથા ભાવનારીક વસ્તુ,
સુરેખ પાત્રમેખન અને કાચી માટીનાં કેડિયાં જેવાં
સાધારણ માણસ પશુ આંતરસંસ્કૃતિ અથવા અતુલ
સંસ્કૃતિ યતાં સમાજમાં પ્રકાશ પ્રસારી શકે છે એ
દૃષ્ટિ રજૂ કરે છે. મેખકની રાષ્ટ્રપ્રેમની પ્રગલ્ભતા
અને માનવમાનમાંના શુભમાંની શ્રદ્ધા અહીં તરત
નજરે પડે છે.

નવલકથાનું સાદ્યન્ત પ્રેરક-ધારક પાત્ર છે કેસર.
પત્ની, માતા અને ગામીયુગની ભાવનાઓ છત્રી
બીનાવની ગાંઠવચ્ચે-ત્યાગમૃતિ નારી તરીકે કેસર
આશ્રિત નંદુને સ્વતંત્રી શોભની નંદિતામાં ફેરવે છે,
અસહકાર યુગમાં બધું ન્યોબજવર કર્યા પછી આઝાદી
ભાવનાં અગ્રણીઓના કંબળી હત શ પતિ પ્રીતમને
ગામડે પાછો લાઈ તેને અને ધરને દડ કરે છે. પુત્ર
સોમેથરને દેશવત્સમાં હસતે મોઝે અર્પવાવા દે છે,
ચંડા મંગલને કથારમાંથી કુંદન બનેશે બોલે પુત્ર-
વધૂ રૂપે ધારેલી નંદિતાનો હાથ તેને જ સોંપી રાહ
થાય છે અને શકીદ સામેથરનું દિલ છત્રી ચૂકેલી
વંદનાને આવકારી ગામડાના મેઝાકામાં તેનેય જેથી
શકે છે. કેસર પંડીનું આકર્ષક પાત્ર છે વંદના.
તેજરી, સ્વતંત્રી પ્રમારીથી પ્રાણવંત અને પ્રેમવત્સમાં
નિરોધ હોમાતી સન્નિધિ ધુવતી વંદના કેસર કરતાંય
વધુ સ્વાભાવિક જણાય તે નામધની. નંદુ કેસરની
છાંવાથી થોડી બહાર આવે છે ત્યારથી જ ખ્યાન
જેએ છે. પ્રમાણમાં સોમેથર કે પ્રીતમ કે મંગો જેવાં
પુરુષપાત્રો અમરકારક રીતે ઉપસાવામાં નથી. સોમે-

થર, ડો. થોય અને હોરિપટલમાંના મંગો કીક લક્ષ
દોરે અગ્ર.

સૈનિક હોરિપટલમાંની પરિચારિકા નંદિતાની
મનોમથનની ક્ષણે કે વંદના-નંદિતાના મિલનનો
પ્રસંગ કે પછી નંદુની રક્ષા માટે બૂઝતી કેસરનું
ચિત્રણ, જેવા અશો નવલકથાના આકર્ષક અશો
હોવા છતાં પાત્રાલેખનની કાવતરે મુકાબલે 'કાચી
માટીનું કેડિયુ' પ્રસંગમૂલ્યમાં વ્યસ્ત-શિથિલ
તેમ જ પ્રસંગરજ્યાતમાં વાચનપ્રધાન અને અસ્વા-
ભાવિક જણાય છે. સંવાદતત્ત્વમાં ધારન્તો કથારેક
જ નીકળે છે; એકંદરે તે અતિશય અને અવાસ્તવિક
નીવડતા અનુભવાય છે. વધુનપરતે મેખક સંતાન
શત્રુક તરફ આકર્ષાના જણાય છે. ભાષા-લખાવટમાં
આવી જના આકર્ષરને બૂનીએ, તોયે તેમાં કંઈક
વધુ જણાતી અશુદ્ધિ યા કથાસ તેા અવસ્ય વિરોધકર
થાય છે. 'નિર્વીતતા', 'સાંતવન', 'શીર્ષતા',
માથુંબ અથમાં 'કપોલ', અતુરવાર પ્રયોગ જરૂરી
ત્યાય તેનો અસાધ્ય, 'હાઈ બાઈ મારા માર્ગમાંથી?'
જેવા વિરામચિહ્નોનો દુપિત પ્રયોગ, "ત્યારે તો
એણે મને પડકારતો હોય તેમ બોલ્યો" જેવી અશુદ્ધ
વાકચરમના, 'પ્રિતમ'ની જોડણી આદિ તરત યાદ
આવતી ક્ષતિઓ છે. આકર્ષક મુચક શીર્ષક, પાત્ર-
નિરૂપણની સફળ સક્તિ, વસ્તુમંદગીમાંય ઉચિત
જમાનાગ્રુ અને કલમની પ્રેરણા યતી છત્રનદિષ્ટિની
ભાવનાશીલતા લેખકની એવી આશાસ્પદ મૂડી છે, કે
લખાવટની કલા પરનો કંઈક વધુ કાળું માત્ર કાળ-
છનો જ વિષય બની રહે. નવલકથાની આકૃતિને
સુદૃઢ-સંગઠિત અને મુચક બનાવવા પૂરતો સંયમ
પણ આવ્યો લેખક પામે અપેક્ષિત હોય જ. સરદદના
મેરચના ચિત્રને લેખકે કંઈક વિશેષ છત્રન્તતા
અર્પી હોત તો?

આમ છતાં 'કાચી માટીનું કેડિયુ' કેસર-નંદુ
-વંદના-સોમેથર-મંગો અને ગોણુ તોયે લક્ષપાત્ર

ડો. યોગ જેવાં પાત્રોની કીકીક સફળ રજૂઆતથી, રાષ્ટ્રીયતા અને મનુષ્યમાનસની સમર્થજ્ઞતાથી ભર- નાથી અને સામ્રત વાતાવરણના વાર્તામાંના પ્રયોગથી આવકારવાત નવલકથા બને એમ છે. —૬૦

ઉરસંવેદના : દલપત રવજીભાઈ વણણી 'શોભન', પ્રકાં સંસ્કાર સાહિત્ય મંદિર, ભાવનગર, ૫૦ ૩૫૨, કિં ૩-૦૦.

આ નવલકથા શ્રી 'શોભન'નો 'ચીતો, કાળો, ગરબો અને ખજનો'નો સંગ્રહ છે. શ્રી મનુભાઈ પ્રયોગી 'દર્શક'ની પ્રસ્તાવના આ સંગ્રહ સાથે ભેડેલી છે. વિવિધ વિષયો પરની આ પ્રતીયુ રચનાઓ પ્રમટ કરવામાં એક જાનની ઉત્સાહજન્ય ઉતાવળ થઈ છે એમ અમને જણાય છે. કવિતાનું માધ્યમ કપનું છે અને પ્રત્યેક આંશવ્યકિત કવિતા બની શકતી નથી બધે કવેતાઈ રચનાઓ બાધા અને વિચારની દૃષ્ટિએ હારાતરફ બને એવું પણ બને છે. ભૂમિ, લાગણી કે સવેદનાનું સમાજજન અને અભિવ્યક્તિ પરત્વે સંધ્યનો અગ્વાન કવિના સર્જનમાં સદાયે નિષ્પન્નતા આપણે છે. પદ્મમા, પદ્મની લાગે લખેની—છાપેની—ગાયેથી રચનાઓ કવિનાકૃતિ કેમ કહી શકાય? શ્રી 'દર્શક'ને શ્રી 'શોભન'ની કૃતિઓમાં 'સહૃદયતાના સીમાકા... વિરતેલા છે' એવું દર્શન થયું છે પણ અમે આ કૃતિઓથી એકદર નિરાશ થઈ છીએ અને પૂછા પર શ્રી 'શોભન' તરફથી 'કંતીની આગમી કૃતિઓ'ની માદીમાં કાલ્ય શિર્ષક ટોળા જે વાદી આપીને એક જાનની ધમ્મી આપી છે તેમાં તેઓ બને તેટલી દયાના રિતવાર કરે તેમ અમે વિનંતી કરીએ છીએ. સ્વયં જ 'સૂત્રાંશન'માં 'સમોગવસાર' રહેતી જૂઠી પખુ લગકામાં છે એમ નોધવા રમ લાઈએ છીએ.

ચરણવંદના : દુયા, પ્રકાં લી. અરવિંદ આગમ, ચોટ્ટેરી, કિં ૨-૫૦, ૫૦ ૮૨.

અહીં ૧૦ પદ્યોથી ગદ્યખંડક પદ્યો ૨૫૮ લખા છે. સાંધક પરમેશ્વરનું 'કચ્છ, બાલુક અને નિર્જળ હૃદય' મનાદના પરમ જીવન ગ્રેમ અને આદર્શીક પ્રભે છે અને પામે છે એ મુખતે આ પત્રોનો ઉપક્રમ કે વિષય છે. સાધક આ પત્રોને 'પ્રાચીના' પત્રો ગણે છે તે સર્વથા ભિન્ન છે. અમે આ સંદર

પુસ્તકને હાર્દિક આવકાર આપીએ છીએ અને સાધકને માતાજી તરફથી મળેલ આશીર્વાદનું ટાંચી વિરમીએ છીએ.

બધી સાચી અભીપ્ત્યાઓ આ રીતે પૂર્ણ થાય છે.

શ્રી હેલાસદર્શન : લે૦ નરસેરામ સદામતી : પ્રકાં એ. જ. અમદાવાદ, ૫૦ ૨૦૧૪ કિં ૫-૦૦.

અરબી જણાના એક પ્રાચીન સાહિત્યચરિત્ર સફરનાયું અસલ કપારે કહી શકાય તે માટેની કસોટીના માપદંડ લેખે ત્રણ બાબત યાચવી છે. એક તો એ કે સફરનાયું વાંચનારને રસતર કરનાર લેખક જેટલો જ, બધે તેથી ય અદા આનંદ અને અનુભવ મળવો નોંધએ બીજું તે એ કે પ્રવાસીની નજરમાંથી પ્રવાસસ્થળની એક પથ્થર સિક્કા વસ-વિગત કે સ્થળ—શિથિ હટકી ન જાય તેની તેમજ દરદમ તરફથી રાખતી નોંધએ. તથા એ ય કાળજી રાખતી નોંધએ કે કદાચ ઉપખર્ચે તેવું કે બિનજરૂરી કર્યું તેમાં શામિલ ન થવા પામે. અને આ ચરતો આસાનીથી અદા કરવામાં દિલચસ્પ, બિચરજનની છાંટવાળી ઉત્સાહી અને ચિંતાત્મક બાતો હોય એ ત્રીજી શરત છે.

આ જુનેા ગજ લખને શ્રી સદામતીની આ સફર નોંધો મૂનવવાની જરૂર નથી, પણ આ પુસ્તક વાચતાં અને વાચવા પછી જે વિચારો આપ્યા તેની પાછે આ અરબી ધોરણ યાદ આપ્યું અને લાગ્યું કે સાહિત્યસિદ્ધાંતોની સાપેક્ષતાની જૂતિતર કર્યું કે નિરપેક્ષ પણ દરો કે? અમદાવાદની 'પરિષત્ત' નામની પ્રવૃત્તિએ સંસ્થાની કુકડી સાથે પત્રકાર શ્રી સદામતી ખનુ દિમાવણના પ્રવાસે મધા અને તે દરમિયાન તેમણે મુખબાદા એક મુજબાતી ફેનિક આદે ડખાવાર મોકલેલી નોંધોનું બાપરીશ્પ પ્રવાસ-વર્ણન આ પુસ્તકમાં મળે છે.

શ્રી સદામતીની ભાષા અને નિરપચુકિત રસિક તેમજ ચાચ છે. તેમની લખૂનરીતિ અરજ અને રસજ છે. તેમની સવેદનાનું ફલક વિશાળ છે અને તેમના ભક્ષિતવની સંસ્કારિતા પણ કાચિન-કગારકે આ પ્રવાસનોંધમાં તરી આવે છે. આ રસિક અને મુખાવ્ય પ્રવાસવર્ણન આપવા માટે શ્રી સદામતીને અભિનંદન. પુસ્તકમાંની અનુપમ સંદર જીબીઓ—આસ તો શ્રી બારદાજની—એ પુસ્તકની સમૃદ્ધિમાં ઉમેરા કર્યો છે તેની પણ નોધ લેતી પર. —૧૦૦

આકર્ષકતા અને સલામતીનો સુંદર સુમેળ— ખીરાનાં લોખંડનાં કબાટો

મહિલાઓનાં પ્રણયમાં પ્રિય કપડા અને બર
અંરિસાત હોય કે અવસાથી મ દસીના મૂલ્યવાન
ઓગરિયા અને હરવાવને હોય કોમળી વસ્તુઓ
પૂરેપૂરી સલામતીથી આપની રાખવાને ખીરાના
લોખંડના કબાટો આવશ્યક છે ■ કાટ ન પ
બને કાટ ન થઈ એ માટે ખાસ ટ્રીટમેંટ આપેલા
ખીરાના કબાટો નિરનિરાખા રમતા મળે છે

‘યુટિલિટી’.

અભણઓ જરૂરત અવસરે ઓછી સંકેત ■
આપની પસંદગીના વધતાં તીવ્રતા કરી
આપનામાં આવશે

‘મિનિટ’.

ખીરા સ્ટીલ વર્કસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
ચાલકર રોડ, સાન્ના ફેમ, મુબઈ-૫૪

11/11/11/11/11/11

ગુણવંતરાય એન્ડ કંપની.

પ્રાણીઆ ચાર રસ્તા
નવા હરવાલા રોડ
અમદાવાદ-૧
ફોન. ૪૦૬૮

કેસન્ટ એન્ડઅસ
ટેમરીડ લેધન
ફોન. મુબઈ-૧
ફોન. ૨૫૪૧૮૪

આમ GUNARAYCO

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને

છાપખાના

અંગેના તમામ વસ્ત્રો તથા સુગંધી વ્યવસ્થા બાબે ઉત્તમ ક્વોલિટીની છેલ્લા
૧૮ વર્ષથી આપી રહ્યા છીએ અને હજી વધુ ને વધુ આપની મેવા અર્થે
એક ઉત્પાદક તરીકે આપની સમક્ષ હાજર થઈએ છીએ

મારાએ ગુજરાતનું એક અદ્યતન કારખાનું

ગુણવંતરાય પ્રાકીક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ.

ફેબ્રીકોસીંગ પાસે, નરોડા, અમદાવાદ
વખો અગર મળે

આપની હરકાઈ મજાગીત માટે જેની કે જેમ પ્રેમ પ્રી-ટીંગ લીથો ઓફસેટ
પ્રી-ટીંગ, છુક બાઈ-ટીંગ પ્રાસેસ બ્લોક પ્રેસીંગ કાઉં મોક્ષ મેળો
મશીનરીઝ મશીનરીઝ-સ્પેર પાર્ટ્સ.

ગ્લોબ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિ.

૧ પુલ, સિલ્ક અને રથેન વેસ્તના બુદ્ધા બુદ્ધા પહેલે જાનાવનાર,
તથા ઘેરક-પહેલેટમા વપરાતી શોડી-બુવના ત્રિજાત લપાદકો
૨ વિખ્યાત વિદેશી પેદીના સહકારથી ઇંગ્લીશન કોઈવ, વોલ્ટેજ રેગ્યુલેટર,
ડીસ્ટ્રીબ્યુટર, વિ-ડીલેક વાઈપર વિં વીજળી સરભમનુ આગવન લપાદન
કરનાર મેસર્સ ગ્લોબ ઓટો ઇલેક્ટ્રીકલ્સ વિં તા ચોવ મેલી મ એન્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ

મીન્સ મેન્શન

ગેટવે એફ હન્ડિયા

મુમ્બઈ-૧,

૨૦ ૨૧૨૫૩૧

કારખાનુ

સામી નામ વિદાગ નેર્થ શેડ

કુની મુંબઈ-૨૦

૨૦ ૧૭૭૧૬

વૈશ્વવજન અને તેના વાચકવૃદ્ધ પ્રત્યે
અનેક શુભેચ્છાઓ માથે

ધી

અમદાવાદ

એડવાન્સ

મિલ્સ

લિમિટેડ,

અમદાવાદ

કુટક વેચાણ કેન્દ્ર

ટાટા ટેક્સટાઇલ્સ

પાદશાની પોળની સામે

રિવિફ રોડ, અમદાવાદ

શુભેચ્છાઓ સાથે....

મારા બહુવા બાળકો! મને તમારી સાથે આ આપણી સુંદર દુનિયાની, વિધવિવ રંગી ફૂલોની, ઝાટોની, પખીઓની, પ્રાણીઓની, તારાઓની, પર્વતોની, હીમપ્રવાહોની અને ખીણ અદ્ભુત વસ્તુઓ જે આપણી આતુબાહુ પકડે છે તે વિશે વાતો કરવી ખૂબ ગમે આ બધું સૃષ્ટિ સૌંદર્ય આપણી આતુબાહુ વેરાએકુ પકડ્યું છે છતાં અમે મોટેરાઓ તે સૌંદર્યને ભૂનીને બોહિસના કાગળા મચ્છા રહીએ છીએ અને માનીએ છીએ કે અમે બાદ મહાવતુ દાર્થ કરી રહ્યા છીએ

આશા રાખું કે તમે જરા વધારે બુદ્ધિશાળી બનને અને આ સૌંદર્ય અને જીવન જે તમારી આતુબાહુ પકડાએકુ છે તે પ્રત્યે તમારા કાન અને આખા ખુવા રાખજો તને ફૂલોને નામથી અને પખીઓને તેના અવાજથી ઓળખી શકો છો? તેની સાથે અને કુદરતની દરેક વસ્તુઓ સાથે દોસ્તી બાધરી જાડું સંબંધી છે માત્ર તમારી પાસે તેણે તેથી પ્રતે લાગણી અને મિત્રતા તમે જૂના વખતની પરીકથાઓ અને વાર્તાઓ વાંચી હોય પણ તમને ખબર છે? દુનિયા પોતે જ કેમ દિવસ ન લખાઈ હોય તેવી મહાન પરીકથા છે—સહસ્રકથા જે માત્ર આપણે તે ભેવા માટે જોઈએ આપ અને માત્રગવા માટે કાન દુનિયાનું સૌંદર્ય અને જીવન માણવા માટે જોઈએ મુખ મન

—જવાહરલાલ નેહરુ

ધી મેટ્રો વુડ એન્ડ એન્જી વર્કસ
પ્રા. લિ. કલોલ

શ્રી જૂનાગઢ-ભેસાણુ વિભાગ
સહકારી ખરીદ વેચાણ
સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
દાનિયાલ બોનાનીદાસ પાઠેખ

રેકોર્ડ નંબર ૨૦૪

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'અ'
તા ૧૮-૬-'૫૬ તા ૨૦-૬-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂ ૧૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	રૂ ૦૭૬ લાખ
અનામત બટોળ	રૂ ૦૨૮ લાખ
અન્ય બટોળ	રૂ ૦૩૮ લાખ

સાધની વિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ મધ્ય મ રેલ સંયોજિત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા, જેલોને, ખેતી, ઉપવેષ્ટી, રેલો પ્રકારના આકાર ખીયારણુ જનુનાસક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાનામા આવે છે

આ ઉપરાંત નિયતીત વસ્તુઓ સરળ અનાજ, ખાંડ, સીમેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણુ કાર્ય કરે છે તેમજ સહો મેલો, લાંબી ગ ખજાર નિં પૂરા પાડવામા આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં
તાલાલા

પ્રમુખ
દેવુ કરગાન

સ્થાપના તા ૦૬-૧૨-'૫૩ ઓડીટ વર્ગ 'ક'
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૯ તા ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ રૂ ૦૬૫ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં ના સહકારથી આઠ વેચાણ કાર તથા સભાસદ સદમગી મંડળીઓ માર્ગે આવેલ ખેતી ઉપજના માલના રૂપાન્તરણુ કાર્ય-સંઘ મચાલિત ઓઠલ મિલ દ્વારા-કરવામા આવે છે

સૌના સુખદુઃખની સાથી.....

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક

બેંકની અનેકવિધ સેવાઓનાં લાભ મેળવનાર
સભ્યોમાંથી વીણેલી એક કહાણી.....

“....તો શું થાત!”

શરણાર્ધના ચર ચૂજતા હતા....

મંડપ મહેમાનેશી ઉભરાતો હતો.

મારુ દેવું દોશથી લરાઇ રહ્યું હતું. મારી નજર
સામે જૂનકામના દરેયો તાજા ચના હતાં....

હું સરકારી તોફારીમાંથી નિવૃત્ત થયો તે અગાઉ
સાતેક વર્ષ પડેયાની આ વાત છે.

આજે કન્યા બની પનિવૃત્તે જનારી મારી લાડકી
મનુ માદગીના મિજાને પડી હતી. કોકટરોમી વીઝીટ,
મે.પી.દાટ દવાઓ અને એથી વે ગોંધા ફળફળાદિ,
એકે બાજુ દૂધે પગાર, ખીજ બાજુ કુડેબની જના
બહારી અને ત્રીજ બાજુ કમર તોડી નાખે એવી
માદગી.

મેં કોઈ દિવસ આવની કાવનો વિચાર કર્યો ન
હતો. અને તેનું પરિણામ હું ભોગવતો હતો ક્યારેક
થતું-રખે, મધુને લખનાર એલવાઇ તો તેમાં
જવાબદારી કેટલી!

વેપારી, ઉદ્યોગપતિ, કારીગર અને નોકરિયાત

સૌ કોઈના માટે અમારાં દ્વાર ખુલ્લાં છે.

વિગત માટે મળો યા લખો

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક લિં

નાગરિક ભવન

રાજકોટ

જા.લ.અ.તાણી

મેનેજિંગ ડીરેક્ટર

✽ સમયં સાથે આગે ફૂચ ✽

અમે નિકાસ કરીએ છીએ

પ્લીટ્ડ લોંગ ક્લોથ્સ, પ્લીટ્ડ શ્રીલ શર્ટીંગ્સ, ટ્રે શીટીંગ્સ,

ટ્રે બેડ દીકીંગ્સ, પ્રીન્ટેડ વાયલ, પ્રીન્ટેડ છીંટ,

રંગીન પોપલીન, રંગીન વાયલ.

છાપેલું કાપડ અમારી વિશિષ્ટતા છે

ધી બહેચરદાસ સ્પી. એન્ડ વીવીંગ મિલ્સ કું. લિ..

ગો, બોક્સ નં. ૨૨ : રાયખડ, અમદાવાદ : (ભારત.)
ટેલિફોન એક્સ : ૨૦૧૭ કાપડ ખાતું : ૨૫૬૫ : ગ્રામ : લશ્કરી
અમદાવાદની પ્રથમ મિલ
અને ફેશનની દોડમાં પબ્લ પ્રથમ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી રવામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંશમાળા - પહેલી

બાર અંશ : કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૪૪૨૨ : આખા સેટની કિંમત રૂ. ૬૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રસ્તાવના સાથે. ભાગ બીજો રવામી વિવેકાનંદનું લોકબોધ, પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું સુંદર જીવનચરિત્ર. ભાગ ત્રીજો શ્રી બાર રવામીજીના અમૃતપૂર્વ, પ્રેરણાદાયી વ્યાખ્યાનો, બોધપ્રદ વર્ગપ્રવચનો, પરિત્ર સંવાદો, સુંદર કાવ્યો, આત્મોન્નતિને પથ આગળ વધવાનું બળ આપનાર જુસ્સાદાર, હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે. રવામીજીના સંપૂર્ણ વાક્યમયનો ભાવવાહી, સરળ અને સુંદર ગુજરાતી અનુવાદ

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકશે.

નં.	અંશમાળા બીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંશમાળા ત્રીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	કર્મયોગ	૧-૦૦	૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦
૨	રાજયોગ	૨-૦૦	૨	શ્રી સારદામણિ દેવી	૦-૫૦
૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦	૩	રવામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦
૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦	૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૧-૫૦
૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦	૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦
૬	યુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦	૬	યુવાનોને	૦-૫૦
૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦	૭	શિક્ષણ વ્યાખ્યાન	૦-૫૦
૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦	૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦
■	મારા યુરોપ	૦-૫૦	૯	મારી ભાવિશ્યજન	૦-૫૦
૧૦	ગુરુ સિધ્ધ વાર્તાલાપ	૧-૫૦	૧૦	સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦
૧૧	દિવ્યવાણી	૧-૦૦	૧૧	પત્રો	૦-૫૦
૧૨	પત્રો	૧-૦૦	૧૨	ગુરુ સિધ્ધ સંવાદ	૦-૫૦

સિંધિયાના વહાણોમાં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
ઈંગ્લંડ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ. એસ. એ. સુધી
વિસ્તરેલી છે.

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિંદના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,
સિલોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

તાર
વિદેશ: સમુદ્રપાર.
સ્વદેશ: જલનાથ.

ફોન:
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન.)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુંડિયામણની ખચત થાય છે: હુંડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેન્ગાલ્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ.

SIRAJ SONS

85-B Gobind Mahal
Marine Drive

Netaji Subhash Road,
Bombay-2

Gram: SONSIRAJ

Phones: 241011
241479

Prominent Exporters, Importers and
Manufacturers' Representatives

EXPORTS: Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar, Oil, Oilseeds, Stainless
Steel Utensils, etc. to Aden, Sudan, Ethiopia, Eritbia, Nyasaland,
Sova (Fiji) and U. K.

IMPORTS: Art Silk Yarn and Fabrics. Coal-tar Dyes, Stainless Steel
Sheets, etc.

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિ જૂનાગઢ
પ્રમુખ
હરગોવિંદભાઈ રાઠ લક્ષ

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓકીટ વર્ગ 'બ'
તા ૩૦-૩-૫૮ તા ૩૧-૧૨-૧૯૭૦

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત ચેર બ ડોળ	રૂ ૫૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ ચેર બ ડોળ	રૂ ૦૮૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાશયો
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માવના ઓર્ગેનિઝ મિલ
ફાર્મા ફેપ્ટરનું કાર્પ કેરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજીત સહકારી મહાશયો
મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
મિથાસ્થ જાડનાશક દવાઓ, ઓળવેલ વિં પૂરા
પાકનામા આવે છે

લોખંડ રીમેન્ટ પતરા ખજૂર, સુમો મેવો, ખાડ,
વિં વસ્તુઓના પિતરણનું કાર્પ કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
હારમદાસ નાંઠ ત્રિવેદી

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૭૧૬

સ્થાપના તા ૨૪-૬-૫૬ ઓકીટ વર્ગ 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૩૧૭૫ તા ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત ચેર બ ડોળ	રૂ ૫.૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ ચેર બ ડોળ	
મહાળીનું ૦-૩૫	
સરકારીની ૦-૨૫	રૂ ૦.૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ ૦.૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ ૦.૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સંયોજીત થયેલ તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંઘોને 'કન્સલ્ટન્ટ એજીઝ' ઉપર
નાર્મલિઝેશનસ ખાતર પૂરી પાડનામા આવે છે

આ ઉપરાંત ખાડ, સુમો મેવો, લરીંગ, ખજૂર
વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંઘોને મદદરૂપ થવા
તથા મારકેટીંગ પ્રોસેસીંગના કાર્પને વેગ આપવા
સહકાર આપે છે

જોઈએ છે

સીલીન્ડર પ્રિન્ટિંગ મશીન

૨૩" x ૩૬"

૨૦" x ૩૦"

૧૮" x ૨૩"

અથવા

૧૫" x ૨૦"

સંપૂર્ણ વિગત સાથે નીચેના સરનામે જણાવો:-

રૂપાયતન

જૂનાગઢ

(સૌરાષ્ટ્ર)

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા બાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-શુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અહલાહના બંદાઓ	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પદમહંસ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

କଳାକଳା

ସ୍ଥିତିକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ 'ସ୍ଥିତିକ୍ଷ' ନୁଁ ମାସିକ ମୁଖ୍ୟ

વૈષ્ણવજ્ઞા

વર્ષ ૩

: અંક ૫ :

: ઓગસ્ટ : ૧૯૬૪

અનુક્રમ

૧૨૬ મહાકવિજીવન કાવ્ય	...
૧૩૦ નેહરુજીની ખીમારી	સ્વનાથસિંહજી
૧૩૫ કવિની કુલાકાતે	સોમીરસેહ મોદી
૧૩૭ આત્માનો વિજય	એફિસમ મોદી
૧૩૯ લખાણ બાળક, લખારી સમસ્યા	અનંત વ્યાસ 'સ્ક્રિપ્સ'
૧૪૪ ધર્મશીલ ધર્મ	શિવ સુન્દરમ
૧૪૫ સાચો દાતા	"
૧૪૬ ઉપાસના પ્રવચનો	નગીનદાસ પાણી
૧૪૮ નવયુગના વૈષ્ણવજ્ઞાનો	કુસુમબહેન દેસાઈ
૧૫૩ પ્રેમ અને સૌંદર્ય
૧૫૪ દેહની નશ્વરતા, આત્માની અમરતા	ઓશ ભટ્ટ
૧૫૬ પોતાની મર્યાદાનું જ્ઞાન	શિવસુન્દરમ
૧૫૭ રાજમોદિની	વતિભાઈ મોદિયા
૧૬૦ શ્રદ્ધ	કુસુમદાસ શેઠ
૧૬૧ પ્રવાવલોકન	એ. અને જી.
૧૬૩ પરિભ્રમણ	આશુતોષ.
સમગ્રો દેહે પૂજાપાત્ર	મકરંદ દવે

સંપાદક નવીન ગાંધી

સૂચના

(માહકોને)

જો માસની બારમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

૧૫૬૨મી સુધીમાં અંક ન મળે તો ચોક્કસ ઓફિસમાં તપાસ કર્યા પછી કાર્યાલયને જણાવવું. અંક શિલ્પકર્તા દ્વારા તો મોકલાયો.

જો તે મોકલેલા હોય તો શકાય છે.

આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારોને તે લેખકોના છે. સંસ્કૃતિ તે વિચારોમાં સમત છે જ તેમ માનવું નહિ.

(લેખકોને)

વૈષ્ણવજ્ઞાનમાં સંસ્કૃતિ, કલા, શિલ્પ અને સાહિત્ય વિષયક લખાણો લેવામાં આવે છે.

લખાણ સાદું, મૌલિક, લાંબું હોય. જેવી જોડણીઓ, કાવ્યોની જોડણીઓ, કાવ્યોની જોડણીઓ.

પ્રસિદ્ધિથી સામગ્રીની ઓફિસમાં નહીં સાથે અંક અને ચોખ્ખા પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિ પછી મોકલાય છે.

લખાણમાં દેશમાં વસવાટ) જો લખાણ પરદેશમાં બાકી રહ્યું હોય તો વૈષ્ણવજ્ઞાન, રૂપાચરણ, મિત્રતા જેવી જોડણીઓ.

જો નહીં.

1941

મિ ધિયાના વહાણો મા
તમાગે માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
ઈંગ્લેન્ડ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ એસ એ સુધી
વિસ્તરેની છે

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિંદના બંદરે, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,
સિંઘોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેની છે

તાર
વિદેશ સંચુક્રપાર.
સ્વદેશ જહાજનાથ

ફોન
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રનામ મામાન મોકલવાથી ભાગત માટે
હુડિયામણની ખચત થાય છે હુડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે
શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.
સિંધિયા હાઉસ, બેનાર્ડ એવન્યુ, મુંબઈ

SIRAJ SONS

86 B Gob nd Mal al Netaji Subhash Road
Mar ne Dr ve Bombay-2

Gram SONSIRAJ

Phones 241011
241479

Prom nent Exporters Importers and
Manufacturer's Representatives

EXPORTS Cotton and Art Silk Pecegoos, Sugar Oil Olseeds Stanless
Steel Utens ls etc to Aden Sudan Eth op a Erithia Nyasalan
Suva (Fij) and U K

IMPORTS Art Silk Yarn and Fabrics Coal-tar Dyes Stanless Steel
Sheets etc

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ

લિં

માળીયા-હાટીના જિ. જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરચંદ્રભાઈ રાંઠે

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓટીટ વર્ગ ૫૫
તા ૩૦-૩-૫૬ તા ૩૧-૧૨-૬૨

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત શેર બંડોળ	રૂ ૫૦૦ લાખ
ભરખાઈ યથેત્ શેર બંડોળ	રૂ ૦૬૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાશયો
મારફત આવેલ જેથી ઉપજના માલનો ઓર્ડર મિલ
દારો રૂપાતરતુ કાર્ય કરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજીત સહકારી મહાશયો
મારફત ખેડૂતોને જેથી ઉપયોગી ફરક પ્રકારના ખાતર,
ભિયાંરપા, જીપ્સમસક દવાઓ, એન્ટી વિંડ પ્રકાર
પાકવામા આવે છે,

લોખંડ ગ્રીમીન્ટ પત્થા, ખજૂર, મુઠો મેવો, ખાડ,
વિંડ વગરુઓના વિતરણતુ કાર્યે કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દારકાદાસ નાંઠ ત્રિવેદી

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૨૧૬

સ્થાપના તા. ૨૪-૬-૫૬ ઓટીટ વર્ગ: ૫૫
રજીસ્ટ્રેશન નંબર. ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત શેર બંડોળ	રૂ ૫.૦૦ લાખ
ભરખાઈ યથેત્ શેર બંડોળ	
મહાળીતુ ૦-૩૫	
અરકારકીતુ ૦-૨૫	રૂ. ૦૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ ૦૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ ૦૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સંયોજીત થયેલ તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંઘોને 'કન્સાઇન્મેન્ટ લેઝીઝ' ઉપર
નાર્મલિજનનક ખાતરી પ્રકાર પાકવામા આવે છે

આ ઉપરાંત ખાડ, મુઠો મેવો, ખજૂર
વિવેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંઘોને મદદપ થઈ
તથા મારફટીંગ એસેસીગના કાર્યને વેગ આપવા
સહકાર આપે છે.

ગ્લોબ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિ.

- પુલ, સિલ્ક અને રેયોન વેસ્ટનાં જુદા જુદા ઇલેન્ડ ખનાવનાર, તથા ઔદક-ઇલેન્ડેટમા વપરાતી શેડી-પુવના નિષ્ણાત ઉત્પાદકો.
- * વિખ્યાત વિદેશી પેટ્રીના સહકારથી ઇન્જીનિયર કોઇલ, વોલ્ટેજ રેગ્યુલેટર, ડીફ્રીગ્યુટર, વિન્ડગ્રીલ્ડ વાર્ધપર વિં વીજળી સરભામનું અધનન ઉત્પાદન કરનાર મેસર્સ ગ્લોબ ઓટો ઇલેક્ટ્રીકલ્સ વિં ના મોવ એવી ગ એજન્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ

મીન્સ મેન્શન

ગેટવે ઓફ ઇન્ડિય

મુમર્થ-૧

ટે ૨૧૨૫૩૧

કામખાતુ

સામી નામ, વિહાર લેડક રોડ

કુર્લા, મુમર્થ-૩૦

ટે ૧૭૭૧૬

વિંધમા નાના અને

મુકુમાર હૈયાલાગાલ્લો માટે

વિંધાકર્ષક વસ્ત્રો

હાકરસી

રેસીડેન્સ

રેસીડેન્સ સર્વોપમ પર્યાયી

(વેળા નેર હેમલ હે)

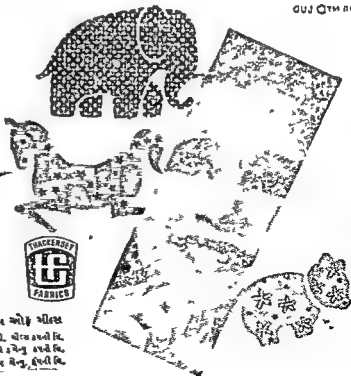
• SANFORIZED

હાકરસી મુખ ઓફ ખીલ

- પી હિ કુસ્થાન સ્પોર્ટીંગ એ ડ વી. બોલ્ડ હપની લિ.
- પી કાન સ્પોર્ટીંગ એ ડ વેનુ હપની લિ.
- પી ડ ક્રેવન લેનુ, હપની લિ.

GUJ OTH 85/

“બા તું તો આદર્શ છે!”

નવો રેડિયોગ્રામ બધાને જોઈતા હતા પણ બાપુજીની દુર્ગે
આવકબાધી તે ખરીદવાનું બની શકે તેમ નહોતું ખરું
આવાનક એક દિવસ બાપુએ નવો રેડિયોગ્રામ વસાવ્યો તે તે દિવસે
આખા કુટુંબના આનંદનો પાર નહોતો! “પણ બા આ પેના,
તું ઘાવી કમાયી?” બાપુએ જાને આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું, અને
બાએ રક્ષક હડીકા કહી પોતાને મળતાં ઘરખર્ચના પૈસામાંથી
થોડું થોડું બચાવી દેશ ખર્ચા એટલે પોતાનું ખાતું
ખોલાવ્યું હતું દરેક મહિને નિયમિત રીતે તે થોડી થોડી રકમ
ખાતમાં જમા કરાવતી હતી “બા દો તો આવી હો,
ધન્ય છે બા, તને!” આમ સૌ કુટુંબીઓએ બાની
પ્રશંસા કરી ત્યારે એ મધુર સંદેશોએ એને કેવો આનંદ થયો!

દેવતા ટેલેકમ
ટેલિકમ્યુનિકેશન ટેલિવિઝન

અમદાવાદ સિટી ૧૧, ચાંચનગર નિર્માણ
૧૦૮ નિર્માણ સેલ નંબર ૧

સેલિંગ એકાઉન્ટ બ્યાન ૩ રકમ
વર્ષ ૧૦૦ થી મુજબ વાર્ષિક ઉપારી રકમ છે

અમદાવાદ સિટી ૧૧, ચાંચનગર નિર્માણ
૧૦૮ નિર્માણ સેલ નંબર ૧
અમારી સર્વિસ ગ્રાહકો
વિદ્યુત ચોરી અને અગ્નિની નાની લગતીઓ
૧૦૦ થી વધુ ઓફિસો અને ૪૦૦ ફોર કોન્સિડરેબલ વર્લ્ડ
અર્થિક સ્થિતિથી લુડિયાઓને લગતી લોકોનામના કરવામાં આવે છે
અપીલ સદ બાધી નિર્ણય વિરુદ્ધ

મહાયુદ્ધનું કારણ

સત્યુગમાં માણસ માણસ વચ્ચે હોડ નહોતી. કોને પોતપોતાની સ્થિતિમાં સંતોષ મળી રહેતો. આવાપીવાનું મેળવવામાં કરી જ આપદા વેઠવી પડતી નહોતી. પણ આ સામગ્રી છાકમછાળ છતાં ય અંસુક માણસો જીમડીના ગુલામ બની ગયા ને જરૂરીઆતથી વધુ ખાવા લાગ્યા. પરિણામે એ લોકોનાં શરીરમાં બીનજરૂરી ચરબી વધી પડી. અને આ બધાય માણસો છેવટે કામચોર થયા. આળસ ધર કરી-ઝેડી મહુખાડ લોકો આળસુ બન્યા.

આળસુ માણસ તો આરામપ્રિય જ હોય ને? આ આળસુઓને સઘળા સુખે સંઘરી લોગવવાની વાસના જાગી. સંઘરાની વૃત્તિથી ભૌતિક સ્વીજવસ્તુઓ પ્રત્યે મમતા અને લોભ જાગ્યો. અને લોભ પોતાની દુષ્ટિ ખાતર સારા—માઠા રીત—રસ્તાનો કોઈ પણ ભેદ સમજતો નથી, વિવેક રાખતો નથી. તેથી, લોભે અસત્યને જન્મ આપ્યો. અનિ અસત્યનું પરિણામ અતિ તો ભય, શોક, તુષ્ટા, ઉદ્વેગ, હિંસા વગેરે ઘાતક પ્રવૃત્તિઓમાં જ આવે ને? વળી આ પ્રવૃત્તિઓ કોઈ એક કે એક માણસો પૂરતી જ મર્યાદિત રહેતી નથી. વ્યક્તિથી સ્ત્રીગણ વધીને આ પ્રવૃત્તિઓ દેશ અને જગતના સ્ત્રીમાઠાને આપે આખા આખી લે છે. અને ત્યારે આખા ય સસારની આંતર-આહુ હાલત મારા-તારાની વૃત્તિમાં સંકેવાઈ છે. મારા-તારાની વૃત્તિથી બાગલા પડે છે. અને સંહારક બાવો સળગી હોડે છે. પછી તે કુદરતી નિયમ પ્રમાણે આવા ભાવોના જ નમૂના હોય તેવા નેતાઓ કાઢી નીકળે છે. આ નેતાઓ પોતપોતાના રાષ્ટ્રોની લગામ હાથ કરે છે. અને રાષ્ટ્રોનાં મહાયુદ્ધનું ભ્રેમ તૈયાર થાય છે. કારણ કે સત્યથી પ્રેરિત પ્રવૃત્તિઓ જેમ પોતાની આસપાસ સહયોગ, સાહચર્ય અને મૈત્રી જન્માવે છે, તેમ અસત્યથી પ્રેરિત પ્રવૃત્તિઓ ધૂણા, હાનિ, વેર, હિંસા વગેરે ભરેલો જ પ્રસાર કરે છે. આ ઝેરા સામસામાં ટકરાય છે અને ત્યારે સંઘર્ષ પેદા થાય છે. અને આ સંઘર્ષ દુનિયા આખીને ભરખી જનારા મહાયુદ્ધની જવાબો બનીને જ શાન્ત થાય છે.

(થરક સંહિતા, સચીર સંદર્ભ ઉપરથી)

નેહરુની ખીમારી

રુનાધિકાર

કાપા માટી છે. માટીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુઓ તેની રચના કરે છે, તૃદ્ધિ કરે છે અને તેમાં વિકાર ઉત્પન્ન કરે છે. પગી માટીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુઓ તેના ઉપચાર કરે છે. તેને ઔષધિ કહેવાય છે. વાન વિચિત્ર લાગે છે. માટી માટી બનેયો મનુષ્ય, માટીમાંથી બનેલી બીજે ખાવા લાગે છે તેનો ભાગ કરે છે.

કાપા ખોરી હોય કે કાળી, મુદર હોય કે કુરુપ, વનસ્પતિઓ બેદભાવ ક્યા વિના તેના પર એક સરખી જેડી જ બસર કરે છે. આ સમદૃષ્ટિ મનુષ્ય શીખી શક્યો નથી, પરંતુ વનસ્પતિઓ ઔષધિના રૂપમાં તે મમજી થઈ છે. તેમાં બેદ નથી. પણ આપણે જેમાં બેદ જોયા કરી દીધા છે. આયુર્વેદિક, ધૂતાની, અંબેપથી, હેમિયોપથી, આદિ વૃક્ષોમાં તેનાં ફાટા પાંદો નાખીને આપણા માટે વન મેદાન પેદા કરી લીધા છે. કાપા હોવાના નિદાનમાં, તેના ઉપચારમાં, આ વન સંપત્તિ વિશેષ ભાગ લીધો છે. મનુષ્ય આ વન સંપત્તિનો ઊભાર બનતો રહ્યો છે.

આવી કંઈક વાતો પડિત જવાહરવાવજી સાથે પણ થઈ. તેઓ કહ્યા કરતા: 'હું' પાશ્ચાત્ય વિચારોની પ્રભાવિત છું. પ્રાચ્ય અને વળગેલો છું. સૈદ્ધાંતો જૂનાં સંસ્કારો બાબતોને ક્યારેક જોઈને હું કહી શકું છું. આ સંસ્કાર કાળીના પુરાણ સંસ્કાર હતો. તે અને એવી જ રીતે ન હોવી શક્યા જેની રીતે પડિત જવાહરવાવજી ન હોવી શક્યા. આ પ્રતીત્ય વિચારો.

એમને માટે કાઠી સંતોની નગરી કોલા જનાં મુખ્ય વિચારો પ્રાચીન નગરી હતી. અને આજ માટે કાશીના કંઠર શકર સમાજો દેવ. પડિતજી દેવે હતા. એમને દિ-દેવિયારો દેવ સાથે ભગવદ્ગીતા વાંચતા હતા. મદારમાંથી લીધે એનામાં એ-સંસ્કારો ઉત્પન્ન થઈ ગયા હતા. જેને ભારતીય સંસ્કાર કહે છે. અંતિમગાથ લખી આ

અંબા બાંદેશિસુની પાલંગેટરી પાડીના મંત્રી અને ખ્યાતનામ કાવ્યકર્તા શ્રી રૂનાધિકાર દ્વારા આ લેખ દિવસની 'આયુર્વેદ મહાસંમેલન પત્રિકા' (ભુવાદ, ૧૯૬૪)માંથી તરલેશી કરાવીને સામાન મરદુત કરીને બીજો.

સંસ્કારો એમના પુરણ. એમની લાખી અચાનક રહ મેના રોજ લગભગ સાત વાગે દિપ પામી. અન્યથા પોતાના પિતા પડિત મેનીવાલજીની જેમ પોતાના અંતિમ શ્વાસ સાથે તેઓ શમનામ અથવા ગાયત્રી મંત્રનું ઉચ્ચારણ અવસ્ય કરતે.

રોગને પ્રથમ સંકેત

વાત મેં કાપાની જોઈની હતી. જુવનેશ્વર જ્યા અગાઉ સસલવનના મધ્યપાંડ્યા કોશ્લમ પાટીની મિડિંગ હતી. મડિલજી કપાકપી હવાઈજાળ કાપા સીધા આપ્યા હતા. હું હમેશાં એમની ડાખી જાણુએ બેસતો. એમણે કહ્યું: 'કાનમાં કે પેસી ગયું છે.' મેં કાન જોયો. તેમાં કે નહોતું. મેં દીવાસગાની પેટીમાંથી એક સગા કાઠીને એમના કાનમાં નાખી, કે જાયે નહોતું. એમાંથી થોડું લોહી નીકળ્યું. ખરું, મેં કપાકપી જાણુએ, એમને બતાવીને કહ્યું: 'આપ જાતે જ કાઠી જુઓ.' તેઓ કાઠવા લાગ્યા. સલાની કાવંવાદી આલતી રહી. અત મુંધી એમને એ જ શક હતો કે કાનમાં કશું ફસાયું છે. કાન બારે લાગતો હતો. તે એમની ખીમારીનો ખારજ હતો. તેનું પ્રમાણ મને આયુર્વેદમાં મળ્યું.

જુવનેશ્વરમાં તેદરુજીની ખીમારીના સંબંધમાં ક્ષણતઃપ્રાપ્ત સમાચાર મળતાં રૂલા. જુવનેશ્વર મુંધીની મુંધાકરી એમણે હવાઈજાળ તથા હેલીકોપ્ટરથી કરી હતી. કોશ્લે 'મહાસમિતિ'નું અધિવેશન જે દિવસે શરૂ થયું, તે દિવસે તેઓ અધિવેશનમાં હાજર રવા. તે દિવસે તેઓ મને થોડા થોડા લાગ્યા. આંખો જેના જારે લાગતી હતી. સારે એમની ખીમારીના સમાચાર મળ્યા. હું ખીમારી હતી તે બાબત કોઈનું કશું કહેવામાં આવ્યું નહિ. એમને જેના કોઈ જાણ શક્યું નહિ. શ્રી મોરારજી દેસાઈ સાથે વાતો થઈ. તેઓ એમને જે આપ્યા હતા. જવાહરલાલજી જાતે જોડી શક્યા.

નહોતા. એમની ડાબી આંખ અને મુખ પર સિચિ-
લતાના લક્ષણ હતા. તેઓ ઊંડીને ચાલી શકતા
નહોતા. એમની બીમારીના સંબંધમાં અનેક ધાર-
ણાઓ બનાવવામાં આવી હતી. મેં એમને દિલ્હીમાં
પૂછ્યું કે કેમ કરતાં બુવનેશ્વરમાં એમના પર બીમા-
રીનો દુઃખો થયો હતો. એમણે કહ્યું: ‘કુ’ રાતે
મૃતો હતો. સવારે જાગ્યા ગયા તો મારાથી ઊડી
શકાયું નહિ. કમળેરી જણાવા લાગી. ડાબી આંખ
શિથિલતાનો અનુભવ થયો.’

મેં પડિતજીને કાશીના વૈદ્યો પાસે તપાસાવ
રાખ્યા હતા. વૈદ્યોએ બુવનેશ્વરમાં એમનો ઉપચાર
કરનારા ડોક્ટરોની પ્રશંસા કરી હતી. બુવનેશ્વરમાં
જે એમનો ઉપચાર બરાબર ન થયો હોત તો તેઓ
સંભવતઃ દિલ્હી પાછા આવી શકત જ નહિ.

દિલ્હીમાં આપ્યા કે એમને મળવાનું બધા માટે
બંધ કરવામાં આવ્યું. ૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૪ના રોજ
હું એમને મળ્યો. પ્રથમ એ હતો કે એમની ગેરહાજર
રીમાં કોએમ પાસાંમેન્ટરી પાર્ટીના જે ઉપનેતાઓ
પેટ્રી ગ્રાંથુ અધ્યક્ષપદે હો. સંશોધનાયક કેટીક
રાજનીતિક બાબતો પર પણ વાતચીત કરવાની
હતી. મેં એમને કહ્યું: ‘આકુવેદ અનુસાર ઔષધિ
લેવી જોઈએ. વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીર પર પ્રયોગ કરવા
એ બરાબર નથી. અનુભૂત (નીરૂઠેલી) ઔષધિઓનું
એવન-એકર રહેશે.’ ભારતના સમગ્ર વૈદ્યો તથા
ડોક્ટરો એમની સેવા માટે તત્પર હતા. એમને
સંધ્યું પ્રાપ્ત હતું. મારી સનાહ એમને જ્યાં કમળેર
લાગશે એવા વિચાર મેં કર્યો, પરંતુ ઉચિત વાત
કહેવામાં અચકાતું ન જોઈએ. તેથી એમને કહ્યું:
‘કાશીના વૈદ્યોનું ઔષધ આપે કરેલું જોઈએ થોડા
વખત તેઓ વિચારતા રહ્યા. મેં કાશીના સત્વનારા-
યણુ શાસ્ત્રીનું નામ આપ્યું. પડિતજીએ કહ્યું કે એ
ફક્ત યત્ર ગયા છે. એમને કહ્યું આપણું ઉચિત ન
કહેવાય વાત આપનાં યાદના પૂરી યત્ર ગઈ.

એમણે મને પૂછ્યું કે એમને શું થયું છે. મેં
જરાગ આપ્યો કે વર્ષામાં સિચિય યત્ર ગયું છે.
પક્ષાધાનનો હુમલો થયો છે એમ એમને કહેવાનું મેં
હિચિત ન માન્યું. તેઓ રિમત કરતાં બોલ્યા: ‘કુ’

બીમાર નથી.’ મેં કહ્યું: ‘આ રાગનો રોગી
પોતાને બીમાર માનતો નથી. એ પણ શાસ્ત્રોમાં
કહેવામાં આવ્યું છે.’ એમણે કહ્યું: ‘વાડ, જોઈશું.’

આગામી ૬ ફેબ્રુઆરીના રોજ એમના નિવાસ-
સ્થાન પર કોએસ પાર્ટીની મિટિંગ રાખવામાં આવી
હતી. મેં હમીને કહ્યું: ‘આપ બુવનેશ્વરના આક્રમ-
ણથી બચી ગયા. જે સંસદભવનમાં આપ આવન
તો અમે સંભો માટે મીઠાઈ અને નારતાનો પ્રબંધ
કરતા.’ એમણે હમીને કહ્યું: ‘પ્રબંધ કરવામાં
આવશે. કેટલા થોડાં દરોડાં મેં કહ્યું: ‘પડછ રુબો
છે.’ પ્રધાનમંત્રીના નિવાસસ્થાન પર જ મિટિંગ
થઈ અને મીઠાઈ તથા ચા સંભોને મળ્યાં. એ
દિવસે એમની આંખો જોઈને મને મન્યુંનું પૂર્વ લક્ષણ
જણાયું. કુ’ ગભરાયો.

મેં કાશીના વૈદ્ય શ્રી રામેશ્વરદત્ત શાસ્ત્રી તથા
શ્રી શિવકુમાર શાસ્ત્રીનો સંપર્ક માધ્યો. શ્રી સત્ય-
નારાયણ શાસ્ત્રી દિલ્હી આવવાને ઉદ્યત ન થયા.
એમને મળવા સ્વર્ગીય મહામના પં. મદનમોહન
માધવીયના યૌન તથા રત્ન. ગોવિન્દ માધવીયના
પુત્ર શ્રી ગિરિધર માધવીયને મોકલ્યા. એમણે કહ્યું
કે જે પં. જવાહરલાલજી કાશી આવે અથવા
ક્યાય જતાં-આરતાં બનારસના એરપોર્ટ પર આવી
બંધ તો તેઓ જઈને એમને તપાસી શકે છે. એ
સંબંધિત હતું નહિ. કુ’ જતો સત્વનારાયણ શાસ્ત્રીને
ત્યાં ગયો અને એમને દિલ્હી આવવાને નિવેદન કર્યું,
પરંતુ તેઓ કાશીની બહાર નીકળવાને ઉદ્યત થઈ
શક્યા નહિ. એટલે શ્રી મત્વનારાયણ શાસ્ત્રીને દિલ્હી
લાવવાનો વિચાર તજી દેવો પડ્યો.

વૈદ્યોની સલાહ

૧૦મી ફેબ્રુઆરીના રોજ સંસદનું ઉદ્ઘાટન
હતું. પડિતજી આપ્યા. તેઓ પગ ધમત્યા ચાલતા
હતાં. મને ધણું દુઃખ થયું. મેં કાશીના શ્રી
રામેશ્વર શાસ્ત્રીજીને પૂછ્યું કે આ બીમારીમાં પરચ
શું કર્યું છે. શ્રી રામેશ્વર શાસ્ત્રીએ અત્યંત સહાનુ-
ભૂતિનો પરિચય આપ્યો. થોડા અધ્યયન બાદ ભટ્ટા
ભરના, સદિબન તથા જગત્તી કબીરનો શેરવો

ખાવનો અભિપ્રાય આપ્યો ચૈત્ર મહિનામાં બાઝ, ઝોઠલે કે રીંગણું ખાવાનું વર્જિત ગણ્યું છે તે સવાલ થયો. પરંતુ રીંગણું સંસ્કૃત નામ છે 'વાતિંગન.' તે વાતનાશક છે. ગ્રોકાવાથી તેનો દોષ નાશ પામે છે. પક્ષાઘાતમાં તે ઉપયોગી સિદ્ધ થાય છે. મેં મીમતી મન્દિરા ગાધીને પણ લખ્યો કે ઝોઠમાં ઝોઠું આ ચીજોનો તે ખાવામાં ઉમેરો કરવો જોઈએ. જવાબ મળ્યો કે ડોક્ટર લોકોની સલાહ પ્રમાણે કામ થઈ રહ્યું છે, તેથી તેઓ જ નહીં કરો. મને કંઈ સારું ન લાગ્યું.

હું નેહરુજીને ફરી પાછો મળ્યો. એમને કહ્યું કે પદ્ય આયુર્વેદ અનુસાર લેવાનું રાખો. એવોપથીમા પદ્ય પર ખાસ ડાઘ ભાર પડ્યું નથી. એમણે કહ્યું કે તેનરનો દીરવો ખાવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. મેં કહ્યું : 'તેનર પદ્ય પડી છે, પરંતુ જંગની કાળું કળૂનર તેનાથી કોઈ રહેશે. આપને શી આપત્તિ છે. આપ વૈદ્યોને બતાવી તો જુઓ' એમણે કહ્યું : 'અગર બૂતાવી પદ્ય લખ્યે તેથી તે પડી શુ થવાનું છે?' મેં કહ્યું : 'આપ દવા કરતા નહિ બતાવવામાં શી ફરક છે?' એમને સહાય થતો હતો. બતાવ્યા પછી દવા ન કરવાનો વિચાર ફક્ત એમને સારો લાગતો નહોતો.

૧૮મી ફેબ્રુઆરીએ કાશી વિશ્વવિદ્યાલયની અધ્યક્ષ-સમિતિની મિટિંગ દિલ્હીમાં હતી. હું એનો સભ્ય હતો. મિટિંગમાં વિશ્વવિદ્યાલયના કુલપતિ શ્રી ભગવતી, રજિસ્ટ્રાર શ્રી દર તથા કેપાઈનસ ખાજુ ન્યોતિશ્રુષ્ણજી આગ્રા હતા. મેં એ બોક્ષોની સલાહ માગી કે કયા વૈદ્યોને પડિનજીની તનિયત તપાસવા માટે બોલાવવા જોઈએ. વિચારોની આપ મેં કહી બાદ નહીં કરવામાં આવ્યું કે ચન્નેશ્વરદત્ત શાસ્ત્રી અને સિવકુમાર શાસ્ત્રીને બોલાવવા ઉચિત ગણાય.

શ્રી માલવીય સચ્ચી જ સિવકુમાર શાસ્ત્રીને બતાવવાના પક્ષના હતા એ પરિવાર દારા પક્ષાઘાત અને વાયુરોગનો ઈલાજ થતો આવ્યો છે. એમની ખ્યાતિ પણ આ વિષયમાં જ છે. મેં માલવીયજીને ફોન કર્યો કે સિવકુમાર શાસ્ત્રીને લખને દિલ્હી આવવાને તૈયાર રહે. રજિસ્ટ્રારને કહ્યું કે તેઓ ફોન

મળે કે તરન હવાઈ/હાજ કે ટ્રેન દારા શ્રી રાજેશ્વર શાસ્ત્રીને સ્વાગત કરે.

૨૩મી ફેબ્રુઆરીના રોજ સવારે ૮-૩૦ નો સમય મેં વૈદ્યોને બતાવવા માટે નક્કી કરી લીધો. નાડી બતાવવા અગાઉ પડિનજી કશું ખાધ નહિ એ પણ કહી દીધું. પડિનજીએ દેવળ દુધ વગરની ચાનો એક પ્યાલો પીધો અને બેઠા રહ્યા હું સર્વ શ્રી રાજેશ્વર શાસ્ત્રી, સિવકુમાર શાસ્ત્રી, ગિરધર માલવીયની સાથે પડિનજીને ત્યાં પહોંચ્યો. મેં વૈદ્યોને કહી રાખ્યું હતું કે તેઓ પડિનજીને દવા ખાવા માટે આમ્રહ ન કરે. એમને દેવળ નેહરુ પોતાનો અભિપ્રાય આપી દેવાની જ વાત હતી.

આયુર્વેદિક ઉપચાર

પડિનજીને ચાલીસ મિનિટ સુધી તપાસવામાં આવ્યા. આયુર્વેદના યોગ્ય વાચ્યા પછી પ્રત્યેક પડિનજીને અનુવાદ એમની પાસે કરવામાં આવતો હતો અમરસ લોકા સિવાલ બીજું ત્યાં કાંઈ નહોતું. રોગના આક્રમણનું તાત્કાલિક કારણ આયુર્વેદ અનુસાર કુતભાષી ચાન (અડપથી ચાલતુ વાહન)માં યુસાફરી અને તેની પોલી અસર હતું. આ વાત કાંઈક બરાબર છે. પહેલી વાર કાનમાં ને 'સેન-સેશન' થયું તે વાયુવાન-વાત પછી થયું હતું. બીજીવાર ભુવનેશ્વરમાં વાયુવાન-હેરીકોપ્ટરની યાત્રા પછી અને અન્તિમ (નીચે) વાર હેરકોપ્ટરની હેલીકોપ્ટર અને વાયુવાન યાત્રા પછી થયું. શરીર કપારે શુ સહન કરી શકે છે, કહેવું કઠણ છે, નીચે પ્રમાણેનો તેનો નુરુનો લખવામાં આવ્યો.

નિહાન—વાતરોગિણીતપપત્તે-બ્યાકુલવામાંગક-
પુતાસિરોગકાણુહઃ સુક્ષ્મપરમામયઃ ॥

ઓષધિઃ ૧, રસાયણ ચોગરાજ યુગુલ, ૨, વદી, ૧ માસા = ૨ માત્રા. ૨, પ્રાતઃ રાત્રનાસપ્તક કવાય, ૨ તોલ, સાન્ને દુધ સાથે. ૩, અશ્વગંધારિષ્ટ, મોટા ૧ અમ્બેલ પાણી સાથે, બે વખત, બોજન બાદ. ૪, મહાનારાયણ અથવા મહામોક્ષ તેવનું માલિશ પૂરા શરીરમાં દરરોજ એકવાર. ૫, શેકવાની દવાઃ પ્રસારિણીની પાંદડી, મેનડીની પાંદડી, રવંક

ચીની, સંધા નમક તથા મેડુઆની પાંદડી અથવા મહુવા પ્રત્યેક એકુ તેથી ૪૭ કિલો પાણીમાં ઉકાળીને સાડા ચાર કિલો રહેવારે એમાં કપડું ભોળીને અને પછી નીચેની અંબ પર શેક કરવો. રોજ સવારે ૧૫ મિનિટ કરારના ઉકાળાનો નુરખો નીચે પ્રમાણે છે: યુડથી (ગિવેથ), અમલ તાસના યુગ, દેવદાડ, એરંડમળ તથા પુનર્વા પ્રત્યેક ૩ મામા. મેનડીનું સરકૃત નામ નિયુડી છે. અરથી હાપામાં અમાતું અથવા મિંધનાર કહેવાય છે. એને નિસિધાં પણ કહે છે. પ્રસારિણીને ઝોડિયા હિન્દીમાં પરસન અને બગાળીમાં ગન્ધાલા કહેવાય છે. સાંધાસાય પથ્ય પણ કૃતાવવામાં આવ્યું હતું કે બે બેન યુ કરવું એમનમાં ભાત, દાળ, દહીં, ખટ્ટા વર્ણિત ગણવામાં આવ્યા. ભાત ખાવાની ક્ષણ થાય તો વાપ અથવા સાડીનો ભાગ ખાવડું કહેવામાં આવ્યું.

સમાચાર એજન્સીઓએ વર્તમાનપત્રોમાં સમાચારો મોકલ્યા કે વેલોએ મેહડુલને તપાસ્યા છે અને પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો છે. એમણે ઉપચાર કરનારા ડોક્ટરોના વખણ કર્યા. સમાચાર મોકલી દેવામાં આવ્યાં. રાત્રિના ૧૦ વાગ્યે લેગમગ સમાચાર એજન્સીએ 'પ્રધાનમંત્રીશ્રીની આદેશ આપવામાં આવ્યો કે સમાચાર રૂદ કરવામાં આવે આ સમાચારને હાપવામાં આવે. પૂછા કરી તે કહેવામાં આવ્યું. કે જે વેલો લોકો પોતાનું મહત્ત્વ વધારવા માટે અડી આવ્યા હતા. પરંતુ વિદેશ સમાચાર એજન્સીઓ સમાચાર મોકલી ચૂકી હતી. સાંજે પ્રક્રિયા થતા વર્તમાનપત્રોમાં પણ આ સમાચાર હપાપ ચૂક્યા હતા. સવારના વર્તમાન પત્રોમાં આ સમાચાર ન હપાયાં. આમના પ્રત્યેક આ અવધાર બરાબર નહોતો.

મેહડુલને ત્યાંથી નુખાની નોંધ ડોક્ટરોને ત્યાં મોકલવામાં આવી. મેં આ સંદર્ભમાં વધુ જિજ્ઞાસા કરવાનું હોડી દીધું. પંડિતજીએ એક દિવસે મને કહ્યું કે એમને પથ્ય લેવાનું શરૂ કર્યું છે, થોડા દામ છે. ને તેન મેં તે માંધણ્ય પ્રણ કરાવે. હું કાગી ગયો. મહાનારણિકુ તેવમાં ૨૧

પથ્યોનું મોંસ આવે છે. મહામાસમાં એક પથ્યનું મોંસ હોય છે. નરાયણ તેવ નરાયણ હોય છે. નારાયણ તેવ, શેકની દવા તથા પીવાનું ઉકાળાની દવા તથા તેમાં ઉમેરવાના સધળા ઔષધોનાં અગ્રેષ્ઠ નામો લખીને સાચે લાગ્યો. પંડિતજીને બધું આવ્યું. માલિશનું તેવ પંડિતજીએ બોળવાતો અરસ કરી દીધો. શેકની દવામાં પ્રસારિણીની પાંદડી નહોતો લાગ્યો. દિલ્લીમાં તે લીલી મળી આવે છે તેથી તે સાચે નહોતો લાગ્યો.

મહાનારણિકુ તેવ લગાડવાનું પંડિતજીએ પમંદ કર્યું. સાત દિવસ પછી પંડિતજીએ કહ્યું કે તેવથી આરામ નીચાય છે. શેકની દવા કરવાની પણ ક્ષણ છે. મેં કાગી વિશ્વવિદ્યાલયથી પ્રસારિણીની પાંદડી વિમાનમાં મંગાવી આપી. પાંદડીમાં ઉકાળીને શેકના અરસ કરી દેવામાં આવ્યો.

પંડિતજીને આરામ

એક ઔષધિયા પછી મેહડુલને કહ્યું કે ઘડો આરામ છે. પહારનું એમનું શરીર સારું લાગવા માંડ્યું. ખાવાની દવા તેઓ લેવા માંગતા નહોતા. મેં પણ તે માટે આગ્રહ ન કર્યો. શ્રી રાજેશ્વરદત્ત શાસ્ત્રીએ લખ્યું કે પ્રસારિણીની લીલી પાંદડીની પકોડી ખાવામાં આવે તે ફીક રહેશે. પંડિતજીને પછી જ્યે. એમણે મંગાવવાનું કહ્યું. હું વિમાન દારા કાસી ગયો અને પાંદડી લઈને આવ્યો. એમને ત્યાં મોકલી આપી. પ્રથમ એ પેદા થયો કે તેવ લગાડ્યા પાંદડી શેક કરવો કે શેક કરી પછી તેવનું માલિશ કરવું. પ્રમાણ માટે શોધ-જશ થઈ. શ્રી રાજેશ્વર શાસ્ત્રીએ ચક્રદત્તાના આધાર પર પ્રમાણ લખી જણાવ્યું કે આ બીમારીમાં તેવના માલિશ પછી શેક કરવો જોઈએ. એ વાતનું આશ્ચર્ય થયું કે આશ્ચર્યે સારીઓ રેલા વિસ્તારમાં ઉતરીને બધું લખી ગયા છે. લખ્યું કે પાંદડી રેડિયેટરમાં રાખવામાં આવે જ્યે લીની રહે. તથા દિવસ પછી પંડિતજીની મુલાકાત થઈ એમણે કહ્યું તમારો પત્ર અત્યંત મનો છે. તેને ડોક્ટર પાસે તપાસ માટે મોકલી આપ્યો છે. મને આ કંઈ સારું ન લાગ્યું. એમને એટલું જ કહ્યું કે જો આપ ઔષધિ આપો તો સારી વાત

છે મને ખૂબર હતી કે એમના ગુનો બરાબર કામ
કરતા નથી અને હદની મહાધમનીનું કામ પણ
બરાબર નહોતું. એક વાર વિચાર થયો હતો કે
એક કૃત્રિમ હૃદય દ્વારા એમના હૃદયનું અપરેશન
કરીને મહાધમની નીકે કરવામાં આવે. પરંતુ
વિશેષજ્ઞોનાં સુખ્યત્વે અમેરિકન ડોક્ટરોનો અભિપ્રાય
એવો હતો કે કદાચ સફળતાની શક્યતા ૬૦% તથા
૪૦% ટકા છે. અને ખમ નોષ્ટને વિચારે છેડવામાં
આયો આયુર્વેદ શાસ્ત્ર પૂર્ણ દોષા છતાં પણ મેં
ખટકો સામવા ખોટર ખાવાની ઔષધિઓ લેવા
મટિ આમલ કરવાનું જાહેર કર્યું.

સુધર્મ જવા અગાઉ નેડરલેન્ડ એ કહ્યું કે રોકની
દવા ખનાસ ધર્મ ગણ છે અને તથા તેન લેના
આવળે હું સુખ્યથી વળતો કાશી ગયો. શ્રી
રામચંદ્ર શાસ્ત્રીએ મંત્રામંત્રિ તેન ખનાસી આપ્યું
હતું મેં તે નેડરલેન્ડ મોકલી આપ્યું ડેલરાઈન
જ્યાં અગાઉ મેં દિવસ પહેલાં, સજાત, ૨૧ મેના
રોજ હું રોકની દવા લઈને એમની ખાસે ગયો.
એમની છેલ્લી સુનાકાંત લીધી રોકની દવા એમને
આપી સ્વાસ્થ્યની વાત આવી મેં એમને કહ્યું
'ઓખામું ઓઝી સાન દિવસ સુધી તો આપે
ઓષધિ ખાતી નોષ્ટ' એમણે કહ્યું 'શિક છે,
પણ એને પહેના તો ડોક્ટરોનાં તપાસને' મેં કહ્યું
'ઓષધિઓ શાસ્ત્રી છે આપના શરીર પર
પ્રયોગ ન થવો નોષ્ટ એ અનુશૂત ઔષધિઓનો
પ્રયોગ જ ઉત્તમ રહેશે' એમણે કહ્યું કે ડેલરાઈનમાં
તેઓ માસિક તથા રોક નહિ કરાવે. જુલાઈમાં
કોમનવેલ્થ કોન્ફરન્સમાં જેથી મેં નિવેદન કર્યું કે

એક બોટન તેન માવજ શિવકુમાર શાસ્ત્રીના
સ્વર્ગીય પિતાએ તૈયાર કરેલું પ્રકૃત્ય છે. તે હું લેતા
આવીશ, આપને ૨૦ મેની. ખાલામેન્ટરી કોએમ
પાટીની કાર્ટિકારિયી વેળા આપી દેશ.

શુધનનો અંત

૨૭મી મે ના રોજ સવારે નંદાજીએ ફોન કર્યો
કે પડિતજી બીમાર છે અને મિટિંગમાં બાગ લઈ
શકે નહિ તેજ લઈને હું પાલીમેન્ટે આવ્યો. તે
પડ્યુ જ રહ્યું એ વાગ્યે એમનું અનસાન થઈ ગયું.
હૃદયની મહાધમનીમાંથી પ્રાત કાનથી રક્તભાવ
થયો શરૂ થયો તેઓ ક્યારે દાકી કરતા હતા.
ત્યારે એમણે કહ્યું કે કમરમાં કાળી બાગુ દઈ થઈ
રહ્યું છે તેઓ બેઠા પડી બેઠા નહિ ડોખરોતું
કરેલું થયું કે મહાધમની દાકી ગઈ હતી. તેનું લોહી
હૃદયમાં જવાને બદલે પેટમાં જવા લાગ્યું. શ્રીમતી
ઈન્દિરા ગાંધીએ પોતાના પિતાના શરીરમાં પોતાનું
લોહી આપ્યું. સત્તાન ઝાલુમાંથી ઉતર્યું થનાનો
પ્રયાસ કર્યો પિતા અને પુત્રીનું રૂપ એકાકાર થયું.
પરંતુ સત્તાનના પોતાના પિતા પ્રત્યેનો તે અતિમ
ત્યાગ સંકેત ન થયો. પેટ ફૂલ્યું રહ્યું અને અતે
એ જ મૃત્યુ કારણ થયું એમના દેહાન્તનું મગ
આ કારણ હતું પ્રજ્ઞાપાતને નકુમલો નહિ એને
રોકવામાં આયુર્વેદિક ઉપવાર સમર્થ થયો હતો.
એમનામાં શક્તિ આવી ગઈ હતી. તેઓ દુકામ
કરવા લાગ્યા હતા હૃદયની દવા, ગ્રહની દવા તથા
કોષ પ્રકારની ખાવાની દવા પોતાના ડોક્ટરોનાં
સલાહથી તેઓ અત લચીન લઈ શક્યા

પૃથ્વી મહોદય

આયુર્વેદ, રોગાના ઉપચારને બે પ્રકારમાં વહેંચે છે પૃથ્વ અને ઔષધ પૃથ્વનાં બે
ને વિભાગ પાડી શકાય. આહાર અને વિહાર પૃથ્વ વિશે કહ્યું છે :

પૃથ્વે સંતિ મહાત્મસ્ય કિઔષધિનિષેવણી .
પૃથ્વેસ્તિ મહાત્મસ્ય કિઔષધિનિષેવણી .

પૃથ્વ પાળંબાર રોગીને ઔષધનું સેવન કરવાની જરૂર જ શી છે? કારણ કે, પૃથ્વ
પાળવામાં ન આવે તો પછી ઔષધનું સેવન કરવાની જરૂર શી છે? કારણ કે, પૃથ્વ
વિનાની માત્ર ઔષધિથી વ્યાધિ મટી શકતો નથી.

કવિની મુલાકાતે

સોમરસોટ ગામ

માનાદે વ્યક્તિઓમા રેસ વેવાડિ મને પ્રથમથી જ પમદ નથી. જનતાની સામાન્ય મતથી જોને વગર જોયો છે એવા લોકોમા હજવામજવાની અખ નાથી હું દેરાન થયો નથી આવુ માન પામવાનો કોઈ પ્રમગ આવે, તો, અવિનય ન ગણાય તેડી કોઈ તરખીન શોધી, પ્રસંગને ટાળું છું તેથી મારા મિત્ર ડિયેગો ટોરેએ મહાન કવિ સાન્તા એન્ના સાથે પી મુલાકાતની શક્યતા બનોતી ત્યારે પશુ મે મ'પૂછું વિવેકથી તે વાત ટાળી

જોને ડિયેગો ટોરે સાન્તા એન્ના રોમનો જ જૂનકાગની અવગેરેપ એક માત્ર જીવત કવિ હતા. તેમનુ મરત અને રગીનું જીવન તોડોતી જવાને અંદરે ગાયતનને જુલાવે તેડી એમની સ્વચ્છિ જીવનની વિવરના વચ્ચે, તેમની કા વધારાનીમગીમ વર્તેતી જ રહી અને જોનાએને મનમુગ્ધ કરતી ગઈ તેમના ક્રમકાગીનોમા કોઈ હરીફ હોન કવિજોની કોલિને આખી પાડી શકયો નહી મે. જોતે ૨૩ વર્ષની ઉમરે તેમની કવિતા પ્રથમ વાર વાચી ત્યારે નાની જોને તે જ્યારે જીવાન હતા ત્યારે પ્રેમસ કોનું જય તેમની પાછળ ફરતુ, અને તેમના કા રનુ ગુણન કરેતુ કવિ પોતે જોનાકણા અને ઘણે રમ તિવાળા દેખાવે પશુ મોહક ખરા. એટલે પ્રેમીનો પાંદ જાજવડીનુ ધણું મને કોઈ સંધિકા મારેને તેમનો તવકાઈ સો કોઈ જાણતા, અને પ્રેમની ખળતરા તેમની કવિતામા વડેમા લાગતી

પશુ આ જીવ સભારણું જૂનકાગની વાત થમ- ૨૫ વર્ષ પડેલાની વાત આજે તો કવિ એકાકતમા ખ્યાનમગ્ન રિચિતમા રહેતા હશે જે ગામમા તેમનો વાસ હતો ત્યા અયાનક જ મારે જવાનું થયુ માત્ર આકસ્મિક અને તેથી જ મારા મિત્ર ડિયેગો ટોરેએ મુલાકાત જોહરી આપવાનુ માથે રીડુ

નિરેષમા મારા મિત્ર મને એમ પૂછે કહું કે

મા માનકા ગામમાં તેમને 'મગવા રમવા' સાંદુલ્ય, ફારી, ગિદીનો, અને કવિઓ આવે છે, તેમની સાથે તેઓ પ્રેમથી વ્યવહાર કરે છે. પુત્રીનીમા જે જાણે છે તેમની વાણીમા હતી તે આજે પણ છે

'કવિ આજે કેના લાંગે છે-દેખાવુમાં' મે પૂછ્યું.

'વચા જ જાય'.

તેમનો કોઈ ફેરફાર જોવા મળે?

'હું હજુ કે મારી પાંસે એમદ પ્રિન્ટ જોન'.

પરતુ કવિએ ૩૫ વર્ષ પડી, કોઈ પશુ ફેરફારને જોડ અંતેયો નથી તેમની કલ્પના હતી કે અવિનયની ઘડી તેમને એક યુવાન તરીકે જ જોવાયો

કેવને આમા કવિનુ અહમ લાગે પશુ તેમના મોહક વ્યક્તિત્વ ઉપર લોકો વાગી જતા, તેના જીવણા દારી ઘેરો પડકાર અને પરાજય, અને એ સત્ય વસ્તુને સહન રીતીકાર કરી લેવા જોઈતી જિંદગી અને તેની એક જીવનુ દુખ જો તે સો. જાણે છે મારા મિત્રને, મે આભાર માનતા કેડુ

'કવિની મુલાકાત કરતા, તેમના કાવ્યો

ફરીથી વાંચી જઇશ કદાચ આ ઉમરે એક અજાણ્ય વ્યક્તિને મળવાનું તેમને તક રીશ્યમ લાગે

જોનુ બીજો દિવસે માને મારા ઉપર એક ચિત્રી આવી પડી ત્યારે મારા અચળાને પાર ન થો કવિએ સામેથી જ મને મગવાની ઇચ્છા દર્શાવી હતી. અને હું આમમા આનંદ છુ એવા ખમરે મારા મિત્ર ડિયેગોએ તેમની અંખા જોના' મુલાકાતની સમય બીજો દિવસે અગિયાર વાગ્યોનો આખો હતો હવે તો મના સિવાય છટકો જ નહોતો બીજો કોઈ જાણેલું કોઈયે તોયેતો હું કવિના મુકામે સમરસર પડેલી ગયો

મળાની જહાર પથરોને દરવાજે હતો અને તેના ઉપરનુ ચિહ્ન સમૃદ્ધ જૂનકાગની યાડીઆવુ

દાનું આવી પો રો પૂર્વેને અમેરિકા ગયા, અને
ત્યાંથી સ્વેદિ લાવ્યા, તે બદલીના ઉત્ક્રાશ વૈદ્યોમાં
અહીં પાપરો, ખારણા ઉપરથી રોકી, તે એક વાર
વગાડી ને સોડી વારે બીજી વાર દુર પોતે જ પડેલીને
મસાનમાં રહેલી સામગ્રી ગ્રામીણો વાપરે ત્રીજી વાર
ગ્રામીણ વાપરે એક દેહ જોયો આપીને આપણે ખાઈ
અને પુછ્યું :

‘તમારે કોને કમી છે?’

કાળી આંખો, અડધું મોઢું અને ખપપી મગેને

દેહ-બાહ્યને જાણતો જ, અને સંજુ છે, તે કવિનું પાન
સાપતી હતો. એ મારુ કાઠે આપેલાં કંથુ:

‘મારે તમારા મણિક’ એવું સુગમ હતું -
અગિયાર વાગે.’

■ અને પરમાત્મા બેસવાનું કહી, તે ઉપરને માગે
આવી ગયું, દુર એકથો પડ્યો. બહી ને કે કંઈક
સારી હતી - ‘તમે કે જુદા બધાર તકતમાથી’ આવતો
હતો. ધીમે ધીમે કુલ્યોતારક નિરીસણ કરવા લાગ્યો.
બોલતિયાના ‘ટાઇમ’ એકમે દેહાક્રે સાવ તરેવા
હતા; બીજા ઉપરને રંગ જુમાઈ ગયો દોને એટલું
જ નહીં ‘ધારદર’ પલ્લુ અમુક જગાએ બંધી પૂરક
હતું; જરા ઉપરનું લોકું અવાજ અજાણ દણ અને
તેમથી જુદી કથારિક નીચે ખતલી હતી પ્રથમે
દષ્ટિએ અહીં ગરીબાઈ એકમાત્ર દેરતો હતો. કવિ,
ધ્રુવાવરવામાં ધણુ કમાતા અને જમણુ ખરમના.
કામ અત્યારે તેમની રિયતિ સારી નહી હોય એજ
ઉપર બાપ પડ્યા હતા તે વાચના લીધા તે પંક્તિ
ગદિવસ પહેલાના! દિવાન ઉપર એક બે જગા મિત્રો
કહેતા હતા. ‘કુ ત્યા રાખેલી પુરણી ઉપર બેઠો
ગયો અને વિચારના વમતે ચડ્યો - ‘પુરુષ જુગવાન
નથી - સમય વળવાન છે’

■ એક વખતના મશહૂર કવિ ડોન મેકેટ્ટે - બેની
નકોબોલી ‘એક’ રૂબ મહાગાળની સજ્જિને પથ
ગાળી - માટે અને એ જ કવિ અત્યાર...

■ એ ‘આ પાનાવરણ પથુ મોગ જ છે ફોલવ-
સોવન’ અને વર્ધિક્ય. તેનું મોધપી ફેરફાર થઈ રહે
નહીં. ‘નહુ’ કવિનું ‘વર્ધિક્ય’, તેનું જ યાસજસન
વાનાવરણુ જીવનનો. શેષ બાંધ, એક શાંત અને
ખૂબાળની કાન્તિને રજા કરતા પાંડેરના જ પસાર

માથ, એથી વિશેષ, આથી મહાન કવિના આત્માને
આનંદિત મેળું કરી શકે! એને લાગે છે આપણું
વાનાવરણુ પસંદ કરવામાં કવિની રચનાતિએ બેસક
બાંધ બાંધ્યો હતો. કવિના આખો અપાકાગ મારી
આંખ સમક્ષ અનિચની જેમ રજા થયો અને
જીવંત પાંચેની જીવાવળા અપાર લઈ રહી.

■ તે સમયોએથી મિમોરેટ પૂરી થવા આવી હતી.
અગિયાર કથારનો ધણ ગયા હતા. કવિને આવતાં
દેશ વાર લાગી! મારી બેચેની વધી પડી એટલામાં
જ દાદર ઉપરથી રોહતા ઉતરવાનો અલામ સાંખ્યો
અને મારા હૃદયના ધવકાસ અનેકગણા વધી ગયા.
જે મદાન પુરુષને મગવા કુ અખરે દોતો તે સરેદે
મારી તરફ આવી રજા દતા!

■ તેમના દેહ પાગના અને ડાંચે દોતો; આમડીને
રંગ લાવા લેધો; મુલાવમ જરૂર લેવા સોફા વીંગ
મેટી બમશે અને નીચે ચમકતી આંખો નાંક ગઈ
જેનું અને દોહ સાખત રીતે બીડવા. આ ઉપરે પથ
તેમની આંખોમાં જાણકના નેરેલો જગકાંટ નેમ
અને આઅર્થ થયું. કહી તાકાતથી માંડું માંડ કહી
હોય તેમ રિયર દષ્ટિથી મારી તરફ નેમ રજા.
તેમના એક હાથમાં ‘મે’ આવેલું કાઠું, દળું મોઢ
દિપ્તિએ કાઠરેલ નૂતિ હોય તેમ કવિ મારી સામે
અધી રહાર અને રિયર બેસા.

■ કુ મનોમન તેમની પ્રતિજ્ઞાને વદનાં કરતો
રહો, ખરેખર, અખર કવિ હો, તે આવા જ હોળે-
કેટલી સોમવાના, રિયરતા અને વેધકોના! અચાનક
અને અચાન આંગે કે વુ એક મહેલ કવિના
સાન્નિધ્યમાં હતો અને સિદ્ધાચાર તરીકે ને સખેલ
મારે બોલવાના હતા અને કુ એપી લાગ્યો હતો,
તેનું કસણુ લીધું!

■ ‘કુ આજે મારી જાતે ધન્ય મારું કુ’, મારા
જેવા પરદેશીને સુગમતા આપી તેથી માનુ’ બહુમાન
થયું સમજ્યું કુ’

■ તેમની અધિવાની તેજસ્વિતામાંથી કુદરત અને
રમણનો પ્રવાહ જવાર નીકળીને તેમના હોહ ઉપર
આવીને વળાક લીધો!

■ ‘વદાના મિત્ર, કુ’ તો અહીંના રમાનિક વેપારી
કુ-તમારી જુદા થઈ ગયો છે. કવિ તો આજુના
ધરતી રહે છે! [અનુ. ‘શિવમકરસ’]

આત્માનો વિજય

સંક્ષિપ્ત ગોષ્ઠી

એક પરાધીન દેશ ઉપર ઈજ્જત રાજ શાસન ચલાવતો હતો એક દિવસે અનુચરોએ આવી રાખને કહ્યું કે નગરનારીઓમા એક એવો વિચિત્ર મનુષ્ય છે, જે નથી કોઈની સાથે વાત કરતો-નથી કોઈ સલામતી જવામ આપતો રાખને આ સાબળી ભારે આશ્ચર્ય થયું, તેણે હુકમ કર્યો

‘જાવ એને મારી સમક્ષ હાજર કરે’

સૈનિકોએ જુવાનને રાખ સમક્ષ હાજર કર્યો તેની પાસે જે કાષ્ટ હતું તે સર્પ લેવામા આનુ પત્રી રાખએ વ્યક્તિથી પૂછ્યું ‘હા નમા તમે રા કરી રહ્યા છો?’

તેણે શાંતિથી જવાબ આપ્યો ‘હું કાષ્ટ જ કરતો નથી હા એક વાત છે જે એક પ્રયોગ કરી રહ્યો છું અને તેમા વિજય જોવાવાની અભિલાષા સેતુ છે’

રાખ ઈજ્જતને આવેશમયી શબ્દોથી પૂછ્યું ‘પ્રયોગ? વિજય?’

એટલી જ શાંતિથી આગળ કહ્યું છું નામદાર! અન્યાયનો સામનો કરી મનુષ્યે વિજય મેળવેલા જ રહ્યો!’

હવે, રાખના સ્વરમા કોઈની માત્રા હમેશા ॥

કેની મામે જય? કેની સામે સ્પર્ધા? આ બધે મિથ્યા બકવાટ કે સાબળાચ માગતો નથી’

‘હું આપને ઉદ્દેશીને કહેતો નથી વળાં એ અધિકાર મારા એવાનો પશુ નથી’

‘તો નથી આ બધાનો અર્થ જો?’

‘આત્મા ઉપર વિજય નામદાર!’

‘પશુ હમણાં તો અન્યાયની વાત થઈ તેનું છું છે?’

તે જ વાત કરે છું-પ્રતિરોધ એ ફરજ બને છે’

રાખ વિચારેને ચક્રોએ ચડ્યો ‘જો કે તેને પોતાના રાખમા વિરોધીએને જડમંજથી શિખેડી નાખ્યા હતા તો અહીં એક એવી જ યક્તિ મૈત્રી હતા તેની સુખસુખમા દહ્યા હતા રાખએ ફરીથી પૂછ્યું : / /

‘જોનો તમારી શી છબી છે? શું ભેષ્યો?’

‘માઈ જ નહી’

‘ત્યારે એનો અર્થ એ કે છબી મદદકારી રહે છે થોડાક વખત પહેલાં જુની વાત હતી-હવે જુની વાત જોતો છો-આ બધું પરિવર્તન’

‘જી હા’ કારણ મનુષ્યનું મન ચલ્યા છે-તેનો મનનો વિકાસ, એ જ પરિવર્તનના મૂળમા છે’

ઈજ્જતને લાગ્યું કે જરૂર આ વ્યક્તિ કાષ્ટક જાહેર છે શાંતિપ્રિય હોવા છતાં, તે વિરોધ કરી શકે છે અને પ્રજામા આર્થ-યોગે વધતા નવ તો રાખને કાર્યમાર કેમ ચાલશે? નોકરોને, બેનાની રાખએ આગ કડી ‘આ માથુસને અડીથી લઈ જાવ તેની પાસે રાજ અધિકારીમા મારે પ્રાર્થવે’

તે જુવાન હોવાથી આ મહુ કાચું કરના લાગ્યો તેની ધીરજ અને સહિષ્ણુતા ભેષ ગળા આશ્ચર્ય પામ્યો થોડા દિવસે બાદ વધુ મહુ મપે તેને સાપવામા આનુ તે પશુ તે શાંતિથી અને પ્રેમથી કહ્યું આ ભેષ રાખનું હૃદય કમળાથી આનુ બધું તેની પરીક્ષા પૂરી થયે રાખએ તેને કહ્યું

‘મને તારા ઉપર વિશ્વાસ છે તારા દેશવાસી એની મદદ માટે સત્યનો પ્રચાર કરે’

પત્રી તે સત્યનો પ્રચાર કરના લાગી ગયો સારાંચે દેશમાં તેની ગજબી એક મહાત્મા તરીકે ચલા લાગી લેકો તેને પદ્મો બોલ ઝીતી તેના દેશના સીઓ તેનું જ અનુકરણ કરના હતા કોઈ કોઈને ચોકતું નહી અને ચોકતું નહી લોકોએ જીવનમાથી વ્રાસનાનો ત્યાગ કરી દીધો હતો કેમકે તે સુવાર્નનો

ઉપદેશ આ પ્રકારનો હતો.

ધોરણી સમય વીતવાનાદ ઇન્જનને ભેજુ કે ચારે તરફ ગબીર શાંતિ છે. તેને નામ આપી:

‘જરે આ શાંતિ-નોકરના પહેલાંની શાંતિ લાગે છે. આ લોકો દેખે દેશ છોડે છે કે શું?’

એટલામાં આખા દેશમાં તીડનો ઉપદ્રવ ફેલાયો. લોકો શાંતિથી ઉપદ્રવ સહન કરી રહ્યા, કોઈએ તીડનો નાશ કર્યો નથી. સમગ્રને નોકરોને બોલાવી આજ્ઞા કરી:

‘તીડને દૂર કરો-તીડનો નાશ કરો!’

નોકરોએ કહ્યું: ‘અમે તીડને દૂર કરી શકતા નથી-મારી શક્તિ નથી!’

રાત્રીએ ગુરુએ ઘણું કહ્યું: ‘મારો હુકમ નહીં માને તેના સિરખેલે જશે!’

નોકરોએ કહ્યું: ‘જેની આજ્ઞા નામદારની છાંય છે!’

હવે બધા કાચો આવી જ રીતે થયા. લાગ્યું ન્યારે ઇન્જનને કંઈપણે કર બતાવતો ત્યારે એક જ ઉત્તર મળ્યો:

‘જેની આજ્ઞા નામદારની મરજી!’

રાત્રીનું કાંઈ એક પડી એક રચનિત થયા લાગ્યું. ધોરણી કાંઈશક્તિનો ‘લોપ ઘણું ગયો. ઇન્જન, આ અસહકાર અને ગાનિથી કટાગ્રા ગયો. તે વિચારી રહ્યો.

‘અહો’ પહેલા કેવા સુખથી દિવસો પસાર થતા હતા! પ્રગ્ન વિકોલ કરતી ત્યારે સાસન ચવાતી તેને વણ કરાતી! સૈન્ય ઓકળીને લગાડ પચ્છ જોયે ચાલી જરેરિયાં ઝીલી યતી. હવે તો બધા જુઓ:

ત્યાં અસહકાર અને ગાનિ! આ પ્રભુનું શું થયે! ઇન્જનને બીજો માગે ચોળ્યો. એક જગતની પાંચે નેઈ, કાનમાં બોલું બોલું કહ્યું: ‘હોરો! દેશ ગરે-ચતુઓ ઘણી આવા છે! સુદ સિવાય બીજો ઉપાય નથી.’

સાસનનારે શાંતિની કેલું: ‘બગવાન નેવરો ધરી છે-દેશની રક્ષા એ કરશે! અમે શું કરી શકીએ! ઇન્જનને ધેવે યુવાની, ધોરણી શક્તિ કહ્યું:

‘અરે જોડો-બેગ ચાવ, તમારમાં પ્રતિક કરવાની શક્તિ છે કે નહીં!’

ચેલો યુવાન ને ધણી બગવાન-હોરો ને બેદરકારણે કહ્યું: ‘પ્રતિરોધ કરવાની કંઈ આવશ્યકતા નથી. પ્રભુ આમારો બચાવ કરશે!’

‘ઇન્જન ધેવે રાખી શકયો નેઈ, પાડાનતી ને જોડો પાડવા લાગ્યો.

‘કંઈક તો કરો! બગવો કરો-ખૂન કરે છાંયમાં આવે તે કરો-હુ આડે આવીશ નહીં!’

પણ કેઈએ કાંઈ જ કહ્યું નહીં.

અને આવી રીતે સમગ્ર શહેરશાંતિ ધીરે ધીરે કાળના યુગમાં હોમતી મઈ. ઇન્જનને નૈરાશ્વ, અને હુ ખથી તારી પ્રાણુ ત્યાગ કર્યો સમગ્ર પ્રગ્ન આત્માનું ખૂન તેણે જ કહ્યું હતું. મૃત્યુ સમયન હેલ્યા શબ્દો સાસનનાર કંઈ જ ન હોતું-જનકી નિરાદ શન્યતાને સબોધીને કહ્યું હતું:

‘શક્તિ વગરનો ઉન્માદ યોગ્ય નથી: નિષ્કિ અપ્રાપ્તતા સંયમની આવશ્યકતા છે, અને તેય નિશ્ચયની શક્તિ વધે છે.’

આવાનવાદ એમ એ જુલરીવાણ

ગુલામની નિશાની

માસેની એકમાથી જરૂરીને ટિંગક મદારાજ તાલેવરમાં ચોતાના ઘેર આવ્યા હતા એવામાં એક દિવસ તેઓ ચોતાના ચિરંજીવીના અભ્યાસપાઠમાં ફરતા ફરતા બઈ ચડ્યા. ફરજિયાતપાડની એક ખીટી પર એક સાહેબદોષી—કેટ લટકતી તેમણે બેઈ. બારતને ગુલામની બેડીમાં જકડનાર ચતાધીશ અશ્વેને પ્રતીક સમી ‘હેટ’ ટિંગક મદારાજને ચોતાના ઘરમાં દીવી પચ્છ ગઈ નહિ. તેમણે તરત જ એ હેટને બારી બહાર ફેંચી દેતાં કહ્યું: ‘અરે, મજાદારમાં આ ગુલામીની નિશાની.’

—શિવસુંદરમ

તમારું બાળક, તમારી સમસ્યા

અનંત વ્યાસ 'સ્મિત'

શિશુપાલન સખધી, આપણા દેશમાં હજી ધૂંધું અજ્ઞાન પ્રવર્તી રહેલું છે. મોટા ભાગના મા-બાપોને તો એ સખધી સુદાયેય ઝાંખ નથી. માત્ર અલ્પ અને અઝાન મા-બાપો માટે જ આણું બને છે એમ નહીં; કેવાયેનાં ગેણાતા શિક્ષિત કુટુંબોમાં પણ બાળકના ઉદ્દેર, સંસ્કાર, ચારિત્ર્ય અને કેળવણી બાબતમા ઘણી વાર ધેર અજ્ઞાનતા કે દુર્લક્ષ જોવા મળે છે. ઘણા મા-બાપો તો પોતાનાં સતાનેના ચારિત્ર્ય ધડતર, સંસ્કાર, કેળવણી અને તેનામાં રહેલી શક્તિઓના વિકાસ અંગે કશું નક્કરપણે વિચારતા જ નથી. ઘણાને તો તેમાં કશું વિચારવા જેવું જ લાગતું નથી. બાળકને જન્મ આપવો, જન્મ આપી પછી તેના કપડાં, ખોરાક અને શક્તિ યુગ્મ શાળા-કોલેજનું શિક્ષણ અપાવવું; બસ આટલી બાબતોમા જ ઘણા મા-બાપો બાળક પ્રત્યેની પોતાની ફરજ પૂરી થયેલી મમળે છે.

પરંતુ મા-બાપોની બાળક પ્રત્યેની ફરજ આટલી સામાન્ય નથી. આજના બાળકો આવતી કાલના દેશના ભાગ્યવિધાતાઓ છે. દુન્યાવતી કાલની રાષ્ટ્રનાયકો છે. બચપણથી જ તેમનામાં સારા સંસ્કાર, સુચારિત્ય અને યોગ્ય કેળવણીનું સિંચન કરવામાં નહીં આવે તો આવતી કાલનું રાષ્ટ્ર તેના હીનશામ્ય માટે આજના વડિલોને જ જવાબદાર લેખરી. બાળકને જન્મ આપવો સંકેતું છે; પરંતુ યોગ્ય મા-બાપો બનવું સંકેતું નથી. મા-બાપ તરફની ફરજ ઘણી ગંભીર છે. તેના પ્રત્યે દુર્લક્ષ સેરવું પાસાય તેમ નથી એવી રીતે દુર્લક્ષ મેનનારા મા-બાપો પોતાના સતાનેના, સમાજના અને દેશના યુનેગોર બને છે. તેમના શિરે સતાનદોહ, સમાજદોહ, દેશદોહ અને પરિશુભો ધર્મદોહ જેવા મેલસમકર પાનકા લાગે છે.

સામાન્ય રીતે તો દરેક મા-બાપ પોતાના સતાનેને ઉન્નતિના ઉચ્ચતમ સ્થિતિએ પોરેવું જોઈએ.

ફરજીયા હોય છે. પોતાનું સતાન મોઢું થઈને મહાન દેશનેલા બને, સફળ કલાકાર બને, ઉચ્ચ અમલદાર બને, જાતભરમાં તેની કીર્તિ છંદાઈ જાય, સમાજમાં ચુરે તરફ માન-મતભો ભોગવે; આવી આવી અનેક કલ્પનાઓ તેઓ રચતા હોય છે. સામાન્ય મંદુર પણ પોતાનું બાળક તો મિલકતો મેનેજર બને કે કોઈ સારા હોશ પર બેઠીને નાહેમગીરી ભોગરે, એવી ઉંચાઓ મેવંતો હોય છે. 'પોરવેય' પોતાનું બાળક ચૂંદણ, નિર્જળ, ઈરપોહ, શક્તિહીન, દુર્લભોધી ભરેવું અને નમસ્કૃત બને એવી હલકા હોલી નથી.

પરંતુ પોતાનું બાળક મહાન બને, યુવવાન અને સંસ્કારી બને એવી કલ્પનાઓ કરવા સાતથી જ કંઈ વળતું નથી. એ તો ગેણસહીની મૂખ કલ્પના જેવું જ ગણાય. કોઈ ખેડૂત પોતાના વિશાળ ખેતરના મેદો, ઝેમો જેમો માત્ર કલ્પનાઓ જ કરે કે, આ ખેતરમાં ધડતું સારી જાતનું બીજાં વાવું હોય, પૂરતો વરસાદ પડે, ખેતર ધડનાં હોડથી હરિયાળું બની જાય, ધડની દૂડીઓ ચરનાના ચૂંને ચૂંની હોય, સારામાં સારા પાક બેતરે, પીડામાં સીસે માન મળે, બસ પડી તે લીલાલહેર થઈ રહે...! કેની મૂખ કલ્પના લાગે છે! માર કલ્પના દરવાધી જ થઈ ઉભા નથી અને પાક મળતો નથી. એ માટે તો પ્રયત્ન કરતા જોઈએ ખેતરમાંથી ઝાડી-ઝાંખરા ખેદી કાઢતા જોઈએ, ખેતર ખેડતું જોઈએ, તેમાં પૂરક ખાતર નાખતું જોઈએ, પડી તેમાં સારી જાતનું બી લાડીને વાવતું જોઈએ, પૂરતું પાણી આપતું જોઈએ. ઘઉં બેગી જાય પછી પણ ખેડૂતનું કામ પૂરું ચતું નથી. ધડનાં હોડની સાંચે કીડી નીકળેતું જાસ કાઢી નાખતું જોઈએ, હોડમાં ઝાંખત ન લાગે તે જોતા રહેવું જોઈએ. કોઈ દોર ખેતરમાં છુપીને પાકનો નાશ ને કરી જાય તે માટે મલાળ રાખવી જોઈએ અને ત્યારે જ સારો પાક મેળવી શકાય.

બાળકના ઉછેર માટે જુઓ આવી જ મંજીલની
જરૂર પડે છે, બાળક નજીકે એટલે તેને ખોરાક
કપડા પૂરા પાડ્યા એટલે મા-આપની કસબ પૂરી
નથી થતી એ બાળકમા સૌરા સુરકારોનું સિયન
કરવું નોંધ્યું, તેની આસપડસુ લાવાવરણુ શુદ્ધ
અને પ્રવિત રાખવું નોંધ્યું એવાર માના પાકેને નેચ
જવાતથી બચાવવી જાણી, સેરી પડે છે તેમજ બાળ
કને પશુ કોઈ દુર્ઘટનાના સંગને કારણે દુઃખોની
જીવાન કોરી ન બાધ તે માટે કાળજી રાખવી નોંધ્યું
તેનામા કોઈ ખરાબ તત્વ પેસી જ નવ્ય તે માટે
તેના પર સતત ચોક્કસ રાખવી નોંધ્યું બાળકના
ઉછેર માટે જાણજીવનથી મેળવજી અને સગત બનવતિ
નોંધ્યું

આપણે કોઈ માન્યાપત્રે કહીશું કે આપણે
તમારા બાળકને સ રકારી, સદાચારી અને મહેાન
બનાવવો હોય તો તે માટે તમારે પ્રયત્ન કરવો
નોંધ્યું ત્યારે એ મા-આપ આપણને પ્રતિશ્રેષ્ઠ
કરશે શુ અમે પ્રયત્ન કરતા નહીં હોઈએ? બાળને
અમારા સત્તાનની ચિતા નહીં જોઈયે શુ બાળે
અમરા સત્તાનેના ધકતરે માટે પ્રયત્ન કરતા નહીં
હોઈએ? હું આ-આપ બાળે જ જવાબ આપ
વાના અને તેણે તે માટે પ્રયત્ન પણ કરે છે
પરંતુ તેણેના એ પ્રયત્ને સાચી દિશામા હોતા
નથી બાળકોના સુરકાર અને આરિય ધરતર માટે
શુ કરવું નોંધ્યું તે વિષે તેમનું સાચુ જ્ઞાન જ
નથી હોત

કોઈ પણ મા-આપ પોતાના બાળકને દુઃખો
મીલવવા તો ન જ પડે એ સ્વભાવિક છે અને
જીતામ બાળકોમા કેટલાક દુઃખો આવી જાય છે
અને ત્યારે તેને આશરું આપ છે કે આશુ કેમ
ખાનુ કરો?

બાળકોમા પ્રવેશતા મોટા બાળના દુઃખો માટે
તેમના પ્રવિત જ જવાબદાર હોય છે આપણમા
કહેવત છે કે બાપ તેણે બેટા કે આ કહેવતની
પાછળ એક રહસ્ય છપાયેલું છે મા-આપમાને
કોઈ સારા કે ખરાબ શુભો હોય છે તે બાળકમા
પણ ઉતરે છે મારા એક સબધીના પંચ વર્ષોના

માતો બીડીતું હું જુએ કે તરન જ ઉપાગિત
એમા મંજીલ આવવા મડે કંઠસુ લાગે એટલે પૂછી
નાને પણ ફરીથી તેને બીડીતું કે તારા લાગે તો
ઉપાડીને મોંમા મૂક્યા વિના ન દે એક દિવસ
મારા સબધીએ અને તેનું કારણ પૂછ્યું મેં કહ્યું
તમે પોતે જ બીડીતીએ છો પછી તમારા બાળાના
એ દુઃખો માટે તમને આશરું કેમ થાય છે?

‘આશરું અને ચિતા ન થાય તે હું મારે’
તેની એ કિયા તરબેર ભેરી અને તેને શાનાથી
આપવી? મારા રોડાથી બકળાને માંમિત એ કંઈક
જમ થતા હોડ

મેં હસતા હસતા કહ્યું એમ આંકળો ન
થાઓ હું એમ કે છુ કે, તમે પોતે જ તમારા
બાળકને બીડીતા દુઃખ ની પુલ નીમન્યુ છે
શુ? મેં મેં મારા બાળાને એ બધું
શીખ્યું છે એમ? તમે કહેવા તો માગે છો
તમાનું મગજ તો ઠેકાણે છેને?

મગજ તમાનું ઠેકાણે નથી મેં કહ્યું અને
‘પછી તેમને શાત પોડી’ મેં તેને સાચી વનુચિતિ
સમજાવી તમે તમારા બાળક સમક્ષ પણ બીડી
કેતા હશે ખરું?

હા સબધીએ દુઃકાશરી ઉતર વાળ્યો
‘ખરું ત્યારે તમારી એ પ્રવૃતિ નોંધતે જ
તમારા બાળે પણ બીડીના દુઃખ આવતા શીખ્યો
છે બાળકમા કુલદહરિતિ અને અનુકરણરિતિ બારે
પ્રબળ હોય છે તમાને બીડી કુળા નોંધતે તમારા
બાળાની અનુકરણરિતિએ ઉછળતા માથો હોય અને
‘તેની ગિયાસાદરિતિએ તેને બીડીને ‘ટરડ’ કરવા
જેકો દોષ તે બનવા જાય છે બાળકમા નવેશતા
મોટા બાળના દુઃખો માટે આપણે વરિયાળ જ જવાબ
બદાર છીએ આપણી દરક પ્રવૃતિઓ પર બાળકની
સતત નજર રહેવી હોય છે અને તેની નજરમા
જેકાઈ ગેયેલી આપણી પ્રવૃતિઓનું તેણે પુનર્વ
વર્તન કરે છે’ મારા સબધીને મારી વાત સમજાઈ
ગઈ તેમણે ત્યાર પછી કચારે બાળકો સમક્ષ કોઈ
જેનું વર્તન રેલેતાથી મ થઈ જાય કે જેની ખરાબ

એસર ખાળક પર ન પડે તેની ખૂબ જ કાળજી અને નિયંત્રિત રાખવા માંડી.

ખાળક જન્મે છે ત્યારે તે કોઈ આવી સંતરી કે ખરાબ પ્રતિભા લાવે જન્મવું નથી. એ બધું તો તે ધીરે ધીરે પોતાની આસપાસના વાતાવરણમાંથી અને ખીન વડિયો અને નુકડેના માથુસો દ્વારા જ શીખે છે. કોઈ એક ખાળક અચાનક ખરાબ શબ્દો બોલતું શીખી જાય ત્યારે આપણને આશ્ચર્ય થાય છે. પણ તે એવા ખરાબ શબ્દો કયાથી શીખ્યું તે બે ધ્યાન દઇને શોધી લઇએ તો પછી તેને નીવારના માટે પણ આપણે યોગ્ય માર્ગ કાઢી શકીએ છીએ.

પણ પૈસાદાર કુટુંબોમાં નાના ખાળકો આપો કે નોકર-ચાકરના હાથમાં જ ઉછરે છે. ખાળકોને કોઈ આપો કે નોકરના હાથમાં ચૂકતા પહેલાં તે આપો કે નોકર સંસ્કારી છે કે નહીં તેની પૂરતી જાણ સંસ્કારી-વેપરી-જોડાએ, આલુધક અને અસંસ્કારી સ્વાધ્યાયારિત્વીક-આપો-કે-નોકરના-હાથમાં જન્મે-આળે-ઉછરે-તે-પછી-સંસ્કારી અને-ચારિત્રવાન થાયથી અને શેઠ-સેદાઈની જે કુળોમાં નોકરો જન્મે-આપો-ગમે-તેમ-વર્તના-હોય-અનિલસબદ મોગો કરતા-હેમ્, ખીડીઓ ફેંકતા-હોય-અને એ બધું-નવું નવું-શીખવાની-જિંદગીમાંના ખાળકના કુચળા માનવ પર અકાંઈ બધ અને તે પણ એવું જન્મન કરવા લાગે તો તેમાં નવાઈ જોવા-કશું જ નથી. ખાળકની જન્મજાતીમાંથી છટીને ચૂકતી દરીકરી શકાય તે માટે પોતાના સંતાનોને આપો કે નોકરના હાથમાં સોપના પહેલાં દરેક મા-બાપે આ બાબત પર ગંભીરપણે વિચાર કરવાની જરૂર છે. નહીં તો એ ખાળક આગળ જતા કોષ લખકર કુટુંબી અને ચારિત્રીક બને તો તેમા હોય એ ખાળકનો નહીં પણ ખાળકને જન્મજાત સમસ્યાઓ તેના મા-બાપોના શિરે જ આવવાનો.

ઝેરીમા રમવા જતા ખાળકને પણ ખરાબ દુર્ગુણો બળકેતો સંગ ન લાગે તે માટે મા-બાપે સતત કાળજી ગાળવી જોઈએ. નહીં તો 'સંગ તેવા રંગ' કહેવત તો યાદ છે ને!

પોતાની સુવાને પત્ની સાથે ગ્રેમ-યવહાર કરવા ગયો. પણ સુવાન છતાં આદર્શ અને સંસ્કારી એ ક્ષત્રિયાણી ખાળક બાળુમાં જ ઘોડિયામા જાગતું થયું હતું. તેણે પતિને કહ્યું, 'ખાળક જો છે, કંઈક તો અપોદા રાઓ!' ક્ષત્રિય સુવાનો એટલા નાનકડાં અંજૂડા ખાળકની કોઈ મુશ્કેલી અણગમત ન લાગ્યું. તેણે કહ્યું: 'હવે આટલું માનું ખાળક શું સમજે છે? એ તો હજી ઘોડિયામા પકડ્યું છે!' સી-પુરુષ, પતિ-પત્નીના સંબંધોને તેને કયાથી બચાવ હોય? અને આમ કહી તેણે પત્નીને એક ચૂંબન લઈ લીધું. પ્રથમ નજરે તો આ વાત માન્ય જ લાગે. ધણી મા-બાપોને મન થી વાત સામાન્ય જ લાગશે. પરંતુ એ આદર્શ મતા ક્ષત્રિયાણી એ વાત સામાન્ય નહીં પણ બસુદા લાગી. અત્યારે આ ખાળક નાનું છે પણ તે મોટું થાય અને ત્યારે અત્યારે જેવો જીવવહાર તેના મનસમા ઉપસી આવે, ત્યારે એ ખાળક પોતાના માટે કેવી કલ્પના કરે તે પોતાની માને અવિવેકી અને અમંથમી જ માની બેસે. અને ત્યાટલા વિચાર જ એ ક્ષત્રિયાણીના હૃદયમા તોફાન મચાવી દીધું. પોતાના જ પુત્ર સમક્ષ એ સંયમી અને અવિવેકી બની રહેતું તેને કપરું લાગ્યું અને તેણે આત્મહત્યા કરી લીધી.

ખાળક નાનું છે, તે કશું સમજતું નથી. માટે તેથી હાજરીમાં ગમે તેમ વર્તવું, ગમે તેવા ચેનચાળા કરવા, અને તેથી કશું નુકસાન થી જોમ સમજનારા એક બચકર બૂલ કરી રહેતા છે. ખાળકને એટલું બધું અજ્ઞાન સમજ ન લેજો. હા, બુદ્ધિજીમાં તેને સારાસારના ખ્યાલ હોતા નથી અને તેથી તે જીવનાત્મક જીવિ વડે તેની નજર સમક્ષ આવતા પ્રસંગોને જીવિ કસોટી પર કસી શકે નહીં. પણ તેણે જેવેલા પ્રસંગોની જાણ તો તેના માનસ પર પડી જાય છે. મોટી ઉંમરે બાળપણની એ અનુભવોને ત્યારે તપાસે છે ત્યારે તેને તેના વડિયોના એ બધા અમંથ અને અસંયમી વર્તન માટે જેવેન બનાવે છે. મા-બાપ કે વડિયો પ્રત્યેના તેના મનમા ઓટ પણ કદાચ આવી જાય. ધણી વાર સરખેસરખી ઉંચરના ખાળકો ધર ધરની રમત રમતા હોય છે ત્યારે તેમના ધરમાના વડિયોના વર્તનની ચોખ્ખી

છાપ બાળકોની એ રમતમાં, શાળામાં એકની જગ્યાએ
વ્યવહારમાં દેખાઈ આવે છે.

દરેક મા-બાપે પોતાના જાણથી એવતા રહે
 પાંતુ છે તમારી કાર્ક પા કુલેવ કાર્ક ખજુ દુઝુ
 આજક મજમ ન આવે તે માટે સતત કામજુ મેને
 જાણતિ સખખા જ્ઞેએ નકી તોખમ સ કુમ્સિની
 એસરુ પ્રાજક પર-પાયા વિના નર્ગ રહે બાક
 પેતા પી રસ વસતની ઉમરના માળામા જે કાર્ક
 રીમે છે તે બાકીની ઉમરમા એટની ઝડવેજીખત
 ખજ નથી એક પખપુત્ય શિક્ષાપુત્રાની પસે એક
 સ્ત્રીએ બાવીને પુલુપુ સાદેખા મારે માગ બાજ
 ન કંઈ શિક્ષગ કપોરથી સર કસવધે

सिद्धार्थश्रीय पूज्य नमः तमाय नमः ॥ ३ ॥
नमः ॥

• ગેઈ ઓ હાઉં અને સાદેમ! અપાર તેની
પાય વધુની તો ઉર્મર છે!'

रिपुसुखास्त्रिंशद् दत्तु मेऽत्र तेना सिंहा
 हाग्रीना इमती पाय चर्षं तो तर्षे व्युधं शुभायी
 दीवा ७११

પરેખર બ્રાહ્મણો શિક્ષાગળ તો જન્મથી જ
શરૂ થઇ જાય છે મોતાની આસ પસ રહેતા માણસો,
ધરતું વાતાવરણ એ બધામાંથી બાળક ધર્મ ધર્મ
શીખે છે માટે જ બાળક સમક્ષ એવુ કોઇ ખરાબ
તત્વ આવી ન જાય કે જેને તે ગ્રહણ કરી લે તે
માટે તમારે જાળવવું રખવી પડશે પરમા તખતે
ખરાબ રહેશે બોલવાની રેવ રહેશે કે શરીરમાં કોઈ
એવા ખરાબ શબ્દો બોલાતા હોય અને તે બાળકના
જિહ્વાવામાં આવી જાય તો બાળક તેને તરત જ
અપનાવી બેસી સારાસારનો વિચાર કરવા જેટલી
તેની બુદ્ધિદૃષ્ટિ પરિપક્વ બની હોતી નથી. બિચારા
અને અનુકરણ કરવાની વૃત્તિને કારણે જ તેની સામે
જે કાંઈ આવે તેને તે બેધકક અપનાવી લે છે માટે
જ તમારી ખરાબ રેવો, ખરાબ વર્તન દુર્ગતિ,
ઠાવાઠાવા પગેરે બાળક સમક્ષ ન આણુશો તમારે
તમારા બાળકનું ભવિષ્ય ઉભવના બનાવવું હોય
તો તમારા દુર્ગતિનો કાળી જાણ તેના પર પડવો

ન દેખા તમે તમારી જાતને જ મુકાવે એવે તમારું
જાગૃક મુદ્દરું છે તેમ માનો

૪ રામંતનું લાલિશીનું નામ તો તમે જાણના જ
 હશે એ દિવસ લાલિશીનું નાનકડું પુત્ર બુ ॥
 મને એ ચક્રો માથાને ચાત રાખવા નોકરાની વ ॥
 કેસિ કરતી હતી મેં જુ બાળક ચાત થતો નહેતો
 આખરે નોકરા મીએ તેને મીઠાઈની લાવવા બનાવના
 મુ એ લાઈ ॥ તુ ચાત થઈ જા'તો હું તને
 મીઠાઈ લાવી આપુ' મીઠાઈની લાદરે બાળક રાત
 થઈ મોરો રામંતનું લાલિશી આ મુઠુ ચૂપચાપ જોઈ
 રૂના રૂના સ્તેમજો તેને મુઠીને મોવાણીને પૈતા આપના
 મુ જા અત્યારે જ મીઠાઈ લાવીને બાળાને આપી
 દે' નોકરાણી કહે 'મહા' મે તો બાળકને ચાત
 કરવા માટે મીઠાનું બદાનું આપું હતું ખરખર
 તેને મીઠક ન આપવા ની ચાત નથી' રામંતનું લાલિ
 શીએ જોઈ જાનીને મુઠુ બનેન ॥ કુખ એ જ
 વાતનું છે આપણે બાળકને વચનો આપાએ અને
 પ ૧ તે પાળાએ નહી તે બાળક પર તેની હેતી
 ખરાબ અસર થાય ॥ બાળકને આમ હેતરવધી તેને
 આપણા પરને તેને વિશ્વાસ થીવ જાય, અને તે
 મુજ એમ જ માને કે, રાસ માટે વચન આપી
 શકાય પણ સ્વાઈ પૂરો થયે વચન ન પાળાએ તે
 આવી શકે આપ માની હેતરેને બાળક મોરો થાય
 ત્યારે તે પ ૨ બેઠાનોતો બેઠાની અને સ્વાઈ
 બને' નોકરાની સરખાઈ મહ તેજુ એ જ વખતે
 મીઠાઈ લાવીને બાળકને આપી

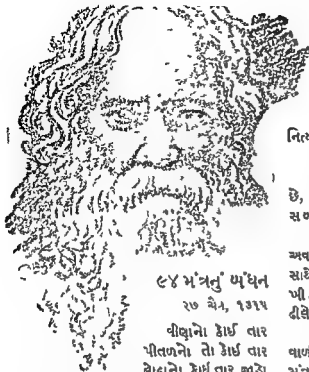
• વાત આમ તો નાની છે પણ જાજકને માનસ પર કેવી ભયર લાપ રૂપે બનાવી છે? તમે પણ તમારા જાજકને ચાલ પોતાના મારે આવી ધુનિ પ્રયુક્તિએ જરાજાને આશરો લેતા હો તે ધ્યાને રાખાને કે તમે જ તમારા જાજકને ખોટામોને બેવચની અને સ્વાર્થી જનાવી રચાઈ છે.

ધાત્રી વાર માળખા મારે લેસતી વધારે પતી
કાંજી અને લાડ પ્યાર પ્યુ માળકના જીનમાં
ભય કર વિષ ફેલાવી જાય છે પોતાનું માળક શરીરમાં
રમવા જાય તો તેને વાગી જોમે, દાદર પર ચડતા-
ઉતરતા પડી જાય આવા આવા કા પનિક લાય અને

તેના રક્ષણ માટેની વધુ પડતી ખીનજરૂરી કાળજી, બાળકને નમાવું અને ડરપાક બનાવે છે. શેરીમાં રમવા જતા બાળકને તમે, 'બહાર રમવા જઈશ નહીં, હાથ-પગ લાંબી મેસે' કહી છો. તે દાદર પર ચડવા જશે કે તરત જ તમને તેના પડી જવાની ખીક લાગશે. એટલે તેને અટકાવશો, 'દાદર એકલા ન ચડાય પડી જવાય.' આંધા ચાવા પડી જવાના અને વાગી જવાના ભયે બાળક આપમેળે દાદર ચડવા અચકારો. વધુ પડતા લાડને કારણે તમે તેને તેનું પોતાનું કામ પણ કરવા ન દેતા તમે પેટે કરી આપતા હશે કે નોકરો દ્વારા કરાવતા હશે. તે બહાર જાય તો પણ તેની આંગળીએ કોઈ નોકરને મોકલશે. આમ દરપળે, દર જગ્યાએ, દરેક નાની નાની બાબતોમાં પણ તમને બાળક માટે ભય જણાવા કરશે તો પરિણામે તમે બાળકને કોઈ કામ ન જાણતે કરવા દેવાના નહીં, અને તેનું પરિણામ ખનરનાક આવશે તમારી કાળજી બાળક મોટે શાષણ બનશે. તમારા ખોટા લાડ-પ્યાર બાળકના જીવનમાં એર ડ્રેડો. વામી જવાના ભયે શેરીમાં રમવા જવા ન દેવો, પડી જવાના ભયે દાદર પર ચડવા-ઉતરવા ન દેવો. ઈર્ષ્ય થવાના ભયે ઝાડ પર ચડવા ન દેવો. તેનાં બધાં જ કામો તમે જ કરી આપો, દરેક બાબતમાં તમારી મદદ જ તેને મળતી રહે તો એ બાળકના મનમાં ધીરે ધીરે અસલામતીની લાવના પ્રગટશે તેને દરેક બાબતમાં ભય જ જણાશે. કોઈ પણ કાર્ય તે સ્વતંત્ર રીતે કરી શકશે નહીં. પોતાના દરેક કામમાં તે પારકાની મદદ જ શોધવું રહેશે. પરિણામે એ બાળક મોટું થશે ત્યારે પણ પોતાની સ્વતંત્ર શુદ્ધિથી કોઈ કામ હાથ પર નહીં લે, તેનામાં સાદસ અને હિંમતનો સંપૂર્ણ અભાવ જ રહેશે. અને ત્યારે આવું અને ત્યારે તેમ કહી શકાય કે, 'આ છોકરો તો સાર નમાયો જ રહ્યો' પણ બાળકની આ નિર્બળતા માટે જવાબદાર તમે જ છો. તમારી વધુ પડતી ખીનજરૂરી કાળજી અને લાડ-પ્યાર તમારા બાળકને પાંગળો અને નિર્બળ બનાવી મૂકે છે. બાળકને ભયથી બચાવવું એ તમારી ફરજ ખરી પણ તમારો કાર્યનિક ભયનો હાઉ તમારા બાળક માટે ભયંકર બને છે. બાળકને શેરીમાં છૂટ્ટી રમવા દો, ચિંતા

સાથે આનંદથી ખેલવા-ફરવા દો. રમતમાં કદાચ થોડી-ધાણી-ઈર્ષ્ય તેને થશે તો એકાદ-બે દિવસમાં આરોમ થઈ જશે. પણ તેનું મન જ માંદગુ અને ભયથી ફેફડતું રહેશે તો તેના ઈર્ષ્યા સહેલાઈથી થઈ શકશે નહીં. સદાય ભયથી ફેફડતો રહેતો અને દરેક કાર્યમાં ખીનની મદદ અને આધાર શોધતો રહેતો બાળક નિર્બળ અને પાંગળો બની જશે, અને આગળ જતાં તેના જીવનના વિકાસમાં એ, વસ્તુ જ ભયંકર દિવાલ બનીને આડી આવશે. શેરીમાં બાળકો સાથે રમવાથી બાળકમાં સદાકારની લાવના ખીસે છે. સાદસ અને નીડરતા જેવાય છે. મુશ્કેલીઓ આવે તો તેમાંથી પસાર નીકળવા તે ઉપાયો શોધશે અને તેની શુદ્ધિ ખીલશે. વિચાર કરવાની શક્તિ અને લાભ-ઝેરલાભ સમજવાની શક્તિ તેનામાં આવશે. મુશ્કેલી માથુસતું ઘડતર કરે છે. નાની નાની મુશ્કેલીઓમાંથી માથું કાઢવાનું તમારા બાળકના શિરે છોડો, એટલું જ નહીં પણ મુશ્કેલીના સમયે તેમાંથી પાર નીકળવા માટે તેને સ્વયં પ્રયત્ન કરવા દો. એથી તેની શુદ્ધિશક્તિ ખીલશે. મગજ કાલંકત રહેશે. ત્યાં બાળક અટવાઈ જાય ત્યાં તમે તેને મદદ કરી શકો છો પણ તેનું બધું જ કામ કરી આપીને તેને નમાવો અને પાંગળો બનાવી ન દેશો.

બાળક કોઈ દુર્ગુણ તરફ વળી જાય ત્યારે પણ તેને દુર્ગુણમાંથી મુક્ત કરવા ધાક-ધમકી કે માર મારવા જેવા ઉપાયો ન લેશો. એથી બાળક સુધરશે નહીં. તેમ જ માત્ર ઉપદેશો આપવાથી પણ કશું વળતું નથી માટે બાળકને ધીરે ધીરે વફાલથી તે દુર્ગુણના ઝેરલાશ સમજાવો અને સાથે સાથે તેને ખીન મદદગુ તરફ દોરી જાઓ. એક સામાન્ય દાખલો આપું. જેમ કે કોઈ બાળક ચા પીએ છે તો તેને ચા છોડવા મોટું ધમકાવવું નુકામું છે. માત્ર ઉપદેશ આપવાથી પણ તે ચા છોડવા શીઘ્રપણથી તૈયાર નહીં થાય. પણ પ્રથમ તો ચાથી થતાં નુકસાનનો તેને ખ્યાલ આપો અને સાથે સાથે જ ચાને બદલે દૂધમાં રહેલાં શુદ્ધો તેને સમજાવો અને તેને ચાને બદલે દૂધ આપો. બાળક તરત જ ચાને બદલે દૂધ સ્વીકારી લેશે. એક ખીજ વાત કહું, બાળક પાંગળો આપણે કોઈ વસ્તુ લેતી છે પણ તે એમને

૯૪ મંત્રનું બંધન

૨૭ એપ્રિલ, ૧૯૧૫

વીણાનો કોઈ તાર
પીતળનો તો કોઈ તાર
લોહનો, કોઈ તાર બાકો

તો કોઈ તાર પાતળો, કોઈ તાર મધ્યમ સૂર
બાધવાનો તો કોઈ તાર પંચમે. પણ બાંધવો
તો પડે જ, તારમાથી કોઈ એક વિશુદ્ધ સૂર
પ્રગટાવવો પડે, નહિ તો બધું નકાસું બંધ.

જગતમા ઈશ્વરની સાથે આપણો કોઈક
વિશેષ સંબંધ સ્થાપવો જોઈએ કોઈ એક
વિશેષ સૂર જગાડવો જોઈએ.

સૂર્ય ચંદ્ર તારા ઝોમધિ વનસ્પતિ બધાંએ
જ આ વિશાળ વિશ્વસ્રગીતમા પોતાનો
કોઈ ને કોઈ વિશેષ સૂર ભેળવેલો છે. માણ-
સના જીવને પણ શું આ ચિરઉદ્ગીત સગી
તમાં ભાગવું નહિ જોઈએ?

પણ હજી આ જીવનને તારની પેઠે બાધ્યું
નથી એમાં હજી કોઈ ગીતનો આવિર્ભાવ
થયો નથી આ જીવન સૂત્રમાથી વિનિષ્ક્રિય થઈ
ગયેલી બતગતની તુષ્ણતાઓમા વ્યર્થ બની
રહ્યું છે. ગમે તેમ કરીને એના કોઈ એક

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીડનનાથ ઠાકુર

અનુ. નગીનદાસ પારેખ

નિત્ય સૂરને ક્રિય બનાવવો પડશે.

તાર બાંધવો શી રીતે?

ઈશ્વરની વીણામાં બાધવાના અનેક સંબંધો
છે, તેમાંથી પોતાના મનને અનુરૂપ કોઈ એક
સંબંધ નક્કી કરી લેવો જોઈશે.

મત્ર એ બાધવાનો એક ઉપાય છે મત્રને
અવલંબીને આપણે મનના વિષયને મનની
સાથે હું બાધી રાખીએ છીએ એ વીણાની
ખીટી બેલો છે. તારને બેલેલો રાગો છે,
દીલો પડવા દેતો નથી.

લગ્ન વળતે સ્ત્રીપુરુષના વચ્ચેને ગાંઠ
વાળી રે છે, તેની સાથે મત્ર લાગે છે. એ
મત્ર મનમાં પણ ગાંઠ લાગ્યા કરે છે.

ઈશ્વરની સાથે આપણે જે ગાંઠ બાધવાની
જરૂર છે તેમા મત્ર મદદ કરે છે. એ મત્રને
અવલંબીને આપણે તેની સાથે કોઈ એક
સંબંધ પાડો કરી લઈશું.

એવો જ એક મત્ર છે—પિતા નોડસિ.

એ સૂરે જીવનને બાધીશું તો બધા વિશ્વા
ગ્રા અને કર્મમાં એક વિશેષ શાગિણી વાગી
બેઠશે. હું તેનો પુત્ર હું એ વાત જ મૂર્ત
બનીને મારી બધી જ બાબતોમા એ જ વાતને
પ્રગટ કરશે કે હું તેનો પુત્ર છું.

આજે હું કશું જ પ્રગટ નથી કરતો.
ખાઈ છું, કામ કરું છું, આરામ કરું છું,
ઝેટકું જ. પરંતુ અનન્ત કાળમાં અનન્ત
જગતમાં મારા પિતા રહેવા છે એનું કોઈ
ચિહ્ન જ પ્રગટ થતું નથી. અનન્તની સાથે
આજે પણ મારા કોઈગોઠ કપાયો બધાયો નથી.

એ મત્રને આધારે મારા જીવનના તાર

આજે બર્ધાવા દો. આહારમાં અને વિહારમાં, શયનમાં અને સ્વપ્નમાં એ મંત્ર મારા મનમાં પારંપર ગાંજેતો રહેો, પિતા નોડસિ. જગતમાં મારા પિતા છે એ વાત બધાને બલુવા દો, એ વાત કોઈથી પણ અબલુવી ન રહેો.

ભગવાન ઈશુ આ સૂર જગતમાં વગાડી ગયા છે. તેમના જીવનના તાર એટલા તો સારી રીતે બાંધેલા હતા કે જીવલેણ યંત્રણાના ઢંસહ આઘાતમાં પણ તે તાર લગારે બેસુરા બોધ્યા નહોતા—માત્ર એટલું જ બોધ્યા હતા, પિતા નોડસિ.

તેઓ જે સૂરનો આદર્શ રજૂ કરી ગયા છે, તે સાચા આદર્શની સાથે અત્યંત મહેનત લઈને મેળવીને તાર બાંધવા ભેદશે, જેથી ફરી વિચાર ન કરવો પડે, જેથી સુખમાં દુઃખમાં કે પ્રલોભનમાં આપોઆપ જ તે ગાઈ ઊઠે, પિતા નોડસિ.

હે પિતા, હું તમારો પુત્ર છું એ સૂર બરાબર પ્રગટ કરવો એ કંઈ નાનીસૂની વાત નથી. કારણ, આત્મા પૈ જન્મતે પુત્ર । પુત્ર એ પિતાનો જ આદર્શાવ છે. સંતાનમાં પિતા પોતે જ સંતત થાય છે—તબાય છે. તમારી અપાપવિદ્ધ આનંદમય પારપૂર્ણતાને એ વ્યક્ત ન કરી શકું તો આ સૂર વાગગે નહિ કે, પિતા નોડસિ.

એટલે આ જ મારી હરહંમેશની અંતરની પ્રાર્થના હો, પિતા નો બોધિ, નમસ્તેઽમ્યુ.

૯૫ પ્રાણ અને પ્રેમ .

૨૮ ચેત્ર, ૧૩૧૫

પિતા નોડસિ એ મંત્રને આપણે જીવનમાં સ્વીકારીશું. કોની પામેથી સ્વીકારીશું? જે પિતા છે તેની પાસેથી જ સ્વીકારીશું. તેમને કહીશું, તમે પિતા છો, એ વાત તમે જ અમને સમજાવો મારા જીવનના આખા ઇતિહાસ મારફતે બધાં સુખદુઃખ મારફતે સમજાવો.

પિતાની સાથેનો આપણો જે સંબંધ છે તે કંઈ ઊભો કરેલો સંબંધ નથી. રાત્રીની સાથે પ્રભાતની, શેઠની સાથે નોકરની એક પ્રકારની પરસ્પર સમજૂતી હોય છે, તે સમજૂતી ઉપર જ તેમનો સંબંધ રચાયેલો હોય છે. પરંતુ પિતાની સાથે પુત્રનો સંબંધ બહારનો નથી, એ તો એકદમ પહેલામાં પહેલો—આદિતમ સંબંધ છે. એ સંબંધ જ પુત્રના અસ્તિત્વના મૂળમાં રહેલો છે: એટલે એ હોયો આત્મીય સંબંધ કોઈ બાહ્ય અનુકાન કે કોઈ ક્રિયાકાંડ વડે સચવાતો નથી, ફક્ત બકિત વડે અને બકિતજનિત કર્મ વડે જ એ સંબંધને સ્વીકારવો પડે છે.

પિતાની સાથે પુત્રનો મૂળ સંબંધ શામાં રહે છે? પ્રાણમાં. પિતાના પ્રાણ જ પુત્રમાં સચારિત થયા હોય છે.

કેનોપનિષદમાં પ્રશ્ન પૂછેલો છે—કેન પ્રાણઃ પ્રથમઃ પ્રૈતિયુક્તઃ? પ્રાણને કેના તરફથી પ્રથમ પ્રૈતિ (Energy) મળેલી છે? આ પ્રશ્નમાં જ એનો ઉત્તર છૂપો રહેલો છે, જે મહાપ્રાણ છે તેના તરફથી.

જગતમાં કોઈ પણ પ્રાણ કોઈ એક સંદીર્ણ સ્ત્રીમાં પોતામાં પોતે પુરાઈ રહેલો નથી. આખા જગતના પ્રાણ સાથે તેને સંબંધ છે. મારા આ શરીરમાં જે પ્રાણની ચેષ્ટા ચાલે છે, તે કંઈ ફક્ત આ શરીરની જ નથી. વિશ્વવ્યાપી આકર્ષણ વિકર્ષણ, વિશ્વવ્યાપી સાસાયણિક શક્તિ, જલ, વાયુ, પ્રકાશ અને ગરમી એ બધાંએ એને અખિત વિશ્વના પ્રાણ સાથે જોડી દેપેલો છે. વિશ્વના પ્રત્યેક અણુ પરમાણુમાં પણ જે અવિશ્રામ ચેષ્ટા ચાલ્યા કરે છે, મારા આ શરીરની ચેષ્ટા પણ તે વિરાટ પ્રાણની જ એક માત્રા છે. એટલે જ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે ધર્મિદં કિંચ જગત્ સર્વં પ્રાણ એજતિ નિમૂતમ્, વિશ્વમાં આ જે કંઈ ચાલે છે, તે અણુ જ પ્રાણમાંથી નીકળીને પ્રાણમાં જ સ્પદિત થાય છે. એ પ્રાણનું સ્પંદન દરમાં

દૂરના નક્ષત્રોની પેઠે જ મારા હૃદયમા પણ ચાલી રહ્યું છે, બરાબર એ જ મૂરમા અને એ જ તાલમા

પ્રાણ કેવળ શરીરના જ નથી મનના પણ પ્રાણ છે મનમા પણ ચેષ્ટા છે મન આવે છે, મન વધે છે મનમા પણ ઘડભાજ અને પરિવર્તન આપ્યા કરે છે એ સ્પષ્ટિત તરંગત મન કદી પણ માગી આ જરા જેટની વાડમા પુરાઈ રહેલું હોતુ નથી પેના નાચતા પ્રાણની સાથે જ હાથ પકડીને આખા વિશ્વમા તે આહોલિત થતુ હોય છે, નહિ તો હું તેને કેમે કર્યો પામી શકત નહિ મન મારફતે હું આખા જગતના મન સાથે જોડાયેલો છું એટલે તે સર્વત્ર જઈ શકે છે નહિ તો મારા આ એકલા બહિષ્કૃત ધરમા આધારી મન ફક્ત મારા જ અધિકારમારમા પડ્યું પડ્યું રાત દિવસ રહ્યા કરત

મારા મન અને પ્રાણ અવિચ્છિન્નભાવે વિશ્વ મારફતે તે અનન્ત મારણ સાથે જોડાયેલા છે શબ્દે શબ્દે હું ત્યાથી પ્રાણ ભેતન્ય અને ધીશક્તિ મેળવતો રહું છું આ વાત કેવળ વિરાગ દ્વારા જાણીએ એટલું બસ નથી એને જ્યારે ભક્તિ વડે સમજીશું ત્યારે પેલો મન સાર્થક થશે, ઽ પિતા નોડસિ મારા પ્રાણમા વિશ્વપ્રાણ, મારા મનમા વિશ્વમન રહેતુ છે એમ કહેવાથી આ આવડી ગોટી વાત પૂરેપૂરી સમજાતી નથી, એને બહાર જ બેસાડી મૂક્યા જેવું થાય છે મારા પ્રાણની અદર પિતાના પ્રાણ, મારા મનની અદર પિતાનું મન રહેલું છે એ વાત પોતા પાસે સારી રીતે જાણાવવી પડશે

પિતા તરફથી આપણા તરફ માન પ્રાણ વહા કરે છે એમ નહિ, તેમતા તરફથી આપણા તરફ પ્રેમ અવિશ્રામ સચારિત થયા કરે છે આપણી અદર ફક્ત એક ગતિ છે,

એમા છે, એમ નહિ, આનંદ પણ છે આપણે કેવળ જીવીએ છીએ, કામ કરીએ છીએ એટલું જ નહિ, આપણને રસ પડે છે આપણા જોવામા માણવામા, આહારમા વિહારમા, કામમા કાજમા, માણુમે સાથેના નાનાવિધ સબધોમા અનેક પ્રકારના સુખ અને અનેક પ્રકારનો પ્રેમ રહેલા છે

એ રસ ક્યાંથી આવે છે? એ રસ શું આપણી પોતાની અદર જવન રહેલો છે? એ શું ફક્ત મારા આ એક નાના કારખાતાના જોયરાના અધારમા તૈયાર થાય છે?

એમ નથી વિશ્વભુવનમા સૌ કોઈને પરિપૂર્ણ કરીને ઈશ્વર આનંદ પામે છે જળમા સ્થળમા અને આકાશમા તે આનંદમય બ્યા પેલો છે પોતાના એ આનંદને એ પ્રેમને તે સતત મોકળા કરે છે, એટલે જ મને જીવવામા આનંદ પડે છે કામ કરવામા આનંદ પડે છે, જાણવામા આનંદ પડે છે, માણુમે સાથેના જાતજાતના સબધોમા આનંદ પડે તેના જ પ્રેમના તરંગો અને સતત સ્પર્શે છે, આઘાત કરે છે, સચેતન જનાવે છે

આ જે સતદિવસ એ ભૂમાને પ્રેમ નાના વિધ વર્ણમા ગદ્યમા અને ગીતમા, નાનાવિધ રનેહમા સ્પર્શમા અને શ્રદ્ધામા જીવાળના વેગની પેઠે આપણી અદર ધમી આવે છે, એના ભાનથી પરિપૂર્ણ થઈને આપણે જોતીએ તો સાડુ—ઽ પિતા નોડસિ તે સતત આપણને પ્રાણથી અને પ્રેમથી ભરી દે છે, એ અનુભવ આપણે ખોઈ ન બેગીએ તો સાડુ એ અનુભૂતિ જેમને મન અત્યત ઉર્જિવન હતી તેમણે જ કહેલું છે, કોહોમન્યાત્ ક પ્રાખ્યાત્ યદેપ આકાશ આનન્દો ન ર્યાત્। એવો હોવાનન્દ્યાતિ। કોણ કશી શરીરની અથવા પ્રાણની ચેષ્ટા કરત આકાશમા જે આનંદ ના હોત એ આનંદ જ સૌને આનંદ આપે છે

નવયુગના વૈજ્ઞાનિકનો

ડૉ. કુચ્છમખેન દેસાઈ

પ્રિય ખેન,

થોડા મહિનાની વાત પર, 'વૈજ્ઞાનિક'ના એક અંકમાં મારા લેખ વાંચીને, તે માંહેની કેન્સર-રોગ વિષયક મોથો અને સંદર્ભોને, તેં અપૂરતા, સંદિગ્ધ તેમ જ નિરાશા જન્માવનારા ગણાવેલા, અને તે વિષય પર એક આખો લેખ ઉધરાવેલો. એ પંજી મહિનાઓ વડી ગયા પછી હું તારી ઉધરાણી ચક્રી સફી નથી. એ ખલુમાંથી વધારાકય શુદ્ધ થવાના હારાદાથી નહિ, પણ માણસમતી જનિસાર જલિના ઉજ્જવળ ઉદારરણીના વાતના સદર્જમાં કેન્સર સામેના મોર-ચાની થોડીક હકીકતો તારી સમક્ષ રજૂ કરું છું. દિનિશાને રમ આના ઉદારચરિત મરજીઓના બજે જ આવે છે ને! નવયુગના વૈજ્ઞાનિકનો!

અમેરિકામાં ચાથી રહેતી કેન્સર અંગેની શોધ જોગ્યપ્રજ્ઞિતી મેં વાત કરી હતી. કેન્સર અસાધ્ય વ્યાધિ વેખાય છે અને તેને નાથવાની મહામુશ્કેલિ સરોઅન-કેરેડીંગ ઇન્ડીટ્યુટ તરફથી ન્યૂયોર્ક સીટી ખાતે ચાલી રહી છે. આ સરોધન પ્રોજેક્ટમાં પ્રયોગો માટે પ્રાણીઓની જેમ જ માણસોની પેલુ જરૂર પડે છે, અને તેથી સરોધક નિષ્ણતાએ એક જાહેર-ખર્ચ દ્વારા આહવાન આપીને લોકોને પોતાની જાત પ્રયોગ માટે અર્પણ કરવાની અપીલ કરી. આ મહાન પ્રયોગની સમજૂતી આપતી પ્રતિષ્ઠામાં રચત લખ્યું હતું કે પ્રયોગ-અધવાસ-રીતિ એ જાતની રહેશે કે, પ્રથમ તો કેન્સરના રોગીના જીવિત કેસો (સેન્સ) પ્રયોગ માટે જાત અર્પણ કરનાર માણસના શરીરમાં સોય વારે દાખલ કરવામાં આવશે. બીજું, કોઈ પણ જાતનો જાદો જાત દોષનતરને માટે દરવાવામાં આવ્યો નથી. અપીલમાં માત્ર એટલું જ મક્કમ બાબતમાં કહ્યું હતું કે આ શોધપ્રતિષ્ઠિ વિજ્ઞાનની કેન્સર સામેની લાક્ષિક પરત્વે કશીક નથી, લપથોગી અને મહત્વની જા પતો જાદાર આવ્યો એવી આજ્ઞા સેવવામાં આવે છે.

અમેરિકાના ઓલીવિયો રોટના 'જેલખાનામાં આ અપીલ જાપવા માટે ચોકલાઈ. જાપવાનું કામ હતું કેટલી ફેન્ક જેનો હરતક. ફેન્ક હતો જેન્ક લુદારો. ઓલીવિયો રોટના કોલમ્બસ ખાતેની કેદખાનામાં તે હતો. ફેન્ક જેવના આવાડિક સમાચાર પત્રોના સીના-ટાઈપ ઓપરેટર હતો. તેની પાસે ક્રોમોગ્રાફીંગ માટે આ અપીલ આવી. તેણે તે વારંવાર વાંચી, જાનવું જોખમ. પોતાના નીરોગી શરીરમાં કેન્સરના જીવિત કેસો ઇન્જેક્શનથી દાખલ કરાવવાની વાત હતી. તેણે પોતાના હાથ મસખા. તે નિચારવા લાગ્યો. કેન્સર, કેને કેને કેન્સર હતું અને તેઓ કેવી રીતે મૃત્યુ પામ્યા. તેના પગમાં ટટાર, ચર્ક ગયા. તેને ક્રોમોગ્રાફ માટેનું મેટર બાલુએ - 'ફૂકું' અને એક પોતો પટકો દાખલિયો ઉપાડીને લખ્યું. 'જેલખાના વોડન માહેન, હું કેન્સર શોધ માટે મૌ પ્રથમ માડું નામ નોધાવું છું!'

અને આમ ને આમ શોધ માટે જાત નોધાવનારાઓની ચાલી વધતી જ ચાલી. મુખ્ય સંશોધક ડૉ. ચેસ્ટર જોમ. સાકિયામ નોધે છે કે આશાવાદની પસંકાષ્ટવાળા થોડાએ અમે એમ માનેલું કે બહુ બૂઝુ તો આટલી નૈતિક અને શારીરિક તાકાત જાતનાર પચીસ માણસો નીકળશે. પણ જુન ૧૪, ૧૯૬૧ના રોજ જાદારે ડૉ. સાકિયામ અને તેમના સાથીદાર ડૉ. એથીસ મેરે કોલમ્બસ કેદખાના પર ત્રણ થોડીના પ્રથમ ઇન્જેક્શન પ્રયોગ વારતે ગયા, ત્યારે પચીસ નહિ પણ એકસો ત્રીસ વસવાડીઓ આતુરતાથી તેઓની રહી જોઈ-રજા હતા. તમીમી સરોધનના પ્રતિકાસના એક સૌથી વડુ મહત્વના અને સકલની પ્રયોગમાં પોતાનો શરો આપવા આ સૌની તમના હતી.

વેળા લેખમાં મેં જખ્યાલ્યું હતું તેમ, અમેરિકામાં દર ચાર માણસે એક માણસ કેન્સરને રોગી થાય છે. મોટા લાગતુ કેન્સર-અધવાસ; રોગ,

તેનાં કારણો અને તેનાં ભોગ બનેલાઓ પર જ
 કેન્દ્રિત થયેલું છે. ઓડીઓ કેદખાનાવાળી સંજોગ-
 મની મરજીનો અર્થ તો એ હતો કે ચાર પૈકી,
 આપણા ત્રણ માણસોને કેન્સર શાથી થયું નથી!

આ કોર્મ નાની સુની પાત ન હતી પ્રથમ
 શાળામાંના જનારો અને માણસોમાં પશુ કેન્સરનો
 પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ સારા પ્રમાણમાં રહેલી છે
 એમ તો કેટલીક શોધોએ પૂરવાર કરેલું જ હતું.
 વિદ્યાર્નવેદોને હવે એ દરમિયાન આપી શકે કે એ
 પ્રાકૃતિક (યા કુદરતી) પ્રતિકાર શક્તિ કઈ રીતે કામ
 કરે છે અને સમાધાન કયા છે, તેને કઈ રીતે જાણી
 રાખવામાં આરે છે અને ખૂંટતી હોય ત્યાં નવેસરથી
 કેમ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તો જ જાણવા ગણ્યાન
 આ વાતનો વૈજ્ઞાનિક જવાબ મેળવવા માટે આ
 સંશોધકોએ જનતાના વ્યક્તિ સમૂહો પર કેન્સર રોગના
 ઇન્ફેક્શનોની અસરો અભ્યાસવા હાજરા હતા, એક
 એવા વ્યક્તિસમૂહ કે જેની કેન્સર રોગ પ્રતિકાર
 શક્તિ નહિવત હતી—એટલે કે તે કેન્સરના રોગી
 યોગેના જ સમૂહ હતા. બીજો વ્યક્તિસમૂહ તદુસ્ત
 અને સ્વસ્થ લોકોનો હતો.

સનેવ્યન-કેન્સરના ઇન્ફેક્શનને એ અસર તો
 ન્યૂયોર્ક રાષ્ટ્રીય આલેક્ષી જેનેરિયસ સેન્ટર દ્વારા
 કેન્સર એન્ડ એસાઇડ ટીઓગની સંશોધન શાખા છે.
 તેના અધ્યક્ષ છે ડૉ. સી. પી. રફોડા. 'મેમોરિયલ
 સેન્ટરના દરદીઓ પશુ પોતાની જાન પર પ્રયોગો
 કરાવવા તલપાપક હતા. જેઓ કેન્સરના ખૂબ છેલ્લી
 રોગના દરદીઓ હોય અને જેમના બચવાની આશા
 જ છોડી દેવામાં આવી હોય એવા સમગ્ર સો પુરુષ
 દરદીઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

પરંતુ ડૉ. રફોડા, ડૉ. સાલ્થામ અને ડૉ. મૂરને
 પોતાના તદુસ્ત હાથમાં કેન્સર રોગથી ખીઓખીઓ
 ભરીથી સોઇએ લેવા હતા અભાગિયા મળવાના હતા
 અને તેથી જ જાણી, લાંબી સમયો ભોગવી રહેલા
 અને પ્રયોગગાળા દરમિયાન રચનાત્મક ન કરવાના
 ઓડીઓ જેલના રમતોવડો પસંદ કરવા હતા.
 વળી ઓડીઓ રટેડ યુનિવર્સિટી પ્રયોગશાળાનો
 સાબ પશુ લઈ શકાય તેમ હતો. ઓડીઓ યુનિવર્સિટીની

સિદ્ધાંતી તમીમી સંશોધન શાખાનો અધ્યક્ષ ડૉ.
 ગાલ્સ્ટ્રી એ. કોલ્માન તરફથી પશુ આ અભ્યાસ-
 સંશોધનમાં સહકાર માંડ્યો.

ઓડીઓ જેલમાં એકસો ત્રીસ વ્યક્તિઓ પોતાની
 જાત પર પ્રયોગો કરાવવા તૈયાર થઈ હતી. તે પૈકી
 પ્રથમ ઇન્ફેક્શનો આપવા માટે વ્યારુને પસંદ કર-
 વામાં આવ્યા. ગ્રેવીસથી માંડીને સત્તાવન વરસ
 સુધીની ઉંમરની વ્યક્તિઓ આમાં હતી. તેઓમાં
 નવ જન્મદીવસના અને જાણીના સરેરાશ અંદાજ
 વરસની સગવળ હતા, અરેકો-અરધ ખરીબિત હતા.

તને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે, જ્યારે પ્રયોગની
 પ્રથમ જરૂરેન કરવામાં આવી ત્યારે ઇન્ફેક્શનની
 એક અર્ધએ તો 'કસાઈનું કામ' નિર્ધારિત થતીઓ
 એવા રાખે એ આ પ્રક્રિયાને પોષી હતી. મેન્ટ્રી-
 કટના એક વૈજ્ઞાનિકે 'વાનવમદતાની અભાગી' આ
 પ્રક્રિયાને જોઈ. પરંતુ કેટલીએ પોતે ને પત્રો
 લખ્યા હતા તેમાં તો નીચેનું જાણ જ હતું:

એકે લખેલું 'માત્ર બાપુલ કેન્સરનો ભોગ
 બન્યા હતા. કેન્સર-સુધાર બારમાં નું સફેદે ઉંડી
 થોડી થાઈ તો તે મારા માટે આશીર્વાદ છે,
 આજાર.'

બીજાએ જાહેર કહ્યું હતું: 'ચેર મારી બહેનને
 કેન્સર છે. હાઈડરોએ કહ્યું છે કે હવે તે કોઈ જિવંત
 થાઈ સુધરવાની નથી. તારૂં હોય તે મરગે કું
 ઉપયોગી થવા ચાહું છું.'

નવમા વરસની કેદ ભોગવી રહેલા એક હવરોએ
 પૂરા આત્મસમ્માનપૂર્વક કહ્યું: 'હું આ જાણીને
 હોરિયલનો ઓડીથી છું. કેન્સરમત્ત 'યોગેને અડી'
 આવતા મેં જોવા છે, મેં તેમની સારવાર કરી છે.
 તેઓ વધુસે તેની આત્માય મેં જોઈ છે... મેં એ
 યોગેને મરણ પામ્યાં જ જોવા છે. તું સમજ શકીશ
 કે, આવા-આટલા અધુરો પડી પોતાની જાનને
 પ્રયોગો માટે સોંપનારમાં કેટલાં વેળાં ને કેટલું દૈવ
 જરૂરી છે. પશુ, બીજા જાનના કારણે આપનારાઓની
 જુગારનીથી પશુ વાંકે કરવા ચાહું છું. ઘણા લાખ
 વિચાર અને ખાસ્તી લાંબી પ્રાર્થનાઓને અંતે હું

આ નિષ્ક્રિય પર પહેાંચે છે. એક જીવન આ બાજુના છે, તેણે ઉમેરું, દુનિયા આટલા વખત સુધી માનવ-જાતને હાલ કયાં પહોંચે નહોતો. હું કહું કે સારું કરી દેવાં. ચાહું છું.

અહીં, પછી તો ઇન્ફેક્શનનો દિવસ આવી લાગે છે સ્વયંમેદકો જે. સાઉથામની ઓફિસ પાસે હરોળમધ ઊભા રહી ગયા. ઘણાંઓએ કહ્યું કે અમે ગમરાઈ ગયા હતા, પણ એટલેય છટકી લાગ્યો નહિ. તેઓના હાથની આમટી પર સ્પિરિટ ચોળી વેળા ડોક્ટરે પ્રત્યેક સાથે વાતો કરી, પછી સોષ થોડી, 'ઇન્ફેક્શન' આમટી-મારણે ખારા પાણીના થોડાક ટીપાંમાં ત્રણ કરોડ જેટલા. જીવતાં કેન્સરના ઝેરી કોષો દાખલ કર્યા. બધાયે થઈને સાત જુદી જુદી જાતના કોષોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રત્યેક પ્રકારના કોષના શુદ્ધિયો જોણી લેવામાં આવ્યા હતા. પ્રથમ હવે એ રહેતો હતો કે આ કોષો સ્વચ્છ માણસના શરીરમાં જઈને શી પ્રક્રિયા કરે છે?

ઇન્ફેક્શનનો ચટકો જાતે તો રહે-જ અમરચો હતો, સામાન્ય ઇન્ફેક્શન જેટલો જ. પણ થોડાક દિવસોમાં જ ઇન્ફેક્શનવાળા હાથ કંઈ, દુખતા, બળતરાવાળા અને ગરમાગરમ થઈ ગયા. ઇન્ફેક્શનની જગ્યાએ નાના પાકા ફેલાઓ જણાયા. એક કે બે-બે ઈંચ ગ્રામીટરની એ ફોલીઓ થયા લાગી. ડા. સાઉથામ અને ઇન્ફેક્શન લેનીરી વ્યક્તિઓ ચિંતાવ્યથામાં અરધી અરધી યર્ષ-ગર્ષ. અને છેલ્લે ફેલાઓ કાપીને માઈક્રોસ્કોપ નીચે 'બીઓપ્સી' પદ્ધતિથી તપાસવાની પણ આવી પહેાળી.

ડા. સાઉથામ વળુવે છે. અમારી નિરાંત-લાગ પળીને આપ આલકેરી શકેશો. ત્યારે 'બીઓપ્સી'એ મેંધક રપટ રતિ સમજાવી આપ્યું કે કોઈ આને બીજા વેદનાના લક્ષણો રોગ પ્રસારના સ્થાને નહોતાં, તેનો ઉદ્ભવ તે માણસની પ્રાકૃતિક પ્રતિકાર શક્તિની પ્રક્રિયામાંથી થયો હતો.

મેં તને કહ્યું કે ત્રણ કરોડ કેન્સરના જીવન કોષો હાથમાં ઇન્ફેક્શન વડે દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. હવે માઇક્રોસ્કોપી પદ્ધતિએ જોવામાં આવ્યું તો માણસ પડ્યું કે પ્રત્યેક હાથમાં અગણિત કરોડની

સંખ્યામાં શ્વેત રક્ત કોષો — તેને Leucocytes કહેવામાં આવે છે — ઇન્ફેક્શનના સ્થળે એકઠા થયેલા હતા અને તેણે કેન્સર-કોષોના ચારીર પ્રવેશનો આકરો પ્રતિકાર અને સામનો કરેલો હતો. મોટા Scavenger નામના કોષો, જેને મુકેરોજી કહેવામાં આવે છે — તેઓ પણ લડાઈમાં જોડાયા હતા. ઇન્ફેક્શનના સ્થળે થયેલા વધુ પડતું સોજા અને બીજા ચિકો તો રક્તકણો જામી જવાને લીધે જણાતા હતા. ઇન્ફેક્શન લીવેલાઓના લગભગ તમામ કિસ્સાઓમાં, આ જાતની સરક્ષણ જામવડોને કારણે આક્રમક કેન્સર કોષોનો બે અંકવાડિયામાં જ નાશ થઈ ગયો હતો. બાકીના કિસ્સાઓમાં કેન્સર કોષોનો નાશ થવામાં સમય વધારે ગયો એટલું જ, પણ તમામ કોષોમાં દાખલ કરાયેલા કેન્સર-કોષોનો સંપૂર્ણ નાશ એક મહિના કરતાં વ ઓછા સમયમાં થઈ ગયો હતો.

આ જે સાત પ્રકારના કેન્સર-કોષો ત્યારે કેન્સરના દરદીઓમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા ત્યારે ઉપરના પરિણામની સરખામણીમાં તેણે પરિણામ ચોકવાનારું આવ્યું. આ દરદીઓને મામૂતો જ, સોજા આવ્યો, જેટલાકને તો મૃત્યુ આવ્યો જ નહિ. બેડેન, આ ઉપરથી હવે તું સમજી શકીશ કે Leucocytes યા Macrophages ની સરક્ષક ઊત્તરણીઓનો જ આ શરીરમાં અભાવ હતો. આ લોહીના હાથ પર ઇન્ફેક્શનની જગ્યાએ જે ફેલાઓ ઉપમીને જામ્યા તે કેન્સર-કોષોનો વિશ્વ અને વૃદ્ધિકરણ સુચવતા હતા. મૈત્રા કેન્સરના દરદીઓ પેરી માન્યે દરદીઓમાં જ મુકેરોમાં આવેલા કોષોને ખાસ્સો લાભો સમય વૃદ્ધિ પામવામાં લાગ્યો હતો.

એટલે, તું સમજી શકીશ કે, અંકે સારવાત એ છે કે ટ્રાન્સફર વ્યક્તિમાં મુકરોમાં આવેલા કેન્સર કોષો તે વ્યક્તિમાં પ્રતિકાર શક્તિ હોવાને લીધે નાશ પામે છે, ક્ષતતા નથી. નમળી અને દરદી વ્યક્તિ બંધ પ્રતિકાર કરી શકતી નથી, પરિણામે આ કોષો વિજીતી નીચે છે.

આ હકીકતના જવાબ પરથી હવે તરીને ટાંચે આવે એવા કાઈ સવાલ હોય તો તે આ છે: આ

પ્રાપ્તિ કુશિલની શક્તિને કારણે રીસે પણ કોમ્પો-
મેન્ટી બાંધી શકાય ખરી કે? આ સવાલનો
જવાબ આપવાને બોલીએ કદખાનોના સ્વયંસેવકો-
નેઓ હવે પછી સંખ્યાથી સિતારે એટલા થયા હતા-
એ પોલીની બાજુ પર કેન્સર કોષોના બીજ એક વધુ
વાર ઇન્ફેક્શનો લીધા

બીજ વેળાના ઇન્ફેક્શનો જ મને પછી પ્રત્યેક મૂળ
સ્વયંસેવકને તે તે પ્રકારનું જ ઇન્ફેક્શન આપવામાં
આવું હતું એ પહેલી વખતે તેની અપાયું હતું આ
વેળાએ, તેઓની કુશિલ પ્રતિકાર શક્તિએ જીતી
પણ તારીખમાં બચાવ આપેલો અને કેન્સર કોષોને
તરત જ હાડી કાઢ્યા નીજ વખતે પ્રત્યેક સ્વયં
સેવકને જીવ જીવતા કેન્સર કોષો મૂકી આપવામાં
આયા તેનું પરિણામ પહેલી વખતના ઇન્ફેક્શનો
જેના વધુ તારીખસિકે હતું પણ એક જ પ્રકારના
કોષો આપવામાં આયા ત્યારે હતું તેટલું સમગ્ર કે
સ્થિતિ નહોતી

તને સમાધ થયે કે-તો પછી કેન્સરના દરદીમાં
કંઈ ખામી સરસાય પ્રક્રિયાની ખામી છે? એનો
જવાબ હવે તને આપું પ્રોજેક્ટે પૂરવાર કહ્યું છે
કે કેન્સરના રોગીઓ અને કદખાનોના સ્વયંસેવકો
મેક્રો Leucocytes અને Macrophages તો
કાલકાલ સરખી માત્રામાં જ હતા, બીજા પ્રોજેક્ટ
એ પણ સમજુ છે કે કેન્સરનો દરદી પંથુ શરીરની
પ્રતિકાર શક્તિ પેદા કરવામાં તો હમેશા જેમ જ
સમર્થ હોય છે પણ કોઈક કારણને લીધે આ
પ્રતિકાર કંઈનાંશ કોષો આક્રમણને આગળ મારે
એકદા મળી શકતા નથી. એક પછી એક લખને,
શક્ય તરખે સમજીતીએ મારાની જોવામાં આવી
હતી, પણ તેનું પરિણામ નકારાત્મક હતું. ન્યૂટ્રી,
પેપરના આરબના મહિનામાં એ સાહિધાને કંઈ
કેન્સર વેક્ટર્સ રીજર્ન સુનિવર્તિની સુસાતરી કરી
કે છુપસ પીતેનેર પાસે કસોની-આસપહી કરાવવા
માટે તેઓ નયુનાઓ સાથે લઈ ગયા હતા

આ કસોટીએ લીધા પછી થોડા મહિનાઓમાં
જ કે છુપસ પીતેનેર અવસાન થયું. તેઓ જ
પ્રોપર્ડીન (Properdin) ના સોધક હતા Proper-

rdin એ લોહીમાં એકઠો થઈ મદતપો પદાર્થ છે.
તે સજ્જાતક રોગો સામેના અપરો કુશિલ પ્રતિ-
કાર સ્થાપવામાં જવાબાર છે Properdin સમુદ-
લોહિતના મે કમ્પો ઉત્પત્તિ, ઉદ્ભવે છે, જેનો
શબ્દાર્થ છે : ચિનાચીની પ્રત્યાપના Properdin
બને આક્રમક રોગ કમો હિપર કમોને કમુ મધી,
પરંતુ તે કેટલીક સુચવગમની પરિસ્થિતિમાં જ
લોહીના અન્ય સ્થાપકો સાથે આક્રમકને નાશ કર-
વાને જોડાય છે

કે પીમેરની વેગેરેટીમાં કે સાહધામવાળા
પ્રત્યેક લોહી-નમૂનાની વ્યાખ્યાની કરવામાં આવી.
દરેક સીટી પર નજરના વેગેરે લખાડામાં આયા
હતા, રહે રહે સંશોધનની વિગતો એકની થવા
લગી બસારે કે સાહધામે શોધની વિગતો માટે
લખન કરી-પ્રત્યેક નમૂનાનું મૂળ સ્વયં શોધનું
પરિણામ ચોક્કસનારુ હતું Properdin ઉચ્ચ-
માત્રાઓ ધરાવતો પ્રત્યેક લોહી-નમૂનો કે સ્વયં-
સેવકના લોહીનો જ હતા. Properdin ચિનાનો
અથવા અલ્પતમ માત્રામાં Properdin ધરાવતો
લોહી નમૂનાઓ કેન્સર-રોગીઓના હતા મૂકી એ છે
કે પ્રત્યેક સમુદીની વ્યક્તિના નમૂનાઓમાં
પણ એક દરેક-અને એ સોધવાનું વાત હતી કેન્સર
તરીકે એ પણ જોઈ શકાયું કે પેલા એ દરદીઓ
જેમના શરીરમાં રોગ-કોષો પ્રવેશ લેવાની શક્યા
નહોતા તેના લોહી-નમૂનામાં મુકાવને Properdin
ની માત્રા અધિક હતી વળી બોહીઓ જેમના એક
કેન્સર-સ્વયંસેવકો શરીરે કેન્સર કોષોને નાશ કરવા
સોધી વધારે વખતે લીધેના હતા તેના લોહી નમૂ-
નામાં Properdin ઓછાશિ એકી માત્રામાં હતું
કે સાહધામ આ પ્રોજેક્ટના પરિણામો વિશે કહે
કે મે કોઈપણ પ્રયોગના આટલા સ્પષ્ટ પરિણામો
કવચિત જ અનુભવ્યા છે

અલગત, તેઓ સમજા છે કે Properdin ની
ઝોડી સાતમાં પ્રાણીનું પરિણામ દોષ શકે-રોગો
આપનાર તરત નિદિ આ બાબત પર પ્રકાશ પાડવા
માટે હવે આગળ સંશોધન લઈ રહ્યું છે કમ બાગે
શુદ્ધ Properdin પણ જ ઝોડી મળી શકે છે

પહેન, આ તો મેં તને મેંદાન સુદના એક જ
 ગોરવાનો આર્થ આપ્યા હતાકે તો આજે આપુ
 વનગુરુકે વિશ્વ-પાસે તો અમેરિકા-તમીર્ણ સંજો
 ધોઈ અને વૈતાનિકો મારતે કેન્સર સામે રણમેદાને
 પડ્યું છે તત્ત્વનો અનેક ગોરવાઓ સમાગી રવા
 છે હામેરિકન-કેન્સર મોશામંદીનો પ્રયુએ આ સુદના
 નવા વ્યવસ્થા વણન કળા મુલક રીતે જ જણાવુ
 છે ને અનેકવિધ સરોધન પ્રતિષ્ઠા અને નાણા
 કામ મંદદથી ઉતેજાએ છીએ તેમજ હવે પડી અમારો
 હેતુ કેન્સરથી રક્ષણ પામવાની પ્રક્રિયાનો અન્વયસ,
 એ છે વળી, આ રક્ષણ પ્રક્રિયા કેમ શરૂકામદ અને
 અસવતર અને તે જોવાનો પણ છે.

તો, હવે, આ અગતિક પદ પૂરો કરું તને તો

સાહિત્યની આદ્ય-સ્વાદુ વાર્તાનો રસ આપી પવ્ય હતો
 તારા કુટાણાની હા પલ્લવનટારી સૂક્યો દગે ખડું
 મારી કાત-જુદી છે અને તો-હજી ધીજી નવા નવા
 ઇન્જેકશનો મેળવવા તનવાપડે મેના ઓદીએ કેવી
 એવો જ વિચાર આવ્યા હરે છે. અન્યત્ર, આ
 પ્રયોગો લાગા માતરે પણ આખરે પડે તે જરૂર
 કરાવી આપશે કે ઇન્જેકશનોથી કેન્સરનો પ્રતિકાર
 શક્ય છે ખરા?

જે, તને આટની આદિનીથી મતોપ થાય તો
 ધણી

પ્રેમ અને સૌંદર્ય

અને એક દિનમે અચાનક રો રોયે મને પેનો સવાય પૂછી જ લીધો કે માટે સદૈવ ભગમીને
 રહેતા 'ગોડા', તમે ભગવાનના અસ્તિત્વમા આસ્થા કેમ રાખતા નથી?

આમ્માં કેમ ગણુ કે માડુ હજુ નથી માનતુ સિવો નિજાનાઈવિચુ

તદન જરૂર નમે, આસ્તિક સિવાય બીજુ કશું હોઈ શકે જ નહિ તમારો જવાબ જ એવો
 છે ભગવાન વિના તમારી પ્રતિષ્ઠા એતના જ પેદા થઈ શકે નહિ તો! નાસ્તિક રહેવાની તો! તમારી
 હદ છે—આ દુનિયાનો નકશો તમારી કદના પ્રમાણેનો બનાવવો તમે ચાહો છો, પણ એ તમારી
 ક પનાં એતુસાર કેવી રીતે થઈ શકે! તમારી હજી એ જ આ દુનિયાની એકમાત્ર હજી નથી—
 બીજાઓ પણ છે ને! જ્યાં સુધી કે સમજ્યા છું, તમે એક એવા માણસ છો, ને આ સંસારની
 અનેક બીજોને ચાહો છો—પ્રેમ કરો છો અને પ્રેમનું બીજું નામ છે આસ્થા અથવા આસ્તિત્વના
 પ્રેમ સંકાળુ હોવ છે અને આસ્તિત્વના વિગત તમે તમારા પ્રેમમાં થોડી રિયરતા ઉમેરો પડી
 તમારો પ્રેમ આપોઆપ આસ્તિકતામા અચકત થઈ જીલગે પ્રેમનું સર્વોચ્ચ ર્ણ જ આસ્થા છે.

ને લોકો ભગવાનમા આસ્થા નથી રાખતા, તેઓ ક્યારે ન પણ અને કયાપ પણ પ્રેમ કરી
 શકના નથી તેમના પ્રેમમાં રિયરતાનો આનંદ આવી શકેતા નથી—રિયરતા અથવા એકાગ્રતા
 પ્રેમનો આનંદ છે હું જાણુ છું કે તમે સૌંદર્યના પ્રેમી છો પરંતુ આખરે સૌંદર્ય એ શી વસ્તુ છે
 સૌથી પૂર્ણ સૌંદર્ય તો ઈશ્વરનું જ છે ને!

એવો, ગોડા, જુ જવાબ છે છો તમે? જાડગરની પરમ-ગોહિત્રીવાળી માખીમા તેઓ પૂજવા લાગ્યા
 કે શો જવાબ આપુ? જોન એમના પ્રદીપ્ત નેત્રોને અપવૃત્ત જોઈ જ રહ્યો હતો અને
 અતર્મન કરી રહ્યો હતો—આ વ્યક્તિ માણસ નથી, ઇશ્વર-જોડી જ લાગે છે.

[એકિસમ ગોડાની હાથીનું એક પાનું]

</

મરી ગયો... બચાવો... ને જાહેર ભગવદ્ભરણ કરાવતા અભંગો? 'યુ' બી વાહવાહ હે ઓર બુ' બી વાહવાહ હે' ઇશ્વરને સ્વાકેષ હોય તો જવાબે, મારવા હોય તો મારે. પુરુષાર્થ જીવનનો સોં ટકાનો પણ 'ધણીડું' ધાયું જે કંઈ થાય તેમાં હેયાનો સોં ટચનો હકાર ભણતો રજકે.

આને પણ યોતેજી એ પ્રસંગ કહેતા કહે છે કે આને પણ એ પ્રસંગ થાઈ કરતા જાન હાથમાં લઈને અમારું એ દોડવું, વિનોબાને હાથ ખેંચીને પકડી લેવા, ગાડીનું ધસમસતું આવવું અને એ ગધાંયની વચમાં વિનોબાનો અસંગનો ગણગણાટ!... બધું નજર સામે તરવરે છે.

ગીતા માતાનો એ લોકકવાયો આને પણ ગીતાને વધુ ને વધુ જીવનમાં આંચરતો આંધ્યો બય છે, આંધ્યો જ બય છે!!

દેહની નશ્વરતા અને આત્માની અમરતાની પ્રતીતિ, કરાવતો ખીજે પ્રસંગ કેમ જુલાયે?

વિનાયક 'વિનોબા'નું બિરુદ પામીને બાપુના આશ્રમમાં રહેતા થયા છે. અમદાવાદનો સત્યાગ્રહ આશ્રમ સાબરમતીને કાંઠે વસેલા છે. સાંબરને કાંઠે સ્વરાજના લડવૈયાઓની આકરી સીધના ચાલે છે. બાપુના ચરણોમાં હિમાલયને પામેલા વિનોબાની પણ કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિની અખંડ સાધના ચાલે છે.

એક દિવસે, સવારે સાબરમતીમાં વિનોબા નાહી રહ્યા છે. નહાતા નહાતા વિનોબા થોડા આગળ વધતા જાય છે અને એકાએક વિનોબા એક પ્રવાહના વેગમાં તણવા માંડે છે. ધરતી પરથી પગ ખસતા વાસ્તવિકતાને વિનોબા પારખી લે છે. તરતા આવડતું નથી, કિનારા પરનો કોઈ માણસ આવીને બચાવી શકે તેમ નથી, જહાજોરે ધસતા પ્રવાહમાં મૂકીશર હાડચાર્મ કયાંય થોધ્યો થોધાય તેમ નથી. કિનારા પરના લોકોની નજર બય છે. લોકો

ખૂંચી પાડે છે, 'વિનોબા' હુમે છે, કાઇ બચાવો, બચાવો...' ત્યારે પાણીમાં ખેંચાતો, મૃત્યુના ગોમાં ધકેલાતો એક નરપુંગવ 'મને બચાવો, બચાવો' ની જીમ ન પાડતાં મોટેથી કહે છે, 'બાપુને કહેજો કે વિનોબા જાય છે. આત્મા અમર છે, દેહ નશ્વર છે. આત્મા અમર છે, દેહ નશ્વર છે...' દેહ તણાતો બય છે પણ 'મેરે તો મુખ સંમનામ, હસદો ન કાઈ' આત્મા અમર છે, દેહ નશ્વર છે'

સફાચ્યે, તણાતાં તણાતાં, ક્ષયમાં, એક નાનકડી ટેકરી અથડાઈ ગઈ. અને તણાતો દેહ, ટેકરી પર અટકી ગયો. કાળહત, ફરી એક વાર કાનમાં ગુણગણીને વહી ગયો. પણ અહીં તો ન-મૃત્યુનો ડર છે, ન જીવનની દોડપટ્ટા છે. 'યુ' બી વાહવાહ હે ઓર બુ' બી વાહવાહ હે...' સાબરકાંઠે જિતેલા, ડરેલા આશ્રમવાસીઓએ બોયું, સાંમળ્યુ કે ટેકરી પર અટકી ગયેલું શરીર એક માત્ર વેદવચન બોલી રહ્યું છે, 'દેહ નશ્વર છે, આત્મા અમર છે'

એક વધુ પ્રસંગ, મૃત્યુના ભયને જીતી લેનાર, દેહાસક્તિના કણકણને બાળી નાંખનાર ઇશ્વરના એક મહાભક્તના જીવનની કાળીએ ખીલેલું નિર્ભયતાનું, અનાસક્તિનું, સૌરભ પમરાવતું સુંદર ફૂલ.

આશ્રમવાસી 'વિનોબા' હવે ભારતયાત્રી બન્યો છે. થોડાનો મદી સૌનો 'બાબી' બન્યો છે. ગામે ગામે પગપાળો ફરે છે અને લોક-કાંતિની અદ્ભુત જગતની દીવડે દીવો ચેતવે છે.

ઉત્તર પ્રદેશની ચાત્રા. ૧૬૫૨-૫૩નું વર્ષ. ગામેગામેથી લોક આ ભૂમિ વહેંચનાર બામાના દર્શને થોડે થોડે ઉમટીય છે. સંતની વાણી સુધી, સૌ પોતાપોતાની શક્તિ મુજબ યજ્ઞમાં આહુતિ આપે છે અને ખાંખા આગળ વધે છે.

એક સ્ત્રી-સાંજ. પ્રાર્થનાસભા પૂરી થઈ

છે. 'ગીતાધ્યયન' પર હસતાહસર પછી પૂરાં થયા છે. કાનસના આછાં અજવાળે આખા કંઈક વાંચી રહ્યા છે. અતેવાનીઓ વાળું કરવા માટે દૂર ગયા છે. બાબા એકલા છે. એક મનવચ્ચાનું, હાંફેલોફાંફેલો. એકદમમાં પ્રવેશો છે, ધરધર કાચા કપે છે, ખૂન ઉરકેરાટમાં છે. વાલી શેષશાય છે તેમ જ ધુરતો. ધુરતો વિનોબાને કહે છે, 'અરે વિનોબા, તમે સાબળી દેએ. જુઠાનનું કામ તો ઉપાડયું છે પણ ચારૂ શાખએ, જે ગત માધીની થઈ, તે તમારી ન થાય...' આટલું કહ્યું ન કહ્યું ને જાણે પાછળ કાળ પડ્યો હોય તેમ તેણે જણાવ્યો. વિનોબા એના કથનનો અર્થ પકડતાં જિભાં થયું અને નાસતા નવજુવાનને કહેવા

લાગ્યા, 'અરે લાઈ, જિતો તો રહે. તારામા રહેલા રામના અને દર્શન કરવા દે. તું આદ્યો. નાં જઈશ જિતો રહે...'

કેણુ કણુ રહે? નાસનાર નાસી ગયો. ફરી પાછું સુમસામી. કાઠને કરી ખમર પડી નહીં...જે ત્રણ દિવસ પડી વિનોબાએ ખૂબ યોનીદમને ઘટનાની વાત કહી...અર્ધા ગજ રાઈ ગયાં કે કંઈ અનિવચનીય થયું હોત ને?

પણ એને તો સંયુક્તાસરને પણ ઉકેલવે હતો! રાવણમાં છુપેલા રામના દર્શન કરવા હતા! એને મન એ સહજ જ હતું કારણ એણે તો ગીતાના મૂર્ખને પકડ્યો છે, 'દેહ નધર છે, આત્મા અમર છે.'

પોતાની 'મર્યાદા'નું બાન

પ્રોફેસર સ્વેચ્છા સનિષ્ઠાથી કામ કરી ચકાવે છે, અને એવી સનિષ્ઠા સાથે કામ કરનાર વ્યક્તિ આદરપાત્ર બને છે.

એવું એક ઉદાહરણ મહારાષ્ટ્રિય રંગભૂમિના એક સુપ્રસિદ્ધ નટ ભગિશંકર કોલ્હાપુરના કૃત્યવર્માં ભેગા થયે છે.

અરે ત્રીસ વર્ષની પોતાની ઉંમરે આ નટ યૌવનતા કામરચા પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેનું લાવણ, બાલિ, માલ્ય અને અચાજ પ્રોફેસર કામનાની યુવતી સરખા હતાં અને પોતાની એ કુદરતી બલીસને ભેળવે આ નટ હમેશાં સ્ત્રી-ભૂમિકા ભજવતો હતો. એ જન્માનામા આ નટ સ્ત્રી-ભૂમિકામાં અજબ શૈલી ઊઠતો હતો, અને પ્રેક્ષકો તેના પર પ્રશંસાના પુષ્પો વેરતા થાક્યા નહોતા.

'ક્રિસ્ટીયન મેડીય' નામની નાટક-કંપની તેમની માલીકીની હતી અને એ કંપનીના જ નાટકોમાં તેઓ અગ્રણી હોવા.

* આમ કામ કરના કરના આ નટને ત્રીસ વર્ષ થયા આત્મ્યાં, ને કાળે ફરીને તેમના પર પ્રોફેસર તરુણીની જે કામગીરી હતી તેમા કમી દેખાવા લાગી એવી કમી દેખાતા જ આ નટ પોતાની સ્ત્રી-ભૂમિકા બંધ કરી દીધી; કેમકે એ ભૂમિકા માટે તેઓ દલે યોગ્ય રહ્યા નથી, એની તેમને દૃઢ પ્રતિભા થઈ ચૂકી હતી. તેમના આંકડાએ તેમને એ સિધ્ધિતા પણ એ ભૂમિકાએ ફરી ભજવવા વારંવાર વિનંતી કરી, પરંતુ તેઓ એકલા ને થયા નહિ. નાટ્યકલા પ્રત્યેની તેમની આત્મી સનિષ્ઠા ખરેખર માન લીધાને લેવી હતી. એ ભૂમિકા માટે તેમણે બહારના અન્ય જ કલાકારને રૂ. ૫૦૦ સુધીના પગારની પણ નહોતી કરી. એટલું જ નહિ, ભજવતું તો બરાબર ભજવતું નહિતર પડી કંપની બંધ કરી દેવી ત્યાં સુધી તેમણે તૈયારી નતાવી.

વિનોબાની વિનંતીને માન આપીને તેમણે કંપની તો બંધ ન કરી, પરંતુ જે સ્ત્રી-ભૂમિકા માટે દલે તેઓ યોગ્ય રહ્યા નહોતા, તે તો તેમણે છેક લગી ન ભજવી તે ન જ ભજવી. —સિવસુન્દરમ

રાજમોહિની

રતિભાઈ ગોધિયા

જગતમાં પ્રવાસ અને પ્રવાસીઓની મહત્તા તથા મહાનતાના વલ્લભિ ઇતિહાસના પાને નોંધાયેલા છે. જેમાં એવાં મહાન પ્રવાસીઓએ કેટલાયે ઇતિહાસો સર્જ્યા છે અને કેટલીયે સંસ્કૃતિઓના જોડાણ કર્યા છે.

શ્રી વિનોબાજી આ દેશના એવા જ એક મહાન પ્રવાસી છે. છેલ્લા ૧૩-૧૪ વર્ષથી તેઓ સતત ભારતમાં પગપાળા પુખ્ત રહ્યા છે. અને આજે દેશનો એક પણ પ્રાંત એવો નથી કે જ્યાં તેઓ પહોંચ્યા નથી. તેઓની આ આખું પદયાત્રા મધ્ય પ્રદેશમાં ચાલતી હતી ત્યારે તેઓને મળેલા આમદાનના દર્શને જવાનું બન્યું ત્યારે ત્યાં એક અભણ પ્રભાવ-શાળી સ્ત્રીના કર્તવ્ય અને વ્યક્તિત્વને નિહાળવાનું સફળાચ્ચ અમને મળ્યું.

મધ્ય પ્રદેશના દૂર જંગલ વિસ્તારમાં આવેલાં સરશુભ જિલ્લાના મુખ્ય મથક અંબિકાપુર અમારે પહોંચવાનું હતું. બંગાળની સંરહ નજીક આવેલા મધ્ય પ્રદેશના રાયગઢ રેલેશને અમે ઊતર્યા અને ત્યાંથી ૧૨૫ માઈલનો મોટર પ્રવાસ કરી—કારણ કે એ જ એક માત્ર રસ્તો ત્યાં પહોંચવાનો—છે દેખનું હતું ત્યાં પહોંચી નથી—અમે અંબિકાપુર પહોંચ્યા. ત્યાં સુધીમાં અમારો કાન પર એક જ નામ અવાર નવાર આવ્યા કર્યું. રાજમોહિની, રાજમોહિની, રાજમોહિની.

આ નામની સાથે ભાતભાસની-દંતકથા પણ સંભળાતી હતી. તેથી તેમને મળવા જવાને મન ઉત્સુક બન્યું અને લાખા પ્રવાસથી થાકીને અંબિકાપુર પહોંચ્યા હતા છતાં બીજે દિવસે અમે એ સમ્બારિક વ્યક્તિને મળવા ૫૦ માઈલનો જંગલ પ્રવાસ કરવા તૈયાર થઈ ગયા.

નદી, નાળાં, કેતરોં અને ઊંચી પહાડી-ઓના ભયંકર વળાંકો કાપતાં કાપતાં, અમે રાજમોહિની દેવીને ગામ 'ગોવિંદપુર' પહોંચ્યા ત્યારે બપોરનો એક વાગ્યો હતો અને મધ્ય પ્રદેશના આકરા તાપથી ધરતી કથંત્ય પગ મૂકવા દેતી નહોતી.

અમારી છપ્પ ઊભી રહી અને અમને કહેવામાં આવ્યું 'યહી હે રાજમોહિની દેવીના આશ્રમ.' અમે જોયું કે બહુ જ સાદા અને નાના નાના ફેંટલાક મકાનોના અનેલા એ જથળને બહુ જ મોટું ફળિયું હતું જે અરધું ફેરતી પથ્થરનું અને અરધું છાલુથી લીં પેલી છાથી શોભતું હતું.

પરો બપોરની નિર્વ શાંતિમાં એકાંત જેવા એ આશ્રમમાં રાજમોહિની દેવીના જમાઈએ અમારું સ્વાગત કર્યું અને એક નાની એવી ઓચિરીવાળા મકાનમાં અમને જોસવાની વ્યવસ્થા કરી આપી. અમારા માટે ભોજનની તૈયારીમાં પડ્યા. એક કલાક પછી અમે જમવા ઊઠ્યા ત્યાં સુધીમાં જેને માટે અમે આટલી લાંબા પથ, કાપ્યો હતો તે રાજમોહિની દેવીનાં દર્શન હતું થયાં નહોતાં. પણ અમે જમીને, આંખોં કેતુરત અમને એ સેવામૂર્તિ મળવા આપી. તેની અમે આતુરતા પૂર્વક રાહ જોતા હતા. તેમને પ્રત્યક્ષ જોયા ત્યારે મનમાંથી કેટલાય જમ દૂર થઈ ગયા. આદીવાસીઓ પર કેપ્રભુત્વ હોગવતી એ સ્ત્રી આટલી સાદી અને સરળ હશે તેવું તો નહોતું જ. ધાયું!

મધ્ય પ્રદેશના સરશુભ જિલ્લાની આદીવાસી સ્ત્રીઓ પોતાના પોષાકમાં પોલકું પહેરતી નથી. અને પેનીથી સારી રીતે ઊંચો એવો માત્ર સાડલો જ પહેરે છે. ૩૬ ઇંચ કે

તેથી પણ ઓછા પતનાં જાડા ખાંચ વારતા આ સાહેવામાં—એક જ કપડામાં—તે પોતાના દેહને ધણી જ સ્વદમાં અને મર્યાદાથી ઢાંકે છે. ચાર કે પાંચ કપડાં પહેરીને પણ પોતાના દેહ પ્રદર્શનને રોકી ન શકતી શહેરી સ્ત્રીની વેશભુષાની પ્રથા અને ઓછાં કપડાંમાં પણ દેહને સ્પર્શ મર્યાદામાં રાખવાની આ પ્રથા એ બંનેમાંથી કયું સાચું અને કયું ખુરાજ તેની વિચારગતમાં આપણને નાંખી દે છે!

એ પ્રશ્નને પોલકું પહેર્યો વગરની બૂને ખૂબ જ ભેડી સારીમાં પોતાના દેહને પૂર્ણ મર્યાદામાં ઢાંકતી ૫૦ વર્ષની આસપાસની એ ઠંદાર અને જાજરમાન સ્ત્રી, અમારી સાથે આવીતે એટલી ત્યારે પ્રથમ તેણે જે કંઈ તેથી અમારું બન લગાઈ મેંયું.

તેણે કહ્યું, ‘હમ તો જંગલ કે રહેને વાલે હે ઓર મેં કુછ પ્રેરી લીધી નહીં હું. ને આમઠી સાથ અચ્છી તરફસે બાત કરું.’

એ કલાક સુધી આમ સ્વેરાજની, આઠી વાંર્મી લોકોની, અને અન્ય કેટલીક વાતોનો ફોની સાથે વિચાર વિનિમય થયો તે બીજી પરિચય આવે છે.

અલભુ અને અન્તાન આદીવાસી કુટુંબમાં જન્મેલી રાજમોહિનીનું યૌવ્ય ઉંમરે એક આદીવાસી ખેડૂત સાથે લગ્ન થયું, પરંતુ એક જ વર્ષમાં તેના પર કુદરતે હાથનું વાલું બિતાયું. કોઈક દોષથી તેના આખા શરીરે જીંમકી દૂડી નીકળ્યાં અને ચૂરીર લગભગ ચઢી મેંયું. આથી તેના પતિએ પોતાના ઘરમાંથી તેના દેહ દીધી અને રાજમોહિની પોતાના મા-બાપને ત્યાં જઈને રહી.

કેટલીક સાર્વિકરને કારણે રાજમોહિનીને રોગ એક વર્ષ કાળમાં આંચો અને બે વર્ષની અંદર તો પોતે પહેલાના જેવી જ સ્વસ્થ અને તાંદરસ્ત થઈ ગઈ. એટલે પછી કુટુંબના વિવાજ પ્રમાણે કુટુંબ દ્વારા તેના

તુમનો વિચારે કર્યો અને એક બીજા ખેડૂત સાથે તેનું ફરીવાર લગ્ન થયું.

એક તો આદીવાસી અને તેમાં પાછી આર્થિક સુરક્ષેલી એટલે સંસાર સુરક્ષેલી બચો તો હંતો જ. તેમાં વળી આ નવા લગ્નથી એક પછી એક જોગ સાંત સંતાનોની તે માતા બની. એટલે આ મોટા કુટુંબની જવાબદારી પણ તેનાં પર આવી પડી. દુઃખના દિવસો તો હતા જ તેમાં દુઃખાળ પડ્યો. એટલે રાજમોહિની દેવીના મન પર એક સતેન ચિંતા રહેવા માંડી અને અવારનવાર તેનો વિચાર થયો કરતાં કે, ભગવાન વરસાદ પણ વરસાવતો નથી અને બીજું કામ પણ નથી તો મારા આજકાલું હું ભરણપોષણ કેવી રીતે કરીશ?

આવા દિવસોની અંદર એક વખતે માત્રની ૮-૧૦ બહેનો સાથે તે જંગલમાં કંઈક ખાવાનું મળે તે શોધવાનું ગઈ. જંગલમાં ગયેલી બહેનોએ ગેરાકની શોધમાં રો જુદે જુદે માર્ગે નીકળી ગઈ એમ કરતાં બપોર થયો ત્યારે રાજમોહિની દેવીએ બેયું તો તેને ઘણી જ ચોરીક વનસ્પતિ મળી છે કે જેનું ઘરના બધાને માટે પૂરતું શાક પણ ન બની શકે. આથી તે રસ્તામાં એક નદી પર બેસીને ખૂબ ચિંતાથી બે વિચાર કરવા લાગી કે હવે શું થશે? આટલું શાક હું કેને ખવરાવીશ? આ ભગવાન આમાર ઉપર કેમ આટલો નારાજ છે કે તે વરસાદ પણ વરસાવતો નથી અને કંઈક ખાવાનું પણ આપતો નથી.

આવો વિચાર કરતી તે બેઠી હતી તેવામાં તેને કંઈક અવાજ સંભળાયો. અને તેણે પાછળ બેયું તો એક સફેદ વસ્ત્રધારી પુરુષ તેની નજીકથી પસાર થતો હતો. અચાનક અને ન ધારેલી રીતે આ દૃશ્ય તેની સામે પડતાં રાજમોહિની ઊંબી થઈ અને પેલા પુરુષ પાછળ ચાલવા માંડી, એટલે

પુરુષે પાછળ ભેળને કહ્યું: 'તમે આ માટે મારી પાછળ આવો છો?'

રાજમોહિની બોલી: 'આ લગ્નવાન વરસાદ મોઢાંસતો નથી. એટલે મારાં પાછળ આવ્યાં બરણપોષણ કેમ કરવું તેની ચિંતા થાય છે તો તમે કંઈક રસો બતાવો.'

પુરુષ બોલ્યો: 'તેમાં હું શું કરું?'

રાજમોહિની જવાબમાં બોલી કે, 'મને લાગે છે કે તમે કંઈક રસો બતાવી શકશો.'

પુરુષ બોલ્યો: 'તેમાં હું શું કરું અને તેમાં કંઈ સમજ ન પડે.'

અને એટલું બોલીને પોતે ચાલવા માંડ્યો. પણ રાજમોહિનીએ તેને ઓડ્યો નહિ અને પોતે તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગી. એટલે ફરી પાછો પુરુષ ઊભો નુકો અને કહેના લાગ્યો કે, 'તમે આવી રીતે મારી પાછળ ન આવો.' પણ રાજમોહિની દેવી ન માની એટલે એ અજણપણે પુરુષે કહ્યું કે હું આવું તો મંગળવારે તમને મળીશ ત્યારે રસો બતાવીશ.

રાજમોહિનીને સતોષ થયો અને તે પાછી વળી પેણ તેને તુરત જ ખ્યાલ આવ્યો કે મંગળવારે આ જગલમાં તમે કયે કયે મળશો તે પુછવાનું તો હું ભૂલી જ ગઈ. એટલે તેણે તુરત આ બાબત પૂછવા માટે પાછળ ભેળું તો પેલો અજણપણે પુરુષ ત્યાં તેને ન દેખાયો.

આ બનાવે તેનામાં શ્રદ્ધા અને શંકા ઊભી ફરી અને તે મંગળવારની રાહ ભેળા લાગી.

મંગળવાર આવ્યો ત્યારે તે ફરી જગલમાં પેલી નદીના કાંઠે કે જ્યાં તેને અજણપણે પુરુષ મળ્યો હતો ત્યાં પહોંચી પણ ત્યાં પેલા પુરુષનો ભેટો થયો નહીં એટલે તે પાછી તે જગલમાં ફેટલેક રથળે તેને શોધવા માટે

રખડી પ્રભુ કયાંય પેલા પુરુષને તે શોધી શકી નહીં અને ફરી પાછી પેલા નદીના કાંઠે આવીને બેઠી અને વિચાર કરવા લાગી કે હવે હું કોને જળને પૂછું કે આ અમારા હુખનો કયારે અંત આવશે.

આવે વખતે તેને એક અવાજ સંભળાયો અથવા તો મનમાં કંઈક પ્રેરણા થઈ કે પેલા પુરુષે તેને એવી સલાહ આપી કે તારાં આદીવાસી શાઈ-બહેનોમાંથી દારૂ અને માંસ ઓઠાવવાનું કામ તું કર અને તો જ ઈશ્વર તારા પર રાજ થશે અને વરસાદ વરસાવશે.

આંટલી પ્રેરણા કે અગમવાણી લઈને તે ઘેર પહોંચી અને પછી તેને વિચાર આવ્યો કે ચાલો લગ્નવાનને વરસાદ માટે પ્રાર્થના કરું એટલે તેણે આનુબાહુના ઘરમાંથી બહાર નેતે બોલાવી અને વરસાદ માટે પ્રાર્થના કરવા ત્યાં એક પારંપરિક ગીત સહુ સ્ત્રીઓએ ગાવા માંડ્યું.

કંતકયા એમ કહે છે કે એ ગીત શરૂ થયું ત્યારે આજ્ઞાશમાં એક પણ વાદળ નહોતું, પણ ગીત પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે ખખર નહિ કયાંથી વાદળો ચડી આવ્યાં અને ધોધમાર વરસાદ પડ્યો. આ દરમિયાને પરિણામે લોકોમાં એકદમ હવા ફેલાઈ ગઈ અને રાજમોહિનીને ત્યાં આદીવાસીઓના ટોળોટોળાં ઊભરાવા લાગ્યાં.

અજળ રીતે એક સામાન્ય નારી દેવી બની ગઈ અને તેની આસપાસ કંતકયાઓ ગૂંથાવા લાગી, પણ રાજમોહિનીએ તેનો કદી લાભ ન લીધો અને તેણે તો એક જ સૂચક કહેવાનું રાખ્યું. 'દારૂ અને માંસ ઓઠો તો ભગવાન રાજ થશે અને આપણું હુખ ઓછું થશે.'

આ સુત્રે સરચું જાળિદલાના આદીવાસીઓમાં અજળનો ચમત્કાર કર્યો અને ગામના ગામ દારૂ અને માંસ ઓઠવા લાગ્યા અને પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ રાજમોહિની દેવીના ચરણે ધરવા લાગ્યા. આખા પ્રદેશમાં ગંડપથી

રાજમોહિનીનો પ્રભાવ વધવા આંદોલો અને તેના અસંખ્ય અનુયાયીઓ બિલા થયા હતા.

કામમાં લાગી ગઈ.

દેશ-દેશ, વીસ-વીસ હજાર આણસો રાજમોહિનીના યોલાવવાથી લેવા થયા માંડ્યા. તે જોઈને સરકારી અમલદારો મુઝાયા અને સરકારને બહેરણી કરી કે આ એક નાતવું વિદ્રોહી સંગઠન છે. અને તેનું ક્ષેત્ર સરકારને ઉધલાવવાનું છે. આથી બહેરણીને કારણે એક વખત નુશારે રાજમોહિનીના પ્રચુરસ્થાને હજારે આદીવાસીઓ લેગા થયા હતા. ત્યારે તેને વિખેરવા સરકારે બળ વાપર્યું અને તેમાં ત્રણ માણસોએ જીવ ગુમાવ્યો.

રાજમોહિનીના આ વર્ચસ્વ અને પ્રભુત્વને યોગ્ય દિશામાં વાળવા માટે શુભ પ્રયત્ન આવી ચડ્યો, અને વિનોબાજીની પદવાના મધ્યપ્રદેશમાં ગોઠવાઈ. આ પદવાના અને ત્યારબાદ પાંચ છ મહિના મહાન હોલકોવક બાબા રાધવદાસ સાથે રાજમોહિની સતત એ પ્રદેશમાં ક્યાં તેણે તેની આખી કાર્ય દિશા ફેરવી નાખી.

રાજમોહિની દેવીમાં જીનાયાસે, અંકરમાત, કે કેઈ દેવી પ્રેરણાથી ચોતાનાં દેશ બાધવેની સેવા કરવાની ભાવના અને નિષ્ઠા બગ્યા હતા તે એક હકીકત હતી અને આ ભાવનાનો તે ચોતાની જુદી શક્તિ અને સૂઝ પ્રમાણે ઉપયોગ કરતી હતી—આ ભાવનાને સાચું પાપણ પૂરું વિનોબાજી અને બાબા રાધવદાસ પાસેથી મળ્યું અને રાજમોહિની આગેદાનના

બાબા રાધવદાસ સાથેના ૫-૬ મહિનાના પગપાળા જામણે-સેત્સંગે અને અનુભવે તેમને સુત્રાત્મક ભાવામાં વાત કરવામાંથી ૧૫ થી ૨૬ મિનિટ પ્રવચન આપવા સુધીની શક્તિ આપી હતી અને આજે ગામડે ગામડે ફરી આમદાન, જુલેશ ચલાવી રહ્યા છે. આ જુલેશ દ્વારા તેમણે એકસોથી વધુ ગ્રામદાન મેળવ્યાં છે.

રાજમોહિનીના સાત સંત નેમાંથી ચાર સંતાનો હુપાત છે અને તેમને તે ચોતાની સાથે જ રાખે છે—ને એક જાહેર વ્યક્તિ બની ગઈ પછી ચોતાના પતિ સાથે રહેવાનું છોડી દીધું છે અને ચોતાના આશ્રમમાં રહે છે—આમ છતાં તે ચોતાના પતિનું જ્વાન રાખે છે અને અવારનવાર તેમને મળી આવે છે.

કેટલીક ફતકથાઓને બાદ કરી લગ્ન એ તો પણ આ આખી કથા અમત્કારિક અને આશ્ચર્ય પમાડનારી તો છે જ. એક અભજ્ઞ અજ્ઞાન આદીવાસી ગરીબીમાં જીવતી સાત બાળકોની માતાને લાખી ઉંમરે કશા અભ્યાસ કે ચિંતન વગર ચોતાની પ્રજાની મેવા કરવાની તમન્ના કેવી રીતે, અને કયાંથી બગી?

હંબરહિત, સાદી અને સરળ એ સેવા મૂર્તિની અગે વિદાય લીધી ત્યારે તેણે નમ્રતાથી કહ્યું, 'હમ તો જંગલમે રહતે હે—હમારા ખ્યાલ કરના ઔર ફિરસે આનેકી કૃપા કરના.'

હું

આજના એક મહાનર શિષ્ય જીવવાનીમા પેરિસમાં ક્યાનો અભ્યાસ કરતા. એનું નામ છે શુભન તોરગમ. ધણાખરા વિદ્યાર્થીઓની માફક અભ્યાસના ખર્ચને પહોંચી શકવામા તેને પણ ખૂબ જ તકનીક પડતી. સિવાળામા તેનાં કાર્પ-ખડમા ડાળીથી કંઠી સસપાટા મારે! પણ તાપવાની સગદીમા નાખવાનું બળતણ શુભન પાને દોષ તો ને! પણ તે જુદીશાળા જીવે એક ક્રમિયો કયો. સુગદીની અંદર એક મીજીવતી સગુઠાવીને તેણે ખૂબી પછી સગદીની બારી આગળ લાલ કાગળ ચોટી દીધી. અંદરથી આવતો મીજીવતીનો પ્રકાશ લાલ કાગળમાંથી ગુળામને તાપેલાનાં યુક્તાની અગ્નિ જેવે આભાસ એવો તો ઊભો કરતો કે જરા પણ તકનીક વગર એ આભાસની 'દે'મા ક્યાકાર ચોતાની સમયા આપ સખી શકતો.

‘શ્ર’થાવલોકન

પ્રીત્તન ઝોન્ડ ચોક્કલેટ કૅકઃ રોન્ડ નયનતારા સદગતઃ જ્યોત્ પ્રકાશન, મુંબઈઃ ૫૦ ૧૬૨ઃ ડિન્ડ ૨-૫૦.

આ એક ધનુ જ અરસ પુસ્તક છે. એક તો એની સખાવટ ધણી જ સરળ, સચોટ અને મર્યાદિત છે તે કારણે. બીજું, રેખિકાના ભાવુક, ઝાઝુ, રસિક અને વેમવપુર્ણ વ્યક્તિત્વનો અડી પ્રભાવક અને પ્રેરક પરિચય માંપડે છે, તે માટે. ત્રીજું, આ આનંદકથામય સંસ્મરણ સેવનમાં કોણ જ મિથ્યા આડંબર નથી કે ખોટી હમધૂમ નથી, ગીણો હૃદયનો પ્રવાહ અડી ગ્રીધાઓ છે, તેથી. આમ યજુ ડેટ્યુ કપડું છે એ તો સૌ જાણે છે ચોનાની, ચોનાના કુટુંબની અને સંપત્તિ-સિદ્ધિની લાલ કચ્છા બેસડું જાને જ લપટાડી પ્રદલિ છે, અને તેમાંય અડી આ સંસ્મરણ તો યશસ્વી નેદર કડુંબને રેન્દ્રમા રાખીને રચ્યાં છે ત્યારે તો તે વડુ કપડું થઈ પડે. પણ અડી એવું કશું જ નથી યજુ.

યજુ રત્નાનીરી (મહારાષ્ટ્ર)ના બાળક્રી ગામના પંડિત રીનારામ લંડન જઈને બેરિસ્ટર થઈ આવી કાલિયાનાડમા રચાવી યજા. તેમના પુત્ર રજુજિત પણ બેરિસ્ટર થઈ આવ્યા. મહારાષ્ટ્રની વિલામ સોરાષ્ટ્રની સજ્જનાનો ઉમેશ થયો અને સસ્ત્ર-અગ્રેજી આદિત્વ, ઇતિહાસ અને કાવ્યાના મહારથી રજુજિતનું વ્યક્તિત્વ ખોલી બેઠું.

ઉત્તર પ્રદેશમા અલ્હાબાદ ખાતે ધનવાન દેશ-સેવક બેરિસ્ટર મેનકિશ્વર નેદરુની પુત્રી સરુપપ્રમારી (લગન, પછી જેનું નામ વિન્યાસદમી થયું) સાથે રજુજિત પંડિતનું લગન થયું. રજુજિત પંડિતે સુન્ડ પીન્ડ વામ રીકાપો. આ દંપતીની પુત્રીઓ-નયન-તારા, ચંદ્રેખા અને રીટા-વૈષ્ણી મોટી દીકરી નયન-તારાએ આવેબેલા સમગ્રજીનું આ પુસ્તક છે.

ચાર વગસની કુમળી નયનતારા અલ્હાબાદમાં મામાના ઘર આનંદલવન ખાતે બગીચામાં ફૂલછડી તોડતી હતી ત્યારે તેની બાએ તેને કાનમા કશું કે ફૂલછડી બાપુને જઈને આપજો. ઉપર દીવાનખાનામા

મહાત્માજી અને બીજા નેતાઓ બેઠા હતા. નયનતારા સમજી હતી કે ફૂલ પાપાને આપવાના છે. તેને જઈને ફૂલ પાપાને ધરી દીધા. વિન્યાસદમીએ કશું કે ફૂલ બાપુને આપવાના છે, આપ. મહેદ નકિયાને અડેથીને બેઠેલા બાપુ બગીચી જોઈને ચાર વરમની નયનતારા કહે છે કે ના, એમને ફૂલ નહિ આપું, મને એ મમતા નથી, તે કદરૂપા છે! બાપુ તેના વાંસામાં દળવો હજો મારે છે, દગી પડે છે. આ પ્રસંગથી આરંભાયેલી આ સંસ્મરણમાળા મહાત્મા-જીના અવગાન આગળ આવીને અડે છે. અમેરિકામાં જીને આવેલી રેખિકાને ‘મામુ’ જવાહરલાલજી બાપુ પામે લઈ જાય છે. રેખિકા બાપુના ચરણ વડે છે અને બાપુ તેની મામે દાખ વેરે છે અને વાંસામાં ધજો મારે છે.

પણ આ બે પ્રમગો વચ્ચેના સમયમાળા દર-ગિવાન તો ગંગા-જમનાના ડેટલાયે તીર જઈને સાગરમાં સમાયા દગેનું દેશમાં ને દુનિયામા ડેટથી લીટી ચૂકી દગેનું નયનતારા પોતાની આસપાસ જે મુજરી તેનું હૃદયગમ વળુંન આપે છે. સાહિત્ય-શોખી, ખડતલ અને આનંદો મિનગના રજુજિત, તેમને પુત્રી પ્રેમ, તેમની ‘બાડી’ ખાતેની જનવાદ, તેમની શિશુલ વિશેની ચિંતા, જેલમાં તેમના અનુભવ અને દેશની હિંસલપાયલ દરમિયાન કુટુંબની રેવળ અ-ધર સ્થિતિને કારણે બાળકોનું શિક્ષણ કયો કે બગડે નહિ તે માટે તેમને અમેરિકા પ્રોકવ વાનો નિષ્કેય, પોતે જેલમાં, બીજું વિવૃદ્ધ તોગાઈ રહ્યું છે, અને પુત્રીઓ રજુ લેવા જેલ મુલાકાતે આવે છે ત્યારનું સમ્બંધન અને પુત્રી અમેરિકા છે તે દરમિયાનજ જેલમાંથી છટકા બાદ તેમનું અવ-સાન થાય છે તે પ્રસંગ. પુસ્તકનો આ પ્રથમકાંડ છે.

વિન્યાસદમી, આનંદલવન, આનંદલવનને પરિચાર, નેકર-ચાકર, ‘મામુ’ જવાહરલાલ, આનંદ-લવનના મામી-અનામી મુલાકાતોઓ—નસ, વાચ્ચે જાઓ. અડી સંઘાયેલી સામગ્રી માત્ર રસિક અને રાચક જ નથી, અવગળ છે. ગોળીછને જનરલ

રમટ્સ સાથે દરિયા આકાશમાં ક્રમ પચ્ચ દર્શ-
 હોતોમાં વિભાવરૂપી દિગ્દશાનિધિ એવે દરિયા
 આકાશ સામેની રજ્જીઆન કરવા અર્થે ત્યારે બાબુએ
 તેમને કહ્યું હતું કે જ્યાં રમટ્સના આકાશવંદ
 માગ્યો. ક્રીડા માટે રમટ્સ સામેની વિભાવરૂપીની
 રજ્જીઆન પૂરી થઈ, રમટ્સે પર્વે જોઈ નીવું, પડી
 રિજ્જીઆનરૂપીએ જ્યાં મહાભાઈએ આકાશવંદ માગ-
 વાનું કહ્યું હતું તે વાત જાણી! રમટ્સ કહે, કીકરી,
 આશિષ છે. તું જીવે, પણ તે જીવે કાલો-કાલો
 સામો. મતલાન થાય તે આશિષે તો રમટ્સ રવેશ
 ચાલે અથવા હતા. મતલાન થયું, ભારતની દરખાસ્ત
 પમાર થઈ, પણ રમટ્સના પચ્ચગ્ગરી સંદેશ
 સાથે ક્યાં!

૩૦-૩૫ના વરસોમાં યુગીયના પ્રધાન બનેલાં
 વિભાવરૂપીને ટિફિન આપરા સચિવાલય ગયેથી
 કોન્વેન્ટમાં ભગતી નયનતરા મહાભાઈ કમારનમાં
 આપેથી કોન્વેન્ટની ઉપરનું રેપર ફે કવા કચરા પેટી
 શોધે છે, એમ નહોતી! તેણે મુકવા માટે જોવિન્દ
 વસ્ત્રમ પંત, મુખ્યમંત્રીને વિનંતી કરી તે પ્રમંથ
 અને અમેરિકામાં ચિકાર ભસમા પ્રવાસ કરતી
 જ્યાદરવાનની લાજેશની સામે જોડા નેત્રી શેનિઠો
 એમની-મનુષ્ય એક પરિચિત અમેરિકન કોકરી કહે
 આ જાણ્યું છે, મનર? આ છે પ્રાધમ્યનિરહર
 નેહરની લાજેશ! આપ મીચકાતીને પેચો નેત્રી-
 મેનિક કહે છે, એમ તો આનેય તું કવા જોળજે છે,
 પ્રમુખ હેરી હુમેન આનો બાપ છે! આવા પ્રસંગોની
 તો દારમાળા છે.

આ અને આની અનેક અણબધીની કે એકી
 બકેર વારો માટે, લેખિકાના અમેરિકા વસવાટ
 અને અભાસનું ચિત્ર મેળવવા મટે અને સોધી
 તો મહાભાઈ, જવાહરલાલ અને વિભાવરૂપીના
 વૈવક્તિક અને નજીકના દર્શન માટે તેમ જ સર્વિષ
 અગવળની માહિતી માટે આ પુસ્તક જ વાંચવું રહ્યું.

મૂળ લંડનની પ્રકાશક પેટીએ ૧૯૫૪માં પ્રગટ
 કરેલ આ પુસ્તકની ભારતીય આવૃત્તિ કાઢીને જાણી
 પ્રકાશન સંસ્થાએ ભારે મોટી સેવા કરી છે. —એન્

આરોહણ: લેન્ સાકિન કેશવભૂષી; મુખ્ય
 વિકેતા, સુરાલય કિતાબમાલ, ભારતનગર; મૂલ્ય,
 રૂ. ૧-૫૦.
 શ્રી અનંતરાવ મંડ સવળ તથા શ્રી વિશ્વરાવ

૪૦ વેળના આવકાર-આકાશવંદ સાથે પ્રગટ થતા
 ૯૨ મનો-મુકાબો-ગીતોનો, ઉપજાના ટિપ્પણ
 ચિત્ર તથા કેટલીક વનદેશોને લીધે દેખાવે અનાકાક
 લાગેલા આ અમદદ આપણ એક આશ્ચર્ય સુવાન
 નજીકનું પ્રથમ પ્રકાશન છે.

ફોલોને બદલાય ન થવા દેવા 'મલકના દોહ
 કેરુ આવરણ તાને' આવતા આ સાથે 'કિરણ
 પાળે પરી દેશ' મુજબ, જે આરમી આપે' જેની
 કથાએ તરંગી, તે કથારેક 'અમ વ્યામને લીધે જ
 જમાનમાં જીવે છે' જેની મીઠી પ્રમાણ બનાવે છે.
 'પુરુષ કદી ક્યાં જીવતી નહીં દેવ છે' અથવા
 'આશમની ડાહ્ય ગીત અમારે પુરાન ના' પડી તે
 ચાલિતિનું દો વા શરણાનું, જેની આકાશક
 બાવડા સાથે 'મન દેવે ને હોયે ભવ છે મુજ
 ઉડવન સાથે' જેની ભાવધનના પણ સાકિન દાખરે
 છે જ; પરંતુ પ્રણયભાવ રજૂ કરવામાં સાવર મનોહર
 અદા વધુ લાખના જાણી, 'ખરી ભવું પાણ'
 મુદર મન હોડી સિનાગને, તમારી આખના મોધમ
 ધસારા કવા ભર્મ પડેઆં' કે 'પાસવ મરી' પવ-
 ને લખાવાની તક મળી, મુજબે મળ્યો ન સામ'
 મુકદ્દરી વાત છે' જેની ઉકિતએ કવિની નમકન
 ચિંતણતા નીવે છે.

'વાતના', 'જીવે છે', 'અકાશર દોહ છે', 'મનીષા'
 'માથાં કરે છે', 'ગિરનારી ભારે પરી', 'વૈશાખની
 રજ', 'મુકદ્દરી વાત છે' કે 'નિમજીને પડે' જેની
 રચનાઓ આનવાજ છે. કથારેક આરંભ જ મોટદાર
 થાય છે અને કીકરી કીકરી સંખ્યામાં પ્રસ્તાર કથનભાવ-
 વિચારની મીઠી અભિવ્યક્તિની સિધ્ધિલાભાળી
 રચનાઓ પણ છે. 'જીવનનું સમયન કરવા', 'જિન્દ-
 ગીમાં તું' દરેક કંઈક વધારે કરને, 'હાનરો રિલ્લું'
 એકીકરણ. 'બહારો એટલે...જીવન એટલે'—જેની
 પઠનયે ભાગ્યે ન્યાય કરે તેની આની પણ કવિત્વમની
 કાર પાંખી પાડે છે. રતીર—કાર્તિકાની કૃતિમ પરપલ,
 'પ્રધાન' કે અનુસાર અભાવ જેની લેખનકૃતિઓ
 અને પ્રતીક-વર્ણવિષયકાની રૂઢ મથાહિતા 'આરા-
 દણ'ના કવિને એટલે તેની મણાવ. આ સમ્રાદને
 આગળે રજૂ કરાયેલો હોત તો કદ દળું.

'સાકિન, ગિરાને લોકલેકરો તખ્ત પર' એવું
 આપણે જાણીશું. એની રીત, એનો માર્ગ 'આરા-
 દણ'ના સાવરની દરિદ્ર બહાર ન જ દોહ શકે. —દં

પરિભ્રમણ

આશુતોષ

જૂનું દરદ, નવો હકીમ

દરદ જેમ જૂનું થાય છે તેમ હકીમનું યત્ન બધું છે. અનન્યા પ્રશ્નમાં, તેમજ સાવધાની બાબતમાં અત્યંત બુદ્ધિમંત્ર છે. ઉપેક્ષા ધારવા નહીં સરળ નથી, પણ જરૂરી આવીશૂલીવાળો છે, અને પ્રત્યેક વર્ગ વડી જવા સાથે, મૂલ્યમાં ઉમેરો થાય છે. રાજેન્દ્રનાથ, મુન્દરીશ, રસી સાહેબ, જૈન, પાટીય, મરદારજી એમ સૌ હમર કમી થયા છે. મુશ્કેલી તો ત્યાં છે કે પ્રાપ્તિ એક ધમ્મો જ અનુભવી અને દેશના મુજબનામાં વ્યવસ્થા વર્ગ આપા સ્થાપિત હિન થાય છે, અને સરકાર એક ઠેકાણે સાથે, તો તેર ઠેકાણે તે તોડી શકે છે. સુખદાયક પણ પાસે પંચાંગ હશે તો પણ તેમજે આપ્ત ધીરજ રાખવી પડશે; સમય લાગશે; નિહાનમાં ફેરફાર કરવો પડશે.

અનાજ, આદત અને ભાષા

દેશવાસીઓની સ્થિતપ્રવૃત્તિ ધર્મીયાર આપ હો દ્વિધામાં મૂકી દે છે, એમ થાય છે કે આ નબળાઈ છે કે આપા દેશમાં વ્યવસ્થા રંગ? દેશના એક ભાગમાં દળરે મોડાના મૃત્યુ જુખમરને કારણે થાય તો આ મમાયર ખીજ ભાગમાં વર્તમાન પત્રોની કટાક્ષમાં વાંચવા ઠાઈ વ્યથા અનુભવતું નથી.

આને ભાષાની જાણી સપાટીના પ્રાંતે તેમજ અનાજના ભાષાના પ્રાંતે, મરકાર અને વેપારીઓ વચ્ચે દંડ યુદ્ધ ભર્મી પડ્યું છે. હા માટે યોગ્યે માત્ર પ્રેક્ષક બની, મને તે સ્થિતિમાં મુકવાની સાચારી મહન કરવી જોઈએ? ખાક, જોગ કે ચોખ્ખા મેળવવા આગની રાતથી બીજા દિવસની બપોલ મુધી કતાગમાં ચૂક જોવાનો હાથોથ જરૂરી છે? વેપારીઓના એક એવો વર્ગ શક્તિશી રહ્યો છે જે સમગ્રભોગી કરે છે, દુનિમ અછા ઝીલી કરે છે, અને યોગાનાં જીવન સાથે રમન રમી સરકારને હાથે છે.

મોઢાંએ આદત બદલવાની જરૂર છે જોગ ન મને તો શોડા વખત તેને તિલાંજલ આપી દેવી.

તેવના ભાવ આગાને ભવ, તો કેવળ બાદેલાં. સાકમાજીથી ચવાની લેતું મુશ્કેલ નથી. ખાવાપી- પાની આદતમાં ફેરફાર કરવાથી, જે પ્રાંતે સરકાર હવ કરી શકતી થાય તે આપેઆપ ઉલ્લાસ જશે. લોકશાહીમાં મરકારને અતેક મર્યાદાએ વચ્ચે કામ કરવું પડે છે. લોકોએ વેપારીઓને એટલી ખાતરી કરાવી આંધવીની જરૂર છે કે સમગ્રભોગીનો કાળા- બજારનો ભાજ, માત્ર ઈર્ષ્ય અને જીવાત આગે- ઠાઈ તે ખરીદી નહીં.

પહેલો સંગ્રા પાડોશી

પડોશીઓ સાથે બીંટના સંબંધો સતોષકારક નથી—નેપાળ, પાકીસ્તાન, બરમા, સિયામ, હિન્દુસ્તાન સિયા, ચીન અને સિયોન: આ પરિસ્થિતિ કુખ્ય છે એટલે હવે પડી જે પરદેશ-નીતિ આગળ ધપાવવાની રહેશે તેમાં આ માન્યતાને નિવેડો જરૂરી છે. આથી વિદેશ પ્રધાન તરીકે શ્રી. સ્વર્ણસિંગની પદદશીમાં શાન્તીજીએ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરી છે. આત રમણિય સ્ત્રે ભારતની શાન જીવી છે. પરંતુ જે થોડી નિષ્ફળતા ઉપરોક્ત દેશો સાથેના વ્યવહારમાં મળી છે તેને માટે મરકારણ પાસે બહોળો અનુભવ અને પંડિતજીની પ્રેક્ષા બને છે, તે મુદ્ધારાની આઠા અસ્થાને નથી.

પંચાયતો આગળ આવે

ગામઠું સંસ્કૃત્યનમાં કેન્દ્રિય રહે તેવી ગામીજીની અભિલાષા, પચાવનરાજે સ્થપાતાં અને સત્તાનું વિસ્તૃતીકરણ થતાં, ચર્ચા બની છે. હવે સવાલ એ છે આચાર્યાવતોએ જરાનદારી કયાં મુધી લેવી? ગામઠાનું ધીર અજ્ઞે શહેર ચરતી ને છે અને વ્યાપી રહે છે નિષ્પ્રાણ આચાર્ય મોગિયુ! ત્યારે, ગામઠાએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા સ્થાપવી જ રહી આને માટે દરેક પચાવતે ચેતન્ય ગામઠાઓમાં આકર્ષણ જીવું કરવું પડશે. એકત પ્રાતે દરપુલ ન સંજની સમૃદ્ધિની જ્યાં છે, અને તે પાડે, ને

શેકે છે. દરેક ગામ નિર્ણય કરે કે પોતાની, તેમજ આજુબાજુના ગામડાંની ભૂમિમાંથી જે કાષ્ટ ઉત્પન્ન, તે છૂટાના સહકારી મંડળી દ્વારા, રેશને આપશે તો, ગામડાંનો ખેડૂત-સહેરી દલાલોની અને શાકુંક-ચેની નીંચુડમાંથી યુક્તિ મેળવશે. દરેક ગામડાંને તેની વિશિષ્ટતા હોય છે તેના ખાસ સમી વિકાસ કાર્યક્રમ યાચ, રસ્તાઓથી સંકળાવ, વ્યવહાર અને ટપાલથી નેડાય, સીજીથી પ્રકાશિત આવ, કેળવણી અને અક્ષરજ્ઞાન આપાય તો ગામડાંની ચેનક બદલે અને સહેરી છવડો, નવીનતા આતર, પશુ ગામડામાં આપતો થાય અને જે પૈસા ચેરતો ભવ્ય ગ્રામ્ય આયતો ગામડામાં આકર્ષણ પૂરે તો સહેરીકરણનો પ્રવાહ બેટકે.

દાખની ખંજરી

ત્રણ ઘટનાઓનું મંદરન ઔજની બદલાવી દિવસમાં સ્થાન રગની ખાગ પુકારે છે. રાષ્ટ્રસંઘ પરિષદમાં આ વૅરો કાળા રગનું પ્રતિનિધિત્વ મોખરે રહ્યું અને તેના અનાજ વિશેષ સભાગ્યો તે સ્વચ્છ એવાળી છે. કેટલાક લોકો રાષ્ટ્રસંઘ પરિષદની ઉભી વાદીમાં ભારત-પાકિસ્તાન પ્રશ્નોના ઉલ્લેખને મોટા બનાવ ગણી વાવટોળ બોલો કરે છે, તેઓ મંદરવની વાત બની ભવ્ય છે કે ખરમાયાથી, પહેરેલે કપડે કારતવાસીઓની થતી હકાવપટ્ટી પચાવી લીધા પછી, મૂળ પાદીના શબ્દો ઉપર રાષ્ટ્રનું ગૌરવ રચાવી શકાય નહીં. વાળ ખ બેરીને જીભા થતા આફ્રિકાના સિંહને પરિષદમાં બો કાઢ્યે નેસો.

ભારતના ઉપ-પ્રમુખ ડૉ. આંકીર કુસેનની ઉત્તર આફ્રિકાના ટકુનીસ, મોરોક્કો અને અલ્જીરિયાની યાત્રા એટલા આટલે મહત્વની છે કે ભારતના પગ તરેથી ને રેતી સરી રૂકી છે, તે સહરાની હોય, તો, એક ફૂલોચ્છી શરૂઆત ગણાય. પરંતુ આ રાષ્ટ્રીય પ્રતીકની ભારત ગાંધીની કુનેસાનું ડૉ. કુસેને સમર્થન કહ્યું છે તે અત્યારે તો આશ્ચર્ય પ્રેરે છે.

આફ્રિકન એકતા પરિષદ (OAU) ગેરે ખાતે -

તાજેતરમાં મળી, અને એની પૂર્ણાવધિ પ્રમુખે આરમ્બ જગતના વડા માસરે મીસનરી વડાવક શકિતનો નિર્દેશ કર્યો તેનું મંદરન સમગ્રનું અધક નથી, અહીં ને કાષ્ટ થયું, અને ધાનાની એન્ક્રુમાદ માસે એસિડન્ટ નેરેરે એતવાળી આપત લીધા થયા, તે આફ્રિકન રાજ્યોની પ્રીડ હકિમના દક્ષિણ છે. પરંતુ નેહરુની વિદાય પછી, પ્રગતિશીલો અજાતો તપ્તોડ કેરો ખાતે રચાય છે અને આરમ્બ દુનિયાના તારણ; હાર, અપારિયા ખંડના કુતારક બની શકે એવા આકસ્તરો નિર્દેશ, કીડ માસલ અમરની વાળી માથી મંગા રહે છે; કેમકે લડાયક તાકાતમાં, નામરે બોલવા કરતા કરી બતાવતુ અસરકારક માન્યું છે. શયતાન હુસે છે

ગાંધી શુભ કાર્યના આરંભ વેળાએ શયતાનની હાજરી, પ્રવચનરો પણ, અવરથ દોષ છે ઘુલાઇની ત્રીજ તારીએ અમેરિકા પ્રમુખ જોન્સને, કાળાવર્ણના લોકોને, સમાન નાગરિક હકો આપતા ખરડા ઉપર સહી કરી ત્યારે પણ સેતાનના મુખપર મલકાટ પથરાયો હતો. કેમકે ત્યાર પછીથી અમેરિકા ઉપર અત્યાચાર અને ખૂટી દુમસાની પરંપરા ચાલી છે અને રાજ્યોને પોષતા અમુક પ્રાંતોમાં જારેના અગ્નિ બહુથી રહ્યો છે. સળંગતા ઇતિહાસમાં, આ ખરડાનું મુલ્યકન થતુ બાકી છે, માનવતાના ઇતિહાસમાં Civil Rights Bill સુવર્ણરે અદિત થશે.

પ્રગલ્ભ લોકશાહી

આખાની નવેબર મામમા ચનારી અમેરિકન પ્રમુખની ચૂંટણીની તૈયારીઓ શરૂ થઈ ચૂકી છે. જુલાઈની અધવચ્ચમાં સાન્નાન્સિકો રાજ્યના કાઉ પેનેક્ ખાતે રિપબ્લીકન પક્ષના અધિવેશનમાં ભેરી મોદરોટર વિજળી બન્યા છે તેના પ્રવાધાતો નિયમિત પડ્યા છે. હવે ઓગસ્ટની રપમી તારીએ ન્યૂયર્કના રાજ્યના એટલાન્ટિક સીટી ખાતે ડેમોક્રેટીક અધિવેશન મળશે-તેમાં અત્યારના પ્રમુખ ક્લેવેન્ડર શક્ય ઉમેદવાર છે. ઉપ-પ્રમુખની ચૂંટણી પણ વિશેષ મહત્વની બનશે કેમકે અસાધારણ સંમેલોમાં તેણે પ્રમુખ બનવાનું હોય છે.

અમેરિકાની પ્રજા જાણી છે. મતનો ઉપયોગ

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD
BOMBAY - 70

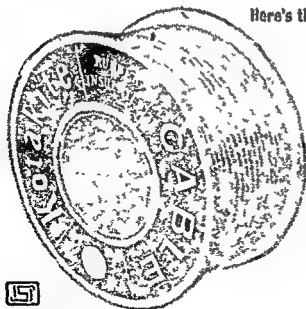
Phone 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m/s tanks & vessels of all sizes
- ★ Sleepmaster's Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- M.S.S. WEATHER PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

FACTURED IN
TECHNICAL CELLER M. C.
WITH AFFAIRS TOPHICABLE BUREAU
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on DGS & D S
Rate Contract

Sole Dis. India

THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Na Sa Building 240 D Dadabhai Naoo Road Bombay 1

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટર્ગેજ બેંક લી૦

ખેડૂત બાઈચોને આમંત્રે છે.....

— ખેતી વિકાસ દ્વારા કુટુંબ અને રાષ્ટ્રની સમૃદ્ધિ વધારવા માટે —

બેંકનું ધીરાણ મેળવવા માટે આટલું આદરખો.

- ૧ આપની જરૂરિયાતનું અગાઉથી આયોજન કરો. આગ લાગે ત્યારે કુવો ન ખોદાય.
- ૨ યાદ રાખો બેંક ગીરો વેચાણ થઇ શકે તેવા હક્કવાળી જમીનની. જમીનગીરી સામે ધીરાણ કરે છે.
- ૩ કખતહક્કની ખાત્રી માટે પ્રમાણિત ચચેત્ર હક્કપત્રકની નકલો, પાણીપત્રકની ખાર પરસની નકલો, વેચાણ દસ્તાવેજો, જમીનનું ઐકત્રીકરણ થતા મળેલ પ્રમાણપત્ર તથા ગણોત્તધારા અને જુદા જુદા સત્તા પ્રકાર નાણુદી ધારા હેઠળના અસલ પ્રમાણપત્રો વિગેરે રજૂ કરી અરજીની તરિત મજૂરી મેળવો.
- ૪ જરૂરી દસ્તાવેજો અને મામના મહેસૂલી દફતરની પ્રમાણિત નકલોની સંપૂર્ણ અને મમયસરની રજૂઆત અરજીની મજૂરીની ગતિ વધારે છે.
- ૫ યોજવાળી જમીન મામે બેંક ધીરી શકતી નથી.
- ૬ લેાનનો હેતુસર ઉપયોગ કરો અને આર્થિક આબાદી હાસલ કરો.
- ૭ આપની જયત આપની બેંકના પાંચ ટકાના બ્યાજના દરના આમ્ય ડીમેન્ચરમાં રોકી આપના અન્ય ખેડૂત બાઈચોને મદદરૂપ થાવ.
- ૮ હખાની સમયસરની વસૂલાતથી આપની અને આપની બેંકની નાણાંકીય શામીનતા ઉત્તરોત્તર વધે છે

આપની બેંક આપનો સહકાર માગે છે

વિશેષ માહિતી માટે સંપર્ક સાધો

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટર્ગેજ બેંક લી૦

૪૮૯, આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ.

અધિકાર ખત્રન
ટેનરબાઈ રોડ, રાજકોટ

મગનબાઈ ર. પટેલ
ઉપપ્રમુખ

હ૦ હ૦ ત્રિવેદી
આઈ એ એસ. (રીટાયર્ડ)
મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાઈગિ. હજી
(સુસાજ સાહેબ જોષી પોરન દર)
પ્રમુખ

હીડવાઈ ઇનામ અતનાર અમૂલ દુધાહારની ફામ્યુલા

પા સિંદૂર 'કુક' રોનોએસકસ રીકચે' અન્ડીરુટના નિપુલ
વેનાનિકોએ ભારતમાં આજકાલે આજકાલેની
આવશ્યકતાઓએ અનુકૂળ અમૂલ દુધાહારની ફામ્યુલા રીકચે
કાઢી. અમૂલના પેલક તરો સરિની પેશીઓ પુષ
ખનાર છે, આપના બાળકને સુરે આરોગ્ય અને શાન્તિ
આપે છે અને વજનમાં ઇન્ક્રીસ્ટ કરે છે.

નેરદાર રોન અને પ્રખ્યાત હાલકો! નીરોમી, લોહી, લીમ્બુ
રક્ત અને મુલાયમ રસમાં અમૂલ ચોરી રોમી
સાચેની પ્રતિકાર શક્તિમાં શકે કરે છે અને સ્વચ્છ,
અદિવશીય (રિકેટસ) અને લોહીવિકાર ને ફિકારા
(અનિમિયા) સામે રક્ષણ આપે છે. આપના બાળક માટે
અનિ ઉત્તમ!

તાબ દુધમાંથી બનાવેલ અમૂલ દુધાહારમાં ૭
ચિલ્ડ્રિનો છે જે આપના બાળક માટે જરૂરી છે.

શ્રી જૂનાગઢ-ભેસાણ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
શાન્તિબાસ ભોમનીલાસ પારેખ

રેસિડેન્સ નંબર ૨૦૪
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'અ'
તા ૧૮-૮-'૫૬ તા ૨૦-૬-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂા ૧૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	રૂા ૦૭૬ લાખ
અનામત બટોળ	રૂા ૦૨૮ લાખ
અન્ય બટોળ	રૂા ૦૩૮ લાખ

સઘની નિશ્ચિત પ્રકારની કામગીરી -

આ સઘ મારફત સંયોજિત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર ખીયારણ જીવનશાક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામાં આવે છે

આ ઉપરાંત નિઃશ્રીત વસ્તુઓ સસ્તી અનાજ, ખાંડ સીમેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે તેમજ સુધા મેવો, લખીય ખજૂર વિં પૂરા પાડવામાં આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી કરસન

સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-૫૭ ઓડીટ વર્ગ 'ક'
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૬ તા ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર બટોળ રૂા ૦૬૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં ના સહકારથી ખાડે વેચાણ કાર્ય તથા સભાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપયોગી માલના રૂપાંતરણ કાર્ય-સઘ સંચાલિત ઓર્ગેનિઝ મિલ દ્વારા-કરવામાં આવે છે

✽ સમય સાથે આગે કૂચ ✽

અમે નિકાસ કરીએ છીએ

પ્લીન્ટ હોંગ કલોથ, પ્લીન્ટ ફીલ શર્ટીંગ્સ, ટ્રે શીટીંગ્સ,

ટ્રે બેડ ટીકીંગ્સ, પ્રીન્ટેડ વાયલ, પ્રીન્ટેડ છીંટ,

રંગીન પોપલીન, રંગીન વાયલ.

છાપેલું કાપડ અમારી વિશિષ્ટતા છે

ધી. બહેચરદાસ સ્પી. એન્ડ વીવીંગ મિલ્સ કું. લિ..

ચો, બોક્સ નં. ૨૨ રાયજડ, અમદાવાદ (ભારત)
રજિસ્ટર્ડ બોર્ડિન ૨૦૧૦ કાપડ ખાતુ ગપટપ મામ લશ્કરી
અમદાવાદની પ્રથમ મિલ
અને ફેગનની હોલમાં પણ પ્રથમ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંશમાળા - પહેલી

બાર અંશો • કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૪૨૨ આખા મેટની કિંમત રૂ. ૧૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રતિભાના સાથે ભાગ ખીલે સ્વામી વિવેકાનંદનું નોકસે અ, પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું મુદર જીવનચરિત્ર. ભાગ ત્રીજાથી બાર સ્વામીજીના અશ્વત્થર્વ, પ્રેરણાદાયી વ્યાખ્યાનો, બોધપ્રદ વર્ગપ્રવચનો પવિત્ર સનાદો, મુદર કાંગો, આત્મોન્નતિને પથ આગેળ વધવાનું બળ આપનાર જુસ્સાવાર હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાડમયનો ભાનનાદી, સરળ અને મુદર ગુજરાતી અનુવાદ

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકશે

નં.	અંશમાળા નીચ (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંશમાળા નીચ (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	કમળોગ	૧-૦૦	૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦
૨	રાજયોગ	૨-૦૦	૨	મા સારત્રમણિ દેવી	૦-૫૦
૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦	૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦
૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦	૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦
૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦	૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦
૬	યુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦	૬	પુત્રાનોને	૦-૫૦
૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦	૭	સિકાંગો ન્યાખાન	૦-૫૦
૮	સ્તંભાન ભારત	૧-૦૦	૮	ભારતીય નાગી	૦-૫૦
૯	મારો યુરોપ	૦-૫૦	૯	માગી ભારિયોગ	૦-૫૦
૧૦	યુરુ શિષ્ય વર્નાકાષ	૧-૫૦	૧૦	સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦
૧૧	દિન્યાપણી	૧-૦૦	૧૧	પત્રો	૦-૫૦
૧૨	પત્રો	૧-૦૦	૧૨	યુરુ શિષ્ય સંવદ	૦-૫૦

૧૫-૦૦

૭-૦૦

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

ઉના (જિલ્લો જૂનાગઢ)

પ્રમુખ

પરમાણુદાસ જવાહરભાઈ જોષી

મેનેજિંગ ડિરેક્ટર

ચંદ્રશંકર દાભશંકર જાની

તાર : સહકાર

ટેલિફોન બોર્ડિસ-૭

રેમિડ-સ-૧૮

રૂઝદ્રેશન નંબર ૧૫૪૬ ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તારીખ ૨૫-૬-૧૯૫૬ તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર ભંડોળ રૂ. ૩૦૦ લાખ

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ

મંડળીલું ૧૪૨

સરકારથીલું ૧૪૨ રૂ. ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂ. ૦૭૩ લાખ

અન્ય ફંડ રૂ. ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીઓ
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલનું ઓછલમિલ
અને જીનીંગ ફેક્ટરી દ્વારા રૂપાંતરણ કર્યામાં
આવે છે.

આ ઉપરાંત સંમેલિત સહકારી મંડળીઓ મારફત
ખેડોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
ગિયારણ, જીપ્સમ, દવાઓ, ઓળિયા વગેરે પૂરા
પાડવામાં આવે છે.

લોખંડ સિમેન્ટ, પતરા ખજૂર, સુકો મેવો,
ખાંડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે

ખેડો તથા સહકારી જન-મંડળીને

ખૂશ ખબર

તમારા રૂના સારા ભાવ

મેળવવા માટે

તેમ જ

તમારા નાણાની સલામતી માટે

જૂનામાં જૂની પેઢીનો સંપર્ક સાધો

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ

લિં

માણેક ચોક,
અમદાવાદ

ફોન નં. ૫૧૧૭૧

૧૯૪૫થી સાથે) પરિશ્રમશૂ

એમ કરવો, તે માર્ગની પાસે સિખનોની તેને જાગર નથી. પણ ત્યાં જે માર્ગ પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાય આવે, તે હોદ્દા ઉપર આવ્યા પછી રાષ્ટ્રનું હિત જ નજર સમક્ષ રાખે છે. ભારતમાં જે એકો એમ માને છે કે ગોદડવેટર પ્રમુખ તરીકે આવશે તો દુનિયા પાતાળમાં જશે તેમને અમેરિકન લોકશાહીની અભ્યાસ નથી. ત્યાં આગળ રાષ્ટ્ર પ્રથમ રહે છે—વ્યક્તિ પછી; આપણે જાણવા જેવું કાર્ક હોય તો એટલું જ.

વિરલ વાનપ્રસ્થાશ્રમ

૧૯૦૧થી લાગતાગટ ૧૯૬૪ સુધી ખ્રિસ્તની આમસમાના સભ્ય રહ્યા પછી, વયોવૃદ્ધ બનેલા શ્રી ચર્ચીલ વાનપ્રસ્થ સ્વીકારે છે, તેનાથી જગતના એક મહાન પુરુષની સક્રિય કારકિર્દીનો અંત આવે છે. સર વિન્સન્ટ શરીર આપણું ત્યાં સુધી, પૈડાવાળી ખુરશીમાં બેસીને પણ, તેમને પ્રિય આમસમામાં અવસ્થા હાજરી આપતા રહ્યા. છેવટે, એ કક્ષક બેસવાનું પણ અશક્ય લાગ્યું ત્યારે ૨૮મી જુલાઈએ ખ્રિસ્તિય લોકશાહીના મંદિર સમી અમસમાના અધ્યક્ષની ખુરશીને વંદના કરી છેવટની વિદાય લીધી. બીજે દિવસે, તમામ પક્ષોની અનુમતિથી, તેમની મેવાને અને જીવનખરની રાષ્ટ્રભક્તિને અંજલિ આપતો દરમ પક્ષી કાઢવામાં આવ્યો અને સર એલેક, વીલ્સન જેવા ઉચ્ચતમ પ્રતિનિધિઓનું મંડળ, શ્રી ચર્ચીલના નિવાસસ્થાને જઈ, દેશવત્સાલિઓની અંજલિની તેમને જાણ કરશે. અને પ્રભુને પ્રાર્થના કરશે 'શત' જીવ શરદઃ'

૧૯૪૨-૭

અન્દમામાં રાશી રેડિયો ક્રાંતીથી હોય એવું ૧૯૪૨-૪૩ તરફથી મોકલાયેલી ચાર હજાર ઉપરની માર્ક તરતીરમાં દેખાયું નથી. દસ ફૂટ લાંબા અને ૮૦૬ રતલ વજન ધરાવતા અમેરિકન ૧૯૪૨-૪૩ની પ્રમાણિકતા, કાર્યદક્ષતા અને આત્મવિશ્વાસન માટે આપણી પૂજનીના વિગ્રહોના જે પ્રશંસા વેરે તે વધારોગ્ય તે છે જ. પૂજની ઉપરના વંત્રોથી આટલે દૂર ૧૯૪૨-૪૩ વંત્રોને વચવતી રાખવા અને

ધારેલી ચોક્કસાથી કામ લેવું તે આખી પ્રક્રિયા હેરત પમાડે છે. સાધ્ય કરતો સિદ્ધિ મહત્વની બની રહે છે.

તાજેતરમાં ભારતની ટ્રાન્સેખાતેની અણુ પ્રયોગ-શાળાની સિદ્ધિઓનું ભારોભાર વખાણ થયા હતા. પરંતુ આ વિષયની સરખામણીમાં હવે ૧૯૪૨-૪૩ને નજર સમક્ષ રાખવાની પરિસ્થિતિ નિર્માણ થઈ છે. ચિંતનગારી

અગ્નિ-એશિયામાં હમેશા ભારેશા અગ્નિ લામૂઝી રહ્યો છે. વીરેટનામ જેવડા ભૌગોલિક દષ્ટિએ મહત્વ ધરાવતા સ્થાનમાં પગદડો જમાવવાની મહાસત્તાઓની વૃત્તિએ ત્યાં શાંતિને સ્થિર થયા લીધી નથી. બલકે એક પછી એક તણખા ઝરતા રહ્યા છે. તાજેતરના 'મેડાક્સ' ડીસ્ટ્રોપરના બનાવે અને ત્યાર પછી અમેરિકા પ્રમુખે હોદ્દા લોકોને કારણે, કપારે લાડકા અંધ પડે તે કહેવાય નહીં. એમ લાગે છે, અને ત્યારે દિલ દુખાય છે—કે આજે નેહરુ હેલ તો! શાંતિના કાર્વને આગળ ધપાવવા જાગે સોની હમ્મણ ચરી ચૂકી છે.

તાર : MINERASIA

ફોન : ૨૬૪૭૮૨

એશીઆટીક મીનરલ્સ

ધન-તુર

સર શ્રીરાજચાહ મહેતા શેઠ,

મુંબઈ નં. ૧

જથ્થાબંધ ખનીજના વેપારી
ફ્રેન્ચ-ચોક, એરાયલીઝ, ચાર્લના કલે. બ્લાઈટ્ઝ,
ટેલ્સાઈટ, સીલીકા, ફેલ્સપાર,
રેડ ઓક્સાઈડ વિગેરે
દરેક પ્રકારની ખીનરલ આઈટમ્સ હાજર સ્ટોકમાંથી
મળી શકશે.

ભગવો લહેરે

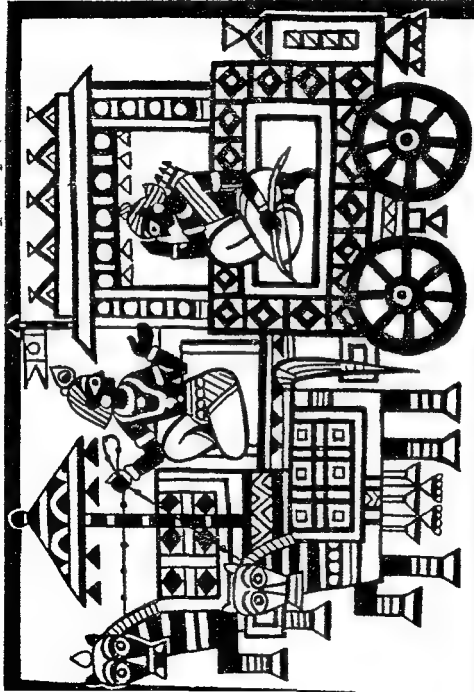
બીતર ભાગવો લહેરે રે,
આરા હરિવરની ગહેરે.

અપતે અપ ગામે જિતા નસાપી
ને હોત્યાં અંગે અંગ;
અ્યાં ભેડે ત્યાં અળલખે તવે
અપત નેતુ રંગઃ
કુનિયાને સખ રેરે રે—
આરા હરિવરની ગહેરે.

કાળવો ભેડે કબાડી ભેડો
કાલવાટે પિકાળ;
કોઈ પ્રભે, કોઈ પ્રસહે, કુ તો
તાળી કડે તલકાળઃ
ઈ તો ખોડકસો અંગેરે રે—
આરા હરિવરની ગહેરે.

આખી વરસે મેલુલા અચારે
બીતર હોય અસમ,
અડકામં મે તો અવધુ, ધીરા!
લીલુ લીલુ અમઃ
કુ હેતુ, કોઈ હેરે રે—
આરા હરિવરની ગહેરે.

વૈભવચક્ર

સ્ફૂર્તિક સમન્વય ઝંખતું 'રૂપાયતન'નું માસિક મુખપત્ર

૨૮મ્બર ૧૯૬૪

અનુક્રમ

૧૧૫ હરિના મેલા	મકરંદ દવે
૧૧૭ પરિવ્રજાન	આશુતોષ
૧૧૮ રામદાસી	મકાશ મજીર
૧૭૧ મળાનો મેટા મળે	નાથુભાઈ ભાદવ
૧૮૨ હુ કેવા કોનો હુ ?	સાતા રામરાવ
૧૭૩ છપ્પેલુ કાલગી	નરેશ
૧૭૭ મ નવીની કુળાત	મિલિતશંકર કે. વ્યાસ
૧૭૬ મળ સુર	અ. રા. ગો. પાણીયા
૧૮૨ ઉપાસન નવચા	નગીનદાસ પારેખ
૧૮૪ મેં રીઆને આપ	ઈન્દુકુમાર જે. બોરી
૧૮૬ ન નધી છા	
૧૯૦ શોકસેવકે ના પત રમયા	સિદ્ધરાજ ઠટ્ટા
૧૯૨ પ્રથ ને નુ વર્તન	ગાંધીજી
૧૯૩ માય ના—એક ભીષ્મ	તિલકરાજ
૧૯૫ નિ શક્ત પર સત્ત્વમુદાર	શિવ મુદરમ
૧૯૭ મ શાવસાન	
૧૯૯ ભલિ	શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

સંપાદક નવીન માધી

સૂચના

(માહકોને)

હર માસનો બારમી તરીને આ મહિના થાય છે
પદમી સુધીમાં આ નં મેં તે
પ્રેક્ષ આદિસમા તપ સધ્યા પછી માર્યા
લખને જમાવતુ આ સિલિકમાં દરો
તેા મેં કલાશે

એ તે મહિને માકત થઈ મારાય છે

* * *

આ મહિનામાં મહિના થતા વિચારો
એ તે લેખકોના સંસ્થા તે વિન રોમાં
સ મળ છે જ તેમ માનવ નહિ

*

(લેખકોને)

‘વૈષ્ણવજાળ’માં સમૂહિ કલા
સામય અને સાહિત્ય વિષયક લખ લે
લેવામાં આવે છે
લખ જુ સાક્ષી મોલિક તાલુકા દોષ
એ રી બોરોના રહે છે કા. ગરી એ બાવ
સાહીથી લખવુ

મહિનાથીયે રી સામમીનો ઓક્રમીન્દસ
સાથે આ અને એ પ્રસ્થાર મહિના
પછી મોકલાય છે

લેખાનુમ

દેસમાં (વરસનુ) છ રૂપિયા
પરદેસમાં બાર શિલિંગ
વૈષ્ણવજાળ, રૂપાચતાન, મિલિતજેટી
ગુનાગઢ

ફોન નં. ૮૮

.....પરંતુ દેના બેંક ના
સેવિંગ્સ કાઉન્ટર પર
આપે ખોટી નહીં થવું પડે -

દેના બેંક

સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ-વ્યાજ ૩ ટકા

દેવકરણ નાનણ બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ દેવકરણ નાનણ બિલ્ડિંગ્સ,

૧૭, હોનિમન સર્કલ મુબઈ ૧

મધીલચંદ વ આપી મેનેજિંગ ડિરેક્ટર,

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી
અંબાળા - પહેલી

માર અથો

‘કલ્પ મૃતિ’ સંખ્યા ૫૪૨૨:

આખા મેટની કિંમત રૂ. ૧૦-૦૦

આમા મેટની કિંમત રૂ. ૬૦-૦૦

બાળ પહેરો થી રામપુષ્પ દેશનું વિસ્તાર, પ્રેરક જ્ઞાનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રત્યક્ષ સાથે જોગ બીજી રસાથી વિશેષ નહનું જોગોજ્ય, પ્રવાસી સૈનીયા લખાણેનું મુદ્ર જ્ઞાનચરિત્ર સાથે જોગથી આર રામીજીના અનુપૂર્વ, પ્રેરણાદાયક પાષાખાતા, બાંધપદ સંપ્રત્યક્ષતા, સવિત્ર સવર સુદર સંગ્રહ, આરોગ્યભાવિત પથ આખા વચ્ચાનું બાળ આપનાર જુસ્સાદાર, હૃદયસ્પર્શી પદે વરે રસામીજીના સ પૂર્ણ વામપદો જાણવાથી, સરળ અને મુંદર મુજગલી અનુવાદ

202 21/11/2020

आ मागाना पुस्तकाना आपो सेट व भगी धारी.

क्र.	ग्रन्थनाम	पुस्तकालय	आवृत्ति	मूल्य	व्याख्या	मूल्य
१.	अथर्ववेद (पार पुस्तकालय)	किशन	१-००	१	अथर्ववेद (पार पुस्तकालय)	१-००
२	महाभारत (अथर्व)	१-००	२	अथर्ववेद	१-००	
३	रामायण विवेकानंद	१-००	३	अथर्ववेद	१-००	
४	श्री रामायण उपनिषद्	१-००	४	अथर्ववेद	१-००	
५	महाभारत (अथर्व)	१-००	५	अथर्ववेद	१-००	
६	सुवर्णमणि	१-००	६	अथर्ववेद	१-००	
७	सिंहगोपनीय	१-००	७	अथर्ववेद	१-००	
८	भारतीय नारी	१-००	८	अथर्ववेद	१-००	
९	भारतीय साहित्य	१-००	९	अथर्ववेद	१-००	
१०	स्वर्णमणि	१-००	१०	अथर्ववेद	१-००	
११	पद्म	१-००	११	अथर्ववेद	१-००	
१२	सुवर्णमणि	१-००	१२	अथर्ववेद	१-००	

શ્રી ઉના તાલુકા સાહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિ.

विना (मित्रो नृनामक)

પ્રમુખ પરમાણુ દ્વારા જવાબદારી આપી

પરમાજી દાસ જીવાલાલ ઓઝા
ચંદ્રશંકર લાલમંડર બાની

रेसिडेंट आरिम्स-७ रेसिडेंट-१८

आदि १३ 'अ'

NY 98-91-63

ભાર સહકાર
૧૭ સ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬
તારીખ ૨૪-૬-૧૯૫૬

અધિકૃત શેર લાંઝાળ રૂ. ૩૦૦ લાખ
અનામત રૂ. ૩૦૦ લાખ
સરકારી રૂ. ૧૪૨ રૂ. ૨૮૪ લાખ
આ સહ તરફથી સહાયક સહમતી મળ્યાઓ મારફત આવેન જેતી ઉપમતી મળે
આ ઉપરાંત સહમતી મળ્યાઓ મારફત બેંકોને જેતી ઉપમતી મળે
આ ઉપરાંત સહમતી મળ્યાઓ મારફત બેંકોને જેતી ઉપમતી મળે
આ ઉપરાંત સહમતી મળ્યાઓ મારફત બેંકોને જેતી ઉપમતી મળે

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટીંગ બેંક લી.૦

૪૮૯, આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ.

સદ. ૨૨ બચન
દેવગાંધી રોડ, રાજકોટ.

આપની સેવા માટે તત્પર છે તેને સંપૂર્ણ સાથ આપો. ખેત ઉત્પાદનની વૃદ્ધિ કરતા જમીન મુદ્દારજીના નિયત થયેલ કામો માટે મવા સાત ટકાના દરે ખાણ મેળવો. આપની જરૂરીયાતનું આયોજન કરી સમયમર અરજી કરો, જેથી આપની બેંક આપની જરૂરીયાતના અમરે ધીરાણ કરે. યાદ રાખો જમીન પરના કમલ હેઠળ અંગેની પ્રતિભા યથા સિવાય બેંક ધીરાણ કરવા શકિતમાન નથી.

તાત્કાલીક અને સમયમરના ધીરાણ માટે જમીન પરના હેઠળ અંગેના લેખામ હસ્તાવેશ પુરાવા માટે હેઠળપત્રકની અને પાણીપત્રકની બાર વર્ષની પ્રમાણિત થયેલ નકલો, જુદા જુદા જમીન ધારા હેઠળ મળેલા કમલ હેઠળના પ્રમાણપત્રો, વેચણ હસ્તાવેશો, જમીન બોલ ગંહન હોવાની પ્રતિભા માટે જરૂરપાઈ થયેલ ગીરોખતો, જમીનનું એકત્રીકરણ થતા મળેલ પ્રમાણપત્રો વિગેરે હસ્તાવેશો સાથેની સમયસરની માગણી જરૂરી છે. લેખામ હેતુમર ઉપયોગ કરી કુટુંબ અને રાષ્ટ્રની આગાહીમાં ભાગીદાર બનો. હપ્તાની સમયમર વસૂલાત આપી દેડ અને વ્યાજને પાત્ર ન કરો.

આપની બેંક આપના ઉત્કર્ષ માટે જ છે નીતિ નિયમોનું પાલન થતા જમીન પર લેખ મેળવવાનો આપનો હેઠળ છે

કુલ ૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા બેંકે અત્યાર સુધી માનીએ મુજબના હેતુઓ માટે ધીરાણ કરેલ છે.

	સંખ્યા	રકમ
૧. નવા કુવા માટે,	૫૫૨૪૬	રૂ. ૭ કરોડ, ૨૬ લાખ
૨. જૂના કુવા સમારવા માટે,	૧૧૬૬૦	રૂ. — ૮૬ લાખ
૩. એઈલ બેંકનું તથા મોટરસં માટે,	૪૧૧૦૩	રૂ. ૧૩ કરોડ, ૦૧ લાખ
૪. ટ્રેક્ટરસં માટે,	૧૧૮૭	રૂ. ૧ કરોડ, ૬૬ લાખ
૫. બંધપાળા માટે,		રૂ. — ૫૪ લાખ
૬. ખેતર ઉપર મકાન બાંધવા, મગીન રૂમ બાંધવા, ઘોરના છાપરા બાંધવા માટે,		રૂ. ૧ કરોડ, ૪૪ લાખ
૭. અન્ય હેતુઓ માટે,		રૂ. ૭ કરોડ, ૫૧ લાખ
૮. કમળ હેઠળ મેળવવા માટે		રૂ. ૦ કરોડ, ૬૩ લાખ

કુલ ધીરાણ રૂ. ૨૮ કરોડ, ૮૭ લાખ

ઉપર પ્રમાણે જુદા જુદા હેતુઓ માટે બેંકે રૂ. ૨૮ કરોડ, ૮૭ લાખનું ધીરાણ ખેડૂતભાઈઓને કરેલ છે, જે આયોજન દ્વારા દેશની મહાન સિદ્ધિ બાણીય.

— બેંકની શેર-દેખીટલ ડા. બે કરોડ, ૦૭ લાખ ઉપર થવા બાક છે.

મગનલાઈ ર. પટેલ ૧ હેઠ હેઠ ત્રિવેદી ઉદયભાણુજી હેઠ
ઉપપ્રમુખ આઈ. એ. એસ. (રીટાયર્ડ) (ધુવરાજ સાહેબ ઓફ પોરબંદર)
મેનેજીંગ ડીરેક્ટર પ્રમુખ

આકર્ષકતા અને સલામતીનો સુંદર સુમેળ— ખીરાનાં લોખંડનાં કબાટો

મલિયાઓનાં ખાલુસમાં પ્રિય કપડાં અને જરૂર-
અવસરનાં હોમ કે, જ્યવનનાં ખાલુસમાં ખૂબસૂરત
ઓશરિયાં અને દરનાવિન્યે હોમ, કીમતી વસ્તુઓ
પૂરેપૂરી સલામતીથી સ્થાયની રાખવાને ખીરાનાં
લોખંડનાં કબાટો આપણને છે. કોઈ ન પડે
અને કાદ ન થાય એ માટે ખાસ ટ્રીટમેન્ટ આપેલાં
ખીરાના કબાટો વિનિયમિત રંગનાં બને છે.

‘યુટિલિટી’:

ખાલુસમાં જરૂરતે જરૂરનાં ગોળીય કાપડો છે.
આપની પસંદગીનાં વધારાનાં સિદ્ધિસ્થ કરી
આપણામાં આપણે

ખીરા સ્ટીલ વર્કસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ,
મોડલર રોડ, સાન્વા રૂઝ, મુંબઈ-૫૪

‘મિન્ટ’:

સિદ્ધિસ્થ કરી

વેળાવજન અને તેનાં વાચકશ્રદ્ધ પ્રત્યે
અનેક શુભેચ્છાઓ સાથે

ધી
અમદાવાદ
એડવાન્સ
મિલ્સ
લિમિટેડ,
અમદાવાદ

કુટક વેચાણ કેન્દ્ર

ટાટા ટેક્સટાઇલ્સ : પાટણની ધોળની સામે : રિલિફ રોડ, અમદાવાદ.

DID SOME ONE CALL
THE CORN COB HUMBLE ?
ABSOLUTELY ABSURD.

YOU WILL FIND CORN :

IN CONFECTIONERY :

GLUCOSE

* IN PHARMACEUTICALS :

DEXTROSE & GLUCOSE

* IN ANTIBIOTICS :

STEEP WATER

* IN PAPER :

STARCHES & DEXTRINES

* IN CLOTH :

STARCH AND THIN
BOILING STARCHES

* IN CATTLE FEEDS :

GLUTEN FEEDS AND
OIL CAKES

* IN SOAP :

MAIZE OIL

AND MANY OTHER THINGS :

MAIZE PRODUCTS

Prop.

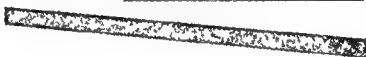
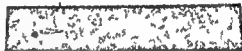
(SAYAJI MILLS LIMITED)

P. O. KATHWADA

AHMEDABAD-2.

મુદ્રિત એવરે પોસ્ટાલ

૧ મી. ૨૦ મી. ૩૦ મી. ૪૦ મી.
૫૦ મી. ૬૦ મી. ૭૦ મી. ૮૦ મી.
૯૦ મી. ૧૦૦ મી. ૧૧૦ મી. ૧૨૦ મી.
૧૩૦ મી. ૧૪૦ મી. ૧૫૦ મી. ૧૬૦ મી.
૧૭૦ મી. ૧૮૦ મી. ૧૯૦ મી. ૨૦૦ મી.

મુદ્રિત બાયરે સ્ટેડ
માયરે સ્ટેડ માટે

હરિનાં ઘેલાં

મકરંદ દવે

સંત ક્રાન્સિસના કહેલના હુકમ સચો એક શિષ્ય હતો. નામ જ્યુનીપર. ખીજનું હુઃખદળદર ભેઈ ન શકે. પોતાનું બધું ય લૂંટાવી દે-અને કાયાને ઘમી નાખે ત્યારે તેને જંપ વળે. ભારે જોગિયો ને ભાવવેલો. સંત કહેર જેને 'ભગવાનનું રમકડું' કહેતાં. કાંઈક ઊધુંચતું ન કરી આવે તો એ જ્યુનીપર નહીં. પણ સંત ક્રાન્સિસ પછી આશ્રમમાં જોલિયા આદમીને ગદ્દે વહેવાડુ જગડાહ્યાનું રજ બેઠું. એકમાત્ર ભગવાન પર ભરેસો રાખી જીવનારા હાંમીને પાત્ર બન્યા. આશ્રમના નિયમોનું ચૂસ્ત પાલન કરનાર પ્રભુના મુનંદા સેવકો કહેવાયા ઘંટ વાગે ત્યારે જિંકડું, પ્રાર્થનાની કસરત કરવી, ખીચડું ખાઈ લેવું, સેવાનું કારસ કરવું ને ઘંટ વાગે ત્યારે ચોંટાઈ જવું—એમાં ઇંચુપ્રભુનાં પગલાં આવી જતાં. સંત ક્રાન્સિસનું સેવાધોમ બાવાની ભેરેક બની ગયું. પણ આવી પલટનમાં જ્યુનીપર જેવાનો? કયાંથી મેળ બેસે? ડમરે ને પગલે તેનાથી કાંઈ ને કાંઈ. ભૂલ ચર્ધ જતી. અને ઉપરી અધિકારીનો કપકો ખાવો પડતો. જ્યુનીપર તો પોતાનો જ વાક જોનારો, એટલે માથું નીચું કરી સાંભળી લેતો.

આશ્રમના અધિકારીઓએ નિયમ કર્યો હતો કે કોઈએ પોતાની કોઈ પણ વીજ ગરીબોને આપી ન દેવી. સત ક્રાન્સિસ બે હાથે બધું ય લૂંટાવી દેતા હતા તે દિવસો પૂરા થયા હતા. હવે તો માલિકીનું માળખું બંધાયું હતું. હરેક વીજ પ્રભુની છે ને પ્રભુનાં મેલાંઘેલાં ખાજકોની છે એ હકીકત કોણ માને? જ્યુનીપર જેવાને તો અગ ઉપરના કપકો પણ ગરીબોને આપી દેવાની મનાઈ હતી. આવું ગાંડપણ કેમ ચલાવી લેવાય? પણ જેના હેમામાં ઘલજા ઘર કરી ગઈ હોય એ રાકચો કેમ રહે? એકવાર એક ભિખારીએ લાખો હાથ કર્યો. જ્યુનીપર પાસે કાંઈ નહોતું. તેણે કહ્યું:

'જો, લાઈ! મારા ઉપરીએ મને આ કફની ઉતારી આપવાની મના ફરમાવી છે. પણ તું મારી પાસેથી આવકી લઈય તો હું ના નહીં પાડું.'

અને ભિખારીએ તરત જ કફની ઉતારી લીધી. જ્યુનીપરે પોતાનાં ઉપરીને ઘણું ય કહ્યું કે તેણે નિયમનું બરાબર પાલન કર્યું છે, પોતાને હાથે કફની નથી આપી અને ઈંચુ પ્રભુ નારાજ થાય એવું કાંઈ નથી કહ્યું. પણ આવી ગ્રીધી વાતે ય સમજે કોણ? જ્યુનીપરને આકરો કપકો ખાવો પડ્યો.

આમ સંત ક્રાન્સિસની સાથે ફરનાર સાધુનું નવા સાધુઓની વચ્ચે અપમાન થતું.

ખીજ કોઈને હારોહાડ લાગી જાય એવા વેળુ જ્યુનીપર નરમાયથી સાંભળી લેતો. કારણ કે અહંકારને તો તે ઝોળાળીને પી ગયો હતો. પણ પારકી પીડા જોઈ હેયું હાથ ન રહે ત્યાં એ કહે 'શું' ? આ ઝોળાળીએ રાજ ઉપરી અધિકારીને રાજ સમજાવ્યો મથતો એમને તો. રાતાપીળા યર્ધ જતા.

આવું જ એક બીજાવાર બનેલું. રાજેતા મુજબ, જ્યુનીપરે આશ્રમની માલિકીની ચીજ કોઈ સુકલિસને આપી દીધી હશે. અધિકારી જ્યુનીપરને ખૂબ ધમકાવ્યો. તેમનો અવાજ ફાટી ગયો. ગળું દુઃખી આવ્યું. જ્યુનીપરને આથી બહુ લાગી આવ્યું. પોતાના અપમાનની તો તેને કાંઈ પડી નહોતી. અધિકારીના દુઃખતા ગળાનો ઈલાજ કરવાં એવું મન જોયેત બની ગયું. સાંજે એ ગામમાં ગયો. માંડ માગીલીપી લોટ, ગોળ, ઘી લઈ આવ્યો, મઠમાં આવતાં મોડું યર્ધ ગયું. પણ જ્યુનીપરે પોતાને હાથે શીરો જનાવ્યો. અને અધિકારીના ઝોરડા પાસે આવ્યો.

રાત પડી ગઈ હતી. આશ્રમના નિયમ મુજબ હીવાબતી કારી અધિકારી પોતાના ઝોરડામાં સૂતા હતા. ત્યાં જ્યુનીપરે બારણું ખખડાવ્યું અધિકારીએ બારણું ઉઘાડી જોયું તો સામે ઊભો હતો જ્યુનીપર. તેના એક હાથમાં મીલબત્તી હતી, ખીજ હાથમાં જિનાજિના લસલસતા શીરાતું ચકોરું. જ્યુનીપરે કહ્યું :

‘બાબા, આપ જ્યારે મને મારા વાંક માટે વઢતા હતા ત્યારે આપનું ગળું ઘાઘડું યર્ધ ગયું હતું. આપને ગળામાં ખૂબ પીડા યર્ધ હશે. એટલે એના ઉપાય માટે હું આ શીરો ખનાવીને લઈ આવ્યો છું.’

અધિકારી તો ઉલટા વધુ ચિડાઈ ગયા. તેમણે જ્યુનીપરને આદ્યજ્ઞવા કરમાવ્યું. પણ જ્યુનીપર જેવું નામ, હયાને એમ દેશવટો કે તો યર્ધ રહ્યું ને ! અધિકારી એને ધમકાવતા ગયા તેમ જ્યુનીપર એને વધુ બોલી ગળું ખરાબ ન કરતાં શીરો ખાવાની કાકલૂદી કરતો રહ્યો. શીરો ખાવા માટે એણે અધિકારીને ફરી ફરી વિનવ્યા. છેવટે અધિકારી માનશે જ નહીં એમ લાગ્યું એટલે જ્યુનીપરે યોગેશ્વરે કહ્યું :

‘તો બાબા, એટલું કરો. આ મીલબત્તી આપ આલી રાખો ને હું શીરો ખાઈ જાઉં. કાંઈ નાખી ઘોઠો દેવાશે ?’

જ્યુનીપરની સરજતા અધિકારીના મઠમ મનને વીધી ગઈ. એ તરત જ નીચે જોડી ગયા. અને જ્યુનીપરની સાથે શીરો ખાવા લાગ્યા. મમતાળુ માની જેમ જ્યુનીપરે એના ગોમાં કોળિયા મૂક્યા.

જ્યુનીપરની આવી જ કોઈ ઘેલછા વિશે સંત ફ્રાન્સિસ પાસે ફરિયાદ કરવામાં આવેલ ત્યારે તેમણે એટલું જ કહ્યું હતું : ‘અરે ! જ્યુનીપર જેવાતું મારે એક જંગલ હોત તો !’ મીરાની વાણી બોલે જ્યુનીપરમાં જીવતી યર્ધ હતી :

‘ઘેલાં રે અમે ધરિનાં ઘેલાં,
ખાઈ, શુંને ઘેલાંમાં શુભ લાધ્યા.’

પરિભ્રમણ

આશ્રુતોષ

વિશ્વમિત્ર તુલસી

ચોદમી ઓગરે દેશે તુલસી જયતી મેળની
તેમના પદમાં, પચ્ચીત્રની ભાવના, એ જમાનામાં
પથ વણાઈ ગઈ હતી

‘તુલસી ઈસ સંસારમે’ ભાતભાત કે વોમ;
સબકો દિલોમલ આવીયે, નહીં નામ મલોમ’

વા મીકિની ખીજ આદિતિસમા સત તુલસીદામ
પ્રાચીનકાળમાંથી સામન્યમાં ‘રામચરિતમાનસ’
દ્વારા રજૂ થાય છે કેમ વાદ કે પથ તેમને અપતો
નથી તેમની કવિનામાંથી કરોગે ભારતવાસીઓને
સાંસ્કૃતિક ચેતનાની પ્રેરકશક્તિ. સાપે છે તેમનું
દૃષ્ટિકોણ સારાયે વિશ્વને આવરી લે છે તુલસીદાસ
સુરોપમાં જન્મ્યા હોત તો હોમર કે સેક્સપિયર જેટલી
વિશ્વનામના અચૂક મેળવી હોત સાદા વિચારને
સાદી રીતે મૂકના, તેઓ મનુષ્ય હવેના તારને
મગમાંથી હવેમવાની મૂકે છે

‘તુલમી હાય મદીબકી કબી ન ખાલી ભય;
મૂઆ દોરકો આમસે, લોહા બરમ હો ભય’
એકેયો જાને ફે

ભારતીય સંસ્કૃતિની માડણી સાધુસતોની મગ
લમય વાણી અને આધ્યાત્મિકતા ઉપર થયેલી છે
આને પાપ મોટા ભાગનું લોકમાનસ ધર્મની પ્રણા
વિકા હોડવા તૈવાર નથી રામનવમી સિવરાત્રી,
જન્માષ્ટમી મહાવીરજયંતી કે નવરાત્રિ ઉપર લોકોમાં
સ્વામાયિક જ ઉત્સાહ પ્રગટે છે જલદેશત કરવાની
જરૂર પડતી નથી નદાજીએ સાધુસમાજની સેવા
માટે ને નવી દિશા ચીધી છે તેની પાછળ મજબૂત
માનસિક બુદ્ધિ રહેલી છે

સત્યાર સમિતિની હામી ન્યારે થઈ રહી છે
ત્યારે જગતમાં અનિષ્ટો સામે અમૂંઝાના કોઈ વિરલ
એકદોકન વીરની યાદ આવી જાય છે આવો એક

અગદળતો દાખતો* દષ્ટિમમ્મ છે જન્મદાન પ્રતિનિ
પિતા વિનોનાજીને એટલે નદાજીને નયર ખીજો
આવે છે તેમની વાત સાચી છે અને તે મુદ્દળ થવી
જ નેપછે અપ્પાચારમાં ને નાનકડા વર્ગને નફો
મગે છે તેને પેટનો દુખાવો લાડ પડ્યો છે સરકા
રની કે પક્ષની મજૂરી મગે કે ન મગે, નદાજીને
પથ એકચીરનો છે
નેયવેટ્ટી

ચોમાસાની અનિયમિતતા તથા ઉનાગામી પાડી
ની તમીને લીધે હાઇડ્રો-મથક વીજળી શક્તિની
માગને મદાસ રાજ્યમાં પહોંચી શકતા નથી ત્યારે
ઉપનયન સિન્નાઈટ ખનીજનો ઉપયોગ એક ખૂદાઈ
દેન સમ્મન નીવડ્યો છે ભારતના એક મોટા રાજ્યની,
એક જ મોટામાં મોટી જલદશી યોજનાનું મગના
ચરણ આજથી સાત વર્ષ પૂર્વે થયેલું અને તેનો
પ્રથમ તમકો ગયા માસની શરૂઆત પૂરો થયો
નેયવેટ્ટીના વિદ્યુતમથકથી આ રાજ્યની વીજળી પૂર
વરાની ૪૦ ટકા જરૂરિયાત સંતોષાય છે આ હકો
કત યોજનાના કદની સાક્ષી પૂરે છે અત્યારે આ
વિદ્યુતમથકની શક્તિ ૨૫૦ મેગા વોલ્ટ છે, જે
તમકાવાર વધારીને ૩૦૦ સુધી લઈ જવામાં આવશે
કુઓર પોતે આ યોજનામાં રસ લઈ રહ્યા છે તે
દિલ્હી-સોવિયેટ ભાગીદારીની આ વિશાળકાય યોજ
નાની સંજગત માટેની તત્પરતા બતાવે છે તિન્ના
ઇટલી વીજળી ઉત્પન્ન કરવા ઉપરાંત, રાસાયણિક
આવર, ધારૂં ન વધા સિન્નાઈટનું ખજાનું પૂરો
પાડતો ખીજો તમકો એમદ વર્ષેના શરૂ થયે એક
લાખ આવન હોમર દેન ‘યુરિયા’ ઉત્પન્ન કરશે,
જે વિશ્વનો રેકડ હશે વળી આ મોઢવારીમાં આમ
જનતાનું સરનું જનતાનું પૂરી પાડતી ચાર લાખ ૨૦
છેડા ખાપારી ચોરો મગા શકશે તદ્દપરાંત નાના
મોટા સેકડો આનુસંગિક ઉચોગો અસ્તિત્વમાં

આવશે નેનાથી એક દુર્ગમ પ્રદેશ મદ્રાસ રાજ્યની કામધેતુ બની રહેશે.

સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે

ઝેળવણીના ક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ બતાવતી સહેલી નથી, કેમ કે એ આનામાં ફળ આપતાં વાર લાગે છે કેમ પશુ નવતર પ્રયોગના પશિષ્ટાભે આ ક્ષેત્રમાં પાચ, દસ કે પંદર વર્ષ જલજ્વાલા મળે એટલે સુક્ષિત ફેરફાર ભાવિ પેઢીને અદ્યત્ત ગીતે દૂરગામી અમર કરી જાય છે. શિક્ષણપ્રધાન આગલા આ ક્ષેત્રમાં જે ઔદ્યોગિકતા દાખરી રહ્યા છે તે પ્રયત્નિત છતાં આવ કારણકે તો છે જ. ૧૦ ડી. એસ. કે. ડાહરીના વડપણ નીચે ઝેળવણી પંચની રચના કરી તેમજે એક આદ્યક અને સ્વત્વ પગલું લેવું છે. આ પંચને અદેવાલ તૈયાર થતા હજુ સમય લાગશે; દરમ્યાન મોટી પંચવર્ષીય યોજનાનો ખરડો તૈયાર થઈ ગયો હશે તેમા તેની બાબતજો આગળ નહીં થઈ શકે તો કમનસીમી ગણાશે. ભારત જ્વલા વિશાળ પરંતુ ઝેળવણીમા પછાત દેશ માટે આ બાબતની અમતા અપાતી નથી તેદુઃખદ છે (વડાનો અને વિગેષજોની એકાદ્ય બહુ સાચે છે. ભવિષ્યની પેઢીની નીતિમતાનો પાયો સુદૃઢપણે નખાવ તો, દેશને ભાવિ માટે એક સમર્થ નેતાગણ્ય અને સરકારીના મશાસચીએ મળી શકે.

શ્રી. આગલાની તાજેતરની રશિયાની મુલાકાતથી ઝેળવણીક્ષેત્રને લાભ થયો છે આપણે ત્યાં જીવી થનારી પંદર એન્જિનિયરીંગ કોલેજોમાંથી સાતની જવાનહારી રશિયાએ સ્વીકારી છે; તદ્દપરાત માધ્યમિક કક્ષાએ વિદ્યાનના વર્ગોમાં સાધનોની શેષપ મોટા પાયા ઉપર પૂરી પાડવા તૈયારી બનાવી છે. તેમજ યુનો ખાતેના એક નિષ્ણાત ડ્રો. થર્ગેવ્સ્કીની સેવાએ ભારતના ઝેળવણી પંચને અદ્યત્ત આસ મુધી ઉપલબ્ધ બને તેવી ગોઠવણ પથ ચાલે. યુનેસ્કોના આશ્રય નીચે વિવિધ કાર્યક્રમે તો ચાલુ જ છે. માનને ડોઈ મર્ચાંટ કે સીમાડા હોવા નથી. જ્વાથી અને જ્વારે નેટ્યુ મળે તે પચાવી લેવું એમા જ રાષ્ટ્રની ઉન્નતિની ચારી રહેવી છે.

બાલસતી શાહાદત

જેમની કરપીણ હત્યાએ આરમે સાંસ્કૃતિક

જગનને જાગર આંચકો આપ્યો તે વીર પેટ્રીમ લુમ્બાની શહીદી કોંગ્રેસમાં પ્રભાવ પાડી રહી છે. ચર કરોડ પોંડના ખર્ચે યુનોનું શાંતિદળ હમણા મુધી ત્યા રહ્યું અને વિદાય લીધી ત્યારે ખાતનામ મોઈસ શોખેના હાથમા સત્તાની લગામ આપી. લુમ્બા તરફી એક મોઢું જૂથ શોખે સામે બળવે કરી કહ્યું છે અને દેશનો ૨૫ ભાગ દનારી બેઠું છે. પ્રથમની માફક જ પશ્ચિમી રાજ્યો શોખેના પદ્ધતિમાં છે; નૈતિક અને ભૌતિક અદર્દ આપે પશુ ખરા. આફ્રિકાના રાજ્યોમાં શોખે એટલા અળખામણ થઈ પડ્યા છે કે કેરો ખાતેની પરિષદમાં ડરને લીધે પ્રમુખ કાંસાવુજુ હાજર રહી શક્યા નહોતા. લુમ્બાનું ખૂન પ્રજા જૂની નથી અને શોખેની નિરોધતા સ્વીકારવા પશુ તૈયાર નથી. પરિસ્થિતિ આંતરવિગ્રહ કરતા જવાપણ સારી નથી.

તાજુખા

અફિ-એશિયાની ચિનગારી પડી તણખા ડરતાં રહ્યા છે. યુરને પગે ચેનાએની કુદાકૂદ વધી પડી છે અને વુર્ફાએ સાઈપ્રસ ઉપર તથા ઇન્ડોનેશિયાએ મોરેશિયા ઉપર બળવું પ્રદર્શન કરી બતાવ્યું છે કાને કોણ યુ કરશે તે હવે કહી શકાય તેવું રહ્યું નથી. સાઈપ્રસમાં તો વુર્ફા તથા મીસ બને નાટોના સભ્યો સામસામા આવી ગયા છે, અને રશિયાએ પશુ સાઈપ્રસને લઈકરી મદદનું વચન આપી પરિસ્થિતિમાં ગૂંચવડા કર્યો છે. સાઈપ્રસમા યુનોનું શાંતિદળ તો છે જ અને ભારતના જનરલ થિમખા તેના પડા છે. પાકીસ્તાન વુર્ફાને પક્ષ લઈ તેમને બદનામ કરવા અવગો પ્રચાર કરી કહ્યું છે. વિદેશયાત્રા

ડો. રાધાકૃષ્ણન સપ્ટેમ્બર માસમાં રશિયાની મુલાકાતે જનાર છે એ બનાવ મોટી અગત્યતા ધારણ કરશે. તેમની અમેરિકા તેમજ બ્રિટનની મુલાકાતે એ અસાધારણ પરિણામે આવ્યા હતા અને સ્વં કોનેડીએ હિંદની માઠ મેરીમા અમેરિકાનું હિત જોયું હતું. આજે જ્વારે નેદરૂ નથી ત્યારે રશિયાની સારી રીતે વાકેફગાર આપણા વિદ્વાન રાષ્ટ્રપતિ દેશની આગમ્યા આર અંદ લગાવશે. સંરક્ષણ

અનુસંધાન પુષ્ટા પાન ૩]

એનાં વસ્ત્ર અને જીવન બેનના લીરા જીડી રહ્યા હતા. આખમાં એનોખી ચમક હતી એવ વીલાવાની તેવારી કરતી હતી. જૂખના દુગ્ધે એ તાગી ગયો હતો. કામ મેળવવાના અચામ પ્રયત્નો કરીને નિજીય યધને હારીને એ દતાય થયો હતો. લિખનો વિચાર કરતાં એ સરમથી ખેવડ વળી ગયો. એક આણું ધૂસકું ન'ખાઈ ગયું. પણ જુએ સરમને ઢાળી દીધી. ને જાણે ઠાઠ પાપ કરતો હોય એમ એના મોંમાંથી સમ્પ્રો નીકળ્યા : 'બાપુજી, એ બેનજી ! મને ખાવાનું અપાવો !' વિચારના દલિતોની વેદના વાચાફેરે બહાર પડતી હોય એમ એના ધીન્નેલા મુખમાંથી મદામકેનતે આટલા સમ્પ્રો બહાર આવ્યા.

બાપુજીએ એના તરફ એવી આંખે જોયું કે એ બિચારો ડચાઈ જ ગયો. આજ પહેલી જ વાર પોતાની વાગડતા સાથે એ બહાર નીકળ્યો હતો. થોડી જ વારમાં ભોજન લઈને દરિયા કિનારે ફરવા જતાની એની યોજના હતી. આજ રસિક સમયે એને લિખારીનો લ'નાથેસો હાથ અને આછછના સમ્પ્રો ના ગમ્યા. એણે ફરી એકવાર યુરસાભરી નજરે એના તરફ જોયું એ નજરે વળી લેની કોય તેમ પેતી બહેન બોલી : 'તુષાર, એટલી વારમાં બધું જૂની ગયા કે ? બાપુજી કહેના કે બધું જ ધધરતું છે ત્યાંની ભોગવતું. વહેંચીને ખાવું. રામના ખેતરમાં રામનાં પ્રાંતેડું જ ચલે ને ! રામનું એક મણસ જૂખું છે એમ નજરે જુઓ પંડી ખાવાનું ભાવે કેમ ?' એણે એવી તો શીતળ આંખે તુષારમાણ તરફ જોયું કે આનો શો જવાબ આપવો એ જ એમને ન રૂઝવું. તોય એ બોલ્યા તો ખરા જ :

'પાડુ, તારી ભાવનાને સમજી છું. પણ આ રીતે વિચારવાની મને ટેવ જ નથી. તે આશ્રમી શિક્ષણ લીધેયું ને પાછો તારે સત્સંગ વધારે કરવા જોઈએ અને આપતા હોય તો આપ એ પાંચ રૂપિયા. પણ એમ કેટલાને આપીશ ?'

'એનો સત્સંગ જ નથી. અનુકૂળ હોય તો મદદ કરી. નહીં તો એના માટે આશ્રના તો જરૂર કરી શકાય, એને પ્રેરણા અને ઉત્સાહના એ સમ્પ્રો તો

કહેવાય ને ?' કહીને પાડુ પેલા માણસ તરફ વળી ને એને પસંમાંથી કાઢીને એક રૂપિયો આપતા બોલી : 'લો ભાઈ આ તમારા પૈસા ! ખરેખર એ તમારા જ છે. એમાંથી ખાણું ખાળે ને કાપકને ખવડાળે. આ રામના પૈસા છે. એમાંથી રામરોટી લેજો. એકલા ન ખાતાં વહેંચીને ખાળે. ને જુઓ, અકાશી નહીં, મુંગાશી નહીં. રામને નજર સામે રાખાળે. રામની રોટી કઢી ખૂટતી નથી, એ વાત વાદ રાખાળે. બહા કહી ઓસરવા ન દેતા.'

પાડુ અને તુષાર આવવા લાગ્યાં. હાથમાં આવેલા એક રૂપિયાને જોતો ને અંતરને મંજરી લાખ રૂપિયાની વાતને અંદર ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરતો પેલા ચીથરે-હાથ માણસ પણ ચાલવા લાગ્યો. હવે એના પગમાં -ખાસ તો દેવામાં-જરે આવ્યું હતું. બે ધડી તો એને થયું કે આઠ આના અત્યારે વાપરવા ને બાકીના કાચે. વળી પાછો વિચાર આવ્યો કે રામની રોટી એકલા તો ના જ ખવાય. એને એક આધજો લિખારી વાદ આવ્યો. સીધો જ એ એની પાંખે પકોંચી ગયો. ને કહ્યું :

'આલો, ખાવા આવતું છે કે ?'

'મરકરી થું કરવા કરા છો ?'

'તમે આલો તો ખરા.' કહીને એ બેય જણા ઉપડ્યા. એ દિવસે એ નાની લોજમાં એણે ખુમા-

રીથી જે જોડરે આપ્યા છે ! ખાવાનું પૂરું થયા પહેલાં પેલા વદ લિખારીએ એ રોટી કાગળમાં વીટવા માંડી. એ જોઈને આ જુવાને પૂછ્યું :

'કેમ ભાઈ, કાલ માટે કે ?'

'ના રે ના, તમે રામરોટીની વાત હમણું ના કરી કે ? હવે મારાથી પણ એકલા ના ખવાય. પેલી ગલીના છોડે એક છોડો જાણું વેચે છે. એ બિચારો જૂખ્યો છે. એના માટે લઈ લઉં છું.'

'તો તો હું પણ એના માટે થોડી ખચકાડું.'

કહીને એણે પણ બે રોટી વીટી લીધી. વળતી વખતે એણે વદને કહ્યું : કાકા, હવે મલરાવાની જરૂર નથી. આપણે રામરોટી ખાધી. એક દેવીએ મને એ આપી છે. કાલની વાત કાલ. આજની ચિન્તા નહીં. તમે કામ શોધવા ઉપડી જાઓ. ને

પેલા છોકરાને રોડી આપીને દું પાખુ ભડે. આજ, કાલ, પરમ દિવસ... એક દિવસ તો હામ મળતો જ.

એ પેલા 'છાપાવાળા દીણિયા પાસે પડેલી ગયો. એનું બીજાણેણું તો આંધુથી ખરડાયેલું હતું. એના તરફ હાથ લખાવીને એને રોડી આપતાં એણે કહ્યું:

'એમ દીણા! હે આ રોટલી. પેલી પાણીની ચકલી પાસે જઈને ખાઈ લે. આ રામની રોડી છે. એકેયો ખાતો નહીં. ખીજા કોઈકને આપજો. તું ખાઈ લે ત્યાં સુધી તારાં છાપાં વેચી આવડું.' એમ કહીને પહોડી અવાજે એણે છાપા વેચવા માંડ્યા. થોડી વારમા દસ નાણે ઉપડી ગઈ.

પેલો દીણિયો હાથમા રોટની લઈને ચકલી પાસે ખાવા ગયો. એને એક દુનગો દુનગો વાદ આવ્યો. એ પાસે જ ખૂણમાં કણમતો પડ્યો હતો. એક રોટલી એને આપી. ત્રણ પોતે ખાધી. ઉત્સાહમાં આપીને એ છાપાં વેચવા ગયો. વેચાયેલાં છાપાંના પૈસા એના હાથમાં ચૂકતા જુવાન ભોલ્યો:

'ને દીણા! તે રામરોડી ખાધી છે. તું ગભરાતો નહીં. દિનિત રાખજો. બધું બરાબર થશે.'

એ નાના દીણિયામા એનાના ચિનગારી મૂળને એ કામની મોહમા ઉપડી ગયો. આટલું કેકાણે નકાર મળ્યો. પણ એ હતાશ ન થયો. એને શ્રદ્ધા હતી કે 'મે' રામરોડી ખાધી છે, કોઈકને ખવડાવી છે, હવે બધું બરાબર જ થશે.'

ફરતો ફરતો એ પેલી મળીના નાકે આવ્યો ત્યારે પેણે છાપડો ત્યાં નહોતો. ફૂતરો આછછજરી નજરે એના તરફ ભેંઈ રહ્યો હતો. એ એની પાસે જઈને બેસી, ગળે હાથ ફેરવે છે ત્યાં જ સાળા વાળની નીચે એને આમકાના પટ્ટાનો નાક ચડ્યો. એના ઉપર એ ફેંપરાના માસિકદું નામ અને સરનામું હતું.

એ જાણતો હતો કે ફૂતરો માણસની બોલી ન સમજે તોય એણે કહ્યું. 'મારા દોસ્ત! તારો સારો દિવસ આવી ગયો. હું ચુંગાડ્યા નહીં. આજ હું તારા શેઠને ત્યાં તને મૂકી આપીશ. હવે બધું બરાબર જ થશે. કેમ ના થાય? તે રામરોડી ખાધી છે.'

એણે ફૂતરાને ધાનડ્યો. એક નવા દોસ્તના અંતરની ઉખાના લાવને એ ફૂતરો સમજી ગયો. ધણીવાર માણસો ન સમજે એવી વાત પશુઓ નથી સમજી જતાં. એણે ફૂતરાને ચોતાના ખભે ઉપાડ્યો. ત્રણ માથે આસીને શરેરના સામા છેડે એણે પેહું સરનામું રોપી કાઢ્યું. ફૂતરાને ખભે જ રાખીને એણે જાંઘના બાગ-

નો દરવાજો ઉઘાડ્યો. પૂર્વ પરિચિત જગા એનાં જ ફૂતરો ઉછળી પડ્યો. એના ઉત્સાહપૂર્વક ભગવાનો અવાજ સાંભળીને જાંઘનાના મુખ્ય દારમાંથી બધાં જ પહોર આવ્યાં. એમના હાથ ઉપરથી 'લાગુ' કે એ બધાં જમતા બેઠાં દતાં, ને અચાનક કીકીને આવ્યાં દતાં.

'અરે ટોમી, ટોમી, આપણે ટોમી! જિયારો કેવો થઈ ગયો છે! એને નંચડાવો, ખાવાનું આપો! ઘરનાં બધાં જ માણસો એણી સાથે બોલી મેલ્યા.

'આ ફૂતરો છું' લાગ્યો, કેમ? નિરંકારથી ઘરના વડીલે પેલા જુવાનને પૂછ્યું.

'હા, છ.' એણે નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો.

'ફૂતરો કેટલાય દિવસથી બોવાયો હતો. છેવટે ઘાણીને કાંતે મેં જાહેર ખખર આપી. કાનામની લાવને તું જ ઉપાડી ગયેલો, કેમ? કાલ પગીસ રૂપિયાના કાનામની જાહેરખખર આપી એટલે લાઈ આવ્યો, ખડું ને! લે તારું કાનામ, ને આલતી પકડ.' કહીને એમણે પગીસ રૂપિયા એના તરફ ફેંક્યા.

'શેઠ! કંઈક જૂલ થાય છે. મેં જાહેરખખર વાંચી જ નથી. કાનામ માટે લેતુ પડ્યું નથી. એક કેકાણે આ ફૂતરાને મેં આજે જોયો. એ રીખાતો હતો. હું એની પાસે ગોઠો. ત્યાં આપનું સરનામું ભેળું. એટલે અહીં પહોચાડવા એને ખભે લીધાણે લાગ્યો. સાદેમ, માટે આપના કાનામની જરૂર નથી. મેં જોરી કરી નથી સાદેમ, મેં રામરોડી ખાધી છે, મારાથી એવું ન થાય.'

શેઠને ચોતાની જૂલ સમજાઈ, ઉતાવળ માટે ખસતાવે પડ્યું થયો. એમને રામરોડીની વાતમાં રસ પડ્યો. એમણે આખી વાત સાંભળી, ને આશ્ચર્યમાં દૂબી ગયા. 'ત્યાં જ એક સ્ત્રી અને પુરુષ ત્યાં આવ્યાં. એ ઉપાસ, પારુ હતા.' પેલા જુવાન તો એમના પગમાં જ પડી ગયો. 'બડેન! આપની રામરોડી તો અજીબનીકાણી.'

પેલા શેઠે ઉપારના પિતાજી હતા! બધી વાત જાણીને સહેનો આશ્ચર્યમાં પાર ન રહ્યો. શેઠે એને કહ્યું: 'જુવાન! તારી ભાવના, શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠા જોઈને હું ખુશ થયો છું. કાલે સવારે તારાં બિરોદને લઈને અહીં આવજો તને ને તારા સાથીદારોને કામ મળી રહેશે. પણ આજનું શું? રામરોડી એકલા તો ના ખવાય. કેમ, દીકરી?' એમણે પારુને કહ્યું. સુત્ર વધુ ચરમાઈ ગઈ. એ જુવાન, શેઠ, ઉપાર, પારુ અને બધા જ સભ્યો જમાના માટે બેઠાં ત્યારે રામરોડીના અમૃતમય સ્વાદનો વિચાર કરતો પેલો જુવાન મનોમન અચ્ચજ પાણીને ભગવાનને વંદી રહ્યો હતો, ત્યારે ત્યાં એજ આંખ ઠારી નહોતી.

માળાનો મોટો મણકો

નાથુભાઈ ભટ્ટ

માળા તો બધાએ જોઈ હશે !

મોતીની માળા, હીરાની માળા, તુલસીની માળા, ફૂલની માળા વગેરે જાતજાતની માળા. આવી માળાઓ લોકો ઠાકમાં પહેરે. એમાં તુલસીની માળા તો જપ કરવાના ય કામમાં આવે. લોકો મનમાં ભગવાનનું નામ લે અને માળાનો મણકો ફેરવે. આથી આ માળાનું 'મીઠું' નામ ભક્તમાળા.

ભક્તમાળામાં બધા મણકા સરખા હોય. પણ એક મણકો સૌથી મોટો આવે. માળાના બધા મણકા ફેરવતાં, મોટો મણકો આવે ત્યારે એક જપ પૂરો થયો ગણાય. આ મોટો મણકાનું નામ 'સુમેરુ.' સુમેરુ મોટો એટલે એનું સ્થાન પણ મોટું.

આ સુમેરુ મણકો કોને કહેવાય ? એની એક જાણવા જેવી વાત છે.

હજારો વર્ષ પહેલાં નાભાદાસ નામના એક સંત થઈ ગયા. તે ભગવાનના સાથા ભક્ત. લોકોમાં ખૂબ જાણીતા થયા હતા.

તેમને એક દિવસ ભક્તમાળા બનાવવાનો વિચાર આવ્યો. તેમણે વિચાર્યું, કે ભગવાનનું નામ બજવાનો આ એક સરખા ઉપાય છે. માળાંથી જપ થાય, અને મનને શાંત મળે.

એમણે માળા બનાવવી શરૂ કરી. ભક્ત-માળા એટલે ભક્તોની 'માળા. એ ભક્તોના સ્વપ્નની, હોવી, જોઈએ, એટલે ફરેક ભક્તોના નામથી મણકા પરાંવ્યા, છેવટે મોટો મણકો 'સુમેરુ' પરાંવવાનો વખત આવ્યો. નાભાદાસ વિચારમાં પડ્યા.

'સુમેરુ' મણકો એટલે મોટો મણકો. એનું સ્થાન શ્રેષ્ઠ. એ સ્થાન કોને આપવું ? ભક્તોમાં જે શ્રેષ્ઠ હોય તેને જ આપાય ને !

માળાના બધા મણકા ફેરવતાં, મોટો મણકો આવે ત્યારે જપ પૂરો થયો ગણાય. આ મોટો મણકાનું નામ 'સુમેરુ.' અને ભક્તોની માળામાં 'સુમેરુ' કોણ ? ખબર છે તમને ? નથી ખબર ? તો આ વાંચો.

તો ભક્તોમાં શ્રેષ્ઠ કોણ ? ખૂબ યાદ કર્યું. પણ કોઈ ન જકડ્યું. અંતે તેઓ શ્રેષ્ઠ ભક્તની શોધમાં નીકળ્યા.

દિવસોના દિવસો અને મહિનાઓના મહિના વીત્યા, પણ કોઈ એવો ભક્ત ન મળ્યો, કે જે બધા ભક્તોમાં શ્રેષ્ઠ હોય.

હવે શું થાય ? માળા અધૂરી રહી.

પણ એક દિવસની વાત. નાભાદાસે ભંડારો કર્યો. ભંડારો એટલે મોટો જમણવાર. સાધુ-સંતો ભેળા થાય. પ્રભુનું સ્મરણ કરે અને જમીને સૌનું કલ્યાણ થઈએ.

નાભાદાસે સૌ સાધુ-સંતોને નિમંત્રણ પાઠવ્યાં. ફર ફર સુધી બધાંને નોતર્યા. કેટલાકને તો ભાતે નિમંત્રણ આપવા નીકળ્યા. આમ એક પછી એક બધાંને નિમંત્રણ આપીને છેવટે તુલસીદાસને ઘેર ગયા. તે વખતે તુલસીદાસ પૂજામાં બેઠા હતા. તે એકચિત્તે પ્રભુનું સ્મરણ કરતા હતા.

સ્મરણ કરવામાં તેમને શરીરનું પણ જાન ન હતું. તેથી નાભાદાસ આવ્યાની પણ ખબર ન રહી.

નાભાદાસે બધી વાર સુધી રાહ જોતા બેઠા. પણ તુલસીદાસ ધ્યાનમાંથી ન જાગ્યા, આથી નાભાદાસને બહુ જ ખોટું લાગ્યું. અને મનમાં જુહું વિચાર્યું, કે, 'આ તો અવિવેકી ને ઢાંગી છે, અભિમાની છે, ભગવાનને બજવાનો મોટો ઠાંગ કરે છે. મારા જેવો સંત એના ખારણે આવ્યો, અને સ્વાગત કરવાનું તો ઠીક, પણ જાલાવવાનો પણ વિચેક નહીં !...એ ભક્તોમાં બેસવાને પણ લાયક નથી.'

આમ કોપ કરી નાભાદાસ ચાલ્યા ગયા. નક્કી કરેલા દિવસે ભંડારો શરૂ થયો.

સાધુ-સંતોની બીડ જામી, નાના મોટા સો સંત-ભકતો જમવા પોડા, પણ તુલસીદાસ જ નહીં.

ભંડારો પૂરો થયો. સૌ જમીને ચાલવા લાગ્યા. પણ આ શું! આ કેણુ ફરે છે! એક પતરાળાં પર શું પીણું છે?

નાભાદાસે જોયું તો, એક માણસ સંતોના એકાં પતરાળા પરથી દાહુ વીણીને ખાય છે. અરે, આ કેટલું ખોટું ગણાય!

પણ એ માણસને જોતાં જ નાભાદાસ આશ્ચર્યમાં પડી ગયા.

‘અરે! આ તો તુલસીદાસ! એ ક્યારે આવ્યા? અને એકું શા મોટે ખાય છે?’ તે ઝંટ તુલસીદાસ પાતો ગયા અને જોડ્યા:

‘આ શું કરે છે? એકું તે ખવાતું હશે?’ તુલસીદાસે જવાબ આપ્યો:

‘મેં સાંભળ્યું કે આપ મારે ત્યાં પધાર્યા હતા. પણ તે વખતે હું પ્રભુના ધ્યાનમાં હતો. જેથી મને આપના આગમનનું ધ્યાન ન રહ્યું.

‘આ વાતની મને ખબર થતા, મને ઘણેા પસ્તાવો થયો. આપ જેવા મોટા સંત, મારા જેવા મામૂલી માણસને ત્યાં પધાર્યા અને હું આપનું સ્વાગત પણ ન કરી શક્યો! હું કેટલો ભાગ્યહીન ગણાઉં? આથી હું સૌ સંતોના દર્શન કરવા દોડતો આવ્યો. પણ કમનમીએ ભંડારો સમાપ્ત થયો હોને. સૌ વિખરાઈ રહ્યા હતા. મને યશું, મેં અમૂલ્ય

લહાવો ગુમાવ્યો.

‘પરંતુ સંતોના જમવા એકાં પતરાળાં જોઇ માત્ર મન ન રહ્યું. સંત એટલે પ્રભુના ભકત. પ્રભુભકત એ પ્રભુ સમાન જ ગણાય. પ્રભુને આરોગતા જે વધે તે પ્રસાદ ગણાય. એથી સંતોના એકાં પતરાળાંનું અન્ન મારે મન મોટો પ્રસાદ છે.

‘એવો પ્રસાદ કેના લાગ્યમાં હોય!’ આટલું જોલી તુલસીદાસ ગદગદ થઈ ગયા.

તુલસીદાસની મધુરવાણી સાંભળી નાભાદાસ નો ગુસ્સો ઊતરી ગયો. તે મનમાં જોડ્યા:

‘કેટલો વિવેક, કેટલી નમ્રતા! અને પ્રભુ પ્રત્યેની કેટલી ઉચ્ચ ભાવના! વિવેક અને નમ્રતા એ મહાનતાના ગુણ છે. શ્રદ્ધા અને ભક્તિ સાચા સંતમાં જ હોય. ખરેખર, મહાનતાના ગુણ તુલસીદાસમાં જ છે!’

નાભાદાસને વહાલ ઉપજ્યું તે તુલસીદાસ ને તે જ સમયે કોટી પડ્યા. અને જોલી બીક્યા.

‘મારે ભકતમાગનો ‘સુમેરુ’ મળી ગયો. હવે મારી અપૂરી માળા પૂરી થશે.’

જસ, તે દિવસથી માળાનો મોટો મણકો તુલસીદાસના નામનો ગણાય છે.

આ પછી તો તુલસીદાસ મોટા સંત ગણાવા લાગ્યા. તેમણે ‘રામચરિતમાનસ’ અને ‘શમાયણ’ જેવા મોટા ગ્રંથો લખ્યા, જે આજે પણ ઘેરઘેર વંચાય છે.

હું કેવો કદરો છું!

મહાત્મા ગાંધીનું દિલ્હીમાંનું લાંબી કોલોની ખાતેનું નિવાસસ્થાન સૌ મુલાકાતીઓ માટે પૂરું રહેતું. એક વાર હું હાથમાં એમનો એક ફોટોગ્રાફ લઈને તે પર એમનો ઓટોગ્રાફ લેવા ગયો. એમના મુલાકાતીઓની ધારામાં સહેજ પોરો પડ્યો કે તરત મેં એમને પેતા ફોટા પર ઓટોગ્રાફ આપવા પ્રાર્થના કરી.

એમણે ફોટોગ્રાફ હાથમાં લીધો અને પછી ખડખડાટ હસી પડ્યા. મારી ખાત્રી હતી કે ફોટો સુંદર અને આમેલૂન છે. મેં તેથી જ પૂછ્યું: ‘આપ સમી હમી પડ્યા?’

‘આ સુંદર ફોટોગ્રાફ છે,’ એમણે મને આશ્વાસન આપ્યું, ‘ફક્ત વાત એવી કે કેક કોક વાર, હું જૂલી બર્ડ છું કે હું કેવો કદરો છું!’

—સાન્તા શમરાવ

હવેલેણ મુનરી

સરોહ

ઓપરેશન ખૂબ સફળતાપૂર્વક ચાલતું હતું. મર્મ બામ મૂંઝવે-યઈ ગયો હતો. હોકદરે છરીને છોડી અડાપ્યો ને વાથ મહેલ મુછે બિઠયો. ખલાસ ! અને એક મિઠોપ છોકરી, છોડી થાસ લઈ ચાલી ગઈ !

શા માટે આ મુનરી ? અને આખરે પરિણામ.....???

આરે તરફ લીલી વનરાઈ ઝૂંપી રહી છે. આ વનરપતિના લીના વનમાં સંતાકુકડી રમતી સરિતા વહે છે. આ સરિતાના કાંઠે છે ભગતજીની જગ્યા.

બહુ પુરાણી જગ્યા છે. હેરણ પાંચસો વરસમાં 'લેને કા હરિનામ દે ઔર દેને કા અનનદાન'ને પરમ ધર્મ માનનારા લગ્ના એસિયા થઈ ગયા. એવા જ એક એસિયાએ વનની વચાએ આ સ્થાનક સ્થાપ્યું છે. તે જગ્યાનું મહાત્મ વધતું વધતું અત્યારે તીર્થસ્થાનની કક્ષાએ પહોંચેલ છે. રોજ પગીયા પચાસ યાત્રાળુઓ આવે છે ને જાય છે.

જગ્યામાં એક ટેમો છે. અંદર વિશાળ યોગાન-તે યોગાનના એક છેડે સિવમંદિર છે. યોગાનના બાજુના છેડે એસરી કિતાર ચોરા છે. ત્યાં યાત્રાળુઓ રહે છે. તેની સામી બાજુ ગોરાળા છે. તેમાં પચાસ સાંઠ ગાયો કાયમ રહે છે અને સુંદર લાલન પાલન પામે છે. જગ્યાના મહંત છે ફક્કડ બાવા. શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યથી મહેરો દેદિખમાન છે. હંમર હજો સાઠેક વર્ષની. શ્વેન જરામાં સોહામણા લાગે છે. પડછંદ કાપા ભેનાવેત નમન કરવા પ્રેરે છે.

આ તો ભગતજીની જગ્યા છે. આહે એ આવે ને આહે સો જાય. તેમાં એક દિવસ હમ્મત વધી ગઈ છે અને કાપા લઘી ગઈ છે તેવા આધેક વયનો માણસ જગ્યાના દરવાજે આવી બેઠો રહ્યો. ભગવાનનું ધામ છે ત્યાં સૌને મરણો આવકાર છે. જગ્યાના માણસે તેને આવકાર આપ્યો. તે આધેક વયનો માણસ ડેલામાં આગ્યો, પણ પગ લાથડે છે.

'ક્યાં રેલું ?' જગ્યાના માણસે પૂછ્યું.

'રેલું તો બહુ છેડે.' પેલા માણસે જવાબ આપ્યો. જગ્યા પરથી સરકારી માણસ લાગે છે. કપડાં ફાટી ગયાં છે, પણ પોત પરથી કીમતી હજો તેમ દેખાય છે.

જગ્યાના માણસે કુદરતના ધણ હરી પૂછ્યું.

'છેટાવા' પણ ગામનું નામ તો હશે ને ?'

આધેક માણસે-જવાબ ન આપ્યો.

હરી જગ્યાના માણસે પૂછ્યું, 'શું નામ ?'

જગ્યા મળ્યો, 'હતું તે ગયું', પણ મને દાસ કહેશો તો ચાલશે.'

જગ્યાના માણસને સંતોષ ન થયો. તેણે મહંતને બોલ્યું કરી. 'મહંત આબ્યા ને ભેનાં વેંત કળી ગયા કે આવેલ માણસ ખૂબ જૂન્યો ને ખૂબ માથેલો છે. રામરામનો વિવેક કરી તેણે ગરમ પાણી મૂકાવ્યું ને જમવાની તૈયારી કરાવી. નિરાંતે વાત કર્યું. તેમ છંડી મહંતે તેને નાવા લેવા ને ખાવા માટે એકસો મૂક્યો. આધેક માણસ જેને આપણે હવે દાસ કહેધું તે નહીં ઘોષ ખાઈતે આડે પડણે થયો ને ધસ-ધસદ લીધી ગયો.

તે જગ્યા ત્યારે સાચા આરતીના સમય થયો હતો. મોડું ધાંધ તે મંદિરમાં ગયો અને આરતી થયા પછી જગ્યાના માણસે ભજન ગાતા હતા તેમાં સાથ દેવા લાગ્યો. તેણે ચોતે પણ એક ભજન ગાયું. તેના જીવણથેલો અને મીઠો અવાજ સાંભળી બધાને થયું કે કાંઈ સારા માણસ આરતીના માર્ગે આવેલ છે. તેને કાંઈએ તેના હવન વિષેના પ્રશ્નો પૂછીને ન છેડ્યો.

બીજા દિવસના સવારથી તો દાસ જગ્યાના કામમાં મુશાર્ક ગયો. ગાવતી માવજત વિષે તો તે તદ્દન અજણ લાગ્યો, પણ આરતી કરતી, બધું વ્યવસ્થામરે ગોઠવતું, મહેમાનોની સરકાર કરતી વિગેરે બાબતમાં તેની નિપુણતા જાણી ન, રહી થોડા વખતમાં તે ગાયોની સારસંભાળ રાખવાનું પણ શીખી ગયો. અધૂરામાં પૂરું, રસોઈમાં પણ તેણે ધ્યાન પડવા લાગ્યું. બધાને થયું કે જગ્યામાં એક સારા માણસનો હિસ્સો થયો. દાસના મનમાં શું હતું તે તેના વર્તન પરથી કાંઈ કળી શકે તેમ ન હતું. પણ

તેને ૫ ફાની તેલ મધુ દશે, તરીતર નામ જગ્યાના
પીસે બાંધાય નહીં તેમ ચડવે લાગ્યું. ૧

આમ મદિયાઓ તૈયાર થાય અને જગ્યાનો
એક સામ જગ્યાની ગયા. પણ તે કંપાંથી આવ્યો,
શું કહેવા દત્તો, તે કી નામે દંભા, ખોં જાં એક
અમ કિર્તિય જેવું જ રજું. હા, આ દર્શન જગ્યા
ખ્યાન દેરતી કે તે કપાંકે જાદુજીવાણ ચક્રજા
ને યેસ નિઃશ્વાસ નાખતો. એક નિરીક્ષણ સક્રિ-
વાગ્ય શિશુઓ આ જાળનમાં એટલે ધણી કહેવ કે
તે બનારે કાંઈ યાત્રાળુની નાની જાળકાને જોતો
ત્યારે વધારે ગમગીન થઈ જાય. મદનને આ વાન
કરનાં તેને એટલું જ કહેવ કે દોષ, પર ત્રાંબી
આવતું દશે.

એવામાં એક દિવસ યાત્રાળુનો મધુ આવ્યો
તેમાં એક સામ આઠ વર્ષની ઝોનેરી વાળચણી,
વાળા રંગની આંખોવાળી અને બાથના આકારના
અંદેરાચણી જાલિયા હતી. નામ હતું કિશોરી. તેને
જોઈને કે પછી કાંઈ બીજા કલ્પનપર પણ દાસ આજે
સવિશેષ ઉદાસ હતો. યાત્રાળુઓ તેમના ઉનાશમાં
રિયર થઈ નહીં નડાવા ગયા. ને પછી નાહી
ધોઈને મંદિરમાં પૂજા કરવા બેઠા. કિશોરીનો પ્રથમે
ખ્યાલ ન રજો. ત્યાં દૂરથી આજની ચોટરોનો અવાજ
'સંગમ્યો ને તે પછી તરત કિશોરીની ઓસ અને
અપહાવનો અવાજ. આ અવાજ સાંભળવાં જેવો
જગ્યાના તમામ માણસો, યાત્રાળુઓ અને દાસ દંભા
તરફ દોડ્યા. દાસ જવેણો હતો, કેલની જદાર જતાં
છું મધુ તે જાળન કાંઈ ખૂબા જેવું ન હતું.
એક જાળુ મોટર લીધી હતી અને તેવાથી ચોરે દર
મોટરની હમોરમાં આવી મથેવ કિશોરી પડી હતી.
તેના માથામાંથી લોહી વજી જતું હતું. કિશોરીની
માનિતાર કરતી કિશોરી પાસે લોહી જઈ તેને
ઉપાડવા કરતી હતી ત્યાં દાસે કહ્યું, "તમે રહેવા છો.
હું" તેને અંદર લાવીશ."

દાસના અવાજમાં આવાનો રુબુદ હતો. જધા
સૂપચાપ ઊઠાં રહી ગયા. દાસે કિશોરી પાસે ઘૂંટ-
ણિયે બેસી તેના હાથ પગ અને ત્યાં અંજ દળવે
દળવે દંભાની જોઈ. થઈ તેને. દળવેથી ઉપાડી

યાત્રાળુના ઉપરે જતા ખાતે જગ્યાના બોરિમદમમાં
તેને લાવ્યો. ત્યાં કેવલ પંચ દડાં તેના પર કિશોરીને
તેને મુકાયા.

પછી તેને મદનને કહ્યું, "બહારી મરમ પાની
નંવાર કયેવ. કાનર, મરી કે મોર કે પોર દલિવાર
દોષ ને લાવે, ધતે કાંઈ સર્જન દોષ નો ને
જોવારવ જોવાવુ છો. તુજ આપકેમન નહીં લાવ
તો કિશોરી જનમે નહીં."

મદનને મરમ પાણી નવા તાલકાંઠિઃ કાસારનાં
માખનો દાનર કરવા જગ્યાના માખનો તથા યાત્રા-
ળુઓને મુખના આપી દાસને કહ્યું, "અંદાયા પંચેનું
કહેવ જ આઠ માટલ દર છે. મોટર ને મોલાવું છું
ખજુ ધૂળિયે રસને જતાં આપનાં મરેકે આરેક કપાક
નીકાં જોઈ. ત્યાં મુખીમા તખને ને કાંઈ ઉપચાર
સૂતો દોષ તો તમે કરો."

કિશોરીની યાત્રે પગ દાસ જોડી કહ્યું, "દામખાઈ,
તમારી દોષાદી હવે છે કે તમે આ કામ કરું છો.
કપા હવે યારી કાંઈને જામવા."

દાસે કહ્યો જગ્યાન આખો. તેનું આખું કડીર
પરચેવે રેખાંજન થઈ મધુ દત્ત. તેના હાથ કંપવા
થયો દોષ તેમ ક્રુજવા દના. કંપ અટકાવવા તે
ધોડી ધોડી વારે દોષ મસખવા કરતો હતો. કેમ
ખર કિશોરી બેઘન પડી હતી. કારે વેતનામાં દોષ
તેમ તેની ક્રુખમુલ પરથી લાગતું હતું.

ત્યાં મરમ પાણી અને તાલકાંઠિ ઉપચારનાં
સાધનોની પેટી આવી. જઈ, કાનર, વિરેરે મરમ
પાણીમાં યોગ્ય દામે ચોનાના હાથ જગ્યાનર ધોવા.
પછી હાથમાં દલિવાર લીધાં કે અમલકાર થયો દોષ
તેમ તેનામાં રિયરવ આવી. કંપ ચાલ્યો મોઝા અને
તે જઈ અને હાલર જેવા દલિવારથી અપખને
ચોખ્ખો કરતો મોઝા, ઉકે દાસો મુખી સામસી કરી
અને જ્યાં અપખને લાઈ દગાળુ હતું તે દગાળુ તેને
દરે કરું. પછી પેટીમાંની દવાઓ લગાડી પાટો
બાંધી દંભો. જધા આ જધો વખન પરિક કિશોરી
તરફ અને લકિકે દાસ તરફ જોઈ રજા હતી. સંક્રાના
મનમાં કુનુદલ ઉત્પન્ન થયેલ કે જગ્યાના રેલપાસ

કરનાર આ છે કોણ !

કિશોરીની માએ ઘમને પૂછ્યું, 'કેમ લાગે છે ?
ભાઈ !'

દાસે કહ્યું, 'પ્રભુની કૃપા તો વધી નહીં આવે.'

કિશોરીના મુખ પરની તમ રેખાઓ ઝાસરી
ગમ હતી તેની આખ હજી જાણ હતી, પણ ચંદ્રેરા
વ્યથારહિત લાગતો હતો. દામના ચહેરા પર પણ
માનસિક દુઃખાણથી મગેલ મુક્તિરૂપ દેખાતી હતી.

દરમિયાન સર્જનને બોલાવવા મોટર ગ્વાના ચર્ધ
હતી, તે પાડી આવી અને તેમથી નામામિત સર્જન
શાહ ગેતમાં તેની નજર દાસ ઉપર પડી કે તે
બોલી શકે, 'અરે ડોક્ટર ત્રિપાઠી, તમે
અહીં ક્યાથી ?'

'દાસે તેને કહ્યું, 'તે વાત પડી પહેલા
કિશોરીને જુઓ.'

ડોક્ટર શહે કિશોરીની નાક ભેધ, થડે ભેચો
ને પડી કહ્યું, 'આ તો ઘસપમાટ છેરે છે ડોક્ટર
ત્રિપાઠી હોય પડી શું કહેવું !'

'સાડું ત્યારે તો,' દાસે કહ્યું

પડી તેણે કિશોરીને નડેલ અકસ્માત અને પોતે
કરેલ ઓપરેશનની વાત કહી ડોક્ટર શાહ કાતર
અને હઠી જેવા દધિયારથી કરેલ ઓપરેશનની
વિગત જાણી આશ્ચર્ય જની ગયા. વચ્ચે 'અદ્ભુત,
અદ્ભુત અદ્ભુત' તેમ ઉગાર કરતા હતા ડોક્ટર
શાહની દાંતની પેટીમાંથી ભેધતું ઈન્જેક્શન કાઢી દાસે
તે કિશોરીના બારડે લીધ. પડી કિશોરીની માના
તરફ ફરી તેણે કહ્યું, 'કિશોરીને વ્હા દેને જાનમાં
આવે ત્યારે કોઈ કે લીલા નાભિપેરનું પામ્પી આપજો
માથામાં ફૂટ થઈ છે એમ જ માનજો હવે કશી
ફિકર નથી.'

કિશોરીની માની આંખો અનુભવી ડગડમી મદ.
ત્યા પેતાની દાંતરી સમગ્રપણે સ્થવરના હોય તેમ
ડોક્ટર શાહે દામનો હાથ પકડી કહ્યું, 'પડી એ તો
કદો કે તમે અહીં ક્યાથી ? કેટલાય વખતથી તમારી
માથા આવે છે તે જાણે છે ને ?'

'એમ !' જોડું આશ્ચર્ય દેખાડતાં દાસે કહ્યું.

'એમ નહીં આવે. કહો, આટલો બધો વખત
ક્યા મુમ થઈ ગયેલ અને શા કારણથી ?'

'આખરે મહત સાહેબની મેડીએ બેસી નિરાતે
વાત કરીએ તો !'

'હા, હા. મેડી પર જ આવો, આ પાળીને પણ
જ દોગસત કરું' મહતે કહ્યું.

બન્ને હોકરો અને મહત મેડી પર ગયા. ત્યાં
ડોક્ટર શાહે કહ્યું, મહત સાહેબ, આ મુમઈના ઘણા
જાનીના સર્જન છે. અહીં ક્યાથી આવી ચડ્યા ?'

મહતે કહ્યું, 'એ તો સર્જન સાહેબ પોતે કહે
ત્યારે ખતર થયું.'

ડોક્ટર ત્રિપાઠીએ કહ્યું, 'મહત સાહેબ, આપને
ખુશ્ખોશ આપવો તે મારી ફરજ છે. વાન મદ લામી
છે પણ ટૂંકમાં કડું.'

'મારી સર્જન તરીકેની નામના હતી તે વાન
ખરી. એક પડી એક ઓપરેશન મારા થતા ગયા
અને આ મદગતથી મારો ખ્યાલ બંધાઈ ગયો કે
હું નિષ્ફળ જાઉં જ નહીં ડોક્ટર શાહ જાણે છે કે
ઓપરેશન વખતે સર્જનના મન પર કેટલું દુઃખાણ
રહે છે હું આ દુઃખાણ ઘટાડવા વિચી પીતા. જેમ
મારા ઓપરેશનની સખા વધતી મધ તેમ મારા
પેગની સખા પણ અને ત્યારે મદખું પણ નહીં કે
અની મારા જીવન પર મી અસર થશે.

'કાંઈ કેમ વાર હું લખતો દેઉં ત્યારે મારો
હાથ ધૂંટી દેતો અને હતી જતો. ત્યારે જ હું
નેત્રી ગયો હોય તો' પણ તે ચિંતા મટાડવા હું
વધારે વિચી પીતા. ઓપરેશન વખતે તો મારો હાથ
ચિયર જ રહે તેવા મને મરે હતો.

'તેમ એક દિવસ આ કિશોરી જેવડી જ
હોકરીનું નાજુક ઓપરેશન કરવાનું મારે આવ્યું.
કેવી મોઢામ પી હોકરી હતી' નામ પડ્યું ચાઉં.
એકાં ઓપરેશન ખૂબ સફળાપૂર્વક ચાલતું હતું.
મર્મ બહુ ખૂંદેર થઈ ગયો હતો એ જાણે છે
આપણે કે મારો હાથ સદેજ હતી ગયો. ખવાના'

તે છાતરી એક લાંબો આસ બરી ચાની ગઈ. મારા સપ્તી ડોક્ટરો પગ વાર મારા સામે ભેંસી નીચું ભેંસી ગયા. તે મારી અમલો પછી હોય. પણ તે પગથી મારી બાજુ પરનો મારો વિશ્વાસ ઝીલી ગયો. મને થયું કે હવે હું કચ્છરેય નાનું સરખું ઓપરેશન પછી નહીં કરી શકું.

હું મારા ફોટા પર ગયો. હું પહેલી મુબરીએ ચોતી ગયો દોત તો વિસ્તીથી વેશળ રહી હું આ બનાવ નિવારી શક્યો હોત, એ વિચારે હું બેમાઝા બની ગયો. મેં આ બધું ભૂલવા ખૂબ વિસ્તી પીધો. પણ બધું બચ્ચું. હું તે રાતે સૂઈ ન શક્યો. બીજું ઓપરેશન કરવા મારી હિંમત બાલે તેમ ન હતું. ડોક્ટર પછી વસ્તુ પકડતાં વેત મારા હાથ મૂજવા લાગતા. વહેલી સવારે હું પહેરેલા કપડાં ભેર ધરેલી નીકળી ગયો. કડું પણ છું! ડોક્ટર તરીકેની મારી નામના અને ઓપરેશન મારેના દર્દીઓની હાર-માળા. બહારથી શાતી મળી નેચા હું છું ખાતું દારી ઇટકી શકું?

હાસ તેની વાતમાં જરાક થોભ્યો. મહંત અને ડોક્ટર શાહ તેના તરફ એટલી ટોચ ભેંસી રહ્યા હતા. હાસે ડોક્ટર શાહને ઉદેશી વાત આગળ ચલાવી

‘ડોક્ટર, તમે જાણો છો કે મારે મેંચું લોકો નથી. પરાઈ સારવાર સાથે જ મેં લગન કરી લીધેલ. ઓપરેશન પાદ સાગ સ્થાન થતા દર્દીઓ ભેંસ મને જો આનંદ થતો તે કેવી રીતે કહું? ત્યાં આ બનાવે મને પ્રેમખાન નિહોળ્યા બનાવી દીધો. જાણે કે આ બરી બરી દુનિયામાં હું જોવાઈ ગયો. બહારથી ત્યાં લોકોને બટકોમાં આ જગ્યામાં આપો. અહીં રહો. પરાઈ સેવામાં કેવું સુખ છે, તેનો ફરી અનુભવ થયો. હવે તો આ જ મારું ધર છે.’

‘પણ હવે તો તમારે પાણી આવવું જોઈએ. ડેટલા પ દર્દીને તમારી સેવાની જરૂર છે.’ ડોક્ટર શાહે કહ્યું.

‘ના રે લાખ, આ જગ્યાનો મારા પર મદદ ઉપકાર છે, મારા જીવનને ધરજીવથી દલબી દેલી અવરોધ મુબરીમાંથી મને મુક્ત કરે. તેના પ આજના

બનાવે તો મારામાં ફરી આત્મવિશ્વાસ નહોતો છે. જાણું છું હાલકોડાક હશે તે ફરી રિશ્તે પયો હું.’

‘પણ તમારી સજ્જન તરીકેની આવડત-’

‘આવડત! તે તો હું મુમાથી બેઠેલ. તે પાંકી અપાનનાર આ જગ્યા. હું તે આ જગ્યાનો દિવેલો છું. મારાથી આ જગ્યા હવે હોય નહીં’

‘મહંત સાહેબ, આપ જ હવે આને સમજાવો.’ ડોક્ટર શાહે મહંત તરફ ફરીને કહ્યું, ‘આના જેવા સજ્જન હિંદુસ્તાનમાં કેટલા?’

મહંત થોડો સમય વિચારમાં પડી ગયા હોય તેમ મુગા રહ્યા. પણ તેણે હાસને કહ્યું, ‘ડોક્ટર સાહેબ, તમારું સ્થાન દર્દીઓ વચ્ચે છે. જાઓ ને તમારું હાથ ફરી સંભાળો.’

‘પણ...

‘મારી આશા છે, હાસ.’ મહંતે હાસનો વામો વચ્ચે જ અટકાવી કહ્યું.

હાસના મોઢા પર વ્યથતા દેખાઈ. તે કંઈક બોલવા જતો હતો, પણ જાણે કે પ્રવચનપૂર્વક મુગા રહ્યો.

મહંતે તેને ફરી કહ્યું, ‘તમારી અકળામણ હું જાણું છું. પણ એક મુબરીએ અવન દારી ભેરે તેને મહંતે કોણ કહેશે? તમારી મુબરી તો હવે કાપમ મટી ગઈ સમજો, સિવાય કે ફરી દાર-’

‘અરે મહંત સાહેબ, એનો તો જોડાણો પ કું લઉં ખરો?’

‘ત્યારે જાઓ. મારા આશીર્વાદ છે કે તમારી આજની રિચરતા કાપમ રહેશે.’

હાસ મહંતના ગરબમાં ટકી પડ્યો.

એકાદ કલાક પછી ત્યારે હાસે ડોક્ટર શાહની મોટરમાં જવા જગ્યાની વિદાય લીધી ત્યારે જગ્યાના તમામ માણસો અને માતાજીએ તેને બાળાવા આવી. ગોસાળાની માથોએ પણ પોતાને મીટ માંડી નિરખી લીધી હોય તેમ હાસને લાગ્યું. તે મોટરમાં બેસવા જતો હતો ત્યાં તેની નજર કિરોશી પર પડી. સડેલ પાટાને લઈ જાણે તે વધારે સોદામણી સાગની હતી. હાસે તેને તેડી લીધી. તેના સ્તરિમાં જગ્યા હોડવાના વિવાદ સાથે એક આછો કપ બગી મથો, પણ પેલી અવરોધ મુબરી કરતાં કેટલો વ્યથે હતો આ આનંદકપ!

મીનવીની કુશળતા !

જિરિભાઈ કેર કે. વ્યાસ

‘કુશળ માનેવા કહેવા?’ એ પ્રશ્ન સહજનંદ સ્વામી સમક્ષ યોગ્યિક ભક્તોએ રજૂ કર્યો.

પ્રશ્ન મોબળી સહજનંદ સ્વામી હસ્યા; અને પછી શાંતિથી બોલ્યા: ‘સવજ્ઞાણ જેવાને.’

સવજ્ઞાણ સહજનંદ સ્વામીના અનન્ય ભક્તો માટેના એક હતા. તેમના વિશે સહજનંદ સ્વામી અવારનવાર ઉલ્લેખ કરતા.

‘પણ સવજ્ઞાણ તો સંસારી અને વ્યવહારી છે.’ એક ભક્તે નમ્રતાથી બોલ્યું.

‘અને છતાં તે જેવા કુશળ છે તેવા બીજા કોઈ નથી.’ સહજનંદ સ્વામીએ તેટલી જ ગંભીરતાથી બોલ્યું.

સહુ ભક્તોને નવાઈ લાગી. કેટલાક તો સાધુ હતા અને સહજનંદ સ્વામી સાથે વિરક્ત જીવન ગાળી રહ્યા હતા, કેટલાક વ્યવહારી અને સંસારી હતા છતાં સ્વામીજી પાસે અવારનવાર આવી તેમના સંસારગતો લાભ લેતા. ભારે સવજ્ઞાણ તો પ્રસંગે જ આવતા. હતા સ્વામીજી સવજ્ઞાણના વખાણ કરતાં યાજ્ઞાં જ નહિ! સહુ ભક્તોને નવાઈ લાગી.

ભક્તો અદ્વૈતચંદ્ર અણુઅણુવા માંડ્યા, ‘સ્વામીજીને સવજ્ઞાણ આટલા બધા વદાવા કેમ?’ અને એ પ્રશ્નનાં તોડમાં પછી તો સહુ કોઈને જેમ શાવું અને સુન્યું તેમ જણાવવા માંડ્યા. કેટલાક કહે: ‘એ તો વરણાગીઆ વેપારી છે એટલે સ્વામીજી જેમ કહે તેમ વતે છે એટલે સ્વામીજીએ માનીતો છે.’ કેટલાક કહે: ‘તે તો રાજ્યમહારાજનો ગોઠિયા છે એટલે સ્વામીજીની સમગર પૂરી રીતે સાચવી જાવું છે એટલે વદાવા બોલ્યા છે’ અને કેટલાકે તો વગી એવા પણ અભિપ્રાય આપી દીધા ‘તે તો લુન્ડો-શા-ઉ એટલે સમય જોઈ ધા કરી જાય છે!’

આ બધા તુલ્કાઓ અને તરંગો છેવટે સ્વામીજી પાસે પડેલા. આ સાંજે સ્વામીજી મનમાં મલક્યા,

‘કુશળ માનેવા કહેવા?’ એ પ્રશ્નને કુપણું પણ સમજાવતો સ્વામી શી સંકલનનંદના ઉપદેશોના એક અનન્ય પ્રસંગ.

તેમણે નિઃશ્વર્ય કર્યો, ‘આ બધા ભક્તોને પ્રત્યક્ષ પદાર્થપાઠ-આપેલા પડશે.’

આ વેળે સવજ્ઞાણ કચ્છમાં દીવાન હતા. ત્યાં પણ દીવાનપણું સંભાળતાં તે ધર્મપરાયણ જીવન ગાળતા હતા. કચ્છના રાવને પણ પોતાના જીવન વ્યવહારનો લાભ આપી સ્વામીજીની શીખ અનુસાર સમજૂતી આપી પ્રજાને સંપૂર્ણપણે સુખી રાખી ધર્મ અને નીતિન્યાય અનુસાર રાજ્ય કરવા, અવારનવાર સૂચના સલાહ આપતા હતા.

એક વખતે સહજનંદ સ્વામીનો મુકામ સરધુ રહ્યા હતા. આ વખતે સવજ્ઞાણને કચ્છમાંથી સૌરાષ્ટ્રમાં રાજ્યકારભારને પ્રસંગે ત્યાં કચ્છના મુવરાજના સમપણના કામ પ્રસંગે આવવાનું થયું. સવજ્ઞાણ સમપણના કામ પ્રસંગે જતાં પહેલાં સરધર પધરે ત્યાંથી જઈને દર્શન કરીને ધીરજ ને સંસારગતો લાભ મળી શકે તે લેવા ઈચ્છતા હતા. તેથી તે પોતાની સંલેખા મથળોને રસ્તામાં-રાજકોટમાં-શેઠાવાનું કહી પોતે સરધર આવ્યા અને સ્વામીજીને પ્રતિષ્ઠાપાત્ર કરી રહ્યા.

સહુ ભક્તોને જાણ થઈ કે સવજ્ઞાણ તો કચ્છના મુવરાજના સમપણના કામ માટે જાય છે અને વચ્ચે ખાસ સ્વામીજીના દર્શન કરવા જ આવ્યા છે. સહુ બધા સાથે મળી સહજનંદ સ્વામી સાથે સંલેખ કરવા લાગ્યા. સંલેખ પૂરી થતાં સ્વામીજીએ સવજ્ઞાણને તે રાત્રિ ત્યાં શેઠાઈ જવા કહ્યું.

સમપણ જેવા તરિત પ્રસંગે જવાનું હતું વગી તેમની માયેતા માણેના ગુણ રાજકોટ તેમની રાહ જોઈ રહ્યા હતા છતાં સ્વામીજીની આદા થતાં ‘ભવે’ એટલું કહી સવજ્ઞાણ તો ત્યાં જ રાત શેઠાવા કચ્છ થયા.

ત્યાં વગી સ્વામીજીને વાર્તામાં વાતમાં મનજી બાંધને કહ્યું: ‘સવજ્ઞાણ! હવે તો ખૂબ રજવાડા બેસ્યા જરાક આત્માના રાજ્યનો પણ કારનાર થતા વળે તોડી કરો!’

‘આપ કહો તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું પ્રભુ’
દાઘ બેઠી સવજીભાઈ વિનયભવે બોલ્યા

‘તો પત્ની સારા કામમાં દીલ થી? બોલાવો
વાણુદને અને દાદી જીજી ઉતારી અમરા પહેરી થો’
સ્વામીજી સાતિથી બોલ્યા

‘બહુ સારું મહારાજ’ કહી સંતોષપ્રાપ્તિએ તો
વાણુદને બોલાવ્યા માણસ ચોકરો. ખીન ભક્તગનો
આ નેઈ રહ્યા સરને ચણું કે સવજીભાઈ તે કુવરા
જના સમપણું કામે બતાવે રતામાં રાખીછને
મળવા જ દેખ આ-જા હતા તે રાખીછની આગ
પ્રમાણે રાત પાંચાવા કબૂલ થયા એ તો થીક, પગ
બંદી તો માર્ગસ્વામીજીને સ્થાને લખાડવા દાદી ચણ
પણ ઉવારવા મોકલ્યા છે.

એસામાં તો વાણુદ આવી ગયો ને સવજીભાઈએ
તો દાદી જીજી ઉતારાની માથે કેવલ સ્ત્રીઆ રાખી
બાકીના જામમાં, ખાસ્તી મગાનો દોક કરાવી લીધી
અને પત્ની તે નાદી ઘોષ ભગવા કપડા પહેરી
સ્વામીજીનાં ચરણમાં નખી રહ્યા

બધા ભક્તો તો આ તમામો જાણે કે ઘરો લોપ
તેમ કિમ્મત બની નેઈ રહ્યા. આ વાણુ સવજીભાઈ
તો જાણે પોતે સજની મોઢી છોડી કેવળ સાધુ જ
તેમ નિવિંદાશ અને પ્રયુક્તગત કિર્તન કરવા માલ્યા

બીજે દિવસે સવારે તો કૌંજના રાત્રી માણસ
ચોરેસ્વાર-આવી પહેજ્યો ને ખજાર આપ્યા કે
કૌંજના રાત પોતે જરૂરી કામે રાજકોટ આવી ગયા
છે ને ત્યાં તે સવજીભાઈની રાહ નેઈ રહ્યા છે.
સવજીભાઈએ તો સદ્ગતનદ રવામી તરફ ક્ષણ દોષ
બાકી આગા મળવાની રાહ નેઈ રહ્યા ત્યાં તો
સ્વામીજી દસીને બોલ્યા સવજીભાઈ! જોમા થી
રાહ નેવાની હોય? સારો કામમાં દીલ થી?

આ સામગી સવજીભાઈએ પાસા જાવડા કપડા
ઉતારી પોતાના કારભારી તરીકેના કપડા પહેરી લીધા
અને સ્વામીજીની ચરણમાં લઈ ચોરેસ્વાર સાથે
ચાલતા થયા માડમાં ત્યાં તો સ્વામીજી હસીને બોલ્યા
‘અરે પ્રભુ સવજીભાઈ! જી તમે વખતે કારભારીના
કપડા તો પહેરી લીધા ને માથે ખાપડી પણ પહેરી

છતા જીજી ઉતારી નાખી છે તેથી તમાગે કુવરાજના
સુગંધના દીલ કામ અગે રાખને ખરાગ તો નહિ થાયો’

‘અરે પ્રભુ! જોમા બેઠો ઉતાર પગ ત્યા પ્રસંગ
નેઈ આવી દરજી’

‘જો ઉતરે આપણા’ સદ્ગતનદ રવામી તો
સવજીભાઈને પૂછા પીઠાણના હતા છતાં બન્નોને
મત્સ્ય પનાર્થપાઠ આપવાનો હતો તેથી તે જવા.
સવજીભાઈના મુખેથી જ સાબળાવ મગે તે હેટી
પૂજી રહ્યા

‘અરે પ્રભુ’ એ તો હર્ષ દેખાયા આવશે કે
કુવરાજ માટે કૌંજના ચણને પોતાને જાને આવડું
પણ એવા ભગીરથ કાળને સામોવાર્ગ ઉતારવા મરિ
થે તો ત્રિતાગાલીધી છે કે કામ પૂરે પૂરે પાર ન
થડે તેટલા વખત સુધી મારે દાદી જીજી ન રાખના’
હમીને સવજીભાઈ બોલ્યા

આ સામગી સદ્ગતનદ રવામી તો ખડખડ
હસી પડ્યા ને ‘સામાજી! સવજીભાઈ! તમે ખરા
કુશળ છો’ એટલું કહી તેમને જવાની રાત આપી

સવજીભાઈ તો પત્ની રાખીછને નમીને થોડે
રસ સાથે ચાલ્યા ગયા

બધા ભક્તો ને આ બધું નેઈ સાંભળી રહ્યા
હતા તેમના પ્રતિ સદ્ગતનદ રવામી તો જોવા જોના
મદ મદ હસી રહ્યા હતા જાણે તેમને પોતે સમ
જાવી રહ્યા ન હોય કે ‘હવે તો તમને પ્યાસી થઈને
કે સવજીભાઈ જેટલા કુશળાંજી તેમના તમે કોઈનથી
ભગવાન થીકુણે શીમર ભગવદ્ગીતામાં ને ઉપદેશ
આપ્યો છે કે ચોરસ કમંચુ કોરોપમ. તે બાવ
નામ પ્રસંગ રગ નેઈ તે પ્રમાણે બરાબર પાલન
કરે તે જ ખરો કુશળ માનવી’ અદાપૂર્વક અવ મ
લાવે ને તે પ્રસંગ રગના કામમાં જોતજોત બની
તે પાર થડે તે જ સાચો કુશળ માનવી.

અને તે પત્ની તો આ પ્રજનું સમાધાન થઈ બની
સહ ભક્તો સદ્ગતનદ સ્વામીના સરસંગ કામમાં
જોતજોત બનવા પ્રયાસ કરવા લાગ્યા

મંગલસૂત્ર

ચક્રવર્તિ રાજગોપાલાચારી

ત્યજ્યોલી કમલાને ફરી જરણવા માણાપથી માંડીને
જખાંએ રાણપો જતાઓ છતાં કમલાએ મહર્મતાથી કહી દીધું:
'કદિ પણ નહીં... લગનને દિવસે તેમણે મારા મળામાં
પહેરાવ્યું' હતું તે જ મંગલસૂત્ર મેં પહેલું' છે. હું' તેની પત્ની
હું' અને તેમાં કોઈ જ ફેરફાર થઈ શકશે નહીં'.
અને છેવટે પોતાના પતિ સાથે ફરીવાર લગ્ન કર્યાં'.
કેવી રીતે . ?

એનું નામ રામભદ્રન પાડ્યું હતું. ન્યારે એ
વધુ અભ્યાસ માટે ઈંગ્લાન્ડ ગયો ત્યારે તેણે તેના
નામનું અંગ્રેજીકરણ કરવાનું નક્કી કર્યું અને ત્યાર
પછીથી પોતાને ભદ્રન કહેવરાવવાનું પસંદ કર્યું.
એના પિતાજીએ એને એનું લગ્નતર પૂરું કરવા
જેટલું નાણું મોકલેલું' પણ ભદ્રને પૈસા ઝિડાડવામાં
પાછું વાળીને ન જોયું, પરીક્ષામાં થ તેણે લખીવાર
ન કરી. આ કારણે દેશ પાલ્લ જવામાં તેને શરમ
આવી અને તેણે કોઈ એક કારખાનામાં નોકરી
મેળવી લીધી. તે ઈંગ્લાન્ડવાસી બન્યો.

દેક્ટરીનું કામ તે સાગી રીતે કરવા લાગ્યો. પણ
કમલાએ તે દાઢની લતે ચડી ગયો અને જેટલું
કમાય એટલું બધું ય દાઢમાં હોમવા લાગ્યો.

રામભદ્રનના શિષ્યુસ્ત્ર પિતાજીએ, દીકરા વિદેશ
જાય તે પહેલાં જ ઊંઠાગનું લગ્ન લીધેલું તેની
પોતાની ગરીબ બહેનની દીકરી જ વધુ હતી અને
ગમભદ્રન પણ લગ્નના વિચારથી ખામ કાષ્ટ વિરહ
ન હતો. બધું રોજગરે ઝીકતી ગયું. વધુ એક આદર્શ
ઊંઠાગી હતી. તે સુંદર અને માયાળુ સ્વભાવની હતી.

ઈંગ્લાન્ડમાં ભદ્રન એક ઊંઠાગીના પ્રેમમાં પડ્યો.
એ ઊંઠાગી, બીજી ઘણી ઊંઠાગીઓની સાથે પેલી
દેક્ટરીમાં જ નોકરી કરતી હતી. દેશ પાછા જવું જ
નથી એની તેણે ગાઠ વાળી લીધી અને પોતે જોને
ચાહતો હતો તે ઊંઠાગી સાથે લગ્ન કરી લેવાનું
નક્કી કર્યું. તેણે લગ્ન માટે દરખાસ્ત મૂકી અને
પેલી પણ તેની સાથે જોડવા રાજી હતી

લગ્ન ખિસ્તી થયો. તેણે તેની લાસ્તીય પત્નીને
પત્ર લખ્યો અને પોતાનું તેની સાથેનું લગ્ન રદ
કરવાની વ્યવસ્થા કરી. પછી તે ધ્રુમણેલને પગપો
આ પ્રદારનું ધર્માન્તર કાષ્ટ નથી નનાહતું નહોતું.
કથા જ કારણ વગર પણ ન્યારે ખિસ્તી ધર્મ અંગી
કાર કરેલ વ્યક્તિ પોતાનું આમનું લગ્ન રદ કરવા

હજી ત્યારે ધર્મ પ્રચારકો પોતાના વડેવાને મદદ
કરવા કાયદો પસાર કરાવીને જ બેઠા હતા.

ઈસાબેલ સાલ્સ આ હતી. સ્ત્રીનું હૃદય દુનિયા
આખીમાં સરખું હોય છે. દેશ કે જાતિના સીમાડા
પર તે આધાર રાખતું નથી. તે તેના પતિને ચાહતી
હતી જન ઉપર તેનો પ્રમાન ધણો હતો. તેણે
ભદ્રનની દાઢની લત ઊંઠાગી. એ મોટો ચમત્કાર જ
કહેવાય, પણ ઇસાબેલ તે કરી શકી-તે સિદ્ધિ તે
મેળવી શકી તે કાંઈ સરળ કામ નહોતું, પણ
ઇસાબેલમાં હજીશક્તિ અને સમજનવટની કુનેહ હતી.
ભદ્રન આ માટે પણ તેના ધણો જ સ્વર્ણી હતો અને
તે તેને વધુ ને વધુ ચાહવા લાગ્યો.

ભદ્રનના પિતાજીએ ન્યારે ભદ્રનની બધી કાંમ
ગીરી નિશ્ચે જાપયુ ત્યારે તેઓ ધૂવાપૂવા થઈ ગયા.
તેમણે મનોમન કહી દીધું 'એ મારો દીકરો નથી.'

ભદ્રનના પિતાજીનું નામ પદ્મનાભ આયંગર હતું.
ભદ્રનને ચાર વરસનો મૂળને જ તેની જન્મેતા રામ
સચ્ચી હતી. ત્રણ વરસ પછી પદ્મનાભ આયંગર
કરી પરવશ હતા. તેમના મિત્ર રામકૃષ્ણ ઐયરની
ખાસ અનામણીથી જ પદ્મનાભ ભદ્રનને વિદેશ મોક-
લવા તૈયાર થયા હતા. પદ્મનાભ આયંગરને પુત્રના
ચશ્તી બલિય માટે ઘણી જામી આશાઓ હતી.
વિદેશ મોકલ્યા ત્યારે લેસની ઉમર માડ વીસ
વરસની હતી. તેના પિતાજીએ તેના બહુતર પાછળ
અડળક પૈસા ખરચ્યા હતા. ન્યારે પોતાના પુત્રે
એમને આમ સત્વળી જાગ્યોમાં નામીપાસ કર્યો ત્યારે
તેઓ રાતાપીળા થઈ જાય એમાં નનાજ નહોતી.
એણે માયળુ સ્વભાવની વૃદ્ધને તજ દીધી હતી, અને
આ વડુ એમની લાણેજ થતી હતી. એ બધા ઉપર,
જાણે લટકામાં, તેણે ધર્મ તજ દીધો હતો. એક
સ્ત્રીના પ્રેમમાં પડવાના બેશગમ કૃત્ય બદલ તેણે
ધરમ જોવો ધરમ તજ દીધો હતો. આયંગરનો

ગુરસો વધતો વધતો ઘેડા ધિઘ્કારમાં પરિભ્રમ્યો.

પદ્મનાભ આયર્ગરની બીજી પત્નીને રામભદ્રનની બદ્ધ માયા હતી. તે તેનો પોતાનો પેટ જાણે જ માનતી ને લાલનપાલન કરતી. રામભદ્રનને ય આ પ્રત્યે ધ્યેય જ ઘેડો આદર અને પ્રેમ હતો. તે તેને 'નાની મા' કહેતો, એ બંને વચ્ચેના આ માયા-બંધ, એ દિવસોમાં, આયર્ગરને મન આનંદનું મૂળ હતો. પણ દહે ત્યારે તેનો ગુરસો ધિઘ્કાર કદાચે પહોંચ્યો હતો ત્યારે એ જ સંધ્યા આનંદ ધનીશ્વર કોથ ઘડ પડ્યો. કોથ એકાદ વાર જ તે પોતાના સાવકા-દીકરાની કાંઈ વાત કાઠતી કે તરત જ તેને બે-ત્રણ સાંભળવી પડતી. એમને સાત પાંચના ભાણેજના પ્રવાસો ગુસ્સાને સંકરનારા જ નીવડતા. એક ગમતુ છોકરીનું જીવન પાવમાલ કરવાનો ગુન્હે તેમને કદી પણ માફ ન કરી શકાય તેવો લાગતો.

કેટલાક વરસો વીતી ગયા. પદ્મનાભ આયર્ગરે પોતાની મિલકતના બે ભાગ પાડી દીધા. એક ભાગ એમણે વડુને આપ્યો અને બીજો દિરંગો પુત્ર-વધૂ માટે રાખ્યો. પોતે શ્રીરંગમ્ના પવિત્ર શહેરમાં ગયા અને નાનું મકાન લઈ રહેવા લાગ્યા. જીવનના શેષ વરસો તેઓ ઇશ્વરશ્રદ્ધાનામા ખરચવા ઇચ્છતા હતા. એમણે કોથ એક છોકરાને દત્તક લેવાની શક્યતા ય નાણી ભેંક. જરાુ પડી પોતાને અગ્નિ દાઢ દઈ શકે તેવા લાલક છોકરાના અભાવે એમણે દત્તક-પુત્રનો વિચાર માડી વાળ્યો.

પદ્મનાભ આયર્ગરના મિત્ર રામકૃષ્ણ અપર કોલેજમાં પ્રોફેસર હતા. એમણે પણ પોતાનો છોકરો રામભદ્રન જોડે ઇન્ડાન્ડ ગોકલેવો. હવે તો તે આઈ. સી. એસ. એન્ટ્રિસર હતો. આ છોકરો-મુશ્યુ, રામભદ્રનનો લંગોટિયો દોરત હતો. તેને પોતાના મિત્ર પર ગુજરેલી આપત્તિઓનું દુઃખ હતું. તેના મન પર ધણી વખત સૂંધી તેનો ભાર રહ્યો. દેશ પાછા આવ્યા બાદ થોડા વખતમાં જ તે એક નિર્બુધ પર આવ્યો. તેને લાગ્યું કે તેના પિતાજી જ એક રીતે તો રામભદ્રનના વિદેશગમન માટે જવાબદાર હતા. જો તેમણે છોકરાને વિદેશ ગોકલવાની સલાહ ન આપી હોત તો આયર્ગર કુટુંબ ઉપર આટલી કદી ન ગુજરત. મુશ્યુનું હૃદય રામભદ્રનની વિવાદિતા

અને દહે વિગેઢ પામેની પત્નીનો વિચાર કરતાં જ ફરી ઘેટું.

મુશ્યુના પિતા લગનનો વિચાર મુશ્યુ આગળ ધણી વાર ચૂકતા. દરવખતે, 'દહે એની કાંઈ ઉતાવળ નથી' એમ કહીને મુશ્યુ તે વાત ષીકારી દેતો. હવે તે એકત્રીસ વરમનો ધયો દતો. એક દિવસે તેણે પોતાના નિર્બુધની બળ પિતાજીને કરી. રામકૃષ્ણ એકર ચમકી જ ગયા. મુશ્યુએ કહ્યું હતું: 'પિતાજી, આપને જાણ છે ને, રામભદ્રનને લીધે પેલી છોકરીની નિઃશ્ચી પાવમાલ ઘણ ગંધ છે' મે' તેની સાથે-લગ કરવાનું નક્કી હતું છે.'

થોડા વખત સુધી તો પિતાજી કશું જ ન બોલી શક્યા. આવી અવરેવાર અને રિવાજ બદારની દરખાસ્તથી તેઓ ગભરાઈ ગયા પછી પડીથી, હળવે હળવે તેમનું હૃદય પીગમ્યું. તેઓ કબૂલ થયા. તેમણે કહ્યું: 'મુશ્યુ અને વાંધો નથી. પણ, પદ્મનાભ આયર્ગર અને એમના કુટુંબીજનો આ વાત ત્રીકારથી ખરા કે?'

થોડા દિવસો બાદ આ બાબતમાં પદ્મનાભ આયર્ગરને નાણી જોવામાં આવ્યા. ધાકું હતું તેમ જ ઘણું. તેમણે કહ્યું: 'મે' આપું તો કોઈ દિવસ સાંભળ્યું સુદા નથી. તેવું ન બની શકે.'

પાછળથી પદ્મનાભ આયર્ગરના મનમાં આ વિચાર ઘોળાયા કયો. આખરે તેમણે મુશ્યુની દરખાસ્તનો ફરી વિચાર આરંભ્યો. વિચિત્ર છે, પણ આખરે રામભદ્રન તરફના ગુસ્સાને કારણે તેમણે આ વાત સ્વીકારી લીધી. સા માટે નહિ પદ્મનાભ આયર્ગરે વિચાર્યું, 'એક રીતે તો મારા પુત્રના આ છોકરી પ્રત્યેના કોલમાંથી આ રીતે છૂટી શકાય.'

એક મહિના પછી તે આ સૂચના લઈને પોતાની બહેન પાસે ગયા. 'સરી વાત છે કે રરતો મેજે જ સૂચી ગયો છે. આપણા કુટુંબ પર આવેલી અપમાતિ આ લગ વડે ધોવાઈ જશે. હવે તો જમાનો ય બદલાયો છે. રહિના ચંદનાં હવે તો છોડવા પડવાના. રીનરિવાજો પશ્ચિમની અસર તણે હવે તો આપણા લાગ્યા છે. આપણે તેની ફીકર ન કરવી હવે. કમવા આનંદ-ચેનથી જીવી શકે એવી તક હવે છે જ, તો

પંચી આપણે તેને હુકરાવવી ન જોઈએ. મુશ્યુ સારો છોકરો છે. મોભાવાળી જગ્યાએ છે, આગળ જતાં] ૫ તેના માટે મોટી આશાઓ રાખી શકાય. ઉંમર પણ ખંનેની મળતી જ ગણાય. આ એક નવા સંબંધ બંધાશે. મુશ્યુએ પોતાની રીતે જ મારા દોકરાની કમલા પ્રત્યેની 'વર્તણૂકનું સાદું' લેવાનું શોધી આપ્યું છે. આ એની ચાર માટે મદદ કહી શકાય. મારી સલાહ છે કે તું આ દરખાસ્ત સ્વીકારી લે' કમલાની ખાને ચ લાગ્યું કે પદ્મનાભની વાત બરાબર છે.

મુશ્યુ ધણે જ રાહ ચર્ચ ગયો. સધર્માં જ નડતરો દર ચર્ચા હતી. તેણે પદ્મનાભ આચંગરને પૂછ્યું: 'આપે કમલાને વાત કરી જોઈ છો?'

'તે તો જરૂર સમન થયાની' આનંદમાં ફૂળી ગયેલા આચંગર બોલતા હતા. 'જ્યારે અને બધાએ મળીને તેના માટે નહો કહ્યું' છે. ત્યારે તો તેમાં વાંધો નહિ જ લે. વળી તમે તો તેને લગભગ ત્રીસ કોમ્પારની સ્થિતિમાંથી જીતારી લેવા આગળ ચલા છો તે તેને નથી નદાર મણ્યું.'

કમલાએ મહામનાથી કહી દીધું: 'કદી પણ નહિ. કોઈ કાળે પણ તે શક્ય નહિ બને. મારા પતિ હંમેશા છે ત્યાં લગી હું ખીજ પતિનો વિચાર સુધાં ન જ કરું. એ ખીજે લાગે-કરી શકે છે. પણ મારે મને તેનું કશું નથી. મળાને દિવસે તેમણે મારા ગળામાં પહેરાય્યું હતું તે જ મંગળચૂર ને પહેર્યું છે. હું તેની પત્ની છું અને તેમાં કોઈ જ ફેરફાર થઈ શકે નહિ.'

રામકૃષ્ણ એવર અને પદ્મનાભ આચંગરે કમલાને સમજાવવા અને મનવત્તા લાખવાનાં ક્યાં. પશુ તે જ્યાં. મુશ્યુને દાર કબજ કરતી પડી. બંને કુટુંબો નારાજ નારાજ થઈ ગયાં. પણ એક વ્યક્તિ આ બધાં જ થી જારી રાહ ચઈ હતી...તે દની આધ-ગરતી નવી પત્ની કમલાની દરવાની તે સ્તુતિ કરતી હતી.

'મારું જીવન ખરાબે ચડ્યું છે. ઇલાએને મને ખ્યાલો અને જીવનનાં તરખારમાંથી કાઢીને માનુષ્ય બનાવ્યો. અને હવે મારે કાલે તે હરિપતાલમાં મૃત્યુ

પામી છે. મારા કુલ પિતાના શાપને લીધે હું આટલી કમનસીબીમાં આવી પડ્યો છું. હું પીપ્પી છું અને પ્રભુએ મને સજા કરી છે.' રામમદનને પોતાના નાની મા'ને 'ધૈર્ય' હતું. તે એકલી ઉપર જ અવારનવાર રામભદ્રના કામળા આવતા. તેણે પત્ર પદ્મનાભ આચંગરને બતાવ્યો. તેમણે તે વાંચ્યો. ભદ્રને વધારે ચ લખ્યું હતું: 'વિનવું છું કે કમલાને મુશ્યુની દરખાસ્ત સ્વીકારવા સમજાવો. મારી એક માત્ર-એ જ દિલની ઇચ્છા છે અને પ્રાર્થના છે. તેને કહેજે કે મારા તેને હૃદયપૂર્વકના આશિષ છે.

આટલા વરસથી કઠોર ચર્ચા મેળેનું પદ્મનાભ આચંગરનું હૃદય પીગળ્યું. વરસોથી સાવરી રાખેલો એમનો મુસોરો એસરવા લાગ્યો.

એક દિવસે કમલા એમની ખાને વિચિત્ર 'મકા-રની વિનવતી' કરવા આવી: 'મામા, મારે પરદેશ જવું છે. મને તે માટેની સગવડ કરી આપો. દયા જમાડે તેવી આ અરજ હતી પદ્મનાભ આચંગર આવી ચમ મથા હતા. 'દીકરી, ત્યારે ત્યાં શા માટે જવું છે? હજી તમે પેલા વહેલાનો મોહ નથી જીતવો?'

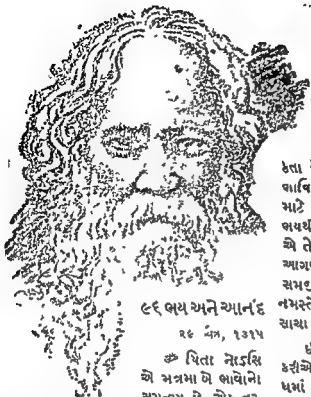
'મામા, દયા કરો. લગવાને મને વચન આપ્યું છે. તેઓ તે પાળશે.' કમલાએ આજીજી કરી. તેણે બોલ્યા ક્યું: 'મારે જવું પડે તેમ જ છે. કોઈ પણ દિસાએ હું તેમને બનાવી લઈશ. મારે રામમદન સાથે જ રહેવાનું છે.' તેણે પૂરું કર્યું.

મુશ્યુ અને કમલા લંડન પહોંચી ગયાં. તેઓ રામમદનને મળ્યા. એ એક ઘણી જ સુદૃઢ પણ હતી.

'મારા જેવા પાપી માટે હજીપે તોરા હૃદયમાં સ્થાન છે?' રામમદનને પૂછ્યું. કમલા તેના પગ પકડીને બેસી ગઈ. તેની આંખમાંથી આંસુ સરી રહ્યાં. તેણે તેને હળવેથી હાથ ખેંચીને બેઠી કરી. તેણે તેને ઇલાએને દોરો બતાવ્યો અને તેની વિશે લાખો વખત બોલ્યા ક્યું. 'જ્યારે હું મોતના દર-વાને પહોંચ્યો હતો ત્યારે તે દેવી સ્વરૂપે પ્રગટી અને મને મેળાવ્યો. કમલાએ દોરો ખાલ્યો અને તેને નમન કર્યું.

વરસ પછી વિદેશમાં જ કમલા અને રામમદનનું લગ્ન થયું. આ નવા દેવરી લગ્નોના સાક્ષી મુશ્યુ હતા. પદ્મનાભ આચંગરે તેમને આશીર્વાદ મોકલાવ્યા.

અને રામમદન કમલા સાથે સ્વદેશ પાછો ફર્યો.

ઉપાસના પ્રવચનો

સ્વીન્ડનાથ ઠાકુર

અનુભવ નગીનદાસ પારેખ

૯૬ બય અને આનંદ

૨૬ મે, ૧૩૧૫

પિતા નોડસિ
એ મત્રમા એ ભાવોને
સમન્વય છે. એક તર

કથી પિતા સાથે પુત્રનું સાન્નિધ્ય છે. પુત્રમાં
પિતાએ પોતાની જાતને જ પ્રગટ કરી છે

બીજી તરફથી પિતા મોટા છે, પુત્ર નાનો છે.

એક તરફ અભેદનું ગૌરવ અને બીજી
તરફ ભેદની પ્રવૃત્તિ પિતા સાથેના અભેદને
કારણે આપણે આનંદ કરી શકીએ, પણ
બકાઈ ન કરી શકીએ. મારી ન્યા મર્યાદા
હોય ત્યાં મારે માથું નમાવવું જ પડે.

પણ આ નમવામાં અપમાન નથી કારણ,
ઈશ્વર સત્ત્વ મારાથી મોટા જ નથી મારા
પોતાના છે, મારા પિતા છે. તે મોટા છે પણ
મારા છે. હું નાનો છું પણ તેમનો છું. તેમને
પ્રણામ કરવામાં હું મારા મોટા 'હું'ને જ
પ્રણામ કરું છું એમાં બહારનો કોઈ ધોય
પરોક્ષો નથી—જગદેશ્વરી નથી. જે મોટામાં
હું રહેલો છું, જે મોટામાં જ પરિપૂર્ણ સાર્થ-

કતા છે, તેને પ્રણામ કરવા એ જ એક સ્વા-
ભાવિક પ્રણામ છે. એ પ્રણામ કર્યું મેળવવા
માટે નથી, કર્યું આપવા માટે નથી, કોઈ
બચથી કરેલા નથી, જાગૃત્તરીએ કરેલા નથી
એ તો મારા જ અનંત ગૌરવની અનુભૂતિ
આગળ પ્રણામ છે. એ પ્રણામનું મહત્ત્વ
સમજીને જ પ્રાર્થના કરવામાં આવેલી છે કે
નમસ્તેસ્તુ, તારા પ્રત્યેના મારા નમસ્કાર
સાચા બને.

ઈશ્વરનો પિતા નોડસિ કહીને સ્વીકાર
કરીએ એટલે તેમની સાથેના આપણા સંબ-
ધમાં અનુક્રમ મર્યાદા સચવાય છે. ઈશ્વરની
બાળતામાં કેવળ પ્રેમરસથી છાંકટા બનવાની
જે એક ઉચ્છળલ બાનભૂલી વૃત્તિ હોય છે તે
આપણા ઉપર આક્રમણ કરી શકતી નથી.
મધ્યમને કારણે આપણા આનંદને ગાંધીય
પ્રાપ્ત થાય છે, અચ્ચત્ત ગૌરવ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રાચીન વેદે બધા માનવ સબધોમાં
કેવળ આ પિતાતા સંબંધને જ ઈશ્વરમાં
વિશેષકરે અનુભવ્યો છે. માતાના સંબંધને
સુધ્ધા ત્યાં સ્થાન આપેલું નથી.

કારણ, માતાના સંબંધમાં પણ એક માત્ર
જેમ જોએ જોએ છે, તેમ બીજી માત્ર
સંપૂર્ણતાનો અભાવ છે.

માતા સંતાનનું સુખ જુએ છે, આરામ
જુએ છે; તેની બૂણ મટારે છે, તેના શોકમાં
સાન્નિધ્ય આવે છે, તેની માદગીમાં શુશ્રૂષા કરે
છે. આ બધામાં જ સંતાનની તાત્કાલિક જરૂરિયાત પૂરી પાડવાની દૃષ્ટિ રહેલી છે.

પિતાની દૃષ્ટિ સંતાનના આખા જીવનના વિશાળ ક્ષેત્ર ઉપર હોય છે. તેનું આધુનિક જીવન સમગ્રપણે સાર્થક થાય એમ તે ઇચ્છતા હોય છે. એટલા માટે જ સંતાનનું સુખ અને આરામ એ જ તેમની નજરમાં સર્વસ્વ નથી હોતાં. એટલા માટે તે સંતાનને દુઃખ પણ દે છે. તેને શિસ્તમાં રાખે છે, તેને કોઈ વસ્તુથી વંચિત રાખે છે, તે નિયમનું ઉત્સાહન કરીને બેઠ ન થાય એ વિષે તે સદા સાવધ રહે છે.

અર્થાત્ પિતામાં માતાનો સ્નેહ છે પણ તે સ્નેહ સકુચિત સીમામાં પુરાયેલો ન હોવાને લીધે તે બહુ પ્રગટપણે નજરે ચડતો નથી, અને તેની સાથે મનદાવે તેવી રમત કરી શકાતી નથી.

એટલા માટે પિતાને નમસ્કાર કરતી વખતે કહ્યું છે કે, નમઃ શરણવાય ચ મયો ભવાય ચ; જે સુખકર છે તેને નમસ્કાર, જે કષ્ટાણુકર છે તેને નમસ્કાર.

પિતા કેવળ આપણા સુખની તૈયારી નથી કરતા, આપણું મંગલ પણ કરે છે એટલા માટે સુખમાં પણ તેમને નમસ્કાર હો, દુઃખમાં પણ તેમને નમસ્કાર હો. એમાં જ પિતાની પૂર્ણતા છે; તે દુઃખ આપે છે.

ઉપનિષદમાં એક તરફ કહેલું છે કે આનન્દાદયેષ ખસ્વિમાનિ ભૂતાનિ અચન્તે. આનંદમાંથી બધું જન્મેલું છે તે વાળી બીજી તરફ એમ કહેલું છે કે ભયાદેર્યાગ્નિસ્તપતિ ભયાત્તપનિ સૂર્યઃ । એના ભયથી અગ્નિ બળે છે, એના ભયથી સૂર્ય તાપ આપે છે.

એનો આનંદ ઉત્ક્રાંત આનંદ નથી, તેમાં એક અમેાઘ નિયમનું શામન રહેલું છે.

અનન્ત દેશમાં અને અનન્ત કાળમાં કયાંય એક કણ પણ લગારે ચસકી શકતો નથી. એ અમેાઘ નિયમ એ જ ભય એની આગળ સંકેત પણ ચાલાકી ચાલતી નથી, તે કયાંય કેાઈને પણ લગારે છૂટ આપતો નથી.

યદિદં કિંચ જગત્ સર્વં પ્રાણુ એજનિ નિમ્નત્ મહદ્ભયં વગ્મુધતમ્ । આ જે કાંઈ જગત છે તે બધું જ પ્રાણુમાંથી નીકળીને પ્રાણુમાં જ કપિત થાય છે—એ જે પ્રાણુ, જેમાંથી બધું ઉદ્ભવ્યું છે અને જેમાં બધું ચાલે છે તે કેવો છે?—નો કે તે ઉદન વજન, જેવો મહાત્મ્યંકર છે. એટલા માટે જ તે બધું ચાલે છે—નહિ તે વિશ્વવચસા ઉન્મત્તના પ્રવાપની પેઠે અત્યંત ભયંકર બની જત. આપણા પિતા બધાનાં ભય લીધું લીધ-ખાનામ્ છે. એ ભયને લીધે જ અનાદિકાળથી સર્વજ બધાંની સીમા બરાબર સચવાય છે, સર્વજ બધાનું પ્રમાણ જળવાય છે.

આપણી પણ જે ચાલવાની બાજુ છે, શું વાણીમા કે શું વ્યવહારમા, તે બાજુએ પિતા બેસેલા છે—મહદ્ભયં વગ્મુધતમ્ । એ બાજુ કોઈ ચીનચેષ નથી, કોઈ ભૂતની ક્ષમા નથી, કોઈ પાપની માફી નથી

એટલે આપણે જ્યારે કરીએ છીએ કે પિતા નોડસિ, ત્યારે એમા આપણો કોઈ હકદાવો નથી હોતો, ઉન્મત્તતાની કોઈ છૂટ નથી હોતી. અત્યંત સંઘત આત્મસંવૃત વિનમ્ર નમસ્કાર હોય છે. જે કહે છે કે પિતા નોડસિ, તે તેની સામે ‘શાન્તોદાન્ત ઉપરતસ્તિતિશ્ચુઃ મમાહિતઃ’ ધર્મને બોલે રહે છે. તે પોતાની બાગને એકેએક નજીક અધર્મથી અને નજીક આત્મવિસ્મૃતિથી બચાવીને ચાલેનો હોય છે.

શુ આ વિચિત્ર નથી લાગતું? વિજ્ઞાન મોટા પત્રો અને કારખાનાઓની મદદથી કશું પટુંક કે વસ્ત્ર વધી આપે તો આપણે ‘અદ્ભુત’ બોલી ગીરીશું ને નાચીડું. નાના જૂના અમથા કળામાંથી કુદરત ધરતી પેટાળમાંથી કશું ગેઝારે તો તેને આપણે શાન્તિથી રાતેના મુજબનું જ પ્રિયું! —દ્રીન્યુન કોનિક્ક

એકલીઆનો આધાર

ઈન્દુકુમાર જે. એચી

[માણસ તદન એકલો પડી જાય ત્યારે તેનો સાથી કોણ બને ૩૧ માનવીના સનાતનતા, સ પન બધું હોય તો પલ મનવીના મનની એકલતા કોણ ઓછી કરે ૩૨ આ પ્રશ્નને જવાબ છે, પ્રાર્થના જમના દરેક મનુષ્ય સ્વતંત્ર છે જ્યનમાં પ્રાથમિક મહત્ત્વ પર બાર મુક્યો છે ધર્મ અને પ્રાર્થનાના સંકારો એક વાર પડ્યા પછી માણસ એમો તેવા ગુરુત્તર જીવોમાંથી પળ ફરી નબ છે આ સાથેના લેખમાં અમેરિકાના એક દુકાણાજી બેવાની બાની તોડના જીવનની આત્મિક આડીઓ તથા ઉચ્ચે પ્રમંથના સંકરો દ્વારા તેનો ઉચ્ચ શોધ થો તેની રચનાત કરી છે]

અમેરિકાના શીકોનો શહેરના પછળ અને મરીમ લતામાં બાની શેસ નામનો હોરો પોતાના માતા પિતા અને અન્ય છ ભાઈ-બહેનો સાથે રહેતો હતો બાનીના પિતા કરિયાણીની દાટડી ચલાવતા અને તેની મા રોજ ૧૮ કલાક વેતન કરીને જોમ ટેમ પોતાના પુત્ર કરતા હતા

એક દિવસ અચાનક જ વહેની સનારે બાનીના પિતાએ દુકાન બાની ને ઓડી જ વારમાં શીખાઉ શકુએએ તેના પર જોગી ચલાવીને આ કુટુંબને નિરાશાર કરી દીધું આ આઘાત ખરેખર અસહ્ય હતો પણ આખરે તો તેમાંથી સોએ માર્મ કાઢ્યો રહ્યો બાનીની માતા અને નાના ભાઈમહેનો રહી શક્યા પણ બાનીને આશુ ન જ આવ્યા તે મનમાં ને મનમાં શીખાઈ રહ્યો

બાનીના પિતા જીવતા હતા ત્યારે દરરોજ નિયમિતપણે પ્રાર્થના અને લજ્જ કરતા અને પોતાના બાળકો પાસે ખજુ ફરજિયાતપણે કરાવતા

ચકુદીએના બધા જ ધાર્મિક તહેવારો અને ઉત્સવો પૂરા કર્યાકાઢ સાથે તેઓ લેલપવા અને ધર્મથી વિશ્વનું આચરણ કાઢ કરે તો તેને અતિ કાક શિક્ષા પણ થતી મરીબીમાં ઉછરતા બાળકોને કોઈ વાર માત્ર પાંડોના દુકાને પાછી સાથે ગળે ઉતારવા પડતો પણ તેમના પિતા એક વાર કાયમ હતો—કમુની દસ આગાઓ—ડેન કમાન્ડમેન્ટસ— જીવનમાં પાળેલા તો કહિ દુખી નહીં થાઓ અને સકટમાં દરેક તો પણ કપર લાગી સહાયમાં જ છે એમ લાગશે ધર્મ છે તો જ જીવ છે

બાનીના પિતા એમ માનતા કે આજે જગતમાં

મારામારી, પ્રથમ, લગ્ન વગેરે ધાર્યું છે તેનું કારણ એ છે કે ધર્મનો લોપ થયો છે અને માણસો નાસ્તિક થતા જાય છે સ્વમચાનમાં પણ મોઠને મારીએ તો એ દિસા અણધાર્યું એમ તેઓ કહેતા બાની અને તેનું કુટુંબ લીકાગોના સીધી વડુ થતા બોર લતામાં રહેતું તેથી બાની કાઢ કાઢ વાર રેકડી કે દુકાનમાંથી નાની નાની વસ્તુઓ તારાવી લાવતો પરતુ એ પડી તેનું હૃદય હમણાં કપાતુ તેને યતુ કે પોતે પેરી દસમાની કાઢ એક આચારો બન કર્યો છે

એક વાર બાનીએ ડેનનાક ટાકરાઓની ભેડે રહીને મોલની ચોરી કરી દુકાનદારને ખજાર પડી અને તેને બાનીના બાપુએ વાર કરી બમ આવી જન્મુ તેના નારે ચાલુક વડે માર્યો, સાત દિ' મુધી થરમાં પૂરી રાખ્યો અને પડી સાતેય દિવસ ઉપદેશ દીધો— આપણાથી ધર્મ નિરૂદ્ધ ન જ વરતાય

બાનીના બાપુના અવધાન પછી એક પડી એક ગુરૂકેની આવવા લાગી વેસા ન હોવાને કારણે સૌથી નાના તથા જીવજીવેને બાવાખમમાં મુક્યા દુકાન વેચી નાની અને બાની તથા તેના ભાઈ નાના મોટા કામ કરીને આડ જે હેડા બેગા કરવા લાગ્યા બાનીને માટે આ બધો બોલો અસહ્ય થવા લાગ્યો તેને જગત રહસ્ય અને નિર્ધર્મ લાગતા નાકુ તેને થયું કે ફુનિયામાં છપરું અસ્તિત્વ જ નથી, આણસાઈ મરી પરતારી છે અને કોઈ કોઈનું રહ્યું નથી અને એનું વેર વાળતું જ નેપ્રએ પોતાના મનમાં સમસમતા બાનીએ પાડી શારીરિક તાકાત મેળવવા માડી આખા સમાજ પર તો પોતે વેર લાગ્યા રાકે તેમ ન હતો, પરતુ તેણે સુકાબાહ

શીખીને મનની 'હાઝ બહાર કાઢવાનો રસ્તો જાણ્યો અજાણ્યે પણ પકડી લીધો.

એણે શાળાએ જવાનું છોડી દીધું. રવિવારે અને અન્ય ધાર્મિક તહેવારોને દિવસે દિવસમાં પ્રાર્થના કરવા જવાનું પણ માંડી વાળ્યું અને મોઢ પલ્લુ પ્રકારના અડૂશી કે શિરત સામે તેનું મન બંડ પોકારવા લાગ્યું. એના ધર્મગુરુ રસ્તામાં મળ્યા અને 'બાની'ને પૂછ્યું, 'કેમ દેખાતો નથી.' 'મને ભગવાનમાં હવે શ્રેષ્ઠ માત્ર શ્રદ્ધા રહી નથી.' બાનીએ તોહફા-કંથી જવામ આપ્યો.

'મારી વાત તો સાંભળ, કપર વિશે જરા....' ધર્મગુરુ આટલું બોલ્યા ત્યાં તો બાની દોડતો દોડતો કંપાંચ અંતોષ થઇ ગયો.

આમ તે ધર્મવરથી દૂર દૂર થતો ચાલ્યો. પંડી તે ધીમે ધીમે જીવાર રમતો થયો. ઘેર આવીને તે કહેતો કે મને ચિંતેમાન કોરોડોપરની નોકરી મળી છે. એ રીતે જઈ બોલીને પોતાના કુટુંબીઓના પાઝનપોષણમાં તે મદદગાર થવા લાગ્યો.

બાનીનું જીવન આમ પથરા લેવા લાગ્યું. મોઢ પણ ભેગી સમાજ પર વેર વાળતું એ જ જાણે કે એનું ધ્યેય બની ગયું અને આખરે તે એના લતાના અડંગ ઉદાવગીર, શુદાટેળીના વડા પાસે પહોંચી ગયો અને પોતાને એ ટાળકીમાં ભેળવવાની માગણી કરી. પેલા શુદા સરદારે એને કહ્યું કે ભવે કું બધા જ અવગા ધંધા કરતો હોઈ પણ ધર્મનિષ્ઠ માધુ મોતિ છોકરોને ઉધે મારો નહીં ચડાવું. તારા પિતા મોટા ધંધર ભકત હતા અને તેથી તું અડીંથી ચાલ્યો જા. આ રવાડે તારે ચડવા જેવું નથી.

બાનીના જીવનમાં એક રીતે આ સારો બનાવ હતો ને હવે રીતસરનું બોધમીંગ-મુક્કાબાજી શીખવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે તેની નામના વધવા લાગી. એ જમાનામાં કેટલીક કંપનીઓ આવા ધંધાદારી મુક્કાબાજોની દરીદ્રી ગોઠવતી અને જે કંઈ કમાણી થાય તેમાંથી ભાગ પાડી લેતી. બાની એવી એક મંડળીમાં જોડાયો. પણ પૂરા પૈસા મળવા ન હતા તેથી વળી પાછું મન જીવાર કે શુદાગીરી તરફ વળતું.

પરંતુ ગમે તે કારણે તે એ માર્ગે જઈ શકતો નહીં. જાણે કે એના પિતાની આકૃતિ બાની સામે ખરી થતી, દશ આઘાઓ તરફ આંગળી ચીંધીને કહેતી, દીકરા આ આઘાઓના ભંગ ન કરીશ.

બાની જે મુક્કાબાજી જંગમાં ઉતરતો તેમાં અચૂક જીતી જતો કારણ કે વીજળી જેવી ઝડપથી અને ચિત્તાની ચપળતાથી કામ લેતો. બાકી તેનામાં વૈજ્ઞાનિક રમતની મોઢ આવડત ન હતી. પોતાને જે કંઈ ઇનામ મળતાં-ચાંદ વગેરે તે વેંચી આવતો અને બને તેટલી વધુ રકમ તે પોતાની વિધવા માને પહોંચાડતો. એના આ સાહસની તે મોઢને ખબર પડવા દેતો નહીં. પણ પછીથી એક દિ' તેની માને ખબર પડી કે દીકરો મુક્કાબાજીમાં નિષ્ણાત થવા લાગ્યો છે અને તેના રોપનો પાર ન રહ્યો. તેણે કહ્યું, 'બાની, તે તારા બાપના નામને બદો લગાડ્યો છે. તારા બાપે તને શું શીખવ્યું હતું? આપણો ધર્મ શું છે અને તું ક્યે માર્યો છો? તારે મારામારી કરવી છે ખરું ને? તું તને ચોખ્ખો ના કરાવતું છું, ખબરદાર!'

આટલું કહીને બાનીની મા કુસકે કુસકે રડવા લાગી. બાનીએ કહ્યું, 'મારા નાનાં ભાઈનેહોંને અનાયાસમાંથી બહાર લાવવાં હોય અને ઘેર ઉછેરવાં હોય તો વધુ પૈસા કમાવા જોઈએ.' અને પોતાને મુક્કાબાજી સિવાય વધુ કમાણી મળે તેમ ન હતું. પરંતુ બાનીની માતા આવી મોઢ વાત સાંભળવા તૈયાર ન હતી. આખરે ઘણી મથામણ અને મનામણાં પંડી બાનીની માએ તેને લડવા જવાની છૂટ આપી.

શીકોગોમાં સારી નામના પ્રાપ્ત કરી બાદ બાની આગળ વધ્યો. ન્યૂયોર્કમાં એક એકઝીંગ દુનમિન્ટમાં તેને રમવા જવાની તક મળી. છાપાંઓમાં તેના ફોટા પ્રગટ થયા, મુલાકાતના બહેવાલો પ્રગટ થયા અને તે 'મોટા માણુષ' બનવા લાગ્યો. તેનાં નાના ભાઈ બહેનોએ આ મિદિના સમાચાર વાંચ્યા અને ખુશ થયાં પણ હજી બાની પામે એટલી રકમ એકઝી નહોતી ચઈ કે તે એ લાંડરડાંએને પોતાને ઘેર લાવી શકે.

વધુ પૈસા મળવા લાગ્યા અને બાની તેને ઉઠાવવા લાગ્યો. મોટી ગત સુધીના ઉભંગરા, દાડ, નાચ વગેરેમાં તેના સમય વીતવા લાગ્યો અને પંજી મુઠાબાળની સ્પર્ધાઓમાં તે હારવા લાગ્યો. આ તો તેના મેનેજરોએ બાનીને વાણો અને શીવે રસ્તે લાવ્યા. બાનીની મા પણુ રોજ પ્રાથના કરીને પોતાના ઠીકરાનુ લણુ વાંછી.

રે-મીનર નામના એક મોટા મુઠાનાજ મામે બાની સ્પર્ધામાં ઉતર્યો અને એને તેણે સત્તર હાર આપી આ વિજયની સાથે લડ્યો પણુ બાની. તેમણે નયું મકાન બાંડે રાખ્યું, લાઇબ્રેરીને અનાયાસમયથી બોલાવી લીધા અને સો મેજથી રહેવા લાગ્યાં. પરંતુ બાનીના મનને હજુ પણુ શાંતિ વળતી ન હતી. સમજ પ્રાપ્તિ તેની ધૃષ્ટ અને કડવાસ હજુ સુધી ધરી ન હતી. તેના દિલને કાંઈ બંને ખૂંટતી અજાણ અવસ્થા હતી, 'કંઈક જોડું' તો નથી થતું ને!' અને માથવાને અવાજ ધીમે ધીમે જોરદાર થવા લાગ્યો. બાનીએ પોતાના પિતાના વખતના જૂનાં ધાર્મિક પુસ્તકો વાચવાનુ શરૂ કર્યું અને શહેરનાં પુસ્તકાલયમાંથી પણ ધર્મ, નીતિ અને સલાચારના પુસ્તકો લાવીને વાંચી નાખ્યા. શ્રિમતી અને ચક્રવી ધર્મનાં પુસ્તકો જોયા પછી બાનીએ ઈસ્લામ, બૌદ્ધ અને હિન્દુ ધર્મના પુસ્તકો પણ જોયાં. બાનીને નવાઈ તો એ લાગી કે જગતના બધા જ ધર્મો લગભગ એક સરખો જ ઉપદેશ આપતા હતા. બાની જેમ જેમ વાંચતો ગયો તેમ તેમ તેને ધર્મની વધુ ને વધુ જરૂરત જણાવા લાગી. તેને એમ પણુ થયું કે જગતમાં જે કંઈ બને છે તેની પાછળ હિંસરનો જરૂર કંઈ સંજો હોય છે. અને આ પ્રકારના વિચારોએ બાનીના મનને અફળત શાંતિ આપી.

અને ફરી એક વાર તે પોતાના જૂના દેવળમાં પ્રાથના કરવા જઈ પહોંચ્યો. પેલા ધર્મશુરુએ એનો વાસો ચાલક્યો. પંજી બાનીએ પ્રાથના કરી અને 'ભગન ગણુ', એક પણુ શબ્દની શૂન વિન્ન. અને બધા લોકો પર તેના આ કૃત્યની ચુંદર છાપ પડી.

બાનીની મુઠાબાળની હરીશપ્તો આપુ હતી. એક હરીશપ્તો તેને ખર્ચ કાઢ્યાં ૩૫ દળર ઠાલ-

૧ લાખ ૭૫ દળર રૂપિયા મળ્યા. આ પંજી તે તેને ઉપરાઉપર વિજય મળવા લાગ્યા અને નાણાની છાજ ઉઠવા લાગી. પૈસાની કિંમત તેના મનમાંથી હટવા લાગી. મંડ્યો વેડફ્યા. અવિધ્ય માટે કંઈક જયત કરડી નેપ્તિએ એ વાત એક વખતનો ગરીબ જુવાન જૂની ગયો. દરમિયાન તેણે લગ્ન કરી લીધાં દના.

ધીમે ધીમે તે નેર્વસનેસ પર જતને થોડા ઉપર સરત લગાવવા માંડ્યો. કાંઈ વાર હતે અને મોટે ભાગે દારે. પણુ મુઠાબાળની આવક અપરંપર હતી એટલે જુવારમાં જે ચાલી રકમની તેને પરવા ન હતી. પરંતુ આખરે તો તેને પૈસાની તંગી વસતાવા લાગી અને એને પહોંચી વળવા માટે તે વધુ ને વધુ હરીશપ્તો ચોજવા લાગ્યો. આખરે એક હરીશપ્તો તેને જગત માર પડ્યો. તેના પમ કુશળતા રચા, સ્નાયુઓ કામ ન કરે અને હરીશ મંડ્યો તો મુઠાબાળને વરસાદ વરસાવવા. બાનીએ અતે દાર્યો. આ વખતે તેની ઉંમર માત્ર ૨૮ વર્ષની હતી પણ વધુ પડતા કામને કારણે તે રમત માટે હવે નકામો બની ગયો હતો.

પોતાની મૂડી તેમ જ અસરની મદદથી તેણે જગતની દુકાન ખોલી. અને ધીમે ધીમે આવવા લાગ્યો. પણ ૧૯૨૬માં જે મહાન આર્થિક કટોકટી અંગ્રેજીમાં આવી તેના ભોજ બાની પણુ બની ગયો. દુકાનમાં ખોટ ગઈ. શરાબનો ધધો મોટી રાત સુધી આસે એટલે તેની પત્નીએ પણ કંટાળીને છટાછેડા લાઇ લીધા. આ રીતે એક વખતના મુઠાનાજ ચેપીઅનના જીવનમાં ફરી પધોડા આવ્યો.

આ પછી થોડા વર્ષો વિત્યાં. તે પછી નામની એક નવીના પરિવર્ષમાં આવ્યો અને ખનેની મેમો લગનમાં પરિવર્ષો દરમિયાન પોતાનો ધધો ફરી ચાલવા લાગ્યો હતા અને મંસાર પંચુ સારો ચાલતો હતો. દરમિયાન બીજાં વિધ્યુદ્ધ શરૂ થયું. બાની નોકકલ્પમાં મુઠાબાળ શીખવનાર તરીકે નેડાયો.

બાનીને જાપાન સામે લડવા જતી દુકડી સાથે મોકલવામાં આવ્યો. પેસિફિક સાગરના ટાપુઓમાં મેવેરીઆ અને બીજા રાજાવાને કારણે બાનીનું શરીર નખાઇ ગયું. મરડો, બેલડી, તાવ, શરદી, આધાશીશીએ એક મામટી તેની ઉપર ચડાઇ કરી.

અને આ રોગમાંથી સદૃઢ આપના મારે તેને લશ્કરી ડોક્ટર યેનની દવા આપી. મોહિંઆ લીધા પછી તેને આરામ થયેલ.

આ પછી તેની કુકડી ન્યુઝીલેન્ડ ગઈ. જુઓંગ્સ મોહિંઆની સારવાર ચોખુ રહી અને ધીમે ધીમે તેને યેનની દવાનું બધાણ થવા લાગ્યું. આ પછી અ્યારે તે લશ્કરમાંથી છટીને પાછો આગ્યો ત્યારે મોહિંઆનો બધાણી બની ચૂક્યો હતો પરંતુ ચોતાની પત્નીને તે આ વાત કહી શક્યો નહીં. ફરી પાછો એનો આયોજ સળવળવા માંડ્યો. પોતે ક્યે મોટા ચોતાની માતા અને ભાઇબહેનોને વાત કરે કે તેને આનું અપકર બધાણ થઈ ગયું છે અને એની પણ માચા રોજ રોજ વધી રહી છે.

આથી તે કાળા અરમા પહેરીને તથા જુદા જુદા વેશ પલટા કરીને ડોક્ટરો પાસે જતો અને અધીશુના ઇન્જેક્શન લેતો. પૈસા તો તેની પત્ની પાસેથી મળતા તેમ જ ચોતાનો ધધો ખજી રીક રીક આલેતો, તેના લાંબાં શરાબની કુકાન સંભાળતો અને સારી એવી રકમ મોકલતો. વળી બાનીંએ જે રીતે મુક્કાલાજીની ચોખ્ખનશીય મેળવી હતી તે રીતે એક રિસ્મ કંપનીએ તેની જીવનકથા સારી એવી રકમ મારે ખરીદવાનું નક્કી કર્યું હતું.

આમ તેની આર્થિક ચિંતા ઘટી હતી તો પણ બીજા પાણીથી અધીશુના ઇન્જેક્શનો નાણાં ત્યાણી બતાં હતા. અને હવે તો ઘણચોરીથી આવી યેનની દવા વૈચનારાનો પણ તેને જોટા થઇ ગયો હતો. બાનીંડું બધાણ વધતું જતું હતું તેમ તેમ પેલ્લ મોહી તરસા ધધાદારીઓ ભાવ વધારતા જતા હતા. અને એક દિવસ એવે પણ આગ્યો કે અ્યારે બાનીંએ દર અંધવાંકિયે વાળખી ભાર કરતા ૫૦૦-૫૦૦ પ્રેપિયા વડુ હાલે ઇન્જેક્શનો મેળવવાનું શરૂ કર્યું. એક જગ્યાએ તો બાનીંને કહી દીધું કે તમારાં બેવા મુરખા હાથમા આવે ત્યારે અમારા ભાવ અરગણુ વધી જાય છે. અને તમારું નામ જ્યારે ગામનીયું તો તમારાં રોજો અને મોટાંદુનુધુચ આંધુ જશે.

અ્યારે બાનીંને લાગ્યું કે આ રીતે ચોતાની પત્ની સાથે વધુ વખત રહેવાથી કદાચ લાડો ફૂટી

જશે ત્યારે તે યોશ વખત ખરતો ન્યુયોર્ક રહેવા ગયો અને એક પેટીનાં પ્રચાર અધિકારી તરીકે કામ કરવા લાગ્યો. બે વર્ષ સુધી તે ચોતાની પત્નીથી અલગ રહ્યો અને કેથીએ લગ્ન આજી કરી તો પણ એક યા બીચું બહાનું બતાવીને બાનીંએ આવે રહેવાનું ટાળવા કહ્યું. અરણ્ય કે તેને ૩૨ હતો. કે રૂબેને પકડાઇ જાય. અને કંટારી બંધને તેની પત્નીએ છૂટાછેડા મારેની અંરજ અદાલતમાં કરી દીધી.

બાનીંને ચોતાની પત્નીનાં આ પગલાંથી આપાત લાગ્યો. તેને થયું કે યેનના બધાણે જ આ શિયતિ પેદા કરી છે તેથી મારે તેને છોડી દેવું જોઈએ. એક વાર બધાણ અને એવ તે આવા અપકર રહેવું બધાણ વળગ્યા પછી તેમાંથી છૂટવું કેટલું મુશ્કેલ તો તે તેને બધાણ જ ભણી શકે. બાનીંએ મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે બધાણ છોડી દેવું.

એક મોટા ભોજન સમારંભમાં ભાગ લેવાનું તેને આમ ત્રણ મળ્યું. પોતે ગયેલ. ઇન્જેક્શન લીધેયું નહીં તેથી માયું બને, પણ પાણી પાણી ધાય અને મોર્ક રીતે યેન ન પડે. જમના જમતા તે બે વાર મેલો અને બેલકી કરી આગ્યો. માંડ બે કોમીઆ અનન પેટમાં મણુ પડી બેચાર શબ્દોમાં પોતાનું કથન પૂરું કરી તે કાપકમની અધવચ્ચે જ થેર ચાલ્યો ગયો. મોહીંઆ બિના તેને યેન પડતું ન હતું અને મોહી રીતે ગમે તેમ મેળવ્યા પછી તે લઇને બાનીં નિરાતે સતો.

પરંતુ બાનીંના હિલમાં હવે મંથન શરૂ થયું હતું. પત્ની અને કુકડીને જોડવા કે બધાણને? હિંમત એકઠી કરી તે એક ડોક્ટરને મળ્યો અને ચોતાના મિત્રને બધાણ લાગુ પડ્યું છે તો શું કર્યું એ બાબત તેની સલાહ લીધી. ડોક્ટરે કહ્યું કે મને ખબર છે તમારો મિત્ર મોહુ છે એ. પણ તમે હવે સીધા જ સરકારી દવાખાનામાં દાખલ થઈ જાઓ અને કેહી દવાનું બધાણ છૂટે એ મારેની સારવાર શરૂ કરેલ.

તમારા બેવા અખવદાર માંખુસ આ જગતમાં ફસાવા છે અને મનોભળ ઊગવીને કેં છોડે છે એ સમાચાર જગત લાલે વાલે. ધણુ સારા કુડબન

માણસો જુલથી એક વાર આ સતમાં ફર્યાદ પડી છૂટવા મથતા હોય છે તેમને પણ નૈતિક હિંમત મળશે.

બાનીને આ વાત ગળે ઊતરી ગઈ પણ તેનો અમલ કરતાં તેને ચાર પાંચ આઠવાડિયા લાગી ગયા. દરમિયાન એક દિવસે તેણે જાણુ વાંચ્યું કે તેની પત્નીને કામચલાઉ ધોરણે છૂટાછેડા મળી ગયા હતા. તેને યશુ કે હવે મારા બધાણની જગતને જાણુ થાય તો વધી નહીં.

અને તે હિંમતવેર સરકારી દવાખાને ગયો. ડોક્ટરને કહ્યું. મારું નામ બાની શેસ-એકની ગ શે પીઆન. હું મેઈઆનો બધાણી છું. અને તેમણી છોડાવો.

બાવા મોટાં માણસના બધાણના સમાચાર રહેશે અને છાપાં દારા આખા અમેરિકામાં ફેલાઈ ગયા. તેની પત્નીએ દવાખાનામાં રહેલોન ક્યો, બાની તે મને આ વાત કેમ ન કરી?

બીજે દિવસે તે ખાસ વિમાનમાં ઉડીને નુને મળવા આવી. બાનીએ પોતાની હાલતની વાત કરી અને કહ્યું. ફરી તું છૂટાછેડા ન લે મારી જિંદગી કેઈમાં બરમાદ થઈ હતી પણ તેમણી બહાર આવવા કે હવે પ્રેસિડેન્ટેડું છું ત્યારે તારો આધાર ન હોય તો હું કેમ છત્તી રહીશ? પરંતુ તેની પત્ની એકની એ ન થઈ તેણે કહ્યું. આખરે તો તું બધાણી તો તારો શો બેરોસો? આજ છતાં એક વરસ પછી આપણા આખરી છૂટાછેડા મશે ત્યાં સુધી તું શું કરે છે? સુધરે છે કે નહીં તે હું જોઈશ.

દવાખાનામાં બીજે દિવસે ખાસ ડોક્ટર મળ્યા અને બાનીએ દળવેથી પૂછ્યું. બધાણના આ રાજ-માંથી કેટલાક લોકો સાજા થાય છે? કેટલેક કહે, તને સમજ માણસ છો એટલે સાચું કહું તો બહુ ઓછાં માણસો સાજા થાય છે. જે ખરેખર મનોરોગ હોય તો કદાચ સાજો બહાર આવે.

અને સારવાર શરૂ થઈ. એ વોડમાં જોઈ ઓછાં ઓછાં ડોઝમાં મેઈઆ દેવામાં આવતાં હતું જેથી બધાણને ટાકીઆ ન થસકવા પડે. દસ દિવસ પછી એ માત્ર તદ્દન બંધ કરી દેવામાં આવે. જે લોકો

આ પ્રકારની સારવાર લઈ શકે અને મનોરોગ કેળવી શકે તે ખરેખર સાજો થઈ જાય.

દવાની માત્રા ઘટવા લાગી તેમ તેમ દિવસ આજે બાનીનું દીલ વૃદ્ધવા લાગ્યું. પરીણે આજે નર્મ, હાથ પગના સાંધા ફરકાઈ જવા લાગ્યા, પડી તો જુલ પળ મરી ગઈ. ચાર દિવસ મુખી તે કમુ ખાઈ ન શક્યો માત્ર કોફી ગળે ઉતરી. પાંચમે દિવસે તેણે મેઈઆ લેવાની ના પાડી.

શેજના પાંચથી છ મોટા ડોઝ લેનાર બધાણી મોઢે દિવસે શમુકું બધાણ બધ કહે એટલે શરીર અને મનની કોઈ વિચિત્ર દશા થાય કે વાત ન પૂછા બાનીને ચકર ચડવા લાગ્યા, ક્રીને પેનમાં ધોળે દિવસે તારા દેખાવા લાગ્યા, આંખો સામે જળ જતના દીવારવળો દેખાવ. પોતે આગની ખાઈ પર બેઠા હોય, હાથે ને પગે સરપ વીંટાળને જીભના લગકારા લેતા હોય અને જૂતાવળ આંટા મારતા હોય. આ બધું તે જોતો જાય.

પછી તે બાનીનું મગજ સાવ ખેર મારી ગયું. તે પોતાની ઠટકીમાં આમતેમ ફેરીને માથાં આજો વવા લાગ્યો. એમ કરતાં સાજા પડી ગઈ અને બીજા ડોક્ટરે બાનીને આવીને કહ્યું. તમે એકદમ ડોઝ બંધ કર્યા તેનું આ પરિણામ છે જોઈએ તો શેકું મેઈઆ આપું. પણ વળી પાંચે બાનીનાં આતમ-રામ જાયો. અત્યંત દયાજનક માનસિક અને શારીરિક હાલત વચ્ચે પણ તે મોઢે, મરી જઈ તે બધે પણ બધાણ નથી કરતું એ નિશ્ચય છે. અને હંમેશર સહાય કરશે.

અને આખી રાત બાનીની હાલત ખૂબ જ લીધે કર બની ગઈ. ચકરી આવે, ઊંડી સાંધ, પેટમાં વાણુનાં ગોળા ચહે, અને અન્યત્ર યાક બાદ એકાદું જોણું આવી જાય. અને મધરાત પાદ એને તાવ ચડ્યો. કપડાં શરીરને આડે તે ન ગમે. બાનીએ કપડાં કાઢી નાખ્યા, આંદરો ફેંકી દીધો અને ટાક મેળવવા તે બોમ પર આંતોટવા લાગ્યો. વડેથી સવારે ૩ વાગે બાની જીવો પણ ત્યારે એવું જાણે કે સાવ ચસકાઈ ગયું હતું. તેને યશુ આના કરતા મરી જ્યુ છું જોઈ? તેણે અચો લીધો અને ગળા પર કાંપ ચૂકવા જાય છે ત્યાં કોઈએ તેનો હાથ ઝાલી

લીધો. એક દૃઢ બંધાણીએ તેને કહ્યું, બાની આમ--
જીવનથી હારી જવાય નહીં. તારા જેવા જીવાન માટે
તો જિંદગીમાં ઘણી આશાઓ છે. તું હિંમત રાખ.

અને આખરે પેલો જુદો માણસ બાનીને એક
ભાણુ લઈ ગયો અને તેને સુવડાની દીધો. આશરે
ચાર-સાડાચાર વાગે બાનીને નિંદર આવી. આટલા
વરસમાં તેને પહેલી વાર ઘેન વગરની કુદરતી ઊંઘ
ચડી. તે જાગ્યો ત્યારે સરજનારાવણ ખૂબ ઊંચા ચડી
ગયા હતા પરંતુ તેનું માથું દુઝ ય ભમતું હતું અને
શરીરની બધી શક્તિ હજી ઊઘડ ગઈ હતી. અને છતાં
ઠાંઠ કુદરતી તાકાત એના મનમાં એકડી ચવા લાગી
હતી. તેને લાગતું હતું કે હવે તે બંધાણુ છોડીને
જઈ શકશે.

આમ માથાનો દુખાવો, ઊલટી, કળતર, માન-
સિક્કે ભ્રમણાઓ અને વગેરે વચ્ચે થોડી જાગૃતિ
તથા ચેતનાની હાલતમાં બાનીએ સાન દિવસ વિતા-
વ્યા. આઠમે દિવસે તે ખરેખર જાનના આવતો હોય
એમ બાનીને લાગ્યું. તેને ખબર પડી કે પોતે આ
પ્રકારની વાનના અને કમોટીમાંથી પાર આવશે કે

નહીં તે જોવા દવાખાનાના દરરીઓ અને ડોક્ટરો
વગેરે આતુર હતા.

આ પછી ત્રણેક માસ સુધી તે દવાખાનામાં
રહ્યો અને તે બંધાણુની પકડમાંથી છૂટીને બહાર
નીકળ્યો. તે સીધો જ પોતાની પત્ની થેલીને મળ્યો.
પણુ થેલીએ છૂટાછેડાની વાતને દુઝ પકડી રાખી હતી.

છવટે તેની પત્નીને ખાતરી થઈ કે બાનીએ
ખરેખર બંધાણુ મૂકી દીધું છે ત્યારે તેણે છૂટાછેડાને
ફેફસ પાછો ખેંચી લીધો. અને તેજો ફરી પરણ્યા.
બાનીએ હસતાં હસતાં કહ્યું, એકની એક બાંધને
બીજી વાર પરણવું તે જિંદગીનો લઘાવો છે ને?

બાનીએ કહ્યું છે કે સેંકડે પાંચ ટકા માણસો
માંડ આવ્યા હેરી બંધાણુમાંથી છૂટી શકે છે તો પછી
કું કેમ છૂટી શક્યો? એનો જવાબ એ છે કે મેં
દૃઢ મનોમગ કેળવ્યું હતું. ઉપરાંત મારી પત્નીનો
પ્રેમ પણ મારે માટે આસાતું બની ગયો હતો.
અને છેલ્લી તથા સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે
માણુમે પોતાના ધર્મ અને ધૈર્યમાં અડગ વિશ્વાસ
રાખવો જોઈએ. આખરે તો ધૈર્ય જ સૌને ઉગારે છે.

એ ચેપી છે!

ફરજનું જાન માણુસને એમ માનવાને પ્રેરે છે કે—જાણે તે સતત જોઈ જોઈ કર્યા કરતો હોય,
તેનું નાક બંધે બંધાઈ ગયું હોય, તેનો ચહેરો ચઢતા તાવની અસરથી બંધે રાતોચોળ થતો ચાથો
હોય, તોયે—તેણે ઓફિસે જવું જ જોઈએ. કામે ચડવું જ જોઈએ. ઘેર પત્ની વીનવે છે કે આજનો
દિવસ આરામ કરો, દિવસખર મારી ચાકરી ભો, ઓફિસના વડા-શેઠ પણ કંઈવરાવે છે કે બહુ બરાબર
ચાલે છે, ચાલશે. ખાસ ઠાંઠ મહત્વ જાળવ કરવાની રહેતી નથી અને તમારા વગર પણ કામકાજ તો
બરાબર રાખેતા મુજબ જ ચાલવાનું છે.

ફરજનું જાન માણુસને, અપાયેલી આ સલાહ અવગણવાની ફરજ પાડે છે. એ એને એમ પણ
મનાવે છે કે તે પોતાની પત્ની તેમ જ શેઠથી વધારે ડહાપણવાળો છે. અને એ જ એની પેલી માન્યતા
કઠોવે છે કે તેના વગર બહુ કામ રચાઈ પડશે.

એ તેની ખોટી માન્યતાને હિતજન આપે છે કે દિવસ ચઢતો જશે તેમ તેમ તેને સાડું થવા
લાગશે. એ તેના મનમાં એવો ખોટો ભ્રમ પણ પેદા કરે છે કે તેનો આત્મ-ભોગ 'ફરજ' વીળથી જ
અચાત એની નવી પેદીને પ્રેરણાદાયી નીવડશે.

ફરજના જાનના જોરે જ તે તૈયાર થાય છે અને પેલી લાણી પ્રયાણુ કરે છે. તેઓ 'સાંજે
વહેરો આવી જઈશ' એટલી જ બાંધેલા કરે છે.

ફરજનું જાન એને ટેબલડગો કરે છે અને ટેબલ એનો કેડો મૂકવું નથી—અંતઃકરણને છેતર્યા
વિના તેઓ મંડી પડે છે—ઓફિસના ખાનગી બધાને પણ શરદી ન થાય ત્યાં લગી....

લોકસેવકોનાં પગારભથ્થાં

સિદ્ધરાજ દહી

લોકસભાએ એક કાયદો પગાર કર્યો છે. આ કાયદા અનુસાર પાર્લમેન્ટના સભ્યોને મળતા માસિક પગાર અને ભથ્થામાં તેમ જ સગવડોમાં વધારો કરવાનું નક્કી થયું છે. આજ સુધી પાર્લમેન્ટના સભ્યને માસિક રૂપિયા ૪૦૦ અને તે ઉપરાંત (નૅટલા દિવસ લોકસભા અથવા રાજસભામાં હાજરી આપે તે દિવસો માટે) રૂપિયા ૨૧ રોજના દિસાને ભથ્થું મળતું આવ્યું છે. આને સભ્યોના ભથ્થા માટે વરસનો કુલ ૨૭ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થાય છે, એટલે કે લોકસભા અને રાજસભા બંનેના સભ્યને કુલ ૭૫૦ સભ્યો માટે હરેક સભ્ય દીઠ વરસ દિવસે રૂપિયા ૩,૬૦૦ અથવા માસિક રૂપિયા ૩૦૦ ખર્ચ આવે છે. આ રીતે આજે હરેક સભ્ય કુલ કરીને લગભગ રૂપિયા ૭૦૦ મહિને દિવસે નમદ લે છે. ઉપરાંતમાં તેને દિ-દુશ્તાનભરમાં ગમે ત્યાં જ્યાં માટે ફરટી કલાસનો પાસ પશુ રેલવેમાં મળે છે.

પગાર, ભથ્થા વગેરેનું નવું ધોરણ હવે ને આ કાયદાથી દાખલ થયું છે તે પ્રમાણે સભ્યોને રૂપિયા ૪૦૦ને બદલે રૂપિયા ૧૦૦ માસિક પગાર અને રોજના ભથ્થા તરીકે રૂપિયા ૨૧ને બદલે રૂપિયા ૨૧ મળશે. એટલે કે હરેક સભ્યને પગારમાં એક અનુધાર્થા અથવા રૂપિયા ૧૦૦ અને ભથ્થામાં અરધો એટલે કે રૂપિયા ૧૫૦ માસિક આમ સંપત્તિ મેળવીને લગભગ રૂપિયા ૨૫૦ વધારે મળવા લાગશે. આ સિવાય, પ્રવાસ માટે, આજ સુધી રેલવેની જ સગવડ હતી, પણ હવે નેઓનું ઘર દિલ્હીથી ૭૦૦ પ્રોચેમીટરથી વધારે દૂર હોય એમને અધિક ફેરા વિમાનથી મુસાફરી કરવાની પણ છૂટ રહેશે.

વાત સાચી છે કે છેલ્લા કેટલાક વખતથી ચીને ચીનમાં મોંઘવારી વધી ગઈ છે અને તેની અસર સૌ કોઈ ઉપર પડી છે. એ પણ સાચું છે કે છેલ્લાં કામ કરનારાઓને ય ભૌરા-છાકરા-કુટુંબના-ભરણ

પોષણ માટે ભેળંતી રકમ મળવી નેહ્યે. નેઓ લોકોના કામમાં પડ્યા છે તેમને એવા જ સાવજનિક કામકાજ માટે ઠેકઠેકાણે જવું પડે છે અને તેમને રેલવે તેમ જ વિમાનમાં મફત મુસાફરી કરવાની સગવડ મળે તે પણ વ્યાજબી છે. આમ માનતા હોવાથી અમે આ વિષય પર પૂરી સહાનુભૂતિથી વિચાર કર્યો છે. અને અમને જરૂર એમ લાગે છે કે પાર્લમેન્ટના સભ્યોએ પોતાના પગાર અને ભથ્થામાં વધારો કરવાનો ને નિબંધ લીધો છે તે કોઈ પણ રીતે હિમ્મત નથી, ન્યાયશૂન્ય નથી.

સરકારી આકાશમાં અનુસાર આ દેશના નાગરિકની સરરાશ આવક વરસ દિવસે રૂપિયા ત્રણસોની છે, મહિનાની રૂપિયા ૨૫થી ય ઓછી છે. પણ આ સરરાશમાં તવગર-મરીન બવાય - આવી જાય છે, એ વાત બધા જ સ્વીકારે છે કે દેશની કુલ વસતી-માથી બે તૃતીયાંશથી ય વધારે લોકોની આવક ઉપર બતાવેલા રૂપિયા માસિકની સરરાશથી ય ઓછી છે. હમણાં થોડા મહિના પહેલાં લોકસભામાં જ એ બાબત ઉપર બારે દુખ અને ખેદ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે આ દેશની થોડા ભાગની વ્યક્તિઓ દિવસમાં ફક્ત સાડાત્રણ આનાની જ કમાણી કરે છે, એટલે કે મહિનાની રૂપિયા સાડા ૭!

ને દેશમાં આવી સ્થિતિ હોય, ને દેશમાં કરોડો લોકોને બે ટંક ભરપેટ ખાવાનું ન મળતું હોય, તે દેશની જર્નતાના પ્રતિનિધિ—અને તે પણ એવા પ્રતિનિધિ, નેઓએ સમાજવાદના ખેવની શોધકા કરી છે અને તેને માન્ય રાખ્યો છે—તેઓ પોતાને માટે માસિક રૂપિયા ૭૦૦નો પગાર ઝાંછો અને અપૂરતા માની લઈને મહિને રૂપિયા ૨૫૦નો એમાં ઉમેરો કરી લે, એને શું કહેવું?

થોડા મહિના પહેલાં જ જુવનેશ્વરમાં સત્યાપરના પક્ષનું વાર્ષિક અધિવેશન ભરાયું હતું. તેમાં લોક-

શાહી સમાજવાદ ઉપર ભારે નેરશોરપૂર્વક ચર્ચાઓ ચાલેલી. એ અધિવેશનમાં, હાજર રહેલ દરેક પ્રતિનિધિ એકાંતીબી વધી વધીને સમાજવાદની વાતો કરતા હતા. ભુવનેશ્વરની વોતોમાં, ત્યાંનાં નિહાંઓ સાથે જ ને કાંઈ પણ સચ્ચાઈ અને ધુમાનવારી હોત તો થયું તો એ નેરજીવું હતું કે ગરીબ જનતાના પ્રતિનિધિઓ પોતાના પગાર અને ભથ્થામાં, ભવેને પ્રતીક નેરો-થોડા પણ ઘટાડો કરે. દિવસે ને દિવસે વધતી જતી મોઘવારીના આમાં કરોડો લોકોના જીવન અસહ્ય થઈ ગયાં છે અને લોકો હેરાન-પરેશાન છે. જનતાના પ્રતિનિધિઓ કે રાજ્યકર્તાઓ વ્રથામાં જતા આવે શોકી શકતા નથી કે નથી તો સામાન્ય જનતાની આવકમાં વધારો કરી શકતા. ઉલટું, રોજ દા નતનવા રેકસ અને મોગ જનતા પર નાખ્યો જ નય છે-એમ કહીને કે આવતી કાલના સારા જીવન માટે અને સુખને ખતર આજે ત્યાગ કરવાની ને પોટે પાટા બાધવાની આવશ્યકતા છે. એક બાજુ લોકોનું મોડું બંધ કરી દેવા સારું ત્યાગને ઉપરેસ દેવા અને ખીજ બાજુ જનતા પામેથી, પ્રાપ્ત થયેલા કાયદા બનાવવાના અધિકારને ઉપયોગ કરી લઈને પોતાની ખુદની આવક કલમના એકી ઓટકે રૂપીઆ ૭૦૦ માસિકથી વધારીને મહિનાની રૂપીઆ ૧,૦૦૦ કરી નાખી, એ સમાજવાદની કઈ પરિભાષામાં આવે છે એ અમારી તો સમજની જ બહાર છે. આ અરસામાં ને ગરીબગુરુઓની આવકમાં ૫ થોડાધણે વધારો કરવામાં ને એમને કામકાજ આપવામાં સરકાર કે કાયદો સફળ થયા હોત તો કદાચ પોતાના પગાર-ભથ્થાં વધારવામાં કાંઈક ઔચિત્ય હોત.

પણ હકીકત તો એ છે કે સરકારની નીતિ અને યોજનાને કારણે આઝાદી પછી આ હેક્ષા પંદર વરસો દરમિયાન ગરીબની ગરીબી ઉત્તરોત્તર વધતી જ ચાલી છે અને પૈસાદારોના ખમના વધારે ને વધારે તર થતા રહ્યા છે. અમને રૂપીઆના ખર્ચ કરીને વરસો સુધી રાજની અપાર શક્તિ લગાડવા તથા લાગી ચોડી યોજનાઓ આજુ કર્યા છતાંય તે ગરીબની-ગરીબાઈ વધતી નય અને પાલ્કમેન્ટના સભ્યો કાયદો પસાર કરીને થોડી અમથી મિનિટોમાં જ પોતાનાં પગાર-ભથ્થાં મહિને રૂપીઆ ૭૫૦થી વધારીને મહિનાના

૧,૦૦૦ કરી લે એ જ શું સમાજવાદ-અને તે પણ 'લોકશાહી સમાજવાદ'—વાવવાનો રસ્તો છે? આનો અર્થ એમ કરવો અનુચિત, ગણુશો કે સમાજવાદના સોગનો માત્રે દગા-ફટકા માટે જ છે? લોકોના મોં ફીલી દેવા માટે જ છે?

પાલ્કમેન્ટના સભ્યોએ પોતાનાં પગાર-ભથ્થામાં જે રીતે વધારો કરી લીધો અને એના સમયનમાં જે દલીલો આગળ ધરી એ આ આખાએ પ્રકરણને આથીયે વધુ કુખ્યદ લાગે છે. એ બધાં પરથી જનતાના આ પ્રતિનિધિઓની વાસ્તવિક મનોવૃત્તિનો પરિચય મળે છે. સામાન્ય રીતે પાલ્કમેન્ટમાં સઘળા કાયદાની પહેલ સરકાર તરફથી જ થતી હોય છે; પણ પોતાનું મોડું સંતાડવા માટે પગાર-ભથ્થાં વધારવાનો આ કાયદો સરકાર તરફથી ન રાખવામાં આવ્યો—'ગૈર-સરકારી' ધોરણે તેનો મુમ્તો પાલ્કમેન્ટમાં પેસ કરવામાં આવ્યો. પાલ્કમેન્ટરી સેક્રેટરીએ ભારે સાદાઈ બતાવતાં ઘોષણા કરી કે એમણે પોતાના સાથી મંત્રીઓને આ કાયદા માટે મત ન દેવાની ભલામણ કરી છે. સામાન્ય રીતે ગૈરસરકારી કાયદે કે કાયદો ભાગ્યે જ કોઈ વાર પાલ્કમેન્ટમાં પસાર થઈ શકતો હોય, પણ આ કાયદો માત્ર ૬૦ મિનિટમાં જ પાસ થઈ ગયો! આ અશ્રેયનીય ઉત્તરવળ અને આ બધા નાટકની જરૂર શી? તે શું મુયવે છે? એ વાતને બહેર કરે છે કે ખુદ કાયદો બનાવનારાઓ જ એ વાત માનતા હતા કે તેઓ જ કંઈ કરી રહ્યા છે તે શબ્દાર્થ કે ઉચિત નથી.

કોંગ્રેસ પાલ્કમેન્ટરી બોડના મંત્રી શ્રી રઘુનાથ સિંહે કાયદાનો મુસો પાલ્કમેન્ટ સમક્ષ રજૂ કરતાં કહ્યું હતું કે હિન્દુસ્તાનમાં મળવના છે તે પગાર-ભથ્થાં પણ બીજા સઘળા દેશોથી ઓછાં છે. પણ આ દલીલ કરતી વેળાએ કદાચ એમને એ વાદ નહિ રહ્યું હોય કે હિન્દુસ્તાન અન્ય સઘળા દેશોથી બળે ગરીબ છે. ત્યાં કરોડો લોકોને ૨૦ પૈસા ય દિવસના ન મળતા હોય, ત્યાં રૂપીઆ ૨૫ પણ પોતાના માટે જોજા માનવામાં આવે અને તેને વધારવા માટે ખીજ દેશો સાથે ગુલના કરવામાં આવે, ગરીબોનો ઉપહાસ નથી તો પછી આ ખીજું છે શું?

તો એમના ધમાર-ભથ્થામાં વધારો જરૂરી છે થી રહુનાયસિદ્ધને ને દેશના કરોડો લોકોની કનિષ્ઠા અને ઇમાનદારીના ખૂલે શોધેકે ખ્યાલિદોત તો સારું લગ્ન ! આ દેશના ગરીબોએ આને પક્ષુ એમના અધિક ને અધિક શોપણુ છતા, પોતાની ઇમાનદારી પોતાના આ 'પ્રતિનિધિ' એવાથી તો વધુ કાવચ રાખી છે

કેન્દ્રીય-પાર્લમેન્ટે ધમાર-ભથ્થા વધારવાને ને નિયુક્ત કીધો છે તેથી પ્રાંતોના ધારાસભ્યોને રમ્તો સાક થઈ ગયો છે હમણા રાજસ્થાન વિધાનસભાના સભ્યોને ધમાર રૂપથી વધારોને ત્રણસો રૂડીઆ મહિનાના કરી આપ્યા છે અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા

પાનુ ૫ મનુ છે અંટરુ જ નીક, સરકારી હોાર-પ-ટોરે વગેરેમાં સભ્યોને મળતી અને મેળનારી ઇનાજ ઉપચાર વગેરેની સુવિધા એમના કુટુંબીઓને ૫૪ આપવાનું કાવચએ દુરાવ્યુ છે આ રીતે જુના જમાનાના વિસિષ્ટ વર્ગીને રથાને નાં વર્ગોના નિમોળુને સમાજવાદ આપે શો સ મધ ૥ એ મળીર તાપૂરકે વિચારસાની વાત છે સમાજવાદને અદર્શ દુરાવો અને ભાવજોથી જનતા સામે મકરો અને કામકાજ બરાબર તેથી લેવટા જ કરવાં, આવી કરોને જનતાને વિશ્વાસ દિરશે દિરશે ઉઠશે ભવ છે, પરિણામે ચેકચાકી માટે પતરાં જોમાં ધન રમ્તો છે

—મૂનયન' (દિલી)

પ્રધાનોનું વર્તન

મહાસભાના પ્રધાનો કેવું વર્તન રાખશે? એમના સુખી મહાસભાના પ્રમુખ તો નીળ વર્ગમાં સુસાદરી કરે છે ત્યારે તેઓ શું પહેના વર્ગમાં પ્રુસાદરી કરશે? મહાસભાના પ્રમુખ ભડી ખાગીરુ દોલિસુ, પહેરણુ ને બાકી પહેરીને સતોદ માને છે છતા પ્રધાનોને શુ પશ્ચિમી ઢંગના કપડા પહેરવા ને પશ્ચિમી ઢબે ખૂચ કરવા બેઠેલી કે? મહાસભાવાદીઓએ કડક સાદાઈથી રહેવાની તાનોમ કીધી છે એ સાદાઈ આ પ્રધાનો તેમના પ્રાંતોના વહીવટમાં રાખન કરે એવી આજ્ઞા રાષ્ટ્ર એમની રાસેથી રાખશે એ સાદાઈની એમને શરમ ન આવવી બેઠએ, તેઓ તેમાં મોરવ માને આપણે જગતની ગરીબમાં ગરીબ પ્રજા છીએ, અને આપણે ત્યાં કરોડો માણસે આપણે જૂખમરોં વેડે છે એવા દેશના પ્રતિનિધિઓથી પોતાને ચૂંટનાર સત્કારોના છવનની બેડે બેડે કરી જ વેળ ન હોય એવી ઢબે ને એવી રહેણીએ રહેવાય જ નહીં વિભેતા અને રજીકતા તરીકે આવનાર અથેતેએ ને રહેણીં ધોરણુ દાખલ કયું તેમાં જિતાયેના અસહાય લોકોને નિલકુલ વિચાર કર્યો ન ઠવે પ્રધાનો કંઈ ને ગવનરેશ અને સિવિલ સર્વિસવાજાઓની નાક કરવી છેડી દેશે તે એટલાથી જ તેઓ એમના અને મહાસભાના માનસ વચ્ચે ને દખાવો ભેદ રહેતો છે તેણે ૧૫૫૮ દહીં કરાવી શકશે ખરેખર એમની ને આપણી વચ્ચે કશી ભાગીદારી હોઈ જ ન શકે રાજસ અને વેતિયા વચ્ચે કદી જામીદારી હોઈ શકે ખરી કે?

મહાસભાના પ્રધાનો ને તેમને ૧૯૦૦થી વારસામાં મેરી સાદાઈ અને કરકસર કાપમ રાખશે તો તેઓ હમણા રૂપિયા મચાવશે, અરીંગોના દિવા આજ્ઞા પેદા કરશે, અને સભવ છે કે, સરકારી મોકોનોની દમછગ પક્ષુ જાલવારોં મારે એ તો બતાવવાની જરૂર બાગે જ હોય કે સાદાઈને અર્થ એ નથી કે મેલેયેલા રહેડુ સાદાઈના ને સદરવા ને કદા રહેવી છે તે મીટીને આપે વળગે એવી હોય છે રવમ્મ, સુધા ને ઓરવણી રહેવાને સાડુ પૈસા બેસતા નથી, આડવાર તથા દુનદેમો અને અસિદ્ધતા એ પછી વાર એક જ અર્થના સ્પષ્ટે અર્થ પડે છે

—ખાંખીછ

પ્રાર્થના—એક ઔપધિ

શિવમકાશ

વનુકાકા આમ તો મારા વડીલ થાય છે છતાં અવારનવાર મારી સાંભળ રાખે છે અને કુશળની પૂછપરછ કરે છે તેથી એકઅતની હું અને રહે છે. ઘણા દિવસની ગેરહાજરી પછી એક દિવસ તેઓ અચાનક આવ્યા અને મને ધમકાવ્યો :

“તને ઠાંઈ દિવસ એમ થાય છે કે કાકાની ખબર પૂછું? ઈશ્વરનો ઉપકાર માન કે તારી કુશળ-ખબર પૂછવા જીવતો છું!”

“તમે તો કાકા સારી રાખજી જેવા-અસહનુ શરીર છે-અમારી જેમ કાઢકા-મેઈડ નથી!”

“જે, સાંભળ! માંક જીવતો રહ્યો છું. થોડા દિવસ પહેલાં રાત્રે સૂતો હતો; હાથે કાંઈક કરી ગયું. મેં બીજે દિવસે ગણકાર્યું નહીં-તો કે જરા બળતરા થઈ. ત્રીજે દિવસે મોલે ચડી ગયો અને તાવ પણ આવ્યો. ડોક્ટર પાસે ઈન્જેક્શન પણ લીધું. દુઃખાવો વધતો ચાલ્યો-ટેમ્પરેચર વધવા લાગ્યું. શરીરમાં જેર ફેલાવા માંકયું. ડોક્ટરની દવા ચાલુ હતી.

“ઘરનાં સૌ મૂંઝાયા. ભગવાનને મારી ભત સોંપી દીધી. સાંજે બેભાન થઈ ગયો-ડોક્ટરની દોડધામ થઈ પડી. સવાર સુધી બેભાન રહ્યો. સવારે કાંઈક ભાન આવ્યું. એયું તો સૌ મારી આસપાસ કુંડાળું વળી બેઠાં હતાં. જીવનદીપ ખૂંટાઈ જશે કે શું એવી તેમને બીક હતી. મેં આંખ બિછાડી એટલે સૌમાં જીવ આવ્યો. મેં પૂછ્યું :

‘કેમ બધા બેઠા છો?’

‘તમને ઠીક નહોતું એટલે!’

‘કેટલા વાગ્યા છે?’

‘સવારના છ!’

“ત્યારે મને ખ્યાલ આવ્યો કે આખી રાતનો ઉભાગેરા સૌએ મારા ખાતર કર્યો હતો મેં કહ્યું :

‘હવે તમે સૌ આરામ કરો : હું બચકુત છું’ અને થયું પણ-તેમજ. હું બચી ગયો!”

“તમને યાચી લાગ્યું કે તમે બચકુત છો!” મેં, કુતકલ થતાં પૂછ્યું.

“મેં મારી ભત ઈશ્વરને સોંપી દીધી અને હું ભાનમાં આવ્યો એટલે ખાતરી થઈ ગઈ કે તે દયાળુ હશે બચાવી લેશે!”

વનુકાકાની આ વાત ઉપર મેં ઘણો વિચાર કર્યો. વાત સાચી હતી. માણસ માંદો પડે છે અને ખાટલાવશ થાય છે ત્યારે સૌથી વિશેષ ઈશ્વરાભિમુખ બને છે. તેનું અહમ્ બોગળી ભાય છે; પોતે અમર નથી પણ મૃત્યુના મોંમાં છે એ ખ્યાલમાત્રથી તેનો અહંકાર નાશ પામે છે અને દવાદાર ચાલુ હોય તો પણ તે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરતો હોય છે :

“હે દેવ! આમાંથી બચીશ તો તને નહીં બહું! તારું અહોનિશ ભજન કરીશ અને સત્કાર્યો કરીશ!”

જે કે આ મનેદશા ‘સુખમાં સાંભરે સોની અને દુઃખમાં સાંભરે રામ’ જેવી જ છે. ધર્મનું અવતરણન મનુષ્યમાં એવી શ્રદ્ધા પ્રેરે છે જેનો સહારો વિકટ પરિસ્થિતિમાં ઔપધિની ગરજ સારે છે. ધર્મશ્રેયમાં એટલા માટે જ કહ્યું છે કે મૃત્યુએ ગરદન પકડી છે એમ માનીને જ ‘ધર્મનું’ આચરણ કરવું. ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવાથી આનંદિક શાંતા અનુભવાય છે. જે કામ દવા નથી કરતી, તે ઈશ્વરમાં આરથા કરી આપે છે.

અમેરિકન મેડિકલ એસોસીએશન (AMA) વિશ્વની અગ્રણી ચિકિત્સા-સંસ્થા છે. દર્દના નિદાન અને સંશોધનમાં તે એટલો રસ

લે છે કે દેહતાક દરદીઓની ધાર્મિક શ્રદ્ધાના ચમત્કારે તેમને અચંખામાં મૂરી દીધા છે તેમણે નિરીશ્વરુ દરમ્યાન ભેરુ' કે એક જ રોગના, એક જ સરખી ચિકિત્સા પામતા એ દરદીમાંથી એક છુટી થકે છે-શ્રીમતુ' મૃત્યુ થાય છે. કારણ એટલું જ કે જીવનાર દરદીને ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા છે અને પ્રાર્થનાનું કૃપા તેને મળે છે. આ ઉપરથી Medicine and Religion નામનો નવો વિભાગ ચિકિત્સા માટે શરૂ થયો છે. આમાં ધર્મશુરુની મદદ લેવામાં આવે છે. જે દરદી એમ માનશે હોય છે કે શ્રી હરિ સમથું સાડું કરશે તેને હવાલો ધર્મશુરુને કરવામાં આવે છે. દરદીની માનસિક પ્રક્રિયામાં ધર્મશુરુની હાજરી આશ્ચર્યજનક પડે છે લાવે છે. આનું કારણ શું?

હોકટરોએ એવી તારવણી કરી છે કે દરદી માંદગી દરમ્યાન માનસિક પ્રત્યાપાતો અનુભવે છે અને તેની અસર શારીરિક પ્રક્રિયા અને અનિષ્ક્રિય ઉપર થાય છે. હોકટરથી પણ એક મોટી શક્તિ છે-ઈશ્વર-અને તેને શરણે જવાથી તે હયાથુ ચોક્કસ સાડું કરી દેશે આવી શ્રદ્ધા દરદીના માનસને નૈતિક ભ્રમ આપે છે અને તેના શરીરમાં એવા રાસાયણિક દ્રવ્યો ઉદય પામે છે જેનાથી રોગનો પ્રતિકાર કરવાની તેની શક્તિ વધી જાય છે, અને દરદી સાચો થવા માંડે છે. હતાશા અનુભવતા મનુષ્યની પ્રતિકારશક્તિ કમજોર થવી જાય છે અને હવા

સફળ થતી નથી. જ્યારે શ્રદ્ધાનું અવગન દવાનું પુરક બળ બની રહે છે આ એક નવીન-તર પ્રયોગ છે અને ભારતમાં તેની શ્રદ્ધાતા તપાસવાનો બહેનો અવકાશ છે નારિંગેનું પ્રમાણ આપે ત્યાં જોડું છે

આધ્યાત્મિક બળની સરખામણી થઈ શકતી નથી. મુકલકી દેહધારી' વિનાશાળી ભારત જેવા વિશાળ દેશને ખુલ્લોખંચરે પગ-પાળા ફરી શકે છે તે શ્રદ્ધાના બળે. તાજેતરની તેમની માંદગી દરમ્યાન હવા લેવાની તેમણે ના પાડી હતી. જે કે બહુ પ્રયત્નો પડી, ૧૫મી ઓગસ્ટ બાદ હવા લેવાનું સ્વીકાર્યું હતું. ગાંધીજીની તેમજ વિનાશાની પ્રાર્થના-સભાઓમાં હાજરી આપવાનો જેમણે અનુભવ થયો હતો તેમણે ભેષુ હતો કે પ્રાર્થનાની મુક શક્તિ અનેકોને પ્રેરણા આપી રહે છે, રાત્રે સૂતા પહેલા જ તેમજ સવારમાં જાગીને ઈશ્વરનું સ્તવન કરનાર માનસિક ઉદ્દેગમાંથી મુક્તિ પામી શાતા અનુભવે છે તે અનુભવ જનતાના ખુલ્લેખૂલામાં અનેક હોકાએ થયો છે અને કરે છે.

અત્યાર સુધી ફિલસૂફો જ આ પ્રશ્નની ચર્ચામાં રોકાએલા હતા. પરંતુ હવે હોકટરોએ આમાં અપહાંયુ' છે. એક ઔષધિ તરીકે પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ સ્વીકારાય તે પછી જગતમાં ચાલતો મિથ્યા વિત્તલવાદ અટકે અને માનવીમાં પ્રસરતું ભૌતિકવાદનું ઝેર યોદે અંશે પણ અકુશમાં આવે.

શાળી ઓ પ્રુપને જે કાઈ વાત કરે તેમા ગળપણ ઉમેરે અને પ્રુપ જે વાત કરે તે વાતમાંથી કડવાસ બાદ કરે.

—હેલન રોલેન્ડ

જીવનુ એટલે કાલિદ કાશ પરથી મધ ચાટવુ એમ મારા દાદાજી હમેશાં કહેતા. —શુદ્ધસ એટમીક

ચિંતા છે છીપમાંની રેતી. જરીક હોય તો મોતી બને, પણ જાજ તો જનવરોને ય દબે.

આજના સરજને આવતી કાલના વાદળાઓ તમે ચૂકવાની ચેષ્ટા એટલે ચિંતા.

નિઃશસ્ત્ર પર શસ્ત્રપ્રહાર

રિત્વંશુદરમ

મહાભારત કાળની વાત છે.

એ કાલે 'વરુણ' કરીને એક વીરપુરુષ મર્ષ ગયો. વરુણ એક વીર થોડો હતો. યુદ્ધનાં ધણું જાણે તે સારી પેઠે ચલાવી અજાણે હતો. પરંતુ યુદ્ધના એક આયુધમાં તેણે ખાસ નિપુણતા મેળવી હતી. યુદ્ધનું એ આયુધ તે ગદા. ગદાના બધા દાંત તે સારી પેઠે અજાણી ભણતો હતો. તેના જમનામાં ગદા યુદ્ધમાં તેને માર્ગ પહોંચી શકતું નહોતું.

આ ગદાવીર વરુણને એક પુત્ર હતો. તેનું નામ શ્રુતાયુધ વીર વરુણે પોતાના આ પુત્રને પશુ યુદ્ધ-વિદ્યામાં પમેટવા માટેથી હતો. અને, શત્રુઓ ચલાવવામાં શ્રુતાયુધ પશુ દિવસે દિવસે નિપુણતા મેળવવા લાગ્યો. એ જ્યારે તેના પિતાની છાતી ગળ ગળ કૂણવા લાગી.

પરંતુ પિતાએ જ્યારે જાણ્યું કે શ્રુતાયુધ ગદા ચલાવવામાં પોતાનાથી પશુ વધુ નિપુણતા દાખવી રહ્યો છે, ત્યારે તેમના આનંદની આધિ ન રહી. ગદા એ તેમનું પોતાનું જ માનીતું આયુધ હતું. 'ગદાવીર' તરીકે તેમની ખ્યાતિ પશુ હતી જ. પોતાની આ ગદાનિધાની પરંપરા પોતાનો સુપુત્ર જાળવે એથી કયા પિતાને ખુશી ન થાય? પિતા તો એમ જ કહે છે કે પુત્ર ક્યારે પોતાનાથી સવાધ કરી ખતાવે! અને, ખરેખર, શ્રુતાયુધે જ્યારે આ ગદાનિધામાં એવી નિપુણતા બતાવી ત્યારે તો જુદા પિતાની-વરુણની પ્રસન્નતાનો મોઢ પાર ન રહ્યો.

એમ કરતાં કરતાં શ્રુતાયુધે ગદા-વિદ્યામાં સિદ્ધિના ડોળા ઊંચા મેપાને સર કરવા માંડ્યા; એથી કરીને એ ક્ષેત્રમાં તેની ખ્યાતિ પશુ દિનપ્રતિદિન વધવા માંડી. પિતા વરુણ પોતાના આ સુખ સપૂતની આવી સિદ્ધિ ઝીણવટથી આનંદપૂર્વક નિહાળી રહ્યા હતા. પોતાના પુત્રની આવી યુદ્ધ નિપુણતામાં પિતા પશુ પોતાનો નમ્ર કંઈકે આપી રહ્યા હતા, પરંતુ પંચીથી તો શ્રુતાયુધે ગદા ચલા

વવામાં કંઈ માણુ રાખી નહિ. પિતાની જેમ તે પશુ પોતાના કાળનો અનેક ગદાવીર મણવા લાગ્યો. તેથી કરીને પિતાએ પોતાના પુત્રની યોગ્ય કદર કરવી યોગ્ય ધારી. પિતા વરુણ પામે એક દિવ્ય ગદા હતી. એ ગદાનો પ્રહાર કદાપિ નિષ્ફળ જતો નહોતો, એનું એ ગદા વિશે વરદાન હતું. એટલા માટે એ ગદા પિતા વરુણને પોતાના જીવથી પશુ વધુ પ્રિય હતી. આ ગદા પોતાના સુયોગ્ય પુત્રને ભેટ આપવાનું તેમણે નક્કી કર્યું, આ માટે તેમણે એક ખાસ સમારંભ યોજ્યો. એ સમારંભમાં એ ગદા પુત્રને ભેટ આપતાં પિતા બોલ્યા: 'પ્રિય પુત્ર, જેનો વાર કદાપિ નિષ્ફળ જતો નથી એવી આ ગદા હું તને આજે ભેટ આપું છું. તારી ગદા-વિદ્યાથી પ્રસન્ન થઈને હું તને આ આપું છું. પરંતુ હા, એમાં મારી એક શરત છે. એક વીર યોદ્ધા જાણે એ રીતે જ તારે મારી આ ગદાને ઉપયોગ કરવાનો રહેશે. બોલ, તને કળ્પ છે ને?'

પોતાના ક્ષેત્રનું પ્રસિદ્ધ સાધન મેળવવાની લાલસા કયા સાધકને ન હોય! એ રીતે શ્રુતાયુધ પશુ પોતાના ક્ષેત્રનું આ અનોકા મધન-દિવ્ય ગદા મેળવવા ધણુ વખનથી અતુર હતો જ. પરંતુ પિતા જીવતા તેમની પામેથી એ કેવી રીતે મગાય? જ્યારે પોતાની નિપુણતા પર વારી જઈને પિતા જ સામે પગને એ ગદા આપવા તૈયાર થયા હતા, ત્યારે પુત્રની ખુશી કેવી હોય એની કલ્પના થઈ શકે એમ છે. એટલે, પિતાની શરત-કળ્પનાં પુત્ર બોલ્યા: 'પિતાજી, આપ પશુ વીર યોદ્ધા છો. મારી આ ક્ષેત્રમાં મારા એક આયુધ પશુ આપ છે. એટલે-આપના એ આયુધને અયોગ્ય એવું કહું જ વતન મારાથી ન જ થઈ શકે. બોલો આપની કંઈ શરત છે? એ શરત મનુજ જ હું એ આયુધનો ઉપયોગ કરીશ.'

એટલે, પિતા આગળ બોલ્યા: 'એટા, મારી આ ગદાનો ઉપયોગ માર્ગ નિરપસંધ કે દુષ્ટિવાર વગરની બંકિન સામે તું કદાપિ કરીશ નહિ! અને એમ જો

કરીશ તો સમજાવે કે આ ગદા તારો કાગળ બનીને જોવી રહેશે પડી તો આ રક્ષક જ તારી બક્ષક બનીને જોવી રહેશે આ દિવસ ગદાના માથે આવુ વરદાન છે

પુત્રે ઉત્સાહમાં ને ઉત્સાહમાં આવેલા કોલ આવી દીધો એટલે પિતાએ સહારો એ ગદા પુત્રના હાથમાં મૂકી દીધી

આવી પાછળ પિતાનો ઉદ્દેશ હતો આ પુત્ર વિદ્યાના અભિમાનમાં આવી બંધને, મદાય પોતાની શક્તિનો કુટુંબોગ ન કરી બેસે અનેક સમય પિતાએ પોતાના પુત્ર પાસેથી આવી આશાઓ રાત્રે છ એવા અનેક ઐતિહાસિક ઉદાહરણો મળી આવે છે

* * *

પડી તો શ્રુતાશ્રુતી શક્તિનું પૂરું જ શુ? શક્તિ તો હતી જ અને સાધન મહુ એટલે શક્તિ નો સર્વાંગીયુ વિકાસ થાય એ રવામાનિક છે એ રીતે શ્રુતાશ્રુત પોતાના જમાનાના એક અમૂલ્ય ગદાવીર તરીકે આગળ આવવા લાગે અને એમ કરતાં તો એના ક્ષેત્રનો એ એક અન્યેય રોકી ગયાવા લાગે

ગદાશુદ્ધમાં શ્રુત શુદ્ધી પ્રાપ્તિના ડકા ચોમેર બજવા લાગ્યા મહાભારત યુગનો આ મહાવીર પાંડવ કૌરવો વચ્ચે ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્રમાં એનાયેલ શુદ્ધમાં ભાગ લીધા વગર રહે ખરેખર શુદ્ધની રાડ પડે આ રાજપૂત દુષ્ટ ખરો? તેણે કુરુધન પક્ષે રહીને કુરુક્ષેત્રના શુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યું હતું

આ મહાશુદ્ધમાં એ કાળના સૌ યોદ્ધાઓને પોતાની તાકાત અજમાવવાની અનેરી તક સાપડી હતી એ તક શ્રુતાશ્રુતે તો સુપેરે ઝડપી લીધી હતી તેણે આ શુદ્ધમાં અનેક ક્ષેત્રે પોતાની અદાવિદા અજમાવી હતી એ ગદાવીરે અનેક સમયે પોતાની શુદ્ધકલાનો પરિચય કરાવ્યો હતો શત્રુસૈન્યના ઘરના મહારથી એને શિકરત આપીને તે વિજયી બન્યો હતો આમ તે વિજયનો આનંદ માણતો હતો છતાં એક વાતનો વસવસો તેને હજી રહી ગયો હતો તે એ કે આ શુદ્ધના નાણક સમા આ સમરક્ષિનિ શિરમેર સમા અશુદ્ધ સામે હજી તેણે ટક્કર લીધી નહોતી તક

મળ્યાં તે મહારથી અશુદ્ધ સાથે બાથ બીડવા અતિ આતુર હતો એવી તક તે શોધતો હતો અને એવી તક તેને સાપડી પણ ખરી

બન્યું એવું કે આ શુદ્ધમાં વીર અશુદ્ધને બધા દ્રવ્યો વધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી પોતાની એ પ્રતિજ્ઞા પાર પાડવા સાડુ બના બના બધાધનની શક્યતા ધ્યાન ત્યાં તે વૃત્તી પડતે-કેમકે જેમ ઈડુ એના ટાંગા પર નાટકી પડે તેમ જના અશુદ્ધને હજી એવા લાગ મળતો નહોતો જ્યારે તેના હાથ માથે અનેકવાર છાંપી ગયા હતા ત્યાં તો તેને ભાળ મળી કે જ્યારે નજીકમાં શુદ્ધ એવી રહી હતો એને એ વખતે જ્યારે પર રીધું આક્રમણ લઈ જવાનો સારો લાગ હતો અશુદ્ધ જેવા કુદરત યોદ્ધા આવેલા લાગ ચૂકે તરત જ તે પોતાનો રથ જ્યારે બધાની રાક્ષસી મૂક્યો

આ વાતની શ્રુતાશ્રુતને બધું થઈ પોતાને સાડુ તેને આ ખૂબ જ સરમ તપ લાગી કેમ કે એથી અશુદ્ધનો જ્યારે-વચનો સકંપ અટકી પડશે અને વધુમાં પોતાની ગદાવિદ્યાનો પરનો અશુદ્ધ સરખા મહાવીરને કરાવવાનો સુયોગ સાપડશે એટલે તરત જ તે મળખી દ પથરની જેમ કોડ અડગ રાક્ષાની જેમ અશુદ્ધનો રસ્તો ચાળે ગેનો રચો

અશુદ્ધ પલ્લુ પૂર નોસમાં હતો જ્યારે વધનો પોતાનો સકંપ પાર પાડવાની તક હાથવેતમાં હતી અને અનાશુધ વચમાં આવીને ખડો થયો થયું એથી અશુદ્ધના વીરવનું પૂરું જ શુ? એવું વીર ત્વ ક્ષાત્ર તેજ બરાબર ઝનખી ઊઠે તે અનાશુધ પર વૃદ્ધી પડ્યો અશુદ્ધને પ્રથમ તો તેના સારથિને જ મારી નાખ્યો પડી તેના ઘોડા પથ્થ મારી નાખ્યા

પોતાની ગદા પર નિર્ભર રહેનાર શ્રુતાશ્રુત આથી જરા પપ્પ નિરાશ ન થયો તે રથ ઉપર સમતુલા બળીતે અશુદ્ધ સાથે લડવા લાગે પરંતુ અશુદ્ધ એ અશુદ્ધ હતો એ ગદાવધારીએ જ્નેત જ્નેતામાં શ્રુતાશ્રુતને ઘાવત કરી નાખ્યો જ્ને કે એ પહેલા જ્ને યોદ્ધાઓ વચ્ચે ઘુમ્મન શુદ્ધ જામ્યું હતું અને એમાં શ્રુતાશ્રુતે સહેજમાં મચક આપી નહોતી અશુદ્ધના બાણથી ઘરાયેલા શ્રુતાશ્રુત હિંમત હાર્યો નહોતો, કેમકે તેને પોતાની ગદામાં સંપૂર્ણ

પરિતોષ : લે૦ શ્રી જ્યોત્સ્ના દે૦ ખૂચ; પ્ર૦ ગુરુર અથરના કાર્યાલય, અમદાવાદ; મૂલ્ય શ૦ ર-૭૫ ન. પૈ.

આપણે ત્યાં રસોઈકળા અને વિજ્ઞાનનાં તાજે-તરમાં પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકોમાં 'પરિતોષ' દ્વારા શ્રી જ્યોત્સ્નાબહેન ખૂચે એક આવકારપાત્ર ઉમેરેા કર્યો છે. સંચાલકો ઉપરાંત વિવિધ પ્રકારની તેમ જ અવનવી વાનગીઓની સરળ શૈલીમાં સમજૂતી અને તે સાથે રસોઈકળાના પ્રયોજન, મહત્વ, અને તેના વ્યવહાર અંગેની વિચારશીલ માહિતી આપતો 'ભૂમિકા' નામક વિસ્તૃત આયુષ્ય 'પરિતોષ'ની વ્યાપક ઉપયોગિતા સૂચવે તેમ છે.

'ભૂમિકા'નું વાચન ઓ કોઈને રસિક નીવડે તેવું તો છે જ, પણ એમાના જુદા જુદા મુદ્દાની હજીવટ અને વ્યવહાર તેમ જ જમાનાને અનુરૂપ સૂચનાઓ ખાસ કરીને નવી ગૃહિણીને માર્ગદર્શક થાય તેવી છે.

રસોડાની સજવટ, પીરસવાની કળા, કોઠારની દેખભાળ, કે અનાજ મસાલાની સાવચડી જેવા અનેક ઉપયોગી મુદ્દાઓ વિશે લેખિકાએ સળ શૈલીમાં ઉપયોગી માર્ગસૂચન કર્યું છે. રસોઈ દ્વારા માનવસમાજની મંદુરૂતિની સ્થિતિ, પ્રગતિ અને તે અંગેની નારીની રાષ્ટ્રવિક્ષે શક્તિ વિશે 'ભૂમિકા'માં કથારેક માર્મિક રીતે તો કથારેક પ્રતીતિકર રીતે પણ લેખિકાએ સારી રજૂતા કરી છે.

સવાળાએ ઉપરાંત વાનગીઓને રજૂ કરતાં 'પરિ-તોષ'ના લેખિકાએ તેના જુદા જુદા વિભાગો વિચાર્યા છે. મિષ્ટ વાનગી, ફરસી વાનગી, નારસ્તાની વાનગી, વધેલા અનાજની વાનગી, પ્રાંતપ્રાંતની વાનગી, પ્રસૂતા, ખીમાર કે વૃદ્ધજનો માટેની વાનગીઓ; જનજનતાના શાક, ખાતમાનનાં અથાણું, વડી, પાપડ, મસાલા આદિની આ વિભાગોમાં લેખિકાએ રજૂ-આત કરી છે. એ નોંધપાત્ર છે કે લેખિકાનું લક્ષ્ય આજની વિવિધ મોદ્યમત્રી અને મધ્યમવર્ગના કુટુંબો

પર સતત રહેતું છે. એ વાત 'સીંગના મેમ્બર'ની પીઠત આપતાં જાદામના લાવ વિશે લેખિકાએ કરેલી ટકોરમાંથી પણ સ્પષ્ટ થાય તેમ છે.

આ વાનગીઓ સમજાવતાં લેખિકાએ પ્રત્યેક વાનગી-માટે તેનું વર્ણન, પ્રમાણ, ખનાવવાની પદ્ધતિ અને છેરડે તે વાનગી સાથે બીનુ' શું અનુરૂપ થાય તે સમજાવવા 'સંયોજન' એવા ક્રમ અપનાવ્યા છે. આમાં 'સંયોજન'નું અંગ 'પરિતોષ'ની વિશેષતા છે તેમ વ્યાપક રીતે ઉપયોગી પણ છે. જુદા જુદા વિભાગોમાં આશુ તેમ જ તાજ જ નવી એવી સર્વ વાનગીઓ લેખિકાએ સહેલું રજૂ કરી જણાવ્યું છે. શિક્ષણ લેતી આધુનિક યુવતીઓને આપણી રસો-ઈની પરંપરાને ખાસ તો નહિ, અને તે સાથે જમાનાને અનુરૂપ નવી વાનગીઓનું પણ એને જ્ઞાન મળી રહે એ હેતુ સારી રીતે સમવાયો છે. લેખિકાની ત્રીજીવટ, વ્યવસ્થિત રજૂઆત અને સરળ શૈલી આમાં સદાયક થાય છે.

'વધેલા અનાજની વાનગી' કે 'નાસ્તાની વાનગી' ના વિભાગો નાની અમથી કે નકામી લાખતી વસ્તુ-માંથી પણ સરમ વાનગી કઈ રીતે થાય તે ખતાવે છે. પ્રાંતપ્રાંતની વાનગીઓમાં તે તે પ્રાંતની ધરધણ ઉ વિસિષ્ટ વાનગીઓને જ લેખિકાએ મગજની છે એ નોંધપાત્ર છે.

'પરિતોષ'ના 'આવકાર' લખનાર શ્રી વિનોદિની-બહેન નીલકંઠે રંગ નાખવાની વાન ચિંત્ય મળી લાગે છે. વાનગીઓ એના કુદરતી રંગે સારી કે નહીં તે રુચિને સવાલ મણુ હશે. લેખિકાએ પોતાના નિવે-દનમાં રંગ પ્રમાણસર વાપરવાની નોંધ ઉમેરી છે, એ જોતાં એમ કહી શકાય કે કયાં કેવા રંગ નાખવો કે ન નાખવો એ વિશે એમણે પણ રચિ પર જ આ વાત છોડી છે.

'પરવળની મીઠાઈ'ની પદ્ધતિમાં ખી કાઢવા વિશે કે માવાનું પૂરણ ભરવા વિશે અપાયેલી સમજૂતી કષ્ટક પણ સ્પષ્ટ યથ હોત તો ઈષ્ટ હતું. 'મુંદની' કઠીમાંના પ્રમાણ વિશે પણ કષ્ટકે જોરસમજ જણાય

તે નવમી નદી, તેનાથી 'આવકાશ'માં પ્રસ્તાવના લેખિકાએ 'મિત્રો' અને 'સારો' સંપત્તિની જાણ કરાવી છે તે અને એમ કહી શકાય કે 'પરિતોષ'ના લેખિકાએ આ સંપત્તિને વ્યાપક રીતે આપે અને એમની એ દૃષ્ટિ વધારે જણાય છે.

આજના આર્થિક અને સામાજિક વિષય વાળા-વર્ણમાં પણ કુટુંબ, ધર અને રમૂજ, ખૂબ જાણીતી પૂરેક સામયિક, ખાસપણે જાણી છે. 'પરિતોષ' 'રમૂજ' અને 'રસિક' એ તેની આપણી જાણનારી-જોને માર્ગ શીતીમાં રજૂ કરી આવનાર માધ્યમન પણ આપે છે, જના મોખ પરાવની કે નવી રસ-રત્નિ દાખવતી યુવતીઓ, મુદિપત્રો અને કિશોરીઓ માટે શ્રી જ્ઞાતનાજનનું આ પુસ્તક યુગ ઉપકારક છે. આસા છે આ પુસ્તકની ખીજ આગતિમાં લેખિકા કેટલીક ખીજ વિષયો પણ આપજોને આપશે.

—સાનુભવી જનની

સસલાભાઈ સાંકળીઆ-૧, ૨, ૩; જો. શંકરભાઈ રો. ૦ તરફ; પ્ર. ૦ સિવપુરનાકાલ, વડોદરા; પદેલા જે બાગના રા. ૦-૫૦, ૦-૫૦ અને ત્રીજાના રા. ૦-૩૫.

પદેકે પ્રક્રોમાં અનુર સમવા સાકગિયાની તેમજ તેના એવા જ મિત્રો શનુ, સિયાજ અને વાદરાની તેમજ ત્રીજા પુત્રકના પણ પ્રક્રોમાં સસલાભાઈના સસરા ઘરા સસલાની કેટલીક પદકમ-દીખળની વાતો અહીં લેખકે સાકળી આપી છે. નાની વયનાં બાળકોને રમૂજ પડે, તેમજ કુટુંબ જાણે અને મનોરંજન થાય એ ગીતે જુની જુદી વાતો રમૂજ કરવામાં લેખકની સરગ શીલી ફાળી છે. બહુ કરવાની વૃત્તિ, અનુરાઈથી રસ્તો કાઢવાની આવડત, કે મીઠી બોલીથી ફાવવાની શક્તિ જેવું જાણવાનું સ્વભાવદર્શન અહીં છે. તે સાથે જાણકારના બેતરની વાતમાં તેા માહિતી પણ ઠીક મુકાઈ છે. એ પાસું પુસ્તકમાં કંઈક વધુ દેશવ પામવું જોઈતું હતું. અગ્રજાનું કે હુઆઈનું

વનાવનું, અંધમિત્ર કમળું દોષ તેા મનોરંજન પડીય બાગકોને કંઈક વધુ મળી રહે. લેખકની રમૂજ કરવાની ફાવટ આ વળુ પુસ્તકોને લેખકમિત્ર કરે તેવી જાણીતી જોએ જ્યાં આપણે જે બાગે માથે પૂરું અનુસરવાન પામતે નથી જ્યાં એમાંની વધારા તેા બાગકોને જમણે જ. —૧૦૦

ફાઈનલ આર્ટ્સ કોર્સમાં પ્રવેશ: રો. ૦ મિત્રભાનુ; ૫૦ ૧૦૦; ફિ. ૨-૦૦. પ્ર. ૦ ૦૫૦. પવિત્રકેસન, મુંબઈ

દેવાલય નેત્રેજ માંઆઈની મારે આ પુસ્તક જાણે પ્રકાશન સંઘાએ પ્રકાશિત કયું છે. વરસના બાવન અઢવાલિયા મારે અહીં બાવન મનનમોની રજૂ કર્યા છે. પૂર્વાવરણના ૩૫ રાત્રેન અને દાવ મુનિ મદારાજશ્રી અન્ડરપ્રમુખ (૧૯૪૨માં એમને મોઢી મુકામે દાવ લીધી. એમના પૂર્વાવરણના પિનાઈને પણ એ વખતે દાવ લીધી અને અન્ડર્સન આમર મદારાજ નામ ધારણ કયું 'મિત્રભાનુ' એ તેા લેખક તરીકેનું ઉપનામ છે. તેમના મરગ મિત્રન અહીં મંત્રે છે શ્રી જનક મિત્રોએ 'મિત્ર-ભાનુ'ના જીવન અને ચમત્કારો વિશે એક લેખ પ્રનાવના લેખે જોડ્યો છે, પણ તે વિશે અમારે કયું જ કહેવાનું નથી.

બાવન પાનામાં મિત્રો અને સામેના બાવન પાનામાં મિત્રનકલ્પિકાઓ અહીં બાળી છે. રોજન, ચરિતાઈતા, અઢા, અલ્પ, ઇન્દ્રિય અને નૃત્તિ, આરિ-વ, ચોખ્ખાઈ એ જ પુરાણ, આત્મિક જ્ઞાન, આત્મ-જ્ઞાનનું અન્વેષણ, અસદિપ્તતા, વ્રતનું મૂલ્ય, દર્શન, અંધમિત્ર દાવ, અજ્ઞાન અધિકાર, મોક્ષ, બાનદનેા સ્તોત, ફિ. ૨-૦૦, વાલિ અને અમલિ, શાન્તિની મોધ વચેરે વિવધ ધર મુનિજોને ધણેલી પ્રેરણાઓ અંગ્રેજીમાં અહીં એમણે લખેલી છે. જેમાં કેટલીક જાણીતી ને કેટલીક સામાન્ય છે. સામેના મિત્રોમાં ખાસ કંઈક વધારવા જેવું નથી. —જો. ૦

ભક્તિ

પ્રેમ એટલે શું? હરિનામનું મધુર ઉચ્ચારણ કરતાં સાધક બાહ્ય જગતનું ભાન ભૂલી ભય, એટલું જ નહિ પણ દરેકને વડાડો એવો પોતાનો દેહ પણ વીસરી ભય તે સ્થિતિને પ્રેમદશા કહે છે.

પ્રશ્ન : નિષાવાન ભક્તને ભગવાનનું કેવું દર્શન થાય છે?

ઉત્તર : વૃન્દાવનની ગોપીઓને શ્રીકૃષ્ણની જગન્નાથ તરીકે ઝાંખી નહોતી થઈ પરંતુ ગોપીનાથનો સાક્ષાત્કાર થયો હતો. આ જ રીતે ભક્ત ભગવાનને નિકટવર્તી પ્રિયતમ તરીકે જુએ છે.

તોતાપુરી (રામકૃષ્ણના શુરુ) કહેતા : 'પીતળનો લોટો ફોજ ન ઉઠકવામાં (માંજવામાં) આવે તો તે ઝાંખો પડી ભય છે. તે જ રીતે ઇષ્ટદેવનું પ્રતિહિન ધ્યાન ન ધરાય તો મનુષ્યહૃદય અપવિત્ર બને છે.'

અહલ્યાએ શ્રી રામચંદ્રજીને કહ્યું હતું : હે રામ! મને શૂકરયોનિમાં જન્મ મળે તેની ચિન્તા નથી. કેવળ તમારાં અવિચળ પ્રેમ અને ભક્તિથી મને વંચિત ન રાખશો.

કોરા કાચ ઉપર કોઇ છબિ ભેઠે નહિ. પણ ઉચિત રસાયણોથી તેનો પૃષ્ઠભાગ રંગવામાં આવે ત્યારે તેની ઉપર છબિ લઈ શકાય છે—જેમ કે ફોટોગ્રાફીમાં તે જ ન્યાયે. ભક્તિ-રસાયનથી રંગાયેલા માનવહૃદય ઉપર પરમાત્માની છબિ ભેઠી આવે છે.

ઇન્દ્રિયોના વિષયો પ્રતિ જોટલા પ્રમાણમાં આકર્ષણ ઘટે છે તેટલા જ પ્રમાણમાં પ્રભુભક્તિ પ્રતિનું આકર્ષણ વધે છે.

કોઇ એક ભક્તને-તેની કોઇ સંખ્યા વ્યક્તિ પ્રતિ અસાધારણ આકર્ષણ હતું. આથી

મનને સ્થિર કરવામાં તે વ્યક્તિ નિષ્ફળ જતી હતી. શ્રી રામકૃષ્ણે તેને પોતાના સ્નેહભાજન પ્રતિ પ્રભુપ્રતિમાનો ભાવ રાખવાનો અને પ્રભુભાવે તેની સેવા કરવાનો ઉપદેશ કર્યો.

પ્રભુપ્રીતિને કોઇ કવિએ વાધની ઉપમા આપી છે. જેમ વાવ પ્રાણીને ફાડી ખાય છે તેમ ભક્તિ પણ મનુષ્યના કામકોધાદિ પ્રમળ શત્રુઓને ફાડી ખાય છે. એકવાર પ્રભુપ્રેમ પૂર્ણપણે ભગ્ને કે કામકોધાદિ જેવી હુદ્દ વૃત્તિઓનો સંપૂર્ણ વિનાશ થાય છે.

ભગવાન પ્રતિ અહૈતુકી ભક્તિની એક ચિશિષ્ટ સ્થિતિ હોય છે. આ દશા પ્રાપ્ત થયા પછી કંઈ મેળવવાનું રહેતું નથી. આ ભક્તિ મેળવીને ધન્યભાગ્ય થયેલા ભક્ત વહે છે : 'હે પ્રભુ! મારે ધન, માન, આરોગ્ય, સુખ કે બીજું કંઈ ખપતું નથી. તમારા ચરણકમળ પ્રતિ નિર્મળ અનુરાગ આપો એટલું હું માશું છું.'

અનુરાગના ત્રણ પ્રકારો હોય : સ્વાર્થી, પારસ્પરિક અને શુદ્ધ. સ્વાર્થી અનુરાગ અધમ છે. તે કેવળ પોતાના સુખનો જ વિચાર કરે છે; અને પ્રેમભાજનને સુખ આવે કે દુઃખ તેની પરવા કરતો નથી. પારસ્પરિક અનુરાગમાં પ્રેમી કેવળ પ્રેમભાજનના જ સુખદુઃખનો વિચાર નથી કરતો પણ પોતાની ભતના સુખદુઃખનોય વિચાર સાથે રાખે છે. શુદ્ધ કે નિઃસ્વાર્થી અનુરાગ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. તેમાં પ્રેમી કેવળ પોતાના પ્રેમભાજનનું જ ચિન્તવન કરે છે.

ભક્તનું હૃદય સૂકી દીવાસળી જેવું છે. ઇષ્ટદેવના નામત્રવણમાત્રથી તેના હૃદયમાં ભક્તિનો અગ્નિ પ્રગટે છે. પણ કામકોધાદિમાં લપટાયેલા મનુષ્યનું હૃદય લીની દીવાસળી જેવું

છે. તેનામાં ઉત્સાહની જિજ્ઞાસા પ્રગટતી નથી. ભલેને તેને અસંખ્યવાર ભગવાનનો ઉપદેશ કર્યા જ કરોને!

ભકતનું બળ શામાં છે? ભકત ભગવાનનું બળક છે અને તેનું મોટામાં મોટું બળ આંસુ છે.

પત ગિયુ એકવાર પ્રકાશ જીએ પછી તે કદી અધકાર પ્રતિ વળતું નથી કીડી સાકરના દગલામાં ભરણી શરણ થાય છે પણ પાછા પગલાં ભરતી નથી. તે જ ન્યાયે ઉત્તમ ભકત ત્યાગ દ્વારા પ્રભુને નામે પોતાના જીવનની આહુતિ આપે છે.

જે સ્ત્રીના પ્રેમી રાજા છે તે કદી બિખારીના પ્રેમની પરવા કરતી નથી. તે જ રીતે જે જીવાત્માએ એકવાર પરમાત્માની કૃપાનો આસ્વાદ આપ્યો છે તે કદી ચે સંસારના કુદ્ર પદાર્થોની આશા કરતો નથી.

બાળકનું ભોળપણ કેવું મધુર છે? તે બધી ધનસ પતિને ધૂળ ગણીને લી ગલી ચડણ કરે છે. આતુ જ હૃદય નિઃકાવાન ભકતનું પણ હોય છે ધનમાનનો ધા કરીને તે માથા સાટે માધવ મેળવે છે.

જેમ તમે ધાધરને ખજવાળો તેમ વધારે ખજવાળ આવે છે. અને તેમાં વધારે મીઠાશ પણ લાગે છે. તે જ રીતે એકવાર ભકત હરિના શુભાત્મવાદ ગાવા માટે પછી કદી તે ચાકતો જ નથી. કલાકો મુઠ્ઠી તેમાં જ મગન રહે છે.

જે ગાંડા જ થયું છે તેા સસારના પદાર્થો પાછળ નહિ પણ અગિયાર જોવાળની પાછળ ગાંડા યાચોને!

ભક્તિયોગ એટલે ભક્તિ કે આત્મનિવેદન દ્વારા ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર. કળિયુગ માટે તે

વધારે અનુકૂળ છે, તે સુગધર્મ છે તેથી ઈશ્વર થાય છે, તે વધુથી પ્રાર્થનાનો બોધ કરે છે.

લાજોની કિંમતની હીરામોતી બજારમાં મળી શકે છે; પણ કૃષ્ણમોતી વહોરનારા કેટલા છે?

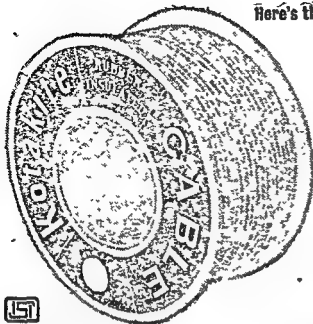
રાધા અને કૃષ્ણ ઈશ્વરના અવતાર હતા એમ કોઈ માને કે ન માને તે સુદાની વાત નથી. હિન્દુઓ કે ખ્રિસ્તીઓની જેમ પરમાત્માના સાકાર અવતારમાં ભલે જેને માનવું હોય તે માને; અથવા તો આધુનિક બ્રહ્મો સમાજની જેમ, તે નિરાકારવાદથી પણ ભલે સંતોષાય. કહેવાનું એટલું કે પ્રભુપ્રતિની આ તાલાવેલીની, આ અનુરાગની ઝખનાં દરેકમાં ભગવી ભોઈએ. ઉત્કટ અનુરાગ જ પરમ આવશ્યક વસ્તુ છે.

પરમાત્માનું જ્ઞાન અને તેની ભક્તિ એ બંને અતે એક જ છે. શુદ્ધ જ્ઞાન અને શુદ્ધ ભક્તિમાં વસ્તુતઃ કોઈ ભેદ નથી, શુદ્ધ ભક્તિ જે આદર્શની પ્રાપ્તિ કરાવે છે તે જ પ્રાપ્તિ શુદ્ધ જ્ઞાન વડે પણ થાય છે.

પરમાત્માના જ્ઞાનને પુરુષની અને તેની ભક્તિને સ્ત્રીની ઉપમા આપી શકાય જ્ઞાનનો પ્રવેશઅધિકાર ભગવાનના અન્ત પુરના બહારના ભાગ સુધી જ છે. અન્ત પુરની અદર ભક્ત સિવાય કોઈને પ્રવેશવાની રજા નથી; કારણ કે અન્ત પુરમાં સ્ત્રી સિવાય કોઈ દાખલ થઈ શકે નહિ.

મનુષ્યે પ્રત્યેક જીવ ઉપર પ્રેમ રાખવો ભોઈએ કોઈ પારકું માણસ નથી. સર્વે જીવોમાં કેવળ હરિ જ વિલસે છે. તેના વિના કરાનું અસ્તિત્વ જ નથી. કોઈ દિવસ એમ ધારણો મા કે તમારામાં જ સત્ય જ્ઞાન બહુ છે અને બીજા બધા અબૂઝ છે.

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER-PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED IN
TECHNICAL COLLABORATION
WITH BOSTON'S TOPNOTCH CABLE MAKERS
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

F.I.A. Approved
on D G S & D 's
Rate Contract

Sole Distributors in India
THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT. LTD.
Navsari Building, 240 Dr Dadabhai Naoroji Road Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA; KURLA ANDHERI ROAD
BOMBAY-70

Phone : 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of :-

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m s tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers.

**A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION**

સિંધિયાના વહાણોમાં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
હિન્દ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ.એસ.એ. સુધી
વિસ્તરેલી છે.

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિન્દના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,
સિલોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

તા. ૨
વિદેશ: સમુદ્રપાર,
સ્વદેશ: જલનામ.

ફોન:
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ સામાન મોકલવાથી બારન માટે
હુંડિયામણની ખચત થાય છે: હુંડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેલાડ્ઝ એસ્ટેટ, મુંબઈ.

SIRAJ SONS

86-B Gokul Mahal, Netaji Subhash Road,
Marine Drive, Bombay-2

Gram: SONSIRAJ

Phones: 241011
241479

Leading Exporters, Importers and
Manufacturer's Representatives

EXPORTS: Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar Oil, Oilseeds, Stainless Steel Utensils, etc to Aden, Sudan, Ethiopia, Eritria, Nyasaland, Central Africa-Morocco, Suva (Fiji) and U K.

IMPORTS: Art Silk Yarn and Fabrics Coal-tar Dyes, Stainless Steel Sheets, etc

શ્રી જૂનાગઢ-લેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
કાન્તિલાલ બોનાનીદાસ પારેખ

રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૨૦૪
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'બ'
તા ૧૮-૬-'૫૬ તા ૨૦-૬-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર ભંડોળ	રૂ ૧૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	રૂ ૦ ૭૬ લાખ
અનામત ભંડોળ	રૂ ૦ ૬૮ લાખ
અન્ય ભંડોળ	રૂ ૦ ૩૮ લાખ

સંઘની નિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ સંઘ મારફત સંયોજિત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખીયારણુ જૂનાગઢ દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામાં આવે છે

આ ઉપરાંત નિયતીત વસ્તુઓ સરસુ જાનજ, ખાડ, સીમેન્ટ લોખંડ વિગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે તેમજ સુકો મેગ્નેટ, લવીંગ ખજૂર વિં પૂરા પાડવામાં આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી કરસન

સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-'૫૭ ઓડીટ વર્ગ ૬
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૯ તા ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ રૂ ૦ ૬૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં ના સહકારી ખાડા વેચાણ કાર્ય તથા સમાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપયોગી માલના રૂપાંતરનું કાર્ય-સંઘ સંચાલિત ઓર્ડર મિલ દ્વારા-કરવામાં આવે છે

આપ ધારો છો તે કરતાં વધારે દુધાહાર અમૂલ ડબામાં છે

અમૂલ દુધ ૧૨ અંકને ૧૦ નાન ૧૦૦ મેમ્બા નામે નામે છે ૫૦ મેમ્બા ૧૦ મા
૧ રૂબ કરતાં ૫૬ આમ જારે દુધ દાર હ ૧૦૦૦ મેમ્બા ૨ ને વધારે કરે કાન વધે
દુધ દાર છે ને તે આપ કિમતની એકાદમી કરે ત્યારે ના કેવળમા રાખો બીજા મનમના
પ્રોડમા નહિ અમૂલ્ય બાળકના ના દાખલા રખાજ અદે નમુજના ન ના નહથી (તે રાતની રાત્રી)
આહારમૂલ્ય તથા જુવે જીવન કદે તેમા જન વખતમા આપે છે કાન વાળી પાલિયકે નાન ની
બાળી નાની બા રાત્રી લેવાનો ના હિ આવી નાખના બાળક મટે જરૂરી પિટાનિયા ના જીવ
અને તેમા કોઈ પિટાનિયા કે ક્રેપાલો બવ રહેને નહિ આપના બાળક મટે અતિ હાનિ

તાત દુધમાથી બનાવેલ આ દુધાહારમા ૭ વિટામિનો છે જે આપના બાળક માટે જરૂરી છે

શુભેચ્છાઓ સાથે.....

‘સુંદર મકાનો, સુંદર ચિત્રો અને સુંદર ગ્રંથો
અને જે કંઈ સૌંદર્યવાળી માનવીકૃતિઓ છે તે
બધાં સંસ્કૃતિનાં દ્યોતક છે એ વિશે શંકા નથી.
પરંતુ જરાયે સ્વાર્થ વિનાના અને બીજાઓના
બલા માટે બીજા લોકોની સાથે રહીને કાર્ય
કરનારો પરગજુ સજ્જન એ બધાં કરતાં એ
સંસ્કૃતિને વધારે શોભાવે છે. એકલા જાતે કાર્ય
કરવા કરતાં બીજાઓની સાથે સહકારથી કાર્ય
કરવું એ વધારે અદિયાતું છે, પણ સૌની સાથે
મળી સર્વેના હિતને માટે કાર્ય કરવું એ સૌથી
શ્રેષ્ઠ છે.

—જવાહરલાલ નેહરુ

ધી મેટ્રો વુડ એન્ડ એન્જી વર્કસ
પ્રા. લિ. કલોલ

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિ. જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરજાવિદ્યાર્થ રાં ૭૫

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ 'ખ'
તા. ૩૦-૩-૫૬ તા. ૩૧-૧૨-૬૨

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત ચોર ભડોળ	રૂ. ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર ભડોળ	રૂ. ૦૬૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦૦૧ લાખ

આ સઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીઓ
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માવનો ઓર્થલ મિલ
દારા રૂપાતરનું કાર્ડ કરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજીત સહકારી મંડળીઓ
મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપજોગી દરેક પ્રકારના ખાતર,
બિયારણ, જનુનાચક દવાઓ, ઓળનો વિં પૂરા
પાડવામા આવે છે.

લોખંડ રસિયે-૪ પતરા, ખજૂર, સુખો મેવો, ખાંડ,
વિં વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ડ કરે છે.

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હારકાદાસ નાં ત્રિવેદી

રેસિડેન્સ નંબર : ૨૧૯

સ્થાપના તા. ૨૪-૬-૫૬ ઓડીટ વર્ગ : 'ખ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર : ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત ચોર ભડોળ	રૂ. ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર ભડોળ	
મંડળીનું ૦-૩૫	
સરકારીની ૦-૨૫	રૂ. ૦૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૭ લાખ

આ સઘ મારફત સંયોજીત થયેલ તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ મથકોને 'કન્સાઇન્મેન્ટ ખેતી' ઉપર
નાઈટ્રોજનસ ખાતરો પૂરા પાડવામા આવે છે.

આ ઉપરાંત ખાંડ, સુખો મેવો, લાંબી ગ, ખજૂર
વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે.

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંઘોને મદદપ થવા
તથા મારકેટીંગ પ્રોમોશીંગના કાર્યને વેગ આપવા
સહકાર આવે છે.

વિશ્વામ હતો પોતાની ગદા લઈને તે રથની નીચે બેસી ગયો અને પોતાના એ પ્રિય આતુર સાથે અર્જુન જણી ધમવા લાગ્યો એ વખતે અર્જુનના અનન્ય સારથિ નિયત્વ એવા શ્રીકૃષ્ણે જોયું કે જુનાયુધ અર્જુન સામે ભરાયર ધરી રહ્યો છે વળી એ ગદા-નીરના હાથમાં હવે તો મીતસગની ગદા છે અને એ ગદા થપુ સાથા થ નહિ તેના પિતાવરણે સુત્રને ભેગ આપેની તે દિવ્ય ગદા એટલે શ્રીકૃષ્ણને નાગડુ કે એ વખતે જુનાયુધ અર્જુન સામે ધરી રહ્યો નથી પરંતુ સાક્ષાત મળ પોતાના એ પ્રિય સખા સાને ધસી લી છે એથી મનમાં હા-ગણતરી કરી તેમજે અર્જુનને હલોત્સાહ ન હવા પૂરેપૂરી કશિશ કરવા માંડી.

પોતે તો નિરજ્જ હતો અને નિરજ્જ રહેવાનો તેમણે કુશલનને ખેન થયું આપોને હતો એટલે પોતે તો રજ્જ લઈને અર્જુનને મદાય કેવી રીતે કરી શકે? માત્ર એ નિરજ્જ નરપુત્રના હૃદયમાં એક લખ હતો એ શખનો તેમજે ઉપયોગ કરવા નાકયો એ રખ દાગ તેમણે નિજવના ધરે છોડના માકયા અર્જુનના જુનાયુધ પર મનાર વિજયના એ મરે હતો.

હવે આની વિખરીત વસા જુનાયુધ ઉપર થઈ અર્જુનની બાણવધથી તે હોહાયેનો હવા જ એની કરીને તેણે પોતાનું અભોધ શબ-ગદા આજે કોગમી

પરિભ્રમણ ૧૬૮૫ થી ૨૩
પ્રધાન ૧ ચવાણ એ કે તેમની પટેલા જતા દોવાથી આશજી મરજણ તામળ માટે મે દેશ વચ્ચેનો સહોગ અપાર બનવ વની છે

વિતાલનક
હવાલદમ માટે ભરતી થવા નાટે તાલેતરમા અમદાવાદ ખાતે રથા શુભગતી યુવાનોની ગારીરિક તર્કમ ૧૧ થઈ તેમની માત્ર ૨૦-૨૨ યુવતે ગોઝના પામ્યા હૈ તેમને માથે માનસિક ચક્રસી હૈ છે એવે લાગે જ પાલેક યુવાનો હવાલદમથી સેવા આપના માટે હવે ગણાશે આ પ્રમદ વિનાજનક છે

શુભગતી રવાન્ય કથારે વ સ તાથમરક રથુ

હની એ હલમથા ન પેતા શ્રીકૃષ્ણ સખ હારી અર્જુનના વિજયના મણમાં ફૂટના હવા એટલે તેને શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ખૂબ રોષ ચડ્યો-અર્જુન કરતા થયે વધુ તને થયું આ અર્જુનને જટન લોગતુ નથી, એવ આ શ્રીકૃષ્ણને લાગે છે! અરે મારી આ ગદાના વાર કદાપિ ખાલી જવાનો નથી! છતાં શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનના વિજયના બલાગા હજુ થયું શા મારુ ફૂટના હશે? એમ કરતા એટલે વરમાના પડુ નથી પરંતુ લાવ પહેના એ તદ્દ નરની શાન તેમજે લાવવા દે!

આમ શ્રીકૃષ્ણ થા બાગી રીતે રોષ બરાધના જુનાયો પોતાના સામે બેસેલા શત્રુધારી અર્જુનને પડેના મરોને નિશચ એવા શ્રીકૃષ્ણને પોતાનું નિશાન બનાવ્યું

થયું! શ્રીકૃષ્ણને આટન જ જોગુ હતું
આમા એ દિવ્ય ગદા લખી શરનમા મોખમે લગ થતો હતો! નિરપરાધ કે હલિયા વગરની યક્તિ સામે એ ગદાનો ડો? કદાપિ કરવાનો નહોતો અને જુનાયુધ સાગસારનો વિષે જૂનીને હલિાર નરના શ્રીકૃષ્ણ મામે તેનો ડોગ મરે મરે!

એવે થવાનું હતું તે થયું એ મદન મવાનીની ગદા પાની ની અને તેના પાતાના જ માથા પર વળની જેમ પટેલાઈ એડી તેના અર્જુનના ચૂરા થઈ ગયા આજ તેની રખક તેની જ લખ બની!

નથી શુભગતનો જુવાન વગાઈ રથો છે બીજા તેના યુવાનો માફક તે ખડતલ અપરા તરફની સેવા માટે સોગ સાગિત થયા નથી પ્રાથમિક શબાઓમાથી જ બાપિ પેટીની વાસ્તવ સુધારણા મટે ગભીરપમના પેવાનો મમર પમી ગના છે

ઉધાડી રાખજો ખારી
અરેમાજુ નધંગો પડન ફાન છે શુભગ નધ મદ રાજુ બવ એવા બધ ત્યાર મરી નાય બાગન પડુ બધ થાવ કેવગેધપમ મગમની બ બધ મ્તાં મામે છ વેપારીએ પોકાને બેનના બધ મ્તાં હ બેનડોના અને સગકારી કર્મચારીમા કામકાજ થયું કરવા આજે છ

છે બડુ બધ થયું સુદગમોએ બેનની બાગી ઉધાડી રાખવી ને છે નેથી સ રાસાર વિચરી ને

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

=

આનાના માપુ-૧૪૩૮	૧-૬૦
ગાધી સુરુ	૧-૩૫
ગીતાજીન ઐક્ય અધ્યયન	૧-૨૫
અસ્થાનના બદાઓ	૦-૬૭
મસ્તીની પ્રળામા	૦-૫૫
ગાધીજી માથે છવનયાના	૦-૨૦
સુરુદેવ માથે છવનયાના	૦-૨૦
શ્રી ગમદૃષ્ટ્ય પૂનમલ મ	
સાથે છવનયાના	૦-૨૦
શ્રી રમણ ગહર્ષિ સાથે	
છવનયાના	૦-૨૦
શ્રી ગમદામ સાથે છવનયાના	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે છવનયાના	૦-૧૫
મા આનંદમયી માથે છવનયાના	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

વૈષ્ણવચરિત્ર

ઓક્ટોબર ૧૯૬૪

સાંસ્કૃતિક સમન્વય ઝંખતું 'રૂપાયતન'નું માસિક પ્રગલ્ભ

વૈષ્ણવજ્ઞાન

વર્ષ ૩

અંક ૭ ૩

ઓક્ટોબર ૧૯૬૪

અનુક્રમ

- ૨૦૧ ડામમ : સમ ૧૨૬૬
 ૨૦૩ પરિભ્રમણ આશુતોષ
 ૨૦૬ ટુવન સી(મ) મહાશ મર્જર
 પ્રદીપિત કાવા
 નટુઆઈ ૨૦ પટેલ
 નતીશય શ્રી વૈષ્ણવ
 રશિમનુ અહેતા
 ૨૧૦ સંયોગના શિવ મુદરમ
 ૨૧૧ સંયોગ મિત્ર પી. મ. શ્રી શ્રી વૈષ્ણવ મહાશ્રી
 ૨૧૪ વિશ્વકુળની વાર્તા મૂળસૂત્ર શ્રી
 ૨૧૬ વિનમ્રતા મુજકુમાર મહા
 ૨૧૭ ગાંધી વિચારધારા ગાંધીજી
 ૨૨૨ સંમાહાર પીરેન્ડ લાની
 ૨૨૩ ગાંધી 'તિલકપ્રકાશ'
 ૨૨૪ નાનાં કામ પહેલાં આ. મ. રત્નકર
 ૨૨૮ આશા તુષાન શ્રી ૧૫૫ કલ્યાણી ખરાદી
 ૨૩૨ પ્રેરક મહાશ્રી કુલકુમાર
 શિવ મુદરમ
 ૨૩૪ અવલોકન એ. ૮૦

અનુવંદ

(મહાકાવ્ય)

દર માસની બાળમી તારીખે અંક
 મસિદ્દ થાય છે
 ૫૬૨મી મુખીમાં અંક ન મળે તો
 પાસ્ટ ઓફિસમાં લખાસ કર્યા પનીકાથી
 લખને જખાવજી અંક મિલિતમા હશે
 તે ગાંધીવાશે

જમને મળિને માલક પછી મળે થાય છે

* * *

આ માસિકમાં નસિદ્દ થયા વિચારો
 જે તે લેખના છે સંસ્કાર તે વિચારે માં
 સમજ જ તેમ માનજી નહિ

*

(લેખોર્થ)

વૈષ્ણવ વર્ણના સંસ્કૃતિ કથા,
 વિસ્તૃત અને સ્પષ્ટિય વિચાર સમજો
 લેવામાં આવે છે

લખાણ સાદું મોલિક તાજી ઢોલ
 એવી અપેક્ષા રહે ૩૫૫૫ની એક બાજી
 સાલીથી લખજી

મસિદ્દ થયેરી સામગ્રીની ઓફીસીન્ટસ
 સાથે અંક અને વેગ પુરસ્કાર મસિદ્દિ
 પામી મોકલાય છે

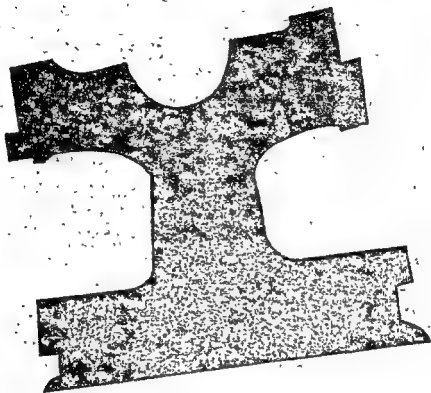
લખાણ

દેસમાં (પરસુ) ૩૫૫૫
 પટેલમાં બાર મિલિત
 વૈષ્ણવજ્ઞાન, રૂપાધારના, મિલિતબેટી
 લખનામક

૧ ફેબ્રુઆરી ૮૮

સંપાદક લલીત માર્કી

મહાકાવ્ય અને મુદ્રક: પીરેન્ડ ગાંધી • રૂપાધારના મુદ્રકાલય • જુનાગઢ

મુકંદ એટલે
પોલાદ

મુકંદ એટલે
પોલાદ

મુકંદ એટલે
પોલાદ

સિંધિયાના વહાણો મા
તમાગે માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
દક્ષિણ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ એસ એ સુધી
વિસ્તરેલી છે

અમારી કિનારા પરની નીકાઓ
હિંદના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,
સિયોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

તા. ૨
વિદેશ સમુદ્રપાર,
સ્વદેશ જહાજો

ફોન
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ-સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુડિયામણની ખચત થાય છે. હુડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેલાર્ડ એવેન્યુ મુંબઈ

SIRAJ SONS

86-B Gobind Mahal Netaji Subhash Road
Marine Drive Bombay-2

Gram SONSIRAJ

Phones 241011
241479

Leading Exporters Importers and
Manufacturers' Representatives

EXPORTS Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar Oil Oilseeds Stainless
Steel Utensils etc to Aden Sudan Ethiopia, Eritrea Nyasaland
Central Africa-Morocco Suva (Fiji) and U K

IMPORTS Art Silk Yarn and Fabrics Coal-tar Dyes, Stainless-Steel
Sheets etc etc

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક લી.૦

૪૮૮ આશ્રમ રોડ

નવરંગપુરા, અમદાવાદ

સહકાર ભવન

ટેમરલાઇ રોડ રાજકોટ

આપની સેવા માટે તત્પર છે તેને સંપૂર્ણ સાથ આપો ખેત ઉત્પાદનની વૃદ્ધિ કરતા જમીન સુધારણાના નિયત થયેલા કામો માટે સવા સાત ટકાના દરે નાણા મેળવે. આપની જરૂરીયાતનુ આયોજન કરે સમયસર ચરણ કરો, જેથી આપની બેન્ક આપની જરૂરીયાતના સમયે ધીરાણ કરે યાદ રાખો જમીન પરના કમળ હજી અંગેની પ્રતિતી થયા સિવાય બેન્ક ધીરાણ કરવા શક્તિમાન નથી

તાત્કાલીક અને સમયમરના ધીરાણ માટે જમીન પરના હજી અંગેના તમામ દસ્તાવેજ પુરાવા માટે હજીપત્રકની અને પાણીપત્રકની બાર વર્ષની પ્રમાણિત થયેલ નકલો, જુદા જુદા જમીન ધારા હેઠળ મળેલા કબજા હજીના પ્રમાણપત્રો, વેચાણ દસ્તાવેજો, જમીન બાબત રહિત હોવાની પ્રતિતિ માટે ભરપાઈ થઈ ગયેલ ગીરોખતો, જમીનનુ એકત્રીકરણ થતા મળેલ પ્રમાણપત્રો વિગેરે દસ્તાવેજો સાથેની સમયસરની માગણી જરૂરી છે લેનને હેતુસર ઉપયોગ ઠગી કુટુંબ અને રાષ્ટ્રની આત્માદીમા ભાગીદાર બને હપ્તાની સમયસર વસૂલાત આપી દડ અને વ્યાજને પાન ન કરે

આપની બેન્ક આપના ઉત્કર્ષ માટે જ છે નીતિ નિયમોનુ પાલન થતા જમીન પર લેન મેળવવાનો આપનો હક્ક છે

કુલ ૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા બેન્કે અર્ચાર સુધીમા નીચે મુજબના હેતુઓ માટે ધીરાણ કરેલ છે

	સખ્યા	રકમ
૧ નવા કુવા માટે,	૫૫ ૪૬	રૂ. ૭ કરોડ, ૨૯ લાખ
૨ જૂના કુવા સમારવા માટે,	૧૧૮૦	રૂ. — ૮૬ લાખ
૩ ઓર્ડલ એન્જીન તથા મો/સ' માટે,	૪૧૧૦૩	રૂ. ૧૩ કરોડ, ૦૧ લાખ
૪ ટ્રેક્ટર્સ માટે,	૧૧૮૭	રૂ. ૧ કરોડ, ૬૯ લાખ
૫ બંધપાળા માટે,		રૂ. — ૫૪ લાખ
૬ ખેતર ઉપર મહાન બાંધવા, મશીન રૂમ બાંધવા, ટોરના છાપરા બાંધવા માટે,		રૂ. ૧ કરોડ, ૪૪ લાખ
૭ અન્ય હેતુઓ માટે,		રૂ. ૦ કરોડ, ૫૧ લાખ
૮ કબજાહક્ક મેળવવા માટે		રૂ. ૦ કરોડ ૬૩ લાખ
કુલ ધીરાણ		રૂ. ૨૮ કરોડ, ૯૭ લાખ

ઉપર પ્રમાણે જુદા જુદા હેતુઓ માટે બેંકે રૂ. ૨૮ કરોડ ૯૭ લાખનુ ધીરાણ ખેડૂતભાઈઓને કરેલ છે, જે આયોજન મેત્રે દેશની મહાન સિદ્ધિ ગણાય

બેન્કની ચેર-મેનીબલ રૂ. બે કરોડ, ૭ લાખ ઉપર થવા લાયક છે

મગનસાઈ ર પટેલ

હ૦ હ૦ ત્રિવેદી

ઉદયભાઈ હિલ્ડ

ઉપપ્રમુખ

આઈ એ એસ (રીટાયર્ડ)

(કુવરાજ સાહેબ ઓફ મોરન દર)

મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

પ્રમુખ

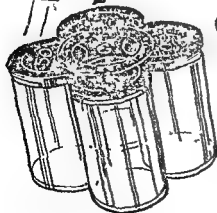
દેના 1 લેડ

માં

સગીર ખચત ખાતું

ખોલાવીને આપનાં ખાળકોને

ખચતનું મૂલ્ય અને મહત્વ શીખવો.

દેના 1 અને તેના ઉપરની વચનાં માળે રોન ને 1 મામે તથા પોતાની
અ સહીયો ખર્ચ એવ વી રકમ છે 11 1/2 %

મહત્વ દેના 1 બે-કમા તમે સગીર ખચત ખાતું
ખોલાશો એટલે સિક્કા મુકવાની એક
આકર્ષક રૂઢી મળશે

દેવકરણ નાનણ બે કિંગ કંપની લિમિટેડ

વર્નિશ્ડ - મોરિસ દેવકરણ ન નલ વિરહાવા

10 હોર્મિયલ સર્કલ ગુલબ-1

130 થી વધુ ઓફિસો અને 10 સેલ ડિપોઝિટ બોર્ડ

અધીશ્વક ન આપી ચેરમન ડિરેક્ટર

ધર્મામ હસન

સંસ્કૃત

અદેશ સર્વભૂતાનાં પ્રેમ! કુરુષુ એવં ચ ।
નિર્મમા નિરાકારઃ સમ દુઃખ સુખઃ સુખી ॥
સંતુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દલ નિઃકલ્યા ।
મર્યાદિતમનોબુદ્ધિયો મહામત્તઃ સ ॥ પ્રિયઃ ॥

૧૨ સ. ગી. ૧૩-૧૪

ધર્મિકાસનું 'કોઈ કોઈ' પાતું માનવજીવનની પરમ જ્યોતિષત્વ વાળું બોલે છે. માનવને માનવ તરીકેનું જીવન જીવવામાં પણ સામર્થ્ય જોઈએ તેવા જમાનામાં આ જ્યોતિ આતરિક શક્તિની ઉદ્યોતક છે. આવી એક જ્યોતિ વરસો પહેલાં અરમસ્તાનમાં પ્રગટ થયેલ.

મહામધ પયગબરના જમાઇ ધર્મામ અવીનું અવસાન થયેલ છે. તે પછી પણ મહીના અને તેની આજુબાજુના પ્રદેશમાં ખલિફાની નહીં પણ ધર્મામ હસનની આજુ વરતે છે.

હસન તે અવીના મોટા પુત્ર. પયગબરની વારસાએ તેમને અતરમુખ કરેલ છે. તકવાર વીંઝી ન શકે તે મરદ નહી, તેના વાતાવરણમાં તે ધરિયામના રક્તચક્રનું મૂળ કરે છે. હજી ચિંતનદશા છે. તેમાં અવીના અકાળ અને અકુદરતી શત્રુ બાદ ધર્મામનો તાજ તેમના ચિર પર આવી પડેલ છે, વગર માગ્યો, વગર હુમ્મલો. તે ધારણ કર્યા મિનાય છૂટકો નથી. પણ અતરમાં ગજાબાદ જેવું શુદ્ધ આમે છે. ધર્મામ ધરવામના તો ખલિફા ધરનામના નહીં કે હજી જવાબ મળે તે પહેલાં તેને સૈન્યના મોખરે ખલિફાના મૈન્ય સામે ગળું રહેવું પડે છે બન્ને બાજુ નજર ફેંકે છે. જાએ છે તો એક જ પુદાના ખંડા, એક જ પયગબરના ચિન્હો, એક જ કિતાબથી પ્રેરણા પીનારા; શું આપસમાં આશરી હતા ન હતા ધર્મ જરી? ટેને થાય છે કે આ શુદ્ધ દારા ધર્મ અધર્મના નિષ્કૃષ્ટ જેવું કર્યા છે? સર્વના આશ્રય વચ્ચે તે તવવાર આન કરી ખલિફા સાથે સંપેદ કરી મળના પાછા ફરે છે. તે જ છે હસ્સકોના સાત્તા તરફાઈ, કુગાનના માયા પરદેજગાર.

હસનની સચી ધર્મામત તેમના તે પંજીના છાત્રના ડગલે ને પગલે દેખાય છે. પાક જીવન માર્ગનાર આ મહાત્મા પરમેશ્વરમય જીવન યુગ્મરે છે બે વખત પોતે સર્વો સર્વો ધરની બહાર નીકળી ધરની તમામ વસ્તુ ગરીબોમાં વહેંચી દે છે. ત્રણ વખત પોતાની તમામ મિલકતના બે ભાગ કરી એક ભાગ ગરીબોમાં વહેંચી દે છે. આ છે તેમની અપરિમદ માગેની બોવના, આ છે તેમને સમાનતા માટેનો આમદ

પણ આ દુનિયામાં નેજાને પડ્યો કાવમ નેજા દારા જ પડતો નથી. બન્ને માનુસ લાખ બદ ચાહે, જુદો જુદાઈ ત્યજતો નથી. તે વ લનાએ બધાઈ ત્યજવાની નથી, એ પાદ પયગબર પોતાના જીવનમાં ડંખ મારનાર વીંછીને જગ્યાની પૂરા પાડેલ છે. હસનના જીવનના અતિમ દિવસો તેમની

અતરજોત સંપૂર્ણપણે પ્રગટ કરે છે.

ખસિદાને મન રાજબોધવો મોટી વાત છે. તે ઇમામ હસનના મનને ક્યાંથી જાણી શકે? તેને મન હસન પોતાના અપાધિત અધિકારમાં કાટા રૂપ છે. તેને હમેશા માટે દૂર કરવાની તમના તેને મેન લેવા દેતી નથી. તે એક પરચત રહે છે.

કહે છે કે ઘર પૂરે ઘર જાય. હસનની અર્ધામના જ મોહવશ થઈ હસન પર વિષપ્રયોગ કરે છે. કાતિલ ઝેરની અસરથી મૃતપ્રાય પડેલ હસનની લેવાની આજુબાજુ મીનાના મોવડી ગ્રામા છે. તેમા હસનના નાના બાઈ કુસેન પાંચ છે.

ખધા ફરી ફરીને પૂછે છે, "આપના પર આ કાતિલ વિષપ્રયોગ કાણે કર્યો?"

હસન રહેજ રિમત ફરી જવાન આપે છે, "તે નહીં કહું. તેનો ફેંસવો આજે ન હોય હસન દિવસે સામસામા આવશું" ત્યારે તેનો ફેંસવો અમે જ આપસમાં કરી લેશું."

"કહો તો ખરા!" મોવડીમંડળ આગ્રહ કરે છે.

જવાબ મળે છે, "કેમ કહું? તમને ન્યાયનો હક મેળું આપો છું? ન્યાયનો હક તો ખુદાએ પોતાના હાથમા રાખ્યો છે કવામનના દિવસે આ ન્યાય થશે. મરે આ બાબત રહેવા દો, એ નડી જરવાય."

મોવડીમંડળે જાણે છે કે જાવ્યા પડી જરવલુ કુશળ છે. હસન આ રહસ્ય સહિત આંખ મીચે છે.

પણ તેમની બધ આખ આજે જ કેટલાયના જીવનમા ભયોત પ્રગટાવે છે. તે જાણે કહે છે કે ધર્મના નામે ઝગડા ન હોય માનવજીવન ત્યારે જ સાચું કે ત્યારે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાનુસાર રત હોય અને ઉલ્લેખે પરશાન કરનારને, જાદે જાન લેનારને પણ આવી તો કામા જ રેવી ધરે. તેનો ન્યાય કરવાનો અધિકાર માનવને નથી, માન પરમેશ્વરને જ છે.

પરોપકાર

જો દેહથી ધર્મ ન થયો, મર્ય ન થયો અને પરોપકાર ન થઈ શક્યો, તે દેહને ધિક્કાર છે; જો દેહને પશુ પક્ષી પણ અડતાં નથી.

—અસ્માત

ફળના આગમનથી ઝાડ નમે છે, વર્ષના નવજળથી જારેલા વાદળો ફેલાઈને ઝૂકે છે; સમૃદ્ધિ-જોના આગમનથી સજ્જન પ્રદુષ નમે જાને છે—પરોપકારીઓના આ સ્વભાવ જ છે.

—કવિ તુલસુ કાવિદાસ

પરોપકાર માટે કંઈક છજકપટ કરવું પડે તો તે ક્ષમ્ય છે, તેમાં આત્માની હલ્યા થતી નથી.

—પ્રેમચંદજી

પરોપકાર પ્રત્યે પ્રેરત થવું જીવન જો જાત્યજ્ઞ જીવન. —વેદવ્યાસ (સમુપરાય)
જેમ જેમ કાચળાનું ધન ખાવી થતું જાય તેમ તેમ હેલનું ધન જરાતું જાય છે.

—વિકટર હ્યુગો

પરોપકારનું પ્રત્યેક પગલું સ્વર્ગ પ્રત્યેનું પગલું છે.

—એચ. રબરૂ. બીવર

સં. વિમલશાધ પટેલ

આજન્મ શિક્ષક

રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. રાધાકૃષ્ણનના ૭૬મો જન્મદિવસ રાષ્ટ્ર પાટ્યમી સપ્ટેમ્બરે બિજાવ્યો. તેમનું પ્રખર વ્યક્તિત્વ અને પારિત્યુ તેજ આપણા વિશાળ રાષ્ટ્રને પ્રવચન રીતે અસર કરી જાય છે એટલું જ નહીં, પણ વિદેશોમાં તેમને જ્યાં જાય છે ત્યાં એટલા જ બહુલથી ઝળકે છે. મોટા વિના કામ કરવાની, અને કરાવવાની તેમની કાબેલિયત અદ્વિતીય છે અને પ્રવચનોના આ યુગમાં તે જુદી તરી આવે છે. નહેરુ પછી, વિદેશનો કોઈ માણસ ભારતના નેતાઓ ઉપર મોટા મોટા ભ્રમણો ત્યારે હેપીલી રીતે જ આપણા વિદ્વાન રાષ્ટ્રપતિ નજરે આવે છે. તેમણે અનેક પારિત્ય જણે તેમને યુરોપે સ્થાપે છે.

બહુકંપી વિદ્વંશ

કોઈ પણ શુભ કાર્યને મંગલમૂર્તિ ગણાવવાને ભારતના મોટાભાગના લોકો માન અને ભંજિતથી પુરે છે. તેમનું સ્થાન મહારાષ્ટ્રના લોકદેવમાં અનેકાનું છે અને તેને માટે મહુપતિ મહોત્સવનો લાગે સમય ફાળવે પાડ્યો છે. મહુપતિ મહોત્સવનો આ ઉત્સવનો શુભ શરૂઆત ૧૦ દિવસ પછી વિસર્જન વેળાએ લોક લાગણીની ઉત્કટતા માગ મૂકે છે. ‘આ તહેવારની આસ વિશિષ્ટતા કુદાળા મહુપતિઆપના વ્યક્તિત્વની હળવી બાજુ રજૂ કરવાની હોઈ, તેમને બહુકંપી સ્વરૂપે પ્રકટ થયું’ થયે છે. કળિયુગમાં આ એક જ દેવ એવા છે જે લોકરજનાથે, જેવા સમય તેવા રંગ ધારણ કરે છે. સ્વતંત્ર્યની લડત વખતે તેમણે ગાંધિજી પહેરી લાવ્યું છે. ધીની આક્રમણ વેળાએ, ક્રેનિકનો ગળેવેશ ધારણ કર્યો છે અને અત્યારે કળા નાણાં જેવે છે ત્યારે સદાચાર સમિતિના સ્વયંસેવક બની ચકે છે. સ્થળ હોવા છતાં તેમની રિયલિટીપ્રકાર નવાજ પમાડે છે; તેમને તરવરાટ હસ્તેબનીય બની રહે છે. વિદન દરનાર, વર આપનાર અને દેવાને પ્રિય એવા શ્રી મહુપતે નમ્રકાર દ્યો.

વિનાશની તવારીખ

પંજબ અને દિલ્હી રાજ્યોમાં આ વર્ષે વરસાદના પૂરે બીજા વિનાશ વેરો. ઇરુણુ વિચિત્રતા એ બની કે પંજબને બચાવવા દિલ્હીને, અને દિલ્હીને બચાવવા પંજબને ભોગ અર્પિવાર હતો. જ્યારે પસંદગી કરવાની આખરી ક્ષણ આવી ત્યારે સરકારે દિલ્હીને ભોગે પંજબને બચાવવા ટસા બંધ તોડવાનો આદેશ આપ્યો. જે ગાળુ ‘પાડવામાં આવ્યું’ તે ભેલભેલામાં ચારગણુ થઈ ગયું અને અશુકદેવમાં પાણીમાં દિલ્હી મરકાવ થયું. જમુના પણ બે ઠાંડે હતી અને રાજધાનીની ગટરો પોષમાર વરસાદથી છલકી ગઈ હતી. પાણીને જવાનો માર્ગ કુધામો. તુકસાનીના બોલતા આકાશ આ રજા: ૩૦ લાખ રૂપિયાની તુકસાની; ૩૫૦૦ મકાનોને ઓગળવવા તુકસાન; ૧૮૦૦૦ ટોરદાખર તથા ૨૬૦૦ માણમોનું સ્થળાંતર; વીસદહર એકરમાં પાકને તુકસાન; મોપન-દહર એકર જમીન પાનુ દેડણ; આદે તે રાહત કેન્દ્રો શરૂ થયાં. ખીભ વર્ષ માટે એક વધુ મોષપાઠ— પણ મેતરે.

સિદ્ધિનાં સોપાન

નેપાળ, અરધાનિસ્તાન, બર્માની પ્રથમ મુલાકાતે અણુધારી સિદ્ધિ મેળવી, લોકાથી પણ મુમેચાનું લાડુ બાંધી, સ્વર્ણસિંહ પાકિસ્તાન તરફથી આમ-તથા મેળવવામાં સફળ થયા છે. કેસ આતેની તટસ્થ રાષ્ટ્રાની પરિપદમાં આગળ પડતો ભાગ લેવાની અપણી તૈયારીએ દરિયાતર થઈ રહી છે. રશિયાની શ્રી ચવાણ તેમજ રાષ્ટ્રપતિની તાજેતરનો મુલાકાતથી ભારતની તટસ્થતા તેમજ બિનજવાદની નીનિતો અસરકારક પ્રચાર નવેમરથી શરૂ થયો છે. તેમજ પાર્લામેન્ટમાં, ૧જી માસ જૂની પોનાની મરકાર સામે અવિશ્વાસની દરખાસ્ત સમેટવા વડાપ્રધાન શાન્તીએ જે મોટદાર રજૂઆત કરી, તેનાથી નિશ્ચય નિર્ધારણની છાપ જુસાર્થ મઈ છે, અને નવી મરકાર

પોતાની સિદ્ધિ અને બહુજનહિતાથી* કાંઈ દાસ રિચરતાનો પાતો નાખના કૃત્તનિશ્ચય છે તેમ દેખાઈ આવે છે.

દિલનું જોડાયું

પૂર્વ અને પશ્ચિમ જર્મનીના મે ભાગને જોડતો એક પુલ રચીને હૃદયના તરેલા તાર સાધવાની એક કળદાથી મ ત્રણ ૧૭મી ઓગસ્ટે પૂરી થઈ જેવેરિયાની સરહદે હરબર્ગ નજીક સાને નદી ઉપર આ પુલ બાધવામાં આવશે મ્યુનિચ-થૂરેનનગર-બર્લિન મોટરમાર્ગ* બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં નાશ પામ્યા પછી, ૧૯૫૧ જ વાર ત્યાં પુનરુત્થાન કરે આમ તો મત્રણા છેક ૧૯૮૧થી આતુ હતી પરંતુ પશ્ચિમ જર્મની પૂરને રવીકારતુ નથી એટલે સમગ્રતી સાધવામાં પશ્ચિમનો અતિનિધિ પૂર્વની સાથે બેસે તો તેની માન્યતા રવીકારવા જેવું લાગે છેવટે પશ્ચિમ જર્મની તરફથી સોવિયેટ ઝોન માટેના સલાહકાર ડૉ. સિયોપોલો સહી કરી આ પુલ બાધવાનો ખર્ચ પશ્ચિમ જર્મની આપશે જ્યારે પૂર્વ જર્મની તે તૈયાર કરી આપશે દેશના બે કૃત્તિમ ભાગલા પાડતી દિવાલને તોડવાનું શક્ય નથી ત્યારે એક નાનકડો પુલ બનને તરફના લોકોના દિલના તાર કળા સુધી સાધી શકશે તે જોવાનું રહે છે

નિર્ધન સમ્રાટ

તાન્ત્રિકરમાં ખ્યતનામ હિંદી કવિ ઝલ્લન સુકિમોધનુ લાખી મદગી પછી દિલ્હી ખાતે અવસાન થયું છેલ્લી દુઃસ્વપ્ન વડાપ્રધાન ચાન્ડીની શુભેચ્છાથી મળી તેમનું હૃદયન પરિયા ખાતર જીવનકુદ્દ બેસતા ચોદા જેવું તદુ હતું ૧૩મા કેટારે લાખોને કાવ્યો રચીને શરૂઆતમાં મુજબ ન ચલાવતા અધીભરી રહે, તેમની દલિતામાં આધુનિકતામાં સાચિયા પૂરાયા હતા રહીરહીને અભ્યાસ આગળ વધારી પ્રાધ્યાપક બન્યા જીવનની શરૂઆત પ્રેમ લગ્નથી કરેલી કુટુંબ કિતારે જયુ ખરો મરણ વખતે ઉમર માત્ર ૪૭ વર્ષ આ વૈના દેણુઆરીમાં પક્ષધાતેના હમનો ત્યાર પછી મે માસમાં મગજનું મેનીનજનકીસ છેલા દોઢ માસથી મેલાન રહ્યા

નતનયુગની બાવ તેમની કવિતામાં પડે છે અને આધુનિક કવિઓમાં તેઓ મોખરે રના નિર્ધન સમ્રાટ તરીકે જયુ પામ્યા 'અધીરો' નામનું તેમનું કાવ્ય સુપરિચિત છે

H M T

૧ મેગેર ખાતેની બહેર શ્રેણી દિદુનાન મશીન કુલ ફેક્ટરીએ ૩૧-૮-૬૪ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ દરમિયાન, આઠ કરોડની શેર-મૂલ ઉપર નજી કરોડ રૂપિયાનો ચોક્કસ નફો બતાવી વિક્રમ સંભળે છે પ્રથમથી જ આ સરચાની કાર્યક્ષમતા અનુકરણીય રહી છે પોતે જ ગણેલા નફામાંથી ત્રણ બીજી ફેક્ટરીએ કીમી થઈ રહી છે એક પગલા માં પિંજેર ખાતે, બીજી કેરળમાં અનાકિયુલમ ખાસ અને ત્રીજી દેવરાવાદમાં

આ ઉપરાંત મેગેરમાં એક ધડિયાળની ફેક્ટરી તો છે જ જેનું ઓગસ્ટ ૬૪ના અદેવાલ પ્રમાણે, છેલ્લ ઉત્પાદન પાંચ લાખ ઉપર ધડિયાળીનું હતું, જે તમામનું વેચાણ થઈ ગયેલ છે દેશની આતરિક માગ એટલી વિશાળ છે કે નિકાસનો પ્રશ્ન વિચારવા, ઉત્પાદન શક્તિ વધારવી પડે તેમ છે તાન્ત્રિકરમાં એક જર્મન પેટી સાથે કરાર કરી, વારતમાં પહેલી જ વાર Gear Hobbing મશીન H M T દ્વારા બનશે અને યુરોપ અમેરિકા જેવા આગળ પડતા દેશોમાં તેની નિકાસ કરવાનો હક્ક પણ તેને મળશે આપણે ત્યાં બહેર શ્રેણીમાં ધડી વિરાટ સરચાઓ કીમી થઈ છે-અને થતી બાવ છે પરંતુ સદરતાની બાબતમાં H M T એ જે શિખર સર કંઈ છે ત્યાં સુધી કોઈ પહેલી શક્ય નથી

'નિમ્મસ'

હૃદયમનમાં અભ્યાસ અર્થે અમેરિકાએ જે ઉપમદ તરવો મુક્યો છે તે પૂરનીથી પાચસે અને હસે માર્કલ વચ્ચેની ઊંચાઈએથી નિયમિત રૂપની સંપદીની જીમીઓ પાડીને જે તે મથકે મોકલે છે આવા તર મથકો વિચારમાં કીમી કરવામાં આના છે જેમાં કોલાગાન વેધશાળા આવી બાવ છે અને રિકાની વૈજ્ઞાનિક સરચા તરફથી ખાસ યાનની

આ વેપશાળાને બેટ આપવામાં આવી છે. નિમ્નસ દરરોજ બપોરે અગ્નિએશિયા-અરબી સમુદ્ર ઉપરથી પસાર થાય છે અને ચાર ફેટા મોકલે છે. તેનાથી ચોમાસું વાદળોનાં આવરણોનો ખ્યાલ મળી રહે છે, અને હજારો માધવ દૂરની ઉપરોચી માહિતી પહોંતકાલ મળી રહે છે. નિમ્નસનું વજન ૮૭૦ રતલ છે અને નાના મોટા ૪૦ હજાર થતો તેમાં ગોઠવેલા છે. પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણાની સાથે ઉત્તર અને દક્ષિણ ક્રુત વચ્ચે તે સરકતો રહે છે. તેણે મોકલેલી એક છબીમાં સૌરાષ્ટ્રનો કિનારો અને મુળખનો ટાપુ જોવા પડી નિમ્નસની ચોકસાઈ વિશે કાંઈ શકા ગઈ નથી.

ઉપરાષ્ટ્રપતિ સૌરાષ્ટ્રમાં

શ્રી ડેવરભાઈના આમંત્રણથી ઉપરાષ્ટ્રપતિ ડૉ. ઝાકીરહુસેન સૌરાષ્ટ્રની મુલાકાતે આવી ગયા અને શુનિયાદી તાલિમ કેન્દ્રોની મુલાકાત લીધી જેમાં મુખ્ય ત્રે રાજકોટ, અલિયાબાડા, જામનગર શાપુર, શારદા ગ્રામ, અને પોરબંદરનો સમાવેશ થયેલો. સૌરાષ્ટ્રની શિક્ષણ સંસ્થાઓનું સ્તર તેમને સરખામણીએ નિમ્ન લાગ્યું છે. શુનિયાદીક્ષેત્રે આ કદાચ સાચું હોય પરંતુ જાણવહીના જે બીજા ક્ષેત્રો છે તેમાં સૌરાષ્ટ્રનું સ્થાન આગવું હોવા વિશે શંકા રહે છે. ડૉ. ઝાકીરહુસેન એક પીઠ અને અનુભવી, શિક્ષકના વિશેષજ્ઞ છે તેથી તેમની યાત્રાનું ફળ હવે આપણને આપવા મળશે.

મોડુલો વેરી થયો

પગલ પછી અતિશુષ્ક અને જલરેકનો ભોગ આપવું મહેરવા બન્યું. કૂબ્જા નદી પર વિજયપુરી કેમનાં નાળા વી જતાં મોગી હોનારત સરંભપુ. હળવીશ કૌડા જેટલી ડાગરના પાકની તુકસાની થઈ. નાગાજીનસાગર ચોળનાને ચોડાક ફેટો પડ્યો. ગોદાવરી અને ગંતુર બિલાઓમાં આપક તાણ સરંભપુ. સૌરાષ્ટ્રમાં ખજુ વલ્લભીપુર પામે કાળુભાર નદીએ, વિદાય લેતી મેઘરવારીને પૂરતના જોડા પટલી; તમાર પાક સાથે થઈ મથો-માનવ અને પશુના જીવની દાની યથે તે વધારામાં.

કાળજીના અભાવે

આન્દની એક નિશાળના ૩૮ બાળકોનું બપોરનું

ભોજન લીધા બાદ મૃત્યુ થતા હાહાકાર મચી ગયો છે. જે કે ભોજન સામગ્રી અમેરિકન સંસ્થા Coreની બેટ હોવાથી તેમાં કાર્બ હોય હોવાનું સાબીત થયું નથી. પરંતુ રસોઈધરમાં કાર્બ પ્રતિકૂળ પ્રક્રિયાની, ખાદ્ય સામગ્રી ઉપર અસર થઈ હોય તો તેનાથી કેવું અનિષ્ટ થાય તે આ કિસ્સાથી બહાર આવ્યું છે. જાહેર જીવનમાં કાળજી અને ચોકસાઈની કિંમત જાણવા આ ઘટ્ટો જ દુઃખદ અને કમનશીબ બોધપાદ ગણાય.

નાસરના દેશમાં

તટરેશની પરિવેશ 'ફેરો' ખાતે ઓક્ટોબરના પહેલા અર્ધવાડિયામાં લરાપુરી તેમાં એકસૂતતાનું દર્શન થયું નહીં. ઇન્ડોનેશિયાના સુકર્ણો હવે આખાબોના બનતા જાય છે. ટીટો, નાસેર અને શાન્ની શાંતિમય સહઅસ્તિત્વમાં મળે છે, પણ સુકર્ણને આ વાત અસકચ લાગે છે. શાન્નોજની મુલાકાતથી ભારત અને મિસ્ર નજીક આવ્યા છે. અલિખ રાષ્ટ્રોની પરિવદમાં શાન્નોજના પ્રત્યક્ષથી ભારતનું દષ્ટિબિંદુ સુરેખ રીતે રખૂ થયું છે, અને પડિત નહેરુએ નિર્ધારીત કરેલી નીતિ અનુસાર વિપશાંતિના ખ્યેયમાં આપણે મક્કમ છીએ એ ભાવના, ચીન ખાતે મિશન મોકલી અણુશસ્ત્રો નહીં બનાવવા માટે સમજાવવાનું મુખ્ય કરવામાં અગ્રપણે રહી હતી.

ખાતરનાં કારખાના

અમેરિકાની સહાયથી પાંચ ગજારખ ખાતર કારખાનાઓ શીમા કરવા માટેના એક કાર્યક્રમ વિચારણા હેઠળ છે. ખોરાક અને અલ બાબતમાં જરૂરિયાત અને લક્ષ્યો તથા સિદ્ધિ વચ્ચે જે ગાળો રહ્યો છે તે જોતા હવે પછીની પંચવર્ષીય ચોળનાઓમાં આ બાબત મોખરે રહે તે ત્વાભાવિક છે. કાયમ માટે આપણા જ પગલર થવા પુરુષાર્થ તારીફનો છે. ભારત જેવડા વિશાળ ખેતીપ્રધાન દેશ માટે, રાસાયણિક કારખાનાઓ લગભગ દરેક રાજ્યમાં જેઈએ. જે કે ચાર કારખાના દેશની માગને પહોંચી પગલા અસમર્થ છે. જેટલું ભયારે વધુ સમૃદ્ધ થશે, અને વડુ ખાતર વાપરતો થશે, ત્યારે ખાતરની જરૂરિયાત ફેરફાર-જૂનકે વધતી જશે અને તેથી જ આ દિશામાં, અત્યારથી જ પગલા લેવામાં જરૂરી બન્યા છે.

જીવન સૌરભ

મધુમતી' મજા નવ્ય કૃષ્ણ હિ। [માનુષ્ય'યુગ સંસ્કૃત' આજથી રાત્રી ૩૨.
સંસ્કૃત'માં મારાંજ કાલકર ન રાખેલા અને એમાં મોટાંસ ન હોય અને કૃત્તિ
હોય એના કાર્યો કદીયે હાથ પર સેવા નહિ।] ૧૦-૧૩-૨

૧. મૂલ્ય પરિવર્તન

જેનાનો સામાન વેચનારી એક મોટી દુકાનમાં એક રાત્રે થોડા તોફાની છોકરાઓ પેશી ગયા એમને ચોરી કરવી નહોતી આત્ર તોફાન કરીને બીજા દિવસે સવારે એ દુકાનનો માલિક મુશ્કેલીમાં મૂકાઈ નવ્ય એવી ગેર-નવરથા ઊભી કરવી હતી એમણે તો અદર જાહેર વસ્તુઓ ઉપર જે કિંમત દર્શાવનારી કાગળની કાપનીઓ હતી એ છોડીને અદલનદલ કરી નાખી કાલની સાત રૂપિયાની 'કાપની' ટ્રેક્ટરને બાધી ને ટ્રેક્ટરની સાડાચાર હજારની કાપની સરતી ખરપડીને વગાડી દીધી એની આઠ આનાની કાપની વાસ કાપ વાના મશીને બાધી ને એના ઉપરથી સાડાચારસો રૂપિયાની કાપની પાણીની નાની ઝારીને બાધી

બીજે દિવસે સવારે દુકાન ખોલવામાં આવ્યા ત્યારે એનો માલિક તો અકિત જ થઈ ગયો. કશું જ ન મોરારવાને કારણે દુકાનમાં કશું ખૂટતું તો નહોતું જ પણ કિંમતસચ્ચ કાપનીઓની આ અદલ દાદલને કારણે ભય કર અનવરથા ધણ ગઈ હતી એને હમણું પણ આનું, ને દુખ પણ થયું 'કયા સેતાનના બચ્ચાએ આ મમ કયું હશે?' એવો વિચાર કરતા કરતા મૂળ કિંમતમુચિ નોંડ નેખતે એજી કાપનીઓને પોતાના મૂળ રથને બાધવા માટી

આપ-પ્રી દુનિયાની પણ કાષ્ટ એવી જ હાલ નથી થઈ શકે બંધિતઓ, વસ્તુઓ, પરિસ્થિતિઓ, પ્રક્રિયાઓ, બાવનાઓ, આદર્શો અને યુગ-દૃષ્ટિઓ ઉપરની વિવિધ કાપનીઓ બદલાઈ ગઈ હોય એમ એમના મૂળ સાવ બદલાઈ ગયા છે અહીં અન્યને ઉત્તરી શકે એને ટોચિયાર ગણવામાં આવે છે સરજને મૂખની ઉપમા અપાય છે આદર્શવાદી અહલ વગરનો ગણાય છે વ્યવહારિક જુદાં જુદાં વધારે છે સત્ય કરતા અસત્ય વધારે છે તે છે સૌજન્ય કરતા સંમુદ્ધિની રક્તિ વધારે અણવામાં આવે છે 'ખરે જ, વિષના મૂળોમાં કેટલા બધા દેરશરે થઈ ગયા છે'

કયા સેતાને આ અનવરથા કરી નાખી હશે? કાણ એ બધાને વ્યસ્થિત કરીને સાચા મૂલોની સ્થાપના કરે? આમાં આપણે કાઈ જ ન કરી શકીએ ?

—પ્રકાશ ગોળાર

૨. જીવનની સાચકતા

એક પવિત્ર સંધુએ યિથેઈડની એક યુધામાં ૭ વર્ષ ગાળ્યા હતા આ સંઘર્ષો વખત તેણે ઉપવાસાદિ કઠિન તપ અને પ્રાર્થના તથા સ્તુતિ ઇત્યાદિ માધના કરવામાં તથા હાથરને પ્રસન્ન કરી રવર્ગમાં સ્થાન મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં સામ્યો હતો. અ તે તેણે પ્રભુને એવી પ્રાર્થના કરી કે, 'મને મારા કરતા મોટા એવો સત બનાવે કે જેથી હું તેનું અનુકરણ કર અને પવિત્રતાથી એનાથી પણ ઉત્તમ ભૂમિકા પર ચડું' જે દિવસે તેણે આ પ્રાર્થના કરી હતી તે જ દિવસે રાત્ર એક દેવદત્ત તેની પાસે આવ્યો અને બોલ્યો કે, 'જે સદૃશ્ય અને પવિત્રતામાં સૌના મુકુટમણિ બનવાની તારી કમ્બા હોય તો પેનો ચરત બારાટ કે જે કરિતા ગાતો અને શિક્ષા આગતો ઘેરેર હડસેલા ખાય છે તેનું અનુકરણ કર.' આથી પેલા સાધુને ખૂબ રીસ ચડી અને તેણે પેલા બારાટને મોધીને પૂછ્યું કે 'અહ્યા' તે એવા શા કામ કર્યો છે કે કશ્વર તારા પર આટલા બધા પ્રસન્ન છે?' તે બારાટે નમન કરી ઉત્તર આપ્યો કે 'પવિત્ર મહાત્મા' મારી મરકરી કરેા નહિ મે કાઈ સંતકર્મ કર્યો નથી કે મે કાઈ પ્રાર્થના પણ કરી નથી, કું તો મારા કવિતા ગાઈને શેઠાને આનંદ આપવા ઘેરેર રખકું છું.' સાધુએ આમઠ પૂછે કશું કે, 'ના, ના તે' કાઈક સંતકર્મો તો કર્યો જ હોવા નોંધ્યો.' બારાટે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે, 'ના, મે કાઈ સંતકર્મ કર્યું હોય એમ કું જાગતો નથી' સાધુએ પૂછ્યું, 'પરંતુ તું શિષ્યક શી રીતે બન્યો? કું તે ઉગાઉ બનીને તારા પેલા અમારી દીધા છે?' બારાટે મો વો 'ના મે એમ કયું

નર્થી. મેં એક ગરીબ સ્ત્રીને દુઃખી ચહેરે આમતેમ હાંક્યા. ફાંક્યા દોડતી જોઈ. તપાસ કરતાં જણાવું કે તેનો પતિ અને તેનાં સંતાનો દેવું ભરવાને માટે ગુલામ તરીકે વેચાઈ ગયા હતાં અને ગેલિયનના કેટલાક માણસો તેને કબજામાં લેવા ચાહતા હતા કારણ કે તે બહુ ખુશ્મરત હતી; પરંતુ મેં તેને મારે ઘેર લઈ જઈને ગણાવી. મારી પાસે જે કાંઈ મિલકત હતી તે સર્વે તેના કુટુંબનો ઉદ્ધાર કરવાને આપી અને તેને તેના પતિ તથા સંતાનો ભેગી મેળવી આપી. આથી મેં કાંઈ વિશેષ કામ કર્યું નથી.” આ હકીકત સાંભળી તે સાધુની આંખમાંથી દડદડ આંસુ સરી પડ્યાં અને તે બોલી ઉઠ્યો કે, ‘મેં તો મારા સમગ્ર જીવનમાં તારા જેટલું પણ કંઈ કર્યું નથી.’

—જુદ્ધીસિંહ ઝાલા

૩. દયાનંદ સરસ્વતી

છ કૂટ કરતાં વંદુ જીવો, ભરાવદાર દેહ, મોડું વદન, મનની મક્કમતા, વેદની આખંડ-ઉપાસના અને પ્રયત્ન સાધના—આ લક્ષણો સ્વામી દયાનંદજીના જીવનમાં વિસિદ્ધ રંગો પૂરતા.

સ્વામીજીના મૃત્યુ બાદ એમના મંગલ જીવનને આવરી લેતા અનેક પ્રસંગો પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થયા છે. અહીં એવા એક અપ્રકટ પ્રયત્ન આપેખાવે છે.

દયાનંદ ગુરુની શોધમાં ભટકતા હતા. તિતિક્ષા-તૃપ્તિના તેઓ ઉપાયક હતા. દુઃખ અને વેદનાઓને તેઓ હસતે કુખે સ્થળ કરી લેતા. સત્યમાનની શોધને માટે દેહ જગ્યા જ્યાં તો નેમ કરવા પછી તેઓ તરપર રહેતા.

ગુરુની શોધમાં નીકળેલા આ દયાનંદને મધુરામાં મધુના નદીના કિનારે એક ગુરુ મળ્યા. તેમનું નામ હતું સ્વામી વીરજનનંદ. વીરજનનંદ પ્રવાચક હતા. નાનકડી મંદુલી બાંધીને તેઓ વધુના કિનારે રહેતા. દયાનંદ વીરજનનંદ સ્વામી પાસે ગયા. વીરજનનંદે તો સૌ પ્રથમ એમની પ્રતિ બહુ ધ્યાન ન આપ્યું. પણ કસોટી કરતાં ધીમે ધીમે એમને લાગ્યું કે અત્યંત દયાનંદ એક સમયે સિધ્ધ જનતાની શિક્ષા ધરાવે છે. એનામાં એવી પ્રજ્ઞા અને પુરુષાર્થનું બળ છે કે

જે ધારણે તેવાં દિવ્ય-બલ કામો કરી શકશે. 7

દયાનંદ પણ ૪ કૂટ નાની લાકડાની એક કોટ-લીમાં દૂંટિયું વાળીને અડગ સાધના જમાવતા. છ કૂટ કરતાં વધુ મોટી વજ્ર સમાન કાયાને તેઓ સાધનાની ચક્ષીમાં પીસતા હતા; અને પીસતાં પીસતાં એક અનોખો જીવનરસ જગતને માટે તૈયાર કરતા હતા.

દયાનંદની ખરી કસોટીની વેળા હવે શરૂ થાય છે.

સ્વામી વીરજનનંદના નાના ભાઈ એમનાં દર્શન કરવા માગતા હતા. પણ તેમને માટે એ કાય અશક્ય હતું. સ્વામીજીની કુટિરમાં જે સંસ્કૃત જણવું હોય તે જ પ્રવેશી શકે—એવા ત્યાંના કંઈ નિયમ હોતો. ત્યાં આ નિયમનો લંગ કરીને પણ એમના નાના ભાઈને વીરજનનંદનાં દર્શન કરવાની ભાવના હતી. આ માટે તે સૌ શિષ્યોને મળ્યા; પણ કોઈ શિષ્યે એમને દર્શન કરાવી આપવાની તૈયારી ન જતાવી. સૌ શિષ્યોએ કહ્યું કે, ‘દર્શન કરાવી આપવાની હિંમત તો માત્ર દયાનંદ જ કરી શકે! દયાનંદે રોજ ગુરુજી માટે મટકીમાં પાણી ભરવા બળ છે તે પહે એ કદાચ દર્શન છપી રીતે કરાવી શકે!’

નાના ભાઈ દયાનંદને મળ્યા. દયાનંદે દર્શન કરાવી આપવાની હિંમત બતાવી. નિયમના ઉલ્લંઘન માટેની સંનતની પણ મનોમન તૈયારી કરી લીધી. ને વીરજનનંદના નાના ભાઈને પોતાની સાથે લીધા.

ધીમેથી કુટિરનું દાર ખોલ્યું. અંદરથી અવાજ આવ્યો: ‘કોન હે?’ ‘મેં હું સ્વામીજી!’ દયાનંદે કહ્યું. ‘અચ્છા, આઓ.’ સ્વામીજીએ જણાવ્યું.

દયાનંદે છથારો કરીને એમના નાના ભાઈને અંદર આવવા કહ્યું. એમના નાના ભાઈ દરથી જ પગે લાગી જતામાતા ખૂંપીને એક ખુશ્મા બેસી ગયા.

દયાનંદે મંદુરી મૂકી, દીધી, ઉપર લંકણ ફાંકી દીધું.

ધીમેથી સ્વામી વીરજનનંદે કહ્યું: ‘દયાનંદ!’ ‘હાં, સ્વામીજી!’ દયાનંદે કહ્યું. ‘મધર આઓ.’ ‘આપા સ્વામીજી.’ ‘દૂર પડા કુંઆ મેરા કુંડા લાવ.’ ‘લીજો, ગુરુજી.’ ‘લાવ’ કહીને સ્વામીએ કુંડા

પડી ગઇ પછુ પડી તરત જ રવચ ચક્રને તેણે
એ બેટનો સાથાર અપવીકાર કર્યો

મહારાજને તેમને સમજવતા કહ્યું 'તમે ના
પાડશો નહિ હું પકડાઇ જઈશ એ પછી આ માળ
પછુ જન્મ જ થવાની છે એના કરતા તમે જ એ
સ્વીકારી લો ને ?'

કાલિંકરે શાંતિથી જવાબ દીધો 'મહારાજ!
તકોનાતના ધધાનું નીતિસાસ્ત્ર ખૂબ કડક છે વળી

પોતાની હી તરીકે થી મોની હી વધુ રહે છે પછુ
એનાથી વિશેષ ખીજુ કષ્ટ-ગમે તેની ખાતગી બેટ-
સ્વીકારની એ વજાવાતની નીતિ બિરુદ છે ' આમ
સાત પેઢીને તારી નાખે એવી મોતીની માગની
બેટનો સાથાર અસ્વીકાર કરવામાં શ્રીમ તામ્રનો પેશવ
હાથવેતમાં લાવી મૂકનાર માળાને નકારવામાં વાસુદેવ
રાવ કાલિંકરે કેવડી એની વિરુદ્ધતા બતાવી હતી '

આપણા વકીનો આ રસ મનાથી મોઢપાક ને
તો કેવ મુકુ ' — શ્રીમન મહેતા

માચોદાતા

વરાડના સેવાકાની શીમત દાદાસાહેબ ખાપડે* એક મોટા દાનવીર હતા તેમની દાનવીરતાની
અનેક વાતો વરાડમાં પ્રચલિત છે

એક દિવસ એક પ્રવાસી બ્રાહ્મણ દાદાસાહેબની દુકાનમાં રહ્યો પોતાના દુવાખાનામાં એક
દત્તા ત્યા આવ્યો ને કહેવા લાગ્યો શેઠસાહેબ મારી પાસે પાણી પીવાનો લોટો નથી ને તાનાનો
એક લોટો આપ અને આપી શકો તો આપની મોટી કૃપા '

બ્રાહ્મણને એવો લોટો આપવાના કિસાને દાદાસાહેબે પોતાના નોકરને હાક મારીને બોલાવ્યો
ને કહ્યું ' જા ત્યા જઈને પાણી લોટો લઈ આપ તો '

નોકર એમ સમજ્યો કે શેઠસાહેબને પાણી પીવું હતું પરંતુ તેના હાથમાં ખીજુ અંગૂઠાનું
મમ હોવાથી તેણે મકાનમાં જઈને શેઠાણી (દાદાસાહેબ)ને આ વાત કરી શેઠ સાડુ શેઠા પીએ એક
ચાદીના લોટામાં ખીજુ નોકર દ્વારા પાણી એકલાવ્યું

ત્રાખાના લોટાને ખદને ચાદીના લોટો આવેનો જોઈ પહેલા તો દાદાસાહેબ મૂંઝામ જરાક
હસ્યા થોડીક વાર પોતાનું કામ પતાવીને તેઓ રજા કરવા સાડુ બેઠ્યા

આ બધા વખત દરમિયાન પેલો બ્રાહ્મણ પોતાના ત્રાખાના લોટા સાર દાદાસાહેબ પ્રત્યે
ગરીબ નજરે જોઈ રહ્યો હતો તેણે ધાણું હતું કે હમણા ત્રાખાનો લોટો આવશે પરંતુ દાદાસાહેબ
બિચા, છતાં ત્રાખાનો લોટો ન આવ્યો એટલે તે અશ્વીર જનનીને દાદાસાહેબને કહેવા લાગ્યો
' શેઠસાહેબ, મારી વિનવી પર આપે કંઈ વિચાર ન કર્યો ?'

દાદાસાહેબે નવાઈધુકત રીતે કહ્યું કેમ મારું, તમે જળપાત્ર માથુ 'તુ ને ? આ ટપસ પર
મૂંઝુ છે તે તમારા સાર જ આવે ન છે ખુશીથી લઈ જવ અત્યાર સુધી શા સારુ રાહ જોઈ રહ્યા છો ?'

પેલો ગરીબ બ્રાહ્મણ તે દાદાસાહેબની દાનવીરતા જોઈને હચમચ ગયો ચાદીને લોટો લઈ,
પોતાની જાતને ધન્ય માનતે ચાલતે ગયો

— શિવ મુ દરમ

સત્યનો વિજય

પિંગળશી મેઘાણું મઢવી

[સત્યમેવ જયતે નામુત્તમ । એ સનાતન સત્ય છે અને ચમનાજીના આ જન્મપ્રસંગમાંથી પણ અતિ સત્ય વિજયી બને છે તે જોઈ શકાયો. ઈશ્વરના દરબારમાં સત્યનો ઉદ્ધવ થવામાં કદાચ વાર લાગે પણ અધેર તે રહેડું જ નથી.]

નેધપુર મહારાજ બચવતસિંહજીના સમયમાં જાનેર પરગણામાં ચમનાજી કરીને એક ગામધણી રજપૂત રહે ધણુ જ ખાનદાન માણસ છે રવાડે નાડે અખીરાત ભરી છે. સત્જનતાની શ્રુતિસમા ચમનાજીએ ઠાઠ દિવસ કોઠયું જુડુ છજીયું નથી. તો પણ તેમને હેરાન કરવા કેટનાક કુટુંબી ભાઈઓ ખેટી ખટપટ કર્યા કરતા. ચમનાજી વારે વારે કહેતા, ભાઈઓ તમે ગમે એટલું કચોને પરંતુ આખર તો સત્યનો વિજય છે.

વિદેશીઓ ચમનાજીને સુમીનતમાં મૂકવા માટે જુદા જુદા ઘાટ ધડતા હોય છે દુર્જનનો રતનાર છે ગેતાના પાસા સીધા ન પડે ત્યાં સુધી અખીને બેસે નહીં. ભનુહરિએ કહ્યું છે ને :

મૂમ મચ્છી સત્જન પુરુષ, રત મલ્લ જલ સેતિપથ
વ્યાધ ધીમર અરુ દુરિજન, રખત અકારણુ રોષ.

પારડી મુગ ઉપર, ધીમર મચ્છી ઉપર અને દુરિજન સત્જન ઉપર કોઈ પણ કારણ વિના રોષ રાખે છે એમને મીઠી નજરે જોઈ શકતા નથી. એમની આ મમ્મા એર ધરસે છે એનો નાશ કરવા તંત્રપર બને છે.

ચમનાજીની કેટલીક ખેટી દરિયારો મહારાજ પામે પહોવાડી છે કે, ચમનાજી જેસલમેરના ભટ્ટી રજપૂતોને આશ્રય આપી આપણા રાજમાં લુટકાટ કરાવે છે

ચમનાજીને ત્યાં જેસલમેર તરફના સખાસંઘ ધી ઓ આવતાં જતાં એટલે મહારાજની યાત્રા સમર્થન મંચુ છે

જાનેર પરગણાના ખાંડપ ગામમાં પચામ હજાર રૂપિયાની ચોરી થઈ છે. એની તપાસ, ચાલે છે.

નેધપુર રાજ્યમાં એ વખતે એવું ઘેરણુ હતું કે ને ગામમાં ચોરી થઈ.કોણ એ ગામેથી રાજના પગીઓ ખેરતું પગેરું જોતા. પગેરું ને ગામમાં

અટ્ટી ભય તે ગામને ચોર રજૂ કરવો નેહએ નહિતર ચોરીની રકમ ગામને પૂરી પાડવાની રહેતી.

ખાંડપની ચોરીનું પગેરું ચમનાજીને ગામ આવીને અટ્ટી મળ્યું એટલે રાજ્યે ચમનાજી ઉપર દમાણુ ક્યું કે તમારા ગામમાં પગેરું અટકે છે. ચોર લોખો ચોરી કરીને અહીં આવેલ છે.

તમારા તરફથી એમને આશ્રય મળે છે, તમે આ ચોરીમાં સામેલ છો, ચોરને રજૂ કરો, કા અહીંથી પગેરું આપો નહિતર ગામ આવસા કરવામાં આવશે.

ચમનાજી આ બાબતથી સાવ અભણ છે કશું ભણત નથી. વરસાદ અને વાવાઝોડાથી પગેરું જુમાધ મળ્યું છે. આગળ ઉપર આવી શક્યા નહિ એટલે ચોર આ જ ગામના છે એમ માની રાજ્યે પોલીસ મોકલી ગામનો કમળો સભાળ્યો અને ચમ નાજી ઉપર ચોરને આશ્રય આપવાના મુતા બદલ કેસ કર્યો. દોઢકે વરસે ઝાઝોરની ઠોટ ચમનાજીને કસ્ટદાર ડેરવી ગામ ખાલસા કરી રકમ વસુલ કરે વાનો ચૂકાદો આપ્યો આ કેસમાં ચમનાજી પાસે ને કાન હતું એ બધું ખરચી નાખ્યું. છેવટે કેસ પણ હારી ગયા અને ઘર ખાલી થઈ ગયું.

ચમનાજી ત્યારે મજબાબમાં મૂકાણા વિપતિનાં વાદળ એમડી પડ્યા. જુ કરતું, ક્યા જયુ, કોને કહેવું, હુ સાવ નિર્હોષ માણસ માર્યો જાઉં છુ, આવો ઇન્સાફ?

ચમનાજીએ સ્નેહી સખાધીઓ પાસેથી ઘોડી ધણી પૈસાની સમવડ કરી હાલની ઠોટમાં અખીવ કરી, વરસવજાટ કેસ ચાલ્યો ને ત્યાં પણ હારી ગયા. સેસ-સે કોટ નીચલી ઠોટનો ચૂકાદો. માન્ય રાખ્યો.

ચમનાજી માટે હવે એક છેલ્લી દુનુર ઠોટ બાકી છે ત્યાં પણ અખીવ કરી છે. હવે તો હેરાન હેરાનના પાટા થઈ ગયા છે. સારામાં સારા ગામનો માલિક જિખારીની દશામાં લટકે છે. નેધપુરની કમંદાખામાં સાંજે સૂઈ રહે અને દિવસ આખો ઠોટમાં ઘોડા ચાલે

એમને એમ ચાર ચાર વરસ વીની ગયા ચમનાજી-
નાં હાડકાં ને આમડાં શીકે ઠારડ ભરખી મધ છે.
પોના પાસે એક પૈસાની સગવડ નથી તેમ હવે કોણ
આપતું પણુ નથી. હારી ગયેલાને કોણ આપે ? નમન
તો ખીજના ચક્રને કોણ આવતી કાલથી એમની
ઉત્તિ છે. દુઃખમાં તો મોટાણા જ મળવાને.

દુઃખમાં ભરે સલામ દુઃખમાં મોટાણા દિયે,
સામે મળતાં રથામ રામ ભણે નહિ રાજયા.

ચમનાજી-હજાર ઠોટના ચૂકાદાની રાહ જુવે છે
પણ ત્યાં સુધી ખાતું શું ? શરેરનો ખર્ચ કયાથી
કાઢવો. પારાવાર તકલીફ આવી પડી. છેલ્લા ચાર
દિવસ થયા એક ટક ખાવા મળ્યું નથી. પાછી
ઉપર દિવસો એવે છે.

એક જૂના ભડારી સાથે પોતે ભેડ દેવડ કરતા
એ નાતે એમની પાસે આવીને થોડા પૈસાની માગની
કરી. ભડારીએ એકે પૈસો આપવાની ના કહી દીધી.
ચમનાજી બે હાથ ભેડી કરગરે છે. 'એ ભડારીજી
થોડાક પૈસાની મદદ કરો આ છેલ્લો ચૂકાદો છે.'
માડું સાડું થયાતું હશે તો તમે પણ આ સારા
કામના ભાગીદાર બનશો.' ભડારી હાથગુતે નથી
છેવટે રાજપૂતનો દોકરો ભડારીના પગમાં પડ્યો. એ
વખતે ભડારીના બાપજી ત્યાં આવ્યા. એમના જૂના
ધરાકની આ દશા જોઈ રૂદામા રામ વચ્ચા. ખીસામા
હાથ નાખ્યો તો એક સોનામહેર નીકળી ચમનાજીને
આપતા કહ્યું, 'હો હવે ફરીથી આવતા નહીં.'

ચમનાજી સોનામહેર ખીસામા નાખી રસ્તે
પડ્યા-મહાલની કચેરીએ આવ્યા. ઘણા માણસો
કામકાજે આવતા હોય ને ત્યાં બેઠા હોય ચમનાજી
ને તો આ ઓફિસ જૂની બેઠક જેવી બની ગઈ છે.
હાલતા ચાલતાં આવીને ત્યાં જ બેસે. આજે પણ
સોની સાથે બેઠકા જે વખતે ઝાંઝોર મહાલના
બરજાની રકમ આવી. સ્વેચ્છામાં બધી સોનામહેર
હતી. દફતરીએ ગણતરી કરીને ઉપરી અધિકારીને
આપી. ત્યાં ફરીને ગણતરી કરતા એક સોનામહેર
ધરી. વિચારમાં પડી ગયો, 'આ કેમ થયું ? એટલી
પડીમાં નાચ કયાં ? ઘટે કેમ ? કોણ બળે શું થયું ?'

કાંચ ખનર પડી નહીં. દફતરીએ ગાદી તરીકે
ફેરવીને તપાસી બેઠું. સોનામહેર મળતી નથી
ઓફિસર ખીજાઈ ગયા. ત્રાડ પાડી, 'નાચ કયા આટલા
જણા વચ્ચેથી અડી' બેઠા જે બધાની જડની
લે. ખીસા કયાં તપાસો.' હકમ સાંભળતાં ચમનાજીના
ગાદ વૂટી ગયા પગ દોટી ધરતી ખમવા લાગી.
અરે પ્રભુ માડું શું થયે ? ખરચા માટે મેળવેલી
સોનામહેર તો ખીસામા પડી છે. એ મારી છે એમ
કહ્યું તો અડી માનવાતું કોણ ? હું નિર્દોષ માર્થો
જાદુ. અને ખીજે કેસ થારો એમ સમજી જરા
આડું અવળું શરીર કરી ખીસામાથી મહેર કાઢીને
સુકિયા ગાદી નીચે મૂકી દીધી. પોતે જ ગાદી
ઉપાડીને જાહેર કબૂત્રે સોનામહેર તો આ પડી.
રગી આવી હશે. મહેરનો હિસાબ મગી ગયો.

ઓફિસમા બેઠેલા બધા માણસો સમજવા
લાગ્યા કે આટલાની વચ્ચેથી ચમનાજીએ શી રીતે
ભાઈ લીધી હશે. કોઠને ખનર પડી નહીં સૌ શુકાની
દષ્ટિએ ભેગા લાગ્યા. નહાં કરી લીધું કે મહેર તો
ચમનાજીએ જ લીધેલી પરંતુ જડતી લેવાતું થયું
એટલે પોતે મૂકી દીધી. આમ એએ માની લીધું.
ટાણુ ચતા ગીડીને હાલતા થયા.

ઠોટની બહાર નીકળી ચમનાજી વિચાર કરે છે
કે મારે કયા જગ્યાં ? આજે માડમાડ મેળવેલી ખાગી
પણ આ રીતે ગઈ. હવે જવવામાં સાર નથી. મારે
માટે આપવાન સિવાય બીજાં રસ્તા નથી એવો
વિચાર આવના પીસુરિયાનના કુગરમા જઇ શરીરને
નીકાલ કરવા હાલી નીકળ્યા.

ગાંમની બહાર દૂર દૂર પહોંચી ગયા છે. સુદ-
લાગ્યે બેઠપુર રાજ્ય કાઉન્સિલના વડા કવિરાજ
કુશરીલાલજી અને એક મોટા ઓફિસર પોડા પર
સ્વારી કરી ફરવા નીકળેલ તે રસ્તામા સપ્તે મળ્યા.
ચમનાજીએ પ્રણામ કર્યા. કવિરાજએ સામે બેઠું
તો મુખચુકા ઉપર વિચિત્રતા લાગી એટલે પૂછપરછ
કરી. ચમનાજી પ્રત્યુત્તર આપી શક્યા નહિ. હૃદય
ભરાઈ ગયું. કવિરાજએ આશ્વાસન આપ્યું. વાત
જાણવા આગ્રહ કર્યો. ચમનાજીએ બધી હકીકત
વિગતથી જાહેર કરી. 'કવિરાજ, અને ઠોટમાં

મુનેગાર ક્યો છું હવે આપની પાસે છેલ્લો ચૂકદો છે.

મુસારીદાનજીને ચમનાજીની વાત ઉપર વિશ્વાસ બેસતાં પાછવળી પોતાને ઘેર તેડી લાવ્યા. રહેવાની ખાવાપીવાની સગવડ કરી આપી. ને કહ્યું, ચિંતા કરશે નહિ. તમારા કેસની દુઃ તપાસ કરાવું છું.

કવિરાગજી ચમનાજીના જીવન ચારિત્ર માટે પોતાના ભરેસાના માથુંસો મોઢાલી આસપાસના ગામમાંથી ચમનાજીના ગામમાંથી ખાનગી ખાતમી મેળવી લીધી. ચમનાજી સારામા સારા સરદાર છે એવી માહિતી મળતા કવિરાગજીએ દુનુર ડોટમાં પોતાનો અભિપ્રાય જાહેર કર્યો કે આ માણસ નિર્દોષ છે. એમનો કેસ ફરીને તપાસો. કેસ તપાસવાનું કામ ચાલે છે.

ચમનાજી જમીનુડીને ડોટ તરફ નીકળી ગયા. આજ અવળા પોડા કરે અને મહાલની ઓફિસે આવીને બેસે.

દીવાળી નજીક આવી છે. દરેકર પૂજનની તૈયારી માટે મહાકનુ કામ ચાલે છે. દોન, ખડિયા, દલગો મોંઝીને સાફ કરે છે. એક દોતમાથી મોટા પત્તાલા જેવડા પ્રીતળનો ખડિયો માળવા માટે ઉપાડ્યો. અંદર શાકી ભરી છે તે હલવવા માટે એક હાથમાં ઉધો વાળ્યો ત્યાં કટ નેરો અવાજ આવ્યો. અધિકારીએ આ અવાજ સાંભળ્યો. પટાવાળાને પૂછ્યું, 'એ અવાજ મેનો થયો? અંદર શું પડ્યું? તપાસો.' ખાલુએ શાકીના હાથમાં હાથ નાખ્યો તો મોનામહેદાર નીકળી. અધિકારી વિચારમાં પડી ગયા. ચારેક મહિના પહેલાંનો પ્રમંથ તાલે થયો. શું તે દિવસે મહેદાર આ ખડિયામાં પડી ગઈ હશે? એ આપી છે તો ચમનાજીએ. એમણે પોતાની મહેદાર આપી દર્શી - એમની પાસે હોય ખરી? શું હશે - કાઈ સમજાવું નથી એમ વિચાર કરે છે ત્યાં ચમનાજી ઓફિસમાં

આવી ચડ્યા ઓફિસરે પૂછ્યું, 'ચમનાજી પહેલી મહેદાર માટેની શું હજીકા છે વાત કરો.' ચમનાજીએ વાત કરી કે તે મહેદાર મેં બંગારીજી પાસેથી લીધી. જડતી થાય તો મારા ખીસામાંથી નીકળવાની જ હતી. એ મહેદાર મારી છે એમ કહું તો તમે માનવા તૈયાર થાવ? એવી મારી નિયતિ નથી એટલે મેં જતી કરીને ગાદી નીચે મૂકી દીધી. અહીંની મહેદારનું શું થયું હશે એ તો પ્રશ્ન જાણે.

ચમનાજીની વાત ઉપરથી અધિકારીએ બંગારીને મળીને ખાતરી કરી મોનામહેદાર ચમનાજીને પાછી આપી પોતે પૂછ્યું, 'હાલમાં કયા છો?' 'કવિરાગજીને ત્યાં રહું છું.' તેઓજીએ ફરમાવું કે તમારા કેસ માટે દુ જનનું કરીશ એ આશ્વાસને મોકલે છું.

મુસારીદાનજીની જોધપુર રાજ્યમાં મોટી પ્રતિષ્ઠા હતી. પોતે કામના પણ એટલા જ મોક્ષક હતા. મહારાજા જયવંતમિહજી એમનું વેણ ઉધાપતા નહીં ભારેભાર વિશ્વાસ દેતા. ચમનાજી કવિરાગજીને ત્યાં રહે છે એવું જાણતા અધિકારીએ વિચાર કર્યો કે કવિરાગજીએ અપવાસન આપ્યું હોય તો પોતે જાહેર કરે એ પ્રમાણે જ થવાનું છે. એટલે પોતે પણ મોનામહેદારની હજીગ કવિરાજી ઉપર લખી મોકલી.

આમ ચમનાજીની લાવકાતનું એક પછી એક સમર્થન મળતું ગયું. કવિરાગ મોક્ષક જાણી શક્યા કે ચમનાજી સાવ નિર્દોષ છે. મોટી ખટપટનો ભોગ બની ગયા છે. ખીરો જ દિવસે ચમનાજીને નિર્દોષ જાહેર કરી ચાર વર્ષની ગામની ઉપજની ચડત એક આકડે ડોટમાંથી મુક્ત કરવાનો ચૂકદો આપ્યો.

આમ ચમનાજી ચારેક વર્ષ દુખી તો જન્મ થયા પરંતુ છેવટે જાને આણેપમાથી નિર્દોષ થયાં. પોતે હરવખત કહેવાને કે આખરે તો સહનું વિજય છે

વિશ્વકુટુમ્બની વાર્તા

મૂળશંકર બટ

એક હતો ડાસો. તેને ચાર દીકરા. ડાસાની અવસ્થા પાકી થઈ એટલે એને થયું કે માલ-મિલકત છાકરાઓને વહેંચી દઈએ, ને હવે રહાસદા દિવસો વારાફરતી છાકરાઓ સાથે ગાળીએ.

એટલે ડાસો સૌથી મોટા દીકરા ભેગો રહેવા ગયો. શરૂ થઈમાં તો મોટા દીકરાએ બાપાને સારી પેઠે સમજાવ્યા. 'આપણે બાપ છે, તેને તો સારી રીતે ખાવાપીવાતું, પહેરવા-ઘોઠવાનું આપવું જ ભેઈએ ને' એમાંક દિવસો આમ થયું. દીકરો બાપાની આમન્યા રાખેના હતા, પણ વખત જતાં મોટા દીકરાને બાપ પર અભાવો થવા લાગ્યા. ને કંઈક ને કંઈક બાને તે બાપ પર ચીડાવા લાગ્યા. ને કોઈ વાર તો મોટેથી બૂમો પાડીને તેને ધમકાવવા લાગ્યા.

ડાસાને લાગ્યા માંડણ કે ઘરમાં હવે તે પરાયા જેવો થઈ પડ્યો છે તેનાં ફાટેલાં કપડાંને પણ હવે કોઈ ધીંગડું કે ટેબા મારી દેતું નથી, તેને કોઈ બાણે બેસારીને જમવા આપવું નથી. મોટા દીકરાને થવા માંડણ કે આ ડાસો મારે માથે પડ્યો, અને બાપના મોઢામાં અનાજનો એક ઠોળિયો બધ તે ભેઈને તેનાં છબ કપાવા લાગ્યો.

બાપ હવે શું કરે? તે મોટાને ઘેરથી નીકળીને બીજા છાકરાને ત્યાં ગયો. પણ તેણે ભેઈ લીધું કે આ તો એલામાથી ચૂલામાં પકવા જેવું જ થયું છે. તે ખાવા બેસતો ત્યારે તેનો દહિરો ને દહિરાનાં વહુ આંખો ફાટરતાં ને દાઢમાંથી કંઈક એવું બોલતાં કે ડાસાનું ખાધું બળી જાય. વહુ તો તેના ધણીને ડાસાના દેખતાં સંભળાવતી, 'આ આપણે માંડ આપણે વહેવાર ચલાવીએ છીએ, ત્યાં આ બદા ગળે વળગાડી.' ડાસો અહીંથી પણ ધરાઈ ગયો ને ત્રીજા છાકરાને ત્યાં ગયો. ત્રીજો આગલા બેયનું

ખાધું બાગે તેવો હતો. તેને ત્યાં તો ડાસો થોડા જ વખતમાં ગળે આવી ગયો, ને છેવટે ચોથા છાકરાને ત્યાં રહેવા ગયો.

ચોથો છાકરો તો આગલા ત્રણેયને સારા કહેવારાવે એવો નીકળ્યો. હવે ડાસો મુંઝાયો. એક છાકરાને ઘેરથી બીજા છાકરાને ત્યાં આંટા મારવા માંડ્યો. પણ દરેક છાકરાએ તેને બીજાને ઘેર ધકેલવા માંડ્યો. ચારેય છાકરાએ અંદરેઅંદર એક બીજાને પોતાની મુરદેલીએ બતાવવા લાગ્યા. એક કહે, 'મારું ઘર સાવ નાતું છે.' બીજો કહે, 'મારે વાંધા નથી પણ મારી ઘરવાળી ના પાડે છે.' ત્રીજો કહે, 'મારે ત્યાં છાકરા ઘણા છે.' ચોથો કહે, 'મારે મારા છાકરાંઓનું ખાંડ પૂરું થાય છે' બધાએ ડાસાને કહ્યું, 'હવે તમને ફાવે ત્યાં જાઓ. અહીં અમારે આંખણે ન આવતા.'

ડાસો બધા છાકરાઓની પાસે રાંધ પડ્યો. ડાસાને કોઈ ઉપાય સૂઝ્યો નહોતો. એટલે એણે તો નક્કી કર્યું કે હવે છાકરાંઓને મારું જ કરવું હોય ત કરે.

એટલે ચારેય છાકરાઓ ડાસાનું શું કરવું, તે નક્કી કરવા ભેગા થયા. આખરે બધાએ ખૂબ ખૂબ વિચાર કરીને એમ ઠરાવ્યું કે દાદાને નિશાળે બંધવા મોકલવા. ત્યાં તે નિશાળે બાકડા વર બેસી રહેશે ને અહીંથી થોડું ભાતું આપણું તે ખાધા કરશે.

છાકરાઓએ બાપાને આ નિર્ણય જણાવ્યો. ડાસો કહે, 'દીકરાઓ, તમે તો કંઈ વિચાર કરો છો કે નહીં? આ ઉંમરે હવે મને બાળવા મોકલવાનું કહ્યું છો? મને પૂરું આંખે સૂઝતું નથી. ત્યાં હું ચોપડીમાંથી ઝીણા ઝીણા અક્ષરો કચાંથી વાંચી શકું? વળી આખી જિંદગીમાં એક અક્ષર પણ બણ્યો નથી, તે આ ઉંમરે હવે મને બાળતર ચડે ખરું?' -

છોકરાઓએ કહ્યું: 'એ અમે કાંઈ ન જાણીએ. અમે નહીં કયું છે કે તમારે નિશાળે બહુવા જવું. પડખેના શહેરમાં નિશાળ છે, ત્યાં ઊપડો. સાથે અમે ભાતું આપીએ છીએ તે લેતા જાઓ.'

ડાસો તો બિચારો લાચાર થઈને છોકરા ઓના કહેવા પ્રમાણે નિશાળે જવા નીકળ્યો. શહેર તરફ જતી સડક ઉપર ચાલ્યો જતો હતો, ત્યાં સામેથી એક મોટા અમીરની ઘોડા-ગાડી આવતી જોઈને તે સડકને કાઠે ખસીને ઊભો રહ્યો. પેટી ઘોડાગાડી ઊભી રહી ને અંદર બેઠેલા અમીરે ડાસાને પૂછ્યું, 'દાંદા, આમું કઈ બાજુ જાઓ છો?'

'નિશાળે બહુવા જઈ છું.'

અમીરને થયું કે ડાસો મારી મશ્કરી કરે છે. પણ ડાસાએ રાતાં રાતાં કહ્યું, 'શું કડુ બાપુ? છોકરાઓએ મળીને મને નિશાળે બહુવા જવાનું કહ્યું. હું કોઈને ઘેર પોસાતો નથી બધા મને હડખૂત કરે છે.'

અમીરે કહ્યું, 'બાબા, તમે ઝુંઝાઓ મા. તમારે નિશાળે જવાની જરૂર નથી. તમને હું મક્ક કરીશ, હું કહું એમ કરજો. એમ કહીને અમીરે પોતાની કેડેથી એક રેશમી લગડાની કાથળી કાઢી, ને તેમા કંઈક ભર્યું. ને આપી કાથળી ભરાઈ ગઈ એટલે તેને દોરીથી ભરા બર પ્રાપ્ત, ને એ કાથળી એક મોટી વજન દાર લાકડાની પેટીમાં મૂકીને પેટી ભરાબર બંધ કરી દીધી. આ પેટીને ડાસાને આપનાં આપતાં અમીરે કહ્યું, 'આ લો પેટી, ને તમારે છોકરાઓને કહું એમ કહેજો.' પછી અમીરે છોકરાઓને શું કહેવું; એ વિષે વિગતવાર સૂચના આપી.

ડાસો અમીરનો આભાર માનતો માનતો પેટી લઈને પાછો ઘર તરફ વળ્યો. તે છોકરાઓ પાસે પહોંચ્યો. ત્યાં છોકરાઓએ તેને મોટી પેટી મારો લઈને આવતો જોયો. આવી

મોટી પેટી હોય એટલે એમાં કંઈ માલ હોય એ તો નહીં. છોકરાઓ ને તેની વહેઆડો ડાસાને ઘેર લાગ્યાં ને ડાસાનો ખબરો જોવા માટે આતુર થઈ ગયાં. ડાસાને પોતપોતાને ઘેર લઈ જવા માટે ખેંચાખેંચી થવા માંડી. 'બાપા, હાલો, તમે યાકચાપાકચા હશે. ઘેર ખાઈ પીને જરા આરામ કરો.'

ડાસાએ બધા છોકરાઓને માંડીને વાત કરી. 'દીકરાઓ, ઘણાં વરસો પહેલાં હું જીવાન હતો, ત્યારે બે પૈસા રળેલા. મને થયું કે 'ઘડપણમા કામ આવે. એટલે આ પૈસા ક્યાંક સાચવીને મૂકી રાખું. ક્યારે કેવો વખત આવશે, તે કંઈ કહેવાય છે? એટલે મેં આ મૂકી એક પેટીમાં ભરીને જંગલમાં એક જાડની નીચે ખાડો ગાળીને પેટી દાટી દીધી. પછી તો એ પેટીની કોઈ બૂતની ફિકર મેં કરી જ નહિ. કારણ કે મારે આવા સારા દીકરાઓ હોય, પછી મારે શી ચિંતા હોય? પણ તમે બધાએ જોગા મળીને મને નિશાળે બહુવા મોકલ્યો, ત્યારે રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં આ પેટી મને યાદ આવી. મને થયું કે પેટી સાદ પાડીને બોલાવે છે. હું જાડનીચે ગયો, ને ખોદીને જોયું તો ત્યાં પેટી પડી હતી. એ લઈને હું પાછો ફર્યો. હવે મગીશ ત્યાં સુધી મારી પાસે આ પૈસા રાખીશ. મર્યા પછી જે

છોકરો મને જીવતાં પાળશે ને મરતાં બાળશે,
તેને આ પેટી આપવાનું કરતો જઈશ બોલો,
હવે કેને ત્યાં માડુ રહેવાનું રાખુ ?

ત્યાં તો છોકરાઓમા બાપાને સખવા માટે
પડાપડી થવા માંડી અને ડોસાને- તો હવે
વાગફરતી બધા તાણ કરીને ઘેર લઈ બચ છે ને
તેની ખુબ આસનાવાસના કરે છે ડોસાને સાડુ
સાડુ ખાવાનું આપવા મંડ્યા ને તેના સરીર
પર હવે ફોટો કપડું પણ દેખાતું નથી

આમ ને આમ ડોસાના પાછલાં વરસો
સુખચેતનમાં જવા લાગ્યાં. ને વખત થતાં
ડોમાનો દેહ પડી ગયો.

તરત જ છોકરાઓમાં પેલી પેટી હાથ
કરવા માટેની પડાપડી શરૂ થઈ ગઈ. દરેક
છોકરાએ હાલો 'કચો' કે 'મે' ડોસાને જેવા
સાચબ્યા છે એવા કાંઈએ નથી સાચબ્યા અને
એટલે આ મિલકતમાથી મોટો ભાગ મને
આપવો જોઈએ. આખરે ચારેય જણાએ ગામના
ડાહ્યા માણસોને ન્યાય કરવા બોલાવ્યા. ગામના
લોકોએ કહ્યું કે બધા બાઈઓએ ડોસાને
સરખા જ સાચબ્યા છે એટલે મિલકતના ભાગ
સરખા જ પડવા જોઈએ.

છોકરાઓએ બાપનું બારડું ધામધૂમથી
લજ્જાથી, મંદિરમાં ધર્માદો પલ્લ સારી રીતે કર્યો.

જ્યાં બધી ધમાલ પડી ને જરાક નિરાંત
મળી, એટલે બધાએ લોગા મળીને હવે પેલી
પેટીમાંના ખજાનાની વહેંચણી માટેના વિધિની
તૈયારી-કરી. પેટી ખોલી એટલે અંદરથી ઊંચા
પ્રકારના રેશમની કાચળી નીકળી. થેલી ખખ
હાવી તો અંદરથી કાનને મધુર લાગે તેવો
રણુકાર સંભળાયો. કાચળી પર બાધેલી દોરી
છોડી અને થેલીને થાળમાં ઊંધી કરી કાઢવી.
થાળમાં જોયું તો બધાની આંખે ઘડીક તો
ચક્કર આવી ગયાં થાળીમાં કાચના કટકા
ચળકતા હતા !

દીકરાઓએ બેયું કે આ તો આપણે જોઈશું
બન્યાં, એટલે બધા એકબીજા પર ખીંતવા લાગ્યા
ને એકબીજાને ભાંડવા લાગ્યા. પણ ત્યાં એકકો
થયેલા ગામના લોકો તો ખડખડાટ હસી પડ્યા.

'લો, જુઓ, દીકરાઓએ ઘરડે ઘડપણે
બાપને નિશાળે ભણવા મોકલ્યા હતા ડોસાને
ભિચારને ઘરડે ઘડપણે ભણતાં વાર તો લાગે,
પણ ડોસો જે ભણ્યો, તે ખરેખર ભણ્યો હો !'

['કાઠિયું']

વિનમ્રતા

'શ્રદ્ધાપા મિસલ' (શશિવન વિચાર) નામનું સામયિક જે ૧૦મી સદીના અંતમાં અને ૨૦મી
સદીની શરૂઆતમાં પ્રસિદ્ધ થતું હતું. તેની કચેરીમાં એક દિવસ થેટાની ચામડાના કોટમાં સત્તજ
થયેલો એક વૃદ્ધ પુરુષ હસ્તલખાણ લઈને આવ્યો. લખાણમાં સેમ્યોનોવ નામના એક ખેડૂતે લખેલી વાતો
હતી. કચેરીના મંત્રીએ આ વૃદ્ધ પુરુષને જવામ માટે બે અહેવાલોમાં બાદ આપવા બોલાવ્યું.

જે અહેવાલોમાં પછી એ વૃદ્ધ માણસ ફરી આવ્યો. મંત્રીએ જોને બહાર બેસવા કહ્યું અને
સંપાદકને ખબર આપી પરંતુ સંપાદક એમના પેટલાક લેખકો સાથે વાતોમાં એટલા મદમૂલ થઈ
ગયા હતા કે આ વૃદ્ધ પુરુષને જૂની જ ગયા !

જે કવાક યદ્ય ગયા. છેવટે સંપાદક મુલોક્કતીઓના ઓરડામાં આવ્યા.

'તમે સેમ્યોનોવ છો ?' એમણે પૂછ્યું, 'જે' તમારી વાતો...

અને એ અંટપી ગયો. કારણ કે એણે તરત જ જોયું કે એ વૃદ્ધ પુરુષ લિયો ટોલ્સ્ટોય હતા !
ટોલ્સ્ટોય તો મુલાકાતની રાહ જોતા એક ખૂણમાં સ્થિતિથી બેસી હતા. તેઓ એક અજાણ્યા ખેડૂતે લખેલી
વાતો જાણવા માટે જ ખાસ આવ્યા હતા !

— સુપરમાર શીક

પરમેશ્વર

પરમેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવો એટલું એક જ છવન્ધુ' યોગ્ય ખોલ છે. છવન્ધુના ખીમ' બધાં કાયો' એ ખોલને સિદ્ધ કરવા માટે જ હોવાં જોઈએ.

જે પ્રવૃત્તિઓ એ ખોલને વિરોધી લાગે, તેનું રદ્દીપણે દેખાનાડું' ફળ ગમે તેટલું' લવચાવનાડું' અને લાભ ચાવનાડું' લાગે, સો પણ એ પ્રવૃત્તિ ત્યાજ્ય નમજવી જોઈએ.

જે પ્રવૃત્તિ એ ખોલના સધનભૂત લાગે, તે ગમે તેટલી કાષ્ટ, જોખમમરેલી અને રદ્દી દાદીએ નુક-સાન કરાવનારી લાગે, છતાં એ પ્રવૃત્તિ અવરજ કરવા યોગ્ય છે.

સત્ય

સત્ય એ જ પરમેશ્વર-એ સત્યનો પર અથવા કોયો અર્થ થશે એના અપર અથવા માધારણ અર્થમાં સત્ય એટલે સત્ય આમલ, સત્યવિચાર, સત્ય વાધી અને સત્ય કર્મ'.

સત્યમાં સત્ એટલે છે એ ધાતુ છે, તે હ'મેઘા છે અને રૂંદેવાનું. અસત્ય એટલે નથી. તેની હસ્તી જ નથી. તેનો સદા નાશ છે. સત્યનો જ જય છે. જે સત્ય છે તે જ લાગે દિસામે દિગકર અથવા ભનું' છે. માટે સત્ય અથવા મનનો અર્થ' બહુ' પણ થાય છે; અને જે અન્ય આમલ, સત્ય વિચાર, સત્ય વાળી અને સત્ય કર્મ' છે, તે જ સદામલ, સદ્વિચાર, અજ્ઞાપી અને સત્કર્મ' છે.

જે સત્ય અને સનાતન નિયમેથી વિષનું' જડ-એતન તંત્ર ચાલે છે, તેની અવિચારી શેધ કરતાં રહેતું, અને તે મુજબ પેનાના છવન્ધુને ધરતા રહેતું, તથા અસત્યનો સત્યદિ સાધનો દ્વારા પ્રતિકાર કરવો તે સત્યામલ છે.

જે વિચાર આપે તે રાગદેવ વિનાની, નિષ્પક્ષ પાત, તથા શ્રદ્ધા અને શક્તિયુક્ત શુદ્ધિને સદાને માટે કે જે સંભોજે ભોધ શકાય તે સંભોગોમાં શક્ય તેટલા લાભો સમયને માટે, ચોખ્ખા અને નિષ્પક્ષ લાગે તે આપણે માટે સત્ય વિચાર છે

જેની આપણને માહિતી છે તેવી જ હકીકત, ફરજ અવી પડે ત્યારે, જે વાળી બાગર રજૂ કરે છે, અને એવાથી જુદા બાસ ઊપડે એ રીતે હાઈ એન્ટ્રી કે વસ્તુ કરવાનો પ્રયત્ન કરતી નથી, તે સત્ય વાળી છે

વિચારથી જે સત્ય લાગે તેનું જ સંનિવેક આપ્ય રણ તે સત્ય કર્મ છે

પર સત્ય જે પરમેશ્વર, તેને બાલુવા માટે અપર સત્ય એ સાધન છે એમ કહો, અથવા સત્ય આગ્રહ સત્ય વિચાર સત્ય વાણી અને સત્ય કર્મની-એટલે અપર સત્યના પાવનની-પૂર્ણ સિદ્ધિ એ જ પરમેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર છે એમ કહો સાધનને માટે બનેલા બેદ નથી

અર્થસા

સામાન્ય રીતે લોકો સત્ય એટલે સત્યવાળીપણ એટલે જ રજૂ બર્મ સમજે છે પણ સત્ય વાણીમાં સત્યના પાવનનો પૂરો સમાવેશ થતો નથી તેમ સામાન્ય રીતે લોકો બીજા જીવને મારવા નહીં એટલે જ અહિં આને રજૂ બર્મ કરે છે પણ જેવા પ્રાણુ ન હોય એટલેથી અહિં સાતી સાધન પ્રેરી થતી નથી

અહિં સા એ માત્ર આચરણને રજૂ બર્મ નથી પણ એ મનની વૃત્તિ છે જે વૃત્તિમાં કયાય પણ દેખી મંથસરખી રહે નહીં તે અહિં સા

એવી અહિં સા સત્યના એટલી જ બાધક છે એવી અહિં સાની સિદ્ધિ થવા વિના સત્યની સિદ્ધિ મળી અશક્ય છે માટે સત્ય એ, બીજી રીતે ભોળાં તો, અહિં સાની પરામર્શ જ છે પૂર્ણ સત્ય અને પૂર્ણ અહિં સામ બેદ નથી, છતાં, સમજવાની સાવક માટે સત્યને સાધ્ય અને અહિં સાને સાધન ગણ્ય છે

આ-સત્ય અને અહિં સા-સિદ્ધાંતો જે બાગ્દુ એની જેમ એક જ સનાતન વસ્તુની જે પ્રાણુઓ જેવી છે

પ્રશ્નચર્ચા

જેમ અહિં સા વિના સત્યની સિદ્ધિ સમજી નથી, તેમ અહિં સા વિના સત્ય તેમ જ અહિં સા બંનેની સિદ્ધિ અશક્ય છે

અહિં સા એટલે અહિં અથવા પરમેશ્વરને માર્ગે આણ્ય તે, એટલે મન તથા અન્દિયોને પરમેશ્વરને માર્ગે સમજાવે તે

રામાદિક પિકાર વિના અહિં સા એટલે અન્દિયપરાયણતા સર્ક ન શકે, અને પિકારી મનુષ્ય સત્ય કે અહિં સાનું પૂર્ણ પાવન કરી ન શકે, એટલે કે, આધ્યાત્મિક પૂર્ણતા પ્રાપ્ત ન જ કરી શકે

માટે અહિં સા એટલે જેવા વીરશક્તિ અથવા કામજય એટલું જ નહીં, પણ એમાં બધી જ અન્દિયોને મન આચરણ છે

પણ તોક-નવરસમાં અહિં સા એટલે કામજય એટલે જ અર્થ કરવામાં આવે છે આનું કારણ એ છે કે મનુષ્યને કામજય એ જ વાગેલા વધારે કંઈ અન્દિયજય લાગે છે પણ આ અર્થ અધૂરો સમજવો

વસ્તુતઃ જીવનના સુખકષ્ત નિર્વાહ માટે અન્ય અન્દિયોને શોકો પણ બોમ આચરણ થાય છે, પણ કામજયથી અથવા જીવનનિયંત્રણ સંપૂર્ણ સમજી જીવનનિર્વાહ અશક્ય નથી થતો, જીવન વધારે સારી રીતે અને તેજસ્વી થાય છે

આજીવન નૈમિક અહિં સાની જીવનની પૂર્ણતા અને પરમાત્મ પ્રાપ્ત કરવાની એટલી આશા અને અનુકૂળતા છે, તેટલી અહિં સાની નથી એવા સંપૂર્ણતાના જીવન અવિનાશિત અને વિવાદિત બંનેને દીવાદામી રમ છે

અસ્વાદ

શરીરમાં ધર્માર્થ જતા તત્ત્વોને પાંજા કરી કાઢવા અને એ રીતે શરીરને કામ કરી શકે એવી સ્થિતિમાં

રાખવું—એ માટે આદારની જરૂર છે. તેથી, એ દષ્ટિ રાખીને જ નેટલા અને ને જાતના આદારની જરૂર હોય, તેટલો એને તે જાતનો આદાર ઔષધિની માત્રામા લેવો જોઈએ.

એટલે કે, માણસે જાની શકે તેટલા અપાદારી થવું જોઈએ. સ્વાદ માટે—એટલે કે જામને ગમે છે એટલા માટે—કશું ખાવું કે ખોરાકમાં ભેગવવું અથવા અધિક આદાર કરવો, એ અસ્વાદ વતનો ભગ છે.

અસ્તેય

પારકાની માલિકીની વસ્તુ ન લેવી એટલો જ અસ્તેયનો અર્થ નથી. પોતાની ગણાતી હોય, પણ પોતાને તેની જરૂર ન હોય, છતાં તેનો ઉપયોગ કરવો, એ પશું ચોરી જ છે. ખીજાની વસ્તુ પર દષ્ટિ પગાડવી એ માનસિક ચોરી છે. ખીજાના વિચાર કે શોધને જાણી લઈ પોતાનાં તરીકે રજૂ કરનાં, એ વિચારની ચોરી છે.

અસ્તેયનું મત પાળનાર પોતાની જરૂરિયાતો ઉત્તરોત્તર ઓછી કરશે. લગભગ આપણે બધાં આપણી દોની નોંધ એ તેના કરતાં આપણી જરૂરિયાતો વધારી મૂકીએ છીએ. આ જગતમાંની ધણી કંઠાળિયત તે કારણે પેદા થઈ છે.

અપરિગ્રહ

જગતમા ને વિષમતા અને તેમાંથી નિષજતાં દુઃખો જોવામાં આવે છે, તેનું મુખ્ય કારણ સમાજની પરિગ્રહ વધારતા જગતની વૃત્તિ છે. ખરા સુધારાનું, ખરી સંવ્યવસ્થાનું લક્ષણ પરિગ્રહનો વધારો નથી, પણ વિચારપૂર્વક અને કચ્છાપૂર્વક તેનો ઘટોડા કરવો, એ છે.

શરીરશ્રમ અથવા જાતમહેનત

પરિશ્રમ વિના ને પદાર્થો ઉપજતા નથી. અને જોના વિના જીવન નગી થકનું નથી, તે માટે જાતમહેનત કર્યા વિના તેનો ઉપયોગ કરીએ, તો જગત પ્રત્યે આપણે ચોર કરીએ છીએ.

આવે પરિશ્રમ પાગમાર્થિક માટે કરવો તેનું

નામ થત. પોતે કરેલા પરિશ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થોનો પોતે જ ઉપયોગ કરાની અભિલાષા રાખે, તો તે સકામ કર્મ કહેવાય. તેની અભિલાષા વિના, આટલા પદાર્થો જગત મટે ઉત્પન્ન થતા જ જોઈએ એમ સમજી, તે માટે પરિશ્રમ કરે, તે નિઃકામ કર્મ થાય, અને તે થત છે.

કેટલાક પોતાને બૌદ્ધિક શ્રમ કરનારા માને છે અને સમાજમાં શુદ્ધિની તથા શ્રમજીવી એવા બેદ

પાડી પોતાને શ્રમજીવી કરતા અડિયાતા ગએ છે
 બુદ્ધિજીવીઓ પોતાના કૈનાના બૌદ્ધિક શ્રમનું સામા
 જિક અને આર્થિક મૂલ્ય પણ શરીરશ્રમના કરતા
 ધણુ વધારે આપે છે જગતમા ને ભારે સમાજિક
 અને આર્થિક અસમાનતા એવી ચર્ચ છે અને જેણે
 દુનિયામા અને પ્રકારનાં દુખો પેદા કર્યા છે, તેણે
 મોટું કારણ આ અનર્થકારી બેદ છે

આ અનર્થ ટાળવાનો એક ઉપાય તો એ છે
 કે, જાતમહેનત અથવા શરીરશ્રમના ધર્મને અથવા
 તો કાયદાને નિરપવાદ ગણુવો નોંધએ પુખ્ત વયના
 અને સક્ષમ એવા દરેક માણસે કોઈ ને કોઈ
 ઉત્પાદક શરીરશ્રમ કરીને આજીવન મનાવરી
 નોંધએ એવા શ્રમ કરવામા બુદ્ધિના ઝોછો વધારે
 ઉપયોગ કરવાનો તો ભોવ જ છે. પોતાના શ્રમજીવ
 સમાનતા અને બુદ્ધિના ઉપયોગ કમાણી કરવા માટે
 નહી, પણ લોકોની સેવા માટે કરવામા આવે, ભગ
 વાને માણસને બુદ્ધિ આપી છે તે વટાવી ખાસ માટે
 નથી આપી, પણ બીજાની સેવામા તેનો સદુપયોગ
 કરવા માટે આપી છે

બીજા વેપાય એ છે કે સમાજને આવશ્યક
 અને કષ્ટાણુકારી એવા નેટલા ધંધા છે તે તમામ
 ધંધામા કમાણીનું પ્રમાણુ લગભગ સમાન અને
 ન્યાયપુર મર હોવુ નોંધએ ખેડૂત વણુકર સુધાર
 છઠાર, કુભાર ચમર ભગી (ને એનો નોખો
 ધંધો રહે તો શહેરો માટે રહેવાનો સભવ છે)
 દાકતર વગેરે શિક્ષક, સરકારી અમલદાર—એ
 બધાની શાણુ લગભગ સરખી હોય

મીઠુ, માણસની સમાજમા આનંદ અથવા
 પ્રતિષ્ઠાની આકળી, એ કોયે ધંધો કરે છે અને
 તેમાથી એને કેટની શાણુ મળે છે, એ ઉપરથી ન
 યામ, પણ માણસ જેવી લગનથી અને કેવી સમાજ
 દિતની લાવનાથી પોતાનો ધંધો અથવા પોતાનું
 કામ કરે છે તમા પોતે જેવુ જીવન ગામે છે, એ
 ઉપરથી થાય

અદેશી

પોતાનો ખોરાક સધવો, કપા ધોવા, મગમગ

સાફ કરવા, વાણુમ માજવા, દંતમત કરી, કચરો
 પાળવો, વગેરે પોતાના શોજના અગત કામો બંતે
 ન કરવામા અથવા બીજા માને કરાવનામા માન કે
 પ્રતિષ્ઠા છે એવુ સમજ, એ બીજાની પાસે નહી
 કરાવે પણ પોતાની અસમિતે પરિણામે, અથવા
 યેમને પરિણામે, અથવા પોતાના માથીઓ માથે
 ઉપાડેલા કામોમા સગવળની દૃષ્ટિએ બેપતેલા શ્રમ
 વિભાગથી એ એવી સેવા રીકારો, એમા અમુક
 કામ મોટું, અમુક અલ્પ, અમુક કામ કળાર કેવળ
 એના કામના પ્રકારને લીધે જ માનને લાપક અને
 બીજાને ગુચ્છ, એવા ભાનની મધ પણ ન દોાય.

રહેલી મન નર્મી રહેલાજિમાનના વિચારમાથી
 બેપતેલુ નથી, પણ સમાજ પ્રત્યેના આપણા ધર્મના
 વિચારમાથી બેપતે છે સમગ્ર વિશ્વ માથે બેપતેની
 ધાગણી માટે આપણે પ્રયત્ન દોાય, છતા ને પાડો-
 શીઓ વચ્ચે આપણુ જીવન સતદિવસ જળ છે અને
 જેમની અને આપણી વચ્ચે અનેક ખામતોમાં સમઘો
 ન ધામેના છે અને બધાતા રહે છે, તેમની સાથે જ
 આપણો પહેનો વહેવાર ધટે છે એવા ધર્મયુક્ત
 વ્યવહારી અવમણુના કરી વિશ્વબ્રુવ સિદ્ધ ચર્ચ
 સકે નહી, અને કેવળ કોળ જ થાય

અભય

જે માણસ પોતાના મનના વિકારો સિવાય
 બીજા આપતિઓનો ડર રાખે છે, તે અહિ સાનુ
 પાનન નહી કરાં સકે આથી કેવી સપતિઓમા
 અભય એ પહેનો પ્રાપ્ત કરવા નેજો મુશુ છે

ચોત, હાકમારીઓ, ધનનાશ મારફાડ, જુલમ
 અને અત્યાચાર માનકેાનિ લોકનિદા, કા પનિક
 વડેમો, કુડું મકેલે કે કુડુંબીઓને કુખ ધરો એ,
 વગેરે અનેક ખ્યાનોથી માણુસ, સાધારણુ રીતે,
 કરતો જ રહે છે ડરનારો માણુસ ધર્મધયનો જોડો
 વિચાર કરવાની હિમત ન જ કરે એ સત્યને શોધી
 ન શકે, કે શોધીને તેને વગળી ન શકે આમ જ્ઞાનાથી
 સત્યનું પાનન ન થાય

માણુસને એક જ ડરના ચોત વસ્તુ છે પોતાનું
 વિકારી ચિત ધર્મનો ડર કહો, અધર્મનો ડર કહો,

કે પોતાના વિકારોરૂપી શત્રુનો ડર કહો, ત્રણે એક જ છે ને વિભરો ન હોય, તો અધર્મ ન થાય અને અધર્મ ન થાય તો “ધર્મરતો ડર” એવો શબ્દપ્રયોગ જ ન મળે

નમ્રતા

પોતે પશુ કઈક છે, પોતામાં કઈક વિશેષતા છે—એવું શરીર, મન બુદ્ધિ, વિદ્યા, કળા ચતુરાઈ, પવિત્રતા જ્ઞાન, ભક્તિ ઉદારતા, વ્રતપાનન કે ખુદ વિનયાર્થિક ગુણ વિશે પણ ભાન રહ્યા કરતું અને તેથી પોતાનું અસ્તિત્વ જાણે મોઝે ઉપાડીને ચાનતો હોય તેમ, ભારેખમ બાજુનું એ અઢકાર છે એ ભાન એણામાં એકાદુ લાગતું—જેમ આપણા શરીરના નીચેની અવયવો વિશે હેય છે તેમ—એ શત્રુવત્ રિધિતિ અશ્વ પામ્યા

આવી નમ્રતા કેળવી શકાતી નથી, પણ અનેક સફળતા અને વિચારમય જીવનને પરિણામે રચના થતા ક્રેક છે નમ્ર માણસને એની નમ્રતાનું જ્ઞાન પણ હોતું નથી

ધણી વાર દેખીતી નમ્રતાની પાછળ સૂત્ર અને તીન અભિમાન છુપાયેલું હોય છે એ નમ્રતા નથી

પોતાની મર્યાદાઓને સમજવી અને તેમાં જ રહેવું એ પણ નમ્રતાનું આવશ્યક લક્ષણ છે

પ્રત-પ્રતિજ્ઞા

પ્રત એટલે પોતાને જે આચરણ સત્ય વિચારને અનુસરનારુ લાગ્યું હોય તેને અડગપણે વાગી રહેવાની અને તેથી વિરોધી આચરણ કદી ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા

એ અડગપણમાં નેટલી કીટાશ આવે, તેટલી સત્યની ઓળખાણમાં કયાશ રહેવાની.

હમેશા સત્યરૂપી પરમાત્મા જ નિધિતિ રહેવાં, માટે—એટલે કે મન-ચચન કમંથી સત્યનિષ્ઠ જ રહેવાય એવી દશાએ પહોંચવા માટે—આવી પ્રતિજ્ઞાઓ આવશ્યક છે

દેખીતું છે કે જે આગ્રહ વિચાર, વાણી કે હોય છે

કમં સત્ય હોય તેને જ માટે નત હોઈ શકે અસત્ય આગ્રહ, અસત્ય વિચાર, અસત્ય વાણી કે અસત્ય કમં કરવાનું વ્રત ન લઈ શકાય અને લીધું હોય તો તે ચૂકી દેવું જોઈએ નતમા નિર્ધનન છે, પરિશ્રમ છે તે અમત્ય કે ભોગદિમા ન હોય તેથી ભોગ કરવાનું વ્રત ન હોય

ઉપાસના-પ્રાર્થના

ઉપાસના એટલે જગમેશ ની પાસે બેસવું મોટે શાની પાસે બેસવું એટલે તે ક્ષયતુ પરમેશ્વર એટલે સત્ય, તેથી સત્યરૂપ થવું તે ઉપાસના સત્યરૂપ થવાની તીવ્ર ઇચ્છા કરવી, અગવાનને વિનતી કરવી તે પ્રાર્થના

સત્યરૂપ થવું એટલે નિર્વિકાર થવું નિર્વિકારી થવા સારું વિકારી વિચારો પણ ન થવા દેવા મન ખાની ન જ રહે કા તો વિભરો વિચારો કરે અથવા સત્ય પ્રતિ જાણ રામકૃષ્ણાદિ સત્યની મર્તિ રૂપ છે તેથી એન જ સ્મરણ તે નામસ્મરણ આ સ્મરણ હૃદયમાંથી થાય તો સ્મરણ કરનાર તનૂ થાય જ

ઉપાસના શુદ્ધિનો વિષય નથી પણ શ્રદ્ધાનો છે ઉપાસના કરના કરતા શુદ્ધ થવાય જ—એમ શ્રદ્ધા રાખી નિત્ય કરવી જ જોઈએ જેમ શરીરને અન્નાદિ પોરે છે, તેમ આત્માને ઉપાસના પોરે છે

સત્યરૂપ કે વર બધામાં વમે છે તેથી જીવમાત્રની સાથે ઐક્ય સાધવ ધરે છે તેથી ઉપાસના વ્યક્તિ ગત તેમ જ સામુદાયિક હેય

જીવમાત્રની સાથે ઐક્ય સાધવું એટલે તેની સેવા કરવી તેથી નિષ્કામ સેવા પણ ઉપાસના જ ગણાય

પ્રતોની સાવના

જે આપણે જીવનનો રોજના અને સામાન્ય પ્રસંગોમાં પ્રતોની સાધના બરાબર કરી હશે, તો કંઈક અવસરોમાં આપણે ખતે શુ કરવું એની ખબર એની મેળે પડી જશે

રોજના અને સામાન્ય પ્રસંગો આવા આવા

(૬) અસાધ્યરુણા કોઈને ખરા માનના દોષએ છતાં સારા છે એમ જતાનું, ઘોટા કે સારા કદેનાડાવાની ઈચ્છાથી પોતામાં ન દોષ તેવા શુભો જાણવાનો ડોળ કરવો, બોલ્યામાં અતિશયોક્તિ કરવી, કરેલા દોષ જેની પામે જણાવવા નેહએ

તેનાથી હુખાનના, માથી કે ઉપરીના પ્રથમે ઉઠાવ નારા જનાન આપવા, કહેના જેવું દોષ તે હુખાવતું, વિશ્વામનો ભગ કરવો, આપેલું વચન તોડવું, વગેરે આમ બીજા વતો વિષે પણ સમજવું
['માધીવિચારોદ્ધન' માંથી]

સાક્ષાત્કાર !

એક જુવાન હતો બહો મરકશ અને નાસ્તિક જે કાર્મ માધુ સંન્યાસી મન તેને ધમ્મર વિશે પૂછે અને પછી દલીલો કરીને તે સાધુ સંન્યાસીઓની ટેકડી વડાડે એક દિવસ જમવામાં રહેતા એક મહાત્મા વિશે તેણે સાધુશ્રુ સ્વશાન મુજબ એ તો પક્ષરો જમવામાં જઈને સાધુને નમસ્કાર કર્યા

સાધુએ પ્રેમથી એને પોતાની પાસે બેસાડ્યો ને કહ્યું

'બોનો, કેમ આ પા છે ?'

'મહારાજ, મારે ધમ્મર વિશે જાણવું છે ધમ્મર ક્યા છે ?'

'ધમ્મર બધે જ છે બાપ ?'

'તો મને કેમ દેખાતો નથી ?'

'તમે ભાઈ, ધમ્મરને પામવા કઈ પ્રયત્નો કરી છો ?'

'હા, મહારાજ, ઘરોવાર આપ બધું કરી છો અને ઘરોવાર આપ ઉપાસી રાખીને બેડો છું પરંતુ મને તો એ ક્યાં જોવામાં આવતો નથી હે મહારાજ ધમ્મર છે, એની ખાતરી શું ?'

સાધુ એકદલ ક્ષણ ચલ્યા અને ટુરત બાજુમાં પડેલું કદંબુ ચાળીને એમ તેડું ઉપાડીને તે જુવાનના માથા પર ભેરથી માધું જુવાન ચીસ પાડી ગોપી માથામાં કૂટ ચર્ચ નહિ પરંતુ મૂઠ મારને કારણે કાળી વેદના ઉપડી જુવાનને સાધુ ઉપર હાડોહાડ લાગી મન એ શરેરમાં ગયો અને દરારમાં જઈને ફરિયાદ કરી

રાત્રીએ સાધુને મોના ના તેઓ આ ના એટલે તેમના આદર સત્કાર કરી નમ્રનાર્થી રાત્રીએ પૂછ્યું

'મહારાજ, આપના જેવા મહા તપસ્વીએ આ માધુસને કેમ માધું ? અને ગિમારને દઈ શાય છે ?'

'રાજ્ય એમે મને કહ્યું કે મારે ધમ્મરને જોવો છે અને તે છે કે નહિ તેવું પ્રમાણ આપો તમે મને પ્રમાણ આપ્યું હવે . એ જુવાનને કહ્યું છું કે મારે એના દર્શને નમ્રનારજર નેત્રુ છે જેથી મને ખાતરી થાય કે દર છે કે નહીં '

બે દાયે માધુ પકડીને જુવાન બોલે

'દઈ તે કાઈ દેખાતુ હશે મહારાજ ! એ તો થાય એને ખમર પડે.'

'તો ભાઈ મારા ધમ્મરનું પણ એવું જ છે એ તો આત્માથી અતુલવાય એવી ચીજ છે 'લાગી' એને જ ખમર પડે !'

જુવાનના ઉત્તરમાં આ સોસરવું ઉતરી ગયું અને એ ધમ્મીથી એણે પોતાનું જીવન-પહેલું બદલી નાખ્યું

—ધીરે-દલતી

છવનનાં બદલાતાં મૂલ્યોમાં ભારતીય ગાડું આજે પણ અલ્પનમ ટકી રહ્યું છે તે તેની ગ્રનાવટની સદ્વસ્તતાને પુરાવો છે. પ્રાચીન કાળથી તેનો નિર્દેશ આપણે ત્યાં થતો આવ્યો છે, અને રથ તરીકે, ‘કેડિલેક કાર’ ને બદલે તેનો ઉપયોગ આયદેશના રાજવીઓ, રાજપુત્રો અને સેનાપતિઓએ હંમેશા કર્યો છે. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને, અર્જુનને, ગીતાનો ઉપદેશ, રથમાં બેસીને આપ્યો હતો. વળી દશરથ રાજા રથમાં બેસીને જતા હતા, ત્યારે પૈડું નીકળી જતા કેકેથીએ હાથની આગળનો લોગ આપી, ટકાવી રાખ્યું હતું અને આટલા સમર્પણના બદલા તરીકે રામનો વનવાસ અને રામાયણની કથાએ વાસ્તવમાં જન્મ લીધો હતો. કાલિદાસનો નાયક દુષ્યન્ત રથમાં બેસીને મૃગયા ખેલતાં શકુન્તલાને ભેટી ભય છે. આવી રીતે રથનું સર્વવ્યાપક રૂપાંતર ગાડામાં થયું છે, અને અત્યંત ઠેકાણે બળદનો ઉપયોગ કાળક્રમે થતો આવ્યો છે, તેથી તેનું ઐતિહાસિક મહત્વ ઘટતું નથી.

ગાડાનું નામ સાબળીને ઘણાં નાકનું ટેરવું ચડી જવા સંભવ છે પરંતુ ભારત જેવા ખેતી-પ્રધાન દેશમાં, તેણે જે સ્થાન ટકાવી રાખ્યું છે, તેની પાસે વિજ્ઞાનની સિદ્ધિ આંખી પડે છે કેમકે હરીકૃષ્ણના આ જમાનામાં ઝડપના શીઘ્રતા સાથે ગાડાએ પોતાની નમ્રતા હોડમાં મૂકીને, અસ્તિત્વને સાબૂત રાખ્યું છે.

હવે પણ ઉપમા દેવી હોય ત્યારે ગાડાને સૌ યાદ કરે છે જેમકે/સસાર ગાડા જેવો છે અને સી તથા પુરુષ તેનાં બે પૈડાં છે—એક પૈડું ન હોય તો ગાડું ચાલે નહીં. ઘણીવાર સ્નેહીમિત્રો મળી જતા આપણે પૂછીએ છીએ:

“કાં ભાઈ, આજકાલ શું ચાલે છે?”

તરત સામે જવાબ મળે છે:

“ગાડું ગબડાવ્યું રાખીએ છાએ, ખીલું શું?” આવે વખતે કોઈ મોટર, એન્જિન, કે બેટ એરોપ્લેનને યાદ કરતું નથી.

વાહન તરીકે ગાડાની બરોબરીમાં કોઈ આવી શકે નહીં. તે ગમે તેવા રસ્તા ઉપર ચાલી શકે છે—ખાસ બાધેલા કે પાકા રસ્તાની તેને જરૂર પડતી નથી. ચોખ્ખું હોય, શિયાળો હોય કે ઉનાળો, ગાડું તો ગમડયે જ જવાનું. નદી, નાળાં, ખેતર તેને કોઈને બાધ નથી. નદી ઉપર પુલ હોય તો ડીક છે, નહીં તર પ્રવાહ ખાસ જોડો ન હોય તો, તેમાંથી પણ સામેપાર જઈ શકે છે. ગાડાના પૈડાને હવા ભરવાની કે ‘પંચર’ થવાની બીક હોતી નથી અને રબ્બરની પેઢે ખરબચડી જમીન ઉપર તે આસાનીથી સરડી શકે છે. બહુ જૂજ પ્રસંગે, પૈડાને પાટો બદલવો પડે છે, અથવા નીકળી ભય તો ચડાવવો પડે છે—તે તો, ભારે સરળતાથી લુકાર ચડાવી આવે છે. ગાડાની બનાવટ એવી હોય છે કે તેમાં ખીલ કોઈ ભાંગતૂટ થવાની શક્યતા રહેતી નથી.

ગાડું એક સ્વતંત્ર એકમ છે ખેડૂત પાને બે બળદની ભેડી હોય તો તે એકલો હાલરને હંકારી શકે છે. ગાડાની મદદથી તે ખાતર ગમે ત્યાંથી ખેંચી લાવી શકે છે અને ખેતરમાં પાથરી શકે છે. મજૂરીખર્ચ (Freight) તેને પડતું નથી. તેજ રીતે, પોતાની પેદાશ દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં, નૂર આપ્યા સિવાય પહોંચાડી શકે છે. મોટર ગાડી કે ‘ફરીયર’ ને બિભા-રહેવાની (Parking) જગાનો પ્રશ્ન ઘણી વારે સમસ્યા બિભી કરે છે. આ બાબતમાં ગાડું સ્વતંત્ર છે; ગમે ત્યાં, ખૂણે-ખાંચરે-બળદ એડીને બિભું રાખી શકાય છે.

તદ્વન અમાન હોય છે અને જેમનામા અદ્ધ કાર છે, તે કદી સાચો લોકસેવક નથી થઈ શકેતો. આને વિશેષત શહેરોમા જે રચિત આપણે જોઈએ છીએ, તેમા સમાજ-સેવા જેવી કોઈ જાવનાનું દર્શન જ નથી થતું એમ તો કહેવાને ખાતર દરેક જણ સમાજ-સેવાનો દિમાયતી હોય છે પણ વાસ્તવમા સમાજ-સેવાનો અર્થ પણ તેઓ જાણતા નથી હોતા એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે, એમની આખો આડે અડકારનો પડો પડેલો છે એક શ્રીમત વ્યક્તિ કોઈ ગરીબ માણસની જાનરમા વિખરાઈ ગયેની વસ્તુઓ એકઠી કરવામા સદાયતા નહીં કરે પણ પોતાના સંભોવડિયા મા તો પોતાનાથી જોયા દર જાળના કોઈ પણ માણસને તે આવે પ્રસંગે સદાયતા કરવાનું પ્રદર્શન કરશે આ જાતનો દષ્ટિકોણ સમાજ-સેવાના મૂળ ઉદ્દેશને આઘાત પહોંચાડે છે.

સમાજ-સેવાનો સમૃદ્ધ અધ્યાત્મ સાથે છે નિસ્વાર્થભાવે ખીજની સેવા સુધુમા કરવાથી જે આત્મ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, તે રક્તિનો આધ્યાત્મિક વિકાસ કરે છે એ રાષ્ટ્ર છે કે જેઓ ભેદ-ભાવની નીતિ રાખે છે એમના અત કરણની સહી છૂંતા અને ઘુમ્મટતા કદી નથી મળતા અને પૂણે આધ્યાત્મિક ઉન્નતિથી તેઓ સદૈવ વચિત રહે છે એથી જ કહેવામા આ યુ છે કે સાચા હૃદયથી કૃષ્ણ-ભરને માટે પણ કરવામા આવેલ સમાજ-સેવાનું મહત્ત્વ, અનેક સમય સુધી કરવામા આવેલ સમાજ-સેવાથી જરાય જીતરતું નથી કારણ કે જેમનાથી જેટલું શક્ય હતું તેટલા પ્રમાણમા-અ પ થા અધિક સમય સુધી સેવાનું કામ કર્યું હૃદયની શુદ્ધિ પણ જાનનેમા સમાન રહી આની વિશ્વ કેવળ દબ માટે કરવામા આવતી સમાજ-સેવાનું કોઈ મૂલ્ય કે મહત્ત્વ નથી, કેમ કે, ત્યા તો ત્યાજ અને ખરેખર કરની જાવના-નિસ્વાર્થના માર્ગમાથી હવે જાય છે.

એકવાર જમીનીમા કુ રેલવેના ત્રીજા વર્ગના ડાખા મુસાફરી કરી રહ્યો હતો મારી બાણુમા એક શાતચિત્ત યુવાન બેસે હતો. એની સામેની જ સીટ પર એક ગામથી જુદા બેઠો હતો એ જુદા પેલા યુવકને એક શહેર સળે પૂછપરછ કરી કે,

એ ગેરેશન પર ગાડી કેટલા વાગે પહોંચે છે યુવકે જવાબ્યુ કે, 'લગભગ રાત્રુ વેળાએ પહોંચય' આ સાલગી જુદા કંઈક પરેશાન થઈ બોલી ઠહો, 'આહ! ત્યારે તો જાણુ મુશ્કેલી પડશે મારો પુત્ર ત્યાં હોસ્પિટલમા ખીમાર પડ્યો છે આ પહેલી જ વાર હુ ત્યા જઈ રહ્યો છુ ત્યાના રરતા અને ગવીઓથી કુ બિલકુલ અપરિચિત છ '

પણ જુદની વાત પૂરી થાય ત્યા તો યુવકે ગોની ઠહો, એમા ચિંતા કરવાની કી જરૂર છે? હુ તમને હોસ્પિટલ સુધી પહોંચાડી જશ અને પડી ખીજ ગાડીમા આગળ જઈશ '

જુદનું હૃદય ગદગદ થઈ ગયુ તે યુવક એને માટે વરદાનરૂપ જ હતો કે જે કોઈ પણ જાતના સ્વાર્થ વિના તેની સહાય માટે પોતાની એક ગાડી જતી કરી ત્યો હતો.

મારા જીવન પર કે દષ્ટિખાત કેકુ છુ ત્યારે મારી સંમક્ષ એવા એકરો સોડોના અરેરા જીમ ઇ/ આવે છે કે, જેમણે કોઈને કોઈ સ્વરૂપે મને સહાયતા કરી છે પણ જેમને એ વાતની ખબર સુદા નથી એ વખતે મને પણ એમની સહાયતાનો અનુભવ નહોતો થયો પણ આને જોઈ છુ કે, એમના એ નાના નાના કાર્યોએ મને આગળ વધવામા કેટલી બધી સહાય પહોંચાડી છે કેવળ જુ જ નહી, હરેક નમિત સમાજની તણિ છે અને સમાજ-સેવા મરિને જ તે તણ-મુકત બી શકે છે.

મને અહીં એક કર્મક વ્યક્તિની વાદ આવે છે કે જેણે પોતાના સ પૂણે જીવનમા મટ વેગિને એક મહાન સામાજિક કાર્ય કર્યું છે ' એની પત્નીને પ્રસવ-પીડા ઉપડી અને એ પીડાએ એક ખતરનાક રૂપ ધારણ કર્યું આસપાસમા કોઈ પ્રસુ તિગ્રહ થા કોકેટર-નર્સની વ્યવરથા નહોતી પરિણામે એની પત્નીએ તડપી-તડપીને પ્રાણ ત્યાગ કર્યો આવા પત્નીવિયોગથી એના હૃદયને કારમો આઘાત પહોંચ્યો અને જેણે એક મહાન સંકલ્પ કર્યો વિદુર થયા પછી જેણે જીવનભર કઠિન પરિશ્રમ કર્યો અને ખૂબ મરકસર કરીને કેટલાક રૂપિયા એકઠા કર્યા અને એક દલાડો એ ગામના લોકોએ જોયુ કે, એ ગામમા

નસ-ડોક્ટર સહિત એક પ્રસૂતાન્ય સ્થાપિત થઇ ગયું છે અને સ્થાનિક નોકોનું એન ટ્રસ્ટ એનું સચાલન કરી રહ્યું છે ” આમ પોતાના કટુથી એણે બીજાના કણોનો પણ અનુભવ કર્યો અને એનું એક ગ્યારી સમાધાન પ્રસ્તુત કર્યું ” આ પ્રમાણે પોતાના કટો દ્વારા બીજાના કણોનો અનુભવ કરીને, એને દૂર કરવા કટિબદ્ધ થઇ શકે છે

કેટલાક હમેશા એ જ ફરિયાદ કરતા હોય છે કે, ‘આમારી પાસે ધન નથી નહીંતર ચોપસ અને પરીપકારનાં મહાન મનો વરત’ મારી સમજ મુજબ આ જાતની દલીલ એકંદ્ર વ્યર્થ છે કારણ કે કેવળ ધનથી જ મમાજ-સેરા થઈ શકે છે તેવું નથી જીવનમાં એવા ઘણા દુખી નોકો તમને મળશે કે, જેઓ કેવળ તમારી સહાનુભૂતિના માત્ર ને શબ્દો માટે આગ્રહ રહે છે જે તમે માત્ર બે મીઠા શબ્દોથી એમનાં દુખમાં સહાય કરો તો તે પણ એાધુ નથી એ પણ એ મહાન પરીપકારનું કામ છે પણ નૈસર્ગિકરૂપે પ્રચૂર માત્રામાં પ્રાપ્ત થયેન ધન-પ્રેમ અને ઉદારતા-નો પણ આપણે બીજાની મદદ માટે

ઉપયોગ કરતા અચકાએ છીએ આ નિષ્કૃતાંતી ચરમ સીમા છે’

બાહ્ય દૃષ્ટિએ એવું લાગે છે કે, મમાજ-સેવાના કાર્યો કરીને આપણે બીજાઓની ભલામી કરીએ છીએ, પણ વસ્તુતઃ કાર્યો દ્વારા આપણે પણ લાલ મેળવીએ છીએ પ્રેમ અને સહભાવનાથી વનવાથી હમેશા પ્રેમ અને સહભાવના જ મળે છે બે માનવ-સમાજ પ્રેમ અને સહભાવનાથી પરિપૂર્ણ બની જાય તો એના લાલ સૌ કોઈ લેશે અને આ પ્રમાણે આપણે બધા આપણા જીવનમાં વ્યધિકાધિક મુખ અને ચાંત મેળવી શકીશું આપણે જીવન સધર્મ-સરળ બની જશે એટલે માનુ નમ્ર નિવેદન છે કે, ઘણું બધું અગર તો મહાન કાર્યો કરવાની હજીને ત્યાજી થોડુંક પરતુ બરાબર કાળજીપૂર્વક કરો તો પણ તે મહાન પરીપકારનું કામ ગણાશે એટલું હમેશા ધ્યાનમાં રાખો કે, તમારી જીવંતીને કાંઈ એવો સુઅવસર તમે ગૂમાવી ન દો કે, જેને કારણે તમારી સહાયથી બીજાનું કષ્ટ પણ બંધ થઈ શકેલું હોય.

અનુન્ કિશોરચન્દ્ર ભટ્ટ

શ્રેષ્ઠ મન મો ૫૦ ૨૩૩૫ી ચાહું]

લોકો આપા કેમ હશે? રાજના હાથમાં કંઈ ફલ હોય તો શોભે? મરાઠા નોકો કંઈ કનારસિક હશે કે નહિ? હાથમાં આ લાલ લાલ રુ છે?’

વાતનો ખુલાસો કરતા દીવાને કહ્યું ‘નામદાર એ તો લાલ મરચુ છે! એકવાર એનું લાલ મરચુ ખાઈ જુઓ તો ખબર પડે! એક સહેજ ખાધું હોય તો મો બગી ગે! આપણું મરચાનો કટકો પણ મહા પરાણે ખાઈ શકીએ, ત્યારે આ મરાઠાઓ તો આં તીખાતમ મરચા આપાને આપ્યા ઉતારી જાય છે!’

પેનો ચિત્રકાર બાજીરાવ ખાતા હતા એવા લાલ મરચાનો નમૂનો સાથે જ લાવ્યો હતો બાદશાહે તેની અણી સહેજ ખાંધી તો તેમનું મો એવું બગી

ગિરુ કે ન પૂછે વાત! આખો લોટો ખાણી પી ગયા ત્યારે મો નાજી માફ મટયું’

બાદશાહ બોલી ગઈ ‘શુ આ મરાઠા નોકો આપા આપા ને આપા મરચા ખાઈ જાય છે? આવા તીખાતમ! જરાક ખાતા મારો તો થોડોશ બગી ગઈયો’

પ્રધાન બોલ્યો ‘હા નામદાર, એટલે તો તેઓ એ મરચા જેવા તીખાતમ હોય છે!’

બાદશાહ બોલ્યા ‘ત્યારે તો આપણા મોજવા મોગન સૈનિકો આ મરાઠાઓને શી રીતે પહોંચી શકશે? આ મરાઠાઓ તો સેતાનની ઝોવાદ લાગે છે! આવા સેતાનને મિચારા આપણા સિપાહીઓ કેવી રીતે પહોંચી શકશે!’

—શિન મુદરમ

આશા, તૃષ્ણાના મોહમાં

કંઠાવતી ખરાદી

સુંદર સરિતાનો કિનારો એના નિર્મળ નીરનો પ્રવાહ ફર ફર મુઠી વહે છે. સ્નાનથી પાવનકારી અને દર્શનથી મન હુરનારી એ નદીના કિનારે ગ્રેક ઋષિ રહે. વિશાળ વડોડો અને એને છાંયડે મલની પર્ણકુટિ, આંગણામાં ધોળી રૂપાળી ગાય ઘાંધી છે. જાણે બીજી કામધેતુ જ નોંધ લેશે.

ઋષિજી નિત્ય પ્રાતઃકાળમાં સ્નાનાદિથી પરવારીને જપતપમાં ધ્યાન ધરે, દેહ અને આત્માની શુદ્ધિ કરે, અને જગતનું કલ્યાણ ઇચ્છે.

સમય મળે તેમા રૂપાળી ગાયને ઘાસ ચારો નીર, પંખાળીને વહાલ કરે, સમાજના પરિતાપો ઋષિની પર્ણકુટીથી હલારે ગાઉ ફર હતા. એમને નથી તનની ચિંતા કે મનની અશાંતિ. બસ ઇશ્વરનું ચિંતન અને આત્મ કલ્યાણ એમનું જીવન છે. વર્ષોની તપશ્ચર્યાથી ઋષિએ સારી સિદ્ધિ મેળવી.

આને ઋષિને પરવારતાં મોડું થયું હતું. નદીએથી સ્નાન કરી પાછા ફરી રહ્યા હતા, ત્યાં પગદંડી પર ધબ.....દબને કશુંક પડ્યું!

ઋષિની નજર તે વસ્તુ ઉપર પડી, તે એતા જ તે ઝોલડી ઉઠ્યા ‘અરે! આ તો ઉદર છે! બિચારાની કેવી માડી દશા છે!’ હૃદયમા અતુલ પા અનુભવતા ઋષિએ આકાશ તરફ જોયું. એક સમડી ચાકર લગાવી રહી હતી. અને છટકેલો શિકાર મેળવવા લાગ્યો શોધી રહી હતી.

ખિંચારો ઉદર તરફડતો હતો. તેના શરીરમાંથી લોહી વહેતું હતું. ઋષિને દયા ઉપજી. તેઓ મનોમન બોલ્યા, ‘આખરે ઉદરમાં પણ જીવ ને! પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખવી એ તો સાધુસંતોડું પરમ કર્તવ્ય છે.’

ઋષિએ ઘાયલ ઉદરને જાળવીને ઉપાહયો અને પર્ણકુટીમાં લઈ ગયા. ઘા ધોઇને વનસ્પતિ,

[આપણા યુગલોમાં બરમાસુરની વાત આવે છે. ગિવ પાસેથી ભરમ કરવાનું વરદાન મેળવી બરમાસુર શિવને જ બાળી નાખવા તત્પર થાય છે અને બૂવથી પોતાના માથે ઢાંધ મૂકી દેતા ત્યાંને ત્યાં જ ખાખ થઈ જાય છે. આ પ્રસંગ ઉદરમાથી વાય બનેલા પ્રાણીનો છે અને એનો અંત પણ એવો જ કરુણ આવે છે.]

પાંદડાં વગેરે લગાડ્યાં, થોડા અનાજના દાણા નાખ્યા, અને પ્રાણી પાયું. આથી ઉદરને શાંતિ થઇ. ઉપચાર અને ખોરકથી ઉદરમાં જાણે નવો પ્રાણ આવ્યો. હવે તો તે પર્ણકુટીમાં ફરવા લાગ્યો. ઘડીમાં ગાય સાથે તો ઘડીમાં ઋષિના ખોળામાં. તે રમતો અને મન કરતો. આમ ને આમ થોડા દિવસ વિત્યા, પણ ઉદરને મન નથી એન કે નથી આરામ: તેની આખો તો હંમેશાં ચક્રગચક્ર થયા જ કરતી. બયબરી દર્પથી તે હંમેશા જોયા જ કરે. અને બાગ્યે જ પર્ણકુટીની બહાર નીકળે.

ઋષિએ આતું કારણ પૂછ્યું:

‘ઋષિ બાબા, શું કહું મારા કરમની કકનાઇ. અહીં બાળુના ઝોડની બખોલમા એક બિલાડો રહે છે. તેની ચળકતી બિંદામણી ભૂરી આખો રોજ મારા ઉપર ત્રાટકેડી જ રહે છે. સમડીના ચિકારમાંથી તો બચ્યો, પણ આ બિલાડાના પંજામાંથી છટકવું સુરકેલ બનશે. એની રોજ મને લારે ચિંતા રહે છે.’

ઋષિને ઉદર પર લારે દેત હતું. નાનો સરખો જીવ. કેટલું મનનું નિર્દોષ પ્રાણી છે! પ્રભુએ એનો પ્રાણ બચાવવા લખ્યું હશે! બાકી આ રીતે મને રસ્તે મળે કયાથી અને એનો જીવ બચે શાનો! પ્રભુએ એનો નાનકડો જીવ શા માટે મુંઝવણમાં મૂક્યો હશે!

ઋષિ બોલ્યા, ‘હા લગ્ન એ વસ્તુ તો આઘી પણ એનો શો ઉપાય છે? નાના જીવને મોટા જીવથી ડરવું પડે છે. દુનિયામાં શક્તિશાળી પ્રાણી પોતાનાથી નજળા પ્રાણીને પોતાનો શિકાર સમજે છે. પણ ધીરજ અને હિંમતથી કામ લેવું જોઈએ. આપણે જે છીએ તેમાં જ સંતોષ માનવો જોઈએ.’

‘ઋષિજી! આપે તો મને જીવતદાન આપ્યું છે.

મને જીવાડયો છે. તો હવે મારું બરાબર જતન થવું જોઈએ. જો હું બિલાડો હોત તો કોઈ વાતની બીક ન રહેત. આપ મને બિલાડો ન બનાવો! આપ તો યોગ વિદ્યાના બળકાર છો! ધારે તે કરી શકો છો! મને બિલાડો બનાવશે તો હું શાંતિથી જીવી શકીશ. અને આપને મારી જરાય ચિંતા કરવી નહીં પડે.' ઉદરે નમ્ર ભાવે કહ્યું.

ઋષિ હસતાં હસતાં બોલ્યા - 'પ્રભુ જેમાં રાખે તેમ. સંતોષ માનવો જોઈએ.' પણ ઉદરને ઋષિની વાત ગળે ન ઉતરી. તેણે તો હંક લીધી. આખરે ઋષિએ તેને યોગ વિદ્યાના પ્રતાપે અંજલિ છાંટીને ઉદરમાંથી બિલાડો બનાવી દીધો.

બિલાડો ઘટાં જ તેનામાંથી ભય જતો રહ્યો અને આરામથી બહાર ફરવા લાગ્યો. હવે તેને મન શાંતિ છે. પોતાનો પ્રાણ બહુ સુરક્ષિત છે એવો આત્મ સંતોષ એનામાં આવી ગયો.

પણ એક દિવસ સમી સાંજના સમયે બિલાડો એકાએક બહારથી જીવ લેઈને દોડતો આવ્યો. અને પછી કુટીમાં ઋષિના ખોળામાં લપાઈ ગયો.

તેણે આખું શરીર ભયને કારણે ચરચર કંપવું હતું. આત્મ અચાનક ભયભીત બનેલા બિલાડાને આવેલો જોઈ ઋષિએ તેને પંખાગીને પૂછ્યું!

'કેમ ભાઈ આટલો ભયો ક'પે છે શાને? વળી પાછું શું ક'મ આવી પડ્યું?'

બિલાડાએ કંપતે સ્વરે કહ્યું: 'હું એવું મનજતો. સ્ત્રો. કે કિદરમાંથી બિલાડો. બન્યો. એટલે ભય ટલ્યો. પણ આજે એક શિયાળ મારી પૂંકે પડ્યું. ઘડીમાં ઝાડીમાં તો ઘડીમાં ઝાડ પાછળ સંતાતો, લપાતો હું નહો. પણ એણે મારો પીડો ન છોડ્યો. જેમ તેમ કરીને નજર બચાવી દોડી આવ્યો. એના તીલુ નખ જોઈ હજી મારાં ફવાડાં કંપે છે!

'ઋષિબાબા! મને એમ થતું કે જો હું

શિયાળ હોત તો એનો સામનો કરત. અને એને નસાડત. પણ અફસોસ! હું એક પામર બિલાડો છું! મારે માથે તો શિયાળવાં યમ રૂપે સાથે જ રહેવાનાં.

'જો આપની કૃપા મારા પર ઉતરે તો હું આ જીવ સટોસટની પળોમાંથી બચી શકું! મને આપ બિલાડામાંથી શિયાળ બનાવો તો કેવું સારું! પ્રભુ આટલી દયા ન કરે.'

ઋષિજી મદ મદ હસતા બોલ્યા:

'ભાઈ! દરેક પ્રાણી પોતાનો જીવ બચાવવા, સખળ બનવા કોશિષ કરે છે. સંખળો લોકો નિર્જળ પ્રાણીઓનો સંહાર કરે છે. પણ જેને પોતાનામાં વૈદ્યાસ છે. તે કદિ પણ પરાજિત થતો નથી. ધીરજ રાખ, જે છે તેમા સુખ માણ!'

પણ એ બિલાડાને ગળે ઋષિની વાત ન ઉતરી, એણે તો ફરી હંક પકડી. આખરે ઋષિએ યોગ સિદ્ધિના બળે એને બિલાડામાંથી શિયાળ બનાવી દીધો.

શિયાળ બન્યા પછી તે જંગલમા આરામથી ધ્રુમવા લાગ્યો. હવે એને કોઈ વાતનો ભય નથી.

જીવન જીવવામાં બહુ આનંદ આવવા લાગ્યો. રાત્રે બીજાં શિયાળવાંની કિકિયારી સાંભળે અને તે ઝટ જીલું થઈ જાય અને દોડવા માટે.

પણ એક રાત્રે અચાનક ઋષિની આખ ઉઘડી ગઈ. શિયાળ રડી રહ્યું હતું. એની આખ મંથી પહેરતાં અંધુ ભેંકે ઋષિ એની પસિ ગયા અને પૂછવા લાગ્યા, 'કેમ ભાઈ! વળી પાછું શું ક'મ જીલું થયું!'

શિયાળ તો ઋષિના પગમાં ડગલો ઘઈને પડ્યું. અને ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા માડ્યું. તે બોલ્યું:

'બાપજી! હવે મારે જીવવું નકામું છે. મને શી ખબર કે આ દુનિયામાં વાઘ જેવું મારાથી ય

પ્રેરક પ્રસંગો

૧. ઉધાર ભૂલી જવું બેઠે એ નહીં

નેપોલિયન બોનાપાર્ટે જયપથમા ખૂબ ગરીબ હતો. કિંતુ, પોતાના સાહસ, અને પુરુષાર્થથી જ તે દિવસે એ ફ્રાન્સનો નિકેતા સમ્રાટ બની શક્યો.

સમ્રાટ થયા બાદ, એક દિવસ ફરતો-ફરતો પોતે જ્યાં નાનપણમાં ભણતો હતો એ ધૂળિયા નિશાળ આગળ બારી પહોંચ્યો.

સહસ્રા એને કાંઈ સાબરી આવ્યું અને, પોતાની સાથેના રસાલાના માથાએને ધૂળને, પોતે એકનો જ એક નાની એરી બૂપડી આગળ જઈ બેસી રહ્યો.

બૂપડીમાં રહેવાવાળી જુદા બાળને પ્રણામ કરીને, એ બોલ્યો.

‘જુદો મા! ધણી વરસો પહેલા આ સાથેની નિશાળમાં એક બોનાપાર્ટે નામનો છોકરો ભણતો હતો તમને એ સમજે છે?’

જુદો મા બોલી ‘હા, હા, બેટા! મને ખૂબ યાદ છે જુદો બનો છોકરો હતો એ.’

નેપોલિયન બોલ્યો ‘મા, એ તમારી આગળથી રાજ-રાજ કાંઈને મધ ઉધાર ખાવાની ચીજે લીધા કરતો હતો એણે તમારા બધા પૈસા ચૂકવી આપ્યા. ■ ૩ ઉધાર-જુધાર રાખી નાસી ગયો છે?’

મા બોલ્યા ‘ના, ના ભઈ’ એ કાંઈ ઉધાર ખાવાવાળો છોકરો નહીં હતો બેટા, એ તો ઉંઠાને પોતાના સાથીઓમાંનાં કાંઈ પાસે પૈસા ન હોય તો પોતાની પાસેથી ચૂકવી દેતો હતો.’

નેપોલિયન ‘જુદો મા! તમે જુદાં ધરડાં ચઢી ગયા છો. સાથે-સાથે તમારી યાદ દારત પથુ ધપી નાગળી પડી ગઈ છે તમે ઉંઠીના પૈસા આપીને પાછા નેતાનું જૂથી જાવ એ તો જાણે દીક છે પરંતુ ઉધાર માલ આપીને, એ પથુ જૂથી જાવ એ દીક ના કહેવાય એ છોકરા પાસેથી હવે તમારે કાંઈ પૈસા લેવાના બાકી નીકળે છે આજ આટલા વર્ષો

પછી, તમારું એ ઋણ વ્યાજ મારે ફેડવા (ચૂકવવા) સારું એ છોકરો તમારી પાસે આવ્યો છે લ્યો, મા! સલામી લ્યો આ થેની અને, તમારા કંઈ દિવસોના ચડી ગયેલા દિસાનના પૈસા ગળી લ્યો.’

આ સાંભળી એ જુદા-માવડીની આતરડી ડેવી હરી હશે-એ કહી પોતે જ રહ્યું. —ધ્રુવકુમાર

૨ મરાઠાની માંટી

વીર બાજરાવ પેશવા (પહેલા)એ મરાઠા સામ્રાજ્યનો ડોકા છેક ઉત્તરમાં મથુ વગાડ્યો હતો, સારા થે બારતમાં પેશવા અને તેના મરાઠા સૈન્યની મોનમાલા ચર્ચ રહી હતી.

દિલ્હીના મોગલ બાદશાહના કાને પથુ આ મદાન મરાઠા અને તેના બહાદુર સિપાહીઓની બહાદુરી ની વાતો આવવા લાગી હતી આ જોઈ મોગલ બાદશાહને કુવહન ચલું હતું ‘એકાએક આ મરાઠા ક્યાથી જાવ્યા? રણસેત્રમાં શત્રુ સમક્ષ સલામિ પહોંચના કોઈ કાળખીંટ પથ્થરની જેમ અડગ પેલા થઈ રહેનાર આ મરાઠા મનિકેતો સરદાર પેશવા બાજરાવ કેવો હશે? કેવો પેશાક પહેરતો હશે? તેને એક વખત નજર જેવો જ નેપથી છેવટે, એ લાજ ન મળે તો ચિતારાએ તેની દેરેવી છપી તો નેપી જ નેપથી.’

આમ બાદશાહ વિચારતા હતા, ત્યાં ખીજ જ પડે તેમને વિચાર આવ્યો ‘આપણા મોગલ દર બારમાં ચિત્રકારોની કંપા કમી છે! લાવો, એક ચિત્રકારને બાજરાવ પેશવા પાસે મોકલીએ એ ચિત્રકારે બાજરાવ પાસે જાવ, ને તેને જેવો જુએ તેવી તેની છપી તે ચિતરી લાવે.’

તરત જ બાદશાહ દીવાનને પોતાની પાસે બોલાવો, અને પોતાનો વિચાર તેમની આગળ મૂક્યો દીવાને કહ્યું ‘નામદાર, આપણા મોગલ ચિત્રકારો તો હવે મુલક મરાઠા જ ના. આપની ઇચ્છા મુજબ એક નામગીન ચિત્રકારને તાનડેતો

એ કામ સારું મોખું છું' ચિત્રકારને તાકીદ કરું છું કે વહેલી તકે માળવા પહોંચી જાવ, કેમકે, હમણાં બાહરાવનો માગવામાં મુકાવ છે, એવા સમાચાર મળ્યા છે બાહરાવને તે જલદી જ નહીં મળે, ને તેમનો જ નહીં સંપર્ક નાથી, એટલે તેમનું ચિત્ર દોગી લાવે'

‘અમ, યસ!’ બાદશાહ મોલી બેઠા ‘મારો કહેવાનો મતલબ તમે મરામત સમજી ગયા છો.’

તરત જ ચિત્રકારને માળવા મોકલવામાં આ પો માગવા પહોંચ્યા પછી ચિત્રકારને સમાચાર મળ્યા કે બાહરાવ તો હમણાં પ્રવાસમાં છે એટલે ચિત્રકાર બાહરાવની પાછળ થયો ચિત્રકાર પસંદ ઉત્સાહી ને ખડતલ હતો તેને પોતાને પણ વીર બાહરાવને જોવાની ને તેને દુનિયા ચિત્રવાળી ક્ષત્રી જાહેર હતી કનાકારોને પણ હમેશા વીર પુરોશના ચિત્ર દોરવાનું મન સ્વોભાવિક થાય છે અને મન હોય તો માળવે જવાય, એમાં નવાઈ નથી જોતજોતામાં ચિત્રકારને બાહરાવ મળી ગયા

એક ખેતરના ગેમા પાક વચ્ચે બાહરાવનો પકાવ હતો, અને એ સ્થળે જ પેશવાનો ચિત્રકારને બેઠો થઈ ગયો ચિત્રકાર કલાકાર હતો તેણે સદન નિખાલસતાથી બાહરાવને પોતાની ઝોળખ આપી ને પોતે થા સાડું અટલી ધરતી ખૂદીને આપ્યો હતો તે પણ કહ્યું

વીર બાહરાવ એકે કવામિય નાનવી પણ હતા કલાકારના હૃદયને તેઓ પારખી શકતા હતા મોગલ ચિત્રકાર પોતાનું ચિત્ર દોરવા માટે એક દિહીંગી આપ્યો હતો એ ખાલ રાખી તેમણે ચિત્રકારની વાત તરત ખાનમાં લીધી મોગલ ચિત્રકલા માટે તેમને માન પણ હતું એટલે ચિત્રકારનો ઉત્સાહ જોડી ન જાય, એ માટે તેમણે કહ્યું ‘ભાઈ, હાન હું જે રિયતિમાં છું તે જ રિયતિમાં મારું ચિત્ર તમે દોરી શકો છો કું માત્ર છું કે માનવીનું ચિત્ર તેની સ્વાભાવિક રિયતિમાં સુદર લાગે છે અમારા મરાઠાઓનું સ્વાભાવિક જીવન પણ આ જ રીતે વીતે છે’.

બાહરાવ જેના મહાન યોદ્ધાને આ રીતે બોલતા જોઈ પડેલા તો ચિત્રકારને કાઠક નનાઇ લાગી. અને નવાઈ લાગે તેવું જ હતું ને? એ ધડીએ બાહરાવ ઘોડા ઉપર બેઠા હતા એક લીલાછમ ખેતરમાંથી જ તેમની સવારી પસાર થતી હતી. તેમના એક હાથમાં ખેતરમાંથી તાલુ જ તોડેનું એક લાંબ મરસુ હતું એક પર કુદરતી રીતે જ ખોડેનું એ મરસુ હતું એ સમયે તેમના સૈનિકો શું કરી રહ્યા હતા? એ પણ જરા જોવા જેવું હતું તેમના કેટલાક સૈનિકો એ લીલાછમ ખેતરમાં ફરી વળ્યા હતા ખેતરમાં બાજરાનો પાક તૈયાર હતો કણ્ઠમાંના માજરાના દાણા મોતીની જેમ ચમકતા હતા કેટલેક મરસ, બરાવર કણ્ઠમાં સૈનિકો તોડી લાન્યા હતા ખેતરમાં અડખેપડખેથી ઘોડા કું મૂકે હાથ ભેંજ કરીને સૈનિકોએ તાપણ કહ્યું તેમાં કણ્ઠમાં મોડી નાખ્યા અને એ કણ્ઠમાંથી ખૂન જ સરસ એવું એક કણ્ઠસનું તેમણે પોતાના પ્યારા પેશવાને પ્રેમથી આપ્યું એ કણ્ઠમાંથી બાહરાવ ખીજા હાથે ને તામ તામ પોકનો આસ્વાદ લઈ રહ્યા હતા’

ચિત્રકાર બાહરાવને પોતાના ચિત્ર માટે ખાસ પ્રસ્થિતિ (Pose) આપવા વિનંતી કરી મસ્ત નાહરાવે કહ્યું ‘અરે ભાઈ અત્યારની પ્રસ્થિતિ જોઈ છે? મારું પ્રિય એવું તીષ્ણતમ લાવચક મરસુ મારા એક હાથમાં છે, ને ખીજા હાથમાં બાજરીનું કણ્ઠસનું પકડું છે’ યસ, આ રીતે જ મારું ચિત્ર સાડું ને રાહલા વક આવશે’

ચિત્રકાર પણ રંગમાં આવી ગયો તેણે આ જ પ્રસ્થિતિમાં બાહરાવનું સુદર ચિત્ર તૈયાર કરવા માંડ્યું બહુ જ ઘોડા સમયમાં તેણે એ ચિત્ર કરી નાખ્યું, બાહરાવ ખરેખર એ ચિત્રમાં સજીવ થયા હતા બાહરાવને પોતાને પણ એ ચિત્ર અમી મધુ ચિત્રકારે એ ચિત્રની ખીજ નકલ નનાવીને બાહરાવને બેઠે આપી અમલ ચિત્ર લઈને તે મોગલ શહેનશાહ પાસે પહોંચી ગયો

બાદશાહે બાહરાવનું આનું ચિત્ર જોયું, ત્યારે તેને નવાઈ લાગી તેણે દીવાનને પૂછ્યું ‘આ મરાઠા [અનુસંધાન ૪૦ ૨૨૭]

અંથાવલોકન

ધોર પરનાસિદ્ધિ એન્ડ હાવ ટુ યુઝ ઇટ
એફ ડુને ૫૦ ૧૬૦ કિંગ ૨-૦૦

જ્યોતી પ્રકાશન, સુઅર્ધ

રચનાવિદ્યા પારગત અને મનોવિજ્ઞાનના નિષ્ણાત લેખકનું આ એક ઉપયોગી પુસ્તક છે. માનવીય પ્રતિભા વિશે વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ શોધ-સશોધન ચલાવી તે અંગે ચોક્કસ પ્રતિપાદનો રચાય નાર મનોવિદ્યાવિદેશના તારણો અને શિક્ષણની અહીં છલ્લાવટ કરવામાં આવી છે. પ્રતિભા કે વ્યક્તિત્વની વ્યાખ્યા આપીને તેનાં મહત્ત્વ માટેના ઈલાજ-કેપચાર પણ અહીં ચર્ચા. વ્યક્તિત્વની માવજત અને તેના વિકાસ પરત્વે અહીં સૂચનો છે. માનવ વ્યક્તિત્વની સમજણ પામતા માટેના વૈજ્ઞાનિક પ્રયાસો શરૂ થયા તે વગાઉ મરિતકવિદ્યાની બોલનાલાનો સમય હતો, માણસના મરિતકવિદ્યાના ઘાટ-વૃટ્ત પરથી કેટલીએ અટકાવો અને કેટલાએ વિધાનો થતાં આ અર્થમાં એ વિશે એક સળંગ પ્રકરણમાં સુદર સમજણ આપી છે. વ્યક્તિત્વ અને મનના વિશે પણ એક પ્રકરણ છે. વ્યક્તિત્વની વિવિધ છટાઓ, તેના અનેકવિધ પ્રકારો અને તેની ઘસના તથા તેનું તોલન કરવાની આધુનિક પદ્ધતિઓ વિશે પણ અહીં ચર્ચા કરી. લક્ષ વ્યવહાર અને સમાજ-જીવનમાં વ્યક્તિત્વનો ફાગો શો છે તે દર્શાવીને છે. વ્યક્તિત્વ કેળવવા-મેળવવા માટેનાં પણ એક સુચન ખડક આપે છે.

અઘન મનોવૈજ્ઞાનિકો વ્યક્તિત્વના બીરામાં જે કંઈ કહી શકે તેનું સંગ્રહ જમાન આ પુસ્તકમાં આપેલું અને તેના અલગ ઉપયોગી અને ઉપકારક એવા અશો ઉમેરીને આ પુસ્તકની જે રીતે રચના કરવામાં આવી છે તે સ્પષ્ટ છે અને આ પુસ્તક વાચતા માટે સહજ લખામણ કરીએ છીએ. —એન્ડ

નાગાનંદ:-અનુ. શ્રી રમણીકલાવ જન્મ દલાલ,
પ્ર. ગુજર અચરન કાર્યાલય અમદાવાદ,
મુલ્ય, રૂ. ૬-૦૦.

કમ્પ્રી સાતમી સદીમાં થઈ ગયેલ સમ્રાટ શ્રી હર્ષની રચેલી નાટકનંધી પૈમી વીર ચગાર કટુણુ શાન્ત ગસથી છવાયેલું નાટક 'નાગાનંદ' શ્રી. રમણીકલાવ જન્મ દલાલે ૧૯૨૭માં પ્રેમ બળવતરાય ઠાકરના પ્રવેશક સહ ગુજરાતીમાં ઉતારેલું. પરંતુ આનું વર્ષે પ્રગટ થતું આ ભાષાન્તર માત્ર 'બીજી આવૃત્તિ' નથી; તેમાં ઉપયોગી આમુખ, ટિપ્પણ અને પરિશિષ્ટની પૂર્તિ કરાઈ. સાહિત્ય રસિકો, વિદ્યાર્થીઓ અને નાટ્ય શોખીનોને સહાયક થાય એવા આ અનુવાદ છે તેથી તે નવે સ્વરૂપે આવકાર યોગ્ય છે. મૂળ સસ્તું અને ગુજરાતી અનુવાદ સામસામા પાને જોઈશ્વરી તુલનાત્મક વાચન સુગમ નીવડે છે.

આ અનુવાદની વિશેષતા લેખકની કલમને ભાષાન્તરને શિષ્ટ છતાં પ્રાસાદિક રાખવામાં મગેની અંશગતામાં છે. સવાદોના કેટલાક 'વલ્લહાર' અશો અનુવાદક જેની સાહજિકતાથી ગુજરાતી રૂપરે મૂકી શક્યા છે, એવી જ કુશળતા અને રસિકતાથી મોટા ભાગના મોડેલોને ય ગુજરાતીમાં કડારી શક્યા છે. ૧૮૨૨ના પરથી ઠીક ઠીક સુધક હથેલી ઉપરાત અમનું કવિહૃદય પણ આવે રથને વરતારી.

પાંચ અંકોનું આ નાટક, નાવક જીવંત હન અને નાવિકા મનશ્વરતીને સાન્ન ઉપસાવે છે, છતાં એનું લક્ષ્ય તે છે પ્રણીમાત્ર પ્રત્યે કટુણુથી પ્રેરાઈને અપાત્ર સમર્પણ અને અહિંસાને વિજયદેહના નાવકને પિકાની પ્રણયવાર્તા અને અહિંસાપ્રેમી કટુણુમૃતિ નાવકના રિજ્ઞ સમર્પણનું કથાનક, આ બે કાટા નાટકની જૂમિ પર મેળનાયા છે. માતા પિતાની લક્તિ, પ્રણય, સખ્ય, જીવંત, પ્યેવાયે ત્યાગી ભાવો નાટકની કથામાં પ્રગટ થાય છે. પરંતુ નાટકની વાતો બે કાટાની મેળવણીને પૂર્ણ આકર્ષક કરવામાં જેમ અસફળ રહે છે, તેમ નાટકની કના-રમણીયતાને લેખકનું વિચારપાસુ અવરોધક થાય છે. અનુવાદકે સારી મહેનત લઈ પ્રસ્તાવનામાં કર્તા તથા કૃતિ વિશે વીગતો આપી છે. પરંતુ 'નાગાનંદ'ની વિવેચના કંઈક વધુ ડીલુવટભરી

અને માનિક બની શકી હોત તો ઈષ્ટ હતું. વિદ્યાર્થીવર્ગને સહાયક થવાની ઇચ્છાએ કદાચ એમને એમ કરતાં અટકાવ્યા હોય, તોયે સરવાળે આવા મુંદર અનુવાદના નેપક પાસે એવી અપેક્ષા કેમ ન ગહે? અલબત્ત દિપણ્યાદિથી એની કંઈક જોટ પૂરવાનો અનુવાદનેનો પ્રયત્ન છે.

શ્રીકૃષ્ણના ખીજા બે નાવકો 'પ્રિયદર્શન' અને 'રતનાવલી' પણ સુપ્રસિદ્ધ છે. મૂક સંસ્કૃતપદો સ્થલ સંકેતો જતા કરીને ત્રણે કૃતિઓએ એક પ્રથમા અનુવાદ શ્રી. ૬૧૬ હવે આપે, તો વિદ્યાર્થીવર્ગને ઉપકારક નીવડે. અનુવાદકની ધડાપેલી કલમ, તેમની સાહિત્યપ્રિયતા અને તેમનું રસિક કવિત્વ જોનાં આવી સંયુક્ત કૃતિ તેઓ આપે એ ઈષ્ટ પણ છે જ. રતાતક કક્ષાએ આ કૃતિઓ વિદ્યાર્થીસમૂહને અભ્યાસ માં ય વિશેષ સહાયક નીવડે એ દષ્ટિએ લેખક પ્રસ્તાવનાને ય બધું સમૃદ્ધ કરી શકે. -

શ્રી. રમણીકલાલ જાં દલાલ ગદ્ય-પદ્યલેખે આપણા જ્ઞાના જોગી છે. તેમનો આ અનુવાદ તેમની અનુદિત કૃતિઓમાં ભાત પાડે એવો કહી શકાય. કપાક કપાક મુદ્દણ કૃતિઓ જણાય છે; છતાં લેખન સમપ્રમાણે શુદ્ધ અને રાચક થયું છે. આશા છે, આ અનુવાદ અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થશે. —હૃં

અમદાદે ખાંદે:-લે. ધીરજલાલ ધ. શાહ; પ્ર. ગુજરાત અંધરત્ન કોનોવધ, અમદાવાદ મુદ્રક શ્રી. ૩-૫૦.

અમદાવાદની પોળામાંના એક ખાંયામાં રહેતાં અધ્યયન, નીચલા અને સાથે ઉપરના ધરના વિવિધ સ્ત્રીપુરુષોનાં સિંચિલ ચારિત્ર્ય અને તેમના ઝગઝગતા જીવનનાં પ્રસંગચિત્રો યા રેખાચિત્રોનું આ કથામાં વાસ્તવિક અને શુભલક્ષી સંકલન કરાયું છે. દક્ષિણ ગુજરાતના સાગરતટનાં-ભોરડી ગામના મનોહર પ્રકૃતિવૈભવની કાવ્યમય ચિત્રણાની પ્રારંભિક પદ્યાદ્ય પર એચિન્તા થયેલા મિત્રો સમક્ષ કથાતી-વચ્ચાતી આપવીતીરૂપે-સંભારણીની હારમાળારૂપે રજૂ થતા

આ પ્રમંજો કેડ સાતથું પ્રકરણ પૂરું થાય ત્યાં લગી વાંચતાં જરૂર થાય, કે 'આ ઉકરડો શું કામ ઉપેચ્યો?' પણ પછીના ભાગમાં ખાંયામાં પડેલી કસ્તૂરીની કરચો-કણિકાઓ સમાં સોની-સોનારણુ-ભોણુભાષ-નાનીવટ્ટ-ગંગામા જેવા પાત્રો રજૂ કરીને લેખકે કથાની એકવિધતા ટાળી આશયપૂર્ણતા પણ સાધી છે. એમ કરતાં કંઈક એકધારી બનેલી રજૂઆત યોગ્ય સાંધણ પામી શકી નથી અને પોલા 'મદવાડ'ની વેરાશ પણ ખાસ દૂર થઈ જણાતી નથી. વર્તાના મુખપટ પર મુખ્ય લક્ષણેવા પાત્ર ગંગામાનું ચિત્ર છે અને અરંભમાં 'મોહું' પેટ' રાખી ખાંયાનું દાઢણ બનવા જતાં એ સેવાભાવી વત્સવ ઉદાર ગંગામાને ઉપસંહારમાં ભવ્ય વણુંવવાની લેખકની કાળજી પણ કંઈક સ્પષ્ટ પણ થઈ જાય છે.

લેખકે સફેરનું ફલક લઈને ય ગામકું, આપણી ગાતિસંસ્થા, આપણા શ્રમતોથી માડીને મહતો-સિદ્ધાંત સદૃશ પેરેલા સહાની બદલુ તરફ ધ્યાન દેણું છે. એમાં ચિતાર ત્રીસેક વર્ષો અગાઉનો છતાં આજે ય વાસ્તવિક થાય તેવો છે. લેખકનું અવલોકન, એમનો અનુભવ અને એમની કલમની રસાળ ગતિ સળગ રીતે આ પ્રસંગો-વ્યક્તિઓનાં રેખા ચિત્રોને રસપ્રદ બનાવે છે જ; પરંતુ કૃતિસ્વરૂપની મર્યાદા એકવિધતાની હવા જમાવ્યા વિના રહેતી નથી. મીરા-ગંગામા-ઉષાદિના કેટલાક ઉદ્ગારો સ્વાભાવિક થયા હોત, કે નિરુપણમાં કપાક કપાક તરી આવતું વફૂતલ-ઉદ્બોધતા નિબંધનું પાસું પણ પ્રમાણસર થયું હોત તો સાડું હતું. પાત્રસૃષ્ટિ વિસ્તૃત છતાં ઘણાંખરાં પાત્રો સુરેખ અકાયાં છે અને સામાજિક પ્રશ્નો પરત્વેની લેખકની દષ્ટિ સ્વચ્છ સમભાવયુક્ત અને વાસ્તવિક ઉપરાત સ્વસ્થ છે. આ સંભારણીની સંકલના જેવી કૃતિમાં લેખકની અવલોકન-વર્ણન-ચિંતનશક્તિની જે પ્રતીતિ થાય છે, તે વિચારતાં તેનું 'સંતપક' પ્રતિનિધિત્વ દર્શાવતી કેટલાં સામાજિક નવલકથાની રાહ આપતું તેમની પાનેથી જોઈએ જ. હૃં

ગ્લોબ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિ.

- * પુવ, સિલ્ક અને રેશન વેસ્ટના જુદા જુદા ખેત-કેળાવનાર, તથા બેરેક-ખેત-કેળાવ વપરાતી શેડી-પુલના નિષ્ણાત ઉત્પાદકો
- * વિખ્યાત વિદેશી પેદીના સહકારથી ઇન્જીન કાંઈક, વોલ્ટેજ રેગ્યુલેટર, ડીસ્ટ્રીબ્યુટર, વિન્ડશીલ્ડ વાઈપર વિન્ડ-વીજળી સર જામનું અદ્યતન ઉત્પાદન કરનાર મેસર્સ ગ્લોબ ઓટો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમ ના સોલ સેવીંગ એજન્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ

ગ્રીન્સ મેન્શન

ગેટવે ઓફ ઇન્ડિયા

મુખર્ધ-૧

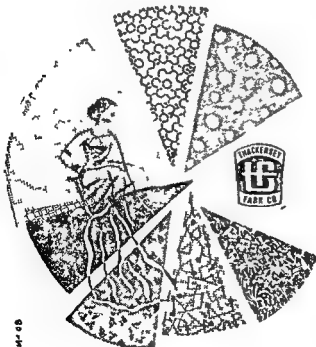
૨૦ ૨૧૨૫૩૧

કાગખાનું

સાબી નાકા, વિહાર તેમજ રોડ

કુર્તા, મુખર્ધ-૩૦

૨૦ ૬૭૬૧૬

ભાવપૂર્વક ઇવનના
અદ્યતન આદર્શને
વસોગા મૂર્ત કરે છે

કાકરસી

ફેરવા વસોગા વસોગા

ફેરવા

વેળા ૧૨ વેળા છે

SANTORIZED

કાકરસી મુખર્ધ બીલ

- એ જિ કુલવ રસોયો એ ૧ થી એમ ૧૫૦ થી
- એ જિ કુલવ રસોયો એ ૧ થી એમ ૧૫૦ થી
- એ જિ કુલવ રસોયો એ ૧ થી એમ ૧૫૦ થી

શુભેચ્છાઓ સાથે....

ધી મેટ્રો વુડ એન્ડ એન્જીન વર્કસ
પ્રા. લિ. કલોલ

શ્રી જૂનાગઢ-ભેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
દાનિવાલ બોનાનીદાસ પાઠેખ

રબિવેન નંબર ૨૦૪

જીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ ૧૯૮૮-૮૯ તા ૧૮-૮-૮૬ તા ૨૦-૬-૮૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂ ૧૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	રૂ ૦૭૨ લાખ
અનામત બટોળ	રૂ ૦૨૮ લાખ
અન્ય બટોળ	રૂ ૦૨૮ લાખ

સઘની ત્રિશિષ્ટ પ્રમાણની મમગીરી -

આ સઘ મરફત સંયોજિત સહકારી મંડળ બો
દારા બેદરેતે ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખતર
ખીવારણ જીવનાશક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામા
આવે છે

આ ઉપરાંત ત્રિશિષ્ટ વસ્તુઓ સમગ્ર અનાજ,
ખાદ્ય રીસેન્ટ લોખંડ વગેરે વગુઓના વિતરણનું
કાર્ય કરે છે તેમજ સૂકા મેથે, લીંગ ખજૂર વગેરે
પૂરા પાડવામા આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી દગમન

સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-૧૫૭ ઓડીટ વર્ગ ૧૯૮૮-૮૯ તા ૧૭-૬-૮૨

બરપાઈ થયેલ શેર બટોળ રૂ ૦૨૮ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ
સંઘ લિં ના સહકારથી ખાદ્ય વેચાણ કાર્ય તથા
સમાસદ સહકારી મંડળોમા મારફત આવેલ ખેતી
ઉપજના માલના રૂપાંતરનું કાર્ય-સઘ સંચાલિત
ઓઈલ મિલ દ્વારા-કરવામા આવે છે

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તાલુકા સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંથમાળા - પહેલી

બાર મનો કુન પૃષ્ઠ સખ્યા ૫૪૨૨ આખા સેટની કિંમત રૂા ૬૦-૦૦

બાળ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રસ્તાવના સાથે ભગ બીજો સ્વામી વિવેકાનંદનું લોકજોગ્ય પ્રવાહી રૈથીમા લખાયેલું સુદર જીવનચરિત્ર ભાગ ત્રીજાથી બાર સ્વામીજીના અમૃતપૂર્વ, પ્રેરણાદાયી વાખ્યાનોનો ગોધપ્રદ વર્ગપ્રાયસનો પવિત્ર સવાદો સુદર મનો અત્મોન્નતિને પણ આગળ વધવાનું બાળ આપનાર જુસ્સાદાર હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે રવામીજીના સ પૂર્ણ વાડમયનો ભાવવાહી સરળ અને સુંદર ગુજરાતી અનુવાદ.

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકશે

ન	અંથમાળા ત્રીજા (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	ન	અંથમાળા ત્રીજા (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦	૧	મર્મયાગ	૧-૦૦
૨	મા સારલામણિ દેવી	૦-૫૦	૨	રાજયોગ	૨-૦૦
૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦	૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦
૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦	૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦
૫	મ્યા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦	૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦
૬	ધુવાનોને	૦-૫૦	૬	ધુરોપતો પ્રવાસ	૧-૦૦
૭	શિકાગો આખ્યાન	૦-૫૦	૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦
૮	બારનીય નારી	૦-૫૦	૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦
૯	મારી ભાવિયોજન	૦-૫૦	૯	મારા ગુરુદેવ	૦-૫૦
૧૦	સ્વામી ભારત	૦-૫૦	૧૦	ગુરુ શિષ્ય વાર્તાવાપ	૧-૫૦
૧૧	પત્રો	૦-૫૦	૧૧	દિ વવાણી	૧-૦૦
૧૨	ગુરુ શિ ન સવાદ	૦-૫૦	૧૨	પત્રો	૧-૦૦
		૭-૦૦			૧૫-૦૦

શ્રી હિના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

હિના (જિ નો જનાગ)

પ્રમુખ પગમાણ દલાસ જીવાભાઈ ઓજા

મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અદમજી લાભગાડે જાની

તાર મહાર રેસિડેન્સ ઓફિસ-૭ રેસિડ સ-૧૮
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૧૫૪૬ ઓડિટ વર્ગ 'અ'
તારીખ ૨૫-૬-૧૮૫૬ તા ૧૪-૧૧-૬૩

સહાયક સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર બંટોળ રૂા ૩૦૦ લાખ ભરપાઈ થયેલ શેર બંટોળ મડગીતુ ૧૪૨
સરકારશ્રીનું ૧૪૭ રૂા ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂા ૦૭૩ લાખ અન્ય ફંડ રૂા ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સમ સદ સહકારી મડગીઓ ભારત આંધ્રે ખેતી ઉપજના માલનું ઓપન

મિત અને જીનીંગ ફેક્ટરી ના રૂાનાતરતુ કાર્ય પ્રવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજિત સહકારી મડગીઓ ભારત ખેડૂતોને ખેતી જીપોગી દરેક પ્રમાણના ખાતર

ખિસારજી, જતુનાચક દવાઓ ઓજારો વગેરે પૂરા પાડવામા આવે છે

લોખંડ સિમેન્ટ, પતરા, ખજૂર, સુકો મેવો ખાડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે

DID SOME ONE CALL
THE CORN COB HUMBLE ?
ABSOLUTELY ABSURD.

YOU WILL FIND CORN:

* IN CONFECTIONERY :	GLUCOSE
* IN PHARMACEUTICALS :	DEXTROSE & GLUCOSE
* IN ANTIBIOTICS :	STEEP WATER
* IN PAPER :	STARCHES & DEXTRINES
* IN CLOTH :	STARCH AND THIN
BOILING STARCHES.
* IN CATTLE FEEDS :	GLUTEN FEEDS AND
OIL CAKES
* IN SOAP :	MAIZE OIL
AND MANY OTHER THINGS:	

MAIZE PRODUCTS

Prop.

(SAYAJI MILLS LIMITED)

P. O. KATHWADA

AHMEDABAD-2

સિદ્ધાન્ત

આમાદી અને આવાદીની પ્રવૃત્તિ

જાળી વાચત

ઓજળામાં જાણાં દોડાં

નંશનલ ડિક્શનરી સર્વિફિકેટ
ડિક્શનરી ડિપોઝિટ સર્વિફિકેટ

એન્થ્રોપોલોજી, સોસિયોલોજી, ઇકોનોમીકસ, પોલિટિક્સ, લેન્ગ્વેજ, લિટરેચર, આર્ટ્સ, સાયન્સ, મેડીસિન, એગ્રીકલ્ચર, ઇન્જીનિયરિંગ, એડ્યુકેશન, હિસ્ટરી, જીઓગ્રાફી, ક્લેસિકલ લેન્ગ્વેજ, મોડર્ન લેન્ગ્વેજ, ફિઝિક્સ, કમ્પ્યુટર સાયન્સ, એન્વિરોનમેન્ટલ સ્ટડીઝ, એન્ડ ઇન્ટરડિસિપ્લિનરી સ્ટડીઝ.

ઓફિસ બસ્ટોપ જાણાંમાં જાણાં નોકરી,

ગુજરાત સરકારના અધિકારી આતા તરફથી પ્રાપ્તિ.

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના. જિ જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરગોવિંદભાઈ ગાં ભટ્ટ

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ 'ખ'
તા ૩૦-૩-'૫૮ તા ૩૧-૧૨-'૬૨

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત શેર ભંડોળ રૂા. ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ રૂા ૦૮૭ લાખ
અનામત રૂા ૦૦૮ લાખ
અન્ય રૂા ૦૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાશયો
મારફત આવેન ખેતી ઉપજના માલનો ઓર્ડલ મિલ
દ્વારા રૂપાતરતું કાર્ય કરવામા આવે છે

આ ઉપરાત સંયોજીત સહકારી મહાશયો
મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપજોથી દરેક પ્રકારના ખાદ્ય,
નિયારણ જીવનાશક દવાઓ, ઓળવેલ વિં પૂરા
પાડવામા આવે છે

લોખંડ સીમેન્ટ પતરા, ખજૂર, સુકો મેવો, ખાડ,
વિં વસ્તુઓના વિતરણતું કાર્ય પણ કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દ્વારકાદાસ નાં પ્રિવેદી

રજીસ્ટ્રેશન નંબર - ૨૧૬

સ્થાપના તા ૨૪-૬-'૫૮ ઓડીટ વર્ગ 'ખ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૨-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત શેર ભંડોળ રૂા ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ
મહાશયો ૦-૩૫
સરકારશ્રીતું ૦-૨૫ રૂા ૦.૬૦ લાખ
અનામત રૂા ૦ ૧૬ લાખ
અન્ય રૂા ૦ ૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત સંયોજીત થયેન તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંઘોને 'કન્સાઇન્મેન્ટ મેન્ટ્રીઝ' ઉપર
નાર્મલિજનસ ખાતરો પૂરા પાડવામા આવે છે

આ ઉપરાત ખાડ, સુકો મેવો, લવીંગ, ખજૂર
વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંઘોને મદદરૂપ થવા
તથા મારફેટીંગ પ્રોસેસીંગના કાર્યને વેગ આપવા
એ સહકાર આવે છે

તાર : MINERASIA

ફોન : ૨૬૪૭૮૨

એશીઆટીક મીનરલ્સ

ધન-નુર

સર કીરોનયાહ મહેતા રોડ,

કુંભધ નં. ૧

જયધામધ, ખનીજનાં વેપારી

ફેબ્રુ-ઓક્ટ, બેરાયટીઝ, ચાર્જનાં કલે, બ્લાકટીંગ,

કેકસાઇટ, સીલીકા, ફેલ્સ્પાર,

રેડ ઓકસાઇડ વિગેરે

દરેક પ્રકારની મીનરલ આઇડેમ્સ હાજર ઓકમાંથી

મળી શકશે.

.....ના સોજન્યથી.

દીપોત્સવી-અંક

નવેમ્બરનો અંક દીપોત્સવી-અંક
તરીકે સુંદરતા અને સમૃદ્ધિ લઈને
આવશે.

વૈશ્યવજી

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા બાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-ગુરુ	૧-૨૫
ગીતાનંદિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અલ્લાહના ધંદાઓ	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
ગુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા.....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા.....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાયા	૦-૩૫

પ્રભાવજા

સ્ફુટિત સમન્વય અંગણું 'રૂપાયતન'નું માસિક મુદ્રપત્ર

સ્પષ્ટ ૧૯૬૪

વર્ષ. ૩ :

: અંક. ૮ :

દીપોત્સવી અંક

નવેમ્બર : ૧૯૬૪

અનુક્રમ

- ૨૩૭ કલ્યાણીન વાયરો મહેલ
૨૩૮ યુવાન્તની કાલે ઉદાન
૨૩૯ પરિવ્રમણ આશુતોષ
૨૪૧ અંજલિ ...
૨૪૪ મને છે પ્રેમી ફરજ ધાવલ
૨૪૫ મિત્રન ફરજા મજલુમી, રાજ, મહુલ,
સરોહ, વિપિન કિકાણી, ખરબાદ,
ગોવિંદ બલ્લી, આનંદેષ, માર્કિલ.
૨૪૮ મહેન પુરુષોત્ત્વ અચમલ મુષકુમાર
૨૪૯ રામાયણની લક્ષ્મી ભાઈલાભાઈ ઘાંડે
૨૫૩ મેરુ નસીબ લસણ રાવળ, સિય મુંદરમ,
મીરાં ભટ્ટ.
૨૫૭ સમાજમાં આજ રીતે કાંતિ આવતી હોય છે અચારી
૨૬૦ છવન સોરઠ સતીશચંદ, પૃથ્વીસિંહ ચાલા,
નહુભાઈ પટેલ, અનંત વ્યાસ,
મીરાં ભટ્ટ.
૨૬૫ બોનોયેલું બળ અરુ પતી ગોલીવરેકર
૨૭૦ હથેરંગ પ્રકાશ મજૂર
૨૭૩ બ્રહ્માચારી શું સિદ્ધાચારી રૂપ પા.પુ. ડી રતિભાઈ ગોંધયા
૨૭૫ શાંતરોડું નવમોદિહણુ રત્નાનંદ
૨૮૩ જિંદગીના રંગ ભુપેન્દ્ર ત્રિવેદી
૨૮૫ અનુક્રાંતિવાળ હોખિતા સરકાર
૨૯૦ મોતના બેડુ રિ વપ્રકાશ
૨૯૪ ભોગા-પેલા માનવી મિલિભાઈકર વ્યાગ
૨૯૬ ચરણ-અંગા ધરેન્દ્ર
૨૯૮ હાથના કથા સરોહ
૩૦૨ આપણે એમને જાણખી રાકવા નથી પ્રવાગી
૩૦૬ કન્યાવાન કલાવતી ખરાડી

સંપાદક નવીન માંધી

સૂચના

(આકાંક્ષાને)

દર માસની બારમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પંદરમી સુધીમાં અંક ન મળે તો પોસ્ટ ઓફિસમાં તપાસ કર્યા પછી કાર્ય-લયને જણાવજો. અંક શિલિકમાં હશે તો મોકલાશે.

જો તે મહિને માહક થઈ શકાય છે.

* * *

આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારો એ તે લેખકોના છે સંસ્થા તે વિચારોમાં સંમત છે જ તેમ માનવું નહિ.

(લેખકોને)

‘વૈષ્ણવજન’માં સંસ્કૃતિ, કલા, શિક્ષણ અને સાહિત્ય વિષયક લખાણો લેવામાં આવે છે.

લખાણ સારું, મોલિક, તાજું હોય એવી અપેક્ષા રહે છે. કાગળની એક બાજુ સાલોડી લખજો.

પ્રસિદ્ધ લેખી સામગ્રીની ઓફીસ સાથે અંક અને યોગ્ય પુરસ્કાર પ્રસિદ્ધ પછી મોકલાય છે.

લખાણ

દેશમાં (વરસવું) છે શિયા

પરદેશમાં બાર શિલિંગ.

વૈષ્ણવજન, રૂપાચતન, મિરિતમેડી જુનામદ

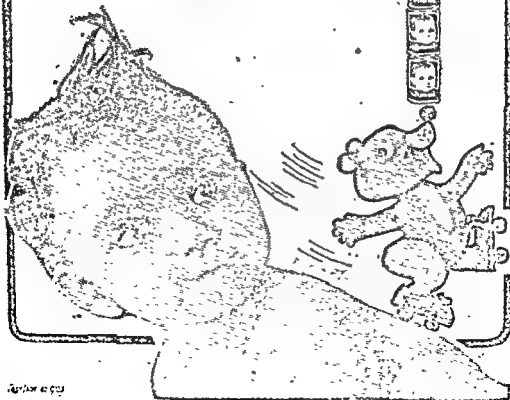
: ફોન નં. ૮૮

અમૂલ-આપના બાળકના નીરોગી ઉછેર માટે સમતોલ આહાર

અમૂલ દુધાહારમાં રહેલાં છે: પ્રોટીન—માંસપેશીઓને પુષ્ટ બનાવવા માટે.
કાર્બોહાઇડ્રેટ અને ચરબી—શક્તિ અને વજનમાં વધારા માટે. કેલ્શિયમ (સૂતો)
અને ફોસ્ફરસ—મજબૂત હાડકાં અને બળવાન હાડકાં માટે. લોહ—નિર્ધી લોહી
માટે અને લોહીવિહાર ને મિટાસ (અનિમિયા) સામે પ્રતિબંધક શક્તિ માટે.
વિટામિન 'એ'—તીવ્ર દષ્ટિ અને સુસ્વાદુર ત્વચા માટે. વિટામિન 'બી ૧'—નસોને
સુરક્ષ બનાવવા અને હૃદયના સ્નાયુઓની સ્ફુર્તિ માટે. વિટામિન 'બી ૨'—સ્નાયુ-
મય મોઢાં માટે. વિટામિન 'બી ૩'—સ્નાયુઓનાં વિશ્રામ માટે વિટામિન 'સી'—
ઘેપી રોગો સામે વધુ પ્રતિકાર શક્તિ માટે અને રક્તી સામે સંરક્ષણ માટે.
વિટામિન 'ડી'—અસ્થિશીલ (રિક્ટસ) સામે સંપૂર્ણ રક્ષણ અને પુષ્ટ હાડકાં અને
નીરોગી હાડકાં માટે. નીઆમીનામાઇડ—પાચનશક્તિ માટે.
આપના બાળક માટે અતિ ઉત્તમ.

તાજા દૂધમાંથી બનાવેલ અમૂલ દુધાહારમાં
૭ વિટામિનો છે જે આપના બાળક માટે લઘુરો છે.

નુતન વર્ષાભિનંદન....

ઈલાઈટ એટલે ખેતીવાડીના સાધનો,
ઈલાઈટ એટલે ખેતીવાડીની દવાઓ,
ઈલાઈટ એટલે રાસાયણિક ખાતરો,
ઈલાઈટ એટલે વર્કશોપ મશીનરી,
ઈલાઈટ એટલે રાસાયણો

વધુ વિગત માટે:-

ઈલાઈટ એન્જિનિયરીંગ કંપની
ગેરકોર્ડ સિનેમા પાસે, ગાજકોર્ડ

SIRAJ SONS

86-B Gobind Mahal Netaji Subhash Road,
Marine Drive Bombay-2

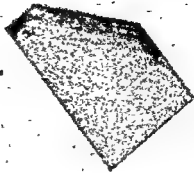
Gram SONSIRAJ

Phones: 241011
241479

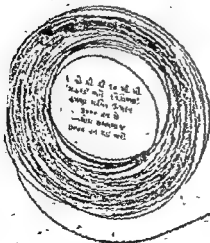
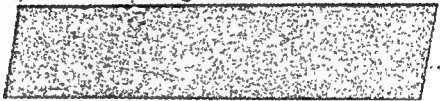
Leading Exporters Importers and
Manufacturers' Representatives

EXPORTS Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar Oil, Oilseeds, Stainless Steel Utensils etc to Aden Sudan Ethiopia Eritria, Nyasaland Central Africa-Morocco, Suva (Fiji) and U K.

IMPORTS Art Silk Yarn and Fabrics Coal-tar Dyes, Stainless Steel Sheets etc. etc

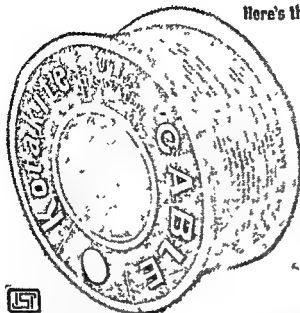

મુકદ એટલે પોલાદ

મુકદ લાભર સોંક
બાચરફાંચર માટે

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED IN
INDIA BY KORAKITE LTD
WITH BEST QUALITY RUBBER
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on D G S & D S
Rate Contract

Exclusive Distributors

THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Navsa Building, 240 Dr. Dadabhai Naoroji Road, Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD,
BOMBAY - 70

Phone : 67530

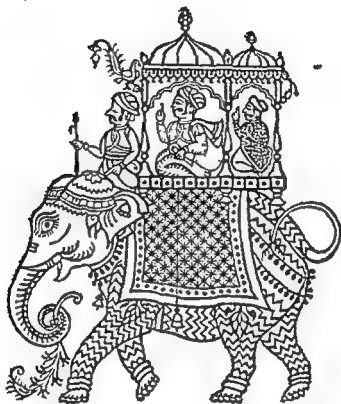
Grams : UCANRELY, BOMBAY 70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m/s tanks & vessels of all sizes
- ★ Sleepmaster " Hot Water rubber bags Coolwave " Ice bags
- ★ Rubber / Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

અનેક શુભેચ્છાઓ સાથે.....

પ્રભા મિલ્સ લિં
વીરમગામ

....પરંતુ દેના બેંક ના
સેવિંગ્સ કાઉન્ટર પર
આપે ખોટી નહીં ચલું પડે -

દેના બેંક

સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ-ઓપન કરો

દેવકરણ નામનું બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ: દેવકરણ નામનું મિલડીંગ,

૧૭, હોનિમેન ચર્ચ રોડ, મુંબઈ-૧

મુખ્યમંદ ૫, માંધા બેંગલો (દિરેક્ટર)

શુણાતીત વાયરો

સરોહ

વીતરાગભયક્રોધા મન્મથા માત્રુપાદિતાઃ ।

બહવો જ્ઞાનતપસા પૂતા મહાભાવમાગતાઃ ॥

૪ જી. બી. ૧૦

કપડાં'ય શુણાતીત હોય છે, એ વાત જાણે જિતરે તેવી નથી. પણ આ દુનિયામાં એવી ઠેાધ ચીજ નથી કે જે શુભમિશ્રિત ન હોય અને આ દુનિયામાં એવી પણ ઠેાધ ચીજ નથી કે જે હરિકૃપાથી શુણાતીત ન થાય. મનની રજ દેખીતી બીજી રજ જેવી જ છે, પણ તેનો મહિમા અનોખો છે. તીર્થસ્થાનનું આ પ્રકારનું માહાત્મ્ય ઠોણ સમજે છે, ઠોણ સમજવા પ્રયત્ન કરે છે । તીર્થસ્થાને જઈ પ્રથમ તે સ્થાનની કથા વાંચવી વચાવવી, તેનું કારણ આ જ છે. પ્રાણપણે જોનો સંગ કરવો છે તે સમયેનો છે, તે બાણુ' અતિ આવશ્યક ગણાય. પણ હવે એ દષ્ટિ રહી નથી અને રહી છે તો વિરલમાં.

સંગ મોટી વાત છે. હરિથી સતત સુજાત રહે તેને હરિ પોતા સરખો બનાવે છે. આવા હરિના સંગ માટે ઉત્સુક એક હરિજન મોટી ખેપ ખેડી અગતરાઈથી વડતાલ આવેલ છે. મારગની રજે કપડાં રોજેટાઈ ગયાં છે, સ્વેદથી લદબદ છે, કપાંક ફાટી પણ ગયાં છે. સ્વામીનારાયણના નામની પૂન લગાવતો આવેલ આ જન શીજ મહારાજનું દર્શન જાણે છે. નાણું, ધોણું, ખાણું, પીણું, બધું વિચારે પડેલ છે. સમય ચેતન બદલે કે આંખમાં આવી વસેલ છે.

શીજ મહારાજ'આ સમયે સભામાં વિરાજમાન છે. દેશ પરદેશના હરિકૃતો વીંટ-ખાઈ વળ્યા છે. ત્યાં આ હરિકૃત ફાટેલ અને મેલાં મસોનાં જેવાં કપડાં સાથે સભામાં પ્રવેશે છે. અને મોટી મોટી મહારાજને નીરખે છે. મહારાજના ચરણસ્પર્શ કરવાની તાલાવેલી છે, તે ય ઘડીબાર દર્શનસુખમાં શમી જાય છે. પણ પહેલું દર્શનસુખ, ૨થી સ્પર્શસુખ પણ નોક્યે ને । તે હરિકૃતોમાંથી મારગ કરતો આગળ વધે છે. હરિકૃતો તેનાં મેલાં કપડાંથી બચવા ખસે છે. ઠેાધ નાક આડું કપડું ધરે છે. ઠેાધ અડધા જિભા પણ ધઈ જાય છે. મહારાજ આ જોઈ હસે છે ને જોરથી કહે છે, 'આવો પરવત ભગત ।' પરવત ભગત મહારાજના ચરણમાં સળંગ દંડવત પ્રણામ કરે છે. મહારાજ જિભા ધઈ તેને ઉઠાડે છે અને ૨થી ભાવપૂર્વક ભેટે છે. આખી સભાના આત્મિક વચ્ચે તેને પોતાની પાને આટ પર ખેસારે છે. હરિકૃતો વિચાર કરે છે કે જેનું મહારાજ આ રીતે સન્માન કરે છે તે મેહો પેહો માણસ ઠોણ છે ? મહારાજે તેમની બધી ચાટા જોઈ છે, તેમનાં મનની વાત પણ દખી લીધી છે.

પરવત ભગતને પાસે બેસાડી શ્રીછ મહારાજ હરિભક્તોને કહે છે, 'હું તમને આજે એક પરમ ભક્તની ઓળખાણ કરાવું. આ છે અગતરાધના પરવત ભગત. હરિની મૂર્તિ આખંડ સ્મરણ કરે છે. તેમની લગની તો જૂઓ! ક્યાં અગતરાધ અને ક્યાં વડનાલ! ડાં આટલો લાખો પથ કાપી ચાકને વિસારે પાડી આમારાં કર્શન માટે દોડી આંખા છે. આ લગન તેમના રામે દોમમાં જ નહીં પણ તેમનાં કપડાંના તાણે વાણે ત્રાઈ ગઈ છે. તમે તેને મેલા બાણી કપડાં સંકાર્યાં, આઘા ખમી ગયા, અકધા ઊભા થઈ ગયા! દે હરિભક્તો! હું તમને શું કહું? તમે ભારે ખોટ ખાધી છે. પરવત ભગતના ચોરણનો વાયરો પણ તમને અડી ગયો હોત તો તમારાં અંતઃકરણ દ્વારા જાત એ તો ત્રિશુલાતીત વાયરો છે. પહે ખેર! તમે માત્ર બહારનો દેખાવ જોયો, ભંતરનો શુભ નહીં.'

હરિભક્તો સરમથી નીચાં મોં ઝરી ગયા છે પરવત ભગત ઊભા થઈ મહારાજને હાથ ભેડી કહે છે, 'મહારાજ! હું તો આ હરિભક્તોની ચરણરજ છું.'

મહારાજ પરવત ભગતને ફરી હેતપૂર્વક ભેટ છે. પત્રી હરિભક્તોને કહે છે, 'જૂઠ્યા ત્યાંથી ફરી ગયો, ભક્તો! આમ ઓછપાછ ગયે નહીં ચાલે. પરવત ભગતને હેતપ્રોતથો મળો અને શુભ વીત વાયરા ભીલો.'

હરિભક્તો પરવત ભગતને ભેટી ભેટીને મળે છે. આખી સભા ઉપર શુભાતીત વાતાવરણ છવાઇ જાય છે. શ્રીછ મહારાજ અમૃતભરી આંખે આ અનુપમ દૃશ્ય નેહ રહે છે.

યુવાનની કણે

યુવાની સરખુ બધું જ બસ દેખીતું આમ તો;
ફરતુ વયની અદીક તનુ ધંદના આદર્શી
જવાઈ કમી રેખ તે કમી જ, બાણ રૂહે ના કરી,
કથુક પલટાયું; ના રસ જ પૂર્વ મો ભામનો;
વહે રુધિર એ જ, વેગ પણ હાય, ના નૂતન;
અલંત હંજુ એ જ અત્ય સ્થૂળ, જે દીધો ધોવને;
પળેપળ શમત બેઠે લહું: ઉશ્વતા—વેગને;
જલોતું અટકી ગયું કચહીક પર્વ—ઉત્કર્ષણ;

નિહાળી રહું જોડને નીંતરતી ઉદાસીન હું:
કદી પવન ફેફરાથી જળભિતાં. મર્મરી,
ન જાળ વડવાનગોની અવ, ગ્લાનિ રહે ભિળાળી;
સુંદર જતું સ્વપ્ન, આત્મ નિરખી રહું દીન છું.

સમુદ્રપટ જોડમાં ય નહિ સાવ ભિર્મિવનો,
નીચે—ઉપર ક્યાંય કિંતુ અળકો ન ખેંચાણનો.

—ઉશ્મશ

ટાકિયો ઓલિમ્પિક

૧૨ વર્ષે રમતી ઓલિમ્પિકમાં છેક ૧૯૨૮થી ૧૯૫૧ સુધી (આઠ વખત) લાગવાગટ ભારતે હોકીમાં વિશ્વવત્સલાપદ સાચવી રાખ્યું હતું. ૧૯૬૦માં રામ ખાતેની ઓલિમ્પિક રમતોમાં એ પદ પાકિસ્તાને ખૂંચી લીધું હતું તે આ વખતે ટાકિયામાં પાકું મેળવીને પોતાનું ગૌરવ ભારતે નિઃશંક સ્થાપ્યું છે. ટાકિયો ખાતેની આ વર્ષની રમતોમાં ૬૪ રાષ્ટ્રોના ૭૦૦૦ પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો હતો. યજમાન દેશ તરીકે જપાને પોતાના રાષ્ટ્રની પ્રતિષ્ઠામાં, અને પ્રત્યક્ષ તરીકે એશિયાતી પ્રજામાં અત્યોચ્ચ વ્યવસ્થા કરીને વધારો કર્યો છે. આવી રમતોમાં અગ્રણ્ય રૂપિયાનું ખર્ચ થાય છે અને જપાન સિવાય કોઇએ એશિયામાં પહેલ કરી નથી. ભારતની વાત કરીએ તો હોકીને બાદ કરતાં, રમતોની બીજી કોઇ રૂપમાં આપણા ખેલાડીઓનું ખગીર ઝળક્યું નથી. જપાને લગભગ ૬૨૬ રૂપમાં 'એથલેટ્સ' બિતાયા હતા જ્યારે આપણે માટે એક માત્ર 'હોકી' તરણોપાય બની શકે છે તે બાબત ઉપર રાષ્ટ્રની શારીરિક સંપત્તિમાં ફિત ધરાવનારાઓએ વિચારવું ધટે છે. હાર અથવા જીત મહત્વની નથી. ખેલાડી માટે મહત્વનો મુદ્દાએય તો તેણે રમગમતમાં ભાગ લેવાનો છે અને ઓલિમ્પિક મહોત્સવ, તેને વિશ્વખુલ્લના જોષ સાથે રમી શકે છે. ૧૮મી ટાકિયો ઓલિમ્પિકની પૂણીકૃતિ એટલી જ ભવ્ય અને દિલચસ્ત હતી. હવે પછીના મહોત્સવ ૧૯૬૮માં મેક્સિકો ખાતે રમશે.

અમેરિકાના ગાંધીનું બહુમાન

આવું વર્ષે શાંતિ માટેનું નોબલ પ્રાર્થજી. અમેરિકાના શાંતિપ્રિય હજી નેતા ડૉ. માર્ટિન લુથર કિંગને શોભે જાય છે. આનું ધનામ મેળવનાર ૪૫ વર્ષના ડૉ. કિંગ સૌથી નાના છે. તેમણે રંગબેરંગ સામેની પોતાની લડતમાં અસાધારણ સંઘર્ષ અને

સહિષ્ણતા દર્શાવ્યા છે જે તેમની જાતિમાં અસંભવ લાગે છે તેથી જ તેમને અમેરિકાના ગાંધી કહેવામાં આવે છે. હૃદય પરિવર્તન કરીને સામા પક્ષનું દિલ જીતવાની રીત તેમણે પહેલેથી જ અખત્યાર કરી છે.

રંગબેરંગના પ્રશ્ન ઉપર જ્યારે લાગણી ઓડાયેકે પ્રત્યક્ષ બોલે છે-રમખાણો ફાટી નીકળે અને હિંસાનો આચરો લેવામાં આવે છે ત્યારે શાંતિ અને રહા-પણનો માર્ગ ચીંધીને ડૉ. કિંગે તેમના ઉદ્દેશ પુરતકમાં કશું છે કે શા માટે થોડા વધુ વખત રાહ ભેંધને એક તક સામા પક્ષને ન આપવી? અત્રે એ વાદ રાખતું ઘટે કે રંગબેરંગના પ્રશ્ન ઉપર જ પ્રમુખ ડેનેડીડ 'ખૂલ કરવામાં આવ્યું હતું' ડૉ. માર્ટિન કિંગને નોબલ પારિતોષિક આપીને, 'સમિતિએ, સત્યમતે' જતા સામાન્ય માનવીનું બહુમાન કયું છે.

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્ર

દિવાળીનું પર્વ પૂરું. યજુ એટલે નહીં પણ દિવાળી અને ફટકાકાને સંબંધ કંઈક વળેથી બધાં બચ્ચો છે અને ચીનાઈ ફટકાકાને નાતે, ચીન સાથે ભાવાત્મક એક વળે સુધી જળજી છે; વાત હવે ફટકાકામાંથી, અલ્પભાગ અને હાઈડ્રોજન બોમ્બ સુધી વ્યૂત્પન્ન થઈ છે અને તે એક મુદ્દાએ અને બીજાવાત્મક રાષ્ટ્રના હાથમાં જઈ ચડી છે. તાજે-તરમાં ચીની આક્રમણનો દિવસ આપણે જોઈએ ત્યારે ચીને પણ 'એટમ બોમ્બ' ફાટીને વિશ્વના શાંતિરાંકુ દેશોને તમામો આરી લીધો છે. ચીનના બોમ્બમાં કાંઈ લાંબીવાર નથી 'એવું' કહેનારાઓને, બોમ્બનું, અમેરિકાએ કહેલું પૃથક્કરણ સાંભળીને અરે-સદી છૂટશે: આ કાંઈ કાંઈ ઉપરનો વાદ નથી, એમ ખુદ અમેરિકા કહ્યું કરે છે. તો હવે જે પણ જાય છે તે કિંમતી છે. ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્ર થી કૃષ્ણ જાગવાને અર્જુનને જે બોલે આપેલો તેને અમલમાં ચૂકવનાર સમય ક્યારનો પાછી મેલો મળ્યા. અમેરિકા અને રશિયા જેવા જાતિ સમર્થ દેશો પણ પડખાગતું

પ્રદર્શન કરવામાં માનતા નથી. ચીન એ એક જ એવું રાષ્ટ્ર છે જે તત્કાલવારના જોરે પ્રશ્નો ઉઠા કરવા માગે છે અને ભારતની કમનશીબી એ છે કે તે એવું પેદાશી છે.

વિજયંત

ભારતમાં જ અનેલી પ્રથમ રજુગાદીના નામકરણ વિધિ મ.ટ. ૨૪મી ઓક્ટોબરે સંરક્ષણ પ્રધાન શ્રી અવાણના પ્રમુખપદે એક સમારંભ જોડવામાં આવ્યો હતો અને અનાદી ખાતે અનેરી રજુગાદીની ચક્રસણી કરવામાં આવી હતી. એકદમ સીધાં ચઢાણ તેમજ પત્રોત જેની ખડકાળ ભૂમિ માટે ઉપયોગી થાય તેવી મધ્યમ કક્ષાની ટેન્ક 'વિજયંત' છે, અને સરખામણી માટે, સાથે મૂકવામાં આવેલી વિદેશની બનાવટોની તે ખરાબરી કરી શકે છે. દેશના સંરક્ષણ માટે સ્વાવલંબી બનવાની દિશામાં આ એક મહત્વનું પગલું છે, અને હવે તેના જરૂરિયાત ઉત્પાદન ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું પડશે.

સુસ્વાગતમ્

આંતરરાષ્ટ્રિય હુકેરિસ્ટિક કોન્ફ્રેસ (ખિસ્તી ધર્મ પરિષદ) મુંબઈ ખાતે મળી રહી છે તેના આશ્રયે ભારત સરકારે, નામદાર પોષને ભારત પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે અને તેમણે સ્વીકાર કર્યો છે તે એક શકવર્તી બનાવ છે.

સામાન્ય રીતે પોષ ઈટાલીની બહાર નીકળતા નથી. વર્તમાન પોષ પોષે ચાલુ વર્ષના જન-મુઆરીમાં જોડન તથા ઇઝરાઈલની મુલાકાત લઈ સર્વ પ્રથમ એ પ્રજાપિકામાં ભંગ કર્યો અને ત્યાર પછી રવદેશ બહાર ખીટી સફર ઇતિહાસમાં ભારતની મોંધારી. બ્રાટલી લાખી મુસાફરી પણ પોષ ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર કરશે.

પોષ પોષ વિનમ્ર સાધુચરિત, સમન્વયવાદી ધર્મગુરુ છે, તેઓ માને છે કે ખિસ્તી ધર્મે અતઃકા રહેવાની જરૂર નથી. આ દેશની મુલાકાત ટાળે તેમણે ઈસ્લા દર્શાવી છે કે ભારતની ધર્મપ્રજાલિકા ન લોપાય તે રીતે તેમણે આતિથ્ય થાય તો તેમણે વધુ ગમશે. તેમજ તેમની મુલાકાતના સમયમાંથી થોડો સમય ગરીબ અને દીનકીન વચ્ચે ગાળવાનું પસંદ કરવામાં ઈચ્છુખિસ્તનો માનવતાવાદી રજુકાર

તેમણે મૂંઝોતો કર્યો છે. માત્ર મુંબઈ નહીં, સાડે ભારત તેઓશ્રીના ભાવભીના સત્કાર કરશે.

ન જાણ્યું જનકીનાથે

રશિયાના રાજકીય તાંત્રા ઉપરથી કુશોવની વિદાય જગત માટે આશ્ચર્યચિહ્ન બની ગઈ છે. ક્રાન્તિના આ દેશમાં નાટકીય ટોચે થતી રાજકીય ઉચલપાચલો કાંઈ સાવ નથી નથી. પરંતુ રશિયા બહારની દુનિયામાં કુશોવ એટલા લોકપ્રિય થઈ પડ્યા હતા કે ૨૫૦ નેહરુ તેમજ કેનેડી પણ તેમની શાંતિવાદી નીતિના પ્રશંસક હતા. સામ્યવાદી રીત-રસમો તેમજ વિચારધારામાં જે આમૂલ ફેરફારો તેમણે અમલી બનાવ્યા તેથી એવી આશા દુનિયામાં બધાણી કે શાંતિમય સહઅસ્તિત્વવાદ શક્ય છે, કરવાના મામલા વખતે અણમુદ્દ કાઢી નીકળવાની સૂચો ગણાતી હતી ત્યારે કુશોવે પીછેઠઠની જે મુલાકાતે મારી તેનાથી જમતના રાષ્ટ્રો અને રાજપુરો અકિત થઈ ગયા હતા અને ચીન 'છેડાઈ' થઈ ગયું હતું. જો કે બળ વાપરવા કરતા બળ ન વાપરનાર આ મહાન મુત્સદ્દીને દુનિયાએ વધારી લીધા હતા. કુશોવે કેં સુધી ચીનને 'કાઠું' આપ્યું નહીં, બલકે ભારતની મિત્રતા દદ બનાવવા ચીનને પોષ પણ વફાવે. રશિયાના સામ્યવાદી રૂઢિચુસ્તોમાં તેઓ અપવાદ હતા અને તેમની સમન્વયવાદી નીતિ દુનિયા કદી બૂલશે નહીં.

તેર વર્ષના વનવાસ પછી

બ્રિટિશ શૂદ્રીમાં આ વખતે મજૂરપક્ષ નજીવી બહુમતિથી સત્તાસ્થાને આવી શક્યો છે, નવા નેતા થી હોરાલક વિલ્સનની પ્રતિભા તથા હુકિમતા જમ-બહેર છે તેમની મૌલિકતાથી બ્રિટિશ રાજકારણને નવો વળાંક આપી, કાંઈક આગમું પ્રદાન કરી શકે તેવાં ચિહ્નો દર્શિતોચર થવાં લાગ્યાં છે. જો કે નવી સરકાર આંતરી બહુમત મેળવી શકી છે પરંતુ ચેતનાની સરકારની સ્થિરતા દરિદ્રીત કરવામાં વિલ્સન સફળ નીવડશે. ખાસ કરીને પ્રોફ્યુમો પ્રકરણથી રૂઢિચુસ્ત સરકારની આગમને બારે આચો લાગ્યો હતો અને એકમિલનની વિદાય પછી, સર એલેક યીંગુ મારીને આગમ ધપી રહ્યા હતા; ન્યારે થી વિલ્સન માટે મહાન ચોપણ અને સ્વચ્છ છે.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૦૭મે

માનવતાનો મેરૂં ગયો

શ્રી ચપકમાઈ વોરાનો છાંનેજી અંકરશાંને પરિણામ નિપતેના અવમાનનો આધાન સમો નથી ત્યા બીજે જ દિવસે કુખ સમાચાર બાજુના મજા, કે આદરણીય શ્રી વેડ-કાશ રાધામ સીરાના કેળા અધેરી કે મુંડાને જ નડી રજુ સારાએ માધી જાન અને સહકારી સમાજને અજવાળો દીપ જાણ મેરા

આપણા દેશમા સહકારી પ્રદતિન મહાયુ ફરવામા અને એનો વિગેસ પ્રાપ્તમા શ્રી વેડ-કાશના પિત શ્રી લુમ્પાઈ મ.મા.એ અસાધ્ય રજુ ફાળા આપા છે. પિતાની વરણી મેજા આ વાર સાતે શ્રી વેડ-કાશને સહકારી સિદ્ધાંતની એક ધારી ઉપાસના કરીને ચિકસા મે અને દિપાળો

મુળાઈ જેતી નગરીમા સહકારી મે કરી જવામેદાની સભાગતા સહળતાએમું દિન તો પ્રદેશના પજાન રાજાતા વિસ્તારમા સમાજના નીચલા પ્રતના પોષાના દુખથી ઘાજુ હતું સહકારી પ્રદતિ દારા એમના જીવનમા નથી આસા, નથી રેશની મજાવવા એમજે મૂળા મૂળા જે અચરન પ્રકાસે કાપે છે એ સહકારી ઇતિહાસનું એનેની પ્રકરણ છે સહકારી પ્રદતિમા એમની અર્થવ્યવ પ્રદાધી, સહકારી સિદ્ધાંતો અજેની એમની સાર દરિયો, સહકારી સંસ્થા એના છુદ અને પ્રમાણિક વગીરત માટેની એમની મુશરફગીથી અને મહકારી સમાજ અજેના જિમના પ્રેરક દેશની સારાએ ભારતની મહકારી પ્રતિનિત તેઓઅધાર રજા બની રજા અંકેક પૂર્વપ્રકો, આરજો અને મુશ્કેલીઓમાથી મારાં કાઢીને અગમ્ય ધપવા મથતી સહકારી પ્રદતિને શ્રી વેડ-કાશના અંજસાનથી ભારે રત્નો પડ્યો છે

શ્રી વેડ-કાશ માધીજના અતેવાતી તરીકે ભેડે કાઈ આશ્રમમા રજા ન હોય પણ અધેરીના એમના નિવાસમા એમજે સદાય આશ્રમજીવનની સાધના કરી છે માધીજના અતેવાતી તરીકે એમને જમતે હતે જાણ ન હોય પણ તેઓ દરે રજા રજા પણ માધીજની વધુમા વધુ નજીક હતા એમજે ધર્મ સધનાં કામોવામા ભને પોતાની સેવા આપી ન હોય પણ મુંડાઈ રજા રજા એમજે ખાજીજાનની જે નિષ્પાટક એવા કરી છે એ અલેક છે. મામે વીગ કે મામસેવા મટે એમજે ભને કાઈ મામકામા બેંકી જાહેને ધૂડી ધખાવી ન દેય પણ અધિલ ભારત મામેવોગ સધનાં પ્રારબ્ધકર્મજો ન એતી સાથે ધનિત સજાધોષ્ટામારોના રડીને મામેવોગનું સંત્વ નિર્માયુ રિરામા અને મામેવોગના કાઈકેમને અવેદાઈ રૂપ આપવામા એમજે જે મોઝો આપો છે એ અદ્યુન છે

માધીજના સિદ્ધાંતોને, માધીજના દર્શનને, માધીજના રચનાત્મક કાર્યક્રમને કેવળ સમજવાનો જ નહીં પણ જીવનમા અમરવબો એમનો સવન

પરવાર રહી હતા. ખાદી-રંગશિસનના અખણ શ્રી-
દેવરભાઈએ અમને અજ્ઞાતિ આપતાં બહુ જ સાચું
કહ્યું કે ગાંધીજીના આશરેનું જો કાંઈએ અંશરક્ષઃ
પાલન કયું હોય તે તેડી વૈકુંઠભાઈએ કયું હતું.

નમના, વિનય, સન્નતા, અને નિખાલસતા
દુવાદી ગુણેને અવતાર-પ્રારણ કરતાવું. મન થયું
[અને વૈકુંઠભાઈએ એમને દેહ ધારણ કરી એમ
કહી શકાય. અનવરત આજીવન પશુ એમની પાસે
અમાન્યાપણું હાજર નહીં. મારું પ્રત્યક્ષેના કાર્યકર
કશી પરિચય ન હોય તો અમારું શરણ કિના એમની
પાસે સુરંગનાથી પહોંચી શકે અને શ્રેયણ તથા જળ
મેળની પ્રસન્ન થઈને પાછો ફરે. કહ્યું વેણ એમની
જીવે કદી બીડી શક્ય નહીં. સદાય સાથે રહેતા
અને કામ કરતા સાથીએને અને મિત્રોને પણ
અર્જુનામણ થાય એટલી હદ સુધીની એમની મમતા.
જેવા નિર્દોષ એમનો દેહ, એવાયે વિશેષ નિર્મળ
એમનું દિલ. કામળ કાયા અને કામળ દિલ દેશ
છતા મિલનત મારેની એમની અડગતા અને વિશ્વા
સની એમની મહમતા જાણ્યે જ બીજે જોઈ મળે.
પરંતુ આ અડગતા અને મહમતા જ સૌજન્યનો
જોડાવ તોડે. એથી કામળ એમની સાચી વાત
કહી નથી બસ સોના તરુથી એમને આદર અને
માન જ મળતા રહ્યાં છે. ભી વૈકુંઠભાઈ મારે કોણના
પણ દિલમાં વિશેષ કે ડાખ દોષે એવું જોયું નથી.
એમને જાણ આપતા શ્રી શાંતિજી શાહે પૂરું
કહ્યું કે અમલતરુની વાતો તો ધણી ક્ષામણી છે,
પણ અમલતરુને નજર નિહાળવાનો લાલ-અળ્યો
હોય તો એ શ્રી વૈકુંઠભાઈ હતા. તેઓ સાચા
અમલતરુ હતા.

સુગંધા ધમાલિયા જીવન વચ્ચે પણ તેઓ
શાંતિથી અને નિષ્ઠાથી એમની પછે પાછા રચનાત્મક
દૃષ્ટિએ સમાજના ધડતર કાર્યમાં અર્પિત રહ્યા હતા.
રાજ્યશાસનમાં આવી રચનાત્મક દૃષ્ટિ આવશ્યક
અને અનિવાર્ય હોવાને એમને શ્રી જેર સાહેબના
પ્રધાનમંડળમાં જોડાવા મારે વૃત્તેણી લગવાનું કહે-
વામાં આવ્યું. પણ શ્રી વૈકુંઠભાઈ રાજકોરણને
જીવ નહોતા. એમને પોતાની અનિષ્ઠા અને અસંકિત
દશામાં અતે શ્રી જેર સાહેબે પાણી સહાયતા

લીધી. શ્રી વૈકુંઠભાઈએ આપેલો આદેશ માથે યાગ્યો.
પ્રત્યેક સંજ્ઞાના નાણાં પ્રધાન તરીકે એમને રાજ્ય-
શાસનમાં પ્રવેશી નવી કેડીઓ કદી બસારી નહીં.

ખાંડી મામોલોગ ક્રિયાદિ રચનાત્મક કાર્યોએ
દેશને બચાડે અને સંગઠિત કરવામાં મદદરેનો ફાળો
આપ્યો છે. જોડાઈ હાસ્ય કર્યા પછી રાષ્ટ્રના નવ-
ધડતરમાં સમાજની નવરચનામાં આ કાર્યક્રમને
વિશેષ મહત્વનું સ્થાન દેવું જોઈએ એ આશયથી
કેન્દ્ર સરકાર ખાદી અને મામોલોગ બોર્ડની રચના
કરી. વડીવડી માળખામાં રહીને ખાંડી મામોલોગના
રચનાત્મક કાર્યક્રમને વિકસાવવા અને વિસ્તારવા
એ ભોલાના ચચા સેવર્વો જેરી વાત હતી, શ્રી
વૈકુંઠભાઈને કહે આ બોર્ડની અખણ તરીકેની જવા-
બદારી આવી. એમની સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા, વ્યવહારદક્ષતા
અને નમ્રતા સાથે મહમતાને કારણે જોડા દારા
દેશસરના ખાદી અને મામોલોગના અડગી અને
અસાધારણ વિકાસ સાધી શકાયો છે.

ખાંડી મામોલોગ બોર્ડના અખણરચનાથી નિવૃત્ત
થયા પછી પણ ખાંડી અને મામોલોગ બોર્ડની
તેમજ અન્ય રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓને એમની અવિરત
સેવા મળતી રહી. જીવનના અંત સુધી આ કાર્ય-
યોગીનો યોગ આજી રહ્યો.

શ્રી વૈકુંઠભાઈ પોતાનું જીવન તે ધન્ય, ધન્ય
મતાથી મચા. પરંતુ કેમના અવસાનથી કેવળ મહા-
રાષ્ટ્ર કે ગુજરાતને જ નહીં પણ સારાએ દેશને
ભાડે મોટી ખોટ પડી છે. આનવધર્મના મહાન
ઉપાસકે આપણી વિદાય લીધી છે. ગાંધીયુગનો એક
આધાર સ્થંભ તરીકે પડ્યો છે. પરંતુ આનવતાની
મેરુ સમા શ્રી વૈકુંઠભાઈ આપણે મારે જીવનને
ઉજળો આદેશ મૂકી મચા છે. એમના જીવનને સમ-
જવાને અને અનુસરવાને પ્રયત્ન કરીએ જ
એમને આપણી સાચી અજ્ઞાતિ લેવાય. પ્રજા એમના
અભિમાને શાંતિ અર્પે.

વીર યોદ્ધો વિદાય થયો
વર્તમાનપત્રમાં શ્રી અખણ મારે મેરાનું કુખ
અસાન એવું મયાણું વાંચીને આકાશ આધાત

અનુમત્યો. ધર્મરાજ કદાચ જુલા પૂરીને ખારલું
ખખરાવે તો, પશુ હાથમાં લીધેલા લોકહિતના કાણે
પરો ન થાય ત્યાં સુધી મૃતે કુરુસદ નથી. એમ કહીને
મોતને પાછું વાળે એવી ખુમારીથી અને ધમકથી
રાત દિવસ સેવા કાર્યમાં સ્વાપચ્ચા રહેનાર શ્રી
ચંપકભાઈ આમ અચાનક કેમ ચોરી નીકળ્યા એવું
આશ્ચર્ય સંભવ નથી.

અથ મહાભારતનો ઇતિહાસ કહે છે કે, કુરુક્ષેત્રના
મેદાન ઉપર જેમનો યુદ્ધમતો બારે પડે તો ઝિવા
મુશ્કેલીને મહાત કરવો અતે પ્રથમનો આશય લેવો.
પડે તો, સ્વાતંત્ર્ય સંપ્રાપ્તિના સૈનિક તરીકે વેદી
પડે તો અનેક પાતળાં એને પરિણામે આવી પોષ્ય ક્ષય
જેવી એ વખતે લેખાની શ્વેતેશુ નિમારોને પશુ
ન ગાંધનાર શ્રી ચંપકભાઈને પંચારીમાં, પગપાની
તો ધર્મરાજની હિંમત ચાલે એવું નંદોતી. એટલે
એમણે પશુ શ્રી ચંપકભાઈને પાતાની જ પડમાં સેવા
માટે અતે પ્રથમનો જ આશય લીધો. તો, રક્ષીએ
શ્રી ચંપકભાઈ રાજકોટમાં અગત્યની ઝિજ્ઞાસામાં
દાખરી આપીને નિરાંતે થેર જઈ રહ્યા હતા. વચ્ચે
જ એમની રીક્ષાને અકસ્માત નડ્યો. થેર જઈ રહેલા
ચંપકભાઈને ખેસાન અકસ્માતમાં દોરિપટલ લાઈ જવા
પશુ. અકસ્માત શ્વેતેશુ નીવડ્યો અને તો, રક્ષીએ
ખોપારે શ્રી ચંપકભાઈ મારે સુધ જઈ છે. એવા
અતિથ શબ્દો મોલીને. થોડી વારે જ, ચીર નિંદ્રામાં
પોલી ગયા.

૧૯૩૦માં ખાપુએ આદેશ સ્વાતંત્ર્ય સંપ્રાપ્તિમાં
હોઆવાની દેશના જુવનોને હાકલ પડી. દેશકાળે
ખપી જવાની તમનાથી અનેક જુવનો સત્યાગ્રહ
સંપ્રાપ્તિમાં સૈનિક તરીકે જોડાયા. નસેનસમાં સ્વાતંત્ર્ય
માટે મરી પૂટવાની ભાવનામાંથી ચંપકભાઈ નિષ્ઠા-
ળની પાટલી પડીને થોડા બેસી રહે. એમણે પશુ
જગમાં બૂઝાવું. એવાકે જુવનોએ ધારણ કરેલી
સૈનિક વેશ સમય જતાં એકલા યાંત્રો. પશુ શ્રી
ચંપકભાઈએ ધારણ કરેલા સૈનિકનો વેશ જીવનનો
અતે સુધી જાળવી જાયો. સ્વાતંત્ર્ય સંપ્રાપ્તિમાં
એમણે ખુમારી અને ખનીરનો પરિચય દેખાડ્યો.
૧૯૪૨ના આખરી સંપ્રાપ્તિમાં તો સત્યાગ્રહના સૈનિક
કોની આકરી કસોટી હતી. પશુ શ્રી ચંપકભાઈ પાછી

જાળી કરવાના પ્રહારીયા જ નહેતા સંપ્રાપ્તિ
મેરથે મેલો. પરંતુ ત્યારે શ્રી ચંપકભાઈ એમના
યુનેદા સાથીએને લઈને મમસેવાના કાર્યમાં યથાઈ
જતા.

૧૯૪૭માં દેશ સ્વતંત્ર થયો. રાજકીય આંતરો
હાંસલ થઈ. પરંતુ ત્યાં સુધી આર્થિક અને સામા-
જિક આંતરો હાંસલ ન થાય ત્યાં સુધી સત્યા-
ગ્રહને મન તો સ્વાતંત્ર્ય સંપ્રાપ્તિ માટે જ હશે.
સંપ્રાપ્તિ માટે હોય ત્યાં સુધી સૈનિક આપુષ. એકી
શકે નહીં. રાજકીય આંતરો મળતાંની સાથે જ
શ્રી ચંપકભાઈ આપુષ ઉતાયો વિના આર્થિક અને
સામાજિક દૃષ્ટિએ આંતરો હાંસલ કરવાના કાર્યમાં
સૈનિકની અદાથી કામે લાગી ગયા.

સહકારી પ્રવૃત્તિ એ શ્રી ચંપકભાઈને મન મહ-
ત્વની સાધના હતી. સહકારી પ્રવૃત્તિમાં આવી પડતી
નાની મોટી અનેક સુકેશીઓનો અનુપૂર્વક સામનો
કરીને માગ કાઢવાની એમની પાસે અનેખી કળા
હતી. 'સહકાર' પ્રવૃત્તિમાં એમણે સહકારી સમા-
જની ભારે ઉપકારક સેવા બજાવી છે.

રાજકોટમાં એમને મન સાધ્ય નહીં. પશુ સાધન
હવું. રાજકોટની શહેર સુધારામાં એમણે સમય
તરીકે અને પ્રમુખ તરીકે જે સેવા આપી છે એ
એનો પુરાવો છે. શહેર સુધારા એ એમને, મન
સત્તા કે મોલાતી સાકારીત્વ રૂપાન નહીં. પશુ
લોકાવા કલ્યાણ માટે અને શહેરના વિકાસ માટે
અસંસ્કારક અને પવિત્ર સંસ્થા હતી. રાજકોટ શહેર
સુધારા દ્વારા એમણે રાજકોટના વિકાસમાં તો લાંબા
સમય સુધી બૂધાય નહીં. એવો મહત્વનો ફાળો
આપ્યો. જ છે પરંતુ સાથે સાથે રૂપાનિક સ્વરાજના
ક્ષેત્રે પશુ કિમ્મતી સેવા નોંધારી છે.

પત્રકારિત્વ અને સંપાદિત્વની પશુ એમણે જીવન-
ભરે નિષ્ઠાપૂર્વક ઉપાસના કરી છે. જીવનમાં વણાયેલી
સ્વાતંત્ર્ય દૃષ્ટિને કાંચે એમણે પત્રકારિત્વ અને
સંપાદિત્વના ક્ષેત્રમાં પશુ નવી ભાત પાડી છે.
એવા એટલાક વૈચારી રાજકોટ એ શ્રી ચંપક-
ભાઈ કાંચે જ ની રહ્યું જણાવું હવું. પરંતુ
એમના વિચારો અને કાર્યોનો પ્રભાવ તો સારાએ

સોરાષ્ટ્રમાં પચરાતે રહ્યો છે. એમના એવમાનથી
તેવળ રાજકોટને જ નીકળી પછુ સારામ સોરાષ્ટ્રના
બાહેર જમને ન પૂરાવડેલી વસથી બેઠ પડી છે.

થી અપકલ્પના અવસાનથી આપણે દેશની
અંકિત કાળે સાર્થે જવેન હોડમાં મૂકીને સમાસ
એવનાગે વીર શેઠો, લોકહિત કાળે ભેખ ધારણ
કરેયો સાચો ભગી, અખુટ થદા સથિ રચનાત્મક,
પ્રજાતને કુરેવ નિશ્ચયન કાળે કર, અનેક શુભાનોના
જવનમાં ભેમ, રક્તસાંઘ અને પ્રેરણા સિંચનાર આગે

વાન, અને જનનાની વાતના તથા કુખને પોતાના
મણી એના નિવારણ અથે પોતાની કાયા ધસી
ભવ્યનાર વીરવ સેવક મુખાન્વે છે.

શ્રી ચંપકભાઈ સેનિકની મુદાથી અને ભાગની
પ્રચારથી જવન જીવી ભવ્ય, જવન સારક કરી
ભવ્ય. 'મીરે સર્જ ભવ્ય છે,' એવા અતિમ શબ્દો
સથે એમણે મળુને પૂણ વધારી જાડ. 'એમણે'
જવન અને એમણે કાળે નરી મેડીને પ્રેરણા અને
બળ સિંચા કરે. પ્ર. એમના આત્માને શાંતિ અપૂર્ણ,

ગમે, છે છૂટથી ફરવું

નથી મારી કને માડું ય પછુ કાઈ સ્મરણ સાકી;
ગઈ છે સૂન્યમાં પલટાઈ મારી, સાભરણ સાકી.
નથી મળતું જવનમાં રોજ અરૂરી, ઝરણ સાકી;
મને પછુ થાય છે પીધા કડુ હું આમરણ સાકી.
અભર જો હું છુ તો કયાં તું નથી અભરાભરણ સાકી;
તું બેઠા હું સ્વીકારે અન્યતું, યાને ચરણ સાકી
જગા થોડી ઘણીમે ત્યા અપાવી ના ચકે મુજને?
નથી હું આહતો થણ્યો-ચાહું છું ચરણ સાકી
દિશે છે ફરથી જે પારદર્શક કાચના જેવી;
જો કીકી પછુ અનોખી ધાતુનું છે આવરણ સાકી.
પ્રજ્ઞા મેદાનમાં જોને ગમે છે છૂટથી ફરવું;
કે આ હેયું ય માડું છે હકીકતમાં હરણ સાકી.
નહીં તો મેધધનમાં હોય ના આવા સરસ રંગો
મને લાગે છે જો તારું જ છે કંઠાભરણ સાકી
અજોપો આખમાં જોઈ નવાઈ, કેમ લાગે છે!
નહીં જો હું કહું તો કાણું કરશે ભગરણ સાકી!
દીવાલો, દેકવી મરતક સદા નિદર કરી લે છે.
દીવાનાંજો કને હોતું નથી કે પાગરણ સાકી.
રણુ છે મુજ પર અજમાવી જવન જો રીત જોડી છે;
નહીં જો રીતથી થાજે કદી માડું મરણ સાકી.
સુમહી યીકી યીકી કચારની તિરણે છે 'ધાયલ'ને
કરીજાએ નહીં જો કયાક, યાયરણું હરણ સાકી

—ધાયલ

રહી છે ફિકર મને

ભેડી ગઈ છે લઇને તમારી નજર મને;
માનુ તમારો પાઠ જો આપો ખબર મને.
વેરાનીઓને દોસ્ત, હું બોલી શકું નહી,
બાણ શુ હું આ ઘર અને બાણે છે ઘર મને
રોઈ રહ્યો છું કોટકે હું એની યાદમાં,
મોતીથી કંમ નથી કદી અશ્રુની સર મને
એ તો ગયા ને હોતા ગયા સર્વ દોનકો,
લાગે છે સૂમસામ હવે માડુ ઘર મને
અલગારી કેક એવી તખીયત મળી ગઈ,
ભેટી પડી વસતમહી પાનખર મને.
સાચી રહી છે એને સહા ખોટ હસની,
જાળી રહ્યું છે વર્ષો થયા માનસર મને
હુ ખિયાં દિલોનો માત્ર દિવાસો બની રહ્યું,
'રૂસ્વા' હમેશ એ જ રહી છે ફિકર મને
—શરદા મહાપત્રી

વાર વાર કેમ ?

આવે છે યાદ નામ એનું વાર વાર કેમ ?
કાયમ છે ફર ફર છતા ધન્યભર કેમ ?
કાયમ રહી જો બંધ ચમત્તમા તો ના નથી,
કિંતુ રહે છે જો ઘડી અધૂરી બહાર કેમ ?
અકેશિલમા આજ કેમ શમા યરથરી રહી ?
કોઇને બાળી આજ કરે છે વિચાર કેમ ?
બાકી રહ્યું છે શુ હવે, એ તો જરા કહો,
જખમો કરી કરી ને પછી સારવાર કેમ ?
લાગે છે આ જ લેખ વિધિના ફરી ગયા,
નહિતર જીવનના કંમમાં લેવા ફેરફાર કેમ ?
કો'દી 'શરર' એ યાદ તો કરતા હશે જરૂર,
એનો નહી તો દિલ ઉપર કાણુ ધસાર કેમ ?
—શરદા મહાપત્રી

સતત ચાલતા રહો

જીવન છે દોડધામ, સતત ચાલતા રહો
મૃત્યુ નથી સુકામ, સતત ચાલતા રહો

[ત્રણેક વર્ષ પછી જૂનાગઢમાં ગુજરાતના ખ્યાત નામ કવિ દેવદાસ મહાપત્રીનું આગમન થયું અને મિલન સંસ્થાનું બીજું વર્ષાણુ આજે આ સંસ્થા પાગરતી થયેલ છે જૂના નાના કવિઓના સત્વણીલ કા પોના કૃત તેના પર મહોરેલ છે તેની ફેરમના આશ્રવ માટે દર પંખવાદિયે સાહિત્યરસિકો ભેળા મળે છે સંસ્થા યુથાપરા ચોથા આ ફેરમની લઢાણુ પથુ કરે છે જૂનાગઢ વેરવળ અને મારગેળમાં આ રીતે યુથાપરા ચોળયેલ છે અને તે સંસ્થા ગયા છે વિરવમા બહારગામના કોઈ સાહિત્યકાર જૂનાગઢ આવે છે તો આ સંસ્થા તેને અચૂક આમત્રે છે અને તેની જ્ઞાસેધી પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહે છે] જગીયાનું મૂલ્ય તેના કૂનોની ફેરમ પર છે આવી સંસ્થાનું મૂલ્ય તે સંસ્થા દ્વારા પ્રેરણા પામેલ કવિઓની કાવ્યકૃતિઓ પર છે અહીં મિલન દ્વારા મહોરેલ ચોઈક કાવ્યકૃતિઓ રમૂ કરેલ છે ગુજરાતમાં આવી અન્ય સંસ્થાઓ હશે તે સંસ્થા સકલિત કવિઓની કૃતિઓ મોકલશે તો વૈખલ્યબળ તે સહન જાપશે. ગુજરાતને મહેકતુ રાખનાર આવી સંસ્થાઓનું મૂલ્ય અમારે મન ધણુ છે]

કાને ખબર છે, ફેટની લાખી, ચુકર હરો!
લીધા વગર વિરામ સતત ચાલના રહો.
મગ્ન છે દૂર દૂર ને, મારગ અલગ છે,
જેને ન વીતે શામ, સતત ચાલતા રહો
નંદુ છે એની પાસ તો જસ એક છે ચરત,
હોડી બધો દમામ સતત ચાલતા રહો.
ઓળખ છે શું અપૂરી કે ઘરની ખબર નથી?
પૃથ્વીને નામ હામ સતત ચાલતા રહો
થઈને પ્રજ્વલ શુ સિંચે ગમગીન થઈ ગયા!
હુંયે ધરોને હામ સતત ચાલતા રહો
—મધુલ નાણાવટી

મનના મલોખા

ઉર શુ ઉતારો જેને મનવી અનોખા,
મનના મલોખા આ છે મનના મલોખા
નિષ્પદ નિર્ણયો નેને
થગણો છો ચિંતિત જેને,
તરફ તણખલાના જોડે ખાલી જોખા
મનના મલોખો આ છે મનના મલોખા
હૃદયે રમે છે ન્યારો,
ધંદમાળને ધડનારો,
પરખી હો એને તો ચપ્પ થાથ ચોક્ખા
મનના મલોખા આ છે મનના મલોખા
અતિ છે વિકટ આ રસ્તો,
દગ દિયે એને કસતો
કહે છે સરોદ, ધરવા કોઈના ન ધોખા
મનના મલોખા આ છે મનના મલોખા

—સરોદ

સોહારો માન્ય નથી

આ ધૂળ ધરાની પહોડી છે,
અબરના તારા માન્ય નથી,
મજધારમા અમને રહેવા દો,
એ પુરુષ કિનારા માન્ય નથી
લાગે છે રૂપાળી અમને ખિર્જા,
કાયમ પી બહારે શુ કરવી?

કાટાય ગમે, હમેશ કૂલોની સાથ
શુભરા માન્ય નથી
છે મોત સુધી આ મારી મજલ,
ત્યા સાર્થી શુ, સથવારા શુ?
આ પથ, કનને પથ, અમોને
કાંઈ સહારા માન્ય નથી
એના જ ધડી તો છુટ્ટ છુ, /
ના કેમ ગમે દિલના દર્દો!
છે સુખ તો કષ્ટિક, કાકળખિ હુના
ધૂંધ્ર અમારા માન્ય નથી
જે દિવસે ગાતું ગીત અઝવ
હુંયે સુખ થઈ જશે મૂશુ,
જસ, એ જ સમય હું કહેવાનો,
અમને જ અમારા માન્ય નથી
—વિપિન કિકોણી

છલકતાં જામ દેખારો

પ્રજ્વળનો કેક પજુ કેવો!
ચડચે શુવકામ દેખારો,
હુંયે બરખાદીઓ, વીરળાઈને
અગિરામ દેખારો
તમારી સાદગીની વાત શી!
ઓવારણા લઈ લઉ,
બહે જૂં ફો દળ્યા
સુઠર સનેલી શામ દેખારો
મને સાકીએ મયખાનાગા
અઅસ્થાન આપ્યુ છે,
હરેક શીયા ઉપર મારું
સખેલુ નામ દેખારો
જસ એની પહોડોઈ એક
નેજર કાયાકલપ સમજો,
અગડતા કામ પજુ માનો
સુધરતા કામ દેખારો
હુંયે 'બરખાદ' ચાલો એક
આગે મયકડે જઈએ,
સુરાદી બેલતી જોશુ,
છલકતા જામ દેખારો
—બરખાદ

હૃદયગાણું દબાયું ના
 નથી એકેય પળ એવી,
 જીવન વાદળથી છાંયું ના,
 નથી પળ એવી કે એ
 સામે મારાથી થવાયું ના.
 જગત મારી મહોશ્વતને
 ગણે છે ભૂલ કારણ કે
 વધારું નામ લઈને
 એવકા મુજથી થવાયું ના.
 સૂર્ય છે મેં, બધાનાં
 બંધનો તું તોડનારો છે;
 નહયાં શું બંધનો તુજને
 કે તારાથી અવાયું ના ?
 વહેવા આંખ કેરો આશરો
 લેવો પડ્યો એને;
 હૃદય જેવા હૃદયમાં
 દઈતું ઝરણું સમાયું ના.
 ગઝલમાં આપમેળે વ્યક્ત
 એ હર વખત થઈ જાતું;
 દબાયું ખૂબ મેં તો એ
 હૃદયગાણું દબાયું ના.
 —ગોવિંદ મલવી

અભિસાર

પ્રિયે, આવો મારા કવિતસદને મંગલ પદે
 પ્રતીક્ષાના ગાદા વિમલતમ રંગો કર ધરી
 અહીં આશાઓએ મધુજીવનનાં સ્વપ્ન ચિતરો
 પૂરી છે રંગોળી મુજ સદનદારે જ, વરદે!
 અહીં ભક્તિ ટેકું અવિરત ઝૂલે તોરણ રૂડું,
 સજી છે હીવાલો પ્રણય કિરણે ને નયનમાં
 જલે શ્રદ્ધાદીવો, મુજ હૃદયનું આસન મૃદુ
 બિછાવી બેઠો છું, તદપિ દીલ કાં આગમનમાં ?
 તમે આવો જોઈ કોઈ ઊણુપ કઈ આરાધન વિષે ?
 તમારી મૂર્તિનું નિશ્ચિન તણ પૂજન અને
 યતું આસે આસે તમ રટણ શું નિષ્કૂળ જશે ?
 તમાને અંધું હું પ્રતિ પળ પ્રિયે, એ જ ભૂલ ને !

નહીં આવો તો એ સતત અભિસારે રહીશ હું;
 તમારાં સ્વપ્નોને મુગ મુગ સુધી એ ચંદીશ હું.
 —આશ્વેષ ત્રિવેદી

ફનાના રાહ ઉપર

હજીવે હજીવે પગલાં પડતાં
 બેહોશ ફનાના રાહ ઉપર;
 દિલ પહેલેથી શું પહોંચી ગયું
 નિજ દર્દતણી દરગાહ ઉપર !

આ કેવી કરામત છે વતવાહ !
 આ કેવી નિરત છે તૌબા !
 વીતે છે જીવન, તો વીતે છે
 કોઈ અશ્રુ ઉપર, કોઈ આહ ઉપર.

આ તારા નથી પ્રોત્તવલ કિંતુ
 મુસકાનું ગહેન છે ગેળ તણી;
 આ દોણ મૂકે છે અંગારા
 અમ દલના જલતા દાહ ઉપર !

છે મયથી મને નિસ્મત એ ખંડે;
 પણ-નિસ્મત એ બેહદ તો નથી;
 હું લાખ નિછાવર નામ કડું
 રાક્ષીની એક નિગાહ ઉપર.

એલે છે અનાદિથી કિસ્સો
 તમ રૂપ અને અમ પ્રેમ તણો;
 કાં નાહક શરસો કાલવો છો
 દિલ સા નિદોષ ગવાહ ઉપર !

અવ એ તો અવસ્થા મારી નથી;
 કોઈ છુટકે મને હો શુનાહોથી;
 તમ પ્રેમની પારાશીશી મને
 મને નાહ છે એવા ચુનાહ ઉપર.

ગાફિલ જનવાતું પુણ્ય દુષ્ટ,
 તરવાતું સાધન રહેલ મળ્યું;
 હુનિયા છે તરંગોનો દરિયો,
 તરતો રહું છું હું પ્રવાહ ઉપર.

—આફિઝ

મહાન પુરુષોનું બચપાંચુ

સુવક્રમાર

બ્યારે એ આઠ-નવ વર્ષનો હતો, ત્યારે એક દિવસ મુકામ પથારી ત્યજી, નીચે કંઠક જમીન પર સૂઈ ગયો.

હંડીના દિવસ હતા; લાઠીપણ બરફ જેવી ઠંડીગાર હતી. છતાં, એ જમીન પર કંઈ પાથર્યા વિના સૂઈ રહ્યો.

સહસ્રાં માએ એને જગાડી પૂછ્યું :

‘ખેટા, આમ લોં પર કેમ સૂઈ ગયો છે! ઉઠ, પથારીમાં સૂઈ જા’

એ જોતો : ‘મા !’ એને સંસારની સેવા કરવાની છે, એને હું બેઠું પડતું હોય છે ’— એવું એ એક ચોપડીમાં વાંચ્યું હતું. આથી હું અભ્યાસ (મહાવરો) કરી રહ્યા છું, મા ! આટલા માટે તો ભગવાન શંકર કેવસિ પર્વ-વના સતતહિમ જેવા શિખર પર સૂઈ રહે છે !

મા બિચારી શું જવાબ આપે ?

સાક્ષી સહક જ થઈ-ગઈ !

મનોમન રાજ-ચર્ચ અને હું ખી પછી. શુરસો ય (કદાચ) આવ્યો, અને દયા (વાસત્ય) પણ !

પુત્રપ્રેમ અને માતૃપ્રેમ વચ્ચે જાણે અટ વાઈ ગઈ. ‘પુત્રને વારે (અટકાવે) વા પ્રોત્સાહિત કરે !’

*

એક દિવસ એ (છોકરો) સાંજના ઘરે પાછો આવ્યો નહિ.

મા માપ ભાઈભાંડુ સર્વે ચિંતા કરવા લાગ્યા; મહિં-તહિ ઓજના લાગ્યા.

—પણ, મતો લાગ્યો નહિ.

એક દિવસ, સંહુએ જોયું કે, એ છોકરો માંકેલ-પાંદેલ, વિખરાયેલ બાલ, જેવા કપડાં પહેરેલ અવધૂતરણી હાલતમાં ઘરે પાછો ફર્યો છે.

વહુજી અને બહાવરી માએ ચીંકડા લેતાં

પૂછ્યું :

‘તું ક્યાં ગાંધેયો ગયો’તો ? કહીને તો જવું’તું ?’

એણે કહ્યું : ‘જ્યાં હું ગયો’તો, ત્યાં જવાની રજા તું મન નાંક દેત. એટલે વિના પૂછ્યે જ ગાંધેયો ગયો’તો.’

માએ ધકૂધકૂ થાતી ચોતાની છાતીએ હાથ રાખી, મહાપરાજે આખમાંના અજગરખાને ખાળી રાખતે પૂછ્યું :

‘આખર, તું ગયો ક્યાં’તો ?’

એણે કહ્યું : ‘મા, પાસેના ગાંધામાં જોડલા જોરથી કોલેરા ફેલાયો હતો કે, લોકે જીવતા ખીમાશને ત્યજી ત્યજીને ગામ છોડી લાગી ગયા. હું એ અનાથ-ખીમાશે-રોએ તડપી તડપી જાન દઇ રહ્યા’તાં, તેઓની સેવા કરી રહ્યો હતો.’

—જાણે આધારણ શ્રી વાત કરી રહ્યો ના હોય એમ છોકરાએ જરાય અહોભાવ દાખવ્યા વિના સહજભાવે ઉતર આવ્યો.

—સાક્ષી મા તો છળી જ ગઈ. કુકૂડી મરી. છાતીએ હાથ મૂકી હબકી ગઈ. ‘હાય, મા !’

છોકરાને લઇ ક્યાંય સુધી છાતી સરસો ચાંપી દીધો. દિલ તો ધકક ધકક જોરથી ધબકી રહ્યું હતું !

જ્યોતે દિવસે આ છોકરો મોટો થયો ત્યારે, સંસાર-જગતે-એને પિછાર્યો.

હિંદુસ્તાનના દેશભક્તોએ એને ‘કેસેતા સાંકળ્યા :

‘તુમ સુએ પૂન દેહ, મેં તુમકો આવાદી દુમા’

(તમે મને લોહી દો. હું તમને આગાદી હાંસલ કરાવી આપીશ.)

હવે તો તમે જાળખી ગયા જ હોશ !

એ હતા-નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝ.

રામાયણની લંકા

બાઈલાલભાઈ ધાભાઈ પટેલ

વાલ્મિકી રામાયણનો તત્ત્વપર્યાય અભ્યાસ કરનારા અનેક વિદ્વાનો અને વિચારકોને એક વાતની ખાતરી તો જરૂર થાય છે કે, અત્યારની લંકા (સિયોન) એ રામાયણમાં વર્ણવેલી લંકા નથી.

રામાયણમાં વર્ણવેલો સેતુ બંધ, ઉત્તર-દક્ષિણ દિશાઓમાં બંધાયો હતો. અત્યારનો હિંદુસ્તાન અને લંકા વચ્ચેનો ખલાવાતો 'સેતુ' ને અરેબર કુદરતી ખડો છે, તે પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશાઓમાં છે.

રામાયણમાં 'લંકા નગરી' એ ત્રિકુટ (ત્રણ શિખરવાળા) પર્વત પર વસેલું નાનું નગર હતું, 'લંકા' એ નગરનું નામ હતું. ત્રિકુટ પર્વતની સાથે 'સુવેદુ' પર્વત હતો, જે ઉપર શ્રી રામચંદ્રના લક્ષ્મી પદાવ નાંખ્યા હતા. આ બે પર્વતોની આસપાસ પાણી આવેલું હતું.

હાલની લંકા (સિંહવદીપ) એ તો એક ત્રિશાળ જેટ છે. એના સમુદ્ર કિનારે ત્રણ શિખરોવાળો ડાહ્ય પર્વત જણાતો નથી. હનુમાનજી લંકામાં પ્રવેશવા તૈયાર થયા ત્યારે મહેન્દ્ર પર્વત ઉપરથી એણે સાગરમાં જૂરો માર્યો હતો. ત્યાંથી તરવા તરતા ત્રિકુટ પર્વત ઉપર આવી ગયા હતા. તે પર્વત પર પહોંચ્યા બાદ હનુમાનજીએ લંકામાં પ્રવેશ કર્યો હતો.

હાલના ભારતના લંકા (સિયોનના)ની નજીકના સમુદ્ર કિનારે મહેન્દ્ર પર્વત જેવો ડાહ્ય પર્વત નથી.

લંકા એ સુવણ્વી-સેનાની નગરી હતી, એમ રામાયણ દાખવે છે, મતલબ કે લંકામાં તેમજ એની આજુબાજુના પ્રદેશમાં પુષ્કળ સેતુ મળી આવતું હતું. લંકા નગરીમાં સેનાનો સારો સંઘરો થયેલો હતો. અત્યારની લંકા એટલે કે સિંહવદીપમાં સેનાની ડાહ્ય ખાણ નથી.

મહેન્દ્ર પર્વત ઉપર જીભ રહીને, જટાયુનો મોટો ભાઈ 'સંપતિ' અંગદ, હનુમાન વગેરે સીતાજીની શોધમાં નીકળેલા વાનરોને કહે છે કે, આ સામે જુઓ!! પેલા ત્રિકુટ પર્વત ઉપર 'લંકા નગરી' વસેલી છે ત્યાં રાવણ રહે છે. શ્રી રામના પત્ની સીતાજીની ભાગ વખતે ત્યાંથી જ મળશે.

મહેન્દ્ર પર્વત અને ત્રિકુટ પર્વતની વચ્ચે ને આ સાગર છે, તે સાગરને તરીકે તમારે માથે પાર જતું પડે. વળી આ બીજી બાજુએ ઉંડી દિશાએ જુઓ! પેલો સામે દેખાય છે, તે 'પ્રત્યગ્રુ પર્વત' છે. તેમજ સંપતિએ એ વાત પણ કહી હતી, કે, આ મહેન્દ્ર પર્વતમાં થોડે દૂર એક 'મહેન્દ્ર દાર' છે. તેમાંથી વડેની નદી ઉપર, પોતાના (સંપતિના) દીકરાએ ચોમાસા પહેલાં એક દિવસે મતલબ પકડવા સારું ભાગ નાખી હતી તે વખતે, એ ગવેડાં ભેંડેપ રથમાં એક કાળો માણસ, એક ગેરી સ્ત્રીને પકડીને લઈને આવતો હતો. એ કાળા માણસના હુકમથી મારા પુત્રને ભાગ ઉઠાવી લેવી પડી હતી. આથી તે દિવસ એને ધેર આવનાં મોડું થયેલું હતું.

એ કાળો માણસ તે જ 'રાવણ' હોવા ભેંધ્યો, અને પેરી ગેરી સ્ત્રી તો તે 'સીતાજી' હોવાં ભેંધે. તે લોકો પેલો ગવેડાં ભેંડેલા રથ લઈને, સાગર ઝાળગીને ત્રિકુટ પર્વત પરની લંકા નગરીમાં ગયા હોવા ભેંધ્યો.

સંપતિએ કહેલી આ વાતો આપણને રામાયણ દારા ઘણી વગી હમીકરોની માહિતી આપી રહી છે. હિંદુસ્તાનમાં એક એવી ગિરિમાળા છે, જે જૂનકાળમાં મહેન્દ્ર પર્વતને નામે ઝાળખાની હતી. એ ગિરિ ઉપર જીભ રહીએ તો એક તરફ ત્રિકુટ પર્વત દેખાય છે અને બીજી બાજુ પર પ્રત્યગ્રુ પર્વત દેખાય છે.

વાલીને માર્યા પડી, રામચંદ્રજીએ સુમીરને કિષ્કિંધા નગરીની માદી પર બેસાડ્યો એ વખતે જ ચોમાસાની શરૂઆત થઈ ગઈ હોવાથી કિષ્કિંધાની નજીકમાં આવેલા પ્રત્યગ્રુ પર્વત, ઉપર, ખૂંપડી બાંધીને રામ, લક્ષ્મણ જેહ બંધુઓ તેમાં જ રસા હતા.

પ્રત્યગ્રુ પર્વતથી એટલે ઊંડીને બીજા પર્વતની રાંગની બાજુએ જ કિષ્કિંધા નગરી આવેલી હતી. આ પર્વતની રાંગમાં એક 'વીર' હતું તેમાં થઈને કિષ્કિંધા નગરીમાં જતાનું હતું.

રામચંદ્રને હર્ષને જ્યારે સુમીર વાલી ભેડે

લડવા આવ્યો, ત્યારે સુમીવે આ ‘વીર’ આગળથી
પ્રથમ મારી હતી. સુમીવની ખૂબને અવાજ સાંભળીને
વાલી, ‘વીર’માં થઇને, જ્યાં સુમીવ ઊભેલો હતો,
તે મેદાનમાં આવ્યો હતો. એક લાડ્યો વચ્ચે યુદ્ધ
આપતું હતું, તે વખતે રામનાં બાણથી વાલી
પડ્યો હતો અને વાલીને તે ત્યજે આવેલી નંદીની
રેતમાં ચીના ખડકીને તેમાં ખાલ્યો હતો. વીર
એટલે પર્વતની રંગમાં આવેલા દાર (Foss)ની
ખેને ખાલ્યો હોય ત્યારે જોનાની ડાળાઓ ભેગી થઇને
બનેયુ બેગદું (Tunnel).

૫ પાસેશવર જોળગી જ્યારે રામ લક્ષ્મણ કિનારે
આવ્યા ત્યારે ત્યાં ઋષ્યમુખ પર્વતની તળેટીમાં
હનુમાન વગેરે વાનરો બેસેલા હતા અને આ ઋષ્ય-
મુખ પર્વત ઉપર હનુમાન, રામ લક્ષ્મણે લઇ ગયા
હતા ત્યાં સુમીવ ડરેલો. આથી તલાવડીમાં કુખડી
મારી બેઠો હતો તેને બોલાવીને કહ્યું કે સુમીવ, તમે
ડરો નહિ. આ તો આપણા મિત્રો છે. સુમીવ
તલાવડીમાંથી બહાર આવ્યો. હનુમાને ત્યાર બાદ
પુષ્પથી ભરણ પડેલી શાલ વૃક્ષની ડાળાઓ તોડીને
રામ લક્ષ્મણ બેઠેને એકેકે ડાળા બેસવા માટે આપી હતી.

અગ્નિની સાક્ષીએ સુમીવ અને રામ લક્ષ્મણ
વચ્ચે એક બીજાને મદદ આપવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાઈ.
બીજો જ દિવસે શાવારના ઋષ્યમુખ પર્વત ઉપરથી
નીકળીને રામ અને સુમીવ, જ્યાં વાલી રહેતો હતો
તે કિષ્કિંધા નગરી નજીક પહોંચી ગયા અને સુમીવે
પકાર કરીને વાલીને બોલાવ્યો હતો.

પહેલે દિવસે તો વાલીના હાકનો આર બાહને
માંડ માડ સુમીવ છટકી ચક્રો કરેલો. આ બધું
કામ બંધોર પહેલા જ પતી ગયું હતું.

આનો અર્થ તો એ થયો કે ઋષ્યમુખ પર્વતથી
કિષ્કિંધા નગરી બહુ દૂર ન હતી. બીજો દિવસે
સુમીવ જોળખાઇ આવે તેટલા સાડુ જોના ગળામાં
કરેલોના દાર પહેરાવી તેની જોડે તે જ રથલે રામને
લઈ ગયા હતા. જ્યારે વાલી અને સુમીવ બામબામ
હડી રહ્યા હતા ત્યારે રામે વાલીને તીર માયું હતું.
વાલીની હદન ક્રિયા તે જ દિવસે થઈ હતી. સુમીવે
વાલીની બેરીને તથા કિષ્કિંધા નગરીને કળ્યે લીધો
હતો. તે જ દિવસે રામ અને લક્ષ્મણે પ્રસવણ પર્વત

પર રાતવાસો ગાળ્યો હતો.

આ હડકીતમાંથી આપણે ઋષ્યમુખ, ભૌગોલિક
માહિતી તારતી કાઢી શકીએ છીએ. કે, ઋષ્યમુખ
પર્વતથી પ્રસવણ પર્વત દોઢાકે માઈલને અંતરે
નજીકમાં છે. એ પ્રસવણ પર્વતની સામેની બાજુએ
જ કિષ્કિંધા નગરી આવેલી છે. આ પ્રસવણ પર્વત
સપાતિએ મહેન્દ્ર પર્વત ઉપરથી અંગદ, હનુમાન
વગેરેને દેખાડ્યો હતો.

પ્રસવણ પર્વત પા અંગદ-હનુમાન વગેરેને
બળવૃત્તિ હતો. જે (હનુમાન ત્યારે રીતાજની બાળ
કાઠી પાછા આવ્યા ત્યારે તેઓ આ માહિતીના
આધારે ટૂંકે રસ્તે મહેન્દ્ર પર્વત પરથી માત્ર એક જ
દિવસમાં કિષ્કિંધા નગરીમાં પહોંચી ગયા હતા.

આ હડકીતને મતી બીજી પણ એક માહિતી.
મળી આવે છે કે, ઋષ્યમુખ પર્વત ઉપર શાલવું
વૃક્ષ હતું. હાલની લકા, સિલોનમાં શાલ વૃક્ષ બિલ-
કુલ જીગતા જ નથી. શાલ વૃક્ષો તો ફક્ત વિદ્યાવળથી
જોને દિલ્હાલય સુધીના જ પ્રદેશમાં જોયે છે. અત્યાર-
રો મધ્ય પ્રદેશ, મોરિસ, હોટાનાગપુર, બિહાર
વગેરે પ્રદેશોમાં શાલ વૃક્ષોના જંગલો છે. નર્મદાની
દક્ષિણના કેષ્ટ પણ પ્રદેશમાં તે વૃક્ષ થતાં નથી.
એટલે રત્નાયલની લંકાની શોધ કરવી હોય તો,
જ્યાં શાલ વૃક્ષો જીગતા હોય તે પ્રદેશમાં જ કરવી
ચકી.

રાવણે રીતાજને અશોક વાટિકામાં રાખવાની
વ્યવસ્થા કરી હતી. એટલે એ રામાયણની લંકાને
પ્રદેશ એવો હોયો જોઈએ કે જ્યાં શાલ વૃક્ષ તેમજ
અશોક વૃક્ષ બંને જોતા જીગતા હોય. અશોક વૃક્ષ
એટલે આસોપાલવ નહિ. અશોક તો કાગિડાસે
પણવેલું કે, જેના ઉપર પ્રુપો લાવવા માટે નવોઢા
જોઈએ જ્યારે પ્રકારની વધિ કરતી હતી તે જ
અશોક વૃક્ષ.

આ વૃક્ષો ઉપરાંત તે પ્રદેશમાં સોનું નીકળતું
હતું એ વાત પણ રામાયણમાંથી મળે છે.

જોમાંકું પુરું થયા પછી કિષ્કિંધામાંથી સુમીવ
પોતાનો માથો સાથે વીરમમાંથી બહાર આવે છે અને
પ્રસવણ પર્વતની તળેટીના ગોદાનમાં પોતાના માથું
સોને ઝેંઝા કરે છે. એ માથુંસોને જુદી જુદી દિશા-

ઓમા સીતાજીની શોધ માટે રવાના કરે છે.

ઉત્તર પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા તરફ ટોળાઓને વિદાય કર્યા પછીથી અગત્યની સરહદી નીચે, દનુમાન વગેરેને દક્ષિણ દિશામાં જવાની સુચોપ આગાહી આપે છે. ઓમા પ્રથમ સૂચના એ આપે છે કે તમે હરે, દક્ષિણ દિશામાં જાઓ, ત્યાં વિદ્યાચળના દળાર સિંખરો છે તે સર્વ શોધી વગેરે અટકે ને રથને સુધન આ સૂચનાએ આપે છે તે રથગામી દક્ષિણે વિદ્યાચળના દળાર સિંખરો શોધવાના રણા હતા.

પ્રસારાણ પર્વત એ પશુ વિદ્યાચળના સિંખરોની ઉત્તરે આવેલો હતો અગર તો એ વિદ્યાચળનો જ ઉત્તર તરફનો ભાગ હતો. આ રીતે સનયુષ્ય પર્વત પશુ વિદ્યાચળના ઉત્તર ભાગમાં હતો. આ સનયુષ્ય પર્વતની અદર એક તનાવડી પશુ હતી, જ્યાં શાલ વૃક્ષો ઊગતા હતા. કિષ્કિંધા નગરી પશુ વિદ્યાચળની ઉત્તરેના પ્રવેશમાં હતી.

દનુમાન સીતાજીની શોધ કરીને આનંદ પાડીથી રામ લક્ષ્મણની જુદા પ્રમાણે સુધીરે પોતાનું બધું વસ્તુ સૈન્ય પ્રસવણ પર્વતની તળેટીમાં ભેંચી દેવું એ લશ્કર સાથે રામ લક્ષ્મણ નીકળ્યા હતા તે સાજ પડતા પહેલાં મહેન્દ્રારમાંથી પસાર થઈને સાગરને ઉત્તર કાંઠે આવી પહોંચ્યા હતા. જ્યાં તે જ રાત્રિ વિભીષણ એમને અતી મળ્યો હતો.

પ્રસવણ પર્વતથી સમુદ્ર કાંઠા સુધીની મગલ એક દિવસમાં પૂરી થઈ હતી સાગરને દક્ષિણ કાંઠે ત્રિકુટ પર્વત અને લક્ષ્મી નગરી આવેલ હતા.

ઓમાસુ એમના પહેલાં ને વખતે શાલ વૃક્ષ પુષ્પોળા ખીનેડું હતું, તે વખતે રવણ એ ગ્રેહા નેડેલા રથમાં એમને લક્ષ્મી નગરીમાંથી નીકળી ત્રિકુટ પર્વત ઉતરી, સાગર એજાગીને પચ્ચડી પહોંચ્યો હતો. ન્યારે રામ સુવર્ણ મુગરો શિકાર કરતાં મયા લક્ષ્મણ એમની મદદે દોડ્યા ત્યારે રાવણ ને ટેકરી ઉપર સીતાજીની પશુકુંડી હતી તે ટેકરી પર ચડીને જાડજનરીથી સીતાજીને બેચ્છી નીચે ધમડી લાવીને પોતાના ગ્રેહા નેડેલા રથમાં મુક્યા હતાં ત્યાંથી રામ લક્ષ્મણ ગમેના તેથી વિરહ દિશામાં પોતાના રથ દોડાવી ગયો હતો.

માર્ગમાં જટાયુ પક્ષી નેડે ચુક ચુક હતું

જટાયુને મરણુતોલ ધાવન કર્યા પછીથી તે તે પોતાના રથમાં ભેસવા આગ્યો અને નેપુ કે સીતા ત્યાંથી નીસી જતા હતા જેથી દેહીને સીતાજીને પકડી લાગે જટાયુએ રથને ને નુમ્સાન કરેડું હતું તે સમારી લેકામાં આ યુ. રથ આડું કર્યો માજ પડતાં પડેલા તો પપા સરોરમાં થઈ કામ્યધુષ્ય પર્વત કનેથી તે પચર થયો હતો. સનયુષ્ય પર્વતની તળેટીમાં તે વખતે સુધીર, દનુમાન વગેરે બેડેલા હતા. એમના તરફ સીતાજીએ પોતાના આગર વગેરે આજુ પળો ફેંક્યા હતા તત પડતાં તો રાવણ મહેન્દ્રાર આગળ પહોંચી ગયો હતો એથી માનિત થયું છે કે રથને નેડેલા ગ્રેહા જડું જ મન્યુષ્ય અને વક્તિ સાચી હોવા નેપુએ રામાયણની કાંઈ કાંઈ પ્રતેષા ગ્રેહાને જડુંને ખચ્ચર સબ્ધ વપરાયો છે રથને ગમે તે પ્રાણી નેડેલા હોવ છતાં રાવણે એ રથને પૂરપાટ દોડાવી મૂકેલો હતો એમ દર્શકેલ રામાયણ કહી જાય છે.

મહેન્દ્રાર આગળીને રાવણ મોડી રાત્રિએ લક્ષ્મી પ્રવેશ કરીને સીતાજીને અગ્રેષ્ઠ વાદિકામાં મુક્યા હતાં મતલબ કે એમાંસુ ભેસતા પહેલાં રાવણે એ વખતે આ સાગરને ગ્રેહાના રથ સથે આગળીએ હતો અનન્ય એ રસ્તે જાગીને હોવા નેપુએ કે જે માર્ગે આજામાં આજુ છીજ પાણી હોવ એમાંમ પૂડું થયા પછીથી રામે ન્યારે સુધી વના વાનર સૈન્ય સાથે મારગના ઉત્તર કાંઠે પડાવ નાખ્યો, ત્યાર સાગર આનીને આગળી શકાય એવી હાલત ન હતી પાણી વધારે હતું જેથી વિગીરે જનાવેના માર્ગે સુધીવના વાનર નૈનાજા પચ્ચરે એમ્હા કરી કરીને પાગીમાં તેના દગના કર્યા તે અપરસામ અપ વાનરે કહેલ કાંઈ લક્ષ્મી, આ જુલેનાં લડ-ડાળા પેના પચ્ચરેના દગના ઉપર ગોઠવી એક પૂલ-સેતુ જનાવના મયા જ્યાં જતા પારુડી બેડું હતું ત્યાં ત્યાં સેતુ જનાવતા ત્રણ દિવસ લાગ્યા હતા.

જ્યાં આજુ પાણી હતું ત્યાંથી પગે આનીને સન્ય પસાર થયું હતું આ રીતે એ સૈન્યને સાગર આગળમાં પામ દિવસ લાગ્યા હતા સાગરને દક્ષિણ કિનારે આનંદ પાડી રામચંદ્રના લશ્કરે ત્રિકુટ પર્વત નજીક આવેલા 'સુવેડુ' પર્વત ઉપર

જાવણી નાખી હતી જ્યાંથી લોકો નગરી ઉપર
મડા કરી હતી

આ સાગર ચોમાસા પહેલાં છીછરો હતો
ચોમાસા પડી જતાં હતો એટલે સેતુ બાવવાની
રામને ફરજ પડેલી હતી આનો અર્થ એક જ થાય
કે આ સાગર એ ખીણ પાણીના મહેરામણ હતો

વડોદરાના એક તળાવને આપમેં સુરમાચરનું
નામ આપેલું છે તો પેના મેટા કિનારો વિશાળ
સંગેરને આપણે સાગર કે સમુદ્ર તરીકે વર્ણુ યુ
દોય તો એમાં નરહ જેવું ન ગણાય

સમયસુખ પર્વત કેસરવુ પર્વત, ડિપ્લોમા
નગરી મહેદ્ર પર્વત, મહેદ્રનાર આમણ સગરનો
ઉત્તર કિનારો અને સાગરને દક્ષિણ કિનારે નિકુટ
પર્વત અને તેની ઉપર નસેરી લોકો નગરી તેમજ
મહેદ્ર પર્વત ઉપરથી એક નાનું ત્રિકુટ પર્વત અને
બીજી બાજુ કેસરવુ પર્વત વચ્ચે શામલ છે એવી
મહેદ્ર પર્વતની ભૌગોલિક જગ્યા અને આ બધા
સ્થળો નજીક નજીકના છે એટલું જ નહિ પણ
અગદ હતુમાન વગેરે જ્યારે સીતાજીની શોધમાં
વિદ્યારાની ખીણો અને વિશાળાઓ ખુદતા
હતા ત્યારે જ તેઓ મહેદ્ર પર્વત ઉપર અવી ચઢ્યા
હતા એટલે વાલ્મીકી રામાયણના વર્ણન પ્રમાણે
ઉપરોક્ત મધ્ય યુગમાં વિદ્યા-અર્યા આવેલા હતા

વિદ્યારાના અનુભવ ગુરુઓએ રીતે ધ્યાન છે
કે, સાગરનું માપ રામાયણમાં ૧૦૦ સો યોજનનું
લખેલ છે એટલે સો યોજનના લગભગ ૮૦૦ માફક
ધાય આ માપ એ કદાચ કવિ કે વના હોઇ શકે
કે પાણીથી હલની લોકો પરત્વે મેસનું કરવા મહે
એ સાગરની લગાઇ વધારે લખાવી દોરી એકએ
અગર તો યાજનની લગાઇના મુદ્દા મુદ્દા અર્થ
હેવા નોંધએ ઉદાહરણ તરીકે રામની સંકિત જોયા
મોરે સુમીરે એક દાડપિંજર રામચંદ્રજીને ફેરવા
વિનંતી કરી રામે એ દાડપિંજર મે(રી) યાજન દર
ફેરવ્યું હતું

આ બતાવે છે કે અપરે નેમ સમજાએ છીએ
તેમ યોજન એટલે ચર યોજ (૮ માઇલ) નહિ પણ
તે અમુક ધનુષ દર કે અમુક વાલ દર કે અમુક
દામ દર, એનું માપ હોવું એકએ સાગરની લગાઇ

બામતમાં પણ યોજન પરત્વે કઈક આવે જ અર્થ
હોય શકે

યુગ્ય બામત તે એ છે કે ત્રિકુટ પર્વત
સરેન્દ્ર પર્વત ઉપરથી નિહાળી શકાતો હતો તેમજ
પ્રસ્થવુ પર્વત પણ તે જ સ્પર્શથી જોઈ શકાતો
હતો એટલે કે જે બીજા દષ્ટિ મર્યાદામાં હોય તે
૮૦૦ માઇલ જેટલે લાંબે અંતરે હોઈ શકે નહિ

સાપાતિએ બાતમી અર્યા પડી રી હતુમાન
શુભો મારીને સાગરમાં પડે છે તેમ જ તે જ વિરસે
અધારે થતા પહેલાં તે ત્રિકુટ પર્વત પર જઈ
પહેાંચે છે રામરા રામણના મહેલમાં અને આખી લોકો
નગરીમાં શીનાને શોધવા ફરી રહે છે હવે અશોક
વાટિકામાં મેજ રતે રાજાજીની લાજ મેવે છે

સીતાજીએ આપેલી નિશાની સુચાર્યુના લોકોને
હતુમાનજી બીજા જ દિવસે અગદ વગેરે વાનર
સનકોને મરેન્દ્ર પર્વત ઉપર બાવીને મગે છે આ
કથા બતાવે છે કે સાગરનું અંતર ૧૦૦ યોજનનું
સબળી ન શકે

વિદ્યાજીની દેખરખ નીચે એમને બતાવેને મોરે
સેતુનંદ મધ્યસે એ સેતુ બાધવા મટે પશ્ચરના
હમી કસય એ દમ ઉપર વહેાના કપાએલા ડાળા
ડાળાઓ ગોદાવાયા આ ગોદાવરુ પૂરી કરવામાં ફક્ત
ત્રણ દિવસ લાગ્યા હતા આ લોકો પર થઈને
પમાર થતા કૈ વને મહેા સમય લાગે, એ સમજા
એવી વાત છે એટલું જતા ય રામનું બધું લસકર
ફક્ત મે દિવસમાં જ સાગરને ઉત્તરે ઠડેરી દાખલ
કાંઈ પાપાળા આડી ગયુ સાગરની લગાઇના માપનો
આશરો આ ઉપરથી મળી રહે છે

આ ઉપરાંત એક ખીજ વાત પણ વિચારવા
જોવી છે લોક-સિદ્ધાંતપ્રમા મોર્ફોલોજી પોતને
રાવણુ વધી અત્યારે કેડડારા નથી પણ જલ્દ
સંયુક્ત પ્રાતોડ એ ને કે હાનના ઉત્તર પ્રદેશનું
એકેવીવર વાયગ્રો તો ગયા લખેતું છે કે ગેડા બતાવે
લોકોના એક વર્ગે પોતાને અત્યારે રાવણુવતી કે
વડાવે છે જ્યારે ગોડા લોકોના એક બીજા વર્ગે
પોતાને રાજવતી તરીકે એ બતાવે છે તેઓ પોતાને
નિભાવવાના પા સો મતાવે આ બધા ગેડા લોકો
વિદ્યારાની જ છે

મેરક પ્રસંગો

ઢેરી તારી સાદી તા
સખ આણ અટારી
ધીમા અણુચિત્તી
પ્રેરણા, મેરકેરે ક્યાર

૧. રાખિયા

પ્રાથ પથુ સમરે સૂરી સતની વાત નીકરે, ત્યારે
રાખિયાનુ નામ સ્ત્રીથી પ્રથમ હોડે ચડી આવે
મુસ્લિમ-સતોના પ્રતિહાસમા રાખિયાનુ સ્થાન
અતિનીય છે તે સ્ત્રી-સતોમા જ નહિ પરંતુ
પુરુષ-સતોમા પણ મહત્વનુ સ્થાન ધરાવે છે

સતોએ પ્રભુને મેળવવાના ત્રણ પગથિયા ચીધ્યા
છે એકલીનતા, બેપુદી આત્મસમર્પણ અને મહાત્મી
જ જગતનિષ્ઠતા સાથે તાદાત્મ્ય સધાય છે, એ
વાત માત્ર રાખિયા માટે જ નહિ પણ દરેકે દરેક
સત માટે સત્ય છે નીચે સૂરી ઓ-સત રાખિયાના
જીવનના ત્રણ પ્રસંગો આપ્યા છે

અ. એકલીનતા

ત્યારે રાખિયા યોગી યર્ષ, ત્યારે તેના આતા-
પિતા મૃત્યુ પામ્યા તે દિવસે દરમિયાન ભયકર
દુષ્કાળ પાગળે એમા તેની ત્રણ બહેનો પણ ધાતુ
પાગી રાખિયાને પણ કોષ્ટએ ધકકીને મુનામ બનાવી
અને કોષ્ટ નિહંધીને વેચી નાખી તે રાખિયા પાસે
તનતોડ મહેનત-મજૂરી કરાવતો રાખિયા દિવસે
રાજી રાખતી, ખૂન મહેનત પી અને રાતે ત્યારે
સૌ સૂઈ જતા ત્યારે એકાતમા બેસીને હાંમલાં દેવે
પ્રુદાને બહારી કરતી

એક દિવસ રાતે પ્રુદાને હળદત કરતા કરતા
ને રૂસકા ભરતા ભરતા તે બોલતી હતી 'તે મને
બીજાની મિનમત બનાવી દીધી છે, તેથી દિવસે તારા
દરગારમા અવગાની નવરાજ મને નથી મળતી તેની
ખિદમતમા લાગી રહુ છુ પરંતુ હે માતા મનના
માયિક' તુ બચે છે કે મગી ખવાદિશ તો તારી
ખિદમત કરવાની છે! તારી દરગાહ ચારી આજોની
રાહની છે એ મુજબ હોત તો તારી દીરેની આ
જિદગી તારી ખિદમતમા અને ધનમદતમા પીતાવન
જેની તારી ગરજ'

પ્રભુપ્રજાથી રાખિયાના માલિકની આખ
મથ તેણે જ્યેષ્ઠ તો રાખિયા પ્રુદાને ધનમદત
હતી રાખિયાની જીમ નહિ પણ તેનુ દિવ
રજ્યુ હતુ અને એક' દેવી જ્યોતિ તેના શિર
ચમકા રહી હતી તેણે જ્યેષ્ઠ કે રાખિયા સાથે
પાક હતી છે તેની પાસેથી સેવા લેતી એ
થુનો છે

ને બીજા દિવસની સવારથી રાખિયા
ખિદમત માટે મુકત હતી'

બ. બેપુદી અને આત્મસમર્પણ

મુસ્લિમ હોવાથી હજ કરીને મક્કા મહીતાન
દર્શન કરવાની ઇચ્છા થતી અત્યંત સ્વાભાવિક
છે પરંતુ રાખિયાએ ત્યાં હજ કરવાનો વિચાર ક્યો
ત્યા સધીમા તો તેણે આધ્યાત્મ-નોકમા લાગુ સ્થાન
પ્રાપ્ત કરી લીધુ હતુ

તેના સમયમા એક ભુઝગ સત હયાહીમ ખીન
અહમદ ચોદ વધની યાત્રા પૂરી કરીને મક્કા પહોંચ્યો
તે હર પગને એક નયાજ પડીને આગળ વધતો,
તેથી તેને ત્યાં પહોંચના ચોદ વધ સાગ્યા

પરંતુ નજરે તે ત્યાં પહોંચ્યો, ત્યારે તેને
કાગાના દર્શન ન થયા

તેને થયુ કે દુખી થઈને, અટલી મહેનત કરી
અને તે નજરેથી એકાદ છે! તેને લાગ્યુ કે તેની
આજોમા કોઈક ખરામી હતી તે પ્રાર્થના કરવા
લાગ્યો પ્રભુએ તેને આશ્વાસન દેતા કહ્યુ 'હે
હયાહીમ' તારી આજોમા કોઈ જાતની ખરામી
નથી કમ્યા અત્યારે એક ખૂદી ઓરતના સ્વાગત
માટે ગયા છે, તેથી તને દર્શન નથી થતા'

ઈસહીમને થયુ કે એની તે કંઈ લાગણ્યાગી-
પૂર્વશાગી ઓરત છે કે જેના સ્વાગત માટે પ્રુદ કાગા
ગયા છે તે વિચારતો હતો, ત્યાં જ ની

એક બીઠી કોરનને આવળી તેણે જોઈ. તે રાખિયા
 ઢળી. તેણે પ્રેમભાષી શબ્દોમા પૂછ્યું : 'અરે રાખિયા!
 આ તે કંઈ જાતનો શૂર ને' જગતમાં પ્રચારી દીધી
 છે.'

રાખિયાએ જવાબ વાળ્યો : 'તે' નમાજ પઢીને
 તોગ રસ્તો નહીં કંપો. મેં' બેબુદી અને આત્મ-
 સમર્પણનો મારો રસ્તો ધર્મદ ક્યો.'

એક ધર્મદી રસ્તો દર્શો.

બીજી બિનધના અને આત્મ-સમર્પણનો મારો
 દર્શો!

૬. શ્રેણી

એકનાર જે સંત રાખિયાને મળવા આવ્યા, તેઓ
 જુઓ દતા. તેમણે વિચાર્યું કે રાખિયાને ત્યાં જે
 કંઈ મળશે, તે પવિત્ર હશે. રાખિયા પાસે જે રાટલીઓ
 હતી, તે તેણે તેમની સ્થમે ધરી. દણ તે બે સતોએ
 જમવાની શરૂઆત થયું નહોતી કરી, ત્યાં એક ફરીર
 આવ્યો. રાખિયાએ તે બન્ને રાટલીઓ ફરીરને આપી
 દીધી.

થોડીવારે એક દારી એક યાગીમા કાર્ક જમ
 વાળુ લાખે આવ્યો : ગણી તો તેમા અદાર રાટલીઓ
 થઈ. રાખિયાએ કહ્યું કે આ મારા માટે નથી અને
 તે તેણે પાડી આપી દીધી.

થોડીવારે ફરીથી દારી આવ્યો. ગણી તો વીસ
 રાટલીઓ થઈ. રાખિયાએ આગ્રહ કર્યો વિના
 સંતોને તે આપી દીધી.

સતો ભોજન કરતા કરતા મનોમન આ ધટના
 પર આશ્ચર્ય પામીને વિચાર કરતા હતા. ભોજન
 કરીને તેમણે રાખિયાને પૂછ્યું, તો તેણે કહ્યું :

'જ્યારે તમે આવ્યા, ત્યારે હું' જાણતી હતી
 કે તમે જુઓ છો, તેથી બે રાટલીઓ પૂરી નહિ
 થાય. ખુદાએ કુશનમા કહ્યું કે હું એકને બદલે
 દસ હજાર છું. તેથી જ્યારે ફરીર આવ્યો, ત્યારે મેં
 તે બે રાટલીઓ બેરાતમા દઈ દીધી બદલામા મળેથી
 અદાર રાટલીઓ અણતરી પ્રમાણે જરોનર નહોતી.
 બેના બદલામા જ્યારે વીસ રાટલીઓ મળી, ત્યારે જ
 દીધી, કેમકે તે ખુદાના વચન પ્રમાણેની પ્રતિ દતી.'

પ્રત્યુતા વચનમાં કેટલી અટલ થઈ!

—દસમુખ સ્વરૂપ

૨. સારું જ્ઞાન

એક દતો બાદશાહ.

બાદશાહ નેક દતો; રાજ્ય કાંગેબાર પ્રમાણિક-
 તાથી ચલાવતો હતો.

આ બાદશાહ માટે બીજું બધું દીક, પરંતુ તે
 મકાનોનો ખૂબ શોખીન. તેના પિતા પણ બાદશાહ
 હતા. તેમણે એક મહેલ બનાવ્યો હતો. પરંતુ એમાં
 એવી સોપસગવડ નહોતી; એવો ભરખો પણ નહોતો;
 એમા એવો બાદશાહી દાદ નહોતો. દા, માણસો
 સુનેથી રહી શકે એવી બધી જ સગવડવાળું એ
 મકાન તો હતું જ.

પરંતુ આ નવા બાદશાહને એ મહેલ ન ગમ્યો.
 એ મહેલ તેણે પાટી નખાવ્યો. અને એ જ જગા
 પર તેણે પોતાના મારે એક આલીશાન મહેલ બના-
 વડાવ્યો એ મહેલનું આયોજન તેણે પોતે કહ્યું હતું.
 બીજા દેશોના બાદશાહોના મહેલો પણ એ આ કામ
 માટે તે ખાસ નેક આવ્યો હતો. એ બધા મહેલોની
 ખાત્રી ખૂબીએ જોઈને તેણે પોતાના આ મહેલની
 રચના કરાવી હતી.

છેલ્લામા છેલ્લી ડબની આ મહેલમા સગવડો
 કરવામા આવી હતી. ઊનાળામા શીતળના મળી રહે,
 અને શિયાળામા ઉષ્ણતા સાપડી રહે, એવી એમા
 સગવડ હતી; એમ સાની અગવડ તો એમા રહેનારને
 પડે જ નહિ બધી ખર્ચ માટે મહેલ અનુકૂળ હતા.

બાદશાહને આ મહેલ માટે બહુ ગર્વ હતું.
 બાદશાહ દિવસે ગમે ત્યાં જાય, પણ રાત તો આ
 મહેલમા જ ગાળવાનો તે આમ્રદ રાખતો હતો. આ
 મહેલ છાડીને બીજો મહેલ નું તેને ગમતું નહોતું. તેની
 દરેક સગવડ આ મહેલમા સચવાતી.

એક વખત આ બાદશાહના મહેલમા એક મહાત્મા
 આવ્યો. મહાત્મા યુવાન હતા; જતા ખૂબ ઝાની હતા.
 જેવા ઝાની હતા તેવા જ ત્યાગી હતા; અને જેવા
 ત્યાગી હતા તેવા નિદાન પણ હતા.

આ મહાત્માના સત્કર્મોના કાલ બાદશાહ પણ

લેના હતા. બાદશાહ પર આ મહાત્માનો ખૂબ જ પ્રભાવ પડ્યો હતો.

મહાત્માને પણ બાદશાહ પર પ્રીતિ જધાર્મ હતી; કેમકે બાદશાહ ખૂબ જ નેત્રીયી સત્યકરતાના ચલાવતો હતો.

પરંતુ બાદશાહ ભૌતિક વૈભવમાં માનતા હતું; પોતાના મહેલ પ્રત્યે તેમને ખૂબ હઠી સમતા હતી; આ અધુરું મહાત્માના લક્ષમાં ધીરેધીરે આવ્યું હતું.

આ ભેદ મહાત્માને ધ્યુ, 'આવા નેક બાદશાહને સાચો ઉપદેશ કેવો ભેદભર્યો; સાચી વાતનું શબ્દ ફગાવતું ભેદભર્યું. ખોટી મનના ઘોષાવળી ભેદભર્યું.'

એક વખત બાદશાહ મહાત્માને પોતાનો ખારો મહેલ બતાવવા લાઈ ગયો-ખૂબ જ મનમગી.

મહેલની એક એક સગવડ, એક એક વૈભવ પ્રત્યે બાદશાહ મહાત્માનું ખ્યાલ ફેરતા હતા. પરંતુ મહાત્મા તો અન્યમનરકની ભેમ અધુરું ભેમ, ને સાંતિગતા હતા. બધો મહેલ બતાવી રહ્યા પછી બાદશાહ મહાત્માને પોતાના ખાસ દીવાનખાનામાં લઈ ગયો. બાદશાહ સિવાય આ દીવાનખાનામાં કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી. દીવાનખાનું એટલું સુંદર હતું કે તે આખા મહેલના નાક સમાન લેખાનું હતું. મહેલમાં પણ બાદશાહ હતા અંગત મંત્રણા સિવાય કોઈ પ્રવેશી શકતું નહોતું.

બાદશાહે મહાત્માને ગર્જાવેર પૂછ્યું :

'ભોસો વાપર, મહેલ કેવો લાગ્યો?'

મહાત્મા વિચારીને બોલ્યા : 'બાદશાહ મહેલ તો ખરેખર સુંદર છે. પરંતુ મેં સાવલ્યું છે કે આ મહેલમાં કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી એ વાત સાચી છે?'

બાદશાહ બેઠા : 'હા, આ મહેલ મારી પ્રિયમાં પ્રિય વસ્તુ છે. બહારના લોકોને આમાં પેસવા દઉં તો એ લોકો બગાડી શકે. અરે, મારા આ દીવાનખાનામાં બીજાઓને તો કીક, પરંતુ મારી પોતાની બેઠાને પણ પ્રવેશ હવાની મનાઈ છે.'

મહાત્મા ધીરે-રહીને બોલ્યા : વાહ, આ મહેલમાં આ બધામાં તમારા પહેલાં કોણ રહેતું હતું?'

'મારા પિતા-મગદમ બાદશાહ!'

'એ પહેલાં?'

'મારા પિતામહ!'

'એ પહેલાં?'

'મારા પ્રપિતામહ!'

'ત્યારે આ તો મહેલ કે મુસાદરખાનું? અને તમે જે આ છોડીને બગાડના કે નહિ?'

'તમે જે આ છોડીને બગાડના કે નહિ?'' બસ મહાત્માના એક સવાલે જ બાદશાહને વિચાર કરતો મૂકી દીધો. એ વાત બાદશાહના હૃદયને અત્યંત સ્પર્શી ગઈ. તેને થઈ અધુરું; 'અરે મારી વહાલામાં વહાલી વસ્તુ પણ મારી રહેવાની નથી; આ તો બધી ખુદાઈ નિષ્કત છે; સૌની નિષ્કત છે!'

એ દિવસથી બાદશાહને સાચું શબ્દ ધ્યુ; પોતાનો એ જન્મ મહેલ તેણે પોતાની પ્રભ માટે ખુદાનો મૂકી દીધો. પોતાની પ્રભમાં બાળકો માટે તેણે એક મહેરબાન શાળા ખોલી.

અને પોતે એક નીધા સાદા મકાનમાં રહેવા ગયો.

—શિવમુંદરમ

૨. મુક્ત દારે....

વિનાશાજના શાગ્રાના દિવસો. તોફાન કરવાની વિનાયકને પણ રેવ આજે પણ એમની એ તોફાની રેવ હતી હતી કેમકે થઈ ગયું છે. એક વખતે વર્ષમાં એવું જ કંઈ તોફાન હતું. તેમના એક સિલ્કો હતા. એમને વિદાયથી જાને મેથીપાક ચખાડવાની મારી એવી રેવ. એક નાની લાકડી રાખનાં હતા અને વર્ષના કબાલમાં તાનું લખાવીને તે લાકડીને સાચવી રાખના કોઈ છોકરાને આગ-કરે નહીં ત્યારે કબાલ-મણી લાકડી કાઢી છોકરાઓને પીટતા, વિનાયકથી આ સધુ ગ્રાવ નહીં. એને થાય કે અવરવાને અને મારવાને શું સંબંધ? એ તો પેલાં તાગાની બીજ ચાવી લોધી લાવ્યાં અને તાનું ખોળીને લાકડી ફેંકી દીધી. મિત્રતા સાહેબે, છોકરાઓને મારવા માટે તાનું ખોલી લાકડી ચોલવા ફેંકાઈ હતી મજા પરંતુ લાકડી હોય તો મને ને? પણ સાહેબે જે જજરા હતા. એક લાકડી ગઈ તો બીજી લાવ્યા. ફરી પાઠો

લેતા હતા. બાદશાહ પર આ મહાત્માનો ખૂબ જ પ્રભાવ પડ્યો હતો.

મહાત્માને પણ બાદશાહ પર પ્રીતિ બંધાઈ હતી; ઉમરે બાદશાહ ખૂબ જ નેપ્રીયી સભ્યકારિનાર ચલાવતો હતો.

પરંતુ બાદશાહ ભૌતિક વૈભવોમાં માનતા હતા; પોતાના મહેલ પ્રત્યે તેમને ખૂબ છાંડી મમતા હતી; આ બધું મહાત્માના હક્ષમાં ધીરેધીરે આવ્યું હતું.

આ ભ્રષ્ટ્ર મહાત્માને થયું. 'આવા નેક બાદશાહને સાચો ઉપદેશ દેવા ભ્રષ્ટ્રએ; સાચી વાતનું શાન કંઈવડું ભ્રષ્ટ્રએ. ખોટી મમતા છોડાવવી ભ્રષ્ટ્રએ.'

એક વખત બાદશાહ મહાત્માને પોતાનો ખાસ મહેલ બતાવવા લાઈ ગયો-ખૂબ જ મમતાથી.

મહેલની એક એક સમગર, એક એક વૈભવ પ્રત્યે બાદશાહ મહાત્માનું ધ્યાન દોરતા હતા. પરંતુ મહાત્મા તો અન્યમનરકની જેમ બધું જોતા, ને સંભળતા હતા. બધા મહેલ બતાવી રહ્યા પછી બાદશાહ મહાત્માને પોતાના ખાસ દીવાનખાનામાં લાઈ ગયો. બાદશાહ સિવાય આ દીવાનખાનામાં કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી. દીવાનખાનું એટલું સુંદર હતું કે તે આખા મહેલના નાક સમાન લેખાઈ હતું. મહેલમાં પણ બાદશાહ હતા અંગત મોજુસો સિવાય કોઈ પ્રવેશી શકતું નહોતું.

બાદશાહે મહાત્માને ગર્જાને પૂછ્યું :

'બોસો બાપજી, મહેલ કેવા લાગ્યો?'

મહાત્મા વિચારીને બોલ્યા : 'બાદશાહ મહેલ તો ખરેખર સુંદર છે. પરંતુ મેં સાંભળ્યું કે આ મહેલમાં કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી એ વાત સાચી છે.'

બાદશાહ બોલ્યા : 'હા આ મહેલ મારી પ્રિયમાં પ્રિય વસ્તુ છે. બહારના લોકોને આમાં પેસવા દઉં તો એ લોકો બગાડી મૂકે. અરે, મારા આ દીવાનખાનામાં બીજાઓને તો ઠીક, પરંતુ મારી પોતાની બેમનોને પણ પ્રવેશ કરવાની મનાઈ છે.'

મહાત્મા ધીરે-રહીં બોલ્યા : વાડુ, આ મહેલમાં આ જગ્યામાં તમારા પડેલાં કાચ રહેતું હતું?'

'મારા પિતા-મર્યાદા બાદશાહ!'

'એ પડેલાં?'

'મારા પિતામહ!'

'એ પડેલાં?'

'મારા પ્રપિતામહ!'

'ત્યારે આ તો મહેલ કે મુસ્તફરખાનું? અને તમે એ આ છોડીને જવાના કે નહિ?'

'તમે કે આ છોડીને જવાના કે નહિ?' બસ મહાત્માના એક સવાલે જ બાદશાહને વિચાર કરતો મૂકી દીધો. એ વાત બાદશાહના હૃદયને અત્યંત સ્પર્શી ગઈ. તેને થઈ ગયું; 'અરે મારી વહાલામાં વહાલી વસ્તુ પણ મારી રહેવાની નથી; આ તો બધી ખુદાઈ નિકત છે; સોની મિલકત છે!'

એ દિવસથી બાદશાહને સાચું શાન થયું; પોતાનો એ ભવ્ય મહેલ તેણે પોતાની પ્રજા માટે ખુદશે મૂકી દીધો. પોતાની પ્રજાનાં બાળકો માટે તેણે એક મંદિર સાંચાળાં ખોલી.

અને પોતે એક સીધા સાદા મકાનમાં રહેવા ગયો.

—શિવમુદરમ

૩. મુક્ત દારે....

વિનોબાજીના શાળાના દિવસો. તોફાન કરવાની વિનાયકને પણ ટેવ આળે પણ એમની એ તોફાની ટેવ કદી કદી કાઠ થઈ જાય છે. એક વખતે વર્ગમાં એણે જ કંઈ તોફાન કર્યું. તેમના એક શિક્ષક હતા. એમને વિદ્યાર્થીઓને મેથીયાક મખાડવાની સારી એવી ટેવ. એક નાની લાકડી રાખતા હતા અને વર્ગના કબાટમાં તાણું લગાવીને તે લાકડીને સાચવી રાખતા. કામ છોડાને આવડે-કરે નહીં ત્યારે કબાટમાંથી લાકડી કાઢી હોકરાઓને પીટતા, વિનાયકથી આ સજુ જાય નહીં. એને થાય કે આવડવાને અને મારવાને શું સંબંધ? એ તો પેલાં તાળાની બીજી આવી શોધી લાવ્યાં અને તાણું ખોલીને લાકડી ફેંકી દીધી. મિચારા સાહેબે, છોડાઓને મારવા માટે તાણું ખોલી લાકડી શોધવા ફેંદારેંદ કરી મૂકી પરંતુ લાકડી હોય તે મજે ને? પણ સારેને ય જબરા હતા. એક લાકડી બાઈ તો બીજી લાવ્યા. ફરી ખાઈ

સમાજમાં આજ રીતે ક્રાંતિ આવતી હોય છે

અવાસી

મેંદરડામાં કેળવણી મંડળ તરફથી વિદ્યાર્થીનું શરૂ કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. આ વિદ્યાર્થીનું માટે નવું મકાન બાંધવાનું હતું. શરૂઆતમાંના સંજોગો અને આગેવાન કેળવણીકાર શ્રી મનસુખરામભાઈ જ્ઞાનપુત્રાના વરદ હસ્તે વિજયાદશમીના શુભ દિવસે વિદ્યાર્થીની ખાતાવિધિ કરવાનો શ્રી રતુભાઈ અણ્ણીના પ્રમુખસ્થાને સમારંભ યોજવામાં આવ્યો. સભાનું કામકાજ શરૂ થયું. સાળાની કન્યાઓએ સ્વાગત ગીત ગાયું. પ્રસંગને અને સંસ્થાને શુભેચ્છા હાથે સંદેશો આપ્યા. ત્યાર બાદ કેળવણી મંડળનાં એક મોવડી શ્રી હકમીયદભાઈ સ્વાગત પ્રવચન માટે ઊભા થયા. ‘જહેનો અને બાઈઓ’ એવા સંબોધનથી એમણે શરૂઆત કરી. પણ સભામાં સ્વાગત ગીત માટે બોલાવવામાં આવેલી પાંચેક કન્યાઓ સિવાય કોઈ બહેનો હતાં નહીં, એ જોઈને સૌને થોડું આશ્ચર્ય થયું. પણ શ્રી હકમીયદભાઈએ ‘જ સૌનું’ આશ્ચર્ય પારખી જઈને સ્પષ્ટતા કરી, કે સમાજમાં બહેનો દેખાતા નથી અને છતાં મેં સંબોધનમાં ‘બહેનો’ એમ કહ્યું એથી ધણીને આશ્ચર્ય થતું હશે. પરંતુ કેળવણીની દૃષ્ટિએ મહત્વના લેખી શકાય એવા આજના આ સમારંભમાં મેંદરડાની બહેનોએ પણ નારી સંખ્યામાં હાજરી આપી છે.’

શ્રી હકમીયદભાઈની આટલી સ્પષ્ટતા સાંભળીને તો મોટા ભાગના સમાજજનો વિશેષ આશ્ચર્ય થયું. પરંતુ શ્રી હકમીયદભાઈએ એમની ખૂંટવણ અને આશ્ચર્ય દૂર કરવા માટે વધુ સ્પષ્ટતા કરી કે સ્થળ સંક્રમણે કારણે બહેનો માટે આડી સગવડ થઈ શકે એમ ન હોઈ બાળુની ઝોશરીમાં, બહેનો માટે બેસવાની સગવડ કરવામાં આવી છે.

આટલી સ્પષ્ટતા સાંભળીને વ્યાસપીઠની પાછળ આવેલી એક નારી ઝોશરી તરફ સૌનું ધ્યાન

ઝેંચાયું. વીસ પચીસ નેટલી બહેનો ત્યાં શાંતિથી બેઠી હતી.

‘સ્થળ સંક્રમણે કારણે થોડા બાઈઓને બાળુની ઝોશરીમાં બેસાડવાનું સૂચન નહીં અને બહેનો માટે જ ત્યાં પ્રવેશ કરવાનું કેમ સૂચન?’ સમારંભના પ્રમુખશ્રીએ ટકોર કરી. અને થોડી સંક્રમણ ભોગવીને પણ બહેનો માટે સભામંડપમાં જ બેસવાની સગવડ કરવા સૂચના આપી.

થોડી વારમાં જ વ્યાસપીઠની આમળના ભાગમાં બહેનો માટે જગ્યા થઈ ગઈ. અને વ્યાસપીઠની પાછળ ઝોશરીમાં બેઠેલી બહેનો શણ થતી થતી ત્યાંથી જીવિતે સભામંડપમાં આવીને બેસવા લાગી.

આ બહેનોમાંથી બે બહેનોએ ધૂમટો તાણ્યો. ધૂમટો તાણીને આગળ બેસવામાં એમને પણ સહેજ સંક્રમણ જણાયો. એટલે એક બાળુના ખૂણામાં પોતાને માટે સ્થાન મેળવવા એમણે શેશિય કરી. સમાજનોમાં ધૂમટાવાળી બહેનોની સંખ્યા વધુ હોત તો કદાચ એ તરફ કોઈનું ખાસ ધ્યાન ન ખેંચાત. પણ સારીએ સમાજમાં માત્ર બે જ બહેનો ધૂમટો તાણીને બેઠી એથી સહેજ એ તરફ સૌનું ધ્યાન ખેંચાયું.

‘આના કરતાં તો બહેનો ન્યાં બેઠાં હતા એ સ્થળ એમને વધુ અનુકૂળ હતું. ત્યાં કોઈને કોઈની લાજ તો કાઢી પડે એમ ન હતું.’ વ્યાસપીઠ ઉપરથી કોઈએ ટકોર કરી.

‘આ બહેનોને કોની લાજ કાઢવી પડે છે એ જણાવે. અટલે એ મુરખીઓને જ મોડું દાંકીને બેસવાનું કહીએ. નથી બહેનો ખુલા મોટે બેમી શકે.’ પ્રમુખશ્રીએ સ્પષ્ટ કરી.

‘વાત ફરી ફરીને, મારા ઉપર આવે છે.’ સ્વાગત પ્રવચન માટે ઊભા રહેલા શ્રી હકમીયદભાઈએ

હસતા હસતા કહ્યું

‘કેમ તમારા ઉપર વાત આવે છે? આ બહેનો ને તમારી હાજરીને કારણે લાજ કાઢી પડે છે!’ શ્રી રતુભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો

‘ના મારે કારણે તો નહીં પણ લાજ કાઢેની બહેનો અમારા ઘરની છે અને મારા પિતાશ્રી અહીં બેઠા હોઈ એમને લાજ કાઢી પડે છે.’ શ્રી હકમી ચદલ ઈએ ખુલાસો કર્યો

શ્રી હકમીચદમાઈનાં શુદ્ધ પિતા શ્રી સવચદ બાપા વ્યાસપીઠ ઉપર જ બેઠા હતા

‘બાપા! આ શું? વડીલોને મન તો દીકરી અને વહુ જેવ સરખી અને હવે તો જમાને ય પલટ છ ગયો! તમ જેવા મુરખીને મોઢું ટકીને બેસવાનું રમૂજમાં પણ કહેવાય નહીં પણ તમારે લીધે આખી સમાજમાં માન જે જ બહેનોને મોઢા ઢાકીને બેસવું પડે એ તો બરાબર નહીં.’ શ્રી રતુભાઈએ સવચદ બાપા તરફ ફરીને કહ્યું

તે મારે શું કરવું?’ સવચદ બાપાએ બહુ જ સરળ ભાવે પ્રશ્ન કર્યો

‘કહી દો કે લાજ કાઢવી એ ખોટા રિવાજ છે હવે જમાનો બદલાઈ ગયો છે ધૂમટા કાઢવાની ઠાંઈએ જરૂર નથી.’

‘તે તમે જ મારા વતી કહી દોને!’ સવચદ બાપાએ ખૂબ જ સરળ અને સહજ ભાવે પોતાની કમળા વ્યક્ત કરવાનું જણાવીને સૌને આશ્ચર્યમાં નાખી દીધા

‘તમે મહેના હો તો હું તમારા વતી જાહેરાત કરું પણ એની બહુ કિંમત નહીં સમાજસુધારણા ની દૃષ્ટિએ તમારા આ મહત્વના નિર્ણયની જાહેરાત તમારે સ્વમુખેથી જ યાવ એની કિંમત છે તમે જ જાહેરાત કરો બાપા!’ રતુભાઈએ સવચદ બાપા પાસે સ્વનીવર્ધક યત્ન મૂકતા કહ્યું

‘પણ મને આ રાહિયામાં ભાગવું નહીં હાલે’ સવચદ બાપાએ આનાકાની કરી

રતુભાઈએ તો એમના મોગુ બાગળ ‘માઈક’

ધરીને પકડી રાખ્યું એટલે છેવટે સવચદ બાપા માઈક પાસે મોઢું કરીને બોલ્યા ‘તમે બંધીયું બેનું લીકરિયું છો તમારે હવે ઠાંઈની લાજ મરવાની હોય નહીં’

સવચદ બાપા ‘તો યા માત્ર મે જ વાક્યો પરત્વે તદ્દન સરળ ભાવે નિઃખાનસ ભાવે બોલાયેના એ ‘વાક્યોમાં તો સામાજિક ક્રાંતિનો મહત્વનો સંદેશ દાસોદાસ બહેનો દ્વારા ધૂમટા અંગેની વાત નીખી ત્યારે મોટા ભાગના શ્રોતાઓએ એ જ રમૂજ તરીકે - વિરોધ તરીકે જ વધારી હતી જૂની ધરેક અને જૂના રિવાજોમાં સાડુ ય જીવન વ્યવસ્થા મરી ચૂકેના અને જીવનને આરે આવીને બેઠેલા ઠાંઈ વડીલ સામાજિક સુધારાની વાતને આટલી સરળતાથી - આટલી સાદાજીવતાથી આવકારે એ ઠાંઈની ક પનામાં પણ ન હતું સવચદ બાપાએ કુરુમિએને તિલાંજલિ આપવાની અને સામાજિક સુધારણાની વાતને આન કાગી એટલું જ નહીં પણ પોતાને ત્યાંથી જ હિંમત ભરી શરૂઆત કરી સવચદ બાપાને માટે સૌના મનમાં આનંદભાવની હલી ચડી

શ્રી સવચદ બાપાએ તો સામાજિક સુધારણાને અદેવ આપ્યા પોતાના ઘરમાં પોતે વર્ણીય કમળતા હતા એવું સુધારક પગલું ભરવાની તક મળી અને શ્રી હકમીચદમાઈએ પણ દિલથી આનંદ કરી પરત્વે સનાલ હતો બહેનોના જૂની અને ખોની શિદ્ધિઓમાં કિલ્લેલ અને વર્ણી એવી શિદ્ધિઓને પોષતી આવેલ બહેનો ધડીના છટ્ટા ભાગમાં એ શિદ્ધિઓને તિલાંજલિ આપી શકે! પરત્વે સમાજનો આશ્ચર્યથી ભરેલ સમજ થયું વગર !! આપા કુરિવાજોથી જાણે અકળાઈ ગી હોય અને એમાંથી મુક્ત થવાનું અનંદની જાણે રાહ જોતી હોય એમ બનને બહેનોએ સવચદ બાપાના મો ભાગથી જેના ચબ્બો નીકળ્યા કે પુરત જ ધૂમટા કાઢનાના કુરિવજને તિલાંજલિ આપી દીધી જીવનમાં પડેની જ વાર એમને મુક્ત વાતા પરણેના અનુભવ લીધો

‘સવચદ બાપા! આ સમાજની અદર કેવળ બમારું વેણ રાખવા માટે જ ધૂમટા છોડી દેવા ની તમે મંમતિ નથી આપી ને! થેર જાહેર ફરી આ

બહેનોને ધૂળટા ખેંચવા નહીં પડે ને?" રતુભાઈએ વિનોદમાં પથુ સૂચક રીતે સવચંદ બાપાને પ્રશ્ન કર્યો.

‘અરે એવું તે હોય! હું છઉં તો જુના જમાનાનો માણસ. પથુ નવા જમાનાને ય ઝોળાયું છું’ હો! ને ઓજ ખોટી છે અને વડેલી મોટી ખરી પડવાની છે એને વળગી રહેવામાં ફાવેલો શું? હવે તમે ફિકર કરો મા.’ ઝોજખોવા સવચંદ બાપાએ ક્રાંતિકારી પગલાનું હાદ સમજાવીને સૌને હેયા-ધારણુ આપી.

વાત તેો સાવ નાની પથુ ભારે અસરકાર બની રહી પ્રસંગે તો આવ નહોતો. પથુ સમાજ સુધારણાની દૃષ્ટિએ ખૂબ જ મહત્વનો બની રહ્યો. સરળતા અને નિષ્પાલસતાની ભૂતિસમા શ્રી સવચંદ બાપાએ સમાજ સુધારણાની દૃષ્ટિએ કરેલી ભરેલાત અને ભરેલા પગલાંથી સમારભના કાર્યક્રમને નવી જ તાજગી મળી, નવો જ રંગ ચક્ર્યો.

સમારભ તે હોતો વિદ્યામંદિરની આતવિધિનો. મેદરડાના લોકો માટે એ પ્રસંગ ઓઠો મહત્વનો ન હતો. વિદ્યામંદિરની આતવિધિ પથુ યોગ્ય અને

અધિકારી વ્યક્તિના વરદ હરતે યમ. પથુ સાથે સાથે સામાજિક ક્રાંતિની દૃષ્ટિએ પથુ આ સમારભ મેદરડાવાસીઓ માટે ખૂબ જ મહત્વનો અને વાદગાર બની રહ્યો.

સમારભ પૂરો થયો. બહુતાં બહુતાં શ્રી મનમુખ-રામભાઈના મોહામથી શબ્દો સરી પડ્યા. ‘મે’ વિદ્યામંદિરના મકાનનો પાયો નાખવાની વિધિ કરી. શ્રી સવચંદ બાપાએ સામાજિક ક્રાંતિનું પગલું ભરીને સ્વચ્છ વિદ્યામંદિરનો પાયો નાખ્યો છે. સમાજમાં આ જ રીતે ક્રાંતિ આવતી હોય છે.

સૌ વિખેરાયા. સવચંદ બાપા પથુ લોકોની ટેકાથી અલગ વાલતા વિકાસ થયા. ખૂમીની વાત તે એ હતી કે એમણે સામાજિક ક્રાંતિની દૃષ્ટિએ ભારે મહત્વનું પગલું લાડું છે એવો ભેદ માત્ર આવ એમના અદેશ ઉપર ફરકવા દીધો નહોતો.

શ્રી મનમુખ-રામભાઈના શબ્દો ક્યાંય સુધી મારા કાનમાં ગુજતા રહ્યા. ‘શ્રી સવચંદ બાપાએ સાચા વિદ્યામંદિરનો પાયો નાખ્યો છે. સમાજમાં આ જ રીતે ક્રાંતિ આવતી હોય છે.’

શાણુપથુ

જન્મથી જ નેઓ શાણુ છે, તેઓ ઉત્તમોત્તમ છે, અભ્યાસથી નેઓ શાણુ થીમે છે તેઓ બીજે નજરે આવે, મૂરખામી છાડીને નેઓ શાણુ બને છે, તેઓનો નખર છે ત્રીને, પથુ, નેઓ મૂરખ છે છતાં શાણુપથુ માટે ભેદ પથુ ફરકાર કરતાં નથી તેઓ દુઝઝમાદુઝઝ છે.

શિક્ષણ

નેને જિજ્ઞાસા જ નથી લેને શિખવવાની કુ તરદી-લેને નથી. સમજવાની ક્ષેત્રિય ન કરે તેને ય સમજવવાની કામગીરી હું કરતો નથી. હું તો ચોરમનો એક ખૂણિયો ગાવીને જિજ્ઞાસુ રહું અને ને શીખનાર વ્યક્તિ બીજા તથા ખૂણિયા લખને ન ધર્મ આવે તો તે મુદ્દાની મને મુદ્દવ પરવા જ નથી રહેતી.

જ્ઞાન

વિચારો વિનાનું ચોપટિયા જ્ઞાન વધા છે, જ્ઞાન વિનાનો વિચાર વિઘાતક છે.

નમ્રતા

નમ્રતા વિના આપર્તિ-વિપત્તિ લાખો સમય સહી શકાની નથી. માણસ સુખ પથુ નમ્રતા વિના લાખો કાળ મુંડી ભોગવી શકતો નથી. માણસનું નમ્રતામ છે. શાણુ માણસો તેને લાભકારક ગણે છે.

માયાણુપથુ

માયાણુ માણસો જ માણસને ચઢી શકે છે, તેઓ જ માણસને ધિક્કારી શકે છે

૧. હજરત ઉમરના ત્રણ અપરાધો

મહમદ પયગંબરના મૃત્યુ પછી જે ખલીફાઓ થયા તેમાં હજરત ઉમરનું નામ મોખરે છે. હજરત ઉમર ખલીફા હતા ઉપરાંત એક ઓલિયા પણ હતા. ઉમર પોતાની પ્રજાને ધણી જ ચાહતા હતા અને શુભવેશ પરિધાન કરી નખરચર્ચો જોવા નીકળતા હતા.

એક દિવસ હજરત ઉમર રાંદેરમાં ફરવા નીકળ્યા ગયા પછી ગંધી ફરતાં ફરતાં એક ઘર આગળ તેઓ થઈ ગયા. એક મકાનમાંથી હમવાનો અને મશકરી ફોનો અવાજ આડતો હતો. ખલીફાએ વિચાર્યું કે 'આ લોકો કેવા મૂખ છે! અર્ધ રાત સુધી જાગી ને; અવાજ કરીને પડોશીઓને પણ જાગાડે છે. નેહ તો ખરો તેઓ શું કરે છે!'

ખલીફા ઘરની એક દિવાલ પર ચઢ્યા અને એક લાંબી બાગમાંથી ડોકાઈ મકાનના અંદરના ભાગમાં જોવા લાગ્યા નેત્રું તો જણાવું કે અંતર અને પુરુષ બેમાં છે. તેમની આસપાસ દારૂની બાટલીઓ અને ખાલાઓ પડ્યા છે. દારૂની બાટલીઓ ખાતી કરતા જાપ છે અને નસામાં ચકચૂર બની બને હમી રહ્યા છે-મમક કરી રહ્યાં છે.

શુભકામનાના પવિત્ર ગ્રંથ કુરાનમાં દારૂ પીવો એ મહાપાપ છે તેવું લખ્યું છે. દારૂને રપશ કરવો એ પણ પાપ જ છે. ખલીફા ઉમર આ બધું જાણતા હતા. ઉમર, હારૂન, એવા શરૂઆતના ખલીફાઓ દારૂની ગંધ પણ લેતા ન હતા. તેથી ઉમરને આ લોકોને પીનાં જોઈ અતિ ગુસ્સો ચઢ્યો. ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં ઉમર તરત ચર્ચ બૂમ પાડી ઉઠ્યા: 'અરે બેશરમ લોકો! આ પીવાથી તમે પાપ કરી રહ્યાં છો તે તમે જાણો છો! તમે એમ સમજો છો કે; હથેર તમારું આ પાપ નથી જોઈ રહ્યો?'

દારૂડિયાએ બાદશાહને ઓળખી લીધા. રાજાના ભવથી તેનો નરો છૂં થઈ ગયો. એટલે તો નહીં કહું

કે, હવે જીવ બચાવવો મુશ્કેલ છે. ને બાદશાહ (ખલીફા) માફી નહિ બંધે તો જીવ પણ બચાવવો મુશ્કેલ છે. આ વિચારથી તે ચરચર ચરચર મુશ્કેલ લાગ્યો. પણ એ મશકરિયા ચતુર અને હાજર જવાબી હતા. આથી તે થોડી ક્ષણમાં ટકાર ચર્ચ બોલ્યો: 'પરવરદિમાર' મેં એક જ અપરાધ કર્યો છે; પણ આપ નામદારે; ત્રણ અપરાધો કર્યા છે. શું આપને પણ ખુદાનો જરા પણ ડર નથી?'

ખલીફા જેવા ઓલિયાને અપરાધો કર્યા છે તેવું કહેનાર; તે પણ ખલીફાની સન્મુખ જ. આથી ખલીફા જરા પણ ગુસ્સે થયા વિના બોલ્યા: 'મેં કયા ત્રણ ગુના કર્યા છે તે કહીશ?'

દારૂડિયા હતા દિવિતવાન. તેણે કહ્યું: 'હજર! ગુસ્સે થવા વગર સાંભળશો. આપ ગુના જણાવતા મારો અને કુ જણાવું છું. પહેલો અપરાધ તો એ કે ખુદાનો કુકમ છે કે; "તારે કાંઈ પડોશીનો બેઠ કે ભરમ ઉધાડો ન પાડવો." પણ આપે એ કુકમ પાળ્યો નથી; કેમકે આપ અમારે ભરમ ઉધાડો પાડી રહ્યા છો. આ આપનો પહેલો અપરાધ.'

'આપનો બીજો વાક એ છે કે કુરાનમાં આમ છે કે "જું કાંઈને પણ ઘેર જાવ તો આગલે દરવાજે જાવ." એને બદલે આપ બારીમાંથી અબ્યા."

ખલીફા સડક જ ચર્ચ ગયા. અને ત્રીજો અપરાધ જાણવા ઉત્સુકતા બતાવી.

'આપનો ત્રીજો ગુનો એ છે: દારૂડિયા આમળ વધ્યો: "કે ખુદાનાવાનો કુકમ છે કે; "જું ગમે તેને ઘેર જાવ; ત્યારે તેને નુમખાર કરવો." આપે એ કુકમને પણ તોડ્યો છે. વળી શાંતથી કહેવાને બદલે ગુસ્સામાં અને દગડાબોલ છે. હવે પરવરદિમાર! આપ જ કહો મેં કેઈ પણ જોડું કહ્યું છે?'

દારૂડિયાનું કથન સાચું હતું. ખલીફા પણ સત્યને વરતા હતા. તેણે શરમના મોજથી માથું

નીચે કહ્યું. અને અપરાધોની ક્ષમા માગી. ઉપરાંત તેની પાસેથી વચન પણ લીધું કે, 'હવેથી હું કાઈ દિવસ દારૂ પીશ નહિ. તેમજ તેનો સ્પર્શ પણ નહિ કરું.'

—સતીશચંદ્ર ડીઠ વેળુવ

૨. ગર્વ ન ડીછએ કોઈ!

એક શ્રીમંતે કાંઈ ગાની સંન્યાસીને પોતાના મકાને બોલાવ્યો. આ વાડીનો માલિક હું છું, સામેનો જંગલો મારો છે, ફલાણી મોલનો ધણી સેવક છે, માથેરાનમાં અમારો જંગલો છે. મધુરામાં મારી જમી મિલકત છે. એવી વૈભવની અને મગરૂરીની વાતો તે સંન્યાસીની સાથે તે શેઠ કરવા લાગ્યા. સંન્યાસી ત્યાગી ને ગાની દોષાથી તેને એવી મોટાઇ રૂચી નહિ અને સંન્યાસીને આ બાબતમાં કંઈક બોધપાઠ આપવાની ઇચ્છા થઈ. તેણે યુક્તિથી વાત ફેરવી નાખી, ને ત્યાં માસ્તર પાસે નકશો શિખતા શ્રીમંતના ઓકરાને પૂછ્યું કે, 'તે શું છે?' ત્યારે ઓકરાએ કહ્યું: 'પૃથ્વીનો નકશો' તેમાં હિંદુસ્તાન બતાવવા સંન્યાસીએ કહ્યું: 'જે મુજબ ઓકરાએ બતાવ્યું.' સંન્યાસીએ કહ્યું: 'એવા મોટા નકશામાં હિંદુસ્તાન એવું જાણે?'

ઓકરાએ જવાબ આપ્યો: 'હા મહારાજ! આખી પૃથ્વીની આગળ હિંદુસ્તાન શું દિસાજમાં?' એ નકશામાં મુબઈ કર્ચા આપ્યું તે સંન્યાસીએ પૂછ્યું: ઓકરાએ મુબઈનું મીંડું બતાવ્યું. મુબઈની તેના બાપની મીંચ બતાવવા તેને જબાબવામાં આવતાં તે સંન્યાસીની સામું જોઈ રહ્યો ને કહ્યું કે મીંચ તો તેમાં નથી. સંન્યાસીએ અજબબી દેખાડી કે એવી મોટી મીંચ અને એવા મોટા જંગલો તેમાં કેમ ન હોય?'

ઓકરા બોલ્યો, 'મહારાજ! પૃથ્વીના નકશામાં હિંદુસ્તાન એક જમ જેવું છે. ને હિંદુસ્તાનમાં મુબઈ એક મીંડા જેવું છે, તેમાં અમારો જંગલો કર્ચાથી હોય!' સંન્યાસીએ શ્રીમંત સામે જોઈને કહ્યું, 'જેવું શેઠ! આ તમારો ઓકરા શું કહે છે? દુનિયાના એક મીંડાના પ્રમાણમાં પણ તમે આવી શક્તા નથી, છતાં તમે કેટલું અજિમાન રાખો છો?

તમે મને તેટલા મોટા ચાએ, પણ જગતની નજરમાં તમે કશી વિશાલતામાં નથી. દુનિયામાં મોટા દેખાવા માગતા હો તો; અને પ્રમુખ પ્યારા યવું હોય તો ખોટી ખુમારી ને ગર્વ છોડી દો, માડું માડું ત્યાગો, દાન આપો ને પરમાર્ય કરો એ જ જીવનનો સાચો રાહ છે.'

—પૃથ્વીસિંહ ઝાલા

૩. ડોઠ તહાહુસેન

આ એક પુરુષાથી માનવીની જીવનગાથા છે. જ્યે જીવનની વિટંબણાઓ અને વિરોધી પરિસ્થિતિઓ સામે અનેક જગ્ય ખેડીને જગનને અચંખામાં ચૂપી દીધુ છે. પીડાના પર્વતોને પકકારનારી આ જીવનકથા પુષ્પના પરિમલ જેવી પવિત્ર છે. આંધી અને અસફળતાઓને દાદ ન દેનારી આ જીવન વિશ્રુતિના આંદરોં હવે આપણે દર્શન કરીએ.

એનું નામ તહાહુસેન. જન્મથી જ અધ. ઇન્દ્રિયો અને રહેવાસી, પિનાછ સાવ ગરીબ રોજ રોજ ઠોકરો ખાતી, મહેણાં સાંભળવાં, આપદાઓ સહન કરી આંસુ વહાવવાં અને આખરે જીવન પ્રયત્નેના ધિક્કાર વધી જતાં આપણાતની કોસિશ કરતી-આ એનો જીવનકમ થઈ ગયો હતો.

સાવ ગરીબ અવસ્થામાં અવ્યાસ તો થી રીતે થઈ શકે? રોજ અચડાયા કર્યું; આંસુ વહાવવાં અને વેદનાઓ વેડી લેતી આ સિવાય જીવનમાં ખીચું કાંઈ કરવાનું જાણે હતું જ નહીં. ધા તો ઉર પર જોડા કોતરાયલા જ હતા ને એટલામાં પડોશી નારીએ એ ધા પર નિમક ઊંટયું: 'અરે, પુદાએ આ અધને કેવી આકરી સજા કરી છે! એના કરતાં એને આ આલમમાંથી ઝીંકી લીધો હોત તો ઇશનો આમાર થાત. આપું' ય આપણું' આમ અધડાયા કરતાં એ શુભ થાત!'

તહાહુસેન પોતાની આત્મકથા આલેખતાં લખે છે કે 'આ પડોશી મહિલાનો મોઠો કપકો મારા અંતરને અસર કરી ગયો. માડું-હેવું હચમચી ગયું. મેં નક્કો કર્યું કે આ અતૃષ્ઠ અને અધ જીવનનો અંત લાવી દેવો. અને એ વાતની માહિતી હતી કે મારા વાડામાં એક કૂવા છે. જેથી હું લાકડીના ટેકે

રેકે કુવા તરફ જવા લાગ્યો. કુવાના યાજ્ઞા ઉપર પહોંચ્યો. કુવામાં પડતાં પહેલાં જ કોણે અચાનક મારો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું : હાં, હાં, બાપા... કુવામાં પડી જઈશ. આ અવાજ અમારે ત્યાંના મુખના હોય. મેં કહ્યું : 'પડી જઈશ તો આ જીવનનો કંઈક અનંત અવશે, આનંદ થશે; અમરતાની આશરે પ્રવાસી બનીશ જિંદગીમાં આ આશીર્વાદથી તો ઉગરી જઈશ ને.'"

મુશ્કા મને પ્રેમથી દોરીને મારે પેર લઈ આવ્યા. મને, મારા એકમાત્ર અનુકંપા અને અનુસંગથી બેસાડના એમણે મને કહ્યું : 'બેટા! તું નકામો નાહિમત બન્યો. હિમત હારી ગયે કાંઈ જીવન જીવાતુ હશે! જાણ, આપણે જાણીએ છીએ કે ચક્ષુ સાથે જ ખૂબ જ કામની ચીજ છે. પણ એવા વિના કોઈ પ્રગતિ જ ન કરી શકે એવું નથી. આલસમાં એવા ઘણા મેં અધ મહાન વ્યક્તિઓ મર્યાદામાં છે કે જેમની અનુપમતા શક્તિ પાસે આંખોવાળા પણ પાણી ભરે છે. વાસ્તવમાં તો મન જ મહાન વસ્તુ છે. જીવનની હોડબીડ સાચું સુકાન તો મન જ છે. સુકાન જે સાચું હશે તો પડી સહ કે હનેમું નહીં હોય તો પછી એ એક જ સુકાન સહેવાઈથી તારી આ જીવન-નાવને કિનારે પહોંચાડી દેશે. જે એ સુકાનને સલામતી અને એને અદ્ધર રીતે વળગી રહીશ તો ભયંકર તોફાનો અને શક્તિ આપશે પણ તારી નાવને કાઈ જ કરી શકશે નહિ સુકાનને બરાબર વળગી રહે બેટા, એ મનને તારો શુદ્ધ બનાવ. એને ન હોડીશ, એને ન જૂનીશ.'

તલાકસેન જણાવે છે કે 'પ્રેમપૂર્ણ અને સ્નેહની મુદ્દા સમાન એ દેવાની વાણીએ મારા દેવાને હથ મચાવી મૂક્યું. હું રડી પડ્યો. આખાથી દડ દડ આંસુ ખરવા લાગ્યાં. મારા મનને થયું—'અરે, આ જીવન જેવું અધ્યમેલ મોટી આમ આપણાત કરીને તોડી ન'આવ કે! આ માટે આમ કાગર ચઢને પુત્રના મોંમાં જવું' એમણે કેવળ આખો સિવાય શું અંતરનો દીપ અજવાળાં ન પાચરી શકે! રે, બેળા મનની સાથે મિત્રતા સ્થપીશ તો આ અર્ચકને મારે શું કરવા છે! મેં મલ્લ નિધાર કર્યો કે વિધને

જતાવી. આપું કે આખો વિનાનો અધ માનવી પણ મહેનતથી શું કરી શકે છે!'

પડી તો મેં મારું કામ પૂર્ણ પ્રેમ અને સુચારુ શ્રદ્ધા સાથે શરૂ કરી દીધું. સૌ પ્રથમ પરવરદિગારની બદલી કરી; અને બીજાનાં મોંએ કુરાન સાંભળવાનું શરૂ કર્યું. કુરાન સાંભળતો ભઈ, સમજતો ભઈ અને એના પવિત્ર પંથમાં મેં અંતરમાં ઉતારતો ભઈ. પડી તો મૂઝ અને સમજાવક વધવા લાગી. અંતરમાંની ધારાએ કૂટવા લાગી જાનહીન પ્રગટવા લાગ્યો. મન આનંદથી ભૂમવા લાગ્યું. જે મન મૃત્યુનું આલિંગન પડ્યું હતું એ જ હવે જીવનનાં મગલ ગીતો ગાવા લાગ્યું. દૂધમાં મને જીવન જીવવા જેવું લાગવા માડ્યું. મનની મસ્તીથી હું મતવાસો બનવા લાગ્યો.'

પડી તો એમણે અભ્યાસનો આરંભ કર્યો. એ મેટ્રિક થયા. શેન્ટુએટ થયા. એમ. એ. પણ થઈ ગયા. ને એક કરતા વધારે વિદ્યાપીઠોએ પી. એમ. ડી.ની ઉપાધિ આપીને એમનું બહુ માન કર્યું. આ અધ માનનીને ધર્મિકાની સરકારે શિક્ષણ પ્રધાનને હોલો આપીને એમના પુરુષાર્થ પર યશસ્વતી ધરી. એમને માન મળ્યું; મિલકત મળી અને આલસ એમના ચરણોને ચૂંવા લાગી. સાચે જ માનવી પરિણામને પ્રીત કર્યા વિના પુરુષાર્થને પ્રીત કરવા લાગે તો પરિણામ અની જતે જ પ્રીત કરશે એવી પ્રેરણા-માયા હોય તો હતાવડેનની જીવનબંસરીના સૂરે આપણને સંભળાવે છે. —નંદુલાઈ પટેલ

૪. પૂર્ણ કોણુ?

નહીના કરી એક જાણુ તાડવું વસ હતું. નજી કમા જ થોડે દૂર એક થેવર વડ કોનો હતો, શીંગી હયા વાગો, કોઈ તપરની ભેગદર સમે.

એક દિવસ તાડને પોતાની જિયાઈના ગર્વ થયો. આમને દેખે દેશ મથતા તાડને પોતાની જિયાઈ પાસે પેનો વડ તો સાવ દિગુજ લાગ્યો. ત્યારે કોઈને પોતાની કોઈ શક્તિનું અભિમાન જતે જ ત્યારે એ અભિમાનની આડે તે પોતાની વિવેકશક્તિ ખોદ બેસે છે. પોતાની જિયાઈના અભિમાનથી છી ગયેતો તાડ

પણ વિવેકમય બન્યો. તેણે પેલા વડ તરફ તિરસ્કાર-
પૂર્વક નજર કરીને કહ્યું :

‘અહ્યાં એ હિંચુલ વડલા! કેમ હમણાં કાંઈ
તારી કાચ વધી લાગે છે?’

વડ નરમાશથી બોલ્યો : ‘કેમ બાપ એમ બોલો
છો?’

‘આ જોતો નથી તારા પરથી સૂઝાઈને ખરી
પડતા પાંદડાં મારા થડ સાથે અપડાય છે. તું એક
નાનકડો વડલો મારા જેવા મોટા (જિંદા) તાડ સાથે
અડપણાં કરે, એમ તારામાં નાના-મોટાનો કોઈ
ભેદ જ નથી કે શું?’

‘મારૂં કરો તાડસાપ! પવનને લીધે પાંદડાં એ
તરફ આવતાં હશે.’

‘તે પવનને લીધે પાંદડાં મારા તરફ આવે જ
શા મોટા! તું ધ્યાન કેમ નથી આપતો?’ તાડે
ગરજને કહ્યું.

વડનો કોઈ દોષ નહોતો. પવન જ બાજુ જતો
હોય તે બાજુ પાંદડાં જોડી જોડીને જાવ તેમાં વડ
શું કરે! પણ અતિમાની તાડને એવી વાતો સમ-
જવાની નવરાસ નહોતી. લડાખેર માણસોને લડ
વાનાં બહાનાં જ જોઈતાં હોય છે. બહાનું ન મળે
તો ખોડું બહાનું શીખું કરે. વડે મૌન રહે
વામાં જ હકાપણ માન્યું. તેણે તાડને કાંઈ જવાબ
ન આપ્યો. છુદ્ધિશાળી અને અજ્ઞા હોય છે તે મૂર્ખાઓ
સાથે છામાનેરીમાં ઊતરતા જ નથી.

પણ વડનું મૌન જોઈને અભિમાની તાડે માન્યું,
કે વડ પોતાનો હમામ જોઈને ડરી ગયો છે અને
તેથી જ તે ચૂપ થઈ ગયો છે. તાડ પોતાના અવધ
કદથી લીધેલા વિજયથી પોરસમાં આવી ગયો અને
તેણે ટટાર માથું સપ્ખીને પોતાની ટોચ પરનાં પાંદડાં
હવામાં ડોલાવ્યાં; કોઈ અભિમાની રાક્ષસ પોતાના
વિજયથી ઉન્નત બનીને પોતાના માથાના વાળ
ધૂણાવે તેમ.

થોડીવાર પડી બપોરના અસહ્ય તાપથી અક-
ળાયેલાં પંખીઓનું એક ટોળું આરામ કરવા આવી

પહોંચ્યું અને પેલા તાડ તરફ નજર પાડી ક્યાં વિન-
સીધું જ એ આપું ટોળું પેલા વડલાની શીતળ
ઘટામાં જઈને જ પી ગયું. વિશાળ વડની શીતળ
છાયામાં તાપથી અકળાયેલાં પંખીઓને શાતા મળી.
આરામ પામેલાં પંખીઓ આનંદથી ગીતો ગાવા
લાગ્યાં વડ જાણે વિવિધ પંખીઓનો મહેલ બની
ગયો. તેણે ખુશ થઈને પંખીઓને પોતાનાં મીઠાં
ફળો અને ફૂણી ફૂણી ફૂંપતો ખાવા આપી. પંખી-
ઓએ વડલાની ઉદારતાનાં પલ્લુ ગીતો ગાયાં. પેલા
ધર્માણુ તાડે એ ગીતો સાંભળ્યાં અને તે સમસમી
જીંદો અને મનમાં બગડી જીવ્યો. ‘આ પંખી પણ
કેવાં મૂર્ખ છે. મારી આની જોડી જોડી ટોચે બૂધ-
વાને બદલે એ હિંચુલ વડલાની ડાળે જઈને મેલા!’

વળી થોડીવાર કેટલાંક બાળકો ત્યાં આવ્યાં અને
વડલાની છાયામાં રમવા લાગ્યાં. નિર્દોષ બાળકોના
કિલકિલાટથી વાતાવરણ વધારે રંગમય બની ગયું.
વડલાં એ નાનકડાં નિર્દોષ જીવલોકોની રમતો જોતા,
હરખાતા તેઓના તરફ પ્રેમથી પોતાની લાંબી લાંબી
ડાળોએ ડોલારી રચ્યા.

પેલો તાડ વળી બગડ્યો : ‘આ છોકરાંઓમાં
પણ અસહ્ય નથી. એ વડમાં તે શું બન્યું છે. અહીં
મારી પાસે આવે તો મારી ટોચે મેસાડીને જોયા
આકાશમાં ઝુલવું. જીહ્વ!...’ અને તેણે વળી તિર-
સ્કારમાં મોડું ફેરવી લીધું.

વળી થોડીવાર થઈ ત્યાં એક વટેમાર્ગી આવ્યો.
તાપથી અકળાયેલા વટેમાર્ગીએ વહેતી નદી જોઈ. નદી
કડિં થેધૂર વડની છાયા જોઈ અને તેણે આરામ કરવા
વિચાર્યું. ખમા પરથી ઝોળાં ઊતારી વડના થડ
પાસે મૂકી તેણે નદી કડિં જઈ દાથ-મોં ધોયા. ઠંડું
પાણી પીધું અને પંડી વડની શીંગા છાયામાં આરામ
કરવા સૂતો. વડે એ થાકેલા મુસાફરને આરામ આપવા
પોતાની ડાળોઓનો વિંચણો દોળવા માંડ્યો. મુસા-
ફર શાંતિથી જીવી ગયો.

પેલા તાડે આ જોઈને વળી બગડવા માંડ્યું :
‘આ મુસાફર પણ કેવો છે! મારા જેવા મોટા ઝાડને
મૂંઝીને એ નાનકડા વડલાને આશરે જઈને સૂતો!’

વળી થોડીવાર થઈ ત્યાં ડેટલીક સ્ત્રીઓ ત્રાચમાં પૂજની સામગ્રી બરેલા થાગ લાખને વડ પાસે આવી તેઓએ વરદાદનું ભક્તિભાવ પૂર્વક પૂજન કર્યું. દાદા પાસે પોતાનાં સૌભાગ્ય અખંડ રહે તેવા આશીર્વાદ માગ્યા દાદાએ એ સ્ત્રીઓને પશુ પેતાના પ્રેમમયી શીતળ વાણુ ટેળ્યાં.

પેસો તાડ એ વડનું પૂજન થયું નેહને હવે વધારે અકળાયો. 'આ બધા મૂખ છે! મહામૂખ છે! મારા જેવા ઊંચા વક્ષનું પૂજન કરવાને બદલે એ દિગ્વિગ્રહ વડનું પૂજન શા માટે કરે છે!'

અળખગ વહેતાં નદીમાં નીર હવે એ મૂખ તાડના અભિમાન પર હરી પડ્યાં અને બોલ્યા: 'અલ્યા તાડ! મૂખ તો તું છે. તારી પાસે ઠાણ આવે! તાપથી અકળાયેલાં પખાઓને તું ડાબા આપી શકતો નથી. તેને ખાવા આપવા તારી પાસે નથી ફૂલ કે નથી ફૂળી કે પત્રો. બાળો તારા પર ચઢીને શું કરે! તું છે ઊંચો પણ એટલી અક્ષલ તારામાં નથી! મુસાફર તારી પાસે શા માટે આવે! તેને આરામ આપવા જેવી જગ્યા તારી પાસે છે જ ક્યાં! તને મૂળવાનો હક નથી. જે પારકાની સેવા કરે, પારકાનું બધું કરે, દુઃખીને દિનાસો આપે, અકળાયેલાને શાંતિ આપે, જૂખ્યને ખાવાનું આપે તે મહાન ગણાય; તું ઊંચો છે પણ વડ તેની સેવા જોઈ મહાન છે. તેની પરીપકાર વૃત્તિથી તારા કરતાં પણ ઊંચો છે અને તેથી જ તે પૂજનનો અધિકારી છે—પૂજ્ય છે! તાડ-શરમાઇ ગયો અને તેનું અભિમાન ગળી ગયું. —અનંત વ્યાસ 'સ્મિત'

૫. સિંધુ માં ખિંદુ

જૂન '૧૯૧૪ની આ વાત છે.

પૂન રતિશંકર મહારાજ સૌરાષ્ટ્રમાં કવિ દુલા કામની સાથે લોખના કુખમાં સાબળતા ગામડે ગામડે ફરી રવા દતા. ગામમાં જોરે સખા ભરાઇ હતી. ગામનું લોક દાદાની વાણી સંભળવા ભેગું થયું હતું. દાદાની વાતો પૂરી થઈ ત્યાં તો સભામાંથી

ચાર જણાં ઊઠ્યાં થયાં. કહે, 'મહારાજ અમારી વાત સંભળો અમારો દાચે પાપ થયું છે. અમે કબૂલી લઇએ છીએ. અમે પેલા ભાઈને ત્યાં ઘર ફોરેલું. અમારો મુનો સ્ત્રીકારો.' દાદાએ પેલા ભાઈને પૂછ્યું. 'કે શી વાત છે? એમના ધરમાં થોડા દિવસ ઉપર ચોરી થયેલી. ચોરની ધણી તપાસ કરેલી, તેમ પણ કરેલો પરંતુ ચોર નહોતો મળ્યો. દાદાએ મુનો સ્ત્રીકારતા ભાઈને પૂછ્યું, 'દુદામાલ છે કે વેચી દાધો!'

'બધો સલામત છે, સાદેમ'...કહી કહેવાતા ચોર મુદામાલ લઈ આવ્યા. મહારાજને ધણીને બોલાવ્યો અને પૂછી લીધું કે આ જ તારો માલ કે? પેલો તો મગગણો ચર્મ ગયો. દાગીના રૂપિયા બધું હેમમેમ પાડું આવ્યું હતું.

'પણ અલ્યા, આ મુનો સ્ત્રીકાર્યો તે સજા ભોગવવી પડશે.' મહારાજે ચોરોને કહ્યું.

'જાતી-માથા પર, મહારાજ, આ તો તમે ગામમાં આવ્યા અને અમારા સાગંદીએ અમને સમજાવ્યું કે આ ધરી છે, પુણે ન્હાઇ નાંખવાની, પાપ લેઇ લેવાની. અમારે મ્હે મેંસરવું જોતરી ગયું. ને કરશે તે માળાપ, શિરમાથા પર!'—તરત નાહી જોડેનું હેલવ બેસવું હતું.

પછી તો મહારાજ મેજરટ્રેટ પાસે પહોંચ્યા. બધી હજીકત જણાતી, ન્યાયની રૂએ ને કંઈ નિધિ આગે તે કરવા દાદાએ રહ્યું. તે બધું કોર્ટની રીતે કોર્ટનું કામ માલી રહ્યું છે. દાદાનું રેટમેન્ટ અધિકારી લઈ ગયા. કવિ દુલા કામ આ પ્રસંગના સાક્ષી હતા. એમણે આ સોનાવાટકીમાં અમૃત ધોણું. દરેક ચોરને પાંચ પાંચ વીંચા જમીન આપી અને ફેવો જોદાની આપવાનું વચન આપ્યું.

બધારે ચારે બાણું 'મારું મુરું ને ત્હારું ત્હારું' અને 'મારો-કોષો, ત્હારો'ની વાતો સંભળાઈ રહી છે, ત્યારે મને થયું કે લાંબ ને થોડી રામધૂમ પણ ગાઈ સભાગાયું!

—મીરાં ભટ્ટ

ખોવાયેલું બાળક

[સ્થલ' બાળક સુખ થયું. રા'કાએ બિચી થઈ અને બાળક ફરી જન્મ' પાક' ન મળ્યું તે ન જ મળ્યું અને ન્યારે મળ્યું ત્યારે કેડ' સમ'ર સ્થિતિમાં.]

અનુ'ધતી મોલીવાડેકર

'આહા! આ સુધરેલા જમાનાની માતાઓ, ભગવાન બચાવે! પોતાનાં છોકરાં સાચવવાની દર-કાર પણ એમને નથી.'

'હા, સાચું છે. મને તો એ જ સમજતું નથી કે છોકરાંવની બરાબર સંભાળ રાખવામાં કેમ મોટી કામગીરી છે, કે એટલું ચે નથી કરી ચકતી?'

'મારાથી તો એની આ હૈયાફાટ રોકકળ જ સહી ન ગઈ.'

'બાઈ ક્યાણી હોતી જોઈએ. નીકર તમને આટલું બધું લાગી શેતું આવે?'

'આમે ય, વાત તો એ છે કે આ નવા જમા-નાનાં સ્ત્રી-પુરુષોને કહે છોકરાં ગમતાં જ નથી. ઘડી બે-પડી રાઇને છાની રહી જશે. છોકરું ખોવાયું'તું એ વાતે ય વીસારી દેશે.'

ઉત્તમ ખાદો માટે પ્રખ્યાત એક મોટી દુકાનમાં ખરીદી કરતી વખતે ઉપર સુજળની છૂટક-તૂટક વાતો મારા કાને પડી. મેં બિંદુ ચૂકવી દીધું અને પડખે જોનેલા એક માણસને પૂછ્યું કે થી વાત છે આ બધી? તેણે માત્ર એટલું જ કહ્યું : 'કાંઈ નહિ, એ જ જૂની વાત. બાળ-અપહરણ. આ તો મુંઝવે છે બધું!'

થોડીવારમાં જ મેં માહિતી એકઠી કરી લીધી. સાંજે, લગભગ છ વાગ્યાના સુમારે, એક જુવાન મુગલ, પોતાના બે વરસના બાળા સાથે જોખમે રોડ પર ખરીદી કરવા નીકળ્યું હતું. મા-બાપ ન્યારે ખરીદી કરવાના કામમાં રોકાયેલાં હતાં ત્યારે બાળો-મોઢાએ કહ્યું તે સૂઝળ. કોઈ ઉપાડી ગયું હતું; અથવા—પ્રીતઓએ જણાવ્યું તેમ—તે અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો.

હું મુંઝવેના વાંદરા પરામાં રહું છું. ટંકી પાસે નવા જ બંધાયેલા મકાનમાં રહું છું. રાજ નહિ

તો રળના દિવસોએ તો જરૂર, હું, દાદરના ટિળક પૂત્ર પાસેના આ ખાલ-પદાર્થોના પ્રખ્યાત રોરની મુલાકાત અચૂક લઉં છું. અને આવી મારી એ રચળની એક રાગેતા મુજબની મુલાકાત દરમિયાન મને આ કમનસીબ બનાવની જાણ થઈ. આમ તો એમાં આસ કોઈ સનસનાટીનો ભાવ નહોતો, કારણ, મુંઝવેમાં આવા બનાવો કાંઈ નવી નવાઈના નહોતા.

અને તો મેં, મેં બીજે દિવસે મારા મિત્ર ઇન્સ્પેક્ટર વાણીને એ વિષે પૂછા કરી. તેમણે આ કિસ્સા વિષે અત્યંત જ પ્રગટ કયું, બપોંઓમાં પણ આ બનાવની વિગતો ન આવી.

બે દિવસ પછીની વાત. હું મારી બાઈનીમાં જોતો હતો. મારા ઘરની બરાબર સામે નૂર મં'જિથ આવેલું છે ઇન્સ્પેક્ટર વાણી એમાં રહે છે. અમારો એમની સાથે ગાઢ પરિચય હતો. ઘણીવાર તેઓ મને મારી ફોટ' પર આવેલી ઓફિસે પોતાની જીપમાં ઉતારી જત. તેઓ ઘણીવાર મેં પોલીસ ખાતાની ખાનગી વાતો અને મોઢાએ ગતેના તપાસીયા વાકેફાર રાખતા. તેઓને ખતર હતી કે હું બેન્કમાં કામ કરું છું, અને તેઓ કહેતા બેન્કવાળાઓ તો વિશ્વાસુ હોય છે; ન હોય તો મેં, વિશ્વાસુ રહેવાતું તેમને શિખવવામાં તો આવે છે જ.

ઇન્સ્પેક્ટર વાણીના ફોટ બધી જોઈ છું તો આજે તેઓ ઉતાવળમાં જણાયા. છતાં મેં એમને બોલાવ્યા. પણ પોતે ખૂબ જ કામમાં છે એમ કહે-તાં'કને તેઓ જીપમાં બે-ત્રણ પોલીસવાળાઓ સાથે નીકળી પડ્યા.

ઇન્સ્પેક્ટર વાણી રાતના છેક સાડા અગિયાર પાછા આવ્યા. એમણે તરત મને બોલાવવા માણસ મોકલ્યા. ન્યારે મેં એમને બનાવ અંગે પૂછા કરી ત્યારે એમણે મને કહ્યું કે એ માટે જ તો સવારના તેઓ નીકળી પડ્યા હતા. એમણે ઉમેર્યું : 'મેં દિવસ

પહેલા તમે મને એ વિષે પૂછો, પણ મેં જાણી નોંધીને એ વખતે તમને કશું જણાવ્યું નહોતું. હકીકતમાં એ બનાવ અંગે મેં જાણીને પણ કશું ન કરેલાનો અમને દુઃખ હતો. હવે એ દિવસથી અમે બોલાવેલા બાળકની શોધમાં હતા. સખત દુઃખ હતો કે બનાવના કદાચ જ સમાચાર પ્રગટ ન થવા જોઈએ, કારણ, નાહક લોકોમાં અધાધૂધી અને અરેરાળી ફેલાય !

ખરીંગી માટે નીકળવાના હતા, પણ પકોચના ગેપ મળવા આવી ચડ્યા અને તેથી નીકળતાં નીકળતાં જ સાકાપંચ થઈ ગયા.

દાદરની એ-નજી ફાલગુ જગ્યાએથી અમુક યીને ખરીદવાનું તેઓએ તરત આટોળી લીધું. વારંવાર તેઓ બેઠાથી એક ધાળને તેડતાં હતાં, પણ જ્યારે નાનેરો ધાળ ચાલવાનો કઠિંગો કરતો ત્યારે તેને એકબે જ પા પા પગથી કરતો જોઈને બેઠું ચાલતા.

અને પત્રી ઇન્સ્પેક્ટર વાણીએ આખી વાત કહી :
રીઝોન હોસ્પિટલ પાસેના એક જંગલમાં એક સિંધી યુગલ રહે છે પ્રેક્ષકનથી તેઓ પરદા હતાં. પતિ બૂલ લેખક છે. સૈલા કુદરણી તેની વારતાઓથી આકર્ષાઈ. પત્ર વહેવારથી શરૂ થયેલી એમની મૈત્રી લગભગ પરિચયી બૂલના મા માપ હજુ પાકીસ્તાનમાં છે. તેના પિતાજી રામ શિક્ષણખાતામાં ઓફિસર છે. થોડા વખત પત્રી બૂનને ત્યાં બાપો અવતર્યો બાપો આગળ પત્રી તેા યુગનને મન બગલા બહારની દુનિયાનું અસ્તિત્વ જ મગી ગયું. દંપ્ત પણ બૂન વારતાઓ નખા કરતો અને શૈલ તેના વખાણ કર્યા કરતી પણ ધાળ આવતા જ વાતાવરણ બાળુ પનટાઇ ગયું. બાળક જ તેમની રાજીદી જિંદગીનું કેન્દ્ર બની ગયું હતું. આ બૂનનેના દિવસો બાળકને લાંઠ લાગવામાં જ પૂરા થવા લાગ્યા. આમને આમ દિવસો પસાર થતાં લાગ્યા અને ધાળ દોઢ વરસનો થ થઈ ગયો.

બૂનના પિતાજીને એકાએક અમેરિકાના શિક્ષણ પ્રવાસ પર જવાનું જીજ્ઞાસુ થયું. અમેરિકાનો પ્રવાસ આરંભના પૂર્વે એમણે પોતાના પૌત્રને જોવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. બૂલ અને સૈલાએ ધાળને લઈને સુનિવારે સાંજના પેનથી કરાચી જવાનું નક્કી કર્યું અને પેનની ટિકિટ મેળવી લીધી

બુધવર હતો સૈલાએ ખરીદવાની વસ્તુઓની યાદ બૂલ સામે ધરી અને સાંજે તેને વેગાસર આવવાનું કહ્યું જ્યાં તેઓ ખરીદી માટે શહેરમાં જઈ શકે. બૂલના પિતાજીને થ ય મનમાંથી, કેટલીક વસ્તુઓની જરૂર હતી એટલે તે પણ ખરીદવાની હતી. તે દિવસે એ લોકો આમ તે સાકાચાર વાગે

સૈલાને ખાસ યીને ખરીદવાની હતી તેથી તેઓ મોટા રોડર બજારી ગયાં ધાળ એમની આગળ આગળ ચાલતો હતો અને તેનું ખ્યાલ રાખતા જ બૂને પાછળ ચાલી રહ્યા હતા. ફકાન નજીક પહેાચતાં લગી તેઓ આમને આમ ચાલતા રહ્યા ફકાન આવી એટલે બૂલે ધાળને તેડી લીધો ધાળ રમતે ચડ્યો હતો. તેને ફકાનમાં જવું નહોતું, ફૂટપાથ પર રમવું હતું. સૈલા અને બૂન તેને પટારી-ફેસલાવી ફકાનમાં લઈ જવા બૂન પ્રવળો કર્યા, પણ ફાગટ. બાગડક ખરીતે. હેવરે શૈલાએ કટાળીને કહ્યું : 'છા ને રમે ફૂટપાથ પર તમે તેનું ખ્યાલ રાખો હું અનધી ખરીદી પતાવી લઉં...' આમ કહીને તે ફકાનમાં ગઈ.

ફકાન બહારી ભતા પગથિયા ધાળ હાથે હાથે ચડ્યા કરતો અને પાંચે નીચે ઉતરતો. પોતાની આ સફળતા પર તે રાજ રાજ થઈ જતો બૂન પણ તેને મગફરીથી જોતો રહ્યો.

આમ ધાળનું ચડ-ઉતર ચાલનું હતું ત્યાં જ, અંદરથી સૈલાએ કશીક મસલત કરવા બૂનને બોલાવી મગાવ્યો લીપરની અને મનીપરની પસદગીની બાળતમાં બૂલનો અભિપ્રાય તેને જોઈતો હતો. બૂલ અંદર ગયો.

ધાળ તે પોતાની રમતમાં મસ્ત હતો ત્યાં, તેનું ખ્યાલ રંગમેરગી દડા પર પડ્યું—દડો કપાકથી આવીને તેના પગ આગળ જ પડ્યો. તે ખુશ થઈ ગયો. પણ તે દડો ઉછેરે તે પહેલા જ એ ડોમગ હાથોએ તેને બિંચાઈ લીધો. મોટરમાંથી હમણા જ બહાર નીકળેલી એક ઓએ તેને લઈ લીધો હતો.

ધાળએ તેને પકડનાર સ્ત્રી બહારી ટગરટગર જોવા કહ્યું. સૌ નાઇલોનની સાડી, પીંટપૂરી ચોળી અને

પોની-ટેકવવાળામાં સજા હતી. સ્ત્રીએ પણ ધાળૂને ધારીને જોયો અને પડી તેના હાથમાં પેનો દડો આપી દીધો બીજી જ પગે તેણે તેને સરખી રીતે તેડયો, ઉમગાડી ઊનીએ આપ્યો, ચૂંચ્યો અને તેને ય લાંબને મોટરમાં બેગી ગઈ મોટરમાં તે સ્ત્રીનો મિત્ર રાહ જ નેતો'તો, તેણે મોટર પૂરપાટ દોડાવી.

શૈનાએ ખરીદી પનારી લીધી તે અને ઝૂલ દુકાનમાંથી બહાર આવતીને તેમને લાડોમાં છુ કરે છે તે જોયા આખો માટે છે, પથુ ધણુ તો હતો જ નહિ 'આમવાસમાં કપાક નીકળી ગયો હતો, ધારીને આખા ધ વિસ્તારમાં મોઢાશોધ ચારી પણ નિગચ જ થવતું હતું. તેઓની આખો બીની થઈ મઈ તેઓએ સધને શોધ્યા જ કહ્યું. તેઓ ગલસાઈ ગયા છોકરા કપાર મળ્યો નહિ શૈનાએ આમુમરી આપે લગમગ બધાને પૂછ્યું 'તમે માગે બાએ જોયો? હમણા જ તો અહિયા રમતો હતો'

પથુ કોઈ તેને કશું ચોમસ કડી-શકયુ નહિ માત્ર સામે રસ્તે ફૂટપથ પર જ દુકાન માંડી બેઠેના ફેરિયાએ ચકા કરી કે મોટરમાં પેની ઓ હમણા લઈ ગઈ તે છોકરા જ બોવાયેનો છોકરો હોવો. જોડએ અને ફેરિયાથી ઘોડે જ છેડે ફળ વેચતા બેઠેની બાઈએ કહ્યું 'હા રે' બે મિનિટ પહેલા તો છોકરો અહિયા જ હતો પણ તેને તો મોટરમાં પેની બાઈ તેડી ગઈ'

ગૈનાને થયું કે આ તો કોઈ બળતા જ છોકરાની વાત લાગે છે પણ ફળવળીએ છોકરાનું વર્ણન કહ્યું 'પડી તો કાઈ ચકા જ રહી નહિ 'હા, તે તો તેની મા સાથે ગયો મોટરમાં' ફળવળીએ સ્થરપૂર્વક કહ્યું

'ના, ના હું એની મા છુ એ મારો છોકરો હતો!' શૈનાએ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રહતા કહ્યું

ફેરિયાએ પણ ખાતરી આપી કે તેણે મોટરવાળી બાઈને છોકરાને તેડીને મોટરમાં લઈ જતી જોઈ હતી વાત બેરી ગઈ હતી—ધાળુનું અપકરણ થયું હતું.

બીજે કોઈ રસ્તો નહોતો પોલિસમાં જાણ કરવી જોડએ શૈના અને ઝૂલ પોલિસ ચોડીએ પહોંચ્યા પોલિસે તાબડોલેળ ઝીંચવટથી તપાસ શરૂ

કરી દીધી પણ બે દિવસ સુધી તેમને ધ પોતાયેલા બાળકનો કશો જ પતો મળ્યો નહિ. મુદત સંગડ નહોતા મળતા.

ગ્રોપ અને તેની પત્ની,—ઝૂન શૈનાના પડોશીઓ—એ દપનીને આશ્વાસન આપ્યું, સમજાવ્યું, અને કરાબીની સફર રદ ન કરવા વીનવ્યું. 'તમને રથળ ફેરવી સાડું લામશે, દરમિયાન, પોલિસ તપાસ તો ચલાવે જ છે.' એ વહેરે દીનીએ એ કોઠાએ કરી

અને આખરે, આમુદને વશ થઈને ઝૂલ અને શૈના સન્નિવારની સાળે પેનમાં પોતાની જગ્યા સમાવી બેસી ગયા સગન રકવાથી શૈનાની આખો અને મહેરો સુછ ગયા હતા

શૈના પેનમાં બેગી ગયું હતું એવું હોસ્ટેલ ટ્રોલીએ પોકાર કર્યો 'આપના પડા તગ કરો, પીડા'

શૈના બેગી હતી તે હરોળમાં જમણી બાજુએ એકે-અપકે ડેટ ધુગન બેઠું હતું સ્ત્રીએ કાસ્તીર શાનમાં જતનથી વીટેઈ બાળક તેડયું હતું બાળકના પગમાં લાલ રંગના બૂટ હતા અને બરાવદાર, કાળા બમ્બર વાકડિયા વાળ દેખાતા હતા. સ્ત્રી ખૂબ પ્રેમપૂર્વક બાળકને જીતીસરસું જ રાખતી હતી

આ દરેક જોઈને શૈનાને ધાળુ ચાદ આવી ગયો. તે આ સ્ત્રીને ઝાળખની નહોતી તો બે તેણે તેને કહ્યું 'તમારા બાળકને જરાવાર હું રમાડું પીડા!'

'એ મારો છે, અને લસલસાટ લાગે છે' સ્ત્રીએ કહ્યું જવાબ વાળ્યો

શૈનાની માલગુથી પેની સ્ત્રીનો પતિ પણ નારાજ થયો જણાવતો હતો તેણે કહ્યું 'અરે, તને કશું બાન નથી હમણે મેડી નજર છોકરા શોધતી જ હોય છે આપણે આપણા બાબાને હેત કરીએ, એ જ જાનનું કાઈ બધા ન કરતા હોય'

શૈનાને ય એમ જ લાગ્યું તે પોતે ધ પેનાને ધાળુ આમ ગમે તેને ન આપે, થોડી 'મિનિટો ધ અગવળી સ્ત્રીને ન આપે.

ચોખ્ખું દેખાતું હતું કે જે રીતે સ્ત્રીએ બાળકને તેડયું હતું તેથી તેને ઘણી જ અગવડ પડતી હતી અને તે ઘણી જ યાત્રી ગઈ હતી - બાળક

ગોદમાંથી સરળ જવું હતું તેને બરાબર કરવા જતી હતી, ત્યારે જ બરાબર રહેને અચાનક ઢોક મોરો આંચકો આપ્યો. આ ઝીંચકાને લીધે બાળકના પગ મોંથી એક બૂટ બહાર નીકળી ગયું.

શેઠાનું તો ખ્યાન જ આખો વખત બાળક પર જ કેન્દ્રિત થયેલું હતું. તેણે આ જોયું તે આગળ નમી અને તેણે બૂટ ઉપડી લીધું અને બાળકના પગમાં પકેરાવવા કહ્યું. ત્યારે તેણે જોયું કે આ બાળકને ૫ તેના પોતાના ધાબૂની જેમ ડાબા પગે લાપુ હતું. તે પોતાની જાનને કાબૂમાં રાખી સચી નહિ. તેણે બાળકને ૫ પકડી જ રાખ્યો. તે ૫ પગ કેવો ઠંડો બરફ હતો!

શેઠાના આ વર્તનથી પેલી સ્ત્રી ખૂબ ગુસ્સે થઈ ગઈ, તે બળી શિકી. તરત જ તે શિકી થઈ ગઈ અને પોતાના પતિ સાથે જગ્યા બદલો કરી લીધી. હવે તે બારીવાળી સીટ પર હતી. દરમિયાન બૂબ બોલ્યો: 'ઓ રે શેઠા! તું કોઈપણ બાળક જુએ કે તરત તને થાય છે કે એ જ તારો ધાબૂ છે!'

શેઠાની પાછળની સીટમાં બેઠેલાં ઓરફેલિયનને આ પ્રસંગથી ઘણું જ અચરજ થયું. શેઠા સઘળા કોની આખનું નિશાન બની ગઈ. બધાએ તેને વિચિત્ર સ્ત્રી તરીકે વખોડી કાઢી. બાળકવાળું બુલ્બ તો ઘણું જ ઘણું નાખુશ થયું હતું—શેઠાના આ વર્તનથી. શેઠાએ પણ જગ્યા બદલવાનું પસંદ કર્યું અને બારીવાળી સીટ પરથી પતિને છોડીને પોતે તે જગ્યા લીધી. જગ્યા બદલતી વેળા તેણે બૂબના કાનમાં ઘૂસપૂસ કરી. તેણે નિષ્કૃષ્ણ કથો હતો કે બાળકની તપાસ કરવી જોઈએ જ. પછી તેણે હોશરસને બોલાવી અને પોતાને હોશરસે લાપી દોરવા જણાવ્યું.

રોડી શેઠાને ટોપનૅટ તરફ દોરી ગઈ. શેઠાએ ત્યાં તેને કહ્યું: 'મેં દિવસ અગાઉ મારું બાળક મોરારું છે અને પેલી સ્ત્રીએ તોડપું છે તે બાળક મને ખાતરી છે કે મારું છે. મારે ફરિયાદ નોંધાવવી છે. મને પાવલ્ટ પાસે લઈ જાઓ.'

રોડીએ શાંતિથી પાવલ્ટને બંધી વિગત જણાવી અને ફરિયાદ એરપોર્ટ પર બાળકની તપાસથી મારે

અવસ્થા કરવાનું કહ્યું.

કે પ્લન મીનોરય પાવલ્ટનું નામ હતું. તેણે પહેલાં તો વામરલેસથી બારતીય પોલીસને સંપર્ક સાધ્યો અને પછી આંતરરાષ્ટ્રીય સલામતી ધારા તળે કરંગી પોલીસ વડાને પણ જાણ કરી.

'વીસ મિનિટમાં જ આપણે કરંગી પડેંગીએ છીએ.' પ્લેનમાં બહેરાવ કરાઈ.

સુવાહરો તૈયાર થવા લાગ્યા. બરાબર નવ વાગ્યે પ્લેને ધૂમરી લીધી અને કરાલી એરોફોમ પર શીટયું.

ઉતારાએ સત્કારવા તેમનાં સર્ગવહાલાંમાં આપ્યાં હતાં. પણ તેઓ બંધાને દૂર જોઈ રાખવામાં આવ્યાં હતાં. બૂબના બા-માપુ પણ હતાં. પ્લેન બેટકયું. સીડી ગોઠવવામાં આવી અને અંદરે હોશરસે બારણું ખોલ્યું. બધાને આશ્ચર્ય થયું. હથિયારનું પોલીસ અધિકારી ગોઠવણેલા હતા. તેઓએ બધાને તપાસ્યા. આ શી શોધખોળ છે, કોઈને કાંઈ સમજાય પડી નહિ.

પેલી ઓરફેલિયન, બે આરબો, એક ગુજરાતી—એમણે હસને મોઢે પોતાની જડતી લેવા લીધી. શેઠા અને બૂબ એમની પાછળ નીકળ્યા. શેઠા પોલીસ ઓફિસર નજીક પહોંચી ત્યારે તેણે કહ્યું: 'મેં ફરિયાદ નોંધાવી છે. મારી પાછળ છે તે પેલી સ્ત્રી, અને મને ખાતરી છે કે તેણે તોડપું છે તે બાળક મારું છે.' આટલું કહેતાં તે ધુસકે ચડી ગઈ. બૂબે તેને બાજુ પર લઈ લીધી અને તેને પિતાહના હવાને કરી, પોતે પાછો પ્લેન પાસે આવીને શેઠા રહ્યો. પછી ચક્રમંદ બુબલેનો વારો આવ્યો.

સી આગળ ચાલતી હતી. 'મંદા' બાળકને તેણે જાતીએ ચાંપ્યું હતું. હસતાં હસતાં તેણે પોલીસ ઓફિસરને કહ્યું: 'મારો સામાન મારા પતિ સાથે છે. તમે તેની જડતી લઈ શકો છો. પ્લીઝ, મારો બાબો ખામાર છે, અને જલદી જવા દો.'

'બાળક હોશરસને સોંપી દો! અમારે તમારી જડતી લેવાની છે.' પોલીસ ઓફિસરે કુકમ કર્યો.

સી ઉઘાઈ ગઈ. 'તમે મારા બાબાની નિંકંગી સાથે રમત રમવા માંગો છો?' તેણે મશરુમને કહ્યું,

અને હવે તેના પતિ પણ તેમાં જોડાયો હતો.

‘ડોક્ટર અહીં હાજર છે. બાળક બાળત તમે જરા ય ગભરાઓ નહિ.’

બાળક રોગીને આખી દેવાની ફરીને ફરજ પાડી. પણ રોગી તેને પોતાના હાથમાં ઝાલી સંધી નહિ. તેના હાથમાથી તે તરત સરી પડ્યું અને જમીન પર પડેકાડું.

બુધને આઘાત લાગ્યો. રોગી વીંધી પડી ગઈ. તેની મદદે પાવલટ આવ્યો. બીજા ઓરિસર દોડી આવ્યા અને બાળકને ઉચકવા પ્રયાસ કર્યો. પોલિસ ઓરિસર અને ડોક્ટર પણ એ પગે જ ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

‘પકડો બન્નેને, બેક નામી જીવ છે.’

લોકોએ બધારે ચોર યુગલને પોતાનું બાળક પણ કીધા વિના નાસવું જોઈ ત્યારે તેઓએ હોહો કરી

ચૂક્યો. પણ, એરપોર્ટ પર સખત જોખતો અને પકડેલો હતો. એ લોકો ભાગી જઈ ચક્રવાં નહિ. તેમને ગિરફતાર કરવામાં આવ્યાં. બાળકને વેઈટીંગ-રૂમમાં આપવામાં આવ્યું, ટોલુ વિખેરી નાખવામાં આવ્યું, ડોક્ટર પણ આવી પહોંચ્યા. પણ તે ન આવ્યા હોત તો એ ચાલત કારણ, બાળક તે મૂળે જ મરેલું હતું. તે પછી આ યુગલ મરેલું બાળક લઈને અહીં સુધી શા કારણે આવ્યાં હશે?

કંઠાઓ ઝીલી ઘસ. ડોક્ટરે બાળકને તપાસ્યું. હોઝરીની જગ્યાએ થેલીઓ ભરી હતી. પીઠ પાછળ કરોડ આખી સીંચી લેવામાં આવી હતી. ડોક્ટરે ટંકા તોડ્યા. શરીરમાં હોઝરી, આંતરડાં, હૃદય કે એ બધાને સ્થળે ઠીરા, માલિક, મોતી, અવેરાત—પણ લગભગ લાગેકની કિંમતનું ધન ભર્યું હતું!

પણ આ બાપનો લાડલો અમૂલ્ય ધાતુ—એ તો હવે હતો જ ક્યાં!

ભગવાનને નામે ન મળ્યા પણ....

હવે ત્યાં પહેલાંની વાત છે. ઔરંગાબાદમાં એક સાધુ ચર્ચ ગયા. તેમનું નામ નિપટ નિરંજન. આ સાધુએ એક મંદિર બંધાવ્યું હતું. મંદિરમાં દેવદક્ષિણ માટે હિંદુઓ આવતા, પણ તે હિંદુનું મંદિર હોવાથી તેમાં મુસલમાન આવતા નહિ. સાધુની ઇચ્છા એવી હતી કે સૌ એકજ યાત્ર, ઇસ્મારતું નામ લે, ભક્તિ અને ઉપાસના કરે. પણ તેની ઇચ્છા મંદિર બંધાવવાથી કંઈ પાર પડી નહિ.

પછી સાધુએ બીજી ચોજના કરી. મંદિર પાડી નાખીને તે ટેકાએ મસ્જિદ બનાવી. મસ્જિદ બનતાં મુસલમાન નમાઝ પઢવા આવવા માંડ્યા, પણ હિંદુઓ આવવા નહિ. હવે શું કરવું? સાધુને સૂઝી આવી એક મુક્તિ! તેણે મસ્જિદ પણ પાડી નાખી અને ત્યાં બાંધુ પાવખાનું!

આ વખતે ત્યાં એક મુસલમાન બાદશાહ રાજ કરતો હતો. મંદિર પાડીને મસ્જિદ બાંધી ત્યારે તે બાદશાહને બધું ગમ્યું હતું; પણ હવે મસ્જિદની જગ્યાએ પાવખાનું બંધાવતાં તેને ઝુલ્સો આવ્યો.

બાદશાહે સાધુને દરબારમાં બોલાવ્યો અને પૂછ્યું: ‘તે આમ કેમ કર્યું?’

સાધુએ જવાબ આપ્યો: ‘દેવળ બાંધું ત્યારે મુસલમાન આવતા નહોતા, મસ્જિદ બાંધી તો હિંદુ તેમાં આવે નહિ. મારી ઇચ્છા સૌ ઇસ્મારતની આરાધના કરે એવી છે. તે કંઈ થાય એવું લાચું નહિ એટલે પછી પાવખાનું બાંધું!’

બાદશાહને ખૂબ સ્પીડ ચડી. તે ચિત્તને બોલ્યો: ‘આમ કરવાથી કંઈ તારી ઇચ્છા પૂરી થઈ?’

સાધુએ શાંતિથી જવાબ આપ્યો: ‘ભગવાનના નામે હિંદુ-મુસલમાન ભેગા મળતા નથી તે જોયું; પણ પાવખાનું ક્યાં પછી રાજ સવારે અને ભેગા મળે છે તે વાત તો ખરી જ.’ હવે બાદશાહ શું બોલે?

—વિનોબાજી

ઇશ્વરેચ્છા

મકાસ ગચ્છ

[શ્રદ્ધામય પ્રાચીનાની પાવન પ્રક્રિયાના પાવનતર પરિણામની મંજલ નિવર્ણાળી માધા.]

‘તમારા કેસનાં કાગળિયાં પાછાં લેા. આ કેસ હું હાથ પર લેવા માગતો નથી.’ વકીલે જ્યારે જાણીતા ઉલોગપતિ વૃંદાવનદાસ ને આટલું કહીને કાગળિયાં પાછાં સોંપ્યાં ત્યારે શેઠ તો અન્યથા જ ચર્ધ ગયા.

‘પણ છે શું?’ શેઠે ચકિત થઇને પૂછ્યું.

‘કશું જ નથી. પણ મારે આ કેસ હાથમાં લેવો નથી.’ વકીલે મક્કમતાથી જવાબ આપ્યો.

એ કેસ એક જમીન બાબતનો હતો. શેઠના કારખાનાને અડીને એક નાનું ઘર અને તેની આસપાસ થોડી જમીન હતી, ઉલોગ વિસ્તારવાના બહાના નીચે શેઠ આ જમીન હાથ કરવા માગતા હતા આ માટે એમણે પોતાના વકીલને વાત કરી રાખી હતી. આ માટે થોડા બનાવટી દસ્તાવેજો પણ જિભા કરાવ્યા હતા.

ગઈ કાલે વકીલ સાથે વાતગીત ચતાની સાથે જ એમણે ઉત્સાહપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો હતો. ને આજે એ ફરી બેઠા એનું શેઠને આસ્થા થયું. એમણે વકીલને પૂછ્યું : ‘ફી આછી પડે છે?’

‘આમાં ફીની કોઈ વાત જ નથી આવતી.’

‘તો કોઈક ફેડ પાડો તો મિત્રાશાની ગમ પડે. કેસ હાથમાં નથી લેવો. એવી રાડા પાડવાનો શો અર્થ છે? સ્પષ્ટતા કરો તો ખબર પડે.’

પણ માત્ર રૂપિયાને જ જીવન અને જગત નું આંતમ સત્ય માનનારા શેઠને વકીલ શી રીતે સમજાવે? સ્વયં વકીલ સાહેબને જ બે નજરે અનુભવ ન થયો હોત તો એ પોતે જ

ન સમજી શક્યા હોત પછી સાવ જડતાના પૂતળા સમા એ શેઠની તો વાત જ શી કરવાની હોય!

કાલે સાંજે શેઠની સાથે એ જમીન અને ઘર વિષેની વાતચીત થયા પછી એમને લાગેલું કે જમીન અને ઘર માટેનો ફાવેલો દાખલ કરતાં પહેલાં એ જગા બરાબર ભેંધ લેવી ને અને તો એના માલિકને મળીને ફાવેલો દલાવી ભેવે. સીધી આંગળીથી જ ધી નીકળી શકે તેમ હોય તો વળી ઝગટ ના કરવી પડે. એમ વિચારીને એ પેલા ઘર તરફ વળ્યા. ખાગનો દરવાજો ખોલીને અંદર ભેતા લાગ્યું કે આ જગાના દેવતા ખરેખર ફેડી ગયેલા જ છે. નિસ્તેજ છોડવા અને સૂક્ષ્મ પાંદડાં વીતી ગયેલા વૈભવની કંડુકાંધ આપતા હતાં.

એ મકાનના પગથીયા ચઢીને ઉપર ગયા ત્યારે બારણું તો બંધ હતું પણ એના તૂટેલાં પાટિયામાંથી અંદરનો આરડો સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. સધ્યા પૂરેપૂરી ઢળી જવાને કારણે અધારુ છવાતું હતું હતું. એ અધારાઓરડાને કીલેતેજને અજવાળતી એક મીઝબતી બળતી હતી એના તેજમાં નજર ખેંચીને ભેતાં ભેંધ શકાય કે એક તૂટલ ખાટલીમાં એક વૃદ્ધા સ્ત્રી હતી. બાજુમાં એક વૃદ્ધ બેઠો હતો. એયના વાળ પ્રેતાઈની સ્પર્ધા કરતા હતા.

વકીલ સાહેબને મનમાં થયું કે આ લોકોને બહાર જોવાનું. પણ કોણ ભણે કેમ એમને આ રીતે પરેશાન કરવાનું ગમ્યું જ નહીં. અભણ આંગણે આમ છુપાઇને ઊભા રહેવા માં એને પોતાની ભત ઉપર અણગમો તો

આવ્યો. પણ 'ધંધા માટે બધું જ માફ' માનીને એ ગૂપચૂપ જિલો જ રહ્યો. અને સમજાઈ ગયું કે આ વૃદ્ધો પતિપત્ની હશે.

દરમિયાનમાં વૃદ્ધ પત્નીને કહ્યું: 'તું આરામ કર. પ્રાર્થનાનો સમય થયો છે. હું પ્રાર્થના કરી લઉં.'

'મને પણ બેઠી કરો. મારેય પ્રાર્થના કરવી છે.' વૃદ્ધાએ કીલ્લું સ્વરે કહ્યું:

'તું યાકી જઈશ' પતિએ આગ્રહથી કહ્યું:

'હવે થાકવાનું શું બાકી છે?'

'એવું ના બેઠ. તું ખાટલામાં જ બેસ. હું જમીન પર બેસું છું. હું પ્રાર્થના છોડીશ. તું શાંતિથી તારા હૃદયની ભાવના એમાં વહાવ.'

ને એણે પ્રાર્થના શરૂ કરી. વકીલને થયું કે 'આજ પાછો વળી જાઉં. કાલે આવીશ.' પણ કોણ જાણે કેમ એના પગ ઉપરથી જ નહીં. એણે શાંતિથી બોલ્યા કહ્યું.

વૃદ્ધના અંતરમાંથી પ્રાર્થના વહેવા લાગી:

'નાથ! સંધ્યાવંદન. તારો આભાર માનીએ છીએ કે આજનું લોજન અમને મળ્યું. આજની સર્વ સગવડો માટે અમે તારાં કૃતજ્ઞ છીએ. તારી આ યોજના પ્રમાણે જીવન વહે જાય છે. આનંદ છે.

'પ્રભુ! સ્વાસ્થ્ય માટે અમે પ્રાર્થના કરી નથી. તારી ઇચ્છાને અનુરૂપ જીવન જીવ્યાં છીએ. તે આપેલા દુન્યવી હુકમને પણ આશિષનું અમૃત માનીને અમે સ્વીકારી લીધું છે.

'નાથ! સર્વવ્યાપક તને જાણવું તો શું? હોય! ખાજીના કારખાનાના શેક કાલે આવીને ધમકી આપી ગયા છે કે એ આ ઘર ને જમીન પકાવી લેવાના છે. પ્રભુ! તારી જો એવી ઇચ્છા, હશે તો એમ થશે...'

પ્રાર્થનાની ધારા આગળ ચાલતી હતી. વકીલ શૂન્યચિત્ત બનીને એ બધું સાંભળી રહ્યો હતો. એને હસવું આવ્યું: 'આ પાગલ

વૃદ્ધો! કયો લગવાનું એમની વાત સાંભળવાનો હતો! આ લાગણીવેડાનો શો અર્થ છે! સાંભળીએ તો ખરા! મજા આવશે.' અહીં પ્રાર્થના આગળ વધી....

'નાથ! એક જીવાન પુત્ર યુદ્ધમાં માર્યો ગયો; તારી ઇચ્છા. ખીએ કરખાનામાં કપાઈ ગયો. એય તારી ઇચ્છા. છેલ્લે નાનો પુત્ર હમણાં જ યુદ્ધમાં કામ આવ્યો. એય તારી ઇચ્છા; પણ નાથ! હવે સહન નથી થતું. અમ વૃદ્ધોને કામ કોણ આપે? ને એટલી શક્તિય કયાં છે અમારી પાસે? ઘરનું રાશ્ન-રચીકું લગભગ વેચાઈ ચૂક્યું છે. ને કાલ હવે કઠાય રસ્તે રજાગુ પડશે. એય તારી ઇચ્છા. તને યોગ્ય લાગે તેમ કરજે નાથ...' એય વૃદ્ધોની આંખમાં આંસુના ધોધ હતા. જીવનની સર્વ વેદનાઓ એ અર્ધઅધારા ઓરડામાં ઉતરીને પ્રાર્થનારૂપે પ્રગટી હતી.

આંખનું એક આંસુ લૂછીને વકીલ ગૂપચૂપ પાછો વળી ગયો. એને આખી રાત જોઈ ન આવી. સવાર પડતાં જ એણે શેકને જણાવી દીધું: 'તમારો કેસ ઘોળે ધરમેય ન બાઈએ.'

'પણ કારણ શું?'

જવાબમાં વકીલે શેકને ગઈ કાલનો પ્રસંગ કહ્યો.

'તે એથી ગભરાઈ ગયા કે? કશે વાંધા નહીં. હું ખીએ વકીલ રાકીશ.'

'શેક! આપ પણ જાણી લો એમના તરફથી કોર્ટમાં હું જિલો રાકીશ.' વકીલે મક્કમતાથી જવાબ આપ્યો. શેક અમકયા.

'અરથા! એક વેવલી પ્રાર્થનાથી ગભરાઈ જવાય કે?' એમણે તિરસ્કારથી પૂછ્યું.

'દુનિયા ને જીવનનાં રહસ્ય તમારા ગજથી નહીં મપાય, શેક! તમારો ગજ એક તલુ કરતાંય દુર્લભ છે. તમને નહીં સમજાય, શેક! એ સમજાવવાનું મારું કામ પણ નથી. તમારાં કાગળીયાં લઈ લ્યો. મારે મોડું થાય છે. મારે એમને ઘેર જવું છે.'

‘તમારી અક્ષત ઓગળી ગઇ લાગે છે,’
શેઠે છેલ્લો ટોણો મારી જોયો.

‘અધૂરી અક્ષત ઓગળે એમાં જ ત્રેય છે,
શેઠસાહેબ! મને આનંદ છે કે મારી અક્ષત
ઓગળીને વિશુદ્ધ બની. મારું ચાલે તો
તમને પણ એ દ્રશ્ય બતાવું. પણ હવે હું બઉં.’

‘જામ રહ્યો, હું તમારી સાથે આવું. હું
જેવું તો ખરે કે સો ઉંદર મારનારી આ
બિલાડી એકદમ શી રીતે પાટે બેસી ગઇ?
રૂપિયાને માટે ગમે તે કરનારા તમારા મનમાં
આ નવો દુણ્ડો ફૂટાડ્યો કેણે? ચાલો
હું તમારું.’

બેય જાણુ ગયા ત્યારે વૃદ્ધના છજીં ઘરનું
બારણું ખૂલુ જ હતું. વૃદ્ધ ખાટલામાં સૂતી
હતી વૃદ્ધ પ્રાર્થતા હતો: ‘નાથ! આ રથગની
કદાચ આ છેલ્લી પ્રાર્થનાઓ છે એય તારી
ધમ્મ. આ ઘર દેવાની ધમ્મ કરનાર શેઠને
માફ કરજે, કારણ કે એમને ખબર નથી કે
એ શું ભૂલ કરી રહ્યા છે. તું એમણે ય કદ્યાણુ
કરજે. પ્રભુ! સર્વદા તારી જ ધમ્મનો વિજય

હો....’ આંખે એ જ અનર્ગલ અશુધારા...એ
જ ભાવનાભર્યા અવાજ....એ જ કડું મૂળ.

વડીલે આશ્ચર્ય સાથે બેયું કે શેઠગની
બેય આંખો ધીની હતી વૃદ્ધના પગમાં પડીને
એ ગદ્ગદ સ્વરે બોલી રહ્યા: ‘બાપુ! મને
માફ કરો. આ ભાઈ સાથે મારે વાત ન થઈ
હોત તો મેં અક્ષત અપરાધ કર્યો હોત. પણ
આ મકાન તો હું ખાલી કરાવ્યા વગર નહીં
જ રહું. હું ખૂબ નાનો હતો. ત્યારથી જ
માતાપિતા મરી ગયેલાં હોવાથી એમના
વાત્સલ્યથી હું વંચિત રહ્યો હતો. મારાં નાનાં
બાળકોને દાદાદાદીનું ંહાલ મળ્યું નથી. તમે
મારે ઘર આવીને રહ્યો. આ જમીન હવે મારે
ન જોઈએ. મને એ ન પડે. આ બાગને ફરી
ખતવીશું. ઘરને સુધારીશું. તમે શાંતિથી
રહેજો. પણ મારે ઘર તો રહેવા આવવું જ
પડશે. વૃદ્ધ યુગલના અતરમાંથી પ્રાર્થના સરી
રહી હતી. ‘હે નાથ! તારી ધમ્મ!’

એ ધમ્મના આવેશનમાં વીંટાઈને ચાર
હૃદય પાવન થઈ રહ્યાં હતાં.

વિશાળતા

સત્ય ભર્યા વિના માણસ સત્ય શી રીતે બોલે? માણસ તો જે બલુને હોય તે જ બોલેને?
મંદિ ભગો, ગાન પ્રાપ્ત કરો.

પ્રભુ! હું ગાન પ્રાપ્ત કરીશ, નારદ બોલ્યા.

વિચારવાથી ગાન પ્રાપ્ત થાય છે, અવિચારથી નહિ માટે વિચાર કરો.

ભગવાન! હું વિચાર કરીશ, નારદે કહ્યું.

વિશ્વાસ વડે માણસ વિચારી શકે છે, અવિશ્વાસથી નહિ. માટે વિશ્વાસ, -શ્રદ્ધા રાખો.

પરમાત્મા! હું શ્રદ્ધા કેળવીશ, નારદે જણાવ્યું.

શ્રદ્ધા ભક્તિની નીપજ છે. ભક્તિ વિના શ્રદ્ધા સાંપડતી નથી. ભક્તિ કરો.

હે ધર્મ! હું ભક્તિ કરીશ. નારદે નિર્ધાર જણાવ્યો.

કામ કરવાથી ભક્તિ કેળવાય છે. કામ વિના ભક્તિ ન હોય. કામ કરો.

પ્રભુણ! હું કામ કરીશ. નારદે બોલ્યા.

આનંદ આવે ત્યારે માણસ કામ કરે છે, આનંદ સિન્નય કશું જ થઈ શકતું નથી. આનંદો રહો.

ભગવાન! હું આનંદો રહીશ. નારદે જણાવ્યું.

વિશાળતા માણસ આનંદે આણી-શકે છે, અદ્યેષમાં નહિ. વિશાળતાની આરાધના કરો.

પરમાત્મા! હું વિશાળતાની આરાધના કરીશ. નારદે જવાબ આપ્યો.

બ્રહ્માચારે શું શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે ?

રતિભાઈ ગોંધિયા

ત્રણેક મહિના પહેલાં વર્ધા નજીક પૂન વિનોબાજીના પૌનાર આશ્રમમાં દેશના રચનાત્મક કાર્યકરોની એક શિબિર યોજવામાં આવી હતી. શિબિરમાં દેશના જુદા જુદા પ્રશ્નો ઉપર વિચારણા ચાલતી હતી. આથી એક વિચારણા વખતે દેશના એક પાયાના પ્રશ્ન ઉપર યોજાતાં પૂન વિનોબાજીએ કહ્યું :

‘તમે જાણો છો કે દેશમાં બ્રહ્માચાર નિર્મૂળનું બહુ મોટું કામ હમણું શ્રી નંદાજી એ ઉપાડ્યું છે. કામ ઘણું સારું છે પણ એ કામ કેટલું અઘરું છે તે આપણે જાણીએ છીએ. આ દેશમાં બ્રહ્માચાર શિષ્ટાચાર બની ગયો છે। એટલું જ નહિ તેણે એક વિશિષ્ટ શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે। હમણું આશ્રમના બગીચામાં કેટલાંક ઝાડની ડાળીઓ ફેરાઈ ગઈ હતી એટલે તેની થોડી કાપકૂપ કરી તો ઝાડ સારા લાગવા માંડ્યાં. આવી જ રીતે બ્રહ્માચારમાં થોડી કાપકૂપ કરવાથી, કેટલાંકને શિક્ષા કરવાથી થોડું સારું લાગશે પણ જેમ ગીનામાં કહ્યું છે કે ઝાડનાં મૂળ ઊંડાં છે તેમ દેશમાં ફેલાયેલા બ્રહ્માચારનાં મૂળ ઊંડાં છે.’

પૂન ગોંધીજી અને પૂન વિનોબાજી જેવા ઋષિઓને હંમેશાં દૂરનું દેખાતું હોય છે. પૂન વિનોબાજીના બ્રહ્માચાર માટેના આદર્શન ઉપર જે કોઈ વિચારશે તેને પોતાની આત્મા બાંધી અને પોતાનામાં પેઢેલા શિષ્ટાચાર રૂપી બ્રહ્માચારનો ખ્યાલ આવ્યા વગર નહિ રહે

દેશની લોકસભા તથા રાજ્યસભાના લોક મેવડાએ હમણાં જ પોતાના માસિક બધ્યામાં ૨૫ ટકાનો વધારો કરી માસિક રૂ. ૪૦૦ તથા લોકસભાની હાજરી દરમ્યાનના રૂ. ૨૧-૦૦ રાજતા મળી સરેરાશ માસિક રૂ. ૭૦૦

મેળવતા હતા તેને બદલે માસિક રૂ. ૧,૦૦૦ મેળવવા માટે જે નિર્ણય કર્યો તેને પેટી પરિભાષા કેટલી બધી સરસ લાગુ પડે છે ? એ વિશિષ્ટ શિષ્ટાચાર નથી તો બીજું શું છે ?

સરકાર અને સરકાર રચિત કમિશનો અને યોર્ડોમાં આવો જ એક બ્યાપક શિષ્ટાચારરૂપી બ્રહ્માચાર જે ચાલે છે તેનો ખ્યાલ આવ્યો ત્યારે એમ લાગ્યું કે સમાજના મૂળ સુધી ફેલાવવા બ્રહ્માચાર નિર્મૂળનું કામ સારી રીતે અઘરું છે. વળી આવો બ્રહ્માચાર ઘેર ઘેર ફેલાઈ ગયો હોય અને તેણે જ્યારે શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું હોય ત્યારે તે કામ અતિ વિકટ બને છે. આ શિષ્ટાચાર છે પ્રવાસ બધ્યાનો।

સરકાર અને સરકાર રચિત કમિશનો કે યોર્ડોમાં પ્રવાસ બધ્યામાંથી કમાણી કરવાનો એક લાલચ (શિષ્ટાચાર જે પ્રચલિત બન્યો છે તેણે સારામાં સારા કાર્યકરોને પણ ભાગી નાંખ્યા છે. એ એક જબરદસ્ત લાલચ છે. સરકારે અથવા તો સરકારી તંત્રે પ્રવાસ બધ્યાની વ્યવસ્થા જ એવી ગોઠવી છે કે એ વ્યવસ્થા નીચે પ્રવાસ કરનારને નિશ્ચિતપણે પૈસાની બચત થાય. એ પરિણામને કારણે અર્થ લાલચમાંથી બચવાનું બહુ જ જોડાના નચીબમાં હશે. લોકશાહીની સમાજવાદની અને સેવાની આ કેવડી મોટી મરકરી છે કે લોકોને કામ જનારને પ્રવાસમાંથી પણ સારી એવી બચત થાય ! ખરેખર એ ઘણો જ કમ નચીબ શિષ્ટાચાર છે। અને પછી પૈસા રળવા પ્રવાસ ગોઠવાય તો તેમાં વાંક કોનો ? શિષ્ટાચારની આથી મોટી વિશિષ્ટતા કઈ હોઈ શકે ?

પ્રવાસ બધ્યામાંથી કમાણી મેળવવાના આવા પ્રસંગો જાણીએ છીએ ત્યારે આ શિષ્ટા

ચારે સારા મારા માણુનોને પણ દેવા ફસાવી
રીધા છે તેનો ખ્યાલ આવે છે, જેમકે :

સમાજ સેવા માટે સ્વાયેશ્વર એક પંચના
સેવક અધિકારીઓ આવા પ્રવાસમાંથી દોષ
વધુ મેળવે તેની હોડમાં ઉતર્યા છે અને એવી
હોડમાંથી એક મિત્રની સફળતા એટલી હદે
પહોંચી કે તેમણે એ બધામાંથી પોતાનું
મકાન ખંધાવ્યું !

એક વખતના સેવા હોતના કાર્યકર અધિ
કારી બન્યા પછી સતત પ્રવાસમાં રહીને
પોતાના બાળકો માટેના શિક્ષણ ખર્ચના
માસિક ૨૦૦ રૂ. ખર્ચી શકવાની પોતાની
લાયકાત જીતી કરી છે, એમ કહેવાય છે કે
આ માસિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જ
તેમને સતત પ્રવાસમાં રહેવાની તકવીફ
લેવી પડે છે.

દરદી ક્લાસમાં પ્રવાસ કરી દિવસમાં ૧૫-
૨૦ રૂ. નું ભથ્થું મેળવતા મિત્ર અધિકારી
ઓને ચાર-આઠ આના મજૂરોને આપવા
માટે રક-જક કરતા એછાએ છીએ ત્યારે આપણા
આશ્ચર્યનો પાર નથી રહેતો. એટલું જ નહિ
આવાં સારા ભથ્થા મેળવનાર તે ભથ્થાની
વધુને વધુ રકમ ભથ્થત કરવા માટે આ-પાણી
કે લોજન પણ પરલાઈું કરવા જે પ્રયત્ન કરે
છે ત્યારે પોતે કમાણી માટે જ પ્રવાસ કરે છે
તેની ખાત્રી કરાવી આપે છે.

શોડા વખત પહેલાં એક મિત્રની સાથે
તેમની સંસ્થાની સુલાકાતે આવતા એક મિત્રને
લેવા ખર્ચે રેશન ઉપર ગયા પ્રથમ વર્ગમાં
૬૦૦થી વધુ માઇલનો પ્રવાસ કરીને તેઓ
આવતા હતા તે માટે તેમને ટ્રેનમાં જ રેલવે
પાસનું દોડું ભથ્થું રૂ. ૨૫થી વધુ મળી ચૂક્યું
હતું. પણ રેશન ઉપર તેમનો સામાન ઉપા-
ડનારને તેમણે દસ પૈસા આપ્યા ! મજૂરે રક-

જક કરી તો એ પેના વધુ આપ્યા ! બહુ
માથાફૂટ થઈ ત્યારે ત્રણ પૈસા વધુ આપી
કુલ આંકડો-૫૬૨ પૈસાનો પહોંચાડયો.

આ છે સમાજવાદ અને સમાજ સેવા
માટે મથતા અધિકારીઓ અને કાર્યકરોની
મનોદશા અને નમૂના ! દેખીતી રીતે આમા
બ્રહ્માચાર જેવું ન લાગે પણ હેથી વિચાર-
વાથી ખ્યાલ આવે છે કે માણુસના મનમાં
જોડે સુધી પડેલો આ બ્રહ્માચાર જ છે, અને
સમાજમા તેણે શિષ્ટાચાર અને વિશિષ્ટ
શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે.

સહુથી વધુ નવાઈની વાત એ છે કે પ્રખર
સમાજ સેવકો જેઓ આવા સરકારી તંત્રની
અને સરકારી સંસ્થાઓની જવાબદારી સંભા
ળીને બેઠા છે તેઓ આ ઉઘાડા દોષને રોજ
જુએ છે છતાં કશું પગલું લેતા નથી, અને
ત્યાથી ન અટકતા પ્રવાસ ભથ્થામાં વધારો
કરવાની રોજ રોજ યોજનાઓ કરે છે.

બ્યાપારી, ખેડૂત, મજૂર, અધિકારી કે
કાર્યકર સહુના હાથે લોકમાનસમા પેસી ગયેલા
આ રૂપણનું રોજ જુદી જુદી રીતે અને જુદી
જુદી કક્ષાએ આચરણ થાય છે અને તે રૂપણે
ત્યારે શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે ત્યારે
અરસપરસ તેનો સકોચ પણ નથી જોડતા
એક બીજાને તેની સાબાશી અપાય છે. એક
સંસ્થામા કામ કરતા કાર્યકરને હાથે મોડું
કામ થતું હતું. તેને તેના બ્યાપારી મિત્રે
એક વખત જોતાવી મમબંધુ કે આટલું
મોડું કામ થાય છે ને તારા માટે તેમાંથી કશું
તારવતો નથી, વેપારીનો દીકરો છે કે દેાણુ ?
બસ થઈ રહ્યું ! પેલા કાર્યકર મિત્રે પોતા માટે
તારવવાનું શરૂ કર્યું અને પોતાનું અને
કુટુંબનું અધઃપતન નોતવ્યું ! સમાજ સેવકો-
એ આનો કઈ રસ્તો ચોધવો જ પડશે

ચારે સારા મારા માવુનોને પણ દેવા ફનાવી દીધા છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. જેમકે:

સમાજ સેવા માટે વચાચેલા એક પંચના સેવક અધિકારીઓ આવા પ્રવાસમાંથી ઠેણું વધુ મેળવે તેની હોડમાં ઉતર્યા છે. અને એવી હોડમાંથી એક મિત્રની સફળતા એટલી હદે પહોંચી કે તેમણે એ ભથ્થામાંથી પોતાનું મકાન ખર્ચાવ્યું !

એક વખતના સેવા ક્ષેત્રના કાર્યકર અધિકારી બન્યા પછી સતત પ્રવાસમાં રહીને પોતાના બાળકો માટેના શિક્ષણ ખર્ચના માસિક ૨૦૦ રૂ. ખર્ચી શકવાની પોતાની લાયકાત બીવી કરી છે. એમ કહેવાય છે કે આ માસિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જ તેમને સતત પ્રવાસમાં રહેવાની તકલીફ લેવી પડે છે.

ફર્સ્ટ ક્લાસમાં પ્રવાસ કરી ફિવસમા ૧૫-૨૦ રૂ. નું ભથ્થું મેળવતા મિત્ર અધિકારી એને ચાર-આઠ આના મજૂરોને આપવા માટે રક-જક કરતા બેઠબે બીજે ત્યારે આપણા આશ્ચર્યનો પાર નથી રહેતો. એટલું જ નહિ આવાં સારા ભથ્થાં મેળવનાર તે ભથ્થાની વધુને વધુ રકમ બચત કરવા માટે આ-પાણી કે લોજન પણ પરભાઈ કરવા જે પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે પોતે કમાણી માટે જ પ્રવાસ કરે છે તેની ખાત્રી કરાવી આપે છે.

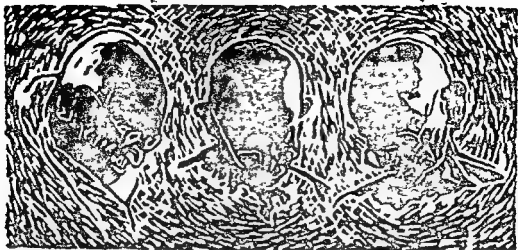
થોડા વખત પહેલાં એક મિત્રની સાથે તેમની સરકારની મુલાકાતે આવતા એક મિત્રને લેવા અમે રેડશન ઉપર ગયા. પ્રથમ વર્ગમાં ૬૦૦થી વધુ આઈકનો પ્રવાસ કરીને તેઓ આવતા હતા તે માટે તેમને ફર્ષ્ટમાં જ દેલવે ખર્ચાનું હોડું ભથ્થું રૂ. ૨૫થી વધુ મળી ચૂક્યું હતું. પણ રેડશન ઉપર તેમનો સામાન ઉપાડનારને તેમણે દસ પૈસા આપ્યા ! મજૂરે રક

જક કરી તો એ પૈસા વધુ આપ્યા ! બહુ માથાકૂટ થઈ ત્યારે ત્રણ પૈસા વધુ આપી કુલ આઠડો પંદર પૈસાનો પહોંચાડયો.

આ છે સમાજવાદ અને 'સમાજ સેવા' માટે મથતા અધિકારીઓ અને કાર્યકરોની મનોદશા અને નમૂના ! દેખાતી રીતે આમાં બ્રહ્માચાર જેવું ન લાગે પણ બીરેથી વિચારવાથી ખ્યાલ આવે છે કે મોણસના મનમાં બીરે મુખી પડેલો આ બ્રહ્માચાર જ છે. અને સમાજમાં તેણે શિષ્ટાચાર અને વિશિષ્ટ શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે.

સહુથી વધુ નવાઈની વાત એ છે કે પ્રખર સમાજ સેવકો જેઓ આવા સરકારી તંત્રની અને સરકારી સંસ્થાઓની જવાબદારી સંભાળીને બેઠા છે તેઓ આ ઉધાડા દોષને રોજ જુએ છે છતાં કશું પગલું લેતા નથી. અને ત્યાંથી ન અટકતા પ્રવાસ ભથ્થામાં વધારો કરવાની રોજ રોજ ચોજનાઓ કરે છે.

બ્યાપારી, ખેડૂત, મજૂર, અધિકારી કે કાર્યકર સહુના હાથે લોકમાનસમાં પેસી ગયેલા આ દુષ્પણ રોજ જુદી જુદી રીતે અને જુદી જુદી કક્ષાએ આચરણ થાય છે અને તે દુષ્પણે જ્યારે શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડ્યું છે ત્યારે અરસપરસ તેનો સક્રિય પણ નથી બેઠા. એક બીજાને તેની ચાળાશી અપાય છે. એક સંસ્થામાં કામ કરતા કાર્યકરને હાથે 'મોડું' કામ થતું હતું. તેને તેના બ્યાપારી મિત્રે એક વખત બોલાવી સમજાવ્યું કે આટલું 'મોડું' કામ થાય છે ને તારા માટે તેમાંથી કશું તારવતો નથી, રેપારીને કીકરે છે કે કેમ ? બસ થઈ રહ્યું ! પેલા કાર્યકર મિત્રે પોતા માટે તારવવાનું શરૂ કર્યું અને પોતાનું અને કુટુંબનું આધારપત્ર નોતર્યું ! સમાજ સેવકો એ આનો કઈ રસ્તો ચોપવો જ પડશે

ԴԵ՛ ԿԵ՛Ր՝ ԿՈ՛Ւ ԺԵ՛Ր՝ Ո՛Ւ ԲԵ՛ՆԻԿՈ՛Ւ Ո՛Ւ Ե՛Ւ
 ԶԵ՛Ր ԴԵ՛Ր ԴԵ՛Ր՝ Ե՛ՐԻՆ՝ Ո՛Ւ Ե՛Ր՝ Ե՛ՐԻՆ՝ Ո՛Ւ
 ԴՅ՛՝ ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր
 ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր
 ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր ԿԵ՛Ր

Եւ Եւրօ յառնից ԲԻՄԱՆ ԵՄ ԿՈՒ
 ԺԵՆԱՒ ԿԱՆԱԾ՝ ԿՈՏՈՂ ԽԵՆԱԾ ԺԵ
 ԺՈՒԼ ԿՈՆԴԻՏԱՒ ԺՈՒՄ ԿՈՒՍ ԺԱԿ
 ԵՄ ԿՈՒ ԵՄԵԼ ԺԵՄԵՆ ԵՂ? ԵՂԵՂ
 ԺԵՄԵԼ ԺԵՂԵՂ. ԵՂԵՂ ԵՂԵՂԵՂ

દાનવ મહાનિ
 બા બે ને નામ
 કા ને નામ
 નામ કા ને નામ
 કા ને નામ
 નામ કા ને નામ
 કા ને નામ
 નામ કા ને નામ

$\frac{c^2}{32}$ mm Gly

પાંડવોનું સ્વર્ગારોહણ

સત્યાનંદ

[મહાભારતની હાજરી નહીં પણ સ્વર્ગભૂમિમાં પવનની નાખે છે અને એટલે એમ કહી શકાય કે સ્વર્ગ તે વિમૂલ્ક-ઓના પટથાયા રૂપે જ હોય છે.]

અર્જુને યદુવંશના નાશના તથા શ્રીકૃષ્ણ-ચંદ્રના નિધનના દુઃખદ સમાચાર વિસ્તાર-પૂર્વક ધર્મરાજને કહી સંભળાવ્યા. ધર્મરાજે અવિચળ થિતે જ સઘળું વર્તમાન સાંભળ્યું. ધર્મરાજ સમક્ષ તેો જીવન-મરણની મૂઢતમ યાંચિઓ પણ ઉકલી ચૂકી હતી, તેઓ શાના ઉદ્ધિગ્ન થાય? આપુ'ય વૃત્તાન્ત સાંભળી લીધા પછી, ખૂબ સંતોષથી એમણે કહ્યું:

કાલઃ પચતિ ભૂતાનિ સર્વાણ્યેવ મહામતે ।
કાલ પાશમહામન્યે ત્વમપિ હૃદયમહંસિ ॥

હે મહામતે, કાળ સઘળા જીવોનો પોતામાં લય કરે છે. મને એમજ થાય છે કે આપણે પણ એ કાળ-પાશમાં બંધાયે ચૂક્યા છીએ. તેથી હવે આપણે લોકોએ પણ એ આજુ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

ધર્મરાજની વાત કાણ ટાળી શકશે? બધા બાંધણીએ એમનું ઐતુહાસન કર્યું. તેથી પરીક્ષિતને રાજગાદી આપ્યા પછી ધર્મરાજ સુભદ્રા પ્રતિ બોલ્યા: 'આ તમારો પૌત્ર-હવે કૌરવ-રાજ્યનો અધિસ્વામી થયો. કૃષ્ણના પૌત્રને અમે અગાઉથી જ ઈન્દ્રપ્રસ્થનો રાજા બનાવી ચૂક્યા છીએ. તમે આ બાળકો પર સમાન દૃષ્ટિ રાખજો.'

ત્યાર બાદ મહારાજ યુધિષ્ઠિરે પ્રજા સન્મુખ વળી પોતાનો વિચાર બહાર કરી દીધો. પ્રજા ધર્મરાજની પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને વિચલિત થઈ ગઈ: પ્રજાએ ધર્મરાજને ઘણી જ આજીજ કરી અને કાતાવ્રાતા કર્યા કે તેઓ એમનો નિર્ણય બદલી દે-પણ ધર્મરાજનો નિશ્ચય તો અટલ હતો.

રાજસી વગ્રાભૂષણનો ત્યાગ કરીને એમણે

સંન્યાસીનાં વસ્ત્રોંધાં ધારણ કર્યાં. બીમ, અર્જુન, સહદેવ, નકુલ અને દ્રૌપદીએ પણ મહારાજ યુધિષ્ઠિરનું અનુકરણ કર્યું. તે પછી મહારાજ પૂર્વદિશા ભણી વિરક્ત ભાવથી ચાલવા લાગ્યા. મહારાજ યુધિષ્ઠિરની પાછળ પાછળ હતા બીમ, તેની પાછળ અર્જુન, પછી નકુલ, પછી સહદેવ અને સૌથી છેલ્લે હતા મહારાણી દ્રૌપદી।

હા, મહારાજની પાછળ પાછળ એક કૂતરો પણ ચાલી રહ્યો હતો. પૂર્વદિશા ભણી ચાલતાં ચાલતાં સૌ સમુદ્રતટ પર પહોંચ્યાં. અર્જુને ત્યાં પોતાનું ગાંડીવ ધનુષ્ય અગ્નિને અર્પણ કરી દીધું. ત્યાંથી હવે દક્ષિણ દિશા ભણી આગળ ધમ્યા. અનેક વન, પર્વત અને નદીઓ પાર કરીને તેમણે પૃથ્વીનો એ છેડો પણ પૂરો કર્યો

ત્યાર બાદ બીજી દિશા ભણી ચાલ્યાં. જળમાં ડુબેલી દારિકા નગરીનું દર્શન કર્યું. ત્રણ દિશાઓની પરિક્રમા આ રીતે પૂરી થઈ ચૂકી હતી. હવે હિમાલયના આરોહણનો વારો હતો મહારાજ પોતાના સઘળા બાંધણી અને મહારાણી દ્રૌપદી સાથે એ બાજુ આગળ વધ્યા. કૂતરાએ પણ તેઓનો સાથ છોડ્યો નહિ અને પાછળ પાછળ ચાલતો જ રહ્યો.

હવે હિમાલયનો માર્ગ દુર્ગમ થતો ચાલ્યો. ક્યાં રાજ-પુરુષ, જેની દૃષ્ટિ માત્રથી જ દિગ્-દિગ્તંત પ્રકાશિત થઈ જાય છે અને ક્યાં આ દુર્ગમ તથા વિકરાળ સંકટાકીર્ણ બરડીલા પથ!

રાજમહિષી દ્રૌપદી ચાક્યાં. એમના પગ હવે આગળ વધવામાં અસમર્થ હતા. પરંતુ, યુધિષ્ઠિર, નિર્લિપ્ત પોતાના બાંધણી સાથે અવિરામ આગળ ચાલતા જ રહ્યા. કૂતરો ય એમની સાથે જ હતો. બીમે અર્જુનને

પરન્તપ ! દ્રૌપદીએ ક્યારેય પણ કોઈ પાપ કર્યું નથી, તો પછી શાને વારુ તેઓ અધ-
વચ્ચે જ પડ્યાં ?

ધર્મરાજે જવાબ દીધો :

પદ્માપાતો મહાનરુષા વિરોધેણ ધનંજયે !
તસ્યેતત્સવમધેષા ભુકંતે પુરુષસત્તમ ॥

દ્રૌપદી ધનંજય અર્જુનનો પદ્માપાત અધિક
કરતા હતાં. તેઓ આજે એ બેદરુદ્ધિનું કળ
ભોગવી રહ્યાં છે.

ધર્મરાજે પાછું વાળીને જોયું પણ નહિ.
તેઓ કોઈ એક આર્તારક પ્રેરણાથી પરિચા-
લિત આગળ વધતા જ રહ્યા. સહદેવ પણ
રસ્તે ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા. ભીમ પુનઃ કારણ
પૂછ્યું. ધર્મરાજ બોલ્યા :

આત્મનઃ સદશઃ પ્રાણં નૈષોડમન્યત કંથન !
તેન કાયેણ પતિતસ્તસ્માદેષ નૃપારમજનઃ ॥

તેમણે પોતાના સમાન બુદ્ધિમાન કાંઈને
પણ માન્યા નહિ. આ અહંકારને કારણે જ
આ રાજકુમાર વિગલિત થઈને પૃથ્વી પર
પડ્યા છે.

અટલચિત્ત યુધિષ્ઠિરનાં પગલાં આગળને
આગળ તીવ્ર ગતિથી વધવા જ લાગ્યાં અને
ફૂતરો પણ પૂર્વવત સાથે આક્રોતા જ રહ્યો.
નકુળનું હૃદય દ્રૌપદી અને સહદેવના વિરહથી
વિચલિત થઈ જોડ્યું અને તેઓ પણ આત્મ-
શીથ થઈને ભૂમિ પર પડી ગયા. ભીમે ફરી
તેનું કારણ પૂછ્યું. ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરબોલ્યાઃ
કુષેણ મસમૌનાસ્તિ કસ્વિકર્યસ્ય દર્શનમ્ ॥
અધિકર્યાહમેત્રેક ઈત્યસ્ય મનસિ ક્વિત્તમ ॥

આમને એ અભિમાન હતું કે મુંઢરતામાં
મારી સારણી ખીણું કોઈ નથી. હું એકલો જ
સૌથી અધિક સ્વરૂપાન છું.

માગની આ આપદાઓ પ્રસાદ્યશુ યુધિષ્ઠિર-
ને મન નગવ્ય હતી. પરંતુ અર્જુન તે સહી
શક્યા નહિ અને ધન્ન સમાન પરમ તેજસ્વી
જોવા તેઓ પણ ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા. ભીમે

પુનઃ કારણ પૂછ્યું. ધર્મરાજે બોલ્યાઃ
એકાકતા નિર્દયેષ વૈ શત્રુ નિત્યર્જુનોઽપ્રવીત્ ॥
ન ચ તત્સત્વાનેષ શસ્ત્રાભી તતોડપતત્ ॥

અર્જુનને પોતાના ગિર્યાભિમાનમાં ભૂલીને
કર્ણ હતું હું એકલો જ એટલી દિવસમાં શત્રુ-
ઓનો નાશ કરી નાખીશ. પરંતુ તેઓ કરી
શક્યા નહિ. આ મિથ્યોદ્દિષ્ટિને કારણે તેઓ
ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા.

ધર્મરાજ, ભીમ અને કુનરાની સાથે અવિ-
રામ આસત્તા રહ્યા, પરંતુ પ્રપ્ત કરવા છતાં
પણ, ભીમથી ભાઈઓનો વિરોધ સહન થઈ
શક્યો નહિ અને તેઓ સંતપ્ત થઈને ભૂમિ
પર ઢળી પડ્યા. ધરણી પર ઢળી પડેલા
ભીમે હંદલી વાર પોતાના માતાભાઈને પૂછ્યું :

હં આર્થ ! હું આપનો પ્રિય ભાઈ છું.
કહો, હું કયા પાપે ભૂમિ પર પડ્યો ?

ધર્મરાજ આગળ વધતા જ, આસત્તા
આગ્રતા બોલ્યા :

અતિભૂત્તં ચ ભવતા પ્રાણેન ચ ચિકર્યસ્યે ॥
અનવેક્ષ્ય પરં પ્રાથં તેનાસિ પતિતાઃ ક્ષિતા ॥

તે નિચત પરિભ્રાણથી અધિક ભોજન
કર્યું અને ખીલ્યોનો દિવ્યાર જ ક્યાં વિના
તું તારા જ ભગની પ્રશંસા કરતો રહ્યો. આ
કારણે તું પણ ભૂમિ પર જ પડી રહ્યો છે.

મહારાજ યુધિષ્ઠિર અંતલી ન હોય એમ જ
આગળ વધતા આશ્વા અને પેલો ફૂતરો પણ
એમની પાછળ પાછળ જ અસંતપ્ત ચાલી
રહ્યો હતો ! મહારાજની વરક્ષિત પોતાની
ચરમ સીમાનું અતિક્રમણ કરી ચૂકી હતી.
એમના અપ્રક્રિપત ડગલાંઓએ 'ધન્ન'નું
આસન ડોલાવી દીધું હતું. પુલ દેવાધિદેવ
ધન્ન રથ લઈને મહારાજની સેવામાં ઉપસ્થિત
થયા અને એમને અનુરોધ કર્યો : હવે આપ
રથારુઢ થઈને ચાલો. પરંતુ તપસ્યા-રત
ધર્મરાજ પોતાના સંકેપથી ડગવાવાળા નહોતા.
સ્વર્ગની સંપદા એમના મનોરાજ્ય આગળ

પાંડવોનું સ્વર્ગારોહણ

સાત્યાનંદ

[મહાભારતોની ડાહ્યરી નકતે પણ સ્વર્ગભૂમિમાં પવનની નાળે છે અને એટલે એમ કહી શકાય કે સ્વર્ગ તો વિભૂતિ-ભોગ પામ્યા રૂપે જ હોય છે.]

અર્જુને યદુવંશનાં નાશના તથા શ્રીકૃષ્ણ ચંદ્રના નિધનના દુઃખદ સમાચાર વિસ્તાર-પૂર્વક ધર્મરાજને કહી સંભળાવ્યા. ધર્મરાજે અવિચળ ચિત્તે જ સઘળું વર્તમાન સાંભળ્યું. ધર્મરાજ સમક્ષે તે જીવન-મરણની જૂઠલમ ત્રાંચિએ પણ ઉકલી ચૂકી હતી, તેઓ શાના ઉદ્ધિગ્ન થાય? 'આણું'ય વૃત્તાન્ત સાંભળી લીધા પછી, ખૂબ સંતોષથી એમણે કહ્યું:

કાલઃ પથતિ ભૂતાનિ સર્વાણ્યેવ પ્રણમતઃ
કાલ પાશપ્રભવે ત્વમપિ ક્ષુભદન્તિમ

હે મહામતે, કાળ સઘળા જીવોનો પોતામાં લય કરે છે. મને એમજ થાય છે કે આપણે પણ એ કાળ-પાશમાં બંધાઈ ચૂક્યા છીએ. તેથી હવે આપણે લોકોએ પણ એ બાજુ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

ધર્મરાજની વાત કોણ ટાળી શકશે? બધા ભાઈઓએ એમનું અનુમોદન કર્યું. તેથી પરીક્ષિતને રાજગાદી આપ્યા પછી ધર્મરાજ મુભદ્રા પ્રતિ બોલ્યા: 'આ તમારો પૌત્ર હવે કૌરવ-રાજ્યનો અધિસ્વામી થયો. કૃષ્ણના પૌત્રને અને અગાઉથી જ ઈર્ષપ્રદ્યનો રાજા બનાવી ચૂક્યા છીએ. તમે આ બાળકો પર સમાન દૃષ્ટિ રાખજો.'

ત્યાર બાદ મહારાજ યુધિષ્ઠિરે પ્રજા સંમુખ પણ પોતાનો વિચાર બહાર કરી દીધો. પ્રજા ધર્મરાજની પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને વિચલિત થઈ ગઈ. પ્રજાએ ધર્મરાજને ઘણી જ આજીજ કરી અને કાલાવાડા કર્યા કે તેઓ એમનો નિર્ણય બદલી દે-પણ ધર્મરાજનો નિશ્ચય તો અટલ હતો.

રાજાની વચ્ચાબુલણનો ત્યાગ કરીને એમણે

સંન્યાસીનાં વડકલો ધારણ કર્યાં. ભીમ, અર્જુન, સહદેવ, નકુલ અને દ્રૌપદીએ પણ મહારાજ યુધિષ્ઠિરનું અનુકરણ કર્યું. તે પછી મહારાજ પૂર્વદિશા ભણી વિરક્ત ભાવથી ચાલવા લાગ્યા. મહારાજ યુધિષ્ઠિરની પાછળ પાછળ હતા ભીમ, તેની પાછળ અર્જુન, પછી નકુલ, પછી સહદેવ અને સૌથી છેલ્લે હતાં મહારાણી દ્રૌપદી!

હા, મહારાજની પાછળ પાછળ એક કૂતરો પણ ચાલી રહ્યો હતો. પૂર્વદિશા ભણી ચાલતાં ચાલતાં સૌ સમુદ્રતટ પર પહોંચ્યાં. અર્જુને ત્યાં પોતાનું નાંદીવ ધનુષ્ય અગ્નિને અર્પણ કરી દીધું. ત્યાંથી હવે દક્ષિણ દિશા ભણી આગળ ધપ્યા. અનેક વન, પર્વત અને નદીઓ પાર કરીને તેમણે પૃથ્વીનો એ છેડો પણ પૂરો કર્યો.

ત્યાર બાદ બીજી દિશા ભણી ચાલ્યાં. જળમાં રૂબેલી દારિકા નગરીનું દર્શન કર્યું. ત્રણ દિશાઓની પરિક્રમા આ રીતે પૂરી થઈ ચૂકી હતી હવે હિમાલયના આદેહલુનો વારો હતો મહારાજ પોતાના સઘળા ભાઈઓ અને મહારાણી દ્રૌપદી સાથે એ બાજુ આગળ વધ્યા. કૂતરાએ પણ તેઓનો સાથ છોડ્યો નહિ અને પાછળ પાછળ ચાલતો જ રહ્યો.

હવે હિમાલયનો માર્ગ દુર્ગમ થતો ચાલ્યો. ક્યાં રાજ-પુર, જેની દૃષ્ટિ માત્રથી જ દિશ-દિશાંત પ્રકાશિત થઈ ઊડતાં અને ક્યાં આ દુર્ગમ તથા વિકરાળ સંકટાદીર્ણ બરફીલો પથ!

રાજમહિષી દ્રૌપદી ચાક્યાં. એમના પગ હવે આગળ વધવામાં અસમર્થ હતા. પરંતુ, યુધિષ્ઠિર, નિર્વિષ્ટ પોતાના ભાઈઓ સાથે અવિરામ આગળ ચાલતા જ રહ્યા. કૂતરો ય એમની સાથે જ હતો. ભીમે અર્જુનને પૃથ્થુ

પરંતુ! દ્રીપદીએ ક્યારેય પણ કોઈ પાપ કયું નથી, તો પછી શાને વાડુ તેઓ અધ-વસ્ત્રો જ પડ્યાં?

ધર્મરાજે જવાબ દીધો:

પક્ષપાતો મહાનરુદ્ધ વિશેષેણ ધનંજયે!
તસ્મેતલ્લેક્રમયેવા ભુકતે પુત્રપસ્યમહા॥

દ્રીપદી ધનંજય અભુતનો પક્ષપાત અધિક કરતાં હતાં તેઓ આજે એ ભેદબુદ્ધિનું ફળ ભોગવી રહ્યા છે.

ધર્મરાજે પાછું વાળીને જોયું પણ નહિ તેઓ કોઈ એક આતંત્રિક પ્રેરણાથી પરિણાસિત આગળ વધતા જ રહ્યા. સહદેવ પણ રસ્તે ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા. બીમે પુનઃ કારણ પૂછ્યું; ધર્મરાજ જાત્યા:

આત્મનઃ સદસા માણ નૈપીડમન્યત કથન!
તેન દોષેણ ચતિતસ્તસ્માદૈષ નૃપાત્મજઃ॥

તેમણે પોતાના સમાન બુદ્ધિમાન કોઇને પણ માન્યા નહિ આ અંકકારને કારણે જ આ રાજકુમાર વિગતિત થઇને પૃથ્વી પર પડ્યા છે.

અદલચિત્ત યુધિષ્ઠિરના પગલા આગળને આગળ લીમ ગતિથી વધવા જ લાગ્યા અને ફૂતરો પણ પૂર્વવત્ સાથે ચાલતો જ રહ્યો નકુળનું હૃદય દ્રીપદી અને સહદેવના વિરહથી વિચલિત થઈ ઊઠ્યું અને તેઓ પણ આત્મ-ક્ષીણ થઈને ભૂમિ પર પડી ગયા. બીમે ફરી તેડું કારણ પૂછ્યું. ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર જોડ્યા:

તુષેણ મત્સ્યમાનાસિત કમિર્ચાદત્યસ્થ કશંમઃ
અધિકરયાપમેવૈક ઈવસ્ય મનસિ ક્ષિયતમહા॥

આમને એ અભિમાન હતું કે મુદરતામાં મારી સરખું મીલું કોઈ નથી. હું એકકો જ સૌથી અધિક સ્વરૂપવાળ છું.

માર્ગની આ અપહંસા પ્રસાન્નકુ યુધિષ્ઠિર-ને મન નમવ્ય હતી. પરંતુ અર્જુન તે સદી શક્યા નહિ અને ઇન્દ્ર સમાન પરમ તેજસ્વી એવા તેઓ પણ ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા. બીમે

પુનઃ કારણ પૂછ્યું. ધર્મરાજે જવાબ્યું:

એકાદવા મિદલેયં વે રાત્ર નિત્યર્મનેષ્ઠીત્વા
ન ચ તત્ત્વવાનેષુ શૂરમાના તતોડપતત્ત્વઃ॥

અભુતને પોતાના ગિર્યાભિમાનમાં ભૂલીને કદાં હવે હું એકલો જ એડી દિવસમાં શત્રુ-ઓનો નાશ કરી નાખીશ. પરંતુ તેઓ કરી શક્યા નહિ. આ મિથ્યેક્રિતને કારણે તેઓ ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા.

ધર્મરાજ, બીમ અને કુતરાની સાથે અવિ-રામ ચાલતા રહ્યા, પરંતુ પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ, બીમથી ભાઈઓના વિયોગ સહન થઈ શક્યો નહિ અને તેઓ સતત થઈને ભૂમિ પર ઢળી પડ્યા ધરણી પર ઢળી પડેલા બીમે છેલ્લી વાર પોતાના ચોટાભાઈને પૂછ્યું:

હ આર્ષ! હું આપનો પ્રિય ભાઈ છું.
કહો, હું કયા પાપે ભૂમિ પર પડ્યો?

ધર્મરાજ આગળ વધતા જ, આદતા ચાલતા જોડ્યા:

અતિભૂજાં ચ જવવા પ્રાણેન ચ વિકરમ્યસે!
અનવેશ્ય પરં પાદૈર્ તેનામિ પતિતા ક્ષિત્તિઃ॥

તે નિયત પરિભાણથી અધિક ભોજન કયું અને બીલઓનો વિચાર જ કર્યા વિના તુ તારા જ ભળી પ્રશસા કરતો રહ્યો આ કારણે તુ પણ ભૂમિ પર જ પડી રહ્યો છે.

મહારાજ યુધિષ્ઠિર અતવીન હોમ એમ જ આગળ વધતા ચાલ્યા અને પેલો ફૂતરો પણ એમની પાછળ પાછળ જ અસંતપ્ત ચાલી રહ્યો હતો! મહારાજની વરકિત પોતાની ચરમ સીમાનું અતિક્રમણ કરી ચૂકી હતી. એમના અપ્રક્રિયત ડગવાઓએ ઇન્દ્રનું આસન હોલાવી દીધું હતું. યુદ્ધ દેવાધિરેવ ઇન્દ્ર સ્વ લઈને મહારાજની સેવામાં ઉપરિશ્ચત થયા અને એમને અનુરોધ કર્યો હવે આપ રથારુદ્ધ થઈને ચાલો. પરંતુ તપસ્યા-રત ધર્મરાજ પોતાના સંકેતથી ડગવાવાળા નહોતા. સ્વર્ગની સ પદા એમના મનોરાજ્ય આગળ

તુચ્છ હતી. તેમણે ઇન્દ્રને કહ્યું:

ભાતર: પતિતા મેડત્ર ગચ્છેચુરતે મયા સહા
ન વિના મ્હાંતુભિ: સ્વર્ગમ્હિચ્છે ગન્તું સુરેશ્વર ॥
સુકુમારી સુખાહી ચ રાજપુત્રી પુરન્દર ॥
સાડરમાભિ: સહ ગચ્છેત તદ્ભવનનુમન્યતામ ॥

હે સુરેશ્વર, અહીં આં મારા સઘળા ભાઈઓ પડ્યા છે, તેઓ પણ મારી સાથે આવેા. હું મારા ભાઈઓને છોડીને સ્વર્ગ જવા ઇચ્છતા નથી.

હે ઇન્દ્ર, એ સુખને ચોગ્ય કેમળ શરીરવાળી રાજપુત્રી દ્રોપદી પણ અમારી સાથે આવે. આપ મારી આ પ્રાર્થના સ્વીકારો.

પરંતુ, મહારાજ યુધિષ્ઠિરને કૃતરો એમની સાથે હતો, તેને છોડીને મહારાજ કયાં જાય? એમણે વળી ઇન્દ્રને કહ્યું:

અર્થ: સ્વા ભૂતભવેશ ભક્તો મી નિત્યમેવ હા
સ ગચ્છેત મયા સાર્થમાનુશંકયા હિ મે મતિ: ॥

આ કૃતરો સદેવ મારો મોટો ભક્ત રહ્યો છે. તે પણ મારી સાથે સ્વર્ગમાં આવે.

ઇન્દ્ર બોલ્યા: મહારાજ, આજે તો આપ સૌથી મોટી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને અતુલ સંપત્તિના અધિકારી બન્યા છો. સ્વર્ગમાં આપને કશું જ દુઃખ નહિ રહે. આપ એક કૃતરો માટે શાને આટલા દુઃખી છો?

પરંતુ યુધિષ્ઠિરને ઇન્દ્રનું આ પ્રલોભન પોતાના સંકલ્પથી વિચલિત કરી શક્યું નહિ:

અનાર્થ માર્થેષુ સહસ્રેભ્ર
શક્યં કલ્પે દુઃકરમેતદાચં ॥
મામે ક્રિયા સંગમનં તથાડરતુ
ચર્યાનૃતે ભક્તજનં ત્યજેયમ ॥

હે દેવશંકર, એ અસંભવ છે. જે શ્રી-વૈભવને ખાતર મારે મારા ભક્તજનનો પરિત્યાગ કરવો પડે તે વૈભવ મને ન જાયે.

વસ્તુતઃ આ તો ધર્મરાજની અંતિમ ક્ષોભી હતી. ઇન્દ્રે ફરીને કહ્યું:

સ્વર્ગે લોકે શ્વાવતાં નાસ્તિ
ધિષ્ણ્યમિષ્ટાપૂર્તં કોધવશાઢરન્તિ ॥
તતો વિચાર્યં ક્રિયતાં ધર્મરાજ
ત્યજ શ્વાનં નાત્ર નૃશંસમસ્તિ ॥

હે ધર્મરાજ, કૃતરો અત્યંત અપવિત્ર હવ છે. એ તો સૌ જાણે છે કે જો કૃતરો યજ્ઞક્રિયા ભાળી જાય તો યજ્ઞનું સાડું ચે ફળ નષ્ટ થાય છે. જો માટે સ્વર્ગમાં આને કઈ રીતે સ્થાન મળી શકે? તમે પ્રાણથી અધિક પ્રિય દ્રોપદી અને ભાઈઓનો ત્યાગ કરીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે, હવે આ કૃતરાની માયામાં ફસાઈને તે સિદ્ધિના ઉત્તમેત્તમ ફળથી શાને વંચિત થાઓ છો?

ધર્મરાજે કહ્યું: યાવજજીવન મારી પત્ની અને ભાઈઓ છોડ્યા નથી. તો પછી કૃતરાને કેમ કરી છોડું?

મહારાજનું આ વચન બહાર નીકળ્યું કે કૃતરો સાક્ષાત ધર્મરૂપ થઈ ગયો અને મહારાજની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો.

ધર્મની વાત સમાપ્ત થઈ કે તરત સઘળા દેવતાઓએ એકત્ર થઈને ધર્મરાજને રથમાં બેસાડ્યા અને તેઓ સદેહ સ્વર્ગે ગયા.

સ્વર્ગમાં પહોંચીને મહારાજએ દેવગણને પૂછ્યું: હે મહાનુભાવો, મારા ભાઈઓ અહીં જણાતા નથી. જે લોકમાં તેઓ ગયા હોય - તે ચાહે ગમે તેવો સારો કે ખરાબ લોક હોય - ત્યાં મને લઈ ચાલો.

ઇન્દ્રે ફરી ધર્મરાજને જણાવ્યું કે જેટલું પુણ્ય એમણે અર્જિત કર્યું છે, તેટલું એમના ભાઈઓનું નથી. પરંતુ મહારાજ હજી પણ ધર્મથી વિચલિત થયા નહોતા. તેમણે ઇન્દ્રને કહ્યું:

શુભં વા યસ્મિન્ પાપં ભાનુષ્ઠાં સ્થાનમય મે ॥
તદેવ માપ્નુમિચ્છામિ લોકાનન્યાત્ર કામયે ॥

મારા ભાઈઓનું - ભલે સાડું હોય - વા ખરાબ - હું તે જ મેળવવા ચાહું છું.

મહારાજ પેતાની વાત પર મક્કમ રહ્યા.

આખરે, ઇન્દ્રે એક દેવફતને બોલાવીને કહ્યું: મહારાજ ધર્મરાજને એમના આત્મીયજનોની સુલાકાત કરાવી આપો.

હત મહારાજને લઇને આગળ ધપ્યો. તે અત્યંત ભયંકર માર્ગ હતો. એ દુર્ગમ માર્ગમાં અંધકાર છાયો હતો. રક્ત-માંસના કીચકમાં અનેક પ્રકારના કીડા-મકોડા હતા. ચારેબેર આગ સળગી રહી હતી અને ભયંકર ગ્રેતો ચારે બાજુ ભેવા મળતા હતા.

પ્રભુ આદ્યા પછી મહારાજ ધર્મરાજે પૂછ્યું: હવે કેટલું આઢાવાતું બાકી છે, દેવફત ?

દેવફતે કહ્યું: મહારાજ, ઇન્દ્રની આજ્ઞા છે કે જ્યારે આપ થાકી જાવ ત્યારે મારે આપને પાછા લઈ જવા.

તે સ્થાન દુર્ગન્ધથી ભરપૂર હતું. એવા-ગંદા સ્થાન પર આટલો લાભો વખત આજવા થી પરમ ધૈર્યવાન મહારાજ ધર્મરાજની ધીરજ ખૂટી હતી અને તેઓ પાછા વળવા જતા હતા કે એકાએક એ અંધકારમાં ધર્મરાજે એક અવાજ સાંભળ્યો:

હે ધર્મપુત્ર, કૃપા કરીને થોડો વખત

શિકારી બન્યો. આપના આવવાથી પાવત વાયુનો અહીં સંચાર થયો છે.

સુધિષ્ઠિર આ વિનય સાંભળીને ચક્રિત થઈ ગયા અને એમણે વ્યગ્ર ભાવથી પૂછ્યું: તમે કોણ છો, સૌ ?

જવાબમાં અવાજે આંખા હું ભીમ, હું અર્જુન, નકુલ હું, હું સહદેવ, દ્રાપદી છું હું. મહારાજ પોતાના આત્મીયોને આ નારકીય વાતાવરણમાં સંતપ્ત બેઠને અધીર થઈ બેઠ્યા.

હિંતુ સુરતોડસિમ ભમર્મિ ચેતયામિ ન ચેતયે ।
અહો ચિત્તવિકાશોડય સ્થાદા મિં ચિત્તવિભ્રમઃ ॥
નહયતંત્ર યાસ્યામિસ્થિતોડસ્તીતિનિવેધતામ્ ।
મત્સથયાદિમેડ્દુનાઃ સુખિનેઃ ભૂતરેા હિ મે ॥

હે ફત્ત ! તમે જઈને ઇન્દ્રને કહો કે મારા ભાઈ મારા અહીં રહેવાથી સુખી છે હવે હું ત્યાં નહિ આવું. અહીં જ રહીશ.

ફતે ઇન્દ્રને ધર્મરાજનો આ સંકેત સંભળાવ્યો. શુદ્ધમાત્રમાં ત્યાનો સઘળો અંધકાર દૂર થયો અને પેલા સઘળા આત્મનોંદ સમાપ્ત થયા.

ખીક

એક વાર એક સૂરી સત બગદાદ બાપી જઈ રહ્યા હતા. રસ્તે રોગચાળો અને મરજી મળ્યાં. બન્ને કાળોતરા થોડા પર રુવાર હતા. સતે પૂછ્યું: સવારી કંઈ બાપુ ઉપડી નંખ્યો, દવળી જવાતું એ ગામનુ, બ્યાં તમારા ડેરા-તંબુ પડશે.

અમે દમારકસ જઈ રહ્યા છીએ. દશ હજારનો કચ્ચરધાણુ કાઢવાનો છે. રોગચાળો અને મરજી જવાબમાં બોલ્યા.

મહિના-માસ કેડે સૂરીને સમાચાર મળ્યા કે દમારકસમાં મરજી શરી નીકળી છે, રોગચાળો ફાટ્યો છે અને ત્રીસ હજાર જેા ભરખાઈ ગયા છે.

પછી જ્યારે રોગચાળો નીકળ્યો એક વાર સૂરી સતને મળ્યાં ત્યારે સતે પૂછ્યું: અલ્યાઓ! તમે તો નાખ્યો રનો કેમ એમ ?

! અમે તો દશ હ.

૧ બિદ્યા

ખાઈ

ખી લીધા

લોકકથા

જિંદગીના રંગ

ભૂષેન્દ્ર ત્રિવેદી

[જીવનના તો અનેક રંગ છે અને માનવીનું જીવન એક રંગનો કટારો છે. એ રંગથી જીવન રંગો અને પ્રાણી જીવો કેવા બદલાય છે તે.]

‘આજે આકાશ કેવું ઝાંઝળ લીધેલી રહ્યું છે હેં! અને આપુરણે! વાહ વાહ! કમાલ છે! કેટલા બધા રંગો ને આકાશ! કેવું અલૌકિક લાગે છે આ આપુરું આકાશ! આ કવુમાં મોરલા પ્રકૃતિનાં ગીતો ગાય છે, ધરતી આકાશનું અભિવાદન કરે છે. એ નવપક્ષવિત બની ઊઠે છે. પણ હું એક?’ સુધીર એકમે આસાસીમાં બેઠો બેઠો આકાશના રંગોને નિહાળતો મુગ્ધમને બેઠો છે. એ પાછો કંઈક ચૂંચવણ અનુભવે છે. અને જાણે આકાશની સાથે વાતો કરતો હોય એમ જોયે જાય છે: કહેવાય છે ‘આકાશને તમે ભ્યારે ભ્યારે નિરખો ભ્યારે તમને એ નીત નવીન લાગશે’ વાહ રે ભાઈ! વાતે સાચી પણ ખરું કહું તો ‘મારા આ જીવનાકાશમાં ભ્યારે ભ્યારે મેં કેટલું કયું’ છે ત્યારે મને એમાં કરી જ નવિનતા નથી લાધી.’

તમે કહેશે ‘સુધીર તો છે જ એવો! એને પોતા પૂરતી દૃષ્ટિ જ કર્યા છે! એ તો એના આત્માના સૌંદર્યને જોઈને બેઠો હોય તો પછી ખીજમાં એને સુંદરતા ક્યાંથી દેખાય?’

તમે વળી કહો છો ‘સુધીર કાલે હતો એ આજે નથી. સુધીર બિલકુલ બદલાઈ ગયો છે. આ આકાશના રંગો, આ આકાશો, આ એની અલૌકિક લીલા બધું જ બદલાતું રહે છે. અને આઠાઠા... હું પણ બદલાઈ ગયો. એકો... પણ એમાં ન...વા...ધ ગી! હેં મારા ભાઈ! પણ હા, આકાશને તમે જુઓ ને વાહવાહ જોવી ગેકો છો ને... સુધીરને જોઈને નિઃસ્વાસો નાખો છો. પણ સુધીર કરે ચંદુ! દલે તો એ અડીથી કયાં દૂરસુદૂર ચાલ્યો જાય. કોઈના પગપાડો જુએ નહીં જસ... આ સંજ્ઞાકાશ! એને જોઈને એમ જ થાય કે કોઈ પાગલ માણસે મરજીમાં આવે એમ રંગોના કટારો દેખી નાખ્યા છે. છે તો કેવા અસ્તવ્યસ્ત. પણ તોય કેવા અદ્ભૂત,

કેવા બચ્ચ-સુંદર!’ એ હસી પડે છે... ‘મારા જીવનનું પણ આમ જ છે ને! અને છતાં કોઈ આનંદ નથી. જીવન પ્રત્યે શ્રદ્ધા જ મુમાવી બેઠો છું. આમ કેમ હશે?’

સુધીર ખૂબ નિરાશ થઈ આગાશીની પાળી પર પોતાનું માથું ઢાળીને ક્યાંય સુધી ભેસી રહે છે. એના હૃદયમાં અકથ્ય મગમગત ઘટ રહી છે. એવું મન, એવું હૃદય બધું જ જાણે એકદમ બંડ પોકારતું ન હોય એમ સુધીરને હલનચલની રહ્યું છે. એની આંખોના બંને ખૂણાઓમાંથી અશ્રુઓ સરી પડે છે. એ કંઈક મોટી બાબત કરે છે, ‘દલે તો કશું થઈ શકે તેમ નથી. જીવવા જોઈએ પછી શું રહ્યું? દલે કોણ સાચો રસ્તો બતાવે?’ અને એટલામાં જ ‘હલો સુધીર!’ કહી કોઈએ એના વાંસામાં જોરથી ધપ્યો માર્યો. સુધીર સડક થઈ ગયો. પાછું ફરી જોયું તો એના જિંદગી દોરત કંતો કેદાર. કેદારે હસતાં હસતાં કહ્યું: ‘વાર, શું આમ બેઠો છે? ચાલ, જરા બહાર ફરી આવીએ!’

સુધીર અને કેદાર બંને બહાર ઉપડ્યા.

પ્રકૃતિની રંગીન મહેલો જામી છે. કેદાર પણ રંગમાં હતો. એ તો સ્પષ્ટિપત્રો જીવડો ને! એક અઢો વાર્તાકેસરી પણ ખરો. સુધીર એના વિચારોમાં મૂકાય છે. એની નજરે એક અઘણિયું પડે છે. સુધીર એની દયામયી દશા જોઈ બોલી કહે છે: ‘આહા, જો તો કેવી કરુણતા!’

‘અરે! આ તે શી કરુણતા છે? કરુણતાની હું તને ખીજ વાત કરું.’ કહી કેદારે વાત માંડી.

‘મારા પરિચિત એક વૃદ્ધ છે. ઓગણત્રીસ વરસની એમની જિંદગી. છુડાપાનો મુકામ ને આંખોનાં ઓસરનાં જતાં તેજ. જિંદગીપત્ર તરીખી તે વેડી પણ એ મ જોઈ હોય તેમ દેવે ધા પર ધા કઢી. એકનો એક છોકરો ગયો તરતાનું શીખવા ને એક દિવસ એ પાણીમાં જ ડૂબી ગયો. દીકરો

પરજીવવા લાયક થઈ પછ એ રહયો દાગી ગઈ. આ દહીં ને વેદનાને ફરજમા સંધી એલે તે જિંદગીનું માણું એવો રાખ્યું. આ જુદને રોજ સાંજે ફરવા જવાની રૂઠ. સંધ્યાની આવી મુઠાણી દવાના રપઈથી એ કોણ અજમ વેતન અનુભવતો, ત્યારે એ થાકે, ચિંતા, રોક એ બધું જ શૂની જતો. રોજ ઘેરથી તળાવ ને તળાવથી ઘેર. આ એના રોજિંદા કમ. રમ્યામા ઘોડી નિશાનીએ યાદ રાખેતી. એના સહારે એ આગળ વધે જુલો પડે તે નિશાની. એજ છે. ખાતી કરી લે ને એમ જૂના પોલા માગે. માથી ખસી પોતાના રમતા પર આવી જવ પડી આગળ વધે ધીમા પણ મક્કમ હગ માડતો એ ઘેર પહોંચી જવ.

એક દિવસ પાછા ફરતા અંજ નવારે મોડું થઈ ગયું. દિશાએ આખી થઈ ગઈ. ચારેબાજુ અંધારું પથરાઈ ગયા. તેણે તે થઈ ગયા સાવ આધળાભીત ન મળે કોઈ એ પાછો ન મળે કોઈ જણ ખૂબ ખૂબ મંડાયા. કેમ કરી આગળ હગ માડવા? કોના સહારે આગળ વધવું એ તે પોતાના બંને હાથ અમતેમ દલાવાના રમતાની વચ્ચમા ચાલ્યા ને સામેથી એક યુવતી બટકાઈ જુદે તરત જ એના હાથ પકડી લીધો. યુવતી ગજરાઈ શેડે, ખૂસો પાડે ત્યાં જ જુદે કંઈ. મહેન-મેટા, તને જ ભગવાને મોકલી છે. બહુ આવરજાવાળી છે. બેટા, મને રહેતો મૂકતો નથી, તું મને મૂકી જઈશ ને! ધરે?

‘હા, માલો બાપુ, તમારે ક્યાં જવું છે?’ કહી સૂતીએ જુદેનો હાથ પકડી ચાલવા માડ્યું. એના સહારે જુદ પછ ચાલવા લાગ્યો.

‘બેટી, મને તે આમાં કાંઈ મૂકવું નથી. આ રસ્તા પર ક્યાંક ‘અમરત યુવન’ આવે છે. સામે અનાજ દળવાની ઘંટી સાંધે છે. ભગવાન તારી બધી મુજબ પૂરી કરે એવા આશીર્વાદ છે. અંતરના આશીર્વાદ આપુ છું. આજે મને મારી દીકરી યાદ આવે છે.’

આ વાતસંભવે શબ્દ સાંભળતાં જ યુવતીને કંઈ કંઈ યઈ ગયું. એની આજોમાથી દડદક અંધ દડવા મંડી પડ્યાં. બોલી: ‘બાપુ! હું જ તે તમારી દીકરી છું.’ અંધ જુદી યુવતીએ આકાશ સામે જોયું-તો એની નજર સમે ઘેર અધાર સામે દસર ઝીવતા તારવા અમી રલા હતા. ઘોડીવારે

સંધ્યાનો અવાજ કાને પડ્યો. ધરૂર... ધરૂર... જુદે કહ્યું: ‘બેટા, માતુ’ ધર હવે આવી મધુ’ લાગે છે. બહુ સાડું કહ્યું કે તે મને રસતો પતાવ્યો!’ ‘ના ના, બાપુજી રસ્તા તો તમે મને પતાવ્યો છે.’ ‘કેમ બેટા, અમ બેલે છે?’

‘બાપુજી! આપે આજે મને દીકરી કહી બોલાવી એ જ મારું પરમલાઝ્ય સમજું છું. તમારા અંતરના આશીર્વાદ મને હજ્યા છે. હું તે અત્યારે તમાર પર્મા દુમી મરવા જઈ રહી હતી.’

‘દે? શું બોલે છે તું?’ જુદે મમળી મળ્યો.

‘હા, બાપુજી, જીવનનો અંત લાવવા હું જઈ રહી હતી. મારા પર આવેલા બેટા આજોએ મને મારી જિંદગી ઝેર કરી નાખી છે. માડું કોઈ નથી. માવાપ પછ નથી.’ કહી એ મૂસકે મૂપો રડવા લાગી ઘોડી વારે ફૂલકાં સાત ચપકાં, જુદે એનો વાસો પવાળ્યા કર્યો. ‘બાપુજી, મને કંઈ જ મૂકવું નહોતું. એકની અટ્ટવી થી મધ હતી. ત્યાં તમે મને દીકરી કહી બોલાવી જગનમા રોકે છે. માડું કોઈ છે. અને તમે મને આજે એનું ભાન કરાવ્યું. હું તમારો તે ક્યેય ઉપકાર માનું!’

‘દે દીકરી! જીવનના તેજ આમ અચાનક જુગારી નખાવ ખરાં?’ જુદે આશ્ચર્ય આપતી બોલ્યા ‘જીવનના તે અંતેક રંગ છે. બેટા.’ જુદે થોડું દરમી પડે છે. ‘જીવન પોતે જ તે એક રંગનો કોરો છે તું નથી જોતી? એમાથી કેવાં કેવાં અનેરા ચિત્રો જોવા થયા છે. તે જે અનુભવ’ એ પછ એક રંગ છે બેટા, પછ એની સાથે સાથે ઈર્ષ્ય રેનેદ, શદા, કંઈએ એના ઘણા ય રંગો હોય છે. તું આવા બધા રંગો મિલાવી શકે છે. ને તું તારા જીવનને ફરીથી રંગ કરીથી સમજ!’

‘બાપુ, તમે કહેશો તેમ જ કરીશ.’

અને આજે પછ એ જુદની સાથે પેળી યુવતી એના રંગ પોતાના જીવનમા મિલાવતી જીવન ગુમરી રહી છે. કહી કોરો પોતાની વાત પૂરી કરી. સુધીર એની સાથે જ હમ ચાલતા હતા. પછ એનું મન ક્યાંક બીજે જઈ રવું હતું. જે બાવો એના મોઢા પર ઘોડીવાર પહેલા હતા એ બધા અસ્ત્ય યઈ ગયા હતા એના અંતરમાં એક તેજ રેળા અંકાઈ ગઈ. એણે ઉપર નજર નાંખી. કોણ વિજેતાના બાવળી જોયું, તે આકાશ એકદમ સ્વચ્છ થઈ ગયું હતું.

અપશુકનિયાળ !

કામિતા સરકાર

['અપશુકનિયાળ માનુસ કે માનુસોનાં મન'] એનો ૬૧૨ આ વાર્તામાંથી લેવા શકાય.]

તે દિ' કાંઈ અમારો સમાજ આજના જેવો અતિ વસતીથી હાંસો નો'તો. અવગત, જુના સોનેરી દિવસો તો આચર્યા તે આચર્યા જ, પણ તો ય અમારું જીવન બધું બધું હતું. આનંદ-ઉદાસમાં ઝોટ નો'તી.

અમારે અનેક ઉત્તમ મિત્રો હતા, સખીઓ હતા, પડોશીઓ હતા. એમ નહિ કે અમે જાણ શોજોજ મળતાં, પણ અમે એકબીજાની ધણી જ નજદીક હતા. ઉત્સવો ઉજવતા. વાર-પરજો સો એકાં થતાં અને આનંદ-ઉત્સવ માણતાં. કોઈ કાંઈ મુશ્કેલીમાં આવી પડતું તો યે તેને ટોઠા આપવા આખા વિસ્તારના લોકો એક થઈને ખડે પડે રહેતા. હા, મુશ્કેલીઓ અમારે નહોતી જ, એમ નહિ. રામ-દેવ અમારામાં ય હતા, પણ તે ધણી જ ઓછા. અને એ ય તે હોય ને? કપારે નહોતા? અમારે ય આપત્તિ-વિપત્તિ હતી.

કાં તો આ આપત્તિ-વિપત્તિઓનું કારણ મોખી કાઢવાની—પોતાની નિષ્ફળતાઓ સજાગરવાની વૃત્તિ જ તો!—અતિમારે ઇચ્છાના પરિણામરૂપે અને કાં તો પોતાની નિરાશા-દુઃખાસાનું મૂળ શોધવાની આધિગ્ય હોટને કારણે, અને કદાચ કેવળ કાકતાસિય ન્યાયે કોઈ સારા પ્રસંગે જતાં ય તે એનો બેટો ચર્ચ મેલો હોય અને ધારી સફળતા ન મળી હોય તેથી—કોણ જાણે સાચી પણ સોએ સર્વોત્તમતે સાધનને અપશુકનિયાળ લેખે ચૂટી કાઢ્યો હતો અને આખા ય વિસ્તારમાં અપશુકનિયાળ તરીકે તેની આજર આખાલરૂક સઘળામાં વ્યાપી વળી હતી.

એ કોઈ 'મેક્ષી નજર'વાળો કે એવી જ ચોક્કસ એની આજર જાણ નહોતી. એટલું જ કહેવાનું હતું કે તે છુપિયાળ છે. રસ્તે જતાં નિલાડી આડી ઉતરે અને જેવું મનાય છે એવું જ સારે

પ્રસંગે બહાર જતાં, સાધનને જોવાથી યવું મનાવું. અને તેથી જ જાણ તેને સાધન અપશુકનિયો હોવા. ધીરેધીરે તો 'અપશુકનિયો' એ જ એવું બીજું નામ યઈ ગયું!

સાધન ઘડે જ દેખાવડો છોકરો હતો, મિત્ર-માના અગિનેતા જેવો જ પૂરો. કોઈએ કદી તેને વચ્ચડાં ભરતો જોયો નહોતો. સદાય તે આનંદી રહેતો. તેની પ્રકૃતિ પ્રસન્ન હતી. તે હંમેશાં મોજમાં જ ફેરવે જ્યારે તેને તેની 'અપશુકનિયા' તરીકેની ખ્યાલિની ખજાર પડી ત્યારે ય તે મોજમાં હતો. તેના અપશુકનિયાળ અસ્તિત્વ વિષે ગૂંચી માન્યતા ધરાવનારાઓ તરફ પણ તે શાન્ત જ રહેતો, હંમેશાં.

વખત જતાં તેને એવી આદત પડી ગઈ હતી ખરી કે રસ્તે જતી વ્યક્તિને રોકીને તેની સાથે વાત કરતી, તે વ્યક્તિનો અરધ-પરધ રસ્તા મુખી વાતમાંને વાતમાં સંભાષ કરવો અને તેમાંથી કોઈ વિચિત્ર આનંદ મેળવવો. પણ, અણુ' ખાસ તો તેને જોઈને અપશુકન આણું રાખવાના ઇશદાથી લખાતી-છપાતી ફરતી વ્યક્તિઓ વિશે જ મોટે ભાગે તેમ બનતું. તેને જોઈને તેને ચૂસવા રગતો જ બઁલી નાખનારાઓનો પણ અ જ દાસ થતો.

જાપાનનો ધરતીકેષ અને આરંપ્સ પર્વતના ધસી પડવા જેવી આતરરાષ્ટ્રીય આરંભથી માડીને દેશની અને ઘરખટલાની સઘળી જ મુશ્કેલીઓ સાધનના અસ્તિત્વ સાથે સાંકળનારો ગૂંચી વગે' નહોતો એમ નહિ, પણ મોટાભાગના લોકો તો તેની અપશુકન શક્તિનું વર્તુળ પોતાની આસપાસ પૂરતું જ મર્યાદિત લેખતા.

શીમતી મુકરજીના ઘરમાં ખાતર પડ્યું કે તરત જ તેમણે કશું કે આગલી સાંજે એમણે સાધનને રસ્તે લાલ્ચો નેતા. ઘોખેનો છોકરો સીડીથી ગળડી

પડ્યો અને તેનો પગ લાંગરો ત્યારે તેમણે ચ કહ્યું
અપશુકનિયો સાધન આજે આડો ઉતર્યો હતો તેથી
જ આમ બન્યું! કોમનુ પાળાવું આપશું જિવાડું
રસતો ઝાળંગતા જ પીપાડા ગણું ત્યારે ચ કહેવાયું.
હવું કે એણે સાધનનું મોડું નેણું હશે!! રસોડા-
યાઓ રસોડા બગડે કે દાઝી જાય તો તેનો ચથ પથ
સગવડ પૂર્વક સાધનને ખાતે જમા પાડતા—ચાક-
બાજી ખરીદતાં મારફટમાં જ મળી ગયો હતો!

ચોતાની કુમારિકા બહેન માટે મોટા મોટા બેરિ-
સ્ટરને યોદ્યાવાના ધરાદાથી જૂવને ઘોડે ચડેલી મારી
પત્ની પથ જ્યારે નિષ્કળ ગઈ ત્યારે બેલતી હતી કે
દામમા બેસતી વેળા તેણે 'સાધન જેવા કોઈક'
માથુસને જોયો હતો. દેખીતી રીતે જ સાધનની
જેના પર જરાક અમથી ચ અસર ન થતી હોય
એવું કોઈ હોય તો ત કું હતો.

આ સઘળી માન્યતાઓ બાદ કરતા ખરેખર
નરસા બનાવો ભાગ્યે જ બનતા. જુદા સ્ત્રીઓ તેના
તરફ અવારનવાર તોછડાઈથી વરતતી. ખીંછ બધી
રીતે તો તે આકર્ષક અને અસાધારણ હતો તેથી
ખીંજીઓ તો મહત્વની કે નાબૂક પરિસ્થિતિઓ દાખ
ત્યારે નિઃપાપુવક તેને વેળા રાખતા અને સામાન્ય
સંજોગોમાં તેની સાથે હળતા મળતા ચ બગ. એક
પ્રકારની સામાન્ય સહનશીલતા અને ઊંડી જડ ધાણીને
બેડેલા વડેમનું મિશ્રણ આ વર્તણૂકમાં હતું.

સદ્ભાગ્યે કું સાધનની માગી અસર કે અપશુકન
શક્તિથી અરપૂર્ય હતો અને તેથી સ્વાભાવિક રીતે
જ કું તેના ભણી ધણી જ સહાનુભૂતિ ધરાવતો.
તેને પથ મારા માટે અસાધારણ માન હતું. તે અને
'મોટાભાઈ' કહેતો. કું તેની પ્રહારો વિષય બન્યો
હતો. કું તેના માટે ધણી જાંચી ધારણાઓ સેવતો.
મેં તેને મારી જીવન દીકરીને અજિત સિખવવા
શક્યો હતો બહુતરી કરીને ધણીવાર સાધન મારા
અબ્બાસ ખંડમાં આવી ચડતો અને આ પીતાં પીતાં
અમે વાતે વગગતા સ્વાભાવિક રીતે જ વાતચાતમાં
અમે અમારા વિસ્તારના કોઠાની માન્યતા વિશે
એકથી વધુવાર વાત કરવા લાગતા.

'તને તેની ચિંતા નથી શું?' મેં પૂછ્યું.

'સાચે જ નથી.' તેણે કહ્યું. 'માત્ર ડેટલીક-
વાર જ્યારે છોકરીઓ મારા તરફ જોતી નથી અને
હું તેમને અને જોડને નાસતી-વરતી જોઉં છું—જાણે
કું.....ત્યારે.....'

બને તેટલી સદજ રીતે મેં તેને કહ્યું: 'અરે
જીવન છોકરીઓ તો એવી જ હોય. તે લોકો તો
આકર્ષણ ઊંચું કરવા એમ કરે, અને જ્યારે તેને
તેનામા રસ લેવા માટે ત્યારે તે સરખી જાય...'

'આખું ખરેખર એમ માનો છો?' આતુર અંગે
તેણે પૂછ્યું. 'તો શું એ બધી ખરેખર એવી હોય
છે? એમ નથી, એ નથી, કારણ તેઓ માને છે કે
હું...હું અપશુકનિયો છું.'

મેં તેનું હિંમત આપવા પ્રયાસ કર્યો. તે દિવસે
સતે જોબન પછી મેં મારી પત્ની સાથે તેને વિષે
વાત કરી. સ્ત્રીઓને સિદ્ધ એવી અનાકીક પ્રતીતિને
જોરે તે એમ માનતી હતી કે મેં સાધનને અમારી
દીકરીને બહુતરવા રાખીને મહામોડું પાપ કહ્યું છે.

'એ કોઈ દિવસ પાસ થવાની નહિ, કદી પથ
નહિ! આ અપશુકનિયો જીવ્યું છે ત્યાં લગી તો
નહિ જ.' સીડાએ તે જાણી.

'પથ અને ખાતી છે કે તે એક અદ્ભુત શિક્ષક
છે. અને તારી દીકરી પથ આ વાત સ્વીકારે છે.
ગમે તેમ, એ વખતે તો તે પાસ થઈ જ છે, અને
મોડા વધારે શિક્ષણી...'

'નસીમ, ચોખ્ખું નસીમ.' મારી પત્ની સીમ
પાડતી બોલી. અને પછી વિસ્તાર પર વરસેની સાચી
અને કાષ્ટનિક કમનસીમીની ઝીણી મોટી વિગતો
વર્ણવવામાં જ તેણે સમય ગાળ્યો. તેણે મને તેમ
કરીને આ સઘળી ઘટનાઓના તાલે સાધનના હશન
માત્ર પર ઝોટાડી દીધો ને દોષનો ટોપલો સાધન
પર મૂકી આપ્યો. હું સ્થાન જ રહ્યો. સ્ત્રીઓની
અવિચારી વાતોની ભરતીમાં અવરોધ ઊભો કરવાનો
કશો જ અર્થ નથી.

મોડા દિવસ પછી જ્યારે સાધન રોજની જોમ
વાતો કરવા મારા અબ્બાસ ખંડમાં આવ્યો ત્યારે

મેં નેધુ' કે તેનામાં કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારનો ઉત્સાહ માલૂમ પડતો હતો. હું એને કળવા દેવા માગતો નહોતો કે તે બદલાયેલો લાગે છે, મારે પડપૂછ પણ કરી નહોતી, તેથી અમે બીજી-ત્રીજી વાતો કરવા લાગ્યા. પણ આખરે વાત તેણે જ મૂકી.

'મોટાભાઈ, મારું મોઢું લાગ્યું છે. હું સૌ પહેલું આખને જ એ સંભળાવવા માગું છું. મારા કુટુંબીઓને પણ એ વિશે હજી કશું નથી.' તેણે ઉત્સાહમાં કહ્યું.

'સાડુ, કહે નેહુ.' મેં કહ્યું.

'હું દિલ્લિ લાઈનમાં જોડાયો છું.'

મેં ટાટ કોડે સાંભળ્યા કહ્યું, ચાલિતી. કારણ કે ને તે કહે કે તે ચન્દ્રશેકરી સર કરી આવ્યો છે તો એ મને જોડ્યું અચરજ થવાનું હતું.

'તારા ધરના માણસો આ વાત માન્ય રાખશે?' આખરે મેં પૂછ્યું. આવી બાળતમા લોકોનો અણ-ગમે બળતો હોવાથી મેં પૂછ્યું.

'કાંઈ પણ કરીને હું એ લોકોને સમજાવીશ. કેમ સમજાવવા એ માટે આપ કંઈ મૂલવી શકો પરા કે? મારે માટે એ સારા શબ્દો આપ કહેશે? આપમાં એ લોકોને ધણે વિશ્વાસ છે—'

'મારાથી ખતરી તે હું જરૂર કરીશ, પણ મને નથી લાગતું કે...'

'ભગવાન આપને સદાય કરે, મોટાભાઈ.' ઉત્સાહમાં તેણે કહ્યું.

'પણ મને તો ખતર જ નહોતી કે તને સિને-અભિનેતા બનવાનો આટલો બધો અલગબો હતો. હા, ઘણી જ ઉત્તમ ભૂમિકાઓ લખવો તને જોવામાં આનંદ આવશે, ખાસ તો અતે કાંઈ આંસુ...'

તેણે વચ્ચે જ-કહ્યું: 'ના, હું નાંચક નથી. ખાત્ર છું. નાનો અમથો પાઠ છે આ વખતે તો. પણ હું તો ભવિષ્યની કલ્પના કરું છું, જ્યારે મારું નામ મોટા અક્ષરે પાટિયાં પર અંકજો... ત્યારે હું ખરો નાયક બનીશ. અને આ બધી છોડીઓ અત્યારે આટલી તોછડાઈ કરે છે તે જ બધીઓ કહેશે કે મને તેઓ ઓળખે છે, ન ઓળખતી હોય તોય

પણ. મારા એક શબ્દ માટે બધી મારા પછે પડશે- અને હું મારા પગા ધૂળ તજો...' સિનેમાના સોનેરી પડદે દેખાડાય છે તેવો અભિનય કરીને...તેણે આ પૂરું કહ્યું?

મને અચરજ થયું. પણ હું તેનું મનુ ધ્વજતો હતો અને તેથી બીજી જ સવારે તેનાં માન્યપને મનાવવા તેને ઘેર ગયો.

માખાપ આનાકાની કરતાં સંમત થયા ત્યારે સાધને તો સિનેમા પૂરી થ કરી હતી. સિનેમાના પહેલા બેઠા માટે મને ખાસ આમંત્રણ મળ્યું હતું. ઉત્તમ અભિનેતાઓ વાળું એ એક સુદર ચિત્ર હતું. સાધન પરદે આવ્યો અને બરાબર પાંચ વાક્ય બોલવાનો પોતાનો પાઠ તેણે સરસ લખ્યો હતો. પણ હું પામી ગયો કે સાધનને સિનેમા પ્રેમીઓનો લાડલો અભિનેતા બનવા ઘણો જ ઘણો લાભો કંઈ મારમ કાપવાનો હતો. એણે મારી અભિપ્રાય માગ્યો, મેં એને ખૂબ ઉત્તેજન આપ્યું. કોઈનું દિલ લાગી નાખ્યું રાગ્યું કે જૂઠું બોલવું એનો વિચાર કરવા હું ન શકાયો. કોઈએ તો ગિચારાની આત્મરથાપના સાડુ કાંઈ તો કરવું પડવાનું ને?

મારી પત્ની કહે,

'પહેલા તો તેની ગંધ લાગતી એક જ લાગતી...'

તે જોરથી ગાજતી હતી. 'હવે તો આપો એ બગાળ અને પછી સારો એ દેશ એ અપશુકનિયાનો ઓછાથો લઈ આપોમાં હડપ થઈ જવાનો.'

'મૂરખ નહિ બન.' હું ખૂબ તીવ્રતાથી ગુસ્સે થઈ ગયો હતો.

દેખીતી રીતે તો મારી પત્ની મૂરખ નહોતી. એ બધું શાથી બન્યું તે તો મને ખતર નથી પણ બેઠસ ઓફિસ પર તકાલિ પાડે એ પ્રકારની દિલ્લિ હતી તો એ તે બેસી ગઈ મોટી ખોટ ગઈ અને અપશુકનિયાજી પાછા હતા ત્યાંના ત્યાં! સાધનને કારણે સિનેમાને થ અપશુકનિયાજી શબ્દનો સિદ્ધી લાગી ગયો કોઈએ કહ્યું કે સિનેમાના ઉત્પાદકને જ એકાએક અકસ્માત નડી બેસે. સિનેમા જોવા જનારાઓ પણ કહેવા લાગ્યા કે તે જોયા પછી કાંઈ

નહિ ને કાંઈ માફુ' તેમજુ' થવાનું' જ છે.

'માફુ' થનું' એ શબ્દ આ વખતે જોઈ શકવો કે ભારી દીલપથી વપરાતો હતો. મૃત્યુ કે કૌટુંબિક અપત્તિથી માંડીને રક્ષીવર ચોરાવા સુધીની બધી જ મુશ્કેલીઓ સિનેમા જોવાથી થયેલી માનવામાં આવતી. અપશુકનિયા સાધને આખાએ સમાજનું 'માફુ' ક્યું' હતું. -

અને તેથી જ કદાચ હવે સ્થિતિ કપરી થઈ પડી. તેના વિસ્તારના જીવાનિયાઓએ ઇરાવ્યું કે સાધન અપશુકનિયાને આ લક્ષ્યાંગી તો ક્યાંક ખીજે કાઢેલા જ જોઈએ.

'એને ધમકી આપીએ,' કાંઈએ કયું.

'એને કમકોરીએ,' ખીજાએ સૂચવ્યું.

'અરે આપણે બધા ભેગા મળીને તેને ખીજે ક્યાંક મકાન ભાડે લઈ દઈએ...' એવું ત્રીજું સૂચન હતું.

આ છેલ્લું બધાને સાડું લાગ્યું. ખીજાઓએ સાધનની સાથે વાત કરવાનું પસંદ કયું નહિ ત્યારે તે મારા ઉપર આવી પડ્યું.

'શા સાડુ તું આ તક ઝડપી લેતો નથી?' મેં પૂછ્યું. 'બધાએ વિચારે ગયા છે... ખીજે છું' વધારે સુખી થઈશ.

'મોટાભાઈ, તમે પછી?' તેણે ઉદાસ રીતે પૂછ્યું. 'હું તો બાઈ તારા બધા ખાતર સૂચવું છું.' મેં હૃદયે બચાવ કર્યો.

'ને હું જાઉં તો હું એ વાતનો રસીકાર કહું છું' એમ થશે; કે હું અપશુકનિયા છું. હું અપશુક નિયાજ નથી! નથી. કાંઈ એક માણસ અપશુકનિયા ન હોઈ શકે. આ બધો વહેમ છે, ખોટો વહેમ. કાંઈ ખરાબ થવાનું જ હોય તો તે કાંઈ પણ હિસાબે ખરાબ થવાનું જ. એ લોકો માત્ર આ હીકું લાગ્યે કાંઈ ખીજા પર એકાદકવા ચાહે અને એમ કરીને સતોષ માને છે.'

'મારે કમ્પ્લેટ કરવું જોઈએ, મેં એ દિશામાં વિચાર કર્યો નહોતો.' મેં કયું: પહેલી જ વાર

મેં આ આખી વાતનો તાર્કિક ખ્યાલ મેળવ્યો.

પણ અમારા વિસ્તારના લોકો જડમૂ દતા. તેઓ સાધનને કાઢવામાં મક્કમ હતા. મિટિંગો મળવા લાગી. ધમકીઓ અપાવા માંડી. આખો મામલો ગોપીય થવા લાગ્યો. અને સાધનની-મારા મિત્રની-જાંદગી જોખમમાં લાગી.

પછી એક દિવસ મને એક વિચાર આવ્યો. મેં મારા મિત્ર સનીશને કામગીરી લખાવે. તે બાજુના બરાકપોરમાં રહેતો હતો. આવતો રવિવાર હું એને ત્યાં ગાળીશ એમ મેં તેને લખ્યું હતું.

અમે ઘણા લાંબા સમયથી મળ્યા નહોતા. હું ત્યારે પડોચો ત્યારે તેજે-ખૂબ જ પ્રેમથી મને સત્કાર્યો. તેની પોત્રી તેની સાથે રહેતી તેજે મારા પગની ધૂળ લીધી અને પછી સ્વદિષ્ટ ભોજન કરાવ્યું. મેં કયું કે આવી ઔપચારિક વાનગીઓ બનાવવાની કશી જ જરૂર નહોતી.

'જા રે,' સતીસે કયું. 'હું કાંઈ તને રાજ થોડો મળું છું' મારા જોયે ધરડો માણસ ને આટલે દૂર એકલો અટ્ટોચે રહે છે તેને માટે તો આ ઉત્સવ ગણાય.

જગ્યા પછી અમે નાનકડા વરન્ડામાં આરામથી બેઠા. વરન્ડાની સામે થોડે દૂર ગંગા વહેતી હતી. સનીશ હળવે હળવે હાજાના હમ ભરી રહ્યો હતો. અમે બંને ગળાગૂંચ સાન્નિધ્યમાં હતા. તે જૂના દિવસો સંભારી રહ્યો હતો. મેં તેને થોડો વખત બોલવા દીધો. પછી મેં મનની વાત કહી.

'અરે બાપ તમારી પોત્રી તો એક મુંદર યુવતી બની ગઈ છે, સ્ત્રી જ જોઈ લો!' મેં કયું.

'હા, ખરી વાત. અને હવે મારા આનંદના દિવસો ય ખૂટવા લાગ્યા છે.'

'એમાં કેઈ રીતે?' જાણી જોઈને હું અભપડો દેખાતો હતો.

'એને પરણાવવાનો વખત આવી પડોચો છે. મારા છોકરાઓનો તો આ દિવસમાં તોટા છે. અને

મારે કંઈનું નેહએ કે મેં મારો સ્થાપે નેવા કયો
છે. ખરેખર તો મેં પશુ ખાસ પ્રવાસ કર્યો નથી.

‘અમારા લતામાં એક સારા છોકરાને હું જન્મ
હું—એ કાંઈ અસાધારણ સારો નથી—પશુ તે
દેખાવેલો અને હોશિયાર જરૂર છે. તમારો વિચાર
હોય તો આવના અડધાડિપે તેને લેવો આવું. એ
લોકોને મનમાં તો દો. આ જમાનામાં માત્ર મોહાના
વશું નથી જ લગન નથી થતાં તો! અને હું તો
એની વિરહ પશુ છું.’

‘પશુ ધારો કે એ નથી જન્મ તે...અને તેમ,
તમારું સ્થળ કાંઈ ખૂબ દૂર નથી. એ કાંઈ દિલ્હી
કે મદાસ નેડે છેડે જવાની નથી...’ હું નેહ
શક્યો કે તેને આવનારા એકાદી દિવસોની ચિંતા હતી.

‘તમે ખંડુ માસ પર છોડી દો.’ મેં કહ્યું.
‘મને લાગે છે કે તમારે એના વિના ન રહેવું પડે
એવો રસ્તો નીકળશે.’

પહોના રવિવારે મેં વાત વાતમાં જ સાધનને
કહ્યું કે હું ખગડપોર માસ એક મિત્ર સાથે રજા
ગાળવા જઈ રહ્યો છું. ને તેને ખાસ કાંઈ કામ—
રોકાવું ન હોય અને તે મારી સાથે આવી શકતો
હોય તો તે મને ખૂબ ગમશે. એ તરત જ તૈયાર થયો.

*

મેં ધાવું હતું એના કરતાં બહુ સહેલું નીકળ્યું.
સનીયાની પોતોને નેહને જ તે આગો બની ગયો.
તે તેની એકેએક કિંમત નેવા લાગ્યો, જણે તેની
જિંદગી તેના પર આધારિત હોય. તે બાગે જ
એકે શબ્દ બોલ્યો. આખરે અમે બેયે જ વાત શરૂ કરી.

અમે આખો દિવસ મળકે કરી, અને સંતો
છેલ્લી ટૂંક પકડી.

મેં વાતની શરૂઆત કરવા કહ્યું: ‘જવું સારા
લોકો છે.’

‘એ ઘણી જ સારી છે.’ તેણે શરૂઆત કહ્યું.

‘તને રસ છે?’ મેં તેને નાણી નેવો. આંખના
ખૂણામાંથી તેને તારી નેવો. તે ચૂપ હતો. ‘વારુ,
તેનું લગ્ન થોડા દિવસોમાં જ થશે. મારે તેને સારા
કેશણે ગોઠવવાની છે. કમનસીમી એ છે કે તને રસ

નથી. તારા માટે એ આદર્શ રૂપ છે.

‘મને રસ છે ને મને....’

‘યું ને તને!—’

‘કશું નહિ.’

‘મુખ્ય વાત એ છે કે આ છોકરીને પરણનાર
તેના દાદા સાથે રહેવું પડવાનું છે. એના દાદાની એ
કમ્પા છે.’ મેં બેધાન હોડું તેમ જણાવ્યું.

‘મને મંજૂર છે.’ સાધને જણાવ્યું.

*

તેઓ પરણી ગયાં. અને મુખી થયાં. સાધન
અને તેના દાદા સસરાને સારી દોસ્તી રહી. સાધન
મને અવરનવાર લાગે છે. છેલ્લા કાગળમાં તેણે મને
કહ્યું છે કે તેને ત્યાં બીજો દોકરો જન્મ્યો છે.
અને ઘણે મોજમાં છે અને લોકો સાથે એને સાડું
લાગે છે એના અપશુકનિયાળપણા વિશે ત્યાં કાંઈ
વાત નથી.

અને અમારા લતો! મારે કહેવું નેહએ કે
સીવતાં અગૂણમાં વાગેલી સોલથી માંડીને બધી જ
મુશ્કેલીઓ ચાલુ છે. પશુ અપશુકનિયો હવે નથી.
હકીકતો રિચિત્ર રીતે ઊલટી થઈ ગઈ છે. શ્રીમતી
મુકરજીનું ઘર ફરી લુંટાયું નથી. એ વાત સાચી,
પશુ સેનના ઘરમાંથી ચાંદી રૂપાના વાસણ અને
ઝવેરાત ઉનાળાની રાતે બધા અગાસીમાં હતા ત્યારે
બેકાળજીને લીધે ચોરાવા હતા, ઘોષના છોકરો તો
બચી ગયો છે પશુ લાહીરીની દોકરી પગથિયેથી
પડી ગઈ અને પગ લાંગર્યો છે. વાહનવહેતાર વખે
છે તેથી અકસ્માત પશુ વધ્યા છે. રસોઈ પશુ હજી
બગડે છે કે દાઝો જાય છે, પશુ મને ખબર નથી
આ બધા માટે લોકો મને સાંપે છે, મને જવાબદાર
લેણે છે.

અને મારી પત્નીની બહેન? તે હજી કુમારિકા
જ છે અને કદાચ સદાય એમ જ રહેવાની—સિવાય
કે મારી પત્ની ‘ઉત્તમ મુરતિવા’ ની શોધમાં પોતાની
જાતને ઘસી નાખવાની પ્રવૃત્તિ બંધ કરે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓની વાત તો કરતો જ
નથી—આપ અને જ વર્તમાન પત્રો પરથી તે
જાણી લે છે ને!

નહિ ને કાંઈ માફું તેમનું થવાનું જ છે.

‘માફું થયું’ એ જાહેર આ વખતે જોઈ શક્યો છે ભારી દીલપથી વપરાતો હતો. મૃત્યુ કે કૌટુંબિક અપત્તિથી માંડીને સ્ત્રીપર ચોરાવા સુધીની મધી જ મુશ્કેલીઓ સિનેમા જોનારથી થયેલી માનવામાં આવતી અપશુકનિયા સાધને આખાએ સમાજનું ‘માફું’ કંઈ હતું -

અને તેથી જ કદાચ હવે સ્થિતિ કપરી થઈ પડી. તેના વિસ્તારના જીવનનિયાઓએ કદાચ કંઈ સાધન અપશુકનિયાને આ લક્ષ્યાંકો તો કપાક બીજે કાઢેલા જ જોઈએ

‘એને ધમકી આપીએ,’ કાંઈએ કહ્યું.

‘એને કમરોડીએ,’ બીજાએ સૂચવ્યું.

‘અરે આપણે બધા ભોગા મળીને તેને બીજે કપાક મકાન બાંધે લઈ દઈએ..’ એવું ત્રીજું સૂચન હતું.

આ છેલ્લું બધાને સારું લાગ્યું. બીજાઓએ સાધનની સાથે વાત કરવાનું પસંદ કર્યું નહિ ત્યારે તે મારા ઉપર આવી પડ્યું.

‘શા સારું હતું આ તક ઝડપી લેતો નથી?’ મેં પૂછ્યું. ‘બધાએ વિશ્વ ગવા છે... બીજે ઘર બધારે સુખી થઈશ.’

‘મોટાભાઈ, તમે પશું?’ તેણે ઉદાસ સ્વરે પૂછ્યું. ‘હું તો ભાઈ તારા બધા ખાતર સૂચ્યું છું.’ મેં હૃદયે બચાવ કર્યો.

‘એ હું જાઉં તો હું એ વાતનો સ્વીકાર કરું છું એમ થશે, કે હું અપશુકનિયા છું. હું અપશુકનિયા નથી નથી કાંઈ એક માણસ અપશુકનિયા ન હોઈ શકે. આ બધે વહેંચે છે, એટલે વહેંચે. કાંઈ ખરાબ થવાનું જ હોય તો તે કાંઈ પશુ હિંસાને ખરાબ થવાનું જ. એ લોકો માન આ લીઝું લાગ્યું કાંઈ બીજા પર એટલાકવા ચાહે છે અને એમ કરીને સતોષ માને છે.’

‘મારે કબૂલ કરવું જોઈએ, મેં એ દિશામાં વિચાર કર્યો નહોતો.’ મેં કહ્યું. પહેલી જ વાર

મેં આ આખી વાતનો તાર્કિક ખ્યાલ મેળવ્યો.

પણ અમારા વિસ્તારના લોકો જાણતા હતા. તેઓ સાધનને કદાચમા મક્કમ હતા. મિટિંગો મળવા લાગી ધમખાઓ અપાવા માંડી. આખો મામલો ગોળશે થવા લાગ્યો. અને સાધનની-મારા મિત્રની-જાહેરી જોખમમાં લાગી

પત્રી એક દિવસ મને એક વિચાર આપ્યો. મેં મારા મિત્ર સનીસને કાગળ લખ્યો. તે બાજુના જરાકપોરમાં રહેતો હતો. આવતો રવિવાર હું એને ત્યાં ગાળીશ એમ મેં તેને લખ્યું હતું.

એમ ઘણા લાંબા સમયથી મન્યા નહોતા. હું જ્યારે પડોચો ત્યારે તેણે-ખૂબ જ પ્રેમથી મને સત્કાર્યો. ‘તેની પૌત્રી તેની સાથે રહેતી તેણે મારા પગની ધૂળ લીધી અને પછી સ્વાદિષ્ટ ભોજન કરાવ્યું. મેં કહ્યું કે આવી ઔપચારિક વાનગીઓ બનાવવાની કશી જ જરૂર નહોતી.

‘જા રે,’ સતીસે કહ્યું. ‘હું કાંઈ તને શેજ શેડો મળી છું? મારા જોયે ધરડો માણસ જે આટલે દૂર એકનો અટ્ટોયો રહે છે તેને માટે તો આ ઉત્સવ ગણાય.’

જગ્યા પછી એમને નાનકડા વર-ડામાં આરામથી બેઠા વગાની સામે થોડે દૂર મગા વહેલી હતી. સનીસ હળવે હળવે હજીના હમ ભરી રહ્યો હતો. એમ બંને ગળામૂક શાન્તિમાં હતા તે જૂના દિવસો સભારી રહ્યો હતો મેં તેને થોડો વખત બોલવા દીધો પત્રી મેં મનની વાત કહી.

‘અરે ભાઈ તમારી પૌત્રી તો એક સુંદર ધુવળી બની ગઈ છે, સ્ત્રી જ જોઈ લો.’ મેં કહ્યું.

‘હા, ખરી વાત. અને હવે મારા આનંદના દિવસો ય ખૂટવા લાગ્યા છે.’

‘એમ? કઈ રીતે?’ જાણી જોઈને હું અગત્યનો દેખાતો હતો.

‘એને પરણાવવાનો વખત આવી પડોચો છે. સારા છોકરાઓનો તો આ દિવસોમાં તોરો છે. અને

મારે કહેવું નેહએ કે મેં મારી સ્થાયી નેચા કર્યો છે. ખરેખર તો મેં પણ ખાસ પ્રવાસ કર્યો નથી.

‘અમારા લતામાં એક સારા છોકરાને કું જન્મ્યું છું—એ કાંઈ અસાધારણ સારો નથી—પણ તે દેખાવડો અને હે શિરાર જરૂર છે. તમારો વિચાર હોય તો આવના આડાણે તેને લેજો આવું. એ લોકોને મગસા તે હો. આ જગતનામાં માત્ર મોડાના વર્ણનથી જ લગન નથી થતાં તો! અને કું તો એની વિરૂદ્ધ પણ છું.’

‘પણ ધારો કે એ નવી જગ તે? ...અને તેમ, તમારું સ્થળ કાંઈ ખૂબ દૂર નથી. એ કાંઈ દિલ્લી કે મદ્રાસ નેહએ છે? જવાની નથી..’ કું નેહ શક્યો કે તેને આવનારા એકાદી દિવસોની ચિંતા હતી.

‘તમે બધું મારા પર છોડી દો.’ મેં કહ્યું. ‘મને લાગે છે કે તમારે એના વિના ન રહેવું પડે એવો રસ્તો નીકળશે.’

પછીના રવિવારે મેં વાત વાતમાં જ સાધનને કહ્યું કે હું બાકપોર મારા એક મિત્ર સાથે રજા મળવા જઈ રહ્યો છું. ને તેને ખાસ કાંઈ કામ-શકાણું ન હોય અને તે મારી સાથે આવી શકેના હોય તો તે મને ખૂબ મગશે. એ તરત જ તૈયાર થયો.

મેં ધાડું હતું એના કરતાં બધું સહેલું નીકળ્યું. સપ્તમીની પોરોને નેહને જ તે આમો જની ગયો તે તેની એકએક કિા નેચા લાગ્યો, બન્ને તેની જિંદગી તેના પર આધારિત હોય. તે બાગે જ એકે શાન્દ બેલ્યો. આખરે અમે બેથે જ વાત શરૂ કરી.

અમે આખો દિવસ મગક કરી, અને સાંજે છેલ્લી ટ્રેન પકડી.

મેં વાતની શરૂઆત કરવા કહ્યું: ‘બહુ સારા લોકો છે.’

‘એ પણ જ સારી છે.’ તેણે શરૂઆત કહ્યું.

‘તને રમ છે?’ મેં તેને નાણી નેચો. આંખના ખૂણામાંથી તેને તારી નેચો. તે ચૂપ હતો. ‘વાડ, તેનું લગન થોડા દિવસોમાં જ થશે. મારે તેને સારા કેકાણે ગોઠવવાની છે. કમનસીમી એ છે કે તને રસ

નથી. તારા માટે એ આદર્શ છે.

‘મને રસ છે ને મને....’

‘શું ને તને?—’

‘કશું નહિ.’

‘મુખ્ય વાત એ છે કે આ છોકરીને પરણનારે તેના દાદા સાથે રહેવું પડવાનું છે. એના દાદાની એ છાત્ર છે.’ મેં બેધ્યાન હોડે તેમ જણાવ્યું.

‘મને મંદર છે.’ સાધને જણાવ્યું.

તેઓ પરણી ગયાં. અને સુખી થયાં. સાધન અને તેના દાદા સસરાને સારી દોસ્તી રહી. સાધન મને અવરનવાર લખે છે. છેલ્લા કાગળમાં તેણે મને લખ્યું છે કે તેને ત્યાં બીજો દોકરો જન્મ્યો છે. અને ઘણો મોજામાં છે અને લોકો સાથે એને સાડું લખે છે એના અપશુકનિવાળપણા વિશે ત્યાં કોઈ વાત નથી.

અને અમારો લતો! મારે કહેવું નેહએ કે સીવતાં અઝમમાં વાગેલી સોડથી માંડીને બધી જ મુશ્કેલીઓ આવ્યું છે. પણ અપશુકનિયો હવે નથી. હાકલો ત્રિચિત્ર રીતે બહારી થઈ ગઈ છે. થીમતી મુકરજીનું ઘર ફરી લૂંટાયું નથી. એ વાત સાચી, પણ સેનના ઘરમાંથી ચાંદી રૂપાના વાસણ અને ઝવેરાત ઉનાળાની રાતે બધા અગાસીમાં હતા ત્યારે બેકાળજીને લીધે ચોરાયા હતા, થોપતો છોકરો તો બચી ગયો છે પણ લાલ્લીરીની દોકરી પગથિયેથી પડી ગઈ અને પગ લાગ્યો છે. વાહનવહેવાર વધ્યો છે તેથી અકસ્માત પણ વધ્યા છે. રસોઈ પણ હજી બગડે છે કે દાડો ભય છે, પણ મને ખબર નથી આ બધા માટે લોકો મને સાથે છે, મને જવાબદાર લેખે છે.

અને મારી પત્નીની બહેન! તે હજી કુમારિકા જ છે અને કદાચ સદાય એમ જ રહેવાની—સિવાય કે મારી પત્ની ‘ઉત્તમ મુરતિવા’ની શોધમાં પોતાની જાતને ધસી નાખવાની પ્રવૃત્તિ બંધ કરે.

આતરરાટ્ટીય ઘટનાઓની વાત તો કરતો જ નથી—આપ અને જ વર્તમાન ધોરણ પરથી તે બગીચો લો છે ને!

[આભવન્નાથી બચવા અને દિલ ઉપર પડેલી મુતરોનિકાની સ્થિતિને અગર તો તેમની આંખે-દેખેલી ધર્મસ્થિતિને કાળુ-આનિમય સ્વરૂપ આપવા 'ધુનભજન'ના અભરપત્રી સહનાયુ' કેમ ગોઠવે છે તે આ લેખ વાંચતાં સમજાઈ જશે. સ્વાનુભવને સર્વાનુભવ બનાવવાની અભરપત્રીની દેવાલ-આપવાની આ એક રીત તો નહિ દોષ ને ?]

મોતના ભેર

શિવમકાશ

તેજુર છાંડ્યા પછી ખરી કંઠગાઈ બેઠી. હવે પછીની ધુમધારીમાં શારીરિક શક્તિની કોટાટી હતી. અત્યાર સુધી તો છપમાં અથડાના-ટૂટાનાં ગમે ત્યાં જઈ શકાવું. પરંતુ હવે તો ખચ્ચાર અને ટૂંકની સ્વારી કરતાં શીખી લેવાનું હતું. બાકી ખીજો-દેખાવા તથા રેકગીઓમાં, સાંકડી પગદંડીના ઈશારે આલવાનું હતું. જરાક ચૂક્યા તો ત્યાં ને ત્યાં રામ બોલી જાય તેમ હતું.

હિમાલયની ભોટી વિશે ધણુ સામયુ' હતું-વાચ્યું હતું. પણ પ્રથમ અનુભવે જ, ગાંઠો ધીછ ન જાય તે માટે, ઠંડીથી વચ્ચા ને ઉપાયો લીધા હતા, તે નાકામિયામ જશે એની ધારણી પેળે. સિગરેટના દમ પૂટી-પૂટીને ડબ્બા ખાલી કરવા છતાં હાતની કોટાટી બોલતી હતી. હાથપગ જાણે બોઠા પડી જશે એવી ધુનરી આવી જતી.

આધારિત અભરપત્રી તરીકે જો કે સારી, સરકરી તત્ત્વ તરફથી ખાતર-પરકાશત સારી થતી અને અપારતવાર કોટી-આ-સિગરેટ-અરમ પામી મળી રહેતા. પરંતુ દેશના અનેક ભાગમાંથી, જુદી જુદી આમોહવામાંથી એકત્રિત થયેલા સરકરી નવજુનાનિના જુસ્સો જોયા પછી, જાત માટે શરમ ઉપજે તેવી સ્થિતિ હતી. અને આશુ' પ્રથમ દરજ્જા, હાલજીથી થોડે દૂર એક સરકરી હોસ્પિટલના તણમાં થયું.

તણમાં વીસ-ત્રીસ પથારીઓમાંથી ગોઠા ભાગના સીનિકો, નહીં અનુભવેલી ઠંડીનો ભોગ બની પટકાઈ પડ્યા હતા; એક બાલુ તણુ-ચાર મંબીર રીતે જખ્ખી થયેના સીનિકોની, ડોક્ટર ચારવાર કરી રહ્યા હતા. મારી સાથે નાનું પોટીજીવ ટાંકપનું ચશીન નેઈ, એક સીનિક પૂણ્ય પણુ ખડું:

'આ શુ છે?' તે મદાસી હતો અને સાડું અગ્રેજ બોલી શકતો હતો. તેના બંને હાથ અને

બંને પગ પહારટરમાં હતા. આને સવારે જ, મોરેગેથી ધવાળને આંખો દતો.

'ટાઈપ-ચાર્ટર છે!-થેર કાગળ તમારે લખવો છે? -મદદ કર'?' મેં હમનાં હમનાં પૂછ્યું.

જુવાન સીનિક આનિમય નયને તણુ બહાર તાકી રહ્યો કદાચ તેના વતનનું ગામ તેને દેખાતું હશે-અને તેમણે તેનું ઘર-અથવા કોઈ કુટુંબીજન, વદ મા-માપ-અઘ, બહેન આ ર પ્રિય.....

મારી વિચારમાળા તેના જવાનથી અટકી. તે ડોક્ટરને-પૂછી રહ્યો હતો:

'પર લખાવી શકું કે, સાહેબ?'

'ઘણી જ ખુશીથી' ડોક્ટરે કહ્યું.

મેં બંને ગોઠણ ઉપર મચીન રેકરીને કાગળ આડાએ. નેટલું તેણે કાળું તેટલું લખ્યું. પછી એક બે લીટી ઉથેરીને તેને કહ્યું:

'તમે લખાવ્યું તેમાં એટલું ઉમેરું છે કે હવે પછીના કાગળ વખારા હસ્તાક્ષરમાં જ હશે-નમ ખરોખર ને?'

સરકરી જુવાન હતી પચ્ચો. તે નજીતો હતો કે તણુ-ચાર માસના ગાળા સિવાય તેના હાથપગ કામ આપી શકશે નહીં.

બીજો દિવસે અમે આપણ વખ્યા ત્યારે એક સરકરી ટૂંકડીના કેપ્ટને અમરે ચેતવણી આપી દીધી કે હવે પછીના કુદ મોરચો જોખમી છે અને ચીના-એની કપટી ચાલગાળમાં ગમે ત્યારે જાનનું જોખમ રહેતું છે. જાણે આ વાતનું સમર્થન દોષ તેમ રેકોર્ડના બહેલાં વાહનો અમરે સામે મળતાં ગયાં.

દેશ અગવરો હતો; પ્રદેશ તદ્દન કુંચાળ અને બરફમય હતો; પપનના સૂસવાટા અને ઠંડી પાસે નાગરિક દરજ્જાના અમરપત્રીની હેસિયત કાંઈ વિસા-

તમાં ન હતી. મૃત્યુની આશંકા વાતાવરણમાં ચોતરફ પ્રસરી ગઇ હતી. અમે યુદ્ધ મોરચાના 'માઇક રથો' હતા. ભૌગોલિક સ્થાન વિશે સખત યુષ્કતા અમ-લમાં હતી. લશ્કરના એક સુબેદારને સિગરેટ આપતાં મેં પૂછ્યું :

'ચીનાઓનો મોટો થવા સંભવ ખરો?' તિર-સ્કારયુક્ત એવાજે તેણે કહ્યું.

'સીપી અધ્યામણુ તેઓ ટાળે છે. ચીનાઓ નથી-ચિતાઓ છે! છાનો ધા મારી લે છે!'

ખેડોના બોજન પછી મારું ભારે યદ્ધ ગયું, નાક અને કાનમાં બળતરા કીપડી. આંખમાંથી પાણી નીકળવા લાગ્યાં, સુસ્તી, વધવા લાગી; હાડકામાં બલ્લે કળતર થતું હોય તેમ લાગ્યું. જાવણીના ચેકેટર પાસે ગયો ત્યાં સુધીમાં તો, ચુતિથી આમતેમ ફરી રહેલા, દોડી રહેલા અને કદસાધ્ય પ્રયોગોથી પુરવડા-ની હેન્ડલ કરતા સૈનિકોને જોઇ, મનમાં છેળીસો પડી ગયો. ડોક્ટરે પણ અને તપાસીને કીધોડા લઈ નાખ્યો:

'બહેતર છે, તમે તેજપુર પાછા જાઓ. અત્યારે લશ્કરી ઇસ્પતાલમાં સિવિલિયન માટે અમારી પાસે સમય નથી-સામગ્રી નથી. તમે ખવરવજોઓ અહીં આવો છો શા માટે?'

આ એક સાચી હકીકત હતી. અહીં એકએક સૈનિકની કિંમત, ન કમ્પી શકાય તેટલી મોટી હતી. મને ધાન્ડી તથા દવાનો ડોઝ આપતાં, ડોક્ટરે ફરીથી ધમકાવ્યો:

'ઠીક છે-તમારી માંદગી કાંઈ જીરવેજી નથી. બાકી આવતી કાલે તેજપુરની અગ્રિમ જાવણી ભેગા થઇ જશે'

દવાથી કાંઈક સહત થઈ. ખેડોના સમાચાર મેળવવા ચોતરફ ધૂમતો હતો. આકાશમાં નીચે જડતાં રહેનો અને હેલિકોપ્ટરની ધરધણદી વધી પડી હતી. વિમાની જનીઓ મારફત કેટલોક ભરૂં પુરવડો ફેંકાતો હતો, અને ખખ્ખરની મોટી લંગાર લાગી ગઇ હતી. આપણા જીવનનેનો જીવસો કઈ પ્રેરણાથી વધી રહ્યો હતો? અપ્રતેના ગળ સામે, અડિયાતા

બળ સામે, પ્રતિકૂળ સંભેજો સામે-આ ભોઠો કય રીતે લડી શકતા હતા? આશ્ચર્ય સમાચાર કયાંય થી પ્રાપ્ત થતા નહોતા, પીછેહઠની વચ્ચે કયાંય પણ આગેકૂચ થવાના ઉજ્જવળ સમાચારના આશા-કિરણની કું રાહ જોતો હતો અને સુબેદાર સાથે મજાકનાં ટોળટાપનાં મારતો હતો ત્યાં તેઓ અચાનક બિચ્છ થઇ ગયા, અને મંભીરતાથી હણું:

'ડેકેસ એમ્બુલન્સ આવે છે!' મોટી આવીને જીભી રહી. એક લશ્કરી મુખી નીચે ચીતરી પડ્યા, અને સુબેદારને એક તરફ લઇ, કાંઈક મંત્રણા કરી. પાછા ફર્યા ત્યારે બન્ને મંભીર બની ગયા હતા. તેમની સાથે વાતચીત પરથી જાણવા મળ્યું કે ચીનાઓ સાથે મેરીલા યુદ્ધ ખેલતાં માર્યા ગયેલા ચાર જીવનનેનો લાશ, અતિમવિધિ માટે લાવવામાં આવી હતી.

તેમની અતિમવિધિમાં લાગ લઇ, માનુષ્યમિ ખાતર ખપી જનાર એ ચાર ચોદાઓને અંજલિ આપવા મેં પણ હજી દર્શાવી. ડેકેસની મોટરની આગથી સીટમાં હું ખેડો. ચોદાક સૈનિકો પાવડા-કોદાળી સાથે પાછળ ફેંચ કરવા દોડતા રહ્યા.

ખાડા ટેકરા ઉપરથી જીપ પસાર થતી રહી. મારી પાછળ જ, ચાર સૂતરેહો અત્યેતન રિયતિમાં પોદ્યા હશે-પ્રિયજનોથી દૂર-લગ્નરો માઇક દૂર હિમાલયની ગિરિમાળામાં મોતે તેમને આમંત્રણ આપ્યું હશે-વતન અને વહાલને લાગુભર ભૂંધી જઇ હસતે મુખે તેઓ મોતના બેઠે બન્યા હશે-તેમની લાઇ ઢળી પડી હશે ત્યારે ચીનાઓએ તેમના ઉપર પાડે મારી આગળ આપ્યા હશે...હવે તેમને હિંદ-ચીનને કોઈ ભેદ રહ્યો નથી-મારી પાછળ જ તે પોરેલા પડ્યા છે.

મારા હૃદયના ધગકાર વધી રહ્યા. મેં એક કે એ કિસ્સાને બાદ કરતાં કેમને મરતાં જોયા ન હતા. અને તેમાં પણ એક પ્રસંગ તો હું નાનો હતો ત્યારે મારા જુદા દાદાનો હતો. તેઓ કેમ મરણ પામ્યા-કયાં ગયા એ તો મને પછી ખજર પડી બીજા પ્રસંગે, હું ડાહ્યું બનીને ગયો હતો અને મૃતદેહની નનામી સાથે રહ્યો હતો. કેટલાક રીડા

હાથુએ આવે વખતે વાતાવરણને દળવું રાખી શકે છે અને સ્પર્શનમાં ગમગીનીને દૂર કરી શકે છે. પણ આટલી વિષમ ઈંદ્રીમાં આજે મને પરમેશનાં બિંદુ બાગી ગયાં. અડી' તો મોનની સહેલીક જાગી પડી હતી. થોડાંધ માણસે એક સાથે મરી શકે અને છતાં તે બામત લશ્કરી દૃષ્ટિએ જ નેવ.પ-સાચા સમાચાર ઉપર હાંકપિછોડો ઘાય-ખુસરી થઈ હોય તો પણ વાનને ગળી જવાની-આ તો તોપનો ખોરાક!

ગાડી અટકી તે સાથે મારી વિચારમાળા પણ અટકી. શુકર જગાએ અને આગી પડે-આ હતા સૈનિકો શિશ્નગતિથી કબર ખોદના લાગી ગયા. ચર લાસને એક સાથે સુરાડવાની હતી. મામેશની રક્ષા કાળે ખપી ગયેલ ચાર સપૂતોને ભૂખિદાહ આપવાનો હતો-અને આવતી કાલે તે તેમનાં નામ પણ લશ્કરી આદેશોદેશોથી જૂસી નાખવામાં આવશે-નજીકનાં સર્ગારહાદાને ખમર આપીને વાત ઉપર પડેલા પડી જશે.

અડી ઠોપ પાદરી-ઠોપ ધર્મચુક-ઠોપ પુરોહિત અતિભવિધિ માટે પ્રાપ્ત ન હતો. કબર ખોદાઇ રહી એટલે ચારે મૃતદેહોને સંપૂર્ણ આમન-વા સથે સ્વચ્છાગી સૈનિકોએ લશ્કરી સવાગી આપી. ખિસ્સામાંથી ગીતાછની નાની આરતિ કાઢી આપમેળે મેં થોડાક શ્લોકો ઉચ્ચાર્યા.

‘વાસાંસિ શબ્દાંનિ યથા વિદાય’

આ ચારે આત્માઓએ જૂનો દેહ છોડી દીધો છે, હવે તેના ઠોપ નવો દેહ ધારણ કરશે. તેઓ મૃત્યુ પામ્યા છે પણ.....

‘નેન’ હિન્દનિ શસ્ત્રાન્નિ.....’

તેમનો આત્મા તો અમર છે. મીનાઓ પણ તેને મઠાત કરી રોકતા નથી-આ જીવાત્માઓ અમર જની ગયા; માતાને જ્યાંવડા તેમજે જીવની આકૃતિ આપી.

‘યદ મત્વાન નિવર્તન્તે તદ્દામ પદમં મમ’

નક્કી-આ ચારે આત્મા રત્નમાં વિચર્યા છે. હે ધર્મર, તેમજે દેહને કાળે પીતાનું જલિદાન આપ્યું છે-તેમને તારા સાંનિધ્યમાં જ રાખજે.

‘કબર ઉપર માટી પણ પથરાઈ ગઈ. મેં પણ સાચ આપ્યો. માટી પાથરતાં બે ચાર અશ્રુઓ પણ ટપકી પડ્યાં.....

અરે-આ ઠોણ હશે! ઠોપ માતાના બેટા, ઠોપ પ્રિયાના પ્રિતમ-શ્રવકાંના પિતા-એમને ખિસ્સા-એમને ખમર કેમ પડશે કે એમના જીવ્ય માટીમાં મળી રજા છે! ઠોણ જાણે, ક્યારે જાણશે... બે ચાર મહિને...

જીવ પાછી ફરી. અંધાર ઘર જતા આનું હતું. ઈંદ્રીના ચમકારે કાલિલ છરીના ધા મારી જતા હતા. બીજે દિવસે સવારે મારે તેજપુર પાછા ફરવાનું હતું અને સુદમોરવાની વિગતે ‘સુમન’ના તંત્રીને મોકલવાની હતી. મોરમે ભગમી ગેંઠવો હતો. આખી રાત તો પગજનાએ બેઠમ રીતે ચાલુ રહી. ધરતીકંપની પેઠે ધરતી કૂચ જોઈની હતી, અને કળોત્ક્રા નાગની જીલની પેઠે તો પગોગાના ઝગકાર વાતાવરણમાં પ્રકાશ રેલાતી હતા હતા; જીવવાનો પ્રયત્ન સર્વથા અચક્ય હતો.

સવારે પાછા ફરવાની તૈયારી કરી ત્યારે બે એન્જીન્યુનસ ગાડી ચૂન સૈનિકોને ઠાલવી, બીજાએને લેવા રવાના થતી હતી. ઘરઘરતા હાથમાં ‘પવાનું’ લાઇને હું રસોડે આ લેવા જતા હતા ત્યાં સુબોદર મળી ગયા. મેં ‘પૂજ્ય’:

‘ખુસારીનું’ પ્રમાણ વધારે હોય તેમ લાગે છે!’

સુબોદર એકદમ નાક ઉપર આંગળી ચૂકી દીધી. વાત સાચી હતી. બોલવાનો કાંઈ જ અર્થ ન હતો. આ તો લાક્ષણિક બેલ હતા અને તે પણ ચીન સામે.

તેજપુર પહોંચે ત્યારે અધમેશો ઘર ઘૂંટી હતો; કાનમાં ધાક પેસી ગઈ હતી; સાંભળવામાં મુશ્કેલી પાતી હતી; અચાજ પણ બેસી ગયો હતો. સૌથી પ્રથમ કામ આપણી લશ્કરી કામગીરીના અહેવાલો મોકલવાનું હતું અને તેમાં ચિત્રની સેનેરી બાજુ રજૂ કરવાની હતી. આ જીવ્ય જ ક્યું. સાથે એક અલગ પત્રમાં ‘સુમન’ના તંત્રીને ખમરપત્રી તરીકે મારા રાજવામાનો પત્ર પણ મોકલી આપ્યો જેમાં કુખ્ય કારણ નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યું હતું:

લોળાં-ઘેલાં માનવી!

[આપી ભક્તિનુ વક્ષણ ક્યાં ક્યાં પડ્યું છે એ સ્પષ્ટ નથી
રહ્યું કરતો આ પ્રસંગ સૌને ભણવા જેવો છે.]

ગિરિભંજન કવિ દેવ વ્યાસ

તે દિવસે એક પરદેશી રખડુ જેવા સાધુએ
જે વાત કહી તે તો એવીને એવી હજુએ યાદ
રહી ગઈ છે! વાત છે તો નાનકડી પણ એવી
તો સચોટ-સાચી અને જીવનને નીચાવી તાર-
વેલી છે કે આપણે તો તેને જીવનભર યાદ
રાખી જ રહીએ!

સંવારના દિને હું નિરાંતથી વાંચી રહ્યો
હતા, ત્યાં તે પરદેશી સાધુ આવ્યો અને તેણે
'આ' માગી! હું તો તેને ધરીબર જોઈ જ
રહ્યો ઉઝળેા બર વહાર દેહ, ચોટી ચોટી
આંખો, વિશાળ કપાળ અને ભગવાં કપડાં.
તેના હેખાવ પરથી જ તે દેહ સરકારી ઉચ્ચ
વર્ણના હશે તેમ લાગતું હતું વળી તેણે
આવાતું કે એવું કશું નહિ માગતા—પૈમા
પણ ન ઈચ્છતા—તેજ આગી માગવી કરી,
ત્યારે તો મને વધારે નવાઈ લાગી.

મે તેમને બેસવા કહ્યું અને તે સામે
ચુરશી પર બેઠા. અમે થોડી વાતચિત કરી
ત્યાં તો મારી નાની બેળી આ લઈ આવી. આ
પીના મને જણાયું કે ઉતાવળથી કે ભૂલમાં
આની અંદર ખાડ નાખવી રહી ગઈ છે. એટલે
મે પાછી બેળીને ઝોલાવી ખાંડ તથા આવવા
કહ્યું; ત્યાં તો તે સમુચ્ચે હસીને કહ્યું: 'અરે
ભાઈ! ખાંડની શી જરૂર છે? અત્યારે જ્યાં
ખાંડની જ હાડમારી છે ત્યાં એને શા માટે
યાદ કરવી?'

'અરે, પણ મોળી આ પીવાય?'

'કેમ ન પીવાય? મને તો આવથી આ
મળી છે તે તો સાકર કરતા પણ વધારે મીઠી
લાગે' અને એમ કહેતાં તો તેણે આનો પ્યાલો
એકી સાથે જ ઘટકટાવી દીધો!

ત્યાં બેળી ખાંડને વાટકો લઈ આવી. તે
તો આમ આ સાધુને મોળી આ પીતા જોઈ
ધરીબર ઊભીવી ચર્ચ ગઈ અને જોઈ જ રહી.
હું પણ તેમના તરફ જોઈ રહ્યો.

ત્યાં તો તે હસીને બોલ્યા: 'અરે ભાઈ!
શુરુ સમઢાસજીને પણ આમ જ હસવો મીઠો
લાગ્યો હતો! અને પછી મારી નાની બેળી
તરફ જોઈ શાંતિથી હસતાં હસતાં કહ્યું.

'શુરુ સ્વામી સમઢાસજીને વળી હસવો
મીઠો કેવી રીતે લાગ્યો તેની વાત કાંબળવી
છે બેટા?'

'હા, હા, વાત તો કરો.' એમી પ્રાણી બીડી.

'તો સામળ બેટા.' કહી તેણે વાત ચૂક
કરી.

'સ્વામી સમઢાસજી દરરોજ મિશ્રા માગી
લાવે ન પછી દિનભર પ્રભુભજનમાં જીવન
વીતાવે. ઘણા માણસો તેમને જમવા આવવા
આમંત્રણ કરે; કેટકેટલાયે મિટાન પણ મોકલે
પણ આ તો હરિના થેલાં-લોળાં માનવી હતા!
તે તો મન પડે ત્યાં જાય, અને ક્યારે તો જે
મળે તે લઈ જી જમી લે.'

પૈસાદાર અને પ્રતિષ્ઠા ધરાવનાર ઘણા
થોડિયા કે મોટા હોટેલનાં તેમને ત્યાં પધારી
લોજન લેવાનાં આમ ત્રણ ન સ્વીકારનાર સ્વામી-
જીએ એક દિવસ એક વૃદ્ધ મરીમ ડોશીનું
આમ ત્રણ સ્વીકાર્યું!

ડોશી તો પોતાને ત્યાં સ્વામીજી જમવા
આવે છે તે જળી આનંદિત થઈ જેતે હતું તે
અને થોડું ઘણું ઉછીનું ઉધાર કરી અંત અને
ઉમંગથી સેવો કરવા લાગી. સ્વામીજી માટે
તેણે હલવો-શીરો-બનાવ્યો. અને આનંદ
ઉત્સાહ ભરેલા પ્રેમવ્યવસ્થી ઘેરી ડોશી તો હોરો
હોરો શીરો તથા ચાક બનાવવા મંડી. ગરીબ
માણસને આટલું જમણું તો 'બત્રીસ જાતના
ચાક અને તેત્રીસ જાતનાં લોજન' સમ હતું.
પણ ઉતાવળમાં હલવામાં ખાંડને ખદલે મીઠું
ન ખાઈ ગયું, અને ચાકમાં મીઠાને બદલે ખાંડ
નાખી દીધી!

'સ્વામીજી તો લોજન સમયે આવી આનં-

દશી બેઠા અને ડોશીએ પણ હર્ષવેદી થઈ હલવેા અને શાક પીરસ્યાં.

‘ખારે શીરે સ્વામીજીને ડોશીએ આપ્યો?’
બેબી વચ્ચે બોલી ઉઠી

‘હા બેટા! અને સ્વામીજી પણ જેટલી ડોશી હર્ષવેદી અને ભાવણીની હતી તેનાથી ચારગણા આનંદ અને ભાવથી તે હલવેા અને શાક જમી ગયા.

‘જમી પરવારી આનંદથી સ્વામીજી તો પોતાના સ્થાને ગયા. પાછળથી જે થોડું ઘણું વધુ હતું તે પ્રસાદ રૂપે ડોશી જમવા બેઠી, અને જેવો તેણે હલવાનો કોળીઓ મોંમાં મૂક્યો કે તે ‘યૂ યૂ’ કરતી પાછો તે કોળીઓ મોંમાંથી કાઢી એમને એમ ઉતાવળે ફોડતી ગઈ સ્વામીજી પાસે અને ત્યાં જઈ તેમનાં પગમાં પડી રહી પડી!

‘સ્વામીજી તો તેને આનંદ અને પ્રેમભાવથી ઉકાડતાં બોલ્યા, ‘અરે માઈ! તું’ શા માટે હુપ્પી થાય છે?’

‘પણ પ્રભુ! મેં તો તમને શીરો ખવરાવ્યો તેમાં મીઠું હતું!’

‘તે શો વાપો છે?’

‘મારી ભૂલ થઈ ગઈ છે. ક્ષમા કરો. મને ઉત્તાવળમાં કાંઈ જાન ન રહ્યું મને માફ કરો.’ કહી, ડોશી તો સ્વામીજીની ક્ષમા માગવા લાગી. ત્યારે હુપ્પીને સ્વામીજી ડોશીને પ્રણામ કરતા બોલ્યા: ‘માતા! તમે તો મને જે હલવેા અને શાક પીરસ્યાં હતાં તે તો તમારા હર્ષ-વેદા અને શુદ્ધ સ્નેહ વૃત્તિના પ્રભાવથી. મને એવા તો મીઠાં લાગ્યાં કે જાણે મેં કેઈ દિવસ એવું અમૃતભયું ભોજન કર્યું જ નથી!’

‘પણ પ્રભુ! હું તો એવી વેદી થઈ ગઈ હતી-તમે જમવા આવવાના હતા તેથી-તે મને હોશ અને ઉત્સાહમાં કંઈ જાન ન રહ્યું!’

‘એ જ માતા! સાચી ભક્તિનાં લક્ષણ છે. તું માર્ગ સાચી ભક્તિ કરી જાણે છે! હરિ તો તારા જેવાં વેદાં-ભોજાં માનવીથી જ ખુશ રહે છે’

સાધુ તો આ વાત કહી ઘડીભર શાંત થઈ ગયો. બેબી પણ વાત સાંભળી મૂક રહી. અને હું કંઈ કહું ત્યાં તો તે પાછો ‘નમસ્તે’ કહેતો બિલો થયો, અને કહ્યું: ‘હ્યો, ત્યારે હવે હું જાઉં.’ પછી તેણે મારી બેબી તરફ એક કબુ: ‘બેટા! તું નારાજ ન થતી સ્વામી શમદાસ-જીની વાત કેવી મઝાની છે! તે તારા ભાવથી મને આ પાછ તે પણ એવી જ મીઠી મને લાગી. તે તો બેટા! રામાયણની વાત સાંભળી હશે. રામચંદ્રજી ભગવાનને માટે શબરીએ કેવાં મઝાનાં બોરને ચાખી ચાખીને ભગવાન રામચંદ્ર માટે તૈયાર કરી રાખ્યાં હતાં?’ અને રામજી ભગવાને પણ કેવા હોશથી તે આરો-ગ્યાં હતાં? તું બેટા! ખુશ રહો!’ કહી પછી તે ચાલ્યો ગયો-સારી અને શુદ્ધ ભાવે થયેલી ભૂલને સુધારી એને હોંશથી સ્વીકારી સામાને ઉત્સાહી કરવા એ કાંઈ નાનીસૂની વાત નથી! એ માટે તો જીવન ઘડતર બેઠ્યો. હું આમ વિચાર કરી રહ્યો હતો ત્યાં બેબી બોલી ‘ભાઈ! તે દિવસે મને ત્રીસંગાઈતું ગીત-‘અમે તો ઘેવા: હરિનાં વેદાં’ પદવાળું ગીત-સમજતું ન હતું તે અત્યારે પ્રત્યક્ષ પદાર્થ પાક માફક સમજાઈ ગયું’

બેબી તો પછી વળી એક ગીતની કડી ગાતી ગાતી ઘરમાં ગઈ. ‘બેઠાં ભોજાં માત ભવાની ભવ હુખ ભજન હારો!’

મને પણ આ ભોજાં-ઘેલાં-માનવીની ગાથા સાંભળી એવું લાગ્યું કે તે સાધુ પણ આવો હરિનો વેદો જ લાગે છે!

જગતમાં અત્યારે જ્યાં ત્યાં રૂપ ઈર્ષા અને સ્વાર્થની જે મોટી ઉથલપાથલ થઈ રહી છે ત્યારે પલ્લ-અત્યારનાં આપણા જ પોતાના સમ-યમાં આવાં ઘેડાં ઘણા ખુલેને. ખાંચરે જે હરિનાં વેદાં-ભોજાં માનવી છે તેમના એવા શુદ્ધ નિર્મળ સ્નેહ-પ્રેમ-ભાવને લઈને જ જીવન ખાંચરે થતાં અંટકી ગયું છે!

આપણે આપણા જીવનમાં એવો પ્રેમ ભાવ દાખવતાં શીખીએ તો?

ચરણ-ગંગા

ધરેન્દ્ર

[શ્રી કૃષ્ણની આ ધરતીમાં એનક તીર્થો છે અને દરેક તીર્થની પાછળ આવી કોઈક પુરાણકથા પડેલી છે. યાત્રાર્થીઓ આવી કથાઓ જોઈતી વખતે નીચે એટલા વખાને રસ એમને એ સ્થળોની મુલાકાત લેતી વખતે જરૂર પડે એટલે આવા મસજીને આવકારીએ છીએ]

જામનગર જિલ્લાનો જોખા મંડળ તાલુકો તથા જામ કલ્યાણપુર મહાલ જે જામનગર જિલ્લામાં આવેલો છે તે પ્રાચીન સંસ્કૃત જાળવવામાં પોતાનું અસ્થાન ધરાવે છે જામનગરને તો કોઈકો છોટી કાશીના નામથી જાળવે છે. દારકામાં વિશ્વવિખ્યાત પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન શ્રી રણછોડરાયનું મંદિર જે એક હજાર વર્ષોથી હિમાલય પર્વતની જેમ અડગ ઊભું જ છે. જોખતી તટે શારદા વિદ્યાપીઠ પણ પોતાનું આગવું સ્થાન ભારતભરમાં ધરાવે છે. તે ઉપરાંત બેટમાં કૃષ્ણનાં મંદિરો, પટરાણીઓનાં મંદિરો, ઊંઠ શંખોદ્ધાર તળાવ તથા મંદિર, મહાપ્રભુજીની બેઠક, હનુમાનદાડીવાળા હનુમાનજીનું મંદિર, ચોરાસી પૂણી, પચાતીય વગેરે વગેરે પ્રસિદ્ધ સ્થળો છે. આ ઉપરાંત દારકાથી દરેક માઇલ દૂર દ્વંદ્વ જ્યોતિર્લિંગ અને શ્રી નાગેશ્વરનું મંદિર સુપ્રસિદ્ધ છે. જોખી તળાવ પણ અત્યુનની પડતીના ઇતિહાસ સ્પષ્ટ કરે છે, બાલુમાં જ મહાપ્રભુજીની બેઠક આવેલ છે. આ ઉપરાંત કલ્યાણપુર મહાલ કે જે પાલડી પાને પડેલ છે, તે પણ ધાર્મિક સંસ્કૃતિ તથા સ્થળો જાળવવામાં અસરકારક છે. પ્રસિદ્ધ હર્ષદ માતાનું મંદિર તથા કોયલો કુંગર પણ અરબી સમુદ્રને કાંઠે જ આવેલ છે. પરચુરા મના પિતા જમહંજી સુનિના આશ્રમ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ રાણ ગામ પણ વૈભવ નદીને કાંઠે પોતાની સંસ્કૃતિ જાળવતું ઊભું જ છે. ગાગા, અને શુરંગદના મીમાડેની મહાપ્રભુજીની બેઠકે પણ લોકોમાં સારા સંસ્કારો રેડેલ છે. દુર્વાસા સુનિના આશ્રમ તરીકે પ્રખ્યાત પીંડારા ગામ પણ સારા દેશમાં ‘પીંડતારક કુંડ’ને હિસાબે પ્રખ્યાત છે જે શિત્રા તથા પીંડારાના દરિયા કાંઠે સાચાં મોતી પાકે છે. જે આ ભૂમિના તળનો ખાલ આપી બાધ છે. આવાં જ બે મશહૂર ધાર્મિક સ્થળો, ‘જદમલીજીનું મંદિર’ તથા ‘ચરણ-ગંગા’ પણ અનોખું

જોખસ પુરું પાડે છે. આ બન્ને સ્થળોનો ઘણાં જોખા માણસોને ખ્યાલ હોય છે જેથી વિગતવાર હકીકત અંગે સ્પષ્ટ કરવાની હિંમત કરી છે.

એક દિવસ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, પીંડારામાં જ્યાં દુર્વાસા સુનિ તપશ્ચર્યા કરતા હતા, ત્યાં આવી પહોંચ્યા. દુર્વાસા સુનિને આશ્રમ પીંડારા ગામની બાજુમાં જ તળાવના કાંઠા પર પવિત્ર આંબલીની શિતળ છાયા નીચે જ હતો. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના પાદવ કુળના દુર્વાસા સુનિ ગૌર થતા હોવાથી, ભગવાને દુર્વાસા સુનિને એક દિવસ દારકા પધારી પોતાનું ઘર પવિત્ર કરવા જણાવ્યું. સુનિ શ્રી દુર્વાસાએ જણાવ્યું કે હું અહીં જંગલમાં ઠીક બેઠો છું. રાજમહેલમાં મારું મન મુંઝાય, તેમ મને ત્યાં ફરવે પણ નહિ, તેથી તમે ખીલ કોઈ સુપાત્રને તમારે ઘેર લઈ જઈ ધાર્મિક વિધિ પ્રમાણે સત્કારો. પણ આજે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તો દુર્વાસા સુનિને લઈ જવા માટે જ આવેલ હતા, તેથી દુર્વાસાને ફરીને આશ્ચર્ય પૂર્વક દારકા આવવા જણાવ્યું. દુર્વાસાએ કહ્યું કે મારો સ્વાભાવ તો તમે જાણો છો જ. પ્રકૃતિને વશ થઈ ક્યારેક મારા પર-કોષ સ્વાર થઈ જાય, અને આવેશમાં મારાથી આપને શાપ અપાઈ જાય તો તે આપણા બન્ને માટે ખરાબ ગણાય. માટે તમે આવો આશ્રક સામે નહિ. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને તો દુર્વાસાને આજે દારકા લઈ જ જવા હતા, એટલે એમણે વિનંતી ચાલુ જ રાખી. આમ શ્રીકૃષ્ણનો આટલો બધો આશ્રક બોધ, દુર્વાસાએ કહ્યું, ‘એક શરતે હું આવવા તૈયાર છું.’ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું, ‘આપની શરત કહો.’ ત્યારે દુર્વાસા સુનિએ કહ્યું, ‘હું જે સ્થળમાં બેસું, તે સ્થળ, તમે તથા તમારી મુખ્ય પટરાણી, જે તમને સૌથી પ્રિય હોય તે, બન્ને જેવીને પીંડારાથી દારકા લઈ નંઓ, અને સ્ત્રીમાં કયાંય મારી મંજૂરી સિવાય નમારાથી જરા પણ સંકાવાય નહીં, તેમ જ

રસ્તામાં તમે મારી સંમતિ મેળવ્યા સિવાય વાતચીત પણ ન કરી શકો. આ મારી શરત છે. બોલો આપને મંજૂર છે?' ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પણ થોડીવાર અવાક બની ગયા. ત્યાર બાદ તુરતાતુરત તેમણે કહ્યું, 'આપની શરત મંજૂર છે. હું અને ઋક્ષમણી રથમાં આપને દારકા લઈ જઈશું.'

આમ ભગવાન તથા ઋક્ષમણીએ રથ જે ચવા માંડ્યો, અને દુર્વાસા તે રથમાં બેઠા. રથ ખીમે ખીમે પીઠારાથી રવાના થઈ દારકાનો પંથ કાપવા લાગ્યો.

પીઠારાથી દારકા આશરે ખાલીસેક માઈલ થાય. પીઠારાથી નીકળી રણને કંઠે આવેલ સુથુ તળાવ વટાવ્યા બાદ, ચારેક માઈલનું ખાડું રણ પસાર કરવાનું રહે છે. ત્યારબાદ ટુંપણી ગામ પાસેથી રસ્તો પસાર થાય, જ્યાંથી પ્રવાહ થઈને દારકા જવાય. પેલો રથ દુર્વાસા મુનિને લઈ પીઠારાનું સુથુ તળાવ વટાવી રણમાં આવ્યો. રણમાં ચોતરફ રેતી જ દેખાય. દૂર દૂર ખારા પાણીને સમુદ્ર નજરમાં આવે તડકો હોવાને કારણે રથ જ્યારે રણમાંથી પસાર થયો, ત્યારે બંને 'પતિ-પત્ની'ના પગ બળવા લાગ્યા. તાપને હિંસાએ તરસ પણ લાગવાથી ગળાં સુકાવા લાગ્યાં. મુનિની શરત સુજળ બેમાંથી કોઈ કંઈ પણ બોલતું નથી. અતે ઋક્ષમણીએ ઘણી જ તરસ લાગવાથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જણાવ્યું, 'મારાથી હવે, એક ડગણ પણ ચાલી શકાય તેમ નથી. અનહદ તરસ લાગી છે.' ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે તુરત રેતીમાં જમણા પગને અગ્રે બરાબી ખારા રણની વચ્ચે મીઠા પાણીને પ્રવાહ ચાહ્યો, યાને ગંગાજી પ્રગટ કર્યાં. તુરત ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ઋક્ષમણીને કહ્યું 'પાણી પી લઈ તમારી તૃપ્તિ સંતોષો આમ ઋક્ષમણીએ પાણી પીધું.'

દુર્વાસા મુનિને આ વખતે ખ્યાલ આવતાં જ તેઓ એકદમ રથમાંથી ઉતરી ગયા. અને કોપાવેશમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને કહેવા લાગ્યા, 'તે' આને વચનભંગ કયો છે. મારી સંમતિ મેળવ્યા સિવાય તે' રથ છોડો રાખ્યો અને તારી પત્નીને પાણી પાડ્યું, આમ તને તારા

મહેમાન કરતાં તારી પત્ની પર વધારે પ્રેમ હોય, તેમ જણાય છે. તેથી તને આજે શ્રાપ આપું છું, કે તું તથા તારી પત્ની ઋક્ષમણી સદાને માટે દૂર રહેશો. તમારો બેનો મેળાપ કદાપિ ન હો. તેમ જ તારા વચનભંગ બાદ મારાથી હવે દારકા ન આવી શકાય.' આમ કોપાવેશમાં દુર્વાસા પીઠારા તરફ રવાના થયા.

દુર્વાસા મુનિના શ્રાપને લીધે ઋક્ષમણી કૃષ્ણ ભગવાનથી દૂર રહેતાં થયાં. આજે પણ ઋક્ષમણીનું મંદિર દારકાથી ત્રણેક કૂલોંગ દૂર અરણી સમુદ્રને કાંઠે આવેલ છે. એવી એક માન્યતા છે, કે ઋક્ષમણીનાં દર્શન કર્યા સિવાય દારકાની યાત્રાનું પૂરું ફળ મળતું નથી. જેથી દરરોજ હનરે યાત્રાળુઓ આજે પણ દારકાના સુખ્ય મંદિર શ્રી રણેષ્ઠાડરાયનાં દર્શન કર્યા બાદ ગામ બહાર આવેલ ઋક્ષમણીનાં મંદિરે દર્શન કરી, પોતાની યાત્રાને પૂરેપૂરી શફળ બનાવે છે.

દારકાથી સોળેક માઈલ દૂર આવેલ ટુંપણી ગામની ખાલુમા જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે જ્યાં જમણા પગના અગ્રેથી રણમાં ગંગાજી પ્રગટ કર્યા હતાં, ત્યાં આજે પણ તે સ્થળ 'ચરણ-ગંગા'ને નામે પ્રસિદ્ધ છે. ચરણ-ગંગાનું પાણી અવિરત જમીન પર જ વહ્યાં કરે છે. ખારા રણની વચમાં 'ચરણ-ગંગા'નું ગંગા જેવું પવિત્ર, નિર્મળ, જળ અવિરત વહ્યાં કરતું હંતુયે છે અને મુનિના ઉપર વર્ષોવા પ્રસંગની યાદ તાજી કરાવે છે.

ચરણ-ગંગા સુધીને ટુંપણીથી પાકો રસ્તો જિલ્લા હોકલ બોડે બંધાવેલ છે. તેમજ ચરણ-ગંગાની બાજુમાં એક સરસ અને રંગ-ચામણો ફૂલો બાંધેલો છે, ચરણ-ગંગાનું પવિત્ર નીર અવિરત ફૂવામાંથી વહી ખારા રણમાં આદથા જ કરે છે.

આમ દુર્વાસા મુનિના શ્રાપને શુભંત રાખતા બે ધાર્મિક સ્થળો આજે પણ અસ્તિત્વમાં છે. એક 'ચરણ-ગંગા' અને બીજું ઋક્ષમણીનું પવિત્ર મંદિર.

ધન્ય છે શ્રીકૃષ્ણની ગૌરભક્તિને! અને દુર્વાસા મુનિના શ્રાપને પણ!

[સ્વાર્થ સાધવાનો પત્થો કરતા માણસે પરમાર્થ કથાનો દંબ કરી. પોતાની જ પુત્રીને લાંબા દરેની ભોજ બનાવી. કહેવાતી અધાથી બાંજીને ડોળ કરવો એને તો જલ્દ દરેના ઉપાય પૂરતા જ એમાં નથી ભ્રષ્ટા નથી બાંજી કે નથી નીતિ. છતાં ઉનમ પુરુષો તો માણ્યોતે યજ્ઞ પોતાની મર્યાદા વિરૂદ્ધ કરતા નથી એવા સંજ્ઞા આ વાર્તાને છે તે સહી ૮.]

હાથનાં કૃયાં

સરોહ

શહેરમાં વા પેઠે વાત ફેલાઈ ગઈ કે ભૂતનગર નામે ભારે ચમત્કારી સંત આવ્યા છે, તળાવ દર-વાળ બહાર ગઈની રાત્રે ધૂણી ધખાવી બેઠા છે, વચનસિદ્ધ છે અને એક વખત સુખમાથી વેણ નીકળી ગય તો ક્યાં વિના રહેવું નથી.

શ્દિમણીના કાને જેવી આ વાત આવી કે તે પોઠાગાતી પોઠાગાતી તેના પતિ પાસે ગઈ ને બોલવા લાગી, 'સાંભળ્યું' ભારે મોટા સંત આવ્યા છે. વચનસિદ્ધ છે. હમણાં ને હમણાં ગાડી લઈ આવેા, જલ્દી જઈએ, હું આશીર્વાદ માગું ને ને દયા કરીને વેણું નાખે તો મારી આ કરપીણ પીડા મટી જાય.'

'સંત આવ્યાની ખબર છે, પણ અત્યારે બપો-રના બે વાગે કાંઈ જવાય?' શ્દિમણીના પતિએ ઘૂરત જવા સામે વાધો કાઢ્યો

'આ વેદના સાથે એક મિનિટ પણ રહેવું કપડું છે. તમને શું ખબર પડે? તમારે થોડું વેડવું પડે છે?' શ્દિમણીએ રડમસ બબલો કહ્યું.

'કબૂલ, પણ કાંઈ આવ્યા ચોરને કાપ મારે તેવા સમયે સંત પાસે જવાય?'

'અત્યારે જ જઈએ. કદાચ આ વ્યાધિ બાળત સંત સવાલ પૂછે ને આપણે જવાબ આપવા પડે તો કાંઈ ન હોય તો સારું. સંકોચ ન થાય.'

'ભલે, ત્યારે ગાડી લઈ આવું.' કહી શ્દિમણી ના પતિ ગાડી લેવા ગયા. શ્દિમણી વિચારે ચડી. ફેટવી દવા કરી! એકટરો પાછળ ખર્ચ કરવામાં બાકી ન રાખી. પણ આ લાયકરે ઝખમ! દેખાવમા સાવ નાનો પણ કાતિલ પીડા આપનારો. સહેજે મટતો જ નથી. કેટલુંજ, જતિ, ભોગી સાખ્યા. પણ બધુંય નિષ્ફળ. વચમા એમ થયું કે - કહું ન કરવું પણ મન કચાથી રહે? કરપીણ પીડા, અસલ

પીડા, ન વણવી સકાય એવી પીડા. જાણે શાડી વધારે હોય તો ગ્રાણ જાણ પણ રહે વધે નહીં ને રહેજ ઘટે નહીં. આ પીડા જીવનની સંગાથી બની ગઈ. પીડાનીય ટેવ પડે, સહી જાય, સહેજે સહન થતી લાગે. પણ આ પીડા તો ગજબની! આપું જીવન પીડામય બની ગમેલ છે, ત્યાં કોઈ અપરામણ નામ લે કે મન ટોટ થી તેમાં નવાઈ શી વગી આ પીડા ચલાવું કારણ પણ કેવું!

શ્દિમણી પીડાના કારણના વિચારે 'વળી ત્યાં બારણે ગાડી છે ને રહી. તેના પતિએ તેને ટોટા કાઢીયાં બેમાડી અને ગાડી તળાવ દરવાજા તરફ પૂરપાટ દોડવા લાગી. જાણે શ્દિમણીના તાલાવેથી થોડાના પગને સ્પર્શી' ગઈ!

તળાવ દરવાજા બહાર ગઈની રાત્રે એક મહાત્મા બેઠા હતા. ઉંમર પચાસેક વર્ષની હશે. આંખે શરીરે જાણત લગાવેલ. આંખે મોટું ફીંગરું વાળેલ જટા હતી. બરાવદાર મૂઠ અને હાડીથી મોઢું સોઢી રહ્યું હતું સામે ધૂણી ધખતી હતી. મહાત્મા ધ્યાનરથ સ્થિતિમા હોય તેમ આખા મીઝી બેઠા હતા.

શ્દિમણીના પતિએ પાસે જઈ કહ્યું, 'નમો નારાયણ, મહારાજ.' મહાત્માએ આંખે બોલી. સાલચોળ આંખે રૂબ આકાશમા ટમકતા સાલત. મોળ તારાની મધકે ઝમી રહી. 'નારાયણ, બેઠા.' મહાત્માએ જવાબ વાળ્યો. શ્દિમણી તેના પતિની પાછળ હતી તે નીચે નમીને મહાત્માને પગે લાગી. મહાત્માએ 'આમજી બેરી' કહી તેનો સત્કાર કર્યો.

મહાત્માથી થોડે દૂર શ્દિમણી તથા તેના પતિ બેઠાં. મહાત્મા ફરી આંખે મીઝી ગયા. જાણે આવ-કાર આખા માનથી તેમની ફરજ સમાપ્ત થઈ ગઈ હતી. થોડી ક્ષણેની શાંતિ બાદ શ્દિમણીના પતિએ કહ્યું, 'મહારાજ, એક અરજ છે.' મહાત્માએ ફરી આંખે ઉપાડી. જાણે સામે ધખતી ધૂણીમાં બગીને

લાલગેળ ચમેલા રાખલા ઝગી ઊઠ્યા. પણ આ આંખ સિવાય મહાત્માના મુખ પર સૌમ્ય શાંતિ હતી. તેણે કહ્યું, ‘શું છે? હો?’ રૂઢિભણ્ણી બોલાઇ ગયું, ‘આપ તો શુદ્ધ ગુજરાતી બોલો છો!’ મહાત્માએ શાંતિથી જવાબ આપ્યો, ‘આ બોળિયું ગુજરાતનું છે. રહેલો, તમારે જો કહેવું હોય તે નિશ્ચિંતપણે કહો. તમારું દુઃખ દૂર કરવાનું મારા માટે શક્ય હશે તો ‘તે જરૂર દૂર કરીશ.’ રૂઢિભણ્ણને આ સાઠળી પ્રેતસાહન મળ્યું. તે બેઠાં બેઠાં જ થોડી આગળ આવી. તેણે કહ્યું, ‘મહારાજ, દુઃખ છે તે મને અભાગણું ને છે. જુઓ આ ઝખમ.’

એમ કહી તેણે તેના જમણા પગના ફણા પર બધિલ પાટા દૂર કર્યો. તો આશરે દોઢ ઈંચના ઘેરા-વામા બઢધો ઈંચ ઊંચા ઝખમ દેખાણું. ‘અદરતું’ માંસ કચકચી ગયું હતું.

મહાત્માએ કહ્યું, ‘બેટા, આ તો માયુલી ઝખમ છે. ‘હવા કરાવી લો કદાચે મટી જશે.’

રૂઢિભણ્ણે કહ્યું, ‘મહારાજ, એવું હોય તો આપને તર્કશી આપણે ખરા? બાપુ, પચીસ વર-સથી આ ઝખમ દેને કરું છું. લાગે છે સાવ નાનો ઝખમ પણ તેની પીઠા ભારે મોટી છે. માંડ સદન થાય છે. આપણત નથી થયો તે આમની સદનુંજીને દેને.’ રૂઢિભણ્ણે કહ્યું, ‘વાક્ય બ્રાહ્મણે તેના પતિ તરફ જોઈ ફરી તેના નિર્દેશ કયો.

‘પચીસ વર્ષથી આ ઝખમ છે?’ મહાત્માએ આશ્ચર્ય વ્યક્ત કર્યું.

રૂઢિભણ્ણે કહ્યું, ‘પચીસ વર્સ ઉપર થયું હશે, ‘ઝોણું’ તો નહીં જ.’

‘આ ઝખમ કેમ થયો?’ મહાત્માએ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

‘બાપુ, એ દહાણી બહુ લાંબી છે. આપ આનો હુપચાર કરો, આશીર્વાદ આપો ને મટાડી દો.’ રૂઢિભણ્ણી આટલું બોલતાં રહી પડી.

‘બેન, ઝખમનું કારણ બધવા વિના ઉપચાર કેમ થાય?’

‘વાત બહુ લાંબી છે, મહારાજ.’ રૂઢિભણ્ણના પતિએ કહ્યું, ‘આ ઝખમ માટે સાચું કદું તો હું

જવાબદાર છું.’ પણ એ લાંબી કથા કહી આપનો સમય કેમ લઈએ? આપ દયા કરો. આપ વચન-સ્પિક છો અને મટી જશે એટલું કહેશો તો ઝખમ રૂઝાઈ જશે. અમારું દુઃખનું કામ થઈ જશે.’

મહાત્માને કુતુહલ થયું હોય કે ગમે તે કારણ હોય પણ તેમણે કહ્યું, ‘ઝખમની વાત કરો, પછી તે બાબત કાંઈ ચર્ચ શકે. વાત ન કરવી હોય તો દળાણ નથી. પણ તો હું આ બાબત કાંઈ નહીં કરી ચકું.’

રૂઢિભણ્ણના પતિએ રૂઢિભણ્ણી તરફ જોયું. રૂઢિભણ્ણે કહ્યું, ‘મહારાજથી આપણે શું ખાનગી હોગ? બધી વાત કરો. મને ખાતરી છે કે મહારાજ માટે દુઃખ મટાડશે.’

રૂઢિભણ્ણના પતિએ મહાત્મા તરફ ફરી વાત કહેવાની શરૂઆત કરી: ‘મહારાજ, પચીસ વર્ષ પહેલાં અહીં ‘રાજનું’ સંબંધ હતું. તે વખતના રાજ ઘણા ધર્મિષ્ઠ હતા, પણ તેમના મોટા કુવર એટલા જ દુઃસચારી. રાજનો સદાચારનો વારસો તેમને નહીં મળેલ, પણ તેમનાથી નાના કુવરને મળેલ. મહારાજ, આપનાથી કશું છુપાવીશ નહીં. મોટા કુવરનો સલાહકાર હું સત્યમાં સારી પાપરી પર હતો. રાજસાહેબ પાસે પણ મારું માન હતું તેમને ખબર નહીં કે મોટા કુવરના ઘણાં પરાક્રમે પાછળનો દોરીસચાર મારા હતો. મારા માટે તે કમાણિયાં સાંપન હતું. તે વખતનાં મારાં કુકેનોના વિચાર કરું છું તો મને થાય છે કે આ પીઠા સારી પત્નીને ન હોવી જોઈએ, અને હોવી જોઈએ. જો કે મારી પત્નીની પીઠા પણ અને એટલી જ આકરી લાગે છે. તેની વેદના હું જોઈ શકતો નથી. ક્યારેક તો હું તેને આશ્વાસન આપું તેને ખદેલે તે મને આશ્વાસન આપે છે.’

રૂઢિભણ્ણના પતિ આસ લેવા થંબ્યા. મહાત્મા કશું બોલવા નહીં. તેમની આંખ ધખતી ધૂણી પર રિચર હતી. રૂઢિભણ્ણના પતિએ વાત આગળ ચલાવી.

‘આમ ચાલ્યા ક-ણું હતું. તેમાં રાજસાહેબને લાગ્યું કે તેની ઉમર ઘટી હવે શેષ આયુષ્ય તીર્થસ્થળે ગાળવું તેમ વિચારી તેમ

માટે યાજ બનીને સોનામદોર મોકળી. નાના કુંવર
માટે દરબરીને દુકમ ક્યો. નાના કુંવરે ફરક મળી
ખુલ્લો કરવા રવા થયું આટલું કરી. પછી પછી વ
નિધન ગણ. સાત રિવસ કુધી રાગસાદેનનું ક્રિયું
રૂપ રહેલ છે કોઈ તેમના નામ જોઈ શકતું નથી.
પછી દળે દળે રૂપ સાંત પડ્યો. આવી ત્યાંની
કેવળ વધારે દઃ મર્દ. મોટા કુંવરને મરી સોંપી તે
તીર્થસ્થાને નિવાસ રવા આવ્યા ગયા.

શિમળીના પતિ વળી યંભા. મહાત્મા નિમજ
બેઠા હતા. મની આંખ દણ ધૂળી પર રિયર
થયેલ હતી. કોઈ સમય થોની શિમળીના પતિએ
વાત આગળ મહારી.

‘પછી તો મોટા કુંવરે માન મૂલી રીધી.
સરકારે રાજ્યને વડિવટ પોતાને દમનક લીધો. ત્યાં
થોડા વખતે-દેશ આઝાદ થયો. મારી નોકરી વડી
ગઈ. તે દરમિયાન ધણી ધણા ઉપચાર કર્યા. પછી
આ મારી પત્નીને અખમ રજાઓ નહીં. કોકરો
અને વંદો આમરમાં પડી ગયા કે આનું કંઈ શું.
કોઈ સાચી વા ખોટી ચિત્તિ કરી શકતું નહીં.
તીર્થસ્થાનોમાં કર્યા. જોઈ. જાતિ. જુવા યુવાને
ખતાવ્યું. તેમજે કંઈ તેમ જપ, તપ, દાન કર્યા.
પણ નિર્ધન. ચોરીએ કર્યાક અમલ વેદન. કોઈ
વાતનું એન નહીં. આ ત આમરી બેગી કરેલી મૂલી
પણ ખલાસ થઈ ગયું. છેક છેવટે આરે આરિને
ભીંમાં હાંચે. ત્યાં આપની નામના સામળી. એમ
થયું કે જાજે અમારા ઉદાર માટે જ આપ અહીં
આવ્યા છે. આપ કૃપા કરો. આપ રચનસિદ્ધ છે.
દયાળું એટલું કહો કે મરી જશે.’

શિમળીના પતિ બેસતાં થોભ્યા કે શિમળી
બોલી બોલી, ‘મહારાજ, બાપુ, દયા કરો. આ રાકડી
પર દયા કરો આપની આશ્રિત છું. બોલો પાથરું
છું. બાપુ, કડી દો કે મરી જશે.’

મહાત્માએ ધૂળી પરથી આંખ ઊગી કરી થોડી
સમય શિમળીના પતિ સાથું જોયું ને પત્ની થોડી
સમય શિમળી પર નજર ફેરવી. શિમળીના પતિના
હૃદયમાં થોર દાંડ થકો દોષ તેરી વેદના મધ.
શિમળીને લાગ્યું કે તેના અખમ પર કઈ અંગારા
ચુકાવ્યા. મહાત્માએ ધીર અવાજે કહ્યું, ‘નન,
એક ચરત છે.’

‘કહો એ ચરત બાપુ,’ શિમળીએ ટુરન
જરામ આપ્યો.

‘ચરત એટલી જ છે કે પું કહું તે પત્ની તમારા
બેઠાંથી કોઈએ એક દણ મોલતો નહીં,
અહીં એક પગ થોભતું નહીં અને પાડ વા જોતું
પણ નહીં.’ મહાત્માએ ચરત કહી.

‘આરી ચરત! પત્નિ જાને બાપુ. મને. આ
દર સદન થતું નથી.’ શિમળીએ ચરત કહ્યું કરી.

મહાત્માએ શિમળીના પતિને પૂછ્યું, ‘તમારે
ચરત કહ્યું છે?’

‘કહ્યું છે, મહારાજ.’ શિમળીના પતિએ
જવાબ આપ્યો.

મહાત્માએ કહ્યું, ‘તો સાંમળો. તમે જે નાના
કુંવર પર ખોરા અણેપ મૂલ તે કું જ. જાવ બહેન,
તમારું દરદ મરી ગયું સમજો. જાવ, તમારી ચરતનું
પાલન કરો, નહીં તર કર્યાંક મારું વેલું નહીં રોજી ગયું.’

શિમળી અને તેના પતિ ટુરત આવતાં થયાં.
જે કંગાતી શિમળીની આસ સોંધી મતી હતી તે
મહાત્મા જોઈ રહ્યા, પૂરવત નિમલ દિપ્તિ અધ-
કારમાં ગળી રહેલા બે - ક્ષિત તારલા જેવી તેમની
આખ શુભ જોવાતી થતી જતી હતી.

આપણે એમને ઓળખી શક્યા નથી

મવાસી

બારેક વર્ષ પહેલાંની વાત છે. સૌરાષ્ટ્રનું શુદ્ધ શાળ્ય હતું. ગ્રામ પંચાયતોની શરૂઆતનો સમય હતો. ગ્રામ વિકાસ અને ગ્રામ સ્વરાજની સરકારી તરીકે ગ્રામ પંચાયત માટે લોકોમાં અજાણ હિતસાહ હતો. કોઈ ગામમાં દાવકાઓ મૂકી તકા ગ્રામ પંચાયતને સત્કારવા માટે સંધાઈ ગયા હતા, તો કોઈ ગામમાં પર્વો જૂના વેરઝેર ગ્રામ પંચાયતને સફળ બનાવવા માટે વિમરણ મચા હતા. ગ્રામ પંચાયતમાં સ્થાન મેળવવા માટે પડાપડી નહોતી પશુ બીજાને મેટાઈ આપવાની મીઠી યેચનાવું ચાલ્યા કરતી. પચ કે સરપચ કોઈ હોઈ મેળવવાના ખ્યાલથી નહીં પણ લોકોની બંને ગામની સેરા કરવાના પવિત્ર આશયથી એ જવાબદારી ધારણ કરતા હતા. સૌના મનમાં ગ્રામ પંચાયત દ્વારા ગામ માટે અને દેશ માટે કંઈક કરી છૂટવાની તમન્ના હતી.

ગ્રામ પંચાયતનું મહત્વ અને ગ્રામ સ્વરાજની ભાવના સમજવા માટે, ગ્રામ પંચાયત દ્વારા ગ્રામ વિકાસનો કાર્યક્રમ ધડકા મટે, અનુભવાતી યુક્તેવી ઓના નિવારણ માટે અને એક બીજાના અનુભવની આપ લે કરવા માટે અવાર નવાર જુદા જુદા વિસ્તારોમાં ગ્રામ પંચાયતોના પચો અને સરપચોના સંમેલનો મળતા. નાત ભાતની વાકાવધીમાં છિછેલા અને વગર ગ્રામ પંચાયતે પશુ જિદગી ભર ગામના મોવડી તરીકે માન અને ગૌરવ મારણના આગેવાનો પચ કે સરપચ તરીકે આવા સંમેલનમાં આવતા ત્યારે જીવન સાથે જાયેલા ભાત ભાતના બેદલાવ અને માન મરતયાના ખ્યાલ ઊઠી, કંઈક નું જાણવા માટે વિદ્યાર્થીની ભાવનાથી ભરેલ મનમાં જાગેલા. બે પાંચ દિવસ માટે ચાલતા આવાં સંમેલનો લોકશાસ્ત્રીની વિદ્યાર્થીની બની રહેતા. અજાણ વહેતી નદીને કાંઠે આવેલા કામનાથ મંદિરના રણિયામણા તીર્થધામમાં ગ્રામ પંચાયતના પચો અને

સરપચોનું બે દિવસ માટે આનું એક સંમેલન મળી રહ્યું હતું. સ્થાનિક ગ્રામ પંચાયતના જવાનોએ અને આગેવાનોએ સંમેલનની વ્યવસ્થા સંભાળેલી. મંદિર સમીપે વિશાળ ચોકમાં સત્રા મંડળ તૈયાર કરવામાં આવેલ. સત્રા મંડળથી થોડે દૂર જિતારા માટે કડનડી ઝૂપડીઓ ઝીલી કરવામાં આવેલી. દરેક ઝૂપડીમાં સત્રા ભેમવા માટે આટલા, પીવા માટે પાણીના ગોળા, ધત્તાકિની વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલી. નવા જમાનાની જરૂરિયાતોના ખ્યાલ કરીને દરેક ઝૂપડીમાં અરિસો, દાલિયો, મેપકોન ઠંડાકિની કાગજપૂરક સમવડ કરવામાં આવેલી. થોડે દૂર વિશાળ મંડપમાં ફોજનશાળાનો પ્રમંથ કરવામાં આવ્યો હતો. સૌચ-સ્નાન ધંધાકિ માટે પશુ ખાન જેવે એવી ગોઠવણ કરવામાં આવેલી. સંમેલનની એક એક ચોક ચોકમાં શિક્ષણની-તાલીમની અને બાદશ્વ વ્યવસ્થાને નચૂંકા પૂરો પાડવાની દષ્ટિ રહેલી હતી.

સંમેલનમાં નિવન સમયે લગભગ એકસો જેટલા પચો અને સરપચો હાજર થઈ ગયા. અમને ઉપચોની માહિતી અને જરૂરી માર્ગદર્શન આપવા માટે ગોતરેલા શબ્દનો અધિકારીઓ અને જિજ્ઞાસુ આગેવાનો પણ આવી પહોંચ્યા. બપોરે ૩ મેલનની કાર્યવાહીનો પ્રારંભ થયો. પ્રાસંગિક પ્રવચનો બાદ યુક્ત અને નિષ્પામસ વાતચીતોના રૂપમાં કાર્યવાહી આરંભ આવી. સાજ પડે સંમેલનની કાર્યવાહી યુતની રહી અને સા વાણ કરવા ભોજનશાળામાં ગયા.

સ્થાનિક ગ્રામ પંચાયતના સરપચીની આગેવાની નીચે વ્યવસ્થા સભાગી-રહેલા અને સ્વયં મેતકના બિંદા ધારણ કરેલા જવાનો બધા મહેમાનોને હોશી હોશે તાણ કરી કરીને પીરખી રહ્યા હતા એમને મન એમને આમણું આ એક મહામૂંબો પ્રસંગ હતો. જોજન-જાદુ થોડા આગેવાનો અને થોડા અધિ-

ઠારીઓ પાનની પેટી લઈને મંદિર સામેના એક ખુલ્લા મેદાનમાં જઈને બેસી. ધીરે ધીરે બીજા પડ્યો અને સરપડ્યો પણ ત્યાં બેઠાવા માંડ્યા. થોડી વારમાં ખારસો ડાકરો જાગી ઊઠ્યા. કાઈના હાથમાં પાનની પેટી તો કાઈના હાથમાં સૂડી સોપારી. સો બોજન બાદ હળી વાતોએ ચડ્યા હતા, કાઈએ સંમેલનની વ્યવસ્થામાં વખાણ કર્યા તો કાઈએ મંદિર અને આસપાસના અદેશની રમણિયતાની પ્રસંશા કરી. તૈયાર પાનબીડાં, કાતરેલી સોપારી અને બીડીની બે ત્રણ થાળીઓ પણ ડાકરામાં ફરતી ચમકે મળ.

‘તમે સૌ હા જાણો તે એક વાત કેવાડું મન થયું છે.’ એક ખુદ્દામાં અત્યારસુધી ચાંતિથી બેઠેલા એક પંચ બોલી ઊઠ્યા.

‘એક શું કામ બે વાત કહેવે! અત્યારે તો આપણે સૌ નિરાંતે બેઠા છીએ.’ પાન ઉપર આંગળીથી ચુરો ચોપડતાં ચોપડતાં એક આગેવાન બોલી ઊઠ્યા.

‘તમે કેતા હો તો કહો. આજના સંમેલનમાં આપણે સૌએ ગામડાંમાંથી બંધાણ માતર ઓછા કરાવવાનો દાવ કર્યો છે ને?’ પંચે વાતની ચરખાત કરી.

‘હા જ તે વળી. વ્યસનોથી આપણાં જીવન બરબાદ થઈ રહ્યાં છે. જ્યાં સુધી વ્યસનો નિર્મૂળ નહીં કરીએ ત્યાં સુધી ગામડાંમાં રિદ્ધિ સિદ્ધિનાં દર્શન થવાનાં નથી.’ જિહ્વા પંચાયત અધિકારી ઉત્સાહમાં બોલીને બોલી ગયા.

‘તે દરાવ કયે’ ગામડાંમાંથી બંધાણ બધાંય નીકળી જશે?’ પંચે સૂચક પ્રશ્ન કર્યો.

‘જીવન દરાવ કરવાથી વ્યસનો ઘેડાં નાજુદ થવાનાં છે? આપણે સૌએ એને મારે સારી એવી મહેનત કરવી પડશે.’ પાન ઉપર કાચો ઇંટકારતાં ઇંટકારતાં આગેવાને જવાબ આપ્યો.

‘મારે ઈ જ વાત કેવી’તી. આ મંદિર હોડપુ’ એટલે આપણે સૌ પોતપોતાના કામમાં લાગી જવાના. કાઈને આ દરાવ વાદ રવાના નથી. જે સાચોસાચ આપણે ગામડાંમાંથી બંધાણ ઓછાં કરાવનાં હોય

તો આપણે અહીં ભેળા થયા છીએ ઈ બધા પ શંકર ભગવાનની સામે બંધાણ મૂકવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ! આપણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હશે તો આપણને બંધાણ મૂકાવવાની વાત સાંભરણમાં. રેશે. અને તો જ આપણાથી બંજરને બંધાણ મૂકવાની વાત કેવાશે.’ પંચે મુદ્દાની વાત કરી.

‘રામભાઈની વાત છે વિચારવા જેવી. વ્યસન મુક્તિનું આદેશન જગડવાની સંમેલનમાં આપણે વાત કરી હતી. આદેશન જગડવું હોય તો આપણે જ જ કાંઈ વ્યસન હોય એ હોડાવાની ભોળાશાહીની સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા લઈને એ આદેશનમાં મંડાણ કાં ન કરીએ?’ નડુભાઈ નામના તાણકાના એક આગેવાને સોપારી કાતરતાં કાતરતાં રામભાઈની દરખાસ્તનું સમર્થન કર્યું.

‘વાત મુદ્દાની છે. તો લેવા મારો એક પછી એક સૌ વ્યસન મુક્તિની પ્રતિજ્ઞા.’ પાન ઉપર તમાકુની ચપડી લણરાવતાં લણરાવતાં આગેવાને હાલક કરી.

‘આપણે બાજબી ચા હરામ.’ એક સરપડ્યે પહેલ કરી.

‘મારે બીડીનું બંધાણ છે. એક દારે તો નહીં’ ઘટે. પણ અજબી એક મહિનામાં બીડી પીવાનું બંધ.’ બીજા સરપડ્યે જરેરાત કરી.

‘કાલ કાલ દિ જાનાયુંના અહીંથી કાંકરી લેવાનું બંધાણ છે. પણ તમે બધાય તમારું બંધાણ હોડાતા હો તો મારે બાજબી અહીંથી કાંકરી ચે અગરાજ.’ ભેટ પ્રાધીને બેઠેલા એક દરખારે પ્રતિજ્ઞા લીધી.

અને એક પછી એક પડ્યો અને સરપડ્યો તર-ફથી એક થા બીજા પ્રકારના વ્યસન હોડવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાનો પ્રવાહ ચાલ્યો.

જિહ્વાના આગેવાન સિનજીતથી બનાવેલું પાન હાથમાં રાખીને એક પછી એક પ્રતિજ્ઞા લેનારને ચાખ્ખાથી આપી રહ્યા હતા.

‘અમે તો બંધાણ હોડવાની બાધાનું લીધી પણ તમારે વ અમારી દારે કાંક બંધાણ અમને જળ આપવું જોઈએ.’ એક

જિલ્લાના આગેવાનને ઉદ્દેશીને ટોર કરી.

‘મારે બીડી સિગરેટનું તો બધાજ નથી. પણ જ્યાં પછી પાન ન ખાઉં તો ખાધું કોને નહીં. પણ તમે બધાથે આ પવિત્ર તીર્થજીમાં, અને મહાદેવના મંદિરમાં એક ચા બીજી પ્રકારનાં બધાજ છોડવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને વ્યસન મુક્તિના આદિલનનો મંગળ પ્રારંભ કર્યો છે તો તમારી સાથે સર પરાવવા બજારી મારેવ પાન ન ખાવાની પ્રતિજ્ઞા.’ ભારે સિનજતથી તૈયાર કરેલું પાન મોઢામાં મૂકવા જતા આગેવાને, પાન પેટીમાં મૂકી દીધું.

‘મહેનત કરીને તૈયાર કરેલું આ એક પાન ખાવાની છૂટ.’ એક ટીબજી સરપંચે આગેવાનને ઉદ્દેશીને રમૂજ કરી.

‘પાન છોડવું જ છે તે પછી એક પાનમા છવ શું કામ બગાડવો!’ આગેવાને પેટી બધ કરતાં કરતાં પોતાના નિરધારની પ્રતિજ્ઞા કરાવી. બીજા બધાની પ્રતિજ્ઞાએ કરતાં આગેવાને લીધેની પ્રતિજ્ઞાની ડાપરા ઉપર વધુ અસર થઈ. રહી ગયેલા પંચો અને સરપંચોએ પણ જીભા થઈ થઈને પોત પોતાના વ્યસનો છોડવાની પ્રતિજ્ઞાઓ લેવા માંડી. વ્યસન મુક્તિના આદિલનનો સાચા અર્થમાં પ્રારંભ થઈ ચૂક્યો.

‘આપણે બધાથે તો પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી. પણ આ ગામના જ સરપંચ કાં છટકી જાય?’ એક બહાર સરપંચે ડાપરા ઉપર નજર ફેરવીને કહ્યું.

‘હા હો. એ વાન સાચી આજના સમેલનમાં પણ અહીંના સરપંચ ડોકાણા નથી.’ બીજા સરપંચે ટાપશી પૂરી.

‘તે એમને છટકવા ન દેવાય. ગોલી કાઢો એમને.’ નયુભાઈએ ફરમાન છોડ્યું.

‘અમારા ગામના સરપંચ સમેલનમાં ડોકાણા નથી એટલે તો આપણે સમેલનનાં કામકાજ નિરાંતે કરી શક્યા. અને અત્યારે પણ અમારા ગામના સરપંચ અહીં નથી એટલે જ આપણે આ ડાપરા જમાવીને નિરાંતે બેઠા છીએ.’ ગામના એક જદ આગેવાન બોલી બેઠા.

‘તમારી વાત સમજાણી નહીં. ગામના સરપંચ

ભાડીને જામવું પડે એવા છે!’ જિલ્લાના બીજા આગેવાને પ્રશ્ન કર્યો.

‘અમારા સરપંચ ભાડીને જામવું પડે એવા નહીં પણ દોરો દોરે બધમાં લઈને ભેટવાનું મન થાય એવા છે. એમને લમણાજી કરી ગમતી નથી. ઝાઝાવાત કરતાં એમને આવડતું નથી. પણ એમના જેવો મુઠવળો અને સોજાજી સરપંચ અમને બીજો મળે એમ નથી. આ સમેલનમાં તમે જે કંઈ ગોઠવણ બાજો છો એ એની આવડતનું પરિચય છે. એક પંગત એમને જ આપણે સીએ સ્વાદિષ્ટ ભોજન કહ્યું એ એમની વ્યવસ્થાનો પ્રતાપ છે. અને અત્યારે પણ એમને જાનવા હોય તો બીજો કંઈ જવું પડે એમ નથી, જઈને જુઓ તો ભોજન-શાળામાં કંઈક કામ કરતા હશે.’ ગામના આગેવાને પોતાના સરપંચનો કાચરો સાચો પરિચય આપ્યો.

‘પણ સમેલનમાં આવેલા સૌ વ્યસનમુક્તિની પ્રતિજ્ઞા લેતા હોય તો ગામના સરપંચ કેમ બાદ રહી શકે? કાલક જઈને બેલાની આવે એમને?’ નયુભાઈએ આશા કરી.

એક જુવાન દોડીને ભોજનશાળામાં પહોંચ્યો. ભોજનશાળામાં સેવા બનતી રહેલા સ્વયંસેવકોને પીસરી રહેલા સરપંચને ડાપરા યાદ કરે છે એમ બાણ કરી.

‘મારું કામ પૂરું કરીને આવી પહોંચું છું. અને પહોંચી ન, શકું તો ડાપરાને ટાંચે કે બધા મળીને જે કંઈ નક્કી કરે એમાં મારી સહી છે.’ ગામના સરપંચ બીમલાઈએ પીરસતાં પીરસતાં બાણ આપ્યો.

‘કરાવ કરવા હોય તો તો સરપંચ ગેરહાજર રહીને પણ પોતાની સંગતિ આપી શકે. પણ પ્રતિજ્ઞા લેતી હોય તો તો સરપંચે જાને જ આવડતું જોઈએ.’ બીમલાઈનો સંદેશ સાંભળીને જિલ્લા પંચાયત અધિકારી બોલી બેઠા.

‘બીજાના બેલાવ્યા અમારા સરપંચ કામ છોડીને નહીં આવે. પણ તમે જરૂર તો ના નહીં પાડો.’ જદ આગેવાને સૂચન કર્યું.

જિલ્લા પંચાયત અધિકારી સરપંચને બોલાવવા માટે મોજનશાળામાં ગયા. ત્યાં જઇને જુએ છે તો સ્વયંસેવકો સાથે સરપંચ, બોજન પતરાળાં અને એકવાડ ઉપાડીને બોજનશાળાની સફાઈ કરી રહ્યા છે. આ દૃશ્ય જોઈને તેઓ દિગ્ધર્ષ થઈ ગયા. બોજન લાંબે ત્યાર પછીનું સેવાકાર્ય બીજા માટે બાકી રાખીને જીડી ગયા બદલ એમણે થોડો હોમ પશુ મનુજાઓ, મજૂરો પામે પતરાળાં અને એકવાડ ઉપડાવીને બોજનશાળાની સફાઈ કરવાને બદલે જુવાન સ્વયંસેવકોમાંથી આવી કાર્ય પ્રત્યેની સ્વચ્છતાથી, એમને આ એવા કાર્ય હોરો દોરો ઉપાડી લેવા પ્રેરણા આપી, પોતે જ્યોતે જીજ્ઞાસુ કાર્યક્રમોમાં હાજરી આપવાનો કે મોટા દેવાવાનો મોહ છોડી મૂગા મૂગા યશની ભોવનાથી આ કાર્ય કરી રહ્યા હતા એ જોઈને બીમભાઈ માટે એમના મનમાં આદરભાવ રેલા થયો.

‘ભીમભાઈ! આ બધું કામ તમારે જ કેરવણું હતું તો સૌને પોતપોતાનાં પતરાળાં અને એકવાડ ઉપાડી લેવાની સૂચના આપવી હતી ને? આ તો અમારે બોલા પડવા જેવું થયું.’ જિલ્લા પંચાયત અધિકારીએ ભીમભાઈ પસે જઈને, એમને ખમ્મે હથ મૂકી કહ્યું.

‘તમે બધાય ગમે તેમ હોય અમારા મહેમાન ઘડને આપ્યા હો. તમારી આટલી સેવા કરવાનો અમને લાભ કયાંથી?’ ભીમભાઈએ પતરાળાં એકઠાં કરતાં કરતાં તદ્દન સ્વાભાવિકતાથી જવાબ આપ્યો.

‘પણ મહેમાનમાં બધા ભાઈઓ તમારી ક્યારે મા રાહ જુએ છે. તમને એમ હોય તો હું તમારું કામ પૂરું કરી નાખું.’ પણ તમે થોડો વખત ડાયરામાં આડો મારી આવો.’ જિલ્લા પંચાયત અધિકારીએ વિનંતી કરી.

‘પણ મેં તો કેવળથી મૂંઝવે ને કે તમે ને કરો એમાં મારી સહી છે. બધાય ડાંચા માણસો મેળા યદને નહીં કરે એમાં કંઈ કેવા પછું થોડું હોય?’ ભીમભાઈએ સાંપ્રદિક કે હાપણમાં પોતાની શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતાં કહ્યું.

‘ડાયરા આખોત્તમારી રાહ જોઈને બેઠો છે. એમ કરો. પાંચ દશ મિનિટ આવી જાય. પછી તમે તમારે પાછા આવતા રહેજો.’ જિલ્લા પંચાયત અધિકારીએ ભારે દબને જણાવ્યું.

‘અને ભીમભાઈ એમનું કાર્ય અધૂરું મૂકી, સ્વયંસેવકોને જારી સૂચનાઓ આપી, જિલ્લા પંચાયત અધિકારી સાથે ડાયરામાં આવી પહોંચ્યા. સૌ એમની રાહ જોતા હતા-સૌએ એમને માગે કરી આજો. આગેવાનો અને અધિકારીઓ બેઠા હતા ત્યાં જઈને તેમણે બેઠક લીધી.

‘તમે તો અમારા મુખ્ય મહેમાન ધડને પકાર્યાં દેખાતા નથી!’ એક આગેવાને ટકોર કરી.

‘હું જરા બીજા કામમાં હતો. પણ કાંઈ મેમાંનને કંઈ તકલીફ તો નથી પડી ને? એવું કંઈ હોય તો ધ્યાન ખેંચજો.’ સરપંચ શ્રી ભીમભાઈ સરળ અને નિખાલસ ભાવે, બોલી શેષ્યા.

‘અરે! તમારી મહેમાનગતી અને તમારી વ્યવસ્થામાં તે કંઈ કંડવાપણું હોય? એટલા માટે તમને કામમાંથી ખેંચી નથી ક્યાં. પણ એક મહત્ત્વની બાબત અંગે તમને શંકા ક્યાં છે. વાત એમ છે કે આજે સંમેલનમાં વ્યવસ્થાથી કામમાંની ને બેઠાલી થાય છે એ અંગે ખૂબ હચાવટ થયેલી અને સર્વાનુમતે એવા દરાવ કથો કે ગામેગામ વ્યસન-ચુકિતનું આદોલન શરૂ કરવું.’ જિલ્લાના આગેવાને વાત માંડી.

‘બહુ રૂઢી વાત છે. અમારા ગામમાં તો અમે કયાડેની આ વાત વિચારી લીધી છે. પણ સંમેલને દરાવ કથો એટલે અમે એ બાબતમાં વધારે કાળજી લેશું.’ ભીમભાઈ બોલ્યા.

‘એટલો જ વાત હોત તો તમને ખેંચી નં કરત. દરાવ તો થયો, અને બધા સરપંચો એ અંગે ઘટ્ટું કરશે પણ ખરા. પરંતુ જોઈને કરીને અડી ડાયરા બેઠો થયો અને સૌને લાગ્યું કે આપણે જ અડી લેવાય એવી પ્રતિભા લઈને વ્યસનચુકિતનું આદોલન શરૂ કરીએ.’ આગેવાને સ્પષ્ટતા કરી.

‘બહુ કાવજી વાત કેડવાય.’ ભીમભાઈએ પોતાને

આનંદ વ્યક્ત કર્યો.

‘અને બધાએ પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી. ફાઇએ આ છોડ્યો, રોઈએ પાન છોડ્યો, ફાઇએ બીડી છોડી અને ફાઇએ સોપારી છોડી. ફાઈ બોમ્બ રજુ નથી. એમાં રોઈ કે માદ કંઈ કે તમે જ એક બાકી રહી ગયા દતા એટલે તમને માદ કરી કાગમાંથી બોરી કર્યો.’ આગેવાને ભીમભાઈને બોલાવવાના પ્રયત્નન અંગે પૂરી રજૂ કરી.

‘તે હું શેની પ્રતિજ્ઞા લઉં?’ ભીમભાઈએ સાંભળી પ્રશ્ન કર્યો.

‘બીડી પીતા દો તો બ્યાજથી બીડી ન પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરે.’ આગેવાને સૂચન કર્યું.

‘બીડી હું પીતો નથી.’

‘આ પીતા હો તો આ ન પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરે.’

‘આ હું દૂધ પીતો નથી.’

‘તો તમાકુ ખાતા દો તો એ ન ખાવાની પ્રતિજ્ઞા કરો.’

‘તમાકુ મમકડું ચાવતો નથી.’

‘સોપારીનું બધાણુ દોષ તો એ છોડવાની પ્રતિજ્ઞા કરે.’

‘સોપારી બેપારી હું કાઢતો નથી.’

‘પણ બધાએ કહ્યું કે કઈ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે એટલે તમારે શેનીક તો પ્રતિજ્ઞા લેવી જ નોંધ્યું ને!’ જવાબ સાંભળીને અકળામણુ અનુભવતા આગેવાને સૂચન કર્યું.

‘પણ તમે જ કહેવો! હું શેની પ્રતિજ્ઞા લઉં?’

ભીમભાઈ ઠંઠવાની તપાસી કરવા દે(ય એ રીતે બોલ્યા.

‘માદ તો કરો ભીમભાઈ! તમારે કંઈક તો બધાણુ નથી.’ આગેવાને નકી એ જ પ્રશ્ન કર્યો.

‘બધાણુ છે બે યાજી- રાટલા ખાવાનું. તમે કે તો દો તો એ છોડી દઉં!’ ભીમભાઈએ બધું જ સંદેશ અને સરળ રીતે જવાબ આપ્યો.

ઝાપડો આપો દરતી પડ્યો. ભીમભાઈએ ચોડી અકળામણુ અનુભવી.

‘પ્રતિજ્ઞા લેવાની જરૂર આપણું જેવા માટે. ભીમભાઈને તો ફાઇ ચીજનું વ્યવસ્થા નથી. આપણે એમને જોળખ્યા નથી. એ તો સાચા મેત્રક અને સાચા યોગી છે... અને બેલનશાળામાં એમના સાચા સ્વરૂપના દર્શન થયા, ગામ બાગ્યશાળા કે એમને ભીમભાઈ જેવા સરખા મળ્યા. આપણે બાગ્યશાળા કે આપણે ભીમભાઈ જેવા યજમાન મળ્યા. સમેલનમાં લાખી ચૂકોવિચારણા અને ઈ વિા કરવાને બદલે ભીમભાઈના છવનમાંથી બે ચાર ચીજો સમજી અને શીખી જઈએ તો પણ આપણું સમેલન સરળ થયું લેખારો’ જિજ્ઞાસુ ચાલતો અધિકારીએ પોતાના ભાવ વ્યક્ત કર્યા. પણ તેઓ બોલવાનું પૂરું કરે ત્યાર પહેલાં તો ભીમભાઈ ક્યારના બે જાનામાંના જીપીને બોજનશાળામાં પહોંચી જઈ એમના યજમાનમાં લાગી ગયા દતા.

ઝાપડો જીકો ત્યારે મોટા લાગના બેટથી એક જ વાત સાંભળવા મળી. કે સાચી વાત છે આપણે એમને જોળખી શક્યા નથી!

ઓળખાણુ

એક ઉત્સાહી યુવક વિનોબાજી પાસે આવ્યો. વિનોબા તરફથી તેની પોતાની પૂર્ણ જોળખાણુ આપવાનું કહેવામાં આવ્યું. ગર્વભરે તે બોલ્યો, ‘અને જવાહરલાલજી જોળખે છે!’

‘બીજું કોણ જોળખે છે?’

યુવાન કહે, ‘રાનજી જોળખે છે, ટંકનજી અને સરદાર પટેલ પણ મને જોળખતા હતા.’

‘તમારા આઠોડી-પાઠોડી કે ગામલોકો તમને જોળખે ખરા?’

‘ના જી! હું ઘણું ખરું તો બહાર જ ફરતો રહ્યો છું.’

‘તો પછી ભવ, અને પ્રથમ એ લોકોની જોળખાણુ કરીને પછી મારી પાસે આવજો.’ વિનોબાજીએ કહ્યું.

—ધ્રુવ

ચરાતિ ચરતો ભગ:

દરોજી ૫૦૦ રતલ દૂધ અને પ્રાથમિક સેા નેટની સંખ્યા ધરાવતી ખેડા જિલ્લા દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળ આજે એક વરહકાષ સરવાળની ગણ છે, આજે તો દરરોજ પાચ લાખ રતલ દૂધ ઉત્પન્ન કરે છે અને પેલો લાખ તેના સખો છે આ કેન્દ્ર મુખ્યત્વે મુખ્યને દૂધ પૂરું પડવામા મોટા ભાગ ભરવે છે એકસરકંડની દુધાળા નિવાસી સમિતિ તરફથી મોઢ લાખ રૂપિયાની કિંમતની મશીનરી ભેટ તરીકે ભેળવી, ૪૫ લાખ રૂપિયાના ખર્ચે પશુપાલ્ય મિશ્રણ બનાવવાનો પ્લાન્ટ તાજે તરમા વડાપ્રધાન શાસ્ત્રીજીએ ખુનો શૂંકો હતો પશુ આહારમા પોષક તત્વો ઉમેરીને, ભેરા દીઠ દૂધનું ઉત્પાદન બમણુ કરવાની, આ મેળનાની ખ્યાદેશ છે ખેડૂતને સગદન સાધે અને વિજ્ઞાનની મદદથી દેશના ઉત્કર્ષમા લાગી જાય તો પોતાનું શીય તો સાધે છે પરંતુ માનુશૂમિની પણ સેવા સાધે કરે છે તે વિશ્વ સયોગ એશિયાભરમા આજુદે પૂરે પાડયો છે પેતા સસૂત મોકમા ખજ જસુ દરરીતે દહુ, છે ને બેરો રહે છે તેનું નસીબ પણ બેસી રહે છે-પણ ને આજસ ખખેરીને બેરો થાય છે તેનું નસીબ લાગજી બેહુ થાય છે

ટાલિયાએ આનંદે!

ઉલ્લા પ્રાપ્ત થતા સમાચારમા તથ્ય હોય તો લોશિ યનના એક ટોકટરને ૪૫ નેટલા ટાલના દરદી ઉપર વાળ જોમાડવામા સફળતા મળી છે રો ૧૮ રોલર તેમનું નામ તેમને બીજા બે સજાતો 'વધુ વળ જીગડો' મુલેશમા મદદ કરી રલા છે ખરી મહેતાર બીના એ છે કે ડોન રોલર પોતે ટાલિયા છે તેમની દલીલ એવી છે કે પ્રથમ તેઓ દદીની રિરિગદ તરફ વિશેષ લક્ષ આપે છે અને તેમાથી સમન મગે તો પોતાનો કેઈસ હાય ઉપર લગ રકે ખરા ભારતના પરગજુ ડોડટરો વડેની તકે આ વિદ્યા થીખી છે, તો અડી તે ક્ષેત્ર દલ્લ વિજ્ઞાણ છે

સમાચારની દુનિયા

સમાચારની દુનિયા પણ અજાન-ગજાન રગ બદલતી રહે છે રશિયાએ પ્રથમ 'સ્ટુટનીક' હોડયો ત્યારે દુનિયાના અખચારોમા દિવસો સુધી પડેને પાને મોટા મથાળામા વાત ચમકતી રહી અમેરિકાનું ટેન્કર ચન્દ્રને આળી ગયું અને રશિયાએ તાજેતરમા માનવ ત્રિપુતીને અતરીક્ષમા ૪૮ કલાક રાખીને ખાગી ઉતારી એ વાત મદ્રકાલની બની ગઇ છે રશિયા અને અમેરિકા હવે તો હાશવારે ઉપમહો તરના થો છે એ સમાચાર શોધના મોખ અખમા રનો ખૂલ્લો ગોતરો પડે છે અને તે વાચતા શેમાય મતો નથી કુશોવ ગયા, છિટનમા મજૂર પક્ષ આ થો, વિથેટનામમા અઠવાડિયામા લોલોએ સાતવાર સર કારને બદલાવી, અમેરિકામા રાજ સાઉદને રથાને પ્રિન્સ ફેઝન આ થા, અલ્લેક રાષ્ટ્રો ઉદય યયોન્ટ્રે કમા સામાન્ય સભેગોમા ને બનાવો શેકવતી ગણ્યા હોત તે આજે કોઇપણ ભતના નાટકીય તત્વના અભાવે સામાન્યતામા ખપે છે આનું એક કારણ એ પણ હોઇ શકે કે આજે દુનિયાના પ્રકો એટલા જડીન અને વિવિધ બન્યા છે કે જનસાધારણ આ બાબતમા ઉદાસીનતા સેવે છે

રાણીનું પ્રવચન

બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટની બેઠક સમક્ષ રાણીના પ્રથ ચનમા એક વાત શીડીને આખે વળગે છે અને તે છે રગબેદ નાખીને લગતો ખરડો ધડવાનો મજૂર સર કારની તૈવારી આ દિશામા પ્રમુખ નેન્સને તે કચારની પહેલ કરી છે ત્યાર પછી છિટન તરફથી ને જિન રમૂ થશે તેનાથી વધુબેદ નાખી ઉપર બધે અસર થશે એટલું જ નહીં પણ દુનિયાના શામાણક હાયામા આખ્યામ ફેરફાર થશે દેખીતી રીતે જ આફ્રિકા ખડ આજે સજનર્ગી રશો છે ત્યારે આવુ પગનું ગોરા સમાજની પ્રતિષ્ઠામા વધારો કરશે, અને કાળ લોકોનો ગ્રેમ સ પાદન કરશે. ચીન તરફથી આ બાબતમા ને સવનન આવે છે તેને આ સત્તજ પ્રતિકાર છે

રોજગાર વિનિમય

શ્રી વૈકુલ્લખ મહેતાનાં અવસાનથી દેખીતી ગત

જ ખાતી જાત નજર આગળ લેઈ રહે છે. ને નિઠાથી તેમણે જીવનભર ખાદીમતની સાધના કરી અને વિનમ્રતાથી તેનો પ્રચાર કર્યો તેમાં ખરી વાત તો ખાદીનું અર્થકારણ સમજાવવા-સમજાવવાનો તક-સરણી મુખ્ય હતો. રેશમો બેકારોની સખા કરોડોની છે. કોઈની પણ લાખારી નિના રોટલે રણી આપે અને રોજ આપી શકે તેટલી શક્તિ ખાદી વણાટમાં છે એ તો દમકાઓથી ગાંધીજી કહેતા આવ્યા છે. આજે દરેક જિલ્લામાં રોજગાર વિનિમય કચેરી કામ કરે છે ખાદી ને બેકારોનું રોજગાર ગતે છે તેનું પ્રમાણ અદ્ય છે. અરવલ્લીઓનું પ્રમાણ અંગ્રાણે રહે છે તાજેતરમાં શાઓજીએ મુંબઈ ખાતે ખાદી છુટું નવી મુનાકાત વખતે આ માતનો હંશવો કમો હતો હંગા-હળા થતા ખાદી 'કોઓરિયો' મા ને ભારતના વડાપ્રધાન કાજ ખરીદવા અસમર્થ હોય તો સામાન્ય માનવીનું રથાન કપાં રા માટે ખાદીની આસપ સ ખમારતે ની-અચારની-ટંચ લાકડોની-સેફ ગલ્લની મન્દળન કીર્તી કરી તેને દુનિયા જનાવાય છે? આખા દિશી સાચો અને સફર રોજગાર વિનિમયની તકો તપ્પો ખાદી જ આપી શકે તેમ છે-ને સામાન્ય માનવી તે સ્વીકારે તો.

ઓરિસ્સા અને વિદ્યાર્થી

ઓરિસ્સામાં વિદ્યાર્થીઓએ ધમસાણ મચાવ્યું છે, અને રથાનિક સરકારની મદદ સરકારને બોલાવતું પડ્યું તે ખાંના લોકશાહીમાં કુબદ મચાવ. થવું પખતથી ત્યાંના રાજકારણમાં વિદ્યાર્થીઓ અગ્રેસર બાગ લઇ રહ્યા છે. પ્રથમ નિશ્ચય માટે કોઈ નવી રિયા શાધવી રહી. ખાદી ભવ રથાન હોવ તો એ છે કે આ એવી રીઝ બીલ રાજ્યોમાં રેનાય તો પરિસ્થિતિ નવો વળાંક લે તેમ છે.

લંકવાસી ભારતીયો

શ્રીમતી લંકારનાયકની તાજેતરની મુલાકાત દર-ખાત પછી વર્તોથી અણકોલ રહેલ ફસાખ ઉપરાત નાગરિકત વિદેશી, લંકામાં. પેદીઓથી વસેલા, જરતીઓનો પ્રથ હોલ પામ્યા છે. ને કે પાંચનામ ઉપરાત લોકોને તવકાવાર ભારતમાં પ્રવર્તસવાટ ખજરી પરદા તણ લાખ નેટલી સખા કિલેન પણ અપનાવશે. આપણેક કરીને પણ લાઓજીને નિરા કરણ ક્યું છે કેમકે બીજે રથેથી ઠિ ઠિઓને દારી કાલ્યા પહેવાં કેલ ચર્ચામાં બિતરતું નથી. લંકામે વાટાધારે સ્વીકારી તેનો લામ તેને મ.એ. '૭૭૭ માંથી રહેવા પ્રકો ભારત પાસે એટલા બધા છે કે તેની સખા જેમ એટલી થાય તે દિનાવલ છે.

હાર અને જીત

પ્રિસિડન્ટ જહોનસન પ્રમુખપદ માટેની ચૂંટણીમાં જલુખતથી વિજય પામ્યા તેનાથી શાતિની યોજ બન પામશે અતિમવ દીઓ સમરથાને આવે તો જેખીની રીતે ટકરાઈ પડે કુનોયા પણ તાજેતરમાં રસિયા અને અમેરિકા કુનોયા લક્કરી ખર્ચના ચુખ-વાના પ્રતે અથડાઈ ન પડે તે માટે હયાનટ તોફારી સાચી રચા છે. લાવચીન અલુ-કલપમાં લાજવાથી જેખીની રીતે વગડીવી વધારવા તે બધું જ કરી છૂટે. રસિયાનું વણ પણ ચીનને ખુશ કરવાનું હોય તો રવ પ્રમુખ કેનેડીની નીતિ અમલમાં મૂકવા અને શાતિમય સહઅસ્તિત્વ ટેકાની રાખવા જ્યો-સને બધી જ શક્તિઓ કાને લગાડી પડશે તેમને બીજી બે લોકશાહીઓનો સ પૂણું સઘ સાપડશે-એક ખિતેન અને બીજી ભારત.

આપણી પેઢીના એક સૌથી મોટા માણસની આઝાદી એ હકી કે પ્રત્યેક આંખનું પ્રત્યેક આંસુ લૂછી લેવામાં આવે. એવું કવનું આપણી અક્તિ બહારની વાત હોય એમ હોઈ શકે છે, પરંતુ, જ્યાં સુધી આસુ અને પીડા છે ત્યાં સુધી આપણું કામ પૂરુ નથી. થયું.

—જવાહરલાલ નેહરુ

કર્તવ્યપાલન

ખિટનના મંત્રીના અંગણે પર રાત્રે એક સિપાઈને પહેરો ભરવા મોકલ્યો હતો. તે બંદુકધારી સિપાઈ દરવાજા ઉપર વ્યવસ્થિત લટાર મારી રહ્યો હતો. પરંતુ અંદર મંત્રીની પતિને, આ સિપાઈના ખૂટખૂટ ખટખટ અવાજથી ઊંઘ નહોતી આવતી, આથી તેણીએ પોતાના પતિને આ અવાજ જાંઘ કરાવવા કહ્યું.

મંત્રીએ સિપાઈને બોલાવીને કહ્યું: 'અહીં પહેરો નંબરે; અમને ઊંઘમાં હુરકત આવે છે.'

'પરંતુ સાહેબ! મારા અફસરે તો મને વ્યવસ્થિત અહીં પહેરો ભરવાની આજ્ઞા આપી છે.'

'તો તું મારી વાત નહીં માનો! હું આ પ્રદેશનો મંત્રી છું.'

'સાહેબ હું વિચાર છું. હું મારા અફસરની આજ્ઞા નહીં ટાળી શકું!'

આટલું બોલી તે ફરી વ્યવસ્થિત પહેરો ભરવા લાગ્યો.

મંત્રીજી કહ્યું: પણ જોખ્યા વિના અંદર જતા રહ્યા.

સિપાઈએ આખી રાત વ્યવસ્થિત પહેરો ભર્યો. બીજા દિવસે સવારે તે સિપાઈએ ફરજ પૂરી થતાં, પોતાની જોરડીએ જઈ, પોતાનો બિસ્તરો અને સામાન બાંધવા માંડ્યો. એ જણતો હતો કે, રાત્રે મંત્રીજીની આજ્ઞાની અવગણના થઈ છે; માટે નોકરી રહેવાની નથી.

પરંતુ દસ વાગતા પહેલાં તો એને એના અફસર તરફથી એવાં શુભ સમાચાર મળ્યાં કે, મંત્રીજીએ તારી બહતી કરી છે. અને ઉચ્ચપદ માટે સુંદર અભિપ્રાય આપ્યો છે. તારી કર્તવ્યપરાયણતાથી તેઓ ખુશ થયા છે.

આ સાંભળી સિપાઈએ પોતાનો બાંધેલો સામાન છેડીને પોતાની જોરડીમાં વ્યવસ્થિત મૂકવી માંડ્યો.

—કલાવતી ખરાદી

અમારા સઘળા ગ્રાહકોને આ નવા વર્ષની

શુભેચ્છાઓ પાઠવીએ છીએ.

આરં નંદલાલ એન્ડ કંપની

ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ ફોર

ઈમ્પીરિયલ કેમીકલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિમ.

ઈમ્પોર્ટર્સ એન્ડ ડીલર્સ ઇન:

કેમીકલ્સ, ફાર્માસ્યુટીકલ્સ, પીગમેન્ટ્સ, રેઝીન્સ, ફર્ટિલાઇઝર્સ, ઇન્સેક્ટી-સાઇડ્ઝ, મેન્યુફેક્ચર્ડ ગેસ, ક્રેકર, અગરબત્તી, જોડક-મુઝપેપર્સ, ઝીન્ક ઓક્સાઇડ, બીંબ પીંબ એન્ડ હાર્ડવેયર્સ વગેરે વગેરે.

ખાસ: મંગલપૂર્ણ

ફોન: ૩૨૫૨૫૬
૩૨૫૨૫૮

ઉપર જતાવેલી ચીજો ખરીદતા પહેલાં
અમારો સંપર્ક જરૂર સાધો.

આરં નંદલાલ એન્ડ કંપની

૨૨૨, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૩

૧૧.૧૨૧ એપ્રિલ, ૧૯૬૨થી
સમન્ન ગુજરાત રાજ્યમાં
મેટ્રિક પદ્ધતિમાં તોલના
ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

રોલિંગ વ્યવહારમાં લેવડ-
દેવડ કરતી વખતે શેરને
બદલે ક્લોઝામ, મણને
બદલે ક્વીન્ટલ અને તોલના
બદલે ગ્રામમાં જ આપની
ખેરીલી તેમ જ બાવો
કરવાનો આગ્રહ રાખો.

મેટ્રિક પદ્ધતિ સિવાયનાં અન્ય વજન પાસે રાખવા
એ સમજને માત્ર ગુન્હો બને છે. જુના તોલ-વજન
વાપરનાર શિક્ષાને પાત્ર બને છે.

સરળતા અને સમાનતા માટે મેટ્રિક પદ્ધતિ અપનાવો.

આદિતી શાળા, ગુજરાત રાજ્ય, સચિવાલય, અમદાવાદ દ્વારા પ્રકાશિત

नूतन वर्षालिन'दन

नेट्रो मोटर्स प्रा० लि०

गोन्डलरोड,

राजकोट.

અમારી પ્રવૃત્તિઓ

- અખાધ તેલના નહાવા ધોવાના મુંદર માળુઓ
કરંજ, ચંદ્રપ્રકાશ, તથા અમુલ
- અદ્યતન ઢળતું દરેક પ્રકારનું ફરનિયર
- ચર્મોદોગની વિવિધતાઓ
- સિંહ તથા જ્યોતની પ્રખ્યાત ગ્રામ દીવાલણી
- અને બીજી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ

ઉદ્યોગ મંદિરની મુલાકાત લેવા
અમારું ભાવબધું નિમંત્રણ છે.

ઉદ્યોગ મંદિર
ગ્રામોદ્યોગ વાડી જૂનાગઢ

<p>દરેક જાતની રેડિયોગ્રામ કંપોનેટ બનાવનાર અને ફિલિપ્સ રેડિયોના વિજેતા કોસ્મિક રેડિયો નવસનગર, નેટરુ રોડ, વિલે-પાર્ક, મુંબઈ-૫૭ ફેક્ટરી પ્લોટ નં. ૨ શાંતિનગર, વાકાલા, મુંબઈ-૫૫</p>	<p>સાલ મુખારક સર્વોદય મજૂર સહકારી મંડળી લિ. કેવડાવાડી, જુનાગઢ</p>
<p>દરેક જાતનાં રસાયણિક ખાતરો, ઇન્સેક્ટી- સાઈડ તથા મેન્થોર મીક્રોસર્ક માટે એમીડનિયુન સર્વીસીઝ પળર, એરીડ રોડ, અમદાવાદ-૨</p>	<p>વીજીક ટ્રપ વાડોના સ્પેરપાર્ટ્સ તથા આર. ડી. એનાલમામ મમલન માટે રબર મળે. સૌરાષ્ટ્ર મોટર્સ પોષ્ટ મોદિસ રોડ, જુનાગઢ</p>
<p>શાલુ કેમીકલ્સ અને ફેરીલાઈઝર્સના એમોનિયમ ક્લોરાઈડ ખાતરના વેપારી આશા સોલ્ડ્સ ટ્રેડિંગેશન ૧/બી સુરેશ કોલોની, વિલે-પાર્ક, રવામી વિવેકનંદ રોડ મુંબઈ-૫૬</p>	<p>સર્વોત્તમ કાપડ માટે. મેસર્સ એસ. એન. કાપડવાળા દરેક જાતના કાપડના વેપારી પંચકાલની ચોક, જુનાગઢ</p>
<p>રાસાયણીક ખાતરો, ખંક સંરક્ષણ દવાઓ હલોફીક યુડક અને ઇથાઈરીક મોટસના ડીરેક્ટીવ્યુટર બ્યોતિ ટ્રેડર્સ મહાત્મા ગાંધી રોડ, પોષ્ટ મોદિસ પાસે જુનાગઢ.</p>	<p>નૂતન વર્ષાભિનંદન જુનાગઢ જંગલ મજૂર સહકારી મંડળી લિ. મહેવડી, જુનાગઢ</p>
<p>નૂતન વર્ષાભિનંદન જુનાગઢ મિલિા ઔદ્યોગિક સહકારી મંડળ લિ. પાવર હાઉસ સામે, જુનાગઢ</p>	<p>નેશનલ એકા રેડિયો એથિરાઈડ ડીવર્સ, ફાન્સની ર તથા ટેમનમોડલ હાલર સ્ટોરમાં મળશે. પ્રવીણ ઇલેક્ટ્રીક સ્ટોર, જુનાગઢ</p>
<p>કેપિલુ પ્રમાણ સ્વીલ ફર્નિચર ખરીદતા પહેલાં મને. ભારત એન્ટરપ્રાઇઝીસ કંપની મહાત્મા ગાંધી રોડ, એસ. ડી. બસ સ્ટેન્ડ સામે, જુનાગઢ</p>	<p>નૂતન વર્ષાભિનંદન મહાલક્ષ્મી પેપર સ્ટોર માદવાડા રોડ, જુનાગઢ</p>

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોટીંગેજ બેંક લીં

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ અમદાવાદ

૪૮૯, આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૬

સહકાર ભવન
ટેમરબજાર રોડ, રાજકોટ.

બેંક દ્વારા જમીન સુધારણાના જુદા જુદા હેતુઓ માટે કુલ ધીરાણ રૂ. ૩૧ કરોડનું કરવામાં આવેલ છે અને તે દ્વારા બેંકે ખેતીનું ઉત્પાદન વધારવામાં તથા આર્થિક વિકાસ સાધવામાં તેના નામ કાળો આપેલ છે.

બેંક ખેડૂત જનતાને શુભેચ્છાઓ તથા નૂતન વર્ષાભિનંદન પાઠવે છે...

મંગળસાઈ ૨, પટેલ
ઉપપ્રમુખ

હરિપ્રસાદ હંમ ત્રિવેદી
આઈ એ એસ (રીટાયર્ડ)
મેનેજિંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાણુજી હજી
(ધુમરાજ સાહેબ ઓફ પોસ્ટલ દર)
પ્રમુખ

સૌના સુખદુઃખની સાથી.....

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક

બેંકની અનેકવિધ સેવાઓનાં લાભ મેળવનાર
સભ્યોમાંથી વીણેલી એક કહાણી.....

“...તો શું થાત!”

સરણાર્જીનાં સ્વપ્ન જાગતા હતા

મહત્ત્વ મહેમાનોથી ઉભરાતો હતો.

મારુ દેવ હે સથી ભરાઈ રહ્યું હતું મારી નજર

સામે જૂતકાળના દરબો તાજા થતા હતા....

હું સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયો તે અગાઉ
સાનેક વર્ષ પહેલાની આ વાત છે

આજે કન્યા બની પતિશ્રુદ્ધે જનારી મારી લાડકી
મધુ માગળીના મિલનથી હતી ડોકડેરાની વીઝી,
મોર્બિદાટ દવાઓ અને એથી થે મોઢા ફળાણાદિ,
એક બાજુ દુકા પગાર બીજી બાજુ કુટુંબની જવા
પદારી અને ત્રીજી બાજુ કમર તોડી નાખે એવી
મદદગી.

મે કોઈ દિવસ અવની કાવતો વિચર કર્યો ન
હતો અને તેનું પરિણામ હું બેળવના હતો ક્યારેક
થતું-રખે, મધુનો જીવનદીપ ઓલવાઈ તે તેમા
જવાબદારી કેટલી?

વેપારી, ઉદ્યોગપતિ, કારીગર અને નોકરિયાત

મૌ કોઈના માટે અમારાં દ્વાર ખુલ્લાં છે

ખરેખરી બીસ વખતે મારી જ કચેરીમાં કામ
કરતા એક સાથીએ મારી સુઝાકપો હું નાગરિક
બેંકમાં ગયો અને રસ્તો કાઢવા વિનંતી કરી.

બેંક મારા પગારથી પાંચ ગણી રકમની લેન
આપી મધુને જીવનદાન મળ્યું અને મને બોધપાઠ મળ્યો

તે વિચરથી મે ફરજિયાત બચત કરવી શરૂ કરી
દર મહિને રૂ ૧૫ રૂ જતો થયો અને એ જ રીતે
ક્યારેક ઘરખર્ચની રકમમાંથી બચાવીને સાડા ચાર
ટકા વ્યાજ આપતા રેપેમ્પન સેવીંગ ખાતામાં
રકમો જમા કરાવતો

આજે મારે કોઈ ચિંતા નથી મધુના લગ્ન સુખ
રૂપ ઉજવાયે અને મારા ઘરની પ્રતિષ્ઠા પશુ સચવાયે

ક્યારેક વિચાર આવે છે કે, નાગરિક બેંકનો
સમ્બંધ ન થયો હોત તો?

વિગન માટે મળો યા લખો

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેંક લિં.

નાગરિક લાન

ગત. કોટ

જન લં અતાલી

મેનેજર ૧૨૩૨૨

શ્રી માળીયા હાટીના તાંબુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના, જિ. જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરગોવિંદભાઈ રાઠ બંદ

રજીસ્ટ્રેશન નંબર : ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ : 'બ'
તા. ૩૦-૩-૫૬ તા. ૩૧-૧૨-૬૭

સભાસદ સંખ્યા : ૨૬

અધિકૃત શેર બટોળ	રૂ. ૫૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	રૂ. ૦.૬૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તંત્રીની સભાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલનો ઓર્થોગ મિન દારા ભેખતરનું કાર્ય કરવામા આવે છે.

આ ઉપરાંત સંયોજીત સહકારી મંડળીઓ મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપજોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, બિયારણ, જંતુનાશક દવાઓ, ઓળસ વિં પૂરા પાડવામા આવે છે.

લોખંડ રીમેન્ટ પતરા, ખજૂર, સુકો મેવો, ખાડ, વિં વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય પણ કરે છે.

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

કારકાશમનાં ત્રિવેદી

રજિસ્ટ્રેશન નંબર : ૨૧૬

સ્થાપના તા. ૨૪-૬-૫૬ ઓડીટ વર્ગ : 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર : ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા : ૨૧

અધિકૃત શેરબટોળ	રૂ. ૫૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ શેર બટોળ	
મંડળીનું ૦-૩૫	
સરકારીનું ૦-૨૫	રૂ. ૦.૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૩ લાખ

આ સંઘ મારફત સંયોજીત થયેલ તાંબુકા મહકારી ખરીદ વેચાણ મળેલે 'ક-સાહ-મેન્ટ બેઝીઝ' ઉપર નોર્થેસ્ટર્નસ ખાતરી પૂરા પાડવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત ખાડ, સુકો મેવો, લવીંગ, ખજૂર વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે.

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંયોને મદદપ થવા તથા મારફેટીંગ પ્રોસેસીંગના કાર્યને વેગ આપવા એ સહકાર આપે છે.

For your home...

...or office

KHIRA Steel Cabinets

'KHIRA' Steel Cabinets are manufactured by modern assembly line methods in our newly enlarged and extended factory at Bombay, fully equipped with the latest machinery. Made from steel treated against rust and corrosion, your KHIRA Cabinet has a 3 ray locking device adjustable shelves and a prime finish.

KHIRA STEEL WORKS PVT LTD.,
Bombay 54

Sold by & via Authorised Dealers at all important centres

વેદ્યવજન, અને તેના નામકરક પ્રત્યે
અનેક શુભેચ્છાઓ માથે

ધી

અમદાવાદ

એડવાન્સ

મિલ્સ

લિમિટેડ,

અમદાવાદ

પુસ્તક વિચારણા કેન્દ્ર

ટાટા પ્રેસ્ટીજિયસ : પાઠશાળાં પાઠની સાથે વિનિદ નંદ, અમદાવાદ

શ્રી જૂનાગઢ-ભેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
દાનિસાસ બોયાનીદાગ પાઠખ

રેસિડેન્સ નંબર . ૨૦૪

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ બોલીટ વગ 'અ'
તા. ૧૮-૬-'૫૬ તા. ૨૦-૬-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૮

અધિકૃત શેર બંટોળ	રૂ. ૧.૦૦ લાખ
બરપાઈ થયેલ શેર બંટોળ	રૂ. ૦.૭૮ લાખ
અનામત બંટોળ	રૂ. ૦.૨૮ લાખ
અન્ય બંટોળ	રૂ. ૦.૩૮ લાખ

મંઘની વિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ સંઘ મારફત સચેત્ર સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખાંચારણ, જૂનાગઢ દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડનામા આવે છે.

આ ઉપરાંત નિયંત્રીત વસ્તુઓ, સરસુ અનાજ, ખાંડ, રીંગેન્ટ, લેખાંડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે. તેમજ મુકે મેવો, લીંંગ, ખજૂર વગેરે પાડવામાં આવે છે.

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
રેવનુ ફરગન

સ્થાપના તા. ૨૬-૧૨-'૫૬ બોલીટ વર્ગ : ૬
રજીસ્ટર નંબર ૧૫૬૬ તા. ૧૭-૬-'૬૨

બરપાઈ થયેલ શેર બંટોળ રૂ. ૦.૬૫ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં ના સહકારથી ખાડ વેચાણ કાર્ય તથા સભાસદ સહકારી મંડળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલના રૂપાંતરનું કાર્ય-સંઘ સચાલિત ઓર્ડલ મિલ દ્વારા-કરવામા આવે છે.

શુભેચ્છાઓ સાથે....

એન. કિલાભાઈ એન્ડ કું.

શીડ રોડ

અમદાવાદ

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંબમાળા - પહેલી

બાર ગ્રંથો : કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૫૪૨૨ : આખા સેટની કિંમત રૂ. ૧૦-૦૦

આગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાંધીજીની પ્રસ્તાવના સાથે. આગ બીજો રામી વિવેકાનંદનું લોક્તોચ્ચ, પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું સુંદર જીવનચરિત્ર. બીજા ત્રીજાથી બાર રામીજીનાં અમૂલ્ય, પ્રેરણાદાયી વ્યાખ્યાનો, ભાષ્યદ વગરન્યથા, સવિત્ર સંવાદો, સુંદર કાવ્યો, આત્મોન્નતિને પદ્ય આગળ વધવાનું જળ આપનાર જીવસાદાર, હૃદયસ્પર્શી પદો વગેરે. રામીજીનાં સંપૂર્ણ વાઙ્મયનો ભાવવાહી, સરળ અને સુંદર ગુજરાતી અનુવાદ.

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકો.

નં.	ગ્રંથમાળા ત્રીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	ગ્રંથમાળા બીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦	૧	કર્મયોગ	૧-૦૦
૨	મા શારદામણિ દેવી	૦-૫૦	૨	રાજયોગ	૨-૦૦
૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦	૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦
૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૮-૫૦	૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦
૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦	૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦
૬	ધુવાનોને	૦-૫૦	૬	ધુવાનોના પ્રવાસ	૧-૦૦
૭	શિક્ષણ વ્યાખ્યાન	૦-૫૦	૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦
૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦	૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦
૯	ભારી વ્યવિશેષજન	૦-૫૦	૯	મારા મુરુદેવ	૦-૫૦
૧૦	સંવાદ ભારત	૦-૫૦	૧૦	મુરુ સિંધુ વાર્તાલાપ	૧-૫૦
૧૧	કેવેલો	૦-૫૦	૧૧	દિવ્યમાધી	૧-૦૦
૧૨	મુરુ સિંધુ સંવાદ	૦-૫૦	૧૨	પદો	૧-૦૦
		૭-૦૦			૧૫-૦૦

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘો લિં

ઉના (ગિરનો જુનાગઢ)

પ્રમુખ : પરમાણુદાસ જીવાભાઈ ઓઝા

મેનેજિંગ ડિરેક્ટર : અદ્રશકર લાલશંકર બની

તાર ૧ સહકાર

• જીજ્ઞેશન નંબર : ૧૫૪૬

તારીખ ૨૫-૬-૧૯૫૬

રેસિડેન ઓફિસ-૭ • રેસિડેન્સ-૧૮

ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તા. ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

આધિકૃત શેર ભંડોળ રૂ. ૩.૦૦ લાખ

હરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ મંડળીતું ૧.૪૨

સરકારશ્રીનું ૧૪૨ રૂ. ૨.૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂ. ૦.૭૩ લાખ

અન્ય ફંડ રૂ. ૧.૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીએ મારફત આવેલ જેતી ઉપજાના આવનુ ઓછા મિલ અને જીનીંગ ફેક્ટરી દ્વારા રૂબાતરતું કાપ કરવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત સંબંધિત સહકારી મંડળીએ મારફત ખેડોતોને જેતી ઉપજોની દરેક પ્રકારના આતર, બિનારવુ, જંતુનાશક દવાઓ, જોળવશ વગેરે પૂર્ણ પાડવામાં આવે છે.

લોખંડ સિમેન્ટ, પતરાં, અજુર, સડો ચેપો, ખાંડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાપ કરે છે.

પ્રવાસી

◦ ધૂમકેતુ ◦ જયભિખુ ◦ રવિશંકર
 રાવળ ◦ ડૉ. એન. એમ. શાહ
 ◦ ગુલાબદાસ ધ્રોકર ◦ શિવકુમાર બેવી
 ◦ વિનોદીની નીલકંઠ ◦ મધુસુદન
 પારેખ ◦ નીરૂ દેસાઈ ◦ અનવર
 આગેવાન ◦ રતિલાલ દીપચંદ દેમાઈ
 ◦ નટવરલાલ માલવી ◦ મનુષ્યદેવ ગાધી
 ◦ હેરખ (વનરાજ માલવી) ◦ જમિ-
 ચત પંડ્યા ◦ ડૉ. કે. વી. નાય
 ◦ રશ્મિન મહેતા ◦ હરિશ નાયક
 ◦ પદમા ફડિયા ◦ જયેન્દ્ર નાથાવટી
 ◦ ઉપેન ભટ્ટાચાર્ય વગેરે લેખકોના
 મહત્કાર પ્રવાસીને સાંપડ્યો છે.

V

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહનવ્યવહાર
 કોર્પોરેશન દ્વારા પ્રકાશિત

કુટુંબમાં મૌને ગમી જાય તેવું
 સચિત્ર મામિક

વાહનવ્યવહાર ભવન,

અમદાવાદ-૧૭

૨ નં ૫૨૬૨૮, ૫૨૭૪૧

વાર્ષિક ભવાજમ } રૂ. ૫-૦૦
 દિવાળી અંક સાથે

છૂટક નકલ પચાસ પૈસા

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા બાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-શુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અલ્લાહના બંદાઓ	૦-૩૭
મસ્તીની પૂજામાં	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

ସଂସ୍କୃତ

ସଂସ୍କୃତିକ ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥିକ 'ଉପାଧ୍ୟାୟତନ' ନିମ୍ନ ଆସିବାର ସମ୍ଭାବନା

વર્ષ ૩૧

અંક ૬

દિવસ ૧૮૬૪

અનુક્રમ

૧૧૨	૩૧	૧ મે	૧૨૨૬
૭	૫૧	૫૧	આશુતોષ
૭૧	૫૧	૫૧	કાકાતાલેખકાવેશ્વર
૧૮	૫૧	૫૧	શિવ કુદરત
૭૧	૫૧	૫૧	૧૦ શાં
૭૨૦	૫૧	૫૧	રશિમન મહેતા
૭૨૧	૫૧	૫૧	પૃથ્વીમિત્ર બાવા, વસુકાંઠ મેવા
૭૨૨	૫૧	૫૧	મમલસાલ આદિવિદ્યા
૭૨૩	૫૧	૫૧	શાં
૭૨૪	૫૧	૫૧	મવાની, પ્રકાશ મજીર, -પ બકવાલ
૭૨૫	૫૧	૫૧	માં રોકેલ, નામુલાલ બાલ
૭૨૬	૫૧	૫૧	આનંદ બાં ૬ 'દિમલ'
૭૨૭	૫૧	૫૧	હેલન હેલર
૭૨૮	૫૧	૫૧	'કુલકુમાર'
૭૨૯	૫૧	૫૧	રશિમન મહેતા
૭૩૦	૫૧	૫૧	પૃથ્વીમિત્ર બાવા
૭૩૧	૫૧	૫૧	'આના'
૭૩૨	૫૧	૫૧	વિનુબાઈ નાથ

અંક ૬ નીચેના આધી

સુચના

(ગાંધીને)

દર માસની બારમા દારીએ આ ક પ્રસિદ્ધ થાય છે

પદ્મવીર કુમાર આ ક ન મળે તો પેટ ઓફિસ તપાસ કર્યા પછી કાર્યાલયને જાણવું આ ક શિક્ષકોમાં ઉચે તો મોકલો

ચમે તે માં ને મનુષ્ય થઈ શકાય છે

* * *

આ મ સિદ્ધાંત મ સિદ્ધિ થતા વિગતો ને તે લેખકો માં ઉ સકા તે વિચારોમાં સમય છે તેમ માનવું નહિ

*

(લેખકોને)

વેપાળ (અ) માં સ સુનિ કલા વિનુબાઈને સ સિદ્ધિ વિષયક લખ લેખ લેખમાં આપો છે

લખાતુ આ ક મોલિક તાલુક દોષ કોઈ ન હોય તે ક લખી એક બાળ શાળાની લખવું

મ સિદ્ધિ થવી શકાવીની બે કમીન્દસ સમે આ ક અને એક સમાર મ સિદ્ધિ થવી મે કલાય છે

લેખકોને

દેવમા (વરસન) ૭ રૂપિયા

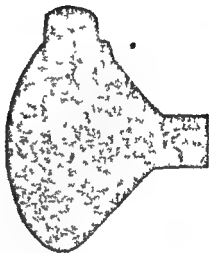
પરદેસમાં બાર રૂપિયા

વેપાળ (અ), રૂપિયા ત્રણ મિલિયન

લેખકોને

દેવમા ન ૮૮

ઉદ્યોગ માટે
મોટોમોબાઇલ
અર્ધ કુશિઅર ડિઝેન્શિયલ

**મુકદ્દમો
પોલીસ**

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંથમાળા - પહેલી

પ્રાર ગ્રંથો • કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૪૨૨ આખા સેટની કિંમત રૂ ૬૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા ગાદીજીની પ્રસ્તાવના સાથે લક્ષ્મીબેન સ્વામી વિવેકાનંદનું લોખંડોખ પ્રસાદી રેડીયા લખાણેનું મુદ્રિત જીવનચરિત્ર. ભાગ નીચળથી પ્રાર સ્વામીજીના અમૃતપૂર્વ, પ્રેરમાદાયી વાખ્યાનો બોધપદ વર્ગગ્રંથયોગ, પવિત્ર સંવાદો, મુદ્રિત કા પો, આત્મોન્નતિને પથ આગમ વધનાંનું યજ્ઞ આપનાર જુરસદાદાર, ટ. ચરપટ્ટી પંચો વગેરે સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાક્યમયો ગાનવાણી, સરળ અને મુંદર ગુચ્છસતી અનુવાદ

આ માળાના પુસ્તકોનો આખો સેટ જ મળી શકશે

ક્રમ	અથમાળા શ્રીજી (પ્રાર પુસ્તકો)	કિંમત	ક્રમ	અથમાળા શ્રીજી (પ્રાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (અરિય)	૧-૦૦	૧	કૃષ્ણોગ	૧-૦૦
૨	મા શાસ્ત્ર (અરિય) જેની	૦-૫૦	૨	ગજગોમ	૨-૦૦
૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦	૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦
૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦	૪	જ્ઞાનોગ	૩-૦૦
૫	કથા પ્રમંજી (પરમહંસ)	૦-૫૦	૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦
૬	ધુવાનિ	૦-૫૦	૬	ચુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦
૭	શિક્ષાગો - આખ્યાન	૦-૫૦	૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦
૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦	૮	વતમાન ભારત	૧-૦૦
૯	મારી બાવિયોદન	૦-૫૦	૯	મારા મુરદેવ	૦-૫૦
૧૦	સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦	૧૦	ગુરુ શિષ્ય વાર્તાલાપ	૧-૫૦
૧૧	પંચો	૦-૫૦	૧૧	દિવ્યવાણી	૧-૦૦
૧૨	ગુરુ શિષ્ય સંવાદ	૦-૫૦	૧૨	પંચો	૧-૦૦

૭-૦૦

૧૫-૦૦

શ્રી હિના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

હિના (જિલ્લો જુનાગઢ)

અમુખ પરમાણુ ક્ષાસ જવાબાર્ધ ઓગ્રા

મેનેજિંગ ડિરેક્ટર ચંદ્રશેખર લાલશંકર જાની

તાર સહકાર

રેજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬

તારીખ ૨૫-૬-૧૯૫૬

ટેલિફોન નોંધક-૭૮ રેસિડન્સ-૧૮

ઓડિટ વર્ગ 'અ'

તા ૧૪-૧૧-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત શેર જાડોળ રૂ ૩૦૦ લાખ

ભરપાઈ થયેલ શેર જાડોળ મડળીનું ૧૪૨

સરકારશ્રીનું ૧૪૨ રૂ ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂ ૦૭૩ લાખ

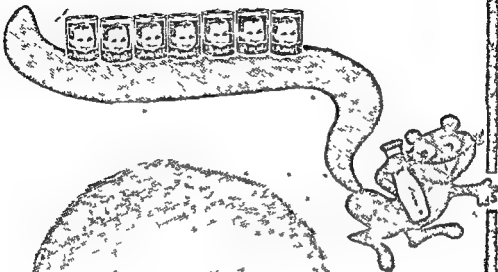
અન્ય ફંડ રૂ ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી જાડોળો ખરદત આવેલ જેની ઉપજના માલ્ય ઓધન મિલ અને જી.મ. કેમ્ટરી દ્વારા રૂપાન્તરણ કાર્ય કરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સમાજીય સહકારી મડળીઓ ખરદત ખેડૂતોને જેની ઉપયોગી ફરેક પ્રકરનાં ખાતર ગિવારણ જનુનાશક દવાઓ, ઓગ્રાશ વગેરે પૂરા પાડવામા આવે છે

લોખંડ સિમેન્ટ, પતરા ખજૂર, સુકો મેવો આડે વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે

બાળકોનો અમૂલ દુધાહાર તાજા દૂધમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

તાજું અને શ્રેષ્ઠ દુધ! અમૂલ
દુધ હાર આવા ઉત્તમ દૂધમાંથી
બનાવવામાં આવે છે. એટલે તો
સૌથી મોટા ને છે તમારું છે તો
અમૂલ દૂધને પીને જુદા જુદા
રીતેના ઉપચારો કરીને તો
સીધા તે તૈયાર થાય છે. ઉત્તમ કોલોની
દૂધની પીને બનાવવામાં છે. પછેના
અનુભવી ને નિષ્ણત ડૉક્ટરો અમૂલ
દુધાહાર તૈયાર કરવાનું કામ સમજે છે.
વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ ખેતીના વરેલી સમૂહ
નાં મુખ્ય રક્ષકો ફેરેડુ ફરેડુ છે તમારું
દૂધ જરૂર પિ. અને આ રીતે મોટું
દેશનું આ કામ તમારું જ નથી રાજ્ય
આરોગ્ય અને સુખની રક્ષા.

અમૂલ દૂધની પીને તમારું સ્વાસ્થ્ય રક્ષાય છે અને તમારું બાળકોને આરોગ્ય આપે છે.

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ લિં

માળીયા-હાટીના જિ. જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરોવિંદમાર્ક ૨૧૦ બેંક

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ગ્રોડીટ વર્ગ 'બ'
તા. ૩૦-૩-૫૮ તા. ૩૧-૧૦-૮૦

સભાસદ અખ્યા ૨૬

અધિકૃત ચોર ભ ટોળ	રૂા. ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર ભ ટોળ	રૂા. ૦.૬૭ લાખ
અનામત ફેંક	રૂા. ૦.૦૮ લાખ
અન્ય ફેંક	રૂા. ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મહાગ્રામી
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજોના માધ્યમે ગ્રામીણ મિત્ર
દ્વારા રૂપાંતરણ માફ કરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજિત સહકારી મહાગ્રામી
મારફત ખેડૂતોને ખેતી ઉપજોની ફરેક પ્રકારના ખાતર,
ગિયારણ, જંતુનાશક દવાઓ, જોખરો ૧૦૦ પૂરા
પામવામા આવે છે

લોખંડ સીમેન્ટ પતરાં, ખજૂર, સુશો મેવો, ખાંડ,
વિંઠ વસ્તુઓના વિતરણનું કામ પણ કરે છે.

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દારકાશ નાંક ત્રિવંદી

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૨૧૬

સ્થાપના તા. ૨૪-૮-૫૮ ગ્રોડીટ વર્ગ: 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર: ૩૧૨૫ તા. ૩૧-૧૦-૬૩

સભાસદ અખ્યા ૨૧

અધિકૃત ચોર ભ ટોળ	રૂા. ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર ભ ટોળ	
મંડળીનું ૦-૩૫	
મરકારથીનું ૦-૨૫	રૂા. ૦.૬૦ લાખ
અનામત ફેંક	રૂા. ૦.૧૮ લાખ
અન્ય ફેંક	રૂા. ૦.૦૭ લાખ

આ સંઘમારફત સંયોજિત થયેલ તાલુકા મહાગ્રામી
ખરીદ વેચાણ સંયોને 'કન્સાઈન્મેન્ટ બેન્કીંગ' ઉપર
નાર્ટરોજનસ ખાતરો પૂરા પામવામા આવે છે

આ ઉપરાંત ખાંડ, સુશો મેવો, લવીંગ, ખજૂર
વિવેર વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંયોજિત ખરીદ વેચાણ સંયોને મતદરે થતા
તથા મારફેટીંગ પ્રેસિડેન્ટીયલ કામને વેળ આવવા
એ સહકાર આપે છે.

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક લિં

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ અમદાવાદ

૪૮૮, આશ્રમ રોડ

નવરંગપુરા અમદાવાદ-૬

ફોન નં. ૭૮૨૧૫ અને

૭૮૪૩૬

સહકાર ભવન

ટેમરલાઈ રોડ રાજકોટ

ફોન નં. ૫૦૮ અને

૧૦૮૮

ગુજરાતના ખેડૂતોની તેમની જરૂરિયાત

૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા પુરી પાડનારી

રાજ્યની કેન્દ્રિત સંસ્થા

ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન ધારણ કરનાર વર્ગને ખેતીના વિકાસ અને પિયતની સગવડ વધારવા માટે નવા કુવા ગાળવા અને જૂના કુવાઓની મરામત માટે ઓર્ગેન, એન્જીન, ઇલેક્ટ્રીક-મોટર અને પંખીગ સેટસ ટ્રેક્ટર વગેરે આનુષંગિક હેતુઓ માટે ૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા લાંબા ગાળાનું ધીરાણ કરતી આ રાજ્ય વ્યાપી સંસ્થા છે. સાકાનણ, લાખથી વિશેષ સસ્તી સહાય ધરાવતી આ સંસ્થાએ અત્યાર સુધીમાં ૧૧૮૭ ટ્રેક્ટર ૪૨૨૬ ઓર્ગેન એન્જીન તથા મોટર પંખ તથા ૬૮૫૫૭ કુવા માટે, તથા અન્ય હેતુઓ માટે મળી કુલ રૂ. ૩૨ કરોડ ૩૦ લાખનું ધીરાણ કરેલ છે.

ભરપાઈ થયેલ શેર ભંડોળ	રૂ. ૨,૧૫,૦૦,૦૦૦
ડીવિડન્ડથી મેળવેલ થાપણ	રૂ. ૨૪,૪૮૫૦,૦૦૦
અનામત તથા અન્ય ભંડોળ	રૂ. ૮૬,૧૭૦૦૦
તથા પુરાત	
ધીરાણ બાકી :	રૂ. ૨૧,૫૮,૬૦,૦૦૦
કુલ ભંડોળ	રૂ. ૨૭૪,૧૪,૬૦,૦૦૦

મગનલાઈ ર. પટેલ

ઉપ-પ્રમુખ

હરિપ્રસાદ હં. ત્રિવેદી

આઈ. એ. એસ. (રીમયર્સ)

મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાણુસિંહજી

(કુતરાજ સાહેબ ઓફ પોરનદર)

પ્રમુખ

કર્મનો મર્મ—

સરેશ

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવ યો વેતિ તત્વતઃ ।
ત્યકત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામૈતિ સોઽર્જુન ॥
૪ ભ૦ ગી૦ ૬

પરમેશ્વરે અવતાર ધારણ કરી કરેલ કર્મનો મર્મ જે બાંહે છે તે ભવસાગર તરી બાય છે. પરમેશ્વરની માનુષી લીલાનાં કર્મ બહુધા સામાન્ય મનુષ્ય જેવાં હોય છે, છતાં તેમાંનું એક કર્મ પણ સામાન્ય હોતું નથી. આ કર્મનો મર્મ સમજાવતું જ્ઞાન પરમેશ્વરની કૃપાથી મળેલ ત્રિગુણાતીત બુદ્ધિ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. પુરુષના વશની વાત નથી. આ જ રીતે પરમેશ્વર પોતાના આચાર્ય દ્વારા જ્યારે આ જ્ઞાન પ્રગટ કરે છે ત્યારે તે આચાર્યનાં કર્મ પણ અસામાન્ય બની બાય છે અને તેનો મર્મ સમજાવવો ભારે મુશ્કેલ હોય છે. છતાં આ મર્મ સમજવાના પ્રયત્નો સુમુશ્નુ તરફથી સદાકાળે થયા જ કયાં છે.

ઇસુતું જેરુસલમમાં આગમન થયેલ છે. આપેલ એધાણીએ મળેલ શાખસના ઘરમાં માળ ઉપર ઇસુ અને તેના શિષ્યોએ વાસ કરેલ છે. આને તહેવારનો દિવસ છે અને રાત્રીનું ભોજન પીરસવાની તૈયારી ચાલે છે. ઇસુને ઉપવાસ છે છતાં ભોજનના ટેબલ આસપાસ પોતાના બાર શિષ્યો સાથે તે ગોઠરાઈ ગયા છે. જમવાની શરૂઆત થાય તે પહેલાં ઇસુ શિષ્યોને હાથ પગ ધોઈ આવવા કહે છે. શિષ્યો એક પછી એક ચોરડાના ખૂણામાં આવેલ ચોકડી તરફ બાય છે. જૂંવે છે તો હાથમાં પવાંતું અને ખેલે દુવાલ લઈ ઇસુ ભિન્ના છે. તે કહે છે, લાવો, હું જ હાથપગ ધોવરાવું. શિષ્યો સંકોચ ખાય છે, પણ કશું કહી શકતા નથી. ઇસુ એક પછી એક શિષ્યના હાથ પગ ધોવે છે અને દુવાલથી લૂછે છે. ટેબલ પર ભેસી ગયા બાદ હરેક શિષ્યને પોતે જ પીરસે છે અને આશ્વસ કરી જમાડે છે. શિષ્યોને આશ્ચર્ય થાય કે કે કોઈ દિવસ નહીં ને આજે ઇસુ આપણા પર દેખીતી રીતે આદર્શી આચાર્ય મળતા દેખ વરચાયે છે? કોઈ સંતોષકારક ઉત્તર મળતો નથી.

પછી ત્રીજા જ દિવસે ઇસુતું કુસારોહણ થાય છે અને શિષ્યો જેરુસલમ થઈ બાય છે. અઠવાડિયે આ મર્મ ધાતક બનાવની કળા બિતરતા પાછા ભેળાં થાય છે, ત્યારે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે ઇસુ પછી ઇસુનો ઉત્તરાધિકારી કોણ? એક શિષ્ય પોતાને ઇસુનો લાડકો હોવાના કારણે તે પદ માટે યોગ્ય ગણે છે. બીજો શિષ્ય પોતાના જ્ઞાનને કારણે પોતાને યોગ્ય માને છે. વળી ત્રીજા શિષ્યને પોતાનો ત્યાગ આ પદ માટેની પોતાની યોગ્યતા છે. આમ હર એક શિષ્યના મનમાં પોતાની યોગ્યતા વિષે શંકા નથી. કોઈ દોષને કશું કહેતું નથી પણ હરેકના મનમાં ભારે મથામણ ચાલે છે

ત્યાં ચમત્કાર દેવીએ તો ચમત્કાર અને ભોગાનુભોગ દેવીએ તો ભોગાનુભોગ. ઇસુના પવિત્ર ચરિત્રની વાતો કરતા આ શિષ્યોના દૃઢપણાં એક માથે ઉઠવા ભોજનની સમૃત્તિ લાગે છે. કેવા વહાલથી હાથ પાંચેલ! કેવી નમ્રતાથી પગ લાંબેલ! કેવી મીઠપણી ભોજન પીરસેલ! કેવા હેતુથી જમાડેલ! આ બધું યાદ આવતાં જ સંતુના મનમાં દીવો પેટાય ને પ્રકાશ થાય તેમ જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઉદભવે છે. આ ચરિત્ર ઠારા તો ઇસુએ પરમ બોધ આપેલ છે, પોતાના ઉત્તરાધિકારીની નિમગ્નક દરેલ છે. જાણે કે દરેલ છે કે ને પોતાના શિષ્યોના પગ પળાળી ગઈ, પોતાનાં બાળકો આની તેની મેવા સુશ્રુષા કરી શકે અને પોતાની જાતને અદના રોવકનો પળ મેવક માની શકે તે જ મારો ઉત્તરાધિકારી ધાય આવી નમ્રતા, આત્મ વહાલ, આવી મેવાવૃત્તિ પીટર સિવાય કોનામાં છે! તુરત શિષ્યો નિર્ભય લે છે કે ઇસુનો ઉત્તરાધિકારી પીટર.

આમ સુરુની જુગજૂની વ્યાખ્યા ફરી સ્થાપિત થાય છે. સુરુણાં સુરુ પરમેશ્વર પોતે કહે છે કે મારે કશું મારી કરવાપણું નથી. છતાં હું અનંતિતપણે કાલમાં રત રહું છું. પૂર્ણકામ પરમેશ્વરને આ કાલ અજ્ઞોના ઉદાર સિવાય શું હોઈ શકે! આ જ કાલ પરમેશ્વરના આઆરોપું છે. છતાં તે કર્મનો મર્મ પકડવો કેટલો કઠિન છે!

ઇસુના ઉદતા ભોજનમાંથી આ જ મર્મ પ્રાપ્ત થાય છે કે સુરુ તો એ કે ને શિષ્યના કલ્યાણ માટે હર હ મેશ રત રહે અને તે માટે અદનામાં અદતું કાલ પળ દરે. સ્વયં અંગવાને અજુનનું સારથીપણું દરેલ જ ને!

મેરા નામ રાજુ

ગંધુર ખાતે મેઝી કોંગ્રેસ સમિતિની બેઠક પૂર્ણ થઈ અને બીજી તરફ ૪૪ વર્ષના કોંગ્રેસના જનરલ સેક્રેટરી, આપણી વચ્ચેથી વિદાય થયા. શ્રી રાજ-ગોપાલન આ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાના જનરલ સેક્રેટરી હતા એ વાત, તેમના મૃત્યુથી જ, ભારે આઘાત સાથે સારા દેશે અનુભવી. તેઓ ક્યારે આ હૃદયપટ્ટે આસન્ન થયા તેમજ કોંગ્રેસ પ્રમુખના ભારે જવાબદારી ભરેલા આ નાણુંક હોશિયું સ આલન આટલી નાની ઉંમરે કરી શક્યા તે વાત તેમના અવસાનથી પ્રકાશમાં આવી તે કેદી મોટી કરુણતા! 'રાજુ' ના હુલામણા નામથી તેઓ રાજકીય વર્તુળમાં પ્રિય હતા. વર્ષો સુધી પાર્લામેન્ટ સેક્રેટરી રહ્યા હતા, અને બન્ને સત્તાશક્તિની કાર્યવાહી નિહાળી હતી. વિદી તેમજ અંગ્રેજ બન્ને ભાષાથી અભણ એવા કોંગ્રેસ પ્રમુખ કામરાજની પ્રતિભાનું આલિંગનથી દેશ સમક્ષ કરવામાં શ્રી 'રાજુ' ને કાળો મુખવત્તે હતો. અત્યાચારના કટોકટીના કાળમાં કોંગ્રેસ પ્રમુખને સમય સુસાધરીમાં અને જુદા જુદા રાજ્યોમાં કાઝરી આપવામાં ત્રણ છે ત્યારે તેમની બધી જ કામગીરી અને કાર્યભાર જમણા હાથસમા આ સહાયક ઉપર આવી પડે છે. બહુ પોતાનું અસ્તિત્વ નથી એવી નિરશિમાન દૃષ્ટિથી ધા રાજગોપાલને ફરજ બળવી અને યમરાજએ એટલી ત્વરિત ગતિથી એમને ઝડપ્યા, કે મોતની સેજમાં પોટેલા પતિને, તેમના પત્ની પથુ, આખર માટે મળી શક્યા નહીં. રાજુ લાણી નહીં.

કિરિયુરુ

છ, ના. આફ્રિકાખંડના કેઈ મ.મ.નું આ નામ નથી ઓરિસ્સા અને બિહારની સરહદે, ત્રિલાષથી ૪૫ માઈલ દક્ષિણ, જંગલના ગીચ ઝાડીમાં, આદિવાસીઓના પ્રદેશનું એક ગામનું. રાષ્ટ્રના ધર્મચાઓની નજરે અચુર. ખત્રીજ સંપત્તિથી સમૃદ્ધ-ખાસ કરીને કાચા પોલાદની ખાજતમાં-અગિયાર કરોડ રૂપિયાની

વિરાટ યોજના ધરાઈ. જાપાને ૮ કરોડ અને અમેરિકાએ ૨ કરોડ, રૂપિયાની લોન આપી. જંગલ સાથે થયું-રસ્તાઓ તૈયાર થયા-૧૪૦ માઈલની રેલવે લાઈન નખાણી. તોતીંગ મશીનરી આવી; ખાણો ખોદાણી; ખડકને લાંગવાનાં વિરાટ મત્રો ગોડવામાં; કચું પોલાદ, ભાંગીને બૂછાના રૂપમાં મળી શકે તે માટે મંજૂર કરવાના કિસ્સા થયા; વળી તેની નિકાસ કરવા, ભારે વજન વહન કરી શકે તેવા ડીઝલ એન્જીન, અમેરિકાની મદદમંથી મળ્યા; વિશાખાપટ્ટન બંદરેથી જાપાન માસ જઈ શકે, અને તે હેતુ માત્ર બંદરની ગોદીમાં મંજૂર રહીમને આવી શકે, તે માટે મોટા ધક્કા ભાંધવા યોજનાઓ થઈ. અને બંદરની ખીલવણી તેમજ માલની હેરફેર સાકત વધારવા તાબડતોળ વ્યવસ્થા થઈ. આજે આ પ્રદેશ પ્રગતિથી ધમધમે છે. આદિવાસીઓ માટે નિસાળ, દવાખાના, વીજળી, રોડી, રોજ અને રહેઠાણ તેમજ દેસને માટે કિમતી હુડિયામણ-એમ આ એક જ યોજનાઓ, અનેક પેટા યોજનાઓ વચ્ચે લઈ જંગલમાં મંગલ કર્યું છે. ગયા માસમાં ડો. આશીર-હુસેને કારખાનાની કામગીરીનું મંગળાચરણ કર્યું.

વિશ્વની ઊંચી નિશાળ

માનવીની કૃતગતા તેના હાથે થયું સારાં કામ કરાવે છે. ફરપા એ નેપાળની બઢાદૂર પહાડી કામ છે અને નેપાળથી અંરેરેટ જવાની પહાડી ઉપર વચરાવેલી છે. ખાસ કરીને આ ફરપાઓની મદદથી જ અંરેરેટ ચડવાના પ્રયત્નો સફળ થાય છે. અને તેમના વિના કોઈને ચાલવું નથી. સર એડમન્ડ હીમેરેન આ કામ તરફ કુણી લાગણી હોવાનું ખસ કારણ છે કેમકે ફરપા તનપિંગ દેઠ હુધી તેમના સાથે રહી દત્તે

પોતાની પાદગીરી શરૂઆતે; કાપમને માટે આપી જતા એકાભારે મુખદ વિચાર સર એડમન્ડને મુશ્વો. આ બઢાદૂર પ્રજા-અશ્વરવાનથી, વચિત છે

તેથી ઊંચવણીનો પ્રકાર તેમના બાળકોને આપવા શરૂઆતના મુખ્ય ગામ ખુમનુંમમાં નિશાળ બાંધવા શોજના ઘડી ૧૦૦૦ હીટ લેવાઈ! સાધનસામગ્રી કેમ પહોંચાડવી? છતાં કંચર કરી; ઇન્ડિયન એલ્યુમિનિયમ કુંડા તરફથી છત માટે પતરાં ભેટ મેળવ્યા; રેડકેસની સહાયથી નજીકના એરપોર્ટ સુધી પહોંચાડ્યાં; પેને હાથમા હંથાસી અને ચૂકા લઈ, હાથે ભેસાડવા લાગી ગયા; પુરતો અને ફરનીચર ભેટ મેળવ્યાં; દાજીલીંગથી એક શિક્ષક લઈ આવ્યા અને નિશાળનું કામકાજ શરૂ થયું. ગામને રવચ પાણી આપવા પહારીકની ટચુગથી બૂગર્મમાં લાર્ડન નાખી, ધીમે ધીમે કામકાજ આગળ વધવા લાગ્યું. નેપાળ સરકારને કાને વાત ગઈ તેમજે મદદ કરી. યુનોની સાર્વજનિક સંસ્થાએ આ વાન ભાણી ત્યારે તમામ પ્રકારની મદદ આપવા તત્પરતા બતાવી અને કેળવણીના બધા ખોલને સર એકમનઃ ઉપરથી લઈ લીધા હવે ત્યાં ધણી નિશાળો થઈ ગઈ છે એક સંકાપ અનેકને પ્રેરે છે.

ગુજરાતને પ્રકાશ

૧૯૬૫ના જન-સુઆરી માસથી પૂવાવેળનું નિવૃત્ત મધક ગુજરાતને વીજળી આપવી શરૂ કરી સોરાષ્ટ્ર તેમજ ઉત્તર ગુજરાતના ગામડા વીજળીથી ઝગદગી લાંચી. તે ઉપરાંત ઉઢોગો માટે વીજળીના ને અહીં છે તે પથુ દર વરો

આથી માત્ર પ્રકાશ નહીં સાપડે પરંતુ નવા ઉઢોગો માટે શક્યતા ખૂવતી હોઈ, ગુજરાત સમૃદ્ધિને પથે પ્રવધાન કરશે. અહીંમાત્રા રીઅઅ છે; ન્યા વીજળી ગઈ ત્યાં અથૂક સમૃદ્ધિ આવી છે.

પનીકરણ

સાગરકાંઠાની રેતાળ જમિ પર, વૃક્ષરોપણ કરી, રેતીને આગળ ધપતી અટકાવવા સોરાષ્ટ્રમાં વેરાળા, પાટણ અને માંગરોળના દરિયાતટે પ્રયોગો સફળ નીવડયા છે. સમુદ્રમાંથી અર્ધનિઃશ વાતા વાવરા, રેતીને પથુ ધસડી લાવે છે અને પારણામે દરિયા-કિનારાથી માધ્યમે સુધી જમિ-પ્રદેશમાં પથુ રેતીનું આકમજ વલુચંબુ આડુ રહે છે. જગલી બાવળ,

સર, નાળિયેરી, દરિયાઈ આબોહવામાં હીક થાય છે અને સોરાષ્ટ્રના પ્રયોગથી આદર્શ, રાજસ્થાન તેમજ પંજાબના ફેરેરટ અધિકારીએ તાજેતરમાં નિરીક્ષણ માટે આવેલા. હમ્બુ નાનું રણ, રાજસ્થાનને ડારનું રણ છે, તેથી આ પ્રયોગ વિશાળ ક્ષેત્રે કરવા વિચારણા આવી રહી છે.

કેરાળામા કળીનેાન તેમજ એવેપી ખાતે ૭૦ હજાર એકર જમીનમાં નાળિયેરીનું વાવેતર કરવાની ૩ કરોડ રૂપિયાની એક યોજના અમલમાં મૂકાઈ રહી છે, અને યુનોની FAO સંસ્થા નિષ્ણતા મોકલી રહી છે. અત્યારે દેશની આગેને પહેાંચી વધારા દિદે-શાથી ૧૦ કરોડ રૂપિયાનું કોષઈ તેમજ તેવ આપાત કરવા પડે છે. અત્યારે ને પાક થાય છે તેમાંથી બે કરોડનો સાલ, જીવાતને કારણે મડી જાય છે. એટલે, કેરાળાના ૭ લાખ લોકોને રોજ આપતો આ ઉઢોગ ને સદર બને તો અધવાતની જરૂર તો ન રહે પથુ નિકંસ માટે વિચારણા થઈ શકે. આ બાબતનેા ઉદ્યેપ અહીં એટલા માટે કહેાં છે કે નારિયેળાના ઉઢોગ ને મચુદકાંદે શક્ય હોય તો સોરાષ્ટ્રનેા દરિયાકાંઠે એક આદર્શ ક્ષેત્ર છે. વધતી જતી વસ્તી અને વધતી જતી જરૂરિયાતો સાથે કુદરતી સપાતની યોગ્ય થણુ વધારવી જ રહી. કમ્બુ નાનું રણ નાથવુ જ રથું.

આવકારદાયક

ખલાતમા તેલનું ક્ષેત્ર તો છે જ; અને સૌથી પ્રથમ એ સમાચાર અમકયા ત્યારે દરેક ગુજરાતી રાષ્ટ્રનારેડ મ્દ ગયેલે. હવે પ્રથમ જ વાર ખલાત ખાતેથી રપ લાખ મજૂ મીકું નિકાસ થશે. કોષ્ટને આ સમાચાર નાના લાગે પરંતુ ઉઢોગ અને ઉઢોગ-વૃદ્ધિના કોષ્ટ સમાચાર જરીખ રાષ્ટ્ર માટે વધારી લેવા ધટે. મીલાના ઉઢોગમાં મૂડી રોકવી પડતી નથી. ખલાતના ઉઢોગને વિસ્તારવ સક્રિય પગલાં જરૂરી છે. 'ધર સમાલો'

વડોદરા ખાતે રાષ્ટ્રપતિ રાધાકૃષ્ણને તાજેતરમાં ને મનનીય પ્રવચન કમું તે સમયસરની ચેતવણી તરીકે પથુ ગમ્મી સમય. અમેરિકામાં ૧૦ ટકા અને

રશિયામાં ૧૫ ટકા વસ્તી ખેતીમાં રોકાયેલી છે અને
જ્યાં આપણને ખવડાવે છે ત્યારે આપણે ૭૫ ટકા
વસ્તી ખેતી કરે છે જ્યાં અનાજ આપાત કરવું પડે
છે ! વળી દરેક રાજ્યના મનરવી વર્ગની વડીવડી
ધૂરા ઉપર પ્રતિદૂળ અસર પડી છે પરિણામે કેન્દ્રનો
વડીવડ શિથિલ બન્યો છે દેશમાં પ્રવાંતી સ્થિતિ
તેમણે અસંતોષકારક ગણાવી છે. સત્તાલ એ છે આ
વાત ત્યારે વિદેશીઓ જાણશે, ચીન અને પાકિસ્તાન
જાણશે, ત્યારે આપણા માટે શું ખાલ બાધજો ?
એક રાષ્ટ્ર તરીકે વર્તતા ક્યારે શીખશું ?

બાધપાઠ

મોગોમાં જે બની રહ્યું છે તે ઇતિહાસના સંદ
ર્ભમાં ભેદજે તો ભારે નિરાશા જન્માવે છે યુનો
દેશે ત્યાં કામગીરી બળત્રી અને વિદાય લીધી. તત્ત
જ આતરવિમલ શક થયેલ કુમુદનાવાદી અને શોમ્બેના
મરકારી દેશો વચ્ચે મુદ્દા ચાલુ જ છે છેલ્લે આવીરપ
રેન્નીવીયમાં અમેરિકા અને બ્રિટિશને જીતેદેશો
ઉત્તારી—યુગોપિષ્ઠન અટકાવતીઓને મચાવવા ' બજાર
ખેરો (૧) દારની અગ્નિ ઉપર છે. વિજય હશે તે
વિદેશી દરબાનાગીરીનો—સામાજ્યવાદીઓનો ! આટલા
ખાતર તો રશિયા યુનોના દેશોની દામગીરીમાં પોતાનો
દિરએ આપવા ન. પાડે છે.

નોકાબળ

ગાંધી આક્રમણ કહ્યું ત્યારથી સમક્ષણ બાબતો
અગ્રેસર રહી છે. પરંતીય ડીવીઝોની રચના કરવી
પડી; રાહર માટે અમેરિકાની મદદ માગવી પડી;
હવાઈ ક્વાયતો ચોજવી પડી; હવાઈદળ માટે તારકા
સિંક ખાન આપવું પડ્યું, અને શ્રી ચત્વાણ રશિ
યાની મુલાકાત લઈ આવ્યા તાજેતરમાં ભારતીય
નોકાદળને અદ્યતન બનાવવા, હાંડની મુજકાત
લીધી. વ્યવસ્થામાં ના પેસે મુખ્ય વસ્તુ છે અને
આપનાર તેમજ લેનાર બન્ને પક્ષને તે વિચરવાનું
રહે છે. એક સમર્થનનો ખર્ચ થઈથી બે કરોડ
જોટલે ચાલ છે સંરક્ષણની માગ જોટલી વિરાટ છે
કે પચાસી'ય યોજનાઓને આપ ન આવે તે રીતે
પેસા ફાળવવા અથવા લેન મગરી ભારે કપડું છે.

આં મુખી દેશ પોતે એક વિરાટ શક્તિ ઝીલી ન
કરે ત્યાં મુખી મદદ માગ્યે નિર્ભય થયારી નહીં.

મંજુ મુદ્દિત

હજી પંદર વર્ષથી જે એક પરથી પડિત નેહર
ચૂંટણી લડતા હતા તે ફલપુરે તેમની ગેરહાજરીમાં
શ્રીમતી વિજયાવત્નીને વિજયી બનાવી માથેથી કળ
ગીતાયું છે. શ્રીમતી પડિતનું જન્મમાન વ્યક્તિત્વ
અને બહેનો અનુભવ વર્તમાન સંકારને ચિરતા
આપનામાં યશસ્વી નીવડશે. વિશ્વના તખ્તા ઉપરથી
કેનેડી, નેહર તથા કુશોવ એમ ત્રણેની વિદાય થતા,
પરદેશનીતિ ભારે અગત્ય ધારણ કરી રહી છે વિરો
ધમાં વિયેટનામ, લાઓસ, મલેસિયા તથા ઇન્ડોનેશિયા
માયાનું શળ જીતુ કરી રવા છે. અનુમાન છે કે
વિજય લક્ષ્મી પડિતની શક્તિઓ હવે ઉપયોગમાં યેવાશે.

અધીર આત્મના

આક્રમણ માટે કોશિશ કરેલા પોતાના દેશને
છેડીને લાસતને પોતાનું વતન બનાવી, ભારતીય
નામરિકત્વ પામેલા બ્રિટિશ વૈજ્ઞાનિક પ્રો. જે. પી.
એમ. હાલ્ડેનનું તાજેતરમાં અવસાન થતા એક વિશ્વ-
વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિકના અધીર આત્મને ચિર: સ્મૃતિ
મળા છે પ્રો હાલ્ડેનના અવધણથી જ વિજ્ઞાનના
સંસ્કાર રેડાય હતા આઠ વર્ષની ઉંમરે ડાવસ્ટાની
ખાણમાં ડીનરીને ગૂળાકાળથી બેદોશ કેમ થવાય
તે અનુકરણ. બન્ને વિશ્વયુદ્ધમાં બ્રિટનને પોતાની
સેવાઓ આપી સમર્થન ઉપર દરિયામાં ગુડી જુગી
હાડાઈએ દગાણથી શુ અમર ઘાય છે તેનું સંગોધન
કહ્યું. કમ્યુનીઝમની વિચારસરણી પશુ અપનાવીને
ત્યારે ભેજુ કે પૈતાનિક જીવડાને જોલ્લી સ્વર્ગમા
તેના નથી ત્યારે તરછેડી દોધી. યુરોપમાં કે.ઇ કેડાજે
તેમને સ્મૃતિ લાધી નહી, ગાંધીના ભારતે તેમને
આકર્ષ્યા જાનગયા તેમને જ સૂત પ્રાન્ત વચ્ચે જીવના
દેવ તેમ લાગ્યું. કલકત્તાની એક સરકારી સંસ્થામાં
જોડાયા પશુ મગનેદને કારણે ત્યાંથી છટા કર્ન,
ઝારિસ્તા સરકારને પોતાની સેવાઓ હેતુ, ઉડીની
આપી હતી. તેમણે પોતાની જાન ઉપર અનેક પ્રયોગો
કર્તા હતા રમાવણચાત્રી, જીવવિદ્યા તેમજ પ્રયતન-

શાસ્ત્રમા તેમણે કિમ્બી સંશોધન કર્યું છે અને દુનિયાભરના વૈજ્ઞાનિકો તેમને પૂછીને આગળ ચાલતા પગીસા ભેટલા અન્ન તેમણે લખ્યા છે હિદમા રહ્યા ત્યારે કદની અને પાંચઅંગે જ પહેરવેલ તરીકે આપ ના મા એકવાર પ્રોત્સાહન માં બિટિસ પત્રકાર આની ચડતા તેને કાઢી મૂકેલ પાગળથી જતાવે થતા મળુ દિવસ ઉપવાસ આત્મશુદ્ધિ માટે કર્યા ૧૮૬૩મા કલકત્તા ખાતે 'કુનીસ (અમેરિકનું પ્રચારતત્ર) સામે જારતને વગેરેના નવવ ઉપવાસ કરેલા મુલુ પછી પોતાનું શબ સંશોધન માટે દાનમાં આપ્યું અને કાઠિનાડા ખાતે લઈ જવામાં આવ્યું સૌ જાણે છેવવાની તેમની મનીષા અપૂર્ણ રહી

સરહદના ગાધી

ખાન અબ્દુલગફારખાનને ભારત જૂલી સકતુ નથી અને ત્યાં તેમના સમાચાર સાલજવા મળે છે ત્યાં કાન સરવા થઇ જાય છે તળિયન સુધારવા માટે યુનાઇટેડ કીંગડમ ગયેલા અને સારવાર પુરી થયે સ્વદેશ આવવા નીકળી ચૂક્યા છે રસ્તામાં ક્યાં ક્યાં રોકાશે તે જાણવા મળ્યું નથી પરંતુ પ્રથમ માર્કે સ પૂર્વ હોમએજ અને તદ્દરસ્ત હાલતમાં તમને ભેળને ભારતવાસીઓ ભેટશે આનંદ ખીળી શકો છો નહીં થાય આઝાદીની લડતમાં ખાન ગફારખાનનો ફાળો ભૂતી શકાય તેમ નથી પાંચેશમાં ગાધી અને સુરક્ષે છે, અને જે એક છે તે અણુભોલ મૂકી છે

લંકાનું રાજકારણ

શ્રીમતી સીરીમાવો બંદારનાયકની સરકારનું એક રતે પતન થયું છે હવે ત્યાં ફેર ચૂટણીઓ કરવી રહી નાણાખાતું જિમ્મા હાથમાં તે વિરોધ પક્ષના હો પરીશ આ બધા ફેરફારના કારણભૂત છે તેમણે દાખા કરેલા નવા મુદ્દાઓ અને નિવેશોથી વર્તમાન સરકાર અજાણમણી જાતી અને સીરીમાવોના પક્ષના તેર સભ્યો વિરોધીઓમાં લખી ગયા પરિણામે એક જ મતે આવી કંટાળી સરહદ લાકા-ભારત નવેના તાન્તેરના કરારનું ભાંગિ ડેવુ અને તે ભેગાનું રહ્યું

યુકેરિસ્ટિક કોએસ

૩૮મી આતરરાષ્ટ્રીય ખ્રિસ્તી પરિષદે કોએસના પહેલા અધવાડિયા સુધી દેશનું અને દુનિયાનું ધ્યાન ખેંચી રાખ્યું પોતાની જાતને 'અમે' ના સંશોધનથી ઓળખાવતા પોપ પોલ છઠ્ઠાનું ભારે ઉપમાભર્યું અને અજૂતપૂર્વ સ્વાગત થયું. મુખ્યમંત્રી હતા જ સારો દેખાવ કર્યો કોએસની પ્રતિષ્ઠા અને કાર્યક્રમોના એકધારા રમ્યા જાણે મુખ્ય શેમ જની ગયું 'જંધાના હોઈ એક જ વાન હતી-પોપ' અને જડ પ્રજાસિકાનો ભગ કમી પોપ પોને ધર્મના સીમાડાઓ વિસ્તારવાની દિશામાં સ્વતંત્ર પગલું ભર્યું ગણ્ય છેતનું જ નહીં મુખ્યના વસવાટ દરમિયાન પોતાના વર્તનથી પોપે બિન-કેથોલિક સમાજ ઉપર ભરે છાપ પાડી આવડું વિરાટકાપ અધિવેશન એશિયામાં પ્રથમવાર મુખ્ય ખાતે ભરીને આર્ચ બિશપ વેરેરિવસ ગ્રેગિયાએ પોતાની શક્તિને પત્તી બતાવી આપ્યા છે વેટિકન બહાર પોપને લાવવામાં બે હજાર વપતો ઇતિહાસ ફરતી લખવા પડ્યો છે, પોપ પોલના ભવનની પ્રથમ મુલાકાત, લવિષ્યન ઇતિહાસકાર માટે સીમાચિન્હ બની રહેશે

બોમ્બ કે રોટલા ?

મીનની અણુધમ્મી જાણી દેશમાં વાવ રોજી અગ્રે છે અણુમોમ બતાવો !' કુબુમેનને ટોર પથ કરી કે બનાવીને ફોરબો કયા ? બંદિશ ગાધીએ અમદાવાદ ખાતે બહુ સરળ ભાષામાં કહ્યું કે આપણે ધારીએ તો ગમે ત્યારે બનાવી શકીએ પણ એકવાર બનાવ્યા પછી વાત આપણા હાથમાં નહીં રહે શાસ્ત્રીઓ પાલમિન્ટમાં પથ્ય કહ્યું કે આપણને તે ચોખ્ખા નહીં દેશ રોટલા માંગે છે અને બનાવ બહારથી આવ્યાત કરવું પડે છે, અણુમોમ પછી પેસા ખરચશું તો રોટલાનું શું ? નાણાપ્રધાન ટી. ટી. કે પથ્ય લાલનતી ધરીને કહે છે પેસા નથી આવી સ્થિતિમાં ધરતી ઉપર પથ રાખીને વિચારવાની જરૂર રહે છે-આન શું કરે છે અને કેમ કરે છે તે લોકકાલીને હોજરા લાગુ પડી શકે નહીં.

ધર્મ

કાકસાહેબ કાલેલકર

ધર્માત્ પરમ નાસ્તિક, જ્ઞાતો વલીયાન્
જલીયાંસમ અશંસતે ધર્મેભ્ય યથા રાજા
(જહ્ન આરવક. ૧-૪-૧૪)

અર્થાત્ ‘ધર્મથી શ્રેષ્ઠ અન્ય કોઈ તરવ
નથી. ધર્મ દ્વારા નિર્જળ પણ્ડુ બળવાનને
નિયંત્રણમાં રાખે છે, જેમ રાજા રાખે છે.’

અહીં અધિ કહે છે કે, જે સત્ય છે તે જ
ધર્મ છે. જે ધર્મ છે તે સત્ય છે.

મને એકવાર પૂછવામાં આવ્યું કે, એશિ
યાની-સંસ્કૃતની પુનિયાદી શું છે? મેં ‘શંકા-
રહિત એનો ઉત્તર આપ્યો કે, ‘ધર્મ.’ હિંદુ
ધર્મ, બૌદ્ધ ધર્મ, ઇસ્લામ ધર્મ, ઈસાઈ ધર્મ
વગેરે અનેક ધર્મોની જે વાતો ચાલે છે એની
ચર્ચા મેં નહોતી કરી. આ ધર્મો અંદરોઅંદર
લડે પણ છે. એમના સિદ્ધાંતોમાં પરસ્પર
વિરોધ પણ છે. ઇસ્લામ ઇશ્વરને માને છે-
જોરશોરથી માને છે. ઇશ્વરને જેઓ નથી
માનતા એમની સાથે એનો ઝગડો છે. લોકરૂઢ
ઇસ્લામ માને છે કે, ઇશ્વર અને મનુષ્યની
વચ્ચે કોઈ પણ પ્રકારની સમાનતા નથી.
(ઇસ્લામનું રહસ્ય જેમાં મેળવવામાં-એવામાં
આવે છે. એ સુદી મત અલગ છે, એની ચર્ચા
અત્રે નથી કરતો.) ઇસ્લામ કહે છે કે, ‘ઇશ્વર
વિવાહ નથી કરતો. એટલે તે નથી દેહાંતર
પિતા કે નથી કોઈ એનો પુત્ર’

ઈસાઈ કહે છે કે, ‘ઈસા મસીહ ઇશ્વરનો
પુત્ર છે.’

જૈન ધર્મ ઇશ્વરને નથી માનતો, પણ
આત્માના અસ્તિત્વમાં એ માને છે. આત્મા
અનેક છે અને એની સંખ્યા પરિમિત છે.
એવું પણ કહેવામાં આવે છે

જૌદ્ધ ધર્મ નથી ઇશ્વરને માનતો કે નથી
આત્માને માનતો. જૌદ્ધોનું કહેવું છે કે-‘આત્મા
કોઈ ચીજ નથી, એક ધર્મ માત્ર છે.’

અને હિન્દુ ધર્મમાં શું શું માનવામાં
આવે છે ને શું શું નથી માનવામાં આવતું
એનો પત્તો મેળવવો આસાન નથી. આપણે
કહીએ છીએ કે, આત્મા ને પરમાત્મા એક જ
છે. આ સૃષ્ટિના સર્વ પ્રાણીઓ ઇશ્વરનાં જ
સંતાનો છે, બધા ઇશ્વરના જ અંશો છે. ઇશ્વર
એક જ છે, પણ એની વિભૂતિઓ અનંત છે.
આપણે માનીએ છીએ કે, જન્મ પરંપરા
અળંગ ચાલે છે. જન્મ બાદ મૃત્યુ ને મૃત્યુ
બાદ જન્મ એમ હારમાળા ચાલતી જ રહે છે.
આપણે માનીએ છીએ કે, પશુ પણ મનુષ્યનો
જન્મ લઈ શકે છે અને મનુષ્ય પશુનો. પશુ
અર્થાત્ મનુષ્યતર-પ્રાણીઓ.

સ્વર્ગ-નરકની કલ્પના બધા ધર્મોમાં છે,
પણ એમાં પણ એકતા નથી.

આવી અનવસ્થા હોવા છતાં પણ આ
બધા ધર્મોમાં એક આધ્યાત્મિક કાનૂન પર
વિશ્વાસ જોરામાં આવે છે. આ કાનૂન જ ધર્મ
છે. જો આત્મા છે તો એનું કર્મ અને એનો
સ્વભાવ ધર્મ છે. જો આત્મા નથી અને કેવળ
સંસ્કાર જ જીવનનું સત્ય છે તો તે સંસ્કાર
પણ કોઈ એક કાનૂનને વશ રહે છે. એવો જે
સર્વ શ્રેષ્ઠ ને સાર્વભૌમ કાનૂન છે, એને જ
કહે છે ધર્મ. ઈસાઈઓનો ધર્મ, મુસલમાનોનો
યહૂદીઓના કરાર-સર્વ કાંઈ આ સનાતન,
સાર્વભૌમ કાનૂનને માને છે. અને એની
સર્વોપરિતા ને સાર્વભૌમ અધિકારને માને
છે. બૌદ્ધોનો ધર્મ પણ એ જ છે ને હિન્દુઓનો
દર્શનધર્મ ધર્મ પણ એ જ છે

આજકાલ આપણે જ્યારે સોગંદ ખાઈએ છીએ ત્યારે ભગવાનના નામે, એકબીજાના નામે અથવા પોતાના નામે સોગંદ ખાઈએ છીએ આખી સમાયજીમાં કોઈએ ભગવાનના નામે સોગંદ નથી ખાધા એ વખતે સોગંદ ખાતા હતા ધર્મના નામે-ધર્મેષ્ઠ શરિ- 'ધર્મના સોગંદ ખાઈને હું કહું છું' આજ વચન વાલિમંત્રીના આદિ કાવ્યમાં જોવામાં આવે છે ધર્મથી વધીને કોઈ વસ્તુ છે જ નહીં અગર ઇશ્વર છે તે ભલે હોય આત્મા છે તે બહુ સાદુ, નથી તે પણ ભલે, પણ મનુષ્યના જીવનનો પ્રત્યક્ષ અને અખંડ સબંધ છે ધર્મની સાથે મનુષ્ય જીવનનો વિકાસ થાય છે ધર્મના પાલનથી જીવનનો સંકોચ યા અવપતન થાય ધર્મનો દ્રોહ કરવાથી આ પૃથ્વી ટકી રહી છે ધર્મને લીધે જ સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર, તારા બધા ધર્મનું જ પાલન કરે છે અને મૃત્યુ પણ સમસ્ત વિશ્વ પર પાતાનું શાસન ચલાવે છે-ધર્મને વશ થઈ સૌનું નિયમન કરણ, સૌનું નિયંત્રણ કરણ એ મૃત્યુનું કામ છે એટલે મૃત્યુને યમ ધર્મ પણ કહે છે આ સમસ્ત વિશ્વમાં જો કોઈ પરમ આર્થ છે તે તે યમ ધર્મ- મૃત્યુ જ છે બીજાં જોને હાથે કદાચ, અન્યાય થઈ શકે, પણ મૃત્યુ સ્વયં ન્યાયમૂર્તિ છે વડુણ અને યમ ધર્મ આખા વિશ્વમાં ધર્મનું શાસન

અનુ. શિવે રચ્યં શ્રુતં

વિનયની મર્યાદા

વિશ્વવિખ્યાત તત્ત્વચિંતક-લેખક બર્ટ્રાન્ડ રસેલના જીવનની એક ઘટના છે રસેલ મહાશય પોતાના સૌજન્ય અને વિનય માટે પ્રસિદ્ધ છે એક વખત એક નવોદિત લેખકે, રસેલ સાહેબ સાથે, મિનાબ્યારી બાંધીને એક પુસ્તક તૈયાર કર્યું એ પુસ્તકને તૈયાર કરવામાં એ લેખકબંધુને રસેલ સાહેબે ઘણી મદદ કરી હતી

એમ કરતા પુસ્તક પૂરું થયું, રસેલ સાહેબે પણ કંઈક હાથ અનુભવી

પરંતુ ત્યાં તે પેવા ગરજવાન લેખકે અચ્છલ શુભાવીને રસેલ સાહેબને વિનંતી કરી, 'બાઈ સાહેબ, હવે આ પુસ્તકનો 'પ્રવેશક' પણ તમે જ કરી આપો'

લોર્ડ રસેલે ગણ્યાગાંઠ્યા નીચેના શબ્દો કરીને એ ગરજવાન લેખકને ભકારા આપ્યો હતો 'વિનયની પણ કંઈ મર્યાદા હોય છે! મારો વિનય મને ના પાડે છે!'

શિવ મુંદરામ

ચવાવે છે એટલા માટે સર્વ દેવદેવીઓ ઉપર પણ એમનું શાસન આવે છે

આ યમ યા યમધર્મ' બહારથી મનુષ્યનું નિયમન કરે છે સત્ય, અહિંસા, અસ્તેય, અપરિચ્છેદ અને પ્રહાર્યથા આત્મિક યમ છે એ જ મનુષ્યનો વ્યાપ્તગત તેમજ સામાજિક પરમ ધર્મ છે આ આત્મિક યમધર્મનું જ પાલન કરે છે, એમના પર બાહ્ય યમરાજ યા મૃત્યુનો જરાપણ અધિકાર નથી ચાલતો

જ્યા રાજ્ય નથી, અરાજક છે, કાનૂન નથી ચાલતો ત્યાં આગળ બળજબરી નેરજૂલમનો મનમાનો કારભાર ચાલે છે પણ જ્યાં સમાજે ધર્મને સ્વીકાર્યો, ત્યાં નિર્મળ મનુષ્ય પણ અત્યાચારીઓને કાળૂમાં રાખી શકવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે સામાજિક જીવનમાં જે સમાજ-નિષ્ઠા રહે છે તે જ છે ધર્મ એને જ આપણે આજે કહીએ છીએ સર્વોદય

આ ધર્મનો સ્વીકાર કરવાથી જ માણસમાં માનવતા આવે છે અને એનો વિકાસ થાય છે ધર્મથી એક કોઈ તત્ત્વ નથી ધર્મને કારણે જ માનવસમાજની વ્યવસ્થા અને વિશ્વની વ્યવસ્થા ચાલતી આવી છે આ ધર્મ સંપાદના પહેલા પણ હોતો, આજે પણ છે અને સંપાદિને ચલાવે છે ને સંપાદિ નહીં હોય ત્યારે પણ ધર્મ તો ચાલશે જ ધર્મ જ સનાતન છે માવજોમ છે ને જીવનનો પરમ સાર છે

જેના હૃદયમાં....

૯૦ શા.

જગતમાં અવતરી સંસ્કૃતિનું મૂળ સ્રોત ક્યાં એ સવાલનો મુયોગ્ય જવાબ મેળવવા આપણે માનવીના હૃદય પર મીટ મોડી જોઈએ. શરીર સમગ્રમાં લોહી વહાવવાનું કામ જેમ રચૂળ હૃદય કરે છે તેમ જ જગત સમગ્રમાં સંસ્કૃતિના વહેણ વહેવડાવવાનું કામ એક સૂક્ષ્મ હૃદય કરી રહ્યું છે. દરેક માનવી જણે અજાણ્યે એ જ કામ કરે છે. નહિ તો કોઈની સંસ્કારિતા વિકસિત-સુગંધિત થવાને બદલે કુદૃશિત-દુર્ગંધિત જ રહેત.

આપણે મલુકદાસની વાણી લઈએ;

‘દયા-ધર્મ’ વિરદે બસે. બોલે અમરત-ગૈન,
તથ ઉચ્ચે જનિએ, જિનકે નીચે નેન’

ઉચ્ચ પ્રકારની અભિલાષાએ સેવવી, રસ અને કલાના ઝરણા ઘાન અને સાધનાના સર્વેન્નિય શિખરે। પરથી વહાવવા એવો આરતીય સંસ્કૃતિના આદેશ હોવા છતાં તેણે મહિમા તે હમેશાં આ ‘નીચાં નયન’ નો જ ગાયો છે. મહાત્મા મલુકદાસ કહે છે, જેનાં નયન રત્નહારથી ભરેલા છે જેનાં લોચનમાં સંસ્કારક્ષમતા તરી રહી છે તેને જ ઉચ્ચ ક્રાંતિનો જાણીવો, આગળ તેઓ જણાવે છે કે જેમની વાણીમાં અમૃત જેવી મીઠાશ છે અને એ મીઠાશમાં દયા અને ધર્મથી પરિભાવિત અથેલ જે હૃદયનું અણત છે તે હૃદય ધરાવતા પુરુષ ઉચ્ચ પુરુષ છે.

વળી મહાત્મા મરીબદાસ કહે છે;

‘સાહિબ જિનકે ઉર ખસે, જુક કપટ નહિ અમ’
તિનકા દરસન નહાન છે, કઈ પરબી ફિર મમ’

જેના હૃદયમાં રામ વસ્યો છે, એટલે કે જેનો આત્મારામ જાગેલો છે તે જુદા-કપટની જગજગથી લપેટાતો નથી. અને એવો જે છે તેનું દર્શન, તેનો સંપર્ક એ તીર્થયાત્રા જ છે. જેને માટે કોઈ ૧૧-તહેવારની કે ગંગારાંનની અનિવાર્યતા નથી.

મહાત્મા કબીરનું એક સૂક્ત માદ કરીએ;

‘સાંચ પરાબર તપ નહીં, જૂઠ પરાબર પાપ;
બહે ઉરહે સાંચ છે, તા ઉરહે ઉરિ આપા’

જેના હૃદયમાં સત્યનો વાસ છે તેના હૃદયમાં પરમેશ્વરનો વાસ જ છે એમ જાણો. ‘સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે.’ એમ ગાંધીજીનો જે મંત્ર હતો તેનું દર્શન આપણને આ સૂક્તની ખીણ લીટીમાં મળે છે. કબીરજી કહે છે સત્ય એ મહાન તપ છે. જેના જેવું ખીણ તપ નથી. સત્ય જાણવું, સત્ય વ્યાપરવું અને કટકહન દારા, અહિંસાની સાધના દારા એ સત્યને સ્થાપવા મથવું એમાંથી સત્યાગ્રહનો સિદ્ધાંત ફલિત થયો. કબીરજીના કથનને ગાંધીજીના સત્યના પ્રયોગોથી સાડું એવું સમર્થન મળે છે.

મહાત્મા દાદુદયાલ કહે છે;

‘એવર મુહબબત નહીં, દિલ કે વળ કોશ;
કાલે કાફિર તે કહિયે, મોહિનિ માલિક ખોર’

જેના હૃદયમાં નથી દયા, નથી પ્રેમ તેને ધર્મ-નિષ્ઠ કેમ કહેવાય? અન્યથા સામેની લાતમાં વળ જેવી કોરતા નોંધતી હશે તે સામા પ્રત્યે નહિ, પણ પોતા પ્રત્યે. જે ખાલી કોર છે, નિષ્કુર છે તે ધર્મનિષ્ઠ નથી, તે આસ્તિક નથી. ખરો આસ્તિક તો તે જ છે જેનું હૃદય પ્રેમપૂર્ણ છે. દાદુજી કહે છે કે અલ્લાના ખદાનું દિલ તો દયા અને પ્રેમથી ઉભરવળી બનેલું હોય છે. નિષ્કુરતાના કાળા ધાખા જેના દિલને વળગ્યા છે તે માનવી માનવી નથી

વળી તેઓ કહે છે;

એ મોહિનિ મનમેં કરિ ભલિય;
સત્ સખીરી જેસે આલિ!
આલે સાંચ સંવારે ખાલ;
તિસરું ખુલે બિલિરત કે પાટ!

જેના હૃદયમાં સત્ય અને સંતોષને લાગુ સ્થાન છે, જે સવ્યાહના રાહે ચાલે છે, જે ચોનાનો પથ સમારે છે, સંભાળે છે તેને માટે ‘વગડવું’ દાર ખુલ્લું સમજો. ટોફરટોયે કહ્યું છે; ‘વેકુકે તાર

હૃદયમાં છે આ હૃદયમાં જ એ વૈકુંઠ વસાવવું હોય
તો દાદુજીએ ક્યુ છે તમ આપને જીવનપથ મેઢર
મુદ્દાનત અને સત્-સમૃદ્ધિથી સમ રવો જોડો

કમીરજીના બે પંથી આપને વિરમશ્યુ

‘નિરબેરી નિ કામતા, સ્વામી સેલી નેહ
વિવધા સે ન્યાસા રહેસાધન કા મત ચેહ!

માન અપમાન નશિત ધરે યોગન પ્રેમ સ્વમાનન
એ પ્રેમ આત્મા કરે, ઉપદેશ તોહિ સ્વાન!

જેના હૃદયમાં પ્રાપ્ત વિશે વેરભાવ નથી તેનું
હૃદય અનામક છે અને જે હૃદયથી જન્મન મરણ
અથ તત્ત્વ સર્વે અનુમધન ધરાવે છે વળી જે અધ
વાસનાઓથી પ્રેરાતો નથી અને સ્વયં સમુદ્ધ રહે છે
તેના માન આમાનના વમળમાં તેનું ચિત્ત મરણ
લાગુ નથી અને જે સમા કરે સમ દર ધરે છે
માનપિપાસુને પોતાની વાણીથી પરિખાનિત કરે છે
તે જ સાચો સત છે તે જ તાણા-નાપાથી સર
તના પોત અને ભાત ઉપર છે ને વિવશે છે

આપજો તેહલ પામશે

દશેરાની સવારી નીકળી હતી

રાજાના દર્શન કરવા રસ્તાની જ ને બાજુએ લોકો ભિન્ન હતા રાજ ગરીબોને દાન-
ધર્મ કરતા હતા ભિખારીઓ દાન મેળવવા પડાપડી કરતા હતા

રાજાની સવારી નજીક આવતા જ એક લેણી ભિખારી રાજા પાસે આવ્યો એણે
કહ્યું ‘મહારાજ’ ભિખારીને દાન આપો

રાજાએ ભિખારી સામે જોયું અને કહ્યું દાન તો આપીશ પરંતુ તારે ય મને કંઈક
આપવું પડશે’

ભિખારીના હાથમાં ભિક્ષાપાત્ર હતું તેમાં થોડાક ચોખા હતા ભિખારીએ એ
પાત્ર મજબૂત પકડી રાખ્યું હતું રાજાની માગ્ની સાલગીને ભિખારીએ પાત્ર તરફ જોયું
પોતે તો હતો એક ભિખારી એ રાજાને શું આપે? ભિખારી વિચારમાં પડી ગયો પરંતુ
રાજાને કંઈક તો આપવું જ જોઈએ કારણ કે રાજાની સવારી અટકી ગઈ હતી આગેરૂં થ
ય થી ગઈ હતી પ્રભાતમાં કોલાહલ વધી રહ્યો હતો

ભિખારીએ સહેજ વિચાર કરી લીધો અને પોતાના ભિક્ષાપાત્રમાંથી ચોખાનો એક
દાણો રાજાને આપ્યો

રાજાએ એકવાર એ દાણા તરફ જોયું અને પછી ભિખારીના ભિક્ષાપાત્રમાં કંઈક
નાખીને રાજાની સવારી આગળ વધી

રાજાએ દાનમાં શું આપ્યું તે જોવા આતુર ભિખારીએ પાત્ર આગો પાસે લીધું
આજે ઝામ્પ આવી ગઈ હતી એટલે પાત્રને વધુ નજીક લેવું પડ્યું જેના પાત્રમાં એક
સોના મહોર પડેલી હતી જરોગર ચોખાના દાણા જેની અને આકરમાં પછી એની જ!

સોના મહોર જોઈને ભિખારી બોલી ઊઠ્યો અરેરે! હું કેવો મૂખ છું! મારી
તાસકમાં હતા એ ગધાચ ચોખા સજને આખી દેવની સદ્ગુણ મને આ માટે ન રચી!

- પછી હવે પસ્તાવાથી શું કાયદો થવાનો હતો? આવેલી તક એકવાર બારણા
ઠોકીને પાછી જતી રહી હતી આવી તક જીવનમાં વારંવાર આવતી નથી —રશ્મિ મહેતા

૧. સત ધરમની ધરતી શે લૂંટાય ?

અ’જરિમા દેશ.

એમા લડાઈ ફાની નીકળી.

એની ધરતી પર કિડિયારાની જેમ દુશ્મનોના ધાડા વિનાશ વેરતા ઉતરી પડ્યા. જવાનો, છુદ્દાઓ, સ્ત્રીઓ ને બાળકોની છાતી પર દુશ્મનોના ધાડા થોડા દબાવતા ફરી વળ્યા પાટનગર સિવાયનું એનું એકેએક ગામ દુશ્મનોએ જીતી લીધું. ખૂબ્યા એટલા પાટનગરમા જઈ છુપાઈ ગયા-કિચાના તોતિંગ દર વાળએને સાકળો દેવાઈ ગઈ. અને દુશ્મનો હાંડો કરે તે પહેલાં તો ગઢની રાગ પરથી અગન ગોળા ઝાનો વરસાદ વહૂંટ્યો આકાશ ગરજ ઉઠ્યું. સામેથી ધાધધ પુટતો દાડગોળો એનો સજ્જત મૂકાનયો કરવા મળેના-સાદની જેમ અજાણવા માડમો. ધૂમાડાના ઝેરગોટાએ આકાશને કાળું મેઘ કરી દીધું.

મહિનાઓ વીતી ગયા. બહારથી દુશ્મનો એમ ને એમ ઘેરા ધાતીને બેઠા છે અને કિશ્કાની અંદર હતા એટલા હાંડારો ધીમે ધીમે ખૂટવા લાગ્યા અનાજ તો લગીરે ના મગે પાણીના પથ્થુ સાસા પડવા લાગ્યા. હાજરો ઢોર હાજરો પાણી વગર તલમે ને તરફડે. ધીરે ધીરે એમના પથ્થુ ગ્રાથ્યુ એ આવા લાગ્યા

કિશ્કાની અંદર જૂખથી ભાન જુએના હાજરો લોકો નિર્દોષ જાનવરો પર વડુની જેમ વૂટી પડ્યા. આથી ગામમા ગાય, બેસ કે બકરીનું દૂધ મળવું બંધ થઈ ગયું. અને એને ઘેરને આજોડો ‘વથુ વલખા મારવા લાગ્યા. આથી નગરપતિએ એક સત્રા બોલાવી ફરકતા ઠાંગળામાંથી છુટાતો અનાજ સભાને સંબોધન કરતો ફરી વળ્યો.

‘વહાલા પ્રજાજનો! આજે કાળ એક લખાનક નખથી આપણને પીંખી રહ્યો છે તમે સૌ જાણો છો દુશ્મનોથી બચીશું તો આમ જ જુએ મરીશું અને નહિ તોય મોત આજે એનો લખાનક ડોંગો

ફેરવી તો રથું જ છે. આપણી પાસે આજે નથી અનાજ કે નથી માનવશક્તિ. દાડગોળો પથ્થુ હવે રહ્યો નથી. હું માનું છું કે આવીને આવી રિથિત વધુ વખત લંબાગે ત્યારે હું કે તમે કોઈ અઢી નહિ હોઈએ. બનકે કંઈ નગરની આપણી લાગો નગરના રસ્તાએને રોડીને પડી હવે આવી કશું પરિસ્થિતિ નિવાગી હોય તો એક ઉપાય છે, અને તે એ કે આપણે આપણી જાતને વહેની તમે દુશ્મનોને હવાને કરી દેવી.’

‘સગર’ એ નહિ બને! સમાના એક ખૂણા-માથી કેટલાક માણસો એથી અનાજે બોલી ઉઠ્યા. એ હરગિજ નહિ બને એ નિર્દોષ બને આપણી કલ્યાણ કરે, પથ્થુ દુશ્મનોને તમે હરગિજ નહિ થક્યો.

સમામા દેકારો મચી ગયો. નગરપતિએ સૌને શાંત પાડતા કહ્યું ‘એ યોદ્ધા આપણને લડતા લડતા મારી નાખે એ તો ઠીક પણ આપણે તો અઢી વગર મોતે મરી રહ્યા છીએ એનું શું?’ વળી પાછી સલામા હોલા મચી ગઈ. કાને પડ્યું ‘સલગાથ નહિ. પણ એમા એક અજમ દમ્બ ઉમેરાયું’. બીડને ચીરતી વોલ્ફચૂકો મારમ કાઢતી પથ્થુ મહકમ ડગ ભરતી એક છોકરી સમાસ્થાન પર પહોંચી ગઈ અને નગરપતિને કહેવા લાગી ‘મારું નામ છે સીતુ’. એના અવાજમા હલતા ભરેલી હતી ‘નાની છોકરી છું’ પણ બચવા માટે એક ઉપાય લાવી છું.’ છોકરીની કાપી બોલીથી નગરપતિ અડખઠાટ હસવા લાગ્યા. ‘છોકરી! તું વળી આમા શું કરવાની? આ કાંઈ થાકુ હમે રમવાનું છે? કકક ધૂર ધરોએ આમા હાથ ધોઈ નાખ્યા; એમા વળી તારું ડહાપણ શું કામ આવશે? ન તારી મા તને શોધતી હશે!’

‘પથ્થુ મારી પામે ચોક્કમ એક મારમ છે’ છે ફરીની તેજની જવાન પોકાર કરતી મોની ઉઠી. ‘આપણે જરૂર બચી જઈશું’ તમારા માણસોને કહે કે મને એક ગાયનું વાહરું લાવી આપે કાઈ બધા જ તો મરી ગયા નહિ હોય!’

નગરપતિએ કુચ થયે છેકોએ આખા આખા તપાસ કરી પચ કવાય વાછડુ મને નહિ આપે તપાસ કરતા એક વાછડા પાળનાર માણસ પાસેથી એક માંસ મળી આ પુ માણસે વાછરડાને લઈ નગરપતિ પાસે આવ્યા 'ભેસ છોકરી' નગર પતિએ કહ્યું, 'હવે આવું તુ શું કરવા માગે છે?'

'શેડુ' અનાજ મગાડી આપે વાછડાને મારે અવરણુ છે ' કેટલાક ચાલુસો ખીમકને પેપી ઉઠેલા 'અનાજનો તો દાણો મળી ને અમે અહીં શૂંબે ટળવળીએ છીએ ત્યા વળી આવા વાછરડાને અનાજ આપી દેશે?' 'તમે ન જતા હો તો હું જાતે જઈ' કહેતા નગરપતિ બિલા મર્ડ ગયા છોકરીની વાંધીએ જાણે તેમના પર નાહુ કહ્યું હવે એક માણસના ધરમાં શેડુ અનાજ હતુ એટલું બધુ જ વાછરડા પાસે ધરી દેવામાં આવ્યું નગરપતિએ કહ્યું 'લે આ અનાજ, ભેસ હવે?' અવડારી છે આ વાછરડાને ખાધ એટલું નિરાતે ખાવા દો ' કેટલાક લોકો અનાજનો આ ભગાડ ભેષ ન સક્યા છોકરી બોલી 'તમારે દુરમનોના હાથથી ન રહે સાધ જુલુ હેવા તો હું કહું તેમ કશે' વાછડુ તો હતું એટલું બધુ જ અનાજ ખાઈ ગયું એટલે નગરપતિએ પૂછ્યું.

'ભેસ છોકરી' હવે શું કરવાનું છે?

'હવે?' છોકરી ઈશારો કરતી બોલી 'હવે ક્ષિતિને નાનકડો દરવાજો બોલી નાખો અને વજ રાતે બહાર જવા દો.'

'શું આજે તમારુ ને નકુરત વાછરડાને બહાર જવા દેવું?' છેકોઆ વળી પાછો વરખાટ મચી ગયો આનાથી તો ગામના આર પાંચ બાળકોને પોરક મળશે કાપી નાખો વાછરડાને.'

'તો તમારી કતલ પછુ તમારા હાથે જ લગે કરી રહ્યા છે એ નકરી બધાએ.'

લોકોએ નગરનો એક નાનો દરવાજો ઉઘાડી નાખ્યો વાછરડુ બહાર નીકળી ગયું એ તો લીલા હમ ખેતરોમાં જઈ લીટુ લીટુ ઘાસ ખાવા મઠી પડ્યું, ઘઉંરના લોકોએ મઠી રાગ પર ચઢીને ભેળુ

તો દુરમનો પેશ વાછરડાને ઉઘાડી જતા હતા

'હવે બોલ છોકરી! બાળ છે કાઈ?'

'હવે! હવે સનાર શુધી રાંધે જુઓ બીજું' કાંઈ નહિ'

અધારના ઝાળા ઉપેસ્યા ને સોનવરણુ પ્રભત બેગુ દળરે માણસે મટની રાગ પર ભેવા લાગ્યા તો કઈક અજાણ ગામનું જેવું લાગ્યું આયો યોગીને ભેવામાં જ એ લોકો એકતીન પછ ગયા આ વળી શે મમતાર' દૂર દૂર નજર નાખી તો દળરે સૈનિકો પાછ વળી રવા હતા

બારે હજારી વચ્ચે કહેરના ને તિંગ દરવાજામાં પાછા ઉઠવા અને થેલા મર્ડ લોકો ન ચતા કુદતા પેલી છોકરી પાસે આવી પઠેવામાં નગરપતિએ દર્શિસમાં તેને ઉચ્ચ લેતા કહ્યું 'કહે જાતી કહે' શે નાહુ છે છોકરી? છોકરી બોલી 'એમાં વળી મને શું પૂછે છે? પૂછે બાળુના મમના માણસોને' તેમણે જે ભેળુ ને તમને કહેશે? છોકરીના રાંધે સામળી નગરપતિએ બાળુના મામલાના લોકોને પૂછ્યું 'દુરમનો પાછા કેમ ફરી?' ગામનો એક વૃદ્ધ જન કહેવા લાગ્યો બાપુ મધ કાને તમે દરવાજા બોલી એક વાછરડાને બહાર ચોકસું છવા નહાવી ને?' 'હ આ ...' બધામ મળ્યો

'હ વાછરડાને ભેષ સૈનિકો કહેવા લાગ્યા જુઓ જુઓ આ અસ્થિરિના લોકો આપી કપરી રિથ તિમા મ વાછરડાને બહાર ચરવા મોકનાવતું નથી શું આ ચોકમ તેમથી ખાસે ખૂન દોર લેવા ભેષએ આવા કપરા કાળમાં પડ્ય ને પમુએની કેરી કેમ લાજ રાખે છે? આવા અનખરત વાછરડાના મુનકની પ્રગમાં પડ્ય કેરી જી મમતને ને સહાનુભૂતિ કરેલી છે કેવી સહેવવા તેમવામાં જણાય છે આપી સન ધરમની ધરતી પર કેમ ભૂટ ચાતવ પા આપી પ્રગને આપણે કંડી પછુ છતી ચરીશુ નહિ ચાને આપણે આપણા મુવકમાં જઈએ-જવે આ રીતે દુરમનો પાછ વળી ગયા'

[આપરીવ]

—પૃથ્વીસિંહ ઝાલા

૨. દુકાળ અને હસતો સંન્યાસી

દુકાળનું વર્ષ હતું, અને યોગ સંપદ રોકડગ કરતું હતું. પણ એક સંન્યાસી હન્યા કરતો હતો.

‘આ કઈ હસવા-કાળ છે?’ લોકોએ પૂછ્યું. દુકાળે સંપદના જ આસ્થિકોની આસ્થા ડગલી દીધી છે. લોકો જડમૂળમાંથી બિખડી ગયા છે. પ્લાની દેવીએ આપણા યોગ લાપ્તી આજો મીઝી દીધી છે. બાળમગના સૂરજે લીનોતરી માત્ર બાળી નાખી છે; ધાનના ખેતરો, વાડીઓ, અને કાશ્વેનીઓના ખેતરો, સમુદ્ર સુકકે થઈ ગયું છે; પાણીનું ટીપુ થઈ પડ્યું છે, નથી ઉપર, નથી નીચે દુકાળના મારી લોકો સેકડોની સંખ્યામાં રીઝાઈ રીઝાઈને મરે છે. પાણી વિના માછલું તરકડે તેમ યોગે બધા તરકડે છે. તને યુક્તિઓનો પ્રતે દશ ન હોય તો બેને પણ સાચા આસ્થિકો, સ્વધર્મીઓ તો એક શરીર, એક દેહ કહેવાનું શુદ્ધતા કે શાંતિનો ગમે તે કાળ હોય, શરીરના એક લાગની વેદના આખા શરીરની વેદના કહેવાય.’

‘તમારી નજરે આ દુકાળ હશે,’ સંન્યાસીએ જવાબ આપ્યો. ‘મારી નજરે તો આ પૃથ્વી સ્વર્ગ જેવી છે. હું સૂકા રણ અને સૂકી ધરતીમાં ટેકેર ફેડ-સમાણા લીલા મોય નીકાડું છું; પવનમાં મોજની પેટે ઉછળતા કણસવાનો સાગર મારી સામે લહેરાઈ રહ્યો છે, હું આ બગીચાની ધરતીમાં લીનીછમ દરિયાની અનુભવું છું. એ ઊંચા તપામવા માટે હું હાથવડે એનો અનુભવ કરી નેઉં છું; મારા હાથ અને આખને હું કઈ રીતે ઉતરડી નાખી શકું?’

‘તુલ્ય લોકો, તમે બધા ફેગદના મિત્રો છો, શરીરના મિત્રો છો; અને તેથી કરીને તમને નાશ લમા લોહી વડેનું દેખાય છે. જમદી કરો, મોઝેઝ-વિવેકના મિત્ર બનો. વિવેકના મિત્ર બનશો તો લોહી નાશ પામશે અને તમે નહીંનું પાણી પામશો.’

‘ને તમે તમારા પિતાનું સાથે દુષ્ટ આચરણ કરશો તો પડી તમારી નજરે તમારા પિતાનું કેવળ નમ્રતા જણાયો તમારા પિતાનું ક્રોધ-નકામાં નથી તે તો તમારી દુષ્ટ સુદિન જ પરિણામ છે કે તમારા

કડુણાણ પિતાનું તમને નકામાં લાગે છે. નેસેફના સંપદના લ્યપ્તો છપી અને કોપથી લર્ધાં લર્ધાં હોય છે. નેસેફને એક વડુ જાણેલો. જ્યારે તમે તમારા પિતાનું સાથે સમજૂતી કરી લેશો ત્યારે ક્રોધ નાશ પામશે; નકામાંપણ નાશ પામશે, અને ત્યાર પડી તમારા પિતાનું તમારા મિત્ર બની રહેશે.

‘આખીયે દુનિયા જગતિક વિવેકનું રૂપ છે, અને આ વિષયમાં પસંદ લાયક પ્રત્યેક વ્યક્તિનો પિતા વિવેક છે. જ્યારે કોઈ પણ માણસ જગતિક વિવેક લાગી વધારે પડતો અનદર રાખશે ત્યારે આ વિષય તેની સમજૂતી કેવળ નકામું જણાયો આ પિતા સાથે સમાધાન કરો; સતાનોને ન જાણે તેવો બળવો છાડી દો; એમ કરશો તો પડી ધરતીના પાણી અને માટી તમને સોનેરી માનીયા જેવા જણાયો ને એમ કરશો તો એ જ ધરતીએ સંતવન વિદ્યા કામ કરતી જણાયો, સ્વર્ગ અને પૃથ્વી તમને જલ્દયાયેલા જણાયો.’

‘હું આ પિતા સાથે સમાધાનમાં છું. મારી નજરે આ દુનિયા સ્વર્ગસમાણી છે. પ્રતિપક્ષે હું નવા જ રૂપ અને નવું જ સૌંદર્ય માણું છું. આ નવા દેશનું આગળ વ્યથા નાશ પામે છે અને દુનિયા મીઝીમધ જણાય છે, ઝરણાઓ પાણી વહા બા જ કરે છે તે પાણીના બાળમગ અગાજ મારા કાનમાં પ્રવેશે છે, મારા સુક્ષ્મ મન અને મારી આત્મ જેવતાં થેવૂર કેંદ્ર અનુભવે છે. વૃક્ષની ડાળાઓ તૃપ્ત કરી રહી છે, પાદડા તાળીઓ પાડી રહ્યા છે. આરસી માહેનું પ્રતિબિંબ પડ્યા પર આપું’ સોહામણુ લાગે છે અરીઓ જાતે હોય તો પડી ની વાત.’

૩. મોઝેઝ ઇશ્વરને પ્રશ્ન કરે છે

‘હે જગન્નિષ્ઠતા!’ મોઝેઝે આગળપૂર્વક પર મેશ્વરને પૂછ્યું, ‘હે પ્રભુ, શાથી તું તે પોતે જ સર્જેની ઝીજોનો પિનાશ કરે છે? તે જ આત્મને આનંદ આપનારા, નામરૂપતાના, આ સ્ત્રી પુરુષો સર્જ્યા છે, તો શાને વાનું તું જ એનો નાશ કરે છે? શાથી? કહે, પ્રભુ, શાથી?’

‘હું જાણું છું કે, તારો આ સવાન નાન્ટિકના માથી બોલો અથો નથી. કે ન તો તું મારા સર્જન

પ્રત્યેના અનાદરથી અથવા પછી કાષ્ઠ ધૂનનો ત્રેથી આ સવાસ કરી રહ્યો છે ? પ્રશ્ન એ કહ્યું, 'ને એમ હોત તો તો હું તને સમજાવત અને કંપકો પળ આપત. આવા સવાસ માટે હું તને સભ પળ કરત. પરંતુ, તું મારા આ વખલામાંથી ડહાપળ અને રહ-મ્ય બોળવા છુટા રાખે છે કે જૂનિતલ પર માણસ-નત કાયમ રહે તો વાધો શો ? તું આ છુટ્ટ છે. આ સત્ય જાણીને તું સફળ લોકોને જાણવા આદે છે. અને લોકોને એ જ્ઞાન આપીને કાળી માટીના પ્રત્યેક માનવીને પાકો કરવા આદે છે. જાણી નંત્રને તું પ્રશ્ન કરતાં બન્યો છે. તું સામાન્ય માણસોને સંસ્કૃત આ રહસ્ય જણાવવા માગે છે. અલગત, તું પોતે તો એ સારી રીતે જાણે છે. એ તે માણસમાં પ્રશ્ન પૂછવાની આવડત હોતી નથી, કારણ પ્રશ્ન હોયો કરવો એ જ અર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા બરાબર છે.'

'સમજણ યાનના લયો હે માનવી ! ત્યારે તે પ્રશ્ન કર્યો છે જ તો હવે તેનો જવાબ સાંભળો. મોઝેજ, જમીન પર મૂકી જરીને ધાન્યકણ વાવતો, એથી કરીને તું જાતે જ આપમેળે પ્રશ્નો ઉત્તર મેળવી શકીશ.'

અને મોઝેજે ધાન્યકણ વાવ્યા. છોડવા ત્યારે મોટા ઘમા, કણસલામાં ખોચેખીચી કણ જીભરાયા, ત્યારે મોઝેજ દાતરકું લધને બેઠો અને કાષણી કરવા લાગ્યો, અને ત્યારે જ તેને અદ્યધનો અવાજ સભળાયો.

'તું જાતે જ વાવીને, માવજતથી ઉછેરીને પાછી બરાબર પાકી ગયા એટલે આ કણસલાં કાપવા લાગ્યો.' શાથી કહે જોઈ ?

'પ્રશ્ન, 'મોઝેજે જવાબ આપ્યો, 'હું એને કાપી નાખું છું કારણ કે આ અહીં ધાન્યકણ છે અને અહીં આ છોડનાં સૂકાં રાડાં. ધાન્યકણ સૂકાં રાડાં સાથે સંઘરી શકાય નહિ. ધાન્યકણ સાથે સૂકાં રાડાં રાખીએ તો રાડાં પળ નકામાં જાય છે, એ બંનેને બેજલવામાં ડહાપણ નથી. ડહાપણ તો બંનેને સરખી રીતે છૂટાં પાડીને છુદા રાખવામાં રહેલું છે.'

'આ યાન તને ક્યારે મળ્યું ? ક્યારે શોધી તે આ સમજણ ?' પરમેશ્વરે પૂછ્યું, 'તે યાનપૂર્વક

જ આ દશાઓ ક્યો છે.'

'તું જ પ્રશ્ન, તું જ મને આ વિવેક શક્તિ આપે છે.' મોઝેજે જવાબ આપ્યો.

'તો પછી મારામાં વિવેક હુદિધન દેવ એમ કહી રીતે બને ?' પ્રશ્ન એ પૂછ્યું.

૪. માનવતાની મહેક

આખા દેવદરબાર મામમાં આનંદ લીધાઈ ગયે હતા. ઘણ્યારી બાવલોના દેવદરબાર મદમાં અજ ઉત્સવનો હંમંગ જીમરાઈ રહ્યો તો.

દેવદરબારના આલીશાન મદમાં આજ બાવા જીમટી પડ્યાં તો. પંચકળા ખીન મોકોમાંથી મદ્યારી મદંતો પળ પધાર્યાં તો.

અમરોક દર્શને જીમટી પડ્યું તું—ઝોપડઝના મદિરમાં દર્શનાથી એની હાં જમીં તી. ભાવિકોએ મદિરના પ્રાંગણમાં અડી જમાવ્યો તો—આરિતો મદંતઝના પાદપ્રણામ માટે પડાપડી કરતાં તો.

બાવાએ પ્રાંગણમાં થયારધાન જોઈવાઈ ગયાં તો. મદંતોના આસન જીયાં હતાં. જીયાં આસનોમાં વચ્ચેવચ પડાઈ કાચ દેવદરબાર મદંતો મદંત ઝોપી રહ્યાં તો. બાજુએ જીમન મદંતો ગિરાજના હતાં.

અમલ ધોળાઈ રહ્યાં તો—પરપર તાણ કરી કરીને અમલિયા લેવાઈ રહ્યાં તો.

દેવદરબાર મદમાં મદંતું માન અટળક હતું. રામપુર—રાજપુર મદંતો તે એકા ઉતરતા નહોતાં.

રાજપુર મદંતો અને રામપુર મદંતો આમ તો એકે ઝાડની જ એ ડાલ્યું. બંને વાલમગિરિ મદંતોના ચેલા સાથે જ રાજપુર મદમાં શુક રાલમગિરિ પાસે રહેલા.

પણ વાલમગિરિનાં અનંજળ પૂરાં થયાં ત્યારે દેહ છોડતાં પહેલાં તેણે બંનેને હક્ક વહેંચી દીધો.

—ત્યારે એકને રાજપુર મદંતું મદંતપદું મળેલું, બીજાને એટલી જ જમીં—જલપદાદ મળી. 'તે તેણે ત્યાં બીજાને મદંતો આપ્યાં. મદંતો આજબાજુ મનખ આવી વસતાં હાં મામતું નામ પડ્યું રામપુર.

આમ એક જ મામતી બે ફરિયા સમા ગ્યા બે મહં, અને તેના બંને મહંતો.

પણ બંને મહંતોનો ચુરુ એક હોવા છતાં બંનેએ નોખી નોખી માયુનાં દુધ પીધાંતાં, જુદા જુદા ફોદામાં નવ માસ બંનેએ પોષણ મેળવ્યુંતું. ચુરુ એક હોવા છતાં બંનેના સ્વભાવમાં જરૂર જુદાઈ હતી.

ઉદાર દિલ, સૌમ્ય-શાંત સ્વભાવ અને ખરમાર્થી જીવ હોય રામપુર મહંતમહંતથી રામપુરીજની ફેરમ મોમેર ફેલાઈ ગઈતી. ધમ્મી અને અદેખા મન-વાળા રાજપુર મહંતમહંતનાં માન લોડહેવામાંથી ધરી ગયાંતાં.

રામપુર મહંતમહંતની વધતી જતી મહેક રાજપુર મહંતમહંતને ખટકતીતી. રામપુરીજની ઉજાગી કારકિર્દી રાજપુર મહંતમહંતને દગ્ગાડી રહીતી.

રામપુર મહંતમહંતને વગોવવાનો મોઠો રાજપુર મહંતમહંત શોધી રહ્યાંતા. રાજપુર મહંતમહંતના મનમાં સળગતું વજ્રબોલ્યું જે રામપુરીજની ઉજાગળ આપકને રોળવા સાબળું બન્યુંતું.

અને તે મોઠો રાજપુર મહંતમહંતને આ ઉત્સવમાં મળી ગયો. અમલથી તરબોળ બનેલ કાયરાની નજર ચૂકવી રાજપુર મહંતમહંતે કાયરા વચ્ચે પડેલ અમલના બેગોટારામપુરીજના આસનનીચે રાખીદીધા.

અને અમલના મોઠો ચોખાંતું અજ નિર્દેશ રામપુરીજ ઉપર આવી પડ્યું!...રાજપુર મહંતમહંતે આ મોઠો ઝડપી લા લ્યો:

'...માર્યા હોત તે બે ના ચાર આપત પણ આમ મોરી કરીને તો તમે ઓઘડજીતું નામ મેળાવ્યું, રામપુરી બાવા!'

અને રામપુરીજના અંતરમાં લાલ લાગી. તેણે કુણું હૃદય આ ધા ન સહી શક્યું.

'...મારે અમલની જૂજ નથી, કામએ કાવતરું હતું છે બાવા!...ઓઘડજીતી આપ્ય મને, જે મેં અમલ-ગોટા ચોખી હોય તો!'-રામપુરીજએ પોતાનો બચાવ કર્યો.

પણ કાવતરા કુશળ રાજપુર મહંતમહંત પાછો ન પડ્યો: 'હવે ઓઘડજીતી નામને શીદ અમલગાવે છે બાવા!...થાતાં ચંપ મધું તો માફી માગી લ્યો!'-રાજપુર મહંતમહંતે માઝા મૂકી.

'ને રામપુરીજતું રવે રવું કોધથી કપી બેઠ્યું. હાડેહાડમાં આ આજણું જે રામપુરીજને વ્યાપી ગયું.

'...હે ઓઘડજી મને રામપુરતું ઝાડ્યું ય બતાવીત મા, જે હું નિર્દેશ કોઈ તો!'-જેવરજાર મહંત દિર તરફ શીલ નમાતી રામપુરીજએ આરાધ્ય દેવ ઓઘડજીતું સ્મરણ કર્યું: અને ચૂકારો ય કર્યા વિના રામપુર ભણી ભાગવા માંડ્યા.

અને મોઠા વઘાતી ત્રણેક ખેતરવા માત્યા હશે. રામપુરીજ ચકરી પાછાં ભોં પર પટકાઈ પડ્યા. રામપુરીજનો હૃદય-રામ રવગંપુરીમાં સીધાતી ગયો!

ત્યારે મોઠાવાસીએ મહંતધીના દર્શને ઉમરી પડ્યા. જીલ્લુ થતાં જેવરજારથી મહંતો અને બાવાઓ રામપુરીજના પાવન આપાને ઓળખવા આવી પડેલાં.

રામપુર મહંતમહંતએ રામપુરીજના આત્મા વિશેષા હેતે રામપુર મહંતમાં વિસામો આપી ન્યાં દેહ પડ્યો હતો ત્યાં જ સમાધિ દીધી. સમાધિ ફરતે કોટ અજુબી સમાધિની પૂજામાં તે દિવસ રામપુરીજના ચેલાઓ શેકાઈ ગયા.

આજ પણ સો સવાસો વર્ષો પડેલાંની આ વાતને વાગેળતી રામપુરીજની સમાધિ મોઠા ગામ પાસે અનુદ પડી છે. મોઠાફરતે કોટ તેની રક્ષા કરી રહ્યો છે.

રામપુરીજએ વસાવેલ રામપુર મહંત અને રામપુર ગામ આજ પણ ઉત્તમજળ અવસ્થામાં મોળુદ છે. જૂજ્યા, તરસા, નિરાધારને આ મહંત આજ પણ આદરો આપે છે.

આ પંથકના લોકોને આજ પણ રામપુરીજ ઉપર અનુદ શ્રદ્ધા છે. રોગ-દોગ, તાવ-તળિયો આવ્યે લોકો રામપુરીજની ખાંભીની 'માનતા' રાખે છે. અને લોકોની વચ્ચે શ્રદ્ધાકારેય અફળ જતી નથી.

ડીસ પંથકમાં આવેલ મોઠામાં આજ પણ આ મહંતી મહેક મધમધી રહી છે.

—વડભાઈ મેવા

મનનાં મોતી

કવિ મનતાલ આલિયા

* હું મારો પથ ભારી ભતે જ શોધી લઇશ
અને મારા ભાગ્યનું સન્નિર્ભણ પણ હું ભતે
જ કરીશ

ભોમિયા તરીકે એક ભગવાન ભય છે
જગતની જરૂર નથી

* આજો ફૂટી જવાથી કાઇ દુઃખની મલિ
નતા મરી જતી નથી.

* અમલ વિહોલો આદર્શ એ મરેલાં બાળક
જેવો છે આદર્શ એ એક શરીર છે અમલ
એ તેનો આત્મા છે, આદર્શનો અમલ જોટલો
પૂર્ણ તેટલો જ તેનો આત્મા બળવાન આદ
ર્શોનું આયુષ્ય આભારી છે તેના અમલને

મરેલું બાળક પણ માતા પિતાને ગમે
નેટલું વહાલું હોવા છતાં, તેને દફનાવવું જ
પડે છે, ન દફનાવે અને સાચવી રાખે તો તે
મધાઈ ઉઠવાનું જ અમલ વિહોલું-આદર્શ
શરીર તેના જ-મદાતાઓને કે ચાહકોને આપે
ગમે તેટલું પ્રિય હોય, પણ તેને દફનાવે જ
પડે છે આદર્શમાં અમલનો આત્મા ન હોય તો
તેની કશી જ કિંમત નથી

અમલ વિહોલો આદર્શ કે આદર્શ વિહિન

અમલ એ ગાત્રના વિહોલો શરીર કે શરીર
વિહિન આત્માની પેઠે પ્રેતાવસ્થા જ લોગવે

* આદર્શોનું પૂર્ણવિગમ, શિર્ષાજ, કે મિમા
ચિત્ત કરી વધારે હોઈ શકે નહિ એ તો
આત્માનો એક અસીમ, અનંત, અજુતામ બને
સનાતન સચોપન, અનુગ્રવ અને દેવ અમ
લનો વિપય

આદર્શોનાં સર્જકો, ચાલકો, પાળકો અને
સમર્થકો, સમજ સચાલન, પ્રસ્થાપન, કે
પાલન-પાવનમાં અપૂર્ણ હોઈ શકે પ્રત્યેક
અપૂર્ણતા એ આદર્શપ્રેમી ભાવી પેઢીને પૂર્ણતા
લાપી વધુ આગે ધપવાનો વેગ હોય છે

* સમય અને સંબંધો માણસને ભૌતિક
ઉત્પત્તિના શિખર કે અર્ધે મિતિની ગતોમા જરૂર
પહોંચાડી શકે, પણ ઉચ્ચ આત્મીય સંસ્કારોની
ખિલવણી અને જાળવણી એ તો માણસને
પોતાને જ આધીન છે

* દેવ અને દાનવ એ કેઈ વિભિન્ન શક્તિ કે
વ્યક્તિ નથી એ તો ભિન્ન ભિન્ન વૃત્તિઓ જ
છે પતન અને અવ્યુદયની નિર્ણાયક અને
નિયામક એ જ હોય છે

* કલ્પનાના કિલ્લાનો એકેય ઝોરડો, ટાઢ, તાપ, કે વર્ષામાં આશ્રય આપી શકતો નથી. માંદગીમાં તેમાં બિછાતું પણ બિછાવી શકાતું નથી.

* માણસ પોતાનાં ચહેરા ઉપરનો બધો જ મેલ પોતાનાં હૃદય ઉપર લગાડે છે. ચહેરા પ્રખ સુરત બનાવે છે અને હૃદય મલિન બનાવે છે.

* પ્રથમ પગલાંનો સ્વાનુભવ એ જ જ્ઞાન-પૂર્વકનાં બીજાં પગલાં માટેનો જ્ઞાનદીપ.

* પારસમણિના પહાડો નદી હોતા. કવચિત જ સફળાગ્યે એ પ્રાપ્ત થાય. કલ્યાણ-મયી દૃષ્ટિનો ઉદય થતાં જ વિશ્વ અને વ્યક્તિ ઉભયતું આપત્તિમય તિમિર ટળી જાય છે. જીવન પાવન કરે તેણે દિવ્ય જ્ઞાન અને જ્ઞાન-મય જીવન એ જ પૃથિવલોકનો પારસમણિ છે.

* વિશ્વમાં એક પણ પરમાણુ એણે બાકી નહિ રહે કે જેને પોતાનાં લાવકનાં સ્થાને સ્થાપિત કરવામાં ન આવે.

* આપણા પ્રાચીન સામી વ્યક્તિત્વ વર્તન તે આપણા જ પોતાના વર્તનનો પડઘો અથવા

પડછાયો છે.

* જન્મ-સ્થાન

વિનાશતું જન્મ-સ્થાન (વલાસ છે. વિલાસની જનેતા વાસના છે. અને વાસના અજ્ઞાનતું ક્ષરજંદ છે.

* માણસને દશ રીતે વશ કરી શકાય છે :

ક્રોધથી વશ કરીને,
સત્તાથી દબાવીને,
શેઠમાં શરમાવીને,
લેઠમાં ભરમાવીને,
છળથી છેતરીને,
લાલચમાં લપટાવીને,
મોહમાં ફસાવીને,
ગરજનો ગેરઉપયોગ કરીને,
સ્વાર્થમાં સપડાવીને,
અને પ્રેમથી છતીને.

* સદાચારનો ધોરી માર્ગ ચુકેલ મુસાફર ઉપદેશનાં અક્ષબીડમાં અટવાયા કરે છે.

આશાનો દોર

આર્ટિકલ કુવના શોધક રિચર્ડ-એડમિસલ ટોનાલ્ડ મેક્મિલનના જીવનની એક રસિક ઘટના છે.

ઉત્તર કુવની શોધ માટે આ મહાન સાહસિક વીર સંખ્યાબંધ સફરો ખેડી છે. એવી એક ફર ઉત્તરની સફર માટે આ સાહસિક માણસ તૈયારી કરતા હતા, એવામાં તેમના એક અજાત આહુક તરફથી તેમને એક બીટોલા પત્ર મળ્યો. પત્ર પર આટલી સૂચના સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં લખેલી હતી: “જ્યારે આશાતું એકેય કિરણ ન રહ્યું હોય ત્યારે આને ખોલજો.”

આ પત્ર લગભગ પચાસ વર્ષ જૂનો થવા આવ્યો છે, છતાં હજી તેને ખોલવામાં આવ્યો નથી. આ પત્ર સંબંધમાં આહુસકીર મેક્મિલને લખ્યું છે: ‘કોણે આ પત્ર લખ્યો હશે, અને તેમાં શું લખ્યું છે’, એ બાબત હું કદી અધીર બન્યો નથી. કુદરતની કૃપા છે કે પત્રમાં નિર્દોશી રીતિ હજી સુધી મારા લાગ્યે આવી નથી.

—દિવ્યદશ

પ્રેરક પ્રસંગો

૧ ત્રાજવે ત્રાજવે ફરે

રચનાત્મક પ્રવૃત્તિનું મહત્વનું કેન્દ્ર જની ૨૦૯ા આશ્રમની મુલાકાતે આવતા એક આત્મેવાનને લેવા માટે સમયાના સચાનક રેલવે રેશને જઈ પહોંચ્યા સમયસર રેલગાડી આવી પહોંચી સચાલકે મહેમાનનું સ્વાગત કર્યું થોડા થોડા સામાન વહેંચી લઈ જાને રેશનની બહાર નીકળ્યા

‘આશ્રમ અહીંથી એકાદ માર્લ દૂર છે જિનાબનો તાપ છે થોડાગાડી કરી લઈએ’ રેશનના પગથિયા ઉતરતા ઉતરતા આશ્રમના સચાલકે અધિતિને ઉદ્દેશીને કહ્યું

‘એકાદ માર્લનું જ જતર હે પતો થોડાગાડીની જરૂર નથી એટલું ચાલવામા તો આનંદ આવશે અતિથિએ ખરે સરખી રીતે જગલથેનો ગોઠવતા ગોઠવતા જવાબ આપ્યો

જાને જણ્યા ખરે ખરોરે ઉનખાના ધોમ તડક મા આશ્રમ બાપી ચાલવા લાગ્યા

થોડી વારમા રેશનથી ઉતારાએ ને લઈને પાછળ આવતી થોડાગાડી એમને આપી ગઈ થોડાગાડીમા બે જ ઉતારાએ બેઠા હતા થોડાગાડીવાળો કુસેન મહેમાનેને મૂકવા લેવા અવાર નવાર આશ્રમમા જતો, એટલે આશ્રમમા સચાલકને એ સારી રીતે જાણખતો હતો ખરે ખરોરે, ખરે સામાન ઉપાડીને મહેમાન સાથે એમને ચાલ્યા જતા જોઈને કુસેને ગાડી ધીમી પાડતા પાડતા કહ્યું ‘તડકામા શું કામ દુખી થાવ છો? ગાડીમા જગવા છે ભેસી જાઓ’

‘દુખી થતા હોત તો તો જરૂર ગાડીમા ભેસી જત, કુસેન ‘પણ આટલું ચાલવામા તો આનંદ આવે દમચા પહોંચી જઈશુ’ આશ્રમના સચાલકે માયા ઉપર મૂકેલો દુવાલ ઠીક કરતા કરતા થોડા ગાડીવાળાને જવાબ આપ્યો ‘જીવી તમ રી મરજી’

ઠીકને દુસેને ગાડી આગળ લીધી ગાડીમા બેઠેલા ઉતારાએ પૈડી એક બેલતા સલગાયા ‘આખા પરગણામા ઉપાડ્યા ઉપડતા નથી પણ છે જરાય મોટય? માથુ ફાડી નાખે એવો તડકો છે શરીર બાળી નાખે એવી લૂ ફેંકાય છે છતાંય ગાડીમા બેસવાને બદલે ખરે સામાન ઉપાડીને ચાલ્યા જાય છે આનું નામ સેના અને આનું નામ તપશ્વર્ણ ઉતારાઓની વાત સાબળીને અતિથિ મરક મરક હસી રહ્યા

થોડી વારમા કુસેનની ગાડી આગળ નીકળી ગઈ અશ્રમના સચાલક અને અતિથિ થોડું આગળ ચાલ્યા હશે ત્યાં સામેથી પૂરપાટ ફોડી આવતી થોડા ગાડી મળી તાપથી રક્ષા મેળવવા માટે માથે દુવાલ ઢાકીને મહેમાન સાથે ચાલ્યા આવતા અને પરસેવે નીતરી રહેલા આશ્રમના સચાલકને થોડાગાડીવાળો રહેમાન જોળખી ગયો ગાડી ધીમી પાડતા ડાડતા એ બોલી ઊઠ્યો તમને તો દુખી થવાની ટેવ છે પણ આવે ખરે તડકે મહેમાનને રીદ દુખી કરો છો? ધીકી હાથે જોશ રહેો દમચા પેસે જરૂર રેશન મૂકીને પાછો આવી પોચુ છુ’

ના ના રહેમાન આશ્રમ તો હવે સાવ દુકડો છે દમચા પહોંચી જઈશુ’ આશ્રમના સચાલકે દુવાલથી કપાળ ઉપરનો પસીનો લૂછતા લૂછતા કહ્યું

તમને જાડાનો લોભ હોય તો જ આપશે એ લઈ લઈશ પણ જીવી ગાડીએ તડકામા દુખી શું કામ થાવ છો? દમચા આવી પહોંચુ છુ’ રહેમાને ગાડી ઉતાવળી દોડાવવા માટે થોડાને ચાલુક ફેટકારતા ફેટકારતા કહ્યું

‘જાડાનો સવાલ નથી પણ હવે તો આશ્રમે પહોંચવા આવ્યા ઘૂ તારે ખીજા ઉતાર મને તો લઈને જ નીકળજો ઉતાવળ કરીશ નહી’ દોડવા માટેવી ગાડીમાથી પાછું વાળીને જતા રહેમાનને આશ્રમના સચાલકે લોચો હાથ કરી લોચા અવાજે જવાબ આપ્યો

રહેમાનની નાદીમાં બોલ્યા દેતારએ બોલતા સહજાયા 'લાઈ એ તો ગાધીવાળા લોલ લોલનો અવતાર ચમકી તૂટે પણ દમકી ન છૂટે એમની પાસ્થી ઠાઈ ખાટી જાય એ વાતમાં માલ નહીં'

ઉતાવળોની વાત સાલગીને આશ્રમના સચાલક મરક મરક હસી રહ્યાં — પ્રવાસી

૨. વિજયને આરે

આખી કપિલવસ્તુ નગરી આજ પાસેના ઉપવનમાં હિમગી હતી આજ કપિલવસ્તુના યુવકોને અતિપ્રિય એવી રથરપદાં આયોજીઈ હતી યુવકો પોતપોતાના રથ અને અશ્વ શણગારને ઉપવનના વિશાળ મેદાનમાં હાજર થઈ ગયા હતા વચ્ચેકુટિરોમાં પ્રકાશનો મહેરામણ ઉઠી રહ્યો હતો

આ સ્પર્ધામાં યશોધરાપુત્ર રાકુંને પણ ભાગ નીધો હતો એનો અશ્વ કપિલવસ્તુમાં ગ્રાહ્ય ગણતો એના રથને ઉત્તમતાનું પ્રિયુદ્ધ મળ્યું હતું એવા રથ અને અશ્વવાળો મહુલ સ્પર્ધામાં હારી ગયો નત-મસ્તકે એ ઘેર પહોંચ્યો એટલે યશોધરાએ એને પૂછ્યું 'કેમ રે રાકુંડા! શું થયું? શૂંપ કેમ છે? તારા ઘોડા તો મર્વશેષ હતા તું હાર્યો એ જ આશ્ચર્ય!'

રાકુંને નેણ નીચા ઢાળીને જવાબ વાળ્યો મા! હું સદુધી આગળ ચર્ચી ગયો હતો પણ પેના અમરિષ પોતાના ઘોડાને ખોટી રીતે દોડાવતો હતો મે એને એ વિરે એત ચો ત્યા મારા રથનો વેગ થોડો ધીમો પડ્યો ને ગોપાય પહેનો ચર્ચી ગયો હું હારી ગયો'

જીવનની વ્યાપક સ્પર્ધામાં પણ પોતાની ગતિ તરફ ધ્યાન ન રાખના બીજીની ગતિને ને વિકાસનો વિચાર કરીને વણમાગ્યું ડહાપણ આપનારા કેટલા માણસો આમ વિજયને આરે આતીને પરાજિત થના હશે! એ પરાજિતતાની વાત એમને કાણુ સમજાવે!

— પ્રકાશ મજાજર

૩. ચૈતન્યદેવની ત્યાગભાવના

ત્રી ચૈતન્ય મહાપ્રયુજ્યો આરે શ્વરથ ધર્મ પાળતા તારે તમનું નામ નિમાઈ પડિત હતું એક દિવસ મની વત છે તેઓ એક હોડીમાં ગગાપાર જઈ

રહ્યા હતા તેમની સાથે તેમના મિત્ર રઘુનાથ પણ હતા બન્નેને ભારે દોસ્તી બન્ને જિગરમન દોસ્તો હતા વાતો કરતા કરતા સમય પસાર થઈ રહ્યો હતો તે અરસામાં જ નિમાઈ પડિતે ન્યાયશાસ્ત્રને એક મોટો અથ લખ્યો હતો ને તે પણ તેમની સાથે જ હતો વાતવાતમાં એ મહાન અધીની વાત પણ નીકળી રઘુનાથે એ અથ વાંચી સાંભળાવવા નિમાઈ પડિતને વિનવતી કરી

નિમાઈ તો ભારે વાચનરમિયા હતા તેઓ તો ખુશી ખુશી થઈને પેતાના અથમાંથી વાંચી સભાળાવવા લાગ્યા જેમ પાના વચાતા ગયા તેમ તેમ રઘુનાથના મુખ ઉપર નિરાશાના વાદળો છવાતા ગયા ઉવટે રઘુનાથથી ન જ રહેવાયુ ને તે તો કુસકે કુસકે રડવા લાયા નિમાઈ પડિતને તો ભારે નવાઈ લાગી રે રઘુનાથ રડે છે શા માટે? મારા આ અથમાં તો એવી ઠાઈ વાત આવતી નથી કે તમારે રડવું પડે' નિમાઈ પડિતે રઘુનાથને તેના રડવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે રઘુનાથ અતિક્રુણ સ્વરે બોલ્યા 'લાહલા' મે ભારે મહેનત કરીને દીધીતિ' નામનો એક અથ લખ્યો છે હું તો ધારતો હતો કે ન્યાયશાસ્ત્રના હાનના અથોમાં મારો આ અથ જ સ્વયં છે, પરંતુ તમારો આ સુદર અથ જોઈને મારી બી આશા ઉપર પાપી ફરી વળ્યું છે તમારા આવા સુદર અથ આગળ મારા એ અથનો હવે કાણુ ભાવ પૂજવાનું છે બનેને મે ઘણી મહેનત કરીને તે લખ્યો હોય ને હું મારા મનથી મોટાઈ માનતો હોઉં ને ખાડ ખાતો હોઉં આવા વિચારોથી ને મનોઅનાથી હું રડી પડ્યો હતો રે માડુ હવે પણ રડી રહ્યું છે'

નિમાઈ પડિત તો જોરથી ખડખડાટ દમી પડ્યા 'અરે દોસ્ત! એવી જ વાત કે ને મારી આ સામાન્ય પોથી જોઈને આપો બધા મેસ જાગ્યો! તારા સુખ ને આનંદને ખાતર તો હું મારા પ્રાણુ પણ આપવા તૈયાર છું તો મારી આ સામાન્ય પોથીની તે શી વાત છે? લે હમણા જ હું એનો નશ કરી દઉં છું' એમ કહેતા કહેતા તો નિમાઈ પડિતે પોતાના એ મહાઅથના પાના એકે

એકે કરીને બધા જ ગાળના પ્રવાહમાં વહારી દીધાં નિમાધ પડિતના એ જગપ્રસિદ્ધ પુસ્તકની એમને મન મિનના મનદૃષ્ટિ આગળ કશી રિસત જ નહોતી તેમણે કેટલો બધો ચિત્તિશ્રમ કરેલો પણ પોતાના મિનના મનદૃષ્ટિને શમાવવાને તેની નિતશ્ચ દુઃ કરવા તેમણે પોતાની એ સદર થોથી ગમા મયાને ચરો ધરી દીધી ને મિત્રના ચિત્તને શાનિ થાય તેવું પ્રુણ કર્તવ્ય બન્યું તેને આનંદ તેમને મન ધણે ધણે હતો અને તે પોતાના પાના નાચના કૃતા ગમાના અનંત પ્રવાહ સાથે ચિત્તન્ય પી એ નિમાધ પડિતની મહાન કીર્તિની ગાથા જાણે ગાથ ત્યાં ન હોય તેમ તેના તરે એ તરે તાલ દેતા ચિત્તન્યદેવની અદ્ભુત ત્યાગકથા ગાતા ગાતા વહી ગયા થરો વીતી ગયા છે જુલુ મહાપ્રભુ ચિત્તન્યદેવના અદ્ભુત ત્યાગની આ ગાથા અનેક માનવીઓ ને ભક્તોને માર્તે ચિત્તપાવન કરનારી છે

પડિત તથાચ તે નિમાધ પડિતના-ભાવિ ચિત્તન્ય મહાપ્રભુના ત્યાગની આ પરાકાષ્ઠા જોઈ બાણી ને અનુભવીને તેમના ચરણોમાં આગેલી પથા ધન્ય પ્રભો ! ચિત્તન્ય દેવ ! ને ધન્ય તમારી આ ત્યાગભાવના, અમારા હવનમાં તે હિતરો ! ચિત્તન્ય મહાપ્રભુના આવા અનેક વધુ પ્રેરક પ્રસંગો વાચવા-જાણવા ને સમજવા માટે તો વાચકે 'ચિત્તન્ય મહા પ્રભુના તથા મયોતુ અખ્યન કરવું ધરે છે

—૫૫ બકલાલ માં શુકલ

૪. માટીના મહેલ-સોનાની ઝૂપડી

ધરાનમાં એક બાદશાહ થઈ ગયો એનું નામ હતું નૌશેરવાન નૌશેરવાન ભારે શુભવાન, દયાળુ અને ન્યાયી પ્રજાના કૃષિ કૃષ્ણી અને પ્રજાના સુખે સુખી,

એણે એક મોટા મહેલ બધાંઓ કળા કારીગરીથી શાનતો મહેલ મહેલના મિનારે સોનાના કળસો ઝરણે ઝરણે રૂપાના છત્ર ગારીઓ બિલેસી કાચે મટી કરસો આરસપદારથી ઘડી.

બાદશાહનો મહેલ એટલે પૂજી જ શું !

મહેલ જોઈ સૌ રાજ થાય બાદશાહે લોકોને જોવા માટે મહેલ ખુલ્લો મૂક્યો, ગરીબ આવ્યા,

તવગર આવ્યા, અમલુ આવ્યા, પડિત આવ્યા. સૌએ વખાણ કર્યા. પણ એક પડિત વખાણ ન કર્યા રાજ્યએ તે પડિતને પૂજ્યું.

‘કેમ, મહેલમાં કાંઈ ખામી લાગી ?’

પડિતે અચકાતા મને કહ્યું :

‘ના ના મહેલમાં તો કાંઈ ખામી નથી. પણ ..

પણ આ મહેલ પી બાજુમાં ઝૂપડી છે તેથી મહેલની ચેનક બગડી ગઈ છે.’

બાદશાહ બોલ્યો :

‘વાત તો સાચી છે પણ થાય શું ? એ ઝૂપડીમાં એક ડોશી રહે છે મે મહેલ બધારતા પડેના, ડોશીને ખૂન સમજી રી, ડોશીમાં મારો એટલા પૈસા આવું આ ઝૂપડીને બદલે બીજા ડોશી મોટી દહેલી બધારી આવું. પણ ડોશી એકની એ ન થઈ એ તો કહે, “ભાઈ મારી ગરીબી ને ભરી મારી ઝૂપડી નથી જોઈ ધન કે નથી જોઈ દહેલી ! તું તારા મહેલમાં રહે, હું મારી ઝૂપડીમાં રહું.”

આ સાંભળી પડિત દસવા લાગ્યો તે બોલ્યો

‘ખરેખર ડોશી ગાડી લાગે છે, બને એ ધનની પત્તા ન કરે પણ રાજનુય માન ન રાખે ?’

આલો રાજાજી ! આપણે એને ફરી સમજાવીએ ’ રાજા અને પડિત ગયા ડોશી પાસે ડોશીએ બન્નેને આવકાર આપ્યો પડિત મંડી વાણી થી બોલ્યો :

‘ડોશીમાં તમે તો રાજાના પાકોશી છા બાગ્ય શાળાને જ આવો સારો પાકોશ મળે ! રાજા મહેલમાં રહે છે તમે ઝૂપડીમાં રહો છો મહેલ જોઈ બધા મતક થ છે ને ઝૂપડી જોઈ સૌ છી.. છી કરે ! આવું તે કેમ ખમાય ?

‘રાજા કહે છે તો માની જાન ઝૂપડી મટીને મહેલ થશે, ગરીબી અને દુગદર જશે. ધડપણમાં સુખ મળશે બાદશાહને પણ આનંદ થશે’

ડોશી ધીમેથી જોતી ‘વાહ ભાઈ વાહ શું તમે ઘરડા નથી વધાના ! મને તો ધડપણમાં પણ આનંદ છે જાત-મહેનતથી કમાઈ છું ને રાટના ધડીને ખાઈ છું. એમાં ગરીબી શી ને દુન્ય શું !

‘રહી ઝૂપડીની વાત એ તો હું કદી નહીં છોડું
હું આ ઝૂપડીમાં જન્મી છું ને એમાં જ મરીશ’

‘બાદશાહનો મહેન અમર રહે મારી ઝૂપડી
સલામત રહે મારે નથી વેચવી ઝૂપડી કે નથી
બેંધતો મહેલ પથ્થુ બાદશાહ’ હું તો તારો મહેલ
બેંધને રાજ ચાઉં છું શું તું મારી ઝૂપડી બેંધને
રાજ નથી થતો, કે તું આમ વારંવાર તે છંદ
લેવાની અને તોડી નાખવાની વાત કરે છે?’

ડોશીની વાત સાંભળી બાદશાહ અને પડિત
મતબજ જ થઈ ગયા શું બોલે? એ તો આ વાતેવા
પાછા ગયા

દિવસો પર દિવસો વીતતા આત્મા પથ્થુ ધીમે
ધીમે મહેલની રૈનક ધટવા લાગી સોનાના કળશો
અને રૂપાના છત્રો ઝાંખા પડ્યા આરસપહાણની
કરસો ફીકી પડી દિવાનો કાગી અને મહેલ ફિક્કો
બાદશાહના નોકરોએ આનું કારણ શોધ્યું

કે ડોશીમાં માજ-સવાર રસોઈ કરે છે તેનો
ધુમારો મહેનમાં આવે છે તેથી મહેન કાળો પડે છે
તોફાનની આ વાત માલગીને બાદશાહે દુકમ કર્યો
‘ડોશીને રાજ મહેનમાંથી જમવાનું ચોકલવું
ખસ પડી ડોશી રસોઈ બનાવે નહીં ને ધુમ ડોશાજ
જ નહીં’ — રામના ધરનું જમણ એટલે પૂછવું જ
શું? મેવા મીઠાને લાપસી’

પથ્થુ ડોશીએ તો નોખખી ના પારી દીધી તેણે
કહ્યું

‘રામના ધરના પકવાન કરતા મારો મુકો રોટનો
સારો પારકું ધાન મને ન ખાવે મારા હાથ-પગ
માગ છે સિતેર વર્ગની ચર્ક પથ્થુ કદી કોણનું મર
તનું ખધું નથી અને મરતા સુધી મગવાન કોઈની
એક્ષિકાગી ન બન્યાવે’

બાદશાહે ડોશીની વાત જાણી પથ્થુ તે કાઠ જ
ન બોલ્યો તે ધારે તો બળજબરીથી ડોશીની ઝૂપડી
નોડાવી શકે અને ડોશીને મારી પથ્થુ ચૂકે પથ્થુ
આ તો સાચો રાજ હતો પ્રજાનો પાલક હતો ન્યાયી
અને દયાળુ હતો તેણે ડોશીની ઝૂપડી સલામત રાખી
એના મનમાં તો ઉતરું ડોશી પ્રત્યે માન ઉપ
જ્યુ ‘ડોશી કેવી સ્વમાની અને સાચા દિલની છે?
એણે પારકું ધન દુનુડ ગણ્યું પારકું અને પથ્થુ ન

લીધું. ચોતે રંગે ને જાતમહેનત કરીને છે. કેટલી
મહાનતા!’

આમને આમ વત્સો વીતી ગયા

હવે તો ડોશી મરણ પથારીએ પડી બીનકુલ
ઝીડી ચકતુ ન હતું ડોશી ઘડી બે ઘડીની મહેમાન
હતી બાદશાહને આ વાતની ખબર પડી છેવટે ચોતે
એક પાડોશી હતો એમ જાણી, બાદશાહ ડોશી
પાસે ગયો બાદશાહને જોતા ડોશી બોલી

‘શું મારી ઝૂપડી નેવા આવ્યો છે? હજી હું
જીવતી છું’

બાદશાહની આખમાં આસુ આવ્યા તે ડોશીને
પગે પડ્યો ને બોલ્યો

‘ના મા તારા જીવતા જીવત ઝૂપડી ન લીધી
તે શું મરતી વખતે લઈશ? મારા મહેલની રૈનક
ખાતર ઝૂપડી તો શું એવું તરણ પથ્થુ આધુ પાછું
નહીં થાય

‘મારો મહેલ તો માડીનો છે એ એક દિવસ
ધૂળ ભેગો થવાનો છે પથ્થુ મા, તારી ઝૂપડી તો
સોનાની છે, એના તરફ તરણ પર તારી સચ્ચાઈ
અને મહેનત છે એને હું છોડીશ ત્યાં સુધી જાગવીશ’

આ સાંભળી ડોશીની આંખો હમી ઊઠી તેની
આંખોમાંથી હર્ષના આસુ વહેવા લાગ્યા તે બોલી

‘દીકરા, તું સાચો બાદશાહ છે ભગવાન તારી
કીર્તિ અમર થાવે ગરીબોને મન બીજાના મહેન
કરતા, એની પોતાની ઝૂપડીની કિંમત અને ગણી
છે — ત તે બરાબર જાણ્યું છે ભગવાન તારું રાજ
અખડ રાખે’

આટલું બોલી રહી ત્યાં તો ડોશીની આંખો
ઝૂપડીની છત પર મારાઈ રહી એનો પ્રાણ છોડી મોડો
બાદશાહે ડોશીની અંતિમ ક્રિયા પોતાના હાથે
જ કરી ડોશી મરી ગઈ પથ્થુ એની ઝૂપડી ત્યાં જ ની

મહેલ અને ઝૂપડી રાગ અને રક એની જાનના
પાડોશી’ કેટલું અમલાલિન? છતાં સત્ય’

બાદશાહે જીવતા સુધી ઝૂપડીની બરાબર સલામ
રાખી આજે પત્તુ નોકો બાદશાહની ઉદારતાની
અને ન્યાયની વાતો કરે છે પેલી સેલ્ફની ઝૂપડીની
વાતથી ડોશીને પત્તુ વાદ કરે છે

— નાથુલા, બદલ

આત્મવિશ્વાસ

અનંત વ્યાસ 'દ્વિમત'

આજકાલ અનેક વિધ રોગોમાં સૌથી વિરોધ પ્રમાણમાં પ્રસરી રહેલો એક લાગર રોગ છે, કે જે આપણા યુવક સમાજને નિરાશા, નિરુત્સાહ અને પતન બગી દોરી રહ્યો છે તનના રોગોને માટે તે અનેકવિધ દવાઓ, પેટરો બજારમાં વેચાય છે પરંતુ આ તનનો રોગ નથી પણ મનનો છે, અને તેની દવા બજારમાં કેમિસ્ટોની દુકાનો પર મોમાંગ્યા દામ આપના છતાંય મળી શકતી નથી આ લાગર રોગ છે આત્મવિશ્વાસના અભાવનો આપણા અનેક શક્તિશાળી યુવાનોના સાદસ ખમીર, એતના અને આશા એને નષ્ટ કરી તેને પશુ બનાવી રહ્યો છે

આજે અનેક યુવકો માનસિક દુર્બળતાને કારણે પીકા ભોગવતા બેવા મળે છે. તેઓના યુગ પર નથી ઉત્સાહની ઝનક, આખમાં નથી પ્રગલ્ભતા, દેવામાં દામ નથી, વિશ્વાસમાં સ્થિરતા નથી તનમાં તામત નથી કોઈ પણ કાર્ય કરવા માટે તેઓ દ્વિમત પૂર્વક આગળ આવી શકતા નથી તેમનામાં પોતાની શક્તિ માટે વિશ્વાસ જ નથી

આ માનસિક દુર્બળતાના કેટલાક કારણોમાંનું એક છે, ભાગ્યવાદીતા આ ભાગ્યવાદીતાએ આપણા મોટા ભાગના યુવક સમાજને એકદમ ભીરુ, નિરાશ, હતાશાથી અને પામળો તથા નિષ્ક્રિય બનાવી દીધો છે તમા સુધી યુવકોના મનની આ સ્થિતિ સુધરે નહીં ત્યાં સુધી આપણે રાષ્ટ્ર ઉન્નતિ કરી શકશે નહીં, જે નવી પેઢીના હાથમાં આપણા દેશનું ભાવિ રહેલું છે, તે ભાવિ રાષ્ટ્ર-વિધાતાઓ જ નિરુત્સાહી અને પશુ હોય તો દેશની સ્થિતિ કેમ કરીને સુધરે?

ભાગ્યવાદીઓ એમ જ માને છે, કે અમારા ભાગ્યમાં જેનું લખાયેલું હતું તેમ યશો કોઈ કાર્યમાં તેમને નિષ્ફળતા મળે તો ત્યારે પણ તેઓ ભાગ્યનો જ દોષ કાઢે છે, કાંઈ સારી નોકરી ન મળે તો કહેશે કે ભાગ્ય જ ખરાબ છે આવું ભાગ્યવાદીપણું

મારસને નિષ્ક્રિય બનાવી દે છે, 'પુરુષાર્થ', શ્રમ, અને દિમતથી વિમુખ બનાવી તેને એકદમ બેકાર બનાવી દે છે

ઉપરાઉપરી મળતી નિષ્ફળતા પતી માણસ માની બેસે છે કે, મારા ભાગ્યમાં નથી અને તેથી સફળ થઈશ નહીં તેની આવી માનસિક ખામી તેને વધારે વખત પ્રયત્ન કરતા રોકીને ટોકાર મનાવે છે આવા માણસ સૌના માટે મોઝાનરૂપ બની જાય છે તેને પોતાના જીવન પણ અકારુ અને ભારશ્વર પડે છે પરિણામે કેટલીક વખત યુવકો આત્મ હત્યા કરવા પ્રેરાઈ જાય છે

સૌથી પ્રથમ તો આવા માણસોના મગજમાંથી ભાગ્યવાદીતાનું શૂન કાઢવું જરૂરી છે તેને નિષ્ફળતા મળે ત્યારે નિરુત્સાહી ન થયા હોતા સતત પ્રોત્સાહન આપી તેનામાં આત્મવિશ્વાસ પ્રગળાવવા આવશ્યક છે

નાનકું પાળક સર સરમાં ભયારે ચાલતા શીખે છે ત્યારે તે પડે છે, વળી જીતુ ધાપે છે વળી પડે છે વળી ગ્રેડે છે અને આગળ ડગ ભરે છે અનેક પ્રયત્ન પડી તે પોતાના પગ પર ચાલના જેટલી સ્થિરતા અને કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તેના ઉત્સાહ કેટલો બધો બળુકાય છે? પોતે મેળવેલી સફળતા તરફ ધરના વડીનેતુ ખ્યાન હોરવા તે હાર્ષ અને ઉત્સાહભરી નીસોથી ધરને મળતી થૂકે છે અને તેની મજલતાને આપણે અભિનંદોને પ્રેમથી તેને ઉચ્છાને ખ્યાર કરીએ છીએ ત્યારે પોતે મેળવેલી સફળતાની પ્રસન્નતા તેના યુગ પરના ઉત્સાહ અને કિલ્લિકાનાટ હાર્ષમાં રષ્ટ વરતાઈ આવે છે

માણસ પોતાના કાર્યમાં એકવાર નિષ્ફળ જાય તો તેણે ફરીથી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, ખીટવર, નીજવર અનેકવાર પ્રયત્ન કરવા પડી અતે તે જરૂર સફળતા મેળવવાનો જ પશુ તે માટે તેનામાં આત્મશ્રદ્ધા જોઈએ, દ્વિમત અને સાદસ જોઈએ

વિગ્ધારોમાં દૃઢતા નેધ્રએ, ધ્યેય સિદ્ધ ન થાય ત્યા સુધી જ પવનું નહીં, એવો મક્કમ નિર્ધાર નેધ્રએ અખૂટ શ્રદ્ધા, સતત પરિશ્રમ, દૃઢ નિશ્ચય અને મજબૂત મનોબળ જ માણસને સફળતા અપાવે છે. મુશ્કેલીઓથી ડરનારા, સકેદાની શંકાથી નિરાશ થનારા, અનિશ્ચિત મનના-ડચુમચુ વિચારધારાવાળા માણસો કય રેય પોતાના કાર્યમાં સફળ થતા નથી.

છેક બચપણથી જ બાળકમાં આત્મવિશ્વાસના બીજ રોપવા નેધ્રએ.

શાળામાં ભણતુ બાળક ગણિતમાં નવનું જાણાય તો તેને કપડો આપવાથી કશું વળે નહીં તેની ડુચ્છિ જાણીને તેને રૂબે એવી રીતે ને ગણિત શીખવવામાં આવે તો તે જરૂર પ્રદક્ષ કરશે. એવે સમયે ડીખવનારમાં ધીરજ અને શાંતિ હોવા જરૂરી છે બાળક એક વખત, એ વખત કે વધારે વખત જુનો કરે ત્યારે પણ શીખવનારે ધીરજ ખેંચીને બાળકને શીખવવાનું છોડી દેવું નેધ્રએ નહીં. તેમજ કટાગીને, 'તારામાં અછલ જ નથી તું ક્યારેય ગણિત શીખી શકીશ નહીં' આવા નિગાશાળનક શબ્દો કહીને બાળકના ઉત્સાહને તોડી પાડવો ન નેધ્રએ. એથી તો બાળક પરેપર એમ જ સમજી બેસે છે કે વડીલ અથવા શિક્ષક કહે છે તેમ- 'માગમાં આવડત જ નથી. આ વિષય હું શીખી નહીં જ શકું' અને બાળકના મનમાં આવા વિચારો બેસી પડી તે ક્યારેય ગણિતને હાથ નહીં અડાડે તેનામાં આત્મવિશ્વાસ રહેશે નહીં તે પોતાને ગણિત શીખવા માટે અશક્ત સમજી બેસશે. પરિણામે ગમે તેટલા ઉપાય કરવા છતાં પણ તમે તેને ગણિત શીખવી નહીં શકો. પરંતુ બાળક જુનો કરે ત્યારે તેના આત્મવિશ્વાસને તોડી પાડવાને બદલે, તેના ઉત્સાહને શાગી નાખવને બદલે તેને ઉત્સાહ અપવા પ્રવર્તન કરવો નેધ્રએ. 'વાહ' તું તો હોશિયાર છો! તને તો આ આવડી જ જશે. તું જરૂર ગણિત શીખી શકીશ. એક જગત જ જૂલ કરે છે પણ વાધો નહીં, એ તો મહેનારથી સુધરી જાય તેવી છે' આવા શબ્દોથી બાળકને વિશ્વાસ વધે છે પોતે ગણિત શીખી શકશે, તેની આત્મશ્રદ્ધા તેનામાં પ્રગટે છે ગણિતનો વિષય

પોતે ધારે છે તેવો અધરો નથી; એવી માન્યતા તેને ઉત્સાહિત કરે છે અને વધારે ચીવટપૂર્વક, ઉત્સાહ અને આત્મશ્રદ્ધા સાથે તે ગણિત શીખે છે.

આમ માણસને જે બાનતમા નિરાશા જાણાય ત્યા તેને ઉત્સાહ અપાતા રહે. તેનામાં આત્મવિશ્વાસ પ્રગટાવો, તેની નજીવી સફળતાને પણ ખૂબ ખૂબ પ્રસશો, પરિણામે તે ઉત્સાહભેર પોતાનું કાર્ય શરૂ રાખશે.

બચપણથી જ વડીલોના દુર્વર્ણના અને વાતવાતમાં તેને ઉતારી પાડવાની તેમની નીતિને કારણે બાળકમાં નિરાશા, અશ્રદ્ધા અને ભીરતા જાગે છે. પોતે આ કામ કરશે અને પોતાથી નહીં થાય તો કોઈ ટીકા કરને તો? કોઈ પોતાની જૂન બદલ કપડો આપશે તો? કોઈ પોતાની જૂન થાય તો મજાક કરશે તો? આવી શંકાઓ અને બચ તેને નવું કાર્ય હાથ પર લેવા શકે છે બાળક સતત એમ જ વિચારે છે, કે પોતાનામાં કરી જ આવડત નથી, કરી જ શુદ્ધિ નથી, કોઈ શક્તિ નથી માનસ પર આવા હીનતાવની છાપ તેની ઉપર વધતી જાય રહે છે પરિણામે બચપણમાં વડીલો દ્વારા તિરસ્કારાયેલો, તેના દરેક કાર્યની કડક આનોમના થઈ હોય તેવો એ બાળક મોટી ઉંમરે પણ કોઈ કાર્યમાં સ્વતંત્રપણે અપનાવતા અચકાશે તે કોઈની પાસે પોતાના મત યો રજૂ કરી નહીં શકે, એ બધે કે, વખત છે ને પોતાના મતબંધો ખેંચા હોય તો પોતે ઉપહાસને પાત્ર બની જાય અને આવી અશ્રદ્ધા અને પારકાની ટીકાના ભર તેને પોતાનો વિચારો જાહેરમાં કોઈની સમક્ષ પ્રગટ કરતા શકે છે પરિણામે એ બાળક માત્ર નિરાશા, ભર, અશ્રદ્ધા અને અનિશ્ચિત વિચારોનું પ્રતીક બની રહે છે.

જેનામાં આત્મવિશ્વાસનો અભાવ હોય છે, જેને પોતાની શક્તિ પર વિશ્વાસ નથી, તે માણસ કોઈ પણ કાર્ય કરી શકતો નથી તે એક કામ હાથ પર ને છે પણ તેમાં જગતક મુશ્કેલી જાણતા તે મુશ્કેલીને બીજા ઉપાડે છે, તેમાં પણ સકેદા જાણના તેને અનુરૂ મુશ્કેલી સીધું ઉપાડે છે નામ તે કોઈ કામ પર કરી શકતો નથી અને તેની શક્તિ વ્યર્થ વેડાઈ જાય છે. તેના આવા સ્વભાવની-માનસની

જડ પચ્ચણમાં અજ્ઞાન વડીલો તરફથી તેને વારંવાર મળેલા ઈપક, ઈપકાસ અને નિરાશાજનક અભિ પ્રયોગમાં રહેલી છે. વિચારોની સ્થિતિતાના અભાવે માણસ કોઈ કામ ચોગ્ય રીતે પૂરું કરી શકતો નથી.

ઘણા માણસો પોતાની અશક્તિને છુપાવવા માટે અવનવા બદાતા અને જડશક્તિના આશરે લે છે. પરિસ્થિતિ ચોગ્ય નથી, ચોગ્ય તક મળતી નથી, અમુક માણસે મારા કાર્યમાં વિધ નાખ્યું એટલે હું સંજ્ઞ ન થયો. આવા આવા બદાતા આડે તે માણસ કદીકતમાં તો પોતાની દુર્બળતા જ છુપાવવા મથે છે. પરંતુ તેના એ બધા બદાતામાં કોઈ જ તથ્ય હોતું નથી. શક્તિશાળી માણસ પરિસ્થિતિને પોતાની અનુરૂપ બનાવી લે છે રસ્તામાં ચોતરફ કાટા વેરા ચેલા હોય તો એ બધા કાટા વીણવા બેસી ન રહે વાપ, તેમજ કાટા જોઈને પાછા પછ ન ફરેય પરંતુ કાટાથી બચવા માટે પોતે જ પગમાં જોડા પહેરવા ભેંધે, ઝુસ્કેલીના સમયે તેમથી માર્ગ કાઢી પોતાના ધ્યેય તરફ આગળ વધવું ભેંધે.

તકની રાહ જોનારા માણસો પણ મૂખ અને મીરુ જ છે. અથવા તો તેને કામ કરવાની દાનન નથી અને પોતાની વ્યાખ્યા હિતિને ઠાકવા તે એવા અહા નાની વ્યાકાસ લે છે. જગતના મહાન પુરુષો ક્યારેય તકની રાહ જોઈને બેસી નહોતા રહ્યા; પણ તેઓ પોતે જ તક મેળવી લેતા. સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલને તેમના કોઈ મિત્રે કહ્યું કે: 'આપ ખરેખર નસીન દાર છો કે આપને વ્યાખ્યા વધવા માટે આવી સુંદર તકો પ્રાપ્ત થઈ.' ત્યારે ચર્ચિલે તરત ઉત્તર વાળ્યો હતો: 'સારેખ, કું તકની રાહ જોઈને બેસી નહોતા રહી પણ મેં પોતે જ તક બનાવી લીધી હતી.' તકની રાહ જોઈને બેગી રહેનારને ક્યારેય તક મળતી નથી. સારી સારી તકો તેની નજીક ચઢતે પસાર થઈ જાય છે પણ તે તેને ઓળખી શકના નથી તક ન મળવાને કારણે પોતે આગળ વધી ન શક્યો, એમ કહેનાર પણ આભાવિધામ મૂખથી બોલેલો હર-પોક અને કાપર માણસ જ છે. મહાન ચિંતક મહાત્મા ટોસ્ટોયે પણ કહ્યું છે કે: 'ભાગ્ય બનાવવું તો આપણા હાથની જ વાત છે. ધીરે આપણા

શરીર, મસ્તિષ્ક અને આત્મામાં એટલી બધી અમાપ શક્તિ ભરી દીધી છે, કે તેને આપણે ઓળખી શક્યા નથી જે માણસને પોતાનામાં રહેલી એ શક્તિઓનો ખ્યાલ આવી જાય છે, તે માણસ પોતાના ઉત્કર્ષણ લક્ષ્યની રેખાઓ પોતે જ દોરી કાઢે છે.' આમ જાણ્ય કે તકના આધારે બેસી રહેવાને બદલે માણસ પોતાનામાં રહેલી શક્તિઓની મદદથી આગળ વધે તો તે જરૂર સફળતા મેળવે છે. નિષ્ફળતાઓ તો તેનામાં રહેલી ધીરજ, દૃઢતા, દ્વિભૂત અને શ્રદ્ધા તથા આત્મવિશ્વાસની કસોટી છે જે એ કસોટીમારો પાર ઉતરે છે તે જરૂર સફળતાને વરે છે. અગવેદમાં પણ કહ્યું છે કે:

‘ઈશ્વાન- બધુંયવય’ (મઘ. ૧, ૨, ૫.) મવવમ, કે મનુષ્ય પોતાની પરિસ્થિતિઓના નિર્માતા સ્વયં જ છે.

પારકા માણસ પોતાના કાર્યની ટીકા કરશે, પોતે નિષ્ફળ જમે તો લોકો હસશે; આવા ભીરુ અને માયકાગના વિચારોને છોડી દો તમારા માટે બીજા શું કહે છે? નેજો તમારા માટે શું વિચારે છે? તેજો તમારા માટે શું ધારે છે? આવી બેકાર-નિરર્થક સંકાઓ છોડી દો એથી તો સંતાપ, અસં-તોષ, ધ્રુણ, દુષ્ક અને નિરાશા સિવાય તમને કશું જ મળવાનું નથી.

જીવનમાં આગળ વધવા વાટે વ્યાટલી બાળતો સફામા રાખો

- (૧) આત્મવિશ્વાસ કેળવો,
- (૨) વિચારો સ્થિર અને મઘમ બનાવો,
- (૩) ઉત્સાહને ક્યારેય નરમ પડવા ન દો,
- (૪) સામે ગમે તે વ્યક્તિ હોય; તે ગમે તેવા ઉચ્ચ હોદ્દા પર હોય પણ તેની સાથે મુક્ત મને સ્પર્ધ પાલે કરો,
- (૫) તમારા મતવ્યો જાહેરમાં મુક્ત અચકાઓ નહીં,
- (૬) અન્ય લોકો સાથે મુક્ત મને દુઃખમળો,
- (૭) જવાબદારીભર્યા કાર્યો સ્વીકારવામાં ખોટો

બધ અને ચિંતા ન રાખો,

(૮) વાતચીત કરતી વખતે અચકાઓ નહીં;
એ તો તમારા કાર્યોક મન અને અનિશ્ચિત
વિચારોની ચાહી ખાચ છે,

(૯) પોતાની વાત મજબૂત રજૂ કરો,

(૧૦) બધ અને નિરાશા બંધોરીને હિંમત અને
ઉત્સાહ કેળવો,

(૧૧) તમારા વિચારો સત્ય છે તો પછી તમારે
ભય પામવાની જરૂર નથી,

(૧૨) બીજાઓ શું કહેશે એવી ખોટી ચિંતા
છોડી દો,

(૧૩) મનમાં ક્યારેય હીનતાના ભાવ પ્રગટવા
ન દો,

(૧૪) એકાંતમાં રહેવાનો પ્રયત્ન આવે ત્યારે
મનમથક ન બનવો,

(૧૫) તમારી વાત કેમ તોડવા પ્રયત્ન કરે ત્યારે

સચોટ દલીલો કરીને તેનું મોં બંધ કરો,

(૧૬) જનસમુહની વચ્ચે બેઠકકે બોલવાની
હિંમત કેળવો,

(૧૭) કેમ નહીં સાહસ કરવાનું આવે તો તેને,
અસફળતા મળશે તોય એવી શંકા કરીને
છોડી ન દો,

(૧૮) તમારાથી કમજોર-અસક્ષમને દબાવવાની
ચતોરહિંસ ન રાખો,

(૧૯) સત્યનો સ્વીકાર કરો,

(૨૦) ટીકાઓથી ડરો નહીં.

આટલું તમે કરી શકો, તમારી શક્તિને ઓળખીને તમારી એ આત્મશક્તિ પર વિશ્વાસ રાખી, કંઈક પર ચઢી રાખી, હિંમતપૂર્વક, ઉત્સાહભરે, મજબૂત અને આગળ વધો; તો સફળતા તમારી રાહ જ નોંધે રહી છે સિદ્ધિ તમારા પગ ચૂમના ક્યારનીય તરફ જની ખડી છે.

મને ધબ્બીયાર એવો વિચાર આવ્યો છે કે એ પ્રત્યેક વ્યક્તિને તેની વહેલી ઉંમર પછીના વયગાળામાં થોડા દિવસ માટે અંધ અને બધિર બનાવી દેવામાં આવે તો એ એક આશીર્વાદરૂપ નીવારી, અંધકંઠ એને દંછિતું મહારવ બરાબર સમજાવી આપમે સૂતકાર એને ધ્વનિનો આનંદ શો છે તેનો ખયાલ આપી દેશે.

હું અંધ હોખને જેઓ નેઈ શકે છે તેઓને એક વાતનું સ્વપ્ન કરું-પોતાની જોઈ ચક્રવાની શક્તિનો પૂરો અને ઉત્તમ ઉપયોગ કરો તમારી આંખો એ રીતે વાપરો કે જગતે આવની કાને જ તમે આંધળા થઈ જવાના છો અને આવો જ વિચાર અન્ય સર્વથી ધ્વનિનો પરત્વે પશુ અજમારી શકાય, અવાજનું સંગીત સાંભળી, પંખીનો કંતરવ સૂંચો, સર્જીતની સુરાવની માણી-એટલી તીવ્રતાથી કે જગતે આવતી કાંયે જ તમે બધિર બની જવાના છો. પ્રત્યેક વસ્તુને એ રીતે સ્પર્શ કરો કે જગતે આવતી કાંયે તમારી સ્પર્શસંવેદન શક્તિ નષ્ટ થયતી છે ફૂંની સૌરભ બરાબર લઈ લો વાનગીઓનો ખ્યાલ બરબર માણી લો-જગતે આવની કાન પછી તમે કહીને અંધ કે સ્વાદ માણી-પારખી શકવાના નથી. પ્રત્યેક ધ્વનિનો ઉત્તમોત્તમ ઉપયોગ કરી લો-આનંદ અને સૌન્દર્યનો જે અનુભવ પ્રકૃતિ તમારી સમક્ષ પ્રગટ કરે છે તે માણી લો. પશુ, સર્પથી ધ્વનિઓમાં, ફૂં ધાર છું કે, આંખો, મોંથી વડુ આનંદ-જનક છે.

—દેવદાસ દેવદાસ

મહાપુરુષોનું બચપણ

ધૂવકુમાર

જ્યેજ્યે વોશિંગ્ટનના બચપણને આ પ્રસંગ છે.

વોશિંગ્ટન નાનો હતો, ત્યારે એના પિતા-જીએ એને રમવાને સારું એક નાની કુહાડી લાવી આપી હતી.

વોશિંગ્ટને આ પહેલાં કદી કુહાડી ભેઇ ન હતી. કુહાડી ભેઇને એ ઘણું સજી થયો.

અઠ્યકીત મજાની કુહાડી લઇને, એ તો ચાલ્યો રમવા ઘરના પછવાડે આવેલા સુંદર મઝાના બગીચામાં

રમતાં-રમતાં એને બાલ-સહજ અટક ચાળાં વૃત્તિ પ્રમાણે કુહાડીનાં ઘા મારી-મારી કેટલાંક ઝાડની શાખાઓ અને કુમળા છોડચ ધડાધડ દાપી નાખ્યાં. પછી ખુશ-ખુશ થતો ઘરમા આવતો રહ્યો

ખીજે દિવસે એના પિતાજી રોજની જેમ સવારે ઝાડને-છોડવાઓને પાણી પાવા તેમજ સારસંભાળ લેવા બાગમા આવ્યા. આવતા જ જાણે છે તો, કેટલાંક ફૂલ-ઝાડ અને છોડવાં એનો હોઠએ કાપી કાપીને કચ્ચરધાણ વાળી નાંખ્યો હતો !!

આ દરમિયાન નિકાળતાં જ એમને ઘણું દુઃખ થયું. આઘાત પામ્યા. મનમા વિચારવા લાગ્યા, 'નહીં આ નહારું દામ મારા છોકરા વોશિંગ્ટને જ કહ્યું હોયું ભેઇએ.'

વાતની આત્રી કરવા, તરત એ ઘરમાં

પાછા આવ્યા અને વોશિંગ્ટનને ઝોટાવી, બિચા સાદે અને કડક અવાજે પૂછ્યું.

'બગીચામાંના ઝાડો કેણે કાપ્યાં છે?' પિતાજીનો સુસ્વાથી તમતમતો અહેરો ભેઇને જ એ પાત્રી ગયો કે, 'હવે મારા ભોગ લાગ્યા છે. આજે મારાં હાડકાં ખોખરાં થઇ જવાનાં છે.'

-પરંતુ, એ સાચા બોલો છોકરો હતો. જીકું બોલવાને એ સંકાપ્યો રહ્યો હતો. જરાયે ગભરાયા વિના એ બોલ્યો.

'પિતાજી, એ ઝાડ તો મેં કાપ્યા છે.' આશ્ચર્ય !!

માર પડવાને બદલે, પિતાજીએ તરત એને ઉચ્છ્રીને પોતાની છાતી સરસો ચાંપી દીધો અને, દેહતથી બચ્ચી તેતાં બોલ્યા:

'દીકરા આજ મારા આનંદનો કોઈ પાર નથી. હું સાચું કહું છું કે, તે' મારા બગીચા માંનાં સઘળા ઝાડોનો કાપીને સોથ દાદી નાખ્યો હોત-તો પણ, એ મુકસાન બરદાસ કરી લેત પરંતુ મારો દીકરો મૂનો છૂપાવવા જીકું બોલ્યો હોત તો એ હું હરગીઝ સાંપી નહીં થકત !'

-જાણો છો, આ સાચા બોલો છોકરો-વોશિંગ્ટન- ઉત્તરોત્તર પ્રગટ કરતો આખા અમેરિકા રાષ્ટ્રનો પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ જુટાઈ આવ્યો !

તત્ત એક, વાત ત્રણ :

રાજની દાનત

રમિન્ન મહેતા

બોજ પ્રપંથમાં બોજ રાજની એક વાત છે.

ધારાનગરીમાં એક ખૂમ દેખાવડી સ્ત્રી રહેલી હતી. એ સ્ત્રી ખૂમ જ પતિવ્રતા હોવાથી સંન્યાસી, યોગી, તપસ્વી અને ભિખારી સિવાય કોઈ પણ પર પુરુષની નજરે ચડતી નહોતી, તેના સૌંદર્યના ખૂમ ખૂમ વખાણુ બોજ રાજએ સાંભળેલાં.

રાજ બોજ તો નીતિમાન હતો, પાપભીર હતો, છતાં એ સ્વરૂપવાન સ્ત્રીને જોવાની ઇચ્છાએ રાજને અસ્વસ્થ બનાવી દીધો. એને જોવા માટે એ અધીર બની ગયો.

છેવટે રાજ બોજ પોતાના પ્રધાનને સાથે લીધી અને બને જણા ધાયકનો વેષ ધારણ કરીને પેલી સ્ત્રીના બારણે જઈ બિભા.

એ સ્ત્રીએ બને ધાયકોને જમવા બેસાડ્યા.

છનાળાના દિવસે હોવાથી એ સ્ત્રી ફેરીને રસ કાઢવા બેઠી, પણ ફેરી નવાઈની વાત! પાકેલી ફેરી માંથી રસનું એક ટીપુ પણ પડ્યું નહિ એટલે એ સ્ત્રીએ પોતાની જાતનું જ આતરનીરિશ્ણ કહ્યું. પોતાનું આરિય તો નિર્મળ અને નિષ્કલક છે એની તેને ખાતરી થઈ ગઈ છેવટે તેણે રસ નહિ નીકળવાના કારણે એ પોતાની શકા વ્યક્ત કરી.

‘શું આપણે રાજ પરત્વે ગમન કરનારો તો નહિ બન્યો હોય ને?’

એ શબ્દો નીકળતા જ ફેરીમાંથી રસની ધાર બીડી આ જોડને રાજ બોજ એ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું તેજ સહન કરી શક્યો નહિ રાજને એ સતીના શાપની બીક પણ લાગી હતી. આથી બોજ રાજએ સ્ત્રીની માફી માગી લીધી

કરાનના સુપ્રસિદ્ધ કવિ ફિરદૌસીએ ‘શાહનામા’ નામનો એક વાણીતો ગ્રંથ લખ્યો છે, જેમાં પણ આવા જ મતવચની એક કથા છે.

રાજના અનીતિભર્યા વર્તનનું પરિણામ દેશની અને રાજની સમૃદ્ધિ ઉપર પડે છે, એવો જ સૂર આ કથામાંથી નીકળે છે.

વસંત ઋતુ પુરબદારમાં ખીની હતી.

બાદશાહ બહેરામજોર શિખરની શોધમાં જમણમાં ફરતો હતો. એક દિવસ રખડતાં રખડતાં સાંજ પડી ગઈ. એવામાં બાદશાહે સિંહ જેવો મોટો એક અજગર જોયો. રાજએ દુરથી જ તેને બાણ મારીને ધાયક કર્યો. પાસે જઈને જુએ છે તો અજગરે એક માણ્યને મળેલો. આથી તે દાસીઆલી શકતો નહોતો.

વધુ જિજ્ઞાસાથી ગ્રેસાઈને તે અજગરની નજીક ગયો. એવામાં અજગરે ડેરી કુકાડો માર્યો. એ કુકાડાની અસર બાદશાહની આંખ પર થઈ.

બાદશાહની આંખે અધારા આવ્યાં આસપાસની દુનિયા ગોળ ગોળ ફરતી દેખાઈ. આના નિજન વનમાં દવાપાણીની સમવડ પણ કપાથી થાય! કોણ લઈ આવે? રાજ પોતાના મહેલમાં હોત તો તરત જ વેદરાજને બોલાવત, પણ હવે અહીં શું થાય?

તે પાણી મળે તો આંખમાં છાંટવાથી કંઈક સહન થાય એમ માનીને બાદશાહ ‘પાણી!’ ‘પાણી!’ એમ બૂમો પાડતો ચાલવા માડ્યો.

શીડીવારમાં એક ગામ પાસે એ આવી ગયો. ગામને નાકે જ મોટો કૂવા હતો. ત્યાં કોઈ સ્ત્રી પાણી ભરતી હોય એવો રાજને ધડાના અવાજ પરથી શ્વસ થયો

‘વિધિની કેવી વક્તા હતી’ આવડા મોટા રાજ્યનો રાજની આજોની તકલીફને કારણે રપટ જોઈ શકતો નહોતો અને પાણી માટે ફાફા મારતો ફરતો હતો

‘ખાઈ! શોડું’ પાણી આપશે કે?’ બાદશાહે પેલી પતિહારીને પૂછ્યું

‘હા, લેજો! અમારે બાદશાહ બંદ દયાળુ છે

એણે ગામેગામ ફરવા જોદાવીને પાણીની તો ખૂબ સારી સગવડ કરી આપી છે હવે, પેટ ભરીને પાણી પીઓ.' આમ કહીને તેણે પાણી ભરેલો ઘડો બાદ શાહના હાથમા દીધો.

પેટે કાઠી સમયે વાતચીત કરે છે, તેની એ પનિદારીને તો કંઈ ખબર જ નહોતી

બાદશાહે હાથ પગ ધોવા. પાણીની ઊલકો આખમા ઊઠી અને ચોતાની તરસ પણ ઊપાવી. પણુ એટલાથી એવું દુઃખ દૂર થયું નહિ બાદશાહને આરામની જરૂર હતી.

ચોતાનું દુઃખ એ સ્ત્રી આગળ વ્યક્ત કરતા બાદશાહે કહ્યું; 'તમારે ત્યાં મને એક રાત માટે આશરો મળશે કે?'

'હવે થોડેસવાર.' તમે આજની રાત અમારા મહેમાન, આ અમારી ઝૂંપડીને તમે તમારું જ ઘર માનો, અને ખુશીથી અમારે ત્યાં રાત રોકાન.'

ઝૂંપડી પાસે પહેલા પગી એ સ્ત્રીએ ચોતાના પતિને કહ્યું; 'સાલગ્રજ' કે 'આપણે ત્યાં મહેમાન આવ્યા છે. તેમના ધોડાને દાણો-પાણી નાખો ધોડા દૂરની ઝુસાદારી કરીને આવ્યો. લાગે છે એને ખરેખરે પણુ કરતો-'

એ સ્ત્રી અદર ગઈ. તેણે મહેમાન માટે ચટાઈ પાથરી ફાંચો-તૂટેલો તકિયો આવ્યો અને મહેમાનને આરામથી બેસવા કહ્યું.

થોડીવારમા તો રસોઈ તૈયાર થઈ મહાદાદે ફરીથી હાથ પગ ધોવા અને પેટ ભરીને જમી લીધું ત્યારબાદ આખો દુઃખતી હતી એટલે એ તરત જ સૂઈ ગયો.

ખીખી દિવસે બાદશાહને સાત્રુ સાડું જમવાનું મળ્યું. મહેમાનની મહેમાનગતિ બરાબર કરવામા આવી.

વાત વાતમા પેલી સ્ત્રી બોલી બહી. 'અમારો બાદશાહ બહુ દયાળુ છે પરંતુ રાજકારભારમાં એ કડક નજર રાખતો નથી, અમારું ગામ રાહદારી રસ્તા પર આવેલું છે, એટલે સરકારી અધિકારીઓ અહીં વારંવાર આવે છે અને ઝુકામ કરે છે. બાદ શાહને નામે એ લોકો જ અમને વૂઠી જાય'.

આ સાંભળીને બાદશાહ વિચારમાં પડી ગયો. 'હું પોને તો કંઈ પણુ મારી પ્રજા પર જુલમ કરતો નથી. કર પણુ પ્રમાણુસર જ લઉં છું.' મારા અધિકારીઓ મારા નામે પ્રજાને આમ લૂટે અને બદનામી આવે મારે શિરે; એના કરતાં તે હું જ પ્રજા ઉપર વધારે કર નાખુ તો પ્રજા મને માત્ર જુલમી કહેશે; એટલું જ ને?'

બાદશાહના મનમા આવો દુષ્ટ વિચાર વારંવાર આવતો હતો વિચારમાં ને વિચારમાં રાજ ઊઠી ગયો.

ખીજી સવારે તે પથારીમા પડ્યો પડ્યો જાગ્યો ત્યારે તેના કાને નીચે ઝુલળની વાતચીત સંભળાઈ.

'તમે ચૂંચો પેટાડીને પાણીનું વાસણ મૂકા હું દૂધ કાઢી લાવુ છું.' આમ કહીને એ સ્ત્રી દૂધ દોહવા ભેવી, પણુ ગાય દૂધ દેતી જ નહોતી. ઘણી ખડેબળ કરે પણુ ગાય એક ટીપુ જ દૂધ દોહવા દેતી. નહોતી, છેવટે એ સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું.

'નહી, આપણા બાદશાહની દાનત બગડી ઢોલી નેધએ. નહિ તો રાતોરાત મારી ગાય આમ વસૂકી ન જાય.'

'એમ તું શા ઉપરથી કહે છે?' પતિએ પ્રતીતિ પૂછ્યું.

'ગાયને સતોષવામા, તેની સેવા કરવામાં હું મકેને કમી રાખતી નથી આમ હોવા છતાં ને રાતોરાત ગાય વસૂકી જાય તો તે રાખના પાપનું જ કારણ હોવું નેધએ એવું વડવાઓ કહેતા હતા તે કંઈ ખોટું નથી.'

ઉંઘવનો ડાળ કરીને પડી રહેલો બાદશાહ આ બધું સાંભળતો હતો તેને થયું કે પ્રજા ઉપર જુલમ ઝુલમવાનો મનમા વિચાર માત્ર આવ્યો અને આપું ખરાબ પરિણામ આવ્યું તો ને હું ખરેખર પ્રજા પર જુલમ-જબરદસ્તી કરવા આડું તો પ્રજાની શી સ્થિતિ થાય? મનમા ને મનમા બાદશાહે પરમેશ્વરની માફી માગી

થોડીવાર પડી એ સ્ત્રીએ ફરીથી દૂધ દોહવાનો પ્રયત્ન કરી જોયો. આ વખતે દૂધ બરાબર નીકળ્યું અને નેતવનેતામા બોધવણી બરાબર ગઈ.

આની જ એક કવિતા આપણી ગુજરાતી ભાષામાં
કવિ 'કનાપી એ લમી છે 'આત્મમાતા' નામના
એ કાવ્યમાં તરસ્યો રાજ એક ખેનરમાં પાણી પીતા
જન છે અને શેરડીના સાદા પર એક જ ઘા પડતા
ખાનો રસથી છનકાઇ જોડે છે ત્યારે રાજને વિચાર
અવે છે કે આની રસાગ જમીન હોવા છતાં મારે
પ્રભ પાસેથી વધારે કર શું કામ ન લેવો? વિચાર
રમાં ને વિચારમાં એ શેરડીનો રસ ગટગટાવી અંધ છે
બીજે પાનો લરચા માટે ખેડૂતની આ શેરડીના
સાથ પર દાંતરડાનો ઝટકો મારે છે, પણ રસનું
દીપુએ નીકળતું નથી ત્યારે એ વૃદ્ધ બોલી પડે છે,
'નક્કો દનાડીન થયો વૃષ' રાજ નાં વ નયો
એટલે જ ધતામાંથી રમ સુકાઈ ગયો

કોનીના થજો સામગ્રી જ રાજને પથાપાથ

થયો અને ફરી પાછો રસ પહેનાંની જેમ નીકળવા
લાગ્યો.

આ ત્રણેય કથામાં વસ્તુ તો એક જ છે રાજ
એ પ્રજાનો પાનકર્તા છે એ બે પાપી કે જુનમી
નીવડે તો રાજ્યની સમૃદ્ધિ નાશ પામે છે. આ કંપના
જુદા જુદા દેશમાં, જુદા જુદા કાળમાં પ્રવર્તતી જ
આવી છે ત્રણેય વાતમાં કંપનાં એક જ છે; એટલે
એ કંઈ ઉદાત્તની નથી, પરંતુ માનવીનું મન એક
સરખું હોવાને લીધે તેને બાપા યા સ્થળકાળના
બંધનો નડતા નથી એની આ ત્રણેય કથા પ્રતિની
કરાવે છે. આજ સમૃદ્ધિની વાત તો બાનુએ રહી,
પણ પૂરતો પુરતો પણ નથી મળતો એની પાછળ
આજના રાજકર્તાઓની દાનતનો તો કંઈ વાક નહિ
હોય ને!

સહનશીલતાની મૂર્તિ

છત્રપતિ શિવાજીએ પોતાના શુરુ સ્વામી સમદાસની ઝોળીમાં સમસ્ત રાજ્ય અર્પણ
કર્તું હતું. અને તેની નિશાની રૂપે ભગવો ઝડો અપનાવ્યો હતો. પણ શુરુ તો રાજ
અને રક સોને સરખા મણુતા. અને સોને ત્યાં બિલ્કા માગવા જતા હતા શિવાજી જેવા
મહાન પુરુષો પોતાના અરણે ઢગતા હતા તેનું એમને જરાય શુમાન ન હતું.

એક દિવસ શિષ્યો સાથે જુરુ ગામમાં બિલ્કા માગવા નીકળ્યા. ફરતા ફરતા એક
ખેડૂતને બારણે આવી જિભા રહ્યાં ખેડૂતને કપાસની ખેતી હતી તેની આ કામમાંથી પર
વારીને કપાસમાંથી પોતું બનાવીને ઘરમાં પોતું કરતી હતી પાડોશમાંથી કોઈ કપાસ
ચોરી ગયું હોય તેવો બાધને વહેમ હતો તેથી પોતું કરતી કરતી કપાસ ચોરનારને ગાળો
દઈ રહી હતી. ત્યાં 'ભગવતી બિલ્કા દેહી'ના નાદ સાથે સ્વામી આવીને જિભા રહ્યાં.
પણ ખેડૂતની સ્ત્રીએ કોઈની રીસ કોઈની ઉપર કાઢ્યા જેવું કહ્યું તે ક્રોધમાં રાતીપીળી
થઈને તાકડી. 'અહીં કપાસ ચોરાયો છે ને આ લગોટાઓને હાથ ધરીને જિભા રહેતા
શરમે નથી આવતી., હે આ બિલ્કા લેતો જ' તેમ કહી તેણે તો કપાસનું મેકું પોતું ધિક્કાર
સાથે સ્વામીના તરફ નાંખ્યું સ્વામીજી તો નમ્રતાની મૂર્તિ હતા ક્રોધરૂપી ચક્રાળને તો
તેઓએ ક્યારેનાએ છૂટી લીધો હતો. મૂંઝા ચોએ આ બધું સાંભળી લીધું અને બાધને
આશીર્વાદ આપી આગળ ચાલ્યા. પણ તેમની સાથેના શિષ્યોથી આ અપમાન સહન ન થયું.
તેઓ બાધને કંઈ બોલવા જતા હતા પણ સ્વામીજીએ તેમને અટકાવતા કહ્યું 'ભાઈ, માતાજી
એ આપણને જે બિલ્કા આપી છે તે ભેઈ સમજીને જ આપી છે આપણા આશ્રમમાં પ્રભુના
દીવા કરવા રૂ થઈ રહ્યું ને! જેથી આ રૂતું પોતું ચોખ્યું કરી ભગવાનના દીવા સારું
દીવેટો બનાવીશું અને તેમાંથી જે પ્રકાશ ફેલાયે તેની મારફત પ્રભુને માતાજીની ફરિયાદ
પહોંચાડીશું કેમ ખડેને?'

સ્વામીજીની આવી પરબોવ્ય ઉદારતા ભેઈ શિષ્યો મનોમન આ સહનતાની મૂર્તિને
વંદી રહ્યા હતા

—પૃથ્વીસિંહ ગાડા

અવગાહન

પ્રિય.ગોતમ

તું નાતો હતો ત્યારે તને બોધદાયક વાર્તાઓ સાંભળવાનો ખૂબ જ શોખ અને રસ હતો. તું ત્યારે વાર્તા કહેતો ત્યારે તું એકધ્યાનથી સાંભળતો. દરે તો તું કિશોર અવસ્થામાં પ્રવેશી ગયો. એ દરમિયાન તે ધણી ધણી વાર્તાઓનાં પુસ્તકો વાંચ્યા હશે. કેટલીક ચોટદાર ટ્યુકડી વાર્તાઓ વાચતા તથા સાંભળતા ધણીવાર આપણે વિચારને ચકાવે પણ ચડી જઈએ છે ખરું? અને આપણા જીવન તરફ નજર પાડી નાખી લઈએ છીએ નહીં?

આ મહિને માગ દાઢમાં ધણી પુસ્તકો આવ્યા છે તેમાંનું એક મુંદર સચિત્ર નાનકડું પુસ્તક 'સુંદર કથાઓ' નામનું શ્રી અરવિંદ આશ્રમ. પોલિથીથી બંધાયેલું પડકુ છે. શ્રી માતાજીએ ખૂબ જ આકર્ષક શૈલીમાં લખ્યું છે અને અનુવાદ 'સુંદરમ્'બાઈએ કર્યો છે તેની કિંમત રૂ. ૦૦ છે, પૃષ્ઠ ૧૨૪ છે.

ઉપરોક્ત પાને જ 'હું' સુંદર વાક્યથી મળતાજીએ લખ્યું છે:

'આ વાર્તાઓ એટલા મોટે લખાઈ છે કે એ દારા બાળકોને પોતાનું રક્ષણ જાળવવામાં મદદ થાય અને તેઓ સત્ય અને સૌંદર્યના માર્ગે જતા રહેશે.'

બાળકોના જીવનમાં વાર્તા ખૂબ ઉપયોગી છે એનો રસીકાર શિક્ષણ સાહિત્યોએ કર્યો છે પણ તેના અમલ થયા નથી એનો પણ રસીકાર કરવો જ રહી ને!

'આપણે એક જંગલી ઘોડાને વશ કરી શકીએ પણ વાઘના મોંમાં લગામ ચડાવી શકતા નથી.'

હેનું વિચારચક્ર વાક્ય!

વાઘને ઠાઠ પણ રીતે સાચી સરકાર આપી ન શકાય. પણ જંગલી ઘોડાને તો ઊંળીને કાળજી લાવી શકાય છે.

આશ્રમજગતવાસીનું પેલું બજન યાદ આવે છે?

'મન તોરે કેદિ ગિધિ કર-સમનઉં..

ધોડા હોય તો લગામ લગાવું.....'

મનુષ્યની અંદર કેટલીક ઉદ્ભવ, તોફાની ક્રિયાઓ રહેલી છે. પણ તે એવી નથી કે વાઘની જેમ કાળજી ન આપી શકે. આ વૃત્તિઓ મોટે ભાગે જંગલી ઘોડા જેવી જ હોય છે. તેને કાળજીમાં લાવવા માટે લગામની જરૂર છે. તે લગામ તે આત્મ-સંયમ. અને માણસ પોતે જ પોતા પર તે લગામ ચડાવે તો જ તે સદગ થઈ શકે.

ગીત્તનો મ્લેક આખ સામે તરવરી શકે છે ને!

'ઉદ્ધરેશ્વરનાત્માનમ.....'

આ 'સુંદર કથાઓ'મા શ્રી માતાજી વાર્તા કહેતાં હોતા આપણને એવી રીતે બેસી જાય છે કે આપણા હૃદયોને ખંખેરી નાખવાનું મન થઈ જાય છે.

તેં કેાધી માણસોનેવા જ દશે. અરે તને જ કોધ કયા નથી આવતા? પણ હવે ત્યારે કોધ કરવાનો પ્રયત્ન આવી ત્યારે નીચેની વાર્તા યાદ કરીને કોધને ટપકી મારીને બેસાડી કહશો!

મહમદ પયગંબરને એક કુસેન નામે સખા હતા. તેઓ એક આવેશાન મકાનમાં રહેતા હતા. એમના બંધાર ધનથી બરેલા રહેતા હતા. એવા માણસને નારાજ કરવા એટલે કે એક ધનિકને નારાજ કરવો. અને ધનિકનો કોધ તો ભયંકર જ હોય.

એક દિવસ કુસેન બોબન કરતા, હતા. ત્યારે તેમનો એક શુદ્ધામ ગરમાગરમ પાણીનું વાસણ લઈને ત્યાં થઈને નીકળ્યો, નસીમનું કરવું, તેના દાઢમાંનું પાણી છલકાવું અને કુસેન પર પડવું. કુસેન તો ક્રોધથી જરાડી બિઠ્યા.

શુદ્ધામ તેમની પાસે લીંચણે બેસી પડ્યો.

એનું મન તે વખતે ઘણું સ્વસ્થ હતું અને એથી એ પ્રસંગને બંધ એસે તેવી કુરાનની એક આવાત તેને માદ આવી ગઈ અને તે બોલ્યો:

‘સ્વર્ગ! તો તેમને મળે છે કે નહીં? ચોતાના કાંધને છતી શકે છે.’

એ શબ્દોનો અર્થ સમજતાં વેંત જ દુસેન બોલી ઊઠ્યા: ‘મને કાંઈ કોઈ ચડ્યો નથી.’

એટલે શુલામ આગળ બોલ્યે ગયો:

‘અને સ્વર્ગ! તેમને મળે છે કે નહીં? બીજાઓને કામા આપે છે.’

એ સાંભળીને દુસેન બોલ્યા: ‘હું તને કામા કરું છું.’

શુલામ આગળ બોલતો રહ્યો: ‘કેમકે નહીં? દયાળું છે તે અલ્લાહને પ્રિય છે.’

એ પ્રમાણે વાતચીત થતી રહી તે દરમિયાન જ દુસેનના સપાટ કોઈ એસરી ગયો. દુસેને નેપું કે તેમનું પોતાનું હૃદય ખૂબ જ ઠામળ થઈ રહ્યું છે. તેમણે શુલામને ગીબો ઢેંચે અને કહ્યું:

‘લે, આ ચારસો અશરફી લે હું તને આજથી સ્વર્ગ કરું છું.’

આ પ્રમાણે દુસેન પોતાના ઉદાર છતાં ઉતાવળા મન ઉપર લગામ ચડાવતાં શીખ્યા. એમના ઉમદા સ્વભાવમાં એવી કશી દૃષ્ટતા ન હતી, કુરતા ન હતી કે તેને કોઈ કાબૂમાં લઈ જ ન શકાય.

✱

‘હું! સુદર દખ્તાર! આપણે ય કોઈ આગળી નમ ખડું!’

શ્રી મહાત્માજી, આ દબે નીચેના વિષયો પર ધૃતી મોટદાર કયાઓ કહી છે.

૧ આત્મ-સંયમ

૨ દિંમત

૩ પ્રસન્નતા

૪ સ્વાધ્યય

૫ ધીરજ અને ખંત

૬ સાદૃશ્ય

૭ વિવેક શુદ્ધિ

૮ સત્ય નિષ્ઠા

૯ સાચો નિષ્કર્ષ

૧૦ સુખવસ્થા

૧૧ સ્વના અને વિનાશ

તને યાદ હશે જ કે તને એક વાર્તાથી કદી સંતોષ જ નહોતો થતો. એકએક કરીને કેટલીય વાર્તાઓ કરાવતો. તેથી બીજી એક વાર્તા ઉતાવળે. તને તો આ વાર્તાઓ વાંચતા એમ જ થશે કે ‘સુદર કયાઓ’ પુસ્તક ખરીદી લઉં! જરૂર ખરીદી લેજો.

એ આખું વાચ્યાં પછી તને જરૂર એમ થશે જ કે આવાં જ પુસ્તકો નિશાળમાં ચાલતા હોય તો! લાજવાની અને જીવનમાં ડેકિયું કરવાની કેવી મઝા! કયાંય કેટલાં જ નહીં!

જીવનના દુઃખમય પ્રસંગે પણ દસવું એ સહેલું નથી. નીચેના પ્રસંગ વાંચી તું કાયમને માટે આનંદી સ્વભાવનો જ બની રહેજો.

✱

અમીર ખોરાસાન દેશનો રાજા હતો. એ બારે વૈભવમાં રહેતો હતો. એ બારે શુદ્ધ કરવા જતો ત્યારે એના રસોડાનો સરસામાન તથા વાસણસૂત્રો વિચકવા માટે તથાસે નેટલાં તેા ઉાટ વપરાતાં.

એકવાર એ શુદ્ધમાં દારી ગયો અને ખલીફ દરબાદે એને કેદ કરી લીધો. માણસ ઉપર ભણે ગમે તેલી આપત્તિ આવી પડે પણ શૂખ કાંઈ એને છોડે છે? અમીરે નેપું કે એને રસોડા પાસે જ ઊભો છે એટલે એણે કહ્યું કે, લાવ બાઈ, કાંઈક ખાવનું બનાવી દે.

રસોડા પાસે સિલકમાં રોપેલું માંસ તેા હતું. એટલે દેવતા સળગાવી એના ઉપર એક વાસણમાં તે રાંધવા મૂકી દીધું અને રસોડા જરા સ્વાદિષ્ટ થાય એટલા માટે એમાં કાંઈ શાકભાજી ઉમેરવા માટે તેની રોપમાં તે નીકળી પડ્યો.

એટલામાં ત્યાં થઈને એક દૂતરું પસાર થતું હતું. એને પેલા રંધાતા માંસની વાસ આવી અને અંધ દંદને તેણે વાસણમાં ઓં નાખ્યું. પણ ત્યાં તો એને ચૂનાનો તાન લાગ્યો ને તે એકદમ પાણું દહી

મથુ. પણ તે એવું કદગી રીતે દાખું કે પેલું વાસણ એના મોં પર ચોટી મથુ. એણે મોં કાટવાની મહેનત તો કરી પણ કાંઈ કાન્યું નહિ, અને એવું ને એવું જ તે નાસવા લાગ્યું.

અને કૃતરાત્રું આ દસ્યુ જોતાં જ અમીર ખડ-ખડાટ હસી પડ્યો, એના પર ચોટી રાખવાને એક અમલદાર રાખેલો હતો, તે એને આમ હસતો જોઈને મોલી ઊઠ્યો, 'અરે, અત્યારે તો તમારે પ્રથમ ચપા જેવું કંઈ નથી, તો પણ તમે આમ કેમ હસો છો ?'

એટલે અમીરે તેને પેલું પૂર ઝડપે નાસી રહેવું કૃતરું બતાવ્યું અને કહ્યું, 'મને એ વિચારથી હસવું આવે છે કે આજે સવારે તો મારા રસોડાનો સામાન ઉચકવાને ત્રણસો છાંટ ઝોઝા પડતા હતા અને

હવે આ એક જ કૃતરું મારું આખું રસોડું ઉપાડી જઈ શકે છે !'

અમીરને આમ આનંદવિનોદ ગમતાં હતાં, જો એ પોતે બીજાએને આનંદ આપવા માટે ઘણા પ્રયત્ન કરતો ન હતો. આમ છતાં એના આનંદી સ્વભાવની કદર આપણે જરૂર કરીશું. એના ઉપર આટલી મોટી આફત બેઠી આવી હતી ત્યારે પણ તે જાન આપ દરમિયાન થકતો હતો તો પછી આપણી નાની નાની મુશ્કેલીઓની અંદર શું આપણે હમી સજાએ નહિ ?

★

આવડે મદિને નીચેના પુસ્તકોમાંથી એક વિશેષ પત્રોત્તર. પણ 'મુદર કલાઓ' વાંચીને તને કંઈ લખવાનું મન થાય તો જરૂર લખજો. 'ધ્યાયા'

સામાર સ્વીકાર

પત્રાપલિ: બંગાળમાં લખેલા પત્રો. શ્રી અરવિંદ: અનુ. સુદરમ, કિંમત ૧-૭૫; શ્રી અરવિંદ આશ્રમ પોસ્ટચરી

મહાદેવભાઈની હાથરી: પુ. ૬ પ્ર. સાગરમતી આશ્રમ મુરક્ષા અને રમારક દૂરેટ, અમદાવાદ, પુ. ૪૭૬+૧૬, કિંમત ૬-૦૦

બાલગોવિંદ પ્રકાશન ગાંધી માર્ગ અમદાવાદ-૧

મહાસાગરની મુસાફરી: ભાગ ૧-૨ જુલે વર્ન ફ્રેન્ક; રક્ષિત મહેના; કિંમત દરેક ભાગના ૨-૫૦; પૃષ્ઠ અનુક્રમે ૧૫૧-૧૨૨

ખરફ રસ્તે બહરીનાથ: સ્વામી પ્રબોધાનંદ-સ્વામી આનંદ; કિંમત ૧-૫૦; પૃષ્ઠ ૯૧

રમરણ રાક્ષિ: લે. સંતબાળ; કિંમત ૧-૦૦ મુશ્કેલી જોથી આશ્રિત; પૃષ્ઠ ૪૭

લોક શિક્ષણના પ્રયોગો: 'રામરામ' કિંમત ૧-૦૦; પૃષ્ઠ ૪૭

લોક મિલાપ પ્રકાશન-ભાવનગર

જવાહરલાલ નેહરુના વિચાર-વારસો: સંપાદક: મહેન્દ્ર મેથાણી. કિંમત ૨-૦૦; પૃષ્ઠ ૧૫૨

દ્રાવ્યલેશન ટ્રસ્ટ પ્રકાશન, ગંગાજળ નિયામક અલીવાવાડ (ગિ. જી. મનગર)

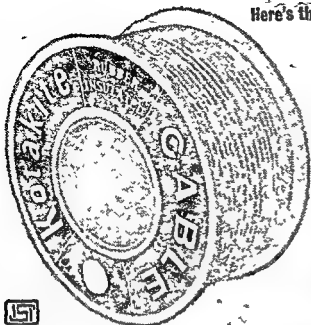
સાગરધેલી: લે. દેનરિક ધ્રુવસન; અનુ. વસંત શુક્લ; કિંમત ૨-૦૦; પૃષ્ઠ ૨૦૩

નવજીવન પ્રકાશન. અમદાવાદ-૧૪

આપુના પત્રો: ૬ શ્રી નારણદાસ ગાંધીને; ભા. ૧લો. પ્ર. નવજીવન પ્ર. મં. અમદાવાદ, ૧૫ ૧૨૮+૭૨ કિંમત રૂ. ૫-૦૦

સર્વોદય સમાજનાં લક્ષણો: લે. અવેરલાઈ પટેલ, પ્ર. નવજીવન પ્ર. મં. અમદાવાદ, ૧૫ ૧૨૦+૨૦, કિંમત રૂ. ૧-૨૫

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H 90 S WEATHER-PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED BY
TECHNICAL COLLABORATION
WITH BRITAIN'S IMPERIAL CABLE WORKS
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& P.V.C

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 7

FIA Approved
on D.G.S. & D's
Rate Contract

So e Distributors
THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Narsari Bldg, 240 Cr. Dadabhai Naoroji Road, Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD,
BOMBAY - 70

Phone 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m.s. tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેન્ક લિં

રાજકોટના નાગરિકોમાં બહુ જ લોકપ્રિય થયેલી આ બેન્કની સ્પેશિયલ સેવિંગ્સની વિશિષ્ટતા એ છે કે આપ:-

- ૧ માત્ર દર રૂપિયાથી ખાતું ઉઘાડી શકો છો.
- ૨ આપ દર માસે આપની ઇચ્છા મુજબ પૈસા મૂકી શકો છો.
- ૩ નિયમિત નાની બચત કરી સાફ વ્યાજ મેળવી શકો છો.
- ૪ વિશેષમાં આપ મહિનામાં એક વખતે આપની બચતનો થોડો ભાગ પણ વિફોઅલ ફાર્મથી ઉપાડી શકો છો.

વધુ વિગત માટે અમારો સંપર્ક સાધો.

જાન્યુઆરી ૨૦૨૨

રૂ. ૫૦

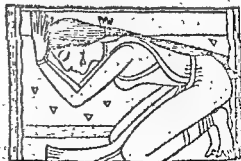
સ્પેશિયલ સેવિંગ્સ

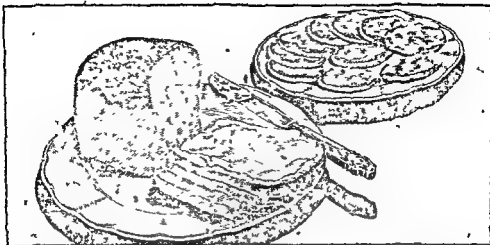
આપ દર માસે ૧૦ થી

ખાતું ખોલાવી રૂ. ૫૦

વ્યાજ મેળવી શકો છો.

.....ના સીન-યથી

અમૂલ માખણ ધાનગીઓને સ્વાદિષ્ટ બનાવે છે...

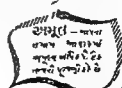

પાઉં અને અમૂલ માખણ તેમજ અમૂલ માખણ લગાવી બનાવેલા રોન્ડિયંસ દ્વારા આપ આપના કુટુંબને સુખકાંક્ષાઓ અર્પણ કરીશો. 'એ' તથા 'મી' ના લાગ અત્યંત પાકા અને સ્વાદિષ્ટ રીતે આપણે તૈયાર કરેલા છે.

સેવિટી પીજા માખણની સારોઈથી તૈયાર કરવામાં આવે છે. દરબારમાંના દુધમાથી માખણનાં પોટ દેવાર બહારી દિશાઓને માત્ર પાકા ફલાવેલ લાગે છે તેથી આપને સ્વાસ્થ્યકર લાભથી તેમાં પુરવિશે જાણવાનું છે.

કેરીમાંથી મળતી...
તાજી મલાઈ...

અમૂલ
માખણ

ગ્રેડા સદકારી ઉત્પાદન - અમૂલ

ગ્રેડા નિર્મલ સદકારી દૂધ ઉત્પાદક નામ નિ આપણે

CBXMP-34 G13

ગ્લોબ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિ.

- * પુલ, સિલક અને રેથોન વેસ્ટના જુદા જુદા ઇન્ડેન્ડ બનાવનાર, તથા ભેરક-ઇન્ડેન્ડમા વપરાતી શેડી-પુલના નિષ્ક્રાંત ઉત્પાદકો.
- * વિખ્યાત વિદેશી પેડીના સકકારથી ઇંગ્લીશન કોઇલ, વોલ્ટેજ રેગ્યુલેટર, ડીસ્ટ્રીબ્યુટર, વિન્ડશીલ્ડ વાઇપર વિન્ડ વીજળી સરજામનુ અધીન ઉત્પાદન કરનાર ગેસર્સ ગ્લોબ ઓટો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ સ લિમિટેડ ના મોવ સેરીઝ એજન્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ

ગ્રીન્સ મેન્શન
ગ્રેટવે એન્ડ ઇન્ડિયા
મુંબઈ-૧
૨૦ ૨૧૨૫૩૭

દાખલા

સાધી નામ વિદાર સે ક રોડ
કુર્ના, મુંબઈ-૭૦
૨૦ ૬૭૬૧૬

પરમા નાના અને
સુકુમાર હેમાગોઓ માટે
વિશાલ રેક ગરો

બાકરી સી

ફોર્સી

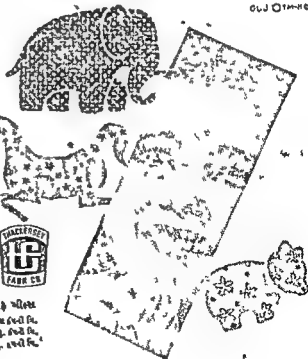
મેના ૧૨ લેન્ગ્થ ઓ

REINFORCED

બાકરી સી કુપ બોક્ષ ચીલ્ડ

- પો કોન્ટેનર કોન્ટેનર એડ વો. પોલિસ્ટીન
- પો કોન્ટેનર એડ વો. કોન્ટેનર એડ વો. કોન્ટેનર
- પો કોન્ટેનર એડ વો. કોન્ટેનર એડ વો. કોન્ટેનર

શુભેચ્છાઓ સાથે....

એન. કિલાભાઈ એન્ડ કું.

રીડ રોડ

અમદાવાદ

શ્રી જૂનાગઢ-લેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિ૦

જૂનાગઢ
પ્રમુખ
કાન્તિલાલ લોપાનીદાસ પારેખ

રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૨૦૪
રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગ 'અ'
તા ૧૮-૬-૫૬ તા ૨૦-૬-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૬

અધિકૃત શેર બંડોળ	રૂ. ૧૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર બંડોળ	રૂ. ૦૮૦ લાખ
અનામત બંડોળ	રૂ. ૦૩૬ લાખ
અન્ય બંડોળ	રૂ. ૦૫૬ લાખ

સંઘની નિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી:-

આ સંઘ મારફત સંગોળત સહકારી મહાળીઓ દ્વારા ખેડૂતાને ખેતી ઉપયોગી દરેક પ્રકારના ખાતર, ખીયારણુ, જીવનાશક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામા આવે છે

આ ઉપરાંત નિવૃત્ત વસ્તુઓ, સસ્તુ અનાજ, ખાડ, રીમેન્ટ, લોખંડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણુ કાર્ય કરે છે તેમજ સુઠા મેવા, લવીંગ, ખજૂર વગેરે પાડવામા આવે છે

શ્રી તાલાલા મેહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિ૦

તાલાલા

પ્રમુખ
દેવજી કરસન

સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-૫૭ ઓડીટ વર્ગ : ક
રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૬૬ તા ૧૭-૬-૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર બંડોળ રૂ. ૦૬૧ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિ૦ ના સહકારથી ખાડ વેચાણુ કાર્ય તથા સભાસદ સહકારી મહાળીઓ મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલના રૂપાંતરણુ કાર્ય-સંઘ સંચાલિત એર્થલ મિલ દ્વારા-કરવામા આવે છે

સંપ

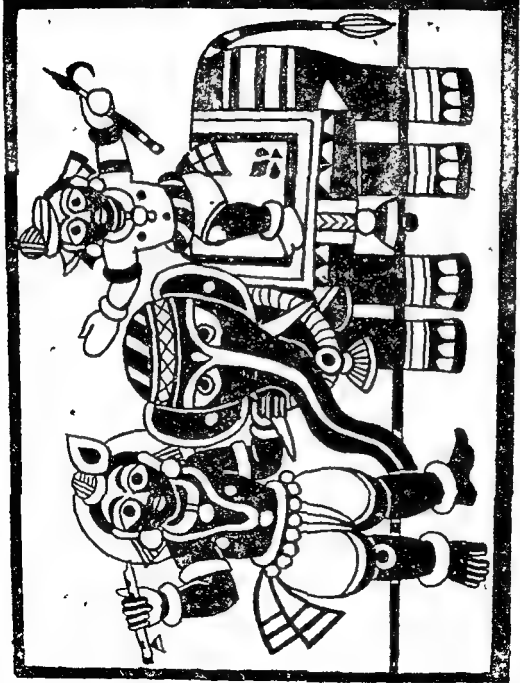
અવડવું તો સહેલ છે, બાઈ!
 અવડવું તો સહેલ;
 મંપવું મુકેલ છે, બાઈ,
 સંપવું મુકેલ!—અવડવું...
 વાતો નાની છાંધી લખને
 અવડવું તો સહેલ:
 વાતો આડી સીધી લેવી
 કેવી છે મુકેલ?—અવડવું.
 નાના મોટા અવડા મહીં છે
 ગેર મમજ પડેલ;
 ગોતી કાઢીશું, મન હશે જે
 નથી જરા મુકેલ.—અવડવું
 અવડાથી ઘર્પણ થાય ને
 ખોટી થાય ખસેલ,
 કામકાજ લટકી રહે ને
 આવે નહિ ઉકેલ.—અવડવું
 માન-અપમાનની વાતો છોડી
 મનનો મૂકી મેલ;
 સાથે મળીને તોડ કાઢવા
 કરો તમે જે પહેલ—અવડવું.
 ટળી જશે મોટે ભાગે જે
 કનિયો છે જાગેલ;
 શાંતિ-શાતા વ્યાપી વળશે
 મંપના પડશે પહેલ*.—અવડવું...
 —મિનુમાઈ રાણા

રૂપાયતન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા બાપુ-૧-૨-૨-૪ ..	૨-૦૦
ગાંધી-શુરુ ..	૧-૨૫
ગીતાજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અલ્લાહના ખંદાઓ ...	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં ...	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા ..	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથ જીવનયાત્રા ..	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા /...	૦-૩૫

વૈષ્ણવજા

સાંસ્કૃતિક સમન્વય ઝંખતું યાત્રાળું માસિક - બન્યુઆરી ૧૯૬૫

વર્ષ : ૩ :

: અંક ૧૦ :

વૅન્યુઆરી : ૧૯૬૫

અનુક્રમ

૩૧૧ અપાવ	સરોહ
૩૧૨ નિહાલ	"
૩૧૩ બેડી જીવનનો સાર બધો	જનનજાલ ચાંદનિયા
૩૧૪ કવિ અને કિષાલી	પચિત્ર
૩૧૫ પરિણમણ	આરુણાચલ
૩૧૬ કામ અપહુ" છે	રતિલાઈ ગોપાલ
૩૧૭ પ્રેરક મસગા	કાકાસાહેબ, સતીશચંદ્ર વેળુચ,
	શિવ સુદરશ, નકુભાઈ પટેલ
૩૧૮ મહાપુરુષોદ્ધ અચપણ	"કુવકુમાર"
૩૧૯ સતેની સાથા	વિનોબાજી
૩૨૦ સમવચનો હોવડે	કૈનાલાલ જી. વાઘાણી
૩૨૧ શોધી તળાવ	ધરેન્દ્ર
૩૨૨ વિરાગી	"રથીન્દ્રનાથ દાંગેશ
૩૨૩ આપણા મનનુ આરોગ્ય	સામથરજી અલેન્દ
૩૨૪ નાદી અને કુંડો	કાલાલાલ અન્ડ પ્રસાદ
૩૨૫ ધસ	મનુભાઈ નિવેલી
૩૨૬ અજસ અથ તો	અનંત વ્યાસ 'કિચત'
૩૨૭ કળાની કહેવ	અમીરા સાવરક
૩૨૮ બે પ્રમાણ	કન્દેનિયસ
૩૨૯ વૈષ્ણવ કાળી	કોન્દકુમાર કાન્ડ પંડિત
૩૩૦ બલિ દેશ મરહા	સિંધુપ્રકાશ
૩૩૧ જીવન સીરસ	મનુભાઈ મેવા, કાન્ડ વાઘાણી,
૩૩૨ પ્રેરિયા મેડેડાન્સ	સરોહ
૩૩૩ માગત'ના પાળી	પો'અળશીભાઈ મહડી
૩૩૪ લગની	મિરિલાલ કંચ કેન્ડ વ્યાસ
૩૩૫ અવગાહન	"આચ્યા"

સંપાદક નવીન આંબી

સૂચના

(આંકડોને)

દર માસની આરમી વારીએ અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પદ્ધતિ મુજબ અંક ન મળે તો ચોક્કસ એડિટરના તાલસ કર્યા પછી માર્ગ-લખને જાણવડું. અંક શિક્ષિકામાં દરેકે તે મોકલાયો.

અમે તે ચલિને આંકડા ચર્ચ લખાય છે.

* * *

આ આંકિકામાં પ્રસિદ્ધ થના વિચારો કે તે લેખના છે સંસ્થા તે વિચારોમાં સમાવે છે જ તેમ માનવડું નહિ.

"

(લેખકોને)

"સૂચવળન"માં સંસ્કૃતિ, કલા, શિક્ષણ અને સાહિત્ય વિષયક લખાણો યોગ્ય આવે છે

લખાણ સારું, મીઠું, તાજું હોય એવી અપેક્ષા રહે છે. માગની એક બાજુ શાલીથી લખવડું.

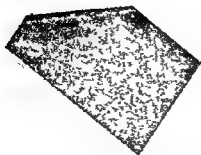
પ્રસિદ્ધ, ધારી સામનોની ઓડીમોન્ડસ સાથે અંક અને યોગ્ય સુરકાર પ્રસિદ્ધ પછી પ્રાકલપ છે.

લેખકોને

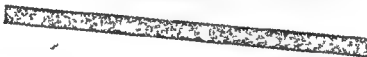
કેવળા (પરસડ) કે રૂપિય પરદેશમાં ખાર શિક્ષિય વેળવળન, રૂપામતાન, મિરિતવેડી

વ્યુનામદ

ફોન ન ૮૮

મુંડ એટલે પોલાદ

૧ મી. ૫૦ મી. ૧૦ મી. ૫૦ મી.
 ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી.
 ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી.
 ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી. ૫૦ મી.

મુંડ બાબત રોક
 વાચકશ્રેણી માટે

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંબાળા - પહેલી

ખાત્ર મનો: ફ્રન્ટ ફ્રન્ટ સંખ્યા ૫૮૨૨ નાખા મંદીની કિંમત રૂા ૧૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા આદીતી પ્રસ્તાવના સમયે ભાગ બીજો સ્વામી વિવેકાનંદનું ચોખ્ખું જ્ઞાની દેશીયા લખાણનું સુદર જીવનચરિત્ર ભાગ ત્રીજો શ્રી સ્વામીજીના અજ્ઞાતપૂર્વ પ્રેરણાત્મક લખવાનો બોધવડો રમંત્રમય ૥૫ વિવિધ સંપાદિત, સુદર કા રો, આત્મોન્નતિને પદ આગળ વધવાનું બધા આપનાર દુરસંદર્ભ ૮૫૨૫૦૦૦ પના વગેરે સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાચનપત્રો આશ્રમી સરળ અને મુદત મુજબની અનુભવ,

આ મામાના પુસ્તકોનો આખો સેટ ૪૮ મળી રાકો

નં.	અંબાળા બીજી (ખાત્ર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંબાળા બીજી (ખાત્ર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦	૧	કર્મચોક્ષ	૧-૦૦
૨	મા સારત્રામિનિ દેવી	૦-૫૦	૨	રાજયોગ	૨-૦૦
૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦	૩	બકિત ૧૫	૧-૦૦
૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦	૪	જ્ઞાન સાગર	૩-૦૦
૫	કથા પ્રસંગો (પરમહંસ)	૦-૫૦	૫	બકિત ૨૮૨૫	૧-૦૦
૬	કૃત્તિઓ	૦-૫૦	૬	કુરુક્ષેત્ર પ્રવાસ	૧-૦૦
૭	શિશુઓ વ્યાખ્યાન	૦-૫૦	૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦
૮	બારતીય નારી	૦-૫૦	૮	વનમાન ભાત	૧-૦૦
૯	કારી ભાસિયોગન	૦-૫૦	૯	મારા મુદત	૦-૫૦
૧૦	સ્વામીજીના કાવ્ય	૦-૫૦	૧૦	શુદ્ધ સિદ્ધિ વાર્તાલાપ	૧-૫૦
૧૧	પરો	૦-૫૦	૧૧	કિંમત ૧૧	૧-૦૦
૧૨	શુદ્ધ સિદ્ધિ સંપાદ	૦-૫૦	૧૨	પરો	૧-૦૦
		૭ ૦૦			૧૫-૦૦

શ્રી ઉના તાલુકા સહકારી ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

ઉના (જિલ્લો જામનગર)

પ્રમુખ પંચમાણ દદાસ જીરાજીભાઈ જોડા
મેનેજિંગ ડિરેક્ટર સદાશંકર લાભગાદર જાની

તાર સંદર્ભ રેલિંગ બોર્ડિંગ-૭ રેલિંગ-૭
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૪૬ ઓર્ડર નંબર ૧૫
તારીખ ૨૫-૬-૧૯૫૬ તા ૧૪-૧૧-૬૩

સહાયક સંખ્યા ૫૫

અધિકૃત ચેર લાઇઝ રૂા ૩૦૦ લાખ બરપાઈ અચેવ ચેર લાઇઝ મડગીનુ ૧૪૦
સરકારીનુ ૧૪૨ રૂા ૨૮૪ લાખ

અનામત ફંડ રૂા ૦ ૭૩ લાખ અનામત ફંડ રૂા ૧૫૭ લાખ

આ સંઘ તરફથી સલાહ સહકારી મડગીઓ માટેના આવેન મેલો ઉપરના માલનુ ઓદત સિલ અને જીનીંગ ફેક્ટરી દ્વારા રૂપાંતરનુ કાર્ગ કરવામા આવે છે

આ ઉપરાંત સંયોજન સહકારી મડગીઓ માટેના મેલુઓને ખેતી ઉપરોગી દરેક પ્રકારના ખાતર વિચારણુ, જતુનાસક દવાઓ, ઓબારો વગેરે પુરા પાડવામા આવે છે

સોખક સિમેન્ટ, પતરા ખજૂર સુધે મેલો આક વગેરે વસ્તુઓના કિંમતનુ કાર્ગ કરે છે

ભારતીય કરીયાણાના
ગ્રામી મોટા નિકાસકાર

ભારતભરમાં ૧૧ શાખાઓ

ગાંધી સુન્સ

આયોજક એન્ડ મેનેજર

૨૩૨ ૧

૨૩૨ ૧

૨૩૨ ૧

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક લિં

રજિસ્ટર્ડ બ્રોકિસ અમદાવાદ

૪૮૬, આશ્રમ રોડ,

નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯

ફોન નં ૭૮૨૧૫ અને

૭૮૪૭૯

સદકાર બાબત

દેવરભાઈ દોડ, રાજકોટ

ફોન નં ૫૦૮ અને

૧૦૮૮

ગુજરાતના ખેડૂતોની તેમની જરૂરિયાત

૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા પુરી પાડનારી

રાજ્યની કેન્દ્રિત સંસ્થા.

ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન ધારણ કરનાર વર્ગને ખેતીના વિકાસ અને પિંચતની સગવડ વધારવા માટે નવા કુવા ગાળવા અને જૂના કુવાઓની મરામત માટે બોર્ડિંગ બેંક, ઇલેક્ટ્રીક-મોટર અને પમ્પીંગ સેટ્સ ટ્રેક્ટર વગેરે આનુબંધીક હેતુઓ માટે ૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા લાભ ગાળાનું ધીરાણ કરતી આ રાજ્ય વ્યાપી સંસ્થા છે. સાકારણ લાભથી વિશેષ સફળ સંખ્યા ધરાવતી આ સંસ્થાએ અત્યાર સુધીમાં ૧૧૮૭ ટ્રેક્ટર ૪૨૨૬૬ બોર્ડિંગ બેંક તથા મોટર પમ્પ તથા ૬૮૫૬૭ કુવા માટે, તથા અન્ય હેતુઓ માટે રાખી કુલ રૂ. ૩૨ કરોડ ૩૦ લાખનું ધીરાણ કરેલ છે.

ભરખાઈ ચયેલ ફોર લ રોળ	રૂ. ૨,૧૫,૦૦,૦૦૦
ડીવેન્ચર્સથી રોળવેલ થાપણ	રૂ. ૨૪,૪૮,૫૦,૦૦૦
અનામત તથા અન્ય લ રોળ	રૂ. ૬૬,૧૭,૦૦૦
તથા પુરાંત	
ધીરાણ : બાકી :	રૂ. ૨૧,૫૬,૬૦,૦૦૦
કાર્ય લ રોળ	રૂ. ૭૭,૫૬,૬૦,૦૦૦

મજનભાઈ ર. પટેલ

ઉપ-પ્રમુખ

હરિપ્રસાદ હં. ત્રિવેદી

એસ (રીટાયર્ડ)

મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાલુચિ હંજી

(કુશાળ સાહેબ ઓફ પોરમ દર)

પ્રમુખ

ક્રીડવાઈ ઇનામ અતનાર અમૂલ દુધાહારની ફોર્મ્યુલા

ધી સેલ કુકે દેને રે અમ રીસર્ચ ઇ સીડ્યુલના વિષય
વેનનિઝે એલ રાના બે મેકે ના અડ ની
અ વરણતાએ ને અડરૂન અમૂલ દુધાહારની ફોર્મ્યુલા રા ધી
કેવી અમૂલના પેપરક તાલા રે રીસર્ચ પેપરોએ પુર
બાન રે છે ના પના બે મેકેન પુર અ સૌમ્ય અને ર નિ
અ પે છે અને વજનમા સરે પક રેક વધ રેક રે છે

એરવાન ર ન અને અમૂલ ક ૩૬૧ ની રે ની નીમ
રુગિ અને સુગમ ત્વ ર અમૂલ અધી રે ગી
સ મેલી પ્રતિષ્ઠા સાનિત રુદિ કરે છે અને રાવા
અરિયર વ (રિપ્લેસ) અને સેન્ટીલિટ ર ને રિકે રા
(અનિમિય) સામે રહાઇ ના પે છે અ પના બે મેકે
અને ઉત્તમ

તાલ દુધમ ધી બનાવ ર રાગાત રુ પ્રાહારમા ઉ
વિ રિનિઝે છે એ આપના બાળકે આ રુદી છે

આ એક અનોખી ભાત પાડતું ખાદી ભવન હશે.

એમાં

- * અનેક ભાતની ખાદી તેમજ અનેક પ્રકારના આયોજોની વસ્તુઓ પ્રદર્શનના રૂપમાં રજૂ કરવામાં આવશે.
- * એમાં ભારતના રચનાત્મક કામનો અને ખાદી આયોજો કામનો ડુંગડ જ્યાં આપવામાં આવશે.
- * એમાં ચિત્રો, આંકડા અને જેવી અન્ય માહિતી પણ દર્શનિય સ્વરૂપે રજૂ કરવામાં આવશે.

આ માસના અંત સુધીમાં તો એ કામ કરતું ચર્ચ જશે. જેની તૈયારીઓ પૂર જોશમાં ચાલી રહે છે. અમદાવાદ શહેરમાં આ ભવન અનોખી ભાત પાડશે.

ખાદી ભવન

આકાશવાણી સમિતી, નવંદ્રીપ,
આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ

ધૈર્યપાત્ર

ઉદ્દેશભનાત્માનમ

અવાજ

સંદર્ભ

“હોય ના બ્યક્તિ ને એવું નામ બોલાયા કરે”

—અર્ચ

મહાપુરુષનું જીવન અવાજ જેવું હોય છે, સામાન્ય પુરુષનું પડખા જેવું. પડખાનો પડધો કયાંથી પડે અને ખડે તોય કેવો? ત્યારે અવાજનો પડધો હૃદયગુહામાં પડ્યા વિના બાંધે જ રહે.

દક્ષિણેશ્વર મંદિરની એક બાજુ આવેલી જોરડીમાં રામકૃષ્ણ બેઠા છે. સારે શિષ્યોનું વૃંદ છે. ઇતર યાત્રીઓ પણ છે. ઠહા-મરકરી આવે છે. તેમાં રામકૃષ્ણ પણ અપદમાં આવે છે. કોઈ ટકોર કરે છે કે આવા સંતના સાર્નિધમાં પૂરતું ગાંભીર્ય જળવાવું નોંધ્યે. રામકૃષ્ણ તુરત જવાબ આપે છે, ના રે ભાઈ, આપણે તો આનંદના પુત્રો છીએ; જ્યાં બેસીએ ત્યાં આનંદજાળર ભરીએ, આપણે સોગિયાં મોઢાં ન હોય ત્યાં વળી કોઈ કચવાટ વ્યક્ત કરે છે, મહારાજ, આ જીવાનયા તો આપની પણ મરકરી કરે છે. કંઈ માન, કંઈ મરતબો પણ જાળવવો નોંધ્યે ને? રામકૃષ્ણ હસતા મુખે જવાબ આપે છે, અમે તો હૈવ્ય પ્રેમના તાંતણે બેઠાયેલા છીએ. એક માના સંતાનમાં લેહભાવ કેવો? રખે આ લાઇચારો તોડતા.

પછી રામકૃષ્ણ તો દેવ યધ ગયા છે. તેમના પદશિષ્ય વિવેકાનંદે પણ ઢેહ છોડી દીધો છે. પણ તેમનો અવાજ બેલુર મઠ અને ઉદ્દેશધન ઓફિસમાં ગુંભ્યા કરે છે રામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના યધ ચૂકેલ છે અને જ્યાં સંકટ પડે છે ત્યાં રામકૃષ્ણના શિષ્યો તે સંકટ દૂર કરવા દોડે છે.

આવા એક સંકટના સમાચાર ઉદ્દેશધન ઓફિસમાં આવ્યા છે, પણ કોઈ કાબેલ કાર્યકર હાજર નથી. જે છે તે માયાભારે છે અને તે કારણે તેને બેલુર મઠમાંથી રજા આપેલ હોઈ તે ઉદ્દેશધન ઓફિસમાં રહે છે. સ્વામી શારદાનંદ તેને આ કામ ઉપાડી લેવા, કહે છે પણ તે ઘસીસૂસીને ના કહે છે. સ્વામી શારદાનંદના હાથમાં માળા છે તે માળા સંહિત જીભ ધાય છે અને હાથ બેડી પેલાને વીનવણી કરે છે, બાપુ, જ્ઞાન. આવા કામમાં ના ન પડાય. ત્યાં પ્રેમાનંદ સ્વામી આવી ચડે છે. શારદાનંદને પોતાના જ શિષ્ય પાસે હાથ બેડી વીનવણી કરતા બેઈ પ્રેમાનંદનું મોં તગતગી જીંઠે છે, આપમા પાણી આવી જાય છે અને તે તાડુડી જીંઠે છે, શરદ! આ શું? આવા નાના છોકરાની આટલી પ્રશામદ! હું કયાં મરી ગયો છું. રાહત કાર્ય માટે હું જઈશ. ત્યાં પાસેના જોરડામાં સ્વામી પ્રદ્યાનંદ દેવતા હોય છે, તે અવાજ સાંભળી ત્યાં આવે છે. શારદાનંદને જીવાન સાધુ-સામે હાથ બેડી

જિભેલા ભેઈ અને પ્રેમાનંદનાં વચન સાંભળી બનેલ ણીના કળી લે છે. અને પછી પ્રેમાનંદના ખલે હાથ મૂકી કહે છે, ભાઈ બાણુરામ, શરદ થોવ્ય જ કરે છે. આપણે તો દિવ્ય પ્રેમના તાંતણે એકાથેલા એક જ માનાં સંતાન છીએ. આપણા વચ્ચે નાના મોટાનો ભેદ ન સંભવે, પ્રેમાનંદની હૃદયસુહા સમકૃષ્ણના અવાજથી ઘેરાઈ બસ છે. તો નીતરી રહેલાં નયને પ્રમા-નંદ સ્વામીના ચરણે ઢળી પડે છે. જીવાન સાધુ, હું હમણાં જ ભઈ હું મહારાજ, કહેતો રાહતકાર્ય માટે રવાના થાય છે.

આથી છે મહાપુરુષના જીવનની મહત્તા. મહાપુરુષના જીવનનું પરિશીલન અવાજ ઉત્પત્ત કરે છે અને તે અવાજ માનવીની હૃદયસુહાને જારી તેને પરમેશ્વરી કાર્ય દ્વારા પર-શર પ્રાપ્તે અભિમુખ કરે છે.

નિર્વાણ

એકલી જાડે સાધ હો સાધુ,
એકલી જાડે સાધ.

મન, બુદ્ધિ ને ઇન્દ્રિય કેરા
રહેજ નડે નહીં બાધ.
હો સાધુ, એકલી જાડે સાધ.

કૂલ વિભાતું કળ સન્માધ;
શૂન્યમાં આખર લીન દહામા
એમ વિવધ, વસ્તુ અને વ્યક્તિ
સાધમાં લિયે સમાધ.
હો સાધુ, એકલી જાડે સાધ.

સૂર સ્વરો નવ રસમા રંગી
ભાવના હીથકે ખૂબ તરંગી
આખર શાંત બની સદૃ મહોદો
મોટે મોટે આરાધ.
હો સાધુ, એકલી જાડે સાધ.

શુ' ય હશે સાધ પામલી શાતા?
એ ગતિ કાયમ કાજ અજાતા;
આપણે તો ભાઈ, કન્ય જો
સાધ આરાધના' ઝીલીએ આધ.
હો સાધુ, એકલી જાડે સાધ.
સરોદ

ભીડી જીવનનો સાર ગયો!

કોઈ કહે એ ગાંધી ગયા, ના, રાષ્ટ્રપ્રાણ ધણકાર ગયો;
 પરમાં પૂરી પ્રાણ અને પડે પોદી પ્રચરકાળ ગયો!
 કોને કહું હું અબળા, મારી આંખોનો આધાર ગયો,
 'મા, 'મા' કહીને મારી સામું, હેતુભર્યું હસનાર ગયો,
 આઠે પહોર ઉમંગ જ્યુઈ ઘર, મૂકી સંત સૂનકાર ગયો,
 તારો પ્રાણ ગયો પણ મારો, પૂજ મળી અવતાર ગયો.
 દીન દલીતોના ઢેયાની પીડા પારખનાર ગયો,
 અમીરનો બાણે કે એકલદોકલ વારસદાર ગયો,
 અસાનીનું જ્ઞાન, જ્ઞાનીનો જ્ઞાનતણો ભંડાર ગયો,
 ઉપવાસીનો લોય પડી બાણે લોજનનો થાળ ગયો.
 લાખ ભલે જાતા, પણ આ લાખોનો તારણદાર ગયો,
 મોલ લીઢોછમ વાળીને, લણવા ટાણે લણનાર ગયો,
 આ સુકાતા મોલ અને આ કરમાતી આશાની કુંજ,
 એ મેહુલીઆ! સુજ જેતરમાં ક્યાં વરસી જનાર ગયો!
 મારી ભૂલ તણા એ કહવા પુટકા પી જનાર ગયો,
 પ્રેમથી શિખામણના સહુને જો શબ્દો કહેનાર ગયો,
 મીઠી કોળીએ અરે, અવરનપ મોઢામાં મૂકનાર ગયો,
 ભાઇ, અરે એક જ ભાણે ભેળો બેચી જમનાર ગયો.
 વગ-લેદમાં ભાંગેલાં ઢેયાંનો રેવણુદાર ગયો
 માનવ શુ, દાનવનાં પણ એ દિલથી દિલ જીતનાર ગયો,
 ગયો, અરે એ ગયો, અને હું રહ્યો, છતાં ન-રહ્યો અહીંયાં;
 રહ્યું ખોળિયું, આતમ મારો, તારી હારોહાર ગયો.
 ન્યાય-નીતિની નવલી ગીતા, રામાયણ રચનાર ગયો,
 જનસેવાનાં સર્વ ઇનામો અજોડ એ જીતનાર ગયો,
 સમસ્ત સૃષ્ટિની સત્તાનો હોતો એ જ હકદાર ગયો,
 ગયો, ગયો, એ ફરીફરી યુગયુગ ના સાંપડનાર ગયો.
 બાણે કે કર્તવ્ય-પરાયણ એક અઠગ નિર્ધાર ગયો,
 વિચાર, વાણીને વર્તનનો સૂચેણ સાક્ષાત્કાર ગયો,
 પાશવતામાં પણ પ્રભુતાનાં સીચી એ સંસ્કાર ગયો,
 જીવન જીવીને જીવનનો એ કેળવણીકાર ગયો.
 માનવતાનો સુકુટમણિ, સસ્કૃતિનો શણગાર ગયો,
 સત્ય, અહિંસા, શાન્તિનાં ગીત ગાતો સંગીતકાર ગયો,

વિશ્વશાન્તિની સુની વીણા થઇ, તૂટી વીણાનો તાર ગયો,
જાણે માનવજીવનમાંથી જિંદી જીવનનો સાર ગયો.

ગયો છતાં નવલી દુનિયાનો ચિતરી લબ્ય ચિતાર ગયો,
ધરતી માતા, અટકી તારો, થતાં થતાં લક્ષાર ગયો,
મૃત્યુને જીવનભર એ સુઠીમાં લઈ ફરનાર ગયો,
મર્દ એકલો દુનિયાભરનાં દુષ્ટોને કઈ હાર ગયો.

ગયું કાળજું વીધી સહુનું સોંસરણું એ તીર ગયું,
થનગનતા યૌવનમાંથી જાણે કે જિંદી રૂધિર ગયું,
માનવજાત તણી સુકિતનું મંગલમય તકલીર ગયું,
વાત સાંભળી મસાણની આંખોમાંથી પણ નીર ગયું.

કાળ અરેરે! શરમ તને, તું એને લઈ ધક્કાર ગયો,
લહી લહી ખુદ તજેલી એની કાયાનો લઈ ભાર ગયો,
એનાં અગમર કામ, નામ ને યાદ ન લઈ જઈ શકવાનો,
એનાં જયજયકાર અરે! ચિરકાળ ન લઈ જઈ શકવાનો.

ટેલું પુરોહિતાર પુષ્પ, એ ખીલ્યું ભારતભાગ મહીં!
પણ પુરોહીની લજ્જત ભારત હતી ન તારા ભાગ્ય મહીં!
કરમાયું? ના, ભાગતણી સારી એ શોભા કરમાણી!
નિર્મળ જનકલ્યાણ ઝરણની બંધ પડી ગઈ સરવાણી!

દાકાજની સુંદર આખી સાંભળવાની વાત રહી,
એક સોગડી ચાદ્યા, રમવાની આખી ચોપાટ રહી,
હજી પંથમાં મળ્યો, અને બે પગલાં માડ ભર્યા ત્યાં તો,
અરે લોખીએ ચાદ્યો ને વગડાની આખી વાટ રહી.

દુકડા માટે ટળવળતી વલવલતી ભારતભાત રહી,
સગીને સપડાએલી નિઃસહાય માનવજાત રહી,
ફરી સુકિતની બંદી તારે આદરવી ચક્રાવટ રહી,
અગર ફરી વરસે આતક ને ત્યાં લગ જોવી વાટ રહી?

મમનલાલ આંદોલન

૧૯૪૮ના બાપુજીનું નિર્વાણ થયું તે જ દિવસે રચાયેલી આ રચના આટલા વરસ અપ્રકરે રહી, સિવાય કે લોકસમુદાયમાં તે ગવાઈ-વંચાઈ! આજે તે સુકિત યાદ છે :

કવિ અને સિખારી

પરિચ

સાંભળ મારું ગીત હો માનવ.

સાંભળ મારું ગીત....

તારાં કાન્ને હું ગીતકાં ગાતો. તું તો શિડીને આલતો થાતો,
ખાવરાં થઇને ભાગતો, તારુ કયાં ચોટયું છે ચિત્ત ! સાંભળ.
આહે તો સારંગ રાગ સૂણાવું, આહે તો રાગ મહાર,
આહે તો ટોણી, આહે તો કાફી, આહે તો રાગ બહાર,
તુંજ કહે તને ગમતું કેવું, સગિલ્લી કેવું ગીત. સાંભળ.
રામાયણની વાત કહું યા, મહાભારતના જંગ
દેશના શૂરા સંનિકેનો, ગાઈ કમુંબલ રંગ
એ ન ગમે તો આઈ ખતાયું, કાંઈની પાગલ પ્રીત ! સાંભળ.
શોક તો અરે માનવ અવ્યા, વાત સૂણ એક કાન,
મારા કંઠનું ગીત સૂણ્યા, ડુનિયા એ શુદ્ધતાન.
એક અધૂધ માનવી તને, ગમતું ના મારું ગીત. સાંભળ.

*

શું સાંભળું તારું ગીત !

કવિ શું સાંભળું તારું ગીત ?

તું તો બેઠો ભરી પેટને ગાવા, મને મર્યું નહિ બટકું ખાવા
પેટમાં દાવાનળ જલે ત્યાં લાવું કયાથી સ્મિત ! કવિ શું.
સારંગ બારંગ રાગ સહુ એ, 'લયાં પેટે ભાવે
ટોડીના આલાપો અહીં વિલાપો જગાવે.
મને ગમે ના ગીતકું મારે મન તો લોજન મીત ! કવિ શું.
રામાયણ હું શું સંભળાવે કરીને શોર બકાર
આને અનેક રાવણ નજરે બાળું, મીતાણના ચોર.
આજે તો રામની હાર થવીને, રાવણની છે છત. કવિ શું.
મહાભારત મ'કાઈ ચૂકયું, જે'વાઈ રહ્યાં છે ચીર,
પાંચાળીના ચીર પૂરે એ કયાં કાનૂડો વીર,
'પરિચ' રહ્યું ઓઢણું આણું લાજ જશે, ખચિત. કવિ શું.

૧૯૨૪

ધનુર્ એક વધુ વર્ષ છીનહાસમાં વિલીન થયું. જમરા પ્રવાહમાં વીતેલ ૧૧૧નો કક્ષા દેટીક બાજુ તમાં અવિસ્મરણીય રહ્યો છે અમેરિકા અને બ્રિટનની ચૂંટણીમાં પ્રગતિવાદી અને શાન્તિવાંચ્છુ પરિયોજાને તેણે આગળ આવવા દીધો છે. તે વળી રશિયામાં ક્રુશ્ચેવનું પતન મરજી રાજદ્વારી દુનિયાને શામ પણ થઈવારી દીધો છે. સાઈપ્રસ અને વિયેટનામના ધગધગતા દોઝખમાંથી વિશ્વને લુહને આરેથી બચારી લીધું છે. અને આવો જ એક ત્રીજો ભયપ્રદેશ મલાએશિયા-ઇન્ડોનેશિયાનો ઉપરિચિત કરી દીધો છે. ધર આંગણે, ભારતે તેમજ સર્વોત્તમ જગાહર યુમાડી દીધું અને ધન્ય અવકાશમાં વિરાટ જનતાએ ધરીબર ગેયેની અનુભવી નવા સુવધાર તે સંપત્તિ પણ અનાજના પ્રશ્ન ઉપર સુધુષ અજગર સજ્જવળી જકચો અને તેના ભરડામાં સરકાર અને જનતા બીસાઈ ગયાં. સાત માસ દરમિયાન નવી સરકારની કસોટી થઈ અને તેમાંથી સજ્જન પૂરક પાર. ઉત્તરી. કેરળમાં ધર કૂટુંબ ધર જગા જેની રિચિત થઈ; પંજાબમાં શ્રી રામકિસનની શોધ થઈ; ઓરિસ્સામાં તથા બિહારમાં અશાંતિ બચી; પહેલી જ વાર આપણી સરકારે મરદેશ પ્રધાનની સ્વતંત્ર નિમણૂક કરી; કેરા ખાતેની તટરેષીની પરિપૂર્ણ શાન્તિજન એટલેજોગ્ય સામે અવાજ ઉઠાવી, શાંતની ઘોષણા કરી; તેના જવાબમાં મીને પોતાનો પ્રથમ અણુ બોમ્બ ફેંડી શૂટતા દર્શાવી; ખિસ્તી ધમ્નો ધમ્ પુરેર પોપ પોપ છૂંદો ભારતની ખાત્રા કરી અને તેમનો બાવબોને સત્કાર કરી સુખક્રમે રાષ્ટ્રની શાન વધારી. તેમની 'યુલકાંતથી પૂર્વ' અને પશ્ચિમના ધાર્મિક વિચારોના સમુદાય માટે અનુકૂળ વાતાવરણ તૈયાર થયું. વર્ષ દરમિયાન એ દિલ્હીના બે મહાન દલિ-મુક્તિબોધ અને મિલિલીશરણ-સુખાખ્યા. જતાં જતાં પણ વીતેલા વર્ષે ધનુષકોડી ખાતે ઝંઝાવાત સરજીને, સેંકડોની સંખ્યામાં માનવજીવની હાની કરી.

પડોશની ચૂંટણી

પાકિસ્તાનના પ્રમુખની ચૂંટણીએ ભારતમાં એટલા માટે રસ જાગૃત કરેલો કે અહીંનું તંત્ર પ્રજાસત્તાક છે અને લશ્કરી શાસન તેમ જ નિષ્પ્રાપ્ત લોકશાહી ધરાવના આપણા પડોશના રાજ્યમાં, શીલ્ક અર્થે સામે એક આધિક સન્નારીએ જગમાં બુકલીને લોકમતને જાગૃત કરવામાં અસાધારણ કાળો આપ્યો ગણાય. પ્રમુખ અયુબ ખાનને હકુમતિથી ચૂંટાઈ આવ્યા તે એટલું મદદરતું નથી એટલું કે મતાધિકારથી વચ્ચિન જનતાએ યાતુ શાસન વિરુદ્ધ ૨૧૦૦૦ મતથી વિરોધ નોંધાવી જાગૃતિ બતાવી. ભવિષ્ય માટે આ એક મારી બેધાણી છે અને મીસ ફાતિમા ત્રીશુ આને માટે મદદના અધિકારી છે. લોકશાહીમાં પણ રચાપિત પક્ષ સામે વિરોધ કેળવવા કેવડી મોટી નૈતિક તાકાતની જરૂર પડે છે તેના વિચાર કરતાં મીસ ફાતિમાની સિદ્ધિ નાનીમુની ન ગણી શકાય.

ધનુષકોડી

સામાન્યતઃ પણ ભારતને દક્ષિણ છેડા હોવાથી તેમ જ એક તીથરચળ તરીકે ધનુષકોડી ઘેરેર જાણીતું છે કિસેનર ૪૪ની કુદર્દનાથી તે ઉભે જગમ્મદેર નામ બન્યું છે. સિંહોન તેમ જ ભારતના મળીને હજાર ઉપરાત લોકોએ જાત યુમારવા ઉપરાત મિલકતને પણ તેટલું જ નુકસાન થયું છે. આધરીશ એન્જીનીયરે બનાવેલો, અને કબ્જેરી કલા કોસલના નમૂના સરખો વખત રેલવે પૂલ સાથે થઈ ગયો છે.

સહાનુજીતિ તે અવિરતપણે વાસી રહી છે અને કેન્દ્ર તેમ જ મદ્રાસ સરકારે પ્રશ્નનીય ઝડપથી મદદ કરી છે.

આકુદર્દનાના સંદર્ભમાં સદીની શરૂઆતમાં જન્મ પાળેની સેતુ સમુદાયની યોજના ઉભે મદદવારો. દિલ્હી મહાસાગરથી જગાજાત અખાતમાં જવા માટે લોકોને

ચક્રકર મારીને જવું પડે છે. સ્થિતિ ચોળનામાં ધનુષ-
ક્રીડા પાસે ઈનાલ રચીને બંને સમુદ્રોને જોડવા
બાધું છે. આમ થશે તો સુગમ જળમાર્ગની સ્થાપના
ઉપરાંત ધનુષક્રીડાને પુનરાશ્રય આપશે રીતે થવા પામશે.

મેથિલીશરણ

‘પૂરી હો તુઝારી અભિલાષા ઝોર કયા કહું’
‘હિન્દુ રહ સકતા ચકાં નહીં’ મેં જાતા હું.”

ભારતના રાષ્ટ્રકવિ શ્રી. મેથિલીશરણ સુમશ્રુતો
દેશાત થયો છે. કેવળ દિલોભાષી પ્રદેશમાં જ નહીં,
પરંતુ દેશને ખુલ્લેમુલ્લે તેમનું નામ અને તેમની
કવિતા લોકજીભે છે. સાકેત, ‘યેશોધરા’, ‘મારત-માર-
તી’ એ તેમની ચિરમરણીય કૃતિઓ લેખાવ છે.
રાષ્ટ્ર ભાવનાનું વહેણ તેમના કવનમાં મુક્તપણે વહે છે
અને ક્યારેક તે જળધોધનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

આયસ સ્મૃતિના પુરસ્કર્તા તરીકે તેમનું સ્થાન
અત્યંત મજબૂત છે. હિંદી કાવ્યપ્રતિભાને ઝળદળતો
તેજપૂર્ણ અસ્ત થયો છે. હિંદી ખડી-ભોખીના તેઓ
વાદિભક્તી હતા. તેમનાથી નાનિશ બાષ્પ ભિય ર મઠારણ
યોડા વખત પહેલાં જ સ્વર્ગવાસી થવા

તાતી જરૂર

રાષ્ટ્રકોટ મુકામે સાહિત્ય સરથાના દશાબ્દ
પ્રસંગે, રાજરથાન અને ગુજરાત એમ બંને પ્રદેશના
સાહિત્યકારોના સંગમ ગોઠવાયો તે એક નવી દિશા
બીધે છે ગુજરાત અને રાજરથાનની સાહિત્ય વચ્ચે
ભાવનાત્મક ઐક્ય અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેની પ્રતીતિ
આ પ્રસંગે થઈ. વળી ગુજરાતમાં રાજરથાનના સા
હિત્યનો, અને રાજરથાનમાં ગુજરાતના સાહિત્યનો
એક વર્ગ ઊભો થાય તેનાથી આજવાદની સક્રિય
તા અવસ્થા ઝાણી થશે. સવાલ એ છે કે આજ
ધોરણે, ગુજરાતી-મરાઠી, મરાઠી-બંગાળી, હિન્દી
-પંજાબી સાહિત્ય સમ્રોધનો ગોઠવી શકાય કે નહીં ?
પ્રયોગ કરવા જેવો છે. હિન્દી આજે રાજરથાનમાં
બનાવા ભેડી છે ત્યારે ભારતની મુખ્ય ચોદ ભાષા
બોલતા લોકોએ અસપરસની બોલતી બોલીમાં
દ્વિચરમી લેવાની તાતી જરૂર છે. તામિલ વિને
ગુજરાત કાઈ જ ન જાણે, અથવા બંગાળી બાણ મ
રાડીથી સાન અગમ હોય તે દરિદ્રતા કેવી ગણવી ?

આજે મુળભૂતા ગુજરાતી-મરાઠી એટલી એતપ્રોત
થયેલી છે કે ત્યાંના લોકોને તો એ વાતનો ખ્યાલ
પણ નથી રહેતો કે બે ભાષાના લગનથી તેમનો
વ્યવહાર ચાલી રહ્યો છે !

‘રે પંખીડાં સુખથી ચણજે !’

નળ સરોવર ખાતે પંખીઓનું આગમન થક
ચૂક્યું છે. જન જાતના પક્ષીઓમાં મુખ્યત્વે ફેનેમિગો
સોનું ધ્યાન ખેંચે છે. દ્વંસ અને મતકના વર્ગનું
આ પક્ષી તેની સફેદ રંગાટી અને ડોકના બકા
મગોદર રંગાળથી આકર્ષણનું કેન્દ્ર બને છે અને તેને
ટોળામાં જોડતા જોઈ સહેલાણીઓ ભારે આનંદ
અનુભવે છે સેકડો માછોનો મુસાફરી કરી, દિવસે
આરામ અને રાત્રે ઉડવન કરી, કષ્ટ રીતે તેમજ
કષ્ટ આતરિક પ્રેરણાના બળે, આ પક્ષીઓ નિયમિત
રિતે, નિયત સ્થળે, ધણીવાર તો તેજ વૃક્ષની તેજ
ડાળી શોધી કાઢીને, વસવાટ કરે છે, મળ્યા બાદે છે
બચ્ચા કાંછેરે છે અને ફરી પા । મુકામ ઉપાડીને
અદસ્થ થઈ જાય છે- આ બધું કેમ બનતું હશે ?

ગુજરાતનું નળ સરોવર એક ભારે અણગોમ
સ્થળ છે. તેના આકર્ષણમાં વધારો કરવા સર-
કાર ભયે ને કાષ્ટ કરતું ઘટે તે કરે પરંતુ પ્રકૃતિપ્રેમી
-પક્ષીપ્રેમી-અને ફિનક્ષેત્રની હાજરી આ જગ્યા
અનિવચ્ય લાગે છે. મગવાનું જાફ પંખીડાંને ખેંચી
લાવે છે. અને ‘પ્રીત ન કરિયો કાઈ’ માં જેવ માનતા
આ પંખીડાં નળસરોવર સાથે લગની લાગે તે પહેલા
સ્થળાતર કરી બેસે છે ‘સાડુ ચનતા બતા’ એ
મૂત્ર તેમને કાણે શીખવ્યું હશે તે પણ સંશોધન
માગી લે છે. તાબેતરમાં પોરબંદર પાસે ગોસાની
ખાડીમાં ફેનેમિગો દેખાવા છે. મહેમણ મારેની ખીત
આદર્શ જોજ તેમણે સફ કરી હોય તો આપણે
પણ સહકાર આપવો ઘટે છે. સંભર છે કે અણુરજથી
મુક્ત એવું વાતાવરણ તેઓ વિશ્વમાં શોધી રહ્યા હોય !

ગૃહિણી કમર કસે

સોંદરી રમાવણ પાતર કારખાનાના પ્રાયોગિક
ખેતરમાં રીંગણાં અને મેશાની ઉત્પન્ન અને મોટી
જાત ઉત્પન્ન થઈ છે એક કોથળામાં આગ તણ
રીંગણાં માં સમાઈ શકે છે ! આ હિસાબે એક

‘ટમેટું’ પણ ખાસ ‘પાંચ રતલનું’ હોયું’ નોંધએ બીજા શાકભાજી કોમ્પાઝમાં આવે તો બીજી, સરગ-વાની શીંગ નેવડો, લીંબુ વાળ્ય નેવડું અને મોગરી ચંદવાના સ્વપ્નમાં નેવા મળે તો આશ્ચર્ય પામવાની જરૂર નથી. વિજ્ઞાનની મદદથી બાર હાથના બીજામાં તેર હાથના બીજા શક્યતા હવે સંપન્ન બની રહી છે.

શહેરોએ આ જાગતમાં અત્યારથી જ વિચાર કરવાનું ઠીક પડ્યું. હવે નાણુક અને નાનકડી પ્લાસ્ટિકની થેલીને બદલે આવાં શાકભાજીને સમાવવા મોટી અને મજબૂત ટાંચની થેલી નોંધશે. રસોડામાં તેને સમાવવા છરી-ચાપુ પણ મોટા કદનાં વસાવવાં પડશે. ખાસ કરીને દસ સ્તલનું રીંગણું શાકભાજીમાંથી બેચી લાવવા પતિદેવની સહાયતા જરૂરી બનશે અને વિશેષ તો આનું એક રીંગણું અથવા ટમેટું સામાન્ય કદના કુટુંબ માટે ઠાપડો બિમા કરશે, કેમકે તેની જરૂરિયાતથી તે સવિશેષ હેમ્પ તેના વિભાજન માટે ગડામાં થશે. ખરી વાર તો એ છે કે હવે બે ત્રણ કે ચાર કુટુંબોએ સહકારી લાવવા થી રગામને શાકભાજી માટે ખરીદ-સંમિતિ નીમવી અનુકૂળ પડશે. તેનાથી, જરૂરિયાત પ્રમાણે, સો પાઉળથી વહેંચણી કરી શકે છે. અનાજની અછત છે- ભાવો આસમાને ચાલતા જાય છે- નોકરોનીને રોજ વધુ પ્રસરી રહી છે ત્યારે વધુ સારી અને બેચી જાતના શાકભાજી, રસાયણિક ખાતરની મદદથી મળી શકતા હોય તો પરિસ્થિતિ માટે કમર કસવી જ રહી, કેમકે વડોદરાથી પ્રાપ્ત થયા બીજા સમ ચાર આધા મથુનું ‘પેપેલું’ અને ૧૨ શેરના મૂળને ચમ કાવી જાય છે.

પોલાદના સત્રાટ

બી ડિસેમ્બરે ૨૯, જાન્યુઆરી તા.ના ૧૨૫-૫ જન્મજયંતિ પ્રસંગે તાર અને રાજ્ય ખાતા તરફથી એક પાસ ટિકિટ બહાર પાડવાનો આયોજ વિસ્મૃત ની ખાબમાંથી એક શાદમીરીને લાઇ કરવાનો હતો. આમ તો સરકાર તરફથી લેખકના કરખાના એક પડી એક કોથળું થતાં રવાના છે. પરંતુ એમના મૃત્યુ ને વડુ ૧૦ વર્ષ થયા આન્યાં તે જન્મજયંતિ તા.નાએ

સિદ્ધિશ હરુચત દરમિયાન દેશના ઉદ્યોગીકરણને પાસો નાખ્યો તે આજે દિનિ સૂચવે છે. કેવળ આશ્ચર્યથી રાષ્ટ્રની જનતાનું પેટ ભરાયું નથી. આખી પેઢી દુર્ગાપુર, રાંચી, બીલાષ, એ ગોદાર અને અચાકી ખાતે પોલાદમાંથી બનતી પેદાશો નોંધ ગૌરવ અનુભવે ત્યારે એ જુવાનું નોંધએ કે આખી રો વર્ષ પહેલા રાષ્ટ્રના એક અપૂર્વ આનું સૌજન્ય આપ્યું હતું, જેને સાકાર ચતું નેત્રા તે તો દેશના નથી પણ વર્તમાન પેઢીએ તેની વાદ અચૂક હૃદયે સખી છે.

નેપાળ

જાસ હનર ચોરસાટ વિસ્તારમાં નેપાળ ખાતે ‘ભારત-દર્શન’ નામનું પ્રદર્શન થોડું, બનું દેશ વચ્ચે નીકટના સ્થાપવના પ્રયત્ન રતુલ છે. વિવિધ ક્ષેત્રમાં ભારતે સર્વેશી પ્રગતિ નેપાળના પ્રજાજનો નોંધે શકશે. અને ચીનની પ્રગતિ સાથે સરખામણી કરી શકશે. વિદેશમાં મોટા પાયાપર થોળનું આ ત્રીજું પ્રદર્શન છે, આ નેનું ઉદ્ઘાટન રાજ્ય મહેરે કહ્યું હતું અને એણે નેવતા પણ વધુ કામ કરી બતાવવા વિદેશ વેપાર પ્રધાન મતુલાક શાહ ભારત સરકારે વતી હાથરે હતા.

આ સમયે જ મે સહરણપુર ધટના બની. નેપાળ અને પાકિસ્તાન વચ્ચે વેપાર-વિનિમય માટે પશ્ચિમ જંગાળની સરહદ ઉપર ‘શધિકાપુર’ ખાતે થાઈ બોલવા ભારતે અનુમતિ આપી આ પ્રજા ઉપર વિવાદ ચાલુ હતો અને સરહદ પડી હતી અને ઉંચ વા માટે રાજ્યોએ હાથ ધરવા પડ્યો હતો, અને મુખ્ય રીતે પતી મૂકે. બીજા તરફ નાગપુર ખાતે R S S. ના અધિવેશનમાં હાજરી આપવા એક હિન્દુ રાજ્ય તરીકે મને-દને સંચાલકો તરફથી આમ વળુ આપવામાં આવ્યું હતું અને તેમણે રી-કર્ણ હતું. તેમની મુખ્યમત સંપૂર્ણ રીતે ખાતરી હતી અને જાન્યુઆરી માસમાં સંપૂર્ણ મોન મેન્યુ હતું. ભારતની એક કોમ્પાની સરખાના આશ્રયે મને-દનું જન્મના થાય તો તેના પરવાયતો અવરણ પડે જ. છેવટે, મુખ્યમત રદ કરીને, નેપાળના રાજ્યોએ વડુ શાષ્ટ્રજ્ઞ ભયો રાહ લીધે ખરો.

શરાવતી

ભારતનો સૌથી જિયો જળધોષ મૈસુર રાજ્યમાં 'લેગ' નામથી શરાવતી નદી ઉપર ૮૩૦ ફીટ ગિંચા-ધંજેથી પડે છે. અહીં જે વિચિત્ર શક્તિ વેડફાઈ જાય છે, તેને નાથીને વીજળી ઉત્પન્ન કરવાની યોજના આઝાદી પછી અમલમાં આવી. દસ જનરેટરોની મદદથી અહીં લાખ કોસોવોલ્ટ વીજળી શક્તિ ઉત્પન્ન કરવા, ૮૫ કરોડ રૂપિયાની યોજના અડધી તો પૂરી થવા આવી છે અને પહેલું જનરેટર આ માસના અંતથી કામ આપવાનું શરૂ કર્યો. વિશ્વની સૌથી મોટી વીજળી યોજનાઓ સાથે સરખાવી શકાય તેવડી આ વિકટ આ યોજનાનું અર્થ 'ખર્ચ' અમેરિકન મદદથી મળી ચૂક્યું છે. લેગના ધોધથી થોડે દૂર એક બંધ બાંધીને તેમજ નદીની બીજી શાખા ઉપર બીજી બંધ બાંધી વિદ્યુત મથક માટે પાણી પૂરવડો પૂરો પડવાની વ્યવસ્થા થઈ જવામાં છે, મૈસુર રાજ્ય ૨૮, પ્રખ્યાત છબ્બેનેર વિશ્વેશ્વરેવાના વખતથી જ ઉદ્યોગીકરણની બાજતમાં આગળ છે જ અને વીજળીની ખાધ ત્યાં સારા પ્રમાણમાં રહે છે.

ગુજરાતની કુવારણુ યોજનાની ખૂબી એ છે કે તેનું વીજળી મથક કેસ, ડીઝલ અથવા કોલસા ત્રણમાંથી ગમે તેનાથી ચલાવી શકાય તેવી રચના તેમાં કરી છે. તારાપોર ખાતે અણુ વીજળી મથક, જે ભારતનું પ્રથમ હશે, તે તૈયાર થઈ રહ્યું છે. આ ત્રણે યોજનામાં, નાણાકીય સહાનુને જાકાત રાખીએ તો પણ જે Technical તથા સાધનોની મદદ અમેરિકા આપી રહ્યું છે તેનું મૂલ્યાંકન કરવું સામાન્ય માનવી માટે શક્ય નથી. તાલીમ લઈ રહેલા ઈજનેરો અને યોજનામાં રોકાયેલા નિષ્ણતાંજ સાચી મૂલવણી કરી શકે. અહીં તો અચૂલનિર્દેશ માત્ર છે. વીજળીકરણની ત્રણેક ઝડપ નાનીગોટી યોજનાઓ દેશભરમાં આકાર લઈ રહી છે. આ તો માત્ર વીજળીના ફોનની વાત થઈ. જે દેશની જનતા નવનિર્માણમાં રસ લઈ કિસ્સો આપી શકતી નથી તે કદી મહાન થઈ શકતી નથી.

દુર્ગાપુર

કેમ્પેસનું ૬૯મું અધિવેશન દુર્ગાપુર ખાતે પૂરું

થયું. ખાસ કરીને જે બાબતાએ સાડાં પ્યાન ખેંચ્યું છે, પહેલી વાત કેમ્પેસ પ્રમુખ થી કામરાજે તેમના લખણમાં ચોથી યોજનાના કદ વિષે કરી તે છે. પહેલી ત્રણે યોજનાના કુલ રોકાણ ૯૮૫૦ ચોથી યોજનામાં, ૨૨ હજાર કરોડ રૂપિયા રોકવાની જાહેરાત થઈ છે. વાસ્તવમાં ત્રણ યોજનાને અતિ સામાન્ય માનવી આને હતાશા અનુભવ તો રહ્યો છે. આવી રીતિમાં આવડા મોટા રોકાણથી તેની આશાને બળ મળે તેનું વાતાવરણ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. કામરાજે સાચી વાત કહી છે કે મૂડી કરવેશ દારા મેળી કરતાં તેની કમર તો નહીં પૂરી જાય ને ?

બીજા બાજત કાશિમર રાજ્યમાં કેમ્પેસની શાખા સ્થાપવાને લગતા નિષ્ણંતની છે. નિષ્ણંતના વિષયને માટે કાષ જ કહેવાતું નથી. થોડા વખત પહેલાં રાજ્યોજ્યે કહેવું કે કાશિમર, નાગલેન્ડ જેવા પ્રશ્નો રાજકીય રીતે ઉકેલવા જોઈએ તે સદર્શમાં આ બાજત સુચક બને છે. ખરી રીતે તો આજસુધી આ બાજતમમાં કાષને કેમ કાષ ન સૂઝ્યું તેની નવાઈ લાગે છે અને આ નિષ્ણંત આજથી વર્ષો પહેલાં લવાની જરૂર હતી. આ જે મુખ્ય મુદ્દાને બાદ કરતાં દુર્ગાપુર અધિવેશને ચીવા આડું વિષયો ઉપર ધ્યાન પ્રમાણે ફરવો ઘડાયા છે. અનની બાજતમાં, ખેત-પેદાશ વધારવાની બાજતમાં તેમજ ચોથી યોજનામાં ખેતીવાડીને પ્રાધાન્ય આપવામાં સંતોષમતિ જેવા મળ્યાં અને જ્યાંસુધી અન્નલક્ષે સ્વાવલંબન નહીં સંપૂર્ણ ત્યાંસુધી દેશનો આર્થિક પાયો ન બની શકે તે સત્યને સાચી વાચાણુ સ્વરૂપ મળ્યું.

વ્યર્થ શહિદી

જોખા ખાતે ૨૨૮ બે-કતી કચેરીમાં ધોતો દિવસે એક દીપડો ધૂની ગયો-જે ત્રણ કર્મચારીઓને ઈજા પહોંચાડી અને એક એલડીમાં આશ્રપ લેતાં કોન્ટેનર અમલચકતા ત્યાપરી, બાંધણું બંધ કરી, પોલીસને બળર આપતાં, તેને દાર કરાવ્યો.

સંભવ છે કે કોઈ આર્થિક સમસ્યાની સૂઝ માટે તે બે-કમાં અતી ચડયા હોય અથવા સહ અસ્તિત્વનો શક્યતા તપાસવા એક અખતરો કયો

હોય અગર તો કુતુહલને વશ થઈ, આનંદપ્રાણી બિંદીને વાધની માંથી ગયું છે. તો બહુબહુ તો ચોતાને તેને 'મેટાભાઈ' ગણ્યો તેવા કેટલા બંધની બોજ આવી મુલાકાતનો હેતુ હોય પરંતુ ગ્રાણીએ વીધાઈ જવાની તેની તૈયારી લાગેજ દરે જો કે મૃત્યુ પડી તેને સરખસ રૂપે ગામમાં ફેરવ્યો હતો પરંતુ આ બનાવ અમેરિકામાં બન્યો હોત તો બિંદાડીના વશના આ પ્રાણીની ક્ષતિ' ચોતરફ ફેલાયી હોત ચોરીજ મિનિટમાં વનકારો તેમજ ફોટોગ્રાફરો નો કાર્યો તે ગામમાં ઘૂમી વળ્યો હોત, અને તે ગામની, બેન્કવાળી શેરીની, બેન્કની બેન્કના ઝોરડા ની મેનેજર તેમજ સ્ટાફની જે ઝોરડીમાં ચિત્તો ફસાયો તેની તેમજ ચિત્તાની એમ અનેક તરરીશો ખેંચી હોત અને શીર્ષક તળે આકર્ષક અહેવાલ સાથે છાપી હોત તેટલું જ નહીં પણ આ માંસા હારી ચોખ્ખાની જાદમાં પ્રાણીપ્રેમીઓએ એક ફક શરૂ કર્યું હોત, અને બેન્કના કમ્પાઉન્ડમાં તેની આકર્ષક કબર બનાવવા સુચનો થયા હોત અફસોસ કે આખા ખાતે ચિત્તાની શહીદી નિર્બળ ગઈ

ફિટનના રાજકવિ

ફિટનના રાજકવિ ડી એસ એલિયટ ૭૬ વર્ષની વયે મૃત્યુ પામ્યા છે જન્મે અમેરિકન અને ધધાથી બેન્ક કારકુન, એનિયટ ફિટનમાં ધણું વળ્યું રહ્યા અને ત્યાં નાગરિકત્વ સ્વીકાર્યું વિશ્વવિખ્યાત ફિલ્મ સર્જ બ્રાહ્મણ રસેલના તેઓ પ્રિય અને ઉત્તમ સિધ્ધ હતા પૂર્વની અને પશ્ચિમની ધણી ભાષાઓ ને તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો પ્રથમ પકિતાના કવિ અને નાટ્ય કાર હોવા ઉપરાંત વિવેચક તરીકે પણ અસાધારણ સફળતા મેળવી ધર્મ અને અહનંત અવનબનથી મનુષ્ય જીવનસંભાષા અંજૂરી શકે છે એવું દર્શન તેમના કાવ્યો અને નાટકોમાંથી વાચકને સાપડી રહે છે ૧૮૪૮ નોબેલ પારિતોષિક સાહિત્ય માટે તેમને મળ્યું તેમજ ફિટનના મેરિસ 'ઓડેર ઓફ મેરિટ' (O M) ઇલાકાળ પણ તેમને એનાયત કરવામાં આવ્યો તેમની ભૌતિક પ્રતિભાથી

તેમનું વિવેચન-સાહિત્ય પ્રમાણભૂત માનક નમક છે અને અંગ્રેજ સાહિત્યમાં એલિયટનું સ્થાન આજે તો અનેક છે થોડા સમય પહેલાં ચોમરસેટ મેમે તેમની જાળખાણ આપતા કહ્યું હતું કે એલિયટ અંગ્રેજ ભાષાનો સર્વોત્તમ જીવત કવિ છે હવે તેઓ જીવત નથી

૧૯૯૫ - પ્રારંભ-

આતરરાષ્ટ્રીય સહકાર વર્ષ'ને પ્રારંભ ઇન્ડોનેસિયાના દુરાચલ્યથી થયા છ સુકર્નો કહે છે કે, તેઓ યુનો છાડી જાય છે વાસ્તવમાં મીનને આજે કાંઈના મળજૂન રહે દોષ તો દો સુકર્નો દરેક વિશ્વસરથ રથાત્માની યાતો પણ ચાને છે કમ્પિયર નો અજ નહીં પડે તો પાકિસ્તાન પણ યુનોમાંથી નીકળી જશે આવી વાતો ત્રીજા દેશમાંથી દુરાદામર પહેલી કરવામાં આવી છે જો કે પ્રેસિડન્ટ બેનસને તેમના જાતન વર્ષના સંદેશમાં સોવિયેટ નેત્ર એને અમેરિકાની મુલાકાત લેતા લાદિક આમત્રણ પાઠે છે અને તેના પ્રત્યાષાતો પણ સાતુકૂળ પડ્યા છે જતાપણ વિશ્વ પરિસ્થિતિનું અને વિશ્વસરથાનું આશાપ્રેરક કે ઉજ્જવળ ચિત્ર ઉપરુ નથી તમ દીનીમાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે અને તેમાં વધારો કરવ માટે ફેટવાક રાષ્ટ્રો ધધા લઈ મેદા ૧૯૬૫માં ટીટાટી વિશેષ દેરી બને એવા જનશરણો સતત દષ્ટિએચર થાવ છે

પરંતુ જ્યારતને લાગેવળગે છે ત્યાંમુધીમાં 'તમે આ ચિત્રમાં કયા છો ?' એ પ્રશ્નો જવાબ દ કે સમજી નામરિક પોતાની જાતને પૂડીને મેળવવાને રહેશે દેહનું ધુનરુત્યાન મરી રહેની રાષ્ટ્રીય સરકારની સમીત્ય ચોળનાઓની સ ખલામાં મચ્યો બની રહેલા ઉમદ રાખી છે? અથવા પરિસ્થિતિને લાભ લઈ કોચળાની પેટે સ્વાર્થલેખ જગી ધન કમાના અને લખપતિ નવના વૈચારી માડી છે? અથવા અધ્યાત્મિકતાને શ્રદ્ધ અન-કેતારેમાં જોડાને અસવુદ જીવ તમાની પેટે ફરિયાદનો રાદ લઈ સમય બતીત કરો છો - તમે કયા છો ?

કામ અધરું છે

રતિભાઈ ગોંધિયા

દેશમાં વ્યાપેલી ઝનૈતિકતા અને લાંચ ફરવત સામેની પ્રજાની નારાજ અને નિરાશા ધનાં નથી. સરકાર એને માટે સારી રીતે બદનામ અને ટીકા-પાત્ર છે. ફેટલીક બાબતોમાં આપણને એમ લાગે કે સરકાર આમ આમ કરતી હોય તે! પણ સમાજના નીચેના થર સુધી વ્યાપક બની ગયેલી આ નબળાઈને દૂર કરવાનું ફેટલું અધરું છે અને તેમાં કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ આવે છે તે તાજેતરના બે પ્રસંગોથી બાજુવા મળ્યું.

પ્રજાને પોતાની રાજ્યરાજની ધણી બાબતોમાં જેમની પાસે જવું પડે તેવા એક તાણુકોના વડા અધિકારીએ લાંચ લેવામાં આજ્ઞા મૂકી. પ્રજાનું એક પણ કામ તે બાજુ પૈસા વગર કરે જ નહિ. ૧ રૂપિયાથી માંડી ૨૦૦-૫૦૦ સુધીની લાંચ લેવાની તેમણે તો દુકાન જ હિઠાદી હીધી હતી. પ્રજાના ત્રાસને પાર ન રહ્યો !

આ દુષ્કૃત્ય રોકવા તે અમલદારને દણી વખત સમજાવવા અને વિનવવામાં આવ્યા પણ પરિણામ શૂન્ય! છેલ્લે તેમની આ નબળાઈ માટે એક પ્રજાસેવકે તેમના ખાતાના પ્રધાનશ્રીને ફરિયાદ કરી. એ ફરિયાદ પ્રતી તપાસ આવી એટલે અમલદાર દોડધા પ્રજાસેવક પાસે અને શરૂ કરના મંદિરે હાથમાં પાણી લઈ આજયી લાંચ ન લેવાનું પાણી મૂક્યું.

લાંચ ફરવતનું જીટલું ગોઠવી આ અમલદારને પકડાવી રવાના એક બીજા પ્રત્યક્ષ એક બીજા પ્રજાસેવકે કરી રજા હતી. તે ગોઠવણી ચૂકર ભગવાનની સાક્ષીએ પાણી મુકાકું ટેને બીજા જ દિવસે થઈ ગઈ. અને મન, વચન અને ભક્તિથી પાપ ન કરવાનું વચન લેનાર એ અમલદારે બીજા જ દિવસે લાંચ લીધી અને જીટલામાં પકડાઈ ગયા !

આ અનુભવે અમને ત્રણ વાતોથી પ્રતિભા થઈ કે કામ ફેટલું અધરું છે તેના ખ્યાલ આવ્યો. એ વાતો આવી છે.

૧. જીટલું ગોઠવવાનું કામ સામાન્ય માણસનું નથી. તેમાં ખૂબ જ ગુપ્તતા રાખવી પડે-સારા પંચો હાજર રાખવા પડે, ફરિયાદીને અગાઉ લાંચ-ફરવત ખાતાના વડા પાસે રજૂ કરવો પડે. છેલ્લે બધું પાર ઉતરે ત્યાં સુધી મનને પારવગરની તાણુ ભોગવવી પડે અને ગોઠવતા પડેલા એકાકીમાં એકાકી ૧૦-૧૫ દહાડાનો સમય આપવો પડે અને પછી છેલ્લે લાંચ લઈને ઝડપાઈ ગયા પછી એ અમલદારની રિયલિટી કંઈક દમ્પ ગ્રીસ્ટ થાય છે તે આપણા અનુભવે ઠીક ઠીક મુશ્કેલીમાં મૂકે છે.

૨. લાંચફરવતનું જીટલું સફળ થઈ ગયા પછી દયા, કરુણા અને બીરતાના વારસદાર જેવા સમાજ તરફથી જે એક મોટી આક્રમણ આવી પડે છે તેની સામે ટકવાનું સામાન્ય માણસનું ગળું નથી. અને તેથી વધુ પેલા અમલદારના સગાઓ અને કુટુંબીઓ જે દવાની યાચના કરે છે તે આપણું મન હલાવી દે છે. આ કિસ્સામાં એવું જ બન્યું. પ્રજાના માથુસો (લાંચ આપનારા પણ) અમલદારની દયા ખાવા લાગ્યા અને પ્રજા સેવકને સલાહ આપવા માંડ્યાં, 'ભાઈ, આવું પાપ શું કરવા માથે લો છો ? બિચારાને હવે છોડો.' અને સહુથી વિશેષ નાજુક રિયલિટી ત્યારે સ્પષ્ટ થઈ કે બ્યારે પેલા પ્રજાસેવકના કુટુંબીઓજ તેમને કહે છે કે 'આપણે શા માટે કામના બાળબગમાના નિસારા લઈએ ?'

આવી બધી દયામય અને કરુણામય લાગણીઓને કુશળિયે એકા પ્રજાસેવકે ઉપર અંક રહ્યો છે. અને રિયલિટી એવી થઈ છે કે તેમને માટે ત્યાં રહેવાનું અધરું થઈ ગયું છે.

૩. ખાસ અનુભવ તો એ થયો કે લોકોને નૈતિકતા, સમ્મતિ અને પ્રમાણિકતાની ભાવે કશી જ પડી નથી. તેની ગંભીરતા લોકોના મનમાંથી નીકળી ગઈ છે. એમ ન હોત તો એક દિવસ પહેલાં જ શરૂ કર ભગવાનની સાક્ષીએ લાંચ ન લેવાનું

પાણી મુકનાર પેલા અમલદાર ખીજે જ દિવસે લાય ન લેતે !

‘રઘુકુળ રીતી સદા ચલી આઘ પ્રાણ જળ વર વચન ન જળ’ તે સૂત્રો શું ? પ્રજાએ સમજાવવાં કે ફેરવી નાંખ્યું છે અને નવું સૂત્ર ‘રઘુકુળ રીતી સદા ચલી આઘ વચન જળ વર પ્રાણ ન જળ’ અપનાવ્યું છે ! સમાજના અંતની એ વાત પેલા રઘુકુળના રઘુપતિ સિવાય કોણ જાણી શકે ?

આ ત્રણ વાતોને યદી જળ તેવો છેલ્લો અનુભવ અમને ને થયો રહે અમારા અંતને જોડાશે અડાવી દીધું ! પાર વગરની લાય લેતા - ગરીબો પ્રત્યે - દયાહીનતા બતાવનાર એ - ૩૩૩ અમલદાર જ્યારે લાંચના હટકામાં પકડાઈ ગયો ત્યારે તે ને રીતે પોકે પોકે પોતાની કબજીમાં રકમો ત્યારે અમારી સામે અજબ ચિત્ર બહુ થયું અને અમારું હૃદય હાલી ગયું !

હટકું ગોળ્યા વગર એક ગોડી લાયમાં એક બીજા ખાતાના મુખ્ય અમલદારની લાયને પકડી પાડતા ને અનુભવ થયો તે પણ જાણવા નેવો છે.

એક વિભાગના એ વડા અધિકારીની લાય લેવાની ટાઇ રીમાં નહોતી. તે લગભગ ત્રણ અને ચાર આંકડાની જ લાંચ લેવાની ટેવવાળા હતા. તેના આ ત્રાસથી પ્રજા તારી ગઈ હતી. તેમાં જ્યારે એક માણસની રૂ. ૨૫૦૦ની લાંચ ન આપવા બદલ તેણે ને આનાખરાળી કરી તેથી એક પ્રજાસેવકને આ અમલદારને ત્રાસ દૂર કરવા કમર કસવાની પ્રેરણા મળી.

એ એક કમનસીબ માણસનો રૂ. ૨૫૦૦ની લાંચ ન આપવા બદલ રૂ.૧૦૦૦ રૂ. નો દંડ કરવામાં આવ્યો અને તેની માલ મિલકત જપ્ત કરી. માણસ અરેબા ગાંડા નેવો ચીથરેહાલ થઈ ન્યાં ત્યાં રખડવા ગાંડો ત્યારે એક દયાનું વાતાવરણ ઊભું થયું અને પેલા પ્રજાસેવકનું અંત દ્રવી હૃદયું. તેમાંજે જ્યારે એ ચીથરેહાલ બનેલા માણસના સાસુ સસરા, જમાઈ અને ઠીકરીની આ

હાલત વિશે ચિંતાથી ટૂંધનમાં વાત કરતા હતા તે એક માનનીય ધારાસભ્યે સાંભળી ‘ત્યારે’ તે ધારાસભ્યનું અંત પણ કંટાળાથી ભરાઈ ગયું.

આ અમલદાર પોતાની લાંચ લેવાની અજબ દુનિયાને જે રક્ષણો બિલા કરી રક્ષિત કરી હતી. એક તો તેની જોડિસના ૩-૪ માણસોને તેણે જાગીદાર બનાવેલા. એટલે પ્રથમ પોતે મીઠી લાંચ લેજ નાહ અને છટકું ગોંઠવાય નહિ. બીજું ગામના મજરોએ નેવા ખૂબ જ પ્રતિષ્ઠિત માણસ સાથે તેણે અંગત મિત્રતા ડેળી હતી. અને ગામમાં તે પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિની જોડતરમાં જ ફરે, આને કારણે તેની સામે આજ ભૂમી કરવાનું સારી રીતે અયથરું હતું.

પણ દરેક દુષણને ક્યારેક તો બંધ થયું જ પડે છે તેમ આ હેઠસિવાર અમલદાર પણ એક લાંચ લેવાની જાળમાં ઝડપાઈ ગયા અને લાંચ આપનાર ત્રણ માણસોને લઈને પેલા પ્રજાસેવક એ ખાતાના પ્રધાનથી પાસે પહોંચ્યા ને બધું લેખિત આપ્યું. આ ફરિયાદની જસબર તપાસ થાય તે માટે એ અમલદારને સરકારે તારથી બદલ્યા !

આ વાતની ખબર પડતા જ મજરે થઈને ફરતા એ અમલદાર પેલા પ્રજાસેવક પાસે દોડ્યા અને કંઈક કોહલુદીઓ કરવા મંડ્યા અને કોઈ રીતે ભયાવી લેવા વિનવવા લાગ્યા ! પેલા પ્રજાસેવકને પણ મૂંઝવણ થઈ કે ‘ગિયારો દુબી થશે.’

આ અનુભવે એ બત, બુદ્ધિ પ્રજામાંથી અને તંત્રમાંથી લાંચસૂત્ર નાબૂદ કરવાનું કામ ખૂબ અયથરું છે. દુષણ પ્રજાના હોડિહાડમાં આપી ગયું ! જોડે રસ્તે પોતાના ઘરમાં પૈસા આવતા હોય તો સફળે તે ગમે છે એટલે ન્યાંમુધી પ્રજાનું પોતાનું જ નિતિકત્તર સુધરશે નહિ ત્યાંમુધી આપણો પાર નહિ આવે. અહીં રજૂ કરેલા પ્રસંગો ઉત્સાહ આપનારા છે હતાં તે થીગડાં છે. પ્રજા ધકનરને તિયાર કરતા અદેશ વ્યક્તિઓ આ માટે કંઈ વિચારશે ! સુચરશે !

મેરઠ પ્રસંગો

૧. શિસ્ત

એક વખત સેવાશ્રમમાં કોઈ સ્વયંસેવકદળના માણસે ગાંધીજીને મળવાને આવ્યા. પોતાના દળની કવાયત અને ફોલ ગાંધીજીને જતાવી એમને એમના આશીર્વાદ મેળવવા હતા. ગાંધીજીએ એમને સમય આપ્યો તે મુજબ એમણે શિસ્તબદ્ધ રીતે એમનો કાર્યક્રમ ૧૪ ક્ષેત્રો અને પ્રાપ્તિએ આ બધું જોઈને પોતાનો સંતોષ વ્યક્ત કર્યો. બધા સ્વયંસેવકો પોતા પોતાની કતારમાં દૂર બેઠા હતા. ગાંધીજીએ કહ્યું, 'બાઈઓ, મારા બે શબ્દો સાંભળવા હોય તે જરા નજીક આવો.'

ગાંધીજીની સુમના સાંભળતાં જ બધા સ્વયંસેવકો એકાએક ઊઠીને ટોળામાં અતત્ત્વસ્ત રીતે ગાંધીજી આગળ આવીને ખરા ધર્મ ગવા; બધે કોઈ ગામ-રિવાજોતું ટોળું ન હોય!

ગાંધીજીએ કહ્યું 'તમે બધા તો તાલીમ પામેલા નવયુવકો છો અને શિસ્તપૂર્વક કતારમાં કેમ આવ્યો, કેમ હોડ્યું એના અનેક સુંદર પ્રયોગો બહી' કરી-જતાવી ચૂક્યા છે. હવે બનારે તમે બેઠા હતા ત્યાંથી ઊઠીને મારી પાસે આવ્યા ત્યારે પણ એ જ રીતે શિસ્તપૂર્વક આગળ આવ્યા હોત તે મને અત્યંત આનંદ થાત. જેમ તમે બેઠા હતા તેમને તેમ જોવા ધર્મ કતારમાં આગળ આવી મારી પાસે અર્ધવર્તુલાકારમાં આગળના લોક બેસતા જતા અને પાછળના જોવા રહેત અને એમ એક પછી એક કતાર ગોઠવાઈ ગઈ હોત તો આપની જતાવેલી કવાયત સાચક થાત. શું તમારી કવાયત દેખાડવાને માટે જ છે? એનો અમલ રોજિંદા જીવનની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવે તો કેટલું સાચું?'

આમ કવાયતની તત્ત્વનિષ્ઠા રાખી બધાં કામ વ્યવસ્થિત રીતે કરવાની સલાહ આપી. ગાંધીજીએ અંતમાં હસતાં હસતાં કહ્યું: 'આપ સૌ મારી

પરીક્ષામાં પાસ ન થયા ને?' અને પેલા સ્વયંસેવકે પણ પોતાની લાચારીકું રિક્કું હાથ મેં ઉપર રાખી છૂટા પડ્યા. —કાકા કાલેલકર

૨. ભટ-સીનો ઉપદેશ

કેટલીક વખત સાધારણ અમલ જોઈએની વાતો પણ લાખ રૂપિયાની હોય છે. બાપણને એક સાધારણ વ્યક્તિત્વવાળા લાગતી સી પણ જીવનને પસંદ પનારી બની શકે છે. ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો ઉપલાવતાં અનેક જોઈએ મળી આવશે કે જેમણે કંઈક સિખામણના બે શબ્દો કહી માનવીને જીવનને ભોગ બનતો બટકાવ્યો હતો.

હું તમને એક વૃદ્ધ ભટ-સીની વાત કહીશ: વાત તો ધણી જૂની છે. લગભગ ૪૦૦ વર્ષ પહેલાં આરવાડમાં મહારાજા ભોધાજી રાજ કરતા હતા. તે વખતે ન તો ભોધપુર નગર હતું કે ન ત્યાં મારવાડની રાજધાની હતી, મહારાજા ભોધાજીના વખતમાં મંડોર રાજધાની હતી તે ભણીતી વાત છે. ભોધાજીના પિતા રાવ રિંમલજી હતા. ધણી જ બહાદુર અને તેઓ ઓજસપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હતા. પરંતુ એક દિવસ યતુઓએ દગો કરી મેવાડમાં ઉદયપુર નામના નગરમાં તેમને મારી નાખ્યા. કુદૈવ તો એવું કે મહારાજા ભોધાજી પણ પિતા સાથે ઉદયપુર આવ્યા હતા. તેમનો જીવ પણ ભયમાં જ હતો. પરંતુ ભોધાજીએ હિંમત અને સમૂહી રાખી યુક્તિપૂર્વક ઉદયપુરથી પ્રાણ બચાવી લાયા. ભગીને છુપો વેશ પરિધાન કરીને મંડોર પહોંચ્યા. પરંતુ મંડોરની દાલતમાં ફેરફાર થઈ ગયો હતો. મંડોરમાં રાવ રિંમલજી કે ભોધાજીનું નામનિરાન ન હતું. મેવાડના રાણાએ જેવું રાવ રિંમલજીનું ખૂન થયું કે તરત જ મંડોર સહેલાઈથી કબ્જે કર્યું હતું. તેથી મહારાજા ભોધાજી પણ ત્યાંથી નિરાશ થઈને આવ્યા.

પરંતુ ભોધાજી આખર તો રાવ રિંમલજીનો

પ્રતને! તેણે નિરાશ થયા વિના થોડા દિવસ છૂપા રહીને; દોડ-ધામ કરીને એક નાની એવી સેવા તૈયાર કરી. મંડોર તો ચાબધાની કહેવાય; વળા મેરાસના ચાણુએ તબ્બેરમાં છતી લીધેયુ' હતુ' તેથી ત્યાં સૈન્ય પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતું. વળા મંડોરની ભાગવતો કેમકે મારમ ન હતો; અને તેથી આ કારણેને શ્રીધે જ મહારાજાને બેધાણ નિષ્પ્રજ્ઞતાને વર્ણા! તેમને ફરી પૂર્વતોની કંદરાઓનો આશ્રય લેવા પડ્યો!

હવે તો બેધાણ તદ્દન નિરાશ થઇ ગયા, ઘર-આર તો હતો જ નહીં. એ કાંઈ ચકિત હતી તે ખરચાઇ ગઈ હતી. દુઃખી અને વ્યથિત હૃદયે જ મ-લમા અકીધી તકી કરતા હતા. અને મંડોર પાછું મેળવના પ્રયાસ કરતા હતા.

એક દિવસ તેઓ ઘણા ચારેલા હતા. તેમના ઉદરમાં ભૂખ રહી અંગન લમકારા મારતો હતો. થોડું આવી તેઓ એક જદ જાટ-ઓની ઝૂપડીએ પહોંચ્યા. જાટ-ઓના દિશમાં માનવના વસેલી હતી. તે બેધાણને ઝોળખતી ન દોવા છતાં પ્રેમથી તેમનો આતિથ્ય સત્કાર કર્યો અને પછી ઝૂપડીમાં લઈ જઈ સાઠડી પર તેમને બેસાડ્યા. અને બોલ્યોને માટે માગ્યારની ખીચડી મનાવવા લાગી. આરે ખીચડી બરામર રંધાઈ ગઈ ત્યારે જાટ-ઓએ ધાગીમા પીરસીને ગરમ ગરમ ખીચડી બેધાણને બમરા આપી

બેધાણને તો ખૂબ જ ખૂબ લાગી હતી છેલ્લા એ દિવસથી કંઈ જમ્યા મળ્યું ન હતું. બાજુવાની ખીચડીને બેધાણની સાથે જ તેમના મુખમાં પાણી છટવા લાગ્યા. તેને લાગ્યું કે તેને ખીચડીને જેટલું વધુ ખૂબ લાગી હતી. તેથી બેધાણએ ખીચડીમાં શળાં એકદમ નહક કેવી અને ખાવાની ઉનાવગમ જ ખીચડીની વચ્ચે જ હાથ નાખ્યો. ઉપરાંત ગરમગરમ વરાળ નીકળતી ખીચડીને આંગળાએ વડે ઉપાડવા ચલ કરવા લાગ્યા! તેથી આંગળાએ સખત દડાઈ ગઈ અને તેમણે એકદમ હાથ ખઠાર મેંચી લીધો અને મોઢેથી કૂંકે મારવા લાગ્યા.

હકા પ્રસંગ દેખીને જદ જાટ-ઓ મુકાં દારવ રેલવવા લાગી!

બેધાણ એકદમ ખીબઈ ગયા, અને તેણે હસ-વાયું કારણ પૂછ્યું. તે જદા પોથી: 'મારા મહેમન! તમારી આંગળાએ દડામેલી નેમ અને મંડોરના મહારાજા યદ આવી ગયા.'

બેધાણને પોતાનું નામ સાંભળતાં આશ્ચર્ય થયું. તેણે પૂછ્યું: 'કેમ યદ આવી ગયા?'

'કારણ કે જેની મૂખતા બેધાણએ કરી હતી તેની જ મૂખતા અત્યારે તમે ખીચડી ખાવામાં કરી!'

'અરે!' બેધાણને વધુ આશ્ચર્ય થયું. 'મૂખતાની અને તે પછી બેધાણની વાત કહે છે! હું જરા રજકથાથી વાત કર તે અને ખબર પડે!'

જદ જાટ-ઓ હસતાં કહે: 'ઉતાવળ કરી નથી. પ્રત્યેક ચાણુએ વિચારી સમજીને કામ કર્યું નેમએ વિચાર્યા વિના કારણ કામ, સફળ બન્યું નથી. જુઓ; હું દાખલો આપું કે આપણા જ મહારાજા બેધાણએ વિચાર્યા વિના કામ કર્યું હતું. તેમણે જો સીડી મંડોર પર ચડાઈ કરી તેમ કરનાં મંડોરની આસપાસના વિસ્તાર છતી લીધે હોત તો તેઓ જરૂર મંડોર પહોં છતી શકત. આ જ મૂખીએ કારણે બેધાણ દારી ગયા. તમે પછી મૂખ હો કારણ કે તમે પછી બેધાણની જેમ આસપાસની દડી ખીચડી ખાવાને બદલે વચ્ચેની ગરમાગરમ ખીચડી ખાવા લાગ્યા છો. તેથી જેમ બેધાણ દારી ગયા તેમ તમે દારી ગયા, જે તમે જરા વિચાર કરીને આસપાસની દડી ખીચડી ખાધી હોત તો દારવ નહીં!'

આતિથિ બેધાણને તો આ ચતુર જાટ-ઓની વાત પછી જ પસંદ પડી. તે પછી ખૂબ હમીને બોલ્યા: 'હા મોટા, હું તદ્દન મૂરખ છું. હવે તમારી શિખામણ મુજબ બોલન કરીશ.'

જાટ-ઓની વાત બેધાણને ઘણી કિંમતી લાગી. તેમણે એ વાતને જાણવર જીવનમાં ઉતારી. અને ફરીવાર સૈન્ય જમા કરી મંડોર પર ચીધી ચડાઈ કરવાને બદલે આજીવાણુનો પ્રદેશ છત્તેવા શરૂ કર્યો અને પછી મંડોરના સૈન્યને પછી પટ્ટીમાં પાડીને મહારાજા બેધાણએ મંડોર સર કર્યું.

જવનમાં રૂપક થોળને પરિચયન લાવનાર વૃદ્ધ
જાટ-ઓના ઉપકાર થયે તેવા નોંધાજી નયણો ન
હતા. તેણે દરબારમાં જાટ-ઓને બોલાવી અને એક
મહાન ઓને યોગ્ય એવું તેનું સન્માન કર્યું. ઉપરાંત
અસંખ્ય સોનામહોરો બેઠ-સોગાદો તેને આપી.
મહારાજા નોંધાજીએ તો તે વૃદ્ધને પોતાના ગુરુ
તરીકે સ્વીકારી હતી.

—સતીશચંદ્ર ડીંબ વૈષ્ણવ

૯. સંતનું રમરણું

આધુનિક મહારાષ્ટ્રના એક સાચા સંત તે
૨૨૦ સાને ગુરુજી.

સાને ગુરુજીનાં એક તેજસ્વી વિદ્યાર્થીની—
સુશોચનાબહેને પોતાના પૂજ્ય ગુરુજીનાં ફેટલાંક ત્રેરક
સંસ્મરણો લખ્યાં છે. તેમાંનું એક રમરણું એ
વિદ્યાર્થીની બહેનના શબ્દોમાં જ નીચે આપ્યું છે:

એક વખત બહારગામ જવા મોટે ઢું રોશન
પર આવી એ વેળા ગુરુજી પણ રોશન પર આગ્યા હતા.

‘કેમ બહેન, ક્યાં આઘ્યાં?’ મને જ્ઞેનાં જ
ગુરુજીએ પૂછ્યું:

‘બહારગામ જવું છે. મારાં જ્ઞાને મળવા’ મેં કહ્યું.

‘તો તો બહુ સારું; મારે પણ આ જ ગાડીમાં
જવાનું છે. આપણે સગાથે જ ડબ્બામાં બેસીશું.
સોખત ફીક રહેશે.’

થોડી વારમાં ગાડી આવી.

ગાડીમાં ગિરદી ખાસી હતી. એટલે, અમે
બંને જણ આમ ખાસ ખાસે, પણ અલગ અલગ
રીતે ખાલી જગા શોધવા લાગ્યાં.

એટલામાં, મેં એક ડબ્બામાં ખાસી ખાલી
જગા જ્ઞેતાં જુપ પાડી. ‘ગુરુજી, ગુરુજી, અહી
આવો! આ ડબ્બામાં જ જગા છે! જલદી
જલદી આવો!’

આમ બોલીને હું તો જલદી એ ડબ્બામાં ચડી
ગઈ; ગુરુજી દૂર હતા, અને તેમને આવતાં વાર
લાગે તેમ હતું.

પરંતુ આ ડબ્બામાં માંડ ચડી રહી હોઈશ,
ત્યાં ગુરુજી મને એ ડબ્બામાંથી ઉતારવા આવી
પહોંચ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા: ‘અરે બહેન, તમે
ક્યાં ડબ્બામાં ચડ્યાં? આ તો ફસ્ટ ક્લાસનો ડબ્બો છે!’

પરંતુ ડબ્બામાંથી હું ઊતરું એ પહેલાં જ ગાડી
સીધી મારી, ને ગાડી ચાલવા પચુ માંડી, એટલે,
ખીજે કંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના ગુરુજી પણ એ
ડબ્બામાં ચડી ગયા.

એ ડબ્બામાં એક અગ્રેજ સ્ત્રી હતી. અમારા
જેવી ‘ગરીબ’ને સીધી સાડી વ્યક્તિ ફસ્ટ ક્લાસમાં
આ રીતે ચડી બેસે, તે જ્ઞેને ગમ્યું નહોતું. સાવ
તિરસ્કારની નજરે તે અમારી સામે જ્ઞેવા લાગી.
બખડતાં બખડતાં તે બોલી: ‘નોનસેન્સ.’

જેના આ શબ્દની અમારા પર ખાસ અસર
થયેલી તેણે ન જોઈ, એટલે તેના મનમાં આપ્યું
કે અમે લોકો અગ્રેજ સમજતાં નહિ હોઈએ. તે
સ્ત્રીએ આપણા દેસમાં ફીક ફીક વર્ષો ગાળ્યાં હશે
એટલે તેને દેશી ભાષા આવડતી હતી; તે
દેશી ભાષામાં તાડૂણી ગ્રીડ: ‘તમારા લોકોમાં
અક્કલનો છાટો છે કે નહિ? અક્કલના બારદાન
નહિ તો! આ ડબ્બો ફસ્ટ ક્લાસનો છે, એટલી
સમજણ નથી પડતી?’

એ વિદેશી સ્ત્રીનાં આવાં તિરસ્કારમયો વચ્ચેથી
મને ઝાળ લાગી ગઈ. મેં પણ તેને મોં પર ચોપ-
ડવતા કઢી નાખ્યું:

‘હા બહેન, હા. આ મોટે ફસ્ટ ક્લાસનો
ડબ્બો છે તેની બખર છે, હોં! પરંતુ આજે બખર
પડી કે આ ડબ્બામાં બેસનાર પેસેંજરની લાપકાત
ધડકલાસના ડબ્બામાં બેસવા જેવી પણ દેખાતી નથી!’

મારાં આવાં તીખાં વચ્ચેથી તેને હાડોહાડ
લાગી ગઈ. તે ચૂપ થઈ ગઈ કેમકે અમે તેની
નફરતાઈ પારખી ગયાં, એમ તેને લાગ્યું. મારા
કરતાં પણ એક બાળુ સંતપણે શિક્ષા રહેવા
ગુરુજીની મૂર્તિએ તેના પર વધુ અસર પહોંચાડી. એ
સ્ત્રીએ જ સ.પાકને, થોડી વારમાં ગુરુજીને કહ્યું:

‘બેસેને લાઈ ખટલી પર; ધણી જગા છે!’

તેની વિનંતીને માન આપીને બધે બેઠાં.
દાડી વાર પછી એ જોને મારા પર ખજુ લાવ
યો. તે યુદ્ધને કહેવા લાગી: “તમારી આ છાકરી
અફ અપરાક થાય છે!” આટલી કહીને તેણે બને
તેના કંઈકિયામાંથી થોડાંક ‘લિપી’નાં ફળ પછી
બાંધા આપ્યાં.

યુદ્ધએ બવાબમાં કહ્યું: “અપરાક છે, એટલા
મટે તેની સાથે મુસાફરીમાં અને આનંદ રહે છે.
અને તેના આવા ચોટદાર બોલથી તો મારું મન
પરમાનંદ અનુભવે છે.”

શોદી વારમા રહેશન આપ્યું; એટલે અમે
શીતરી ગયાં અને થડ કલાસમાં જગા શોધી કાઢીને
બેસી ગયાં.

—શિવમુંદરમ્

૭. તોલીને બોલો

ધુરોપની શૂભિ એ તો લીલુડી ધરતી, અનેક
નરપુષ્પોને એણે જન્મ આપ્યો છે. ટપનળી નામના
મહાન ઇતિહાસકારનું વતન પણ ધુરોપ. એમના
જીવનમાં એક દુઃખદાયી કિસ્સો બની ગયો. પોતાના
વિધેની નેધિરોથીમા તેઓ લખે છે કે “હું બધાપણે
બહુ બોલ બોલ કરતો હતો, મારા પિતાજી ગંભીર,
ધીર અને નમ્ર હતા. તેઓ અને વાણીમદાર ન
કરવા અને શાંત રહેવા વાર વાર કહેતા; છતાં હું
તેમની વતને પચાનમ નહીં લેતો, કેથી તેઓ અને
ફક્ત હોતો પિછારતો. આ પિછાર તે મારી વાચાળતા
પ્રત્યેનો હતો.”

મારા ઘરમાં એક ત્રીસેક વર્ષની કામવાળી બાઈ
રહેતી હતી. તે અને વરવાર બદાર ફરવા લાઈ જતી
અને એની અત્યંત પ્રમાણે તે અને આનંદ કરાવતી.
એક દિવસે મેં તેની પાસે વાત સંભળવાની હક
લીધી. આખરે તેણે અને પટાવીને વાર્તા કહેવાની
સંજ્ઞાત કરી. તેણે કહ્યું: “એક રાજકુમાર હતો.
તે ફરવા નીકળ્યો. રસ્તામાં તેણે એક રૂપતી રાજ-
કુમારી જોઈ. રાજકુમારને રાજકુમારી ગમી. રાજ-
કુમારીને પણ રાજકુમાર ગમ્યો. જ્યોતે રાજકુમારીને
રાજકુમાર લઈ ગયો.” વાર્તાના વહેણમાં વચગાં જ
હું ટપકી પડ્યો અને બોલ્યો “તો પછી, એ ય!
તને કેમ કેમ લઈ જવું નથી? હું આટલી મોટી

થઈ ગઈ છે છતાં તને કેમ કેમ પરણું નથી?”
મારા આ સવાલથી તે રડવા લાગી. હું તરત જ
બોલ્યો: “તને કેમ લઈ જવું નથી? તારું મોઢું તો
વાંદરી જેવું છે.” આમ કહી ને હું તેને ચિડવવા
લાગ્યો. જ્યારે જ્યારે તે મળતી ત્યારે ત્યારે હું તેને
કહેતા: “તને કેમ નહીં પરણે! તારું મોઢું જ
વાંદરી જેવું છે ને!” મનમાં ને મનમાં તે મારી
આ આદતથી સમસાની જતી. એક દિવસ તે ચિડાઈને
બોલી, “મારું મોઢું વાંદરી જેવું છે, તો તમે
જ રહો, હું છું કહું ત્યારે?” મારામાં ટીખળ વૃત્તિ
અને વાચાળતા હતી. હું તરત જ બોલ્યો: “તું કલ્પાની
છે શું? જમને નદીમાં કે ફૂવામાં ડૂબી મરે! તને
કેમ નહીં પરણે! કેટલો બેડોળ તારો મહેરો છે!”

તે જ દિવસે રાત્રે નદીમાંથી એની લાશ મળી.
એના મનુષ્ય પાછળનાં કારણોની પોલિસે તપાસ કરી
પણ એક પણ તર્કયુક્ત કારણ લાઇમાં ન આવ્યું.
જ્યારે કામવાળી મરી ગઈ છે એવું મેં જાણ્યું ત્યારે
હું મારા ખંડમાં જઈને ખૂબ જ રડ્યો. અને આ
કરુણ બનાવથી ખૂબ આઘાત લાગ્યો.

કાળની રેત પર આ પ્રસંગ ધરખાઈ ગયો. હું
ધીમે ધીમે મોટો થતો ગયો. મારી કીર્તિ અને પ્રદા
વધવા લાગ્યા. મારા હૈયામાં ધરખાયેલ આ દર્દ એક
દિવસે માઝા મૂકી. મારા અંતરની વેદનાને આશ
દાર મારા પિતાજી પાસે રજૂ કરી: ‘પિતાજી’
અને માફ કરો! હું ગમે તેમ બકબક કરતો હતો
તેને પરિણામે વળી પહેલાં આપણી કામવાળીએ
આપઘાત કર્યો હતો. એ બાઈને જન મેં જ લીધી છે.
હું ખૂબી છું. મારી જીભે જ એને જીવતી કાપી નાખી
છે.” ‘બેટા! હું તને પહેલેથી જોઈું બોલવાનું
કહેતો હતો. બોલ તો તોલીને બોલવો જોઈએ. એક
વાર નીકળ્યો બોલ, લાચામાંથી નીકળેલા તીર જેવો
છે. એ કડી પાછો આવતો નથી. જેના પ્રતિ એ
ફેંકાય છે તેને બચૂક એ આઘાત લગાડે જ છે. મારે જે
કંઈ બોલે તેની પાછળ વિચાર કરવો જોઈએ. બોલ-
વાની જરૂર ન બજાય તો મોન રહેવું સાડું.’ આમ
કહી પિતાજીએ અને હૈવાસરસો આપ્યો.

ત્યારથી મેં ‘બોલવનું’ બધું કરીને સાબળવાનું
સર કર્યું છે.

નરુલાધ પટેલ

મહાપુરુષોનું યત્નપણું

ધ્રુવ કુમાર

અમેરિકાના રાજ્યના એક શહેરનાં રહેવાસીઓએ એક દિવસ સવારના પહોરે રોજીદા અખખાર લેવા માટે ઘરનાં બારણાં ઉઘાડ્યાં ત્યારે આંગણમાં નજર કરે છે, તો અમેરિકાના ઉપ-પ્રમુખ શ્રી આદર્શન બાઈલી હાથમાં છાપાં લઈ, ઘરાકોને વહેંચવા ઊભા હતા!

રાષ્ટ્રના ઉપ-પ્રમુખ અને ભત્તે ફેરિયા તરીકે, નાગરિકોને ઘરે છાપાં પહોંચાડવા નીકળે!

હા, આખો ચોળી ચોળી ભેવા છતાં, હકીકત સત્ય હતી: ખૂદ ઉપ-પ્રમુખ જ ફેરિયા તરીકે છાપાં વહેંચવા નીકળ્યા હતા.

વાત એમ હતી કે, રાષ્ટ્રવ્યાપી ‘અખખારી ફેરિયા-દિન’ની ઉજવણી પ્રસંગે રાષ્ટ્રના ઉપ-પ્રમુખે, પોતાના એક ભતિજાના દીકરાની આ ‘લાઘવ’ એક દિવસ માટે માગી લીધી હતી.

ભણીને આશ્ચર્ય પામશે કે અમેરિકાનાં ઘણાં વિખ્યાત મહાપુરુષો નાનપણમાં છાપાં વેંચવાનું કામ કરતા હતા.

અમેરિકાના ચૂંટાયેલા માણ પ્રમુખ હવા ઈટ આઈઝન હોવર, જનરલ ઓમર બ્રિડલી અને અમેરિકાના વરિષ્ઠ અદાલતના ન્યાયામૂર્તિઓ ફ્રેડ વિન્સન, વિલિયમ હવ્લાસ અને ટોમ કલાર્ક સરખાં નામાકિત મહાનુભાવો નાનપણમાં છાપાંના ફેરિયા હતા!

ફ્રેડફ્રેર્નિયાના માણ ગવર્નર અર્લ વોરન અને ન્યુયોર્કના માણ ગવર્નર ટોમસ હ્યુથ સમેત સંખ્યાબંધ ગવર્નરો પણ નાનપણમાં ઘરઘરે છાપા વેચીને આણવિકા રળતા.

એટલું જ નહિ, બાલીતા અમેરિકન ખેલાડીઓ જેડી રોબિન્સન, જે ડી મેગીઓ અને

રાલ્ફ કિનર પણ એક વેળા અખખારી ફેરિયા જ હતા.

અમેરિકામાં અખખાર વેચનારાઓની (ફેરિયાઓ) સેવાની કદર માટે ૪થી ઓક્ટોબરે ‘અખખારી-દિન’ તરીકે ઉજવાય છે.

એ દિવસે અમેરિકાના ટપાલ ખાતા તરફથી ત્રણ સેન્ટની ખાસ ટીકીટો પણ બહાર પડે છે.

અમેરિકન સરકારના એક અધિકારી જણાવે છે કે, ‘ઘરઘરે ફરીને છાપાં પહોંચાડવાનું કામ ઊકરાઓનાં આરિય ઘડતરમાં બહુ પોષક જની રહે છે.’

‘ઊકરાઓને જે રીતે વિકાસ થાય છે, એ ભેળને બાબ ઠરે છે!’ તેઓ કહે છે: ‘મને લાગે છે કે, ઘણાં બાબાપો આ વિકાસ નિહાળે તો પોતાના દીકરાઓને પણ ફેરિયાનું કામ અપાવવા તેઓ છાપાઓની કચેરીઓને આંગણે બંધને અરજ કરવા માંડે.’

અમેરિકાના ફિલ્મુક-મુસદ્દી બેન્-ભામિન ફ્રેંકલિન પોતાનાં બાળપણનાં સંદર્ભરણોમાં લખે છે:

‘છાપખાનામાં કર્પોઝ અને છાપકામ પૂરું કરીને હું ચેરીઓમાં છાપાં વેંચવા જતો!’ સુનાઇટેટ સ્ટેઈટસ ફેડીલ કંપનીના પ્રમુખ બી. એફ. ફેરલેસ પણ નાનપણમાં અખખારી ફેરિયા તરીકે કામ કરતા.

તેઓ કહે છે: ‘હું છાપાં વેંચતો ત્યારથી આજ સુધીમા એ વ્યવસાયમાં બહુ ફેર પડ્યો નથી.

‘મને યાદ છે કે, એ વેળા એ કામ જરા શુક અને અલ્પગમતુ લાગતું. છતાં મને એ પણ યાદ છે કે, એ કામ સતોષપ્રદ હતું, ને

પણીની (જી'શગીની તાલીમશાળા સમું હતું.)

આજે અમેરિકામાં લગભગ સા લાખ જેટલા ફેરિયાઓ છાપાં વેચવાનું કામ કરે છે. એમાં દરેક ટકા જેટલા તો 'છેત્રિ વેપારી' જેવાં સ્વતંત્ર હોય છે: એમાંનાં ઘણાંખણ છોકરા તો અઠવાડિયે ૬ થી ૧૫ ડોલર જેટલી

આવક કરી શકે છે. એ માટે એમણે શાજ એક કલાકથી પણ જોડું કામ કરવું પડે છે. એટલું જ નહિ, નાનપણથી સ્વાવરજી બની, મા-બાપને જોબદાર નથી બનતા. આપોઆપ તેઓમાં મોટા થયે પગલાર થવાની લાગતાનાં બી શાપાઈ-પોપાઈ દઢ બની શકે છે.

ચંતોની બાપા

બહુ પ્રહારની આથે જ્યારે નરસિંહ સ્વરૂપ ખડુ થયું ત્યારે સાક્ષાત લક્ષ્મીજીની પણ ફેં ફાટી ગઇ. નારદમુનિ જેવા ધુરંધર પુરુષની વિજા વાગતી અટકી ગઈ.

પણ પ્રહાર સાથે હિસો રહ્યો અને જોડ્યો: 'આ તારું જોરદાર બિહામણું મો જોઇને મને જરાય દર નથી લાગતો.'

ત્યારે ભગવાન જોડ્યો: 'તો હવે તું વરદાન માગી લે. હું તારાથી પ્રભાવિત થઈ છું. જો તું સુક્રિતની ઇચ્છા રાખતો હો તો તે પણ વિના વિચારે તને મળશે.'

ત્યારે પ્રહારે જવાબ વાળ્યો: 'નેતાં (વિદ્યાય કૃષ્ણાન્ (વસુમથુઃ; એક: । 'હું એકલો સુક્રિત પણ નથી થવાવાળો. 'એતાં કૃષ્ણાન્ વિદ્યાય '-આ સર્વે હાજીઓને છોડીને. 'પ્રાચ્ય દેવમુનય: સ્વ વિમુક્ષિતમા: '-એવા ઘણા છે કે જે 'સ્વ'ની સુક્રિત ચાહે છે, પણ મારે એ સુક્રિત નહીં જોઈએ, કારણ કે આ બધાને છોડીને મારે સુક્રિતની જરૂર નથી.

એક સર્વોત્તમ, મહાન અને જીવદ વિચાર ભક્ત પ્રહારે પ્રગટ કર્યો

મહાત્મા ગાંધીજીને પણ અસુક્ર લોકોએ નારાજ થઇને કહ્યું હતું, 'તમે મહેરબાની કરીને હવે હિંમતથી ચાલ્યા જવ.' આમ કહેવાવાળાઓને ગાંધીજીના થોડા વિચારો પસંદ નહોતા. ત્યારે ગાંધીજીએ કહ્યું 'જો તમે સહુ હિંમતથી જશો તો પાછળ પાછળ હું પણ હિંમતથી ચાલીશ. તમે સહુ અહીં રહો છો તેથી તમારો આકાર પણ અહીં રહેશે.'

ઇસાને કહેવામાં આવ્યું કે, 'આપ આવા ગંદા અને જર જેવા લોકો સાથે કેમ રહો છો?' ત્યારે ઇસાએ જવાબ દીધો, 'હું એવાઓ માટે જ પેદા થયો છું તેથી એવા લોકો જોડે જ હું રહેવાનો છું.'

આવી જ ભાષા ભગવાન પુરૂષ જોલેલા અને આ જ ભાષા મહાત્મા ગાંધી પણ જોલેલા આ ભાષા જ ભારતની સહુથી એક ભાષા છે. આનાથી અઠિયાતી બીજી સફાસેના નથી.

—વિનોબાજી

માનવતાનો દીવડો

કનૈયાલાલ દુર્જલાલ વાઘાણી

એક સત મહાત્માને તીર્થાટનની ખૂબ લગની લાગી હતી. એ મહાત્માએ અનેક તીર્થયાત્રા કરી હતી.

તીર્થાટનથી તેમનો અહંભાવ પણ વધ્યો હતો. તેઓ વારંવાર દેશ દરતા, 'મેં આટલી વખત રામેશ્વરજીની યાત્રા કરી, આટલી વખત જગન્નાથજી ગયો, દ્વારકા ગયો, સોમનાથ ગયો અને અન્ય તીર્થ સ્થળોએ ગયો છું. મારા જેટલું તીર્થાટન કોઈએ નહિ કર્યું' હોય.

એક વખત એ સંત મહાત્મા રામેશ્વર ગયા હતા. રાત્રે એક મંદિરના ઝોટલા ઉપર સૂતા હતા. તે વખતે તેમણે સ્વપ્નામાં એ દેવદૂતોને વાર્તાનાથ કરતા સાંભળ્યા.

'આ વખતે કેટલા યાત્રાળુઓ આગા હશે?'

'લગભગ એક લાખ હશે'

'તો શું આ બધા યાત્રાળુઓની સેવાનો પ્રશ્ન એ અંગીકાર કર્યો હશે?'

'ના, નહિ આવનારા યાત્રાળુઓમાંથી માત્ર બેઠું જ અલ્પ સંખ્યાની સેવાનો સ્વીકાર થયો હશે.'

'એમ કેમ?'

'અહીં આવનાર બધા યાત્રાળુઓ ભગવાન ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા ગમ્પીને આવતા નથી. ધણો તો પોતે ધનવાન છે અને ધર્મકાર્યમાં ધન ખર્ચે છે એવા દંભ કરતા જ આવે છે. કેટલાકને એવા અહંભાવ હોય છે કે અમારા જેટલી યાત્રા કોઈ નહિ કરતું હોય. આવનારામાંના કેટલાક તો માત્ર પાપી હેતુથી જ આવે છે. આવા યાત્રાળુઓની સેવાનો પ્રશ્ન અંગીકાર કેવી રીતે કરે?'

'તો શું એવા કોઈ વ્યક્તિ છે. ખરી કે નેણે કદી પણ તીર્થયાત્રા ન કરી હોય છતાં પણ પ્રભુએ તેની સેવા તો અંગીકાર કર્યો હોય અને તીર્થયાત્રા ન કરી હોય તો પણ તેને તીર્થયાત્રાના પુણ્ય' ફળ મળ્યું હોય!'

'હા, એવી વ્યક્તિ પણ છે.'

'એ કોણ?'

'માનવતાનો દીવડો રામુ ચમાર.'

'એ રામુ ક્યાં વસે છે?'

'રામુ ફેરળ પ્રાન્તના એક નાનકડા ગામડામાં રહે છે.'

સંત મહાત્મા સ્વપ્નમાં આ દેવદૂતોની વાત સામળી રહ્યા હતા. સંત એકદમ સફાળા બની ગયા. આ સમયે પૌરાંક યવા આપ્તું હતું.

મહાત્માજી સ્વપ્નની વાતના વહેણમાં તણાઈ રહ્યા હતા. ફેરળના ગામડામાં જઈને રામુની ભાળ મેળવવા તેઓ તત્પર થઈ ગયા.

મહાત્માજીએ તીર્થસ્નાન કર્યું. ભગવાન રામેશ્વરનું પૂજન અર્ચન કર્યું. અને ફેરળ જવાની વાટ પકડી.

મહાત્માજી રામુ ચમારની મોંઘ કરવા લાગ્યા. બહુ પરિશ્રમ અને ખૂબ શોધ બાદ ફેરળના એક ગામડામાં રામુ ચમારની ભાળ મળી ગઈ. એક વ્યક્તિ એ સતને રામુ ચમારનું ઘર પણ બતાવ્યું.

સંત મહાત્મા રામુ ચમારને ત્યાં પહોંચી ગયા. સત મહાત્માને આગળે આવેલા જોઈ રામુ ઘરની બહાર આવ્યો અને સંત સામે એ હાથ નેંડી પ્રણામ કરીને કહ્યું, 'પ્રભુ! આજ મારા ધન્ય ભગ્ન છે. મારા આગળે આપ જેવા સંત ધધાયાં. દેવા અંદર પધારો.' રામુ સંત મહાત્માને પોતાના ઘરમાં તેડી ગયો.

રામુએ મહાત્માજીને બેસવા આસન આપ્યું અને પોતે હાથ નેંડી બેઠો રહ્યો.

'રામુ! તું શું ધધો કરે છે?'

'મહારાજા! નેંડા સીવચનો ધધો કરું છું.'

'તે કની તીર્થયાત્રા કરી છે?'

'પ્રભુ! હું તો ગરીબ માણસ છું. કે તીર્થ-યાત્રા કયાથી કરી શકું! હા, ઈચ્છા હતી ખરી

પણ તીર્થયાત્રા નથી કરી શક્યો અને દેવે ઇચ્છા પણ નથી.

‘રામુ! તે કોઈ મહાન પ્રુવણ કાઈ કયું છે?’

‘ના, મહારાજ! હું તો રક્ષો ગરીબ માણસ અને વળી પાછો અમાર, એટલે મારાથી એવું પ્રુવણ પશુ શું થાય!’

મહાત્માજીના મનમાં તો સ્વપ્નની વાત થોળાવા કરતી હતી. તેમણે રામુને કહ્યું ‘રામુ! તો તારા ઉપર પ્રભુની આટલી બધી કૃપા કેમ છે?’

‘દેવ! પ્રભુ તો દીનદયાળુ છે. ગરીબનવાજ છે. એ દયાળુ તો અમ સરખા ગરીબ ઉપર દયા કેમ ન કરે! મહારાજ! મારા દિલમાં અનેક વર્ષોથી તીર્થયાત્રા કરવાની ઇચ્છા થયા કરતી હતી તીર્થ યાત્રા કરવા માટે મેં પેટે પાસ બાધીને ધન ભેડી ‘કરવા માંડ્યું’ અને થોડુંક ધન ભેળું પણુ કહ્યું.’

‘તો પછી તીર્થયાત્રા કરવા કેમ ગયો નહિ!’

‘મહારાજ! એ સમયે મારો પત્ની સગર્ભા હતી. મને એમ થયું કે મારી પત્નીને પ્રસવ થઇ ગયા પછી હું તીર્થયાત્રાએ જઈશ. પરંતુ એક વખત એવુ બન્યું કે મારા પાડોશીના ઘરમાંથી આવતી શાકની સગમ મારી પત્નીને ગમી. મારી પત્ની સગમો હતી. એટલે પાડોશીને ત્યાં રંધાણ શાક ખાવાની તેને ઇચ્છા થઇ. મારી પત્નીએ પાડોશીને ત્યાંથી થોડું શાક લાવી આપવા મને કહ્યું. હું પાડોશીને ત્યાં ગયો અને મારા પાડોશીની પત્નીને થોડુંક શાક આપવા મેં કહ્યું.

‘મારા પાડોશીની પત્નીએ મને કહ્યું. “ભાઈ! શાક આપવામાં જરાપણુ હરકત નથી પરંતુ આપની સગર્ભા પત્ની એ ઉચિત્ત શાક ન ખાય તો સારું પછી જેવી તમારી ઇચ્છા.”

‘પાડોશીની પત્નીની આવી વાત સાંભળીને મને ખૂબ નવાબ હાગી મેં તેને કહ્યું, “બહેન! તમે શું કહે છે તે હું સમજી શકતો નથી.”

‘ભાઈ! અમે બધા જાણ્યાર દિવસ થયા સાત જૂનમાં છઠ્ઠાએ. અમારા ઘરમાં આનંદને

એક દાણો પણુ ન હતો. મારા બાળકો બધે ફફડતા હતા. કયાંથી અમને અનાજ મળ્યું નહિ. છેવટે મારા પતિ આને સમજાવ્યાં ગયા. એને ત્યાંથી એક સળ ઉપર મુકામાં આવેલ મેથી અને કેટલું લાઈ આવ્યા. થોડાક ત્રોષા પણ ત્યાંથી લાંબા. સળ ઉપર મુકાએથી આ વસ્તુઓ હું રાંધું છું એટલે મેં તમને આમ કહ્યું હતું.”

‘મહારાજ! મારા પાડોશીની પત્નીની આ વાત સાંભળીને મારું દેહુ કળી જોકું. મને થયું કે માનવ કણુ કણુ માટે મોહનજી જની રક્ષો દોષ અને આપણે તીર્થયાત્રામાં ધન ખરચ્યું! ધનનો આવો વ્યય કયા! મારા પાડોશીની આવી કરણુ દાહન હતી એની મને પડી પણુ ન હતી! આ વિચારે મારું દિલ કંપી જોકું. મને લાગ્યું કે માનવના મરી પુત્રી છે. ભગવાને સર્જેલો માનવી અનના કણુ માટે તરફકે અને આપણે ભગવાનના નામે આપા દત્તવા કરી ધનનો વ્યય કરીએ! એમાં એ પ્રભુ રાજ કેમ રહે! એવી તીર્થયાત્રાનું ફગ શું મળે!’

‘રામુ! પછી શું કહ્યું!’

‘મહારાજ! તીર્થયાત્રા માટે ગયાવેલી રકમ મેં મારા પાડોશીને આપી દીધી. કંઈ કામ ધધો કરીને એ કમાઈને પોતાના કુટુંબનું લરણુ પોપચ કરી શકે એ માટે મેં એ રકમ તેને આપી દીધી. મહારાજ! મારી બાવના ફળી. એજ રાત્રે ભગવાન રામેશ્વરે મને સ્વપ્નમાં દર્શન દીધાં અને કહ્યું, “રામુ! તુજ મારા બરા સેવક છે. તને તીર્થયાત્રાનું પ્રુવણ આદીં વેર બેઠ મળી ગયું છે. જે માનવી માનવના પિ નિસ્વાધપણે સેવા કરે છે તેજ મારે સાચો ભક્ત છે. રામુ! તારા ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થયો છું. તારું સહ કલ્યાણુ હો.”

‘રામુ! તું ખરેખર ખૂબ ભાગ્યશાળી છે.’

‘પ્રભુ! દેવે મને તીર્થયાત્રાનો જરા પણુ મોહ રહ્યો નથી. હું તો હંમેશ પ્રભુને મારી સામે જ બેસા કરું છું. મારા દિલનો આનંદ અનેરો થઈ ગયો છે, હું તો માત્ર એટલું જ સમજું છું કે માનવ-વામાં એ મહાન પ્રભુ વસી રહ્યો છે.

રામુની વાત સાંભળીને મહાત્માજીનું તીર્થયાત્રાનું અભિમાન ઝાંખળી ગયું.

ગોપી તળાવ

ધરેન્દ્ર

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણનું સોમનાથ પ્રભાસપાટણની પાસે મૃત્યુ થયા બાદ, યાદવો યાદવાચરણી રમી મરણને શરણ થયા. યાદવકુળનો સત્તાનાથ નીકળી ગયો. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને પોતાના મરણ પહેલાં જણાવેલ કે યાદવકુળની તમામ સ્ત્રીઓને ગોકુલ-મથુરા પહોંચાડી દેવી. આ ધરતી પર તે વખતે કાપા કરીને એક અતિકૂર તથા લૂટારી વસ્તી રહેતી હતી. આ વસ્તીનો ધણી લુંટેકટ તથા અંધિયાગિરી સિવાય બીજો ડોઈ ન હતો. યાદવ-કુળનો એક એક યુવાન પુત્ર મરણને શરણ થયેલ હોવાથી, આ ગોપીઓની હવે આ ભૂમિમાં સલામતી ન હતી. સમય સમયનું કામ કરે છે, અને સમયે પડેલી લીધા બાદ યાદવકુળની સ્ત્રીઓ માટે સવામત રચણ તરીકે ગોકુલ-મથુરા પસંદ કરવામાં આવ્યા. જે યાદવકુળે આપા ભરતમાં પોતાની ખ્યાતિ ફેલાવેલ, તે ખ્યાતિને એકએક અંત આપી ગયો. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણે જ્યાં અનેક લીલાઓ કરેલ, તે પોતાનાં રમણોના રિહો અથ ધરતીમાં મુકી, પોતે બીર વિદાય લીધી, તે ભૂમિને છોડતા ડોઈ થયું ગોપીનું મન કષ્ટભર્યું ન હતું. ભગવાન તો આજે આ ધરતી પર ન હતા, પરંતુ તેઓની રહસીથી રમીત છોડતાં યાદવકુળની સ્ત્રીઓને જીવ આપતો ન હતો. પરંતુ લૂટારાની આ વસ્તીમાં હવે અમળા સ્ત્રીઓની સલામતી ન હતી. એટલે ને છૂટે તમામ સ્ત્રીઓ ગોકુલ-મથુરા જવા તૈયાર થઈ.

આમ એક દિવસ અર્જુન યાદવકુળની સ્ત્રીઓ-ગોપીઓને કાફો લઈને લઈને કારકાથી ગેપકચો. કારકાથી દરીક માઈલ દૂર આવેલ દાદલ જ્યોતિર્લિંગની થી મહાદેવજીની એકેએક સ્ત્રી પૂજા કરી, અને અર્જુન બાહ્યારણીની છત્રજાયા દેવળ ગોપીઓના આ કાફો ગોકુલ-મથુરાને પધે આવ્યો. વધો જ્યારે આ કાફો મહાદેવજીના મંદિરથી ત્રણ માઈલ દૂર ગયો હતો, ત્યારે એક કળા-લૂટારાનો અર્જુનને મામનો કરવો પડ્યો. મહા

ભારતનો નામક અને અદ્યાર અશ્વૌહિણી સેનાનો સંહારક વીર અર્જુન ગાંડીવ ધનુષ્ય લઈને તૈયાર થયો. તેણે પોતાની તમામ તાકાત, વિદ્યા, ચાપાઈ વાપરી કળાને હરાવવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા. પરંતુ તેમાં અર્જુન નિષ્ફળ ગયો. આજે અર્જુન પાસે એનાં એ જ ગાંડીવ ધનુષ્ય અને બાણ હોવા છતાં, એક કળાનો મુકાબલો આજના સ્ત્રીઓના રક્ષણ માટે વીર અર્જુન ન કરી શક્યો. આ પશુ એક વિધિની વિચિત્રતા જ છે ને! તેથી કાંઈકે કશું છે ને?

‘સમય સમય જલવાન છે નહીં પુરુષ જલવાન! કશું અર્જુન છું દિયો, ચલી ધનુષ્ય રહી બાણ’.

આમ અર્જુનની દાર થઈ, અને અર્જુન લૂટારો. લૂટારા કાપાની મુઝા તમામ સ્ત્રીઓને લૂટવાની હતી, અને તેમાં અર્જુનને હરાવવામાં તે સફળ થયું થયો હતો. પરંતુ આ તો યાદવકુળની પવિત્ર સ્ત્રીઓ હતી. તેઓને મન પોતાની આજર પોતાના પ્રાણ કરતા અનેક ગણી પ્યારી હતી. આથી તમામ ગોપીઓએ આ રચણની બાંધુબાજ આવેલ એક તળાવમાં પડી, ડૂબી જઈને મરણને શરણ થવાનો નિર્ણય લીધો અને તમામ તમામ ગોપીઓ તળાવમાં ડૂબી જઈને મરણને શરણ થઈ. આમ યાદવકુળ પર આવેલા છેલ્લો આક્રમક અંત આવ્યો, અને કુળની આજર જળવાઈ રહી. જે તળાવમાં આ ગોપીઓ પડીને મરણને શરણ થઈ હતી. તે મથળ ગોપી-તળાવને નામે ઝોળખાય છે. આ તળાવની અટી સાથે તમામ ગોપીઓના મૃતદેહો મળી ગયા અને તેમણી જે માટી બની તેને ચંદન હોવામાં આવે છે. આ તળાવની માટીને ચંદન કહે છે. અને તેમાંથી ગોળ ઝોળ ગોપીચંદનની લાકડીઓ બનાવવામાં આવે છે આમ ગોપીચંદન એ મૃત ગોપીઓના તળાવની માટી સંઘેનો મિત્ર ભાગ, ધાર્મિક લાજની કથાવત્ત એકેએક દિવંદુ કવચ પોતાની પૂજા વખતે ગોપીચંદનનું તિલક ચોતારે, કપાલે તથા શરીરે કરી, આ ગોપીઓને પવિત્ર અર્જલિ

આપે છે. દરરોજ સેંકડો યાત્રાળુઓ પોતાની સાથે અનેક ગોપીચંદન બેએક હજાર વધી કરતાં વધારે સમયથી લઈ લખ છે. છતાં આ તળાવની માટીમાં ચંદન ખૂંટતું જ નથી. આમ કેટલી ગોપીઓએ પ્રભુ ત્યાગ કર્યો હશે, એનો ખ્યાલ આ વાત પરથી સહેલે આવી શકે છે.

ગોપી તળાવ દારકાની પૂર્વે ચૌદેક માઈલ દૂર આવેલ એક સાધારણ તળાવ છે. આ તળાવના કાંઠા પર જ મહાપ્રભુજીની બેઠક છે. તળાવના અધ્ય ભાગમાં મોટા પાકે કુંડ આવેલ છે. હમણાં બેએક વર્ષ પહેલાં આ તળાવની પાળ પર ચાકે નાના-મોટા પાકા ઘાટ બાધવામાં આવેલા છે. સ્ત્રીઓ માટે અલગ નંદાવા માટેના ઘાટની તથા શેઠની સગવડતા

છે. આ ઉપરાંત તળાવ પર સુંદર સુંદર જુગી જુગી જાતના ઝાડોના ઉછેર કરવામાં આવેલા છે. તળાવ પર દાખલ થતા જ એક મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર, બાધવામાં આવેલું છે. નાનાં-મોટાં ઝાડોની ફરતાં ઝાડા બાધી યાત્રાળુઓ માટે બેસવાની સગવડતા પણ દરેકનું ધ્યાન ખેંચે તેવી છે. આ તળાવથી બેએક ફર્લાંગ દૂર અરણીસમુદ્ર આવેલ દોવાથી, કુદરતી સી દર્શન અનેક છે. આમ આ સ્થળ જ લૌગાવિક દૃષ્ટિએ સરસ અને મન પ્રસુદ્ધિત કહે તેવું છે. દરરોજ આ તળાવમાં સેંકડો યાત્રાળુઓ નાઈને પોતાની જાતને શવિત્ર થયેલ માને છે, અને ગોપી-ચંદન પોતાની સાથે પોતાને ઘેર લઈ લખ છે. આમ આ તળાવ બેએક હજાર કરતાં વધારે વર્ષથી ગોપીઓની આ રજૂતિને જળવતું આને પણ શ્રેષ્ઠ છે.

વેરાગી !

મધરાતનો સમય.

સ સાર પ્રત્યે વિરક્તિ ઉપજવાથી વેરાગી બોલી બીક્યો : 'મારા ઈશ્વરેવની શોધમાં હું આને આ ઘર છોડી જઈશ! કેણું અને જીવંતીને અહીં રેડી રાખવું હવું?'

ભગવાને કહ્યું : 'હું.'

વેરાગીએ તે સાંભળ્યું નહિ.

ઉઘી ગયેલા બાળકને સોડમાં લઈને રીયાની એક બાજુએ તેની પ્રેયસી ગાલ નિદ્રામગ્ન હતી.

વેરાગી બોલી બીક્યો : 'આ માયાજાળ કેણે પાથરી હશે?'

'મૈ.' ભગવાન બોલી બીક્યા.

-પણ વેરાગીએ તે સાંભળ્યું નહિ.

શમ્યા પરથી બિટીને વેરાગીએ ખૂબ પાડી : 'હે પ્રભો! તું કયાં છે?'

ઈશ્વરે કહ્યું : 'અહીં જ.'

છતાં પણ વેરાગીએ તે સાંભળ્યું નહિ.

બાળક માતાની સોડમાં લપાઈને ઉઘમાં રહતું હતું.

પ્રભુએ કહ્યું : 'પાછો વળ.'

વેરાગીએ એ વાણી પણ સાંભળી નહિ.

ભગવાને નિસાસો નાખીને કહ્યું : 'હાય! અને છોડીને આ લગ્ન કયાં આપ્યો!'

સ્વી-દ્રનાથ ટાંગેર

અનુક રશ્મિન મહેતા

આપણા મનનું આરોગ્ય

પ્રા. રામચરણ મહેન્દ્ર

જે પ્રમાણે માનવ શરીરને દરરોજ 'શારીરિક' વ્યાયામની જરૂરિયાત હોય છે તથા કસરત વિના શરીર સમગ્ર બનાવી ન શકાય. એજ પ્રમાણે આપણા મનનું કાર્ય ઊંચત રીતે કરવા માટે થોડો વ્યાયામ જરૂરી છે. જે મનુષ્યમાં જાનવની જેવી શારીરિક શક્તિ હોય, પરંતુ મનનું સ્વરૂપ વિકસિત ન હોય તો એને સંપૂર્ણ આરોગ્ય ન હકી શકાય.

મનને મેલ દ્વર ધર્તા તે પૂર્ણ વિશુદ્ધ રૂપ માં આવી જાય છે તથા 'પ્રત્યેક કાર્ય' ઉત્તમ રીતથી કરી શકાય છે. પ્રથમ માનસિક દોષ એની અંચલતા છે. આમ તો સ્વભાવથી જ મન અંચલ છે, પરંતુ એણે રંગબેરંગી પતંગિયાની જેમ એક પુખ્ત પરથી બીજા પુખ્ત પર ભટકવું ન ભણે. કેઈ તરફ, કેઈ વિશેષ વિચાર અથવા કેઈ ભાવના હો તે ગમે તેવા શુદ્ધ કેમ ન હોય, એના પર મનની સમગ્ર શક્તિ એને એકાગ્ર કરી દે. મન થોડાં સમય પછી ત્યાંથી નાસશે, પરંતુ તમે એને જોરથી પકડી રહેજો, તેને વિચલિત ન થવા દેશો. આ ક્રિયાને વિજિત્ત વસ્તુઓ, વિચારો અને ભાવનાઓ પર કરવાથી મનમાં દૃઢતા આવે છે.

મનન આપણા મનને સર્વશ્રેષ્ઠ વ્યાયામ છે. તમે જે વાત ને લો, તેમાં અમૂક સમયને માટે દુષ્ટી જાઓ. તમે આખો દિવસ કયા પ્રકારના વિચારોનું ચિંતન કર્યા કરો છો, કઈ કઈ વૃત્તિઓ, કઈ કઈ ભાવનાઓમાં દિવસ વ્યતીત કર્યા કરો છો? તેની મનના દૃષ્ટા બનીને પૂર્ણ પરીક્ષા કરો.

શું તમારા મનમાં ભૂતકાળના નિર્બળ અને હાનિકારક વિચારો આવે છે? એવા વિચારોને માટે અતઃકરણને બંધ કરી દો. એને સાફ

કરી નાખો. એ મલિન દ્રવ્ય તમારા શુભ માનસિક સંપ્રકાલ્યમાં રહેવાને યોગ્ય નથી. સમસ્ત રોજ, શોક ને નિરાશાના વિચાર માનસિક સંબંધમાં ઝેરીલા કીટાણું ઉત્પન્ન કરે છે, જેથી એનાથી સુક્ત રહે.

કોઈકે સાચું કહ્યું છે કે જે મનુષ્ય પોતાના વિષયમાં તુલ્ય વિચાર રાખે છે, તે એક ભયંકર માનસિક રોગથી પીડિત છે. એના અંતરમાં જેવું ચિન્તન અંકિત થયેલું છે, તેવી જ પ્રતિક્રિયા ચાય છે જેથી માનસિક શુદ્ધિને માટે આ કાયરતા કાઢી નાખો. એક ઉચ્ચ ભાવના મનમાં હો, અને એમાં નિમગ્ન બની જાઓ; એનાથી આત્માને સ્નાન કરાવતા રહો. શુભ વિચારથી ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, ધુલ્લુ, ઇત્યાદી મનોવિકાર નષ્ટ થઈ જશે.

ઈશ્વરનો દિવ્ય વિચાર તમારી સંપૂર્ણ મલિનતાને નાશ કરશે. નીરોગી મન બનાવવાને માટે તમારા ઇશ્વરીય તત્ત્વને પ્રકાશિત કરો તમારા મનને પ્રત્યેક અણુ ઇશ્વર-તત્ત્વથી ઓતપ્રોત છે. એનામાં ઇશ્વરની ચમક લાવો. મનના ઇષ્ટદેવને શારીરિક ક્રિયાઓમાં પરિવર્તિત કરો. ઇશ્વરને તમે તમારા અંતાઃકરણમાં પ્રક્ષાલન કાર્ય કરવા દો. ઇશ્વરને લાતે જ પ્રકાશમાં આવવા દો; એમના આગેમાં અવરોધન કરો, બિચરું ઇશ્વર બનીને વિચાર કરો. ઇશ્વર જ બનીને ખાન-પાન કરો. 'વાસ હો અને તમારા ઇશ્વરત્વને પ્રકાશ દ્વર સુધી ફેલાવો.

જો પોતાના વિચારોથી મનની પરિપુષ્ટિ ન થતી હોય તો તમારા કરતાં અધિક જ્ઞાનીની સાથે આધ્યાત્મિક ચર્ચા કરો અને તેના વિચારોના પ્રકાશમાં તમારા મનોબળની વૃદ્ધિ કરો.

પુસ્તકોમાં દૃઢતાથી મન એકાગ્ર કરવાથી મનની શ્રેષ્ઠ શક્તિ વધે છે. તમારા વિચારો લખો અને તેને ધીબને બતાવો.

મનને એકાગ્ર કર્યો વિના કોઈપણ પ્રકારનો અભ્યાસ ઉત્તમ રીતે થઈ શકતો નથી. અધ્યયન, મનન અથવા સાધનાના સમયે જો મનને દૃઢતાથી એકાગ્ર ન કરવામાં આવે તો એનું ફળ પ્રાપ્ત થશે નહીં.

આપણું મન અનેક નાના નાના કોશો (Cells)નું બનેલું છે. આ કોશ જેટલા સૂક્ષ્મ હશે, એટલા જ ઉત્તમ માનવામાં આવશે. સમય વિચારક અને તરવસ પુરુષોના મગજમાં કોશો બહુ સંખ્યામાં હોય છે. રક્તની ગતિ મનના કોઈપણ ભાગમાં વધારવાથી તથા શરીરના વિદ્યુતમય સામર્થ્યનો એ પ્રદેશમાં સંચાર

કરવાથી તે ભાગના કોશોની વૃદ્ધિ તથા સુધાર કરી શકાય છે. મનને શરીરના કોઈ ભાગ પર એકાગ્રતાપૂર્વક સ્થિર કરવાથી તે ભાગમાં હોદ્દીની ગતિ વધી બધ છે અને તે ભાગ ભળવાન બની બધ છે. દૃઢતાથી આ ક્રિયાનો અભ્યાસ કર્યો તો અલ્પ સમયમાં પોતાની વૃત્તિને મનના વિવિધ ભાગોમાં એકાગ્ર કરી શક્યો.

વિચારોને ઉત્પન્ન કરનાર કલ્પના શક્તિ મનની સર્જનશક્તિ છે. જો તમારે ઉચ્ચ વિચારોનું સર્જન કરવું છે તો કલ્પનાને નિર્મળ, હિતકારક તથા નીરાળી બનાવી લેવી જોઈએ. કલ્પનાશક્તિને પૂર્ણ તંદુરસ્ત રાખવા માટે આપણે ક્રોધ, લાલ્ચ, તિરસ્કાર, ધૈર્યહીનતા, નિરુત્સાહ, ડુર્ગંજતા, શંકા, તથા એ પ્રકારની અને બીજી મનની નબળાઇઓનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ.

—અનુ. નરસાઈ પટેલ

નારી અને દુહા

માનવી પોતે જ્યારે આનંદ કે દુઃખમાં આવી પડે જી અને જ્યારે તે તેના હૃદયમાં માતૃ નથી ત્યારે આનંદ કે દુઃખના ઉદ્ગારો તેના મોઢામાંથી નીકળી પડે છે. તે કોઈવાર પદમાં કે ગદ્યમાં હોય છે. પદનો એક પ્રકાર છે દુહો. આ દુહાની અસર એવી તો સચોટ શાય છે કે જો નાનકડી જી લીટીનો કાવ્યપ્રકાર ધારી અસર ઉત્પન્નવે છે

આવા પ્રકારના સચોટ અસર કરનારા પ્રાસંગિક દુહા સીએ એ પણ રચ્યા છે.

એક યુવાન સી પોતાના વાઙ્મત્ પાતને મળવા ખૂબ ઉત્સુક છે. પરંતુ તે મળી શકતી નથી. સંદેશો ચોકલી શકાય તેમ નથી. પોતાનો તે પતિ પરદેશથી આવેલ છે. આથી શરમની મર્યાદા છોડી શકાતી નથી. જ્યારે મન તેને મળવા માટે ખૂબ ઉત્સુક છે હવે શું કરવું? સંદેશની કોઈને ખબર પડવી ન જોઈએ આથી પોતે એક દુહામાં સમસ્યા કહેવડાવે છે.

શધાવરના કર વિશે, પ્રથમ અક્ષરે,
અક્ષર આગ્રહ કરી, બાકી કબજું દે.

અર્થાત્ રાધાવર એટલે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ. અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતાના એક હાથમાં સુદર્શનચક્ર ધારણ કરે છે. એ સુદર્શન ચક્રમાંથી આગળનો પહેલો અક્ષર બાદ કરો. એટલે જો બાકી રહેશે તે ક્યારે દેશે? એમ કહેવડાવે છે.

આપણા દેશમાં કેવી હોશિયાર અને મર્યાદાશીલ સ્ત્રીઓ હતી. અને મર્યાદામાં રહીને પણ કેવા સંદેશો ચોકલતી હતી તેનો આ નમૂનો છે.

—શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા પ્રકાશન

ચતુર્થ

અનુભાઈ વિચેદી

‘વિપિનભાઈ, ઘણા મુશ્કેલીઓ હોય છે કે જેમાં સમાધાન થવું બહુ સહેલું લાગે છે, છતાં સમાધાન કેમ નહીં થતું હોય?’ અવિનાશને અને પ્રમન પૂછ્યો

શબ્દની મારફત મારે ત્યાં બેઠેકે બમ્બી હતી શિરસ્તે હતો કે કોઈ જો પ્રમન પૂછે તો મારે મારા ન્યાયાધીશ તરીકેના અનુભવની વાત મુકાબલે કરવી અવિનાશ નવેસરથી વકીલ હતો અને આજ્ઞા સેકન્ડ એન એટ બી માં અભ્યાસ કરતી હતી તેમને મારા અનુભવની વાતો ઉપકારક થાય તેવી અચારા મંડળની માન્યતા હતી, જો કે આ વિષે મને અહેસાસ હતો. માનવ સ્વભાવ એટલો તરલ છે કે આવા બનાવો માર્ગદર્શન આપે ને ન થાય અથવા. છતાં મપાટા મારવા જ બેગાં થતા ત્યારે મારા અનુભવ કહેવામાં મને વાંધો ન હતો સુધા પણ ખ્યાનપૂર્વક મારી વાત સાંભળતી તે એક જ કારણ મારા માટે તો પૂરતું હતું મારા સાથે સુખદુઃખમાં ભાગ લેનારની આનંદ માટે આટલું ન કરું તો તરૂણ જ કહેવાઈ ને.

જો અવિનાશના પ્રમનનો જવાબ આપ્યો, તેના ઘણા કારણો હોઈ શકે પણ મારા મન મુજબ મુખ્ય બે એક તે મુશ્કેલી થવાનું કારણ કોઈ જરૂર જ હોય. એટલે કે જ્યારે મુશ્કેલીની બાબત દર્દ ન હોય માત્ર દર્દીનું ચિન્હ હોય ચિન્હ મટવાથી દર્દ શેડુ મટે? આથી દર્દ જરૂર જ હોય તો મુશ્કેલી સાદો હોય તો પણ સમાધાન ન થાય અથવા માટે મારી પહેલી સલાહ એ છે કે સાક્ષી સીધા દાવામાં પણ સમાધાન માટે દબાણ ન કરવું આવા સમાધાનથી દર્દ વકરવા સંભવ છે.

‘ખીનું મુખ્ય કારણ કયું?’ હું શાસ લેવા શોળ્યો કે અધીનિ આજ્ઞા વળે મેલી બી

‘ખીનું કારણ એ કે વકીલો પક્ષમારને એક

સા બીજા હેતુસર ચસ દીધા કરતા હોય ક્યારેક વકીલને પૂરી ફી ન મળી હોય તે મુશ્કેલી બધામાં તો પૂરી ફી મળી જાય તે જ માત્ર હેતુ હોય કયા રેક વકીલને મન અસીલ ફક્તથી માય જેવો હોય તે તેને તે છોડવા ન માગતા હોય ક્યારેક તામા ને તામા ત્રણ ઠોટ લડવાની જોગવાઈ સહિત ફી મુકદ્દેરે થઈ હોય અને ક્યારેક વકીલનું માનસ જ સકાંચક હોય વગી ક્યારેક ચક્રવ્યવસ્થા વકીલને અસીનને એવા આપવા આનવી બતાવ્યા હોય કે પછી તેને ચસ દીધ વિના છૂટકો જ ન હોય પણ એટલું ચોક્કસ કે એવા કિસ્સા હોય છે કે જેમાં વકીલો અસીનને ચસ આપ્યા કરે અને તેથી સમાધાનના દરવાજા બંધ છે જ નહીં.

‘પણ અસીનને આની ખબર ન પડે? બધાં જ થોડા ભોટ હોય છે.’ સુધાએ પૂછ્યું

‘અસીનોમાં એકબીજા પ્રત્યે રોષ તો રોષ થયે જ હોય આથી ભેગની શ્રદ્ધિ અમુક દૃષ્ટિથી જ બધું મૂંઝવી શકે છે વગી વકીલો તો ગળબળા માનસદારી હોય છે બલકમ ન્યાયાધીશને પણ જુ પાઈ કે ત્યારે અસીનો શું દિસાવ્યા? વગી તે સીને હુમલો થોડા કરે છે? પોતાના અસીનને ભાગ્યે જ કહે કે સમાધાન નથી કરવું પણ સામા વકીલ સાથેની વાતમાં કહી કે કે મરજ હોય તો સમાધાન કરો ને’ અહીં ત્રણ ઠોટ લડવા તૈયારી છે છે. તમે એમ માનના હો કે અમે હાજી બેઠા બીએ તો એ વાતમાં માલ નથી. સમાધાન કરીએ પણ તમારે કંઈ હોય તો? આણ કહે કે સમી પક્ષ ગરબા વિના રહે જ નહીં કે તમારે ગરમ હોય તો સમાધાન કરો ને’ અને મુલકી સમીએ તેમ નથી? મારે અસીન પણ હમર ભે હમર થોડા કરે તેમ છે. આમ સમાધાનની વાતમાં જ સમાધાન થાય નહીં તેવી શ્રીમંત તૈયાર કરના હોય, ત્યાં ગમે તેવી સાદી રીધી વાત દો. તો પણ સમાધાન ન થાય થાય?’

‘વાત તો સાચી લાગે છે, વિપિનલાઈ! પણ આ બાબત તમારો કોઈ અનુભવ કહે તો ખાત્રી થઈ જાય.’ આસાએ હર વખત જેમ મારા પાસેથી વાત કઢાવવા નવી પેર ઠી કરી

આશાના પિતા સુધાકર હરવા ‘આશા’ માનતી નહીં કે વિપિન તારી ભાગ્યા ફક્ત જઈ પોતાનો અનુભવ કહે છે જો, સુરતેન સામુ જો વાત સાબળવા દેવા ઉત્સુક છે! એ જ મારવું છે વિપિનની વાતનું ખરેખર સુધાનો!’

તમે પણ સુ સુધાકરભાઈ! આટલી ઉમરે અમારી મરકરી શોભે! ને તે ય આ છોકરા પાસે!

‘મે તો હકીકત ઢઠી મારી વાત ન ગમી કેય તો લાવે પાડી’

મે વાત શરૂ કરવા ગળું ખ ખાડું કે તેમની દપાટપી બધ પડી મે વાતની શરૂઆત કરી

તે વખતે હરિનગરમાં પસંદના ગામડાના આનંદદાર ગરાસિયા કુટુંબનો મરી કોટમાં કેસ આવે કેસની વિગત મે સાદી સીધી હતી દાવો લાવનાર બાઈ મોટાભાઈની વિધવા હતી તને બ મક થયેલ નહીં પ્રતિવાદી નાને ભડકે હતો મે મોખાઈ ગુજરી ગયે સાતેક વર્ષ થયેલ બાપ ગુજરી મન દે દ વર્ષ બધી મિલકત નાનાભાઈના કબજામાં આવી બાઈએ દાવો કરેલ કે મારા ધરૂંની મિનકત પૂરતો મને ભાગ પાડી દો અને તે ભાગનો કનુએ અપાવે! ગરાસનાર એટલે દરખાસ્ત દલો ને સારા પ્રમણમાં બેઠવાથી જમીન તેમાં નાહીપડા પડુ ખરા આશુ કહે બ સુખનેનથી રહી શકે તેમની બાવક તે બાઈના મોઢા પર ખાનદાની તરવરે નાનોભાઈ મિનિટરીમાં ફાકરી કરે તેના મુખ પરનું અસની ખમીર આખે ને બરી દે આવા ખમીરતવા ખાનદાન કુટુંબના ફર જદ કોટના દરવાજે ચક્રા, તે જ નવાઈની વાત પણ કહે બમા કોટ મોવડી નહીં બાઈના પોવારિયા આથી કોઈએ વજાલ મારકેત તોટિસ અપાવી ને વત વિદરી મઈ દલે તે લાલી અને ફેર એકમીજ સામુ જદમે પણ નહીં, એવો માટ બની ગયો

કેસની વિગત સાંચી અને સીધી જમીન ને દર

બારમદ બાપદાદાના વખતના, પણ મોટાભાઈ ગુજરી ગયો ત્યારે દાવો દિન્દુ વારસા ધારો અમરના નહીં આથી બધને માન બેરોગી પોશાખીનો દર, બીજે કસો નહીં નાવો માત્ર મિલકતની વહે ચલ્યો રહી ન બાઈને આપમેરે કહે નહીં કે આપણને ભાગ ન મરે ને આમ નાનોભાઈ બેરોગી પોશાખીમાં બાઈ કહે તે ગમ આપવા ખુ ઠી દેવા છતાં સમાધાન થાન નહીં

પુરાવાની મુજતે માર્છની બુમાની ચર્ચ તેમાં હકીકતની દિદિએ સમા પક્ષની બધી વાત બાઈએ કબૂલ રાખી કામદો રપદ દલો આથી મે આ મધી બબનની સહોપમા સમાને ચલા કરી બને વજીનોને પૂછ્યું કે જા હકીકત અને કાવદા બાબત મતમેક ન હોય તો સમ જાન થાય તે કહીશીય નથી?

બાઈના વજીને ચોડે સમય જાઈ સાથે ધીરા અવાજે વાત કરી કહ્યું સાકેબ! મે મારા બરો લને કાવદની પરિસ્થિતિ ગમજવેન છે તે મેળ મે રાજી પાસાઈ મરે તો સમાધાન કરવા ખુટી છે!

પ્રતિસદના વજીને તુરત જનાન આપ્યો આ દાવો બેચી લો પડી બેરોગી પોશાખીનું નહીં કરશુ

‘પૃ થુ કમ? દમગ કેમ નહીં?’ બાઈના વજીને પૂછ્યું

આ દાવો કયા બેરોગી પોશાખીનો છે!

મે વચ્ચે પડી કહ્યું એ ખઈ પણ પક્ષકારો વચ્ચે ફરી દાવો થય તે કરેન આ દાવામાં તેનો નિષ્ક્રમ ચર્ચ શકના હોય તે કરે ને!

પ્રતિવજીના વજીને કહ્યું તે આ દાવામાં કેમ બને?

મે જરામ આપ્યો ‘સમાધાનની ચર્ચ શકે માન ચિનકનની વહે ચલ્યી દાવામાં સમાધાન દારા બેરોગી પોશાખીનું કુકમનાનું ચર્ચ શકે તેમ આપડી વર્ગિ અતાવતો ચુકદો છે’

તેણે કહ્યું ‘હું મારા અમીરને પૂં નેડ’

પડી તેણે ચોડે સમય નાનાભાઈ સાથે વાન

કરી કહ્યું, 'મારા અસીલ યોગ્ય ખોરાકી પોશાકી આપવા કબૂલ છે અમારી તો આ નોટિસના જવાબથી જ દરખાસ્ત છે, સાહેબ.'"

'અવગી રજૂઆત ન કરો' બાઈના વહીવટી બાલુ ન રહી શકાવું હોય તેમ વાંધો લેતા ગેલા થયા

બાઈના વહીવટી તેના સામે ફરી કહ્યું 'નોટિસના જવાબ વાગી પડી વાંધો લેો તમારા પાસે તેની નકલ ન હોય તો હું આપુ' "

હું ફરી વચ્ચે પડ્યો 'પદ્ધતિને સમાધાન કરવું જોઈ શકી નહીં ?'

'મારા અસીલ તૈયાર છે' બાઈના વહીવટી કહ્યું

'મારા અસીલ પણ' નાનાભાઈના વખતે પણ કહ્યું

'ત્યારે તો કાંઈ આવરણ નથી તમે સમાધાનની વાત કરો હું ચેન્નૈરમા બાઈ છું પરિણામ મને જણાવજો' આમ કહી હું ચેન્નૈરમા ગયો

હજી પદરેક મિનિટ ન થઈ ત્યાં બન્ને વહીવટી તેમના અસીલો તથા અસીલોના સમાવહાવા સંદર્ભે ચેન્નૈરમા આવ્યા

બાઈના વહીવટી કહ્યું, સાહેબ આ તો રહેણાકની બાબતથી જ વાંધો પાડે છે, ત્યાં સમાધાન કંઈથી થાય ?'

નાનાભાઈના વહીવટી બોલ્યા, મારા અસીલ વાંધો પાડે છે કે તમારા અસીલ ?'

બાઈના વહીવટી તાકુકયા વાહા! આ તો ચોર કોટવાળને દડે તેવો ઘાટ છે '

હું સમજી ગયો કે આ કેસમાં સમાધાન શક્ય નથી છતાં સમાધાન કંઈ અટકવું તે સમજવાની મારી ફરજ હતી આથી મેં બાઈના વહીવટીને વિગત વાર વાત કરવા જણાવ્યું

તેણે કહ્યું 'સાહેબ, દરખાસ્તમાં આગળ અને પાછળ તેમ બે ભાગ છે બન્ને અનાયદા છે સ્વતંત્ર છે મારા અસીલ તેના રહેણાક માટે આગળના ભાગ માંગે છે સામે પણ પાછલા ભાગમાં રહો તેમ કહે છે '

સામા વહીવટી કહ્યું, 'આગલા ભાગમાં દિવાન ખાતું છે મહેમાનો આવે ત્યારે તે માટેની સગવડ પણ આગલા ભાગમાં જ છે વળી પહેલેથી બેસા પાછળના ભાગમાં જ રહેતા આવ્યા છે વાહી હાલ પણ પાછળના ભાગમાં જ રહે છે પડી આગળના જ ભાગ ભોંટકે તેવો આમલ મારા વિદ્વાન મિત્ર કેમ કરે છે તે હું સમજી શકતો નથી '

'સમજી તો શકો છો, પણ મારા મોઢે કહેવરા વચા મારો છે' બાઈના વહીવટી કહ્યું 'સાહેબ પાછળના ભાગ જોડાણમાં છે મારા અસીલ જુવાન બાઈ છે આગળના ભાગમાં રહેવું તેમના માટે વધારે સહીસહામત ગણાય આથી તે આગળના ભાગ માટે આમલ રાખે છે મારા વિદ્વાન મિત્ર આટલું પણ ન સમજતા હોય તે બંને ખરે ?'

'પણ પાછળના ભાગમાં તેમને ડર કોનો ?' સામા વહીવટી વક્તાથી પૂછ્યું

બાઈના વહીવટી સવાલ વક્તાથી કહ્યું 'એ ૫ પૂછવું પડશે ? કાંઈ સમજીશો નહીં ? આશુબાશુ નજર કરો બંધી વાત થોડી મોલાય છે' છતાં સ્પષ્ટતા જ બોલતી હોય તો—'

બાઈ વચ્ચે જ બોલી ગઈ 'વહીવટી સાહેબ, આપ ન બોલાય આ તો હું દરખાસ્તમાં સાત એકની હોઈ ત્યારની વાત છે'

તેના વહીવટી આજ કાઠી કહ્યું 'વચ્ચે ન બોલો નહીં તરફ વળી શકતાનાથી પાછું ખેંચી લઈ'

બાઈ મુઝી રહી પણ તેના મુખ પર તીવ્ર વેદના વસ્ત્રો હતી નાનાભાઈનું મુખ પણ તમ ગમ ગમેલ બંને પક્ષના સગાના મુખ પર પણ ચૂંચવણની લાગણી દેખાતી હતી

નાનાભાઈના વહીવટી મ્હુ 'સાહેબ સમાધાન શક્ય નથી'

મેં કહ્યું 'હજો, કેસ આગળ ચલાવવું'

કોર્ટ સમય પૂરો થયો આવેન તેથી બીજા દિવસ પર કેસ મુતતી ચાલવામાં આયો

બીજે દિવસે બન્ને વહીવટીએ તેમના વહીવટના
નામા પાછા ખેંચી લીધાં. પક્ષકારો દ્વાર હતા
નાનાભાઈએ મને કહ્યું, 'આપ અમને ચેંગરમા
બોલાવો તો થોડી વાત કરવી છે'

મે તેમને ચેંગરમા બોલાવ્યા, ખુસ્તી પર
મેસાડમા અને જે કહેવું હોય તે સમય વિના
નિખાલસપણે જણાવવા કહ્યું

નાનાભાઈએ કહ્યું, 'સાહેબ, અમારા વળીને
અમારા ખાદાનની આવી નાલેથી કરે! શું કરે,
આપની હાજરીની આમન્યા હતી, નહીં તર તે વહીવટ
મે અહમોશ મારત'

હું થુમો રશો તેને મેમ કહું કે તે તો સમા
ધાન ન થાય તે માટે માન ચસ દેતા હતા!

નાનાભાઈએ આગળ ચલાયુ 'અધીથી હું
અમારે ગામ ગયો, પશુ એન ન પો દિવાનખાનામા
આટા મારતો હતો ત્યાં આ આન્યા' તેણે તેની જાણી
સામે જોઈ તેનો નિદેશ કયો 'આવીને તુરત મને
કહે, મારા વહીવે તમારા માટે જે કહ્યું તે માટે હું
તમારી માફ માગુ છું તમે ઠાઈ મનમા ન લાવતા
મે કહ્યું, મને તો હાંસીદાઝ લાગી ગયું છે આણ
અપમાન' તમારું ને મારું મેવનું! જોઈએ તો લાગ
લઈ હો પણ આ મેસ ન જોઈએ આમણે કહ્યું
લાગ મેળવવા માથે હક નથી જજ સાહેબ પણ
એ જ કહેતા હતા ને! તમે છો તો મારો મોરછી
પોસાકીનો પ્રબધ થશે જ તેની મને ખાતો છે હ
મેસ પાછો ખેંચી લઈય મે પહેલી વખત આમની
સામે મીટ માડી જોયું નિદેશ મો નાની ઉમરમા
મસ થયેલ વેધ યનુ કું ખ છતા ખાનદાનીની ખુમારી
મને તે પ્રખ્યાત ધણું ધણુ દેખાણુ સાહેબ હું તે મે વડ
વિનાયત રહી આવ્યો છું હજી કેવારો છું અને
થયુ કે હું આમની સાથે લગ્ન કરું કે? અમારામા
દેરવટાનો રિવાજ છે આમનુ આણુ જીવન આમ
જ વીતે તે મને અસલ લાગ્યું આમના મનમા પણ
કષ્ટક આણુ જ થયુ હશે તે નજર દાળી ગયા
હું તેમને જોતો રહી થોડી ક્ષણે પછી આમણે નજર
ઠાચી કરી અમારી દષ્ટિ મળી શુ થયુ તે પ્રજુ
નજી હું આમના ખાસે ગયો ને કહ્યું ન અને તો

પહેરેથી માફી માગુ છું. તમે મારી સાથે લગ્ન કરશો!
તે મારા પગમા લગી પડ્યા ને મે તેમને કીમા કપો.
હવે શુ કરવું તે ખાતલ કાને પૂછીએ? વહીવેના
વર્તન ખાતલ નારાજ બતાવી તો તે મો મરડી ગયા
છે સગાવહાલા ફિટકાર આરે છે કે આટોનો વખત
મેસ લડ્યા તે રાગી દગાને લકણીમા' આપ કષ્ટક
માર્ગે બતાવો'

હું આ વાત સામગી મનેમન ખૂબ ખુશી થયો.
તે બધાના ચહેરા પર જે આનંદ વરતાતે હતો
તે અવલન હતો મને ખાતો હતો કે બન્ને ખૂબ
સુખી મશે મે વળીલ મંદળના પ્રમુખને બોનાન્ય
તેમને જાણી છોકતથી વાકેફ કરી વિનવતી કરી કે
આપ આમના સવિલ મેરેજ માટે કોઈ વહીવટી
જોઈવણુ કરો તેમને મારા પ્રયે આદર, તેથી થયા
ચોગ્ય કરીસ તેમ કરી તેમણે બન્નેને અભિનંદન
આપ્યા દાર્શ પાછો ખેંચાઈ ગયો પણ મારા મન
પર મે વાત અમિત થઈ ગઈ એકે તો તે બાહ્યન
આનંદ નીતરણુ મુખ અને બીજી વહીવ મહારથવી
ચીડ અથવતી ચસ

'વિવિનમાઈ પછી તે દવની તમને અન્યા કે
નહી?' આસાની કુતલવવાનો પાર ન હતો

મે તેને સીધો જવાબ ન આપતા સુધાને કહ્યું,
'સુધા! ચાદ છે આજથી ચારેક વર્ષ પહેલા એકે
લેરેનટ સાહેબ અપણે ત્યાં આવેલા?'

'વડોદરામા ને?' સુધાએ પૂછયુ.

'હા વડોદરામા'

'બરાબર ચાદ છે તેમની પત્નીને લગ્ને આવેલા
આવતા વેત બ ને તમને મેરે લાગેલ.'

'હા એ જ આ સુકદમાના વારી અને પ્રતિવાદી'

'વિનિલાય, આ ચસ તો ભારે રસમય કહે
વાય' અવિનાયથી બોલ્યા વિના ન રહેવાયુ હોય
તેમ લાગ્યું

'પણ એ તો જવલ્યે જ નહીંતર ચસ તો
પક્ષકારનો કસ કહે'

બધાના હાસ્ય વચ્ચે અસની વાત આમ પૂરી થઈ

અળસ જાય તો લક્ષ્મી આવે

અનંત વ્યાસ 'કિમત'

દિવાળીનો દિવસ હતો વહેલા પરાંદિવાનો સમય હતો શેરીની ઓંચી ઘરમાંથી ફૂટેલા ઢાંઢલા કે તરેના પતરાના ઝળલાની અગસ યોગ વચ્ચે મૂકીને હાં, ઉમંગ અને ઉત્સાહ બધાં હૈયે ઘાગી પર દેહારા મારતી, 'લક્ષ્મી ખધારો'નું રટણ કરતી ઘર તરફ વળતી હતી

મહાદેવી લક્ષ્મીજી શેરીના એક ખૂણે જલદીથી કોઈનું ધ્યાન ન જાય તેવી જગ્યાએ ગેલા હતી અને ગેલા ગેલા મૃત્યુનોકાના માનવીઓની આ અળસ કાઢવાની પ્રયાને જોઈ રહ્યા હતા

એવામાં અળસ કાઢવા આવેની એક સ્ત્રીની નજર લક્ષ્મીજી પર પડી લક્ષ્મીજીના સાચા સ્વરૂપને તે ઝાળખી ન શકી તેણે તેમને પૂછ્યું, 'બહેન' તમે આ શેરીમાં જ રહો છો? પહેલાં તો તમને ક્યારે ય જોવા હોય એમ લાગતું નથી હમણાં નવાસવા રહેવા આના લાગે છે ખરું?'

લ મોઢાં પોતાના મૂળ સ્વરૂપને પ્રગટ કરતા કહ્યું, 'હું તો લક્ષ્મી છું જેમના ઘરમાં અળસ ન હોય, ત્યાં જઈને વાસ કરું છું'

શું આપ જ લક્ષ્મીદેવી છો?' પેલી સ્ત્રીના હાં અને આશ્ચર્યનો ક્રોધ પાર જ ન રહ્યો આમ અચાનક જ પ્રુદ લક્ષ્મીજીનો બેરો થઈ જતા તેના આનંદને સીમા ન રહી આનંદ અને ઉત્સાહમાં આવી જઈને તેણે ફરીને કહ્યું 'દેવી! ત્યારે તો તમે મારે ત્યાં જ વધારો મેં હજી હમણાં જ અળસ કાઢી માડું ધર ખૂંચ જ સાફ-સ્વચ્છ છે આપને મારે ઘેરે રહેતું ખૂંચ ગયશે'

લક્ષ્મી કહે, 'નારે, બાઈ' તારા ઘરમાં તો અળસના ગળના ગળ ખડકાળા છે એટની બધી અળસ વચ્ચે કું રહી ન શકું'

લક્ષ્મીજી કહેતું સાંભળી પેલી સ્ત્રી આશ્ચર્યમાં

પડી ગઈ તેણે કહ્યું 'માડું ધર તો ઇચ્છુછું છીએ આવે એવું સ્વચ્છ છે ધરની દીવાનો ચૂનાથી ધોળાવી છે બારી-મારણ પર નવા રંગરોમાન ચડાવ્યા છે આગણામાં વિવિધ રંગની કલાત્મક રંગોળી પૂરી છે દિવાળીના દિવસે હોનાથી ધર આખાને વિજળીના રંગેર સી દીવાઓથી શણગાર્યું છે ઘરમાં દિવસમાં બે વખત તો ઝાડું લગાવાય છે. ઝોરગની લાદી હમેશાં ખાણીથી ધમીને સાફ કરાવું છું કંચાય કચરાની એક જરા સરખી સળી પણ જોવા નહીં મળે આમ છતાંય તમે કહેો છો, કે ઘરમાં અળસના ઢગના ખડકાળા છે, તે કેમ માન્યામાં આવે? હા, તમે કહાંય મારી પડોશીના ઘરમાં ગદડી જોઈ હશે મારા જેવી સાફ-સ્વચ્છ રહેનારીને તો તેના ઘરમાં એક પણ પશુ રહેતું ન ગમે, તો પગી તમને ત્યાં શાંત જ રાવે? એટલે તમારી સહજેર થતી લાગે છે તમે ગદડી મારા ઘરમાં નહીં પણ મારી ફૂડ પડોશીના ઘરમાં જોઈ હશે'

લક્ષ્મીજી એ સ્ત્રીની વાત સાંભળી હસી પડ્યા અને બોલ્યા, 'બાઈ! મારી જરાય સમજદાર નથી થતી મેં મારી આખે જ તારા ઘરમાં અળસના ઢગને ઢગવા જોયા છે અરે, તારી પડોશી કરતાંય તારા ઘરમાં ગદડી વધારે છે!'

પેલી બાઈ તો લક્ષ્મીજીની વાત સાંભળી આશ્ચર્ય જ બની ગઈ તેને મનમાં લક્ષ્મીજી પર ભારે ગીડ ચડી પેલી ફૂડ પડોશી કરતા તેના ઘરમાં વધારે ગદડી છે, એવો આસેપ તે સાંભળી ન શકી તે તાડી, 'શું એ ફૂડ કરતાંય મારા ઘરમાં વધારે ગદડી છે? જને જ નહીં મને તો લાગે છે કે તમારી આખે હવે ઝાંખપ આવતી ગય છે!'

લક્ષ્મી બોલ્યા, 'મને તો રપટ દેખાય છે પણ તને જ કશું દેખાતું નથી તું જ તારી અળસને જોઈ શકતી નથી'

લક્ષ્મીદેવીના એક એક શબ્દ પેલી બાહ્યના શ્રેયો
પધેતા બનેલા હતા આખા શરીરમાં તેનું અકન વિશાળ,
હિંમુ, રવચ્છ અને ભયભર હનુ નાત આપીમાં
તે પૈસાપાન અને ગ્રોભાદર ગણવા ધરમાં નોકર-
આદર હતા ધરને દિનમયા બે વાગ વાગી-જૂની
સારે રખાણ ધરને ખુલ્લો ખુલ્લો સાફ-સથર રહેતા
અને આમ છતાં વ લક્ષ્મીદેવી તેના ધરને આગમનો
ભાગર કહીને વગેરે તે તેનાથી કેમ સચું બદલે તેણે
કોપથી બાજુના રવરે પુછ્યું 'તમને મારો ધરમાં
કયા આગ દેખાય છે, એ તો કહે'

લક્ષ્મીજી બોલ્યા, 'આગ તો તારામાં જ થતી
છે તારા ધરની ઘાત તો વગી જતી'

પેલી સ્ત્રીને તપાઈ લાગી તેણે કહ્યું 'મારામાં
વગી આગ સૂતી?'

લક્ષ્મીજી કહે 'એકાદ બે પ્રકારની અગ્નિ હોય
તો તને કહું પણ તારામાં બધા અપર પાર અગ્નિ
ભરી હોય ત્યાં કયા ગણવાય એણે?'

પણ પેલી સ્ત્રી તો હો અહીં તે કહે 'મને તેજ
ઘાય પણ તમારે મને કહેણ જ પડશે કે મારામાં
અગ્નિ કયા છે?'

c લક્ષ્મીજી કહે 'હવે, તો સમજ એક તો
તારામાં કૈય ખૂન છે, બા કૈય એ જ તારી પહેલા
નગરની અગ્નિ છે બળુ, તને તારા ધરનું ભાર
અભિમાન ॥ ખીજના કામને જોઈને તારી આખી
અગ્નિ જોઈ છે ક્યાં એ પણ માણસમાં રહેતી ભય
કર અગ્નિ છે ક્યાં અને તિરસ્કાર પણ તારામાં બહુ
છે પારકાના હિંસા તપાસવા અને નિંદા કરવાની
તારી કુટવ ભય કર છે હજી હમણા જ તે તારી
પડોશી માટે કેવા દલકા સંભાવના વાપરેલા? એ
સિવાય મોટી અંતે ભય કર અગ્નિ તે આગસ તારામાં
આગસ તો ભારીકાર ભરી છે કામ કરવું તને જરા
ક મોહન નથી તારી સ્વભાવ જુદી ચીડિંગો અને
અધ્યામિર છે તારી સાસ નહુદ અને તારા દિવર
સથે વાત વાતમાં લાડી રહે છે બા ધર્મ તારામાં
રહેલી અગ્નિ એટલે ગદગીની વાત પણ તારા પતિમાં
પણ દુર્ગુણોના કોષ પાર નથી તારી પતિ એક
દારડિંગ છે અને વળી અહમ જગારી પણ એણે જ

વળી તેમાં પણ આગમનો પાર નથી ધધો કહેા
કરવો નહીં અને બેઠા બેઠા ખાવું રાત-દિવસ બદમાર
અને દારમાં પ-વો રહે છ તમાર પ્રત્યેક તારા સમ
રાના કે તેણે તીવ્રથી મહેનત કરીને ધન એળવું છે
ને આને તમે ઉડાવો છો પણ બેઠા બેઠા તો કુરે
રતા શકાર પણ અમામ અંધ' આગમ અને વ્યસન
બને જગ જાગીના પડેલા પતિમાં છે આમ તારામાં
અને તારા પતિમાં દુર્ગુણોના કોષ પાર નથી બધા
કોષ અને અભિમાન છે, બધા દેવ અને કપા છે,
બધા પારમની નિંદા થાય છે જેલો આગમ અને
વ્યસન છે, ને ધરમાં રાત-દિવસ લડાઈઓ અને
છે ત્યાં હું એક પણ પછ રહેવાનું પસંદ કરતી નથી
માણસે માન ધર અને દેહને સફ અને સજીવરેનું
સાળી જેથી રહેવાનું નથી, સાથે માન પણ રવચ્છ
જોઈએ આને મોટા ભાગના લોકો ધરને વાગી જૂડીને
સારે રાજે છે દેહને મીઠાઈ ધરણીથી લાગુગારે છે
પણ રવચ્છા જોઈલા પૂતી જ કામની નથી સાથે
સાથે માન પણ એવું જ રવચ્છ રાખવું જોઈએ બાહ્ય
રવચ્છવાળી સાથે આત્મિક રવચ્છતા પણ જરૂરી છે
મનના મેલને પણ સવમના સાણીથી સાંધને કાઢી
નાખવા જનજો મનના મંદિરને સમયની સાવરગીથી
વાગીને રવચ્છ બનાવવું જોઈએ અદરના કથરાને
ટાવરીમાં બરીને ફેણ ફેણ જોઈએ બધા
ધર અને દેહની સાથે માન પણ સ્વચ્છ છે, ને ધરમાં
પવિત્ર વ તાવરણ છે બધા શાંતિ અને સંગમ છે,
ને ધરમાં એકબીજાના સાથે સ્વાથ' ત્યાગની કાવના
અને બલિદાનની રૂપ છે, બધા કષ્ટરેય કનેષ ॥ કાસ
ચતા નથી, બધા કામ કૈય લોભ, મોહ, મદ અને
કપા પી અગ્નિ નથી બધા સમક્ષ અને દિ મત
છે, બધા સદ્વિચારો અને સવચ છે ત્યાં જ દેશો
મારો વાસ હેવ છે"

લક્ષ્મીજીની વાત સાંભળીને પેલી સ્ત્રીની આમ
ખૂલી ગઈ તેનું અગ્નિ દર થયું હવે જ તેને ભાન
થયું કે, અરણ્ય પોતામાં અગ્નિ (ગદગી)ના મોટા
ગોળા ધર જાગેલા છે લક્ષ્મીજીને ધરમાં વસાવવા
હોય તો પહેલા તો આ ગદગી દૂર કરવા જોઈએ
મનની ગદગી દૂર કર્યા પિના લક્ષ્મી કદી આવે નહીં
માન પૂરેલા હાથલા કે પવરાના વોરના કનકા ફેણ

દેવાથી જ અજસ જતી નથી. સાચી અને ભયંકર અજસ તો માનવીમાં રહેલાં તેના દુર્યોગ છે, અને તેને જ પહેલી તકે કાલવાની જરૂર છે. એ જીને સાચી વાત સમજાઈ ગઈ. તેનો ક્રોધ તો કચારનોય ગળા ગયો હતો. પોતાના દુર્યોગથી તેનું મસ્તક ચરમથી ઝૂંધી પડ્યું હતું. તરત તે લક્ષ્મીદેવીના ચરણોમાં ઠળા પડી અને દેવીની ક્ષમા વાચતી પ્રાર્થા રહી, ‘દેવી! આપનું કહેલું સત્ય છે. ખરેખર આજ સુધી હું અજાનતાના અધકારમાં ફેંટાટી હતી. અજાનતા અધાપાને લીધે તું મનની અજસને બેઠું શકતી નહોતી. આપે મારા પર અનહદ કૃપા કરી મને નવી ગાન-દષ્ટિ આપી છે. દેવી! દિવાળીના આજના મંગલમય દિવસે હું આપની સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે, આજથી, અત્યારથી, આ જ ક્ષણથી હું મારા મનની ગંદકી દૂર કરવા પ્રવાસ કરતી રહીશ. હું મારા પતિના દુર્યોગને પણ છોડાવવા મક્કમપણે પ્રયત્ન કરીશ. હું હવે કોઈનીય નિંદા નહીં કરું, કોઈને કચારેય તિરસ્કારીશ નહીં. કોઈ કોઈની સાથે ઝડપો નહીં કરું. સૌને હું પ્રેમથી ચાહીશ. ધરમાં કચારેય કલેશ અને અશાંતિનું વાતાવરણ આવવા નહીં દઉં; એવું વાતાવરણ સર્જાવું હશે તો પણ હું તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરીશ. મારા શુદ્ધ સામ્ર-

સસરા અને પતિની સેવા કરીશ. વડીલોની આમ-ન્યા રાખીશ. ઘરમાં મારાથી નાની ઉંમરના હશે તેમના પર પ્રેમ રાખીશ. નોકર-ચાકરનેય કચારેય તિરસ્કારીશ નહીં. પડોશીઓને દુઃખના સમયે મદદ-ગાર બનીશ. હું કચારેય આજસ નહીં કરું, કુટુંબમાં સૌની સાથે હળીમળીને રહીશ...દેવી! આજના પવિત્ર અને મંગલમય દિવસની મારી આ પ્રતિજ્ઞા છે. હું મારી આ પ્રતિજ્ઞા દદતાથી પાળી શકું એટલી મને શક્તિમાન બનાવવા આપ મને આશિષ આપો. દેવી! આપના આશીર્વાદે કરીને હું મારા પ્રતિજ્ઞા-પાલનમાં જરૂર સફળ થઈશ એવી મને શ્રદ્ધા છે.’

દેવી લક્ષ્મીએ સુમધુર સ્મિત ફરકાવતાં તે જીના ઝૂંઘલાં મસ્તક પર પ્રેમથી હાથ ઝૂંધી આશીર્વાદ આપ્યાં અને પછી બોલ્યાં, ‘ધન્ય ભેટી, ધન્ય! તારી આવી પવિત્ર અને કલ્યાણકારી પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને હું અનહદ પ્રસન્ન થઈ છું. તારા જેવી જ પ્રતિજ્ઞા બે જન્મતાં બધા જ માનવીઓ લે તો ક્યાંય ગરીબી ન રહે, દુઃખ ન રહે, ક્રોધ લડાઈ કે વિવાદ ન રહે; સર્વજ્ઞ સુખ, શાંતિ અને સમૃદ્ધિ ખવાઈ રહે. હું વચન આપું છું, ભેટી! કે જે જે ધરમાં તે લીધેલી એવી પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન થઈ હશે ત્યાં હું હમેશાં મારો વાસ રાખીશ.’

ગધેડાં : માણસના સેવક

સેંકડો વર્ષથી માનવજાતની દોસ્તીભરી સેવા કરનાર ગધેડું હવે જગતનાં ઘણાં ભાગોમાંથી અદૃશ્ય થઈ રહ્યું છે. નિમ્ન કોટિના ખેતરાક તથા માલિકોની સદંતર બેદરકારીને કારણે ગધેડાનું કદ નાનું બની ગયું છે અને તેની ચપગતા ઘટી છે. સમાજમાં તેનું સ્થાન પણ એકદમ ઘણાજનક બની ગયું છે. તેમ છતાં દિવ્ય સહનશીલતા, શાંતિ, ખડતલપણ, વફાદારી વગેરે ‘ગધેડાનાં સફળુણો’ હજી નાશ પામ્યા નથી. ગધેડું જોણામાં જોણી ઉંઘથી ચઢાવી લે છે, નળખામાં નળખો ખોરાક ખાઈને પણ તે સખત બેતરુ કરી શકે છે, લાંબું છુલી શકે છે. પણ તમામ ગધેડાં જેનો આશ્રય સખે છે તેવી એક જ વસ્તુ છે-જોખખામાં જોખખું જળ. ગરમીના દિવસોમાં પણ એને બહુ થોડા પાણીની જરૂર પડે છે-પણ સાવ-સ્વચ્છ ન હોય તેવા પાણીને તે ગોં પણ નહીં લગાડે.

કળાની કદર

જમરીશ આવડા

ગિમ દેશમાં એસ્પિરિયા કિયો કરીને એક કળામર થઇ ગયો. તે વખતે શુવામ ગણાતા એક કુટુંબમાં તેનો જન્મ થયો હતો. પ્રિયમાં એ વખતે એક ઢાંચદો અર્થાતિત હતો કે શુવામ ગણાતો દોઈ પણ માણસ કળાના દોષમાં પ્રવેગ ન કરી શકે કિયો શુવામ ગણાતો હતો તેથી તેમ જ ખૂબ જ ગરીબ હોવાથી આજો દિવસ કઠોર પરિશ્રમ કરતો. પણ એ કળાને નોખીન હતો એને નાનપણથી જ મૂર્તિઓ ધડવાનો શોખ હતો તે મધ્યર ઉપર દઈક ને દઈક ઘાટ ધકા કરતો. પોતે મૂર્તિ ઘટે છે એ વાતની ભણુ કોઈને ન થાય તેટલા સાડુ કિયો મૂર્તિ ધડવાનું કામ પોતાના ઘરના લોચરામાં કરતો તે મૂર્તિઓ ધડતો જ ગયો. વડો મુખી પોતાના ભોંયરામાં એલું કળાસાધના આહુ રાખી તે મૂર્તિકળામાં પાવરધો થઇ ગયો હતો.

એક વખત પ્રિયના રાજાએ રાજ્યમાં નવ સિત તમામ કળાઓનું એક સુદર પ્રદર્શન થોળ્યું હતું રાજનના તમામ કળાકારોને પોતાની રચનાઓ મોકલવા બહેરાત કરી રાજ્યના અનેક કળાકારોએ એમાં ભાગ લીધો. દૂર દૂરથી કળાકારો પોતાની કૃતિઓ લઈને આવ્યા કિયેએ પણ પોતાની બનાવેલી એક મૂર્તિ પોતાની નાની બહેન મારફત પ્રદર્શનમાં મોકલી

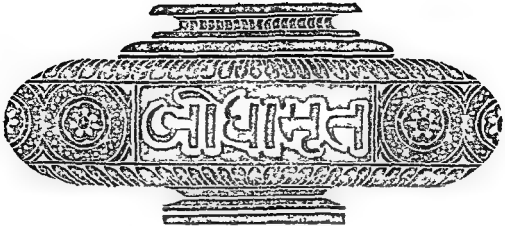
પ્રદર્શન સુઠુ મુકાસુ માનવમહેરામણ પ્રદર્શન ભેવા બેઠકો સૌ ખુલામાંની મૂર્તિને ભેઈ આલા બની જતા અને વખાણુ કરતા- 'શુ' મૂર્તિ ધડી છે' 'ખરેખર અદ્ભુત છે' લોહો ટોલે વળીને એ મૂર્તિને ભેવા જ કરતા ત્યા ટોળામાંથી એક જણે પૂછ્યું 'અરે પણ આ મૂર્તિ ધડનારો કોણ છે એ તો પૂછો!'

પૂછપરછ આતી પણ કળાકાર હોય તો જડેતો! વત પ્રદર્શનના ચોજદો મુખી પડોની તેમણે શુવ રો કયો કે- 'તમને આ મૂર્તિ એક નાન કી છોકરી આપી ગઈ છે અને કળાકારને જણતા નથી' છોકરીની મોઢ આતી આદેક વડીની નાનકી છોકરી પ્રદર્શન ભવનની બહાર દ્રમિયુ વાગીને સૂતી હતી પહેરેગીરો એને પકડી લાંબા એને જાગે પૂછવામાં આવ્યું કે તુ કોણ છે અને આ મૂર્તિ' કયાથી લાવી તારે એ કશું ન બોલી એને ખૂબ ધમધવી, ઢરાવી પણ એ ન જ બોલી ઉવડે એને ઢરા વવા ખાતર જેલમાં લઈ જવા લાંબા તો પણ એ એક શુભ પણ ન બોલી

ત્યા બીકમાંથી એક નવજુવાન ઢોડેતો આવ્યો એણે કહ્યું 'માફ કરજો એ મારી નાની બહેન છે એને જેવમાં લઈ જશે નહિ મૂર્તિના આ કવાસોદર્ધને મારા શુવામ હોયોએ મજ્યુ છે' શુવામ અને કળા! પ્રિયના કાય દાનો મગા અનેક અવાજો આકાશમાં શુભરણા

શુવાન કળાકાર કિયો ઉપર પ્રિયના કાય દાના ભગ બદવ દેસ આવ્યો 'કળાકારને આશુવન કેદની સજા આપવામાં આવે છે' આવાધિયો ફેસવો સજાઓ કિયોને જેલમાં મોકલી આપ્યો આ વાતની ભણુ રાજને થઈ તેમણે તરત જ જેલમાં સદેશો મોકલ્યો કે 'એ કળાકારનું સ્થાન જેલમાં નહિ પણ મારી પાસે છે એને મારી પાસે મોકલો' કિયોને રાજ પાસે લઈ ગયા જેવો તે રાજ પાસે પહોંચ્યો કે રાજાએ આનદમાં આવી જઈ પોતાનો સુમટ એને પહેરાવી દીધો અને જેલમાંથી મુક્તિ આપી

કાયદા આગળ કળાની છત થઈ

સત્જન સાચું શુ છે એ બાણવાની ખેવના રાખે છે.

હુજન લાભકર્તા નીજની જ ખેવના કરે છે.

સત્જન સદગુણનું સ્મરણ કર્યા કરે છે.

હુજન વસ્તુઓ પચાવી પાડવાની જ પેરવીમાં રહે છે.

સત્જન અધિકાર હોય તે જ ચીજોનો વિચાર કરે છે.

હુજન વ્યક્તિગત લાભની જ પેરવીમાં હોય છે.

સત્જન પોતાના નામ પર માગણીઓ કરે છે.

હુજન બીજાઓના નામે માગણીઓ મૂકે છે.

સત્જન સત્કાર્યોમાં લોકોનો વિજય ધાય તે માટે મહેનત કરે છે. દુષ્ટો માટે નહિ,

હુજનનું આચરણ આનાથી ભિન્ન જ હોય છે.

સત્જન ત્રણ ચીજોનો ભય રાખે છે. તે પ્રભુનો ઠર રાખે છે. તે મહાજનોનો ભય ધરે છે. તે સંત-મહાત્માના વચનોનો ભય ધરે છે.

હુજન પ્રભુને બાણનો જ નથી અને તેનો ભય રાખતો જ નથી. મહાજનોને તે ધિક્કારભાવે જુએ છે અને સંત-મહાત્માના વચનોની તો તે ઠેકડી ઉડાવે છે.

રાત્ર્યંકર્તા બને જ સારા હશે તો તો સઘળું વગર હુકમે બરાબર ચાલશે. પણ ને તે પોતે જ સોજા નહિ હોય તો, તેમના હુકમ છતે કોઈ તેનું પાલન નહિ કરે.

લોકો પર કાયદાનો અમલ કરો અને દડથી તેમને વશમાં રાખો-લોકો જેલમાં જવાનું ટાળશે પણ શરમ વગરના ઘર્ષ જશે લોકો પર સદગુણનો અમલ ચલાવો અને ઔચિત્યના કાયદાથી તેમને વશમાં રાખો, લોકોમાં શરમવૃત્તિ બાંધશે અને તેઓ સોજા બનશે.

—કનકસિંયસ

વૈષ્ણવ દંપતી

દેવેન્દ્રકુમાર કાં ૦ ૫ હિત

બકત નામદેવને એમના શિષ્યો ન્હી રહ્યા છે
'શુ પ્રભુ તમે ય હાકચે રાજો છો, રકા ને
મ કા વૈષ્ણવ !'

'હા ભાઈ પરમ વૈષ્ણવ છે ખેલે દંપતી'

'અરે કોઈ દી નહાતા નથી, દેવદર્શને જતા
નથી રવચ્છ વસ્ત્રો પહેરતા નથી એટલું તો ફીક
પણ પૂરા લગડાય અગ પર ઢાકતા આવડતા નથી
કદી ભજન મંડળીમાં જોયા નથી, પ્રભુપદ ગાતા
આવડતા નથી અરે વૈષ્ણવતાનું શુંબ ચિહ્ન કપાળમાં
તિલક તો જન્મારો ધરી કપારે ય કયું નહિ હોય'

'સાચી વૈષ્ણવતા અતરની છે, કર્મની છે
દેહારાની નથી પદ ન ગાય, દેવ મંદિરે ન જાય
એથી એ વૈષ્ણવ નથી મગી જતા'

'અમને પ્રતિતી કરાવો કે એ કુમાર ધણી-
ધણીઆણી સામે જ વૈષ્ણવ છે'

'આગે'

નામદેવજી શિષ્યો સમેત રકા બકાને ઘેર ગયા
શિષ્યો બહાર રહ્યા

બરાબર મુખાન થયો હતો રકા બકા જમવા
ખેસતા હતા ત્યાં નામદેવજી યોગી વેશે જઈ ગિભા રહ્યા
જમવું પડતું મૂકી રમ બકા કોંઈવા ને
નખી બોલ્યા

'પધારો મહારાજ આ ઘર તમારું છે'

'જૂમ કઢીને લાગી છે જમના આ થો છુ'

'ભોજન તૈયાર જ છે'

કહી આગળે અતિથિ આવ્યાના હોસ્વાસમાં
રકા બકાએ નામદેવજીને જમવા ખેસાડયા જૂમમાં
અતિથિ બધું ખાઈ ગયા અન્નાનો કણ જાણીને
રહેવા ન દીધો જમી આશીર્વાદ આપી નામદેવજી ગયા
પાછળ દંપતી બોલતા હતા

'બકા !'

'મોનો રવામી'

'અતિથિ બધું જમી ગયા'

'બને જમી મધ્ય વિહોળા એની જૂપ શમાં

વગાથી પ્રસન્ન થયો'

'પણ આપણે શુ ખાશું ? સાંજના ભોજનનું ય
તે જમી ગયા'

'કાષ્ટ દિવસ એમ પણ હોય પાણી પીરાત ગ્રામરશુ'
બહાર નામદેવજી અને એના શિષ્યો આ
સાલગતા હતા

'જેયુ ?' નામદેવજીએ શિષ્યોને કહ્યું

'શુ !'

'અતિથિસત્કારની ભાવના, વૈષ્ણવતાનું પ્રથમ
સોપાન, આવતી કાનનું' ય નહિ સધરનાશ
પાકા અપરિમરી'

'એક પ્રસંગ પરથી પ્રભુ બરાબર મદા
નથી ખેસતી'

'સારુ કાને પ્રખાતે વત'

નામદેવજી સહિત શિષ્યો ગયા

બીજા દિવસનું પૌરાણિક ચક્ર પ્રકાશનું પદ
હજી ધરતી પર ખીનનું આવે છે

જાણા પ્રકાશમાં રકા ને બકા આદ્યા જાય છે
રકા આગળ હતા

બકા ચાલવામાં જરા ધીરી હતી તે પાછળ હતી
અધારામાં રકાના પગ સાથે કશુંક અથડાણ

ને કંઈક રણકો થયો

તીચા વળી રકાએ જોયું તો સોનામહોરોની

કાસીને બંદેરી થેની

થેનીથી એક બાળુ ખસી આમ સામે નજર
માડી એ બોલ્યા

'અરે પ્રભુ ! મારા માથે આટલી બધી અટ્ટપા !
જેનાથી છેટ બાણ છુ તે સામુ કા ધર !'

પણ ઘુરત કાંઈક માદ આનું ને ભોય ખેરી ગયા
એને થયું, સોનું જોઈ સીતાજી લલચાયા હતા

બકા નારી જાન છે સોનાને જોઈ લનચાય ને
વૈષ્ણવતા ધરી પડે તો !

એટલે પાછળ જતા જતા અપાટાત્રેર ખાડે
ખોદી પેરી સોનામહોરોની થેની તેમાં દાટી ઉપર

ધૂળ વાળી દીધી.

ત્યાં જ બ'કા આવી.

'શુ' કરતા હતા!'

'કાંઈ નહિ.'

'તો પછી મોંય કેમ બેઠા હતા!'

'તે' નેયુ!'

'હા.'

'એ તો યાક ખાવા બેઠો હતો.'

'ક'ંઈક ધૂળ જેવું બિયામતા હતા.'

ધૂળ ભેડે ચેડાં કરવાની ટેવ ભગી આવી.'

'બોડું.'

'શુ' બોડું.'

'ક'ંઈક દાટતા હતા.'

'હું' ભણી ગયો?'

નથી બોલતી કે નથી આચરતી.'

'તારે ભણવું નેયુ' નથી.'

'તો હું' ખાડો બોલીને ભણી લાગ્યા.'

'કહું'!

વૈષ્ણવ થયા છતાં હજુએ નારીને છેતરવાની
દત્તિ જતી નથી?'

'અહોહો પુરુષ જાતને એ સનાતન રાગ, લે,
કહું. સોનામહેરાની ચેત્રી દાટતો હતો.'

'મારાથી છાની રીતે શુ' કામ?'

'કદાચ તારું' મન એ ભેષ, લેવા લલચાય.'

'તમારા ભેળુ' જીવતર કાઢ્યું' તો મ મને ન
ઝોળખી? એમ માનો છો કે સોનું' અને 'ધૂળમાં
હું' હજુયે ભેદભાવ ભેડું' છું?'

રંકા મોન રહો.

બેઠે આગળ ચાલ્યાં. પશુ એક બીજા બોલતા નથી.

આખર રંકાને જ રહેલું પડ્યું.

'બ'કા સાચે જ મે' તને નહોતી ઝોળખી,
આજ ઝોળખી. મને ક્ષમા કર.'

'ત્યો રાખો, મોટી માફી માગવાવાળા આવ્યા
છો. આગળ ચાલો.'

અને આ અણધાર કુલાર દંપતીની વૈષ્ણવતાને
અર્ધ આપવા સરજ મા'રાજ બિગમણી દિશે બિગી

નીકળ્યા ત્યારે નામદેવજી આ પાવનકારી દસ્ય શિષ્યો
સમેત નિહાળી પંદરપુર ભણી વિદ્યાભાતા મંદિર
બાજુ જતા હતા.

આજે પણ શિષ્યોની હઠ ચાલુ હતી.

'પ્રશ્ન હજુ રંકા છે.'

'હજુયે!'

'હા.'

'હીક, તેઓ જે મારો લાકડાં કાપવા ભય છે
તે મારો લાકડાના તૈયાર લાકડા બાંધી મૂકો.'

શિષ્યો નીકળ્યા.

જે લારા દોરીથી બાંધી રંકા બ'કાના નિત્ય
જવાના મારગને કાંઠે બાંધી મૂકી આવ્યા.

બીજા દિવસનું પ્રસાદ થયું.

શિષ્યો સમેત નામદેવજી મારો છપાયા.

ત્યાં રંકા ને બ'કા નીકળ્યાં.

બેયે ભારા બાંધવા ભેવા.

શિષ્યોને એમ કે હમણું બેઠે 'કાપવાની કડાકૂટ
મટી' બોલી ભારા બિપાડી લેશે. એમણે કાન માર્યા.

'બ'કા!'

'બોલો સ્વામી.'

'કાકક ગિચારાએ લારા કાપી તૈયાર મૂક્યા છે.'

'હા સ્વામી.'

બેઠે લારાને ચક્ર લગાવી, રપસી' પશુ ન થઇ
ભય એ ખપાસ રાખી આગળ ચાલ્યાં ગયાં.

આજ તો શિષ્યો મુગ્ધ બની ગયા.

વળી રહ્યું.

'ભગવાન! હવે કાચે એક દિવસ પરીક્ષા
કરી લઈએ.'

'સારું, આ વૈષ્ણવના, બહારની નથી.'

બીજા દિવસે લહેલી પ્રભાતે એ જ મારો
શિષ્યોએ લારા ન બાંધતાં છૂટા લાકડાં કાપીને મૂક્યા.

અજવાળું' થતાં રંકા બ'કા નીકળ્યાં.

સામે જ કપાએલા લાકડાં ભેવા.

'બ'કા!'

'બોલો સ્વામી.'

'આ દિશે આપણે લાકડાં કાપવા આવીએ
છીએ એ બોડું' છે.'

'કેમ!'

‘આ દિશે કોઈ બિચારું લાકડાં કાપવા આવે છે.’
 ‘હા, એ તો કાવના ભારા અને અઘળાં
 લાકડાં પરથી દેખાય છે.’
 ‘આપણે તો ખરી એનામાંથી શા સાડુ ભાગ
 પડાવેા નેહ્યુંએ!’
 ‘પણ સ્વામી આપણે તો પ્રથમથી જ આમારો
 લાકડાં કાપવા આવીએ છીએ.’
 ‘એટલે!’
 ‘એટલે આપણો અમારો હક્ક ગળાય.’
 ‘જા! હક્ક જતો કરે એ જ સમ્યે વેચ્યુવ.’

ને જેમાં ધાણ વળગાં જાય છે કે, નામદેવજી
 સિંધો સમેત બેઠું દેખાતે નથી પડતો.
 તિલકધારી, ત્યાગી પોતાકયુક્ત આ મંડળને
 વંદના કરતી નેહ્યું રંગ-બંગા ફરે દટી ગયાં.
 ‘અરે અરે દેવતાઓ! અમને બસ, અમાને
 ને તમે ત્યાગીઓ વંદશો? પાપમાં નાખશો! કોઈને
 નમાવે એ વેચ્યુવ નહિ, છવ માત્રને વટે એ જ
 વેચ્યુવ, અમારી વેચ્યુવતા લોપાવવી છે?’
 ને આ પાવનકારી દસ્ય જેવા ધૂરજનારાયણ
 જિગમણી દિશે એજે કળાએ પ્રકાશી ગયાં.

ગાલવેરન, ટેકસાસની એક શાળામાંથી સ્નાતકની પદવી લીધા પછી મેં ‘માનીંગ’-
 ન્યુઝ’ના ખબરપત્રી તરીકેની નોકરી સ્વીકારી. ‘ઈવનીંગ રીબ્યૂઝ’ અમારું હરીફ છાતું
 હતું. એકવાર મેં તેમાં વાંચ્યું કે મિત્રજી અને અકોણા સુજીન ડેબ્સ ગ્રાડેરની સુલાકાતે
 આવ્યા છે અને હોટેલમાં ઉતર્યા છે. છાપાવાળાઓને સુલાકાત આપવાની તેમણે ઘસીને ના
 પાડી દીધી છે.)

સંઘાટાલું થાય ત્યાં સુધી મેં રાહ નેહ્યું અને પછી મારા એક મિત્રને ત્યાં ગયો.
 એમની મદદથી મેં તારખાતાની કચેરીમાંથી ટપાલીનો પૂરા પોવાક અને પહોંચ છુક
 મેળવી લીધાં. પછી હું હોટેલ પર ગયો અને ખૂબ જોશથી ખારણું ખખડાવ્યું. જ્યારે
 માથાસે બારણું ઉઘાડ્યું ત્યારે આખી હોટેલ સાંભળી શકે એવો ઉંચો સાદ કાઢીને મેં
 કહ્યું: શ્રીમાન સુજીન ડેબ્સનો તાર છે.

પેલો માથાસ કહે: લાવો, તાર મને આપી દો. હું સદી કરી દઉં છું.
 મેં ડેબ્સના ફોટા જોયેલા હતા અને મને ખાતો હતો કે ડેબ્સ નથી. તેથી મેં કહ્યું:
 ના, તે ન બની શકે. હું આ તાર માત્ર ડેબ્સને જ આપી શકું.

એકાએક કાળી બાજુનું બારણું ઉઘાડીને ડેબ્સ બહાર આવ્યા. મેં એને તાર આપ્યો
 અને એમણે નીચેનું વાંચ્યું.

‘હું ટપાલી નથી. હું એક જીવાન પત્રકાર છું. આપ કૈમને પણ સુલાકાત તો
 આપવાના જ, આખરે? તો પછી મને શા સાડુ ન આપો? અને તે ધંધાકીય રીતે ઉપકારક
 નીવડશે.’

ડેબ્સને શારે રમૂજ પડી. તેમણે મને સુલાકાત આપી. સુલાકાતનો મારો અહેવાલ
 ન્યુઝમાં છપાયો અને રીબ્યૂઝની તેની સરસાઈ થઈ. મને ૨૦૦૦ નો નાનસ મળ્યું.

—આદમજી હાલેકર
 અમેરિકામાં આધુનિક બહેરતોના પિતા

કીર્તિ કેરાં કોટડાં !

શિવમકાર

જે કહેવત છે તેનાથી ઊલટી જ દિશામાં મારુ કથન જાય તો પશુ ક્ષમ્ય બને છે એક ખ્યાતનામ લેખક બનારાની મારી મહેન્દ્રા કળાશૃત યવાની અણી ઉપર છે ત્યારે હું સામે ચાલીને તેને તિલાંજલિ આપવા ગ્રેરાઉ છું અને તેથી લખવાનો આ મારો છેલ્લો પ્રયાસ બને તો કોઈએ આતુ સારવાની જરૂર નથી અલગત આમા મારો કયાંય દોષ દેખાય તો સૌની ક્ષમા ચાહું છું

કવિથી શરૂઆત કરીને, નવલિખકાર, નાટ્યકાર એમ ક્રમશઃ સોપાનો ચડતા ચડતા આજે વિવેચન પશુ કરી શકું છું અને નવલખ્યા ઉપર હથોળી અજમાવવા ફક્ત પાંચથી રાખ્યું છે દરેક જાપામાં હું કાંઈક આપી શકું છું અને મારુ નામ અને ખાસ કરીને ઉપનામ 'સુરેન્દ્ર' લોકજીએ વાંચેલાવા લાગ્યા છે પેસાને બાદ કરતાં, કીર્તિમાં વધારો થઈ રહ્યો છે તે જ ટાંકણે બરાબર

મારા નિર્જીવથી અને જ નવાઈ લાગે છે અલબત્ત કોઈ જાતની અબજબા અને હવે રહી નથી વાચકગર્ભને ગ્રેમ સંપાદન કર્યો છે એટલું જ નહીં મારા થોડાક એકાકી લાજવાયા ત્યારે હમેશા લોકો એ આમહ અને માનથી અને બોલાવ્યો છે ઘણી વાર હું કટાગીને નથી પહોંચી શક્યો ત્યારે મારા પત્નીને મોકલીને ચનાવી લીધું છે અથા ખીર્તિને કળશ મધે મૂકવા ટાંચે હું પાછા પગલા ભરું તેથી નવાઈ તો થાય જ

માફ કરજો આશા લાને મારી પત્ની રહી પશુ તે એક લેખકની પત્ની છે અને તેથી તેનું મહત્વ પશુ વધી જાય છે માનશી, કેટલાક લોકો ખ્યાતનામ લેખકની પત્ની દ્વારા કામ કાઢી લેવામાં એટલા પાવરશા હોય છે જે વાતની સાહિત્યસભાટ ના પાડતા હોય, તે જ બાબત, મેમસાબ મારફત સફળ રજૂઆત પામ્યા પછી, હા બની જાય છે મારે પોતાને આવી અકળામણ અનુભવી પડી છે

દીપોત્સવી અઠ માટે નામી લેખકો ઉપર કેટલું દખાણુ રહે છે તેનાથી સામાન્ય વાચક અજાણ હોય છે. મારી જ વાત કહું છું જેટલા તત્ત્વોએ તે મેં લખાણુ-કાવ્ય-વાર્તા-નિબંધ ઇત્યાદિ આપ્યા પરંતુ સાતમી માગણી મેદપૂર્વક નકારવી પડી-અનન્ય સમયના અભાવે જ રહ્યો! એવે દિવસે શ્રીમતીજીએ મને ધમકાવ્યો

'સુમનખાઇના 'યુગમળ' માટે કાંઈ ન મોકલ્યું !'

'નથી પહોંચાણુ કાંઈ ફરિયાદ છે !'

'જુઓ આ પત્ર' કહીને આશાએ મારી સામે પત્ર ધરી દીધો એટલું સાતુ હતું કે પત્ર આશા દેવીને સંબોધીને લખ્યો હતો અને વાતને બારે સીધતથી મૂકી હતી

'આ વર્ષના દીપોત્સવી માટે શ્રી 'સુરેન્દ્ર'ને તકલીફ આપી નથી તેમને સમય કેટલો કિંમતી છે અને કેટલી માગણીઓ આવી હશે તે મારા ખ્યાલ બહાર નથી તેમજ નાટક લખવાનું ત્યારે આપ પ્રતિનિધિ તરીકે આવેના તે માટે અમારુ શહેર નક્કી રહેશે મારા તેમને સ્પષ્ટ વદન '

પત્ર લખનારે મમશે મૂકીને વાન અધૂરી રાખી હતી તે આશાએ ઉપાડી લીધી

'તમે કેવડા મોટા લેખક છો તે હું આના કપ બનાવી આપુ છું એટલે ખચર છે તમરુ નાટક લખવાનું અને હું ત્યાં હતી એટલે મને ખચર છે સુમનલાઇએ આપણે માટે કેટલું કહ્યું-નવીતર 'સુરેન્દ્ર'ને જાળખતું છું કોણ !'

ન છુટકે મારે સાતમી વાર્તા મોખલી પડી આશા જો કે બી.એ. મુખી ભણેલી છે પરંતુ હવે હું એવું અભિપ્રાય ઉપર આનો છું કે લેખકની પત્ની અજાણ હોય તો સાતુ, તેથી લેખકનું મિત્રમંડળ મર્યાદિત રહે, નવીતર મિત્રમંડળ, પ્રથમ સંકલન,

રોડીમડળ સીને ખુલી રાખવા જાતને બીરા મૂકી
પરે છે હોયકને પેલાની જરૂર હોયજી રહી છે
અને તે બાજેજ પૂરી પડે છે પરતુ આ બોટ પૂરી
કરવા કીર્તિના મુગટ તેની નજર સમક્ષ ઝળકડળા
મગલ દેલાવી રહે છે અને હેલુ કરીને પળુ લી
પીવાની-પાવોની ટેવ તેણે લીધાની પડે છે વાન
અટલેથી પતવાની હોય તો પશુ વાગે નથી
એક દિવસ મારા હાથમા તાર મૂકતા આશાએ કહ્યું

‘વાથો-મારી સહેલી આરોએ છે લેના જાના ની
વર્ષગાઠ ઉપર અપણને ત્યાં જોવા-વા છે !’

‘તું જાણે મારુ ત્યાં તું કામ છે ?’

જાણે હાકફીજન જોત ! દોડવાની મમઝી દેતી
લેખ તેરી છટાથી આશાએ કહ્યું

‘ન આવતા ! મારી બેનપાની છે જ મેરી !
રોશ્નીના દેરને જૂની પૂજા કરે તો વગે રુ ?’

કહેવાની જરૂર નથી કે મારે આશાની આંખે
મારબેને ઘેર જુલુ પડ્યું તેમના પતિ સતીશભાઈ
સીધા સાદા અને સરસ લાગ્યા પરતુ આરોની
વાચાળ અને તરન નીકળ્યા !

આત્મીય રીતે મારું રવાજા કરતા તેમણે કહ્યું

‘પ્રકાશ બેનેરી કાઢેન ! આમ તો આશા અને તું સગી
બહેનથી પણ વિશેષ છીજો એટલે જ એ કહેતું કે
‘સુકેતુ’ જેવા વિદ્વાન લેખક વિના આનશે નહીં !’

આશા આરોનેના નાના બાપને રમડવા રહી
દરવાજા તેમણે સતીશભાઈ સાથે મારી પાછી જોળખાણ
કરાતી

‘તે દિવસે તેમનું બજવાથેડ નાટક ‘આતશફ’
હાર’ જેવા આપણે ગેના અને તેના લેખક શ્રી
‘સુકેતુ’ આપણે ત્યાં આપ્યા એ અહોમા વ !’

સતીશભાઈ જોખજોવા હતા સાહિત્યમા તેમને
બહુ રસ હોય તેમ લાગ્યું નહીં એ કે તેમણે વિવેક
ખાતર કહ્યું, ‘બહુ સારું લખો છો !’ પશુ આરોએ
વાતનો દોર પોતાના હાથમા લઈ લીધો

‘જુઓ આશાબેન, ‘સુકેતુ’ રહ્યા મોટા લેખક,
તેમને મળવા માટે આપારનવાર સી પ્રેમ આવે તેથી

જાણુનો રતનત્ર કમરો તમારા માટે અવારંધે રાખ્યો
છે તેમને વાચુ-લખુ દોષ તો પશુ બધી
સમજ હો !’

ખાતરમરફતમા કાઠ દહેવા પડ્યું હતું નહીં,
બલકે બીજી સારથી જ મારી કાચાઈ મેધ વહેતી
પરોડનામને ડીને ફરવાજવાની ટેવ છે એટલે સતીશ
બહેને ઘેર તેમના ગમીમામા પરોડિયે સટાર મારતા
હતા ત્યાં હાથમા શાલ લઈને એકાએક આરોને
આ વા

‘તમને કનિઓને-નેજાને શું દહેલું ? આ શાવ
ઝોડી લો અને પરમા ચાલો શરદી થશે તો આશા
દેડીનો હાથો અમને મળશે !’

બીજી આંશ આ દાણે થઈ આશાએ મારાવતી
કહ્યું પશુ ખરે કે કું સવ મોગી અને જોખ
ફૂંધની આ લઈ હું પરતુ મરેમાન કાઠ દિવસ
મરે નહીં એ ન્યાય આપેને બેશના ટેંગ ફૂંધની
ફૂંધાક જેરી આ પીરસતા ક્યું ‘અમારું આ તરફન
ફૂંધ જરા આપી જુઓ !’

એક આંશને ટાળતા બીજી બે ‘ભરી થતી હતી
મિશ્રાન તરફ અને થયતી જ સૂત્ર હતી બપોરના
ભોજનમા આરોને લીધી લસવસના અને બસબસ
થી સુશીલિત આર-પાચ લાકું મૂકી દોધા આટલો
કરોટા અખત અરવાડિયાતો હતો એટલે આશા
મારી મદદ આપી અને લાકું પાછા લઈ લીધા અને
ભટ્ટવા પીરસી દીધા !

બપોરે સુવા તરફ અને નર્સન છે એટલે ભારે
જોર કે મજી જવા આરો થઈ રેડિયો સામગી રહ્યો
હતો ત્યાં જકરો જેવા આરોને અપ્યા

‘અડી આપ્યા છો તે જરા આરામ તો કરો
કું રેડિયો બંધ કરી દઉં છું એટલે બેધ આપો
જરો !’ મોડીવારે બેજો થયને સતીશમારની લાપ
જેરીમાથી અનદસ દરબહનું ‘આપણો ધમ’
કાઠીને વાચવા બેઠો થય્યા વખતથી આ પુરતક
કરીથી વાચવા ખમ્ખા હતી તે જ વખતે બપોરની
આ લઈ આરોને આ વા

‘અરે આ જુલુ પુરતક કેવાથી હાથ આ પુ !

આ બાબુ નવાં પુસ્તકો છે. મહિલાનું 'શબ્દાલ્પ'; શિવકુમારનું 'શ્રાવણ'; મહીનું 'એક સાળની મુલાકાત.' હું આ પોતા રહો દરમિયાન તેમણે આ પુસ્તકો ધરી દીધાં અને પેનું પુસ્તક મૂળ સ્થાને ગોઠવી દીધું.

જ્યેતમ કરીને સાંજ તો પડી. સવારે જ્યારે મોજન ખાધેનું એટલે સાંજે હજી વાનગી પીરગવાના ખરાદે ખીચડી કઢીને પ્રોલાખ છે એ વાન આજ્ઞાએ મને કહી રાખેલી, મને ખીચડી જસદ નથી તેમ સારે કોઈ દિવસ તે ખાતો નથી. તેથી સિદ્ધચાર ખાતર રાતના જોજન મમથે કહ્યું :

'સવારે ખૂબ જમ્યો છું-અત્યારે મિનકુવ જૂમ નથી-જરા મડમડ જેવું થયું લાગે છે.'

પણ આજેનું જાન્યા જમ તેમ ન હતા મરમ ખીચડી અને ધગધગતી કઢી થાળીમા પીરમી જાગે આદિશ દેના હોય તેમ કહ્યું.

'આ રહી તમારા અપચાની દવા! દમવાર અમયા કઢી પેટમાં જઈ કે ખોરાક હજમ' જામ એવી લાગશે કે અડધી રાત્રે ફરી જમવું પડશે.'

આ પ્રમાણે આકરી કસોડીમાંથી પસાર થવા પડી રાતના દસ-બારણ વાગે જે ખડ અમને આપ્યો હતો તેમા સૂઈ જવાની તૈયારીઓ માડી ત્યાં આજેનું અને પાછળ સનીશમાઈ આવી પહોંચ્યા.

'પનાની નેક લાવી છું. માંડ જનેલી વાગમા આપ્યા છે।' અકેને શરૂઆત કરી.

'મને કોઈ રમત આવડતી નથી-કોઈ કહેતા કોઈ-કું' કી પતો રમ્યો નથી.' મે જવાબ કરતા માં સવામતી નેઈ. સનીશમાઈએ થયું મને રેકા આપ્યો અને ઊંચે રોળમપા મરતા રાતના બાર વાગ્યા, એટલે સી જુદા પડ્યાં. હવે કદાચ આગમ મળશે એ આશાએ મે' લંગાધુ.

સાચું કંઈ તો આશાની બેનરણીની મહેમાન ગીરીથી હું તમ આવી ગયો. હતો; અને વડેલું સવાર પડે તો સાડું એમ હપ્તરને પ્રાર્થના કરતો હતો ત્યાં બારને ટકોરા પડ્યા :

'અરે આશાજેન-આદવાનું અપતાં તો હું જૂની મપ!' એમ બોનાતાં હાથમાં બે ધાનજા અને રમણ લઈ ધપી આવ્યાં.

'તમે નાહક તરડી લીધી-એક તો આ ચોરડો સન્નહ બધ છે. અને વળી આજે તો ગરમી છે'

'હાં આરડું સાડુ।' એમ છેલ્લો આદેશ આપતા આજેને નિદામ લીંડી. ગુસ્સામાં મે રમણ ચોડી લીધી અને હલી ગયો. સવારે ક્રિકેટો ત્યારે થયું પારો તો અડેલો જ હતો. બે દિવસ બાદ સનીશમાઈ અને આરમેનની નિદામ લીડી ત્યારે જાણે મોટા ઠેકાણામાંથી મુકિત મળી હોય તેટલો આનંદ થયો

પરંતુ મારા પોતાના ધરમાં મને કોઈ નિરાંતે ઝપરા દે તે પરિસ્થિતિ થયું અશક્ય લાગવા માડી. રોજ કોઈ અને કોઈ મહાસયની પવરામણી અથક હોય અને મારે તેમનું સ્વમર ઉપરાત મહિલિક મહેમાનગીરી થયું કરાની. પુરુષોના પ્રકાશકો સીસામા ઉતારવા કામ આટાદેરા કરતા- તદુપરાંત 'આમુખ' અને 'પ્રવેશક' લખાવવા થયું જે સમજતો આવતા તેથી મને માગ પોતા વિષે શરમ થતી. શું આ લોકો ખરેખર માની મેકા છે તેટલો લામક હું છું ? આ બધું જાણપટ તો નથી ને ?

લણીવાર તે ઉગીને બેમા થતા અને વીશી સુધી નહી પહોંચેના વિગ્રાણીઓ અને કોનેષ્ટપનો થયું આવના. કોઈની પાસે કાળ્યો હોય-કાઠની પાસે નવનિકાઓ તો વળી કોઈએ નવવધવાનું 'જોખું' તૈયાર કયું' લોખ આ બધાનું સુરુપદ મે મનથી કી સ્વીકાર્યું નથી. મને યાદ છે એકવાર એક લુવાન સોથી બસો નેટના કાળ્યો લખને આવેયો અને બધા નેઈ જવા કહેલું

"અટોના મમથ કદાચ મને નહી મને !"

"આપ નિરાતે બેબે અમે ત્યારે પાઠા આપને મહિને-બે મહિને છ મહિને ?"

"પરંતુ કવિતામા હજુ હું વિરેચન કરી શકું, તેની સ્થિતિમાં નથી !"

"મારે તો બે જાનવું છે લખ-જેવના-અગ્રાપત્ર-

મોલિતા એમ વિવિધ દૃષ્ટિએ ભેતા આપને એમ
લાગે છે કે મારે આગળ વધવું જોઈએ !”

હું બે માર કાળો વાગી ગયો અને કહ્યું

“જરૂર-આપે પ્રથમ આનું જ રાખવું જોઈએ
હયોદી બધું રહી છે !”

“કે રીત કવિ પણ હું આમાંના બધું કાળો
રસતે આલતા, કલાસમા બેઠો વિચાર આપવાની સાથે
લખી નાખ્યા : ”

‘એ તો ઘણું જ ઉત્તમ !”

“એ દિસાને આપને વર્ષે મારી ૧ થોડા રોના
જાણે નજીસોથી અરસોનો ઘસે !”

‘મને શામ શુભવતા રોનાથી હોય તો સખ્યા
આરો નહીં આપે !”

આપનો કોઈ પ્રકારક જો જરા જોઈ જાય
અને કાંઈ જાણવા જોઈ નીકળે તો

એવી ઉત્તમજી નહીં કરશો પાસે કોઈ તો
પાછળથી સુધારાવધારા થઈ શકે”

આ પ્રમાણે ઘણાને ધણીવાર મારે કાનુબે કું
કહેવું પડ્યું આગળજેને મારી બધું શી રીતે ચળી
તે પણ એક કોઈક તો ખરોજ તો ખબી શુ મે
જોઈતી કાતિ” પ્રાપ્ત કરી કે

તરત જ મને થાદ આપ્યું કાતિ” કેશ કાટકા
પાંચનાવ પડત” પરંતુ મેં તો તેને જામીનદારન
કરવાતા નિશ્ચય કરી લીધો હતો કેમકે લેખકને પૈસા
તો ફાઈલ અને છે પણ જે મારી કાતિ”ના વાજ
તે કંડે છે તેનાથી રહીશી ધરવખરી ખજ તણાઇ
જાય છે જોડલે આ પ્રતિ સદતર બધ કરવા મે
પાઠો નિર્ણય કરી લીધો છે ધરમા પુસ્તકો રાખ્યા
નથી, માસિકો તેમજ દેનિઓ આવે છે તે આપે શ

પાઠોસમા આપી દઈ છું. કેશ કામગ અને શાદી
મુદા ધરમા રાખતો નથી-કેશ તો સખવાનું મન
વાય ને !

આ પ્રમાણે નિરંતરતા આસ લેવા નિર્ણય તો
કર્ષો છે પરંતુ આજે ટપાલી એક કામગ આપી
ગયો છે તે આજા કચારની વાગી રહી છે-પૂરો જ
મતો નથી-મહાનિર્ણય દરેકે ત્યાં જ મનકાતી મન
કાતી આજા આવીને બીજી રહી

‘મારી કોનેજના વખતની બહેનપણી-રશ્મિ-
કેવું જાણે કયા જોવાઈ મર્દ કતી-આજે કેટલા વર્ષે
પત આ ગા ! એક તો પેશાદારની દીકરી અને તેનો
પતિ પણ મિત્ર મેનેજર છે-મે બગલા અમમ મારમા
તે મુખ મા

આપણને ખાસ તોડાવા છે ઉદની લીટીમા
તેનો કોનેજ છે-‘તમારા લેખકપતિ થી કોણને
મગરા અમે આગુર છીએ !’

તો લખી નાખ ‘સુરેશ’ વૈકુલ્યારી થયા છે !’

અરસ તમે પણ જેમ પાલે તેમ શુ નકે રામે
છા ! મિચારી કેટલા પ્રેમથી જોસાવે છે-આપણને
જોધીને પણ લખો-તમારું નામ પણ બોલી મારક
-નહીંતર એને પેશાદારને શુ !’

તો ખુશીથી જઈ આવ મારા તરફથી એક
પુસ્તકની જોડ ધરજે !’

‘મને ખાતી જ છે તમે નહીં આવોઃ આ
તો માંચીના દેવ !’

મે ચીના લેવને શુ કે પૂડ કર ને !’

‘નહીં કડે’

પણ આજા પૂડ કર કે નહીં મેં તો જ નિર્ણય
લીધો છે તે અરસ રાખવા માડું છું

જીવન સૌરભ

૧. ભેરુપણનાં મુલ્ય

આગત્રુ' ચોમાસુ' કોરુ' ધડાક ગયુ' હોઈ પોત-પોતાના જીંટ સાથે પેટ પોષણની આશાએ ઉત્તર ગુજરાતમાં જિમટી પડેલ મારવાડીઓ નવું ચોમાસુ' શરૂ થવાના દિવસો ભરાયાં બહુ મારવાડ બહુ સરકી રહ્યા છે. જિંટોની વણઝારો મારવાડ ભણી વહે જાય છે.

આઠ માસ પહેલાં માનૂભૂમિ, ઘર-માર અને કુટુંબ કબીલાની વસતી વિદાય લઈ પેટ પોષવા પરદેશ આવેલા મારવાડીઓના હૈયાં સ્વદેશગમનથી નાચી રહ્યાં છે. મા-બાપ, ભાઈ-બહેન છોડતા-ટાળ-રિયાં અને અધોગતા ધરવાણીને મળવાનો ઉમંગ સ્વદેશ જતાં મારવાડીઓના દિલમાંથી જીભરાઈ રહ્યા છે.

માનૂભૂમિની મમતે મારવાડ તરફ આત્મા જતા જિંટોની લંગાર અવાર નવાર ઉત્તર ગુજરાતની ધરતી પર નજર પડે છે, જિંટોની એકે બાધેલ ટોકરાનાં ટણ...ણ...ણ...ણ...ટણ...ણ...ણ...ણ અવાજ થી વગડો શું જ રહ્યો છે.

સંધ્યા વગેરે ગઈ છે.

જિંટાથી ઉપડેલી દસ-આર જિંટોની લંગાર સિંદુર વટાવી માનપુર ઠાળી ધણે જાય છે. અનગનતે દેશે સ્વદેશ જતાં જિંટ-અસવારો સમક્ષ કોઈ કોમડો આવી પડ્યો હોઈ અંદરો અંદર કંઈ રકઝક થઈ રહ્યો છે...રકઝક-કયાનો નાલક મંગળો છે.

મંગળો પશુ મારવાડી જ છે. તે પશુ આ કાફલા સાથે જ મુજસાત આવેલ છે. પશુ બે ચાર દિ' પહેલાં જ મજૂરી અર્થે જિંટ લઈ મંજલો ધારવાડ ગયેલ છે.

—ધારવાડ ગયેલ મંગળો ચાર-પાંચ દિવસે થ પાછો આવ્યો નથી. એ વાતની મારવાડીઓ રકઝક કરી રહ્યા છે

—સાથે આવેલ ભેરુડાને છોડીને આત્મા જયુ' કે કેમ! એ વાતની રકઝક મારવાડીઓ વચ્ચે થઈ રહી છે.

માનૂભૂમિ મારવાડ જવા તલપાપડ બનેલ મારવાડીઓના હૈયા હવે એક પળ પશુ મોડા પડવા તૈયાર નથી. ત્યારે બીજી બાજુ સાથે આવેલ ભેરુડાને સાથે લઈ જવાની મધુર જવાબદારી બધાના સ્વદેશ-ગમનને રૂંધી રહી છે.

આખરે એક જિંટ અસવાર કાફલામાંથી વિખૂટા પડે છે. મંગળાને લઈને પાલનપુર કાફલાને મળવાની સમજૂતી કરી માડણુ મારવાડી ધારવાડા ભણી ઊઠે હંકારી ચૂકે છે.

નીતરતી ચતના અધિકારમાં માનપુર-ધારવાડાની સીમમાં માંડણુના ઊઠની ડોકે બાધેલ ટોકરાનો ટણ...ણ...ણ...ણ...ટણ...ણ...ણ...ણ...ણ...ણ...ણ...ણ અવાજ રેલી રહે છે.

*

‘ભાઈસા’જ મુજસે જૂલ હો ગઈ!... મેં કુંસ ભોમકા કી રીત-સમસે અનગનનું હું બાઈ! ધારવાડાના પાદરમાં પોતે અજાણતા કરી નાખેલ જૂલ કબૂલી છુટે થવા મંગળો કરગરી રહ્યો’તો.

પશુ ઠાકરડાઓના મન પથ્થરનાં હતા. મંગળાના આસુથી ઠાકરડાઓના મન પીગળતાં નોંતાં. વતન જવા, વતન જઈ મા-બહેન, ભાઈ-છોડેડા અને પત્નીને મળવા તડપતા મંગળાને ઠાકરડાઓએ પકડી રાખ્યો’તો.

મંગળાથી એક યુનો થઈ ગયો’તો. ઠાકરડાઓની આગામી યુનો મંગળે કર્યો હતો. સાતાજના થાનકે પડેલ તાવડીનો ઉપયોગ મંગળાએ રોડી પકવવામાં કર્યો’તો. મજૂરીથી ચાકેલ મંગળાએ સાતાજની તાર-ડીમાં રોડી પકાવી ખાધી’તી.

આ ગંભીર (!) યુના બદલ ઠાકરડાઓએ મંગળાને-એક અબધ્યા મારવાડીને-ત્યાં ઝડપી રાખ્યો’તો.

રૂપિયા એક સો એકનો માતાજીનો તોલો ન કરે ત્યાં સુધી મંગળાને બાધી રાખવાની હાકરડાએ માંડ માળાંતી.

પણ મંગળો-એટ પોપવા માતૃશ્રુમિ છોડી પરદેશ આવેલો એક ગરીબ પરદેશી-રૂપિયા એક સો એક કંચાંથી કાઢે?

મંગળો મનની અનેક ઉર્મિઓને મનમાં જ ધરખી દમ અપમાન અને કલેષુના કડવા ધુટ મળી રહ્યો'તો.

.. ત્યારે....

પ્રસરતી રાત સાથે માનપુરા દલિયાં છિંટના ટોકરાનો અવાજ પથ્થુ ચાતાપરથ્થુ પ્રસરી રહ્યો'તો. પરવરા થઈ પડેલ મંગળાને એ અવાજમાંથી, ટોકરાના અવાજમાંથી આવતી સ્વદેશની ફેરમમાંથી આ નિર્દોષ-અધન મૂર્કિના કિરણ કળાતા'તા. માથેકે કરેલ છુના બદલ મા-જાકળના મારનો ભોગ બનેલ મંગળાનું બેટ પણ દૂર ભીષ્ટું ભીષ્ટું એ અવનવા અવાજ ભણી ગેમા કાન કરી વાણી રહ્યું'તું. -બેટનેય જાણે એ અવાજમાંથી વનનની સુવાસ આવતી'તી.

★

શેઠીવારમા જ મગડો બેટાળી માંડણ વારેવાડા આવી પહેાલ્યો, વારેવાડાના પાદરમા જ માતાજીની ફેરોએ માનવ રમખાણુ જોષ માંડણ સીધા ત્યાં જ પરોડ્યો.

બડાપેલ ભેરુડાને જોષ માંડણ હેવતાઈ ગયો. પવિત્ર પ્રદેશ ધુજરાતના મમતાળુ મનખને ઠાથે રીખાતા ભેરુડાને જોષ માંડણને આશ્ચર્ય દેખ્યું.

'...હુંને જતાં જતાં આજર પર જ લગાઈ મંગળા ! !'-માંડણે મંગળાને દોષિત બાણી ખમડાવ્યો.

'મૈ નિર્દોષ છું' માંડણ...મને જાન-સમજકર તવી તસી લી થી !'-મંગળે જુલાસો કંપો.

'ને હાકરડાએએ કીકીયારી સાથે મંગળા-માંડણની ચમકરી ઉઠાવી. અભવવાનું સ્થગત કરવાને બદલે જંગલી હાકરડાએએ મારવાડીએને પેરેશાન કર્યો.

મુજર જોમના છાતુડાને એજ લાગે એવું વર્તન

દાખવી હાકરડાએએ ધુજરાતીની મથરાવડી મારવા હીએ પાસે મેળી બનાવી, દુદા-મરકરી અને ટીકી-ધારીથી ન ધરાતા હાકરડાએએ -અથ જો -નોધારા માનવીએ પર પરધરા ફેંક્યા !...હાકરડાએ માનવ મટી દાનવ બન્યા

'ને માંડણ મારવાડી ધી-સદનસાક્ત ખૂટી. માન-વતાજીથી કેલ્ય માંડણના દેવામાંથી અમૂખી ગીધો.

વિદેશેલો માંડણ મંગળાને પકડી બેનેલા હાકરડા એના ટોળા પર તટી પડ્યો. હાકરડાએ માંડણનું વિહારણ સ્વરૂપ જોષ કમકમી ગીધા.

કુછ ઉડેલ હાકરડાએની પકડમાંથી મંગળો છટકી ગયો, છુટા થયેલ મંગળો મનમાં ભરાયેલ દાઝ સાથે ઉછળ્યો.

જો મારવાડી બહાએ મરજિયા બન્યા. 'ને મગ-નમેરી હીકેટા સાથે અભિમાન; હાકરડાએ પણ મન કાન્યા દસિયાર લઈ મેકાને પડ્યા.

મગડા-પાકડ 'ને લાકડાડુંના ધાથી માનવ દેહ લીનાયા લાગ્યા. ધારિયા-આલાવી ધારથી માનવ-કાયામાં કાપા પડ્યા.

'ને...ને...મંગળાના મળામા એક ધારિયું ઉતરી ગયું. ધર-મરુતક વુદ્ધ વડેય મંગળાનો દેહ ટળી પડ્યો મંગળાનું મનતક ધરથી વુદ્ધ પાડ્યુ-માણુ કલેવરથી ?

મંગળાના મોતથી એકસો પડેલ માંડણ મરજીને બન્યો. મોતને ભેટવા તૈયાર થયેલ માંડણે મરતાં મરતાં હાકરડાએનો સોલ્ય વાળજ માડ્યો.

મરજિયો અનેકને મારે-મોતથી ખીનારથી પાખોમ ભાગે નંધ.

મરજિયો માંડણ પણ હાકરડાએના ટથૂકડા ધા ઝીવતો મરણુતોલ માર ઝીકવા માડ્યો. દેહ પાડવા તૈયાર થયેલ માંડણે અનેકને લાગો દાવા.

પણ યોગિતિ એક ભાલો ચમક્યો. ચમક્યો એજ જ માંડણની છાલીમા ખૂપી ગયો. ધમ ધમ ધમ વદતા માંડણના લોડીથી ખરડાયેલ ભોં પર તેનો દેહ ટળી પડ્યો, ભેરુડા વાસ્તે દેહ ન્યોરજાવર કરીને

સંતેષ માંડણના મૃત-દેહ યુખડા પર તરી રહ્યો.

મારવાડી મદોની મદોનગીની વાતો આજ તો સમય-રહેણું સાથે નવી પેઢીના હૈયામાંથી જુસાઈ મગ્ન છે. પણ કે' મદોનગી પૂજક બડ જીર્ણના હૈયા હત્યો કેઈ ડાહ્યાર માંડણ-મગ્નનાના પ્રતિહાસને ચાગોળન દોષ છે

—વનુભાઈ મેવા

પગની ચામડી ઊઠી છે એટલે.'

માતાએ પણ ઉપરથી ધોતલી જરા ઉઝી, કરી અને જોયું તો પગનો થોડોક ભાગ કુઢારી નડે માંસ સાથે ઊઠાવેલો હતો. નામુના પગમાંથી લોહી વહેતું હતું; પરંતુ નામુ તો એવી રીતે ચાલતો હતો કે બહે કશું પણ થયું નથી.

નામુની માતાએ કહ્યું, 'નામુ! કેઈ પોતાના પગ ઉપર કુઢારી મારતું હશે ખરું! પગ ભાંગશે તો તુલો ચર્ચક, ધા પાકશે તો સડી જશે. તું તો સાવ મૂર્ખો રહ્યો.'

'મા! ઝાડને કુઢારી મારી એની ઊલ ઉતારીએ તો ધા ન પડે! એને દુ:ખ ન થાય! તે દિવસે મને ખાખરાની ઊલ લાવરા કહ્યું ત્યારે તને વિચાર કેમ ન થયો! આપણું દુ:ખ એ દુ:ખ! અન્યને દુ:ખ લાવ એની આપણને પડી નથી એમને! મારા પગની તને આટલી બધી ચિંતા થાય છે ને ખાખરાના વૃક્ષની ઊલ ઉતારવતી વખતે તારી માનવતા કેવાં મરી ગઈ હતી! એ ઝાડને કેટલું દુ:ખ થયું હશે એ બહુવા માટે જ મેં મારા પગ ઉપર કુઢારી મારી છે, અને મારા પગની ઊલ (ચામડી) ઉતારી છે.'

નામુના વચ્ચેનાં સાંજણી નામુની મા થીજી ગઈ. તેને વાદ આવ્યું કે ખાખરાના વૃક્ષની ઊલ મગાવી ત્યારે નામુ કેવા વિચારમાં પડી ગયો હતો!

'એટા નામુ! તારા હૃદયમાં માનવતાની જ્યોત પ્રગટી રહી છે તેનો પ્રકાશ હું અમાગી જોઈ ન શકી. એટા નામુ! તું મારી કૃપે માનવતાનો દીવડો પ્રગટ્યો છે. તારી એ જ્યોત તે દિવસે હું જોઈ ન શકી. નામુ! તું તો મહાન સત બનીશ અને અપ્રણવ કુરુડ નાશ શખીજ. એટા! મણું જલો.'

નામુની માનાની વાણી સત્ય પડી. એ નાનકડો નામુ મહારાષ્ટ્રનો મહાન સંત નામદેવ બન્યો. —ક. વાઘાણી

૨. માનવતાની જ્યોત

'એટા નામુ! ખાખરાનો વૃક્ષની ઊલ લઈ આવેને!'

'મા! ખાખરાના વૃક્ષની ઊલને શું કરવી છે?'

'એટા નામુ! ઉકાળો કરવો છે. ખાખરાની ઊલ એટલા માટે જોઈએ છે.'

નામુ થોડીકવાર મૂક જોતો રહ્યો. કાંઈ જવાબ ન આવ્યો.

નામુની માએ ફરીથી કહ્યું, 'નામુ! ઝાડની જોમ કેમ જોતો છે! જોતો જોતો શું વિચાર કરે છે! ઝાડની કાંઈ લાવ લઈ આવવી એમાં શું વિચાર!'

'મા! ખાખરાની ઊલ વગર નહિ ચાલે!'

'નામુ! તું તો એવાને એવો રહ્યો. ખાખરાની ઊલ જોઈએ જ. એ વગર ન ચાલે. લે આ કુઢારી, ખાખરાની ઊલ લઈ આવ.'

નામુએ કુઢારી લીધી અને ચાલ્યો ગયો થોડા સમય બાદ તે ખાખરાની ઊલ લઈ આવ્યો અને પોતાની માતાને આપી.

એક દિવસ નામુ બહારથી ઘરે આવ્યો ત્યારે તેની માતાએ જોયું કે નામુની ધોતલી લોહીવાળી હતી. માએ નામુને પ્રજીવ, 'નામુ! તારી ધોતલી લોહીવાળી કેમ!'

'મા! એ તો મેં મારા પગ ઉપર કુઢારી મારીને

મેરિયા મેકેહાન્સ

સરદાર

સુગત સાંક્રાન્ત્ય જ્યારે ચારે બાજુ વિસ્તરતું હતું ત્યારે ફિરંગીઓના હાથમાં દિવ, દમણ અને ગોવા ટકી રહ્યાં તે એક આશ્ચર્ય-કારક ખીના ગણાય. આ આશ્ચર્ય સર્જનાર એક જાનાં નેહ નીતરતાં નેણાં હતાં, તે હકીકત આ આશ્ચર્યમાં વૃદ્ધિ કરે છે.

સને ૧૪૯૪ના પોપના ફરમાનથી વણ શોધાયેલી દુનિયાનો અર્થો લાગ ફિરંગીઓને આપવામાં આવ્યો. દરિયા માર્ગે ફિરંગીના નૌકા કાફલા ધૂમવા લાગ્યા તેમાં વારકો ડી ગામાએ હિંદુસ્તાનમાં સહુ પ્રથમ પશ્ચિમ ગોળાર્ધના દેશનો વાવટો ફરકતો કર્યો. પશ્ચિમી દરિયા કાંઠા પર ફિરંગી વહાણો ફરવા લાગ્યા અને આ કાંઠા પર ઘણા રથજે ફિરંગીની બાજુ ફરી વળી.

પણ પચાસ સાઠ વર્ષમાં ફિરંગીઓ માટે હિંદમાં ટકી રહેવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. હિંદીના તખ્ત પર મહાન અકબર આવ્યો. તેના લશ્કરોએ વગર મુકાબલે શુજરાત સર કર્યું. સને ૧૫૮૧માં આ લશ્કરની એક ટુંકડીએ દમણ અને વસઈ પર હલ્લો કર્યો. ત્યાંના ગવર્નરે હિંમતભેર સામનો કર્યો અને તે ટુંકડી પાછી ફરી ગઈ. પણ આવા કિસ્સામાં વધારે સંખ્યામાં હુમલો થયા વિના રહે જ નહીં અને આવા હુમલા સામે વસઈ અને દમણ ટકી શકે જ નહીં. ત્યારે એક નમણી નારીનાં નેહ નીતરતા નેણે આ હુમલાની શકયતા ટાળી. એ નમણી નારી હતી અકબર ની ફિરંગી પત્ની મેરિયા. આટલું જાણ્યા પછી સહેને કુતૂહલ થાય તેમ છે કે એ મેરિયા કેણુ હતી.

જ્યોત્સના રાજ્ય દરમિયાન વિસ્તરતમાં એક અભૂતપૂર્વ શાળા યોગવામાં આવેલ. તેમાં અનાથ બાલિકાઓને ઉછેરવામાં આવતી અને ફિરંગી વસાહતોમાં વસવા અને ત્યાં કામગીરી બજાવના અમલદારોને સહાયક થવાની તાલીમ આપવામાં આવતી પુખ્ત વયે પઠાંચતાજ આ બાળાઓને વસાહતમાં મોકલાતી અને તે ત્યાં ફિરંગી અમલદારો સાથે લગ્ન સંબંધથી જોડાતી. આ શાળાની એક છાત્રા હતી મેરિયા મેકેહાન્સ તેને ગોવા માટે રવાના કરવામાં આવી. પણ વયમાં તેના વહાણને વલંકાએ આંતર્યું. મેરિયા કેદી બની. તેને મુરત લાવવામાં આવી, ત્યાં તેનું વેચાણ થયું. ખરીદનાર તેને સુગત દરબારમાં લાવ્યો. ત્યાં તે અકબરની નજરે ચડી. હીને ઇલાહીનાં સ્વપ્નાં સેવતા બાદશાહે તેને પોતાની ભેગમ બનાવી. તેની સાથે તેની પ્રેમ જીવવાના હતી તે ફ્રાન્સથી નાસી છુટેલ અને અહીં તહીં ભટકી આખરે સુગત દરબારમાં આશ્રય પામેલ રાજકુવર જીન કિલિપ મુખ નને પરણી. કેણુ કહી શકે તેમ છે કે સત્ય હકીકત ક્યારેક કાલ્પનાક કથાથી પડુ વધારે વિસ્મય કારક હોતી નથી ?

બાદશાહ અકબર જ્યારે વસઈ તથા દમણ પર મોટા પાયાપર ચડાઈ કરવાના ખરીદા પર સહી કરતા હતા ત્યારે મેરિયાનાં નેહ નીતરતા નયનોએ તેને વારેલ. અન્યથા વળી, શું ઇતિહાસ લખાત તે હરિ જાણે. મુંબઈ ફિરંગીઓએ જાંમેને કરિયાવરમાં આપેવ તે તો સુવિદિત હકીકત છે આમ હિંદુસ્તાનના બીજા પાટનગરને પણ મેરિયા સાથે સીધા સંબંધ છે તેમ કહી શકાય.

આ પછી સહેજે વિસ્મય ન થવું જોઈએ

કે અકબરે દિલ્હીના ફિરંગી દેવળમાં પ્રથમ નમાઝ અદા કરી, પછી ખ્રિસ્તીની પેઠે ઘૂંટણે પડી પ્રાર્થના કરી અને છેલ્લે હિંદુ માફક દંડવત પ્રણામ કર્યાં. એમ કહેવાય છે કે આ બનાવ પછી મુસ્લિમ અને પાદરી વચ્ચે ભારે ધર્મચર્ચા થયેલ. મોડી રાત મુખી ચોટા અવાજે ચર્ચા ચાલ્યા પછી મુસ્લિમોએ તોડ સૂચવ્યો. કે સળગતી બહીમાં થઈ તે કુરાન લઈ

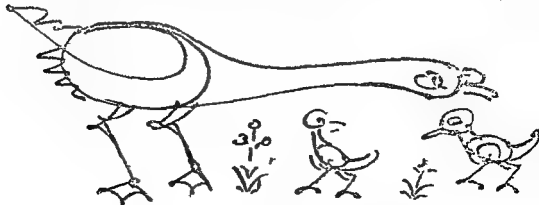
ચાલ્યો. બપુ અને પાદરી બાઈબલ લઈ. જે પાર ઉતરે તેને ધર્મ સાચો. શેતાન. મને ભરમાવ મા, કહી પાદરીએ ને વાણ ટાળી. 'એ તો જે બન્યું હોય તે, પણ હિંદુમાં છેક હમણાં મુખી ફિરંગી વસાહત રહી તેણે કારણ મેરિયા ના નેહ નીતરતાં નેણાં એ ચોક્કસ હકીકત છે.

[સીન એન્ડ ડિસ્ક્રિપ્શન "એ પોર્ટુગીઝ લેટર એ ધીમોગવ ક્રેડેન્શીયો]

શાસન વિના અનુશાસન

અનેક પ્રકારના ધર્મોવાળા લોકો પોતપોતાના ઉત્સવો ઉજવે છે. હિસમસને દિવસે બધા ઈસાઈઓ ઉત્સવો મનાવશે. રામનવમીને દિવસે બધા હિંદુઓ રામ-જનમનો પડન ઉપવાસ વગેરે ઉજવશે. આ બધા કાર્યોમાં કોઈ દુખાવું કે કાયદો નથી ચાલતો. ધારો કે કોઈ આ તહેવારોને ન ઉજવે તો તેને સજા કે દંડ નથી મળતો. પણ બધા જ પોતાના તહેવારની ઉજવણી કરવાનું પસંદ કરે છે. આમાં સહુને અંતરનું સમાધાન પ્રાપ્ત થાય છે. હિંદુસ્તાનના લગભગ મોટાભાગના લોકો નહાયા વિના બપોરનું ભોજન નથી કરતા. આ એક ધાર્મિક નિયમના રિવાજની માન્યતા ચાલે છે. કોઈ ધર્મશ્રદ્ધા જપ્ત કરે છે, કોઈ વિધુ-સહજ નામનો જપ્ત કરે છે-આ બધી બાબતો અને વિધિ માણસ પોતાની ઇચ્છાથી પાળે છે. પણ આમાં સમજવાનું એ છે કે આ બધાં કાર્યો શાસન વિના પાલન થતાં આવ્યા છે. વગર હકૂમતે વ્યવસ્થા ચલાવવાની શક્તિ ધર્મવાળાઓએ મતાવી આપી. હવે આપણે આ શક્તિને વ્યવહારમાં અને આધ્યાત્મિકતામાં પ્રયત્ન કરવી છે. ફલાણું કામ કરવાથી પરદોષમાં લાલ મળશે કે નુકસાન થશે એ પારદોષિક આધ્યાત્મિક વિદ્યા હવે નથી ચાલવાની. આ લોકમાં જ સ્વર્ગ કે નરક લાવવું તે આપણા હાથમાં છે. આપણા કાર્યનું ફળ અહીંને અહીં જ મળવાનું છે, એ સમજી લેવા બેસુ છે. શાસ્ત્રમાં જલ્દાથી કે પાપ અને પુણ્ય થોડું થોડું કરીએ તો એનું ફળ મરી ગયા બાદ મળે છે, પણ ઉત્કટ પાપ અને ઉત્કટ પુણ્યનું ફળ અહીં જ આ દુનિયામાં મળે છે આપણે જો અધિક બાઈએ તો પરિણામ અહીં જ લોગવવાનું હોય છે, મરી ગયા બાદ નહીં.

—ત્રિભુવાળ

સાગવહની પંખી

પો'ગજીશીભાઈ મદવી

ઉત્તરમાં શંખોદાર એટના જી'ખનાદ, દક્ષિણમાં દારકનાથની આરતીનાં ધોસાં, ઉગમણીવાળુ ગોપી-તજાવના અધોળ, અને આયમણીવાળુ મહાસાગરના ઘૂઘવાટા, આ ચારે મ ત્રીસંધામને વચગાળે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આપેલ ક્ષત્રિત્વના આકરામા આકરા આકરાં ઝીલતી સંગણુસી વાટેરની રાજધાની આરંભણની હૈરમથી આપુ'ય સૌરાષ્ટ્ર મધમથી રહ્યું છે.

હેતુ' મારવુ' મરવુ', ઝાલવી ખડમથી જટ, ઠેલો ઠેલો ઠાકરો, વસમી કુત્રીયાં જટું.

સંગણુસી વાટેરની રિયાસત તો આરંભણની ચોરીસી. પણ આનરે બડ મોટી. એમની ખાનદાની અને ધીરતાએ સૌરાંના યુદ્ધસભા રા માંડળિકને આંછ દોષલ. જેથી રામણીયાના ભગ સાગણુસી વેરે કરીને સંજય વધાર્યો.

સંગણુસીની ઉદારતા ઉપર સૌરાંના ઘણુખર કવિએ આવી ગયા છે. આજ દિવસ સુધી ન આબ્યા હોય તો રાજયળી ગામના બાલિયા કવિ જોગીદાસ ને ખાનાયત, આ બંને ભાઈએ બ્યા સુધી આબ્યા નથી ત્યા સુધી રાગણુસીને પોતાની આબ-ર્યાં ઊણુપ ઢાળે છે. એટલે પોતાના કવિ લાખણુસી કાંટા પાસે હરવખત વાત કરતા હોય છે:

‘ભાઈ લાખણુસી, જોગીદાસ અને ખાનાયતને મળવાની હવેળ થયા કરે છે; હજી સુધી આપણા મહેમાન થયા નથી. આમ તો આપણે ઘણાંધણુ સંદેશ મોકલ્યા છતાં આબ્યા નહિ. તમને શું લાગે છે? ન આપવાનું કારણ ખરે?’

‘ઠીક છે બાપુ! આપ જેવા ઉદાર અને સમ-જદાર રાજવીની તો એમાં જ શોધા છે. જોગીદાસ ને ખાનાયત આવે તો આપણા શિરમોડ છે. વિદાન મારણો છે; વળી એટલા જ સાગણુશળી છે. એમની યોગ્યતા પ્રમાણે સન્માન કરવા પણ તૈયાર છઠ્ઠી. એમ છતાં એમને બે આપણી ગણુતરી જ ન હોય

તો થયું.’ લાખણુસી કાંટે નિખાવસ દિલે વળતો જવાળ આપ્યો.

‘ના, ના, એમ તો ન બને. મારું મન કહે છે કે આવશે તો ખરા, ભવેને આપણી રિયાસત નાની હોય પણ એવું એમના મનમાં ન હોય.’

રાજયળીએ રાણુતરસ, મારણુ વડારે ધિત, ભેતાં જોગીદાસિયો, બીજે ખાનાયત.

રાજયળી ગામમાં જોગીદાસ અને ખાનાયત નામે ચંકરના ગણુ જેવા અડાબીડ અને વિદાન ગામધંચી ચ્હરણુ રહે. બંને ભાઈએ ભાધી કવિ છે. જીએ સરસ્વતીનો વાસ છે. એકજગ્યાથી કરમી. નાનાં મોટાં રજવાડા બારે માન મતરણે ભળવે છે. જોગીદાસ ને ખાનાયત મહેમાન થતા આપોઆપ દેવ પધાર્યા હોય એમ સૌ ઠાઈ સેવા કરે રાજરાણીએ હાથે રસેઈ બનાવી ચાળણુ પીરસે, સગા આવતરને જમાડતી હોય એવા સન્માન કરે

‘ભાઈ ખાનાયત’ જોગીદાસ ગદરી વહેવા રીડી પ્રણાતી મોલતાં મોલતાં નાનાભાઈ પાસે વાત કરે છે. ‘હમણુ હમણુ આરંભડા સાગણુસી વાટેરને મળવા જવાનું મન થયા કરે છે. એક પ થ ને દો કાજ જેવું છે. મળવા જેવા રાજ છે. દારકાની જાત્રા ને સાગણુસીને મળવુ થાય. જીવ ઝુંઝાણુ કરે છે તે મન મોકળુ થાય. પછી લાખણુસી કાંટાને મળવાનું પણ થાય. બારે સત્યવક્તા ને તીકર ચારણુ છે. સાગણુસી પાસે વરસો થયાં રહે છે; છતાં ઠાક દિવસ બે વેણની કવિતા કહી નથી; ત્યા ખુશામત તો હોય કથારી?

સત્યવક્તા રંજન સજા, કુસળ દીન દિત કાજ, બે ખરવા દિલકા બડા, તો સન્ધ્યા કવિરાજ.

‘એ જવા મુજ તમને લાખણુસી કાંટામાં ભેવા મળશે.’

‘જનુ સદ્’ ભાઈ, આપની મરજ, જઈ આવો.

‘આરંભ કર્યા છેકું છે?’

‘બાનાયત! હવે મોડું નથી કરવું. પ્રજાના કોડ કામ. રિયું રહી બન માટે સવારે જ સામઘા થવું છે.’

‘ભલે મોટાભાઈ, પણ માંભણું છે કે સાંગણસી મન ભાગેલ માણસ છે. ધરમાં શામળીયા સાથે અણખનાવ જેવું રહ્યું ને! કહે છે કે શામળીયા જૂનાગઢ રિસામણે બેઠાં છે.’

‘ના ના ભાઈ, તમારી બૂલ યાય છે. એવું કંઈ નથી. પહેલાં હતું. હવે તો બેય માણસને મનમેળ થઈ ગયો છે. અષ્ટ નાગળાઈ પોતે જ આરંભ જમને શામળીયાને મૂકી આવ્યા, બનેને સમજાવ્યા એટલે મન સમાધાન થઈ ગયું. સાંગણસી કંઈ આઈના નેણ ઉઘાપે? કોય દિન બને. તેમ શામળીયામાં પણ કાંય કહેવાપણું થોડું હોય? જેવા સાંગણસી એવા જ શામળીયા.’

બ ધર કૃષ્ણ જનમિયા, કાટણ પૃથ્વી કલંક
બંદા ઇત્રીસાં ઉપરે, ભાદવ કુળ નકલંક.

‘એક તો ભાદવ કુળ અને એમાં ય તેરા માડ ણિકની બહેન. માંડણિક એટલે ગજેવ રાખ. હમેશાં ગંગાજના પવિત્ર જળથી સ્નાન કરે. એવી તો તણ સોને સાંઠ કાવડ હામે. તમને ખબર છે ને? એ ગંગાજળિયાને મળતાં વીધા વાળનો કોડ મટી ગયો.’

‘એ વાત શું છે ભાઈ?’

‘જાણે વાત આમ છે કે બીનાના રાજ વીધા વાળને કમત સૂત્રી તે બાટને કાચવ્યાં. એટલે બધા માટે ભેળા થઈને ધરાણે ભેડા. તો પણ વીધે સમજ્યો નહિ. છેવટે ત્રાગા કરીને લોહી છાંટ્યું. એવામાં એક મામધારીનું મવાડું નીકળ્યું. બાટને લોહી છાંટતાં ભેઈ આરવ્યે, કહ્યું કે આરણું હવે આપણાથી તરીને વહ્યું ન જવાવ. એટલે એ નેત્રમાયા ધરાણે ભેડી. છેવટે ત્રાણું કરીને દેહ પાડી નાખી. એ પાપથી વીધાને રૂંવાડે રૂંવાડે કોડ ફૂટી નીકળ્યો. કોટની અનહદ પીડા યાતા ગંગાજળે જઈને દેહ પાડી નાખવાનું નહીં કયું. રસ્તામાં વિચાર આવ્યો કે દામેડુંડમાં સ્નાન કરતો જાઉં. એટલે જૂનાગઢ આવ્યો. દામેડુંડમાં સ્નાન કરીને સોનાનો દાથી આજીવ્યને દાનમાં દીધો.

દાથી એક અને આજીવ્ય સામટા. વહેંચણમાં વધી પડ્યો, એ ફરિયાદ રા માંડણિક પાસે આવી ત્યારે ખબર પડી કે મિત્ર વીધો ગંગાજળે દેહ પાડવા બન્યો છે. માંડણિક એની પાછળ ગયો. નેત્રવસર પાસે વીધાને મળે છે. એ ટાણે જ ગંગાજળનો કાવડિયો ત્યાં આવી પહોંચે છે. માંડણિક એ ગંગાજળથી સ્નાન કરીને જેવા વીધાને ભેટ્યો એવી રીતે રીતે ટાઢક વળી ગઈ તે વીધે દોહા કહ્યો.

કાયા કંઠ રોએ, વીધો કે વણસી મધ,
રામ રાથી રાખ્યે, માંડણિકને મળવાની.
રોએ વાડય પાએ, વીધો કે વાધે નહિ,
પસદ્યો ભઈ પાને માંડણિકને મળિયા પછી.
પસારી હેતે પાણ, માંડણિકે રોગીને મળ્યો,
ત્યાં રોએ રોએ રાણ, વીધો કે દાઢક વળી.

‘આ છે રા ગંગાજળિયાનું બિરદ, અને એની બહેન શામળીયા, એમાં કહેવાપણું શું હોય? ફક્ત શામળીયા વાને શામળાં એટલું જ. આ શામળીયાના દોહા નહિ! એ શામળીયાએ જ સાંગણસીને સમજાવવા કહ્યા.’

અમણાં નાણાં નાખિયે, ચોરીએ માલ સમાલ,
ભેને દુહાણે છપીએ. એ કાળી મઈ કહેવાય.
ગોરાં દેખી ન રાખિયે, મણુ શામળાંના મવાય, ૧
અંમમાંથી ઉમટિયા, ઉમટાં કાળા રાખ,
સાંમળને સાંમણસી, ઈ કાળા વાળ કેવાય. ૨
કાળી લીનવ કાંતણું વણકર ઘેર વણાય,
સાંમળને સાંગણસી, ઈ કાળી કામળ કેવાય. ૩
આયમણેથી ઊપડી, ઉમમણી દરય બાય,
આવે ધરતી ધરવતો, કાળો મે કહેવાય
ગોરાં દેખી ન રાખિયે, મણુ શામળાંના મવાય. ૪

‘શામળીયાએ આ દોહા કહ્યા પછી તો એ વ માણસને સારે મનમેળ થઈ ગયો છે. સાંગણસીને પણ નહીં થઈ મળું કે શામળીયા જેવી સત્રિમાળી બહુ થોડી હોય.’

આમ વાતો કરતાં સવાર થયું તે બન્ને લાગ્યો ચરિવાણ કયું. પોતાની માનીતી થોડીએ મંગાની મળતાં પલાણ નાખ્યાં. બન્ને ભેડી કપડાની લીધી. છેલ્લું ગામનું છે. લાખણસી કાંટા નેવા દડડ બાધપીને કમુભો પાવો છે. એટલે અસલ મારવાડી

અઠીક શેર જેટલું ખડિયામાં અડીલ નાખ્યું. ખરલ, ઘૂંટણિયું, ગરબી, વાટી, ને ખચેથી સંભારી સંભારીને ખાંખાં. પાણીની બતક બેળીરના ભિગટામાં દીંગાડી ને ભગવતી કહેના રવાના થયા.

પંચે પડતાં ધોડીએ પણ સામસામી વાંદે ચડી હોય એમ નાખોડાના ફેડા મોલાવના ત્રડમ ત્રડમ એકધારી ત્રિતાલમાં પડી જાય છે. પરણીને દાહી આવતી વડુવારના ઘૂંઘટ જેમ કાનસૂરીની અવગી સવળી દોહડું ચડાવતી જાય છે. ખજાર ન પડે એમ દાહાર ખારાડીની જુમિ વજોડીને ઓખાના લાંબા ગાળાને પંચે ચડ્યા. કપાક કપાક ઓખરા જેવું ઝાડ જોવા મળે છે. રોજો વેરાન પ્રદેશ. ધોડીએ પણ જેમ જેમ પંચે ચડી તેમ તેમ વેગમાં વધવા લાગી. અસલ જાતવંત છે ને!

અંબળ અપચળ અમકયો, અતિ અહાર ધણુ રાપ, એ તો હુરંગા પાંચ શુણુ, પાંચે તરિયા રાપ. રીતળ પાવળ ગત મથક, અંદ અહાર અંદ રાપ, એ તરિયાએ પાંચ શુણુ, પાંચ હુરંગા રાપ.

પંચ કાપતા કાપતા આરભડાની લગભગ આવી પહોંચ્યા. એટલે બાનાંયતે કહ્યું, 'ભાઈ, પંચ બહુ ખમ્પો. થાકે પણ લાગ્યો છે. જરા વિસામો બેશું.'"

'ના ભાઈ વે ધોડી નથી ચાડું. હમણું પહોંચી જશું. પછી નિરાતે વિસામો ખાશે છે ને! આપણે ક્યાં ઉતાવળ છે? આરભડામાં ઝોળમાં ઝોળા આકાશ જમણુ તો ખરા. સાંગણુની ધડીકમાં નીકળવા દેવે નહિ. બહુ જ કંઠેથી રાજ છે. સવારખ આવશે.'

આમ વાતો કરતા બીજે દિવસે શિશમણુવેળાએ આરભડાના હરબારમંદની ડેવીએ આવી બેઠા. ત્યાં લાખણુસી કાટો મેરા મેરા હોખા પાંચ છે. જે ન ભાઈને જોતા જાણા હેનથી હસતે મોટે સામે ચાલીને આપકાર આપ્યો. માનવાનથી ડેવીમાં તેહી લાખ્યા. આસન આપ્યું. ધોડીએને તમેલામા બધારી ચંદી ચારાની વ્યવસ્થા કરી નિરાતે ખજાર અંતર પૂજ્યા.

જોડીદાસે કહ્યું, 'કંઠા! મગરો કેવરાવળે કે રાજયળીથી જોડીદાસ ને બાનાંયત આપ્યા છે.

શામળીવાને પણ અમરો તાજમ કહેવરાવળે.'

સાંગણુસી વાંદે આગલે દિવસે પાંચ સાત મઠે ઉપર લાખાતોને ત્યાં શુભ પ્રમંજે કુડુંબ સહિત ગયા છે. રોહીએ લાખણુસી કાટો દોમ એટલે કાંઈ ચિંતા નથી. કાંઈ મહેમાન આવે તો હંમેશને માટે બધી વ્યવસ્થા કાટો કરતા દોમ છે. જેથી લાખણુસીએ કહ્યું કે, 'વાંદે તો કુડુંબ સહિત જહારગામ પધાર્યા છે.'

'ક્યારે આવવાના?' 'આજકાલ' લાખણુસીએ કહ્યું. 'પછી તો રાજ ભાણુસ છે. બે દિવસ વહેલા મોડું' પણ થાય.'

શિશમણુ તૈયાર થયાં. સાથે મેસી 'ભાવલખો' બોજન કરાવ્યા. બધેર યાતાં ડેવીમાં ટોલિયા ટળાવ્યા ને શેઠે લાખો વાંસો ક્યો. શેઠે કાંઈક વેત જ જોગી. દાસ મંદીએ રળ મળી. લાખણુસીએ કહ્યું, 'આમ ઉતાવળ ન થાય. આખ્યા છે તો વાંદેને મળના જાય. આપને હરવખત વાદ કરે છે. મળવાની ખૂબ ખૂબ કમ્પ છે. વળી મને કંપો આવે કે આમ જવા દેવાય!'

'ના કંઠા, આ વખતે તો ઉતાવળ જેવું છે બીજી વખત આરણુ' ત્યારે રોકાણુ. રાજ ધમને રળ આપો.'

લાખણુસીએ ખૂબ આમલ ક્યો. છતાં રોકાણુ નહિ. જોગીદાસને થયું કે અમે સાંગણુસી વિના કોની પાસે મેસીએ. 'અમે તો રાજવીનો મોહણુ દળાઈને બેસવાવાળા.

એટલે રજવાવિક છે કે લાખણુસીથી પણ કહેવાય જાય કે તો તમરી મરજ.

જોગીદાસ તો તૈયાર થયા. એક ચંદી લખી વાળ દના છોડાતે આપનાં કહ્યું કે આ કાગળ સાંગણુસી વાંદેને હવેદ્દથ આપવાનો છે.

બીજે જ દિવસે સાંગણુસી આપ્યા ને ખજાર થય કે જેની વસો થયાં વાટ જોવાય છે એ મહેમાન આવીને તુરત ચાલ્યા ગયા. રાત પણ રોકાણુ નહી. એટલે સાંગણુસીએ લાખણુસીને કહ્યું, 'લાખણુસી! બહુ કરી. જોગીદાસ ને બાનાંયત ને મહેમાન આપણે ધરેથી આવીને તુરત વધુ જાય એમાં વાંદે

કદક પાપ હશે. નહિતર મને મળ્યા વિના જાય નહિ.' એમ વાત કરે છે ત્યાં વાળદંતે હોકરે આવેને ચિટ્ટી આપી એમાં લખ્યું છે કે :

રાજ્યથીથી રાણા, ચારણ ચિતરામણ કરે,
વાઢેરને મળ્યા વિના, તમડાં દાઢાં ન થિયાં.
ધણીએ ખું વાઢેર, ઉઢેરે આરંભડા ધણી,
સાંગણુટી મરસેર, મળ્યું મરેલ નહિ.

રાજ્યથીથી રાણા, હું ને ખાનાયત ડાહિયા,
જોયા નહિ જાણી, આખા આરંભડા ધણી.
વેધુ ધણુ વાઢેર, મળીને સારથ માણુશું,
ફેમડ આ ફેર, આંટો આરંભડા ધણી.

કાગળ વાચતાં સાંગણુટીની આખો ઝોસરવારી મળે. મળવાની કવચા બહુ હતી અને મળાયું નહિ. પારાવાર દિવને કુખ્ય થયું. ન રોકવાનું કારણ જોતાં લાખણસી ઉપર ગયો કે ખામ આગ્રહ કરીને રોક્યા નહિ હોય, નહિતર મને મળિયા વિના જાય નહિ આવા કારણમર સાંગણુટીનું દિલ દુઃખાણું ને લાખણસીને ભડારો આપતાં કહ્યું. 'તાશ' મોડું સતાડય, દારિદ્રા ખીજી તો પુને શું કહું? આ તાર' પાપ છે, નહિતર જોગીદાસ અહીં ભુખી આવે તો મને મળતા ન રોકાય! એ કેમ બને?'

લાખણુગી અપમાન સહેવા તૈયાર ન હતો. ભડારો મળતા કાઠ પણુ ઝોખવટ કર્યાં સિવાય બમરાને કૂચ ધણા ને કૂચને ભમરા ધણા કહેના દાની નીકળ્યો. દિવને આધાત થયો કે સાંગણુસીને આરા થયે આ વહેમ! આમ કોષએ કાઠ ખૂવાસો કયો નહિ ને જુદા પડી ગયા.

લાખણુસીને કામમને-માટે ડેલી બધ થઈ. પાણી વિના જો સુકાય એમ શરીર સુકાવા લખ્યું. એ ડેલી, એ કાપરા, પ્રદેશોનોની મળ, કાવા, કમુખા, એ બધુ બધ યત્નાં આનમ આકર્ષા રહ્યો છે. કાષ્ટ સૂઝ પડતી નથી. સૌ કોષ કહે છે કે સાંગણુસીએ દારૂ કલો એટલે એ લાખ લાખો ધીમે ધીમે ગરીબી ભરેલો લઈ મળે. એક તો અહીંજો બધાણી; અમમાં આજસનાં ગાડા. હમેશાં પાગે પાગેર મેળવવું કપાથી? જનું કયાં? આમ લાખણુસી પારાવાર દુઃખી થઈ ગયો. હવે તો મોટા ઉપરથી માખીઓ

ઉડાડવાની ત્રેવડ પધુ રહી નથી. નથી પેરવા સાર' કપડું' કે નથી આવા ધાન. સાવ હાવકમેળ રિયતિ થઈ ગઈ. થાય જ ને! આ તો દુધ દહીનું રાણું છે એને બદલે પાણીય ન મળે. અંતે અહીંજોના બંધાણીની એ જ દશા હોય છે. એના મોટા ઉપર લાખી રમતી હોય એમ કોષ દિવએ વણેન કહ્યું. નથી કે નથી કોષ પાસેથી સાતજીયું. ના, સાતજીયું છે બધાણીની ધરવાળીને મોટેથી :

મારાં પરી કયા ભવના પાપો?
હતે ધણીએ મને રંડાપો.
આંખ ઉઘાડી જુવે ન હેરી,
સંધવા બાને ચૂટી પહેરી.
આંખ અહીંજોને માંજે જાણો,
તે મરિદારની પ્રભ પ્રમાણો.
મૂળ કુખ ના ઉપજે એથી,
જાય મરુપની જુદી જેથી.

લાખણુગીને આ વ્યસનનો વળમાડ તો પ્રથમથી જ હતો એટલે સહન બહુ જ કરવું પડ્યું. પારાવાર કુખીનતમા મુકાતા વિચાર આવ્યો કે જૂનામઠ જઈને સ માડળિકને મળું. સાંગણુગીને નાતે માંડળિક સાથે જોગબાણુ ખરી એટલે પરિવાણુ કહું. ઘરે કેટલુક મેસી રહેવું!

વણુ થયે, કાપડ કૂટે, વિધા વિસરી જાય,
કલિજન નિત્ય રહેતે ઘરાં, હંતનો અવશ્યુન થાય.

આરંભડાથી નીકળી ધીમે ધીમે કેટલેક દિવસે જૂનામઠ આવ્યો. પણુ અહીંવા મેણુ જોગળે કે આ લાખણુસી કોટો? સાંગણુસીનો આશ્રિત? કોષ નહિ! સાવ ભરફેર થઈ મયો છે.

આમણુ મેઝે જુગડે, વેશ્યા એખન-તીજ,
કામેથી ઉતર્યો કામદાર ત્રણેય દેખીતાં ટીજ.

અહીંજોને ઉતાર છે. ખાસામા એક પાપ નથી. સીધો અહીંજોના ઇમારદારની દુકાને જઈને મેડો. ઇમારદાર જોગળી મયો કે ખરેખર બધાણી છે. કોળાતર કરડયો હોય તો પણુ મર નહિ એવા. તુરત જ માવાણુ અહીંજુ આપ્યું. કમ્પો કરીને પીધા. વાતચીતની કાષ્ટ અડપ આવી એટલે વેપારીએ પૂછ્યું, 'ગટતી! નામ?'

‘નામ લાખણસી કરો, આરંભા રહું છું.’
સા માંડળિકની કવિતા કરી છે. એમને મળવું છે.
આ તમારું અરીથ બધું સાચું માંડળિક ને કાંઈ
આરો એ બધાનું અરીથ લઈ લેવું છે.’

વેપારી લાલચમાં પડ્યો કે વેપાર સારો થાશે.
મેટું ધરાક છે વળતે જવાનું આપ્યો, ‘કાંઈ વાટો
નહિ મટતી! ટમે કેશો એવું આપીશ. ધણકડી કાણું
વધારે? અને ટો કેઈ રટવામડી મંગાવીએ છઈએ, બમે
કાંઈ બેઠસે ન કડીએ. ઉટ્ટુક. ઇં પાપ કાણું કડે? ઇં
બમે નહિ. બમે ટો ચોખેયોવો વેપાર કડીએ. કયા
બે ભવ છવવુ છે? શું? કયોછ મટતી? સ્વો સ્વો સ્વો
વધારે સ્વો. કાંઈ વાટો નહિ સમાનો સ્વો. ટમટાળે સ્વે
આડપ આવી જમ. ટમે રાજના મેસાન, અમાડે ઘેર
કયાથી? જુવો, આજે જ નવ લાખનું લડવું છે.
માંડળિક આંધડી જ નીકળવાના. આજે જ મોઢો
કંઈ જવાનો, ટમે જણું હવે ટપાળ થઈ જાવ. જડાક
ટમે લઈ સ્વો બડાખડ ગેગી જમ.’

નગા રાખો મહેરમાન જુનાશુના સા મગાજ-
ગિયાને ઘણી ખરમા. છડીદારના છડી પેઠાદારના
અવાજ આવવા લાગ્યા. જુનાશુનાની જાનરમાં સવારી
પથરતી આવે છે. આંગળ ઘોડેપથાર, પાછળ પામ
દળ, બને વચમાં હાથોની પાટ ઉપર કરતા ગાદી-
વકિયાની બેઠક. ચારે બાજુ અધરી ઉમરાવ અને
વચ્ચે રા, ગંગાજગિયો બેઠક છે. સામે નાવહાંઓ મુજરો
કરી રહી છે. સવારના હાથી ઝૂલતો ઝૂલતો તચતમતી
આંખે આરંભાજી નગર કરતે હાલ્યો અથલે છે.

‘હું મટતી!’ વેપારીએ લાખણસીને કહ્યું.
‘ટપાળ હાવ સ્વાદી આવી. આપણી કુશન પાસેડી જ
નીકડવાની ટમાડે કયાંવ બાણું જવાપણું નહીં.’

વેપારીને માંડળિકની મોજ લાખણસી પાસેથી
ઘણુખર અરીથના વેપારમાં ઝોઘા કરી જવાની
ઉતાવળ હતી. આજું મોટું ધરાક તો કપારેક મજે ને?

નગા રાખો મહેરમાન. રા, ગંગાજગિયાને ઘણી
ખરમા. સવારી નજીક આવી ને છડી પેઠાદારી.

‘મટતી હવે જટ ગિલા હાવ. ટમેટા હાળકળ
લાગે છે? જુવો સ્વાદી નજીક આવી એ...અજાં

બોલો. આ આપણી ઝોટલી માટે નજીક કરો. જુવો
ખરનાખાખા ટપોઆણું ઝોટીમણું લાવતો મોટું ઇં
પેટો જ માંડળિક. હાથકપો.’

સવારી વેપારીની કુશન ‘પાસે આવી નગા
સ્થિર થતો નાવહાંઓએ તાલના પથા લીધા. માંડ-
ળિક એક ધ્યાને મંડાઈ ગયો. છે. અરીથના કે
ખરેખર મડ્યો છે. આંખના ડેહરા લાલપૂમ થઈ
ગયા છે. એ સમય વેપારીની કુશન ઉપરથી એક
દોડો આવ્યો.

‘જાણી આમાવડતલ્લાં, મુને વડ રોસે નહિ,
આવે જીલ્લતલ્લાં. (તાવા)આજા આવે માંડળિક.’

આમ લાખણસીએ દોડો કર્યો તો ખરો પળું
કચેરી વીંધીને આરપાર નીકળી ગયો. માંડળિકને
કાંઈ અસર ન થઈ. કાણું કહે છે એટલું જ સામે
ન બેઠું.

વેપારી અથલે થઈ ગયો. સવારે મંદત ખવરાવ્યું
છે. એવું વળતર કેમ વાળવું! ઉતાવળ કરવા લાગ્યો.
‘હા મટતી! ઇં ટો રાખ છે. સાલકરો સામંડરી.
ઇં કાંઈ ટમને ન સામડે એવું બને? હાવાયો બીલો
ટમાડી પાસે કયાં ટાપમ છે. એક નહિ ટો બીલો
ને બીલો નહિ તો દીને જાડી કવિ?

આહો હો હો...ટમેટા કાંઈ દીવાપોયા! એમાં
વાટ શું બેરો? દમણા વવા જરી ને મોટું વકાસીને
જિભા ડેશો એ કડવાં કરી નાખેને. હું તો ટમાળા
સાડું કરું છું.’

લાખણસીએ બીજા દોડો કર્યો.

કેશા કાડીએ કોઠ (ત્યારે) પુથથી એક વીધાધિયે,
બીલા વગટા નેમ, એ કોઠા વિરૂધ માંડળિક.

આ દોઢાએ કાંઈક અસર કરી. સ્વાદી દરગાવા
લાગી. પથ કાણું કહે છે તે જોતો નથી. લાખણસીએ
નીચે દોડો કર્યો.

એકંજીવા જળથી, ધરતી નહિ ધરત્ય,
નવખ દ નીલો સાય, એ ધારાએ માંડળિક.

મે ને એક તજી દોઢા કર્યા ત્યાં માંડળિક પૂન-
વને ચાલ જોતાં દરિયા જીજી એમ જીજીયો. સામે

એવ. વિના મોટી 'રૂકમી બહિસ નાયક'ઓ તરફ
કાંઈ મોજ મળતાં નાયક'ઓએ સમજના સર સાંધીને
નાલના ચક્રો લીધા. સુદર સાજ ઉપર, વ્યુવાળી
કામઢીયું ફરવા લાગી. આવી જમાવટમાં લાખલુસી
સામે કાણુ જુવે?

વેપારીએ કહ્યું, 'ગદવી? લાડે' કહ. આટો સુધાણી
કાટયું ખાઈ નાઈ. ઇ કેમ હાય? હજી એક આઠો
અજમાવેને ડાટાડ છે. એમ સાવ નહીં? ટમાળા દુહા
પણુ કવાજ છે પણ કેમ દેયું કાંવ ખખડ પડી નહિ?
દુહા સાંભડતા મને પણ કેમેય હાવા લાગ્યું. પણ
ઈ અમાડું કામ નહિ ગયું નહિ. આ ફેડે ટમાડો
વાડે છે એમાં ફેડ ન પડે, ટમટાળે દાવા ઘો. ધાંડે
ધાંડે કે કે? લાખલુસીએ એક દોહો કહ્યો:

વડ હય વે'કારે, પોંથુને ચોખલુ પૂથી,
જેવો લુનાણે, એ ને બીએ માંડળક.

પત્થરની પ્રતિમામાં પ્રાણ પૂરે એવો દોહો કહ્યો
પણુ જીતને ભટકીને દોહો પાછો આવે એમ આ
દોહો પણ આવ્યો.

હશે આવડો રા માંડળકનો માનીતો અમીર
ધણે જ શીલવાન રજપૂત છે. કવિતાનો જાણકાર
છે. એક પછી એક એમ ચારેય દોહા સાંભળતાં
મનમાં હજે છે આંકે દોહો આંકે ગામ જોણુ પડે
એવા છે પણ ચાલ શું? માંડળિક સાંભળે એમ નથી.
અશીષુતા ધેનમાં ઘેઘૂર છે. હલાએ લાખલુસીને
જાળખી લીધો. મનમાં થાય છે કે અડી 'બેલાણુ'.
એમ હય'બા કરે છે ત્યાં સવારી બહેતી થઈ.

ઈન્નરદારને કાસકો પડી ગયો એ ગદવી
સ્વાદી જાય છે એમ કહેતાં સાદ ફાડી ગયો. 'હલા
માણસ ટમાડા જેવા ભાડી કવિ ખાસેથી શું' આમ
ટોડાધાડોડ બરો ડેરો ટોટો ટમાડા કવિપણમાં કાંવ
નહિ ને?'

'ભાઈ હવે સેનાની જળમાં પાણી જાય છે'
લાખલુસીએ કે ચવાતે મને કહ્યું. લાખલુસીને ધોખાનો
પાર નથી. વળી વિચાર આવે છે કે હવે અમદાવાદ
દાદ દીધા વિના જવાનો છે તો કપડો આપવામાં
શું વાધો? લાખલુસીએ ચોરા કરતા કહ્યું કે:

'કરેકરિયો વમાસંજી' કરે, ભાંજે ત'ભણુ' હોય,
નાચળ કળકે નોય, મોલચરા ને માંડળિકે.
વેધુ ભરભર વાંસ, ભાંજુકે જાંતો રાય.
કોને ચડાડું કમાન, મૂમ જો હોય તું માંડળિક.
જવતાં જરા ન હોય, મૂવાં ધન નાંવે મળી,
દખ માઠાને દોય, માંડળિક 'માધે રેલાં.
ભોંદી'ડા લોગી વંચ, સળવળી સ'કેલા કરી,
મોરલીએ મ'હાય, મણુધર સાચો માંડળિક.
મણુ પાંકડ મદવી તણો, કેમને મળિયો પાંકડ માટે,
આખો 'લઈ અજિયાત, ભોને જૂનાના ધણી.

આટલો આટલો કપડો આપ્યો છતાં માંડળિકે
કશુંય સાંભળતો નથી. સવારી રવાના થઈ.

ઈન્નરદારે કહ્યું, 'ગદવી! ટમાળાં લાગ્ય લાડે'
જૂ'પ. ઘમ, આડે ન. આટલું. બનડું કાણુ. રીક દયું.

વાણિયે લાખલુસીની અત્યાર સુધી ખરદાસ કરી
અને બેગ્યાથી રજા કેમ આપવી એ વિમાસણમાં
પડ્યો. રાત રોકવા વિના તો છુટકો નથી, એટલે
કહ્યું, 'ગદવી! દુકાનની પછવાડે પડસાળ માટે એવને
નીડાટે બેસો. ટમને અડીયા સાંકડ પડશે.'

લાખલુસી દુકાનની પછવાડે જઈ પડસાર ઉપર
બેસો.

હલા આવડાના મનમાં આ ખટકો બેસતો નથી.
મન વમળે અડી ગયું છે. સવારી પાછી દરખારમાં
આવી કે દુરત જ પોતાને ધરે ગયા વિના સીધા
વેપારીની દુકાને આવીને પૂછ્યું, 'શેઠ, સવારે દુહા
કહેતા હતા ઈ ગદવી કયા?'

'ઈ પછવાડે બેઠા'

ઇકો દુકાન પછવાડે બંધને જુવે છે તો લાખ-
લુસી બેઠો બેઠો પૂજ વીખે છે. જોતાં જ ઇકો તો
આજો બની ગયો. પૂછે છે 'કવિરાજી શું કરે હા?'

સામે જોવા વિના લાખલુસી વળતો જવાખ
આવે છે, 'સવારે ધૂળમાં મોતી વેરી નાખ્યા છે.
હાથ આવે તો જોડું છું.'

હશે તે ડાહ્યો રજપૂત છે વાનને વાળી લીધી.
'પદારો કવિરાજી આપજો ત્યાં એ મોતી મને મળ્યાં છે.'

‘કાણુ લાઈ તમે?’ લાખણસીએ ઉંચી નજર કરીને પૂછ્યું.

‘હું’ કહ્યો આવડો.’

લાખણસીએ પ્રસ્તુત દોહો કહ્યો.

કરણ પથારી ઈ બહુલો, સુણો સપૂલો,
છીપ બળાપી સરુંકરો, ચારણ પથૂલો.

કહ્યો લાખણસીને તેડીને પોતાને નિવાસે આવ્યો. ઘણા જ માનપાનથી બરદાસ કરવા લાગ્યો. ‘કહાને થયું’ કે લાખણસી કાઠા જેવા મહાન કવિ માથા જેવા ધરપણીને ધરે કષાથી. કહેસા કાવા, કષ્ટબા, ને દાવરાને હિંચોળ મચે છે. લાખણસીને જે નોંધ્યે તે હાજર કરવા લાગ્યો. આમ જૂની રીતભાતની અણસાર આવતાં લાખણસીનું હૈયું ખીલી ઊઠ્યું. ગંગાના પ્રવાહ સમી વાણીની ધારા વહેતી યદ્ય. લાખણસી પાસેથી દાવરા જોઈ જ નહિ.

કહ્યો આવડો, માડગિક પાસે લાખણસીની કવિતાની ઠરવખત પ્રસંસા કરતો હોય છે. એમની ચોખ્ખતા પ્રમાણે સન્માન કરવાની તજવીજમાં પડ્યો છે. એમની દરિદ્રતા દૂર કરવા માટે લાખણસી આપવાની વાતચીત ચલાવી છે અને માડગિકની વાતનો રવીકાર પણ કર્યો છે. લાખણસીને સન્માનવા માટે સારા પ્રસંગની રાહ જોવાય છે.

હાનિઓના ઊજળા પર્ત દરેરાના દિવસે શબ્દોને અપના પૂજન કરી દરમાર બરાણા છે. અખીર, ઉમરાવ, ને શહેરનું મહાજન હાજર થઈ ગયું છે. સાતેક પગથિયાના સિંહાસન ઉપર માડગિક બિરાજમાન થયો છે. માથે મેઘાડબર છત્ર કાઢી ઘઈ રહ્યું છે. બંને બાકુપી અમર ટોળાઈ રહ્યાં છે. પાતળી ટચવળા કવિઓ હાજર થઈ ગયા છે.

આજે કહ્યો આવડો, લાખણસીને કચેરીમાં તેડી લાવવા વિનવો રહ્યો છે. લાખણસીનું મન માડગિકને મળવા કળુંસું નથી.

કહ્યો, કેટલાય આદરભાવથી લાખણસીને સમજાવે છે. ‘કવિરાજ! આપ કચેરીમાં પધારો. માડગિકને આપના પ્રત્યે પૂણી લઈતો છે. એક વખત કંવો જૂલ યદ્ય હોય તો આપને ભટી કરવી નોંધ્યે. માડગિકને

એવો ધીરાદો ન હોય પરંતુ અરીયુના કૈમો એમ થયું છે. એ વાતને ઠવે જુદી ભવ.

‘રા અંગાજળિયો આપનું સન્માન કરવા માગે છે. આપને લાખણસી બક્ષિસ કરવાની ઉદ્દરતા બતાવી છે તેમનો સ્વીકાર કરીને માંડગિકને બિરદાવો!’

લાખણસીને માંડગિકની કવિતા કહેવાની મોજ તો સાવ મરી ગઈ છે. પરંતુ કહાની રખાઈને આધિન થઈને પોતે કચેરીમાં હાજર થયો.

વિદ્વાનો, પડિતોએ માંડગિકને આશીર્વાદ આપ્યા. બાદ કચવાર કવિઓ બિરદાવી રહ્યા છે. માંડગિકને બરેબર મોજની ભરતી ચડી એ વખતે કહ્યાં છે લાખણસીને સાન કરી.

લાખણસીના હૃદયમાં તો કહ્યો જ રમીરહ્યો છે. માંડગિકનું રથાન તો જુલમ થયું છે. કહાના માન ખાતર ભલે થયો ત્યાં માંડગિક પ્રત્યેનો જે ઉંડો ઉંડો ધોળો પાથો છે એ બહાર નીકળીને લાખણસીને હોંટ આવવા લાગ્યો. માંડગિકને બિરદાવવા મથી રહ્યો છે પણ એકેય વેણુ આવડું નથી. ચારે બાજુ કહાને જ જુલે છે એટલે કહાને સજોધીને માંડગિકને ઉપાલંબથી નવાળવા લાગ્યો.

વડબડ વરસતો, પરથમ પાનાવડ કહે, કણુ કલોમન, ભય ઉપકણી ધલિયા. ફશ ચાવ દાતાર, પેલો ઠેા પનરા ભગન, નવખંડ નાસોચ્ચાર, અ પડ તાઈ ધલિયા. ભરિયા પન બંડાર, બરથા બિલુ ભરી ખપી; સક કિરત સંસાર, અમર રહેશે ધલિયા.

‘કવિરાજ! કવિરાજ!’ કહ્યો આશ્ચર્યથી કહેનો રહ્યો ત્યાં તલેકે દોહા કહી નાખ્યા. કહાને મોહામણની સીમા નથી. કાંઈ દુરમનો દાવ પણ પોંચે કે પોતાની કીર્તિ કહેવરાવવા તેડી લાગ્યો દરી. માડગિકને એવું સમજાય તો લુકું જ પરિણામ આવે.

કહ્યો ઉવાવગો યદ્યને મોલી બહુવો, ‘કવિરાજ! આપ બંધાણી માથુસ છે. અરીયુનો કેવ વધુ પાતો થઈ ગયો હોય એમ લાગે છે. આપ જુનાજાના રા ગંગાજળિયા માંડગિકની કચેરીમાં મોલો છો!’

‘હા બાપ! કહ્યાં! મને ખબર છે. હું’ રા અંગાજ-

ગિયાને પહોંચવા મથું છું. એમની આંખો ઝટકી ઠાપીને વધાવવા માટે નીસરણી માંડી છે પણ એને આડી બીત તો આવે ને ?

નીસરણી નજધાર, ભારે ન વાલાં લીત;
(ત્યાં)આવડે વડ ચિત્ત, આડે આવે ઇલિચો,
સફેરા પેર્થાં સુતઃઅંગ પર ઢળિયાં અગી,
માંડળિકની પાતીની; આમ ભણુકે ઇલિયા.
માંડળિકને મળતાં પરથમ સાંસો થયા,
(હવે)આવડા ચિતવતાં; આંધુ વરસે ઇલિયા.

લાખણસીના ભારોમાર ઘોખા ભયોં વેણુ સાંભળતા માંડળિકને પસ્તાવાનો પાર નથી. પોતે લાખણસીને અનેકવાર મજેલ છતાં આ વખતે એમની દશાએ ઝોળખાણુ પડવા દીધી નથી એ બધી ભૂલનો સ્વીકાર કરતા માંડળીકે ઘણીજ મન મોટાઇ બતાવી ને કહ્યું કે આવી સામી વાતો લાખણસી વિના ખીન્ને માણુ કહેશે. લાખણસીની આ નીડરતા ઉપર વધારે બ્રુદ થયા ને લાખણસીની બક્ષિમ જાહેર કરી.

આવે જ તો એના વડવા શે 'જે'ગારે. મીસણુ કવિને બોલતો બધ કરવા માટે મોઢામાં સંમાય, એટલી ચોના મહોર ભરના કહું. મીસણુ કવિએ ગલેકા ફાટી જળ એટલી ભરી તો પણ જે'ગારે માણુસોને લલામણુ કરી કે હજી ભરી. મીસણુ કવિથી બોલ્ય એમ તો નથી એટલે હાથના ઇશારાયા ના પાડે છે. ત્યારે જે'ગારે કહ્યું કે કવિએને બોલતા બધ કરવાની આ રીત છે. એ સત્તાના ભેરથી બોલતા બધ ન થાય.

લાખણસીને માંડળિક તરફથી લાખણસા મળતાં ઇલાને યથું કે હવે કવિરાજ હજેરમાં આવી જશે, ને માંડળિકને ગિરદાવશે. એમ સમજી ઇલાએ કહ્યું, 'કવિરાજ! રાગગજાજિયો આપને લાખણસા બક્ષિસ કરે છે. વધાવો પસા.'

લાખણસીએ લાખણસાને સ્વીકાર કરતાં કહ્યું કે. સોમાને સુએ નહિ, દીધા કેરા દાવ, (હું) પા માં લાખણસાવ, તે ઉપકારે ઇલિયા.

પ્રજનની અપેક્ષા

ચોઠાં વરસો અગાઉ અમારી પફયાત્રા જગન્નાથપુરી તરફ જઈ રહી હતી. તે વખતે બંગાળના હોઠાએ મને કહ્યું: 'ચૈતન્ય મહાપ્રભુની યાત્રા જગન્નાથનાં દર્શન કરવા આ જ રસ્તેથી ગઇ હતી.' અમારી યાત્રાથી તેઓને ચૈતન્ય મહાપ્રભુની યાદ આવી, મને આમાંથી એવો અર્થ મળ્યો કે જાણે તેઓ મને સાવધાન બનાવી રહ્યા હતા, 'કમબખ્ત તારે પર્જુ એના ભેડુ' બનવાનું છે.' આવી માગ તેઓ જાણે મારી પાસેથી રાખતા હોય એવું લાગ્યું મને. બીજી વાત તેઓએ એ જણાવી કે આ રસ્તો અહલ્યાદેવીએ બનાવડાવી દીધો હતો, હું અકિત થઈ ગયો, કયાં અહલ્યાદેવી અને કયાં બંગાળ! વૈદ્યનાથદામથી માંડીને એ હોલકર મહિલાએ છેક જગન્નાથ સુધી રસ્તો કરી આપ્યો. બાના પૈસા કયાંથી આવ્યા? હોલકર શબ્દમાંથી. આમ છતાં કેઈએ વાધો ન લીધો કે અમારા શબ્દનાં નાણાં બીજા શબ્દમાં શા માટે ગયાં? કેટલી વિશાળ અને ઉદાર દષ્ટિ હતી એ! માણુસનાં મન સાંકડા નહોતાં, દિલ પછુ નાનાં નહોતાં! શું આને કેઈ આવા કામો માટે તૈયાર થાય? ના પાડશે! સદુ કેઈ એવું કહેશે અમારા માટે જ અમારા શબ્દના પૈસા ખરચાવા ભેઈએ. આ જે અખિલ ભારતીય દષ્ટિ હતી તે આપણે શુભાવી છે. જે આપણે પ્રાપ્ત કરવાની છે.

—વિનોબાજી

લગની !

મિતિલશંકર કે. બાપ

દેન ચાટી જતી હતી. ગુલામી પોત પોતાની વાતોમાં તબક્કીન હતી. છતાં એક અંધ સુરદાસ ભક્તજને તંબુરના તાર છોડી માનવીને કંઈક ભક્તિરસતું પાન મળે-અને તે સાથે સાથે પોતાને પણ અર્થલાભ મળે તે માટે ભજન છોકડ્યું :

‘લગની રે લાગી હરિ ? મને તારા નામની !’

ભજનિકને કંઈ ઠીક હતો : સૂર પણ સારો હતો, અને ભજન પણ મરે તેણે હતું. છતાં મુસાફરને તેની-તેના ગાનની કે તના ભજનની જાણે કંઈ પડી નથી એમ ગણી સહુ પોત પોતાની વાતમાં મગ્ન હતા.

શિયાળાની ઋતુ હતી, છતાં ઠંડી ગુલામી કહી શકાય તેવી હતી. મારી પાંચેના યોગ્ય એક દોહજ (વિદાથી) સુવાનો ‘સંગમ’ (ચિત્રની ચર્ચામાં ‘ચીકટી પડ્યા’ હતા. બાળુમા જે ચાર વેપારી સજ્જનો શિંગડાણુ અને શિંગેલ ની ધમાલમાં મસ્ત હતા. મર્ષસાલ મગફળીનો પાક એણે હતો છતાં શરૂઆતમાં તેમના ડાળાનો લાવ ફા. ૧૫ અને સાડાપંદરથી વધારે ન હતો. આ સાલ મળદળ પાક છે છતાં શરૂઆતમાં જ રૂપીઆ ૩૬ અને ૪૦ બોલી રહ્યા છે ! તકાકે સારો ! જેટલી લેવડદેવડ થઈ શકે તેટલી કસવામાં મજા છે. એ એમની વાતને સૂર હતો, જાણે કે હુનિયા સમસ્ત મગફળીની જ અનેલી ન હોય !

એક તરફ દૂધ વેચી જાણી ફરતી રજારજો મધ રાતના ઠંડા ભજ્યા અને ગાંઠિયાના પાંડકા છોડી તેને ‘નાસ્તો’ કરી રહી હતી ! જો કે ગામડાંમાં તો વહેલી સવારે ‘શિરામણ’ ચાલે ! !-અને વચ્ચે આ જુવાર પણ ચોંદરૂપિયે મળતી નથી એવી વાતો કરી અત્યારની કમર-તોડ મોંઘવારીની ફરીઆદ કરી રહી હતી.

આમ સંત ગુલમીદાસ દહે છે તેમ સર્વત્ર ‘જાત જાતકે દોહ’ પોત પોતાની મરિસ્થિત-માં ‘પરિપૂર્ણ’ હતા ! લોકવાહનમાં મોટર-મોટર યસ, એરોપ્લેન, સ્ટીમર આગબોટ કે અન્ય એવા સાધનોમાં મને રેલવેટ્રેન સદુચી વધારે પ્રિય જણાય છે. અટ્ટી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં જણાવેલ વિશ્વરૂપનાં વિવિધ સ્વરૂપો સાદા એવા પ્રમાણમાં એવા-જણ્યા મળી રહે છે. વળી દેનની ગતી, સપાટી પરની સ્થિતિ તેની જ્યાં ત્યાં નિયત રથળે અવરોધ અને ચલન વગેરે પણ નિયત-નિગમની આલ સાથે સંકળાયેલ હોય તેમ લાગે છે.

પણ આ બધા વિધિવિધ જૂથમાં અને સદુચી વધારે આદર્શ અને નોંધપાત્ર તો મારી સામેની પાટલી પર મુસાફરી કરી રહેલ એક કુટુંબ અને તેમની એક ત્રણેક વર્ષની બાળા છે ! તમને સહજ પ્રશ્ન થશે કે એમ કેમ ?

એમ કેમ ? તો સાંભળો. આ બાળા-આપણે હવે ‘બેબી’ શબ્દ જ વાપરીએ છીએ ને ?-ને બોલાવવા બધા પ્રયત્ન કરે. પણ તે બોલે જ નહિ ચાતિથી ટગરટમર નોંધા કરે. નિર્દોષતા અને નિખાલસતાનો એક શુણ્ણ છે કે જ્યાં તે વસે છે ત્યાં ખુદી સ્થિતિ હોય છે. આ બેબી પણ પેતાનાં નાનકડાં મુખને તેનાં બન્ને હોઠને બંધ ન કરતા-ખુદી રીતે રાખી જ્યાં ત્યાં જમ રહેતી હતી. એક યુવતીએ ટકાર કરી, ‘બેબી ! આંખથી જોવાય, છુલ્લા મોઢાથી ન જોવાય.’

ખીલ્લએ વળી ટહુકો પૂર્યો : ‘હસતું હોય તો જરાક દાંત દેખાડાય, આમ બધાય નહિ !’

અને છતાંય પેલી બેબી તો જાણે કંઈ સાબળતી નથી એમ એ જ સ્થિતિમાં નોંધ કરતી હતી.

ત્યાં વળી બાળુમાં બેઠેલા એક બાઈએ કહ્યું :

‘મેળી! તારું નામ શું?’

પણ મેળી બોલે એ બીજી.

વળી પેલાભાઈએ કહ્યું, ‘મેળી! જો તું તારું નામ કહે તો પૈસો આપું!’

‘પણ પૈસાની પરવા મેળીને ન હતી!’

ત્યાં એક બાઈએ દહાડું, ‘મેળી! તારે શિંગ ખાવી છે?’, પણ સ્થિતપ્રજ્ઞ મેળી તો બોલે જ નહિ એટલે એની માતા બોલી, ‘એ તો સુકતા જ છે. પોતાની આવી મોજમાં મસ્ત રહે છે. ન કાંઈ બોલે કે ન કાંઈ તોફાન કરે એટલે અમે તો એનું નામ સુકતા જ રાખવા છાઈએ છીએ?’

સહુ હમી પડયા. પેલા ભાઈએ વળી કહ્યું, ‘મેળી! તું બોલ તો તને’ શિંગ દાણા લઈ દઉ’ પણ બોલી જ નહિ! સહુ પછી પોત પોતાની વાતમાં પાછાં વળી ગયા.

આમ થોડો સમય ગયો હશે. એટલામાં આવતા સ્ટેશનનો સિગ્નલ નહિ આપેલ હોઈ ગાડી અટકી. છતાં સહુ પોતપોતાની ધૂન-વાત-ચિત- અને વિષયની ચર્ચામાં મસ્ત હતાં ત્યાં નીચે રેલવેની સંકેત પર શિગદાણા વેચનાર ફેરીઓ ‘શિંગ-ખારી શિંગ’ બોલતો પસાર થયો.

આમ આ ફેરિયો પસાર થયો ત્યારે ન તો પેલા પૈસા આપનાર બાઈને ખબર રહી કે ન તેની માતાને કે બીજી બહેનેને પણ મેળી તો ‘શિંગ-ખારી શિંગ’નો અવાજ સામળી એકદમ બોલી બોડી: ‘શિંગ ખાવી!’

એકદવાર તે બોલી પણ સહુ પોતપોતાની વાતમાં ખૂબી ગયેલા એટલે તેનું ધ્યાન કાઢીને ન પડ્યું. પણ મેળી તો ‘શિંગવાળો આવ્યો: શિંગ ખાવી છે!’ કહી મોટેથી બોલી. ત્યારે સહુ પાછા હસી પડયા ને બોલ્યા,

‘‘ જોશું! કેવી બોલી?’’

હું પણ હસી પડ્યો. અને શિંગ આપતાં મેળી તો તે ખાવા લાગી. ટ્રેન આગળ ચાલી ને સહુ પાછા પોતાની ‘પ્રવૃત્તિ’માં પડી ગયાં

ત્યારે અને આ પ્રસંગથી એક સહજ વિચાર ઉઠ્યો: ગમે તેમ બોલબોલ કર્યા વિના આ મેળી શાતિથી બેઠી રહી હતી-ગમેતેવી ટીકા ટકોર થવા છતાં-પરંતુ-એ-અધી વાત અને ટકોરમાંથી- પોતાને લગતી શિંગદાણા અપાવવાની જે મુખ્ય વાત હતી તે તેણે પોતાના ધ્યાનમાં જ રાખી લીધી. અને પ્રસંગ પડ્યે તે ઝીલી લીધી! તેમ આપણે સહુ પણ જો વધારે કરી કથવાટ કે વ્યાધિ વિરોધ કર્યા વિના આપણને લગતી જે મુખ્ય વાત હોય તે પર જ અવલંબન રાખીશું તો આપણાં જીવનમાં-અને સંસારમાં-ન્યાં ત્યાં જે ખોટા કથવાટ, બૂમબસાડા અને ખોટી ચિંતા ભેવા મળે છે તે ઘણી બધી શાંત થઈ જશે.

શિગદાણા માટે મેળીએ જે લગતી સાધી એવી લગતી જો આપણે આપણા જીવન ક્ષેત્ર માટે સાધીએ તો? એવી સાચી લગતી લાગતા જ પછી આપણને હરિ-સંસારની શાંતિની પણ આછી ઝાંઝ નરે મળશે જ!

અવગાહન

‘ધામ્ના’

પ્રિય અશોક,

તું જેવા અક્ષરો હોલતા શીખ્યો કે ચોપરીઓ, સચિત્ર માસિકો અને જાપાંઓને દિડે ન ચૂકતો. ને આવે તે વાંચના મથતો, અને ટપાલની કેવી રીતે જોતો તે યાદ આવે છે ? અને ટપાલીના હાથમાંથી જાપાઓ માસિકો કેવા હિવાડીને કષાક સંતાડી દેતો ? સાડું હતું કે તું વાચવામાં અને ચિત્રો જોવામાં જ વખત પસાર કરીને તારી શક્તિઓને વાળી રાખતો.

પણ તને ખબર છે ધણુખરા નાના બાળકો ખૂબ જ આજીવિતરા હોય છે. કદાચ અટકચાળા કરે અને કાંતો પોતાને અથવા ખીજને સરીરમાં ખોડ રહી જાય તેવા અકસ્માત મરણે.

બાવનગરમાં થી માનમાઈ કદ બાળકો માટે ખૂબ જ સુંદર શિશુવિહાર નામની સરવા અલાવે છે તેમજ બાળકોને ઉપયોગી ધણી પુસ્તકો બહાર પાડ્યા છે. આને ટપાલમાં સચિત્ર નાનકડી છતાં ધણુજ ઉપયોગી પ્રસ્તિકા આપી છે તેનું નામ છે ‘આપ મેં વહોરતાં અકસ્માત’ - એટલે પોતાની જાતે જ પણ ઉપર કુહારો મારવા-લેખક : માનશંકર ન. કાકડ; પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિ સ્થાન : શિશુવિહાર, કુખજીનગર, ભાવનગર કિંમત ૧૦ પિસા (આટલો જીરો)

તને યાદ છે અથવા ત્યાં એકવાર રમેશ આવેનો અને જરા પગે લંગાડતો હતો. તમે જ્યાં નાના બાળકો સંતાડકડી રમતા હતા ને તે કેવા દવામણે મહેરે એક ખૂણે જોતો જોતો તમારી રમતને ટગર ટગર નેવા કરતો ! તને ખબર નહીં હોય અને તે પૂછ્યું હતું, ‘રમેશ, ત્યાં કેમ જોતો છે ? અથ રમતા.’

ત્યારે તે કેવા રકમસ જેવા ચર્મ ગ્યો હતો. અને ધીમા અનાળે ગોલ્ડો પછી ખરો, ‘અશોક, તમે રમે છો તેમાંથી જ હવે મારે આનંદ થઈએ

રહી. મારા અટકચાળા રચનાને લીધે કું લંગડો થયો છું. હવે તો કાચમનું રમણું, રાડવાનું મનું.’ અને તેની હરણુ જેવી બંને અંગિમાંથી કેવા વેદનાલર્ચો આંકુઓ ટપ્પી પાડ્યાં !

આ સાંલગીને તમે બધાં બાળકોએ રમત બંધ કરીને ભેગીને રમી ટકાવ એવી રમત તેની સાથે રમ્યા હતા અને પાંચ મિનિટમાં એ વેદનામણો અકેસ ૧૨ ફેટું હાર્ય રેલાધ રહ્યું હતું ! એ તે બેનું હતું ?

અને પ્રહાપને તો તું જૂજી જ નહીં ટક્યો હોય. કેવો મૂંઝો અને સુંદર ચહેરા. અરે ફેટું રપાં પછી એક આપ નાનપણમાં તોફાન કરવાથી યુવાવી તેથી કેવા લાગતો હતો !

નાના બાળકોને હાથે રહોરેલા અકસ્માતથી ખાડ-ખાપણાળા જોઈએ છે ત્યારે ફેટું ફૂંચ થાય છે !

આવા ફૂંખમાં થી માનસકરમાઈએ આ પુસ્તિકા હાપી છે.

બાળકો તે શક્તિને બહાર છે. તેમની શક્તિને ને યોગ્ય દિશામાં ઉપયોગ થાય તો કેટલાય અકસ્માતોમાંથી ઉમરી જવાય.

પ્રસ્તાવનામાં માનકાઈ લખે છે :

‘મારે મન બાળકો તે કાઈ બાકરા-બંધ નેલા અકસ્માત શક્તિઓને બહાર છે. તેને યોગ્ય માંજ વાળવામાં આવે તો આરે બાળુ ખારાપાટમાં કે રણુમાં પછી લીડુંબ અને નરપદ્મવિત બતાવી દે તેમ ન થાય તો પછી સ્વચ્છંદતાપૂર્વક ધનોતપનોત પછી કરી નાખે, કારણ કે તેને તો કદાચ કરવું છે’

અશોક, તને ખબર છે ! મૃત્યુ કરતાય અકસ્માતોથી અલેવી ખોડખાંપણુ લયંકર છે ! જીવનમાં એ ખોડ કમશેને પગને કાંટાની જેમ ખૂચ્યાં કરે છે હવે જો અકસ્માતો કેવા પ્રકારના હોય છે

અને કેમ થાય છે.

બચુભાઈ અનાજ ભરેલી રેંકડી પાછળ છાનામાના ચડયા. રેંકડી ઉલળી, ને નાનકડા બચુભાઈ ગૂંથા નીચે ચગદાઈ રામ થઈ ગયા.

*

માવજીભાઈ શેરીમાં ઉભેલા ગાડાના પૈડા ઉપર ચડવા ગયા ત્યાં બળદ ચાલ્યો. માવજી ભાઈ જી પેકાંધ પડયા. પણ પૈડામાં આવી કપાઈ ગયો.

*

છગનભાઈ દોડતી ઘોડાગાડી પાછળ ચડયા. બારણું ઉઘડી ગયું. છગનભાઈ ઝોચતા જ રસ્તામાં પટકાઈ પડયા ને માથું ફૂટી ગયું. અંદર બેઠેલા એક બાઇને બારણું ઊઘડી જતાં આચકે લાગ્યો. એટલે તેય પડયાં ને હાથની કાણી લાગી ગઈ.

*

સમજીબહેન એક ઘોડાગાડી પાછળ ચડેલી એટલે ગાડીવાળાએ પાછળ ચાબુક ફટકાયો. ચાબુક વાગતા સમજીબહેનના ગાલની આમડી ઉતરકાઈ ગયેલી.

*

બજિયાં કરતા નાની બેળીએ સીના હાથ છટકાર્યા ને તેજ ભીડી મોટી બહેન ઉપર પડ્યું તે બહેન દાઝી ગઈ.

*

જૂલા ઉપરથી હમણા જ લોઢી નીચે મૂકી હતી. તેમાં બાબાને પણ પડ્યો ને પચના તળિયાની બેળ ઉતરી ગઈ.

*

મધુબહેને લી બટે બચેલા મધપૂડા ઉપર પથઈ માર્યો ત્યાં મધપૂડાની માખીઓ ગજુ-ગણાટ કરતી વહૂદીને મધુબહેનના શરીર ઉપર ચોંટી પડી. મધુબહેન રાડેરાડ પાડે, પણ માખીઓ શે છૂટે ? થોડીવારમા શબ્દભાઈ દોડતાં આવ્યા, મધુબહેનને બાજુમાં ઘસડી

લઈ ગયા. પણ એટલી વારમાં તો મધુબહેન માખીઓના ડાંખથી આખા લાલપૂમ બની સોજી ગયાં.

*

જીવલોચે એવો જ અટકચાળો. બારણો પાસે ટાંડસ્તી માખી બેઠેલી તેને સાંકોકડાથી ઉડાડતાં આજે ચોંટી; કરડી. જીવાભાઈ રાડેરાડ ને બોકાસા પાડે, આંખ ચોળે પણ ટાંડર ચોગાઈ મરી ત્યારે છૂટી.

*

નાનકલાઈ ખૂબજ અટકચાળા. શેરીમાં મહિયો (ફૂતરો) સૂતો હતો ત્યાં જઈ કરશા જ કારણ વિના તેની પૂછડી ખેંચી, એટલે ઝોચતા ગતિયાએ નાનકલાઈને સાથળે બટકું મરી લોચો કાઢી લોહીહુહાણુ કરી મૂક્યા.

*

હરિયો પણ એવો જ આળવીતરો. કારણ વિના આળવીતરો કયાં કરે. નવી શેરીમાં જતા ફૂતરે કરડ્યું પણ ઘેર કાંઈને વાત ન કરી. કૈાણુ જાણે કેમ પંદરેક દિવસે ઝોચતા આચકી જેવું કંઈક થવા માડ્યું પછી તો એવું ભયંકર થયું ! વાત કરો મા. સાજ પડી ત્યાં રીખાઈ રીખાઈ હેરાનગતી લોગવી હરિયો બિચારો મરી ગયો.

*

બાજુભાઈ નાની લખોટી ગળી ગયા અને બરાબર આસનળી ઉપર જઈ બેઠી. પછી તો બાજુભાઈ જેમ પાણી વિના માછલુ તરફડે તેમ તરફડવા માડયા.

*

અબજુપરાની શાળામાં કોણુ જાણે કેમ એકેએક બાળકને ઉધરસ થઈ. સુરેશભાઈને થઈ એટલે તેના બીજા નાના ભાઈબહેનોને ય થઈ, પણ સામા પડોરી વિશ્વાબહેનના હેમતને ય થઈ. આમ ચડ્યું એટલે સુરેશભાઈના બાપા ગયા ડોક્ટર પાસે ને બધી વાત કરી. ડોક્ટર સુરેશભાઈના બાપાને ઓળખતા હતા.

તેની ચિવટ ભણુતા હતા એટલે વિચારમા પડી ગયા.

... થોડીવારમાં કામકાજ સમેટી ડૉક્ટર સુરેશ-ભાઈને ત્યાં જતા હતા ત્યાં વચ્ચેથીજ સુરેશ-ભાઈએ ડૉક્ટરકાકાને સાદ પાડ્યો એટલે માડી ઊભી રાખી. આ તો સુરેશભાઈનો નિશાળ હતી. ડૉક્ટર નીચે ઊતર્યાં જોયું તો બહાર કેટલાએ બરફગોળા અને ફુલફીવાળા રંગબેરંગી બરફગોળાવાળા ! અને ગદા કાટ ખાઈ નયેલા પતરાની ડબ્બીઓમાંની ફુલફી છોકરાઓ લહેર થી ખાતાં હતાં, એકબીજાને ચટાડતાં હતા, અને શાળાના કપાઉડમાં જોયું તો એક કોડીમાં ધબાધબ ખાલા જોળી સૌ પાણી પીતાં હતાં. પાણી પીતા ઠો ઠો કરતા હતા. કેટલાકને નાકમાંથી લીટ ચાલી જતી હતી

એટલે ડૉક્ટર સુરેશભાઈના બાપાને કહ્યું કે, તમે તમારા છોકરાની ગમે તેટલી કાળજી રાખો તેમા શું ફિ' વળે ?

કોઈ પણ વિદ્યાર્થીએ કોઈ પણ સભોગેમા કોઈનું એકું જૂડું ખાણું કે પીવું નહિ જોઇએ અને ત્યાં સુધી પાણી અદ્ધરથી પીવાની ટેવ રાખવી, અને બરફગોળા કે ફુલફી તો બહુ લોકસાન કરે છે.

એકું જૂડું ખાવાથી કે પીવાથી ઉધરસ, ડીધીરીઆ, સામાન્ય શરદીના રોગો અને બીજા અનેક પ્રકારના વ્યાધિઓ થાય છે. વળી તે નમામ રોગો થેપી હોઇ આવા કારણે તેના ખૂબ ફેલાવો થાય છે. એટલે કોઈએ કોઈનું એકું જૂડું ખાણું કે પીવું નહિ. પાણી અદ્ધરથી પીવાની ટેવ પાડવી એટલે આવા અનેક પ્રકારના થેપી રોગોના અકસ્માતો નહિ બને.

મગન અને છગન સામસામા ધૂળ ઉડાડવાની રમતે ચડયા. તેમાં કોણુજોઈ કેમ મગને

ધૂળ ઉડાડી એ છગનની આંખમાં પડી. કારે ઉપાધિ થઈ પડી. છગનને દવાખાને લઈ જવો પડ્યો. દવાખાને તેની સારવાર તો કરી. પણ તેની આંખ એક કાયમ માટે ગઇ.

કનુ અને છનુ કારે આળવીતરા એક મંકાન ચણાવું હતું, ત્યાંથી પસાર થતા બાળુમા દીવાલ સાથે ઊભા લાકડાનો થપો પડેલો તેમાં કઈ કારણ વિના નીચેનું લાકડું 'મેચ્યુ' એટલે આખો લાકડાનો થપો જ તે બને ઉપર આવી પડ્યો. એકનું માથું ફૂટ્યું, બીજાનો પગ ભાંગ્યો.

અને ટપુડે તેની બાળુની બારીએ થપ પાડોરીના છાપરે ચડ્યો. પણ ચડયા પછી ઊતરી ન ચકચો તે એવો ભૂંડા હાલે પડ્યો કે કમ્મરનું હાકડું ભાંગી ગયું.

માટે વહાવા નાનકડાં દોસ્તો.

ખૂબ રમો - જમોને ચિવટપૂર્વક ભણી ઉશિવાર બનેા પણ એટલા જ કાળજીવાળા પણ બનેા.

- * રસ્તામાં ચાલતા કાળજી રાખો. જ્યો ત્યા થૂકચો નહિ.
- * ઘરમા તમામ ચીજ વસ્તુઓ યોગ્ય સ્થળે મૂકવાની ટેવ રાખો
- * પ્રાઈમસ, ઈલેક્ટ્રીક અને અગિન હોય ત્યાં સાવચેતી રાખો. અટકથાળી ટેવ છોડો.
- * શરીરને પાંગળું ન બનાવો પણ ભાળ રાખતા ચીંજો.
- * રમત-જમત વખતે શરીર અને મનનું સમતોલવળું જાળવો.
- * અભણ્યા સ્થળે અને પાણીમા પડતા તેનાથી વાકેફ બનો.
- * જાહેર સ્નાનાગારમાં (હોન્મા) બૂલથીયે

મેામાં પાણી જવા ન દેતા, ફોગળો ન કરતાં, ગંદા પાણીમાં નહાવાનો મમતા ન કરતા નહિં તર અનેક પ્રકારના આમડીનાં દર્દો થાય છે.

* દારૂખાતું ફોડતા પૂરો ખ્યાલ રાખવો. દારૂખાનાનો ધૂમાડો શ્વાસમાં ન જાય તેવું ધ્યાન રાખવું.

* ગમે તે જવસ્તુ ખાશો પીશો નહિ. જમતાં પહેલા હાથ સાફ કરવો. જમ્યા પછી ફોગળા અવશ્ય કરવા.

* કોઇપણ રથળે પાણી અદ્ધરથી જ પીવાની દેવ પાઠવે.

* મોટી ઉધરસ, ખસ, ગાલપચોળું વગેરે ચેપી દર્દો હોય તેણે દર્દ મટે ત્યાં સુધી શાળામાં કે હીડાંગણમાં બીજા મિત્રો સાથે ન ભળવું કારણ કે આ બધા ચેપી દર્દો કહેવાય એમ કરવાથી બીજાને પણ તુકસાન થાય.

* બહારની દુકાનોમાં ગોઠવેલા ફરસાણ અને મીઠાઈઓ દેખાવે સુદર અને સુગંધી હોય છે પરંતુ તે બનાવવાની પદ્ધતિ અને બનાવનારાઓ તો સૂગ ચઢે તેવા હોય છે.

*

માન્યપો પણ અકસ્માતો
અટકાવવામાં મદદ કરે

ધરના દરેક બારણા ઉપર પવન આંકડી હતી પણ તે દેવાણી ન હોતી. બાળે ઉજરામાં બેઠો રમતો હતો. ત્યાં આચિંતાનો જ પવનનો સપાટો આવ્યો ને બારણું ભેરથી બાળા સાથે અકળાયું. આમ અચિંતથી ઉપાધિ

આવી પડી.

*

સમજૂબહેન શાકભાજી-છરી વગેરે જેમતું તેમ મૂકીને આદ્યાં ગયાં. નટખટ બાબતો રમતો ત્યાં આવ્યો, શાક અને છરી લઈ શાક સમારવા બેઠો. છરી હાથમાં લેતા જ આંગળી ઉપર વાઢ દીધો ને બાબલાભાઈ લોહીલોહાણ થયા. અને પતિ-પત્ની વચ્ચે ઝગડો થયો.

*

જગુભાઈ સવારમાં દાઢી કરવા ઓરડા વચ્ચે બેસે. પાસે અસો સાબુ વગેરે પડ્યા હોય અને હનમતતું કામ પતે એટલે એ સાધનો ત્યાં જ પડ્યા રહે પોતે બીચા ન મૂકે

શાતાબહેન બિચારાં સો ભૂતના રથવાયાં એક કરે ને બીજું ભૂલે. એટલે તે સામાન હેમલાના હાથમા આવ્યો, હેમલે સાબુની પીઠી ગાલે ફેરવી ફીણ કર્યાં, પછી લીધો અસો ને જેવો ગાલે અડાડ્યો તેવું જ ફૂણા ગાલતું ગાબડું નીકળી પડ્યું ને ચીસ પાડી. પછી શું થાય ?

*

આવું તો કેટલુંય અને છે, માટે દુકમાં કાગળ રાખવાથી અનેક અકસ્માતો અટકાવી શકાય છે.

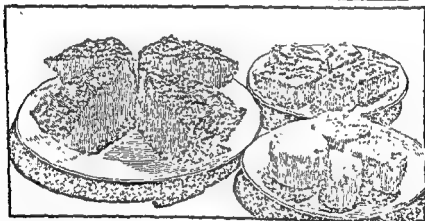
બોલ, આ બધું વાચ્યા પછી તારી નિશાળના તોફાની બાળકને આ ચોપડી વિષે વાત કરીશ ને ? તેમના તોફાનો અટકાવીશ ?

તને આજે જુદા છોક પોરતથી આ નાનકડી ચોપડી મોકલું છું. તેનો ખૂબ જ પ્રયોગ કરવો અને આથ બેદરકારી અને સામાન્ય માનને અમાને જે ભર્વકર અકસ્માતો સરખાય છે તેને તું તારાથી અટકાવીશ તો ચ વલું

અમૂલ્ય માખણમાં બનાવેલી ઘસસોઇ અધિક સ્વાદિષ્ટ છે

અમૂલ માખણમાં ફેરવી બધી જાતની બનાવવા છે. પોષકદ્રવ્ય પણ હોય છે. શુદ્ધ, તાજું મલાઈમાં
જે બણી વખતે આનંદ કરી અમૂલ માખણની અમૂલ માખણ એ દુધાસપ્તમાં ખાવ પણ કલાકમાં
રસોળી મહેક વખતે અમૂલ માખણ લાગશે - અમૂલ દુધમાંથી માખણ પાકેલા પોષક
માખણમાં કેક અને બિસ્કીટ રોકે, હાંડવા, બારી રોકવા વડકામાંથી બનાવે - ઉપરના બાળકો મહેકે મેલે
મેલે બનાવે, બ્યાર જાખમે કે અમૂલ માખણથી મલવરવકે શકિતવંતે એ બધે બી વિદ્યાર્થીનીની
ભાગ એ કાંઈ પણ બનાવશે તેમાં અધિક ભરપૂર છે

કેરીમાંથી મળતી
તારુણ મલવલ

અમૂલ
માખણ

અમૂલ - અમૂલ
દુધમાં બનાવેલ
માખણ પાકેલું છે
જાતની પુષ્ટિ કરે છે

એડા સહકારી ઉત્પાદન
- અમૂલ
C.A.S. 1917/33 22

એડા સહકારી દુધ ઉત્પાદક સંઘ લિ. આણંદ

:- અમારા બનાવેલ સાબુની જાતો :-

ચંદ્રપ્રકાશ-લાટા

ચંદ્રપ્રકાશ-ગોટી

ચંદ્રપ્રકાશ-ટોયલેટ

કાર્બોલિક ટોયલેટ

કરંજ ગોટી

કરંજ લાટા

કરંજ ટોયલેટ

ચંદ્રપ્રકાશ ચિપ્સ

અમુલ લાટા

અમુલ ગોટી

અમુલ સેવચુરા

અમુલ ચિપ્સ

ઉપરોક્ત સાબુઓ ૧૦૦ ટકા શુદ્ધ, પાકી ભઠ્ઠીમાં

શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી બનાવવામાં આવે છે.

ઉત્તમ સાબુઓની હરોળમાં આ સાબુઓની ગણના થાય છે.

ઉદ્યોગ મંદિર, આમ ઉદ્યોગ વાડી

જૂનાગઢ.

અનેક શુભેચ્છાઓ.....

જગદીશ ઝોઘલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા. લિ.

કાનમૂર, જાઉસ,
૨૮૧-૮૭ નરસી નાથા સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ-૯

શુભેચ્છાઓ સાથે

નટવરલાલ શાંભળદાસ એન્ડ કું.

૯૪, નગીનદાસ માસ્ટર રોડ,

મુંબઈ-૧.

Tele : MANGCOKE

Phone : 253812-13-14

વેળાવજત અને તેના વાગકેટક પ્રત્યે
અનેક શુભેચ્છાઓ સાથે

ધી

અમદાવાદ

એડવાન્સ

મિલ્સ

લિમિટેડ,

અમદાવાદ

શુદ્ધ વેશ્યાળુ છે કે

ટાટા ટેક્સટાઈલ્સ

પાદરાની ધોળની સાથે

રિનિફેરેટ, અમદાવાદ

આકર્ષકતા અને સલામતીનો સુંદર સુમેળ—

ખીરાનાં લોખંડનાં કપાટો

અદિત્ય બોર્ડ અલુમિનિયમ પ્રિય કપડાં અને બર
અને તે લોખંડે અલુમિનિયમ લી ય લુકોન અલુમિનિયમ
અલુમિનિયમ અને કસ્ટ વલોડ વ કોમ્પોઝિટ વલુઓ
પૂરેપૂરી સલામતી સાથે રૂબરૂ ખીરાના
લોખંડનાં કપડો આ વસ્તુકે છે જો કદ ન પડે
અને કાટ ન થઈએ તો તે જાડા દીર્ઘકાળ આપેલા
ખીરાના કપડો નિરાશિ આપે ન જોઈ

‘શુદ્ધિસિદ્ધિ’

અસર ઉઘો નવરત્ન અનુભવ ગેપની રીતે
આ પરી પદાર્થની વધારાની વિધિ સાધી
આ પદાર્થ આ પરી

‘મિલેટ’

ખીરા સ્ટીલ વર્કસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
ચોંટાદર સે સ ના ફ્રેન્ચ કુળાઈયા

9971-2511/1222

અનેક શુભકામનાઓ સાથે

મેસર્સ ગોરધનદાસ એન્ડ કું.
ઈન્જિનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ

એફ સી આઈ એરમિનિસ્ટ્રીવ ઓફિસ બિલ્ડિંગની પાસે,
દ્રોણ

મુંબઈ, ૭૨

શુભેચ્છાઓ સાથે

શુભેચ્છાઓ ..

તેલી સોપ ફેક્ટરી

બદ

અમદાવાદ

દિપક હોટીયરી વર્ક્સ

મુંબઈ, ૧૩.

૨૥ ખેડૂતે
૧૦ વર્ષીય
ડિફેન્સ ડિપોઝિટ
સર્ટિફિકેટ
ગરીબ લેના
વ્યાજમાંથી સીધું
જમીન મહેસૂલ
ભરવાની
યોજનાનો લાભ
લીધો હોઈ
તે નિશ્ચિંત છે.

આ ખેડૂત
મુઝવાણા છે
સારી ફસલ
પાતે નાશ
જયલ યોજનામાં
નહિ રોકતા
વરામાં ખરચી
નાખ્યા. ...
જમીન મહેસૂલ
ભરવા ટાળે
મુશ્કેલી વધી ગઈ.

આપ પણ આ યોજનાનો લાભ લઈ જમીન મહેસૂલ ભરવાની ચિંતામાંથી મુક્ત બનો
૧૦ વર્ષીય ડિફેન્સ ડિપોઝિટ સર્ટિફિકેટ વાર્ષિક ૪% ટકા વ્યાજ આપે છે

શ્રી માળીયા હાટીના તાલુકા
ખરીદ વેચાણ સહકારી સંઘ

લિં.

માળીયા-હાટીના જિ જૂનાગઢ

પ્રમુખ

હરભાઈભાઈ ૨૧૦ લાકે

રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૮૦ ઓડીટ વર્ગ 'બ'
તા ૩૦-૩-૫૮ તા ૩૧-૧૨-૬૨

સભાસદ સંખ્યા ૨૬

અધિકૃત ચોર જાડોળ	રૂ. ૫૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર જાડોળ	રૂ. ૦૬૭ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦૦૮ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૧ લાખ

આ સંઘ તરફથી સભાસદ સહકારી મંડળીઓ
મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માધ્યમે ઓર્થલ મિલ
દ્વારા રૂપાવરણ કાપ કરવામા આવે છે.

આ ઉપરાંત સંયોજીત સહકારી મંડળીઓ
મારફત ખેડૂતને ખેતી ઉપજોથી દરેક પ્રકારના ખાતર,
નિવારણ, જીવનસાધક દવાઓ ઓળંગે ૧૫૦ પૂરા
પાડવામા આવે છે

લોખંડ સીમેન્ટ પતરા, ખજૂર, મુઘે, ખાડ,
વિં વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય પણ કરે છે

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંઘ લિં

જૂનાગઢ

પ્રમુખ

દાગમદાસ નાં ત્રિવેદી

રજિસ્ટ્રેશન નંબર ૨૧૯

સ્થાપના તા ૨૪-૬-૫૮ ઓડીટ વર્ગ 'બ'
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૩૧૨૫ તા ૩૧-૧૨-૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૨૧

અધિકૃત ચોર જાડોળ	રૂ. ૫.૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ ચોર જાડોળ	રૂ. ૦.૦૦ લાખ
મંડળીતુ	૦-૩૫
સરકારીશ્રીતુ	૦-૨૫ રૂ. ૦.૬૦ લાખ
અનામત ફંડ	રૂ. ૦.૧૬ લાખ
અન્ય ફંડ	રૂ. ૦.૦૭ લાખ

આ સંઘ મારફત મંયોજીત થયેલ તાલુકા સહકારી
ખરીદ વેચાણ સંયોજે 'કન્સમર્સ-મેન્ટ એગ્રીકલ' ઉપર
નાઈટ્રોજનસ ખાતરો પૂરા પાડવામા આવે છે.

આ ઉપરાંત ખાડ, મુઘે, મેવો, લવીંગ ખજૂર
વિગેરે વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે

સંયોજીત ખરીદ વેચાણ સંયોજે મન્-૩૫ થવ
તથા મારફેટીંગ ઓર્ગેનાઈઝના કાર્યને વેગ આપવા
એ સહકાર આપે છે

શ્રી જૂનાગઢ-લેસાણુ વિભાગ સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિં

૧૯-૨૦ ડુસેની બિલ્ડિંગ, મહાત્મા ગાંધી રોડ,
જૂનાગઢ
પ્રમુખ
કાન્તિદાસ ભોવાનીદાસ પારેખ

શ્રીમ સહકારી ટેલિફોન નંબર ૨૦૪
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૫૧ ઓડીટ વર્ગી 'અ' તા ૧૮-૮-'૫૬
તા ૨૦-૬-'૬૩

સભાસદ સંખ્યા ૪૮

અધિકૃત શેર લ ડોળ	રૂ ૧૦૦ લાખ
ભરપાઈ થયેલ શેર લ ડોળ	રૂ ૦૮૦ લાખ
અનામત લ ડોળ	રૂ ૦૩૬ લાખ
અન્ય લ ડોળ	રૂ ૦૫૬ લાખ

સાઘની વિશિષ્ટ પ્રકારની કામગીરી-

સઘ મારફત સરોજલ સહકારી મહાળો દ્વારા ખેડૂતોને ખેતી ઉપયોગી ફરેક પ્રકારના પાતર, વિપારણ જીવનાશક દવાઓ વિગેરે પૂરી પાડવામાં

આ ઉપરાંત નિયમિત વસ્તુઓ સસ્તું વ્યનાજ, ખાડ, સિમેન્ટ, લોખંડ વગેરે વસ્તુઓના વિતરણનું કાર્ય કરે છે તેમજ સૂકો મેવો, લવિંગ, ખજૂર વગેરે પૂરા માડવામાં આવે છે

શ્રી તાલાલા મહાલ સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિં તાલાલા

પ્રમુખ
રવજી કરસન

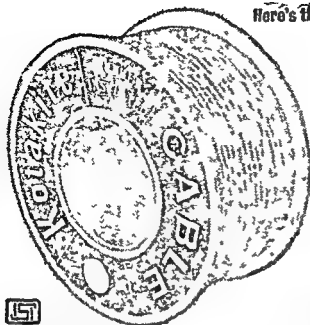
સ્થાપના તા ૨૬-૧૨-'૫૭ ઓડીટ વર્ગી ક
રજીસ્ટ્રેશન નંબર ૧૫૬૬ તા ૧૭-૬-'૬૨

ભરપાઈ થયેલ શેર લ ડોળ રૂ ૦૮૫ લાખ

શ્રી જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી ખરીદ વેચાણુ સંઘ લિં ના સહકારથી ખાડ વેચાણુ કાર્ય તથા સમાસદ સહકારી મહાળો મારફત આવેલ ખેતી ઉપજના માલના રૂપાવતરનું કાર્ય-સઘ સચાલિત ઓર્ગેનિઝેશન દ્વારા કરવામાં આવે છે

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED BY
TECHNICAL COLLABORATION
WITH BRITAIN'S TOP CABLE MAKERS
ENFIELD CABLES LIMITED

**IN RUBBER
& P V C**

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on D G S & D S
Rate Contract

Sole Distributors
THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT. LTD.
Naveji Building, 240 Dr. Dadabhai Nauroji Road, Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

**SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD
BOMBAY-70**

Phone 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m/s tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

**A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION**

ધણા જ ટકાઉ નાયલોન સોકસ
સુંદર અને અદ્યતન ડીઝાઇન
નાયલોન ધાગામાંથી બનાવેલા

મીતિ અને હંરકયુલસ
પ્રાન્ડોના જ
ખરીદો.

બનાવનાર

મોડર્ન હોઝીયરી વર્ક્સ

૧૧૬, ચકલા સ્ટ્રીટ

મુંબઈ-૩

તાર • MINERASIA રોન : ૨૬૪૭૮૨

એશીઆટીક મીનરલ્સ

ધન-તુર

સર હિરાજીરાહ મહેતા રોડ,

મુંબઈ નં. ૧

જ્યેષ્ઠાનંદ જાનીજના વેપારી

ફેન્સ-ચોક, બેરાપરીબ, આઈના કલે. બ્રહ્મદેવ,

કેટસાઈટ, સીવીકા, ફેલ્ડપાર,

રેડ કોલસાઈડ વિગેરે

દરેક પ્રકારની મીનરન આઈટેમ્સ ટાન્કર રોકમાંથી

મળી શકશે

રોન નં. ૧૧૨ **રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેન્ક લિ.**

નાગરિક બંધન

ટેમરલાઈ રોડ

રાજકોટ

રાજકોટના નાગરિકોમાં ખુલુ જ લોકપ્રિય
થયેલી આ બેન્કની સ્વેચ્છા સેવિગની વિશિષ્ટતા
એ છે કે આપ -

- ૧ માત્ર દસ રૂપિયાથી ખાતું ઉઘાડી શકો છો.
- ૨ આપ દર માસે આપની ઇચ્છા મુજબ
પૈસા મૂકી શકો છો.
- ૩ નિયમિત નાની બચત કરી સાફ બચત
બેળવી શકો છો.
- ૪ વિશેષમા આપ મહિનામા એક વખત
આપની બચતનો ચોથો ભાગ ખલુ વિદ્યોગવ
ફાર્મથી ઉપાડી શકો છો
વધુ વિગત માટે અમારા સંપર્ક સાધો

૪૨૨ ટકા
સ્વેચ્છા સેવિગ
એકાઉન્ટ.

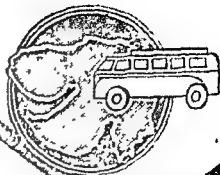
આપ દર રૂ ૧૦થી
ખાતું ખોલાવી ૪૨૨ ટકા
બચત મેળવી શકો છો

જાન ૧૦ આ તાલુકા
મેનેજર ૧૨૩૮૨

રૂપાયત્ન પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા પાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-ગુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અલ્લાહના બંદાઓ	૦-૩૭
મસ્તીની પળોમાં	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
ગુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા	૦-૩૫

સરતા દરે

એસ ટી ની મોટરો
અને બસ સ્ટેશનો
ઉપર નહેરાવ
કરો

સરતા દરે પાર્સલોની
હેરફેર માટે સ્ટેર ટ્રાન્સપોર્ટની
પાર્સલ સર્વિસનો ઉપયોગ કરો

બધું લિમિટ માટે નહોં થાવશો

ગુજરાત રાજ્ય વાહન વ્યવહાર કોર્પોરેશન
ગીતા મિડિયમ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

વૈષ્ણવજા

સાંસ્કૃતિક સમન્વય ગ્રંથતું અનોખું માસિક - ફેબ્રુઆરી, ૧૯૬૫

અનુક્રમ

૩૭૧ બોઝ નિર્મલ કથા ..

૩૭૨ પરિશ્રમલ

૩૭૩ પ્રેમ મસૂ

૩૮૧ દાન સોત

૩૮૪ નામી લાડી

૩૮૮ ખમવાળના નથાલો

૩૯૦ દાવો તો કદી જાણીને દાવો

૩૯૨ કુ વાળી ફારમ ..

૪૦૧ ફારોલ

૪૦૪ માતુ આલસ ચેલુ દેલગો નદી,

૪૦૬ માનવીનું ના પુષ્ક

૪૦૭ અવમાદન

સફાઈ

અમરુતોષ

દેવેન્દ્રકુમાર પડિલ

સતીશચંદ્ર પ્રી. વૈષ્ણવ,

દરિદ્રાર્થે છાં પટેલ

શિવમકાશ

આચાર્ય અનુ

પૂરુષોત્તમ દ. જોષી

શામલચંદ્ર મહેન્દ્ર

શોખસાદી

અવરોધી

રશ્મિભૂષણ અલેલા

‘આચાર્ય’

સૂચના

(આલોચને)

દર માસની બારમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે

પરંપરા સુધીમાં અંક ન આવે તો પોસ્ટ ઓફિસમાં તપાસ કર્યા પછી કામી લખને જમ્બુવડ અંક શિક્ષકમાં લખે તો મોકલાશે

જો તે મહિને આલોક લઈ શકાય છે

* * *

આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારો કે તે લેખકોના છે સરકાર તે વિચારોમાં સમાવે છે તેમ માનવું નહિ.

*

(લેખકોને)

‘વૈષ્ણવજાળ’માં સંસ્કૃતિ, કથા, નિબંધ અને સંલિપ વિષયો લખાશે. લેખકોમાં આવે છે

લખાણ સૂક્ષ્મ ભોલિકા, તાલ્લુ કોષ અને અપેક્ષા રહે છે કાવ્યજની બોલ બાલ શાહીથી લખવું

પ્રસિદ્ધિ પામે તે સામગ્રીની ઓફીસ સાથે અંક અને યોગ્ય પુરસ્કાર પ્રસિદ્ધિ પછી મોકલાય છે

લેખકોએ

દેશમાં (૧૨ સપ્ટેમ્બર) ૭ રૂપિય

પરદેશમાં બાર શિક્ષક

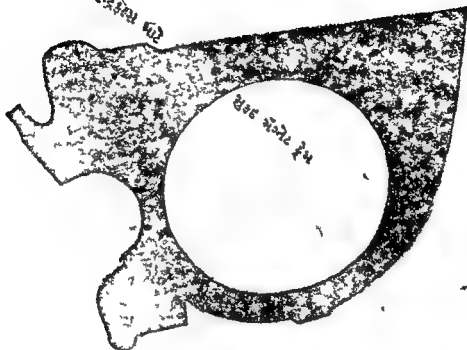
વૈષ્ણવજાળ, ફાયાલન, મિલિત પેટી

જુનાગઢ

ફોન નં ૮૮

સપ્તાહ બીજીની કાર્યકી

ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਕਤਾ ਪਾਏ

ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਕਤਾ ਪਾਏ

ગ્લોબ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિ.

- * પુલ, સિલ્ક અને રેશમ નેસ્ટનાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં ખેડે-ડ ખનાવનાર,
- તથા બેરેક-ખેડેટમાં વપરાતી શેડી-પુલના નિખાત ઉત્પાદકો.
- * વિખ્યાત વિદેશી ચેરીના સહકારથી ઇંગ્લીશન ક્રાઇલ, વોલ્ટેજ રેગ્યુલેટર,
- લીફ્ટીંગ્યુટર, વિન્ડશીલ્ડ વાઇપર વિન્ડ વીપીંગી સરનામનું અદ્યતન ઉત્પાદન
- કરનાર એસએ ગ્લોબ ઓટો ઇલેક્ટ્રીકલ્સ લિમીટેડ સેવીંગ એન્ટ.

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ :

મીન્સ મેન્શન :

ગ્રેટવે બોર્ડ ઇન્ડિયા :

મુખ્ય—૧

૨૦ : ૨૧૨૫૩૧ :

કારખાનું :

સાગી નાકા, વિહાર બેઠક રોડ

કુર્લા, મુમ્બઈ—૫૦

૨૦ : ૬૭૭૧૬

સિંધિયા નાં વહાણો માં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
ઈંગ્લેન્ડ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને યુ. એસ. એ. સુધી
વિસ્તરેલી છે.

તાર

વિદેશ : સમુદ્રપાર :

સ્વદેશ : જલનાથ :

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિંદનાં બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકીસ્તાન,
સિલોન અને બ્રહ્મદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

ફોન :

૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઇન.)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ-સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુડિયામણની ખચત થાય છે : હુડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેલાડ એસ્ટેટ, મુમ્બઈ.

શુભેચ્છાઓ સાથે

નટવરલાલ શામળદાસ એન્ડ કું.

૯૪, નગીનદાસ ભારતર રોડ,

મુંબઈ-૧.

Tele : MANGCOKE

Phone 253812-13-14

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક લિં.

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ અમદાવાદ

૪૮૮, આશ્રમ રોડ

નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૬

ફોન નં ૭૮૨૧૫ અને

૭૮૪૩૬

સંદર્ભ ભવન

ટેમરબાઈ સેક રાજકોટ

ફોન નં ૫૦૮ અને

૧૦૮૮

ગુજરાતના ખેડૂતોની તેમની જરૂરિયાત

૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા પુરી પાડનારી

રાજ્યની કેન્દ્રિત સંસ્થા

ગુજરાત રાજ્યમાં જમીન ધારણ કરનાર વર્ગને ખેતીના વિકાસ અને પિયતની સગવડ વધારવા માટે નવા કુવા ગાળવા અને જૂના કુવાઓની મરામત માટે ઓર્ગનલ એ જીન, ઇલેક્ટ્રીક-મોટર અને પંખીંગ નેટસ ટ્રેક્ટર વગેરે આનુષંગિક હેતુઓ માટે ૧૭૧ શાખાઓ દ્વારા લાખા ગાળાનું ખીરાણું કરતી આ રાજ્ય વ્યાપી સંસ્થા છે. સાહસિક લાખાથી વિશેષ સભ્ય સંખ્યા ધરાવતી આ સંસ્થાએ અત્યાર સુધીમાં ૧૧૮૭ ટ્રેક્ટર ૪૨૨૮૬ ઓર્ગનલ એન્જીન તથા મોટર પંખ તથા ૬૮૫૭ કુવા માટે, તથા અન્ય હેતુઓ માટે મળી કુલ રૂા ૩૨ કરોડ ૩૦ લાખનું ખીરાણું કરેલ છે.

ભરપાઈ થયેલ રોડ બટોળ રૂા ૨,૧૫,૦૦,૦૦૦

ડીઝેલ-મશીનો મેળવેલ થાયેલ રૂા ૨૪,૪૮,૫૦ ૦૦૦

અનામત તથા અન્ય બટોળ રૂા ૮૬,૧૭ ૦૦૦

તથા પુરાત

ખીરાણું બાકી રૂા ૨૧,૫૦,૬૦,૦૦૦

કાર્ગ બટોળ રૂા ૨૭૫,૬૭,૦૦૦

મગનભાઈ ર પટેલ

ઉપ-પ્રમુખ

હરિપ્રસાદ હંડો ત્રિવેદી

એસ (રીટાયર્ડ)

મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાણુરિ હંડો

(યુવરાજ સાહેબ આર્ પોરબ દર)

પ્રમુખ

એક નિર્વાણકથા

સરોઃ

અનન્યચેતાઃ સતતં યો માં રમરતિ નિત્યશઃ ।
તરયાલં સુલભઃ પાર્થ નિત્યયુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥
૮ ભ. ગી. ૧૪

બનેલી હકીકત છે. પીર પપગંબરોના નિર્વાણની કથાઓ જાળવી રાખવામાં આવે છે, એવી જ જાળવી રાખવા જેવી કથા અન્ય દૃષ્ટિએ સાવ સામાન્ય પણ ભગવત્ ભાવની દૃષ્ટિએ અસામાન્ય એવા સાધારણ માણસની પણ હોય છે. આવી એક નિર્વાણ કથા નીચે નિરૂપેલ છે.

હજી ઝાઝાં વર્ષ થયાં નથી માંડ પંદર વીસ વર્ષ વીત્યાં હશે. સૌરાષ્ટ્રના ઘેઠ પ્રદેશમાં માધુપુર પાસે સાંડા નામે નાનકડું ગામડું છે. ત્યાંની નાનકડી ગલીઓમાં અઠ માણસ ઘૂમ્યા કરે છે. મોંમાથી સતત પૂન સર્વો કરે છે :

જય જય શ્રી ગોકુલેશ
જય જય શ્રી વિઠલેશ
જમુનાજી દય બલિહારી
દામોદરજી પર ભરૂં વારી.

બીજી કથો ઉચ્ચાર નથી. બીજું બોલતા આવડે છે કે કેમ, તે પણ શ્રામવામ્બીઓમાં અર્થાનો નિપય થઈ પડેલ છે. રાતે સૂતી વેળા સિવાય સતત પૂન એ જ એતું જીવન છે. કોઈ સામે ભેમી પૂન બોલે ત્યારે જે કાંઈ આપવામાં આવે તે ખાઈ લે છે. સામેની પૂન બાંધ થાય તો કોળાયો હાથમાં રહી જાય છે. અને પોતે પૂન ચડી કરે છે : જય જય શ્રી ગોકુલેશ, જય જય શ્રી વિઠલેશ.

આમ વરસો વીતે છે. એક બે કે પાંચ પંદર નહીં, પૂરા આળીસ. ચહુ કોઈ તેતું મૂળ નામ ભૂલી ગયેલ છે. ગામે નવું નામ પાડેલ છે, ગિરધારી. બધા તેને એ જ નામે જાળખે છે, બોલાવે છે. આ મેલા વેલા નકામા ફરતા માણસને ત્યાં તે શું થેતું લાગ્યું છે, કહી કોઈ તેની દયા ખાય છે, કોઈ નાનાજી દયાવે છે, તો કોઈ પરમ ભગવતી કહી ધન્ય

પણ કહે છે. ગિરધારીને કોઈ પણ અભિપ્રાયની ક્યાં પડી છે ? તે તો રત છે તેની જ્ય જ્ય શ્રી ગોકુલેશ જ્ય જ્ય શ્રી વિઠ્ઠલેશની પૂનમાં.

અળીશ વર્ષે પૂનને જ જીવનકાર્ય માનનાર આ ગિરધારી નામધારી ગુરુ પૂન સિવાયના શબ્દો બોલે છે. ગામના હવાલદાર છે મેપાભાઈ. ગિરધારી તેના ઘરે બંધ છે અને કહે છે, 'મેપાભાઈ. હવે આ શરીર ગેલી દેવું છે, આજથી ભરાજર એક અઠવાડીયે, આ જ સમયે, અહીં' ગામ વચાળે ચોકમાં. ભગવત પૂનતું ઘર બની ગયેલ આ શરીરને રજગાવાય નહીં. આ શરીરને માધુપુર પહોંચારશે ? ત્યાં સમુદ્રકિનારે અગ્નિદાહ દેશે ? બોલો, આ તમારાથી બની શકશે ?' મેપાભાઈ ગિરધારીના વચન સાંભળી આશ્ચર્યચકિત થઈ બંધ છે. થોડી દીલો પછી કહે છે, 'તમારી ઇચ્છા ને મારે મન પ્રભુઆજ્ઞા છે.'

ગિરધારીએ ભરાજર એક અઠવાડીયે એ જ સમયે ગામ વચાળેના ચોકમાં જ્ય જ્ય શ્રી ગોકુલેશ જ્ય જ્ય શ્રી વિઠ્ઠલેશની પૂન મચાવતાં દેહ છોડ્યો. આપું ગામ એકઠું થયેલ પૂનનો અવાજ આકાશને આળી ગયો. બધે ભક્તના સ્વર્ગારોહણના સમાચાર દેવોને પહોંચાડવા ન હોય !

ભક્તના દેહને ધામધૂમથી માધુ પુર લઈ જવામાં આવ્યો. ત્યાં સમુદ્ર કિનારે મંત્રીમયાર સહિત તેનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. ભક્ત પરમ નિર્વાણના પંથે પળ્યા છે તે વિષે કોઈને કશી શંકા રહેલ નહીં.

હજી પણ સાંકા ગામમાં ભક્તને નજરે નજર ભોનાર ઘણા શખસો છે. હળાહળ કળિયુગમાં પણ સતત પૂન દ્વારા પરમેશ્વર સાથે યુક્ત થઈ સતયુગી માણસ વસી શકે છે. અને નિર્વાણ પામી શકે છે તેની તેઓ અચૂક શ્રાવ્ય પૂરશે.

પરિભ્રમણ

આશુતોષ

પુનિત યાદ

લાલ - ખાલ - પાલ ત્રિગુણીના પ્રથમ મહાપુરુષ પંચમ કેશરી લાલા લજપતરાયની જન્મશતાબ્દિ ૨૮મી જાન્યુઆરીએ સારા દેશે ઊજળી આઝાદી પહેલાંના તથા આર દસકા પૂર્વે અંગ્રેજો સામેની લડતમાં દેશભરમાં જાનફેરાનીવું ને વાતાવરણ હતું તેના કાષ્ઠક ખ્યાલ આજના પેઢીને ચલચિત્રની મદદથી આપી શકાય. પરંતુ ને ઉદ્યોગ રેડિયાગ અને હીન કક્ષાનાં ચિત્રો હિતારવાનાં ધધેા લખ બેઠા છે તેની પાસે આવી આશા બચે છે. ત્યાં સુધીમાં ટપાલ ખાતાની ટિકિટ મારફત અને દૈનિકો તેમ જ અન્ય પ્રકાશન દ્વારા દિવંગત વિરલ ત્રિમૂર્તિનાં પરિચય વર્તમાન પેઢીએ મેળવવાનો રહ્યો.

લાલા સમાજ સુધારક પણ હતા. ગાંધીજીનું સત્યાગ્રહવું શરૂ સૌની માફક તેમને શરૂમાં ગળે નહોતું ઊતર્યું. અને ઊતર્યું ત્યારે સાર્થકન કમિ શનનો બહિષ્કાર કરવા માફગીને ઝિલાનેથી છેડીને સરકસની આગેવાની લીધી; શિક્ષાર લાયકા આપ્યો જાણી પોલિસે લાહીની તખાલ્લત મોલાવી; લાલા સખત ધવાયા; લોકોએ તેમને મળવા હોસ્પિટલને ઘેરો ધાલ્યો. પાટા પીંટીમાં વીંટાએલા લજપતરાયે દેશવાસીઓને સમોધતાં કહ્યું: 'ધીરજ રાખો. ભારત વાસી પર વીંજાતી એક એક લાડી ચિટિય હકુમતના કફનમાં એક એક ખીસો ઠોકી રહી છે.' આ બન્યું ૧૯૨૮ના આંકડોજરમાં. ત્યારબાદ પખવાડિયે લાલાજીનું મૃત્યુ થયું, અને તેમની શહીદીથી દેશ દલપલી વીકર્યો. આજે લાલા નથી અને ચિટિય હકુમત પણ નથી. દરેક ભારતીના દિલમાં લાલાજીનું રયાન અમર છે. પૂ. ગાંધીજીએ કહેયું કે ભારતીય આકાશમાં લાલાજી સદાય ચમકશે. રોમાં રોલા જેની જગપ્રસિદ્ધ કે-ચ વિજ્ઞાતિએ લાલાજીને અપ્રતિમ નેતા અને ભારતના યુધ્ધોનો પારસો રાખનાર સુદિશાળી તરીકે જિરફાવ્યા હતા.

સિંહ સુતો છે.

સર વિન્સ્ટન ચર્ચિલ અવસાન પામ્યા છે. બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં જેમની કળાનો કસબ સાથી રાષ્ટ્રો માટે જીવનદાયાળી બન્યો અને સુદપ્રધાન પડે જેમના અસ્તિત્વથી દુનિયાના ઇતિહાસે પવટો લીધે તે ત્રા ચર્ચિલ વીસમી સદીના એક વિરાટ રાજપુરુષ અને વિચક્ષણ મુલકદી હતા. તેમનું વંકનત્વ 'એટલું' સુંદર તેટલું જ ચોટદાર હતું અને એક લેખક તરીકે અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દ રવામી હતા, તેમને સાલગળારા મત્રમુગ્ધ બની રહેતા. યુદ્ધ સમયનાં તેમના ઉદ્દેશોધનો વિશ્વના લોકોએ એક થાસે સાલગળાં છે અને પ્રેરણા પીધી છે. હીટલરના ધાડાં બ્યારે સાચેય યુરોપ પર ફરી વળ્યાં હતાં અને ચિટનનું રક્ષણ હાલક ડાલક સ્થિતિમાં અટવાઈ પડ્યું હતું ત્યારે ચિટનનો આ સિંહ રણગજના સાથે તખ્તા પર આવી ચડ્યો અને એટલી જખનર નૈતિક ચિટનના લેખોમાં ફળવી કે સારી પ્રત્યે ખડેર બનેલા યુરોપને ઝીણું કરવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન આદર્યો રૂઝવેટ, ચર્ચિલ અને રેટીન એક પછે બેગા થઈ શક્યા, એ ઇતિહાસ બારે રોમાંચકારી છે. પ્રલયકારી બોખવપોના ચિટને ને રીતે સામનો કયો ત્યારે ચર્ચિલે બે આંગળી ભેગી કરી બનાવેલો વિશ્વયસ્યક 'V' અચૂક યાદ આવે છે.

તેમની રમશાનવાત્રા વિરલ બની રહી. સદી પૂર્વેના કચૂક એક વિલીન્ડનને રાણી વિક્ટોરિયાએ ને માન આપ્યું ત્યારપછી ઇતિહાસમાં ખીજવાર શાહી માન સર વિન્સ્ટનને મળ્યું. રાણી એલિઝાબેથ સહિન સો દેશના પ્રમુખ પ્રતિનિધિઓએ લડનમાં તેમને છેલ્લી અર્જાલ આપી. ચર્ચિલ માનમરનખો સ્તીકરવાની વિજ્ઞામાં હતા. હવે તેમના એક માત્ર સાથી અપજન હોવર હયાન છે. સામા ચારણોની વસ્તી ધરાવતા તેમના જન્મસ્થળના નાનકડા ગામડામાં ચર્ચિલની અંતિમ વિધિ બનુ જ મર્મ

દિત કુટુંબીઓ અને સ્વજનોની હાજરીમાં યર્ષ, તે આત્મગૌરવમાં નહીં" માનતી તેમની વિચાર-ધારાને અનુરૂપ અણુભ્રમ એટલું જ નહીં પણ બાઈબલના ત્રણ સદાશ વાક્યોનું અતિથિ ઉચ્ચારણ "રાખમાં રાખ મળી ગઇ-ધૂળમાં ધૂળ અને માગીમાં માટી" ગમે તેવા કહેણ કાળજીના આદર્શોની આજમા આસિ આણુવા સમર્થ છે જ.

અદ્વત્તો અદ્વત્તી

પ્રભસત્તાક દિને રાષ્ટ્રપતિએ જેનું બહુમાન કહ્યું તેમાં સામાન્ય માનવીએ પ્રથમવાર સ્થાન લીધું છે ભરતકામની કલા શ્રવતી રાખનાર દિશા લયની જાડી નારી, પાટણનો ખેડાળાનો કારીગર શક્તિમતી શાળાનો કસબી, સૂરતનો ઝરી કમદાર, માધ્યસેરના ગ્રખ્યાત સુખક કામનો શિલ્પી એક જુદા જુદા ક્ષેત્રમાંથી અદ્વત્તો માનવીને શોધીને તેની સિદ્ધિનું સ્વેચ્છિય વ્યક્તિના હાથે મુદ્દાકન થવાથી એમ લાગે છે કે સાધારણ સુદ્ધિકોરાશ, વીરતા કે સિદ્ધિનું બહુમાન તો થાય જ છે પરંતુ સાધારણ સ્તરમાં જે પ્રતિભા રહેલી છે અને કોઈ જાતના શોરશ્વોર વિના સંસ્કૃતિ અને કલાનો વારસો જાળવી રહી છે તેનું વિશ્વભરણ ચરુ અટકાવવા જે સૂઝ જાગી છે તે એક સાચી રિશાનું પગલું છે અને સમાજવાદ તરફનું પ્રયાણ છે

દેવદાસી

બધારણની જોગવાઈ મુજબ ૨૬ જન્યુઆરી ૧૯૧૫થી દિંદો દેશની રાજભાષા થઈ તેના વિરોધમાં દક્ષિણભારતમાં જે આત્મ બલિદાન અપાયા તે માટે સૌ કોઈ પારાવાર દુઃખ અનુભવે છે પરંતુ આ ઘેલછાને ટેવી ગયેલી કે ભારતના મોટા ભાગના લોકો દિંદો જાણતા હોય અને તેનો રસીકાર કરતા હોય એ યુગનો છે કે એક ભાષા તરીકે દિંદોને ૩૭ લાકડાં નથી કે દેશભરમાં અલગિતો સૌ કોઈ દોરે દોરે જુએ છે ત્યારે દિંદો સખે સૂત કેમ નથી થતી?

બધી જ બાદેશ્વરીઓ આપવામાં આવી ૩ એકેજીને ઉપયોગ પણ આવતું રહેશે. બિન દિંદો

ભાષી લોકોને તકનીક ન પડે તેનું ધ્યાન રાખવામાં આવશે. વળી આ બધું કાઈ સંતોચત થવાનું નથી. એકેજીને લોકપ્રિય થતા જેટલો સમય લાગેલો તેટલો જ દિંદોને લાગશે- વીસ આવીસ કે પચાસ વર્ષ, શ્રી રામજી એ વાત સ્વીકારવા નેવાર નથી લોકશક્તિમાં નેતૃત્વ અથવા તામિલ લઘુમતિ પડે તે પ્રમાણે સારો દેશો કરવું જ.૨ નથી અને આ પ્રત્યે આત્મહત્યા કરવાનો નૈતિક દંડ પણ હોઈ શકે ખરો?

હા..... રી !

થોડો સમય થયો હશે. એક મજાના સમાચાર ચમક્યા હતા કે સિટનવા એક યુવનાને પોતાની લગાઈને કારણે પસદ કરનારા મળ્યા ન હતા. ડોક્ટરોએ સફળતાપૂર્વક ઝાઝા પાસે ઓપરેશન કરી, તેની કી ચાર્જ લેટાડી આપ્યા બાદ, મુરતિયા યોની કવાર લેણીને માટે જામી પડી હતી !

પરંતુ વધુ સુખદ સમાચાર હવે કારી છે અને તેથી દિંદુલિઓએ ભાષાનાં આધાર મૂકવું પડશે જો આધવાળા માણસોની સ્વાધુપેક્ષાઓ દિંદુલિઓમાં રચલાતર કરી તેમની જો આધ વધારી શકશે અને ડોક્ટરો આ પડકાર ઝીંટી લેવા તૈયાર છે પોતાની જાત ઉપર હસી શકતા શાસ્ત્રીજી જેવા અપનાદને બાદ કરતા મોટા ભાગના દિંદુલિઓ એક જાતની લઘુતાપ્રતિષ્ઠાથી પીડાતા હોય છે અને સમાજમાં તેમને શરમ આવતી હોય છે તેમાં જો સહકર્મ-આરિષ્ટી પોતાના કરતાં ભાગી હોય તો બીજાઓ આગળી પડુ બીધે છે વિજ્ઞાનના ચમત્કાર માટે માનવજાત હમેશાં સમગ્રી રહે છે પરંતુ પ્રસ્તુત બાબત દુનિયાભરમાં નાના કદના ભીં પુરોનો માટે એક આશિષ સમાન થઈ પડશે, અને નિશાનો આસ લઈ શકશે હવે કોઈ લાણુ નહીં રહે- ગાંધી દેવ નહીં રહે

ખનીજતેલમાં રવાયત્તતા

જરોની ખાતેની રીકાઇનરીના ક્ષેત્રમાં યુનીટનું તાજેતરમાં ઉદ્ઘાટન થયું, તેની કાળજી વળી એક બીજી પ્રતિદાસ પથમાં છે. અને તે છે ૭૪૨

માર્કલ લાંબો, એશિયામાં બીજા નંબરની નહાર-
કાટિયાના તેલક્ષેત્રને ગૌહતી અને બરોની રીક્ષાધનરી
સાથે ભેડતી પાઈપ લાઇનનો. આ લાઇન આસામના
જંગલો, ટેકરાઓ, નાનીમોટી ૭૮ નદીઓ (જેમાં
બહુપુત્રા એક છે)માં ચઈ, પશ્ચિમ બંગાળને
વટારી ગિહારમાં પહોંચે છે. દોડસો કરોડ રૂપિયાનો
ખર્ચ થયો; ઇન્જિનીયરી સમગ્ર શુદ્ધિમતા કામે
લગાડવી પડી અને સૌથી વિશેષ તે પ્રવાહી તેલ
પાઈપ લાઇનમાં વહી શકે તે માટેની કરકસર ભરેલી
નવી જ શોધ દુનિયાભરમાં સર્વ પ્રથમ ચઈ. ભૂગર્ભ-
માધી નીચળતું તેલ બહાર આવતાં ઠંડું પડે ■
અને તેમાં મીથેનું પ્રમાણ વિશેષ હોય તે પાઈપ-
લાઇનમાં સરળતાથી વહી શકતું નથી. બીજા દેશોમાં,
આને માટે મુખ્ય લાઇન નીચે બીજી ગરમ પાણીની
લાઇન રાખવામા આવે ■ જેથી ઉષ્ણતામાન જળ-
વાહ રહે. પરંતુ તેમાં ખર્ચ ઘણું આવે છે. બીજી
પદ્ધતિ, અન્ય રસાયણોનું મિશ્રણ કરવાની છે તે
પણ ખર્ચાળ છે. આસામમાં જે નવી પદ્ધતિ આપણે
શોધી છે તેમા શુદ્ધિકરણ માટેના તેલને એક પ્લાન્ટમાં
ભૂગર્ભના ઉષ્ણતામાન સુધી ગરમ કરી, એકદમ
ઠંડું પાડવામાં આવે છે તેથી પોપડાં થતાં નથી.
આ પદ્ધતિ સસ્તામાં સરતી છે. ખનીજ તેલના
ઉદ્યોગમાં આસામ એકલ કું. એ દિએલ ખાતે
શરૂઆત કરેલી. ત્યાં લગભગ એક હજાર કુવામાંથી
અડધી સંખ્યા અત્યારે કામ આપે છે. ૧૫૦ એકલ
કું. સ યે લાગીદારીમાં Oil India ની સ્થાપના
૫૭૧ નવાં ક્ષેત્રોની શોધ વેચીલી બની છે. નહાર-
કાટિયાનું સમૃદ્ધ ક્ષેત્ર ઉપરાત ક્ષીર સાગર, રક્ષાગર,
લાખવા વગેરેમાંથી તેલ મેળવવા પ્રયાસો ચાલુ છે.
દિએલની રીક્ષાધનરી જા લાખ ટન શુદ્ધિકરણની
શક્તિ ધરાવે છે, અને બરોની ખાતે દાલની શક્તિ
૧૮ લાખ ટન છે જે ૩૦ લાખ ટન સુધી વધા-
રવામાં આવશે.

પૂર્વભારત અત્યારની જરૂરિયાતના ૨૫ ટકા
તેલ પૂરું પાડે છે. હજુ દસ વર્ષ સુધી આપણે
કુદ તેલની આયાત કરવી પડશે. નૂનમતી અને
અને દાહિડયા એમ બે સ્થળે નવી રીક્ષાધનરીઓ
સ્થાપનાની યોજના છે. રશિયન નિષ્ણતોની સેવાથી

હવે કલકત્તા ૧૫૨૫૨માં યોજાણી ચાલુ છે. અત્યારે
૪૫ કરોડ રૂપિયાનું વિદેશી ચલણ તેલ-આયાત
માટે ચૂકવવું પડે છે. મુજરાતમાં હજુ શરૂઆત થઈ
છે. અંકલેશ્વર જેવું સમૃદ્ધ બીચું નવાગામનું તેલ-
ક્ષેત્ર મળ્યું છે. બંલાતના અખાતમાં તેમ જ ભારત
સિંચોન વચ્ચે મનારના અખાતમાં શોધ ચાલુ છે.
૧ કરોડ ટન જેટલી વાર્ષિક જરૂરિયાત ૧૯૭૦
સુધીમાં થશે જ્યારે ઉત્પાદિત અર્ધા કરોડથી વધારે
નથી. ONGC રાત અને દિવસ કામ કરી રહી
છે. જે સિદ્ધિ હાંસિલ થઈ છે તે ગણના પાત્ર છે.
શરૂઆત મોડી થઈ છે પણ ઝડપ બારે રાખી છે.

રોહિત

જૂનાગઢના પ્રાણી-સમૃદ્ધાલયમાં સિંહ રોહિતનું
મૃત્યુ થયું. સિંહણ રોહિણી વિધવા બની. બન્ને
દલખાણિયા ગામ પાસે સાથે ફૂવામાં પડ્યાં હતાં.

કરેવાય છે કે ફૂવામાં બળદ પડી ગયેલાં બન્ને
બળદની ગંધે આ બન્ને પડ્યાં. માનવીને તેની
ગંધ આવતાં પિંજડે લઇને દોડયો, દોરડાનો ગાળો
બનાવે, સિંહને ઉપર ખેંચવાના પ્રયાસો નિષ્ફળ
ગયા. એક વાસને છેડે સિંહના મુખમાં નાખી,
ગાળિયો ડોકમાં નાખી સિંહ અને સિંહણને પાંજરે
પૂર્ણ અને સચ્ચર બાગમા દરદી તરીકે દાખલ કર્યાં.
રોહિત અને રોહિણી નામાલિધાન કર્યો - દવાદારુ
ચાલુ કરી, પરંતુ માનવીના શુભામ બનવાની રોહિતે
સાર ના પાડી - ખોરાક લેવાની પણ ના પાડી.
જૂખ - ધૂળ અને બધનને કારણે રોહિતનું મૃત્યુ
થયું. તેની ગાથા રાજકોટ રેડિયોએ વહેતી મૂકી.
આજે રોહિણી એકલી રૂરે છે.

શાંતિ કાળે

અલુના શાંતિમય ઉપયોગ માટે ભારતની યોજનાઓ
આગળ ધપી રહી છે અને વડાપ્રધાન શાસ્ત્રી-
જીએ રોમ્બે પોતે પ્યુટાનિયમ પ્લાન્ટનું ઉદ્ઘાટન
કરતાં આ બાબત નિર્દેશ કર્યો હતો. બળતણ
તરીકે વિદ્યુત મથકો ચલાવવા માટે અલુશકિતથી
ચાલતાં મથકો બંધ જ સસ્તાં પડે છે અને તેમાં
ગરીબ દેશને રસ હોય તે સ્વાભાવિક છે. પ્યુટો-

નિયમની પ્યાન્ટની રચના અને તેની બારે કહિન ગોઠવણીમાં ભારતીય વિજ્ઞાનીઓએ ભાગ લાગવી ખતાવ્યો છે, અણુશક્તિ ધરાવતાં દેશોમાં ભારતનું સ્થાન છે. જે તે આ વિજ્ઞાનીઓને આભારી છે. મોનેટ્રાન્ટનો જથ્થો આખી દુનિયામાં ભારત પાસે વિપુલ પ્રમાણમાં છે, અને કેસાગા નદી મદાસના સમુદ્ર કાંઠે તેમજ જામગી અને ગિદારની સરહદો ઉપર તે મળી આવે છે. થોરિયમ-યુરેનિયમ અને પ્લુટોનિયમ અણુ-કુટુમ્બીઓ છે અને આને તેની મદદથી અનેક ક્ષેત્રોમાં સંશોધન ચાલી રહ્યું છે પાક વધારવા ખાતર બનાવવા, કૃષિવાતનો નાશ કરવા; બંદરમાં ભરાઈ જતા ઠાવને એસાડય વગેરે પરંતુ આ બધું શાંતિ કાળે, જોગ્ય માટે નહીં.

હોલતી ઇમારત

ખારા સ્થાનમાં ખીડી વીરહી જેવી ધુનોની સંરક્ષા અત્યારસુધી રહી છે. બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછીની તેની હામગીરી પ્રદર્શન રહી છે અને કટોકટીનું નિવારણ કરવામાં શક્ય તેટલું બધું જ આ સંસ્થાએ તેની મર્યાદામાં કયું છે. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછી લીમ ઓફ નેશન-સના મૂળ ભૂમી શક્ય નહીં અને જર્મની તથા ઇટાલી તેમથી ખગી જતાં, તે નિબંધ બની અને છેવટે નામશેષ થઈ. ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન થઈ રહ્યું છે? માનવજાતની આસા સમી આ ઇમારતના પાયામાં સુકલું છીણી મારી છે અને હવે ચીન કહે છે કે ચીન સમગ્ર વિશ્વ-સંરક્ષા ગોળી કરવાની જરૂર છે જ. ધુનોના કણા પેટે અમેરિકા-રશિયા વચ્ચે ચડામાં થો છે જ આ બધું અમંગળ તો નથી ને ?

ખીડીઓવાળો રે ?

૨૬. ઝવેરજ્ઞદ મેઘાણીનું પ્રખ્યાત અમળની કાવ્ય 'ખીડીઓવાળો' હવે ફરીથી આલેખ્યું પડે તેની પરિસ્થિતિ સિતિજ પર દેખાઈ રહી છે. નિકાસની બાબતમાં ભારે ઉત્સાહી આપણા પેપાર પ્રબળ થી મનુભાઈ શાહે ખીડીની જાનવતમાં જે લાવિષ્ય લાખ્યું છે તેના ઉપરથી એમ લાગે છે કે ખીડી વાળતા કારીગરના નસીબ આગેથી પાંદડું ખસી

જવાની તૈયારી કરી રહ્યું છે. ભારતની ખીડી અમેરિકામાં લોકપ્રિય થઈ પડે તેવા સંભવ છે. એક કહેવાય છે કે સિગારેટ પીવાથી ગળાનું કેન્સર થતું હોય તેના કારણે ત્યાં વપરાતા કાગળનો ધૂમાડો છે. ખીડીની બાબતમાં તો તમાકુનું પાંદડું ચોંતે શુદ્ધ વનસ્પતિ છે અને તે નિર્દોષ હોવાથી સિગારેટના લગ્નસ્થાનથી મુક્ત છે. એટલે ભારતની ખીડીની માંગ અમેરિકામાં થાય અને ખીડી પચ્ચ થાય, તો અહીંના કારીગરને તકાકો પડે જ પડે. પરંતુ અમેરિકાના શાશ્વ હોવાથી ધર આંગણે બનાવતા શીખી જશે, અને આપણે, જેમ ત્યાંના ઘડે આવવામાં ગોરવ અનુભવીએ છીએ તેમ, ભારતની ખીડીના ઘૂટ લપ્પ ધુમાડો કાઢવામાં તેઓ ગોરવ લેશે તેમ માનવું વધુ પડતું છે.

શાન વધારી

ઈંગ્લેન્ડના બોલ્ટન ગ્રામમાં પાંચ વર્ષના બાળક કુખીને રસ્તા પર અકસ્માત થયો, અને સ્થરવર ગમે તે પહેલાં પુષ્કળ લોકો વહી જવાને કારણે મૃત્યુની સમીપ પહોંચવાની ગણતી થઈએમાં એક ભારતીય ડૉક્ટર નારાયણ અનંત સૂરી ત્યાં જઈ પહોંચ્યા અને તાત્કાલિક બાળક ઉપર શસ્ત્રક્રિયા કરી બચાવી લીધી. ત્યાંના સમાજમાં ડૉ. સૂરીની ભારે પ્રશંસા થઈ રહી છે. જો કે કોઈપણ ડૉક્ટરે આ કાર્ય કયું હોત પરંતુ કટોકટીની પળમાં, કાલના વિલંબ વિના જે જાતની સમય મર્યાદા વાપરવી પડે છે તે ડૉ. સૂરી ખતાવી શક્યા અને પરદેશમાં ભારતની શાન વધારી, એ ભારે ગૌરવપ્રદ બાબત છે.

હસવામાંથી

હસવામાંથી ખસવું કેમ થાય છે તેનો એક વધુ દાખવો મેક્સિકોના એક શહેર પૂરો પાડ્યો છે. બળદની સાથેમરી જેવા એકત્ર મગેલ મેદની છૂટકા ટાણે ધક્કામુઠ્ઠીમાં મીસ માનવીના મૃત્યુ થયાં. પ્રવેશદારેથી અંદર આવનાર, અને ગેરેરીમાંથી બહાર જનાર વચ્ચેની ખેચતાણમાં આવી કડબતા ગળી, કેટલાક બાળકો મેદનીને છેડેથી ધક્કા મારવા

લાગ્યા અને તેની અસર અમોઘ હરોળ સુધી પહોંચી. બ્યારે જનસમુહ વિશેષ હોય છે ત્યારે વ્યક્તિનું વર્તન સંયમ અને મર્યાદા માગી લે છે. સુપરેલા દેશોમાં અને ડેળવણીની પ્રજામાં જણ આવું બને તો આપણે ત્યાં કુંભમેળા ટાણે કેટલી સાવચેતી જરૂરી બને છે?

સરસ્વતી સ્વદેહે

નેતાનહ બૂક ટ્રસ્ટ તરફથી દિલ્હી ખાતે રાષ્ટ્રીય પુસ્તક પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું હતું તેમા ભારતની સઘળી ભાષાના ચૌદ હજાર ઉપરાત પુસ્તકો હતા. અંગ્રેજી (૩૩૪૪) હિંદી (૩૦૨૮), બંગાળી (૧૪૨૭) પછી ચોથું સ્થાન ગુજરાતી (૧૩૦૭)ને મળ્યું તે પછી આનંદની વાત ખરી જ. ત્યારબાદ અગ્રુ જ પ્રદર્શન અમદાવાદ ખાતે ભરાયું હતું. આ વિચાર નવો છે એટલું જ નહીં પણ જ્ઞાનનો પ્રકાશ વધુ ફેલાય તે માટે આવા પ્રદર્શનનો બહોળો પ્રચાર કરવાની પબ્લુ એટલી જ જરૂર છે. એક સાદા પુસ્તક સાચા મિત્રની ગરજ પૂરી પાડે છે, અને જો, પુસ્તકને મિત્ર બનાવે છે, ને જગતમા મોહની પડી હોતી નથી.

જીવદયા

મુંબઈમા બોરીન'દર પાસે અબ્દુમને-કુલામ હાજરૂદ્દીની ઉમિરતના મૂળજના તારમા એક સમઢી ફમાઈ ગઈ મોઈ જીવદયા પ્રેમીનું જ્ઞાન જતા, હાગરભિરેડના કાવોત્રયમા ખગર આપી. ૧૨૪ ફૂટ લાંબી નીસરણી આરી તેની ઉપર એક આદમી ચડયો અને ત્યારથી પંદર ફૂટ તાળા વાંસની મંદથી સમઢીતો પગ તારમાંથી બહાર કાઢયો અને તે નીચે પડી તેને સારવાર માટે દવાખાને લઈ જવામા આવી અને તેની યોગ્ય ચિકિત્સા કરવામા આવી. હવે તે આઝાદ બનીને આકાશમા વિહરે છે. જો તેના જ્ઞાન ઉપર આવે તો જીવદયા ચડી પ્રસરત કામગીરી બનતી થકે છે, તે આ વાત ઉજરથી જોઈ શકાશે.

વિવેચનામ

રશિયાના પ્રધાનમંત્રી ક્રાસિન ઉત્તર વિવેચનામની મુલાકાતે ગયા અને પ્રેસિડન્ટ બ્રેન્સનના ગ્રુપ બાન્ટોના રહસ્યમંત્રી જહોન બંડીઝ દક્ષિણ વિવેચનામ ગયા તે બન્ને બનાવો સ્પષ્ટ છે. ચીન તે તૈયાર ખેડું જ છે. ભવાલામુખીની ટાય ઉપર ભેરોની, ઘરેઘરે પાણી રેડવાથી, તે ભૂકાતો વધ થઈ જશે? અથવા તેના ઉદરામિ હોલવાઈ જશે?

માસનાં મહેમાનો

બર્માની ક્રાન્તિકારી સમિતિના અધ્યક્ષ નેવીન વધુ સમય લઈને મોટા કાફલા સાથે આવી ગયા. આઈ દિવસના રોકાણમા ત્રણ દિવસ મહારાષ્ટ્રને આપ્યા, હલેરાની મુશ્કેલી જોષ. પડિત નહેરુ માદા હતા ત્યારે અચાનક શિષ્ટાચારની મુલાકાત લઈ, ભારત સાથે મૈત્રી સ્થાપી દીધી. આમ તો ચીનના વડાપ્રધાન ચાઉ, સામેથી તેમને મળવા જાય એટલી તેમની પ્રતિભા છે. સંભર છે ભારત અને ચીનની ઘુલનખબર કસોટી તેઓ કરતા હોય.

પ્રથમ જ વાર ક્રાન્સના વડાપ્રધાન ભારતની મુલાકાતે આવે છે. પ્રથમ દરોહ એક ભારે વિચસણ રાજપુરુષ છે. અમેરિકા તેજજ શિટન બન્ને સામે એક સાથે નહેરુ ભરાવે છે. તેમની દરેક વાતમા ક્રાન્સ એક મહાસત્તા છે એવો આતમગૌરવનો રણુકાર છે. દુનિયાના રાજકીય ક્ષેત્રોમા અનનવા ધણકા કરવાની તેમને રૂવ છે. સામ્યવાદી ચીન સાથે તેઓ સાપ અને મોળિયાની રમત રમે છે. ભારતમા તેઓ વડાપ્રધાન બ્યેજિંગ પોરખીડાને મોકલી રણા છે.

યદુ ભાવિ

પંજમના ભૂતપૂર્વ મુખ્ય પ્રધાન પ્રતાપસિંઢ કોરોનું (અને ત્રણ સાથીદારોનું) ને રીતે ખૂન થયું છે તેનાથી દેશ ચોકા બેઠવો છે વાસ્તવમા તે ક્રનાનાઓએ લોકચામીનું ખૂન કર્યું છે. આધુનિક પંજમની સમૃદ્ધિ તેમજ ત્યાના લોકોની વાતાવરણમા

સ્થિરતા આણવામાં કેરોનો ફાળો અગ્રેક હતો તેમજ નેહરને પણ તેમને માટે ઘણું જ માન હતું અને વિપત્તિકાળે તેમને બચાવવા દાઢ ધરી હતી. મુખ્ય પ્રધાન તરીકેની તેમની ફરજો દરમિયાન પ્રતાપસિંહે ઘણા દુરમનો ઊભા કર્યા હતા. આકાલી દળ સામે તેમ જ સામ્યવાદીઓની અળવળ સામે એક અજુનમ કિંદા તરીકે કેરો ઊભા રહ્યા હતા. છેવટનો ઉદ્ધાપોદ વધી જતા તેમની સામેની તપાસમાં દાસપંચે અમુક કિસ્સાઓમાં તેમની ટીકા કરી હતી અને રાજીનામું

આપ્યા પછી પણ રાજકારણમાં ગીરવવતો પુનઃ પ્રવેશ કરવા તેઓ મથી રહ્યા હતા પોતાના પુત્રોના, દોષના તેમજે એકશર કર્યો હતો, જે સમાજ વિભિન્ન વિચારસરણી ધરાવતાને નબારી શકતો નથી તે લોકશાહી માટે તૈયાર નથી એમ અમુક કહી શકાય. ભારતના એક સરહદી અગત્ય ધરાવતા અને તોફાની રાત્નમાં વહીવટનું જે પોલાની કવચ એમજે રમ્યું હતું તેમ જ શક્તિશાળીપણે વહીવટી ધૂરા વહી હતી ત્યારબાદ આવો અંત આંત કરેજી અણખ.

મરતી

સેનાપતિ બાપટ અને પવનારમા મળ્યા હતા. તેઓએ મારી સાથે 'ઘણીએ વાતો કરી. ગીતા, અહિંસા વગેરે વિષયો ઉપર ચર્ચા કરી. આ બધી વાતો પૂરી થયા બાદ 'મે' તેમને પૂછ્યું કે આપનું સફાઈનું કામ કેવુંક ચાલે છે? તેઓએ ઉત્તર આપ્યો કે બહુ સરસ ચાલે છે. હવે તો મને એક સહયોગી પણ મળેલ છે 'મે' વિચાર્યું કે મુંબઈ-શહેર તો માણસોની ભીડથી બિભરારૂ શહેર છે. એમાથી એક સાથીદાર મળે તેથી આ બહા માણસને સંતોષ થાય છે. એ પણ નવાઈ જેવું લાગે છે. 'મે' ફરીને પૂછ્યું, કે કોણ છે એ સહયોગી? તો એ બોલ્યા કે, 'કચરા ગાડી' મળી છે અને. એમને આમાં ખૂબ આનંદ હતો. તપ બધું એણે જઈ રહ્યું છે એવો તો એમને ભાસ પણ ન હતો. એકની આ મરતી અને આનંદ જોઈને મને થ ખુશી થઈ.

—વિનોબાજી

આટમટ આઈન્સ્ટીનને એક બાળકે, તે મહાન ડેવી રીતે થયા, તે અગેનો પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો. આઈન્સ્ટીને તેનો ઉત્તર આપતાં કહ્યું: 'હિંમત ના હારો.' બાળકે પ્રશ્નાર્થ રીતે પૂછ્યું: 'તે કેવી રીતે?' આઈન્સ્ટીને ખૂબ જ સ્થિર ચિત્તે બાળકને સહજ ભાષામાં સમજાવતાં કહ્યું:

'હું તારા જેવડો નાનો બાળક હતો ત્યારે શાળાનાં બધાંજ બાળકો મને 'બુદ્ધુ' કહીને ચિડવતાં. કદી કદી તો તેઓ કાપલીમાં 'બુદ્ધુ' લખીને મારી પીઠે તે કાપલી ચોટાડી દેતાં. હું શિક્ષકોના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપી શકતો નહીં. છેવટે મારે બાકડા ઉપર ઊભા રહેવું પડ્યું. તેમાં વળી ગણિતના શિક્ષક તો કહેતા સાત જન્મેય ગણિતને આકડો પણ શીખી શકીશ નહીં. હું શરમાઈ જતો, નીચું જોઈ જતો. મને હજુ થઈ મનમાં હું રડી પડતો. છતાં હું કોઈની પરવા કરતો નહીં. 'મે' મારી મહેનત ચાલુ રાખી અને મારી સખત મહેનતનું પરિણામ મને મળ્યું.'

—નહુભાઈ પટેલ

પ્રેરક પ્રસંગો

૧. કીર્તિની ખાખ

ત્રણ ત્રણ પેઢીના સ્વાતંત્ર્ય જંગનો આજ અંત આવ્યો છે, એથીઆ અને યુરોપખંડને શેઠ પમાડતા ભારત સંઘાટ અકચર પાસેથી મેવાડને આઝાદ બનાવ્યું છે, વિશાળ ભારતમાં એક મેવાડ ઉન્નત મસ્તકે સ્વાધીનતાનો ગર્વ માણતું ચિહ્ન છે.

એ વિજયના આનંદમાં, સરદારો, સામંતો, પટોવતો, ચોદાઓ અને મંત્રીઓને પારિતોષક આપવા રાણા પ્રતાપે ખાસ દરબાર ભર્યો છે. કેંક વરસો વીતી ગયા બાદ મેવાડની ધરતી પર આજ પહેલ વહેરો જ દરબાર ભરાતો હતો, એટલે એ મનોખો હતો.

આઝાદી જંગની સાક્ષીરૂપ જેના અંગે અંજ પર રૂપ નેઈ શકાય તેવા અસંખ્ય જાખમોથી શોભતા પ્રાતઃસ્મરણિય સરદારો બેઠા છે. કવિઓ ગોઠવિયા ભર યજ્ઞ યજ્ઞ મેવાડી વીરતાને બોરણવી રહ્યા છે. હજાર કંકુના મંગળ સાચિયા અને અસોપાલવના તોરણુયા શોભતી કચેરીની દેડી પર શરણાઈ અને નોત્રત ગડેડી રહ્યા છે.

થોડી વારે આ મધું ચાંત રહ્યું ને પારિતોષક વિતરણનો પ્રારંભ થયો.

સરઆત કરતાં રાણા પ્રતાપે કહ્યું, આજ મેવાડની ધરતી પર સ્વાતંત્ર્યની ઉપા જીતી એનો બધો મથ ભામાશાને ભાગે જાય છે. એણે એના બાપદાદાના સમયની તમામ દોલત મેવાડને ચરણે ન ધરી દીધી હેત તે, મેવાડનો ઇતિહાસ કંઈક જુદો જલખાત. માટે આઝાદી જંગના ચોદાઓને ચોગ્ય પારિતોષકો આપતાં પહેલાં, ભામાશા સૌથી પહેલા કંઈક માગી લે, એવી મારી હજી છે.

કચેરીમાં શાંતિ ધ્વજાઈ ગઈ, રાણાના આ બોલ પછી બધાની નજર એ વણિક મંત્રી ભામાશા તરફ ગઈ.

મહાસાગર સમી સાંતિથી ઊભા યજ્ઞ બે દાય જેડી ભામાશાએ કહ્યું. મહારાણા ! આપની આગ

ચાઈ છે તો હું અવરજ કંઈક માગીશ, પણ મારો વારો છેલ્લો રાખો, સૌથી છેવટ હું માગીશ.

કહી એ બેસી ગયા.

રાણુએ એ વાત સહર્ષ મંજૂર રાખી. અન્ય સરદારો, સામંતો પટોવતો તથા ચોદાઓને નવાબ્યા, કોઈ બાકી ન રહ્યું.

પછી રાણા પ્રતાપે કહ્યું, હવે ભામાશા મારી હજી સંતોષે, ને ચાહે તે માગે, મેવાડ ભામાશાથી પુનઃસ્થાપન પામ્યું છે, અમારી ત્રણ ત્રણ પેઢીના અવિરામ જંગ ફળીભૂત નહોતો થાય તેમ, એને ભામાશાએ દ્રવ્યથી સાર્થક બનાવ્યો, અરે એકલા દ્રવ્યથી કેમ ? શુદ્ધમાં સમશર પકડીને મને એણે કે મથમેર સમે દુર્ગ શાહનવા સહીમ અને માનસિક જેવા સામે લડીને અપાવ્યો, શેરપૂરને દેલવાડાના દુર્ગે અપાવ્યા, ભામાશા તો મેવાડના પુનરોદ્ધારક છે, ભામાવધાયક છે.

ને એ બોલ પછી આખી સભા પોકારી ઊઠી. શહ ભામાશા ! ધન્ય ભામાશા ! ધન્ય તમારી દેશલકિત ! ધન્ય ત્યાગ !

પ્રાંત ભામાશા જોશ યથાને કચેરી સામે બે દાય જેડી બોલ્યા, મેવાડ માનુ છે, હું મેવાડના હવા પાણીથી પોષાયો છું. મારા બાપદાદા મેવાડની ધરતી પર જીહ્યાં દતા. એટલે મેવાડ કાળે અને ખપ લાગીએ, એ કાંઈ આશ્ચર્યજનક વાત નથી. મેવાડ સારું, મેં, મારા બાપદાદાઓનાં સમયનું ધન અપંજી કહ્યું એમાં પણ કાંઈ વિશેષતા નથી, એ તો મેવાડ વાસી તરીકે, મારો ધર્મ હતો, એ મારો સદગ ધર્મ મેં જાળવ્યો છે. આટલું જતાં મહારાણા મને ઇચ્છીત માગવાનું કહે છે. તો હું માનુ છું.

કચેરીમાં શાંતિ પ્રસરી ગઈ. રાણા પ્રતાપના પર, ભામાશા માગે તે આપી પોતે કૃત્ય કૃત્ય થશે એ ખ્યાલે પરમ પ્રમનના ઊભાઈ ઊઠી.

તે પછીની થોડી જ પળમાં ભામાશા બોલ્યા. મહારાણા મારા પર પરમ પ્રસન્ન . તે

કું એ માથું છું' કે, મારી પ્રશંસા ન થાય, મારાં કીર્તિમાન ન ગવાય. ભક્ષ, બીજું કશું નોંધવું નથી.

કચેરી સ્તબ્ધ બની ગઈ.

માણસ ધન દોષતનો ત્યાગ કરી શકે, સુલકની ન્યોહાવરી કરી શકે, પણ કીર્તિની ખાખ ગવાવી દેવાનું માગે એ તો આપા મોઘકં વીરલા જ.

રાણાનું આશ્રય કેમ સમજું ન હવું. એણે પણ પૂછ્યું. બામાણ! એવું શા માટે માગ્યું?

એવું કારણ એ પ્રથમ કશું રાજાનું કે જે કાંઈ નવું નથી કરી બતાવ્યું. સ્વદેશ દાગે બહુ ન્યોહાવર કરવું એ દેશ દેશવાસીનો ધર્મ માન્ય છે. બન્યો છે. કશું નવું નથી કહ્યું. ધર્મના આચરણનાં મિથ્યા કીર્તિમાન ન હોય.

—દેવેન્દ્રકૃમાર કાલિદાસ પંથિ

૨. અદ્ભૂત બાવનાં

દણી વખત આપણને એવાં મદાનુભાવોનો ભેટ થઈ જાય છે કે તેઓની વાતો આપણને વિચારતા કરી મૂકે છે; તેઓની લાવના પર આપણે રિદાં થઈ જઈએ છીએ.

મને એક નિહત લશ્કરી અમલદાર મળેલા. તેમના અનુભવની વાત અહીં કરીશ.

ખીજા વિશ્વયુદ્ધનો સમય હતો. ભારતના મોટા ગણાતા એક રહેરમાં લશ્કરી શાણું હતું. અનાજની સંપૂર્ણ તગી પ્રવર્તમાન હતી. બહારથી અનાજ આવી શકતું ન હતું, લાવી શકાતું ન હતું. લશ્કરને મારેનાં મોઠારમાં લોટનો જથ્થો ધણો હતો. પણ કમનસીબી એ હતી કે તે લોટ ધણો સમય ઉપયોગ વિના પડયો રહ્યો હોવાથી સડી ગયો હતો.

એ લોટને આળસીમાં નાખ્યા અને આજે તો આળસીમાં કંઈ ન રહે. બધો જ લોટ નીચે પડી જાય. —સાથે ધણેા પછી કેટલેટલાય ઉપાયો છતાં ઈંગ્લેન્ડ લોટમાંથી નીકળે જ નહીં. જોઆમાં લોટ લઈ સુસાના પ્રકાશમાં જુઓ તો હજારો ઇંગ્લેન્ડ સળવળતી—ખદબદતી નજરે પડે!

આવો લોટ જે ભેવા પણ ગોખ ન હોય તેનો સરકારે ઉપયોગ કરવા વિચાર્યું. એ લોટના ઉપયોગ માટે બે વિકલ્પો રચ્યા. કા તો પ્રબળ લોટ આપવો. કાં તો લશ્કરને લોટ ઉપયોગ માટે આપવો. બે વિકલ્પોની સામે એક લાયક અનુબંધી રહ્યો હતો. પ્રભ

ભે આ લોટ ખાઈ અને રોગ ફાટી નીકળ્યો તે રોગને કાળમાં લાવવો અતિ મુશ્કેલ કાર્ય થઈ પડ્યો; સાથે પ્રબળ પણ જ્યારે સંનિધા આ લોટ ખાઈ લે! રોગ તો તેઓને થયું થશે જ. પણ રોકેટરોએ ખાતો આપ્યો: 'અમે રોગને કાળમાં લાવશું—કારણ કે તેઓની સંખ્યા ઘટી છે!'

સૈનિકોને કહેવામાં આવ્યું:

'તમે સૌ લડાઈમાં જોડાયા છો. આથી એક યા બીજી રીતે મોત તો નિમિત્ત જ છે, તમે શું ઈચ્છો છો કે તમારું કુટુંબ મરે કે તમે મરો! લોટ તમારા કુટુંબને ખવડાવવા ઈચ્છો છો કે તમે જ ખાવા ઈચ્છો છો!'

લશ્કરી પડકાર! બેલદલીનો પ્રશ્ન! આત્મસોગનો સવલ્લ! હજારો જૂજા ભાઈ-બહેનો; માતા-પિતા સામે મૂકીને સિપાઈઓને પ્રશ્ન!

એક જ અવાજ! અમ્મ નિષ્કંપ!

'કુર્યાન છે અમારી જીંદગાની! અમે જ લોટ ખાઈશું! લોટ મુંદતા મૂળ ચક્રવાતી રસાયણોએ પડેથી લોટ મુંદલો.

પણ... રોટલી તો જુઓ! અંબૂડા જીવી જાડી રોટલીમાં અસંખ્ય કાળા કાળા ટપકાં! ખાવાની વાસના સંતોષવા જન્મેલી ઈંચલોનો વાસનાએ જ નીધેશે ભેગ! હવે સૈનિકોને ભેગ!

તમે જલ કે સાધુ સંન્યસીને જમતા ભેજો છો? આપણે યુવાન સિપાઈ રોટલી એકલી ખાઈ ન શકવાથી દાળ, ભાત, રોટલીના ટૂંકાં, બહુ સાથે જ રમદાણી હોજરીમાં પધરાવી કે!

રોગ કેસો. બધા જ ગીરવચ્ચા યુવાનોના શરીર પર લાલ લાલ ફોડસોઓ ફૂટી નીકળ્યાં. થોડા મૃત.

જેમની દૃષ્ટિકત કોનાર નિહત અમલદાર મુજબતી હતો. તેમણે અંતમાં કહ્યું: 'લશ્કરમાં આ પ્રકારની લાવના નોંધ્યો. ગમે તે દિસામે મોતને બેઠવું તે જ સૈનિકોનો 'મોલ' હોય છે! આપણા જૂજાતના યુવનોમાં આવી બલિદાનની લાવના વિકસે ત્યારે જ આપણું ગુજરાત ભારતના લશ્કરમાં નામ કાઢી શકશે.'

માન્ય મરતક અદ્ભૂત લાવના પાસે મુઠી પડ્યું.

—સતીશચંદ્ર ડીંગલ વેંજુવ

જીવન સૌરભ

૧. વીરપસલી

એક દિવસ દૂબળી પાતળી દમિયેલ દોકરીને લઈ એક બાપ દા. અમીનના દવાખાનામાં દાખલ થયો.

પરાણે પગથિયા ચડતી યુવતીની ક્ષીણ શક્તિ-માય તેજસ્વી અસ્તિત્વને એક દંજીમા દાકતરે પારખી લીધું. એક પળ મીટ માડી. હૈયાની પારપરીક્ષામાં તેના મહાકદને માખી લેતાં, દવા ઝરતા દિવે દા. બોલ્યા :

‘આવો બહેન, આરામથી બેસો.’

આ અમીનનો આવકાર યુવતીનો ગાલ પર ચુનાળી સુરખી ખિલવી ગયો.

‘કેમ હવે ઝટ સંપૂર્ણ સાજા-તાજા’ થઈ જવું છે ને ?’ જુલો જુલો જીભખાણું ન હોય તેવી આત્મીયતાથી દા. બોલ્યા.

દોકારમા નયનો નમાવી યુવતીએ પોતાની કમળા બ્યક્ત કરી. અને એ નયનોમા દાકતરને તેના સ્વસ્થ થવાના દૃઢ નિર્ધારનું નર દેખાણું.

પછી દાકતરની અમી ભરી દર્શિનો દોર ધરડા બાપ તરફ લાગતા ધીજેલા અવાજે બાપ બોલ્યો :

‘સાહેબા મે’ તો તેને મહુ બહુ વારી પથ્થુ એમનું એનું મા ખીન્ને વર્ગ લાવવાની દલાવમા લોલીનું પાણી કરી નાખ્યું.’

‘ગજશય નહીં કાઠા, જેનામા લોલીનું પાણી કરવાની હિંમત છે, તેનામા દવાના પાણીનું લોલી બનાવવાની તાકાત પથ્થુ પડેલી હોય છે જ.’

દાકતરના આ હૃદયાર પર યુવતીએ આજી સ્મિત-વડે પોતાની મઠમ મદોર મારી.

‘તમે ગઝરાવ નહીં, બારેક માસમા તો તમારી દોકરી સંપૂર્ણ સાજાસમી થઈ જશે. બસ !’

‘સાહેબ ! કેટલું બધું ?’ ચિંતાધુર ચહેરે બાપે પૂછ્યું.

‘એ જ...માથૂથી હાનર-બારસો !’ મંત્રી મનક કરતાં દાકતરે આખો ઉલાળી.

‘પથ્થુ સાહેબ ! એવડી મોટી રકમ ક્યાંથી કાઢું ? જે કંઈ હતું તે તો તેને લાચુવનમા પરચાર્ડ ગયું છે.’

‘તમે ચિંતા ન કરો. તમારી દોકરી સાજા થતા, કમાઈ દેવું ભરશે. કેમ બહેન ! કમળ છે ને ?’

‘બાપા ! એક વખત મને સાજા તો થઈ જવા દો પછી પાછા પાછું દેવું ભરપાઈ કરી આપીશ.’ બાપને દિવાસો દેતાં દોકરી બોલી.

‘જુલો ! જલ્દી સ્વસ્થ થવું હોય તો તારે જાણે નખમા થ કોઈ રોગ ન હોય તેવી અડગ શ્રદ્ધાથી વર્તવું. શ્રદ્ધા જનમશે તેની સાથે સાથે તારી તંદુરસ્તી પથ્થુ જનમવાની જ.’ એ પ્રેરક સૂચના સાથે દામારે દવા અને આહાર-વિહારની દિનચર્યા યુવતીને ઝીણ-બટ્ટી સમજાવી દીધી.

આમ દાકતરની સત્વભરી દવા, અને માનવતા ભર્વા વર્તાવને કારણે મનોરમા માત્ર બે માસમા જ દળવા કામ કરવા લાયક સજાકત થઈ ગઈ.

પછી શૂં પૂછ્યું ? કામ કરનારને એહી થવું કેમ પાસવે ?

કેળવણી પ્રત્યે મનોરમાને પ્રથમથી પ્રેમ હતો જ. તેમા દાકતરની પ્રેરણા અને સિંધારમ વધારે ધાવા. એટલે ઉઘડતી નિશાએ ગામની જ દાઈરફલમાં તે કામે લાગી ગઈ. અને દેવું ભરપાઈ કરવા લાગી.

આ વાતને પથ્થુ એક વર્ષ વીતી ગયું.

એક દિવસ યોવનથી ચનગનતી એ યુવતી પોતાના લગનનું નિમત્રણ-પત્ર લઈ દાકતરને આધીનદિ આપવા પહોંચવા ચિનવવા આવી.

નિમત્રણ વાચી દાકાર જાણે મદાનિદ્રામાંથી જાગતા હોય તેમ ઝગકપા. જૂતકાળ આખ સમે ઝિંગો થયો.

તત્કાળ ખિરસામાંથી ચેકશુક કાઢી, ચેક લખ્યો, હુવતીના હાથમાં મૂક્યો. પછી તેના વાંસા પર પ્રેમ-લયો ધબ્બો મારી મોટાભાઈની અદાથી બોલ્યા :

‘ હે બહેન ! મારા અંતરના આ આશીર્વાદ. ’

દાકતરને મનોરમા તરફથી મળેલી દવા અને ફીની રકમ તેમણે બેકમાં જમા કરાવેલી હતી. એ હતો એના બાબત સહિતની રકમનો ચેક.

‘ ચેકની ૧૨૫૧-૦૦ની રકમ બેંક ખાત-દોકરી અવારુદ થઇ ગયાં. ’

‘ માનવીને મનપસંદ કામ મળે અને તેનું મન તેમાં ગુંથાયેલું રહે, તથા કામનો આનંદ લૂટે તો તે જલદી સ્વસ્થ થઇ જાય. ’

‘ ક્રેટસે જ મેં ’ તો તને કાળામાં કામે લગાડી હતી. આ તારી કમાણી છે તેના પર તારો જ કાચો દંક છે. ’ દાકતરે ચેકનું રકમ સમજાવ્યું.

એ સાંભળી ખાત-દોકરીના હૈયાના હીર રનેહ-સજસ બોલો દારા વહેવા લાગ્યા. દાકતર અનિમેષ નયને એ પુનિત દસ્ય જોઇ રહ્યા. જીવનની ધન્યતા તથા મૂર્તિમંત થઈ હતી

*

આવા દાકતરનો અર્થપરિચય અરમાને નહીં ગણાય. પોતાના ગામ-વસોમાં કે પાસેના નડિનાદ શહેરમાં ધીકતો ધણે આલવાની સંપૂર્ણ શક્યતા દેવા છતાં દા. મનુભાઈ ખીંડ અખીન સેવાની ધૂણી ધખાવતા અદાર-વીસ વર્ષથી ઉત્તરસડા ગામમાં બેઠા છે.

આજે ય ઉતરતી અવસરમાં, મોટા કુટુંબના પોપણનો વહર વહેવાનો હેવા છતાં, આતમના અનેક ઉલ્લાસથી પોતાની જાતને અંદરની જેમ ધસી સેવાની સુવાસ એમરે ફેલાવી રહ્યા છે.

આવા દાકતર પાસે જર કે જમીન તો ક્યાંથી હોય ? છતાં પ્રજાએ તેમને અદ્વિજીત દોલત બધી છે.

એ દોલત છે:-દીન-દુ ખીંડ અને અદ્વિજીત રૂવતુ દરિયા-દિલ, સદા દસતો ચહેરો, હાથાલમાં કાચી-કુસળ હાથ અને મનોવૈદ્યનિક દબે કામ કરવા દેવાયું સુલાયમ મન.

બીજી દોલત છે:-પ્રેમાળ પત્ની અ. સો. ઇન્દુનદેન.

સાંજે થાક્યા પાક્યા દા. ઘેર આવે છે કે તરત જ ખિરસામાં જે કાંઈ આમૂલી દુન્યવી દોલત એકઠી થઇ હોય તેને ઇન્દુનદેન આગળ ઢાલે છે-મજા મોઈ મહા અસ્પૃશ્ય વીજનો ભાર કાલની દળતા ન થઈ રહ્યા હોય.

એમના સુયોગ્ય પત્ની પોતાના તેમજ પારકાની બાંજગકમા પડ્યા વિના, સૌને સમાનભાવે પોપવામાં, ભણાવવામાં અને પરજીવવામાં મુશ્કેલીને દુન્યમ ધનને ખચે છે.

સંત કબીરે કહ્યું જ છે :

ધરમે બાઢે દામ. નાવમે બાઢે જાહ
દાનો પુણ ઉલિચિયે, યહી સચાનો કામ.

આ સૂક્તને પરપરના સદયોગ વડે સદા સાકાર કરતા એ રંધતી જીવનની ધન્યતા લખી રહ્યાં છે.

—હરિભાઈ છાંડ પટેલ

૨. અમરપણે ત્યાં બને ખડું ?

૬૧ વર્ષની ઉંમર.

હેલ્થ સાન વર્ષથી ભારતના ગામડા ગામમાં ફોજો અને જાળોની સતત સંપૂર્ણ. દવાખાતું સવારે નવથી સર થાય ધન્યુવાર મધરાત સુધી ચાલે.

ગાયકાના અમણ, ભોળાં, અજ્ઞાન અને વહેમથી સમગ્રતા માનવીઓ સાથે લમણાંઝીક; ગદી આદતો બદલના શિખાચણ; વહેમ અને અધમદા ત્વજ તંદુરસ્તી, સ્વચ્છતા અને વૈદ્યકીય નિયમો રવીકારના માટેની સતત જોનલખી.

નહીં બીધ-નહીં બોરાક; જરા જેટલી નીંદર, જીવવા પૂરતો બોરાક; પહેરવેશમાં ખાખી રકડ, સુતરાઉ ગજ અને પંખા અપન.

આજુબાજુના કેટલાયે ગામડાના લોકોની વણ-ઝાર વણથંભી ચાલી આવે છે- મહારાષ્ટ્રનું નાનકડું ગરબોટી ગામ. ધૂળિયું અને સમવડોળી વચ્ચિન.

ન્યૂયોર્કમાં પબ્લીક હેલ્થ સર્વિસમાં પચવન વર્ષ સુધી નોકરી કર્યા પછી અપરિશિત મીસ

દેલન મૂસ ભારતને પસંદ કરે છે-પોતાના શેષ જીવનની સેવાઓ આપવા, અને સીધા ગામડામાં જઈને કાવશ્વેત્ર શરૂ કરે છે.

એક લગની-એક ખેડ-એક મુદાલેખ. મરીખ આમજીને દાકતરી સારવાર આપતી સ્ત્રીઓ અને બાળકોને-પુરુષો બાકાત, કેમકે સમયનો અભાવ.

આ તો મરીખ રેશ-અને તેમણે ભારત. મીસ હેલન મૂસને પ્રથમ વાર ખ્યાલ આવે છે-પોતાના કર્તવ્યના વિશદ પ્રમાણનો અને સારવાર જુખી દિનપ્રતિદિન વધતી જતી મરીખ-કંઝાળ જનતાનો.

કામ, કામ અને સારવાર, ધેર આવે છે તો પાછળ દરદીઓની લગાર! ઘેર પથુ ફાપાવતું આંસ છે. ખીખ આઠ ગામડાઓમાં આઠ સારવાર કેન્દ્રો શરૂ કરે છે. છ હજાર માઇલ દૂર પોતાના વતન વિલાડેઈમાં મરીખ ભારતીઓની ડોક્ટરી સારવાર માટે રેલ નાખે છે. એમ્બ્યુલન્સ ગાડી ખરીદે છે. હાલતી ચાલતી હસ્તિતાલ દારા વડુ ગામડાને આવરી લે છે.

સૌ તેમને ઝાળખે છે-સૌ તે આત્મીય લાગે છે. કાંઈ મેરડી આવે છે, કાંઈ પગે પડે છે, કાંઈ કેળાંની લૂસ આપી જાય છે; કાંઈ હાથ ચૂને છે.

ધોળા રંગની એમ્બ્યુલન્સ, વિશિષ્ટ અવાજની સાઈરન વગાડતી, ધૂળના ગેટા ઉડાડતી, ખાડા ખળડા ઉપર સરકતી જાય છે-ગામની ગાથા અને બેસો મારગ કરે છે-એકોએ અને બાળકો 'મૂસ... માધી, મૂસ...માધી' આંબવાદન કરે છે-જવાબમાં હાથ ઝેંકો કરે છે.

દિવસ અને રાત, રાત અને દિવસ મીઠા મૂસ પ્રતિમાં રચાપચ્યાં રહે છે. નજીકનું 'રહેર મલ્દાસ' તર માઈલ દૂર છે. ખાસ પ્રકારના કીચો ત્યાં પોતાની ગાડીમાં મોકલે છે; ગાડી ખોટકાઈ જાય તો મિકેનીકની જરૂર પડતી નથી-મીસ મૂસ પોતે રીપેર કરી જાય છે.

નેવવડ, દત્તજી, સંતતિ નિર્ભેશન કેમ-બધામાં તેઓ હાથરી આવે છે. અમેરિકાથી બેઠ મળેલ

ફંદોના પાકિર-આપણુ-ધઉનો ભેટ અને કંઠાળ ગરીબોને વહેંચે છે.

તેમનું સ્વપ્ન છે મોટી હસ્તિતાલ બનાવવાનું અને હજુ વધુ દરદીઓને સેવા આપવાનું. જેટલી વધુ પથારીઓ તેમાં થાય તેટલું સારું. ફરીથી તેઓ અમેરિકામાં રેલ નાખશે, સ્થાવર વતી.

એકસાં વંપની ઉંમરે મીસ હેલન મૂસને જાણે જીવનની શરૂઆત લાગે છે. વિપ્રાંતિનો સવાલ નથી-શાક લાગતો નથી-હંમર દેખાતી નથી. 'રવે રવે કમ્પેસિરલસ' ગીતાપાઠક તેમનો મુદાલેખ-જીવન-મંત્ર છે.

માથે ટૂંકા વાળ, સહે પહેરવેશ, પગમાં ચંપલ અને સિગારેટ પિતાં ભેંધ લણા ગામડિયાઓ તેમને પુરૂષ ધારી બેસે છે. પથુ જો મોંઘ પુરૂષ તેમની પાસે કાકલુ કરતા આવે છે તો મૂસ મારી કાંઈ જ સાંભળતો નથી-બંને કાનમાં આંગળી ખોસીને પીઠ ફરવી મેળાં રહે છે-ગામડાના અજુ-ધડ સાથે યાજુ લમણાડીક કરે અને સમય પથુ કયાં છે.

એમ્બ્યુલન્સ તૈયાર છે-હજુ આઈ-દસ ગામડે જવડું છે-કોલ્હાપુરની કોલેજમાં લેકચર આપવાનું છે-દરદીઓની વજીઝર ખુટતી જ નથી. મીસ હેલન મૂસ પોતાની જાતને વેચતી ચારીઝર ધૂમારી રથાં છે.

વતનથી દૂર-પોતાના સ્વજનો અને લોકોથી દૂર-અમણી જીમિમાં અવાન અને મરીખ લોહો વચ્ચે, જીવનની આયમતી સંચાએ આટલો ભોજ માથે લઈને વહેલી સવારથી મોટી રાત્રીધી ખેડ આતર કામ કરવું--

આપણે ત્યાં આતું અને ખરું ?

કાર્પ રચાનિક ડોક્ટર પ્રેક્ટીસ જતી કરી, સેવામાં મૂકાને ખરો? પરદેશ ન જાય તે કાંઈ નહીં-ધર આગળે પથુ આટલું કરે ?

—શિવપ્રકાશ

નકામી લાકડી

માયા બસુ

‘કપાસેય નહીં! બિલકુલ નહીં!’ પ્રતારે આંખનાં નિહાણાં દો. દસને પંજીયું.

દો. દસે દહતથી બવાળ દીધો, ‘ના, કહોને નહીં. બને આખો સદાને માટે અર્ધ છે. હિમર પશુ ધણી યર્ધ ગઈ છે. આવા કેસમાં ઓપરેશન પણ કારગલ નીવડતું નથી. એને ઇરિષતાલમાથી બવાની રાજ મેં આપી દીધી છે, જો આપની અરજ હોય તો સાથે જ લઈ જઈ કોડા છો.’

દરવાજા પર ટેકસી જીભે રહી કે મણિ ટોડતી-ફટતી સામે આવી, ‘રામુદાદા, આટલા દિવસ ક્યાં હતો? જાન હું તમારી સાથે નહીં મોઝું. દાદા, તમે ખૂબ જ ખરાબ છો.’

પ્રતાપ રામુદાદાને ટેકસી પરથી ગેતારીને લાકડું છુટવો હતો. પુત્રી પર જવા શરૂએ થતાં એણે કહ્યું. ‘નેતી નથી દાદાની આખો હજી સુધી સારી નથી થઈ. જા, એનો હાથ પકડીને અંદર લઈ જા.’

મણિ કંઈ ન સમજી શકી. રામુદાદાને અંદર લઈ જતાં એણે પૂછ્યું, ‘આટલા દિવસ તમે ઇરિષતાલમાં રણા છતાંય તમારી આખો સારી કેમ ન થઈ, દાદા? તમારા વિના અને જરાયે ગમતુ ન હતું. કેટલાય દિવસથી સિંદ અને ઘિયારગી વાતો સાંભળી નથી. રેલગાડી નથી જોઈ. પુલ પર પશુ નથી ચડ, તમારા વિના અને કોણ લઈ જાય, દાદા?’

રામુદાદાના યદ્ય અંદરે પર ઉદાસીન હાસ્ય છવકાં ગયું, એણે કહ્યું, ‘દલે આપણે શાએ ફરવા જઈએ’, મણિ, પશુ તારે એક કામ કરવું પડશે. આજસુધી હું તારો હાથ પકડીને ફરવા લઈ જવો હતો, પશુ દલે હું અને ફરવા લઈ જાઉં. કેમ કીકોર?’

‘હા-હા! મહું જ મજા પડે-મજા પડે પડે પડે પડે પડે પડે, પારપાર તમને ઠોકર કેમ લાગે છે? તમે બિલકુલ દેખી જ શકતા નથી? વાને જોઈને ચાલી શકતા નથી?’

આત્મ ભેજા બેસીએ તો સંધ્યે તો કોઈ જાતની નમી: થાદ પશુ નથી કે પોતે કપાસથી આ ધરમા છે. ભેડાથી માંડીને ચંડીચંડાસુધીના બધાં જ કામ એક એક કરીને પોતે માથા પર લઈ લીધાં હતાં. બીમારની સેજ-આકરી, ઓફિસે જતી વખતે ખાવાનું દેવાની સાથે ઘરની ફેમરેય પત્ર પોતે જ રાખવાની હતી. એટલું જ નહીં, આ હોકરી, મણિને ખવડારી-પીવડારી, પીક પર ચડાવીને એણે જ મોટી કરી હતી. લગભગ હિમર તો વીલી ગઈ હતી. આજે, હવે કાઠે પહોંચવાને સમયે લગવાને રામુદાદાના જીવનમાં ધીર અધકાર લરી દીધો!

આ અધકાર ફક્ત રામુદાદાની આખો પૂરતો જ રહ્યો હોય તોય કીક હતું, પશુ આ અધકારને પચિસપચે અથ ગરીબ ઘર પર આવી પડનારી સુઓ-મતનો જ એને બચ હતો એક એક દિવસ માંડ માંડ પસાર થતો હતો. એ સાથે જ પ્રશુતિ, અસ-લોય અને સોભાવી પીડ તી હતી. પ્રતાપ સંઘર્ષમાંથી બચવાની ખૂબ કોશિસ કરતો હતો. એ વાતને પરાણે ટાળતો હતો. પરંતુ આજ ક્યાં સુધી આસે તેમ હતું? માની લાકડે કે દિવસ આખો તો ઓફિસમાં જ પસાર કરી દે, પશુ રાત્રે તે ઘેર આવીને આ એક જ કચરાયા સઈ બેસું પડે.

‘કુ’ વિચાર કર્યો છે, તમે? આ આધારા કેવાને કંઈ ઠોકણે પાડશે, કે બિંદગી આપી અડી બેઠા-બેઠાં જ ખવડાવશે? પહેલાથી જ ઘરની હાવત નળણી છે. જાને વખત એને યાજી કરીને બાત નોંધાએ છે. દલે હું એટલા બાત કર્યાંથી કાડું તેમ છું? નહીં કામતો, નહીં કાબો, દુરમન અનાજનો?’

પ્રતાપ પશુ સહન ન કરી શક્યો અગ્યાનકે બેઠો થઈ ગયો, ‘રાયુ’ ન પ્યા, પ્રશુતિ, આંખ ગયાને હજી મોડા જ દિવસ થયા છે. એ પહેલાં ગિયારો

મટલું કામ કરતો હતો એ તું બૂધી ગઈ, પ્રણતિ ? મને ટાઇફોઇડ થઈ ગયો હતો, મણિને જ્યારે ડિપ્થી-રિયા થઈ ગયો હતો અને મુન્નાના જન્મ વખતે તો બિચારો અધમૂઓ થઈ ગયો હતો. તું છ મહિના સુધી પથારીમાં પડી રહી હતી. એ બૂધી થતોને બૂધીને આજ એને આ કપરા સમયમાં કાઢી ચૂકવા ઈચ્છે છે ? તું કેવી નિષ્કુર છે, પ્રણતિ ?

‘હું’ કાઢી ચૂકવાની વાત કરતી નથી, એને દેશમાં મોકલી દો, જરૂરત હોય તો દર મહિને લઈ શોઝ રૂપિયા પછી...’

‘એને આ હાલતમાં દેશમાં મોકલી દઉં ? ત્યાં એનું કાલ છે ? કાલ એની સંભાળ કોણ ? કોઈ પ્રણતિ, જરા એ તો કહે ઓઝો આટલી હૃદયહીન કેમ હશે ? આને રામુદાદાને બદલે મારી આંખો ગઈ હોત તો કદાચ તું મને પછી દૂર કરી જ દેત ને ?’

હાંત કમકચારીને પ્રણતિએ આટલું મોઢું અપમાન અને આઘાત સહન કરી લીધા.

‘હા, એમ જ માની લો. પરંતુ તમારે બદલે મારી આંખો જાય તો તમે શું કરો, એ જાણો છો ? મને અહીંતહીં ગમે ત્યાં પડી રહેવા દખને તમે બે આંખોવાળાને બદલે કાંઈ ચાર આંખોવાળાને ધરમા ભેસાડી દો તેમ છો. પુરુષ ને કરી શકે છે, તે ઓઝો હમેશાં નથી કરી શકતી.’ રડતી રડતી પ્રણતિ રસોડામાં આવી ગઈ.

ખતી ખૂંટાવીને પ્રતાપ પથારીમાં પડ્યો. દૂર દૂરથી બગીચાર વાગવાના ટકાસ સંભળાયા. રાત કોકકોક પસાર થઈ ગઈ.

‘આખા, એક વાર કહું ?’

પ્રતાપ એકદમ ચોંટી ઝેડ્યો. મણિ હજી સુધી જાગે છે ? એણે-જ વરસાની બાળકાએ બહુ જ સાલ બહુ છે ? નહીં સત્યનું એના ક્રમણ મગજ પર શી અસર કરશે ?

‘શી વાત છે મણિ, તું હજી સુધી સૂતી નથી ? શી વાત કરે છે ?’

‘રામુદાદા દેખી શકતા નથી, રસોઈ-વાસણ પછી

નથી કરી શકતા. કંઈપણ નથી કરી શકતા, એટલે મા એના પર ચુસ્તે થાય છે.

‘હે, બાબા, રામુદાદા હવે કંઈયે દેખી નહીં શકે ?’

પ્રતાપથી આ સહેવાય તેમ ન હતું. ગમે તેમ કરીને એ જોલ્યો, ‘એ જરૂર દેખી શકશે. બહુ જ કામ કરી શકશે. લગવાનની દવાથી બહુ ઠીક થઈ જશે. હવે તું બીવી જ કાઢી દીકરી છે ને ?’

*

ધરની સામે હક્કોના બૂંડથી ઘેરાયેલું એક મેદાન છે. એ મેદાનની પેલી બાજુ રેલવે-સ્ટાશન છે. રેલવે-સ્ટાશન પર થોડે દૂર એક પુષ છે. પુષથી થોડે દૂર બીનું એક મેદાન છે. એ મેદાનના એક છેડા પર વડના બે ઝાડ છે. એની વચ્ચે સંકરદાદાનું એક નાનકડું મંદિર છે. લોકો એને ‘બાબા જટાધર’ના નામે ઓળખે છે. યુગોથી એની પૂજા થાય છે. અહીંના લોકો કહે છે કે જો કાંઈ લકિષ્મિવાદી ‘બાબા’ પાસે કંઈ માગે છે તો એની ઈચ્છા જરૂર પૂરી થાય છે.

રામુદાદાના આખા પગી મણિ ફરીથી કરવા જાય છે. પછી હવે દાદાનો હાથ મણિ ભેરથી પકડી રાખે છે. દાદાના બીજા હાથમાં એક લાકડી હોય છે. એ ‘કક કક’ અવાજ કરતા મણિની સાથે ચાલે છે. આ અમણ. દુઃખી અંધ ડાકા અને અખોધ તેમજ સરળ બાલિકા વચ્ચે ને વાતો થાય છે એમાં હમેશાં મણિ જ વધુ બોલતી હોય છે.

‘દાદા, તું તમને જરાય દેખાતું નથી ? આ પંખી ? રેલ-સ્ટાશન ? રેલગાડી ?’

રામુદાદાએ રોજની જેમ આને પછી મણિની વાતનો કાંઈ જવાબ ન દીધો. પછી મણિને જવાબની જરૂર નથી પડતી. પેલાના હાથ વડે પોતાની આંખો એણે ભેરથી દબાવી અને પછી હાથ દૂર કરીને એ જોરથી બોલી, ‘ઝાઢ, રેલુ’ અધારે થઈ જાય છે ? બીક લાગે છે. તમે દેખી શકતા નથી એટલે તકવીંક પડે છે ને ?’

અંધ આંખોનાં ખૂણા ભીના થાય છે. રામુદાદા કહે છે, ‘તકવીંક સાની, મણિ બેટી. એની મરજી

જ નથી કે હું દેખતો થાઉં ?

‘હે’ રામદાદા, આને બાળા માને કહેતા હતા કે તમારું કોઈ નથી. ‘મા-બાપ, બાળક-પત્ની, કોઈ પણ નથી. કેમ નથી ?’

‘હમણાં હાલને કે એની મરજી નથી, એટલે માત્ર કોઈ નથી.’

‘હોતી મરજી નથી ? બાલોને દાદા, એ કેમ છે ?’ મણિના અવાજમાં બેટલી ગિદ્દ હતી એટલું જ કહેલું હતું.

‘આ ને વડની નીચે બાળા બટાકર રહે છે, એની ધવ્વા જ નથી.’

હાથ જોડીને રામદાદાએ અદૃશ્ય બટાકર મહા-દેવને પ્રણામ કર્યો. ‘એ જ મહાદેવ છે, એ જ કૃષ્ણ, એ જ ભગવાન. એની કૃપાથી અંધારો પણ દેખતો થઈ જાય છે. લંગડો પહાડ મરી શકે છે મરેલો છવતો થઈ જાય છે. જેટા, એની ધવ્વાથી જ આ દુનિયા ચાલે છે. એની કૃપાથી તો તારા બાળાને દાદાશિક્ષક મટી ગયો હતો. તારા બાળાને જન્મ થયો હતો. તને જ્યારે દિધીરિયા ધર્મ ગયો ત્યારે હું દેહીને અધીરું બાળ્યો હતો, અને તું કોણ જ દિવસોમા દીક થઈ ગઈ હતી આમ હું બટાકર બાળા ખાસે આવડીને રડતા રડતા પ્રાર્થના કરતો, રક્ષા કરો, રક્ષા કરો. ને બહુ જ ડીપ થઈ જવું-જે સામા મનથી પ્રાર્થના કરીએ તો બહુ જ સાતું થાય છે !’

‘તો તમે તમારી આખો આટો પ્રાર્થના કેમ નહીં કરતા ?’

‘જેટી, પોતાને માટે ભગવાન ખાસે કહ્યો કંઈ પણ ન માગવું જોઈએ. એની કૃપા દરી તો બહુ દીક થઈ જશે. હું હાલને માત્ર ?’

મરીબી માથુસને ખૂબ જ સંકીર્ણ બન્યાની કે છે. તેમ છતાં જ એની અસર ધરૂંશે એતાં એમો પર વધુ પડે છે.

અધિક કામના બોજને લીધે પ્રયત્નિ કદી આજ તો કદી એર જેની બની જતી હતી. કોઈકોઈ વાર

પતિને પણ તીર જેની વાતોથી લીધતી અને સમુદાદારે પણ એ સપાટામાં લઈ લેતી. આ ઝંઘડામાં જ વરસની વાનકડી બાળકો આગળ આવતી. નાનો-જાઈ રડતો હોય તો એને દાંત કરતી, પિતાને રનાન કરતી વેળાએ તેવ-દૂવાલ વગેરે દેતી, એથી પણ મોટાં કામ કરવાનો એ પ્રયત્ન કરતી. પતી ચૂપચાપ ચારે બાળુ જોઈ લેતી અને કંઈક ‘ખાવાતું’ મળી જાય તો રામદાદાને આપી દેતી. ધરના બધાં માથુસો બપોરે જમી લે તે પછી રામદાદાને વધુ-વધુ આપી દેવાતું. એનો ચહેરો જોઈને મણિ સમજી જતી હતી કે એને હજીયે ખૂબ જીવ લાગી છે.

*

રાતે માથે ચોરી પૂરી બનાવી હતી. એમાથી બે પૂરી પોતાના દોક નીચે છૂપાવીને મણિ રામદાદા મરે લઈ જઈ રહી હતી કે વચમાં માથે એને પકડી લીધી. પોંક પર બે-ચાર ધમ્મા મારીને પ્રણામ એ મોરેથી કહ્યું. ‘મયે અધ્ધારિયે પેસાને કાજે જ સચન મળ્યું ન હતું.’ ચોરો લોટ છૂપાવીને રાખ્યો હતો. એમાથી બે-ચાર પૂરીએ બનાવી હતી. આ જાણ, એમાથી ચોરીને એ ડેસાને દેવા જાય છે. તે એ ડેસાને પણ જરાય સરખ નથી આવતી આમ હાથમા હાથ રાખીને એરો રહે છે અને ખાતો રહે છે. બે બીજુ કંઈ નથી કરી શકે તો બીજા અર્થને તો પેટ વધી શકે તેમ છે ને.. ?’

*

આ બધાનક અંધકારના સાત્રાત્મ્યમાં જો આ વાનકડી વિષુત-લિખા ન દોગ કે આ લાજનાના એર બધી સમુદ્રની વચ્ચે અમૃતલું એક બિંદુ ન હોય, તો કદાચ કોણે ક્યારનાં વ અર્થો ગમે હોત. પણ એ મણિ આજ સવારથી જ ધરમાં નથી. ન જાયે ક્યાં આથી ગઈ છે ?

અરી-પાંદો ચારેબાજુ શોધ ચોળ પડી એ એ ન ગળી ત્યારે પ્રતાપ નિરાશ બનીને બેસી ગયો અને કોણે પગલની જેમ વાકડીથી ફક ફક અવાજ કરતો રેલ-લાઈન સુધી ચાલ્યો ગયો અને જોર જોરથી બુરોજાજા લાગ્યો, ‘મણિ, જેટા ! મણિ, મણિ અરી’ આવતી રહે.’

મથિ સારીવાર પછી ઘેર પાછી ફરી. એનું મોં
ચકાઈ ગયું હતું. એ ખૂબ જ ચાલી ગઈ હતી.
ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં જ એણે માનો અવાજ સાંભળ્યો
એટલે દોડીને પિતાની ગોદમાં લપાઈ ગઈ.

અત્યાર સુધી પ્રજ્વલિત ખૂબ જ ગરમ પાઈ હતી. પરંતુ પુત્રીને પાછી આવેલી જોઈને એનો
અવાજ બદલાઈ ગયો, ‘ઝંઘમાંથો જોઈને જ ક્યાં
ચાલી ગઈ હતી? સર્વનાશી, કાળમૂખી, બોલ, ક્યાં
ગઈ હતી? કોઈનેય કલા પિના એકલી એકલો...?’

‘હું તો રેલગાડી નેવા ગઈ હતી.’ પિતાની
જાતીમા છૂપાઈને ડરતાં ડરતાં એણે જવાબ દીધો.

‘રેલગાડી નેવા ગઈ હતી? ક્યાં જત નો?
નવાજમદી રેલગાડી નેવા જાય છે. આવડી છોકરીઓ
તો નિશાળે જાય છે. ને આ છોકરીને તો નથી
લખવું, નથી બચવું, બસ એ ડોસા પાસે બેસી રહેવું છે.’

બપોરે ઘરમાં બિવકુલ શાંતિ છવાઈ ગઈ, ત્યારે
મથિ સુપચાપ બહાર ઓડ નીચે બેઠેલા રામુદાદા
પામે ચાલી ગઈ.

રામુદાદાએ એને ગોદમાં લેતાં કહ્યું, ‘મથિ બેટી,
સાચું કહેતો, આજે સવારે તું’ ક્યા ગઈ હતી?
રેલ-સાઈન પાસે તો તું ન હતી?’

‘હું...હું’ જટાધર મહાદેવ પાસે ગઈ હતી.’

રામુદાદા આ સાંભળીને ચોંકી ઊઠ્યા, ‘અરે
બપોરે! એ જંગલમાં તો સાપ ખૂન છે. કોઈને કલા
વિના તું એકલી ત્યાં શા માટે ગઈ હતી?’

‘તમે માદા પર યુરસે ન યાવ, દાદા, તમારા
માટે જ તો જવું પડ્યું હતું. મેં ખૂબ પ્રાર્થના કરી
છે. જગવાન, તમે રામુદાદાની આજો પાછી આપી
દો. હેં, દાદા, જગવાન મારી વાત સાંભળશે ને?’

રામુદાદાની આંખોમાંથી આંસ ટપકવા લાગ્યાં.
એણે કહ્યું, ‘કેમ ન સાંભળે? જરૂર સાંભળશે. જટા-
ધર મહારાજ તો મોટા દેવતા છે. જાવા, એ તારી
વાત ન સાંભળે એમ કેમ બને? હવે હું જરૂર
દેખતો યજ જઈશ...’

*

હવે પ્રજ્વલિતે બીજે જ રસ્તો અપનાવ્યો. આ
વખતે હલ્લો સીધો જ રામુદાદા પર થયો. એને
દેશમાં ચાલ્યા જવાનું કહ્યું. એને પોતાના ઘરની
હાલત સમજાવી અને કહ્યું કે દર મહિને થોડા
રૂપિયા પોતે મોકલતી રહેશે. રામુદાદાને કહેવામાં
આવ્યું કે એ જાતે જ આ વાત પ્રતાપનાથને કહે
અને જણાવી દે કે પોતે આ માસના અંતમાં જ,
દેશમાં જવા ઇચ્છે તોથી જવાની વ્યવસ્થા કરી દે.

રામુદાદાએ ખિન મને જવાબ દીધો, ‘એમજ
યશે, વહજ, આ મહિનો પૂરો થતા પહેલાં હું
ચાલ્યો જઈશ.’

મહાદેવ પાસે જઈ આવ્યા બાદ મથિ રાજ
સવારે રામુદાદાને એક પ્રશ્ન પૂછતી, ‘કહે તો, આ
કેટલી આગળ છે?’ રામુદાદા કોઈ વાર એક તો
મોંઘવાર પાવ્યું કહેતા. ચિદાઈને મથિ કહેતી, તમને
કંઈ નથી દેખાતું, દાદા? તમેજ તો તે દિવસે કહેતા
હતા કે જગવાન મારી વાત સાંભળશે! તમે જહું
બોલ્યા હતા? મથિ યુરસે યજને પૂછવા લાગી,
બોલોને, દાદા, તમે ક્યારથી દેખવા લાગશે? ક્યારે
કામ કરી શકશે? આ લાડી હાથમાંથી
ક્યારે ફેંકી દેશે? બોલોને?’

રામુદાદાને જાણે કોઈ એની જાતીમાં તીજી
સોય બોંકતું હોય તેવું દર્દ થતું હતું. એ પીડાને
સહન કરતાં એણે જવાબ દીધો, ‘આજે કંઈક ઠીક
લાગે છે, જરા જરા દેખાય પણ છે, મથિ થોડાં
દિવસ પછી બિલકુલ ઠીક થઈ યજશે.’

મથિ ખુશ થઈ જતી, ‘દાદા, તમારી આંખો
સારી થઈ જાય ત્યારે મારી એક વાત માનશી ને?’

‘જરૂર માનીશ. બોલ, શી વાત છે?’

‘જો દિવસે તમે બધું જ સારી રીતે જોઈ
શકો, તે દિવસે સચરાશ જોઈને તરતજ મારી જેમ
તમે પણ રેલ-લાઈન તરફ ચાલ્યા જાઓ. અને
તમારી આ નકામી લાકડીને રેલના પાટા પરએ ફેંકી
દખને ખાલી હાથે પાછા ચાલ્યા આવજો. જ્યારે
રેલગાડી. ત્યાંથી પસાર થશે ત્યારે લાકડીના ટૂકડે
ટૂકડા થઈ જશે. તમે તો બધું દેખતાં હોજો એટલે

તમારે લાકડીની જરૂર નહીં પડે. નકામી ગોળી આ કાશતુ ચીજને રાખવાથી શો ફાયદો ?

હા, હા, આવી અમૂલ્ય વાત તો કદી યે એના મનમાં આવી ન હતી.

આ અતિ તુરંત, અતિ ગિન ઉપયોગી, બેકાર અને કાશતુ ચીજ આપે આ દુનિયામાં કશા યે ફાયદાની નથી રહી ત્યારે આ રીતે સાચી રાખવાથી શો ફાયદો છે ?

શુદ્ધપાત્રા શુદ્ધિ સાથે જ સડી જાય છે. નહીંતર આવડી મોટી સીધી સાદી વાત એના મગજમાં પહેલાં કેમ ન આવી ? જો વાત છ વરસની બાળકની સમજે છે એ છાસક વધેના શુદ્ધને આટલા દિવસ સુધી કેમ ન સમજાય ?

*

ખૂબખૂબ સમજાવવા છતાંય મણિ શાંત ન થઇ એ રડતી જ રહી, અજોષબાલિકા સોને ભયર પ્રતી

સંતત પૂછતી જ રહી.

મણિ તો જાણે છે, સમજે છે કે ભગવાન જટા-ધરની કૃપાથી રામુદાદની આંખો બિલકુલ સારી થઈ ગઇ હતી. એ ફરીથી બધું જ સારી રીતે જોઈ શકતા હતા. વહેલી સવારમાં જ રામુદાદ મણિના કહેવા મુજબ રેલ લાઈન સુધી પહોંચી ગયા હતા. મણિએ જોયું હતું બિલકુલ, તેમ જ રામુદાદએ કહ્યું હતું. પેલી બેકાર-નકામી લાકડી પાટા વચ્ચે રાખી દીધી હતી.

આવડી મોટી રેલ ગાડી એના પરથી પસાર થઈ ગઈ છતાંય લાકડીના તો ટૂંકડાંય ન થયા. ડેટલીય વાર સુધી ત્યાં એમ જ પડી રહી.

પરંતુ આખો ઠીક થઈ જવા પછી પણ, બધું જ દેખી શકતા હોવા છતાંય રામુદાદ રેલ લાઈને સાવ ધાનીથી પાર કરીને ફરીથી ધેર પાછા ન આવી શક્યા.

કેમ ? કેમ ? કેમ ?

ધર્મરાજના ન્યાયાલયે

તે દિવસે ધર્મરાજના ન્યાયાલયમાં ચમત્ક્રમે એક વ્યક્તિને હાજર કરી અને કહ્યું : 'મહામના, આતુ' સાડુએ જીવન ઉત્તરનાં સાનિધ્યમાં પસાર થયું છે. અને તે માટે તેણે પોતાની સુદૃઢ આંખો અને કુટુંબનો ત્યાગ કરી જંગલમાં જઈને મૃત્યુ પર્વત ત્યાં રહ્યો.' ધર્મરાજે થોડા કોપચક્ર કહ્યું : 'એ કાચર છે, સ્વાર્થી છે, તેણે કુટુંબ અને પોતાની જીને પણ દુઃખ આપ્યું અને અન્યાય કર્યો. ને જીવનનાં સંપર્કથી તે ડરીને નાસી ગયેલા. હવે તે મનને મક્કમ કરે ત્યારે તેને પાછો લાવજો.'

ચમત્ક્રમે બીજી વ્યક્તિને હાજર કરી અને કહ્યું : 'આને જીવનમાં કર્તવ્યને જ સર્વેશ્વ માન્યું. જ્યારે તેની સ્ત્રી મરણ પથારીએ હતી ત્યારે પણ ટેબલ પર બેસીને તેણે કામ છોડ્યું ન હતું.'

'તેના માટે તો વિચાર કરવાનો રહેતો જ નથી. બ્રહ્માને કહેલો કે, બીજી વખતે આને સહૃદય હિત આપીને ધરતી પર મોકલે.'

તે જ અને ઉદ્ધવી વ્યક્તિને હાજર કરતાં ચમત્ક્રમે કહ્યું : 'ધર્મરાજ, આ એક સાધારણ વ્યક્તિ છે. પરંતુ તેણે હંમેશાં પોતાનાં પાડોશીઓ સાથે પ્રેમ અને નમ્રતાથી વર્તવ કર્યો હતો અને હંમેશા બીજાનાં હિતોનું ધ્યાન રાખ્યું છે.'

ધર્મરાજ તુરંત જ પ્રસન્નવદને બોલ્યા. 'હા, ધરતી પર તેણે જ જીવનનો સાચો ઉપયોગ કર્યો છે. હવે એને સર્વ સાધન-સંપત્તિવાળો બનાવી ફરી ધરતી પર મોકલો અને જુઓ કે તેનો તે કેવો ઉપયોગ કરે છે.'

અને માથું નમાવી ચમત્ક્રમે તેને ધરતી પર લઈ જવા આગળ વધ્યા.....

—પૃથ્વીરાજ બાબા

#

વિચારોની છાયા સર્વદાને માટે કાઢી નાખો.

તમારું જે પ્રધાન લક્ષ્ય છે, તેને માનસિક નેત્રની સામે રાખો. દૃઢતાપૂર્વક વૃત્તિ સ્થિર કરવી જોઈએ. મનને એક સમયે કેવળ એક ઉદ્દેશ્ય પર જે કેન્દ્રિત રાખો. આંખો બંધ કરીને મનઃચક્ષુને તેમાં જ સ્થિર કરો.

તમને જે હંપ છે, જેવા તમે વાસ્તવમાં અંતર્યામી છો, તેને સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં લખીને દિવાલ પર લટકાવો. નિત્ય દૃઢતાપૂર્વક તેના પર માનસિક પ્રવાહને વહેવડાવતા રહો. એક નિશ્ચિત સમય પર તે સ્થાનમાં પ્રવેશ કરો, દૃઢતાપૂર્વક તમારા હૃદયની તરફ જોતા રહો; થોડા સમય પછી આંખો બંધ કરી દો. અંતઃકરણના પ્રત્યેક સ્તરમાં એ જ હંપનું દર્શન કરો. તમારા રક્તમાં આ જ હંપ ઉજ્જ્વળતા પ્રદાન કરે. તમારો અણુ અણુ એ સિદ્ધિને માટે વિદ્યુત્સ્રવ બની બાધ. જેટલી આ દિવ્ય વૃદ્ધિગતતા ઉત્પન્ન કરશો, એ હંપ જ ઉત્તમ છે. યાદ રાખો, જે તમારી બહા ન્યૂન હશે, તમે એને ભિન્ન અને અનિત્ય સમજશો તો કદાપિ કંઈ જ પ્રાપ્ત કરી શકશો નહીં.

પોતાના વિશ્વાસ પ્રમાણે જ તમને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે. જો શ્રમ છે, અવિશ્વાસ છે, તે સાધન અપૂર્ણ જ રહેશે તમારા મનમાં જે જે સ્વાર્થ હોય, દેવ, ભય, કામ, ક્રોધ તથા લોભ આદિનો પ્રાદુર્ભાવ થશે, તેઓ લોભની સુદૃઢ સાંકળોની જેમ તમને બાંધતાં જશે અને હંમેશા તમારા આંતરિક જગતમાં બંધ કર સંઘર્ષ મચાવ્યા કરશે. શંકા તમારી કાય-શક્તિને પંચુ બનાવનાર દુષ્ટ મનોવિકાર છે. તે ધ્યેયમાર્ગને આંધક કંટકમય અને અધ-કારમય બનાવે છે. આત્મવિશ્વાસની (નિર્જળ-તાથી માનસિક શક્તિઓનો ક્ષય થાય છે. જ્યાં તમારી આત્મશ્રદ્ધામાં કમી આવી કે

કર્મક શક્તિમાં કમજોરી પ્રવેશ મેળવી જશે. સર્જનાત્મક અંતરંગજાને ઉત્તેજિત કરે.

જે મનુષ્ય ઉન્નતિની આકાંક્ષા રાખે છે અને પોતાની માનસિક સંવાદિતા (Harmony) ને વ્યવસ્થિત (Adjust) કરીને પ્રમાણિકતાથી પોતાના ઉદ્દેશ-તરફ પહોંચવા હંચે છે, તેઓ પોતાની ઉપાદૃષ્ટ આંતરિક શક્તિને પ્રદિપ્ત કરવી જોઈએ. આપણી સર્જનાત્મક શક્તિઓ બીજાંરૂપે આપણા આત્મના આંતરિક પૃથ્થમાં છુપાયેલી છે. આત્માની અંદર છેક જોડાણમાં અત્યુ-શક્તિઓનો એક ભંડાર છે. આ શક્તિઓ સ્વભાવ પ્રમાણે અંદર બહાર પ્રગટ થવાની તૈયારી હોય છે. એમની પ્રવૃત્તિ જ સ્વચંદ્ર છે. ડાળીએ-ડાળીએ વિહાર કરનાર વિહંગની જેમ તેઓ ઉન્મુક્ત રહેવાનું શ્રેયસ્કર સમજે છે. એમને આત્માના ગુણ-પદ્મવ પર વિહાર કરવા દો, એકું ન થાય કે પછી અર્ધવિકસિત અવસ્થામાં રૂધિરને જ એમની હત્યા થઈ જાય.

તમારા વિચાર, તમારી આકાંક્ષાઓ, તમારી પ્રાર્થનાઓનું તે મૂળો સાથે સંબંધ છે જે આત્મારૂપી અનંત શક્તિ સાગરમાં ફેલાયેલી છે અને જને ગતિ તથા સ્પંદન આપવાથી તેઓ તમારી અભિલાષાને ઉત્સાહિત કરે છે.

મનુષ્યના મહાન સામર્થ્યના એક સંદેહ શેકસાંપયરે પણ કયો છે. કે,

‘મનુષ્ય પણ તે દેવી કલાકારની કેવી અભિનવ કૃતિ છે! એની તકેશક્તિ કેટલી મહાન છે! પોતાના સામર્થ્યમાં કેટલી શ્રદ્ધા, વેશભૂષા તથા કાર્યોમાં કેટલી પ્રશંસા; તથા ઉદ્યોગશીલતા! કચોમાં-દેવદૂતની જેમ પરા-કમી, હંશિરની પ્રાતઃસ્મૃતિ - સંસારનું સર્વોચ્ચ સૌંદર્ય! જીવોમાં શરદામણિ!’

તમે તમારાં જીવનના દૃશ્ય અને! તમારાં કર્મોને માનવતાની કસોટી પર કસો. કેયાંક તમે તમારી દિવ્ય શક્તિઓને વ્યર્થ ખરાબ નથી કરી રહ્યાં? [અનુ-નદ્રમાદ્ય પરચ

કુલવાડીની ફેરમ

(શેખ સાદી : શુભિરતાં, બોસ્તાંમાંથી)

‘લુવાનીના તોરમાં એ’ એકવાર મારી અમ્માબનને કડવાં સુખન કહ્યાં. અમ્માબન એ કહેણ સાંભળીને સોધાર આંસુએ રડી પડી અને મને કહ્યું : ‘બેટા, બાળપણ ભૂલી ગયો કે? તારા મોઢે આવાં કટુવેણ સાંભળવા વારો મારે એ સિવાય કયાંથી આવે?’

*

જિંદગીનો શુભરી ગયેલો જમાનો એક રાતે મને યાદ આવ્યો અને હું વિચાર કરવા લાગ્યો : ‘અમે શેખ સાદી! ખચાસ સાલ તો વીતી ગઇ જિંદગીની, હજુ ચ તું ચોર નિદ્રામાં પડ્યો છે? ચંદરોજ બાકી રહ્યા છે, જંગ, બાબા જંગ ભલા-ખરા હરેકતો આખર અંતમ તો મોત જ છે, ભલે દુનિયાપાથી ભલાઈ લઈ બંધ છે. જિંદગી બરફ સગાન છે. તાતો સૂરજનો તાપ એના ઉપર પડી રહ્યો છે અને તેથી બરફ જેવી આ જિંદગી ગળી પીગળી પાણી થઇ રહી છે. મગફરીમાં ચાને સળડે છે?’

આ વિચાર પછી એ નાકી કંઈ કે એકાતમા બેસી રહું, લોકો સાથે નાહક ગરવા ન મારું, વખત ન શુભાવું.

‘જબાન કાખૂમાં ન હોય તેના કરતાં બહેતર તો એ છે કે જીભ કાપી નાખીને મૂંગા થઇને ખૂણામાં બેસી રહેવું.’

*

એક બોલિયા સુરસિદનાં પાક વચને આ રહ્યાં : દુનિયામાં સૌથી મોટી મૂરખાઈ તો કોઈ માણસની વાત પૂરેપૂરી રજૂ ન થઈ હોય ત્યાં જ વચમાં બોલી બિડવામાં રહેલી છે.

*

દમારકસ ખાતે મારો તકિયો હતો ત્યારની વાત છે. હું એક બોલિયાની દબર પાસે બંદગી

શુભરી રહ્યો હતો. એ વખતે અરબ દેગને એક ઘણા અત્યાચારી રાજા આવી ચડ્યો. તેણે મને કહ્યું : ‘શેખ સાદી! એક દુરમનથી હું તોબાહ આવી ગયો છું. ચેહરબાન! મને એ દુરમનથી બચાવવા ખુદાને બંદગી કરોને.’

એ કહ્યું : ‘દુરમનથી બચવા માટે તું તારી આબાદી ઉપર રહેમ રાખ.’

*

બાદશાહ હાડુનને હજરત મુસાએ કહ્યું : ‘ખુદાપાક તારી ભલાઈ કરે છે એવી જ છૂપી રીતે તું લોકની ભલાઈ કર. ઉદારતા નામદારી મેળવવાની હલકી ઇંછાથી ન કરાય, ઉપકારના કાંઠની ગળી સીધી આકાશને આળી શકે છે.

*

એક સુરસિદ બોલિયાને કોઇએ પૂછી ત્યેયુ કે તેઓએ જ્ઞાન કઈ રીતે મેળવ્યું ? સુરસિદ બોલ્યા : જે ચીજ હું ન બાણ્યો હોઉં એ ચીજ બીજા બાણ્યનારને પૂછવામાં મને સુફલ શરમ નથી આવતી, રોગ મટાડવા માટે જેમ બાણ્યકાર હકીમને પૂછીએ છીએ તેમ જ ન સમજાય એ વાત સમજવા વાસ્તે બાણ્યકારને કેમ ન પૂછીએ!

*

બચપણની વાત છે હું આખા રાત કુરાનની આધાતો પઢી રહ્યો હતો. આસપાસ અનેક માણસો પડ્યા પડ્યા ચોરતા હતા. મેં આ બધા માટે અબ્માબનને કહ્યું કે આ લોકો કેવા નાપાક છે! નમાજ કુરાન તો ઠીક, ચોર્યા જ કરે છે.

અબ્માબનને કહ્યું : ‘બેટાબન, તું પણ આ બધા સાથે થોંટી ગયો હોત તો સાડું થાત— પારકાની નિંદા તો ન કરત.

*

બાદશાહે : જોલિયાને પૂછ્યું : આપ મને ક્યારેય યાદ કરો છો ખરા ?

જોલિયો બાદશો : મુદાતાલાને ભૂલી બાલિયારે તને યાદ કરું ને ?

*

ઇરાનના શહેનશાહ નૌશેરે મોત વખતે વારસ હીકરા હરમઝને કહ્યું હતું : બેટા, મુદની મુખસખવડનો વિચાર ન કરતો. ચલિમ-ગરીબ-રોગીને રાહત આપવાનો વિચાર કરજે. જેમ જીંટ ચારનાશએ જીંટને ચરતાં ગેલીને જીંટી રહિવાતું નથી, જીંટનું રક્ષણ પણ કરવાતું છે તેમ બાદશાહ રૈયત માટે જ છે, રૈયત બાદશાહ ખાતર નથી. રૈયત મૂળ છે રાબ ઝાડ છે. ઝાડ મૂળમાંથી શક્તિ મેળવે છે.

*

નૌશેરના દરબારમાં શાહી અમલદારો દરબારની વાતચીત કરતા હતા, મુખી તરીકે એક મુઝુર્ગ હતા. મુઝુર્ગ ચૂપચાપ હતા તેથી એક અમલદારે પૂછ્યું : અમારી કાંઈ ગફલત હોય તો આપનો અધિકાર છે કે આપ બતાવો, આપ કેમ ચૂપચાપ છો ?

મુઝુર્ગ બોલ્યા : મારા જેવા અમલદાર હકીમ જેવા છે. હકીમ માદાને જ હવા આપે. મારી દરમિયાનગીરી વગર જ કામ બરાબર ચાલે છે તો શા સારુ બેઠું ? આઘજાને ખાડામાં પડતો ભેંષએ તો તેને બચાવીએ અને મુંગા રહીએ તો મુદાના શુનેહગાર ઠરીએ. આપ સૌ તો હેખતા છો.

*

મારી હાલત ખૂબ કંગાળ થઈ ગઈ. મોજલી લેવા પૂરતું નાણું ન રહ્યું. મારું દિલ રહી જીક્યું : મુદાપાક, આ કેવો ન્યાય ? રોજમરો તને યાદ કરું અને મને જ તું આવી કંગાલિયતમાં નાખે છે ?

આવા હતાશ દિલે નમાજ પઢવા હું ગયો તો ત્યાં મસ્જિદ પાસે એક લંગડાને જોયો.

એને જોઈને મને થયું કે આના મુકાબલે મારું હૃદય શી વિચારમાં ? નમાજ પઢીને હું અલ્લાતું : અહેશાન શુબરવા લાગ્યો : પરવર-દિગાર, જે અલ્લી માફ. તારી મારા પર ખૂબ રહેમ છે કે તે મારા બે પગ તો સલામત રાખ્યા છે.

*

એક આદમીએ એકવાર બીજા એક આદમીની ખૂબ નિંદા મોદામોદ કરી.

પેટો આદમી બોલ્યો : આપે કહ્યું એથી પણ હું તો કયાંય ખરાબ છું, મારી અંદરખાનાની ઊંચપો તો આપને રોશન ન હોય, હું જ એ વધારે બાણું.

*

એક એલિયાને પૂછવામાં આવ્યું : દાન લેવું એ ઠીક છે કે ખરાબ ?

જોલિયો કહે : કેવા કામ સારુ દાન લેા છો તેના ઉપર આધાર. સારું કામ કરવા લેા તો ઠીક છે, વેપાર માટે કે ભેજું કરવા માટે કે પછી ખરાબ કામ માટે લેા તો તે ખૂબ ખરાબ છે.

*

જે ડાહ્યો છે તે ધીમે ધીમે ખાય છે. ચંત સાધુ હોય તે અર્પી ઊંચો રહે છે. સાધક મહાત્મા ચરીર ટકે એટલું જ ખાય છે. જુવાન જેટલું હોય એટલું જોલિયાં કરી લાય છે.

મુઢો થાકે નહિ ત્યાં સુધી ખાધા કરે છે. અકરાંતિયો સરપટ ખાધા કરે છે. ને રહેજે ઊંચો રહેતો નથી.

ખૂબ ખાવાથી તેની રાત ગ્રાંથ વિનાની લાય છે. અને જૂખના દુખથી તે નાગતો જ રાત ગાયે છે.

**

ક્ષયરોગ

ક્ષયરોગ....આને જગતના તમામ લોકોમાં પ્રવર્તે છે. દુનિયાનો ઠાપ દેશ એવા નવી ન્યાં ક્ષયના દરદીઓ ન હોય. ક્ષયરોગને વાળખી રીતે જ ગરીબોના રોગ તરીકે ધટાવવામાં આવે છે. ક્ષયના જંતુઓ, અનન શરીરના એ અવયવ પર પડેલા કુમરો કરે છે કે ને નળણું પડી ગયું હોય. અપેક્ષાએ કારણે, લાનતોડ મદેનતને કારણે, અથવા એવા જ બીજા કારણોને કારણે નળણું પડી ગયેલાં અવયવ પર ક્ષયના જંતુઓ કુમરો કરે છે. સહાઓ સુધી સુરોપની પર્વતમાળાઓ વચ્ચે અવેલા પ્રદેશમાં, ક્ષયનો રોગ ખૂબ વ્યાપક હતો. સુકકાળમાં તે ઉચ્ચરે બંધકર રોગચાળાના રૂપમાં કાઢી નીકળતો સુરોપના લોકોએ, ધીમે ધીમે ક્ષયરોગ સામે પ્રતિકાર સક્રિય કેળવી, પરંતુ જે આફ્રિકાએ સુરોપમાં આવ્યા તેની બારે કમનગતી બેઠી, આફ્રિકાવાસીઓ કહિ ક્ષયરોગનો ભોગ બન્યા નહોતા. ક્ષયના જંતુઓને જાણે નહોતું મેલાન મળી ગયું અને આફ્રિકાવાસીઓ તેનો સહેલો શિકાર બની ગયા. તેવું કારણ એ હતું કે આવી જાતના રોગના સંપર્કમાં તેઓ કહિ આવ્યા નહોતા અને તેના શરીરના અવયવોએ તે જંતુઓ સામે પ્રતિકારસક્રિય કેળવી નહોતા.

આ જ જગતને એવા એકપણ ખૂણો ખાલી નથી જ્યાં ક્ષયરોગે તેના ડેરાવણ ન તાણવા હોય. અલગજાત આને તેનો ઉપચાર શક્ય છે અને તવી નવી દવાઓ પણ નીકળી છે. આને ક્ષયરોગ સાથે બન્યો છે, છતાં તેના કાય જોહો આંકેલે નોંધએ વાલે. 'ક્ષય' - એ એવી રોગ છે. તે રોગનો ભોગ બનેલ માણસ સાથેના સંપર્કથી બીજા માણસને તેનો ચેપ લાગે છે. પરંતુઓમાં પણ આ રોગ ફેલાયો હોય તો તેના ચેપ માણસને લાગે છે અને માણસનો ચેપ પશુને લાગે છે.

આ રોગ નજીક તકે કે વિકસે છે. પહેલા તબક્કામાં, ક્ષયરોગના જંતુઓ 'બાસિલસ', અવયવોમાં પ્રવેશે છે. ચેપની આ પ્રાથમિક અવસ્થા છે. મોટેભાગે આ ચેપ જલ્દી કળી ચકતો નથી. એટલે પાલળથી તે હ્રમ સ્વરે લાલુપ્ત થીકે છે. બ્યારે ક્ષયરોગના ચેપ ખૂબ ફેલાય છે ત્યારે તેના પરિણામરૂપ મેનિંગાઇટિસ કે ન્યુમેનિયાથી દરદી અવસાન પામે છે.

ક્ષયરોગનો બીજા તબક્કો એ, છે કે, ક્ષયના જંતુઓ લોહીની સાથે પરિભ્રમણ કરવા માટે છે અને પછી તે ગડપથી વધવા માટે છે. આ તબક્કામાં ધાણીવાર તાન આવે છે. અથવા આંતરડા પર સોજા આવે છે. આ સિવાય બીજા મંબર ઉપરનો પણ થાય છે. ફેફસામાં ખાણી બરાઈ જવું, સાંવા પકડાઈ જવા, વગેરે રોગો ક્ષયના કારણે થાય છે.

ક્ષયરોગનો ત્રીજો તબક્કો છે. ફેફસાઓ પર જ જંતુઓના કુમરોના આથી ફેફસામાં વિત્તિશક્તિ થાય છે.

ક્ષયરોગના જંતુને અંગ્રેજીમાં 'બાસિલસ' કહેવામાં આવે છે. તે ઘણું સૂક્ષ્મ, અગતીયીલ એન્ડીય જંતુ છે. ૧૮૮૨ની સાલમાં હોય નામના તબીબે તે શોધી કાઢ્યું. ક્ષયના જંતુઓ ફેફસાં તેમજ શ્વીસ પદાર્થોમાં મળી આવે છે. ક્ષયના જંતુઓના લાખા વાઢક છે...એટલે તે દુબરો લોખને તેને ચેપ ફેલાવી શકે છે.

ફેફસાક રોગીઓ વર્ષો સુધી ક્ષયના રોગથી પીડાતા હોય છે. તેમને ક્ષયરોગ કહે પડી ગયો હોય છે અને વારવાર ક્ષયરોગના કુમરોઓના ભોગ બનતા હોય છે અને ઘણાં રોગીઓ પહેલા કુમરો આથી સારા થઈ જાય છે અને જાણે સંપૂર્ણ સ્થાન થઈ ગયા હોય તેમ લાગે છે, પરંતુ વાસ્તવમાં ક્ષયના જંતુઓ કાઈ માલગી કે શારીરિક નળણાંની રોક જોતા મેલા હોય છે. કુલજ બાજુના ક્ષયરોગના જંતુઓના સહેલો શિકાર બની જાય છે.

ક્ષયરોગ સામેની લડતને હ્રમ બનાવવી નોંધએ. આ મારે સ્વચ્છતા અને સુધડવા આપર્યક છે. ટોર-લાખરની ગસાઓ અને વાડાઓ પણ સ્વચ્છ રાખવા જરૂરી છે. ક્ષય ક્ષયરોગના જંતુઓનું પ્રિય વાઢક છે. ને શર્ધમાથને ક્ષયરોગ થયો હોય અને એના કુમરો અન્ય નિરોગી મારેનું ક્ષય લગતા એ બધું જ ક્ષય, ક્ષય રોગના જંતુઓનું વાઢક બને છે. કુદને ઉકાળીને જ પીવું નોંધએ.

ક્ષયરોગ સામે ટકકર ત્રીજી હોય તો જે કારણથી અવયવો નબળા પડે છે, તે કારણો નિવારવાં નોંધએ. મંદા વમવાટો, અપેક્ષા, શારીરિક થાક અને મદપાન ક્ષયરોગના છડીદારો છે.

ક્ષયરોગની સારવાર માટે નિષ્ક્રાંત તબીબી સેવા અનિવાર્ય છે. ક્ષયરોગ મટાડવામાં, સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીન ખૂબ જ અસરકારક દવા છે. પરંતુ ન્ને તેનો ખોટી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે તો, ક્ષયના જંતુઓ એ દવાથી દેવાઈ જાય છે અને પછી તે દવા જરાય અસરકારક રહેતી નથી. ક્ષયરોગ સામે વિષના તમામ દેશોએ પ્રયત્ન બુદ્ધિજી જમાવવી જરૂરી છે.

'મારું આટલું વેળું કેલશે નહીં'

પ્રવાસી

‘આપણી બાળના અમરાપુર ગામના લોકોએ એક યંત્રને વિમાનના એક પડી એક અનેક કાર્યો દાખ ધર્મ નિશાળ માટે સુદર મકાન બાંધુ, ચોરાના મરામત કરીને નવો કોષ આપ્યો, મારકર મંદિર બાંધ્યુ અને હમ્મ નાના એવા દવખાનાની પશુ શરૂઆત કરી આપણે પશુ આપણા ગામમાં કહક નિયંત્રણ લેઈએ’ નવાગામની પ્રમુખ વ્યવસ્થા કચેરીમાં એકલા યંત્રના ગામના આગેવાનોની સભામાં એક આગેવાન શ્રી પદમશીભાઈએ વાતની શરૂઆત કરી

‘તમે અમરાપુરની વાત કરો છો પણ ત્યાંના લોકોમાં જે સપ છે એવો તો કયાંય જોવા નહીં મને ગામના સરપંચનો પડકારો જોઈ જલવા આપ્યું ગામ તૈયાર આપ્યો ત્યાં તો બાર લેવા અને તેર ચોકો જેની વાત છે. કોઈ કોઈનું કંઈ ગાંઠ જ નહીં આપણા ગામમાં વિમાનના કામ કરવા હોય તો સૌ પ્રથમ આપણે પશુ અમરાપુર જેવા સપ કળાવે. જોઈએ’ બીજા આગેવાન શ્રી જેઠાભાઈએ નિદાન કર્યું

‘તે ગામના આગેવાન કહી શકાય એવા નધાય અહીં જોઈ છે. દુનિયા ઝંપાટામધ આગળ વધે છે રવતાન્ય આપ્યું પડી આપણી અડખેપડખેના ગામ હામાય નવો રંગ આવી રહ્યો છે આપણે અદરો અદર જાધવામાંથી નવરા થતા નથી આજ બધાય કરો નહીં કે ગામના દિતની બામતમાં આપણા સરપંચ કહે એ પ્રમાણે આપણે સૌએ વસ્તવું’ તીજ આગેવાન શ્રી રણુભાઈએ નક્કર દરખાસ્ત મૂકી

‘રણુભાઈભાઈની દરખાસ્ત જાધવને કબ્બ મળે છે પણ આપણા સરપંચ તો મૂગા મૂગા સામજે છે ને કાઈ જોતતા નથી’ જુવાન આગેવાન શ્રી કરમશીભાઈએ વાતને ખીને બાધવા પ્રયત્ન કર્યો

‘તું તો આજની આ વાત સાંભળીને રાહતો રેડ મળે મને આપણા ગામનું જીવન પડાતું હોય એવું મને દેખાય છે પણ મારાથી એમ કેમ

કહેવાય કે હું’ કહ્યું એ પ્રમાણે આપણા ગામે વસ્તવું આપણા અદરોઅદરના રાખ-ધૂડ જેવા મતભેદને આપણે દુનિયાની શરૂએ તો એના જેની રૂઝી વાત ખીજી કંઈ હોઈ શકે? તું એટલી ખાતરી આપુ કે જ્યાં મુરી કું સરપંચ ત્યાં મુધી મારે હાથે ગામનું અદિત નહીં થવા દઉં.’ જુવાન અને જાગનાશાળી સરપંચ શ્રી માધાભાઈએ કોડ આપ્યો

વાતમાં નવો રંગ આવી ગયો એકતા અને સપનું વાતાવરણ જનમુ ગામના વિકાસ અને દિતની બામતમાં સૌએ સાથે રડીને સરપંચની સલાહ અને આગેવાનની મુજબ વર્તવું એવો શુભ નિર્ણય લેવામાં.

‘કાલી કાલી વાતો કરીને વિખરાઈ જવાથી ગામને સરકાર નહીં વળે, સૌએ એક યંત્રને ગામના દિત માટે કામ કરવાનો આપણે સૌએ સાચા દિલથી નિર્ણય કર્યો હોય તો આજથી જ એવું મગના અરણ્ય કરીએ’ પદમશીભાઈએ પોતાનો રાહતો દર્શાવીને નક્કર પગલું માડવાની વાત કરી.

‘પદમશીભાઈની વાત માળખાની અરાનર છે. આજે જ આપણા ગામ માટે કંઈક કરવાનો આપણે કસવ કરવો જોઈએ, આપણા ગામની જરૂરિયાત જોઈને કમ કામ પહેલાં હાથમાં લેવું એ આપણા સરપંચ નહીં કરે આપણે સૌનો એકા પૂરેપૂરો ટેકો છે.’ શ્રી કરમશીભાઈે ઉત્સાહમાં આવી ગયા.

‘આપણા ગામમાં નિશાળ માટે તો જેવું તેવું મકાન છે ચોરો પણ હમણા હાને એવો છે દવાખાનું તો પડખે જ અમરાપુરમાં થર થયું છે એટલે એનો લાભ લઈ શકાય આપણા ગામમાં સૌ પ્રથમ કરવા જેવી કામ વાત હોય તો મારા મન પ્રમાણે તો પ્રમુતિપૂર્વક ગણાય’ દેવા ઉકનતવામાં સરપંચ શ્રી માધાભાઈએ જણાવ્યું

‘તમારી વાત લાખ રૂપિયાની બહેનો માટે પ્રસૂતિગૃહ આશીર્વાદરૂપ થઈ પડશે પણ સાથે સાથે કુટુંબ નિયોજનનું કૈદમ પણ કરીએ તો ઠીક’ કરમશીમાઈ બોલી બેઠા.

‘તમે ખૂબ હિતસાહી છો પણ સાથે સાથે ભારે ઉતાવળિયા વગર કારણે બધાંબને લાડખવી માટે છો પ્રસૂતિગૃહની વાત તો ખીલે બાધો પછી કુટુંબ નિયોજનનું ચર્ચ રહેશે’ માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસની અદ્યતી સરપચે કરમશીમાઈની વાત કાપી નાખી

‘તમારી વાત મજૂર હમણા કુટુંબ નિયોજનની વાત નહીં કરુ, બસ! પ્રસૂતિગૃહનું કરો નક્કી અને અત્યારે જ ફાળો નોંધવા માટે સારા મામલા દીલ નહીં, મારા નામથી શરૂઆત કરીશ તો નાને મોઢે મોઢી વાત લેખારો, એટલે કરો પદમશીમાપાથી શરૂઆત’ કરમશીમાઈએ કાગળ લઇને ફાળાની નોંધણી શરૂ કરી જેતજેતામા સારો એવો ફાળો નોંધાઈ ગયો

‘મારા મનમા એક વાત ઘોળાવા કરે છે કહો તો વાત કરુ’ સરપચે ધક સ ક્રોચાતા સ ક્રોચાતા કહ્યું

‘તમે કહો એ ખૂબ મજૂર એ જ આપણે હમણા જ નક્કી થ્યું ને’ તમે જે કહેશો એ ગામના દિતમા જ દશે બેઠકક પ્લી નાખો’ નેહ બાપા બોલ્યા

‘હું જે કહું એ બધું ય કળૂવ મજૂર નરખાય પણ મારી જેટની વાત સાચી લાગે એનો જ સૌએ સ્વીકાર કરવો જોઈએ તમે સૌ બધા છો કે આપણા પાનાચદ શેઠના દીપ્તી મુકતાબહેને સેવાનો જેપ લીધો દત્તો નાની ઉંમરે પણ એમણે આપણા ગામના બાળકો અને બહેનોની જે સેવા કરી છે એનો જોડો નહીં મને લગવળને એમને આનંદ આપી હોત તો આપણા ગામનો રંગ બદલાઈ જતો. પણ લગવળને એમને આંકળે આપણી વચ્ચેથી ઉપાડી લીધા આજે ય ગામમા ઘેરઘેર એમના સેવા કાર્યની સુવાસ મહેકે છે દેરીના અનતાર સગી આ મુકતાબહેનનું આપણા ગામમા કંઈ સંભારણુ રાખવું જોઈએ અને એમ થયા કરે ■ કે ને પ્રસૂતિગૃહ શરૂ કરીએ તો એની સાથે મુકતાબહેનનું

નામ જોડવું’ સત્ય શ્રી માધાભાઈએ પોતાના મનમા ઘોળાતી વાત પ્રગટ કરી.

‘બહુ રૂઠી વાત કરી આપણા ગામના એવા બાળ્ય કચાથી કે આવી એક ભગવતી બહેનનું આપણે સંભારણું રાખી શકીએ! બધાપને તમારી વાત મજૂર છે.’ પદમશીમાપાએ મજૂરીની મહેરમારી

‘બધાપને આ વાત મજૂર હોય તો એ માટે આપણે પાનાચદ શેઠની સમતિ મેળવવી જોઈશે પાનાચદ શેઠ ના નહીં જ કહે પણ આપણે એમની સમતિ મેળવવાનો વિલેક દાખવવો જોઈએ’ સરપચે કહ્યું

‘તે તમે પાનાચદ શેઠને મળીને વાત કરી લેજો આના સારા કામમા પાનાચદ શેઠ થોડી ના કહેવાના છે?’ રણછોડમાપાએ કહ્યું

‘હું એમણે જાહેર એ ઠીક નહીં આપણે જે પાચ મળ્યા હમણા જ પાનાચદ શેઠને મળી આવીએ’ સરપચે બચકાર મોઝા બતા યો

■

‘પાનાચદ શેઠ’ આજે ગામના આજેવાનોએ બેગા મળીને આપણા ગામમા પ્રસૂતિગૃહ બાંધવનો શુભ નિર્ણય લીધા છે એ માટે પદમશીમાપા, જોડામાપા રણછોડમાપા કરમશીમાઈ અને હું આપને મળવા આ યા છીએ’ સરપચ શ્રી માધાભાઈએ પાનાચદ શેઠની બેઠકમા બેસતા બેસતા વાતની શરૂઆત કરી

બહુ સારી વાત છે પણ તમે શુઓ છો ને! મુકતાબા અસાન પડી મારું મન કચાય ચોટવું નથી અને હમણા વેપારપા ઠીની પણ સરખાઈ નથી તમે પ્રસૂતિગૃહ બાધો એ વાત મને ગમી પણ હમણા મારાથી ફાળામા કંઈ આરી શકાય જોમ નથી’ પાનાચદ શેઠે સોપારી વાતરતા વાતરતા ચોખવટ કરી લીધી

‘અમે ફાળા માટે આપની પાસે આવ્યા નથી ફાળામા તો બધાજ આજેવાનોએ ગળ ઉપરવટ જાળી રકમ નોંધાવી છે તમને ય ઠીક લાગે તો ફાળા નોંધાવજો એ માટે કોઈ આમક નથી અમે આ મા

છીએ તો આ પ્રસુતિશૃદ્ધ સાથે દેવીના અવતાર જેવા
સ્વં મુક્તામહેનતુ' નામ જોડવા માટે આપની
સંમતિ લેવા માટે.' સરખંએ સ્પષ્ટતા કરી.

'પ્રસુતિશૃદ્ધ સાથે તમે મારી દીકરીનું' નામ
જોડા અને હું કંઈ ફાળો આપું નહીં તો તો મારી
ઠેકડી જ થાય. અને હમણાં કંઈ ફાળો આપવાનો
જોગ નથી. મને માફ કરો તો સારું.' પાનાચંદ
શેઠે સે.પારીનો જૂઠો ધરતાં ધરતાં ટાંઠે ઠાંઠે
જવાબ આપ્યો.

'ફાળો માટે તો મેં' સરખાતમાં જ યોજાવટ
કરી દીધી. મુક્તામહેન આપની દીકરી. પણ આખા
ગામ માટે તો એ પ્રેરણામૂર્તિ હતાં. એમની સેવાની
શુભાસ ગામ જુદી શકે એમ નથી. ગામના ઉપર
એમનું મોહું' કાણુ છે. આપની ધારણી ફાળો લેવા
માટે નહીં પણ અમારી ઉપરનું' કાણુ ફેરવા માટે
અમે પ્રસુતિશૃદ્ધ સાથે એમનું' નામ જોડવાનો સંકલ્પ
કર્યો છે. આપની સંમતિ મેળવવી જોઈએ એટલા
માટે અમે બધાય અહીં આવ્યા છીએ. ફાળાની
ચિંતા કર્યાં સિવાય આટલી સંમતિ આપવા વિનંતી
છે.' સરખંએ વધુ સ્પષ્ટતા કરી.

'જોગમાયા જેવી મારી દીકરી એનું' થોડું
છળું' પણ સારું' કરી ગઈ. મારા જેવા અભાગ
યાયા તો એને માટે કંઈ યથા સકસુ' નથી. પણ
આખા ગામની લાગણી હોય તો પ્રસુતિશૃદ્ધ સાથે
પુત્રીથી મુક્તાનું' નામ જોડા.' પાનાચંદ શેઠ
ગજગળા થઈ ગયા.

પાનાચંદ શેઠનો આભાર માની આવેલાનો કંઠવા.
ડેવી સુધી વળાવવા આવેલા પાનાચંદ શેઠે સરખંએ
એક બાજુ બેઠાવીને કહ્યું: 'પ્રસુતિશૃદ્ધના ફાળામાં
મારી મુક્તાની પુરસ્કૃતિમાં મારા તરફથી રૂપિયા
એક હજાર ને એક લખી લેજો.'

'ના. ના. પાનાચંદ શેઠ. આપ ફાળો માટે ખેંચ
રખાશ નહીં. મુક્તામહેનતુ' નામ જોડવા આપે
સંમતિ આપી એ જ આપનો મોટો ફાળો છે.'
સરખંએ કહ્યું.

'મારી દીકરી માટે આટલી લાગણીથી ગામ

વિચારતું હોય ત્યારે મારા જેવા અભાગિયાએ કંઈક
તો કરવું' જોઈએ ને! વધારે તો આપવાનો જોગ
નથી. પણ મારું અટકલું વેણ ઠેલશે નહીં.' પાનાચંદ
શેઠે આમહૂરતે જણાવ્યું.

પાનાચંદ શેઠનો ખેવરો આભાર માની મેલડી
મંડળે વિદાય લીધી.

પ્રસુતિશૃદ્ધ માટે ગામની બહાર, વૃદ્ધોથી ઘેરાયેલી
એક રળિયામણી જગ્યાની પસંદગી કરવામાં આવી.
એના નકશા તૈયાર થઈ ગયા. બાંધકામ શરૂ કરવાનો
વખત આવ્યો. મુહૂર્ત જોવવાની ખાતવિધિનો
કાર્યક્રમ નક્કી કરવામાં આવ્યો.

'પાનાચંદ શેઠ! પ્રસુતિશૃદ્ધનું' ખાતમુહૂર્ત' કર-
વાનું નક્કી કર્યું છે. ગામની દરબાજા કે મુક્તા-
મહેનના નામ સાથે જોડાયેલા પ્રસુતિશૃદ્ધનું' ખાત-
મુહૂર્ત' મુક્તામહેનના માતૃશીને હાથે ધાપ તો ફીક.'
ગામના પાચેક મેલડીઓની સાથે પાનાચંદ શેઠ
પાસે જઇને સરખંએ વિનંતી કરી.

'મુક્તાની બાને એ ન ફાવે. તમે કોઈ પ્રધાન
કે આવેલાને બોલાવીને ખાતવિધિ કરાવી દ્યો.
મારે જે ફાળો આપવો તો એ મેં નોંધાવી દીધો.
હવે વધુ આપવાની હમણા જોગવાઈ નથી.' વહેમથેલા
પાનાચંદ શેઠે જવાબ આપ્યો.

'પાનાચંદ શેઠ, અમે ફાળો માટે આપને અમ-
નજી આપવા આવ્યા છીએ એવો વહેમ હોય તો
અનમાથી કાઢી નાખજો. આપે એક હજાર ને એક
રૂપિયા નોંધાવ્યા એની પણ અમે અપેક્ષા રાખી ન
હતી. ગામને થયું કે મુક્તામહેન જેવી જોગમાયાને
જનમ આપનારીને હાથે જ આ પ્રસુતિશૃદ્ધની
ખાતવિધિ ધાપ તો સારું. એટલા માટે અમે
નિમનજી આપવા આવ્યા છીએ.' સરખંએ
પ્રણામો કર્યો.

'ખાતવિધિ કરે એણે બે વેણ બોલવા પડે.
મુક્તાની બાને એવું કંઈ ફાવે નહીં. નાહક એ
મંજાઈ મરશે.' પાનાચંદ શેઠે મંજાવણ જણાવી.

'આ કામ માટે અમારે બહારથી કોઈને બોલાવવા

નથી. સુકતામહેનના બા પ્રસંગોચિત બે વેણુ બોલે
તો ઠીક. અને બોલવાનું ન કાવે તો ન બોલે એના
વણિ નહીં. પણ ધાર્મિક વિધિ તો એમના શુભ
હસ્તે જ કરાવવાનો ગામનો આગ્રહ છે. અમને
નિરાશ કરશે નહીં. કરમશીલાધરે આગ્રહ કર્યો.

હા ના પત્ની પાનાચંદ રોઠના ધર્મપત્નીના શુભ
હસ્તે પ્રસુતિશુદ્ધના ખાતશુદ્ધતેનો વિધિ કરાવવાનું
નક્કી થયું.

નવાગામમાં આખા ગામે, એક ઘરને ગામના
હિત માટે હોય ધરેથી આ પહેલી પ્રવૃત્તિ હતી.
ગામને હિતસાહ કયામ આતો નથી. સુકતામહેનની
સુવાસને કારણે બહેનોમાં પણ આ સમારણ માટે
આકર્ષણ જન્મ્યું છે. સુદેવ મગનો સમારણ ચાલ્યો.
ગામના બહેનો ભાષાઓથી મંડપ ભરાઈ ગયો છે.
પાનાચંદ રોઠ, એમના ધર્મપત્ની અને અન્ય
આગેવાનો આવી પહોંચ્યા છે. પ્રસંગોચિત ભણ્યો
થયા. સરપચે સુકતામહેનની જીવન ઝરમર કહી
સંભળાવી. અને પ્રસુતિશુદ્ધ જેવી એક આવકારદાયક
પ્રવૃત્તિ સાથે એમનું પૂણ્ય નામ જોડવા માટે સમિતિ
આપવા બદલ શ્રી પાનાચંદ રોઠ અને એમના
કુટુંબીજનોનો આભાર માન્યો. પાનાચંદ રોઠના
ધર્મપત્નીના શુભ હસ્તે ખાતશુદ્ધતેની ધાર્મિક વિધિ
કરવામાં આવી. તેઓ તો કંઈ બોલી શકયા નહીં.
પરંતુ એમના વતી પાનાચંદ રોઠને પ્રસંગોચિત બે
બે બોલ કહેવાની વિનંતી થતા તેઓ થોડા શ્લોક
સાથે બોલવા ઊભા થયા.

‘સુકતા તે જ્ઞેમમામા હતી. એણે આખી
જિંદગી કુવારા રહીને ગામની સેવા કરવાનું યત
લીધું હતું. પણ ભગવાને એને અકાળે આપણી
વચ્ચેથી લઈ લીધી, એના અવસાનથી મારું મન
ભાગી ગયેલું. એની પુણ્ય રમૂતિ જાળવના કું તો
કંઈ કરી શકે નહીં. પરંતુ આપણા ગામના
મેવડીઓએ આ પ્રસુતિશુદ્ધ સાથે મારી દીકરીનું
નામ નેહીને કાયમ માટે એની પુણ્યરમૂતિ જાળ-
વાઈ રહે એવી વ્યવસ્થા કરી છે એથી મારું દિલ
ભરાઈ આવે છે. કું ખીલું તો શુ કરી છડું? પણ
મારી દીકરીના પુણ્યરમૂતિ કું આ પ્રસુતિશુદ્ધના

ફાળમાં પાંચ દહાડે તે એક રૂપિયા આપવાનું
જાહેર કરું છું. ગામના આગેવાનો મારી આટલી
વાત સ્વીકારીને, મારી દીકરીની પુણ્યરમૂતિ સાથે
શરૂ થતા આ શુભ કાર્યમાં મને પણ ભાગીદાર
થવાની તક આપે એવી વિનંતી છે.’

ગદગદ કંઠે આટલું બોલી પાનાચંદ રોઠ બેસી
ગયા. ગામ લોકોએ તાળાઓના ગડગડાટથી
વાતાવરણ ભરી દીધું.

*

ગામના સહકારથી તેમ જ સરપચની કાળજી,
ભરી દેખરેખ અને મહેનતથી જોતજોતામાં પ્રસુતિ-
શુદ્ધનું મકાન તૈયાર થઈ ગયું. જોડતા સાધનો
વસાવી લેવામાં આવ્યા. નક્કી અને બન્યું કર્મચારી-
ઓનો પણ મારમપચાસત તરફથી પ્રબંધ થઈ ગયો.
અનુકૂળ દિવસ જોઈને પૂરી ધામધૂમથી પ્રસુતિશુદ્ધનું
ઉદ્ઘાટન કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

‘પાનાચંદ રોઠ, ફરી અમે આપને તરફી આપવા
આવ્યા છીએ એ બદલ અમને માફ કરશો.’ ગામના
આગેવાનોને લઈને પાનાચંદ રોઠ પાસે જઈ પહેલેલા
સરપચે વિનયથી શરૂઆત કરી.

‘પ્રસુતિશુદ્ધ માટે આવ્યા હશે.’ પાનાચંદ રોઠ
વાત પામી ગયા.

‘હા, છે તો એવું જ. પણ આ વખતે અમારે
આપને વિશેષ તરફી આપવી નથી. એક નાનકડી
વાત માટે જ આવ્યા છીએ.’ સરપચે જણાવ્યું.

‘વાત નાની હોય કે મેટી હોય મારી દીકરીનું
રમરણ તાણુ થાય છે એટલે મારાથી કાગણી વશ
થઈ જવાય છે. મારી સંજિત મુજબ મેં ફાળામાં
રકમ વધારી દીધી. હવે મને માર કરો.’ પાનાચંદ
રોઠે બે હાથ જોડીને કહ્યું.

‘મારે ફરી યોગ્યરૂટ કરવી જોઈએ કે અમે
આપની પાસે ફાળા માટે આવ્યા જ નથી. ગામના
સહકારથી અને આપના સૌજન્યથી પ્રસુતિશુદ્ધ માટે
જોડતા રકમનો ફાળો થઈ ગયો છે થોડા વખતમાં
હવે ઉદ્ઘાટનનો કાર્યક્રમ યોજાવે છે પણ અમને
થયું કે આ પ્રસુતિશુદ્ધ સાથે જેમનું પુણ્યરમરણ

નેજાયેલું છે એ મુકતાબહેનનું તૈલચિત્ર મૂકવા પછી જ ઉદ્ઘાટન કરવું. અને મુકતાબહેનનો એકાદ ફોટો માંગવા જ આવ્યા છીએ.” સરપંચે જણાવ્યું.

પાનાચંદ શેઠે ધરગોપી ઉધાડી કાળજીથી સંધરી રાખેલ મુકતાબહેનના ઠેલકાક ફોટાઓ કાઢીને સરપંચ પાસે ધરી, એમાંથી ઠીક લાગે એ ફોટો પસંદ કરી લેવા જણાવ્યું. સરપંચે એક ફોટો પસંદ કર્યો. નામાંકિત કલાકાર પાને એના ઉપરથી તૈલચિત્ર ચેપાર કરાવવામાં આવ્યું. અને પ્રસુતિશૃદ્ધના પદેશખંડમાં એ તૈલચિત્ર ગોઠવવામાં આવ્યું.

‘પાનાચંદ શેઠ! મુકતાબહેનનું તૈલચિત્ર તૈયાર થયેને આવી ગયું છે, એક વખત આવીને જોઈ જવા આપને વિનંતી છે.’ સરપંચે પાનાચંદ શેઠ પાસે એકલા જઈને દરખાસ્ત મૂકી.

પોતાની એકની એક અને ખૂબ જ વહાલી એવી સ્વર્ગસ્થ દીકરીનું તૈલચિત્ર જોવાની લાલચ પાનાચંદ શેઠ રોજી શક્યા નહીં. વરર આનાકાનીએ પોતાના ધર્મપત્ની સાથે તેઓ સામઘ થયા. સરપંચ સાથે પ્રમુતિગૃહમાં જઈ પહોંચ્યા. પ્રવેશખંડમાં દાખલ થતાં જ સામે, તપસ્વીના અને સેવાશ્રુતિ મુકતાબહેનનું તપના તેજ રેલાવતું, સેવાની સુંવાસ પ્રસરતું, અને હમણાં હેઠીંગા જેવું કોણવાડી તૈલચિત્ર જોઈને પાનાચંદ શેઠ લાગણીવશ ખની ગયા. સદાય નિર્દોષ હારખ વેધાં કરતી અને સેવા પ્રદતિ એથી ધરને અને ગામને યુજતા કરી મૂકતી દા રની સ્મૃતિઓ તાજી થઈ. કયાંય મુઠ્ઠી બાવપૂર્વક ચિત્ર સામું જોઈને તેઓ ઝીલા રહ્યા. એમની આંખમાંથી અશ્રુખિન્દ્રો સગી પડ્યા. વાતાવરણ ગંભીર બની ગયું.

શેઠી વારે સૌ પ્રવેશખંડ કોઢીને ઝહાર નીકળ્યા. પાનાચંદ શેઠ વિદાય લેતા લેતા સરપંચને કહ્યું. ‘માહાત્માઈ, પ્રમુતિગૃહના ફાળામાં રૂપિયા પાંચ હજારને જઈને મારા દસ હજારને એક નોંધી લેજો

ના ના. પાનાચંદ શેઠ. આપે પાંચ હજાર ને એક બાપા એ નાની વાત નથી. હવે આપની પાંચેથી વધુ રકમ લેવાય નહીં. મુકતાબહેન તમારી તે દીકરી હતી પણ ગામ આપાનું તો એ આપણું હતું. એમની પૂણ્યશ્રુતિમાં કંઈક કરી છૂટવાની અમારી ગામ લોકોની પણ ફરજ બરી કે નહીં.’

સરપંચે લાગણીવશ ખનીને કહ્યું.

‘મારી દીકરી માટે તમે બધાય આંટલી લાગણી રૂંધાડો છો. ત્યારે મારે પણ કંઈક તો કરવું નેહએ ને? મારું ઝટકું પણ દેવશે નહીં.’ આટલું કહીને પાનાચંદ શેઠ પ્રમુતિશૃદ્ધના પગથિયા ઉતરી ગયા.

પ્રમુતિશૃદ્ધના ઉદ્ઘાટનનો કાર્યક્રમ નક્કી થયા. ઉદ્ઘાટન માટે ડોને બોલાવવા એ અંગે સારી એવી વિમાસણ જમી. ડાહ્યે આરોગ્ય ખાતાના પ્રધાનને નિમંત્રણ આપવાની દરખાસ્ત કરી, તો ડાહ્યે આરોગ્ય એને આગળ પડતી સેવા આપતા નામાંકિત ડોક્ટરને બોલાવવાની દિમાગત કરી. પણ અતિ મુકતાબહેન સેવાની દિક્ષા આપનાર અને સારા પંથકમાં બહેનો તેમજ બાળકોની કલ્યાણ પ્રવૃત્તિ માટે ભેખ લઈને સેવા આપી રહેલાં ઉપદેશી બહેનનાં વરદ હરતે પ્રમુતિશૃદ્ધનું ઉદ્ઘાટન કરાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

‘પાનાચંદ શેઠ! હવે અમારી ઉવટની એક વિનંતી છે. શ્રી ઉધાબેનના વરદ હરતે પ્રમુતિશૃદ્ધનું ઉદ્ઘાટન રાખવામાં આવ્યું છે, આપે આ કાર્ય માટે જે લાગણી દર્શાવી છે એ જોતા આ પ્રસંગે અમે આપની હાજરી અનિવાર્ય લેખીએ છીએ. ઉદ્ઘાટન સમારણું પ્રમુખસ્થાન લેવા માટે અમે આપને વિનંતી કરવા આવ્યા છીએ.’ ગામના આગેવાનો સાથે આવેલા સરપંચે આવવાનું પ્રયત્ન જણાવ્યું.

‘હવે તો તમે મને માફ જ કરો. મારી વહાલી દીકરીનું સ્મરણ તાજું થતાં જ મર્યાદા લાગણીવશ બની જવાઈ છે. પણ હવે વધુ રકમ આપવાની મારી જોડ નથી. આ પ્રસંગે તો મારી ગરદાજરી નિલાની લેવા કું તમને સામેથી વિનંતી કરું છું. તમારો આગ્રહ હોય તો મુકતાબી ખા હાજરી આપો.’ પાનાચંદ શેઠ જણાવ્યું.

‘અમારી સોની ધરજા અને આગ્રહ છે કે આ સમારણું પ્રમુખસ્થાન તો આપે જ લેવું જોઈએ. ગામને માટે એ જ ગોચર. અને વધુ આગ્રહ કરતા પહેલાં યોગવટ કરી લઈ છું કે દંદાય આપ વધુ દાનની બહેરાસત કરવા કહો તો પણ હવે અમે સ્વીકારવાના નથી. ગામને વધુ એના સર

ખાનવાની તક આપવી નોંધ્યો, સરપંચે સૌ મોવડીઓ વતી રપટના કરીને આપદ ક્યો.

સારી જોતી આનાકાની પછી પાનાચંદ શેઠે ઉદ્ઘાટનના સમારંભનું પ્રયુષ્કરમાન લેવાનું રીકાર્યું. ઉદ્ઘાટનના દિવસ આવી પહોંચ્યો. ગામ આખામાં ઉત્સાહ અને આનંદ ક્યાલ માતો નથી. બીજા ગામોએ વિકાસના અનેક કાર્યો કરીને સારી જોતી પ્રગતિ કરી હતી. નવાગામ અત્યાર સુધી પાછળ રહી ગયું હતું. પરંતુ હવે ગાંધી સંપ્રદાય અને એકનાનું યાતાવચ્ચ નિર્માણ થયું હતું. એના કળ તરીકે, ગામના આગ્રહમાં જુઓની ઘટાથી ઘેરાયેલા સ્થળોએ રથને પ્રસ્તુતિયુદ્ધ શોભાનું હતું.

સમય થયો અને ઉપાદેવીનું તથા અન્ય મહેમાનો સ્થાપી પહોંચ્યાં. સમામંડપ ખીચીખીચ બરાઈ ગયો. બહેનોની વિશેષ દાઢરી ધ્યાન પેચતી હતી. બાળકો પણ ઉત્સવ માણી રહ્યા હતા.

સરપંચે મહેમાનોનું સ્વાગત કર્યું. પ્રસન્નચિત્ત આમ્મોના થયાં. મુકતાબહેનના પુરુષ સ્મરણોની પ્રેરણાથી નિર્માણ કયેલ પ્રસ્તુતિયુદ્ધ ઉપાળેને તાળી એના ગડગડાટ વચ્ચે ઉદ્ઘાટન કર્યું. અન્ય પ્રયુષ્ક સ્થાનેથી ઉપસંહાર કરવા માટે પાનાચંદ શેઠનો વારો આવ્યો.

પાનાની એકની એક દીકરીના સેવાકામની મુનાસ અને પ્રસ્તુતિયુદ્ધ જેવી બહેનો તથા બાળકોના કથાણ માટેની ઉપયોગી સંસ્થા સાથે નેડાયેલી જોતી પુણ્યપ્રતિષ્ઠા પાનાચંદ શેઠનું દિલ બરાઈ ગયું. ગામ લોકોએ મુકતાબહેન માટે કશાવિલ લાવનાનો એમણે આહારની ઊંડી લાગણી સાથે ઉલ્લેખ કર્યો. અને આ પ્રસ્તુતિયુદ્ધ એક કથાણકારી અને ઉપયોગી સંસ્થા તરીકે બહેનોની તેમજ માળકોની સેવા આપતી રહે એવી લાવના વ્યવસ્થા કરી. આટલું બોધતાં એમને મળે રૂબો બરાઈ ગયો. એટલે વિશેષ તેઓ મોડી શકયા નહીં પણ ખેસતાં ખેસતાં એમણે જાહેરાત કરી કે સરપંચના કહેવા મુજબ આ પ્રસ્તુતિયુદ્ધ માટે શ. પચ્ચીસ હજારનું ખર્ચ થયું છે. મારી દીકરીની પુણ્યપ્રતિષ્ઠા મારે જ ગામને આ પ્રસ્તુતિયુદ્ધની ભેટ આપવી નોંધતી હતી. પણ મને એ સૂઝતું નહીં. મારી કુળે ગમે બળવી. હવે આ પ્રસ્તુતિયુદ્ધના ખર્ચની પૂરી રકમ હું મારા તર-

ફથી દાન તરીકે જાહેર કરું છું.

હાં! હાં! પાનાચંદ શેઠ! વમુખપદ લેવા માટે અમે આપને વિનંતી કરી ત્યારે જ વધુ દાન જાહેર ન કરવાનો આપની પસંદગી અમે ઠાવ લીધો છે. આપે દસહજારનો એક તો જાહેર કર્યો છે. મુકતાબહેન આપની દીકરી એ વાત પૂરી પણ ગામ આખાની એ શોભા અને પ્રેરણા મૂર્તિ દર્શાવે. ગામ લોકોએ પણ પોતાની ફરજ બજાવવી નોંધ્યો. પ્રસ્તુતિયુદ્ધ માટે નોંધતી રકમનો ફાળો થઈ ગયો છે. એટલે હવે આપનું વિશેષ દાન અમે નહીં રીકારીએ. સરપંચે તુરત જ ઉઠા થઈને પાનાચંદ શેઠને વારવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

અત્યારસુધી મેં મારા ફાળાની જાહેરાત જ કરી હતી પણ રકમ આપી ન હતી. આજે તો રૂપિયા પચ્ચીસ હજારનો એક લખને જ આવ્યો છું. આટલું હતીને પાનાચંદ શેઠે રૂપિયા પચ્ચીસ હજાર ને એક રૂપિયાનો એક ઉપાદેવીના હાથમાં મૂકી દીધો.

એ નહીં બને, પાનાચંદ શેઠ! આ પ્રસ્તુતિયુદ્ધ સાથે મુકતાબહેનનું નામ નેડવાની સમિતિ આપીને અમને આપે પૂરું જ આભારી કર્યા છે. એમના પ્રતાપે નોંધતી રકમ ગામ લોકોએ અને ખાસ કરીને ગામની બહેનોએ ટોસે ટોસે ભરી આપી છે. હવે વધારે રકમની જરૂર નથી. સરપંચે શિમા થઈને ફરી પાનાચંદ શેઠને વિનંતી કરી.

એ રકમ પ્રસ્તુતિયુદ્ધના આપુ ખર્ચ માટે રાખાને મારી દીકરીના પ્રસ્તુતિયા ગામને પ્રસ્તુતિયુદ્ધની ભેટ મારે જ આપવી નોંધ્યો. તમે સૌએ મને મારો ધર્મ સમજાવ્યો એ બદલ હું ગામને આભારી છું. તમારે મારી આટલી ભેટ ખીકારવી જ પડશે. પાનાચંદ શેઠે શોભા થઈને નિશ્ચયાત્મક અવાજે જાહેરાત કરી.

અને ત્યાર પછી ખેસતાં ખેસતાં ફરી લાગણીવંશ થઈ, મહાદેવ કંઈ બે હાર નેડી પાનાચંદ શેઠે બોલ્યા. “મારું આટલું વેણ ફેલશે નહીં.”

પાનાચંદ શેઠનું વેણ ફેલવાના સરપંચની કે ગામ લોકોની હિંમત ચાલી નહીં. પાનાચંદ શેઠે અને એમના ધર્મપત્નીએ ધન્યતા અનુભવી ગામ લોકોએ વિંધે ધન્યતા અનુભવી. સમારંભ પૂરો થયો. પાનાચંદ શેઠના શબ્દો વાતાવરણમાં ગૂંજતા રહ્યા. “મારું આટલું વેણ ફેલશે નહીં.”

માનવીનું આયુષ્ય

રશ્મિભન મહેતા

આખી દુનિયાની રચના થઈ ગઈ. પછી પ્રકાને મૂંઝવણ થઇ કે આયુષ્યની વહેંચણી શી રીતે કરવી? સૌથી વધારે લાંબી જિંદગી કેને આપવી? કદાચ કાંઈને લાંબું કે ટૂંકું આયુષ્ય આપવાથી એ પ્રાણી શુરસે તો નહિ થાય ને? એના કરતાં તો સૌને એક સરખું આયુષ્ય આપવામાં આવે તો કોઈ શુરસે યાચ જ નહિ. એમ વિચારીને પ્રજાએ એક પછી એક પ્રાણીઓને પોતાની પાસે યોગ્યતાવા માંડયા, પ્રજાએ એને પૂછતા:

‘મેં હરેક પ્રાણીને ૩૦ વર્ષોનું આયુષ્ય આપવાનો વિચાર કર્યો છે. તને એવડી જિંદગી ટૂંકી તો નહિ પડે ને?’

‘ટૂંકી!’ ગધેડાએ નવાઈ પામતાં કહ્યું: ‘ત્રીસ વરસ સુધી મારે બસ હસરડા જ કરવાના? જે કાંઈ મળે તેના પર જ જિંદગી ખેંચવાની ને? અને આમ જ મને શું મળે છે? માત્ર રૂકણું અને ગાળો જ ને? ત્રીસ વરસનું આયુષ્ય લઇને હું શું કરું? એના કરતાં તો મારું આયુષ્ય થોડુંક ટૂંકું કરો તો સારું.’

‘ઠીક ત્યારે તને ૧૮ વર્ષનું આયુષ્ય આપું છું. બસ!’

ગધેડા આનંદથી પોતાના બંને કાન હલાવતો ચાલી નીકળ્યો.

એ પછી વારો આવ્યો ફૂતરાનો.

પ્રજાએ એને કહ્યું: ‘હું ગધેડાને ૩૦ વર્ષનું આયુષ્ય આપવાનો હતો. પણ તેને તે આયુષ્ય લાંબું પડ્યું. તને પણ ત્રીસ વર્ષનું આયુષ્ય લાંબું તો નથી લાગતું ને?’

‘હે દેવ! શું મારી જિંદગી ગધેડા કરતાં કંઈ વધારે સુખી છે? મારે તો બસ ભરત્યા જ

કરવાનું અને દોઢધામ ચાલુ રાખવાની. એ રીતે હું ત્રીસ વર્ષ કેમ ગુજારીશ? અને વળી ઘડપણમાં તો વધુ ત્રાસ પડશે, એ કેમ સહન થશે?’

ભગવાને વિચાર કર્યો અને એને બાર વર્ષનું આયુષ્ય આપ્યું.

એના પછી વારો આવ્યો વાંદરાનો.

‘ત્રીસ વર્ષનું આયુષ્ય તને પૂરતું છે ને? જરૂરોને અને ફૂતરાને એટલું આયુષ્ય લાંબું લાગ્યું.’

‘જરૂર ભગવાન! મારું જીવન તો એ બંનેના કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે. મારે કંઈ બોલો કપાડીને ફરવાનું હોતું નથી; પણ હોકોતું મનોરંજન કરવું પડે છે. આડા-અવળા ફૂકડા મારવા પડે છે. દાંત કચકચાવવા પડે છે અને હોકો મારા તરફ લોકડા ફેંકે તે ખાવા પડે છે. આ તે કંઈ સુખી જિંદગી કહેવાય? મારે તો બસ એટલી જ વિનંતી કરવાની છે કે મારું આયુષ્ય થોડુંક ટૂંકું કરો!’

પ્રજાએ વિચાર કર્યો અને વાંદરાને દસ વર્ષનું આયુષ્ય લીધું. વાંદરાએ આનંદથી ફૂકડા માર્યો અને જતો રહ્યો.

છેવટે વારો આવ્યો માનવીનો.

‘ત્રીસ વર્ષનું આયુષ્ય તને કંટાળા ભરેલું તો નહિ લાગે ને?’ પ્રજાએ માનવીને પૂછ્યું: ‘તને જતાવવામાં મેં સૌથી વધારે સમય ખર્ચ્યો છે. પૃથ્વી પરના બધા પ્રાણીઓમાં તું અને સૌથી વધુ ગમે છે. હવે તું જ કહે, ત્રીસ વર્ષનું આયુષ્ય તને લાંબું તો નથી લાગતું ને?’

‘બસ ! ત્રીસ જ વર્ષ !’ માનવી બોલી
ઊઠ્યો, ‘ત્રીસ વર્ષ’ તો બહુ ઓછાં પડે, પ્રભુ !
હું માંડ ધર બાંધવાની શરૂઆત કરતો હોઉં;
વાવેલા ઝાડને સુખનાં અંકુર ફૂટવાની શરૂઆત
થાય એટલામાં તો ચોત આવીને ઊભું રહે.
એ કેમ સહન થાય ? પ્રભુ ! એના કરતાં તો
મને થોડું લાંબું આયુષ્ય આપો.

‘તારા માટે ત્રીસ વર્ષ’ આયુષ્ય તો મેં
નક્કી જ કરી નાખ્યું છે. પણ ગમેદાને ત્રીસ
વર્ષ’ આયુષ્ય ભેંધતું નહોતું. તેને ૧૮ વર્ષ’
આયુષ્ય મેં કરી આપ્યું છે એટલે વધેલા ૧૨
વર્ષ’ આયુષ્ય હું તને સોંપવાનો છું.’

‘બાર જ વર્ષ ! એટલાઓછા જ ઉમેરશે ?
બાળ-બચ્ચાં જરાક મોટાં થાય, એટલામાં
તો મારું મરણ થશે. મારા પછી આ બાળ-
બચ્ચાંની કેળવણી કેવું શક્ય ?’

‘હા ! મારી પાસે ફક્ત ૧૮ વર્ષ’ આયુષ્ય
શિલકમાં છે. તે પછી તને ઉમેરી આપુ છું.
હવે તો તને સંતોષ થશે ને ?’

‘ના, પ્રભુ ! બાળકોનાં લગ્ન થાય; એમનાં
બાળકોને પણ હું લાડથી રમાડું; એમના પર
વહાલ થોડું ત્યારેજ મને જરા સંતોષ થાય.
મારી આપને એટલી જ વિનંતી છે કે બાળ-
બચ્ચાંનું સુખ ભોવા માટે મારું આયુષ્ય જરા
લંબાવી આપો.

‘ખડુ ભોતાં તો તારા માટે આ આયુષ્ય
પૂરતું જ છે. પણ તારી વૃત્તિ અસંતોષી લાગે
છે ? અટલે વાદરાનું વીસ વર્ષ’ આયુષ્ય પણ

તારી જિંદગીમાં ઉમેરી આપું છું. હવે તારી
કોઈ વિનંતી નહિ સાંભળું.’ પ્રજ્ઞાએ ૨૫૫૮
સંસળાવી દીધું.

‘જેવી તમારી મરજી !’

—અને ત્યારથી માનવીનું આયુષ્ય ૮૦
વર્ષ’ થયું શરૂઆતનાં ત્રીસ વર્ષ’ તે તેનું ખડુ
આયુષ્ય. એ કાળ દરમ્યાન શરીર અને મન
તદન સ્વસ્થ અને ઉદ્ભાસિત હોય છે. કોઈ
ભતતી ચિંતા નથી હોતી. એ પછીનાં ૧૮ વર્ષ’
ગમેદાના આયુષ્યનાં આવે છે, એ સમયના
ગાળા દરમ્યાન માનવીના નસીબમાં સંસારનો
બોલો વહેવાનો ઉપાડવાનો હોય છે. સાંસારિક
જવાબદારીનો ભાર ઉપાડવાનો હોય છે. એ
અઠાર વર્ષ પૂરાં થાય એટલે માણસને માટે
ફતરાની જિંદગી શરૂ થાય છે. સંસારનો
ભાર વેડીને એની કંમર વાકી વળી ગઈ હોય
છે. શક્તિ પણ કમી થવા માટે છે. કામકાજ
થઈ શકતાં નથી. ફક્ત એક જ જગ્યાએ બેઠીને
બીજા લોકોની નિંદા કરવામાં અને તેમની
સામે હુકયા કરવામાં જ એ સમય વીતે છે.
બીજું કંઈ પણ શું ? ઉપવટના વીસ વર્ષ’ એ
માફકાનું જીવન જીવે છે. નાના બાળબચ્ચાંઓનાં
મન ખુશ કરે છે. એમને મનોરંજન આપે છે.
તેમને માટે ચાળા પાડવા પડે છે. ટોગ પણ
કરવા પડે છે. કોકવાર તો એમને માટે થોડા
પણ ખર્ચા પડે. આમ વાનરવેદામાં એના ઉપવટના
વર્ષ’ વીતે છે. આપુ છે માનવીનું આયુષ્ય.

—જન્મ લોકકથા પરથી

અવગાહન

આચા

પ્રિય શોભા

ગિરનારની ગોદમાં રમેલી ભમેલી એ તે તું ક્યાંથી બૂલે? અને ગિરનારની રોંગે પહોંચવાની તારી તાણાવેલી અમારાથી શે જૂલાય?

અને જ્યારે તું પાયા પગની પાડતાં ઘઉં, દોડવા લાગી અને ગિરનારની રોંગે પહેલ વહેલી સાતેક વર્ષની ઉંમરે પહોંચીને અંબાજીના મંદિરે ટોકરી વગાડી તું આનંદથી કેવી ભરાય અર્ધ હતી. જાણે આખી દુનિયાનો આનંદ ન સમેટી લીધો હોય? યાદ છે ત્યારનું તારું વિશ્વવ્યુક્ત હાસ્ય!

હવે તો તું મોટી થતી આવે છે એટલે તારા તે વિશ્વવ્યુક્ત હાસ્યની કિંમતની કિંમત તને ન કળાય. તને એમ થાય કે એમા યુ? કે હ, હિમાલયના ઉત્તરે શિખરો રેળ્યા હોય તો બરાબર.

પશુ શોભા, એવું નથી. નાના મોટા દેખાતા દરેક વિજયોમાં એક સરખા જ આનંદના હિંચોળા ચહે છે.

ગિરનારના બોળામાં ઉછરેલી કુદેડી એટલે તને કુંગરા ખૂદવા ખૂબ ગમે છે; ખડું હિમાલય ખૂંદેલા છે!

એક મૂર્ધસ સાધન વિદ્યોળી સાધુદાળીની યાત્રાને અડેવાલું સ્વામીદાદા (આનંદ)એ લખ્યો છે. આ અડેવાલ મેળવવા સ્વામીદાદાને મધ્યમગરીને નેમચીટનું પડેલું ત્યારે માંડ માંડ સ્વામી પ્રયોધાનંદજી એ એક મેડુદાટ ચીધરેલી ટણું જડવ કાઢ્યું. એમા દશાક દેવમીસાના પચાકડાંની ઠેરી પોઠો ને મારજીને ઉપર પેનસિમે કચેલા ટાંચણુ દતા બીજવી આખને તો એમા કયાય સગ સુએ તેમ નડેલું.

સ્વામી પ્રને ધાનંદજી બોલવા જાય ને સ્વામીદાદા

ડાંચણુ કરતા જાય અને એમ ૯૧ પાનાંની પુસ્તિકા તૈયાર થઈ.

દાદાજીની અનોખી સૈધી અને તળપડી શબ્દો સાથેની મિત્રાચારી આપણને મંત્રમુગ્ધ કરે છે. વાંચતાં વાંચતાં હિમાલયની મહાનતાનાં દર્શન કરવામાં આપણે એ અવધૂત ટોળીની માથે બાગીદાર ન બનતા હોઈએ એવો રોમાંચ પણ અનુભવીએ છીએ.

એ પુસ્તિકાનું નામ છે: બરફ રસ્તે બદરીનાથ, લેખક: સ્વામી પ્રયોધાનંદ.... સ્વામી આનંદ; પ્રકાશક: બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ; ક્રિ મન: ૧-૫૦

બરફના પહોડો ખૂંદનારા સામાન્ય રીતે પરદેશીઓ જ હોય છે. અને તેઓ લાણી રૂપિયા તેની પાછળ ખરચતા હોય છે જ્યારે આ સ્વામીજી અને તેમના સાથીઓ પગમા પગરણુંય પહેલાં વગર બે કામગામેર જઈ આવ્યા છ દહાડામા ગોમુખથી બદરીનાથ.

સ્વામીજીના 'સાથીઓનું' જુ' વર્ણન વાંચીશ તો તને હસવું જ આવશે. અને વિચારમાં પડીશ. અને બોલી ચીરીશ. સાર એટીવાત. બરફના પહોડોની કાતિલ દડીમાં આ વેળે સાધન વિદ્યોળી ન જવાય.

જ્યારે જુ' આ મુર્ધસિસ ટોળી પોતાની સાથે ને સામાન લઈ જાય છે તેની વિગતો વાંચીશ ત્યારે તું કંઈ જ નહીં, મુઝાજ નહીં.

અરે સ્વામીજી પોતે પણ મુઝાય છે. ઠેરી મૂઝવતું?

'મોટી રાત્રે હું ગુફામાં સૂતો. પશુ અને વ્રમ ન આવી. જલ્દી માથામાં મોટરો આવતી હતી. માડું મગજ ભભવા લાગ્યું.... આ સાદસ ખેડનારા સાથી મહારથી અમે જધા ટોણુ હતા?

અને એનું માન અલિમાન બધું જળી આગળીને પાણી થઈ જાય છે. અહીં માણસ એકીસાથે મુગ્ય અને મૂંગો બની જાય છે.

‘કાળકાળાંતરથી આ પર્વતો અને ખડક-માળાઓ આંખને આમ અવિચળ ઊભાં છે. આમને આમ આ ઝેરીચરના બરફ અને રંગ લમ્બેલા પડ્યાં છે. ધૌમ્ય નામના ગોર-ખાખાને સંગાથે લઈને પોરવો સહિત શ્રીકૃષ્ણ લગ્નવાન જાતે પોતે જ્યારે આ માનસખંડની યાત્રાએ અહીં થઈને વિચર્યા, તે કાળનાં રૂપરંગ આકાર ઠંઠનાં જે વણૂંનો ઈતિહાસ પુરાણ થયેામાં જડે છે તેનાં તે જ આજે ય છે.....’

‘કાળકાળાંતરથી આ દિમાલય, આ ટાંઢાભોળ ભોગદરો, આમને આમ ઊભા છે. કાળની કાલી એની આગળ બૂદી છે. કહોને અનંત પોતે જ અહીં થિરથાવર થઈને ઊભો છે. માણસને અહીં એનાં મોઢામોઢ દર્શન થાય છે.’

અને રાત્રીની ચાંદની પણ કેની કામણ્યારી ત્યાં હોય છે. સ્વામીજી ત્યાં દિમાલયની ભવ્યતાનું દર્શન કરે છે.

‘આખું આકાશ સેંકડો હજારો માણેક મોતી ને હીરાની જેમ અળકતાં તારાઓના મંઠળો અને ચક્રનક્ષત્રોની આભાથી ઝળહળી ઊંડું હતું. એમરે વીંસોલીસ ઊભેલાં બરફ-શિખરો અને ટોળાવોને ચંદ્રની ઊજળીદૂધ ચાંદની રૂપારસનાં અધોળ કરાવી રહી હતી ! પૃથ્વી નાંજી નીરવતાની ગોદમાં સમાઈને ઊંઘી રહી હતી. સૂતેલા સુલીવર જેવા મરતાન ઝેરીચરની છાતીપર પાણીનાં ખાળોચિયાં આછી ચાંદનીમાં ચમકી રહ્યાં હતાં.

‘તુપ્તિની અનુભૂતિનાં મને ઘેન ચડ્યાં. આંસુએ મારી ફાટી લીંજવી દીધી. કેમ, તે હું સમજી ન શક્યો. કદાચ મનમાં ઊંઢે ઊંઢે એ વિચારે આંસુ આણ્યાં હશે કે આગ્ન્યાટલાં

સૌંદર્ય અને સુંબ ઈશ્વરે એનાંયત કર્યાં, છતાં કાળા આધાના માનવીએ એની કદર બૂજી નહીં !’

અને ડગલેને પગલે મોત સાથે કેમ સંતાકુકડી રમાય છે તે પણ જો.

હવે અમે કહી ન પીગળનારાં અનંતકાળનાં બરફનોવાળા પ્રદેશમાં પ્રવેશી ચૂક્યા હતા.....

ઘડીક આદ્યા ને દલીપસિંઘે ઝેરીચરને કાઠો છોડી ચતુરંગીના પટ વચ્ચેાવચ થઈને આલવા માંડ્યું. અમે અશ્વરે ગોદ્યા લના વૃષ-આપ એની પાછળ આદ્યા. ‘પણ હું મારી વિજાસાને રોડી શક્યો નહિ.

‘ભાઈ દલીપસિંઘ, તમે ચીંધી તે પડાવ-વાળી જગાતો સામે જ ફળાય છે, આમઝેરીચર વચ્ચે થઈ ફેર ખાઈને આલીએ, તે કરતા કાઠો-કાઠો આલીને સીધાજ પહોંચવું સહેલું નહોતું !’

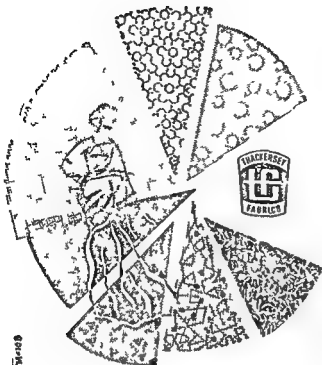
‘સમાધ લેવાની ઉતાવળ થઈ હોય તો જ ઇ કૈય’ હલાય !’

આ શબ્દો એણે માંડ પૂરા કર્યા હશે ને એકાએક શિખરો તરફ અમે મોટો મડગઢાટ સાંભળ્યો.

‘એ શું ! વરસાદ ગાતો છે ? વાદળાં તો નથી !’

પણ જવાબની જરૂર જ ન રહી. પેલાં બરફનાં ઊંચા શીખરોવાળા ઢોળાવો પરથી મસમોટાં બરફની ટમળા અને અટાનો ધડા-ધડ નીચે મળકતાં અમે ભ્રમ્યા !..... જે તળેટીની કોરાણે થોડીક મિનિટો પહેલાં અમે આલી રહ્યા હતા તેની ઠંડ કોર સુધી એ બધું આવીને ત્રાટક્યું એ અમે સગી આંખે ભ્રમ્યું !

‘ભ્રમ્યું ! ઇતું નામ ઠાંડાદળાણી (ગિરિપ્રપાત). આવાં ઢાડદળણ આંચકણે રોજ આ કરે. આ જગ્યા જ ઇની રોજની. અટલે’ ન્યાં થઈને કોઈ દિ’ ના હલાય. મને ખબર, અટલે’ જ

લાવણ્યમય ઇવનના
અધ્યાત્મ આદરને
વસોઆ મૂર્ત કરે છે

ડાકરસી

સેન સર્વોચ્ચ પદ્ધતિ

ફેબ્રિકસ

લેન્ગ ૧૨ મેટર છે

SANFORIZED

ડાકરસી કુપ કોફે મીડસ

- પો ઇન્ડુસ્ટ્રીયલ સ્પીડીંગ એ ડ વી. ઓથર ઇપની કો
- પો ઇન્ડુસ્ટ્રીયલ સ્પીડીંગ એ ડ વેન્ડુ, ૬૫ મી. મી.
- પો ડ કીલન વેન્ડુ ૬૫ મી. મી.

અનેક શુભકામનાઓ સાથે

મેસર્સ ગોરધનદાસ એન્ડ કું.
ઈન્જીનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ

લોકે સી આઈ એડમિનિસ્ટ્રેટીવ ઓફિસ બિલ્ડી ગની પાસે,
દ્રોમ્મે

અંબઈ, ૭૨

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H S O S WEATHER PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED IN
TECHNICAL COLLABORATION
WITH SRI LANKA'S TOPMOST CABLE MAKERS
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on D G S & D
Rate Contract

See Dist Dealers

THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD,
Naves Budding, 240 D Dadabhai Naoo Road Bombay 1.

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD,
BOMBAY-70

Phone 67530

Grams "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m s tanks & vessels of all sizes
- ★ Sleepmaster' Hot Water rubber bags Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

આપ ધારો છો તે કરતાં વધારે દુધાહાર શામૂલ ડબામાં છે

અમુલ દુધાહાર માપને ૫૦૦ અને ૧૦૦૦ ગ્રામના ડબાઓમાં મળે છે. ૫૦૦ ગ્રામ ડબામાં ૧ લીટર કરતાં ૪૬ ગ્રામ વધારે દુધાહાર છે. ૧૦૦૦ ગ્રામ ડબામાં ૧ લીટર કરતાં ૬૨ ગ્રામ વધારે દુધાહાર છે. આથી આપ કિમ્બની સરખામણી કરો ત્યારે આ ધ્યાનમાં રાખો. બેરેલ કામગીરીના ફેક્ટમાં નહિ. અમુલ દુધ બાળકોનાં આહારના વજનથી મળે અમુલના ડબાઓ અંદરથી (તે સોનેરી રંગ બુલો) આહારમુલ્ય સંપૂર્ણ રીતે જળવાઈ રહે તેવા બનાવવામાં આવે છે. કાન્યાવકાસની પદ્ધતિ પર ડબાઓમાંથી બધી દવા બહાર કાઢી લેવામાં આવે છે. આથી અમુલ બાળક માટે જરૂરી વિટામિનો તાજાં જ રહેશે અને તેમાં ફેલ્ટ વિકાસ કે ફેરફારનો બલ રહેશે નહિ. આપના બાળક માટે અતિ હિતમ.

તાજા દુધમાંથી બનાવેલ 'અમુલ' દુધાહારમાં ૭ વિટામિનો છે જે આપના બાળક માટે જરૂરી છે.

શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ રાજકોટ તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદ શતાબ્દી અંથમાળા - પહેલી

બાર ગ્રંથો

કુલ પૃષ્ઠ સંખ્યા - ૫૪૨૨

આપા સેટની કિંમત રૂ. ૬૦-૦૦

ભાગ પહેલો શ્રી રામકૃષ્ણ દેવનું વિસ્તૃત, પ્રેરક જીવનચરિત્ર, મહાત્મા આધીજીની પ્રસ્તાવના સાથે. ભાગ બીજો સ્વામી વિવેકાનંદનું લોકમોચ, પ્રવાહી શૈલીમાં લખાયેલું સુદર જીવનચરિત્ર ભાગ ત્રીજો શ્રી આર સ્વામીજીના અશ્રુતપૂર્વ, પ્રેરણાદાયી વ્યાખ્યાનો. મોક્ષપદ વર્ગપ્રવચનો, પવિત્ર સંવાદો, સુદર કાવ્યો, આત્મોન્નતિને પથ આગળ વધવાનું બળ આપનાર જુસ્સાદાર, હૃદયસ્પર્શી પત્રો વગેરે સ્વામીજીના સંપૂર્ણ વાક્યમયો જ્ઞાનસાગર, સરળ અને સુદર ગ્રંથસાતી અનુવાદ

આ માળાના પુસ્તકોનો આપો સેટ ૪ મળી શકશે

નં.	અંથમાળા ત્રીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત	નં.	અંથમાળા બીજી (બાર પુસ્તકો)	કિંમત
૧	રામકૃષ્ણ પરમહંસ (ચરિત્ર)	૧-૦૦	૧	કર્મયોગ	૧-૦૦
૨	મા સારદામણિ દેવી	૦-૫૦	૨	રાજયોગ	૨-૦૦
૩	સ્વામી વિવેકાનંદ	૧-૦૦	૩	ભક્તિયોગ	૧-૦૦
૪	શ્રી રામકૃષ્ણ ઉપદેશ	૦-૫૦	૪	જ્ઞાનયોગ	૩-૦૦
૫	કથા પ્રસંગો (૫૨મહાસ)	૦-૫૦	૫	ભક્તિ રહસ્ય	૧-૦૦
૬	યુવાનોને	૦-૫૦	૬	યુરોપનો પ્રવાસ	૧-૦૦
૭	શિક્ષાગો વ્યાખ્યાન	૦-૫૦	૭	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧-૦૦
૮	ભારતીય નારી	૦-૫૦	૮	વર્તમાન ભારત	૧-૦૦
૯	ભારી ભાવિયોજન	૦-૫૦	૯	મારા ગુરુદેવ	૦-૫૦
૧૦	સ્વતંત્ર ભારત	૦-૫૦	૧૦	ગુરુ સિધ્ધિ વાર્તાનાય	૧-૫૦
૧૧	પત્રો	૦-૫૦	૧૧	દિવ્યમાળી	૧-૦૦
૧૨	શુદ્ધ સિધ્ધિ સંવાદ	૦-૫૦	૧૨	પત્રો	૧-૦૦
		૭-૦૦			૧૫-૦૦

આ એક અનોખી ભાત પાડતું ખાદી ભવન હશે
એમાં

* અનેક ભત્રીજી ખાદી, તેમજ અનેક પ્રકારના શ્રામોદ્યોગોની વસ્તુઓ
પ્રદર્શનના રૂપમાં રજૂ કરવામાં આવશે

* એમાં ભારતના રચનાત્મક કામનો અને ખાદી શ્રામોદ્યોગ કામનો
હૂબહૂ ખ્યાલ આપવામાં આવશે

એમાં ચિત્રો, આકાશ અને ગ્રેવી અન્ય માહિતી પણ દર્શાવેલ સ્વરૂપ
રજૂ કરવામાં આવશે

માર્ચના પહેલા અઠવાડિયામાં ઉદ્ઘાટન થશે. જેની
તેયારીઓ પૂરે જોશમાં ચાલી રહે છે અમદાવાદ મહેરમા આ ભવન
અનોખી ભાત પાડશે.

ખાદી ભવન

આકાશવાણી સાથે, નવદીપ
આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ

નિશ્ચિંત
ખેડૂત

આ ખેડૂતે
૧૦ વર્ષથી
ડિક્ન્સ ડિપોઝિટ
સર્ટિફિકેટ
ખરીદી તેના
વ્યાજમાંથી સીધું
જમીન મહેસૂલ
ભરવાની
યોજનાનો લાભ
લીધો હોય
તે નિશ્ચિંત છે.

આ ખેડૂત
નુંડવામાં છે,
સારી ફસલ
વખતે નાગા
જયલ યોજનામાં,
નહિ રોકતા
વરામાં ખરચી
નાખ્યાં.....
જમીન મહેસૂલ
ભરવા ટાળે
મુશ્કેલી વધી ગઈ

ચિંતાગ્રસ્ત
ખેડૂત

આપે પણ આ યોજનાનો લાભ સહ જમીન મહેસૂલ ભરવાની ચિંતામાંથી મુક્તે બને
૧૦ વર્ષથી ડિક્ન્સ ડિપોઝિટ સર્ટિફિકેટ વાર્ષિક ૪½ ટકા વ્યાજ આપે છે

ગાંધી શ્રાધ નિમિત્તે નવજીવન ટ્રસ્ટે જાહેર કરેલી ગાંધી સાહિત્યના પ્રચારની ખાસ યોજના

તા. ૩૦ મી જાન્યુઆરીથી તા. ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી સુધીના ગાંધીશ્રાદ્ધના દિવસો નિમિત્તે ગાંધી-સાહિત્યનું અધ્યયન થાય તે હેતુથી ગાંધી-સાહિત્યના બે અગિયાર રૂપિયાની કીમતના સેટ બનાવી આપ્યા સેટ ખરીદનારને તે સેટ અડધી કીમતે પૂરો પાડવાની યોજના નવજીવન ટ્રસ્ટ તરફથી જાહેર કરવામાં આવી છે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા ઈચ્છતા વાચકોને વ્યવસ્થાપક, નવજીવન ટ્રસ્ટ અમદાવાદ ૧૪ ને લખવાથી પૂરી માહિતી મેકલી આપવામાં આવશે. ગાંધી-સાહિત્યના પ્રચારની આ ખાસ યોજના ફેબ્રુઆરીના અંત સુધી ચાલુ રહેશે અને લોકો તેનો ફરતો લાભ લેશે એવી આશા છે.

ପୃଥ୍ବୀପୂଜା

सांस्कृतिक सम्भवतः अंशतः आनोषु भासिद ० भा. १-१८६५

અનુક્રમ

૪૦૭ શુરુ...	સરોહ
૪૦૯ પરિવ્રમણ...	આશુતોષ
૪૧૩ દુવાલુ બળ...	દેવેન્દ્રકુમાર કાં ૫ રિત
૪૧૭ ખનના હાસ બનશે નહીં...	સરયાનંદ
૪૧૮ પ્રેરક પ્રસંગો...	રસિકલાલ વેંજણ, દેવેન્દ્રકુમાર કાં ૫ રિત,
૪૨૨ ઉન્નતિ મટિ આત્મપરીક્ષા...	કાં ૧૦ શામચરણ મહેન્દ્ર
૪૨૪ જીવનનો વિશ્વાસ છે વીર કાં ૨ ..	અંકકાંત કાં ૨
૪૨૬ જીવન સૌરભ...	ગિરિભાઈકર કાં ૨ બાસ, કનૈયાલાલ જુ. વાઘાણી
૪૨૯ એક કિલો ધી ..	બાલુભાઈ કાં ૨ વેલ
૪૩૪ દુહાની ચોટ ..	કાં ૨ કાં ૨ અંકકાંત કાં ૨ પ્રભાકર
૪૩૫ બારસો મેરીટુ 'બીજી' ..	૫ મળેલીકાં ૨ મલવી
૪૩૭ અવગાહન...	'આત્મા'

*

સંપાદક નવીન માંધી

સૂચના

(આડોને)

આ માસની બારમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

૫૬૨મી સુધીમાં અંક ન મળે તો પોસ્ટ ઓફિસમાં તપાસ કરી પછી કાર્યાલયને જણાવવું. અંક શિલિમાં હશે તો મોકલશે.

રૂબે તે મહિને માલક થઈ શકાય છે.

* * *

આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતા વિચારો ને તે લેખકોના છે. સંસ્થા તે વિચારોમાં સંમત ન જ તેમ માનવું નહિ.

*

(લેખકોને)

'વેષજીવન'માં સંસ્કૃતિ, કલા, શિસ્ત અને સાહિત્ય વિષયક લેખો લેવામાં આવે છે.

લખાણ ચાક્ર, મૌલિક, તાનુ દેવ બેની અપેક્ષા રહે છે. કાગળની એક બાજુ સાફથી લખવું.

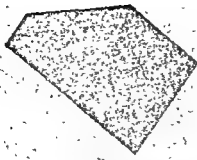
પ્રસિદ્ધ થયેલી સ્થાપતીની ઓફીસને સારું અંક અને યોગ્ય પુરસ્કાર પ્રસિદ્ધ પછી મોકલાય છે.

લખાણ

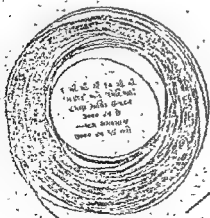
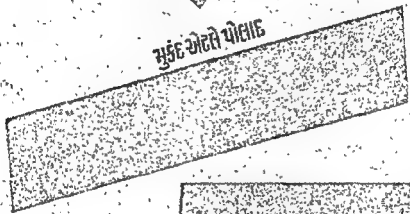
દેસમાં (વરસનું) છ રૂપિયા પરદેસમાં બાર રૂપિયા વેષજીવન, રૂપાધતન, ગિરિભાઈ, ભૂતમલક

કે દેસ નં. ૮૮

૨૫...

મુકદ્દમ એટલે પોલીસ

૧ મી. ૨૦ મી. ૧૦ મી. ૨૦ મી.
મુકદ્દમ નંબર ૧૦૦૦
૨૦૦૦ ૨૦ ૧૦
૨૦૦૦ ૨૦ ૧૦
૨૦૦૦ ૨૦ ૧૦

મુકદ્દમ વાળી રોડ
મુકદ્દમ નંબર ૧૦૦૦

ધણા જ ટકાઉ નાયલોન સોકસ
સુંદર અને અદ્યતન ડીઝાઇન
નાયલોન ધાગામાથી બનાવેલા

કીર્તિ અને હરકથુલમ
પ્રાન્ડના જ
ખરીદો

બનાવનાર

મોડર્ન હોઝીઅરી વર્ક્સ

૧૧૮, બકલા સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૩

શુભેચ્છાઓ ..

દિપક હોઝીઅરી વર્ક્સ

મુંબઈ ૧૩

ફોન નં ૧૧૨ રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેન્ક લિં

નાગરિક બવન
ટેમરભાઈ રોડ
રાજકોટ

રાજકોટના નાગરિકોમા બહુ જ લોકપ્રિય
અચેલી આ બેન્કની રૂપેન્ સેવિઝની વિશિષ્ટતા
એ છે કે આપ -

- ૧ માત્ર દશ રૂપિઆથી ખાતું ઉઘાડી શકો છો
- ૨ આપ દર માસે આપની ઇચ્છા મુજબ
પૈસા મૂકી શકો છો
- ૩ નિયમિત નાની બચત કરી સારું બચાવ
મેળવી શકો છો
- ૪ વિશેષમા આપ મહિનામા એક વખત
આપની બચતનો ચોથો ભાગ પણ વિદ્યેયલ
ફાર્મથી ઉપાડી શકો છો
વધુ વિગત માટે અમારો સંપર્ક સાધો.

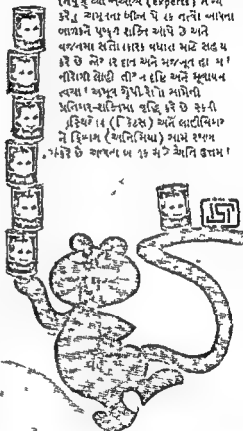
૪૨૨ ટકા
રૂપેન્ સેવિઝ
એકાઉન્ટ

આપ કદાચ ૧૦ થી
ખાતું ખોલાવી ૪૨૨ ટકા
બચાવ મેળવી શકો છો

નં ૯૦ અ તાણી
જોનેલ જીરેક્ટર

પ્રોટીન સમૃદ્ધ અમૂલ- આપના બાળકના આરોગ્યપ્રદ ઉછેર માટે આદર્શ આહાર

પ્રાચીન સમયની પેઢીઓને દુધે
જન્મને જ અમૂલમાં પાકે છે—
બાલકના બાળકના અંગ બાંધેલા નાનકડા
નિષ્ણત વ્યવસ્થાપક (experts) મન્ય
કેરું અમૂલના બોત્લ પે ડે તરત આપના
બાળકને પુષ્ટ શક્તિ આપે છે અને
વજનમાં સત્તા હારક વધારા માટે સહય
કરે છે તે જ દાન અને મજનૂત દા મ
નીચાની લોહી તીન દહિ અને મૂલ્યવાન
લગ્યા અમૂલ ગૃપી રીતે માથેની
પ્રતિભા-સક્રિયા વૃદ્ધિ કરે છે સ્ત્રી
ક્રિયકે (1 કિલો) અને લાટીવિમા
ને કિલો (અનિમિયા) મામ રમ્ય
ગંધે છે વજન 15 મેટ્રે આનિ ઉત્તમ

તાન દૂધમાંથી બનાવેલ અમૂલ દુધાહારમાં ૭ વિટામિનો છે જે આપના બાળક માટે જરૂરી છે.

સિંધિયાનાં વહાણો માં
તમારો માલ મોકલો

અમારી પરદેશ-સફરી જહાજોની સેવા
હિન્દ, યુરોપ, પશ્ચિમ આફ્રિકા,
રશિયા અને હુ એસ એ સુધી
વિસ્તરેલી છે.

તાલ
વિદેશ : સમુદ્રપાર.
સ્વદેશ : જહાજાથ.

અમારી કિનારા પરની નૌકાઓ
હિન્દના બંદરો, પૂર્વ-પશ્ચિમ પાકિસ્તાન,
સિલોન અને પ્રદેશ સુધી વિસ્તરેલી છે.

ફોન :
૨૬૮૧૬૧ (૧૨ લાઈન)

સિંધિયા નૌકાદ્વારા પ્રવાસ-સામાન મોકલવાથી ભારત માટે
હુડિયામણની બચત થાય છે : હુડિયામણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લિમિટેડ.

સિંધિયા હાઉસ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ.

SIRAJ SONS

86-B Gobind Mal & Netaji Subhash Road,
Marine Drive, Bombay-2

Gram : SONSIRAJ

Phones 241911
241479

Leading Exporters, Importers and
Manufacturers' Representatives

EXPORTS : Cotton and Art Silk Piecegoods, Sugar Oil Oilseeds, Stainless
Steel Utensils, etc to Aden Sudan, Ethiopia Eritrea, Nyasaland,
Central Africa-Morocco, Suva (Fiji) and U K

IMPORTS Art Silk Yarn and Fabrics Coal-tar Dyes, Stainless Steel
Sheets etc

ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિમિટેડ

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ અમદાવાદ

૪૮૯, આશ્રમ રોડ,
નવરમપુરા, અમદાવાદ-૬
ફોન નં ૭૮૨૧૫ અને
૭૮૪૩૬

સહકાર ભવન
દેવરભાઈ રોડ, રાજકોટ
ફોન નં ૫૦૮ અને
૧૦૮૮

આયોજન હેતુ મહાન સાધ્ય

ખેડૂતોની સંમૃદ્ધિ અને ખેતીની આબાદી
માટે આ બેન્કની ૧૭૧ શાખા દ્વારા જુદા
જુદા હેતુઓ માટે થયેલ ધીરાણ.

	સખ્યા	રકમ
૧ નવા કુવા માટે	૫૭,૪૪૮	૭,૭૬,૪૬,૫૪૬
૨ જૂના કુવા સમારવા	૧૨,૩૧૧	૮૦,૪૩,૬૨૨
૩. ઓર્થલ એન્જીન તથા મોટર્સ	૪૫,૩૩૬	૧૪,૭૬,૩૩,૬૩૩
૪. ટ્રેક્ટર માટે	૧,૨૨૬	૧,૮૫,૮૨,૧૬૬
૫ બંધોબાળા માટે		૫૪,૫૬,૭૧૭
૬. ખેતર ઉપર મહાન બાધવા, મશીન રૂમ બાધવા, ટોરના છાપરા બાધવા		૧,૫૧,૧૦,૪૫૦
૭. અન્ય હેતુઓ માટે		૨,૭૦,૮૨,૬૧૦
૮. કબજા હેઠળ મેળવવા		૨,૬૩,૩૪,૭૪૫
	કુલ ધીરાણ	૩૨,૭૧,૯૪,૪૬૫

બેન્કની શેર કેપીટલ રૂ. ૧,૨૮,૪૮,૧૮૦ ઉપર થવા બાકી છે.

મગનભાઈ ર. પટેલ
ઉપ-પ્રમુખ

હરિપ્રસાદ હન ત્રિવેદી
એમ (રીટાયર્ડ)
મેનેજીંગ ડીરેક્ટર

ઉદયભાણુરિ. હન
(કુવરાજ સાહેબ ઓફ પોરબંદર)
પ્રમુખ

પરંતુ દેના લેન્ડ ના
મેલિંગ ઇન્ટિન્ટ પરં
આપે ખોટી નાની થયુ પડે -

દેના લેન્ડ

સેલિંગ એકાઉન્ટ-બ્યાજ ઉદ્યોગ

દેવકરેલુ નાનણ બેલિંગ કપની લિમિટેડ
ચાલકો એલિસ દેવ લાન નણ બિ ડી સ
૧૭ લેમિનન ચર્ચલ મુખર્ક ૧

• પ્રતી વચ્ચે ન ૨૦૧૬ સેલેન્ડ લિમિટેડ

ગુરુ

સરેક

નમ્ર વિનંતી

આ અંક સાથે આપનું લવાજમ પૂરું થ
જે સહકાર અમને મળ્યો છે તે આ નવા વર્ષમાં
આશા રાખીએ છીએ.

આ અંક આપના હાથમાં આવે કે બનતી ત્વરાએ
રકમ રૂ. ૬) મોકલી આપશો એવી આશા સખીએ છીએ.
સરળ ને એાછી ખર્ચાળ પદ્ધતિ મની ઓર્ડર છે.

જે ભાઈઓએ ૧૦મી એપ્રિલ સુધીમાં લવાજમ
ગ્રાહક ચાકુ રહેવાની પણ ખબર નહીં આપી હોય એવા ગ્રાહ
અંક વીં ૫૦૫થી રવાના કરશું જે સ્વીકારી લેવા અમે વિન
કોઈ કારણસર આપ ગ્રાહક તરીકે રહેવા
અમને લખી જણાવશો. જેથી સંસ્થાને વીં ૫૦

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૬
પરદેશમાં ૧૨ શિલિંગ.

આપરે અકળાઇને એક દિવસ શ્રેષ્ઠીએ દિવસ કરી. આગ્રમમા જઈ તેને સમગ્ર કપિના
પગ પકડી લીધા. મૂકે જ નહીં. આંખમાથી એધાર પડેતાં આંસુથી પગ પવળી રલા. કહે કે મારા
કદવાણુ માટે વચન આપો તો છોકું. કપિનું બીચું નામ કરુણ. વચન દીધું કે યયા યજ્ઞિમતિ તમારું
કદવાણુ યાય તેમ કરીશ. શ્રેષ્ઠીએ કુંદનને ઉપનયન સંસ્કાર આપી તેનો શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર કરવા
વિનંતી કરી. કપિના કાને કુંદનના અમર્ષાદિત વર્તન વહેચરની વાત આવેલ. પણ કપિ જેનું નામ.
પગની પણ આનાકાની વિના કરુણ, 'જસુ, આટલું જ કાવું! તે માટે આટલું કદવાલ! વિદ્યાબ્વાસ
કરાવવો તે તો અમારો ધર્મ છે, શ્રેષ્ઠી! અત્યારે જ કુંદનને બોધાવો. ૬ ઉપનયન સંસ્કાર આપીશ.

આશ્રમમાં રાખીશ અને વિદ્યાભ્યાસ કરાવીશ. તેને વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય કે નહીં તે પરમેશ્વરની કૃપા પર આધાર છે. હું મારી ફરજ અદા કરીશ. નિરાંત છવે જન અને કુંદનને સાથે.’

કુંદનને મહામત્તને આશ્રમમાં લાવ્યા. ઉપનયન સંસ્કાર આપ્યો, ગુરુએ દીક્ષા આપી અને તેના શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર કર્યો. તેને આશ્રમના અતિવાસી તરીકે રથાન મળ્યું. પણ કુંદનની પ્રકૃતિમાં ફેર ન પડ્યો. તેનાં તોફાન ઘટવાને બદલે વધ્યાં. આશ્રમની અરબસિત શાંતિમાં બંધ પડ્યો. છતાં કાપિની શાંતિ અનાધિત રહી. કુંદન સામેની ફરિયાદ તે સાંભળતા, કુંદનને સમજાવતા અને પછી જાગ્રે કે તે ફરિયાદની હકીકત જાણી જતા. અપ્રત્યક્ષને કહેતા કે સરિતામાં તોફાન પણ આવે. તેનાથી ગમરાય તે નાવિક કેવો?

પંદરેક દિવસ પછી શ્રેષ્ઠી કુંદનની ભાળ કાઢવા આવ્યા. દર મોડેના મુખ્યથી કુંદનના તોફાનની વાત જ કાવળે પડી. શ્રેષ્ઠીને થયું કે કાપિ પાસેથી વચન મેળવી કુંદનને આશ્રમમાં દાખલ કરાવ્યો તે બારે જૂલ ઘડ, રવાયે પચાસા અર્થતું અહિત કહ્યું. કુંદનને બાવડે પકડી તે કાપિ પાસે ગયા. ફરી પગ પકડી લીધા. આંખમાંથી ફરી ચોધાર આંસુ વહેવા લાગ્યા. કાપિએ મમતાભર્યા અવગળે ફરી પૂછ્યું, ‘કેમ? વળી શું તકનીક છે?’ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું, ‘મહારાજ, માફી માગવા આવ્યો છું. આપને વચને બાંધી મનતું પામું’ કરાવ્યું પણ સમજ સમાજના બારે દોઢ કંથો છે. ગળગળતા કુનેઝાર છું, મહારાજ!’ આટલું કહેતા શ્રેષ્ઠી કાપિના પગમાં હળી પડ્યા.

કાપિએ તેને બેઠા કર્યા અને તેની વાત પર આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતાં કહ્યું, ‘શ્રેષ્ઠીજી, મને લાગે છે કે તમે સાવ નાપાયાદાર અને વ્યર્થ ચિંતા કરી પકને ત્રાસ દઇ રહ્યા છો. આવ કુંદન, મારી પાસે આવ.’

કુંદન ધીરે પછલે કાપિ પાસે ગયો કે કાપિએ તેને પોતા પાસે એટલી ખોળામાં બેસાડી દીધો, તેના માથે ધીરે ધીરે લાથ પસવારતા કહ્યું, ‘જુઓ, મેં આને દીક્ષા આપીને ત્યારે તેનું ગર્ભાધાન કર્યું છે. આને દિવ તરીકે ફરી જન્મ આપવો તે માતૃ કર્તવ્ય છે. માતી મમતા જોઇ છે શ્રેષ્ઠી? ગર્ભતું બાળક સગવળે પણ ખરું. શું તેને આ તોફાન માને છે? અરે! એ તો બાળક ચેતનવંતું છે તેની નિશાની ગણી ફરખાય છે. મારો કુંદન તોફાન કરે તેને હું તોફાન ગણું ખરો? જોજો, બ્યારે તે દિવ તરીકે ફરી અવતરશે ત્યારે મહા તેજસ્વી યજ્ઞને જ આવશે. આ ગર્ભ પરિપક્વ ન થાય ને નવજન્મ ધારણ ન કરે ત્યાં સુધી તમામ જવાબદારી મારી છે. હું તેની માતા છું. વ્યર્થ ચિંતા કરી તમે મારા માનુષ્યને સજવતા નહીં.’

શ્રેષ્ઠી આશ્ચર્યચકિત આખે કાપિને જોઈ રહ્યા. પણ તેથી વધારે આશ્ચર્ય તો કુંદનની આંખોમાં હતું. તેની આંખોમાંથી ચોધાર આંસુ વહેતાં હતાં. તે કાપિના ખોળામાંથી નીચે ઉતરી તેમના પગ પકડી કુસકે ને કુસકે રડી રહ્યો. ગુરુ અને શિષ્યના સંબંધ માતા અને પુત્ર તરીકેના છે તે ખાત્રી સદુક્ષેપને યઈ ચુકી. આ સંબંધ દ્વારા દિવનો જન્મ લામ તેમાં આશ્ચર્ય શું?

પરિભ્રમણ

આશુતોષ

‘અમર બયે હમ’

શ્રી ધૂમકેતુના મૃત્યુથી ગુજરાતી સાહિત્યને, પોતાની સાધનામાં મરત એવી ભેખધારી વિરાટ વિશ્વતની ખોટ પડી છે. સાહિત્ય ગમનમાં તેમનો પ્રવેશ ત્યારે ટમટમતા તારલિયા વચ્ચે પોતાની તેજ ઓ પ્રતિભાથી સૌને આશ દીધા તેમના તણખા મહો ગુજરાતી નવનિકાક્ષેત્રને વિશ્વસાહિત્યની પ્રથમ હરોળમાં મૂકી દીધું હતિહાસના વિષય તેમણે શેષ વધી જ પીધા હતા અને કાળના વણુચ બધા પ્રવાહમાં ને ને ચક્રિતઓએ હતિહાસ રચ્યો, તેનું જૂતાકાળ માથી દોહન કરી, શબ્દદેહ આપવા ધૂમકેતુએ જીવનની છેલ્લી પળ સુધી કલમ ચલાવી હતી ત્રીશક નેટલી તેમની ઐતિહાસિક નવલકથાઓમાં મહાન સ્વપ્ના સેવતી, આદર્શ અને સુરકારિતાથી અનૂત એવા પાત્રોની એક અનત વણુચાર દષ્ટિ સમક્ષ જણે કે ચાલતી રહે છે. નવવિમ્બ અને નવનકથા ઉપરાંત મિતન, ચરિત્ર, પ્રવાસ વર્ણન નિનકથા તેમજ લોકાપયોગી શ્રેણીમાં મળીને બસો ઉપરાંત પ્રસ્તાક તેમણે લખ્યા છે

ધૂમકેતુની ખુમારી તેમની આગવી વિશિષ્ટતા હતી બહુ જ થોડા તેમની નજીક જઈ શકતા અને તેઓ પોતે કોઈની પાસે જતા નહી પોતાના સ્વપ્નમાં રત એવા તેમના આત્માની ઓજા હજી મેલ નવા પાત્રોના સજ્જન માટે રહેતી ટાંગેરની પ્રખ્યાત પકિત ‘એકને જાને રે’ તેમને વિશેષ પ્રિય હતી અને તેને છેલ્લે ‘છેલ્લો અનકારો’ નામના તેમના છેલ્લા વાર્તામંત્રદમાં તેમણે કર્યો છે ‘ધુમકેતુ’ નામની ઐતિહાસિક નવલકથા તેઓ લખી રહ્યા હતા જે અધૂરી રહી છે તેની સરજામાં મહાન ફિતરત સિસેરાનું અમરવાક્ય તેમણે ટાકયું હતું ‘ને પ્રખને કે સમાજને જૂતાકાળનું યાન નથી તે એક નાનકડાં શિશુ જેવી છે જે પોતાની આશ્વાસ યુ બને છે તેનાથી અદાત છે’ આટની વેધક સચોટ-

તાથી તેમણે વાચકની રચિ હતિહાસ તરફ વાળવા નાનુક અગ્રિનિદેશ કર્યો હતો ધૂમકેતુ ગુજરાતી સાહિત્યમાં અમર રહેશે.

ગુજર્નીના પરદેશી સપૂત

‘ફાર્મસ ગુજરાતી સભા’ એ ગુજરાતી સાહિત્યની ઘણી જૂની સરચા છે અને ચાનું વર્ષના માર્ચ માસમાં તેના આયોજકો શ્રી એનેકઝાન્ડર ફાર્મસની મૃત્યુ ચતાબ્દી આવે છે. ૧૮૨૮ ઇસ્કાંદર ફાર્મસના પગારદારોમાં ભરતના એક પ્રાન્તની, તે જમાનામાં કિમત વગરની ગણાતી ગુજરાતી ભાષા કવિ દલપત રામ પાસેથી શીખી, તે ભાષા પ્રત્યે પોતાનું ઝલુ ચૂકવવા શ્રી ફાર્મસે ૧૮૬૫ના માર્ચ માસમાં મુબઈમાં ‘ગુજરાતી સભા’ની મળણ સરજાત કરી કેમ નસીએ આ ભાષાપ્રેમી અગ્રેજ તે જ વર્ષમાં મૃત્યુ પામ્યો તેની યાદગીરી અમર બનાવવા ‘ગુજરાતી સભા’એ શ્રી ફાર્મસનું નામ સરચા સાથે જોડી દીધું અને એ રીતે આજે એકસો વર્ષ પછી પણ ગુજરાતી ભાષાના લોકોએ પોતાને માથે ને ઝલુ છે તે શતાબ્દી હાજરીને ઉતારવાને નિશ્ચય કર્યો છે ગુજરાતી ભાષા તેમ જ ગુજરાતી સાહિત્યને જે વિશાસ આજે જોવા મળે છે તેના આધારેક યુગ એક પરદેશી અગ્રેજ હતા એવી હતિહાસની વાત વાચતા આજની પેઢીને અચ્ચે થશે ગુજરાતી હસતલિખિત પ્રતા એકકી કરવામાં અને ખૂણેખાચરથી સામગ્રી શોધી શોધીને શુદ્ધ સાહિત્યના સ્વરૂપમાં રજૂ કરતા તેમણે શીખવ્યું. આવી એક બીજી સરચા અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર મેસાપટી છે જે લગભગ સચસો વર્ષ જુની છે આજે ભારતની યોદ ભાષામાં ગુજરાતીને મૌરવતુ સ્થાન મળે છે ત્યારે તેના આદ્ય પ્રવર્તકોને આજની વર્તમાન પેઢી સમક્ષ મૌરવતી મણુકાની માથા અને રજૂ કરવાની એક ફરજ થઈ પડે છે

વ્યાપારે વસતે લક્ષ્મી

૭મી માર્ચે લાલપદાદ્વર શાસ્ત્રીને હાથે કંડલાના મુક્ત વ્યાપાર વિસ્તારનું ઉદ્ઘાટન ભારત માટે એક સીમાચિહ્ન બની રહેશે. નિકાસ માટે ઉદ્યોગોની ફેર પ્રક્રિયાને ઉત્તેજન તથા વેગ આપના આ વિસ્તારમાં સરકાર તરફથી કાંઈપણ જાતનો આધાર કરે લેનારો આવશે નહીં તેમજ કાચો માલ મગાવી, તેને પ્રેસેમ કરીને, ફરીથી નિકાસ મધ્ય શકશે અને રાષ્ટ્રને કિંમતી હિડિયામણ મળી રહેશે નાનામોટા ૨૦૦ ઉદ્યોગો માટે કારો અવકાશ છે. દળબતની બંધો, રેન્ડેમ રહીલા વાસણો, ઇન્ડિયાના માટે સબ્સીડીના સાધનો, દીપ્ત્ય એન્જિનો, રેશમી અને ગરમ કાપડ, લોખંડનું રાચરચીકું, પીપ-માલદીઓ, ઇન્ડ્યુસ્ટ્રીયલ વાયર, ફોર્જિ થરી, બનીઓ, વીજળીના સાધનો, તૈયાર કપડા, પ્લાસ્ટીકનો માલસમાન, સીરવાના સચ્ચા, એમ અનેકવિધ વસ્તુઓ આ મુક્ત વિસ્તારમાં રજાતર પામીને દેશ-પરદેશ જઈ શકશે.

ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ ભારત એવી રીતે આવેલું છે કે અમેરિકા અથવા યુરોપની દૃષ્ટિએ તે આફ્રિકા અને ઓસ્ટ્રેલીઆથી વધુ નજીક છે અને આરબ રાષ્ટ્રો સિરિયા, મુઘાન, ટર્કિનીસયા, મોરોકો આફ્રિકાના નવીન રાષ્ટ્રો, મધ્યપૂર્વ તથા દૂરપૂર્વ તેમજ જાપાન, ન્યુઝીલેન્ડ અને ઓસ્ટ્રેલિયા સાથે તે સારી જાતના માલની નિકાસ માટે હરીફાઈમાં જોતરી શકે તેમ છે. સવાલ એ છે કે હવે આપણા ઉદ્યોગપતિઓ અને વેપારીઓએ નીતિમત્તા તેમજ યુથ્વવર્તાનું એક શ્રેષ્ઠ ધોરણ ધરાવે પડેલી જેથી ભારતની શાખા આખી પડે નહીં. આ યોજના કેવળ પ્રાદેશિક નથી તેની સદ્ જતા ઉપર બીજી અનેક યોજનાઓ અવલભે છે.

કંઈ લાખો નિરાશામાં

આઝાદી પછી પ્રથમ જ વાર કરભાર વિનાનું અને પુરાતાણું બજેટ આ વર્ષે ડી. ટી. કે રજૂ કરી શક્યા છે તે ભારે મહત્વનો બનાવ છે એક તો શાસ્ત્રી સરકારની હાપ તેની યાજ્ઞ દેખાય છે અને બીજી બાજુ સમાન્ય માનવીને મધ્યમાં રાખીને તેને બની શકે તેટલી રાહત, બની શકે તેટલા શ્રેયોમા

આપવાનો પ્રાથમિક પ્રયાસ આમાં દેખાય છે. ત્રણ ત્રણ પંચવર્ષીય યોજનાને અંતે પણ નીચલો તેમજ મધ્યમવર્ગી ભારે વ્યક્તિઓ વચ્ચે ઝડપી રહી છે અને પ્રતિવર્ષ વધતું જતું કર્યોજનું વડન તેને માટે અશક્ય બની રહ્યું છે ત્યારે નાણાપ્રધાને લાખો નિરાશામાં સમડતી આમજનતાને, દુકાળમાં અમી દારાની બાકા આપી છે. વિશેષમાં કાણુ નાણુ તથા સેનું જહાર કરાવવા માટે થયું ઉદાર અને વ્યાજબી કહી શકાય તેવી ચરનો તેમજ લાલચ મૂક્યા છે.

મધ્યસ્થ સરકારના બજેટના સંદર્ભમાં શુભરાત સરકારનું બજેટ પહેલીવાર અમજનો આકેડા વટાવીને શુભરાત રાત્રની વધતી જતી આપાદીનું દિશાચિહ્ન સૂચવે છે. અનાજની બાનતમાં શેકડિયા પાકને ખાદ કરતા, શુભરાત ખાદવાણુ રાત્ર જો તેથી નાનીમોટા સિંચાઈ યોજનાઓને યોગ્ય રીતે સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

બડભાગી

આટલા વર્ષે શુભરાતના ગવર્નરપદે રહ્યા ત્યારે હવે આપણને જાણવા મળે છે કે થી મહેદીનવાજ જગ જે ખાદી ટોપી પહેરે છે તેનું સ્તર ૨૯. ૫. રાષ્ટ્રપિતાને સ્વહસ્તે કતાયેનું છે ૫. ગાંધીજી એક ઇતિહાસની વ્યક્તિ બની ગયા હોઈ, આપણા દિલમાં તેમને લગતી દરેક બાબત માટે મમતાભરી લાગણી થઈ આવે છે. વળી નામદાર રાજ્યપાલ પાસે એક નહીં પણ આવી ત્રણ ટોપી છે દરેક ટોપીનું મૂલ્ય ટેલુ અને તેજો કેટલા બડભાગી?

રેન્જર આઠમે

૨૦૮ મીડ વર્ષનું ધરવતો એક વધુ મહત્વ ૧૯મી ફેબ્રુઆરીના રોજ અમેરિકાએ હોકાથો ને અડીવાળ માઇનની યુસફરી ૬૫ કેટાકમાં પૂરી કરી, ચન્દ્રની સપાટી સાથે અચડયો અને છેલ્લા તમકકામાં છેલ્લી ૨૩ મિનિટમાં ૭૦૦૦ ફોટાઓ પાડીને પૃથ્વી ઉપર મોકલી આપ્યા જેમાં સોથા છેલ્લો ફોટો બે સેકન્ડ પહેલા જ લીધો હતો અને ત્યારબાદ રેન્જર આઠ-મનો નાશ થયો હતો. આ બવા જ ફોટાઓ ઉપ લખ્ય ન થઈ શકે પણ ચન્દ્ર વિશેની વધુ સચેટ

માહિતી વહેલી અથવા મોટી દુનિયાને મળશે એ આશાવાદ અર્થ નહીં બા.

COMSAT

૧૯૬૭ સુધીમાં પૃથ્વીની આસપાસ ઉપગ્રહોની હારમાળા તરતી થશે અને એક રાષ્ટ્ર અને બીજા રાષ્ટ્ર વચ્ચે અને તાર અને ટેલિફોનની આપ-લે આવા મહો મારફત થશે. ૧૨૨ સભ્ય રાષ્ટ્રોની આંતરરાષ્ટ્રીય જૂજ મંડળીના રાષ્ટ્રોમાંથી ભારત સહિત બીજા ૪૫ રાષ્ટ્રો આ નવી યોજનામાં જોડાયા છે, અને ૧૯૬૭ આસપાસ આ યોજના અમલી બનશે ત્યારે સદેશ વ્યવહારની ઝડપમાં એક ક્રાંતિ આવશે. Comsat આવી વ્યવસ્થાનું ટૂંક નામ છે.

એવી કેવડી રીસ?

છાપામાં વાંચુ કે બાઈ નરોત્તમ અને બહેન શારદા છૂટાછેડા લેવા ડાટમાં મચ્છેલા તેમની વચ્ચે હુમેળ રથપાતા તેમનો ચુલસંસાર ફરી કિલ્લોલ કરતો થયો છે. નરોત્તમે ડાટમાં માગણી કરેલી કે આઠ વર્ષથી રીસામણે ગચ્છેલી પાની તેને મળવી નેહએ, બહેન શારદાએ કહ્યું કે મારે એક ભવમા ખંને ભવ કરવો નથી. એ બંનેના વચ્ચે ન્યાયાર્થ અને કહ્યું કે તેમને છૂટાછેડા આપતા પહેલાં સાથે રહીને મનમજ સાધવાનો અવકાશ આપવો નેહએ. ન્યાયાર્થે મગણી મંજૂર કરી અને એક માસની મુદતની અંતે તે બંનેએ કબૂલ કર્યું કે તેઓ દુમે-શને માટે છવનસાધી રહેવા તૈયાર છે. ઠીક છે, એક ગંભીર જૂલ થતી અટકી ગઈ. પપ્પુ કહેવાયું તાત્પર્યે એટલું કે હાઈલુંના અતિરેકમાં આવડી મોટી રીસ રખાતી હશે? છૂટાછેડા ભારતના આત્મામાં નથી. આવા અનેક કેસોના પાયામાં ગેરસમજ સિવાય બીજું કંઈ નથી.

કેરળનું કોકડું

ભારતના પ્રથમ ચિન્હ સમા કેરળ રાજ્યે તેની પાચમી ચૂંટણીમાં ફરી એક વખત જતાવી આપ્યું છે કે ત્યાંની કેળવાયેલી અને શુદ્ધિચાળી પ્રજા પોતાના મતબેદમાં મક્કમ રહેવા માગે છે.

વસ્તવમાં તો ત્યાં સ્થિર સરકાર ચલાવના

સંજોગો હજી પણ દૂર છે. એક વિકલ્પ તરીકે રાષ્ટ્રપતિ શાસન વિચારાઈ રહ્યું છે. તેનાથી આવતી ચૂંટણી સુધી વિચાર કરવાનો સૌ કોઈને સમય મળી રહેશે.

ચુરુ અને શિષ્ય

એક વધુવાર પ્રમુખ અયુબખાન માચોને ખુશ કરવા ચીન ગયા છે. જતાં પહેલાં વાણ પ્રવચનમાં તેમણે કહ્યું હતું કે પાકીસ્તાન કાશ્મિર પ્રાંતે માન-અર સમાધાન હમ્મણે છે પરંતુ ભારત આડખીલી નાખી રહ્યું છે. ચીનમાં જઈને તેમણે એક નવી વાત કરી છે કે હિન્દી મહાસાગરમાં અલુશાન્નોધારી જહાજોનો પ્રવેશ શાંતિને જોખમાવશે, દેખાતી રીતે અમેરિકાને સંજોગોને આ કહેવાયું છે અને તે બોલવા માટે ચીનની જમિ ઠીક ગણાય. અયુબખાન કેવળ ફેડમાસન નથી પરંતુ યુલ્લહીખીરીમાં પણ મૌલિકતા અને સચમ દર્શાવી શકે છે. પડિત નેદરુના અવસાન સમયે તેમણે મગરના આસુ સાધ્યાં હતા તે હજુ પણ સોને યાદ હશે જ. ઇન્ડોનેશિયાના પરદેશ પ્રધાન તાન્તરમાં રાવળખીડી ગયા હતા અને આમ તો ચીન, પાકિસ્તાન તથા ઇન્ડોનેશિયા પોતા પોતાની ગણતરીમાં એક જૂથ રચી રહ્યા છે. ચીન હમેશા નવા શિષ્યોની શોધમાં હોય છે અને આ છેલ્લો શિષ્ય અત્યારે તો કલામરો લાગે છે પણ તે અમેરિકન દૂધ પીને બીજો છે.

હિંમતબધુ

પૂર્વ જર્મનીના પ્રમુખ ઉલબ્રાહ્ટને સંયુક્ત આગળ પ્રજાસત્તાકના નાસરે આંમનોને ગળ્યું હિંમત દર્શાવી છે. પશ્ચિમ જર્મનીએ અત્યાર સુધી કેસને મોટા પાયા ઉપર આર્થિક મદદ કરી છે તે ત્યાં સુધી કે અવાજથી જમણી જડપે નેહાડાયક વિમાન UAR જનાવી રહ્યું છે તેને માટે પશ્ચિમ જર્મનીના વિચારદો કામ કરી રહ્યા છે. નાસરને એવો શક આપ્યો કે જર્મની દરજાકવને પા, મદદ કરે છે અને તેથી વળતા પગલાં તરીકે તેમણે આ પગલું જાડ્યું છે અને આર્થિક સદાય મટે કરાર પપ્પુ કર્યો છે. ભારતે પણ હજી પૂર્વ જર્મનીને રીકાર

ક્યો નથી. આ મુદ્દા ઉપર પશ્ચિમ જર્મની તેમજ પશ્ચિમના યુરોપના રાજ્યો તથા અમેરિકાની લાગણીના સવાલ ઉપરિચિત થાય છે. એટલું કબૂલ કરવું પડશે કે પ્રેસિડન્ટ નાસરે બારે દિનિત બતાવી શક્યા છે એ કે પરિણામ માટે તેઓ તૈયાર છે એ પણ ખરું જ.

હુકમનો એકેકે

પાલમિન્ટમાં રિપકરનું મહત્ત્વ એક ન્યાયાધીશ એટલું જ ગણાય છે. તાજેતરમાં વિરોધપક્ષે ફૂલા દસ્તાવેજને મેજ પર રજૂ કરવાની માગણી મંજૂર કરાવીને એક ચોટી દીધી મેળવી છે અને હુકમસિદ્ધિ પછી હુકમનો એકેકે પોતાના હાથમાં છે તે સરકારી પક્ષને પણ બતાવી આપ્યું છે. ઓરિસા પ્રકરણમાં શુભાચર ખાતાના અફેવાલ શી રીતે બહાર પડી ગયો હશે તે પણ એક સવાલ છે. દેખીતી રીતે જ વિરોધ પક્ષોના હાથમાં એક મજબૂત હથિયાર આવી પડ્યું છે.

મોરનું ઈંદુ

ડૉ. જ્યોત વિષ્ણુ નારલીકર ભારતને માટે ગૌરવ લાઈ આપ્યા છે. તેમના પિતા મહિતના રેન્જર બનીને કેન્દ્રીય ખાતે પ્રો. ફ્રેડ હોલ્લ સાથે યુરોપ-કર્ણાણના સિદ્ધાંતોનું સંશોધન આગળ ચલાવી રહ્યા છે. ન્યુટનનો યુરવાકર્ષણનો નિયમ અને આઈન્સ્ટાઇનનો સાપેક્ષતાદ એ તમના સંશોધનનો વિષય છે. અને તેને તેઓ આગળ ધપાવી રહ્યા છે. જે પૃથ્વી ઉપર આપણે વસીએ છીએ અને બ્રહ્માંડનું દર્શન કરીએ છીએ તેનો ખરેખર સંબંધ આપણે ધારીએ છીએ તેનાથી કાઢક વિશેષ છે. સુખ આતે પોતાના પ્રવચનમાં ડૉ. નારલીકરે નમ્રપણે કહ્યું હતું કે બ્રહ્માંડ આપણે જોઈએ છીએ તેનાથી નથી દેખાતું તે અતિ ઘણું વિશાળ છે અને આ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં દરેક અણુને સાંકળતા એક શક્તિ છે. 'અખિલ બ્રહ્માંડમાં એક તું થી દરિ' એ અરણ્ય દેખીતી રીતે યાદ આવી જાય છે.

PEGASUS

દોઢ લાખ રતલના વજનના દબાણવાળા રોટર્ન રોકેટથી અમેરિકાએ ૯૬ કુટ લાંબી પાંખવળો એક શૂદ્ર તરતો મુક્યો છે તે પૃથ્વીથી ૪૫૦ માઇલને અંતરે પરિભ્રમણ કક્ષામાં ફરી રહ્યો છે. ખરતા તારાની રજ તેની પાંખ સાથે અથડાવાથી તેના નાજુક વજ્રો તેની નોંધ કરી અને પૃથ્વી ઉપર મોકલશે. ભવિષ્યમાં ચંદ્ર અથવા શુક્ર ઉપર જવા માટે અંતરીક્ષમાં શું અવરોધ નડી શકે તેમ છે તેનું સંશોધન આ ઉપગ્રહ કરી શકશે. રાત્રે તે નરી આંખે જોઈ શકાશે તેમ જાહેર થયું છે.

ઇઝરાયેલ

આ નાનકડો દેશ પૃથ્વીના ગોગાધ ઉપર અસ્તિત્વમાં છે તેનાથી અરબ રાજ્યો નાબુદ છે, અને તેની ઉપાતી નાબૂદ થાય તેનું ઈચ્છે છે. વહુદી પ્રજાનો ઇતિહાસ અતિ ઠગણ છે. નાનકડી પણ બહાદુર એવી આ પ્રજા હીઝ્કરના નાઝીવાદ વખતે ખતમ થવાની અણી ઉપર હતી. જે હાઈ બમ્બા તેમણે આરબ જૂમિની અડોઅડ, અને શેડોક લાગ ઉપર પલાકમણ કરી, કરીને મોમ થવા પૂરતું નાનું રાજ્ય રચ્યું છે. વિગાન, શિસ્ત, હદાપણ, ધમ, વિદ્વાતા, અને દૂરદેશીપણમાં વહુદી પ્રજા વિશ્વભરમાં મોખ-રાની હૃદયગમાં છે અને તેની લડાયક તાકાત પણ મહુનાપાત છે. પૂર્વ જર્મની સાથે સંબંધો બાંધવાની સંયુક્ત આરબ પ્રજાસત્તાકે શરૂઆત કરેલી હોવાથી, પાશ્વિમ જર્મની શેષે ભરત્યું છે અને ઇઝરાયેલને સ્વીકૃતિ આપવા તૈયાર થયું છે જે આમ બને તે તમામ આરબ રાજ્યો પશ્ચિમ જર્મની સાથે સંબંધો વોડી નાખે. પશ્ચિમી રાષ્ટ્રો ઇઝરાયેલને વધુ મદદ કરે. રશિયા તેમ જ તેની લાગવગ નીચેના રાષ્ટ્રો અરબોની વહારે દોડે. આમ એક વધુ ભવજનક મુદ્દવિસ્તાર અસ્તિત્વમાં આવે. અગ્નિએશિયામાં ભારેલો અગ્નિ લાજૂદી રહ્યો છે ત્યારે દેખીતી રીતે જ દંડા હુદની પરિસ્થિતિનો નવો વળાંક ચિંતા-જનક છે.

દુવાનું બળ

દેવેન્દ્રકુમાર દાવિદાસ પંડિત

રાજકોટમાં, નોખનોખી બોલીનું નોખનોખી ભાતનું અસંખ્ય માણસ ઊભરાવું. નોખનોખી હેતુ-સર. કોઇને પત્રે ચાલી દારદા જવું હતું. કોઇને સોમનાથ મહાદેવના દર્શને જવું હતું. કોઇને એજન્સી કોડીએ કામ હતું.

રેલવે હતું વડવાણ સુધી જ આવી છે, માણસને પગપાળા અવરજવર ક્યાં સિવાય ખીલે માર્ગ ન હતો. રાજકોટના ખાદરમાંથી આ અવરજવરનો મોટો માર્ગ ફટાનો.

હજારોની સંખ્યામાં માણસો રાજકોટમાં પયરા-એલ રહેતા. પછી જેમ આજે છે તેમ તે વખતે લોકોને અનાજ મળતું નહિ, છતવાળા અને સુખી માણસો આ બધા માણસોની જૂખ જોતા પછી તેમને અનાજ આપવાનું દિલ તેઓને ચતું નહિ. રાજકોટને આગળે સેંકડો લોકો જૂખ્યા પડ્યા રહેતા.

રાજકોટના ગદની રાગે એક લુહાણા વેપારીની પત્નિયજી અનાજ, તેલ, મરચાંની દુકાન. એ અનાજ વગર તરફડતી પ્રજાને જોતો. પાંચ માણસની વચ્ચે એક માણસનું અનાજ જોવાથી જાંઘ પાંચ માણસોને તે વહેચી ખાતા એ નજરે જોતો અને એક દી એના હેવામાં માનવતા જગી ઊડી, એને થયું છતી આખે ડું માણસ ઊડી ખીજ માણસોને અનાજ વગર તરફડતા જોઈ અને કાઈ ન કરી શકું તો મારી માનવતા લાજે પ્રજાએ મને સજીવ માનવ નહિ પછી પત્નિયજી સરજ ધરતી પર મોકલ્યો જણાય.

ને એક દિવસ એણે એની દુકાન આવા જૂખ્યાઓ પાસે લૂંટાવી દીધી.

ખજે કાવડ લીધી. રાજકોટની શેરીએ શેરીએ કાવડ લઈ રોટલા માગ્યા ગયો, ઘર ઘરને ઉપરે ઊભા રહી એણે જૂખ્યાઓ સાથે રાજ રોટલા માગ્યા ને એ લાવી પાતાને ત્યાં જૂખ્યાઓને સાદ દઈ દઈ ખવડાવ્યું.

નાર્તલ અને જતીલોએ એને રોણાં માર્યાં.

‘એલા ગાંગા! લુહાણો દોકરો ઊડી ઘેર ઘેર માગવા બધ છે! લજ્જ નથી આવતી.’

‘લજ્જ આવે ખરાગ કામ કરવાથી. આ તો પ્રજા સ્વરૂપ માણસમતની સેવા કાજે મારું છું.’ આ તો પ્રુવવનો-પ્રજા પામવાનો મારગ છે, સતીઆચેનો મારગ છે.’

ગાંગાએ આ મેણાં રોણાં અને ટીકાઓ સામે ન જોયું. એના હૈયામાં રામ જળ્યા હતા. અત્યંત અજાન લુહાણાએ ગીતાકારનો નિષ્કામ કર્મયોગ જાણે પૂરેપૂરો પચાવ્યો હતો.

પછી તો રાજકોટના ઘેર ઘેર રાજ પ્રભાતે ગાંગાની આ કાવડના ઘૂંઘરા ન ઘસઘસા હોય એવો સ્વોદ્ય થયો જ નહતો, કાવડના ખેપ સંડલા ખીચોખીચ થરી લાવી એ અવ્યાગતોને જમાડતો.

લોકોએ ગાંગાની પછવાડે લગનનું મીઠું સંમેધન ઉમેર્યું. ગાંગે લુહાણો ગંગોલગત બન્યો ને ગાંગા-લગતનું નામ સોરાષ્ટ્રને ખૂલે ખૂલે પ્રસરી ગયું.

સંવત ૧૯૩૪થી ૧૯૫૮નો કાળ ને કાગ સોરાષ્ટ્ર માટે દુકાળ સમય હતો એ કાળમાં ગાંગામગતે જૂખ્યા એના મોંમાં આમ માનાપમાનનો છુટો કરી સતત રોટલો પૂર્યો.

રાજકોટ દોકર બાવાજીરાજને એક દિવસ થયું, ગંગોલગત નક્કી જાફૂર હોવો જોઈએ કે પછી ઠોક વિદ્યા જાણતો હોવો જોઈએ નહીં તર આમ હજારો માણસોને રાજ રાજ એ અનાજ પૂરું પાડી શકે નહિ.

આ શંકાનું સમાધાન કરવા એણે લગનને એક દિવસ પોતાને મહેલે બોલાવ્યા.

ગાંગાલગત આવ્યા એટલે દોકર મહેલના દરવાજાં તેને લેવા સામે ગયા અને માનસેર અંદર લાવી ન્યાં પોતે બેસતા એ ગાદાતકિયા પર લગનને બેસાડી અને પોતે સામે નીચે જમમ પર બેઠા.

કપાળમાં તિલક, ડોકમાં તુલમીની માળા, માથે

કાનરોપી, ટૂંકી કસવાળી કચ્છી બંદી, નાની પોતડી ને આંખમાં નીરભિભાનતા, અવાજમાં માધુર્ય, વર્ણુની નમતા. આ બધું સામે જ વરીકરણ જેવું લાગે એવું હતું.

બેસીને ભગતે રાજકુટુંબના કુશળ પૂછ્યા. 'પછી અડી' બોલાવાનો હેતુ પૂછ્યો.

'કેમ બાપુ આરા સરણુ' કાંઈ કામકાજ!'

'કામ તો કાંઈ નથી પણ આપને થોડુંક પૂછવા બોલાવ્યા છે.'

'પછી, ખુશીથી.'

'મને એક શંકા છે કે, આપ કાંઈક ચમત્કાર જાણો છો, ચમત્કારી ખુરુષ છો.'

થડીવાર તો ગાંગાભગત ચૂપ બની ગયા. રાજનીઓની કુતૂહલપ્રિયતાને તે જાણ્યું હતા. એટલે જરાવાર થોભી પછી જવાબ આપ્યો.

'હા જાણુ' છું. કેમ!'

'મારે એ આપના ચમત્કાર જોવા છે.'

'અહો એમાં શું. એક ચમત્કાર તો હમણું જાતાયું, અહિંયા જ.'

'ખતાવો.'

'જુઓ પહેલા ચમત્કાર તો એ કે, તમે રાજ જતાં ભોંયે મોઢા છો ને હું તમારા જ મહેલમાં તમારી સામે માહિતકિયા પર બેઠો છું. બોલો આ ચમત્કાર ખરો કે નહિ!'

બાવાજીરાજને થયું કે ગાંગાભગતની વાત તો સાચી છે, કોણ જાણે કેમ અને જાણ્યે અજાણ્યે તેમના પ્રત્યે વ્યાદર રાખવા મન થઈ આવે છે.

પણ ગાંગાભગત સમજતા હતા કે હાથેરની ચમત્કારની આ ભમણ છે, પોટી સમજ છે. એ ટાળતી જ ભેદએ એટલે બોલાવ્યા.

'હાથેર! મારી પાસે કાંઈએ ચમત્કાર નથી. હું તમારા જેવો પ્રભુ સભ્યો માનતી છું, પણ મેં હજારો ગરીબો, જૂખ્યાંઓ ને આજરોને અવદાન આપી દેવા મેળવી, એ દુવાનું તેજ મારામાં આપને કાલેક નવું

ખતાવતું હશે, સાચી સેવાને મારગે જનારાઓમાં સમ્રાટ કરતાં વધુ તેજ વધુ મદાનતા હોય છે એ જ ચમત્કાર જાણુ! એવાઓની દુવાના 'બા' પાસે જગત આજુ' ઝૂંપી પડે છે, જેમ આપને થયું.'

હાથેરને સાગી વાત સમજાઈ, સેવાનો અને સેવાના માર્ગનો એ સાચો અર્થ સમજ્યા, અને જૂખ્યાંઓ સાર રાજના ક્રાહારમાંથી તે દિવસે ગાંઠાં લસતી અનાજ મોકલ્યું.

ભગતનો નિષ્કામ યત્ન ચાલુ જ હતો. ત્યાં ૧૯-૧૬નો ભારત વ્યાપી દુકાળ પડ્યો. સૌરાષ્ટ્ર આમાંથી ન મચ્યું.

આમેય આગલા વરસે ઓઠા વરસાદવાળા હતા એટલે આ વરસે નદી, તળાવ, વાવ, ત્રેવા ફાલાકમ બની ગયા. સીમ, વાડીઓ, ખેતર ઉજાડ બન્યા, ગામના ગામ ઉજાડ બન્યા ને નાસતાં ભાગનાં લોકોએ લીલા ઝાડની છાલ સુદાં ખાધી.

થોડા અનાજ સાડ પેટના ઊંકરો વેચ્યાં. મા-બાપ ભાઈ ભાડુનો સબંધ મૂકી અનાજમાં જુલાયો. દુકાળના થોડા મહિના ગયા ત્યાં તો સૌરાત્રી સીમ ને પાદર જૂખ્યાઓના મુઠકાથી ઉભરાવા માડ્યાં. જન-વરોના મૃતદેહની ગંદકીથી રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો.

જૂખ્યાંઓના રોજોરોળાં ઉભરાવા માંડ્યાં. પ્રકટ રોટલાની ઝોઠાઝોટી કરવા લોહીલુહાણુ તોફાન થતાં. ગાંગાભગત માટે આ કાળ કઠિન હતો, તેના સેવામત ડગલે તેવો હતો.

એણે તો હવે વહેલી સવારથી સાંજ સુધી વગર થાક્યે, વગર અટક્યે જૂખ્યાઓ સાર કાવડ ધૂમાવવા માંડી. ગાન, ખાન, સમજ આ બધું એણે કાવડ ફેરવવામાં એકાગ્ર કર્યું.

પણ હવે કાવડ સડા અપાક પાવ તો વ હાંસો-હાસ લગતા નથી. મૃદનારીઓના પોતાના ઊંકરો-એમેય પૂડું ખાવા અનાજ મળતું ન હતું તો વ ગાંગાભગત કોઈ ધેરથી ફાલા પાછા ન જતા.

સંખ્યાકોળે લગવાનની પૂજા કરી એ ધનવાનો, રાજકોટમાં વસતા તાલુકદારો અને રાજનીઓના આવાસે જઈ જૂખ્યાંઓ સાર દહેજ નાખી કેક મેળવી આવતા પણ આ દુકાળમાં જમનારાઓની

સપ્તમા એટલી તે અમાપ હતી કે, ઐષપણુ રીતે મળને સારી રીતે અનાજ પુરું પાડી શકતા નહિ.

એક દિવસ ગળખનો ભિચો. સવારમાં એકઠાગર કુધાતો આવી ગિલા રહ્યા.

ઠાઠારમાં જુએ છે તો અનાજનો કણ ન મળે. સાનોસાય હવે તાર્કાલિક કયાયથી અનાજ મળી આવે એવી સંભાવનાય ન હતી.

ઠાણ જાણે કુધાતો આ જુદી ગયા કે, આજ ઠાઠારમાં લોટ કે અનાજ નથી.

એ લોખા ચીસાચીસ નાખવા માડી ગયા, 'ગર્ગા જગત રેટલાય ગાઉ છેરેથી અમે આપ્યા ને આજ ને અનાજ પેટમાં નહિ જાય તો આ હજારેય જુદી મૃત્યુ પામશે, આગળ ડગ માડવા આ એકે યમા દૈવત નથી.'

ગાગાભગતે આ સંજીવનું, જેનું ને અકળાયા, કથારને યાદ કર્યા ને હિમત ન હારતા ટોળાને કહ્યું:

'અરે ઠાણ કહે છે અનાજ નથી. ખીજે વખારો જરી છે, હમણાં લાવું છું. બપોર થવા દો, પગતમાં બેસી જાઓ.'

જુકાએલ જર્મન પર પાણી ખરતા તે જેમ રસ તરળોળ બને એમ હજારેય માનવી આ ગાગાભગતના બેઠે આશા તરળોળ બની પગતમાં બેસવા લાગ્યા.

ગાગાભગત રામ રામ કહેતા મટુલી બહાર નીકળ્યા જરાનાર થોભ્યા, કયા જુલુ એ વિચારવા માડ્યા: કયાય જરા દેકણું ન દણું, કયાયથી હજાર માણસ પૂગું તાર્કાલિક અનાજ મળે એવી સંભાવના ન જણાઈ.

એની આપ આગળ કેકે હાડપિજર લાળ્યા હાથ કરી કરી અનાજ માગતા દેખાયા કેકે માતાઓ જાણે એના રેતા કકળતા બાળકોને લાળ્યા હાથ કરી કરી કહેતી, 'ભગત આ જુલુ છે કાંઈક આપો. આ વસુધરા અનાજનો કણ આપવા તૈયાર નથી. તમારા સિવાય આ હજારેય જુલુઓને મૃત્યુને મારે જતા ડાણુ રાકશે?'

ગાગાભગતની આખે અંધારા આવ્યા માક માક

ભોંય પડતા રહ્યા

ત્યા અધેથી દમામદાર હાડલો લીધી, 'એ ય આધા ખસો, દટો, ત્રત સાહેબની માડી આવે છે.'

ગાગાભગત હાકડી સંભાળતા જરા સ્વસ્થ થયા ને મનોમન પ્રભુને પ્રાર્થવા લાગ્યા: 'હે કરુણાનિધાન! આ બધાય જુલુઓના ને કાંઈ પાપ હોય તો એ બદલ જન્મજન્મ-માતરે સુધી મને નકંઠા નાખજો પણ અમઘડી તેઓના સારૂ અનાજ આપવા ઇર્થકમાં પ્રેર્યા કર!'

ત્યા થોડાના કાળના માળ્યા. અર થોડાવાળી ગોરા પ્રાત ઓડિસરની માડી રાજકોટના રાજમાર્ગ પર નીકળી

ભગતે એક પળ માત્ર એક જ પળ, આખની પાપણુ નીચે નથી લાગે આવે એટલી જ વાર વિચારું ને એ માડી તરફ દોડ્યા.

હાથ લગાડી કરી માડીને થોભાવી.

અંદર પ્રાત ઓડિસર અને યજરાતી સેકેટરી બેઠા હતા.

કઠોાય વિવેક સલામ કે સંબ્યતાને ઠારાણે મૂકી હાકડી ટેકવી ગાગાભગત માડી પામે આવ્યા ને જેની સાથે વત કરતા મોટા રાજ મહારાજાઓનેય પર સેવે વળી જતો તેની જોડે વાત કરવા માડી.

'એ ય ભાઈ આ ભવે આટલી બધી સત્તા ને આટલી બધી દોલત મેળવી છે, પણ લોકોના ભલા કાંઈ કાંઈ આપ્યું છે? આજ હજારો માણસ દુઝાળમાં મૃત્યુશરી ચીસો નાખે છે. એ આ જ ભોમકામના છે. તુ આ જ ભોમકામથી રજ્યો છે તો એના સારૂ કંઈક દે, 'પ્રભુ રાજ રહેશે'

ચતુર ગેરાએ ગાગાભગતને મોકળા મને બોલવા દીધું ને કે તે ભગતની યજરાતી બાપા સમજતો નહતો પણ એના પકેરવેશ અને મો પરના ભાવા વેશ સામે મત્રમુલ્ય બની જોઈ રહ્યો હતો.

એ પછી એણે પેતાના દૃશ્યપિયા સેકેટરીને પૂછ્યું :

'આ ઠાણ છે.'

‘અડી’ના જ છે, પ્રભુના બંદા છે, જૂખ્યા લોકોને અનાજ આપે છે.’

‘જમીનદાર, તાવુકદાર કે બારખલીદાર છે!’

‘ના, છ. ધરમાં ખેડેલા વાંળીઓય નથી.’

‘ત્યારે આ અનાજ એ કાંદે છે ક્યાંથી?’

‘ઘેર ઘેર ફરી માગી લાવીને.’

‘હે! મોકના સાફ માગી લાવીને.’

‘હા છ.’

‘કેટલા સમયથી.’

‘આજ પચીસ વરસથી, એકધારા.’

ગૌરા પ્રાંત ઓફિસર આ સાલગા ગ્રુપ બની ગયો.

‘એ અડી’ શું આવ્યા છે! એમની શી છાંછા છે?’

‘હું એમને પૂછી નેહું.’

કહી સેક્રેટરી ગાડીથી નીચે ઊતરી એ હાથ નેડી ગાંગાભગતને નમોને બોલ્યા :

‘પ્રાંત ઓફિસર સાહેબ પૂછાવે છે કે, એમના પર આપનો શો હુકમ છે?’

‘હુકમ પરમાત્મા કરે લાખ! મારી તો બરીઓ વતી ચ્વરજ છે.’

‘શી!’

‘આજ મારી મદુલીએ એક હજાર દુકાળિયા અનાજ વગર ખીસો નામે છે, મારા મહારમા તેઓને આપવા અનાજનો કલ્પ નથી.’

‘આપને શું નેહુંએ.’

‘એકાવન ગુણી ચોખા.’

‘સાફ.’

કહી સેક્રેટરી પાછો ગાડી પર ચડ્યો, અંગ્રેજ બાયામાં બધી વાત પ્રાંત ઓફિસરને ફરી.

પરાયો દાગે આજીજી કરવા અને જન ધરી નાખવા નીકળેલ આ નિસ્વાચ અને નિર્મોહ સોશ-વારીના ધરાઈ ધરાઈ ફાટી આંખે દર્શન કરી એણે ત્યાં જ રાજકોટના જાહેર રાજમાન પર એજન્સીના મેદી પર એકાવન ગુણી ચોખાની ચંદી લખી લગતના ત્રાધર્મા આપી. પછી જ ગાડી આગળ ચાલી.

ગાંગાભગત એ ચિટ્ટી પર એકાવન ગુણી ચોખા એજન્સીના વાહનો પર પોતાની મદુલીએ લાવ્યા.

ચોખાની ગુણીએ જોતાં જ હજારે માનની અપાઠના મેધ સામે નેહું દુહકતા મૌરલાસમા આન દે દુહકી ઝીંકવા.

પછી દેગડાઓમા ચોખા બાદી તમામને ગોળ ચોખા ખવડાવ્યા.

આજ એ ગાંગાભગત નથી. ગાંગાભગતની સંસ્કાર-જ્યોત આજ સૌરાષ્ટ્રમાં ઘુઝાઈ ગઈ છે. આજ એવી જ અનાજની વણસેલી રિયતિ છે. આ જ એક નાંહ સેંકડો ગાંગાભગતની જરૂર છે.

રાજકોટમાં જૂનાં, ગદની પાછળ, હુહાણાપરામાં એ ગાંગાભગતનું સ્થાપેલ સ્થાન મોજુદ છે. અને તે રમુનાચણના મદિર નામે એળખાય છે, જગતમાં લગતની તરવીર છે.

ને એ તરવીર સામે નેહું આજ હથરને આપણી એ પ્રાથના હોવી ધટે કે, ‘ભારત પર ધડીનાય વિધજ વિના હુધાતેને અજ આપારા અને અન્ન-દાનની મહત્તા સમજવવાવાળા સદેઓ ગાંગાભગત પ્રમટાવે.’

**
*

ધનના દાસ બનશે નહિ

સત્યાનંદ

દેવો અને દાનવોનું મહા ભયંકર કુદ યાદી રહ્યું હતું. દાનવો અદર્શ શક્તિશાળી અને સુસંગઠીત હતા. તેમણે દેવતાઓને જૂડી રીતે દરાવ્યા. દેવગણુ આકુળ વ્યાકુળ થઈને પોતાના નીતિ-નિયમો યુદ્ધ બહરપતિ પામે આત્મેદ્દાર ને ઉપાય પૂછવા પહોંચ્યા. બહરપતિએ ખૂબ વિચાર કર્યો અને અંતે કહ્યું : 'દાનવોને પરાજિત કરવાનું કામ ખૂબ જ કઠણ છે, કાનથી કે તે લોહા ખૂબ જ સંગઠીત છે અને સયમ-પરાયણ છે.

‘...આ બાબતમાં તો આપ સૌ ભગવાન દત્તાત્રેય-જીની સહાય મટે પ્રાર્થના કરો.’

દેવતાઓ તો ત્યાંથી લાગલા જ ભગવાન દત્તાત્રેયના ચરણે પહોંચી ગયા. દત્તાત્રેય તો પરમશાની અને દીર્ઘદર્શી હતા. દેવતાઓનો આત્મનાદ સાંભળીને એમણે કહ્યું : ‘અંકવારની નિષ્પ્રજાતાથી હતાશ ન રહ્યું જેમ એ. વારવાર અપલન કરવાથી અસંભવિત પણ સંભવિત રૂપ જાય છે. આપ મોઝો વિજય માટે ફરીને હોઘી કરો.’

દત્તાત્રેયની આગાથી દેવોએ દાનવો સાથે ફરી કુદની યોધણા કરી દીધી. આ વખતે તો દાનવોએ કુદ થઈને દેવો ઉપર લીધેલ આક્રમણ કર્યું. દેવતાઓ અસ્થસ્થ ફેરવે બાંધ્યા પણ કોપેલા દાનવોએ એમના પાંછા છોડ્યો નહિ.

કાલ-ભાગતા દેવમંડળી દત્તાત્રેયના આશ્રમમા જઈ પડેલી. ત્યાં ગુરૂએ તે દત્તાત્રેયજી લક્ષ્મીજીની સોડમા એક આરુન પર ચૂપચાપ આખી મીચીને બેઠા છે. તેઓ હજી કાંઈ કહે ન કહે કે દૈત્યજન આધી તોફાનની નેમ આવી પડેલું. દેવતાઓનું આત્મજન દીધું મધં ચૂક્યું હતું. તેઓ ‘ત્રાહિ ત્રાહિ’ પોકરતા દત્તાત્રેયની સ્મૃતિ કરવા લાગ્યા. આ બાબુ જવળી અસુર ત્યાં પહોંચી ગયા અને તેમણે લક્ષ્મીજી જ્યાં, તો એમની જુદી ગોઠિત થઈ મધં, સરારની મયાએ એમને ઝુઝા કરી દીધા અને તેઓ સવળું

જ-પોતાનો હિંદેશ પછ-ખૂલી ગયા. સામે બેઠેલા દેવોને તેમણે બેધા મુઠા નહિ.

દત્તાત્રેય તો ચૂપચાપ આખી મીચીને બેઠા હતા. દાનવો માટે સારો મોઝો હતો. એમણે લક્ષ્મીને દેહાવીને એક રેણીમાં ધારવા અને પછી તેને કાધે લાદીને બધાં જ ઉછળતાં-ફેલતાં ત્યાંથી ચાલતા થયા. એમના આલ્લા ગયા પછી દત્તાત્રેયે આખો બોલી અને પાને બેઠેલા દેવતાઓને હસીને કહ્યું : ‘તમારો વિજય નિશ્ચિત છે કારણ કે લક્ષ્મી તેમનાપર હવે સવાર થઈ ચૂકી છે. હવે એમના સંપૂર્ણ જુદિ-બળ વિવેક નષ્ટ થયા સમન્તે હવે તો તેઓ શીર્ષ-પરાક્રમ છોડીને ભેગ-વિલાસમા ડૂબી જવાના. હવે તેઓમા એકતા નહી રહે. કારણ કે બધા પર લક્ષ્મી સવાર થઈ ગઈ છે. બધા જ સ્વાર્થાધ થઈને એ સંપત્તિને અપનાવવા કરશે. અર્થથી સ્વાર્થ ઉપજે છે અને સ્વાર્થથી અનર્થ. લક્ષ્મી કોઈની નથી. તે તો આ યુદ્ધને વપતિમા નાખીને કલાવ બીજે જ ચાલી જશે. પછી તમે તે વખતે આ પરાક્રમી દાનવોને સહેલાઈથી જીતી લેશો.’

દત્તાત્રેયની વાણી સાચી પડી. દૈત્યગણુ ધરમ-કરમ છોડીને દિવસ-રાત લક્ષ્મીને ઉપભોગ કરવા લાગ્યા. પ્રત્યેક દાનવ ચાહતો તો કે લક્ષ્મી પર તેનો જ-માત્ર તેનો જ-અધિકાર રહે. આ માટે બધા જ એકબીજાની ધર્ષા કરવા લાગ્યા માલો માલો લડવા-ઝગડવા લાગ્યા. એમને સધ પડી લાગ્યો. બળ-ઉત્સાહ તૂટી પડ્યા.

દેવતાઓએ અનુકૂળ જવસર જોઈને લક્ષ્મીના મદમા ચક્રચૂર દેવો પર આક્રમણ કરીને એમને પૂર્ણ રીતે પરાજય આપ્યો. રાત્રી લક્ષ્મી દેવોને છોડીને ચાલી ગઈ, જે માથા પર લક્ષ્મીને બેસાડીને તેઓએ આ અનર્થ વહેલી લીધા હોતે તે માથુ જ ફૂટી પીટને દેવો પોતાની રૂલ પર પતવા લાગ્યા.

પ્રેરક પ્રસંગો

૧. સદ્ગુણી દાતા

આઝાદી આવી.

કૃષ્ણવર્ણીની ગંગા ગામે ગામ વહેવા લાગી. નાતુ એણે જન્મકા ગામ. ગંગાજળનાં જે ટીપાં ત્યાં પણ જાણે પડી ગયા. પ્રાથમિક શાળાનું પાત્ર એરડાનું મકાન, પણ શિક્ષકો દસ. બાળકોને બકરાની જેમ મકાનમાં પૂરે. શાળાના અધ્યાપકને મકાનની ખોટ વરતાણી. ગામને કાર્યકર વર્ગ પણ સાબૂત. તેઓ પણ મુરદેલી સમજાયા.

એક રાતે ગામમાં સૌ ભોગા થયા. શાળા માટે ખીલ છ ઝોરડાઓ બનાવવા પ્રસ્તાવ મૂકાયો. સૌએ તેને ઉમળકાભેર વધાવી લીધો. ગામના એક આગેવાને પાદરમા આવેલા પોતાનાં ખેતરમાંથી છ ઝોરડા માટેની જમીન દાનમાં આપી ફરેક ઝોરડાદીક પણ દેણીઓ આવવા લાગી.

ગામના બારોડનો ભાણેજ મુબઇ રહે. નામે શિવલાલજી, ત્યાં સારી એવી હોટલ ચલાવે સ્વભાવે ખૂબ ઉદાર પોતાનું વતન તો આગોત પણ મોસાળની ખૂબમા બાળપણમા ખૂબ રહેલો તેથી જન્મકા માટે દિલમા ઊંડે ઊંડે ખૂબ ફણી લાગણી. તેણે શાળાના મકાનની તળીની વાત જાણી. પોતાનો ઉદાર હાથ તેણે લંબાવ્યો અને રૂપિયા સોળસો (૧૬૦૦)ની રકમ લઈ જવા ગામના કાર્યકરોને કહેણ પણ મોકલ્યું.

પણ ગામમાંથી જ છ ઝોરડા માટેની દેણી મળી ગઈ તેથી તે રકમ હેવા કોઈ જયુ નહિ લવિયમા ખીલ કામ માટે જરૂર પડ્યો ત્યારે હેવા જઈશું એમ સૌએ વિચાર્યું.

આ વાતને ઘણા વર્ષો વીતી ગયાં. પ્રાથમિક

શાળાના છ ઝોરડા પણ બની ગયા. ગામમાં માધ્યમિક શાળા પણ સ્થપાણી. એવામાં એક વેળપ્રસંગે ઉદાર દિલ મુલરથ દી શિવલાલજી જન્મકા પધાર્યા. તેમણે ગામના કાર્યકરોને ભોગા કર્યા અને સો મોની વીસ નોટો બધાની મમદા મૂકી દીધી અને કહ્યું,

‘સોની આ સોળ નોટો આપી રૂપિયા ૧૬૦૦ની દેણી પેટે. પણ તે રકમ અત્યાર સુધી મારે ત્યાં પડી રહી તેથી સોની ચાર નોટો રૂપિયા સોળસોના વ્યાજ તરીકે તમને આપું છું.’

સૌ અચરજ પામી ગયા. બધાના મોમાં એક જ શબ્દ, ‘રૂપિયા સોળસોનું રૂપિયા ચારનો વ્યાજ.’ સાથે સાથે બધા શરમંકા પણ બન્યા કે આટલા વર્ષો સુધી તેઓ મળેલી દેણીનો ગામમા સદુપયોગ ન કરી શકયા.

કાર્યકરોએ સંકોચ સાથે કહ્યું,

‘ખરેખર તમારી સૌજન્યતાનું વર્ણન કરવા અમારી પાસે શબ્દો નથી શાળાના છ ઝોરડા માટે દેણી અમને ગામમાંથી જ મળી ગઈ તેથી અમે આપ પાસે આવી શક્યા નહિ અવિધ્યમા તે રકમ ખીલ કામમા ઉપયોગમા લઈશું તેવું વિચારેલું.’

એકે કહ્યું, ‘હવે તો ગામમા માધ્યમિક શાળા પણ ચડે થઈ છે, તો તેના મકાન ફડમા આપની દેણી લઈશું.’

શિવલાલજીએ કટાક્ષમાં કહ્યું, ‘રકમ ગામમા ગમે તે ચોખ્ખું સંસ્થામા વાપરે પણ હવે રકમ તો તમારી પાસે જ રાખો. રૂપિયા ચારસોથી વધુ વ્યાજ ભરવાની મારી તાકાત પથી. આ રકમ મારા દાદીમાના સ્મૃતિર્થે આપું છું જેથી તેમના નામની તકલી મૂકજે.’

એક બંધારણના આગ્રહી કાર્યકરે કહ્યું, 'પણ અમારા કેળવણી મંડળના બંધારણમાં એક એવો નિયમ છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ રૂપિયા પચીસસોની રકમ આપે તેના અથવા તે તેણે સુચવેલા નામની તકતી મૂકી શકાય. માટે આપ પણ રૂપિયા બે હજારને બદલે રૂપિયા પચીસસો આપો તો જરૂર આપની ઇચ્છા મુજબ અમલ થશે.'

શિવલાલજીએ કહ્યું, 'હું રૂપિયા બે હજારથી વધુ આપી શકું તેમ નથી. તેથી જ તમને વિનંતી કરું છું. જો રૂપિયા પચીસસો આપી શકું તેમ હોત તો કંઈ સવાલ જ નહોતો.'

બધા મુંઝાણ અને છેવટે કહ્યું, 'તમે કહો તેમ કરીએ. અમને આનો કંઈ ઉકેલ જડતો નથી.'

શિવલાલજીએ કહ્યું, 'હું તો કરું છું કે રૂપિયા બે હજાર રાખો અને તકતીમાં નામ રાખો. પણ મારું માને કેાણ?'

કાર્યકરો ધર્મસંકટમાં આવી પડ્યા. લક્ષ્મી ચાંદેલા કરવા આવી છે તો મોહું ધોવા જવું ખરું? બારોટની યરતે દાન સ્વીકારે તો બંધારણની કલમનો ભંગ થાય છે. તેથી કાં તો બારોટની રકમ ન સ્વીકારવી અથવા તો બંધારણનો ભંગ કરવો આ સિવાય ત્રીજો રસ્તો કોઈને જડતો નથી.

પણ બારોટ શિવલાલજી પોતાની વાતમાં મક્કમ હતા.

છેવટે બધાએ નિર્ણય કર્યો.

'આજે અમારા કેળવણી મંડળની કારોબારી બોલાવીશું અને આવતી કાલે અમારો છેવટનો નિર્ણય તમને આપીશું.'

રાત્રે કેળવણી મંડળની કારોબારી બેગી થઈ. લગભગ બધા આ વાતથી માહિતગાર હતા. પ્રશ્ન ફરીફરીને ચર્ચાઓ અને ચુંચાચો. છેવટે નિર્ણય થયો કે શિવલાલજી રૂપિયા બે હજાર આપે છે તે સ્વીકારી લેવા અને તેમાં

ખૂટતા રૂપિયા પાંચસો આપણે ગમે ત્યાંથી અંગત રીતે ભેગા કરવા. બારોટને પાવતી તો રૂપિયા પચીસસોની આપવી અને તેમના દાદી-માના નામની તકતી પણ મૂકવી.

બીજે દિવસે સવારે કાર્યકરોએ પોતાનો નિર્ણય શિવલાલજીને જણાવ્યો.

શિવલાલજીએ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ્યું અને કહ્યું, 'રૂપિયા પચીસસોમાં ખૂટતી રકમ રૂપિયા પાંચસો તમે આપો અને તકતીમાં મારાં દાદી-માનું નામ લખો તે તમારી સજ્જનતા બતાવે છે પણ હું જોટલો મૂખ નથી કે તમારા પૈસે જય લઉં. માટે તમારો આ નિર્ણય મને મજૂર નથી.'

અને તરત જ શિવલાલજીએ ખૂટતી રૂપિયા પાંચસોની રકમ હસ્તતા મૂખે ઉમેરી આપી. ધન્ય હો આવા સફળતા દાતાને.

—રશિકલાલ વૈશ્યવ

૨. કલબો અને રચનાત્મક કામો

નાનામેટા શહેરોમાં આજકાલ મધ્યમ અને શહેલગણેલ વર્ગ માટે આનંદ કરવા કલબો હોય છે અને સ્થપાતી બાય છે.

જેવી દૃષ્ટિ એવી સૃષ્ટિ એ નિયમની રૂએ સૌ સૌના વિચારો મુજબ સૌને તાજગી મેળવવા અનેક પ્રવૃત્તિઓ તેમાં થતી હોય છે. તેમ છતાં આવી કલબો અને ખાસ કરીને બે-ચાર સંસ્કારી ગણાતી જે દેશ વ્યાપી તથા આંતર રાષ્ટ્રીય કલબો છે તે ધારે તો સારાં એવાં સામાજિક અને આર્થિક કામો દ્વારા રચનાત્મક દૃષ્ટિથી પોતાના શહેરના કેટલાએ એવા સવાલો ઉપાડી શકે કે જે દ્વારા પોતાની પ્રવૃત્તિઓથી આનંદ માણી શકાય અને શહેરની તેમજ દેશની સેવા થઈ શકે. કલબોમાં આ દૃષ્ટિ પાંચરતી બાય છે એ એવા મળે છે ત્યારે દેશ-દાઝની લાગણીવાળા સૌ કોઈને હર્ષ થયા વિના રહેશે નહિ.

શહેરના દરિદ્રનારાયણોને કંઈ પણ મદદ

થઈ શકે તો પોતાનું અહોભાગ્ય ગણીને અહીંના લાયન્સ કલબ ગોઠવના મિત્રો યોદ્ધા વખત પહેલાં અહીં ચાલતી અંબર રેંટિયાની પ્રવૃત્તિને મદદ કરવાના આશયે આવ્યા. અહીંની પ્રવૃત્તિઓ અને હરીફત મેળવ્યા પછી તેઓએ જે ચોજના મૂકી તે લાલ મેળવનાર માટે જ નહિ પરંતુ દરેક કલબો માટે એક આદર્શ પૂરો પાડનાર બને છે.

અહીં અંબર રેંટિયા દ્વારા એક રાજી પરિશ્રમાલય ચાલે છે, જે દ્વારા કાંતનાર વ્યક્તિ અહીં આવી જે કંઈ કામ કરે તેનું મહેનતાણું તે જ દિવસે સાંજે ચૂકવી આપવામાં આવે છે. આ દ્વારા કેટલીયે વ્યક્તિઓ તો સાજ પડે રૂ. ૩-૫૦ થી રૂ. ૪-૦૦ સુધી મેળવી લે છે. આ વર્ગમાં જ્યારે દાખલ થાય ત્યારે શરૂમા કામ શીખવાનું હોઈને તુરત કંઈ ઉપર પ્રમાણે રાજી મળવા ન લાગે એ સ્વાભાવિક છે. જેમ જેમ હાથ બેસતો જાય અને કાંતનારની કાય-ક્ષમતા વધતી જાય તેમ આવક વધે. પરંતુ નવા કાંતનારાઓને શરૂમા જ કંઈક વિશેષ મદદ મળે તો ગરીબ સ્થિતિવાળાઓ આમા હિંમતભેર દાખલ થઈ શકે. આ દિગ્દષ્ટિએ જે લોકો અંબર રાજી પરિશ્રમાલયમા દાખલ થાય અને જેમની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોય તેઓ વતી લાયન્સ કલબ ગોઠવ ડિપોઝિટની રકમ તથા બે માસ સુધી દરરોજના વધારાના રૂ. ૦ ૫૦ ભરે એવો પ્રશ સર્જન નિર્ણય લીધો છે.

આમાં દરરોજના રૂ. ૦-૫૦ લેખે બે માસના રૂ. ૩૦-૦૦ની કિંમત કરતા જે કંઈ છાત્રી ભાવના લાયન્સ કલબ, ગોઠવમાં અંકીત થઈ છે તે ગૌરવરૂપ છે. આવી ભાવનાને બળ મળે એ જ ઇચ્છીએ.

—દરગોવિદલાધ પરલ

૩. અન્યાયથી મેળવેલું

રત્નાગિરિમાં અટકાયતી અવસ્થામાં રાખેલ ખર્મના રાજા થીબોના એક વર્તનથી તેના પર દેખભાળ રાખવા નીમાએલ ભારતીય ગેનેજરને

આશ્ચર્ય થતું હતું.

રાજા પ્રભાત પ્રગટે અને રાજા થીબો, ઊગતા સૂર્ય સામે મહેલની ખારીમાંથી હથેળી લાંબી કરી ખર્મી ભાષામાં કંઈક ગણુગણે.

એ જ રીતે સંધ્યા નજે ને ભગવાન સવિ-તાનારાયણ દૂળવા માટે એ વખતે પણ હથેળી આથમણી દરેક લાંબી કરી સવારની જેમ જ ખર્મી ભાષામાં ગણુગણે.

રાજા રાજા આ દિવા બેય વખત અતૂટ ચાલુ રહે. ગમે તેવું કામ હોય પણ થીબો આ કાર્યમાં વિશેષ પડવા ન દે.

મેનેજરના હિલમાં એક દિવસ થયું : રાત્રાને આનું રહસ્ય પૂછુ તો કહેયે ?

ને એક સમયે એ થીબો પાસે જઈ સામે બેઠા ને ખૂબ નમ્રતાથી કહ્યું :

‘આપને હરકત ના હોય તો હું એક વાન પૂછું એના જવાબ આપશો ?’

‘પૂછો.’

‘આપ સવાર સાંજ હથેળી લાંબી કરી ઊગ-તા ને આથમતા સૂર્ય સામે જોઈ શું બોલો છો ?’

‘સાબળો, કહું, સાંભળવા જેવું છે. ત્યારે હું ખર્મોના રાજા હોતો, એક દિવસ શિકારે નીકળ્યો, જંગલમા બે છોકરા ઠરીક લાલ વસ્તુથી રમે. મેં આ બેયુ ને એ લાલ ચીજને ઓળખી ગયો એ બેઉ લાલ રંગના માણેક હતા. છોકરાઓ એને ઓળખતા ન હતા કે, એની એને કીંમત ન હતી મેં એ બેકે છોક રાઓને સાડું સાડું ખાવાનું તથા રમકડાં આપી આ બેઉ માણેક બદલે લઈ લીધા. ને તે મારા મહેલે લાગ્યો, આ બેકે માણેક કી મની હતા. મેં તે બેકેના નામ પાડ્યાં એકનું નામ જયમંગલ અને બીજાનું નામ શ્રીમંગલ. અત્યારે તે માહેનું એક મારી પાસે છે.’

‘બીજી કથા ગયું ?’

‘મને પકડવા આવનાર બહાઈટ નામનો સાજન્ટ શ્રીમંગલ મારી પાસેથી ચૂટી ગયો.’

‘આપની સવાર સાંજની આ ક્રિયાનું રહસ્ય શું?’

‘એ બચેલું ‘જયમંગલ’ હું હથેળીમાં રાખી સવાર સાંજ ભગવાન પુલકને પ્રાર્થના કરું છું કે નાના બાળકોને છેતરી આ ગેળવાનો મારો અપરાધ દામા કરે.’

લાખો કરોડોની દોલત ભોગવનાર, પ્રહા-દેશ જેવા સામ્રાજ્યના ધણીની આટલી ઊંડી સમજ અને ધર્મ પ્રત્યેની ઊંડી લાગણી જોઈ મેનેજર હેરાત પાસી ગયો.

આ વાતને થોડા જ દિવસો ગયા ત્યાં સુબર્બના પોલીસ કમિશનરનો રાજ થીબો પર તાર આવ્યો કે, આપનો દાદુ નામનો માણસ સુબર્બ ઝવેરી બજારમાં એક ક્રીમથી માણેક વેચતાં પકડાયો છે, માટે આપ વળતો તાર કરશો કે, આપનું માણેક ચોરાઈ ગયું છે.

તાર લઈ મેનેજર રાજ પાસે ગયો. રાજ એ તાર વાંચ્યો. વાંચ્યા પછી એક પળ એણે જવા દીધી. બીજા જ પળે કહ્યું:

‘તારનો જવાબ આપો કે, એ માણેક ચોરાઈ ગયું નથી પણ મેં દાંડુને બક્ષિસ આપેલ છે.’

મેનેજરે આજ્ઞા પ્રમાણે સુબર્બ તારનો જવાબ વાળી દીધો પણ એણે અચરજ કેમેય શમતું ન હતું એટલે એણે પાછા રાજ પાસે આવી કહ્યું :

‘આપની અત્યારે ખરાબ હાથ છે, અંજે-જેએ આપનું સામ્રાજ્ય લઈ લીધું ઉપરાત બીજું બધું લૂંટી ગયા છે. શેષ થોડા આવા રત્નો રહી ગયા છે. ખાસ હજાર રૂપિયાનું માસિક પેન્શન એ લોકો ન જાણે ક્યારે ગંધ કરી દે. એવા સમયમાં આપે એ માણેક જતું કયું?’

‘બાઈ! એક તો દાદુ મારો વીસ વરસનો જૂનો નોકર, વળી તેણે માણસ બતની અણ મોલ મૂકી ચારિત્ર્ય-એ ચારિત્ર્ય ગુમાવી માણે-કની ચોરા. એ એને મોટી સજા આપોઆપ

મળી ગઈ છે, માણસ માણસાઈ ગુમાવે એ ગુમાવી એથી ચડિયાતું કાંઈ મેળવી શકતો નથી.’

મેનેજરને થયું આ રાજ નથી, મહાત્મા છે. માણસ નથી ભારતીય સભ્યતા બધું સજીવ બિભી છે.

આ બાજુ તાર મળતાં પોલીસ કમિશનરે દાંડુને છોડી મૂક્યો.

દાદુએ આ ‘જયમંગલ’ માણેક રૂપિયા એકલાખ એંશી હજારમાં સુબર્બની અગરવાલ એન્ડ કંપનીને વેચી દીધું. દાદુ થોડી જ મિનિટોમાં શ્રીમંત બની ગયો. ઈ.સ. ૧૮૮૬માં.

આ મૂડીથી દાદુએ વહાણો રાખી સોપારી ને નાળીએરનો વેપાર શરૂ કર્યો.

ભારતીય મેનેજરે આ બધી વાત રાજ થીબોને કરી. રાજએ જવાબમાં કહ્યું.

‘અન્યાયથી ગેળવેલ કાંઈ ટકતું નથી. એ બાળકોને છેતરી મેં માણેક ગેળવ્યા એથી મારું પ્રહરેશનું રાજ ગયું, ને જેના રાજમાં કદી સૂરજ આચમતો નથી એ પ્રિટીશ સામ્રાજ્ય પણ મારી પાસેથી રાજ આચકી લીધાના અન્યાયથી ટકવાતું નથી. એ જ રીતે મારું ‘જયમંગલ’ અને ‘શ્રીમંગલ’ ચોરી જનારાનું થવાનું છે.’

પછી તો સાચે જ એવું બન્યું. થોડા સમય પછી હરિયાના તોફાનમાં દાંડુના બધા વહાણો માલ સાથે ડૂબી ગયા, દાદુ રસ્તાનો બિખારી બની ગયો. તેનો એકનો એક દીકરો આથી ગાંઠો બની ગયો.

પેસો સાર્જન્ટ વ્હાઈટ લડાઈ સમયે એક નદી પર હોટીનો પૂલ બાધતા નદીમાં પડી ગયો ને તેને મગરે ખાઈ જતાં સૌએ જોયો પણ ડોઈ બચાવી શક્યા નહિ.

મહાન ઇસ્લાહના સામ્રાજ્યની પટ્ટી એ જ વલે થઈ. એ વિશ્વયુદ્ધમાં એ માંડ બન્યું.

અન્યાયથી હાંસલ કરે બીજું પણ ખેંચી જઈ સયુગમાં નાશ કરે છે. એ મહા સત્ય બધું આ સાચી કહાણીમા ઠાસી ઠાંસીને બહુ છે.

—દેવેન્દ્રકુમાર દા: પંડિત

ઉત્પતિ માટે આત્મપરીક્ષા

દો. રામચરણ મહેન્દ્ર

પ્રત્યેક માનવ સ્વરચિત માનવિક જગત, તથા વાતાવરણમાં વિદરતા હોય છે. મનોરજન્ય આધ્યાત્મિક ભાવના તથા આકાંક્ષા મો-મધુ જ માનવીના મુખ્ય પર આધારિત છે અને પોતે જ સ્પષ્ટ છે; એ પોતે જ સ્વર્ગ - નરક, અલ્પતા - પૂર્ણતાનું જનક છે. વાનતનમાં મનુષ્યની આધ્યાત્મિક શક્તિ જ્ઞાન મધ્યમિત્વ તેનું પેતાનું મન છે. વિચાર, કલ્પના, વેદના, નિમિષ તથા સ્મરણ શક્તિ વગેરે સગમગ બધી શક્તિઓ મસ્તકના અવગ અલગ ભાગમાં વિકાસ કરે છે.

પ્રકૃતિનો ઠોર નિયમ છે કે તમે તમારી શક્તિ-જ્ઞાનો ઉપયોગ કરો નહીં તો તે તમારી પાસેથી છીનવી લેવામાં આવશે. કેટલાયે માણસો ઉત્તમ શક્તિઓ મેળવીને પણ પ્રકૃતિ નહીં કરતા હોવાથી તે શક્તિજ્ઞાને તેઓ ખોઈ મેસે છે. જેથી તેમણે પોતાની ગુપ્ત (Latent) તથા કાર્યશીલ (Active) શક્તિઓથી હમેશા પરિચિત રહેવું જરૂરી બને છે. આપણું પ્રાણતત્ત્વ ક્ષીણ તો નથી બની રહ્યું ને? આનંદી સ્વભાવ તો નષ્ટ નથી થઈ રહ્યો ને? શક્તિ, શાંતિ, સામર્થ્ય, સંકલ્પ વગેરે કયા સ્વરૂપમાં તમારી પાસે છે? તમે ખીંચના આદેશ પર તો નથી નાચતા ને? મસ્તક ખીંચને આધિન તો નથી ને? વગેરે પ્રશ્નો તમારી પ્રગતિ બતાવતા રહેશે

પ્રત્યેક મહિને તમારી પરીક્ષા (Self test) કરો. જુઓ, તમે તમારી વિદ્યા, ચોગ્યતા તથા સામર્થ્યમાં કયાસુધી આપગળ વધ્યા છે? કંઈ કંઈ નિર્બળતાઓએ તમને અવરણ કયા છે? કેટલો માર્ગ તમારે હટવું કાપવાનો માગી છે? તમે કયાથી કયા ઉદ્દેશથી જીવન - માત્રા પ્રારંભ કરી છો? અને તેમાં કયા સુધી તમે સફળતા મેળવી શક્યા છો?

આત્મપરીક્ષા માટે હું એક ચોજના રજૂ કરું છું. તે પ્રમાણે પ્રત્યેક સાપ્તકે પોતાના વિવિધમા નંબર આપવો જોઈએ. પ્રથમવર્ણી એક પૃથક નોટ-

બુકમાં લખી લેવી જોઈએ અને પ્રતિમાસ ખૂબ સચ્ચાઈથી શુદ્ધ નકી કરવા જોઈએ. વી પછી જેનું જોઈએ કે ઉન્નતિની દોડમાં હું આગળ વધ્યો છું.

આત્મપરીક્ષાના પ્રશ્નો.

શરૂઆત આપણે સ્વચ્છથી કરીએ. ઉત્તમ સ્વાસ્થ્ય વિના આત્મપ્રગતિ અશક્ય છે. સ્વાસ્થ્યને દિનચર્યા સાથે ધનિષ્ઠ સંબંધ છે. નિયમિત દિનચર્યા યેવસ્કર કાર્યોમાં વૃદ્ધિ થાય છે.

સ્વાસ્થ્ય સંબંધી પ્રશ્ન.

હું સંપૂર્ણ સ્વસ્થ છું? મને ખૂબ જ ખૂબ લાગે છે? મારું શોષાદિ કાર્ય ઠીક રીતે ચાલે છે? હું નિયમિત રીતે વડેલી સવારે જાગું છું? મારા શરીરમાં રુક્તિ રહે છે? દિવસ દરમિયાન કેટલો વ્યવાસ થાય છે? મને કોઈ રોગ તો થયો નથી ને? હું સાધારણ કાર્યથી થાકી જાઉં છું? મને જીવ ઠીક રીતે આવે છે? હું માદક પદાર્થોનો ઉપયોગ કરું છું? નિત્ય સ્નાન અને દાંતચ્છ કરું છું? મારું બોજન તદુરસ્ત છે? એમાં વિદામીનની માત્રા કેટલી? હું ચેગ્ય આરામ લઉં છું? હું શક્તિ - સંચયના પથ પર છું? બુદ્ધિ સંબંધી પ્રશ્ન.

હું માત્ર મિત્રોની દૃષ્ટિમાં બુદ્ધિશાળી છું? મારા મનમાં ઉત્તમ વિચારો આવે છે? હું કેવળ ત્રિકાળની વાતો વિચાર્યા કરું છું? હું મારા કર્તવ્યથી વિપરિત કાર્ય કરું છું? હું જૂઠું ઓપું છું? હું મારી અન્ય પ્રેરણાને જાનમાં પ્રમટ કરું છું? ભય, ચિંતા આ કલેશમાં હું વિચલિત બની જાઉં છું? હું મારી બુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરી રહ્યો છું? આ માસમાં મેં કેટલું નક્કર સાહિત્ય વાંચ્યું નાખ્યું? અને મારા અધ્યયનની પ્રગતિ પર સંતોષ છે?

અને આત્મા, હજી તથા પોતાની શક્તિઓ પ્રત્યે વિશ્વાસ છે? હું અસાત, શુદ્ધ તથા સંયમ

હું? મારા સમગ્ર સમય પ્રયાદ-શૃંગારમાં જ બર-
બાદ કરું છું? હું હૃદયોપર પૂર્ણ અધિકાર રાખું છું?
હું વિષયોની અવરોધના કરીને ધૃત્યર તરફ અભિમુખ
થઈ રહ્યો છું? હું અનાસક્ત થઈને સંસારનાં
સર્વ કાર્યો કરું છું? મારા અંતઃકરણમાં શુદ્ધિનું
બળ છે? મારા સંકલ્પો દ્વારા ખરાબમાં ખરાબ
અવસ્થાને બદલી શકું છું? મેં મનની દુર્બલતાને
જીતી છે? મારી વૃત્તિઓ અંતઃકૃષ્ણ છે? મેં મારા
મનને આત્માને રત બનાવ્યું છે? હું કેટલો
ચિત્ત મંથન કરી શકું છું? મારી આંતરિક શક્તિ-
ઓ કેટલી જાગૃત છે? મારા આત્માના અનંત
સામર્થ્યને હું કેટલું કયાં સુધી પ્રાપ્ત કરી શક્યો
છું? હું હૃદયદમન તથા મનને વશ કરવાનો પ્રયત્ન
કરું છું? જો હા તો કેટલો વખત સફળ થા નિબળ
રહ્યો છું? હું આત્મામાં કેટલો સમય લીન થઈ
શકું છું?

સમાજ સંબંધી પ્રશ્ન

જરાપણ અયથાયા વગર સમાજ સામે મારા
ભાવો બ્યક્ત કરી શકું છું? મારી રહેવાની રીતને,
વેષ-ભૂષાને તથા વ્યવહારને સમાજમાં આદરની
દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે છે? લેખન દ્વારા સમાજ
સમક્ષ મારા ભાવો મૂકી શકું છું? મારા ન હોવાથી
સમાજમાં પરિવર્તન થશે અથવા મારી કમી મમાજને
ખટકશે? મારા વિચારો સમાજની કુદિઓને દૂર
કરવાના છે? હું કોઈ રચનાત્મક કાર્ય કરી રહ્યા
છું? મારી આવશ્યકતાઓમાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યો છું?
મારી આવકમાં કુટુંબનું શુભરાન હીક રીતે ચાલે
છે? લોકો મારા આદર કરે છે? દીનતાની ભાવનાએ
મને પરવશ તો નથી બનાવ્યો ને? બ્યારે ચાહું
ત્યારે મારા સંબંધીઓને દસાવી શકું છું? મને
અલ્પમા સંતોષ છે? બીજાની ધગતિમાં રસ લઉં
છું? હું સતસત્ય થા કુમંગલા રહું છું? મારા

મિત્રોનાં ચરિત્ર કેવાં છે? એમનામાં કઈ કઈ
વિશેષતા છે? હું બીજાના હોષદર્શનમાં તો રત
નથી રહેતો ને? હું બીજાના દૃષ્ટિબાણને ધ્યાનપૂર્વક
જોઉં છું? હું કદરત અથવા પક્ષપાતથી પ્રભાવિત
તો નથી ને?

વિવિધ વિષયોને લગતા પ્રશ્નો

મને ધૃત્યરમા અખંડ વિશ્વાસ છે? જો છે તો
એના ભયથી હું અનુચિત કાર્ય તો નથી કરતો ને?
હું જીવનના તમામ ક્ષોને ઢલ કરી શકું છું?
હું સાચો છું? ખુશામત કરું છું? વ્યભિચાર
તરફ આકર્ષણ છે? અંતઃકરણને કચડી નાખું છું?
લોભ-લાકષ્યને વશ થઈ આત્મેભ્રમિત છોડી તો
નથી ને? હું મરણથી ડરું છું? મારા જીવનને
વ્યર્થ કાર્યોમાં વ્યય કરી રહ્યો છું? હું સ્વભાવથી
શકા, આવેશ વા પ્રયોભનમાં પડી જાઉં છું? હું
આનંદમાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યો છું? મારા મનમાં ઝાન
અને શુદ્ધિનો વિકાસ થવા લાગ્યો છે? હું હૃદયની
સમ્પ્રાપ્તિ મહાત્માઓએ વિધેલા માર્ગે જીવનને
ગાત આપી રહ્યો છું? મારું જીવન પ્રેમના પ્રત્યેક
સિદ્ધાંત પર આધારિત છે? હું પ્રત્યેક વસ્તુમાં
પ્રભુનું દર્શન કરું છું? હું અલ્પચર્ચના નિષ્પ્રભાવ
પાલન કરું છું? મારા વિચારો આચાર બને છે?

જસ, આજ્યા જ એક પ્રશ્નોની ધાંત્રી બનાવો
અને શુદ્ધ ભાવ તાથી એમાં નંખર આપવા લાગો.
પત્રી જુઓ તમારી ઉન્નતિ કેટલી ઝડપથી થાય
છે તે? પ્રત્યેક માલના અતમા આ સમગ્ર પ્રશ્નો
પર વિચાર કરવાને અવસર તમને મળશે તમે
તમારા ભાવિના ધર્મવેશા છે. તમારા જીવનને ઉન્નત
તથા પૂર્ણ તમે જ બનાવી શકો છો. બીજાની
શક્તિ તમારા પર ચાલી શકશે નહીં. ભાગ્ય તમારા
દાય છે. જિંદા ચાલતા લાગો.

નવુગ નદુભાઈ પટેલ

“ જીવનનો વિજય છે વીર કાજે ”

ચંદ્રકાન્ત કાજી

૧૯૪૦નું ૧૫મું હપ્તું દુનિયા આંખો ચોળતી હતી, યુરોપ ઉપર આશ તૂટી પડ્યું હતું. પોલેન્ડ, હોલેન્ડ અને બેલ્જિયમ ઉપર હિટલરના નાઝી ધાડા ફરી વચ્યા હતા. ફ્રાન્સ ફફડી ગયું હતું. બ્રિટનની પ્રતિષ્ઠાને ભારે ફટકો પડી ચૂક્યો હતો. ત્યાંના વડા પ્રધાન ચેમ્બરલેનને રાજીનામું આપી દેવું પડ્યું હતું. એ દેશનું ભાવિ પણ ત્રાજવામાં હતું. પ્રજા નવા નેતાની શોધમાં હતી.

ઇતિહાસ કહે છે કે કટોકટીના કાળમાં એ દેશને ચોખ્ખું નેતાની ખોટ પડી નથી. અને એ પ્રજાના લોહીમાં પણ લોકશાહી એટલી તો ભળી ગઈ છે કે એવા નેતાને શોધી કાઢવામાં ત્યાંના લોકોએ કદી ગોથું ખાધું નથી. એ સંકટમાં પ્રજાની નજર, હજુ હમણાં જ છેલ્લા શ્વાસ સુધી મોત સામે ઝૂમી ભળે ધડીભર મુશુને પણ મૂંઝવી જનાર સર ચર્ચિલ ઉપર પડી.

ચર્ચિલ તે વખતે આખી સભાનો છેલ્લી પાટલી પર બેસનારા સભ્ય હતા. હિટલરને મનાવવાની નીતિના તે પહેલેથી જ વિરોધી હતા. પણ તેમની ચેતવણીને બખાળા ગણીને પાર્લામેન્ટે તેમને હસી કાઢેલા, એ જ ચર્ચિલને હવે બકિંગહામ પેલેસમાંથી તેડું આપ્યું.

દેવતાઓ પણ ડગ માંડતા કહે એવી અધારી એ પરિસ્થિતિ હતી. પણ ચર્ચિલ આંધી ભેધને આંખ મીચી જવામાં માનતા નહોતા. સુશીલતામાં મહાલવાનો અને સંકટો પર સવારી કરવાનો તો એમને ભારે શોખ હતો. દેશની ડોલતી નોકાતું સુકાન સંભાળી લેવાનું આમ-ત્રણ મળતા તે સમયે સાડી વટાવી ચૂકેલા એ સાહસવીરને લાગ્યું કે વર્ષોથી જે પળની એ

પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા એ પણ તેમને આવી મળી હતી. એ દિવસની લાગણી દર્શાવતા એમણે લખ્યું છે.

“ પાછલી રાતના ત્રણ વાગ્યે હું પધારીમાં પટ્થો ત્યારે મારા મનમાં મેં નિર્ણયની ઊંડી લાગણી અનુભવી. મને લાગ્યું કે વિધાતા મારી પડખે હતી અને મારો આખોયે ભૂતકાળ કેવળ આ ક્ષણ તેમ જ આ કસોટીની પૂર્વ તૈયારીરૂપ હતો. ”

સુકાન સંભાળ્યા પછી એમણે લોકોને કઠોર સત્ત્વ જણાવી કહ્યું એમનો વિશ્વાસ અને વફાદારી છુટી લીધા. પહેલાં જ બાપલમાં એમણે કહ્યું : “ અત્યારે મારી પાસે તમને આપવાને માટે લોહી, પરિશ્રમ, આંત્રુ અને પરસેવા સિવાય બીજું કશું જ નથી. ” અને સાચે જ એ ચપ્પોના પડયા શય્યા ન શય્યા ત્યાં તો હિટલરના પાંચર કાવજને ફ્રાન્સની અબેદ ગણાતી અને જેને ગાંધતા વરસોના વરસો લાગ્યા હતા એ મેંજનો દિલ્લેબધીને ગજવરીના કલાકોમાં જ લોહી નાંખી. જોત-જોતામાં નાઝી લશ્કર પેરીસ પહોંચી ગયું. એ પૂરતું ન હોય તેમ કંકર્ની પીછેહઠ આવી પડી અને નાઝી દળ ઠેડ ઈંગ્લિશ ચેનલ સુધી આવી લાગ્યું.

વિજયથી મદમસ્ત શત્રુ સામે હવે ઈંગ્લેન્ડ એકલું અને અટૂટું પડી ગયું. હિટલરનો વિજય હાથવેતમાં જણાતો હતો. એ આગીને વખતે શત્રુ અને શરણાગતિ વચ્ચે ચર્ચિલ એક અડગ ખડક બનીને બિભા. શત્રુનો સામનો કરવા માટે બ્રિટન પાસે તે વખતે પૂરતાં શસ્ત્રોયે નહોતાં. પણ ચર્ચિલ પાસે એક અનેાણું શસ્ત્ર હતું-એમનો ચપ્પ. ચપ્પોના તો એ સ્વામી

હતા. એમના જિગરને જુસ્સો એમની જાન ઉપર પણ તરવરતો હતો. તે વખતનાં એમનાં લાપણો અને પછુ વાગોળ્યા કરવાનું મન થાય એવાં છે. એમાં કેવળ વાણી વિલાસ નથી. મહાદેવે પણ ખેડા કરવાની એમાં વાકાત છે. શસ્ત્રની શક્તિ કરતાં ચળદની શક્તિ કયાંયે ચડી નય છે એ સત્યનો એમણે એ સંકટ કાળમાં સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો.

તે વખતનાં એમનાં લાપણોનો લાવ હતો :
 “તમે પૂછો છો કે આપણું ક્યેય શું છે. જવાબમાં હું એક જ શબ્દ કહી શકું : વિજય. ગમે તે ભોગે વિજય. ગમે તેટલો ત્રાસ વેઠવો પડે કે મારાં ગમે તેટલો લાંબો અને કાટાળો હોય તો પણ વિજય. કેમ કે વિજય વગર આપણું અસ્તિત્વ નથી...જરૂર પડશે તો આપણે શત્રુની સામે વર્ષોના વર્ષો સુધી લડીશું. જરૂર પડશે તો એકલે હાથે લડી લઈશું....

“આપણે લડીશું નહીં” કે હારીશું નહીં. આપણે છેવટ સુધી લડી લઈશું. ગમે તે ભોગે પણ આપણે આપણા ટાપુનું રક્ષણ કરીશું. આપણે સાગરતટ ઉપર લડીશું, ઉત્તરાણ જૂમિ ઉપર લડીશું, ખેતરોમાં લડીશું, શેરીઓમાં લડીશું, ટેકરીઓમાં લડીશું. પણ આપણે કદાપિ શરણે નહીં જઈએ.”

આમ એમણે પ્રભાના દિલ અને દિમાગ વિજય, વિજય અને વિજયની ખુમારીથી ભરી દીધા. ‘વી ફોર વિક્ટરી’નું સૂત્ર એમણે પ્રભાના હૃદયે અને હોઠે રમતું કરી દીધું.

આપણે તે વર્ષોમાં 1947નું શાસન સામેની અહિં સક્રિયતા હવે સંટોસનની લડતની તૈયારીમાં પડ્યા હતા પણ આપણા નેતાઓ આપણી પ્રભાને શૂરાતન માટે પ્રિટિશ પ્રબલ તરફ આગળી ચી ધતા હતા. અને સાથે જ શત્રુના સુખમાંથી પણ ‘શાબાશ! શાબાશ!’ ના ઉદ્દગારો સરી પડે એવું એ શૂરાતન હતું. રડુઆતમાં તો એ પ્રબલ પાસે પૂરતા ચક્ષો નહોતા, પૂરતાં વચ્ચો નહોતા, અને ખાવાપીવાનું પણ ઠેકાણું નહોતું. કાચું દાંડુ જે કાંઈ મળે

તેનાથી પ્રબલ હુર્ણોર ચલાવી લેતી. તેમાંયે ગમે તે પણ ઝોંખમારાની સાચરન વાગે એટલે દોડીને આશ્રયસ્થાનમાં ભરાઈ જવું પડે અને કોળિયો હાથમાં જ રહી નય એવી એ પરિસ્થિતિ હતી.

વેસ્ટમિન્સ્ટર એળી અને પાર્લામેન્ટનાં મકાનો પર ઝોંખમારો ચયો ત્યારે પ્રિટન એના ઇતિહાસમાં કચારેય ન હવ્યું હોય એટલું હલી જિંદગી. પણ લાગણી પંખાગવાનો એ સમય નહોતો. લાગણી ખખેરી નાખીને એ નેતા અને એ પ્રબલ પરસ્પરની દુર્કે આગળ વધ્યા. ઝોંખમારાથી એમના ધર્મસ્થાનો ધૂણી જિંદગી પંચ એ પ્રભાના રાષ્ટ્રધર્મને ધક્કો લાગ્યો નહીં. ઐતિહાસિક સ્થળોની દીવાલો તૂટી પડી એમના દિલ તૂટ્યા નહીં. કેટલાક સ્થળો તો સાવ ખડેર જની ગયા છતાં એ પ્રભાની ખુમારી ખૂટી નહીં.

દગ બનેલી દુનિયાને ચર્ચિલે આત્મ-વિશ્વાસપૂર્વક હાકલ કરી : “અમને હિંદયાર આપો અને અમે અમારું કામ પૂરું કરીશું.” પછી તો વિધાતા પણ એ વીરો પર વારી ગઈ. સુધ્ધે અણુધાર્યો પલટો લીધો. પ્રિટને પોતાનું કામ પૂરું કર્યું.

પ્રિટનના એ અંધારામાં અંધારા સમયને એના ઇતિહાસના ઊજળામાં ઊજળા સમયમાં ફેરવી નાખનાર અને આંધીમાં અંધવાતા રાષ્ટ્રોને ‘હોહી, પરિક્ષમ, આસુ અને પરસેવા’નું ધર્મસૂત્ર આપી જનાર એ પ્રિટિશ સિંહ તરફની ઊંડી લોકભાવણીનું એ સમયના ચર્ચિલના પ્રધાન મંડળના એક પ્રધાને આપેલી નીચેની લાવણીની અંજલિમાં સચોટ દર્શન થાય છે.

“આપણે આઝાદ માનવી તરીકે જીવીએ છીએ, આઝાદ માનવી તરીકે મોલીએ છીએ, આઝાદ માનવી તરીકે હરીએદ્રીએ છીએ; કારણ કે ચર્ચિલ નામનો એક માનવી આપણી વચ્ચે જીવી ગયો. કાળની શરૂઆતથી આજ સુધી બીલ્ડ દાઈ માનવી માટે આ કહી શકાય નહીં.”

૧. સાથી લગની

‘વૃષ્ણવજન’ના જન્મસુઆરી માસનાં અંકમાં લઘુમેષ ‘લગની’ વાંચ્યા પછી અનેક મિત્રો, રનેદીઓ તરફથી આવી કાંઈ સચોટ કથાની યોગ્ય રજૂઆત કરવા આમંત્રણ થયે છે. એ આમંત્રણના આભારવશ ભારથી વિનમ્ર બની હું અત્રે એક સાચી આપણી માનવજીવનની જ, અરે આપણાં પોતાના જ સમયની, એક સાચી કથા અત્રે રજૂ કરું છું.

આ કથા છે સાધ્વી આઇ મોઘીમાઇની. સિદ્ધેશ્વરના તે વસતા હતા, અને મધ્ય મહિને જ તે કેવળેક પામ્યા. એ મોઘીમાઇના જીવનની એક નાનકડી વાત આપણને સાચી લગની કેવી હોય તેનું પ્રત્યક્ષ દર્શાવે પૂરું પાડે છે. વળા-વલ્લભિપુરમાં હું જ્યારે ન્યાયાધીશ હતા ત્યારે ભારી નોકરીના સમય પછી કુરસદ મળતા મારી સાહિત્ય ભરી મફતિને લઈ ત્યાંની ઐતિહાસિક અને પુરાણી જે તે હકીકત, સ્થાન, જગ્યા કે પ્રદેશ જોવા જાણવા મને તે જાતે પ્રયાસ કરી લેતો. એવી ઘણી જગ્યાએ અને પ્રદેશ જુમિને જોતા તેમાંની એક પુરાણી જગ્યા કે જે વાઘામા’રાજની જગ્યાના નામે ઓળખાય છે તે જોવા મળી.

આ વાનામા’રાજની જગ્યા તો સાધુની છે અને ત્યાં જેમ સંત દેવીદાસની જગ્યામાં રાટલાનું જોજન જે તે બનાથ અશ્વમતને આપવામાં આવે છે તેમ અહિં પણ રાટલાના ટુકડાનું જમણ સાધુ અશ્વમત અને અર્પણ બનાથને આપવામાં આવે છે. આ જગ્યાના આદિ રચાયક શ્રી વાલજી મહારાજ કે વાઘા મા’રાજના નામ ઉપર જ વાઘા મા’રાજની જગ્યા તરીકે ઓળખાય છે. વાઘા મા’રાજ મૂળ તો જાતના કાઠી. તેઓ સામપરાના રહીશ હતા. તેમને જીવન પરથી મોઢ ગ્રીડી જતા જેમ લીધા અને અહીં આવી આ રથને રહી જે તે રથજેથી રાટલાના કટકા માગી લાવી અર્પણ બનાથ અશ્વમતને જોજન

આપવા માંડ્યા ! જૂખાને અન્ન આપતું એ જેમ નીરપુરના પૂજ્ય જ્ઞાનરામ જાપાને ટેક દતો તેમ આ વાઘા મા’રાજને પણ થયું. એમણે આમ અન્ન-શેવ જોડ્યું. બટકું-ટુકડા-ગોટલા માંગી આવી આમ જૂખાને જમાડે એ પરથી તે ત્યાં એવો રિવાજ થઈ પડ્યો કે આજો રાટલો જમણમાં ન અપાય ! ફક્ત રાટલાનાં બટકાં જ અપાય.

આવા નિખાતસ, ભોળા અને માનવપ્રેમી વાઘા મા’રાજ પાસે ઘણાં કાઠી બધાવ્યા, એમના શિષ્ય થયા આવે. પણ વાઘા મા’રાજ તો એક અથવા બીજું બહાનું શોધી કેમકે શિષ્ય ન બનાવે અને જે કાંઈ શિષ્ય થવાને યોગ્ય જણાય, તેની એવી પરીક્ષા આડકતરી રીતે લીધા પછી તેમને જણાય કે આ શિષ્યને હવે જેમ લેવાની સાચી લગની છે, ત્યારે જ જેમ લેવા - શિષ્ય થવા - સંમતિ આપે.

આવા સાચા શિષ્યો પૈકીની એક મહાન સાધ્વી મિષ્યા થયા તે મોઘીમાઇ. મોઘીમાઇ પણ જાતે કાઠી તે વાઘામા’જના કંઈક દૂરના બનિજી પણ થાય એમ કેટલાક માને છે. તેઓ કઠોણ (મોનમક પાસે) ના રહીશ. તેમને નાનપણથી જ મીરામાઇની માફક ભકિતભાવ વધારે ને સંસારમાં મોઢ ઓઢા. તેમનું સગપણ કરવામાં આવ્યું હતું અને લગન પણ લેવાયું હતું પણ લગનનાં દિવસે જ મોઘીમાઇ નો ધર છોડી લામ્યા અને આખ્યાં વાઘામા’રાજ પાસે. પગે પડી મોઘીમાઇએ વાઘામા’રાજને કાઠી બાવવા કહ્યું.

વાઘામા’રાજનો મોઘીમાઇની ઉંમર જોઈ ધડો-બર વિચારનાં પડ્યા ને પછી કહે કે ‘બેન ! તું મો હજુ જુવાનીમાં જ પડ મૂકે છે. જો તું ધારની હો કે જેમ લેવો સહેલો છે પણ ના બેન ! જી ઉનાવળી થા મા. તારી જુવાનીનો વિચાર કર. સસાર ભોગવ પછી જ્યારે મોઢી ઉમર થાય ત્યારે જેમ લેવા વિચાર કરજે.’

પણ મોઢીમાં હોતો તો સાચી લગની જ લાગી હતી તે તો તેમને પછે પડી ફરી શિખ્યા કરવા વિનવશે સાંગમાં એટલે વાધામા'રાજે તેમને ત્યાં થોડા દિવસ રોકાઈ જવા કહ્યું.

ખીજા દિવસથી પડી મોઢીમાં હોતો જે તે કામ આપવા માંડ્યો. વાધામા'રાજને તો મોઢીમાં હોતી પરીક્ષા કરેલી હતી. દિવસ રાત આકરામાં આકર કામ ચીધવામાં આવે તે હોશપૂર્વક મોઢીમાં કરી નાખવા માંડ્યાં. જૂખ્યા રહે, રાજે પૂરી ઊંધ પણ ન કરે, છતાં કામ કરવામાં આશ્રમની-જગ્યાની-સેવા કરવામાં પાડી પાની ન જ કરે! કહે છે કે એક વખત ભજન કીર્તન ચાલતા હતા, માણુપાની કુંળમાં હતી, ત્યારે વાધામા'રાજે તેમને ભજનમાં ભગી જવો કહ્યું. મોઢીમાં તો નિર્દોષ, ભોળા બાવના હતા-તેઓ તો ભજનમાં એના ઝોનપ્રોત ચર્ધ ગયા કે પોતાના દેહનું પણ તેમને તે વખતે ભાન ન રહ્યું.

આવી તેમની સાચી લગની જોઈ પડી વાધામા'રાજે તેમની શિખ્યા જનારી. વાધામા'રાજ ભેજ લઈ-કંઠી બંધાવી-મોઢીમાં પડી શિહોરમાં આવી વસ્યા. વાધામા'રાજે જ તેમને શિહોરમાં જઈ ત્યાંનાં જૂખ્યા, છતાં, અપ ૧, અભ્યાગતને અન્ન આપવા તેમની સેવા કરવા કહેવ. પોતાના યુરુનાં એવા આદેશ અનુસાર મોઢીમાં પડી શિહોરમાં આવી જંગમ સ્થાપી વાધામા'રાજની માફક રોટલાના બટકાં માગી લાવી જૂખ્યાને અન્ન આપવા માંડ્યા પડી તો મોઢીમાં તો સતી સાખી તરીકે પૂજવા લાગ્યા. તેમની ઉંમર કહે છે કે સો વર્ષ ઉંપરની હતી! છતાં પુરું નીંગળી અને સસકત હતાં. હજ ગયા માંદને જ તેઓ દેવોડક પાખાં!

આમ ત્યારે સાચી લગની જીવનમાં જે જોઈને લાગે છે ત્યારે નથી જોવાતી વય નથી જોવાતો અમર. કે નથી જોવાતાં પાત્ર-નાતમત અને ઇતિહાસના જે તે ઘરે જો આવડે ઊંઘીયું નો આપણને જરૂર જણાશે કે જ્યાં જ્યાં આવી સાચી લગની રૂપ દોષ છે ત્યાં જ જીવનની કષ્ટક રંગભરી પુમારી દેખાઈ આવે છે. ત્યાં જ જીવનની કષ્ટક ઇતિહાસ કોઈ ચક્ષે છે!

—ગિરિજાશ કર કે ૦ વ્યાસ

૨. મહાન વૈષ્ણવજન

ખજાજના પરમ વૈષ્ણવજન ચૈતન્ય મહાપ્રભુ મહાન વિશ્રુતિ હતા. લગવન્નામ રમરણ પ્રચાર અને સેવા એ હતા જોમના મહાપ્રભુ મંત્રો.

શ્રી ચૈતન્યમહાપ્રભુ ગૌરાંગ પ્રભુના નામે પણ પ્રખ્યાત છે. જોમનો લાભ ગૌર પ્રતિભાશાળી લનાટ માનવમન હરી લેના હતા.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ ફરતા ફરતા આશ્ર પ્રદેશનાં એક ગામમાં આવી પડેલા. કૃમ્દેવ મહાપ્રભુના અનન્ય અનુયાયી હતા. કૃમ્દેવને ત્યાં શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ વાસ કર્યો હતો.

આ ગામમાં વાસુદેવ નામનો એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ ઉંપર વાસુદેવને અનન્ય શ્રદ્ધા હતી. વાસુદેવને કૃમ્દેવ સંજોગે કોઈ નીકળ્યો હતો. શરીરમાં ધારા પડી ગયા હતા. શરીરમાંથી પડુ નીકળ્યું હતું.

વાસુદેવ પરમ યાની હતો. તે સમજતો હતો કે હરેક બક્ષિતને કૃમ્દેવના દડ તો ભોગવવાના જ રહે છે. દેહના દડ ભોગ્યે જ છૂટકો છે. વાસુદેવ લગવન્નામ રમરણ કર્યો કરતો.

શ્રી ચૈતન્ય પ્રભુ પોતાના ગામ પરાયો છે એ વાતની જ તે ત્રિચારાને મોડી ખતર પડી. વાસુદેવને ખતર પડી કે તરત જ તે કૃમ્દેવને ધરે શ્રી મહાપ્રભુના દર્શન કરવા નીકળી પડ્યો, શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના દર્શનની તેને તાવાવેરી લાગી હતી. શરીરમાંથી પડુ નીકળ્યું હતું. માંડ આડ આવી શકતો હતો. ધીમે ધીમે આની વાસુદેવ કૃમ્દેવને ધરે પહેલ્યો તો ખતર પડી કે ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તો થોડા સમય પડેના ત્યાંથી વિદાય થઈ ગયા છે.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ વિશાલ યજ્ઞ મવાના સમ- આર સાજાને વાસુદેવ નિરાશ થઈ ગયો અને કાષ્ટ કરવા લાગ્યો. 'હે દવામવ પ્રભુ! આપે મને આપના દર્શનથી પણ વચિત રાખ્યો! માન યત જન્મના કષ્ટે ઈ દેહપીઠ ભોગવી રહો છું. માગના- ચલચલી ઇક્ષિત નથી કે જે આપની પુણ્ય

આપના દર્શન કંઈ પ્રભુ' હું આપે જ હતાશાગી છું' વાસુદેવ આમ કહેવાત કરી રહ્યો હતો તેમજ ધી ધી ન્ય મહાપ્રભુ પાછે ત્યા આવી પહોંચ્યા અને વાસુદેવને બોલી પડ્યા.

આમ એકાએક શુ બની ગયું તેની વાસુદેવને ખબર પડ્યું ન રહી શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુને પોતાન્ય પર નીકળતા પ્રેમવાળા શરીરનો સ્પર્શ કરી બેઠા પડતા એક વાસુદેવ ખૂબ ખચકાતો શ્રી તન્ય પ્રભુને પોતાના પ્રેમવાળા અને પરવાળા દેહથી આધાર કરવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ તો વાસુદેવને માટે આશિર્વાદ કહ્યું હતું

'પ્રભુ! આપ આ શુ કરી રહ્યા છો' મારા

શરીરે મેલ છે મારા શરીરમાંથી-પરુ વધ્યા કરે છે. પ્રભુ! મને અપે નહો. પ્રભુ! આ આમાંથી કંઈ રહો. આપના ગૌરાંગ દેહને અમરમાં નહો.'

'વાસુદેવ! તમારા જેવા પવિત્ર જ્ઞાતૃત્વના સ્પર્શથી તો અનેરો આનંદ મળે છે' હું તમામથી દૂર કેમ રહી શકું! અત્યંત તમારા દિય શરીરના સ્પર્શથી તો હું પવિત્ર બનું છું. મને પવિત્ર થતા આપ કા અટકાવો છો!'

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ વાસુદેવને બેઠેલા કે તરત જ તેનો મેલ મટી ગયો. શરીરમાંથી નીકળતું પરુ અટકી ગયું વાસુદેવનું શરીર ક્ષેત્ર અને તીરાગી બની ગયું

—નેપાલાઈ જુનવાસ આઘાશી

માતૃ-ભક્તિ

ગાંધીજીનું અકિત્તવ જેટલું વ્યાપક હતું તેટલું જ પ્રભાવક પશું હતું નમક સત્યાગ્રહનું ભેરદાર વાતાવરણ હતું. હંભરો માણસોને જેલમાં પકેલવામાં આવ્યા હતા. તે વેળા વીરદ્રનાથને મળવા વેદાલય પુરુષોત્તમ એક મહત્ત્વ આવ્યું 'વેદાતીઓએ શરૂદેવને પ્રશ્ન કર્યો.'

'દેશભક્તિ કેટલો તુરંત શબ્દ બન્યો છે! આ અંધશ્રદ્ધામાંથી તો તમજ હવે દેશને બચાવી શકશો. મારુ અને તારુ એ સર્વ માયા છે સમજ સુષ્ટિ નશ્વર છે, આ સૂચિ જક છે, જકને માટે આટલી આસક્તિ કેમ?'

વિચિત્ર હલીલો સાલળી રવિભાણુ કોધને શાત કરી સ્વસ્થતાથી બોલ્યા, 'નિમિત્તભાણુ! તમારા માતૃથી જીવતા છે?'

તરત જ નિમિત્તભાણુએ 'હા' મા ઉત્તર આપ્યો.

રવિભાણુએ બીરતાથી ફરી પ્રશ્ન કર્યો, 'તમે તેમનું માથું કાપીને અંદી દાવી શકશો?'

નિમિત્તભાણુ મોહુ નિસ્તેજ થઈ ગયું તેઓ વિચલિત ભાવે બોલ્યા, 'તમે મને એટલો બધો નીચ સમજો છો?'

રવીરનાથે પ્રત્યુત્તર વાલ્યો, 'તમે ન કાપી શકો તેમ હો તો તમે ખીલ દ્વારા કપાવીને અત્રે મોકલાવો.'

નિમિત્તભાણુ સુસ્તમાં આવીને બોલ્યા : 'કેમ મારી માતાનું મસ્તક છેલ્લાં નય તે પહેલાં હું તેનું જ માથું ધડથી જુદું કરી નાખું.'

રવીરનાથ તરત જ ખડખડાટ હસી પડ્યા અને બોલ્યા 'બસ, ગાંધીજી અને તેમના સાથીઓ પોતાની માતા પર એવી જ ભક્તિ રાખે છે—એક માત્ર એટલો જ છે કે તમારી માતા કેવળ એક બેટાની માતા છે, ન્યાયે તેઓની માતા કદાચે કદાચેની માતા છે' ઉત્તર સાલળી સર્વ વેદાતીઓ શાત બની ગયા

—નકુમ્હાર પટેલ

એક કિલો ઘી

બાળકાઈ માં દેવ

‘આપો, ચંદ્રવદન ?’ લીલાબહેને પૂછ્યું.

‘હા - બા !’

‘હું તારી વાટ જોતી હતી.’

‘શા માટે ?’

‘એક કામ કામ કરીશને, ચંદ્રવદન !’

‘ખુશીથી.’ ચંદ્રવદને ચોપડીએ મૂકતાં કહ્યું.
નિશાબેથી ચાલ્યો આવતો હોવા છતાં તેણે કંઠાળો ન બતાવ્યો.

‘એક કિલો સાચું ઘી લાવી આપીશ ?’

‘સાચું ઘી ક્યાંથી લાવવું ? આજ એની એકા-
એક જરૂર કેમ પડી ?’

‘જો બાઈ આજ સાંજે જે-તે મહેમાન
આવવાનાં છે. મોટીબહેનને જોવા આવવાનાં છે. તેમને
સાટે સરકારી ડેરીમાંથી એક કિલો ઘી લાવી દે.’

‘સરકારી ડેરી ક્યાં આવતી, બા ?’

‘આવડા મોટા છેકરને સરકારી ડેરી ક્યા
આવી એ ખબર નથી ? અને ખબર ન હોય તો
કાંઈને પૂછી લઈએ એમાં શું ખૂંડાવું શું ?’

‘સા - ઠું ! ઘી શેમાં લાવવું છે ?’

લે ! આ ડગરમાં. ઘી લઈને મધિા ઘરબેજો
ચલે. આડોઅવળો ક્યાં જઈશ મા. ઘીની વાટ
જોતાં મહેમાનને બેસાડી રાખવા પડે તેવું ન કરેતો.
અને લે ! આ દસ રૂપયા, એક કિલો ઘી લાવવાનું
છે. તોટ સાચવજો. ખાડી ન નાખતો.’

‘બા ! તમે મને શું સમજે છે ? કીકલો ? હવે
હું નાનો નથી. ખાસ્સો સોળ વર્ષનો થયો. ઘીનો
લાવ શું હશે ?’

‘એ તો મને ખબર નથી. લાવ તો વધ્યા હશે.
તેય દસમાંથી કંઈક વધશે. હીક - હવે ! ઝટ જા.
તારા બાપુજી નિશાબેથી સીધા રહેશે જવાના છે.
આજ ટયુશનમાં નહીં જાય. મહેમાન આવે તો
પહેલાં ઘરમાં ઘી આવી જવું જોઈએ. અને...ડગર

મૂકવા એક ઘેલી લઈ લે.’

થેલીમાં ડગરો મૂકી ચંદ્રવદને દસ રૂપિયાની
નોટ જળવીને ચડીના ખિન્નમાં મૂકી. અને ઘરની
બહાર નીકળ્યો.

‘માતૃ દેવો ભવ ! પિતૃ દેવો ભવ ! એ
હવું ચંદ્રવદનને મળ્યુંથીમાં મળેલું’ જાન. માતા-
પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કરવું, તે ચંદ્રવદનને મન
પાવતુ દરજ હતી. અગિયારમાં ધોરણમાં પહેલો
નંબર રાખતો ચંદ્રવદન સમજી હતો. મા-બાપ
નારાજ થાય તેવું વર્તન કરતા તેને દુઃખ થતું.
આક્રાંક્ષિત ચંદ્રવદન પિતાની દરખાવથી થાય તો
ક્રિકેટનો રસપ્રદ ગ્રેય જોવાનું માડી વાળી વાચવા
જેતી જતો.

પણ એક બાગમાં ચંદ્રવદન મુરખીઓની
આજ્ઞાનું અચરનવર હેતુવેન ક્યાં વિના ન રહેતો.

બા-બાપુની સ્પષ્ટ સૂચના હતી કે અમલુ અને
અસરકારી-અસહ્ય હોય તે અસરકારી હોય જ એવી
તેમની માન્યતા હતી-લોકો સાથે મળવાના પ્રસંગો
જ્યાં જ્યાં તેમ ટાળવા. તેમની સાથે સામેથી ભગ-
વાનો પ્રવાસ તો કદી ન કરવો. એવી રીતની જમ
તેમના કુમરકાર આપણને ક્યારે ચોટી જાય, તે
કહેવાય નહીં. અભાસમાં જોને પહેલો નંબર જળવી
રાખવો છે, તેણે અસરકારિકતાની અસરથી સમજ-
પૂર્વક અળખા રહેવું જોઈએ.

મુરખીઓની આ દલીલ પૂરી તકેશુદ્ધ હતી.
તેમાં કાંઈ રીતે ચંદ્રવદન વાધો લઈ શકે તેવું હવું
નહીં. છતાં ચંદ્રવદન તેના સદાધ્યાયી દાનુમાને થેર
જવાનું પ્રયોજન ન રોકી શકતો. દાનુમાને ત્યાં
તેને અતરને કારે તેવું પાતાવરણ મળતું. દાનુમા
સહકૃત, બેનદિય, મળતાવડો મુવાન હતા. લણવામાં
ગહુ હોશિયાર નહોતો, પાનુ ક્રિકેટનો અવન
નંબરનો ખેલાડી હતા. તેને ફટકા મારતો જોવા તે
અનેરો લઢાવો હતો. દાનુમા દાવમાં હોવા ત્યારે,

વાતાવરણમાં એક જનની ઉત્તેજના પ્રસરી જતી. ઝડપી બોલર સામે બીજા બેનાડી મળવાના હોય ત્યારે દાનુભા જે દિલ્લિયાલર થઇને ઉઠાગતા દડાને એવી આખાદ રીતે ફટકારતો કે સીધા ચોક્કો! બીજા બેનાડીએ બોલરનો હાથ ને આગળાં કેવી રીતે વળે છે તેના પરથી દડો કેવા પડશે તેનો ક્યાસ કાઢે. દાનુભા દડાનો ટપો પડવા પછી એ કંઈ તરફ જાય છે તે બેનાડી શકતો તેના પગ ને કાંડામાં એવી ચપગતા હતી કે દડાને ધારી દિશામા વાળી શકતો.

ચંદ્રવદનને ક્રિકેટનો શોખ હતો-પણ ભેગનો ખેલાડી તરીકે તે ક્યારેય સફળ થયો નહોતો. ચંદ્રવદને દાનુભાને ગણિત શીખવ્યું, તેમણી બંને વચ્ચે દોસ્તી થઇ. દાનુભાના મનમાં એવી ગાંઠ વળી ગઇ હતી કે પોતાને ગણિત આવડે જ નહીં. પણ ચંદ્રવદને જે રીતે શીખવ્યું તેથી તેને ગણિત આવડવા માડ્યું. આભારવશ દાનુભા ચંદ્રવદનને પોતાને ધેર ધણીવાર લેડી જતો.

દાનુભાની બાને બેઈ ચંદ્રવદન ખુશ થઇ ગયો તેમનું માનવર તેને પાનકારી લાગ્યું. દિનાળી બા બેડેના રૂપાળા તેડલા જ લલા હતા. ચંદ્રવદન બ્યારે આવે ત્યારે દિવાળીબા તેને માટે ઓછા ઓછા થતા. દાનુભાને ત્યાંથી ચંદ્રવદન નારતો કર્યો વિના આવે તેનું ક્યારેય ન બનતું. દિનાળીગાને નિબ્યાંજ રનેહ તેને લોહચૂળકની જેમ આકર્ષતો.

દાનુભાના પિતા-માણુભા કાંઈ એ ટા કારખાનાના મુખ્ય મિથેનિક હતા. ગેંઆ, ખડનલ લંડેરી આદમી લાગ્યે જ ઘેર લેવ પણ હોય ત્યારે છેલ્લરાઓ સાથે આનદથી ગરખા લમાવે. બાપુભા ધરમા હોય ત્યારે તેમના મુકત હારવના પડપાથી ઘર ગાજતું રોમ્. પોતે, બે, મુજુવાની, બજ્યા, દડા, જતા છેડાઓ સાથે સા હવ્ય અને અભ્યાસની જ વાતો કરતાં બ્યારી વાતો તો ચંદ્રવદનના સિદ્ધક-પિતા ક્યારેય ન કરતા. એમની વિષય-મયોના પાઠ્ય-પુસ્તકો પૂરતી સિમિત હતી. બાપુભાને વાર્તા-વિહાર એવા કાંઈ બંધનો રીકારતો નહીં. એવી રસિક વાતો કરના કે ચંદ્રવદનને તેમની પામેથી ઊંઠવુ ગમતું નહીં.

ચંદ્રવદનની મૂળ દોમની દાનુભા સાથે. પણ દિનાળીગાને લેનાળ રવબાવ તેને એટલે ગમી ગયો કે પાંચ-દસ દિવસ મુખી તેમને ન મળાયુ હોય તો તેને કષ્ટક જુટતું હોય તેમ લાગવા કરે. અને બાપુભાની વાતો! એ તો જીવતાં જ્ઞાન-ભંડાર હતો. સિનેમાથી માંડી એકસપિર મુખી તેનું ફકત હતું.

આ લાના કુટુંબની માવે તણુ-ચાર કલાક ક્યાં નીકળી જાય, તેનું ચંદ્રવદનને પ્વાન ન રહેતું, ઘેર પાછા ફરતાં મોડું થાય, એટલે બા કે બાપુ જે હોય તે-રખડવાથી થતા અનેકવિધ ગેરલાભો પર લાણુ એવું પ્રવચન આપી દે. શરઆતમાં તો ચંદ્રવદન આડાઅવગા બહાના કાંઠી મોડા થવાની વાતનું ખરું કારણ આપવાનું ટાળતો, પરંતુ એ લાભો વખત ન નજરું.

‘ચંદ્રવદન! બાપુજીએ એકવાર પૂછ્યું, ‘તું દાનુભાને ઘેર જાય છે?’

‘હા!’ ચંદ્રવદને અજામલુ છુપાવવા સામે પ્રશ્ન કર્યો

‘તું પૂછું તેના જવાબ સામા પ્રમથી અપાય? સીધા હા કે ના જવાબ આપને!’

‘ક્યારેક જઈ છું.’ ચંદ્રવદને કહ્યું. જઈ મોલવાનો તેના સ્વભાવ નહોતો.

‘એ ઘર તને જવા જેવું લાગે છે?’

‘દાનુભાના બા-માપુજી બંને બહુ લલા છે.’

‘હશે. મારે લાખી ચર્ચામાં નથી જીતરવું. દાનુભાનો આદર્શ ક્રિકેટ મેચમાં સદી ફટકારનાનો, તારી મહત્ત્વાકાંક્ષા એવી કુદ છે? તારે ભણવાનું છે. એ. એસ. સી. પરીક્ષામાં પહેલા દસમારયાન મેળવવાનું છે. દાનુભાના મા-બાપ પાસેથી આ મહત્ત્વાકાંક્ષા પરિપૂર્ણ કરવા શું મારે? એવા મનુર માથુસને ત્યાં...’

‘બાપુભામાપુ મોટા કારખાનાના હેડ-મિથેનિક છે.’ સામાન્ય રીતે પિતાના અભિપ્રાયો માટે આદર હોવા છતાં ચંદ્રવદન આ બાબત કલા વિના ન રહી શકતો.

‘આપ્તમાનો પરિચય મને તારે આપવાની જરૂર નથી. હું તેને પિછાણું છું.’ લણ્ણો - ગણ્ણો કાંઈ નથી, પણ વાતો કરવામાં બહારો ફાડકિયો છે. તેને ઘેર બપોલું આપણું કામ નહીં. બેટા ! તને ખ્યાલ નથી. આ ‘ફૂટની સાલ છે. ચોમેર સખત દરીશાહ છે. જરાય બેપરવા રહીશ તો નહીં આવશે.’ પિતા અનિમિષ નજરે જોઈ રહ્યા.

‘બાપુ...’ આણું લણ્ણો હોવા છતાં બાણ્ણો અક્ષણ્ણના આદમી હતા. તે બાળત ચંદ્રવદનના મનમાં લવરેશ શંકા નહોતી. પિતાના કહેવા છતાં એ અભિપ્રાયમાં ફરક પડ્યો નહોતો. અને દિવાળીના ૩ આ પ્રકારની અર્ચામાં તેમનું નામ લાવતું તેય ચંદ્રવદનને સુરુચિના ભાગ જેવું લાગ્યું.

‘જે ચંદ્રવદન !’ લીલાબહેને વચ્ચે કહ્યું, ‘ચુરબળી-એ સામે દલીલ ન કરીએ, એમનો આટલા વર્ષોના અનુભવ નહોતો તો નહીં જ હોય ! આપણે એવા અસરકારી લોકોને ત્યાં શા માટે જવું ? એથી શા લાભ ?’

જવાબમાં ચંદ્રવદન માથું નીચું કરી બેસી રહ્યો. બા-બાપે તેની શાંતિને સમતિમાં ઘટાવી. પરંતુ એ પછીય ચંદ્રવદન દાનુભાને ત્યાં જતો. મહુ શેકાતો નહીં, પણ દિવાળીના નારતો કરાવ્યા વિના છોડે તેમ કયા હતાં !

લીલાબહેને લીલાવી દેવાતું કહ્યું ત્યારેય ચંદ્રવદનના મનમાં સૌથી પહેલો વિચાર દાનુભાને ઘેર જઈ તેને સાથે લેવાનો આવ્યો. પણ મમતાની સાક્ષાત મૂર્તિસમાં દિવાળીના નારતો કયા વિના બપો ન દે, ને મોકું થાય તે લીલાબહેનની નારાજીનો ખાર ન રહે. મોટીબહેનને જોવા મહેમાન આવવાનાં રતા તે દિવસ બાને નારાજ કયાં કરવી !

ચંદ્રવદન પૂછતો પૂછતો સીધો સરકારી રેડીની ઓફિસ તરફ ગયો. નવાહમરી રીતે રેડીની ઓફિસ દાનુભાનાં ઘરની પાછળની રેડીમાં નીકળી પડી. કિસ્મત જ તેને બોલી પકડીને દાનુભાના ઘર નજીક લાવતું હતું. આટલા વર્ષમાં ચંદ્રવદને રેડીની ઓફિસ નૃ પાટિયું પાંચવાની પરચ કરી નહોતી.

રેડીની ઓફિસ પહેંચીને ચંદ્રવદને જોયું તો આઠગોની લાંબી કતાર લીધી હતી. આમાં તેનો વારો કયારે આવે ? પાંચેક મિનિટ તે લાઇનમાં ઝીંબો રહ્યો. લાઇનમાં બિલા રહેતાં તેને આઇન્ટાઇનની ‘ચાયરી ઓફ રીલેટિવિટી’ સમજાઇ ગઇ. એ પાંચ મિનિટ તેને પાંચ કલાક જેવી લાગી. મનમાં ચટ-પટી થતી હતી. બ જો તેને પહેલી વાર લીલાબહેનનું કામ સોંપ્યું હતું. મોટીબહેનને જોવા મહેમાન આવવાનાં હતાં. લીલાબહેનને તેમ ન હોતું, ને મોકું કરાય તેમ ન હોતું. લાઇનમાં ઝીંબા રહેવાથી આજ ને આજ લીલાબહેન કે નહીં, તે શંકાસ્પદ હતું.

પાંચ મિનિટમાં ચંદ્રવદને પરિચયિતો કયાસ કાત્રી લીધો. નેણે મનોમન નિષ્ફળ કરી લીધો. અને ઝોળામાં ડબરો ઘાલીને સીધો દાનુભાને ઘેર પહેંચી ગયો. ત્યાંથી જરૂર કંઈક માંગી નીકળ્યો, એવી તેને શંકા હતી.

‘બા જુઓ તો ! કોણ આવ્યું ?’ દાનુભાએ હર્ષજેર કહ્યું.

‘કોણ છે ?’ દિવાળીના રસોડામાંથી પૂછ્યું.

‘તમે મહાર તો આવો.’

‘કોણ આવ્યું છે ?’ દિવાળીના બહાર નીકળતાં ચંદ્રવદનને જોઈ ઉમેર્યું, ‘અરે તું કયાથી ? હું તો દાનુભાને વહતીંતી. કીધું, તે ચંદ્રવદન દ્વારે કબિયો કર્યા હશે. નહીં તો મ આટલા બધા દીથી આવે કેમ નહીં ?’

‘એ કહ્યું કે કાંઈ ઝંઘડો નથી. પણ બા માને શેની ?’ દાનુભાએ કહ્યું.

‘ચંદ્રવદન ! બેસ-બેસ ઝીંબો છે ઘુ’ કામ ?’ દિવાળીના કહ્યું.

‘મારે એક કામ છે.’ ચંદ્રવદને સંતોષસહ કહ્યું.

‘પણ એમ તો ખરો !’ દિવાળીના ચંદ્રવદનને બાવડું ગાલી બેવાકતાં હેતુભાં અવાજ કહ્યું, ‘કામ હેય તો બેસલ નહીં ?’

‘આજ આમારે ત્યાં મહેમાન આવવાનાં છે.’

ચંદ્રવદને કહ્યું.

‘એમ ?’

‘મારાં મોટાંબહેનને જોવા આવવાના છે.’

‘હં!’

‘મારી બાએ મને એક કામ સોંપ્યું.’

‘શું’

‘સરકારી ડેરીમાંથી એક ફિલો ઘી લાવવાનું.’

‘એટલે બેસતો નહોતો?’

‘ના-ના! પણ...’

‘પણ-પણ કંઈ નહીં. આજ તને નારતો ખવડાવ્યા વિના નહીં ભજા દઉં.’

‘નારતો તો ખાઉં, પણ...’

‘વળા પણ!’

‘હું’ સરકારી ડેરીની ઓફિસે જઈ આવ્યો. ત્યાં એવડી મોટી લાઈન ઊભી છે કે મારો વાનો આજ આવે એમ નથી લાગતું. અને ઘી લેવા વિના જઈ તો બાને મોકલું શું પાતલું?’

‘ચંદ્રવદન! તું’ મુંઝામ. દાનુભાના બાપુ હમણાં આવવા નેહું’ છ તને ઘી અપાવી દેશે.’

ચંદ્રવદનને શું ખેલવું, તે સુઝતું નહીં. બાલુભાની વાટ નેપા વિના છૂટકો નરોતો. વાટ ભેરી હોય તો બેઠા વિના છૂટકો નહોતો. ડેરુદાર બરડી અને ચેપડો ખાતા ચંદ્રવદન અને દાનુભા વાતોએ વણબા.

‘આવ્યા લાગે છે.’ બહાર મોટર સાઈકલને અવાજ સાંભળી દિવાળીયાએ કહ્યું.

અને થોડી વારમાં ‘હુમીને મુઝકો ગ્રેમ સિખાયા’ ગાતા બાલુભા મોઢાં ડમલા બરતા દાખલ થયા. બાપો દિવસ કામ કરીને આવ્યા હોવા છતાં તેમના અવાજ કે હાલવા ચાલવામાં થાકનું ભરા ચે મિલ્કન નહોતું. બાલુભાની મૂંઝામાં રૂપેરી વાળની ડાંટ ખેરી ગઈ હતી, છતાં તેમના ગાલ પર એક કરચલી નહોતી. આંખો તેજસ્વી, મોં ઢસળું.

‘જોહો! ચંદ્રવદન! ઘણા દિવસે દેખાયો, રિસાબો છે!’ કપડાં ડાલ્યા જવાને બદલે બાલુભાએ ચંદ્રવદન પાસે જઈ તેનો વાંસો ધાગડવાં કહ્યું.

‘ના-રે!’ ચંદ્રવદન હસ્યો.

‘તો આવતો કેમ નથી?’

‘ચંદ્રવદનને વમારું કામ છે.’ દિવાળીયાએ કહ્યું.

‘મારું!’

‘કેમ? તમારું કામ ન હોય?’ દિવાળીયાએ પૂછ્યું.

‘ચંદ્રવદન જેવા દોશિયાર વિદ્યાર્થીને મારી શી જરૂર પડે! હું’ હેઝમિનિક છું, પણ દાખલા આવડતા નથી. ચંદ્રવદન, પરીક્ષા લેવા તો નથી આવ્યો-ને? બાંધી મુઝી રહેવા દેજો, લાપડ!’

‘તમે પણ ખરા છો...’ દિવાળીયા બોલ્યાં,

‘મે’ કે’ દાડ કાઢું કે હું’ જોરો છું!’ બાલુભાએ મુકત હાસ્ય કહ્યું.

‘પૂરી વાત તો સાંભળો!’

‘ઠીક લે! તારે જે હવેનું હોય તે કહી દે. વચમાં એક છાન્દ બેલું’ તો તને કાન પકડવાની છૂટ!’

દિવાળીયાએ ચંદ્રવદનની મોટીબહેનને નેપા માટે આવનાર મહેમાન અને ઘીની જરૂરિયાતની વાત કરી, જરૂરું, ‘તમે એની હારે ડેરીએ જશે?’

‘જોહો! એમાં શું? ચાલ, ચંદ્રવદન! તને એક ફિલો ઘી હમણાં જ અપાવી દઉં.’ બાલુભા બરેણા તરફ જતાં બોલ્યા.

‘પણ-’ ચંદ્રવદને બિચા થતાં કહ્યું, ‘ત્યાં મોટી લાઈન લાગી છે...’

‘હું’ બાળન લાગેલી જ રેશે! તને ઘી અપાવી દઉં. પછી શું?’

‘જસ! એટલું’ કરી ધોને!’ દિવાળીયાએ કહ્યું, ‘બિચારો ચંદ્રવદન તે મુંઝાઈ ગયો’તો.’

ચંદ્રવદન બાલુભાની સાથે બહાર નીકળ્યો. બાલુભાએ મોટર-સાઈકલ પણ સાથે લીધી.

‘મોટર-સાઈકલની પાછળ બેસવાનું’ કાવશેને!’ બાલુભાએ પૂછ્યું.

‘હા’ ચંદ્રવદને કહ્યું, ‘મને સાઈકલ આવડે છે.’

‘હું’ મોટર-સાઈકલ સ્ટાર્ટ’ કરું’ ત્યારે મને કમરથી પકડી રાખજો.’

ફટ-ફટ-ફટ કરતી મોટર-સાઈકલ ઉપડી. ડેરીની ઓફિસ ક્યાં દૂર હતી! આંધી મિનિટમાં તો ત્યાં.

‘તારો ડાંગરો લાવ.’

‘હોયો!’ કહી ચંદ્રવદને થેલીમાંથી ડાંગરો અને

ચડીના ખિસ્સામાંથી સાચવેલી દસની નોટ કાઢ્યાં. જને બાલુલાને સોંપ્યા.

એક નિમિષમાત્ર બાબુલા ચંદ્રવદન સામે જોઈ રહ્યા, તેના ચહેરા પરથી કંઈ વાચી લીધું હોય એમ તેમણે પૂછ્યું, એક કિયો થી લાવવાનું છે ને ?

‘હા’ ચંદ્રવદને કહ્યું.

‘ચંદ્રવદન ! તુ બરી ઊભો રહે મોટર-માઈકનનું ખાન રાખજે. જો જો કોઈ અકસ્માતગિયો ટાપર માંથી દવા ન કાઢી લે.’

‘ભરે ! હું ચડી ઊભો રહીશ.’

‘હું’ હમણાં આપું છું, હો ! અને બાબુલા ડાહ્યા ને દસની નોટ લઈ લાગ્યા ડાહ્યાં ભરતા ડેરીની ઓફિસમાં ગયા. બાબુભા પોતાના મકાનમાં દાખલ થતા હોય એટલી સ્વાભાવિકતાથી.

ચંદ્રવદન મોટર-માઈકલ પાસે ઊભો રહ્યો ડેરી ની બહાર લાગેલી લાઈન દબા જોમની તેમ હતી ચંદ્રવદન એકથો ઊભો પિયારતો હતો, ‘બાબુભા બાબુ ન આવ્યા હોત તો મારું શું થાન ?’

દશેક મિનિટમાં બાબુભા ડાહ્યા લાગે પાછા આવી ગયા ચંદ્રવદનને આ દશ મિનિટ બે મિનિટ જેવી લાગી..

‘આયો, કામ પલ્લું.’ બાબુલાએ કહ્યું.

‘જરાય વાર ન લાગી.’ ચંદ્રવદને કહ્યું અને પછી અચાંતો હોય તેમ ઊભેડું, ‘કેટલા.’

‘વાર શું કામ લાગે ? આપણે એના કામ કરી દેના હોઈએને ?’ બાબુભા ઉમંગમાં હતો.

‘તમે મારી મોટી મૂંઝવણ ટાળી રીધી’ ચંદ્રવદને કહ્યું.

‘એલા માનપત્ર તો નથી આપવાનોને ?’ બાબુલાએ ખડખડાટ હમણાં કહ્યું ‘ચાલ, આવી જા !’

‘ક્યા ?’ ચંદ્રવદને અચાંતો પૂછ્યું

‘મોટર સાઈકલ પર. પાછળ.’

‘ના-ના, હું ચાલ્યો જઈશ.’ ચંદ્રવદને બાબુભા સામે જોઈ રહેતા કહ્યું.

‘તો મેં આ મોટર-સાઈકલ શા માટે સાચી લીધી ? આપણું નહોતો આવી શકતો ?’

‘પણ...પણ...આપને તકનીક...’

‘એલા ! એમા તકનીક શી ? મારે ક્યા પેડલ મારવા છે ? મેં ટીપા પેડેલનો જ સવાલ છે ને ?’

‘બાબુ ! હું આપ્યો જઈશ.’

‘હવે હાલ્યને, મારો ભાઈ, એક માધવ પગ ટાંકનો ક્યા જઈશ ?’

બાબુભા ચંદ્રવદનને તેના ઘર સુધી મોટર-સાઈકલ પર લઈ ગયા. મોટર-સાઈકલ પરથી ગિતવાં પછી ચંદ્રવદન બાબુભા સામે ક્ષીન પામતા હોય તેમ જોઈ રહ્યો. પછી અચાંતો કહ્યું, ‘બાબુ !’

‘કેમ ?’ બાબુભા મોટર-સાઈકલ રાટલ કરવા જતા હતા, તે થંભી ગયા.

‘દસની નોટમાંથી કાંઈ પરચુરણ બચ્યું...’

‘હા-હો !’ બાબુભાએ ખડખડાટ હસી પડતા કહ્યું, ‘હું મારે જૂલડાં છું, તે યાદ ન કયું’ હોત તો હું જીવી જાન. અને તારી બાને થાત કે મિચારા છોકરાને કોઈ ધૂત ગણું.

બાબુભાએ ખિસ્સામાંથી એક રૂપિયો ને પચાસ નવા પેસા ચંદ્રવદનના હાથમાં મૂક્યા.

અને મોટર-સાઈકલ મારી પછી.

કાદાલાલ અંબાલાલ પ્રજ્ઞભટ્ટ

માનવી જ્યારે દુઃખમાં હોય છે અને જ્યારે દુઃખ તેને અસહ્ય થઈ પડે છે ત્યારે પોતાના દુઃખમાં બીજાને સમજાગી બતાવવા સારું બથવા પોતાના દુઃખનો ભાર કંઈક બોલે. થાય તે દૃષ્ટિએ તેના મોઢામાંથી તે દુઃખને વ્યક્ત કરતા ઉગાર કાઢ્ય દ્વારા નીકળી પડે છે. તેવી જ રીતે માનવી પોતાનો આનંદ પણ બીજાને બતાવવા, પોતાના વિનોદી સ્વભાવનો બીજાને પરચો આપવા આનંદના ઉગારો પણ કાઢ્ય દ્વારા દર્શાવે છે.

આ નીચે એવો જ એક કાવ્ય પ્રકાર આપ્યો છે.

એક માણસ એક અનાજના વેપારીની દુકાને જાય છે. અનાજના જુદા જુદા ઢગલા દુકાન બહાર પડ્યા છે. તેમાં અડદનો એક ઢગલો જોયો. પોતાને થોડાક અડદ લેવાનો વિચાર થયો. પરંતુ તે પહેલાં તેને કંઈક વિનોદ કરવાનું મન થયું. અડદના દાણા આખા કાળા અને તેના ઉપર એકેક સફેદ ટીપકી જેવું પોતે એક નાનકડું કાવ્ય બનાવ્યું. અને પોતે તે કાવ્ય દ્વારા પેલા વેપારીને કહેવા લાગ્યો:-

શામ વરણ સુખ ઉજળવલ કેતે ?
શવણ શીશ મંદોદરી જેતે.
ઉત્તમંત કે તાત જુલાવત રેતે ?
શમ કે તાત જુલાવત રેતે.

અર્થાત્

અનાજ ખરીદનાર માણસ પેલા વેપારીને કહે છે કે જેનો આજોયે રંગ કાળો છે. જેનું તમામ અંગ કાળું છે. અને માત્ર મોઢા ઉપર

જ માત્ર સફેદ ટીપકી છે. એવા આ શ્યામરંગી પણ મોઢાના ઉજળા એવા અડદના દાણા એક રૂપિયાના કેટલા આપે છે ? 'શ્યામવરણ સુખ ઉજળવલ કેતે ?' આ સાંભળી પેલો વેપારી પણ તેના જેવો વિનોદી સ્વભાવનો અને કાવ્યનો જાણકાર હોવાથી તેના જેવા જ કાવ્ય પ્રકારમાં જવાબ આપે છે કે :-

'શવણ શીશ મંદોદરી જેતે.'

અર્થાત્

શવણના દશ માથા અને મંદોદરીનું એક માથું એમ અગિયાર માથાં એટલે એક રૂપિયાના અગિયાર ચેર આપું છું.

આ સાંભળી પેલો ખરીદનાર ફરી પૂછવા લાગ્યો કે :-

'હનુમંત કે તાત જુલાવત રેતે ?'

હનુમાનના બાપ પવનને યોદાવીને એટલે પવનથી ઉપણીને અથવા સાફ કરીને રૂપિયાના અગિયાર ચેર આપોછે ? આથી વેપારીએ જવાબ આપ્યો :- 'જો પવનથી સાફ કરેલાં જ્યેષ્ઠા હોય તો

'શમ કે તાત જુલાવત રેતે '

અર્થાત્-શમના પિતા દશરથને યોદાવીને એટલે એક રૂપિયાના 'દશરથ ઉપરથી' દશ ચેર જ આપીશ. આ સંભળીને તે ખુશ થઈ રૂપિયાના દશ ચેર સાફ કરેલા અડદ લઈ ગયો.

આમ કાવ્યના શોખીનો જૂના સમયમાં આ પ્રમાણે કાવ્ય વિનાદ કરી નિદોષ ગમ્મત કરતા હતા. અને એ રીતે પોતાના મનને બહેલાવતા હતા.

*

બારસો કોરીનું ચીલકું

[પંચગણશીલાઈ મહર્ષી]

માણવદર નવાળ કમાલદીનખાનજી વાઝસડા ગામે જવા માટે તૈયાર થયા. ચાર ચાર ધોડાની બગીચું જતી ગઈ. સાથે અમીર-ઉમરાવ ને રસાયો લીધો છે. મહિનો માસ વાઝસડા ગામે રોકાવાનું છે. આ તો અખેડીમલ રાજા. આખા સોરઠમાં કહેવત ચાલી કે 'ન હોત કમાલા તો બાબી સખ નમાલા.' એ કમાલદીનખાનજી પાસે દિવસ આખો દાવરાને હિચોળ મચે, ખરલમાં કસુંબા ઘૂંટાતા હોય, કાવાની દેગ ઠીકળતી હોય. હોકા ફૂંકવા ને કવિતા સાંભળવી. રાત્રે નાચકાનાં ગાણા બજાણાં હાલે. નવાજશ કરવી ને લહેરે લૂંટવી.

આ નવાજ કમાલદીનખાને જિંદગીમાં બારસો નેટલાં તો કવિએને ધોડા આપ્યા હતાં.

બહુમાં હેમર બારસોં ખામે અરિ ખાધાઃ
એક કમાલે ઉજળા બાબી જમ ખાધા.

દાતારમાં એમની ગણતરી પ્રથમ થતી. બહુ જ મનગરબે મોટા. પોતે હુકમ કરે એટલે ખજાનચીને આપી જ દેવું પડે. એમાં હા ના કાંચ બોલાય નહિ. એવી એની હાક હતી.

રિવાસત તો માણવદરની ચોવીસી. પરંતુ એમની ઉદારતાની નામના મેવાડ, મારવાડ વડીને દેહ દિલ્હી સુધી પહોંચી ગઈ હતી.

દર મહિને જુદે જુદે ગામડે પડાવ નાખવો, ગામના દાવરાને બોલાવવો, સાથે ખેસતું, અલક મલકની વાંતોના ગપગોળા હાલે પોતે અચ્છા અચ્છા કહે.

આ વખતે વાઝસડાના ડાંગર દાવરા તરફથી તેડું આવ્યું કે બાપુ, વાઝસડા મુકામ કેગે તો દાવરાની સવાણ્ય આવે. વાઝસડાના ડાંગર આવશેને ગરાસ સારો એટલે દાવરાની દંહક જાણે ખરા. કમાલદીનખાનજી મહિનો માસ રોકવાનું પાંચવાણ કરીને હાલ્યા.

હાલતાં હાલતાં રાંઠાટાણું થયું, ત્યાં ભાદર

નદીને કંઠે આવ્યા. અફીણનો ઉતાર થયો. પછી તો ડંગલું દેવાપણું નહિ.

ભાદર નદીનો સપાટ વેકરાનો પટ, રપેરી જાજમ પાથરી હોય એવો ચળકાટ કરી રહ્યો છે. એકબાજુ ભાદર નદીમાં ખળખળ હસતાં માણી વહી રહ્યાં છે. પાસે કોળાઓએ શાકભાજી ને ચીલકાના વાડા કપાં છે. એના લીલાડાની મીઠી સુગંધી ને ટાઢા પવનની લહેર છૂટી. દાવરા ઢળી પડ્યો. 'ભ્યાં રાણો ત્યાં રાજ' વેકરામાં પડાવ નાખ્યો. ધોડાને નેગાણના પાવરા ચડ્યા. બધાણીએ ખરલમાં અફીણ નાખીને ઘૂંટવા લાગી ગયા. એકબાજુ હોકાનો દેવતા બદલાવ્યો, બીજી બાજુ કુંગાનો ચાળ તૈયાર થાય છે. કસુંબો તૈયાર થાતા અજળીએ ભરી ભરીને પીધો. દાવરાને કાંટો આવવા લાગ્યો. કમાલદીનખાનજી ખરેખર અફીણ ગિર્યું. લહેરના તરા છૂટવા લાગ્યા.

એવામાં નદીના વાડામાંથી એક કોળા પોણાક મણુ પાકીને ગળી ગયેલ ચીલકું લઇને આવ્યો. નવાખના પગ પાસે મૂકીને કહ્યું, બાપુ, અમે ગરીબ માણસ આવડું બીલું સન્માન તો શું કરીએ?

ચીલકું નેઇને કમાલદીનખાન ખુશ ખુશ થઇ ગયો. વાહબે ચીલકા, વાહબે ચીલકા, કયા ખાત!

આવડું મોટું ચીલકું કાંઈ દિવસ નેચેલ નહિ. ચીલકું પણ પાકીને તૈયાર થઇ ગયું છે. એની મેળે ગળાને કાટી પડ્યું છે. સાકરની કણીઓ નેવા ઘોળા ફૂંચ્યા બધાંઈ ગયા છે. નેતાં જ દાવરાના મોઢમાં માણી છૂટવા લાગ્યાં.

ચીલકું સુધારીને તૈયાર કર્યું. બટકાં મોઢામાં મૂક્યા, પણ શું એની લિભજત! એક તો ભાદર નદીનું અમૃત નેતું પાણી; આ સોરઠી ધરા, એમાં કોળાએ પણ ખામચાઇ રાખી રાખીને પકાડ્યું છે, એમાં અધૂરું શું હોય!

નવાજ કમાલદીનખાન તો ચીલકું ખાધને ખુશ

મુશ યજ ગયો. મોજનો ઉદર છૂટવા લાગ્યો વાદ મે
મીલાડા, કયા બાત કરું તેરી સિજાત કી? એમ કહેના
ખજનગીને દુકમ કર્યો, કે એ આદમીએ બારસો ફેરી
નક્કિસ દે દો

બારસો ફેરીનું નામ સાલજતા ખજનગી થીજી
ગયો. બોલાઈ જવાયુ, નાનદાર, બારસો ફેરી! હા,
હા, મેં કહેતા હું બારસો ફેરી એક હજાર પર દો-
સો એર સમજતા બી હું કે એક ફેરીએ આધામન
મીનડા મીલતે હે, મગર મે માનાવદરકી નવામ દું
મુજે બેટ દેને? આથા છનકે બચ્ચે એક વરસ તક
જુવારી નહિ ખાવે તો મેરી પાસ આનેકી કયા જર-
રત! ચલે જન યહાસે ફીરકે માનાવદર તુજે સાત
દિનેકે લીયે સલામી જવ હે મેરી સાથ મત આના.

આ તો કમાલદીનખાન બોલ્યો એટલે થયું.
એની પાસે બીજી દરગુજર નહિ જરા પણ હોય
નહિ બોલાવ્યો ખમ્મો સાથ

બોપાલ ને કુરવાઈ તરફના નવામો જનાગઢ
આખા નવાખ બહાદરખાનજીને મળતા એક જ વાત
કરી કે મે નવાખ કમાલદીનખાનજી મિલનેકો માગતા હું

નવાખ બહાદરખાને માણાવદર ખજર આખા
એટલે કમાલદીનખાન જનાગઢ આખા ત્યા સુધી
આવેલ મહેમનોના મોદામા એક જ નામ

આવેલ મહેમાન એમ જ માનતા હતા કે સોરઠ
સરકાર કમાલદીનખાન જ છે

નવાખ બહાદરખાનને ઈર્ષા થઈ કે મારા એક
મહાલ જેવડા રાજનો ધણી એની આવડી મોની
નામના! એનાથી જોવાણી નાહ એટલે બહાદરખાને
કમાલદીનખાનને કહ્યું કે તુને છત્તના કયા કિયા કે
સખ કમાલદીનખાન કમાલદીનખાન કરતે દે? જના

મટકી રિયાસત પાસ તુમેરી કોન દરની?

નવાખ કમાલદીનખાને ખૂબ દરગુજર કરી કે
મે બાત સમજી હે, આપકી પાસ મેં કોન! આપ તો
સોરઠકે સરકાર હો, મેરી ગુબસ કયા હજાર!

નવાખ બહાદરખાનને એટિ વહેમ પડી ગયેલ કે
આવેન મહેમાનો પાસે કમાલદીનખાને મોતાની જ
બડાઈ કરી છે.

સાબનો સમય થાતા સફરમાગ તરફ બનને
નવાખો ફરવા નીકળ્યા છે ધોડાગાડીમા બેઠા બેઠા
વાત નીકળી નવાખ કમાલદીનખાને કહ્યું, આપકી
પાસ મેરી કોન દસ્તી! એટલે જરા આખ બહાલતીને
બહાદરખાને કહ્યું, મે બી વોહી કહેતા હ કે જના
મટકી પાસ તુમેરી કોન દસ્તી? આટલી વાત અધ
ત્યા સફરમાગને ફરવાને ફીરના તકીઆ પામે ગાડી
આવી તુરત જ કમાલદીનખાને કહ્યું, સરકાર મેને
આપકી અમીતકે અદબ રખી અન કહેને મિના
નહિ રહે શકતા કે આપ સોરઠકે સરકાર હો મગર
હિલ કમાલદીનખાનજી આપકી પાસ નહિ

કયા બાત કરતે?

હા હા, મેં સમજ કહેતા હું હજાર! દેખો સર
કાર મેરી માનાવદરકી રિયાસત એ ખીરનશા ફીરકું
દે દેતા હું આપ આપકી જનાગઢકી રિયાસત દેહો
દેખુ યહા ફીરકી લે કર દેડે.

એ કેસે હો શકતા? બહાદરખાને કહ્યું મે બી
વોહી કહેતા હું, કે દૂસરા કમાલદીનખાન કેસે હો
શકતા!

એટલે જ શેષ કવિએ કહ્યું ॥ કે.

તુ ભણિયો ગજરાતવા, દો દો કમાલદીનખાન
ખાજનમરોઈ બાપીએ તારી અફર તીન

પ્રિય ગૌતમ,

હવે તો તું દિવસે દિવસે મોટો થવા માંડ્યો ખરું? નારી સામે નવી દુનિયા આવી રહી છે નહીં? નવી દુનિયા એટલા ઝડપી ફેરફારો સાથે આગળ ધપી રહી છે કે જૂની દુનિયા તરફ નજર નાખવાની કોઈને ફરસદ નથી કે ધ્યાન ય નથી.

પણ ભવિષ્યકાળની સુંદરતા માણવી હશે તો જૂતકાળને સમજવો જ પડશે અને વર્તમાનકાળને ખૂબ જ સાચવવો પડશે.

મને યાંત્રિકતાનની એક વાત યાદ આવે છે. કલાગ્રુત નંદખાણુએ એક વિદ્યાર્થીને કહ્યું :

‘તારે ચિત્રકાર થવું છે? તો આટલું યાદ રાખજે.

‘વારસાને જળવજ્ર, કુદરતની સાથે રહેજે અને મૌલિકતા સાચવજે.— આ ત્રણેનો સમન્વય એટલે નવું સર્જન, નવો આનંદ.’

રવાણી પ્રકાશન ગૃહ, અમદાવાદ તરફથી આ વખતે ‘જીવન ચરિત્રમાળા’ની થોડી પુસ્તિકાઓ મળી છે. તેમાંની એક પુસ્તિકા છે :

લાખાશરાજ; લેખક : ધનવંત ઝોઝા; પ્રકાશક : રવાણી પ્રકાશન ગૃહ, ટિંક મર્ગ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ : ૪૨; કિંમત : ૦-૮૫.

તું રાજકોટમાં રહે છે. રાજકોટના ઇતિહાસની તને ખબર છે? દુનિયા આખીને ના, ના હવે તો અંદોને ઇતિહાસ પણ તું મારું ઈચ્છુ કરીને જાણ્યો થઈ શકે ખરું? ભલે એ બધું જાણ્યું, ખૂબ જાણ્યું. પણ તારા પગ નીચે ઇતિહાસ પડ્યો છે એ ન જાણતો.

જે કાળમાં લાખાશરાજ થયા તે બ્રિટિશ રાજ્યનો તપતો કાળ હતો. એ જમાનામાં રાજ્યો તદ્દન બેજવાબદાર શાસન ચલાવતા હતા. અને તેમની બેહુકમીનો ખ્યાલ નવી પેઢીને તો લાગ્યો જ આવે!

પણ લાખાશરાજે નવા ગીથો પાડ્યો. બ્રિટિશ

રાજ્યની પરવાર કર્યા વગર રાજ્યમાં ક્રાંતિકારી ફેરફારો કર્યા. દેશના આગેવાનોનો સંપર્ક વગર ભણે વધાર્યો અને બ્રિટિશ સરકારની ઉપવટ જઈને ગાંધીજી અને નેહરુને આમંત્રણ આપ્યા.

લાખાશરાજને રાજકોટનો કોષપણ પ્રજાજન નહીં જૂને જેમણે એમની માનવતાના દર્શન કર્યા હશે.

ધ. સ. ૧૯૧૮-૧૯ અને ૧૯૨૪-૨૫માં રાજકોટમાં પ્લેગનો ઉપદ્રવ થયો હતો. જ્યારે પ્લેગે ઉઘ્ર સ્વરૂપ પકડ્યું ત્યારે રાજકોટના આગેવાનોએ અને કોલકટરોએ લાખાશરાજને સલાહ આપી કે આપ રાજકોટ છોડી બીજે રહેવા જાઓ, ત્યારે લાખાશરાજે શું કહ્યું : ‘તમારે સૌને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જરૂર જાવ, એ માટે જે સગવડ જોઈતી હોય તે હું કરી આપું. મારી ગરીબ પ્રજા રચનાતર ન કરી શકે તો હું કેમ કરી શકું? તેની સારવાર કોણ કરે? અને જો હું ન રહું તો અમલદારો પ્રજાની દેખરેખ બરાબર રાખે નહીં.’

અને ગૌતમ, એ વખતે એમણે જે લોકસેવા કરી એ તો અદ્ભુત. એનાં કેટલાક દૃષ્ટાંતો એ પુસ્તિકામાંથી આપું છું.

‘એક ગરીબની ઝૂંપડી આગળ એમની અવિરામ દોડતી મોટર જીભી રહે છે. ઝૂંપડીમાં પ્લેગનાં સખત પંજમાં સપડાયેલી એક કગાલ ડોશી એકલી ખાટલામાં પડી અખી રહી છે. તેને એકનો એક જવાન-જોશ, વીરો, હજારો. જ પ્લેગે, જીવો, લીધે, છે. કોષપણ આધાર વગરની આ ડોશીને અંતરમાં પુત્રના મૃત્યુનો અને બહારથી લાગુ પડેલા સખત પ્લેગનો દાહ સળગાવી રહ્યો છે. દવાના દેવસમાં આ રાજ્યીને તેની ખબર પડતાં તે આવી પહોંચ્યા છે. એક ગરીબ પ્રજાજનની ઝૂંપડીમાં દુર્લભ દર્શન દેવસમાં એ નરપતિ પ્રવેશ કરે છે, પ્લેગના દરદર્થી પીડાતી એ ડોશીની છેક પાસે જાય છે. જે સમયે

પ્રેમના ઉત્પાતથી સાજાંતાજાં મનુષ્યો ધાણી ફૂટે તેમ ફાટી પડતાં હતાં અને ડોક્ટરો પણ દુરથી તપાસવાની મેટાઓ કરતા હતાં, તેવા સમયે જનને માટે અધિક બેંપરવા બનેલા આ દવાણુ રાજની પ્રેમના દરદીને છેક નજીક જઈને જુએ છે, ખજર પૂછે છે, હિંમત આપે છે અને જોઈતી જરૂરિયાતોની નોંધ લે છે. મૃત્યુના મુખમાં સપડાયેલી અને જિંદગીના છેકા શ્વાસ લેતી ગરીબ ડોરી આ આવાણુ રાજ્યપિતાના દેવાની દૃષ્ટી આશ્વાસન મેળવે છે. તે પોતાના વહાલા પુત્રનું દર્શન આ રાજવીમાં કરતી હોય એમ જોઈ રહે છે. ઉપકારની લાગણીથી તેની અંધો સજળ થાય છે. તે કંઈપણ માગણી કરી શકતી નથી. કરુણામૃતિ રાજન પણ અનુકંપિત હૃદયે તેને ઊડીને ખસતા નથી. ડોક્ટરને બોલાવવાના અને જોઈતી વસ્તુઓ પહોંચાડવાના કુક્રમે આખો જન છે.

એ અધારી અને વિચિત્ર વાસનાળી સંકીર્ણ જગ્યામાં આલીશાન રાજમહેલનો નિવાસી ટેવી રીતે અને ડેટસો સમય શોકાઈ રહેશે, એ જાણવાને જોનાર જનો પણ આતુર જણાય છે; પણ કર્તવ્યનિષ્ઠ પુરુષને કૃપી પ્રભાજનના વિચારમાં પોતાનું પણ સ્મરણ રહ્યું નથી! આ પુત્ર મુખાવી બેઠેલી માતાનો હૃદયધાવ કેમ રહ્યો? એ લાગણીમાં તેમજ પ્રેમથી કહ્યું: 'ડોરીમાં! કંઈ શીકર કરશે નહિ; હું

પણ તમારો દીકરો છું!' અહા! એ નિરાધાર દુઃખણી ડોરીના દિલમાં આ સંકટના આકરા સમયે એક રાજને પોતાના પુત્રનું સ્થાન પ્રેમપૂર્વક લેતો જોઈ શા શા ભાવોની ભરતી યથા દરે? તેનાં નયનોમાં અશ્રુધારા હતી અને 'હેતુ' અકથ્ય ભાવોથી ભરાઈ ગયું હતું!

✽

પ્રેમનાં દરદીઓની સારવાર માટે ખાસ રાખેલા મકાનની એક મુલાકાત વખતે દરદીના શરીરે દંશનાં જોડેલાં ચાંદાઓ જોતાં તેઓથીને ટુરત જણાયું કે અહીં મચ્છરોને ઉપદ્રવ વધારે છે; તેથી દરદીના દુઃખમાં ઉમેરો થતો હતો. ટુરત જ રાજમહેલ મહેલના પોતાના પલંગની મચ્છરદાનીઓ, યાદ આવી. તે મચ્છરદાનીઓ ટુરત જ હાજર કરવા અનુચરને આજ્ઞા થઈ! થોડીવારમાં તે આવી ગઈ અને વીસમી સડીનાં એક વિરલ નરપતિની મચ્છરદાની ગરીબ દરદીઓના ખાંઠલા ઉપર આચ્છાદત થઈ!

✽

ઔતમ, આ પુસ્તિકા વાંચ્યા પછી તમે રવાણી પ્રકાશન પૂકે આવી સો ઉપર પુસ્તિકાઓ જીવન-ચરિત્રની પ્રમટ કરી છે તે વાંચવાનું મન થશે. જરૂર વાંચો અને એ પુસ્તિકાઓ તારા જીવનને ધંધવામાં ઉપયોગી થશે તો રવાણી પ્રકાશન ગૃહની ચહેનત સરળ.

સાહાર સ્વીકાર

રવાણી પ્રકાશક ગૃહ: ટિળક માર્ગ: અમદાવાદ-૧

લાખાણરાજ: લેખક ધનવંત ઝોઝા, પૃષ્ઠ ૪૦, કિંમત: ૦-૭૫

દુર્ગારામ મહેતાજી: લેખક ધનવંત ઝોઝા, પૃષ્ઠ ૩૮, કિંમત: ૦-૭૫

કરસનદાસ મુળજી: લેખક ધનવંત ઝોઝા, પૃષ્ઠ ૨૮, કિંમત: ૦-૭૫

સરદાર લગતાસિંહ: લેખક ધનવંત ઝોઝા, પૃષ્ઠ ૩૬, કિંમત: ૦-૬૫

નગરશેઠની હવેલી લાગ ૧-૨: લેખક જળીમહેન ભરવાડ, પૃષ્ઠ ૩૬૮+૨૮ અને ૪૫+૮; કિંમત: ૭-૫૦ અને ૬-૦૦, અનુક્રમે

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર: અમદાવાદ-૧

આપુના પત્રો-૬ શ્રી નારણદાસ ગાધીને, લાગ બીજો, પૃષ્ઠ ૩૨૦, કિંમત ૪-૦૦

આ એક અનોખી ભાત પાડતું ખાદી ભવન છે.

એમાં

- * અનેક ભાતની ખાદી તેમજ અનેક પ્રકારના શ્રામોદ્યોગોની વસ્તુઓ પ્રદર્શનના રૂપમાં રજૂ કરવામાં આવશે.
- * એમાં ભારતના રચનાત્મક કામનો અને ખાદી શ્રામોદ્યોગ કામનો દુબલ્ડ ખ્યાલ - આપવામાં આવશે.
- એમાં ચિત્રો, આંકિડા અને એવી અન્ય માહિતી પણ દર્શાવી સ્વરૂપે રજૂ કરવામાં આવશે.

અમદાવાદ શહેરમાં આ ભવન અનોખી ભાત પાડશે

ખાદી ભવન

આકાશવાણી સાથે, નવદીપ,
આશ્રમ રોડ,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ

અનેક શુભકામનાઓ સાથે.....

મેસર્સ ગોરધનદાસ એન્ડ કું.
ઈન્જિનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ

એક. સી. આઈ. એકમિનિસ્ટ્રીયલ એડ્વિસ બિલ્ડિંગની ખાસે,
ટોંગે

મુંબઈ, ૭૨

શુભેચ્છાઓ સાથે

નટવરલાલ શામળદાસ એન્ડ કું.

૬૪, નર્મીનદાસ માર્ગ નં ૨૦૩,

મુંબઈ-૧.

Tele : MANGCOKE

Phone 253812-13-14

સંપર્ક

સિદ્ધાન્ત

જાણી લાચલ

ચોજાણાં જાણાં રોડો

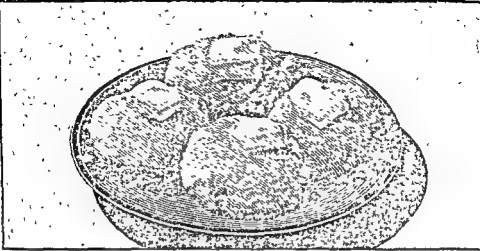
નેશનલ ડિક્લેરેડ સર્વિફિકેટ

ડિક્લેરેડ ડિપોઝિટ સર્વિફિકેટ

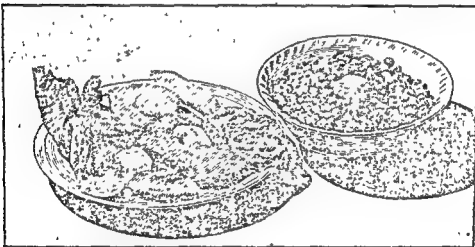
એન્ડુલ્ટો નર્વિફિકેટો, ની લીડી અને પોસ્ટ

એફિકા બચત ખાતામાં જાણાં રોડો,

ગુજરાત સરકારની સહાયતા અને ભરતી પ્રકારે.

અમૂલ માખણ વાનગીઓમાં સરસતા પૂરે છે...

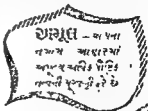

આપના કુટુંબને તમારી કાઠપી બનાવો-આપની પ્રિય વાનગી ઉપર હંમેશાં એક લેણી અમૂલ માખણ મુઠી અમૂલ માખણની મટકે ઉમેરવાથી એનાંક ધણે વધારે સ્વાદિષ્ટ બને છે - જાડી આખે સવાર્યવાચક વિશેષ પિયલ અને છે તે છુટું. દબાવા દુધને ડેરીમાં રહેવાઈ

માખણના પેકેટના ફાળા આપતાં આપ પાંચ કલાક લાગે છે અને આ તાજા મસાલાઓ વગરનું, શુદ્ધ અમૂલ માખણ કીચની બાબદો માટે ખ્યાલત બની જોવા મુશ્કેલીમાંથી તમારાં સહિયારક વિદ્યાર્થને 'કે' તથા 'ડે' થી બચાવે છે.

ડેરીમાંથી મળતી તાજી મલાઈ

અમૂલ માખણ

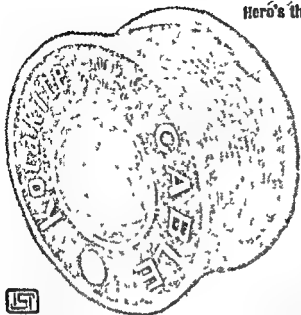

એક સડકની ઉપાદને - અમૂલ

એક જિલ્લા સડકની દુધ ઉપાદને સંચ વિ. અમૂલ

CBKMP-22 GU

Here's the Best buy in Cables

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H 90 ■ WEATHER-PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

PRODUCED IN
TEMPERATURE RESISTANT
WITH 1/2" & 3/4" CABLE SIZES
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

FIA Approved
on DGS & D S
Rate Contract

also Dist. by

THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Narvori Building 240 Dr. D. S. Road, N. C. Road, Bombay 1

INDUSTRIAL SUPPLIES CORPORATION

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD,
BOMBAY - 70

Phone - 67530

Grams - "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of -

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m s tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

નવો વિક્રમ

‘ફૂલછાબ’ના

લવાજમમાં આકૃષ્ટ વળતર

‘ફૂલછાબ’ના આકૃષ્ટ બનવા માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪૩-૦ છે. પણ રૂ. ૧૨-૦ની કિંમતની લેટ બાદ જતાં વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૩૧-૦ રહે છે. પચીસ ટકાથી વધુ કિંમતની લેટ આકૃષ્ટને મળે તે એક નવો વિક્રમ છે. તે લેટ પણ કેવી? સાત્ત્વિક અને સમૃદ્ધ વાચન સાંભળીની આ લેટ તમારા ઘરમાં, વાંચનાલયમાં અને કોઈપણ સરથામાં તે સદા સંસ્કૃતિના સિંચનરૂપ બની રહેશે. તે મેળવવાની તક ચૂકવા જોડું નથી.

‘ફૂલછાબ’ના આકૃષ્ટોને
મળનારી લેટ કેવી હશે ?
‘નેહરૂ’ શું કહી ગયા ?

આ પુસ્તકના ૩૮૪ પાનાં છે. સારામાં સારાં કાગળ ઉપર સુંદર છાપકામ થયેલ આત્મિક અને સમૃદ્ધ વાચન સામગ્રી છે.

શ્રી. નેહરૂની તસવીરો છે. પાકું પૂકું જોડે સાથે છે. તેની કિંમત રૂ. ૬ છે.

યુગ-પુરૂષ નેહરૂ એક રાજ્યપુરૂષ હતા. તેમનું મનન-હૃદય દુનિયાને મંત્ર-મુગ્ધ કરે તેવું હતું. લેખક તરીકે પણ તેઓ વિશ્વવિખ્યાત થયા હતા. તેમનાં સાહિત્યમાંની પ્રસાદી સૌ ભારતવાસીઓને પ્રેરણારૂપ બની રહે તેવી છે. આ પુસ્તકના પાને પાને એ પ્રસાદી ભરી છે.

લેટ માટે અમે પસંદ કરેલું.
સાત્ત્વિક માસિક
ઔદ્યોગિક ધ્યેયને વરેલું આ માસિક.

વૈશ્વવળ્લભ

આપે આ સામાયિક જોયું હશે. સાત્ત્વિક સામગ્રી એ એની વિશિષ્ટતા છે.

આ વર્ષે ‘ફૂલછાબ’ લવાજમની લેટ બે ‘વિશિષ્ટ’ વસ્તુઓ લઈને આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ આપીને આકૃષ્ટ યનારને જ આ ભેટનો લલ મળે છે તે પ્લાનમાં રાખો.

આજે જ તમારું લવાજમ મોકલો!
વ્યવસ્થા પક ‘ફૂલછાબ’ રાજકોટ

1

- BRAIDED & COMPOUNDED
- TOUGH RUBBER SHEATHED
- H₂O & WEATHER-PROOF
- FLEXIBLES
- ARC WELDING
- TRAILING
- FLAME RETARDING
- AERIAL

MANUFACTURED TO
TYPICAL COLIA 2.07 CM
WITH 4 TAYLOR TOPAL IN CABLE MARKING
ENFIELD CABLES LIMITED

IN RUBBER
& PVC

ASIAN CABLES CORPORATION LIMITED
BOMBAY 1

Sole Distributors

THE ASIAN MACHINERY & EQUIPMENT PVT LTD
Naves Building 240 Or Ch. Agency Nee of Road Bombay 1

SAKINAKA, KURLA ANDHERI ROAD,
BOMBAY-70

Phone 67530

Grams - "UCANRELY" BOMBAY-70

Manufacturers of —

- ★ Moulded rubber articles for Automobile industries.
- ★ Ebonite parts for chemical and rayon industries
- ★ Rubber lining of m/s tanks & vessels of all sizes
- ★ "Sleepmaster" Hot Water rubber bags "Coolwave" Ice bags.
- ★ Rubber/Ebonite Rollers

A RELIABLE RUBBER INDUSTRY SERVING THE NATION
SINCE TEN YEARS UNDER FULL TECHNICAL SUPERVISION

નવો વિઠ્ઠલ

‘કૂલછાળ’ના

લવાજમમાં આકર્ષક વળતર

‘કૂલછાળ’ના આકર્ષક બનવા માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪૩-૦ છે. પણ રૂ. ૧૨-૦ની કિંમતની હેટ બાદ જતાં વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂ. ૩૧-૦ રહે છે. પચીસ ટકાથી વધુ કિંમતની હેટ આકર્ષકને મળે તે એક નવો વિઠ્ઠલ છે. તે હેટ પણ કેવી? સાત્ત્વિક અને સમૃદ્ધ વાચન સાંભળીની આ હેટ તમારા ઘરમાં, વાંચનાલયમાં અને કોઈપણ સંસ્થામાં તે સદા સંસ્કૃતિના સિંચનરૂપ બની રહેશે. તે મેળવવાની તક ચૂકવા જેલું નથી.

‘કૂલછાળ’ના આકર્ષકને
મળનારી હેટ કેવી હશે?
‘નેહરૂ’ શું કહી ગયા?

આ પુસ્તકના ૩૮૪ પાના છે. સારામાં સારા કાગળ ઉપર સુંદર છાપકામ થયેલ સાત્ત્વિક અને સમૃદ્ધ વાચન સામગ્રી છે.

શ્રી નેહરૂની તસવીરો છે. પાકું પૂઠું જોડે સાથે છે. તેની કિંમત રૂ. ૬ છે.

મુગ-પુરૂષ નેહરૂ એક રાજ્યપુરુષ હતા તેમનું મન-હૃદય દુનિયાને મત્ર-મુગ્ધ કરે તેવું હતું એમ તરીકે પણ તેઓ વિશ્વવિખ્યાત થયા હતા. તેમના સાહિત્યમાની પ્રસાની સૌ ભારતવાસીઓને પ્રેરણારૂપ બની રહે તેવી છે. આ પુસ્તકના પાને પાને એ પ્રસાદી ભરી છે.

હેટ માટે અમે પસંદ કરેલું.
સાત્ત્વિક માસિક
ચોક્કસ ધ્યેયને વરેલું આ માસિક.

૬૧૪/વજળ

આપે આ સામાયિક જોયું હશે. સાત્ત્વિક સામગ્રી એ એની વિશિષ્ટતા છે

આ વર્ષે ‘કૂલછાળ’ લવાજમની હેટ જે ‘વિશિષ્ટ’ વસ્તુઓ લઈને આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ આપીને માલક થનારને જ આ જોડેના લલ મળે છે તે ધ્યાનમાં રાખે. આજે જ તમારું લવાજમ મોકલો. વ્યવસ્થાપક ‘કૂલછાળ’ સંસ્કાર.

રૂપાયેતનં પ્રકાશન

જૂનાગઢ

આવા હતા ખાપુ - ૧-૨-૩-૪....	૨-૦૦
ગાંધી-શુરુ	૧-૨૫
ગીતાંજલિ એક અધ્યયન	૧-૨૫
અહલાહતા ષંદાઓ ..	૦-૩૭
મસ્તીની-યજોમાં ...	૦-૭૫
ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૨૦
શુરુદેવ સાથે જીવનયાત્રા ..	૦-૨૦
શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથે જીવનયાત્રા ...	૦-૨૦
શ્રી રામદાસ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
શ્રી અરવિંદ સાથે જીવનયાત્રા....	૦-૧૫
મા આનંદમયી સાથે જીવનયાત્રા	૦-૧૫
રામતીર્થની રત્નમાલા, ...	૦-૩૫